R. P. F. JOANNIS

DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM,

QUÆSTIONES SUBTILISSIMÆ SUPER LIBROS METAPHYSICORUM ARISTOTELIS

CUM ANNOTATIONIBUS F. MAURITII DE PORTU
ET SCHOLIIS R. P. F. HUGONIS CAVELLI, EJUSDEM ORDINIS.

R. P. F. LUCÆ WADDINGI CENSURA

Nullus circa istud opus scrupulus occurrit, omnes Scoti esse fatentur. Circa tempus duntaxat aut scriptionis ordinem dubium inde exoriri potest, quod in Commentariis Oxoniensibus in Magistrum Sententiarum, opus hoc, et vicissim in isto opere Commentarios citet Oxonienses. In 4. *dist.* 11. *quæst.* 3. §. Secundum hoc ad primam rationem, *citat se in lib.* 9. *Metaphys. et quod ibi ait : ad ultimam formam, si simul tempore cum aliis formis introducitur, non esse mutationem, tractat. lib.* 9. *quæst.* 14. *numero* 9. *ubi ad veram mutationem docet requiri, quod privatio duratione præcedat formam. Deinde lib.* 5. *Metaphys. quæst.* 7. *numero* 15. *citat Distinctionem XIII. libri secundi Sententiarum, et numero* 17. *Distinctionem XVII. libri primi. At sæpe occurrit, ut notat Mauritius hoc loco, Scotum citare in aliis operibus, quod communiter in talibus libris, vel librorum distinctionibus, sive capitulis, non a se, sed ab aliis tractatur; idque ex ipso modo citationis colligi potest, his enim utitur verbis* dicitur, tractatur, ponitur, *non se dixisse, tractasse, posuisse, aut exposuisse refert, atque ita eo loco ait,* ponitur Distinct. XIII. secundi, lumen esse speciem lucis. *Itaque ante Commentarios Oxonienses, quæstiones has eum scripsisse opinor, sed post alteram elucubrationem in Metaphysicæ textum, in comperto est; quippe illam frequenter in hoc opere citat, ut videre licet ex libro* 7. *quæst.* 1. *ad primum, et quæst.* 7. *numero* 3. *et quæst.* 19. *ad primum, et lib.* 8. *quæst.* 4. §. Ideo aliter. *Opus est doctissimum et luculentissimum, sed incompletum; hucusque enim circumferebantur quæstiones in novem dumtaxat libros priores; de reliquis, quæ in hac impressione adduntur, meum judicium ad easdem præfigam.*

QUÆSTIONES SUBTILISSIMÆ SUPER LIBRO ARISTOTELIS.

PROLOGUS.

1. *Omnes homines natura scire desiderant.* In principio Metaphysicæ, quam præ manibus habemus, præmittit Philosophus hanc propositionem, dignitatem et nobilitatem hujus scientiæ continentem, sicut patebit ex processu. Ad quod videndum : Primo propositio in se est declaranda. Et secundo ad conclusionem intentam est applicanda.

Declaratur autem propositio ista dupliciter in genere, videlicet a posteriori et a priori. A posteriori declarat eam Philosophus in littera per signum quoddam, dicens : *Signum autem est sensuum dilectio, præter enim utilitatem, propter seipsos diliguntur*, quasi dicat, sensus naturaliter diliguntur, non solum inquantum utiles ad vitæ sustentationem, sed inquantum cognoscitivi. Quod probat in littera per hoc, quod ille sensus maxime diligitur naturaliter, qui maxime est cognoscitivus, videlicet visus, quem dicit maxime cognoscitivum, propter duo : propter cognitionis certitudinem, et cognitorum multitudinem. Certitudo provenit ex immaterialitate, quanto enim virtus cognoscitiva est immaterialior, tanto est in cognoscendo certior. Plura etiam objecta per hunc sensum cognoscuntur, quia omnia corpora tam superiora quam inferiora, lucem vel colorem participant, non autem alias qualitates sensibiles, tangibiles, scilicet et audibiles, et hujusmodi. Est igitur virtus probationis Aristotelis in hoc : Si magis naturaliter diligimus sensus magis cognoscitivos, non propter utilitatem vitæ tantum, sed propter cognitionem ; ergo scire magis naturaliter desideramus, quia hæc cognitio est nobilior cognitione sensitiva, et cognitio nostra sensitiva finaliter ad hanc ordinatur.

[Margin: Unde visus est perfec... ...r aliis ...nsibus?]

2. Declaratur secundo propositio præassumpta a quibusdam a priori sive a causa tripliciter. Primo sic : Omne imperfectum naturaliter appetit suam perfectionem, sicut haberi potest ex 1. Physic. *cap. ult. text. c.* 81. Anima autem hominis de se imperfecta est secundum intellectivam potentiam, cum sit velut tabula nuda, in qua nihil depictum est secundum Philosophum 3. de Anima, text. com. 14. ergo naturaliter desiderat scire, quod est perfectio ejus secundum hanc potentiam. Secundo declaratur eadem sic : Unumquodque naturaliter appetit suam propriam operationem, ut grave moveri deorsum ; propria autem operatio hominis est intelligere, quia per hoc ab aliis distinguitur, ergo, etc. Tertio sic : Unumquod-

[Margin: Unumquodque suam appetit perfectionem.]

que naturaliter appetit conjungi suo principio; homo autem conjungitur substantiis separatis per intelligere, sicut probat Philosophus 10. Ethic. c. 10. quia in speculatione veritatis maxime assimilamur substantiis separatis, et in hoc concludit beatitudinem nostram consistere; ergo homo naturaliter appetit scire.

3. Sed non videtur quod istæ tres probationes eo modo quo valent, multum distinguantur ab invicem, quia sicut est duplex actus, primus et secundus, ut patet 2. de Anima, text. c. 2. et 5. ita est duplex perfectio, prima et secunda. Prima quidem est forma vel habitus, secunda est operatio; et unumquodque naturaliter appetit utramque perfectionem, cum operatio sit finis habitus. Hæc ergo propositio : *Unumquodque naturaliter appetit suam perfectionem*, concludit propositum tam de scientia, de qua processit prima ratio, quam de intelligere, de quo processit secunda; nec videtur esse aliqua necessitas secundæ, quare operatio naturaliter appetatur, nisi quia est perfectio. Præterea sicut potentia dicitur æquivoce de potentia essentiali quæ est ad formam, et accidentali quæ est ad operationem, ut patet 2. de Anima, text. c. 55. ita videtur esse æquivoce desiderium illud quod est ad formam, et illud quod est ad operationem consequentem formam; quia in primo non potest habere desiderans ex se desideratum sine actione alicujus extrinseci agentis, in secundo autem potest amoto impedimento; si igitur prima probatio et secunda concludant hanc propositionem esse veram, tanquam distinctæ probationes, sequitur quod in hac una propositione accipiatur desiderium æquivoce, quando dicitur : *Unumquodque appetit*, etc. Item tertia probatio non videtur differre a secunda, quia homo non est natus conjungi suo principio nisi per operationem, nec videtur esse alia ratio desiderandi operationem et talem conjunctionem.

4. Ex his igitur tribus probationibus potest colligi una talis : Unumquodque naturaliter appetit suam perfectionem tam primam quam secundam; primam tanquam suam propriam formam; secundam tanquam suam propriam operationem, per quam etiam conjungitur suo principio; ergo homo naturaliter appetit scientiam, quæ est perfectio prima, et intelligere, quæ est perfectio secunda, per quam conjungitur suo principio. Et eodem desiderio vel saltem univoce dicto, sicut exponetur postea, appetitur scientia immediate et intelligere mediante scientia; quod quidem desiderium correspondet potentiæ essentiali, quia non habens formam est in potentia essentiali ad actum primum et secundum. Eodem etiam desiderio essentiali potest appeti immediate operatio, ut finis et forma propter finem, quando neutrum habetur, vel saltem desiderio univoce dicto. Forte enim non est eadem volitio entis ad finem, et finis, ut utrumque est illud quod appetitur, sed tantummodo ut finis est, quo aliud appetitur, sicut color et lux non unica visione videntur ut objecta, sed ut

Tres istæ rationes sunt D. Thomæ hîc inter quas ostendit Doctor unam tantum valere.

Quomodo color et lux una visione videntur?

unum est *quo*, alterum *quod*. Alio autem desiderio et æquivoce dicto appetitur scientia immediate, et intelligere immediate, loquendo de desiderio accidentali. Primum correspondet potentiæ essentiali, secundum accidentali. Primum potest dici desiderium ad formam, secundum desiderium consequens formam. De objectionibus quibusdam contra hanc propositionem videbitur in quæstionibus, tantum sufficiat de declaratione propositionis.

SCHOLIUM I.

Dignitatem Metaphysicæ probat, quia ejus objecta sunt prima et certissima. Quoad primam partem, id intellige de primitate cognitionis actualis distinctæ; hac enim cognitione, quo aliqua sunt superiora, eo sunt prius cognita. Acquiritur enim cognitio distincta per definitionem, quæ inquiritur per divisionem, incipiendo ab ente usque ad conceptum definiti. Ens ergo, circa quod præcipue versatur Metaphysica, est omnium primum cognitum hac via. Verum cognitione confusa, id est, qua res concipitur,ut exprimitur per nomen, et non ut exprimitur per definitionem, objecta Metaphysica sunt ultima, quia primum cognitum hac via, est ultima species, et ideo ex Avicenna 1. Met. c. 3. Metaphysica est ultima scientia in ordine doctrinæ, de quo vide Doctorem 1. dist. 3. q. 2. §. ad 2. quæst. n. 22. 24. Quoad secundam partem etiam patet, quia principia Metaphysicæ, ut, *Quodlibet est, vel non est*, et similia sunt magis certa, quam aliarum scientiarum principia, magis enim repugnat eis subesse falsum, de quo vide Scot. 1. d. 3. q. 4. art. 2. ubi agit de veritatibus sinceris contra Henricum. Tres rationes,quas docet n.3. unam tantum valere, sunt D. Thomæ hîc, contra quas agunt Anton. Trombeta lib. 1. quæst. 2. et Antonius Andreas, quæst. 2. ad 3. principale.

5. Maxime scibile du- Nunc autem propositio ipsa est ad propositum applicanda, videlicet ad ostendendum dignitatem et nobilitatem hujus scientiæ sic : Si omnes homines natura scire desiderant ; ergo maxime scientiam maxime desiderabunt. Ita arguit Philosophus *primo hujus cap.* 2. et ibidem subdit, quæ sit maxime scientia, illa scilicet quæ est circa maxime scibilia. Maxime autem dicuntur scibilia dupliciter; vel quia primo omnium sciuntur sine quibus non possunt alia sciri ; vel quia sunt certissima cognoscibilia. Utroque autem modo ista scientia considerat maxime scibilia ; igitur hæc est maxime scientia, et per consequens maxime desiderabilis. Probatio minoris, quantum ad utramque partem. Quoad primam partem sic : Maxime scibilia primo modo sunt communissima, ut est ens inquantum ens, et quæcumque sequuntur ens inquantum ens ; dicit enim Avicenna 1. Metaphys. cap. 5. a, quod *ens et res imprimuntur in anima prima impressione, quæ non acquiritur ex aliis notioribus sc.* Et infra b, *quæ priora sunt ad imaginandum per seipsa, sunt ea quæ communia sunt omnibus, sicut res et ens et unum ;* et ideo non potest manifestari aliquod horum per probationem, quæ non sit circularis ; hæc autem communissima pertinent ad considerationem Metaphysicæ secundum Philosophum in 4. hujus in principio : *Est enim scientia quæ speculatur ens inquantum ens, et quæ huic insunt secundum se*, etc. Cujus veritas vel necessitas potest sic ostendi : Ex quo communissima primo intelliguntur, ut probatum est per Avicennam, sequitur quod alia specialiora non possunt co-

plicite sumitu

Communiora sunt prius nota.

gnosci, nisi illa communia prius cognoscantur, et non potest istorum communium cognitio tradi in aliqua scientia particulari; quia qua ratione in una, eadem et in alia, cum ens et unum dicantur æqualiter de omnibus, 10. *hujus cap.* 3. *b.* text. com. 7. et 8. et ita idem multoties inutiliter repeteretur; igitur necesse est esse aliquam scientiam universalem, quæ per se consideret illa transcendentia, et hanc scientiam vocamus Metaphysicam, quæ dicitur a *meta*, quod est trans, et *physis*, scientia, quasi transcendens scientia, quia est de transcendentibus.

Etymologia Metaphysices.

EXTRA. *Sed ista probatio non videtur efficax, quia ens per prius dicitur de substantia ex 4. hujus, et unum similiter si est transcendens. Si autem unum est tantum in genere Quantitatis, ut dicetur infra in quæstione quadam super quartum, non sic æqualiter dicitur de omnibus. De intellectu propositionis hujus require in quarto, in dubitationibus. Responsio, si ens æqualiter dicatur de omnibus tunc est probatio evidens. Sed si non æqualiter, sed primo de uno aliquo; igitur in ista scientia de illo primo tractabitur, et de his quæ sunt entis secundum se et non in alia scientia, sed de aliquo posteriori, et ita ut prius, una erit scientia universalis, non quia subjectum est universale in prædicando, quia sic non differret a Logica, sed secundum ordinem perfectionis.*

6. Secunda pars minoris probatur sic : Certissima cognoscibilia sunt principia et causæ, et tanto secundum se certiora quanto priora, ex illis enim dependet tota certitudo posteriorum; hæc autem scientia considerat hujusmodi principia et causas, sicut probat Philosophus 1. hujus cap. 2. per hoc quod ipsa est sapientia, ut patet ibi in littera. Sic igitur patet qualiter hæc scientia est circa maxime scibilia, ex quo sequitur quod sit maxime scientia, et ita maxime appetenda, sicut prius deductum est.

SCHOLIUM II.

Explicat optime quatuor genera causarum Metaphysicæ, et rationes adducit suadentes ad unamquamque earum pertinere rationem objecti, de quo determinate in sequentibus.

7. Tres causæ Metaphysicæ.

Ex prædictis possunt elici tres causæ hujus scientiæ, finalis scilicet, formalis et materialis. De causa efficiente instrumentali non est magna cura, dummodo scientia sit bene tradita, dicitur autem fuisse Aristotelis. Efficiens autem principale Deus est, de quo habetur 1. hujus cap. 3. *Scientiam istam solus Deus maxime habet, etsi non solus habeat, quia divinum non est natum invidere*, quia invidia non stat cum summa bonitate, propter quam bonitatem voluit Deus istam scientiam, sicut alias perfectiones communicare homini : *Omne enim verum a quocumque dicitur, a Spiritu sancto dicitur*, sicut in glossa ad Corinth. super illud : *Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto.* Et Aug. 83. qq. q. 1. *Omne verum est a prima veritate verum.* Et Damasc. c. 91. *Si ab his qui foris sunt scilicet extra Ecclesiam, utile quid fructificare poterimus, non objiciendum est, purum et naturale aurum coacervantes, contaminatum autem refutantes assumamus sermones optimos; Deos autem derisibiles et fabulas alienas canibus projiciamus, plurimam enim ex ipsis adversus ipsos fortitudinem habere poterimus.*

Omne verum a Spiritu sancto.

8. Finis Metaphysicæ duplex. De causa finali sciendum quod finis hujus scientiæ proprius, est operatio secundum habitum istum, speculatio scilicet essentiarum rerum, et præcipue altissimarum causarum et substantiarum separatarum, in quarum speculatione posuit Aristoteles felicitatem 10. Ethic. cap. 10. Finis autem extrinsecus sunt principia, causa et substantiæ separatæ, quibus conjungitur intellectus noster, mediante habitu hujus scientiæ. Metaphysica est finis aliarum scientiarum. Non autem ordinatur hæc scientia ad aliquam aliam tanquam ad finem, sed aliæ ad ipsam; unde non est utilis ad aliam, secundum Philosophum in littera, prout utile proprie dicitur ordinatum ad finem, sed est qualibet scientia utili dignior et nobilior, tanquam finis.

9. De causa formali notandum, quod causa formalis hujus scientiæ est modus procedendi, qui hîc sicut in aliis libris triplex est, divisivus, definitivus et collectivus. Proprium autem hujus scientiæ est, dividere et definire per essentialia simpliciter, et colligere seu demonstrare per causas essentiales simpliciter priores et notiores, et maxime per causas altissimas.

EXTRA. *Contra, dicitur infra quod omnis scientia definit et demonstrat per essentialia, vel priora. Responsio, concedo, sed proprium est hujus scientiæ demonstrare per causas universalissimas, et passiones universalissimas, et per essentialia cujuslibet, non inquantum hujus, sed inquantum substantia, vel accidens,* etc. *hoc tamen est dubium, quare de hoc in octavo, in dubitationibus.*

Hoc modo est Metaphysica secundum se scibilis, non tamen sic eam scimus, nec sic invenitur ab Aristotele tradita; quære si in toto libro invenias unam demonstrationem Metaphysicam *propter quid*, quia propter impotentiam intellectus nostri ex sensibilibus et minus notis secundum se, devenimus in cognitionem immaterialium, quæ secundum se notiora sunt et tanquam principia cognoscendi, alia in Metaphysica essent accipienda.

Quæritur quæ causa sit subjectum in scientia? Quod effectiva videtur, quia in eodem genere causæ est aliquid respectu potentiæ, et respectu habitus ejus. Exemplum, ut bonum est finis respectu voluntatis et charitatis, quia habitus non variat rationem objecti potentiæ, sed dat modum operandi; sed objectum intelligibile videtur causa efficiens respectu intellectivæ potentiæ, cum sit passiva. Quod autem sit finis respectu scientiæ, videtur, quia objectum voluntatis est finis; ergo et scientiæ. Quod subjectum Metaphysicæ? Probatio consequentiæ, quod est finis finis, est finis ordinati ad finem, actus voluntatis est finis actus intellectus. Item cognitio subjecti principaliter intenditur, alioquin esset scientia particularis. Item, a fine denominatur unumquodque, et a subjecto scientia; ergo, etc. Quod autem subjectum habeat rationem causæ formalis respectu scientiæ, videtur, quia subjectum tribuit speciem, unitatem et ordinem, et dignitatem, hæc autem conveniunt formæ. Quod autem habeat rationem materiæ communiter dicitur, sed est differentia, quia subjectum præcognoscitur confuse et distincte quæritur;

materia nullo modo præcognoscitur in actu, sicut materia et subjectum in materialibus. Similiter a subjecto habet scientia unitatem et distinctionem, et ordinem, et necessitatem, non autem a materia.

De causa materiali notandum, quod non loquimur de materia scientiæ *ex qua*, cum accidentia talem materiam non habeant secundum Philosophum *in* 8. *hujus*, *capite* 5. textu comment. 13. et 14. nec de materia *in qua* : Illa est enim anima, et hoc secundum potentiam ejus intellectivam. Sed loquimur de materia *circa quam* est scientia, quæ dicitur a quibusdam subjectum scientiæ, vel magis proprie objectum, sicut et illud circa quod est virtus, dicitur objectum virtutis proprie, non subjectum. De isto autem objecto hujus scientiæ, ostensum est prius, quod hæc scientia est circa transcendentia, ostensum est enim quod est circa altissimas causas. Quod autem istorum debeat poni proprium ejus objectum variæ sunt opiniones, ideo de hoc inquirendum.

Epistola proœmialis Mauritii.

Mauritius Hibernicus Ordinis Minorum, Antonio Trombetæ Theologorum maximo ejusdem Ordinis, cum observantia, Salutem.

11. Etsi antea Honoratissime Pater, Quæstiones Metaphysicas Joannis Scoti, quæ tot annis, nescio ne temporis injuria an hominum negligentia, sive etiam earumdem difficultate quasi abjectæ in occulto latitabant, Antonius Andreas ejus discipulus, ut erat magni ingenii, exquisitæque doctrinæ, acute sciteque castigavit primaria præceptoris sui dicta accurate eligendo, ac in ordinem resolutum fideliter dirigendo. Ego tamen nuper cum in id opus Scoti incidissem ægre ferens rem tam præclaram optimamque a re litteraria exulare e situ, tenebrisque in apertum lucemque vendicavi, idque Petro Barocio Patavino Præsuli dicatum esse volui Huic adjunximus opusculum ejusdem Scoti de Primo principio, et Theoremata. Bone Jesu, cum quanto labore! tum ob exemplaria vetera, mendosa, rara, tum quod sensa ipsa brevia sunt et occulta, et quibus, nisi totus adsis, facillime hallucineris. Neque id arroganter a me factum existimes velim, movit enim nos, et Doctoris Scoti conterranei mei singularis benevolentia, et ejus doctrinæ, cujus lacte ab incunabulis sum nutritus, amor non mediocris. Adde quod ex hac re et religioni nostræ plurimum decus accedere intelligebam, et Scoti sectatoribus maximam utilitatem. Etsi enim quod Aristoteles obscurius pressiusque scripserit, Themistius Alexander, Simplicius, et ut de nostris dicam, Albertus ille cognomento Magnus, ac alii plerique additis, aut immutatis verbis clarius, fusiusque tractarunt, quis tamen Peripateticorum his rivulis sitim sibi exhaustam putet, nisi latices ex ipso Aristotelico fonte degustaverit? Utcumque Antonius Andreas, ut in Dialecticis, ita hìc et obscuriora, et difficiliora prætermisit.

Scot. et Mauritius conterranei, ergo Hiberni.

12. Accedit ad hoc quod verba ipsa Scotica habent nescio quid latentis energiæ, quo fit, ut qui se hujus viri discipulum appellari cupit, is ejus scripta legat, necesse sit. Quia autem multa in hujuscemodi quæstionibus pertractantur adeo ardua, difficiliaque et fere supra vires humanæ facultatis inventa, textusque ipse varie correctus erat, nunc additione, nunc detractione ut moris est antiquis scriptoribus

id in margine annotantibus, non modica perplexitate anxius eram. Verum quia tam excellentis ingenii hominem nihil frustra, vel cogitasse, vel scripsisse arbitrabar, omnia suis locis apposui, multa additione, aut extractione signare volui, plura etiam omisi, ab aliis tamen apposita, quæ omnia infra huic opusculo ingessi, ne quid a tam excogitato elaboratoque opere detractum esse videatur. Loca vero, seu auctoritates Aristotelis, Averrois, aliorumque sapientum, confuse olim more antiquo adducta, propter curiosos hujus temporis Scholasticos (utinam ita doctos) in margine quibusdam litteris annotavimus, laboriosa ea quidem, et ut videtur protervientis industriæ.

13. Ad majorem tamen operis elucidationem, compendium quod sequitur ad finem earumdem quæstionum apposui, quas castigationes Scoticæ Metaphysices placuit inscribere ; in quo quidem opusculo et mendas omnes, et consentanea inter se dicta, ut hic, ita alibi ; et responsiones quorumdam dubiorum more suo alibi quærendas, atque argutias seu instantias (ut aiunt) ab adversariis notandas, evacuandasque opiniones quoque et opinantes non expressos, quantum mihi per librorum inopiam, datum est ; et denique ubicumque, vel additio, vel extractio signari solet, ea diligentia, qua potuimus, annotavimus. Cum autem huic nostræ lucubratiunculæ patronum inquirerem, qui et litteris et auctoritate plurimum valeret, tu te mihi, Honoratissime Pater, in primis obtulisti, qui et dignitate amplissimus, et doctrina eruditissimus, et esses, et dicereris. Sed ut in te multa prætermittam, quis in Scoticis disciplinis, in quibus Patavii tot annis publice doces, atque decertas, sive id Philosophiæ sit, seu Theologiæ, tibi conferri potest? quis judex in his rebus sincerior? quis censor gravior? quis defensor acrior? quis castigator politior? Ea igitur, quæ ego (ut ingenue fatear) per ingenii siderationem imbecillitatemque inchoavi, non ut tibi aliquo modo præirem, sed magis ut te ad majora concitarem, tu absolves atque consummabis. Interea tamen accipe has mei laboris primitias, quæ tuo munitæ præsidio cavillatores calumniatoresque tanti facient quanti Indus elephas culicem. Munusculum id quidem perexiguum est, sed quod tibi plures devinciet, cum tuis auspiciis se opus egregium consecutos animadverterint. Vale. Ex Utino, Kalendis Septembribus.

IN PROLOGUM ANNOTATIONES.

Quoniam ut inquit Philosophus 6. Topic. c. 2. *Omne obscurum quod inusitatum,* et 5. Topic. c. 3. *Quod multipliciter dicitur* 14.
obscurum facit quod dictum est; quare cum Quæstionum Metaphysicarum Doctoris Subtilis de Primo principio tractatum, atque Theoremata ipsius impressoriæ artis periti summi Dei providentia, et mei ingenioli lucubratiuncula ad singulorum manus sint porrecturi, quæ hactenus rarissima erant in quibus ardua, et ut ita dicam, senticosa plurima, et inaccessa minus provectis prærupta, ac multipliciter interpretanda inseruntur, pro communi Scholasticorum utilitate, pauca quæ sequuntur, addere decrevi. Quæ epitomata castigationum, seu correctorium, aut certe elucidarium quoddam legentibus erunt, ubi et litteræ correctionem et sententias principales, et ubi desunt responsiones, quas plerumque omisit, et opiniones varias diversorum, ut potero suis in locis, discurrendo per modum tabulæ annotabo. Aliquando etiam concordantias necessarias, et instantias

atque remissiones, et defendendi modum adjungam.

15. Tria observanda in in hac Metaphysica. Sed antequam ad litteram Doctoris accedam, quædam generalia documenta probabiliter proponam, quorum primum est tale, videlicet quod Quæstiones Metaphysicæ, et expositionem in ipsam prius quam in sententias scriptum Doctor Subtilis edidit, quamvis oppositum censuerint plurimi Scotistæ, et probabilia plura pro eis sint, quod videri potest ex 37. dist. 3. q. unica, art. 2. part. 2. et 11. d. 4. q. 3. art. 2. part. 2. ubi remittit dicta ad q. 6. et 9. Metaph. et si alicubi in quæstionibus Metaphysicæ inveniantur remissiones ad Sententias, in locis suis tangam, imo ut credo, in sæculo adhuc doctor artium, aut junior hoc scripsit. Unde problematice in aliquibus locis incedit more bonæ indolis et minime arrogantis, majoribus et antiquis morem gerens, juxta doctrinam Philosophi 2. Cœli et Mundi, t. c. 2. et licet fundamenta propriæ viæ tetigerit pluribus in locis, et stabiliverit, non tamen ita plerumque asseruit, et in unam partem se penitus determinavit, sicut postmodum fecit Religiosus et provectior effectus, dum Sententias legit. Ex quo corollarie sequi videtur, quod stabilis doctrina hujus viri maxime super Sententias habetur, unde plurimi sequaces alia omnia parvifaciunt. Nihilominus, quia principia scholastica, utpote Logicalia, et Metaphysicalia atque Naturalia, quæ miro ingenio edidit junior, junioribus sensu antiqua, licet voce tædiosa, absque quibus nemo recte speculatur, in locis suis copiosius habentur, præmittenda et prævidenda sunt, et si ad utramque partem interdum disputavit nobilitati animi, et excellenti ingenio attribuendum est, quod tamen in uno loco problematice, in alio assertive invenies, ut infra sæpe patebit. Supra humanum fere ingenium principia Logicæ et Metaphysicæ tradidit, quæ qui attingere non valent, respuunt.

Prius scripsit Scotus Metaphysicam quam Theologiam.

Sæpius est problematicus in Metaphysica Doctor.

Secundo notandum, quod modum doctrinæ Aristotelis communiter imitatur, et brevitate et obscuritate, et ubi non est locus propriæ determinationis alicujus veritatis, famose loquendo antiquos semper præponendo; et inde est quod ea ex quibus sequi videntur contradictiones plurimæ in dictis ejus minime implicant, ut in locis suis tangam. 16.

Tertio, præmittendum quod non habentur communiter quæstiones ejus in Metaphysicalibus nisi ad 9. lib. inclusive, et hoc vel quia imitatus est Avicennam; vel quia ea quæ sequuntur, 9. librum sunt jam fere habita in 5. et in aliis præter 12. qui Theologus est. Quare in Sententiis de materia 12. lib. disputavit, ut patet intuenti, in aliquibus tamen originalibus antiquis habentur quæstiones super omnes 12.

Nunc ad litteram accedo, præmittitur communiter quæstionibus prologus, vel præfatio, vel introductio litteræ, vel more antiquorum lectio, sicut varie in sequentibus Doctor ipsum nominat, ubi declaratur prima propositio textus, et tota illa littera patet clare in expositione sua, quam communiter attribuimus Antonio Andreæ in principio.

Licet quædam in hoc opere videantur contradictoria, non sunt talia, et quare.

Advertendum ergo primo cum dicit infra : *Declaratur secundo a quibusdam a priori*, quod illa est probatio Theologiæ in expositione sua hic.

Quod infra ibidem tangit in applicatione propositionis de cognitione universalissimorum, declarabis sicut habet 3. dist. primi de primo cognito, et q. 10. primi hujus.

Ibidem posset dubitari ex dictis Avicennæ quæ notat, quod scilicet ens, res et unum sunt communissima, et quod nullum horum potest manifestari nisi pro- Q. 2.

batione circulari, cum tamen *unum* sit passio entis, passio vero per subjectum manifestetur, et de quo vide infra in 4. hujus q. 2. q. 1. primi hujus.

17. Ibidem parum post, notatur unum extra ab illo loco, *sed ista probatio*, usque ibi, *secunda pars minoris*, etc. littera tamen bona et notanda, ut alibi sæpe accidit in additionibus et extra, quare omnia inseruimus.

Intentio Doctoris in hoc prologo est reddere auditores attentos, nobilitatem et utilitatem hujus scientiæ manifestando, et dociles quatuor ejus causas explicando, et secundum hoc duo facit in hac parte 2. ibi : *Ex prædictis*, etc.

Ibidem infra in particula de causa formali ibi : *Contra dicitur infra*, etc. usque ibi, *hoc modo Metaphysica*, etc. ponitur extra, sed notanda littera, ut patet.

Ibi infra in dubio 1. *Quæritur quæ causa sit subjectum*, etc. quod dimittit insolutum, sed arguit pro omni causa, notabis pro resolutione ea quæ habet in prolog. q. 3. solvendo argumenta principalia, et q. de praxi, et q. 13. quod, et q. 7. et 9. 3. dist. primi; verius enim dicitur causa efficiens et finalis quam formalis et materialis, sed cognitio ejus est potius finis propinquus formaliter saltem, quam ipsum. Motiva pro causa formali faciliter solvuntur, aliud est dare speciem unitatum et ordinem, et aliud formaliter esse tales ; distingue etiam de dare intrinsece et formaliter, et extrinsece et virtualiter, potest enim appellari forma exemplaris saltem. Motiva pro causa materiali solvuntur ex distinctione materiæ, quam tangit. Similiter de causa finali pondera omnia verba Doctoris et sententias præclaras ubique in littera.

LIBER PRIMUS

Primus iste liber est totus procemialis, in quo c. 1. et 2. agitur de dignitate hujus scientiæ in generali et speciali; in reliquis sequentibus capitibus tractatur de opinionibus variis Philosophorum de rerum principiis. Doctor disputat decem quæstiones procemiales, circa primam partem libri, non tractans illas opiniones de principiis rerum.

QUÆSTIO I.

Utrum subjectum Metaphysicæ sit ens inquantum ens, sicut ens posuit Avicenna? vel Deus, et Intelligentiæ, sicut posuit Commentator Averroes?

Arist. 4. *Met. text.* 1. Commentat. *ibid. et. lib.* 3. *comment.* 14. *et lib.* 12. *comm.* 1. Avicenna 1. *Met. cap.* 1. Albert. Magn. 4. *Met. cap.* 2. *et* 3. D. Thom. *ibid. lect.* 1. Soncinas *ibid. q.* 10. Ægid 1. *Met. q.* 5. Antonius Andreas *ibid. q.* 1. *art.* 3. Flandria *ibid. q.* 1. *art.* 1. *et sequent.* Fonseca 4. *Met. cap.* 1. *q.* 9. *sect.* 1. Suar. *disp.* 1. *Met. sect.* 4. Hurtad. *ibid. disp.* 1. *sect.* 3. *et* 4. Meurisse 1. *Met. q.* 4. Aversa *q.* 2. *Philos. sect.* 5. *et seqq.*

1. Quod neutrum probo, de subjecto scientiæ oportet notum esse si est, secundum Philosophum 1. Poster. text com. 2. *a*, et infra c. illo : *Difficile autem est nosse*, t. c. 24. sed in ista scientia, nec de Deo est notum, si est, vel quid est, nec de ente quid est; ergo, etc. Minor habet tres partes. Probatio primæ dupliciter. Primo sicut probat eam Avicenna 1. *Metaph. c.* 1. *b.* quia Deum esse, non est per se notum, cum concludatur ex effectibus, 8. *Physic. et* 12. *Metaph.* nec est desperatum cognosci, quia signa habemus de eo; et etiam si sit desperatum, tunc non præcognoscitur, nec inquiritur ejus esse in alia scientia, nec morali, nec doctrinali, et sic de aliis; igitur inquiritur ejus esse in ista scientia. Secundo probatur eadem pars minoris sic : In secundo hujus, t. c. 5. et 6. probat Aristoteles statum esse in causis efficientibus; probat igitur primam causam efficientem esse, illa est Deus.

Probatio secundæ partis minoris, dupliciter; tum, quia Deus non habet quid, secundum Avicennam 8. *Metaph.* c. illo, opus est ut repetamus : *Primus non habet genus nec quidditatem, nec definitionem, qui est altissimus et gloriosus.* Tum, quia si haberet quidditatem, illa non esset præcognita in hac scientia, quia secundum Philosophum 2. hujus c. 1. text. com. 1 *Sicut oculus nycticoracis se habet ad lumen diei, sic animæ nostræ intellectus ad ea quæ sunt omnium manifestissima.*

Tum, quia Commentator dicit 1. *Metaphysicæ c.* 18. *a. definitio signat res terminatas in definito, nihil in Deo est terminatum, quia omnino infinitum est.* EXTRA. 2.

Probatio tertiæ partis minoris, dupliciter. Tum, quia ens est æquivocum, sicut dicit Porphyrius, cap. de Specie : *Si quis omnia entia vocet, æquivoce nuncupabit.* Et de hoc amplius infra, quando quæretur de

univocatione entis 4. hujus. Tum, quia si sit univocum, est communissimum, nec habens genus, nec differentiam, per consequens nec definitionem; definitio enim indicat quid. Item ad principale, omne subjectum habet passiones de ipso demonstrabiles secundum Philosophum 1. Poster. ubi supra, nec Deus, nec ens sunt hujusmodi; ergo, etc. Probatio primæ partis minoris ; tum, quia passio est extra essentiam subjecti, nihil est in Deo quod non sit ejus essentia ; tum quia Avicenna 8. Metaph. ubi prius : *Primus non habet qualitatem, nec quantitatem,* etc. et *non potest fieri demonstratio de eo.* Probatio secundæ partis minoris; tum, quia ut prius, passio differt essentialiter a subjecto, ens est de essentia cujuslibet ; tum, quia passio prædicatur denominative de subjecto, et subjectum de passione, non nisi per accidens ; ens prædicatur in quid de quolibet, octavo hujus, text. com. ultim.

8. Item ad principale, subjectum cujuslibet scientiæ habet propria principia et partes secundum Philosophum. 1. Poster. t. c. 43. c. illo : *Certior autem est scientia,* nec Deus, nec ens est hujusmodi ; ergo, etc. Prima pars minoris patet, cum Deus sit primus et simplicissimus. Probatio secundæ partis, quia si ens inquantum ens, haberet principia; igitur quodlibet ens haberet principia, sicut arguit Philosophus 1. Priorum, c. de Reduplicatione, t. c. 35. *Si justitia esset bonum in eo quod bonum, justitia esset omne bonum.*

Ad oppositum pro ente est Aristoteles 4. hujus in principio, ubi videtur manifeste ex intentione dicere quod aliqua scientia speculatur ens inquantum ens, et illa non est aliqua particularis. Et Avicenna l. 1 Met. c. 11. dicit : *Primum subjectum hujus scientiæ est ens inquantum ens.*

Ad oppositum pro Deo est Commentator 1. Phys. com. ult. dicens : *Qui dicit quod prima Philosophia nititur probare entia separabilia esse, peccat ; genus enim entium separatorum esse, non declaratur nisi in naturali scientia. Hæc enim entia sunt subjecta primæ Philosophiæ, et impossibile est aliquam scientiam probare suum subjectum esse,* sed concedit ipsum esse, aut quia est manifestum per se, aut quia est demonstratum in alia scientia. Unde peccavit Avicenna qui dicit Philosophum primum demonstrare primum principium esse.

SCHOLIUM I.

Allatis optimis argumentis suadentibus nec ens, nec Deum esse objectum Metaphysices, aliisque oppositum probantibus, ponit sententiam Averrois, tenentis Deum et substantias separatas esse ejus objectum, quam variis rationibus probat, et respondet rationibus in contrarium adductis n. 1. et 2. Nota quod ait hîc ad secundum principale, proprietatem re distingui a subjecto in creatis ; apud ipsum etiam in Theologia non esse certum, quia q. 3. prol. ad 2. pro. q. 1. et 1. d. 3. q. 4. §. *De secundis cognoscibilibus,* n. 9. idem ait quod hîc, sed 2. d. 16. §. *Quia via,* n. 17. et 4. d. 13. q. 1. a. 3. n. 35. et expressius 1. d. 3. q. 5. ad 2. pro opin. n. 13 oppositum tenet, et favet 3. d. 17. sol. arg. et 4. d. 49. q . 10. ubi et alias passim docet, inclinationes rerum non distingui ab ipsis, quæ tamen videntur esse proprietates ; et hanc partem tenet communis Scotistarum. Unde loca illa ex q. 3. prol. et d. 3. primi,

explicari possunt de proprietate large sumpta, pro accidente communi, quia secundo loco mentio est de tali herba, quod sit secundum suam speciem calida; et primo loco loquitur de passionibus correspondentibus attributis, et tales in nobis sunt accidentia communia, ut bonitas, justitia, etc. Verum difficile est sic locum hunc interpretari, quia agitur de passione vere scibili, si tamen quis ita glosset, dicet non agi de passione scibili stricte; agitur secundo loco citato de herba secundum speciem calida, et tamen calor non est passio ejus stricte sumpta. Quod subjungit, in divinis proprietates ratione distingui a subjecto, et in creatis realiter, intellige, ratione formali a parte rei, ne distinctionem formalem in divinis neget, quam admittit 1. d. 2. q. 7. num. 43. et d. 8. q. 4. et passim. Dum autem admittit realem distinctionem in creatis inter proprietates et subjectum, intellige de proprietatibus large sumptis, ut dictum est.

4. Prima sententia. Ad quæstionem istam patet quod sunt opiniones : una Commentatoris dicentis, quod substantiæ separatæ, scilicet Deus et Intelligentiæ sunt hîc subjectum, quod confirmatur. Primo auctoritatibus Aristotelis hîc in procemio, ubi probat quod sapientia est speculativa circa principia prima et primas causas ex descriptione sapientiæ, et infra c. 3. t. c. 2. et 3. *Hæc scientia maxime divina est, quia est divinorum;* et infra in 6. hujus c. 1. distinguit Aristoteles tres partes scientiæ speculativæ, dicens Physicam esse circa inseparabilia et mobilia; Mathematicam circa immobilia et inseparabilia; primam vero Philosophiam circa separabilia et immobilia, cujusmodi sunt substantiæ separatæ. Si igitur hæc distinctio scientiarum speculativarum sit conveniens, videtur quod sit circa propria subjecta ipsarum, quia secundum Philosophum 3. de Anima, t. c. 38. *Scientiæ secantur ut res*, hoc est, sicut subjecta considerata in scientiis. Item ibidem in 6. t. c. 2. vocat hanc scientiam Theologiam, et probat dupliciter. Primo, quia si alicubi divinum existit, in tali natura existit, hoc est, in immobili et separabili, quam dixit istam scientiam considerare. Secundo probat sic, quia honorabilissimam scientiam oportet esse circa honorabilissimum genus; hæc est honorabilissima, ut probatum est in primo, et genus substantiarum separatarum est honorabilissimum; ergo, etc.

Primo de Generatione, cap 1. de his quantum decet, vel convenit dicitur; de immobili Principio quidem alterius est, et primæ philosophiæ dividere opus, etc. EXTRA.

Præterea confirmatur positio Commentatoris ratione, primo sic: Substantiæ separatæ non sunt nobis omnino ignotæ, cum de ipsis multa signa habeamus; igitur cognitio earum traditur in aliqua scientia, non naturali vel Mathematica; igitur in ista, cum sint tantummodo tres partes scientiæ speculativæ ex 6. hujus, t. c. 1. Item, scientia considerans aliqua multa attributa ad aliquid unum primum, maxime considerat illud primum, tanquam proprium subjectum, ad quod alia attribuuntur, ut dicit Philosophus, 4. hujus, c. 1. t. c. 2. *Ubique vero proprie est scientia, ex quo alia dependent, et propter quod dicuntur,* sed prima causa est illud ad quod omnia entia attribuuntur; igitur de primo maxime proprie est ista scientia, ut de subjecto. 5.

Secundum istam opinionem respondetur ad rationes in contra- 6.

rium. Ad primam, patet quod minor est falsa, quoad utramque partem, de Deo enim naturaliter et secundum se notum si est. Et ad probationem in contrarium, dicitur quod Deum esse desperatum cognosci non est, nec quæsitum in alia scientia, nec in ista secundum se, quamvis quoad nos fiat notum ex effectibus, sicut procedit ratio: potest enim aliquod secundum se notius, fieri nobis notum ex aliis notioribus nobis. Per hoc ad secundam probationem patet, illa enim demonstratio in 2. hujus, non procedit nisi ab effectu, sive ille effectus sit medium naturale, sive Metaphysicum. Aliter ad secundam probationem dicitur, quod in 2. hujus non ostenditur esse de Deo, sed ostenditur status de causis efficientibus, et quamvis hæc duo convertantur, tamen unum potest esse præcognitum in scientia, aliud autem ostensum; sic definitio et passio subjecti convertuntur, et tamen unum est medium demonstrandi aliud. Aliter videtur Commentator respondere com. ult. 1. Physicorum, quod Deum esse non ostenditur nisi in scientia naturali; et si ad hoc ostendendum fiat aliqua ratio in ista scientia, hoc non est, nisi assumendo aliqua ex ostensis in scientia naturali, sicut per expositionem ejus patet 2. hujus, *com.* 6. ubi exponit demonstrationem Aristotelis de statu in causis efficientibus, ubi dicit : *Declaratum est in naturalibus, quod omne motum habet motorem*, et totam rationem pertractat de movente et moto.

Deum esse an sit notum per se?

7. Per hoc patet ad primam probationem, quia Deum esse, quæsitum est in scientia naturali, non in ista. Ad secundam, quia illa demonstratio secundi hujus procedit ex medio naturali, videlicet ex ratione moventis et moti, non autem ex medio Metaphysico. Tertio modo responderi potest ad istas duas probationes, quod bene potest aliqua scientia demonstrare suum subjectum esse; et hoc a posteriori, sicut in lib. Elenchorum demonstratur syllogismum sophisticum esse per simile. Et similiter Priscianus lib. 1. Constructionum, ostendit orationem constructam esse per similem modum habendi syllabarum ad dictiones, et dictionum ad orationes, tamen nulla scientia demonstrat suum subjectum esse, demonstratione *propter quid* et a priori. Ista tertia responsio concordat cum prima, declarat enim secundam partem ejus. Similiter non videtur facere nisi ad secundam probationem. Unde cum requiratur præcognitio subjecti ante totam scientiam, quam præcognitionem nulla responsio ponit nisi prima, sola illa est sufficiens ad utramque probationem. Commentator enim tantum fugit, si ponit Deum esse tantum nobis præcognitum ex aliquo medio naturali; si autem ponit Deum esse simpliciter præcognitum ex tali medio, et hîc præsupponitur inquantum sit cognitum; igitur scientia naturalis simpliciter erit prior ista, quia notissimo hîc, est aliquid ibi simpliciter notius.

Scientia demonstrat suum subjectum esse, et quomodo? Scot. in prol. q. 3. ad 1. 2. q. num. 20.

Ad aliam partem minoris, de *quid est* dici potest, quod licet non habeat *quid*, quod exprimitur per 8.

definitionem, quia tale *quid* est limitatum, cum omnis differentia definiens habeat aliquam oppositam (omne autem habens oppositum est limitatum) tamen sicut Deus habet essentiam illimitatam, ita habet *quid* illimitatum. Primo modo potest exponi auctoritas Avicennæ præallegata, cum dicit, *nec quidditatem*, etc. et subdit, *non habet definitionem*, et hoc loquendo de definitione proprie dicta, quæ est ex genere et differentia, quæ a Deo removentur superius in eod. cap. per hoc patet ad primam probationem. Ad secundam probationem, sicut prius de *si est* secundum primam responsionem, *esse* Dei est naturaliter præcognitum in ista scientia secundum se, licet non quoad nos, ita de *quid est;* potest tamen utrumque a posteriori in hac scientia manifestari, sicut dicit tertia responsio. Illa autem propositio secundi hujus : *sicut oculus nycticoracis,* etc. concludit de notitia quidditatis quoad nos, non simpliciter. Utrum tamen illa similitudo debet intelligi quoad impossibilitatem, sicut quidam exponunt, aut quoad difficultatem, sicut dicit Commentator, dicetur in loco suo; unde sicut ipse exponit eam, non est multum hîc contra opinionem ejus.

An Deus habet quid, vel definitionem ?

De hoc 1. d. 3. q. 2. ad. 2. pro 1. quæst. n. 19.

9. Ad secundam rationem principalem dicitur, quod Deus habet multas proprietates, ut *esse appetibile*, *esse immobile*, *esse perpetuum*, et *primum movens* et hujusmodi; hæc autem posterius aliquo modo concipiuntur secundum se, quam essentia Dei absolute, quia dicunt respectum ad extra. Ad primam probationem, quod non oportet semper proprietatem esse aliud essentialiter ab illo cujus est, licet hoc semper sit in creaturis, ubi propter imperfectionem, habens non est quidquid habet, unde est in eo compositio actus cum potentia. In Deo autem omnes perfectiones existentes illimitatæ, sunt idipsum quod essentia ejus propter summam simplicitatem, tamen quælibet ratione differt ab essentia, et talis differentia sufficit ibi inter proprietates et subjectum, sicut in creaturis differentia realis. Ad auctoritatem Avicennæ *non est de Deo demonstratio*, potest exponi, quia non per causam priorem, vel sic, per definitionem ejus quæ sit medium, quia non habet definitionem.

An proprietas distinguatur a subjecto ?

Ad tertiam rationem principalem : Ad majorem dicendum quod non oportet quodlibet subjectum habere principia priora se, sed principia proprietatum per quæ suæ proprietates sibi inhæreant, si de ipso sit demonstratio *propter quid*, de Deo autem solummodo est demonstratio *quia;* et ideo loco talium principiorum sumuntur effectus pro medio, per quos concludimus perfectionem Dei de Deo tanquam per medium notius nobis.

Subjectum scientiæ an necessario habet principia priora se ?

Quod autem dicit Philosophus subjectum habere principia et partes, verum est ut in pluribus, non tamen est de necessitate subjecti scientiæ. Posset enim forte de unitate esse demonstratio Mathematica, quanquam sit primum in genere suo et indivisibile, et ita in illo genere, nec habens principia, nec partes. Aliter dicendum, quod subjectum scientiæ debet habere 10.

An subjectum habet partes.

principia, intelligendum est de principiis complexis, cujusmodi sunt præmissæ demonstrationis. De omni enim subjecto scientiæ, potest aliquid prædicari in propositione aliqua, quæ potest sumi pro præmissa in demonstratione de subjecto tali; et de tali principio primo oportet præcognosci quia est, hoc est, quia verum est, 1. Poster. a. t. cap. 2. et infra text. c. 22. c. illo : *Non est ex alio genere*, enumerat subjectum et passionem, et pro principiis dicit alterum ante dignitates. Et idem vult c. 1. Difficile. d. t. c. 25. omnis scientia demonstrativa circa tria est, scilicet genus subjectum, et quæ communes dicuntur dignitates, et tertium passiones; talia autem principia possunt habere effectus illius subjecti, de quo est demonstratio pro terminis suis. Sufficit enim ad tale principium, quod statim cognoscatur cognitis terminis, et tale principium potest esse aliquod ad demonstrandum aliquid de Deo.

SCHOLIUM II.

Refutat subtilissime sententiam Averrois, probans nec Deum, nec Intelligentias esse subjectum hujus scientiæ, quod etiam docet q. 3. prol. ad secundum q. 1. lateral. n. 20. respondet ad argumenta pro illa sententia adducta n. 4. et 5. Explicat n. 14. sub qua ratione agitur de Deo et Intelligentiis in Metaphysica, et n. 17. ac seqq. illam divisionem scientiæ speculativæ in naturalem et Metaphysicam de qua Philosophus 6. hujus t. 3. habet pulcherrimam et variam doctrinam.

11. Contra istam positionem: secundum Philosophum 1. hujus in proœmio, sapientia est certissima scientia; certior autem est scientia *propter quid* quam scientia *quia*, 1. Poster. t. c. 21. 30. et 42. ergo Metaphysica, quæ est proprie sapientia secundum Philosophum hîc in proœmio, est scientia *propter quid;* de Deo autem non est scientia *propter quid,* ut de primo subjecto, et nulla scientia considerat Deum ut causam, cum nihil causet necessario secundum veritatem, quidquid sit de Aristotele; igitur neutro modo consideratur Deus in aliqua scientia, nec ut effectus, nec ut principium complexum; certum est igitur nullo modo, ut concedit responsio ad tertiam rationem; et hoc probatur, certum enim est quod nihil de Deo scitur per causam priorem ipso. Si autem causa accipiatur pro medio, respectu alicujus concludendi de Deo, aut illud concludendum, est proprietas absoluta Dei, ut sapientia, potentia, æternitas, immutabilitas et hujusmodi; aut dicens respectum ad extra, ut appetibile, primum movens, prima causa et hujusmodi, sive sic, sive sic, oportet illud demonstrabile de Deo esse idem essentialiter ei, eo quod nihil aliud est verum de ipso; sed illud quod est idem essentialiter Deo, non habet aliquid aliud a se prius naturaliter ipso; causa autem est aliud a causato et prius naturaliter ipso, igitur nihil quod est in Deo potest de ipso aliquo modo per causam ostendi, nec per causam quæ sit causa in essendo, nec in inhærendo, quia neutro modo potest esse aliud ab ipso, et prius naturaliter. Si autem aliquid tale per effectum demonstratur de Deo, non est demonstratio *propter quid*, sed *quia,* ex primo Posteriorum, text. c. 30.

12. An Deus potest sciri priori. Sed ista ratio non movet : si enim prius naturaliter et aliud potest esse medium sciendi posterius naturaliter et aliud, hoc non est inquantum aliud, quia hoc accidit, sed inquantum hoc sicut est aliud, ita prius est naturaliter, et prius notum secundum se, et illud posterius; sed ita est invenire in proprietatibus, vel attributis divinis, igitur, etc. (Responsio, quod una proprietas Dei est prior alia ratione. Contra, hæc differentia rationis, non sufficit ad rationem causæ, nec ad prioritatem, nec ad modum demonstrationis. Prima duo patent ex dictis; tertium propter petitionem, quia idem respectu sui diversimode consideratum potest esse prius et posterius ratione. Item contra Commentatorem, Deo et Intelligentiis non videtur esse aliquid commune univocum, quia tunc illud in eis distingueretur differentiis, et ita Deus posset definiri; igitur non potest una scientia esse de Deo, et de Intelligentiis, ut de subjecto, quia una scientia est unius generis, 1. Posteriorum cap. 1. text. c. 43. *Certior*, etc. Item aliud subjectum ponendum est in Metaphysica, sicut ostendetur etiam per Commentatorem, quando tangetur Avicennæ opinio; non igitur Deus, quia non possunt esse duo prima subjecta ejusdem scientiæ.

13. Ad illa igitur, quæ videntur facere pro Commentatore, solvenda, notandum quod scientia non solum dicitur esse circa aliquid, tanquam circa subjectum principaliter consideratum, sed etiam circa causas subjecti, sicut in Physica tractatur de natura, quamvis nec Commentator, nec Avicenna ponat naturam esse subjectum illius scientiæ, sed aliquid cujus natura est principium. Similiter in lib. de Anima tractatur de definitione animæ, et passionibus, et partibus ejus, quamvis subjectum illius ponatur corpus animatum, cujus anima est principium. Similiter in Logica tractatur de multis quæ sunt principia syllogismi, quamvis syllogismus ponatur ibi subjectum principale; et in lib. Perihermenias tractatur de Nomine et verbo et oratione, quæ sunt principia Enuntiationis, quæ ponitur subjectum illius libri; ita in aliis. Consimiliter in proposito circa causas altissimas, est consideratio istius scientiæ, tanquam circa principia subjecti, non autem tanquam circa subjectum principale; unde habetur in principio 6. hujus, text. com. 1. *principia et causæ quæruntur entium inquantum entia.* Et Philosophus in 4. hujus ostendit hanc scientiam esse circa ens, ex hoc quod est circa primas causas, quia primæ causæ sunt causæ secundum se effectus primi, quod est ens inquantum ens. (Contra istud : Intelligentiæ nihil producunt nisi per motum; igitur non habent rationem causæ, nisi moventis proprie dictæ; igitur non debent considerari ut causæ, nisi solum in scientia naturali. Item, tantum per causam necessariam in causando scitur aliquid de effectu; Deus nullius effectus est talis causa, sed tantum voluntaria et libere agens. Primum argumentum potest concedi. Item,

Scientia non tantum de objecto primario. Vide Scot. l. Elench. q. 3.

secundum argumentum accipit falsum secundum intentionem Philosophi, qui posuit Deum esse agens ex necessitate naturæ, ut dicit Rabbi Moyses. Contra hoc, in hoc primo inferius dicitur : *Si Deus est invidus, reliqui omnes ab ipso erunt infortunati;* sed hoc non sequitur nisi bonum reliquorum sit ab ipso voluntarie agente, si enim necessario agit, quantumcumque invideat aget.

14. Aliud est notandum, quod substantiæ immateriales et immobiles, non pertinent ad considerationem alicujus scientiæ particularis ; non naturalis, quia non sunt mobilia ; nec Mathematicæ, quia non sunt quanta. Sed eorum consideratio pertinet ad aliquam superiorem scientiam, cujus consideratio abstrahit a motu et a quanto ; unde in ista scientia considerantur non tantum tanquam subjecti causæ, sed tanquam principales partes subjecti, quæ sunt secundum esse abstracta illa abstractione, quæ propria est huic scientiæ, quæ etiam abstractio secundum rationem competit aliis consideratis in hac scientia. Consideratur enim quidquid hîc consideratur, non inquantum quantum, nec inquantum mobile ; et ita quodlibet consideratum abstrahitur secundum considerationem, et a quanto et a motu, et per consequens præcipue considerantur hîc illa quæ secundum esse abstrahuntur ab utrisque, hujusmodi sunt substantiæ separatæ. Secundum hoc patet ad auctoritates Philosophi ; dicitur enim hæc scientia esse circa altissimas causas et divinas, quia de Deo non tanquam de subjecto, sed tanquam de causa subjecti ; ita quod de Intelligentiis est tanquam de principalibus partibus subjecti, et non causis, quia non causant nisi movendo ; de Deo autem tanquam de causa, et non de parte subjecti, quia in nullo univocatur cum aliis.

Quomodo substantiæ separatæ considerantur in hac scientia ?

Contra, si nihil Deus causat, secundum rationem Aristotelis nisi movendo, igitur non considerabitur hîc de Deo, ut de causa. Responsio, Deus est causa substantiarum separatarum, non per motum, et omnium aliorum, non tantum inquantum mobilia vel quanta, sed inquantum entia, sed non sine motu, secundum Aristotelem Intelligentia nullius est causa nisi inquantum mobile. Notandum tamen quod in q. 8. infra, qui diceret partem affirmativam illius quæstionis quod tantum ad Metaphysicum pertinet considerare quidditates rerum, etiam in particulari, deberet dicere quod non tantum hîc consideratur Deus ut causa, sed Angelus Sol et ignis, et omnia agentia, si sint causa alicujus secundum entitatem ; quod quidem oportet ponere, quia aliter nihil causant, ut arguitur in illa quæstione de cognitione, sic arguo de creatione. Responsio, quod Deus in quolibet causat entitatem quodlibet aliud agens talitatem entitatis, de hoc alibi. Si teneatur in quæstione illa 8. pars negativa, tunc nulla causa particularis entitatis est hîc consideranda, sicut nec hoc ens secundum quod hoc ens, sed sicut tantum consideratur hîc ens inquantum ens in communi, tantum illud consideratur pro causa subjecti, quod est causa entis in communi, illud est tantum Deus. Hoc teneas nisi forte ponas Intelligentias non tantum inquantum entia, sed inquantum Intelligentias hîc considerari, ut prædictum est ibi. 15. EXTRA.

Q. 2. et 5 hujus et 1 d. 2. q. 2

Aliud est notandum, et est : si enim de Intelligentiis, inquantum Intelligentiæ, est aliqua scientia possibilis, et non ista, nec 6.

naturalis, nec Mathematica ut patet, insufficiens ergo est divisio Philosophi in 6. hujus, t. c. 2. et 3. *scientiæ speculativæ in tria membra; et ita videtur quod Intelligentiæ inquantum hujusmodi, ad considerationem Metaphysicæ pertineant. Sed contra, ens secundum se ita abstrahit ab immaterialibus, sicut a materialibus; ergo ista scientia, quæ per se est de ente inquantum ens, non magis est de istis secundum propriam rationem quam de illis. Confirmatur, quia omnis conclusio propria hujus scientiæ est præmissa, ita ad concludendum de immaterialibus sicut de materialibus; ergo ipsa subalternat sibi æqualiter utramque scientiam, nec valet illa ratio, quæ ponitur prius ibi. Aliud est notandum, quia ista scientia sicut considerat aliqua, inquantum abstracta a materia, ita etiam inquantum abstracta ab immaterialitate; ergo considerabit illa, quæ in existendo habent hanc abstractionem ab immaterialitate, non sequitur.*

An immaterialia pertinent ad hanc scientiam sicut alia?

17. *Confirmatur, quia substantia, quam tu ponis subjectum, dividitur in materialem et in immaterialem, sicut in species oppositas; scientia autem de genere æqualiter videtur esse de duabus speciebus proximis. Conceditur secundum illud quod tenes ad 8. quæst. quod non plus est hæc scientia de Intelligentia inquantum Intelligentia quam de igne inquantum ignis, nec ut de causa, nec ut de subjecto, quia secundum te de neutro; sicut secundum oppositum, q. 8. de utroque est utroque modo, si utrumque causat aliquid inquantum ens. Sed quomodo tunc salvas divisiones in 6. de triplici scientia speculativa? Item quomodo est circa altissimas causas, si tantum est circa Deum ut circa causam? Responsio, Deus dicitur causa propter multiplicem rationem causalitatis in ipso. Ad Philosophum patet responsio inferius de divisione scientiarum speculativarum; tenet enim de illis, quæ a nobis per rationem naturalem possunt trahi, non de omnibus possibilibus ex parte naturæ scibilium. Evasio, quod scientia de genere est de prima specie sub propria ratione, non de secunda specie, et tunc hæc est ab Intelligentia ut prima specie substantiæ, non ut de causa.*

Ad auctoritatem primam sexti hujus, t. c. 3. dicitur quod secundum Philosophum primo Poster. c. 1. *Certior autem est scientia altera ab altera, quorumcumque principia neque ex eisdem, nec ex alteris sunt.* Distinguuntur ergo scientiæ non solum penes diversa subjecta, sed etiam penes diversa principia; et forte hæc distinctio per principia, est prior et essentialior, quanquam per subjecta aliquando fiat distinctio, sicut auctoritas illa tertio de Anima probat. Sic igitur potest intelligi distinctio illa trium scientiarum speculativarum, sexto hujus, quod licet duarum, scilicet naturalis et Mathematicæ ponantur ibi subjecta distinguentia, vel forte principia, tamen hujus scientiæ ponuntur ibi principia non subjecta, per quæ ab aliis distinguitur. 18.

Quomodo distinguuntur scientiæ.

Aliter potest dici quod scientia ista considerat omnia illa, quæ et aliæ scientiæ particulares, licet sub ratione communiori et magis abstracta; aliqua tamen considerat, quæ in aliis non considerantur, quibus convenit tanta abstractio in essendo, quanta non convenit consideratis in aliis scientiis; et ideo quando distinguitur hæc scientia ab aliis, convenienter hoc fit per illa considerabilia, in quibus non convenit cum aliis scientiis, sed in quibus distinguitur. Unde hæc scientia est circa separabilia et immobilia, non tanquam circa subjecta, sed tanquam circa principales partes subjecti, quæ

non participant rationem subjecti alicujus alterius scientiæ.

19. Respondetur aliter tertio modo, quod hæc scientia est circa immobilia et separabilia, hoc est, circa quæcumque sit, circa illa est considerata sub istis rationibus, abstractione scilicet a motu, et a materia naturali quæ est principium generationis et corruptionis ; sicut Mathematica dicitur esse circa immobilia, non quia quanta in essendo sint omnino immobilia, sed quia scientia Mathematica considerat illa sub ratione priori abstrahendo scilicet a motu.

Quomodo hæc scientia est circa immobilia.

Ad alias auctoritates sexti patet quod hæc scientia potest dici Theologia, non autem a subjecto, sed a causa, sicut naturalis scientia dicitur a natura, quæ non est subjectum illius scientiæ, sed principium subjecti. Ad primam rationem patet quod substantiæ separatæ hîc considerantur et qualiter, quia non ut causæ, sed tanquam principales partes subjecti, quæ sic sunt abstractæ in essendo, sicut omnia hîc considerata abstrahuntur secundum considerationem. Ad aliam rationem, ad majorem dici potest, quod scientia quæ est de multis attributis ad unum primum maxime est de illo primo, ut de subjecto, si istud primum habet conditiones requisitas ad subjectum in tali scientia, puta si scientia sit *propter quid*, et tale primum habeat aliquod demonstrabile de eo per causam, ita non est in proposito, cum hæc sit scientia *propter quid*, et de Deo nihil per causam demonstrari possit.

Quare hæc scientia dicitur Theologia ?

Vide solutionem q. 3. prol. ad 2. num. 20.

20. Sed adhuc videtur stare illa ratio, et confirmatur sic : Quando aliqua attribuuntur ad alia, ut ad prius et posterius simpliciter, prima consideratio est de illis, ut attribuuntur ad simpliciter primum, accidentia autem omnia immediate attribuuntur ad substantiam, sed ad Deum ut ad prius, quia et substantia ipsa attribuitur ad Deum; ergo simpliciter prima consideratio de entibus est de illis, ut attribuuntur ad Deum, et non ut ad substantiam ; ergo Deus est simpliciter primum subjectum. Responsio, simpliciter prima consideratio est de entibus, inquantum attributa ad Deum ; non ut subjectum, quia non potest habere conditiones subjecti scientiæ *propter quid*, sed ut ad causam. Aliter arguitur : Simpliciter primum, cui omnia attribuuntur, est Deus ; igitur illud est subjectum primæ scientiæ. Responsio sequeretur, si haberet alias conditiones subjecti scientiæ ; sed quid sit illud primum ad quod omnia alia attribuuntur, quod sit hîc ponendum subjectum principale, dicetur in sequentibus, et Philosophus in 4. text. c. 2. ubi allegatum est, concludit statim : *Ergo si hîc est substantia, substantiarum oportet principia et causas habere Philosophum.* Unde primum illud ponit substantiam non Deum, et idem habetur in principio septimi.

Quomodo considerantur entia ut attribuuntur ad Deum ?

SCHOLIUM III.

Secunda sententia est Avicennæ, ens ut ens esse subjectum Metaphysicæ, quam tenet Doctor resolutive infra l. 6. q. 1. et ult. et q. 3. prol. ad tertium quæstionis primæ ; probat eam hic urgentissimis locis Aristotelis et duabus rationibus. Prima, quod

oportet aliquam scientiam esse de communissimo. Secunda, si hæc scientia esset de aliquo subjecto, quo dari posset aliud superius, tunc ipsa non esset prima nec suprema, sed inferior ad illam, quæ esset de illo superiori et communiori subjecto, num. 23. ibi : *Ad aliam rationem.* Videtur velle quod ens prædicetur in quid de passionibus, sed statim post, ab hoc recedit. Tenet enim 1. d. 3. q. 3. num. 67. non prædicari in quid de suis passionibus, neque de ultimis differentiis, de quo postea 1. 4. q. 1.

21. Alia est opinio Avicennæ, 1. Met. c. 1. quod primum subjectum hujus scientiæ est ens inquantum ens. Hoc videtur Philosophus probare
2. Sententia. in primo 4. hujus, t. c. 1. *Est scientia quædam*, etc. ubi secundum Commentatorem intendit stabilire subjectum istius artis, ad quod innuitur ibi talis ratio, quia Metaphysica considerat primas causas, ut probatum est in primo hujus ; ideo debet considerare effectum secundum se primarum causarum. Primæ autem causæ sunt causæ secundum se entium inquantum entia ; ergo ens inquantum ens consideratur hîc ut subjectum. Item sexto hujus, t. c. 3. postquam distinxit tres partes scientiæ speculativæ movet dubitationem, utrum prima Philosophia sit universalis, aut circa aliquod genus determinatum, et videtur solvere quod est universalis, et in fine solutionis dicit, t. c. 4. *De ente inquantum ens, hujus erit utique speculari.* Item ibidem t. c. 3. dicit, si *non esset substantia altera præter natura consistentes, tunc Physica erit prima scientia*, quia Physica esset tunc de omnibus entibus, sicut nunc est de omnibus naturalibus, quia tunc omnia entia essent naturalia ; sed nunc est ita de omnibus naturalibus, quod primum subjectum ejus est aliquod commune omnibus naturalibus, et non aliquod primum, ad quod omnia alia attribuuntur, sicut patet per Avicennam primo Metaphysicæ, c. 2. et primo Physicæ suæ c. 1. et per Commentatorem. 4. hujus, commento primo, et secundum alios loquentes de subjecto. Primum igitur subjectum primæ scientiæ est communissimum, alioquin non videtur valere consequentia Aristotelis.

Item dicit Commentator in procemio tertii hujus, *subjectum utriusque scientiæ est ens simpliciter hujus*, scilicet scientiæ disputativæ. 22.
Item, ad hoc videtur esse ratio ; tum quia oportet esse aliquam scientiam per se considerantem communissima, sine quibus non possunt particularia cognosci ; tum quia passiones hîc consideratæ, puta unum et multa, potentia et actus, et similia, non videntur esse alicujus determinati primo, sed cujuslibet inquantum ens ; illud autem videtur primo esse subjectum et proprium, cujus primo sunt passiones quæ per se considerantur in scientia. Item si ista scientia esset de aliquo genere determinato, quod quidem genus haberet aliud superius ad ipsum, tunc alia esset scientia superior et prior ista ; consequens est falsum ex sexto hujus, t. c. 2. et 3. Probatio consequentiæ, quia illud superius haberet aliquam passionem demonstrabilem, de ipso in alia scientia ; ergo eadem passio esset demonstrabilis de subjecto illius scientiæ, accipiendo pro me-

dio, id cujus primo est, et ita illa scientia de subjecto communiori, demonstraret aliquid, tanquam conclusionem, quod acciperetur hîc pro principio, et ita illa scientia esset prior et superior ista.

23. Secundum opinionem Avicennæ ad argumenta responderi potest. Ad primum quod minor est falsa. Ad probationem cum arguitur de æquivocatione entis, videtur negandum secundum Avicennam 1. Metaphysicæ c. 5. ut prius allegatum est in lectione ibi, *nunc propositio ad propositum est applicanda etc.* 2. *d.* Et ad auctoritatem Porphyrii et consimiles pro alia parte respondebitur in 4. quando quæretur de æquivocatione entis; et ad aliam probationem, cum dicitur quod ens non habet *quid*, quia est transcendens. Responsio, hoc concluderet æqualiter de omni generalissimo, quia nullum generalissimum habet quidditatem proprie dictam, tamen quodlibet habet *quid;* tum quia habet essentiam; tum quia alias non prædicaretur de aliquo in *quid*. Unde probatio ista est insufficiens, quod scilicet si non habet definitionem proprie dictam, non habet *quid*, non sequitur, nisi de quidditate speciei, cujus proprie est definitio.

Ad arg. posita n. 2.

q. 1.

Generalissima an habent quid?

Ens habet passiones.

Ad aliam rationem respondeo, quod ens inquantum ens potest habere passionem aliquam, quæ est extra essentiam ejus inquantum est ens; sicut esse unum vel multa, actus vel potentia, est extra essentiam cujuslibet, inquantum est ens, sive *quid* in se; tamen ens acceptum secundum quamcumque rationem generaliter prædicatur de quolibet in *quid*, et est de essentia cujuslibet. Per hoc patet ad aliam rationem, quia ens prædicatur in *quid* de quolibet accepto, ut *quid* est, non tamen accepto secundum quamcumque rationem, secundum quam est passio entis.

Ad tertiam rationem dicendum, quod cum dicitur principia entis inquantum ens, non intelligitur ly *inquantum* reduplicative, ita quod denotet causam, sed specificative, ut sit sensus, entis inquantum ens, id est, entis secundum suam entitatem, sicut dicimus, *hoc videtur inquantum album*, hoc est secundum suam albedinem, consequentia autem non valet, ab inquantum ad universale, nisi quando tenetur reduplicative, de hoc amplius in principio 6. Entia enim non solum sunt causata secundum aliqua posteriora ipsa entitate, sed etiam secundum suam entitatem, ita quod in causatis, entitas est primum causatum, per hoc tenet ratio in principio quarti, t. c. 1. *Quoniam autem principia*, etc. sicut exponitur ibi extra. Vel universaliter tenet, quia hîc consideratur causa entis in communi, scilicet Deus, cujus primus effectus est esse. Et nota quod primæ causæ sciendi sunt primæ propositiones immediatæ. Alio modo primæ causæ non tantum sciendi, sed essendi, dicuntur media in demonstratione, quæ demonstrant passionem in esse, et cognosci de subjecto. Alio modo dicuntur causæ primæ essendi, non tamen forte proprie sciendi aliquid de subjecto, quia non sunt medium in demonstra- 24.

Consequentia, ab inquantum ad universale non valet.

Vide Scotum in hunc textum.

Primæ causæ multiplices.

tione, sed principia intelligendi subjectum, quia pertinent ad *quid* subjecti; ita quod intelligendo illud *quid*, istæ causæ intelliguntur sicut intrinsecæ illi quidditati, ut materia vel forma; vel extrinsecæ, et illæ intelliguntur prius subjecto, sed non intelliguntur intra quidditatem subjecti.

25. Hæc scientia est circa primas causas primis duobus modis, quia illi duo modi non differunt, nisi penes totum et partem, propositionem et terminum, et de communissimis fiunt propositiones primæ, et communissima sunt prima media in demonstratione. Isto modo, entis inquantum ens sunt principia, tenendo *inquantum* reduplicative, etiam licet ens sit univocum ad omnia. Aliis duobus modis non est ista scientia circa primas causas entis, inquantum ens, si *inquantum* tenetur reduplicative, quia non omnis entis sunt causæ tales extrinsecæ, ut patet; nec intrinsecæ, quia non simplicium, sed sic oportet *inquantum* teneri specificative. Ubi notandum quod quatuor causæ, inquantum quælibet in suo genere dat esse circumscribendo rationem motus et mutationis, pertinent ad Metaphysicum; materia et forma, inquantum sunt partes essentiæ; efficiens, inquantum dat esse circumscribendo motum, licet enim non ageret nisi movendo, tamen ratio dantis esse, prior est ratione moventis; finis autem, inquantum res secundum sui entitatem ad illud ordinantur, licet non possint illud attingere, nisi per motum vel operationem, prior tamen est ratio ordinis secundum esse quam secundum operationem. Aliter dicitur ad hoc, cum dicitur *entis inquantum ens, sunt principia,* non intelligitur nisi de ente creato, et si concludatur, *ergo cujuslibet entis talis sunt principia,* nihil mali accidit de tali ente.

An ens habet principia?

Quatuor causæ considerantur a Metaphysico, et quomodo?

SCHOLIUM IV.

Arguit subtilissime contra solutionem datam in favorem Avicennæ asserentis ens esse objectum Metaphysicæ, num 23. probans non esse univocum ad decem Genera; et contra solutionem ad secundum, quod non habet passiones; quia tunc ens non imbiberetur in eis, vel passio foret sui ipsius passio si includeret ens, quia passio superioris est inferioris. Addit rationes urgentes contra illam sententiam, suadens substantiam esse primum objectum, sed disputative procedit, quia ens habere passiones, de quibus non dicitur *in quid,* habet 1. d. 3. q. 3. num. 6. 7. et ens esse univocum Deo et creatis habet ibidem, et alias passim, de quo in lib. 4. q. 1.

Contra responsionem ad primum argumentum, supponatur quod ens non possit habere conceptum communem ad decem Genera, propter auctoritates Philosophi, et rationes quæ tanguntur in principio hujus 4. text. c. 43. tunc cum unius scientiæ sit unum subjectum ex 1. Posteriorum, et probatur sic : Secundum unum habitum convenit operari uno actu; unus autem actus intelligendi non potest esse nisi circa unum objectum, (non enim potest esse unus actus intelligendi circa omnia attributa ad unum, quia tunc unum intelligere esset omnium entium, cum omnia attribuantur ad unum primum) sequitur ergo oportet ponere aliquod unum ens, cui alia attribuantur proprium subjectum, 26.

Arg. ens non esse univocum.

ex cujus unitate sit scientia una.

Item contra responsionem ad secundum : Si ens secundum totam communitatem suam ad decem Genera haberet aliquam proprietatem, puta A, sequuntur duo inconvenientia ; unum quod ens secundum totam communitatem suam sit extra essentiam illius A, sicut subjectum extra essentiam ipsius passionis, cum cadat in definitione tanquam additum, ex 7. hujus, t. c. 4. 15. et 19. et ita ens secundum totam communitatem suam non prædicaretur in *quid* de quolibet. Aliud inconveniens, scilicet quod A esset passio sui ipsius, si ens aliquo modo prædicaretur in *quid* de A; quidquid enim est passio superioris et inferioris, licet non primo, et per consequens A esset demonstrabile *propter quid* de seipso per ens tanquam per medium, quia passio, quæ est primo superioris est demonstrabilis *propter quid*, de quolibet inferiori per illud superius tanquam per medium; ergo A, esset simpliciter notius de ente quam de seipso, et esset proprie quæstio propter quid, A est A, quia esset terminabilis per demonstrationem *propter quid*, quod est contra Philosophum 7. hujus, c. ult. t. c. 59. Videtur ergo quod ens secundum totam communitatem suam ad decem Genera non sit alicujus scientiæ subjectum.

Arg. ens non habere passiones.

27. Si dicatur ad hoc quod ens in communi secundum quod ens, dicitur habere in communi aliquam passionem, quia quodlibet ens inquantum ens, habet aliquam passionem extra essentiam suam ; aliud enim est in quolibet entitas ejus, aliud unitas vel actualitas.

Contra istam responsionem dupliciter : Primo videtur concedere propositum, scilicet quod ens, secundum totam communitatem sui, non sit subjectum, quia non habet sic passionem, licet quodlibet particulare ens consideratum secundum quidditatem suam, habeat aliquam passionem. Secundo, quia sequitur idem esse passionem sui, vel circulariter idem esse passionem et subjectum, quorum utrumque est impossibile. Probatio consequentiæ, cum omnia entia sint finita, accipiantur gratia exempli, tria, A B C, secundum responsionem, quodlibet illorum habet passionem, sit ergo B passio A, et C passio B, si C habet aliquam passionem, aut igitur seipsum, et hoc est unum inconveniens; aut A vel B, et ita est circulus, et ita est aliud inconveniens.

Respondeo ad hæc : Sit A unitas, B actualitas, neutrum sequitur inconveniens. Unitas enim est aliquod ens in actu denominativa prædicatione. Similiter actualitas est aliquod unum denominativa prædicatione; nec est hîc circulus, quia unitas in universali denominatur ab actualitate aliqua, et ita actualitas in communi non denominatur ab unitate in communi, sed actualitas in communi ab aliqua unitate. Contra, si unitas in communi denominatur ab aliqua actualitate, sicut a passione; ergo et quælibet unitas, licet non primo, quia passio communioris est passio cujuslibet inferioris, licet non primo, et actualitas in communi denominatur ab aliqua unitate, sicut a passione, secundum

Passio communioris, est inferioris,

responsionem; ergo aliqua eadem unitas respectu actualitatis est subjectum et passio.

28. Propter istas rationes, videtur concludendum quod ens secundum totum ambitum suum, prout dicitur de decem Generibus, non sit hîc subjectum; tum quia nullam unitatem habet majorem quam habeant decem Prædicamenta, cum non habeat conceptum communem ad illa, licet accidentia attribuantur ad substantiam; tum quia secundum omnem communitatem suam non potest habere aliquam proprietatem, ut probatum est dupliciter, propter diversitatem essentialem passionis a subjecto, et quia idem esset passio sui, vel circulus foret in passionibus et subjectis, quod est contra Philosophum 1. Poster. c. de statu principiorum, t. c. 35. *Amplius si hic non est hujus qualitas, et illud hujus*, ubi sequitur de qualitate, *nullum aliorum*, scilicet subjectorum, *nisi secundum accidens prædicabitur*. Ex his sequitur quod oportet ponere aliquod unum, quod passiones proprias potest habere, de ipso demonstrabiles *propter quid*, esse subjectum istius scientiæ, quia hæc scientia una, et scientia *propter quid*. Oportet etiam illud unum esse primum ens, ad quod omnia alia attribuantur, alioquin non consideraret ista scientia de omnibus entibus. Probatio consequentiæ, omnis enim scientia considerans multa per se, non ut passiones vel ut causas, vel est de communi ad illa ut de subjecto, vel de primo ad quod attribuuntur alia; consequens autem probatum est esse contra intentionem Philosophi supra, quando arguebatur pro opinione Avicennæ: illud autem quod habet omnes alias conditiones non est nisi substantia; substantia ergo ponenda est hîc proprium subjectum. Substantia an subjectum Metaphysicæ?

Istud confirmatur per Philosophum *in* 4. *hujus* t. c. 2. ubi postquam distinxit ens, et qualiter ista scientia considerat omnia entia, quia una scientia est omnium dictorum ad unum, subdit: *ubique vero primi proprie est scientia ex quo alia pendent, et propter quod dicuntur*, et concludit ex hoc; *ergo si hæc est substantia substantiarum, oportet principia et causas habere Philosophum*. Item in principio septimi, t. c. 4. et t. c. 5. postquam probavit substantiam esse primum entium cognitione, definitione et tempore, concludit: *Quapropter nobis maxime et primum et solum, ut est dicere de sic ente, scilicet de substantia speculandum est*. Bene autem dicit *solum, ut est dicere*, quia non solum considerat ista scientia de substantia, quamvis illud solum sit principale subjectum, sed considerat etiam de omnibus aliis inquantum attributa sunt ad substantiam. Item in 4. cap. 2. text. com. 4. dicit Philosophus quod tot partes sunt philosophiæ, quot substantiæ, innuens per hoc quod secundum distinctionem substantiæ, ut principalis subjecti distinguitur scientia hæc. 29.

Omnes igitur auctoritates, quæ adductæ sunt prius, quod hæc scientia est de ente inquantum ens, concedendæ sunt hoc modo, quia scientia quæ est de primo aliquo, tanquam de proprio subjecto, 30.

considerat etiam de attributis ad primum, non tanquam de principali subjecto, sicut exemplificat Philosophus 4. hujus text. comment. 2. de Sano. Unde in principio quarti, ubi principaliter præfigit subjectum secundum Commentatorem, postquam dixit hanc scientiam esse de omnibus entibus, subdit exponendo se, quid sit proprium subjectum, *quia primum ex quo alia pendent*, ut prius allegatum est. Non solum autem substantia est primum, sed etiam passiones hîc consideratæ communes primo ei insunt, et per naturam ejus attribuuntur aliis posterioribus. Alia etiam a substantia non solum hîc considerantur tanquam passiones demonstrabiles de substantia, sed etiam inquantum quædam entia in se habentia passiones; unde et passiones eorum de ipsis in hac scientia possunt demonstrari. Non est enim inconveniens passionem alicujus subjecti prioris, posse esse subjectum alicujus passionis posterioris, sicut apparet in passionibus alias accidentibus ordinatis; duplici enim ratione considerantur accidentia in ista scientia, unde omnes rationes ad utramque partem adductæ concludunt unam veritatem primæ, quia hæc scientia est de omnibus entibus. Aliæ vero quod non de omnibus entibus istis tanquam de uno, nec de aliquo communi omnibus istis, sed de aliquo primo ad quod alia attribuuntur.

SCHOLIUM V.

Disputat ingeniosissime contra sententiam ponentem substantiam esse objectum hujus scientiæ, quia non videtur, quod aliqua passio possit de ea demonstrari. Sed respondet non esse subjectum eo rigore, quo ponitur 1. Poster. text. 5. et explicat quæ unitas requiritur in objecto scientiæ continentis multos habitus; pulchras habet difficultates nihil resolvens.

31. Sed contra prædicta instatur, si enim substantia ponatur subjectum in Metaphysica, de qua passiones Metaphysicales demonstrantur, dic ubi ostenditur aliqua passio de substantia? dices quod in principio septimi, text. comment. 4. ubi ostenditur quod substantia est primum ens tripliciter.

Arguitur substantiam non esse objectum Metaphysicæ.

Contra, cujus generis est ista passio, quæ demonstratur de substantia? Non quantitatis, quia quantitas non inest omni substantiæ; nec alicujus generis posterioris, quia illa omnia præsupponunt quantitatem. Respondeo, quod hæc passio, scilicet primum omnium entium, est relatio; et relatio non præsupponit quantitatem, quia substantia si non est prima, nisi ut est sub quantitate; ergo substantia non est prior quantitate, sicut homo albus, non est prior albedine.

Contra, in quinto hujus text. com. 20. ponuntur tres modi relationum tantum, qui præsupponunt quantitatem. Item, per quod medium fiet demonstratio demonstrans passionem de substantia in communi? Non per definitionem, quia eam non habet, et tamen ponitur quod potissima demonstratio est per definitionem; ergo hæc non est certissima scientia. Item per definitionem ut medium nihil videtur demonstratum de substantia, in qua enim figura hoc fieret.

32. Quid scientia proprie dicta? Ad hoc potest dici, quod de subjecto scientiæ proprie dictæ forte sunt multa vera, quæ accipiuntur de libris Posteriorum. Illud enim est subjectum conclusionis demonstrationis, qua concluditur passio ejus de ipso. Sed accipiendo scientiam aliter, prout est una aggregatio tradita ex cognitione multorum cognoscibilium, simplicium et complexorum, principiorum et conclusionum, sicut Geometria dicitur una scientia; sic subjectum scientiæ dicitur unum commune ad omnia ista subjecta scientiæ proprie dictæ, vel unum primum ad quod omnia alia attribuuntur. Pone enim unam scientiam demonstrantem de figura omnes passiones ejus in communi; aliam quæ demonstrat omnes passiones specierum figuræ de ipsis, hæc videtur subalterna primæ, nec in hac aliqua passio ostenditur de figura in communi, et tamen hujus subjectum videtur esse figura in communi, quia illud solum est commune ad omnia considerata in scientia illa. Si hæc distinctio est bona, tunc Deus potest poni hîc subjectum sicut in Theologia, licet nulla passio sit de ipso demonstrabilis, quia omnia considerata hîc reducuntur ad ipsum, ut ad simpliciter primum. Sed sive Deus, sive substantia, ponatur hîc subjectum, numquid de aliis posterioribus hîc consideratis, sunt aliqua principia simpliciter? Videtur quod non, quia omnia posteriora quoad quodlibet quod inest eis, habent causam.

(Subjectum scientiæ multorum cognoscibilium quomodo unum? — quæst. 3. prol.)

33. Hominis sunt multæ causæ, sed quare homo sit homo, nulla. Responsio, de posterioribus vere sunt principia complexa, propositiones scilicet immediatæ. Ita enim immediate inest definitio numeri numero, sicut Angeli Angelo; unde in quinto cap. de per se, text. comment. 23. *hominis multæ sunt causæ, sed quare homo est homo nulla.* Tunc concedo quod posteriora sunt causata secundum se, et quodlibet sui simplex; tamen compositiones aliquæ de eis, non habent alias compositiones priores causas veritatis, per quas possint demonstrari, alioquin esset tantum unum principium proprium in una scientia, in quo definitio subjecti de ipso prædicaretur.

Contra, per principium aliquod de quantitate, demonstrantur passiones quantitatis, sicut per principium de substantia passiones substantiæ; igitur si principia sunt æque prima, quia nullum est causa alterius, et conclusiones erunt æque primo scibiles, et ita æque primo scientia hîc erit de substantia et quantitate. Item numquid aliqua veritas complexa incausata, est causa veritatis complexæ causatæ, sicut incomplexa incomplexæ, cum nulla sit Deus? Ad primum, quod principia non sunt æque prima, licet nullum alterius veritatis sit causa, sicut patet de unitate et puncto; non etiam ambo æque secundum se nota, quia principia sunt notiora, quæ habent terminos notiores, et termini unius sunt notiores naturaliter terminis alterius, ita etiam una est verior alia, unde immediatorum est ordo in veritate, licet non causalitas. Sic etiam est de articulis fidei, quorum non omnes sunt æque primi,

(Articuli fidei non æque primi.)

quia non sunt de Deo immediate, et tamen omnes simpliciter sunt principa Theologiæ, et similiter indemonstrabilia. Ad secundum, veritas complexa causatur a Deo, quia termini causantur a Deo, qui sunt causa veritatis complexæ, sed non, quia Deus est Deus, ideo homo est homo, licet a Deo sit homo.

SCHOLIUM VI.

Tenendo cum Averroe Deum esse subjectum Metaphysicæ, ostendit primo ipsummet Averroem male dixisse, nullam scientiam probare suum subjectum esse. Secundo, contra Avicennam, hoc ostendit in scientia naturali. Tertio, contra Averroem ostendit in Metaphysica. Quarto, contra Avicennam arguit Deum esse subjectum Metaphysicæ, ex Philosopho, supra, num. 16. et ex ratione adducta pro sententia Averrois num. 5. et ex confirmatione illius rationis posita ad responsionem ejus n. 20. et adducit novam rationem contra ipsum, quod Deus non consideratur in hac scientia ut ens, quia non est principium cognoscendi ens, scientia *quia*. Addit rationes proAv icenna adductas num. 11. suadentes Metaphysicam esse *propter quid* non valere, quia Deus *propter quid*, sciri nequit. Item rationes de passione et principiis, solutas esse, ut habet num. 26. et seqq. Quinto, rejicit Averroem ponentem omnes substantias separatas objectum hujus scientiæ, alioquin ponenda esset una scientia de omnibus substantiis corporeis.

34. Tenendo quod Deus sit hîc subjectum, aliter est ponendum quam ponit Averroes. Circa quod duo sunt facienda. Primo enim ostendetur quomodo peccavit Averroes et Avicenna in opinionibus suis. Secundo dicetur modus, quo Deus potest poni subjectum in Metaphysica. Circa primum sciendum, quod Avicenna et Averroes habent hanc propositionem communem, nulla scientia probat suum subjectum esse. Secundo, Avicenna dicit tantum Philosophiam primam posse probare Deum esse, non naturalem. Tertio, Averroes ponit e contra, quod tantum in scientia naturali hoc declaratur, non in Philosophia prima. Quarto, Avicenna ponit Deum non esse subjectum in Metaphysica. Quinto, ponit Averroes genus entium separatorum ibi esse subjectum.

Contra primum istorum arguitur sic : Scientia *quia*, demonstrat suum subjectum esse, quia per effectum demonstratur aliquid de causa sic ; ex hoc enim quod effectus non potest esse sine tali conditione in causa, effectus non potest esse sine causa causæ ; ergo causa est. Patet etiam quod primum quod concluditur de causa per effectum, est esse ; sed scientia *quia*, supponit conceptum aliquem apud intellectum de subjecto, et de illo conceptu, arguit primo quod sit, secundo quod alia sibi insunt.

Contra secundum et tertium simul : Omnis proprietas considerata de effectu, quam impossibile est sibi inesse, nisi talis causa sit, concludit causam esse *quia;* sed tam proprietas considerata in scientia naturali, quam in ista de effectu, non potest sibi inesse, nisi primum movens sit, et nisi primum ens sit ; ergo utraque scientia potest probare ipsum esse. Tamen ista immediatius, quia generales proprietates entis creati, secundum quod considerantur hîc, magis ducunt in cognitionem positivam perfectionum primi entis, per excel- 35. Scientia na[turalis] pro[]bat Deum esse, et etiam Metaphysica.

lentiam, quam speciales conditiones consideratæ in aliis scientiis, quia istæ magis ducunt in cognitionem privativam, vel aliquam positivam minus excellentem; minus enim excellens videtur primitas modi tantum, quam esse primum ens simpliciter, unde uterque negetur quoad tertium, sed magis Averroes. Hoc etiam probatur specialiter contra ipsum, quia tunc illa quæ est simpliciter conclusio in Physica, esset hîc simpliciter prima propositio omnino indemonstrabilis, et ita Physica esset prior ista. Si dicas, hîc non demonstratur *propter quid*, nihil ad b, nec in Physica; igitur æqualiter, negatur hoc posse demonstrari ibi, sicut hîc.

36. An Deus considerari inquantum ens in hac scientia? Contra quartum est ratio fundata super auctoritatem Philosophi, 6. *Metaphysicæ*, *text. comment.* 2. *et* 3. et ultima ratio addita pro opinione Averrois cum confirmatione illius rationis posita in responsione ad eam.

Item, contra ipsum arguitur sic: Avicenna concedit quod Metaphysica est de Deo, et quod considerat de ipso, et quod est de ente inquantum ens; sed Metaphysicus non intendit considerare de Deo propter considerationem entis inquantum ens, quia Deus non est principium cognoscendi ens in scientia *quia*. Similiter tunc sequeretur quod ultimus finis istius scientiæ, non esset speculari causas altissimas et primas, nec in actu sapientiæ principali esset felicitas naturalis; ergo Metaphysica principaliter considerat de ente propter primum ens. Sed illud est subjectum in scientia, cujus cognitio principaliter quæritur quantum ad proprietates et perfectiones ejus, et etiam quantum ad esse in scientia *quia*; ergo etc. Ex hac ratione patet quod Deus non consideratur hîc ut principium subjecti; sic enim non consideratur aliquid in aliqua scientia, nisi sit principium sciendi subjectum in illa cujus est nomen, ut dictio respectu propositionis, et natura respectu entis naturalis; unde glossa ad dicta Aristotelis de 6. Metaphysicæ adducta pro opinione Averrois parum valet.

Rationes etiam pro Avicenna principales, de *quia est* et *quid est*, nihil valent, cum Metaphysica necessario sit scientia *quia* de Deo, secundum omnes, quia Deus non est aliter a nobis cognoscibilis. Rationes vero de passione et principiis, bene solutæ sunt prius, in sustinendo opinionem Commentatoris. Ratio vero prima facta pro Avicenna contra Commentatorem superius, non valet. Licet enim Metaphysica considerata a parte scibilium, hoc est, si sic sciretur sicut scibilia nata sunt sciri, esset scientia *propter quid*; tamen Metaphysica, ut est a nobis scibilis, est necessario scientia *quia* de Deo, ut patebit. Primam depingit Philosophus, vix secundam tradit. Ad illud etiam quod arguit Henricus in Summa, 19. quæst. 1. quod subjectum in scientia debet esse primo scitum, sub cujus ratione omnia alia sciuntur, sicut objectum respectu potentiæ; Deus autem non cognoscitur hîc nisi ex effectibus, quia nec ex ejus cognitione cognos-

37. Metaphysica nostra scientia quia.

Objectum primarium an primo scitum?

cuntur alia. Responsio, quod hoc est verum de primo scito, primitate principalitatis et intentionis, non executionis, patet de Nomine et Verbo, primo Perihermenias. Item, potest sic argui : Notitia scientiæ et habitus scibilis virtualiter includitur in notitia subjecti primi et formalis illius habitus, quia in ejus notitiam omnia posteriora reducuntur secundum eorum cognitionem ; si ergo ens, et non Deus, ponitur subjectum in Metaphysica, sequitur quod notitia specialis, quæ habetur in Metaphysica, virtualiter includatur in notitia entis. Sed impossibile est cognitionem perfectiorem includi virtualiter in cognitione imperfectiori ; ergo cognitio entis perfectior est, quam cognitio circa Deum et substantias separatas. Cum igitur in cognitione Dei et substantiarum separatarum ponatur felicitas naturalis, ut patet 10. Ethic. cap. 10. sequitur quod felicitas consistit in cognitione entis inquantum ens, quod est falsum, cum illa sit imperfectissima.

Sic igitur patet improbatio quarti, et quomodo positio contraria sustineretur, de quo magis patebit inferius, et quomodo ad illa pro quarto respondetur.

38. Negat univocationem, sed secundum communem opinionem, non aliter.

Sed contra positionem contrariam sunt dubia alia a prædictis, quæ inferius tanguntur post responsionem ad quæstionem. Contra quintam, superius argutum est de univocatione, quomodo Deo et Intelligentiis non videtur esse aliquid commune univocum secundum communem opinionem ; ergo non potest esse una scientia de aliquo communi Deo et Intelligentiis. Confirmatur, quia in nullo speciali magis univocantur Deus et substantiæ separatæ, quam Deus et substantiæ corporeæ ; ergo si propter aliquam unitatem sit totum illud genus entium ponendum unum subjectum, pari ratione et genus substantiarum corporearum. Et confirmatur, quia scientia communis non est magis de una specie quam de alia. Si vero dicatur quod sit una scientia de illis separatis, propter unitatem attributionis ; igitur primum erit per se subjectum ; igitur non magis in speciali de Intelligentiis quam de corporalibus, nisi forte quia sunt nobiliora entia, et immediatius attribuuntur ad primum ; aut nisi dicatur quod de cognoscibilibus de ipsis in speciali, non est a nobis specialis scientia tradenda, et ideo magis congrueret illud modicum quod de eis est loquendum, dicere in scientia de primo ; tamen quantum est ex natura scibilis, ita esset diversa scientia a Metaphysica, sicut de substantia corporea. Et secundum hoc divisio Philosophi de speculativis scientiis sexto hujus text. com. 2. tenet de traditis, et a nobis rationabiliter tradendis, non de omnibus ex parte naturæ scibilium ; igitur Intelligentiæ non sunt hîc subjectum, nec pars, sed hîc sunt considerandæ propter propinquitatem ad primam, cum hoc quod de eis modicam possumus habere notitiam naturalem. Ad omnes auctoritates Philosophi pro quinto dicendum, quod Deum vocat primas causas multas, propter multas perfectiones causalitatis, quia

Cur Deus vocatur primæ causæ.

Angeli secundum ipsum nihil causant, nisi movendo. Ad rationes pro illo, patet ex dictis supra responsio.

SCHOLIUM VII.

Ponit modum defendendi Deum esse subjectum conclusionis scientificæ *propter quid* et *quia*, ac etiam scientiæ Metaphysicæ sumptæ pro aggregatione multorum habituum, principiorum et conclusionum. Primam partem suadet ratione allata supra num. 9. et alia ratione allata numero 12. Secundam partem explicat optime, declarans *propter quid* et *quia*, Metaphysicam esse de Deo et de omnibus aliis, ut attribuuntur ad illum.

39\. His sic pertractatis, videndum est de principali proposito, quomodo scilicet Deus potest esse subjectum Metaphysicæ? Et dicendum quod supposita distinctione scientiæ, prout dicitur habitus conclusionis, et prout dicitur aggregatio multorum habituum, tam principiorum quam conclusionum, aliquam tamen convenientiam habentium, de qua distinctione patet, quæstione 1. sexti, quod Deus potest esse subjectum hujus scientiæ, primo modo *propter quid*, tam secundum responsionem ad secundam rationem principalem, secundum opinionem Commentatoris, quam secundum illam additionem superius positam ad impediendam rationem primam factam contra opinionem Commentatoris. Quoniam sicut ibi dictum est : Si prius naturaliter ad aliud potest esse medium sciendi posterius naturaliter et aliud, hoc non est inquantum aliud, quia hoc accidit, sed inquantum hoc, ut ibi patet ; et ideo non cogit illa ratio prima facta contra opinionem Commentatoris. Similiter potest esse subjectum primo modo in scientia *quia*. Supposito enim quid dicitur per nomen, si tale est causa talis effectus, ex effectu potest concludi tale et esse ex esse, et hoc ex hoc, tam quantum ad essentialia quam quantum ad proprietates, et hoc demonstratione *quia* ; sed nihil sic de ipso potest concludi effectu, nisi illud sit sine quo non potest esse talis effectus.

upra n. 9. um. 12.

eum posse sse subjecum scienæ conclusionis, propter quod, et quia.

40\. Potest etiam esse subjectum scientiæ secundo modo dictæ, vel quæ tantum aggregat conclusiones de Deo *propter quid*, vel *quia* ostensas ; et talis scientia si qua esset, esset una, maxime in illo genere, unitate subjecti ; vel quæ aggregat multas conclusiones et principia de Deo et de aliis attributis ad ipsum, ut ad primum, inquantum ad ipsum attribuuntur ; et talis esset una ex unitate subjecti, non sicut prior, sed quia ad rationem subjecti alia attribuuntur, cum consideratio illa de aliquo, sit simpliciter prima, quæ considerat ipsum sub prima ratione sub qua est considerabile. Et ens causatum (licet sit univocum sub ratione primi entis) considerari potest inquantum attribuitur, et ita prima consideratio de omnibus entibus erit talis inquantum attribuuntur ad primum ens, non ad substantiam ; igitur si Metaphysica est prima scientia, erit scientia de omnibus secundum hanc rationem ; aut igitur considerantur ibi inquantum attributa, quia ex notitia Dei ibi cognoscuntur ; aut quia ex eorum notitia Deus cognoscitur. Primo modo esset ista de Deo, et esset scientia *propter quid*. Secundo modo,

Quomodo Deus est objectum Metaphysicæ ?

Metaphysicæ de Deo propter quid et quia.

quia. Primo modo, natæ essent istæ res cognosci, et hæc scientia esset prima de eis, quia est de eis inquantum attribuuntur ad simpliciter primum, non sic quod ibi non cognoscerentur res omnes secundum propriam essentiam, (aliter enim non cognoscerentur) sed cognitio essentiæ eorum haberetur inquantum attribuuntur ad ipsum Deum. Talem Metaphysicam habet Deus, sed non est sibi scientia, quia non est ex notitia sui discursive de aliis acquisita; quamvis enim sciat alia esse per ipsum, non tamen scit ea, quia scit se, quod requiritur ad scire. Talem Metaphysicam potuerant forte Angeli habuisse si fuissent multo tempore viatores, et ex notitia naturali Dei potuissent discurrendo aliorum notitiam acquirere.

Deus quomodo Metaphysicus?

Angeli an possint esse Metaphysici, ex notitia Dei?

41. Secundo modo tantum potest homo nunc Metaphysicam habere, (quidquid sit de notitia naturali beati, vel in statu innocentiæ) quia nunc omnis nostra cognitio oritur ex sensu, tantum igitur sic potuit tradi a Philosopho. Potest igitur prima scientia possibilis homini, per rationem naturalem acquiri, et poni scientia *quia*, et de Deo ut de subjecto primo, et de omni ente ut de materia inquantum attribuitur ad primum ens, quæ nec supponat Deum esse, nec ab ejus notitia incipiat ad cognoscendum alia, licet utrumque oporteret si esset scientia *propter quid*. Sicut enim in scientia *quia*, proprie dicta, non præsupponitur de subjecto, nisi tantum quid dicitur per nomen, et concluditur tam esse quam quid est, ut prædictum est. Similiter potest esse in scientia *quia* aggregata; quod enim in alia scientia posset probari Deum esse *quia*, et non in tali, esset inconveniens, cum talis consideret effectus ita immediatos ejus, sicut aliqua alia; quare etiam scientia *quia* non probat *propter quid*, subjectum esse, et quid est, cum hoc posset probare per principia subjecti, si habet principia.

Scientia quia non supponit objectum esse, sed propter quid sic.

SCHOLIUM VIII.

Movet aliquot dubia contra sententiam ponentem Deum objectum Metaphysicæ, quam non improbat. Primum est quod videtur consideratio aliorum in se esse prior consideratione eorum, ut attribuuntur ad primum ens, et respondet considerari in se prius prioritate originis, non intentionis. Secundum dubium, secundum quam rationem in primo ente consideratur ipsum a Metaphysica? et respondet quod secundum rationem primitatis unitivæ continentiæ excellentis, et secundum istam, alia attribuuntur ad ipsum. Tertium dubium, quare hæc scientia non ordinatur ad primum ens ut ad finem, ita ut sit circa ens ut sic, ut circa materiam? respondet materiam circa quam esse finem scientiæ. Ad quartum dubium docet Metaphysicam nostram non esse de Deo *propter quid*, et rationem assignat.

Sed circa hanc positionem sunt aliquæ dubitationes. Prima est circa hoc quod ponitur Deum esse subjectum in Metaphysica, et quod considerentur entia ut attribuuntur ad Deum, quoniam consideratio entium inquantum entia, videtur esse prior quam inquantum attribuuntur ad primum ens; igitur aliqua esset Metaphysica prior, quæ consideraret entia inquantum entia, quam illa quæ ponitur de Deo ut de subjecto. Antecedens probatur; tum quia absolutum est 42.

An ens prius consideratur ut

ns, quam t attribui- ur ad pri- num ens.

ante respectum; tum quia præmissa est cognoscibilis ante conclusionem, et ante rationem conclusionis, et ex esse entium, inquantum entia, tanquam ex primo effectu, concluditur esse de Deo; tum quia ex quo entia, inquantum entia, videntur cognoscibilia absque illa attributione, cum sint absoluta, et respectus non est de essentia absoluti; quæ ergo esset illa scientia, quæ consideraret entia inquantum entia sine tali attributione? videtur enim quod sit ponenda alia Metaphysica. Item, ita attribuuntur omnia entia in speciali ad primum, sicut in universali, sub ratione entis; ergo illa scientia una erit de omnibus, et in universali et in particulari. Confirmatur, quia Deus, qui habet Metaphysicam *propter quid*, ita per essentiam suam cognoscit omnia in particulari, sicut in universali. Item tertio sic: entia non attribuuntur ad primum ens, nisi in triplici genere causæ, et hoc non necesse est secundum veritatem; sicut igitur non posset esse Metaphysica de eis, inquantum attribuuntur primo modo, ita nec secundo modo.

Ut sup. in prol.

43. Ad primam rationem istius dubii, dicendum est quod illa consideratio, qua considerantur entia in se, prior est prioritate originis, sicut probant duæ probationes, sed non prioritate intentionis; et primum subjectum ponitur, cujus cognitio principaliter intenditur, vel ad quod, ut ad primum principium, tota aggregatio multarum conclusionum principaliter ordinatur. Ad tertiam probationem dicendum, quod illa scientia esset pars Metaphysicæ, sicut si traderetur cognitio de materia et forma, et relinqueretur complexa tractatio de ente naturali, esset Physica imperfecta; vel de nomine et de Verbo, et nihil de Enuntiatione, relinqueretur enim consideratio ; principalis considerabilis; non enim esset simpliciter alia scientia, quia illa quæ est de primo, habet de illis tractare inquantum entia, unde ibi considerantur in attributione, ibi in se, sed tamen in se considerantur propter primum.

Ad secundam rationem dicendum, quod conditiones principales concludendæ de ente primo, sequuntur ex proprietatibus entis, inquantum ens; speciales enim conditiones entis non concludunt primo aliquid de ipso, ideo tantum considerat de ente in communi,

Contra, quæcumque insunt enti, inquantum ens, insunt Deo; igitur per illa non concluditur aliquid de Deo. Ad tertium licet non sit necessaria causa respectu esse aliorum, tamen est necessaria causa quod proprietates aliorum insunt ipsis; quia enim ipse est actus purus, et ideo ens dividitur per actum et potentiam.

Contra, quomodo conditiones entis intelliguntur, cum non sint sensibiles? Item secunda dubitatio, quæ est illa ratio in primo ente secundum quam consideratur, ut per se subjectum in Metaphysica.

44. Ad hoc dicendum, quod non est ratio naturaliter cognoscibilis; tum quia hæc ratio est accidentalis, ita quod natura ejus in se non

considerabitur, sicut nec corpus sub motu; tum quia illa pertinent ad modum scientiæ, et ratio subjecti præsupponitur modo scientiæ; tum, quia illa ratio communis est omnibus subjectis scientiarum; tum, quia illa ratio nihil ponit in natura ejus, sed tantum forte circa cognoscentem respectum ad ipsum. Nec etiam ratio ista primi moventis, ut sit de aliqua ratione, ad quam pervenit naturalis, quia quamvis in eodem concurrant primitas movendi et essendi, tamen ex ratione ipsorum, non includitur contradictio, quod non necessario eidem inessent, et ita nunquam Naturalis ostendit primum ens esse, nisi per accidens, ita quod non ostendit aliquod ens esse primum, sed aliquod movens esse primum; sic nec aliquod ens esse ultimum, sed aliquod ultimum motum. Si vero nihil causaret primum ens, nisi per mutationem quod forte nonest verum, secundum Philosophum, adhuc efficiens inquantum efficiens, dicit totum universale respectu moventis, ut quo aliquid est; finis etiam est, non tantum motus, sed entitatis. Unde forte non poneretur subjectum secundum rationem hujus duplicis primitatis, sed secundum rationem primitatis unitivæ continentiæ excellentis, quæ est primitas aliqua formalis, et secundum istam rationem alia attribuuntur verissime ad ipsum.

Physicus non ostendit ens primum.

Contra, secundum illam rationem habet poni subjectum, quæ primo concipitur, et secundum quam demonstratur primo esse de ipso, et omnes aliæ proprietates; sed talis non est hæc primitas formalis, quia ista probatur, ut videtur, per alia prius ostensa ex effectibus.

Item, tertia dubitatio est, quare Metaphysica non potest ordinari principaliter ad cognitionem primi entis, ut ad finem, et tamen esse circa ens inquantum ens, ut circa materiam, cum materia et finis non coincidant? Respondeo, quod hoc ideo est, quia materia circa quam principaliter agit scientia, est finis ejus, quantum ad cognitionem perfectam ejus præsupposito quod dicitur, sive quantum ad aliquem conceptum. 45.

IV Quare Metaphysica non ordinatur ad ens ut ad finem?

Item quarta dubitatio est, cum scientia de ente, inquantum ens, sit *propter quid*, quare scientia de Deo est tantum *quia*, ex quo Metaphysica est *propter quid*? Quare etiam de Deo non est scientia *propter quid*? nam habita prima proprietate ejus de ipso, possunt aliæ, ut videtur, *propter quid*, ostendi? Respondeo, quod tota illa scientia *propter quid*, quæ est de ente, inquantum ens, ordinatur ad *quia*, de Deo. Metaphysica vero, ut est nobis possibilis nunc, non est principaliter scientia, *propter quid* de Deo; semper enim prima proprietas habetur *quia*, et licet ex ista demonstretur secunda *propter quid*, tamen secunda non cognoscitur simpliciter *propter quid*, quia ejus cognitio dependet ex cognitione *quia*, primæ passionis. Aliter potest dici, quod passio prius conclusa *quia*, de Deo semper est posterior et remotior ab ejus essentia, quia propinquior effectui, ex quo concluditur, ita quod semper

Quare scientia de Deo est tantum quia?

in passionibus proceditur *quia;* cujus signum est, quia Trinitas, quæ illi essentiæ singularissimæ inest, ex nullo effectu concluditur.

SCHOLIUM IX.

Ad dubium quintum ait, ideo ens, esto sit univocum, negari posse, quod sit objectum Metaphysicæ, quia ejus cognitio non intenditur principaliter, nec dicitur æqualiter de omnibus. Hîc nota quod Doctor nihil asserit de univocatione entis. Ad dubium sextum disputat, quomodo *esse* et primitatem *esse*, demonstrat Metaphysicus de Deo; et ostendit ejusdem scientiæ esse, demonstrare passionem communem simplicem de subjecto, et alteram partem passionis disjunctæ, cujusmodi est respectu entis, primum vel non primum. Certe, quæ in hac quæstione tradit Doctor, videntur humanum ingenium superare; et quamvis firmiter non resolvat cui sententiæ inhærendum sit, colligitur secundum ipsum, probabilem esse sententiam Averrois, quod Deus sit hujus scientiæ objectum, pro qua, urgentissima adducit argumenta, eamque ultimo loco ponit. Tenet tamen q. 3. prolog. et clarius ibi in Report. ens esse ejus objectum, et his, quæ in Theologia habet, magis standum est; quia tamen rem hanc ex professo in Theologia non tractat, sententiam hîc positam juxta ipsius mentem licet tenere, et quia probabilissima est.

46. [...]are ens [...]amsi sit [...]ivocum [...]sit esse [...]bjectum [...]taphysicæ?

Item dubitatio quinta est : Si ens est unius rationis Deo et aliis, quare non potest poni ens primum subjectum, sub quo continentur omnia cognita, tam primum quam alia? Respondeo, dato quod sit univocum, adhuc principale subjectum est hîc Deus, quia non traditur scientia propter cognitionem de ente in se habendam; tunc enim æqualiter intenderet cognitionem omnium sub ipso, quia propter cognitionem ejus totam, sicut in aliis scientiis, nunquam principale subjectum ponetur genus, quando de ipso et de aliis speciebus traditur scientia principaliter, propter cognitionem unius speciei, sed tantum tunc quando æque primo de omnibus propter cognitionem de genere habendam, quantum ipsum est cognoscibile.

Item sexta dubitatio est, quoniam nihil de quidditate Dei particularius ipso ente a nobis hîc concipitur, imo quæcumque particularisatio est per modum descriptionis, ut animal risibile, sic cum dicimus ens primum; igitur si Metaphysica sit de conceptu, quem de Deo apprehendimus, ut de primo ente, cujus conceptus est ut animal risibile, sequitur quod sit de ente per accidens. Item, demonstratio qua demonstratur primum de ente, naturaliter præsupponit conceptum primi entis, ita quod non sit simpliciter ratio in se falsa; sed hoc necesse est præsupponere de subjecto, quia alias animal inanimatum posset poni subjectum, hoc enim non tantum præsupponitur ipsi esse existentiæ, sed ipsi esse quidditativo. Unde quod dicitur quod per Metaphysicam ostenditur Deum esse, si intelligitur de actuali existentia, non est demonstratio, nec præmissa est necessaria; si autem intelligatur de esse quidditativo, verum est, et sic præmissa non est sumpta de existentia creaturæ, sed de aliqua proprietate quidditative inhærente, ex qua sequitur primum inesse enti, vel summum, vel perfectissimum, vel optimum, et ex hoc sequitur rationem illam cui imponitur hoc nomen Deus non esse rationem in se falsam, et ita alicujus quidditatis 47.

circumlocutivam, et ita Deum habere entitatem quidditative. Sed demonstratio concludens primum de ente, cum sit particularis, non potest esse per naturam entis; igitur demonstratio passionis transcendentis de ente, prior est ista, sicut universalis particulari, sicut medium medio, sicut omnis domonstratio de numero in communi, erit ante illam qua probatur numerus aliquis esse primus; igitur Metaphysica transcendens est tota prior scientia divina, et ita essent quatuor scientiæ speculativæ, una transcendens, et aliæ tres speciales.

48. Contra, ejusdem est demonstrare conclusionem universalem et particularem de eodem subjecto. Hoc conceditur, sed quod medium hujus demonstrationis, omnis passio disjuncta inest communi primo et omni, sed non præcise ut commune, sed ut in pluribus, sic ens primum vel secundum, quia entia sunt ordinata; igitur aliquod ens est primum. Sed si vis habere passionem disjunctam, da medium probandum omne ens esse primum vel secundum, negabitur. Si enim negetur ordo, per quid probabitur ordo, nisi per speciales quidditates? et ita non per ens; ordo enim præsupponit multitudinem, per quid probatur multitudo de entibus? Aliter vero datur medium sic, hoc non negatur : omne ens est primum, vel non primum, ultra hoc ens, ut lapis, non est primum; ergo est non primum, sed omne non ens primum præsupponit ens primum, sed unde hoc? hoc enim ex primitate debet probari. Dicetur quod primæ propriæ passiones entis, sunt indemonstrabiles, et propositiones immediatæ. Sed quomodocumque sit de hoc, si de ente primo ostendatur aliqua passio specialis, puta unum, vel sapiens, si non ponitur transcendens, videbitur exire Metaphysicam, quia præsupponit cognitionem quidditatum specialium, quarum hæc sunt. Unde ejusdem scientiæ est demonstrare passionem communem et simplicem, convertibilem cum subjecto, et passionem disjunctam convertibilem cum subjecto, et alteram partem illius passionis disjunctæ de subjecto, demonstratione particulari, ideo ipsius Metaphysici est demonstrare passiones entis, ut unum etc. de ente, si possunt demonstrari de eo, et primum vel secundum de ente, et esse primum de ente. Demonstrare vero aliquid de Deo, ut Deus, et de aliis substantiis separatis considerare secundum se, ad aliam scientiam particularem pertinet, quantum est ex parte scibilium.

Ejusdem scientiæ demonstrare passionem simplicem communem, alteram partem passionis disjunctæ.

Contra, finis cognitionis Metaphysicæ est cognitio entis in summo, et hoc est in primo ente; ergo ad Metaphysicum pertinet de primo ente considerare. Item, felicitas est in actu cognoscendi Metaphysicali et sapientiali, ex 10. Ethic, cap. 10. et est in cognitione primi entis; ergo, etc. Ideo vitando quatuor esse scientias speculativas, et hanc ponendo de Deo, omnia naturaliter cognoscibilia de ipso sunt transcendentia; finis hujus est perfecta cognitio entis, quæ est cognitio primi. Sed primo oc- 49.

Ens ut sic primo ccurrit intellectui.

currens notissimum intellectui, est ens in communi, et ex ipso probatur primitas et alia, in quibus est consummatio. Notandum vero, pro demonstratione demonstrante passionem disjunctam de subjecto aliquo, quod si disjungantur correlativa aliqua, ut causa et causatum, prius et posterius, ex præmissa quæ dicit unum illorum inesse alicui, sequitur alterum illorum inesse alii, non de existentia, sed de esse quidditativo. Notandum etiam, quod Naturalis demonstrat aliquod movens esse primum, et ex illa ratione ostensa in se vera, movens primum ostenditur immobile, incorruptibile etc. igitur Metaphysica et naturalis scientia sunt de eodem per accidens; sed de Deo est naturalis magis per accidens, quia summa descriptio, ad quam pervenit de ipso, quasi remotior est a quidditate Dei, quam summa Metaphysici. Sicut illa scientia est per accidens de homine, quæ est de ipso, inquantum complexionatus ut medicina, respectu illius, quæ esset de ipso inquantum homo, tamen conclusiones eædem de eodem realiter, quod est primum ens, possunt probari per medium Metaphysicum et Physicum, sicut terra rotunda per medium naturale et Mathematicum; et illa conclusio dicenda est Metaphysica et naturalis, vel simpliciter talis, qualis est medium immediatius, sive magis per se, respectu ejus, sicut terra rotunda simpliciter est naturalis, quia medium *propter quid* simpliciter est naturale, medium autem Mathematicum non est simpliciter *propter quid*. Sed quis probabit quod idem est primum movens et primum ens? Metaphysicus in 4. Metaph. text. c. 5. et 12. si idem homo et homo albus.

Si unum orrelativum inest ni et alterum alteri.

Naturalis scientia magis per accidens de Deo quam Metaphysica

Eadem conclusio medio Physico et Metaphysico probatur.

ANNOTATIONES

Sequitur quæstio prima primi libri, in 50.
qua venatur subjectum Metaphysicæ, cujus resolutio est fere problematica. Tres enim opiniones proponit probabiles : una est Avicennæ. Alia Averrois, ut et ibi patet in littera. Tertia est modernior quam sequuntur plures Latinorum, et Albertistæ, et Thomistæ quod scilicet substantia est subjectum hic. Primam communiter sequuntur Scotistæ, ut infra in sexto, quæst. 1. se determinat Doctor et quæst. finali expresse, licet salvari et glossari possent aliæ duæ. Secundam dupliciter sustentat, uno modo ad mentem Averrois. Alio modo specialiter imaginando, et subtiliter, licet in primam opinionem ultimo videtur incidere. Tenebis tamen primam opinionem, ut in Prolog. quæst. 3. se determinat, et præfert Avicennæ opinionem contra Averroem expresse. Resolute tamen posset distingui de subjecto, ut prædicationis dicatur ens principaliter, vel continentiæ virtualis seu attributionis generalis substantia, principalissimæ vero considerationis, et ultimatæ attributionis, dicens vel genus entium separatorum ; verius tamen dicitur Deus, quam genus tale, ut imponitur Averroi dixisse. Potest exemplum adduci de subjecto triplici Logicæ. Primum est ens rationis. Secundum syllogismus. Tertium demonstratio, sive syllogismus demonstrativus. Multum tamen refert ad veritatem dictorum, resolutio difficultatis nodosæ, de consideratione videlicet Metaphysici, an scilicet in universali, an certe in particulari speculatur, ut tangit

notanter in littera Doctor. Multa hic tangat lector curiosus, qui ampla et copiosa et universalis disputatio ; si enim tantum in universali consideraret Metaphysicus ens, esset ponendum subjectum omni modo dicto, ut patet inducenti, secus si in particulari.

Tribus rationibus ante oppositum arguit contra duas primas opiniones in quarum secunda ponitur parvum *Extra* ibi : *Tamen quia Commentator,* usque ibi : *Probatio tertiæ partis, etc.* littera tamen bona ad propositum.

51. Consequenter parum post principium solutionis quasi fortitudo opinionis Averrois ponitur in aliquibus originalibus quoddam parvum *Extra* ibi : *Primo de Generatione*, usque ibi : *Præterea confirmatur*, etc.

Quod ibi tangit solvendo rationes principales, ut sunt contra Averroem de lib. Elenchor. et lib. 1. Constructionum Prisciani, vide c. 1. primi Elenchor. ubi ponit hoc pro conclusione scilicet quod syllogismus Elenchus est, et probat ratione quadruplici, et exemplo multiplici, in minori vero volumine Prisciani, lib. 1. in princípo, habetur illud aliud ; et licet quidam conetur illud hic evadere ex Ægidio et aliis, videat tamen discretus moderator ubique replicas et evacuet.

52. Quod ibidem consequenter habet solvendo secundum principale, de distinctione proprietatum a subjectis in creaturis, aliter quam in divinis, et sæpius in hac quæstione tangit, dubium videtur, quia videtur controversia in doctrina ejus. Nam communiter tenent Scotistæ identitatem realem passionis et subjecti, hic videtur dicere oppositum, maxime in creaturis. Hoc idem habet in prolog. q. 3. solvendo argumenta principalia ; et sicut ibi salvatur controversia communiter, ita dicit hic evadi ; vel quod loquitur famose ; vel de proprietatibus, et non proprio 4. modi ; vel quod capit realiter, et essentialiter extensive, et similiter distinctionem rationis in divinis ; vel quod est sermo comparativus, eo quod dantur gradus in identitate reali, eo quod alia ex infinitate alterius ; vel utriusque extremi identificatur, alia ex convenientia in tertio, qualis communiter est in creaturis, 8. dist primi.

Consequenter ibi impugnando opinionem Averrois in aliquibus originalibus ponitur tota prima ratio, usque ibi : *Item contra Commentator*, esse extra vel additio, in aliquibus vero solum illa littera, *sed ista ratio non movet*, etc. usque ibi : *Responsio quod una proprietas*, etc.

Ibidem parum post in primo notabili, num. 13. assignatur unum parvum *Extra*, quod sic incipit : *Contra hoc in hoc primo inferius dicitur*, etc. usque ibi : *Aliud est notandum*, etc. et est bonum argumentum contra Philosophum de necessitate actionis divinæ ad extra. Posset tamen solvi a defendentibus ipsum, maxime si loquatur de necessitate immutabilitatis, non coactionis, vel recurrendo ad causas secundas ; et vide solvendo primum dubium post quartam positionem, in hac quæst. ad tertium.

Infra ibi : *Contra, si Deus nihil causat*, 53.
etc. usque ibi : *Ad auctoritatem primam 6. hujus*, etc. assignatur *Extra* ab aliquibus, et quod ibi sequitur in quadam responsione, de hoc alibi. Quære infra, in hac quæst. et 2. et 5. hujus. et in Theorematibus, et de primo principio, et in 1. dist. 2. et 4. et alibi sæpe de causis essentialiter ordinatis, et in eadem additione pondera ad quem loquitur, cum dicit, *tenes et ponis*, et applica responsiones ad sua loca ordinate, quæ ibi confuse habentur.

Quod tangit inferius, num. 20. *Ad aliam rationem*, ad majorem etiam, ubi

videtur velle, quod Deus non habet conditiones requisitas ad subjectum scientiæ, videtur contradicere his quæ habet in prolog. quæst. de subjecto Theologiæ, dic sicut ibi copiose habetur : quomodo Theologia est scientia, et quomodo non, et qualis scientia. Videtur etiam loqui hîc de scientia viatoris naturaliter acquisita et speculativa, quære infra in sexto libro.

Nota valde illud, quod habet in solvendo argumenta principalia sustinendo Avicennæ n. 23. ibi : *Ad aliam rationem*, et ibi : *Per hoc patet*, ubi videtur velle quod ens prædicatur in quid de suis passionibus, et consimiliter forte posset dici de modis intrinsecis, et differentiis ultimis sumptis ut *quid*, licet non ut modus, quod videtur esse contra ipsum 3. quæst. 2. et 8. dist. quæst. 3. primi Sententiarum. Tamen sententia est ista et necessaria, quam exponit subtiliter, quære infra q.1. 4. libri.

54. Ibidem parum post in solutione 3. principalis ibi : *Vel aliter tenet*, et usque ibi ; *Contra responsionem ad primum argumentum*, etc. assignatur *Extra* ab aliquibus.

Consequenter ibidem infra : *Sed contra prædicta instatur*, vel secundum alios ibi : *Tenendo quod Deus sit subjectum, etc.* usque ad finem quæst. ponitur *Extra* in aliquibus originalibus, materia tamen singularis est, ideo totam lege. Argumenta facta contra opinionem Avicennæ quam tenent communiter Scotistæ faciliter solvuntur.

Infra assignando quartum modum dicendi in quæst. ibi : *His sic pertractatis*, etc. adverte bene ad totum digressum, et specialiter ibi, ubi dicit, n. 40. *Talem Metaphysicam habet Deus,* etc. cum tamen 3. q. prolog. habeat Deum nullam scientiam habere præter Theologiam ; hoc tamen non obstat, quia Metaphysica talis, est vera Theologia, licet non dicatur proprie scientia, ut loquitur Philosophus 1. Posteriorum de scientia, ut inquit Doctor, eo quod non per discursum, qui qualiter requiratur, vide ibidem. Videtur nihilominus expresse tenere in prologo, et maxime in Reportationibus, q. 3. quod Deus non est subjectum Metaphysicæ, quæ faciliter concordabis ex his quæ notavi a principio, et discurrendo de Metaphysica scientia, et subjecto, et sic de aliis, ut altius lector notabit.

Adverte ad sex dubitationes quæ sequuntur in fine solutionis, et ad solutiones earum, et ad quasdam replicas quas non solvit, quæ tamen satis patent ; et infert ex omnibus ultimate intentionem Doctoris et conclusionem quæstionis principalem.

In aliquibus originalibus habentur hæc verba in margine in hac quæstione, scilicet : *Nota de ordine generum novem accidentium inter se, specialiter relationis ad alia.* Item, de medio demonstrationis potissimæ. Item, de distinctione scientiæ. Item juxta hoc quomodo Deus potest poni subjectum Theologiæ, tam enim ratio faciens fidem conclusionis ex præmissa credita, quam demonstratio, concludit aliquid de subjecto per medium aliud ab extremo. Item 5. quomodo est ordo principiorum immediatorum. Declarare terminos quæstionum, et insistere circa singula dicta Doctoris in littera, et dividere in particulas determinationes quæstionis, et dependentiam et ordinem quæstionis investigare, et cætera, quæ incumbunt lectori, ad præsens non intendo, sed alias, si otium et legendi munus occurrant ; solum enim gratia necessariæ correctionis, et elucidationis operis hîc pauca notare curavi.

Omnes homines natura scire desiderant, signum autem est sensuum dilectio, præter enim utilitatem propter seipsos diligun- Ex textu prolog.

tur, et maxime aliorum, qui est per ipsos oculos. Non enim solum ut agamus, sed et nihil agere debentes, ipsum videre præ omnibus, ut dicam, aliis, eligimus. Causa autem est, quia hic maxime sensuum cognoscere nos facit, et multas rerum differentias demonstrat.

QUÆSTIO II.

Utrum hæc sit vera : Omnes homines natura scire desiderant ?

Aristoteles *hic cap.* 1. Cicero 2. *et* 5. *de finibus.* Albert. *hic c.* 4. *et* 5. D. Thom. *ibid. lect.* 1. Flandria *q.* 2. *art.* 1. Fonseca *c.* 1. *q.* 1. *et* 2. Suar. *disp.* 1. *vel sect.* 6. Murtad. *ibid. sect.* 9. Avers. *q.* 1. Philos. *sect.* 8.

1. Quod non, probatur, quia si sic, 9. Trin. 3. a. ergo naturaliter scirent se scire; consequentia patet, quia nihil desideratur nisi cognitum. Item, si sic, ergo amoto impedimento omnes scirent ; consequentia patet de igne, quia naturaliter inclinatur sursum, statim ascendit sursum, si sit extra locum, amoto impedimento. Item, si sic, igitur omnes habent scientiam, vel saltem habens non desiderat, quia desiderium est respectu non habiti. Item, aliqui desiderant ignorare, quia aliqua est ignorantia affectata. Item, sunt rationes Gandensis in summa : Nihil appetitur nisi sub ratione boni; igitur appetitus non naturaliter inclinatur ad verum. Item, voluntas distinguitur contra naturam. Item, natura determinatur ad unum; igitur vult tantum unum scire.

Dicendum ad primum istorum, scire est commodum intellectus. Ad secundum, verum est de voluntate, ut libera est. Ad tertium, ad unum in genere, sicut materia ad *quod quid est*, sub ratione formæ, sic intellectus ad scire, sicut ignis ad sursum esse, non tamen ad hoc sursum. Ad oppositum est Philosophus in littera per signum.

Contra probationem Philosophi, quod non maxime diligamus sensum visus, probo, quia sensum illum magis diligimus, cujus oppositum magis odimus, quia 2. Prior. text. c. 21. c. illo : *Quomodo autem convertantur extremitates*, in ultima regula dicitur : *Magis eligendo magis fugiendum opponitur ;* sed magis odimus oppositum tactus quam oppositum visus, quia oppositum tactus destruit animal, non oppositum visus; ergo, etc. Item, contra illud quod dicit, visum maxime facere scire, quia Philosophus in libro de Sensu et Sensato, cap. 1. ad finem, dicit quod cæci nati habentes auditum, sunt magis sapientes quam surdi nati habentes visum ; igitur si sensus magis diligitur, quia est magis cognoscitivus, secundum quod cognitio ordinatur ad scientiam, sequitur quod auditus sit magis diligendus. Si vero non loquitur de cognitione simpliciter, tunc videtur quod non est ad propositum, quia ex hoc deberet concludere quod naturaliter desideramus scire. Item in sermone Paschæ Leo Papa præfert tactum Thomæ visui, quoad certitudinem cognitionis. Responsio, non quoad per se, et proprium objectum utriusque, sed forte quoad corpus illud Christi experiendum. Item, contra hoc quod dicit visum plures differentias demonstrare ; tactus enim plures demonstrat, quia tac- 2.

Visus an profectior auditu.

tus est duarum contrarietatum, visus unius. Item, Philosophus 2. de Generatione, primæ qualitates sunt per se tangibiles; posterius autem non invenitur sine priori; igitur ubicumque invenitur qualitas visibilis, et qualitas tangibilis, et non e converso; igitur plures differentias demonstrat nobis tactus quam visus.

SCHOLIUM I.

Resolvit, hominem naturaliter desiderare scientiam, et probatum est supra in prologo, quod sequitur, (secundum Mauritium est additio) continet nos habere infallibilem cognitionem de actibus nostris, quod bene tractat Doctor 1. d. 3. q. §. *De tertiis cognoscibilibus* num. 10. Vide ipsum quæst. 3. prolog. num. 13. et 1. d. 8. quæst. ult. num. 24. quibus locis docet esse per se notum, seu verum immediatum, quod habeamus istos actus, quia etsi possit esse illusio in medio, vel organo, semper notum est operanti se habere actum. Unde rationes, quas hîc adducit Doctor in contrarium, facile solvi possunt. Ad primam patet de contingenti, esse certitudinem non ex vi terminorum, sed ex eorum et unionis intuitione. Ad secundam, constat nobis in vigilia nos habuisse actus in somno, et quod illi actus sunt falsi; qui enim somniat se aliquid obtenturum vigilans non prosequitur illud, quia judicat notitiam somnii falsam. Ad tertium ab intellectu. Ad quartum si cognoscatur intuitive, per suas entitates fit, si abstractive per species, de quo 1. d. 3. quæstion. 6. et 7. et 2. d. 3. q. 10. et 11. de quibus locis et aliis intelligit, dum hîc ait, *contra hoc quære in quæstionibus de intellectu.* Ad quintum conceditur illatum, si potentia non est separata. Vide eum 1. d. 3. quæst. 4. ad 3. pro Henr. num. 14.

3. Respondeo ad quæstionem, veritas primæ propositionis patet ex dictis in introductione.

EXTRA. *Notandum circa ordinem investigandi veritatem circa scibilia, quod antequam quæratur de scibilibus, oportet quærere de modo sciendi, ex* 2. *Metaph.* text. com. 14. et 15. *et ante hoc impossibile sit illa scibilia scire, de quibus determinabitur, et an necessarium? et ante hoc an contingit nos aliquid scire, et an omnia? et quomodo? et ante hoc, an possit sciri aliquid nos scire, vel posse aliquid scire? Nam si non possit illud sciri, frustra quæritur, an contingit nos scire? quia quæstio ista non est scibilis, contra* 2. *Poster. et ante illud generalius, an possumus scire, id est, certam et infallibilem cognitionem habere de actibus nostris, et de quibus? an de nostro esse? an de vivere? an de vigilare? an de simplici intelligere? an de scire? an de credere? an de dubitare et opinari? et de cæteris actibus intellectus? an de velle et nolle? et cæteris ipsius voluntatis? an de sentire et phantasiari, etc.? an de actibus motivæ et vegetativæ, etc.?* An possimus scire nos scire velle, sentire, etc. Vide Scot. 1. d. 3. q. 4.

Quod non communiter de omnibus videtur, quia contingentes sunt; igitur non est certitudo de eis, quod insunt. Item quidquid ponatur, per quid erimus certi de eis, præter vivere? simile inest nobis, quando non insunt, sicut in somnio. Item, a quo cognoscuntur? non ab intellectu, quia singularia sunt, nec a sensu, ut patet de multis. Item, quomodo cognoscerentur? aut per essentiam, contra hoc quære in quæstionibus de intellectu, aut per speciem? quomodo venient species multorum ad intellectum, quorum nunquam fuerit species in sensu? Si dicas, cognoscuntur per experientiam, aut igitur, ut prius, per essentiam aut per speciem. Item, si certum esset actus inesse, pari ratione et quales essent; et ita semper esset certum, quæ intellectio et quæ sensatio esset vera, et quæ falsa. Contra de vivere Aug. 15. *de Trin. cap.* 12. *de vigilare. Arist.* 4. *hujus* t. c. 26. Sunt autem quidam qui dubitant, etc. irrationabiles sunt tales dubitationes, ut utrum nunc dormimus vel vigilamus, quærunt enim rationem principii demonstrationis. *Contra, Petrus vigilans existimabat se visum videre. De credere Aug.* 13. *de Trin. cap.* 1. *et* 2. *De dubitatione* 15. *de Trin. cap.* 12. *Vi-* 4.

detur quod oportet ponere certitudinem de multis istorum, et hoc sicut de per se notis et primis indemonstrabilibus: sunt enim aliquæ propositiones contingentes primæ in genere suo, sicut necessariæ in suo, et hoc videtur Aristoteles velle 4. hujus ut allegatum est, ubi comparat hoc principiis demonstrationis.

SCHOLIUM II.

Resolvit locum illum Philosophi *omnes homines naturaliter, etc.* etiam intelligendum de desiderio seu appetitu naturali, non de elicito, quia quodlibet naturaliter appetit suam perfectionem, ut explicuit in prolog. num. 4. Iste autem appetitus seu desiderium, non est aliquid re distinctum a desiderante, ut docet ipse 3. dist. 17. num. 3. et 4. dist. 49. quæst. 10. et alias passim, unde ad id, quod ait respondendo ad primum argumentum Henrici, *si appetitus gravis est relatio, vel potentia, circa hoc stude,* dicendum est esse in re ipsam rem appetentem, vel relationem fundamentalem, ut habet primo loco citato, qua idem est. Quod vero hæc relatio non distinguatur realiter a re, patet, quia sæpius non habet terminum existentem, et ita in terminis habet Doctor 3. distinct. 18. in fine, neque separari potest ab appetente, ut hîc habet ad tertium, manet enim habito desiderato, alioquin appeteret sui corruptionem.

5. Natura agit propter finem. Ad solutionem tamen hujus quæstionis, notandum quod 2. Physicor. text. comment. 62. probatur naturam agere propter finem, aliter ibi non acciderent error, nec frustra; igitur intendit finem, igitur appetit, et tamen non cognoscit; igitur est aliquis appetitus sine cognitione, et cum perfectio sit aliquo modo finis perfectibilis, 2. Physic. text. comment. 23. quia est finis motus, ideo ponitur desiderium naturale perfectibilis ad perfectionem; est igitur desiderium naturale in omnibus ordinatis ad finem alium a se, et perfectibilibus perfectione differente a sua essentia; ex hoc igitur procedunt probationes hujus propositionis superius positæ in prologo, tamen omnes illæ rationes Thomæ ibi positæ videntur ostendere quod istud desiderium sit ipsius intentio. * Contra, Henricus in summa quæstione 24. ad tertium argumentum, idem actus specie et ejusdem objecti specie, videtur esse ejusdem potentiæ desiderium, præcedens cognitionem, et sequens est actus idem specie et ejusdem objecti, quia boni etc. Item 24. in solutione, movens superius respicit finem universalem, et ejus est movere et inclinare moventia inferiora in suos actus et fines; igitur voluntas inclinat alias potentias ad suos fines, sed hoc non potest nisi appetat illos. Item 15. de Trin. 7. cap. voluntas vult sibi et aliis, sicut intellectus intelligit sibi et aliis. Ad hoc responsio est de velle elicito, quod est unius partis imaginis, non de velle naturali, de quo loquimur.

(* Al. intellectus.)

6. Contra Gandavensis, naturale desiderium consequitur omnem naturam ordinatam ad finem alium a se, et perfectibilem perfectione alia a se; igitur per aliquid commune omnibus, illud non potest poni voluntas; igitur, etc. Item intellectus si esset sine voluntate, esset perfectibilis, et ad talem finem ordinatus. Item, anima naturaliter desiderat uniri corpori, ut videtur, illud desiderium inest immediate essentiæ animæ, quia sic immediate unitur. Istæ rationes conceduntur, quia non omne desiderium in homine est tantum vo-

untatis; et tamen voluntas primo appetit naturaliter suam perfectionem, et ex consequenti omnium inferiorum, sine quibus sua perfectio haberi non potest. Unde homo primo naturaliter vult se intellectu, et voluntate ex consequenti.

Appetitus naturalis non est actus.

Ideo respondendum est ad rationes Henrici de Gandavo. Ad primum argumentum, minor est falsa, quod est actus. Item, non est nisi boni commodi, non ut potentia objecti, quia non est potentia, sed ut aliquid est sui finis naturalis; si igitur est appetitus gravis, numquid gravitas; numquid relatio, quæ est potentia, vel alia relatio? circa hoc stude. Ad secundum argumentum, ad majorem, non inclinat ista contra naturam, igitur secundum naturam; ergo in eis est inclinatio naturalis ad illud, ad quod a superiori movente inclinantur, et ita ipsa appetunt et non illud movens. Ulterius, cum dicitur: *hoc non potest*, etc. falsum est, quia tunc Deus naturaliter appeteret perfectionem creaturarum, vel si non ipse, quia non movet nisi voluntarie, tunc Sol naturaliter appeteret perfectionem particularis agentis, quod videtur falsum, quia tunc si illud agens non conse-

Agens superius non movet inferius nisi conformiter ad ejus naturam.

queretur illam, Sol videretur imperfectior; sic enim non consecutio desiderati desiderio elicito, sive in se, sive in alio, eo modo quo desideratur, contristat desiderantem, ita videtur quod non consecutio naturaliter desiderati in se, vel in alio, ponat aliquam imperfectionem in desiderante. Sol autem non est imperfectus, si aliquod inferius non consequatur finem; igitur finis moventis inferioris, est finis superioris indigens, non perficiens, sicut nos sumus finis creaturarum; ad talem autem finem naturale desiderium non est, sed tantum ad finem perficientem.

SCHOLIUM III.

In solutione ad primum definit delectationem, de qua agit 3. d. 15. §. *Aliter potest dici* num. 8. et §. *Ulterius de tristitia*. Vide scholium nostrum ad utrumque locum, ubi quædam de delectatione ejusque causis annotavi, de quo fusius egi in commentario ad quæst. 11. Scoti de anima, Annot. 4. Ad secundum clarius respondetur, actum sequi amoto impedimento, quando inclinatum habet in se principium effectivum completum, ut in exemplo de igne, tale non semper est in homine, saltem respectu omnium scibilium. Vel aliter, actus sequitur desiderium cessante impedimento, quando desiderans est in potentia accidentali ad illum, secus, si est in essentiali, utraque solutio in re eadem est cum solutione Doctoris. De duplici hac potentia vide Scot. 2. distinct. 2. quæst. 10. num. 3. Ad quartum, dum ait voluntatem non posse velle ignorantiam, nisi ratione alicujus adjuncti convenientis, supponit bonum esse objectum voluntatis, quod etiam tenet 3. dist. 33. num. 6. et 4 d. 49. q. 20. §. *sed est hîc unum*, numero 8. et 2. distinct. 23. q. un. §. *Ad quæst.* num. 4. mansit tamen aliis locis dubius an posset velle malum sub ratione mali, quod tenent Nominales, de quo dixi disput. 2. de Anim. sect. 3. et disput. 3. sect. 12.

Ad primum argumentum principale in contrarium dicendum, quod 7.
consequentia teneret, si illud desiderium sciendi, esset ipsius voluntatis actus elicitus, modo non est; sed illud desiderium sciendi est quædam inclinatio naturalis ipsius intellectus ad sciendum, cujus est etiam naturaliter delectari in scientia, cum habetur, sicut quælibet potentia habet naturalem inclina-

tionem ad suam perfectionem, et delectatur in ipsa cum habetur. Hoc tamen quod prædicitur de delectatione dubium est, licet illud dicat Avicenna 8. Metaphysic. cap. ult. *Scias quod delectatio cujuslibet virtutis plena est acquisitio suæ perfectionis.* Item, delectatio perficit operationem ut accidens inseparabile; igitur ejusdem subjecti est. Responsio, omnis delectatio est virtutis appetitivæ, passio ex placenti percepta. Contra, quomodo tunc corrupta violenter delectabitur? Respondetur, non delectabitur secundum voluntatem, sed secundum propriam potentiam appetitivam consequentem actum; omni enim potentiæ apprehensivæ correspondet propria appetitiva elicitiva actus appetendi, non solum appetitus naturalis, nec illius est delectari, lapis enim non delectatur deorsum. Unde delectatio tantum videtur esse ejus, cujus est desiderium elicitum; unde non tantum est dubium illud de delectatione, sed etiam impertinens ad propositum de naturali desiderio. Et cum accipitur, nihil desideratur nisi cognitum, verum est de desiderio voluntatis elicito ab ipsa, non autem de desiderio, quod est solum inclinatio naturalis; tale enim velle naturale unius rationis, est in voluntate et in lapide, nec enim voluntas damnati aliquem actum amoris elicit in Deum, quem naturaliter amat, nec voluntas parvuli circa beatitudinem; tamen aliquod velle elicitum a voluntate præsupposita cognitione potest dici naturale, quia est secundum inclinationem naturæ, sicut velle dicitur virtuosum, quia est secundum inclinationem virtutis; sed ille non est propriissimus modus desiderii naturalis voluntatis.

Desiderium sciendi, naturale.

Quid est delectatio.

Al. percepto.

Quomodo corrupta violenter delectatur? Vide 3. d. 15. q. 16.

Desiderium naturale ejusdem rationis in voluntate et lapide.

Naturaliter amat, id est, appetitu innato. Scot. 1. d. 49. q. 10. §. sed estne actus? num. 7.

8. Ad secundum argumentum, illud verum est de desiderio consequente formam et perfectionem primam, non autem de desiderio præcedente formam. Et nota de æquivocatione potentiæ, et desiderii superius in lectione. Ad tertium, est dicendum quod propositio intelligitur de omni homine secundum se considerato, sicut anima de se semper est nuda ab omni cognitione, et sic consequens est verum, quia non omnes homines sciunt secundum se considerari. Vel aliter, quod desiderium est respectu habiti, ne generetur fastidium, sicut dicit glossa Petri prima c. 1. *In quem desiderant Angeli prospicere;* illa glossa loquitur de desiderio, quod est actus elicitus a voluntate, et illud forte non manet cum desiderato, nono de Trin. ult. *Appetitus inhiantis fit amor tenentis*, an sicut imperfectum fit perfectum idem manens in substantia; an quod desiderium corrumpitur, quia est sicut actualis motio, quæ corrumpitur adveniente termino, dubium est? Sed desiderium naturale non corrumpitur, habito ipso volito, quia tunc ipsum esset principium appetendi suam corruptionem, sicut arguitur de privatione primo Physic. t. c. 81. Unde idem omnino videtur desiderium naturale et dilectio naturalis, quod ex hoc patet, quia Philosophus probat primam propositionem per dilectionem naturalem sensuum, quos non appetimus tantum non habitos, sed habitos amamus.

Desiderium est respectu non habiti.

Appetitus elicitus, et innatus non opponuntur. Scot. d. 49. q. 10.

Ad quartum, dicendum quod stant simul quod homo naturaliter desiderat scire, et tamen actualiter et voluntarie velit contrarium : In nobis enim voluntas ex libertate potest contra inclinationem naturalem moveri, nunquam tamen per se vult non scire, sed per accidens, quia aliquid aliud vult magis actu elicito, ut pigritiam vel ut remorsum conscientiæ, quam scire aliquid ad quod est inclinatio naturalis.

SCHOLIUM IV.

Solvit argumenta contra rationem Aristotelis, probat omnes naturaliter desiderare scire, suadentia quod non magis diligimus visum, quam alios sensus, pulchra docet aliquid esse melius, quod tamen minus necessarium est, ut bene vivere quam vivere, et sic visus est præstantior tactu. Vide eum q. 6. de Anima, ubi probat visum cæteris sensibus perfectiorem, de quo ibi dixi in Comment. Annot. 2. ubi etiam ostendi visum ad acquirendam scientiam cæteris sensibus esse aptiorem, quia universalitate objecti, immaterialitate, distantia, celeritate et facilitate excedit cæteros, quod tenet hîc Doctor ad secundum, de quo optime, et fuse agit in expositione text. Prol. ubi præfert visum aliis ob cognitionis certitudinem, et cognitorum multitudinem, et solvit rationes in contrarium. Vide Anton. Andream hîc q. 3. quæ est de hac re tantum, et Ant. Trombetam q. 4. de eadem. Ad tertium, optime explicat quomodo auditus per accidens supposita institutione vocum ad significandum, sit magis aptus ad disciplinam capiendam. Nota ejus exemplum de silentio Monachorum, quod tempore Scoti melius quam hodie observabatur. Scio tamen in quibusdam Monasteriis bene disciplinatis, ut in plurimum certis locis, Monachos signis tantum visibilibus suos communicare conceptus, idque vidi in celeberrimo Sanctissimoque Claravallensi Monasterio observari ; quod inter alia, antiqua Monasticæ disciplinæ exempla, com in hoc Sanctorum habitaculo (ubi Bernardus, cum nostro Malachia, pristinam conservant pietatem) hospes, hærerem, pro mea ædificatione, notavi. Ad quartum, tactum esse duarum contrarietatum, humidi et sicci, calidi et frigidi, docet quæst. 1. de Anima. Ubi etiam tenet duos dari tactus, dici tamen unum sensum, de quo quædam ibi notavi.

9. Ad illud contra signum Aristotelis, dicendum quod fallit per instantiam, quia melius est bene vivere quam vivere, tamen magis odimus oppositum vivere quam oppositum bene vivere, quia oppositum vivere destruit et vivere, et bene vivere. Unde Philosophus 7. Topicorum cap. 2. glossat illam propositionem sic : *Nisi cum alterum infert alterum*, et vult quod illa regula non teneat quando magis eligendum includit minus eligendum, sicut in exemplo proposito bene vivere includit vivere. Similiter et in proposito, sensus visus includit sensum tactus, et oppositum tactus destruit tactum et visum. Ad aliud dicendum, quod visus magis facit ad cognitionem per se, sive ad scientiam, quæ est per inventionem, sicut vult Philosophus ibi. Ad Philosophum dicendum, quod sicut ipse vult, auditus per accidens solum magis facit ad cognitionem, sive ad scientiam, quæ est per doctrinam in hoc, quod vox audibilis, quæ movet auditum, est significativa conceptuum, et hoc accidit voci secundum quod movet auditum, et est immutativa auditus. Si enim eædem voces formarentur quæ modo, et non essent signa instituta conceptibus, auditio earum nihil juvaret ad disciplinam ; si etiam signa visibilia essent imposita ad significandum concep-

Visus magis facit ad scire quam alii sensus.

Auditus per accidens magis ad scientiam quam visus.

tus omnes, sicut de multis habent Monachi, visus tunc per illum modum conferret ad scientiam, per quem nunc confert auditus. Sed voces sunt signa promptissima, et propter illud videtur lingua data esse hominibus, secundo de Anima, text. com. 88. Sic patet quomodo auditus per accidens facit ad scientiam, quia suum objectum ex institutione factum est signum conceptus, per quam institutionem, nihil sibi accrescit. Unde per accidens auditus facit magis scire, visus autem per se et directe, mediante lumine naturali ipsius intellectus.

Nota de silentio Monachorum.

10. Ad aliud, quod verum est quod tactus est duarum contrarietatum, et visus unius, et ex hoc forte sequitur quod tactus non sit simpliciter unus sensus, tamen ex hoc non sequitur, quod tactus plures differentias rerum demonstret, quia objectum ipsius visus, scilicet lux et color in pluribus corporibus reperiuntur, quam omnes qualitates tangibiles, si essent mille. Et quia cognoscimus substantias per accidentia sua, et objectum visus in pluribus corporibus reperitur, quam objectum tactus, vel alicujus alterius sensus particularis, ideo visus plures res demonstrat et magis facit ad scientiam, et ideo magis diligitur.

Tactus est duarum contrarietatum. Scot. q. 1. de Anima.

Ad ultimum dici potest, quod illud habet veritatem, quando illud prius est de essentia posterioris, sicut animal de essentia hominis, sic non est in proposito, qualitates enim primæ non sunt de essentia lucis. Similiter illæ qualitates tangibiles non sunt simpliciter primæ, sed primæ sunt respectu susceptibilis earum susceptivi, cujusmodi sunt hîc inferiora, imo simpliciter male allegatur auctoritas illa ad hoc. Dicit enim ibi quod quærit principia corporis sensibilis, et illud est tangibile; ideo solæ contrarietates secundum tactum faciunt species corporis, puta corporis sensibilis, de quo ibi intendit. Sequitur post : *Quamvis visus prior tactu, quapropter et subjectum prius*, id est objectum, sed non est objectum visus, corporis tangibilis passio secundum quod tangibile, sed secundum aliud, et si contingat natura prius, scilicet secundum aliquam naturam communem corpori generabili, de quo ibi intendit, et corpori cœlesti, cujus est natura perspicui forte. Ad aliud quod fuit tertium in ordine de Leone Papa, responsum est superius.

ANNOTATIONES MAURITII.

Sequitur quæstio secunda de naturali appetitu omnium hominum, imo omnium intellectualium naturarum, respectu scire. Ubi adverte primo, quod Doctor hîc incidentaliter post oppositum disputavit illam difficultatem, quam in quæstionibus Antonii Andreæ inter quæstiones enumerant, licet ipse pro dubio litterali eam habet in expositione litteræ, utrum videlicet visus magis facit scire, et adducit quinque rationes, et eas solvit in fine quæstionis.

In principio solutionis ibi : *Notandum circa ordinem*, usque ibi : *Ad solutionem tamen hujus quæst.* etc. totum ponitur esse *Extra* vel additio; et aliqui habent eam infra ad finem 4. quæst. sed est singularis passus, quare legatur hic. 11.

Objectiones quas ibi inducit, quod non communiter de omnibus, etc. faciliter solvuntur. Prima ex his quæ habet, quæst. 3. et 4. prolog. et quæst. 4. 3. dist. primi. et 45. dist. 4. et alibi sæpe, nam contingentia certo cognoscuntur et infallibiliter. Similiter secunda patet. Ad tertiam dic, quod ab intellectu etiam intuitive secundum aliquos; et videtur intentio hujus. Ad quartam, potest concedi primum, si intuitive, vel per speciem sui, vel alterius si abstractive. Quod ibi dicit: *Quære* scilicet *in quæstionibus de intellectu*, vide ubi supra, et 3. dist. et 9. ejusdem, et in quæstionibus Collationum, et in quæst. lib. de Anima; sed se remittit ad alios, maxime qui negant cognitionem per essentiam. Ad quintam potest concedi quod infertur, remoto impedimento. Quod objicit de Petro, fuit ex insolita Angeli visione attonitus, ut Paulus in raptu; vel dic aliter, recurrendo ad causas naturales, vehementis passionis, etc.

Infra solvendo primam rationem Henrici, ibi: *Circa hoc stude*; potest dici ad illud dubium, ut patet ex sequentibus hic, et alibi sæpe in doctrina hujus, quod appetitus naturalis gravis, vel alterius, nihil aliud est quam tendentia, quæ non est aliud a natura ipsa, quæ si sit relatio, est tantum fundamentalis.

Quod infra tangit, exponendo illud Augustini 9. Trin. *desiderium inhiantis*, et licet utraque expositio sit probabilis, prima tamen magis placet, sed vide curiose in 3. dist. 26. et alibi.

Intentio Doctoris in hac quæstione est, quod desiderio naturali, licet non animali vel intellectivo, omnes homines scire desiderant.

Ex textu prolog. Ex sensibus autem quibusdam quidem ipsorum memoria non fit, quibusdam vero fit. Et propter hoc alia quidem prudentia sunt, alia vero disciplinabiliora non potentibus memorari.

QUÆSTIO III.

Utrum prudentia sit in brutis?

Arist. *hic cap.* 1. *et lib.* 1. *de hist. anim. c.* 5. *et lib.* 9. *cap.* 6. *et sequent.* Albert. *hic cap.* 6. D. Thom. *lect.* 1. Flandr. *quæst.* 31. *artic.* 4. *et* 5. Fonseca *cap.* 1. Suar. *disput.* 1. *Metaph. sect.* 6.

Quod non, tum quia prudentia est recta ratio agibilium, sexto Ethic. cap. 6. sed bruta non habent rationem; tum quia prudentia includit providentiam de futuris ex memoria præteritorum, quod non potest esse sine collatione præteriti ad futurum, conferre autem est ipsius rationis; tum quia nihil cognoscunt nisi per sensus, sensus non est per se nisi sensibilium propriorum et communium; nocivum autem et utile circa quæ est prudentia, nec sunt sensibilia propria, nec communia; ergo etc. 1.

Oppositum vult Philosophus in littera.

SCHOLIUM III.

Prudentiam metaphorice, non proprie esse in brutis. Optime explicat qualiter multa faciant eo fere modo, quo homines, non tamen propterea habere prudentiam vel providentiam, quia carent deliberatione, neque cognoscant futura qua talia. In fine tangit an habeant memoriam necne, jubens quærere responsionem, quam invenies apud eum 4. distinct. 45. quæst. 3. §. *Juxta hoc*, num. 7. et seq. Problematicus est an detur memoria sensitiva ex diversis actibus brutorum cujusmodi sunt providentia, vindicatio, beneficiatio, nidificatio, ac disciplinatio; suadetur ea habere memoriam, sed hæc omnia salvat ibi Doctor, negando ab eis omnem memoriam. Vide eum in expositione textus, qui præpo-

nitur huic quæstioni, ubi habet exquisita circa rem hanc. De quo Anton. Andreas quæstione 4.

2. Respondeo quod prudentia est in brutis metaphorice, et hoc non respectu illorum quæ prosequuntur vel fugiunt ex naturali instinctu, sicut agnus sequitur matrem et fugit lupum, et hirundo facit nidum, et formica colligit grana contra hyemem; tum quia ista non fiunt ex memoria, formica enim generata in æstate numquid meminit hyemis? et tamen grana, colligit; memoria autem est pars prudentiæ brutorum, hîc in littera; tum quia talia quæ fiunt ex naturali instinctu consequuntur totam speciem necessario, et circa illa non contingit sic et aliter agere; prudentia autem sicut in nobis, est habitus consiliativus, non de fine, sed de his quæ sunt ad finem, non circa necessaria, sed contingentia; ita etiam in illis est circa illa quæ possunt sic aliter facere, puta quod congreget vel reponat, hoc in loco vel illo, et ex hoc cumulo vel illo, ex memoria loci, ubi primum granum reposuit, et cumuli unde primum sustulit, et quod aranea magis facit telam in loco ubi major est copia muscarum, vel hirundo nidum ubi difficilior est accessus.

Ad argumenta, ad primum patet quod illa est definitio prudentiæ proprie dictæ. Ad aliud in littera, experimenti parum participant; et sicut aliquo modo habent experimentum, ita et collationem aliquam, licet non illam quæ appropriatur rationi quæ est per discursum a noto ad ignotum.

Ad tertium, per cognitionem sensitivam interiorem aliquid cognosci, quod non cognoscitur per sensum exteriorem, licet forte species illius sit in sensu exteriori, sicut ponitur de cognitione substantiæ per intellectum, quam nullus sensus cognoscit, licet secundum quosdam, substantia multiplicet speciem suam cum specie accidentis. Quod autem sensus non cognoscat per illam speciem, quæ est in ipso, hoc est propter defectum virtutis cognoscitivæ, non speciei repræsentantis, sicut medium non videt colorem, licet ibi sit species coloris.

Contra responsionem ad secundum argumentum : Bruta multa faciunt ex cognitione eodem modo quo fierent ab homine cognoscente per discursum rationis; ergo videntur habere similem cognitionem. Antecedens patet, sicut homo syllogizans argueret : Per breviorem viam pervenitur ad intentum, hæc est brevior; ergo etc. et ex tali discursu breviorem eligeret ad aliquid obtinendum. Similiter videtur canis eligere prosequendo leporem, et sic de aliis. Ad hoc dicitur quod licet similiter agant quædam, sicut homo ageret ex deliberatione, non tamen oportet quod similem cognitionem habeant, nam illud quod elicitur ex deliberatione, posset etiam idem non eligi ex deliberatione, sed ex solo appetitu sensitivo; et similiter, fieret utraque actio exterior, sed non similiter foret uterque dominus suæ actionis. Contra hoc, ergo a simili possunt bruta agere, quasi haberent prudentiam, sive collationem præteriti ad futurum, licet 3.

Bruta quædam faciunt sicut homo, non tamen ex deliberatione.

nullam habeant; providit enim formica contra hyemem, quasi cognosceret hyemem futuram, cum tamen hoc non videatur cognoscere, cum non habeat esse in se, sed tantum in sua causa, vel necessaria, si est necessarium, vel contingenti, si est contingens; non videtur ergo quod futurum ei cui est futurum, possit esse cognitum necessario, vel probabiliter conjecturando, nisi ex causa; cognitio autem effectus per causam est per collationem proprie dictam, quæ negata est a brutis; ergo prudentia illo modo, quo est in illis, non videtur esse providentia futurorum ex memoria præteritorum.

ruta ca- nt provi- dentia.

Respondeo quod illud potest concedi, cum in omni actione sua agantur et non agant, et ideo cum nullius actionis sint domini proprie, nihil agunt providendo sibi respectu futurorum ex memoria præteriti, sed videtur quod similiter agunt ex natura, quasi sic mota agerent.

4. ruta non gnoscunt turum, d ex cognitione præsen- im quasi ævident futura.

Contra, quomodo ergo ponit Aristoteles gradus cognitionis in brutis? Respondeo quod secundum veritatem omnia bruta carent providentia futurorum per cognitionem. Sed quædam tantum præsentia cognoscunt, et nullum instinctum habent ad faciendum illa, quæ utilia sunt in futurum; quædam cum cognitione præsentium, instinctum habent ad operandum, quasi futura providerent, tamen necessario agunt non ex præcognitione, nec libere, unde tantum similitudinarie prudentia sunt. Sed tunc quæres forte, quare talia non consequuntur totam speciem? Respondeo, quod difforme est pertinet ad sensum, puta ex hoc cumulo colligere grana, et hîc reponere, sed quod uniforme est ex instinctu naturæ est, puta simpliciter colligere quasi providendo, unde sensus administrat instinctui naturali. Sed ex hoc videtur sequi quod minus sit prudentia quoad difforme, quam quoad uniforme, quia in apprehensione sensitiva nullus ponit prudentiam, quod autem difforme ibi est, pertinet ad sensum præcise.

Aliter videtur salvari Aristotelis intentio, quia ipse ibi nihil loquitur de providentia futurorum, sed tantum de memoria, et ex hoc concludit, *et propter hoc alia prudentia sunt*, quasi ille non sit gradus alius ultra memoriam.

Notandum est etiam, quod hîc non distinguit inter phantasiam et memoriam, nec inter sensum et æstimativam, quia omne animal sicut habet sensum, ita et aliquam æstimationem; et tamen omnis potentia apprehensiva habet propriam appetitivam; ergo omne animal habet duplicem appetitum, unum sensitivæ, alium æstimativæ. Sed ubi istæ virtutes sunt sine aliis retentivis, ibi nec est appetitio, nec apprehensio convenientis sensibilis, nec convenientis naturæ, nec sensibilis, quod pertinet ad æstimativam, nisi tantum in præsentia sensibilis. Prosequens autem tantum aliquid præsens, nullus potest dici prudens proprie, nec similitudinarie; quod autem habet phantasiam retentivam speciei sensibilis, et memoriam retentivam speciei convenientis æstima- 5.

ti, si in absentia actu phantasietur de sensibili, actu etiam æstimabit de convenienti. Et licet appetitus phantasiæ non impellat, quia forte phantasiatum non est sensui delectabile, tamen si est conveniens naturæ appetitus æstimativæ impellet : et tunc ex tali memoria et æstimatione, et appetitu, prosequendo absens, non delectabile sensui, sed conveniens naturæ, est actus bruti simillimus actui prudentiæ in nobis, quia quantum ad executionem similis; si enim non prosequeremur ex prudentia, sed post apprehensionem alicujus convenientis, per longam deliberationem determinaremus illud esse conveniens; et quia tale prosequeremur, non quia delectabile, nihil videtur eis deesse, nisi ista deliberatio, sed propter hoc non est in eis dissimilitudo in prosequendo. Sicut enim dicitur supra, multa nos non deliberando agimus, similiter quasi deliberaremus; summa similitudo est, si illud conveniens est conveniens eis, non pro tunc utendo, quando quæruntur, sed pro futuro, tunc videntur providere; sed nunquam hoc faciunt propter cognitionem futuri, sed propter cognitionem nunc præsentem in æstimativa de aliquo præsenti, vel præterito.

In quo actus bruti simillimus prudentiæ.

Brutis deest deliberatio.

Si bruta faciunt aliqua pro tunc eis non utilia, videntur providere.

6. Sed contra hoc objicitur sic : Quare magis occurrit eis unum phantasma movens quam aliud? Respondeo, quod fortius fuit impressum, primo occurrit cessantibus motibus sensibilium exteriorum. Item arguitur, quare non nunc, sicut alias movetur phantasia et æstimativa? in hyeme enim non colligit formica grana. Item quare fugit delphinus contra tempestates, dato quod illas prius non senserit? Item, tunc quandocumque cessabunt vehementiora sensibilia, extra impellet phantasia et æstimativa, et semper idem faciet quodlibet animal. Item, numquid cognoscit præteritum sub ratione præteriti, aut tantum præsentis, sicut est phantasiæ cognoscere? quære responsionem alibi.

Quare unum phantasma potius movet brutum quam aliud?

ANNOTATIONES MAURITII.

Sequitur tertia quæstio de prudentia brutorum, in qua ponit conclusionem, cujus prima pars est affirmativa, et secunda negativa contra Thomam hic in prologo Metaph. in opposit.

Ibi infra, solvendo tertium principale, tangit opinionem Henrici, et aliorum plurium de cognitione substantiæ, et suffocatione quadam sensus interioris, et loquitur famose ut patet, quia aliter inferius determinat se, resolvendo intentionem Philosophi.

In fine quæstionis, ubi dicit : *Quære responsionem alibi,* illud potest quæri apud Aristotelem in lib. de Animalibus, et Albert. Magnum, et Avic. et alios Metaphysicos. Sed breviter ad primum dicatur, quod non concurrit in hyeme appetitus sensitivus cum æstimativo, quia non delectat tempus, et alia impedimenta occurrunt, instinctu etiam aliter agente, aliter operatur. Ad aliud recurrendum ad idem et ad virtutem cœlestem, qua reguntur plurimum bruta. Ad tertium, posset concedi quod infertur, idem saltem secundum genus. Ad ultimum et quodammodo ad præcedentia, quære 45. d. 4. et in libro de Memoria et reminiscentia, et nota valde subtilem determinationem Doc-

toris, ad finem solutionis hujus quæstionis, quia sapit.

Hominibus autem scientia et ars per experimentum evenit. Experientia quidem enim artem fecit, ut Polus recte dicens, sed inexperientia casum.

QUÆSTIO IV.

Utrum ex experientiis generetur ars?

Arist. *hic cap.* 1. *et* 1. *Post. cap.* 14. *et* 18. D. Thom. *hic lect.* 1. Albert. *ibid. cap.* 7. *et* 8. Flandr. *q.* 4. *art.* 5. Fons. *cap.* 1. *q.* 5. *sect.* 2. *et seq.* Suar. *d.* 1. *sect.* 6. Vide Scot. *q.* 1. *Poster.*

1. Quod non, secundum Philosophum in littera ; habere quidem in multis singularibus experimenti est, habere quod in omnibus, artis est, ex multis non possunt concludi omnia, sed e contra ; ergo, etc. Item, in littera habetur quod experti sciunt *quid* solum, artifices vero *propter quid*, sed ex cognitione *quia*, non concluditur *propter quid*. Item, si ars fit ex multis experimentis, quæro, quam circumstantiam causæ dicit ly *ex*, non causæ formalis, nec finalis, constat; ergo vel materialis, vel efficientis ; non primo modo, quia materia est pars rei, et immanet rei factæ; cognitio experimentalis est singularium, quæ non est pars cognitionis universalis, quæ habetur per artem; nec secundo modo, quia tunc, aut sicut ex efficiente univoco, et tunc effectus et causa essent ejusdem speciei, quod falsum est ; aut sicut ex efficiente æquivoco, et tunc efficiens esset nobilius effectu, quod falsum est, quia ars est nobilior experimento. Item, secundum opinionem Platonis, ars et scientia insunt homini a natura ; ergo non generatur ex experimentis. Probatio antecedentis est, quia Plato quæsivit ab uno puero directe principia Geometrica, qui nunquam didicit ea, qui recte interrogatus de principiis et conclusionibus Geometricis recte respondit ad omnia. Sed tunc arguitur : Nullus recte interrogatus recte respondet ad ea quæ ignorat, sed ille puer recte interrogatus recte respondit ad ea, et tamen nunquam didicit ; ergo, etc.

Puer interrogatus a Platone de principiis Geometriæ, recte respondit.

2. Item, non videtur ex littera, quod ex uno experimento ars generetur, sicut nec ex una memoria experimentum ; ergo necessario ex multis. Sed multa experimenta sunt multæ cognitiones ejusdem speciei, multa singularium in eadem specie, quæ cum sint accidentia ejusdem speciei, non possunt simul esse in eadem potentia experimentativa scilicet cogitativa, vel alia, quæcumque sit; ergo nunquam ex experimentis, cum non possint esse plura simul, generatur ars; ergo, etc. Item, Augustinus 83. q. q. 9. *ex sensibilibus non est expetenda sincera veritas ;* quod primo probat, quia omne sensibile est continue mutabile, sed de talibus non est certa apprehensio sensitiva ; et si sic, nunquam ex talibus habetur experimentum, et per consequens nec ars. Item, arguit ibidem 2. cum omnia sensibilia sentiantur per sensus, non potest sensus percipere, an patiatur ab objecto vero, vel tantum a specie ; sed a potentia nulla apprehensiva, est expectanda certa veritas, quæ non potest discernere inter objec-

tum verum et falsum; ergo ex cognitione experimentali sensitiva, nunquam habetur certa cognitio universalis, cujusmodi est ars.

Oppositum vult Philosophus in littera, et in 2. Poster. ult. c. ubi ponit eumdem modum generandi artem, sicut hîc.

SCHOLIUM I.

Primum dictum hujus litteræ : Scientia acquiritur nunc per inventionem, nunc per disciplinam, et exemplo sanationis declaratur utrumque. Secundum dictum : Ad cognitionem simplicem intellectus, necessaria est cognitio sensus, quia nihil est in intellectu, quod non fuit in sensu, 1. Post. 33. de quo vide Doct. 1. d. 3. q. 6. n. 19. et q. 3. n. 24. et 4. d. 45. c. 1. ad 3. pro opin. Tertium : Potest intellectus virtute propria, sine cognitione sensus, componere et dividere, tam quoad principia, quam quoad conclusiones, modo præhabeat cognitionem simplicem, id est species terminorum quoad principia, et notitiam medii quoad conclusiones; requiritur tamen simultanea cognitio phantasiæ, quia nihil intelligimus in universali, quod non phantasiemur in particulari, ut experientia constat, et tenet Doctor 1. d. 3. q. 6. ad 3. pro opin. Henr. n. 19. ex Phil. 3. de Anim. text. 2. et 39. Quartum dictum : Juvat cognitio experimentalis sensus, ut citius quis assentiatur principio, v. g. huic, *Totum est majus sua parte*, quando videntur totum, et partes; tamen si sensus erraret in apprehensione terminorum, ut judicando quod est remotius, esse minus eo, quod propinquius est, cum e contra sit, non ideo intellectus falleretur in suo judicio, sed corrigeret sensum de quo Doctor 1. d. 3. q. 4. §. *Respondeo* aut circa, n. 11. vide Ant. Andream hîc q. 5. qui fusius ita explicat.

3. Ad quæstionem dicendum, quod dupliciter generetur scientia scilicet per inventionem, et per doctrinam scilicet illa quæ per inventionem prior est; nullus enim docet, nisi qui didicit, vel per doctrinam, vel per inventionem; et si per doctrinam, adhuc habuit ab alio prius sciente. Est autem de istis duobus modis addiscendi, sicut de sanatione; quandoque enim natura est ita potens, quod sine adjutorio extrinseco inducit sanitatem: quandoque indiget adjutorio extrinseco, sed adhuc illud extrinsecum non est nisi instrumentum, et natura principaliter est sanans; ita in quibusdam naturale lumen intellectus est ita potens, quod ex se sufficiat quod applicet principia ad omnes, et tunc dicitur scientia acquiri per inventionem. Quandoque non potest, et tunc juvatur quibusdam signis sensibilibus propositis sibi a docente, per quæ docens exprimit applicationem quam apud se habuit, et addiscens concipit, et in virtute luminis proprii conclusioni consentit, quam deductam esse videt ex principiis sibi prius notis. De generatione ergo per inventionem determinat hîc Philosophus.

Scientia acquiritur per inventionem vel doctrinam, et quomodo.

Sed hoc non est verum, scilicet quod tantum de ista determinetur hîc, quia addiscens non potest addiscere nisi cognoscat ad quid instituta sunt signa quæ proponit docens, et nisi illa signata aliqualiter concipiat; igitur tam quantum ad apprehensionem simplicem est sibi necessaria cognitio sensitiva, quam quantum ad cognitionem principiorum per modum occasionis, quam etiam quantum ad cognitionem conclusionis, quia vera est; nisi enim eam noverit per experientiam, tantum crederet docenti asserenti eam, nec sciet eam quia, *nec* propter quid, *donec demonstretur; et talis fides sufficit ad demonstrationem addiscendam ab alio plus quam ad per se inveniendam, quia non inveniretur per se*

Videtur. additio.

forte, nisi præsupposita certa cognitione quia, *qua habita quæretur causa invenienda per viam divisionis.*

4. Ubi sciendum, quod prima operatio intellectus, ut habetur 3. de Anima t. c. 21. est apprehensio simplicium, quam consequitur compositio ut actus secundus, et argumentatio ut tertius actus. Simplicia autem si sunt sensibilia, hoc dubium est, quia forte secundum Avicennam, sexto scilicet naturalium, part. 1. et secundum Augustinum si quis viveret, et nihil unquam sensisset, et esset in statu perfectæ ætatis, cognosceret se vivere et esse; ergo hîc saltem certum est, quod cognitionem intellectivam non præcedit sensitiva, ut origo, etiamsi aliunde posset oriri, non posset intelligi in universali, nisi prius sentiretur in singulari ; quod probat Philosophus primo Posteriorum, t. c. 33. quia deficiente sensu, deficit scientia de sensibilibus illius sensus, quam impossibile est accipere. Si autem illa simplicia non sunt sensibilia, puta substantiæ et intentiones secundæ et hujusmodi, tunc alia concipiuntur ab intellectu, primo actu intellectus, non sine apprehensione sensibilium, ex quibus cognoscuntur vel per discursum, vel quædam illorum, eo quod multiplicant species suas cum speciebus sensibilium, secundum diversas opiniones; igitur nullo actu intellectus cognoscitur aliquid a nobis, nisi præcesserit cognitio sensibilium in sensu, hac autem cognitione præexistente generantur consequenter posteriores cognitiones in sensu communi et phantasia.

An cognitio sensus præcedat scientiam.

Et ulterius, quia illud quod existit in virtute phantastica, ut ibi existit, est improportionatum, ut moveat intellectum possibilem, secundum quosdam, ideo attribuitur ei aliqua forma ab intellectu agente, virtute cujus potest movere intellectum possibilem. Ille igitur, sic conceptis simplicibus, potest virtute propria, ipsa componere, vel dividere; conceptus autem tales complexi, si sint primorum principiorum, cognoscuntur esse veri lumine naturali intellectus, quia *principia cognoscimus inquantum terminos cognoscimus*, ex primo Posteriorum, t. c. 6. etiam cognosci possunt, quia veri sunt ex frequenti cognitione sensitiva, memorativa et experimentali, per quas cognoscimus terminos talis principii, in suis singularibus in re esse conjunctos, sicut sensu frequenter vidit hanc totalitatem, et hanc maioritatem conjungi. Sic ergo patet qualiter cognitio experimentalis valet ad cognoscendum illud, quod est principium artis et scientiæ, de quo habetur secundo Posteriorum, text. c. ult. quia et propter cognitionem simplicium, quæ cognitione sensitiva apprehenduntur, et propter cognitionem veritatis in compositione, sicut dictum est.

Experientia quomodo facit ad principia cognoscenda ?

5. Quoad primum non est cognitio experimentalis, sive frequens acceptio sensibilium, necessaria; sed aliqua apprehensio sensibilis est ita necessaria, quod sine illa impossibile est, vel simplex quod est terminus principii, vel composi-

Ad simplicem apprehensionem non est necessaria experientia.

tum ipsum ab intellectu concipi, et idem etiam æque verum est de conclusione, sicut de principio. Quoad secundum juvat cognitio experimentalis, ut citius assentiatur principio affirmativo, si per sensum cognoscatur conjunctio extremorum in singulo, negativo si disjunctio, sed non est necessaria nec ipsa, nec aliqua apprehensio sensitiva. Licet enim nunquam per aliquem sensum videatur hæc affirmatio vel negatio, nec eorum separatio in re, si tamen ex sensibilibus apprehenditur affirmatio vel negatio, et intellectus componat hanc propositionem : *De omni est affirmatio, vel negatio vera*, assentitur isti. Et etiam ubi sensus percipit conjunctionem singularium terminorum in re, adhuc certius adhæretur principio complexo per naturale lumen intellectus, quam propter aliquam apprehensionem sensus. Si enim in apprehensione sensus esset error, et intellectus judicaret sensum errare in hoc, et tamen a sensu errante acciperet notitiam simplicium, et illa componeret ex sua virtute, adhuc intellectus circa illud principium non erraret, quantum ad veritatem compositionis. Quoad conclusiones, cognitio sensitiva est necessaria propter apprehensionem simplicium, sicut prius dictum est, sed non est necessaria quoad veritatem compositionis. Sed quoad veritatem compositionis, interdum juvat cognitio experimentalis, ex frequenti memoria genita, et hoc tantummodo, quia conclusio vera est, et cum intellectus assentiat conclusioni, quia vera, id est, ex frequenti acceptione sensibilium, et considerat illud cui assentit non esse per se notum, nec primum principium, cognoscit illud esse verum habens causam, et sic excitatur ad inquirendum *propter quid* illius veri. Unde experti conclusione, *quia est*, videntur se habere circa illam, sicut admirantes nescientes adhuc causam ejus quod cognoscunt, quia verum est, et ex hoc incipiunt philosophari, et causam inquirere. Admiratio tamen minus est quam cognitio experimentalis, quia admiratio potest esse ex unico actu sentiendi, cum adhuc non habeatur pro certo, quia ita semper est.

Intellectus accipiens simplicium notitiam a sensu errante, certo et vero judicare potest. Scot. 1. d. 4.

Admiratio minus est quam experientia.

SCHOLIUM II.

Explicat pulcherrime quomodo ex multis experientiis generatur ars, seu cognitio universalis factiva, et quomodo inductio, et an hæc generat scientiam veram. Vide ipsum in positione textus hujus quæstionis et seq. ubi circa hæc exacte, et clare procedit, et 1. d. 3. q. 4. §. *De secundis cognoscibilibus*, num. 9.

Ad primum argumentum principale potest dici secundum Philosophum 8. Topic. cap. 6. quod inducenti in multis singularibus oportet universalem concedere, vel ferre instantiam, alioquin protervit respondens : Expertus habet cognitionem in multis, et in nullo fertur instantia ; igitur potest accipere, quia ita est de omnibus. Contra, quamvis dialectice concludatur respondenti secundum artem nunc dictam, tamen scientia non generatur per hoc ; licet ita etiam sit in multis, non est necesse ita esse in omnibus, quamvis nesciat 6.

quis ferre instantiam, et quamdiu non est necesse esse ita in omnibus, non est firma adhæsio, quod sit ita in omnibus. Ad hoc dicendum, quod argumentum probat verum, quod experimentalis cognitio quantumcumque frequens, non infert necessario ita esse in omnibus, sed tantum probabiliter; et ex hoc sequitur quod non sit sufficiens causa ad generandam artem vel scientiam, quod concedi potest, sed tantum coadjuvans et occasio. Per hoc etiam dicitur ad secundum, quod ex experimento non sequitur notitia scientifica *propter quid*, sed *quia*, ex experimento cognoscente, quia est, datur occasio sic inquirendi causam, et sic inveniendi *propter quid*, et per consequens sic esse in omnibus singularibus. Unde expertus per singularia arguit per simile, quod sicut est de uno singulari et de pluribus, sicut est in multis singularibus, sic est in omnibus. Quod autem simile sit de uno singulari et de aliis, idem accipitur, quod subjectum comparatur ad prædicatum, non secundum accidens; nec secundum illud in quo differt ab alio singulari, sed per se et secundum naturam sui communis.

Inductio non generat scientiam.

Expertus quomodo singularibus colligit universalem conclusionem?

7. Contra, quomodo per experientiam sciam quod prædicatum inest multis singularibus per naturam sui communis, cum contingat dubitare de aliquo singulari non viso, quod ipsum non consequitur prædicatum. Item, supponere quod singulare per naturam sui communis in qua assimilatur alii singulari, sit tale, hoc est supponere quod commune sit tale per se, sed hoc est petere, quia illius notitia accipitur a singularibus. Item, arguitur confirmando secundum argumentum principale: Si enim quia in multis singularibus visum est hoc consequi illud, ideo arguitur ita esse in omnibus, quasi causaliter; hoc non tenet, nisi quia natura communis est per se causa illius in communi, sed illud est dubium magis, vel æque cum conclusione.

SCHOLIUM III.

Ponit tres falsas opiniones de scientiæ generatione. Prima ait nullam esse veram, sed apparentem tantum, quam tenuit Anaxagoras et Homerus ex Arist. 4. Met. text. 22. ubi vide expositionem Doctoris. Contra hanc optime disputat. 1. d. 3. q. 4. a §. Primæ num. 4. Secunda est Avicennæ de influxu specierum, de qua hîc non tractat. Tertia est Platonis, scientiam non acquiri, sed esse nobis innatam. Hanc refutat ex Aristotele, Augustino, et rationibus claris.

Ad completiorem ergo et ampliorem solutionem istius quæstionis, sciendum est primo quod modum ponendi Aristotelis de generatione scientiæ in nobis per experimentum et inventionem negant tres opiniones. Quarum una est de veritate apparentium, propter mutabilitatem sensibilium et deceptionem sensuum, quæ fuit opinio antiquorum, dicentium apparentia omnia esse vera, de quorum opinione habetur 4. hujus, t. c. 21. probabilitas opinionis tangitur 6. et 7. argumento principali, quæ sunt Augustini. Secunda est opinio Avicennæ de influxu specierum ab Intelligentia, quam ponit 9. Metaphysicæ suæ, quam improbare non est præsentis negotii. Ter- 8.

Opiniones antiquorum.

tia est opinio Platonis ponentis scientiam nobis innatam, cujus una ratio ponitur superius in arguendo ad quæstionem, et est ratio quarta ad quæstionem. Alia ratio innuitur 1. Posteriorum, t. com 4. quæ talis est : Nullus quærens ignotum, inveniet nisi a casu, quia si invenerit, nesciet quod illud quæsiverit ; ergo omnis discens quærens aliquid, prius scivit illud. Confirmatur, quia non videtur quod natura sit minus sollicita de homine, quam de brutis, imo per Philosophum 2. Cœli et Mundi, perfectiora superiora perfectionem suam acquirunt paucioribus, ut orbis superior, quam inferiores ; sed sensus in brutis statim acquirit suam perfectionem unico actu, ergo multo magis intellectus in hominibus.

Text. com. 62. et sequentibus.

9. Contra opinionem Platonis arguit Aristoteles 2. Posteriorum c. ult. sic : Inconveniens est cognitiones certissimas demonstrantem latere, sed antequam addiscamus, non percipimus eas in nobis ; ergo non insunt. Confirmatur major, quia habitus intellectualis etiam debilissimus, non est in nobis, quando certi sumus de illo quod nobis inest, nec latet, omnis enim opinans, dubitans, et credens certus est se opinari, dubitare et credere. Unde Augustin. 13. de Trinit. c. 1. et 3. *fidem unusquisque in se videt*, etc. vide ibi quæ habentur.

Additio. *Contra, ergo omnis sciens scit se scire, cujus oppositum dicitur in responsione ad secundum principale. Probatur etiam, quia Apostoli sciverunt viam, quia Christus dixit, viam scitis, et tamen nescierunt se scire, quia tunc Thomas mentitus fuisset, dicens, nescimus quo vadis : Augustinus super 1. Joannis.*

Item, contra Platonem arguit Augustinus 1. de Trin. c. ult. ubi multum loquitur de ista materia sic ; si puer ideo recte respondet de conclusione, quia prius scivit ; ergo si prius interrogaretur de ea, antequam de principio, vel de conclusione remota a principio, recte responderet, quod falsum est, nunquam enim recte responderet nisi ordinate interrogatus, ubi principia statim videret et connexionem ordinate propositorum, et sic demonstrative docetur. Item, quare interrogatus de sensibilibus vel de aliis, non demonstrative se habentibus, non recte respondebit. Item, tertio contra Platonem, natura videtur primo secundum originem intendere perfectionem potentiarum inferiorum quam superiorum, patet de intellectu et voluntate ; ergo similiter est de sensu respectu intellectus, aliter non videtur necessaria conjunctio animæ ad corpus, nec sensus nobis necessarii. Sed hoc non movet, quia possent esse necessarii propter perfectionem compositi, licet per ipsos scientia non acquireretur, sicut potentia augmentativa est necessaria in perfecto quanto. Item quarto arguitur sic contra Platonem : Est aliquod sciens quod est sua scientia, aliquod sciens quod non est sua scientia, sed sua scientia est sibi innata ; ergo rationabile et possibile est ponere tertium gradum, aliquod scilicet sciens quod nec est sua scientia, nec scientiam habet sibi innatam, sed scientiam quærat. Item, nunquam est ponenda pluralitas sine necessitate 1. Physicorum, text. c. 50. de finitate prin-

Quare puer ad aliqua respondet ordinate, ad alia non?

10.

Pluralitas sine necessitate tollenda.

cipiorum, et de Anima 3. text. c. 60. natura non abundat in superfluis, nec deficit in necessariis, sed nihil apparens in homine concludit necessario scientiam sibi esse innatam; ergo non est hoc ponendum.

SCHOLIUM IV.

Intellectum posse accipere notitiam a sensu errante, et formare inde propositiones certas, tam mediatas quam immediatas, v. g. si cæco in somno imprimerentur species colorum, acciperet intellectus ejus apprehensionem simplicium a phantasia errante, quia utente phantasmate pro re, tamen eodem modo postea formaret certas notitias, sicut et is, qui acciperet notitiam simplicium a sensu non errante, de quo optime tractat Doctor 1. d. 3. q. 4. §. *Respondeo*, aut circa, num. 11. hinc infert cognitionem intellectus esse certiorem sensitiva, quia sensus non reflectit, nec proprie judicat, de quo dixi in comment. ad quæst. 9. Scoti de Anima annot. ad 3. arg. nec obstat, quod ait Aristoteles 2. An. c. 7. sensum non posse decipi, quia intelligitur secundum se, et circa proprium sensibile, exclusis impedimentis, ut habet hîc Doctor, num. 15. de quo in comment. quæst. 10. ejus de An. con. 5. ubi de hoc plura.

11. A sensu errante potest intellectus accipere simplicia. Scot. 1. d. 3. q. 4.

Item, quare diversi contraria opinantur, et non omnes omnia sciunt? Secundo directe ad clariorem intellectum quæstionis, est considerandum, quod a sensu sive errantis, sive non, potest intellectus apprehendere simplicia, et statim universalissima, quia ad quamcumque apprehensionem sensitivam imprimuntur intellectui ens et res, simplicibus apprehensis a sensu vero, vel falso, propositiones fiunt virtute propria intellectus primo de universalioribus, postea de aliis. De universalissimis vero, factis communibus conceptionibus, statim intellectus illis assentit, non propter sensum, imo certius quam posset per sensum, dato quod a sensu accepisset agnitionem veritatis illarum propositionum, alias propositiones facit, et immediatas de minus universalibus, sed non statim notas, nec scitas esse immediatas, quia termini non cognoscuntur. Inquirendo vero quid intelligitur per terminos, regulatur intellectus dividendo et amovendo unum, et attribuendo aliud per communes conceptiones; cognito quid dicitur per nomen, cognoscitur si propositio est immediata, et statim ei propter se adhæretur. Cognoscitur etiam de mediata ex cognitione terminorum, quod ipsa sit mediata, qua cognito intellectus sua propria virtute potest omnes propositiones immediatas de terminis illius conclusionis, vel alterius ordinare simul omnino, modo quo possunt ordinari; et si inveniat alias immediatas de terminis illis quas cognovit esse immediatas ex cognitione terminorum antecedere ad illam mediatam, statim virtute luminis sui assentit connexioni, quia syllogismus perfectus est, qui nullo eget, etc. 1. Poster. t. c. 1. et conclusionem cognoscet, sic ultra ad alias; igitur cum, quocumque errore posito in sensu, possint simplicia apprehendi, sicut et modo, et propositiones formari et deveniri ad hoc quæ immediata, et quæ mediata, et mediatarum illatio ex immediatis cognosci, sequitur quod omnes conclusiones naturaliter nobis cognoscibiles per demonstrationem cognosci possent, etiamsi omnes sensus errarent, vel aliquis sic, et

Intellectis terminis cognoscitur si propositio est immediata.

Omnes conclusiones naturaliter scibiles cognosci possent, et sensibus omnibus errantibus. Scot. 1. d. 3. q. 4.

aliquis non. Confirmatur illud, quia si per somnium essent cæco nato impressæ omnes species colorum, quamvis acciperet apprehensionem intellectualem de coloribus a sensu errante, quia a phantasia utente phantasmate pro re, tamen omnes propositiones posset ipse formare de coloribus, quas alius, mediatas et immediatas, et per immediatas ad mediatas devenire; et in nullius simpliciter demonstrabilis notitia, deficeret, sed tantum in cognitione propositionis alicujus, quæ non esset sibi demonstrative possibilis probari, sed tantum cognoscibilis ex frequentia sensus, et conclusiones dependentes ex tali propositione ignoraret.

12. Secundum ista videtur concedendum quod in nobis cognitio intellectiva sit certior simpliciter quam sensitiva, quod probatur; tum quia de omni sensitiva potest intellectus judicare, qualis ipsa est; tum quia certitudo nunquam est in apprehendendo verum, nisi talis sciat veritatem apprehensam, vel sciat illud esse verum quod apprehendit; nam si opinando apprehendam primum principium, licet illud quod verum est, necessario apprehendam, tamen non sum certus; solus autem intellectus reflectitur judicando se apprehendere verum, et hoc concordat secundæ rationi Augustini, superius positæ ad quæstionem quod per sensum non discernitur verum a falso, non quin verum apprehendat, sed non potest judicare illud esse verum, discernendo ipsum a falso; tum quia sensus nunquam percipit immutabilitatem objecti, licet illud quod immutabile est, sentiat; non enim percipit nisi tantum objectum ut disponitur tunc, quando sentit, et ita non est ipse certior de immutabili quod sit immutabile, quam si continue mutaretur. Hoc consonat primæ rationi Augustini ad quæstionem positæ, non quod sensibile semper mutetur, sed perinde est respectu sensus, ac si continue mutaretur.

Cognitio intellectiva certior quam sensitiva.

Sensus non discernit verum a falso.

Sed contra hoc arguitur sic: Primo, quia nullus intellectus judicat de actu sensus nisi per notitiam aliquam acceptam a sensu, forte veriori, et tunc judicat sensum nunc non errare, sed si in omni actu sensus erraret, intellectus non haberet per quid judicaret sensum nunc errare. Respondeo ad hoc, quod intellectus judicat de actu sensus per notitiam ab actu sensus acceptam occasionaliter, vel quoad apprehensionem simplicium, non quoad compositionem principiorum et conclusionum. Item arguitur sic: Sensus semper est verus respectu proprii objecti, licet non aliorum; actus autem reflexus qui ponitur in intellectu non est verus, nisi a veritate primi actus; ergo propter illum actum reflexum, non est danda major certitudo in intellectu. Item, quare non potest Sensus communis sic judicare de sensu inferiori? Respondeo quod non tantum propter actum reflexum danda est major certitudo intellectui quam sensui, sed propter compositionem et divisionem, quæ vel nota est per se intellectui, vel ex per se notis infertur, in quarum 13.

neutra dependet cognitio intellectus a sensu nisi occasionaliter; per hoc patet ad aliud. Item 8. Physicorum, t. c. 26. et 27. parum ante illud, *moventium*, etc. videtur vocare sensum digniorem ratione, et quod sufficiens est fides contra illos, contra quos ibi arguit, quia videmus aliqua nunc quiescere, nunc moveri. Item, si secundum Augustinum intellectus discernit verum a falso, et percipit immutabilitatem sui cogniti, quæro per quid; aut per notitiam acceptam a sensu, et stat primum argumentum supra, quod si omnis talis est falsa, intellectus male judicabit; aut per notitiam aliquam innatam non acquisitam per sensum, talis non ponitur.

14. Certitudo proprie tantum in compositione. Ad primum horum dicendum, quod dignius ratione est intellectus, quo aliquid est per se notum, non sensus. Ad aliud dicendum quod certitudo proprie, non est nisi circa compositionem et divisionem, quæ ad intellectum tantum proprie pertinet. Prima operatio intellectus semper vera est, licet sequens sensum errantem; ita enim concipitur albedo, si visus

Apprehensio sequens sensum errantem, vera. apprehendit illud esse album, quod est nigrum, sicut si albedo conciperetur a sensu vere vidente album, quia sufficit quod species vere repræsentativa albi, veniat ad intellectum, ad hoc ut simplici apprehensione album vere apprehendatur. In compositione autem et divisione, sicut dictum est supra, errat intellectus sequens sensum errantem, sed non circa prima principia, nec circa conclusiones, quas ex primis principiis deduxit, sed circa alias conclusiones, quarum aliam notitiam non habet nisi a sensu errante. Sed adhuc circa tales, licet aliquis sensus erret, tamen non oportet intellectum sequi, sed oppositum tenere si judicet hunc sensum errare.

Quando intellectus sequens sensum errantem, errat?

15. Sed quomodo judicabit, quis sensus est verus, et quis errat? Responsio, Gandensis in Summa dicit, quod omnis sensus est verus, cui non contradicit alius sensus verior; vel ipsemet alias melius dispositus; vel notitia aliqua intellectualis accepta ab alio sensu veriori; vel eodem alias melius disposito. Sed quomodo judicatur quis sensus est bene dispositus? Responsio, per se notum videtur quod natura, ex quo est causa per se et non libera, ut in pluribus recte agit, et error si contingat, in minori parte accidet; quod ergo sensus ut in pluribus dicit, hoc est verum.

Quomodo discenitur quis sensus errat? Scot 1. d. 3. q. 1. n. 11.

Reiicit Henricum. Contra, unum non oportet pluralitate judicare, quia tunc si tantum essent tres sani, et omnes alii infirmi, judicium sanorum refutandum esset. Item, semper visus errat de quantitate Solis et Lunæ, et fractione baculi in aqua, etc. Item, per illam rationem superius positam de simplici apprehensione intellectus, videtur ostendi quod sensus semper sit verus, cum ejus apprehensio sit simplex, et illius cujus habet speciem undecumque genitam. Hoc etiam confirmatur, quia sensibile agit secundum quod est in actu, et sensus cognoscit secundum quod movetur a sensibili; ergo semper vere cognoscit. Ad primum non pluralitate sensuum

simul, sed pluralitate sensationum hoc est, quia sensus frequentius ita sentit. Item, hæc est alia cognitio accepta a sensu certiori, quam sit sensus infirmi, per quam judicatur sensum infirmum errare. Ad secundum per idem, quia sensus dicit distans minus apparere, et ratio naturalis dicit, quia remotius agens, debilius agit, cum sit finitæ virtutis. Ad tertium concedatur conclusio de sensibili proprio, tamen circa sensibile commune et per accidens, vel in componendo hæc illis, decipitur sensus.

Visus non errat circa proprium sensibile.

16. Item contra prædicta arguitur, dicit Aristoteles 1. Posteriorum, t. c. 1. *Omnia cognoscuntur per syllogismum, vel per inductionem; conclusiones per syllogismum, principia per inductionem*, sed hoc tu negas, quia principia notiora sunt secundum te singularibus inducentibus. Potest responderi ad intellectum ejus ibi, quod sensus est necessarius propter notitiam terminorum. Unde universalia non cognoscuntur sine inductione, id est, sine cognitione alicujus singularis, quod non cognoscitur sine sensu in sensibilibus; ergo in illis si deest sensus deest scientia. Non oportet autem accipere *inductionem* ibi pro specie argumenti, saltem si sit argumentum; veritas præmissæ non cognoscitur a sensu, sed tantum extremum compositionis accipitur a sensu; intellectus autem accipit idem, et facit compositionem et adhæret, et inde arguit inductive. Contra, saltem prius tempore intellectus adhæret singulari propositioni, antequam principio probato per inductionem. Dic quod verum est de cognitione sensitiva, qua cognoscitur conjunctio terminorum extra. Sed ista cognitio est occasio cognitionis principii, non causa; unde inductio est hîc non simpliciter, quia universalis forte est prima et immediata, singularis tantum per se et mediata, nec forte probatio dicitur, sed manuductio, quia quandocumque iste intelligit principium, magis adhæret illi quam singulari inducenti.

Conclusio per syllogismum, principium cognoscitur per inductionem.

SCHOLIUM V.

Occasione confirmationis secundi argumenti positæ num. 9. tota sequens disputatio de scientia, atque de dependentia cognitionis intellectus a sensu, vel ejus experimento, inserta est, et nunc secundo respondet ad primum principale, et licet in modo explicandi solutio videatur diversa, re tamen ipsa coincidit cum prima solutione. Quod habet ibi, *idem dato quod*, num. 18. probant ista argumenta tria *E F G*, per has litteras vult significari tres instantias positas num 17. contra responsionem ad dubium quomodo ex effectu sensibili devenitur in cognitionem causæ. Solebat Doctor, ut hîc advertit Mauritius, argumenta et solutiones in margine per litteras notare et computare. Explicat optime ad secundum etsi non ita clare, quatuor gradus cognitionis et tres ignorantiæ. Ad tertium, licet videatur supponere intellectum agentem et possibilem realiter distingui, tenendum est oppositum ex ipso 2. d. 16. et Quodlib. 15. a. 1. de quo dixi comment. ad q. 13. de An. concl. 4. Circa ea quæ ibidem ait de causalitate phantasmatis in intellectu vel e contra, vide comment. ad q. 17. de An. ubi a n. 5. contra Cajet. ostendo nihil causari ab intellectu in phantasia, neque e contra. Probabilius etiam esse ostendi phantasma non efficere Physice speciem intelligibilem, neque ad eam sic concurrere.

Ad primum argumentum principale dicendum, quod ex multis sin- 17.
gularibus cum hac propositione, *natura agit, ut in pluribus, nisi impe-*

diatur, sequitur universalis; te si non sit causa impedibilis, sequitur simpliciter quod in omnibus. Ad secundum dicitur, quod ex cognitione experimentali non sequitur cognitio faciens scire *propter quid,* sed experto *quia*, ita est de principio; sufficit, quia illud non cognoscitur *propter quid*, et statim cognita conclusione cognitione *quia est*, experto datur occasio inquirendi causam, et sic inveniendi *propter quid,* et per consequens de omni, quoad præcedens argumentum. Contra, quomodo ex effectu sensibili devenitur ad notitiam causæ? Responsio, dividendo sic, in A sunt B C D, si vis scire quod est causa D B an C separa hîc, ubi invenies B, sive C. Si ibi D consequitur B et non C, ergo in A, B fuit causa D; sic etiam contingit causam cognoscere, si plura essent conjuncta. Contra, volo ut B C D, ubique sint conjuncta, tunc non valet hæc via. Item pone quod ubi est B, ibi est D, et non ubi est C; ex hoc sequitur negativa, quod in A, C, non fuit causa D, sed non sequitur affirmativa quod B fuit causa D, propter fallaciam consequentis. Habet enim antecedens aliam causam veritatis duplicem, vel triplicem; unam quod D sit causa ipsius B; aliam quod F B et D, sint duo effectus necessarii ejusdem causæ, ita quod neutra sit causa alterius, sicut se habet lucere et calere in igne. Tertiam quod B, etiamsi non sit prius tempore ipso D, adhuc potest dici quod non est causa proprie, sed tantum est sine qua non, ut privatio in materia respectu mutationis, intellectio respectu volitionis, et multa alia; sed hoc non valet, quia sola causa sine qua non, nunquam ponit effectum.

Quomodo ex effectu sensibili cognoscitur causa?

Si dicas, quia B *est prius naturaliter ipso* D, *unde hoc probabitur? Responsio, quia* B *est substantia, et* D *est accidens; vel quia* B *est absolutum,* D *autem non inest, nisi in comparatione ad aliud; vel quia* B *est actus primus,* D *secundus, ut aliqua operatio; vel quia* B, *est propinquius alicui tertio simpliciter primo. Quære ad hoc considerationes omnes tertii Topicorum, quæ sunt de comparatione magis et minus.* 18. Additio.

Item, dato quod in isto videas quod ad B sequitur D, non ad C, nescis ita esse in omnibus, nec potes scire, sed tantum credere per argumentum a simili. Nunquam ergo potest sciri aliquid esse necessarium, et per se causam alterius, et ita nihil sciretur. Dicitur quod bene inveniretur per viam divisionis illud quod est causa necessaria effectus, sed non potest demonstrari ipsum esse causam, sicut probant ista argumenta tertia E F G, et ita aliquid scitur, quia per causam cognoscitur, sed non scitur a me aliquid sciri a me, sed tantum hoc credo; non tamen est opinio quod hic sit causa hujus, sed est intellectus, quia semper illud implicabitur in præmissa demonstrationis etiam potissimæ. Unde quia per nihil potest probari de causa immediata, quod sit causa hujus effectus, ideo prædicando hunc effectum de hac causa, est propositio immediata in quarto modo per se, ut calor calefacit, si tamen per se potest inveniri sine necessario, sicut in causis non necessariis naturalibus, scilicet quæ sunt in pluribus. Item, ad hoc

possunt induci rationes positæ in 4. hujus de veritate apparentium; et hoc quoad apprehensionem simplicium, quoad probationeset argumenta, quod uni dicitur demonstratio, alii vero sophisma, vel peccare in materia.

19. Quatuor gradus cognitionis, et tres ignorantiæ

Ad istam igitur rationem secundam principalem dicendum, quod inexpertus demonstratione carens, tantum crederet de conclusione *quia est;* expertus vero demonstratione carens, sciens *quia est;* certitudinaliter sine demonstratione cognosceret, quia videt, et certus est naturam, ut in pluribus, uniformiter agere et ordinate; principium vero intellectus sine applicatione ad conclusionem, sciet virtute, demonstrationem vero habens sciet *propter quid*. Ante istos quatuor gradus cognoscendi conclusionem, sunt ignorantia negationis, quando nec termini apprehenduntur; et ignorantia dispositionis, quando scilicet oppositum creditur; et mea ignorantia, quando neutro modo de conclusione opinatur, terminis tamen apprehensis, et propositione formata. Cum primo autem quatuor dictorum graduum, ponatur opinio, quia illi assimilatur antequam forte est dubitatio; ergo octo, vel novem sunt gradus in addiscendo.

Gradus addiscendi varii.

Primus autem dictorum quatuor quantumcumque inquirat per viam divisionis, aut per hoc, et hic, etc. in fine non sciet, sed tantum credet, nisi forte dividendo veniat ad propositiones immediatas communes, ex quibus illud quod credit deducat. Secundus vero per viam divisionis sciet conclusionem *propter quid*, sciunt enim ita esse; et per viam divisionis scit quod propter aliud nihil ita est, nisi propter hoc; sciet ergo propter hoc ita esse. Tertius vero applicando principium sciet *propter quid*, ergo secundus est dispositus ad sciendum propter quid dispositione propinqua, sed tertius propinquiori. Secundus enim quasi immediate demonstrabit causam per effectum quem novit, et ex hoc ultra cognoscet effectum per causam; sed tertius jam immediate per causam notam cognoscet effectum, nec tamen cognitio principii est causa cognitionis conclusionis, sed dispositio conclusionis.

20. Quomodo invenietur medium demonstrationis.

Ad instantias respondeo, licet procedant de causa reali, quam difficile est probare quæ cujus sit, tamen de principio sciendi. Dividendo enim multa prædicata dicta de subjecto propositionis mediatæ probandæ, invenietur unum quod mediat inter ipsum et prædicatum de ipso probandum, quod unum, an mediate, an immediate insit subjecto, patebit ex ratione terminorum, et similiter si prædicatum sibi immediate insit, vel non.

Ad tertiam rationem principalem dicendum, quod ly *ex* potest notare ibi causam efficientem instrumentalem, nec talem, qualis est notitia principiorum respectu conclusionis, sed minorem occasionalem. Principalis autem causa efficiens in omni acquisitione scientiæ tam hîc, quam etiam conclusionum ex principiis, est ipse intellectus virtute luminis naturalis; propositio vero allegata de efficiente, vera est de causa prin-

cipaliori secundum Commentatorem 11. hujus. Sed dices, si intellectus sit principalis causa in acquisitione scientiæ, aut ergo intellectus agens, aut possibilis? Respondeo, quod in demonstratione, intellectus possibilis est principalis causa, quia in ipso est habitus principiorum et conclusionum. Sed quid hîc? Respondeo si experimentum sit in parte sensitiva, tunc intellectus agens abstrahit incomplexa, et intellectus possibilis componit illa, et adhæret illi complexioni per se, si est principium, vel ex cognitione sensitiva, qua vidit extrema conjungi in singulari sæpe. Contra, igitur notitia conjunctionis extremorum causatur in intellectu possibili immediate a sensu, quod est contra prædicta superius.

[...]n intellectus agens sit causa effectiva [...]otitiæ, vel [...]ossibilis.

Item, quod dicitur intellectum agentem abstrahere incomplexa, quæro si per talem abstractionem aliquid causat in phantasmate, ut illud instrumentaliter moveat intellectum possibilem; et si sic, cum instrumentum non moveat nisi motum, prius naturaliter movetur phantasma ab agente, quam ipsum phantasma moveat possibilem. In illo priori aliqua forma imprimitur phantasmati ab intellectu agente, illa non est nisi universalitas, quia terminus actionis agentis est universalitas, si autem nihil causat in phantasmate, suum abstrahere non erit aliqua actio vera.

Item, si phantasma moveat intellectum possibilem per instrumentum, illud instrumentum nullam habebit operationem propriam movendo intellectum possibilem præter illam, quam habet per formam sibi impressam, illam autem habet in virtute principalis agentis.

Ad secundum istorum trium dicitur, quod ultimus terminus actionis intellectus agentis est universalitas, non autem terminus proximus, quem producit in phantasmate, ut mediante illo inducat ultimum terminum, imo productum in phantasmate est aliquod lumen; imo simpliciter intellectus agens non causat universalitatem secundum te, quia primum objectum possibilis est singulare, sed postea ex cognitione singularis, conferendo per convenientiam et differentiam, abstrahit universale, ita quod abstrahere est cognitiva actio, qualis non est aliqua actio intellectus agentis. Ad tertium istorum est dicendum, quod omne habens actionem, non in virtute alterius, in illa est principale agens; ergo repugnare videtur quod instrumentaliter agens inquantum instrumentum, habeat aliquam actionem propriam, non in virtute principalis agentis, unde debile videtur fundamentum Thomæ de creatione. De hac autem opinione, si forma aliqua phantasmati imprimatur ab intellectu agente, et ad quid ponitur intellectus agens, pertractare proprium non est hîc, sed in 3. de Anima. 21.

SCHOLIUM VI.

In solutione sequentium argumentorum, habes selectam doctrinam. Ad quartum optime explicat quomodo docens inducit discipulum ad assentiendum proponendis, et ad

concipiendum ea, quæ proponuntur, si non habet discipulus proprias eorum species. Ad quintum vide in corpore quæstionis num. 4. et 5. Ad sextum bene explicat scientiam immutabilem acquiri posse de objecto mutabili, quia hoc non movet, quia mutabile, sed qua natura; et similiter species et anima, et si mutari possint ab esse ad non esse, generant scientiam immutabilem, id est, non convertibilem in errorem, de quo vide eum 1. d. 3. q. 4. a. 3. a num. 13. et q. 3. prol. q. 3. lateral. explicat primo loco fuse a 5. §. Ad quæstionem quomodo juxta mentem Augustini dicimur intelligere sinceras veritates in regulis æternis, etiamsi eas nostris viribus cognoscamus, quidquid dicat Henricus, contra quem ibi late disputat circa id quod hîc dicit, num. 24. virtutem superiorem sensitiva, nempe intellectum judicare de bona, et mala dispositione sensus. Vide eum 1. d. 3. q. art. 2. num. 11. ubi explicat quomodo intellectus corrigit sensus externos, et art. 3. num. 14. ubi ait intellectum cognoscere quomodo phantasia est male disposita, quomodo sensus decipitur, vel non. Quod hîc tangit in fine, dixi fusius Comment. ad q. 10. de An. circa rationem ejus ad oppositum a num. 7.

22. Quomodo docens ducit audientes ad assensum. Ad quartum principale dicendum, quod Plato docuit puerum. Nihil enim potest docens facere quo ad assensum præbendum complexis, nisi debito ordine pro ponere illa principia nota discipulo, et alia sequentia ex ipsis in illo ordine quo sequuntur, et ille sic propositis, propria virtute intellectus acquiescit, quia syllogismus perfectus nullius eget. Sed quomodo docens causat speciem in intellectu discipuli, alicujus sensibilis, quod nunquam discipulus sensit? Hîc species est necessaria, non tantum ad scientiam, sed etiam ad credendum magistro, puta aliquis docet me de colere Indico, vel alio consimili; quomodo credam sibi, cum nullam apprehensionem habeant de similibus, quia nec illorum species; ergo a majori quomodo sciam? Responsio, si simile illius viderim, vel excedens, vel remissum: potest tamen dicere illud de quo mihi loquitur est huic simile, vel sic, vel sic se habere, ut formem mihi aliquam phantasiam illius per compositionem, sicut montis aurei. Alioquin si ex cognitis nullo modo possum ejus similitudinem mihi causare, nunquam addiscam, nisi habitum vocalem, sicut cæcus natus de coloribus potest habere. An docens causat speciem in intellectu discipuli, si non præhabet eam?

Ad quintum principale dictum est superius in solutione quæstionis, num. 4. et 5. quomodo una notitia sensitiva sufficit ad notitiam principii. Si ultra intellectus abstrahat et componit ad notitiam conclusionis, magis valent plures memoriæ, et plura experimenta, ut facientes cognoscere *quia*, et inquirere *propter quid*. De multis autem accidentibus speciei ejusdem in eodem subjecto, habetur in quadam quæstione hujus libri. Memoria facit cognoscere quia, et inquirere propter quid? 1. 7.

23. Ad sextum principale, quod est de 83. Quæstionum, scilicet quod de sensibilibus, et mutabilibus non potest esse veritas certa. Aristoteles contra hoc arguit 4. hujus c. 5. t. c. 62. et seqq. quia motus sensibilium est per se sensibilis; igitur aliqua veritas potest haberi per sensum de sensibilibus continue motis, hæc scilicet quod continue moventur. Similiter non semper continue moventur secundum omnia. Sol enim non continue movetur secundum substantiam, neque secundum lucem, secundum quam est sensibilis; ergo secun- Mutabile, an scitur immutabiliter? 5. Scot. 1. d. 3. q. 4.

dum aliquid sensibiliter cognoscibile est permanens, licet feratur continue, multa autem sunt ibidem ad hoc. Item, secunda ratio Augustini videtur quærere, quare magis sanis credendum est quam infirmis et furiosis, vigilantibus quam dormientibus? Unde ad rationes illas, ut sunt rationes, dicendum quod nec sensibilia omnia continue moventur secundum omnia, nec ita imprimuntur species, ut ab ipsis phantasmatibus non possit discerni, quando objectum est præsens, et quando non, præcipue de sensu particulari, qui non tenet speciem in absentia sensibilis. Sed ad auctoritatem Augustini salvandam, dici potest, quod sincera veritas non cognoscitur a sensu, ita quod sensus percipiat immutabilitatem veritatis quam apprehendit, nec objectum inquantum immobile; sensus enim non percipit nisi præsens, et dum est præsens, et ideo non cognoscit ex se aliquid se habere, nisi dum præsens est, et non semper præsens est sensui corporali, nam de isto sensu exponit se Augustinus Retract. 1. c. 25. ideo non percipitur hoc ita semper esse.

sus non cipitim- bilitatem jecti ?

Posito etiam quod semper continuaretur visio mea circa A objectum, sicut in primo instanti, non percipio immutabilitatem A, quia pro tunc non percipio A, nisi quomodo A se habet pro tunc, quia non percipio nisi ipsum, ut tunc est præsens ; ita etiam in tota visione quantumcumque continuata, nunquam percipiam immutabilitatem A, sed pro omni nunc percipiam quomodo se habet pro tunc.

24. Contra, sic probaretur quod cognitio intuitiva intellectus in patria, non percipit immutabilitatem objecti, quia non est per demonstrationem, nec scit videndo quod sic est, nisi pro tunc quando videt. Responsio, intellectus non videt immutabilitatem Dei, quia semper continuatur actus visionis ; tunc etiam in primo instanti non videret eam, sed ipsa immutabilitas est unum visum intuitive, sicut et bonitas. Hoc quoad primam probationem Augustini, non sit de intellectu, sed de sensu, quoniam in hoc non possum intelligere rem secundum quod semper immutabilis est, et ejus immutabilitatem. Quoad secundam probationem Augustini dicendum, quod forte sensus non reflectitur supra speciem, et ideo non discernit utrum tantum specie informetur, vel utrum objectum sit præsens specialiter de phantasia. Similiter etiam de sensu exteriori, quia secundum aliquos ex vehementi imaginatione, potest species imprimi imaginati in sensum, sed est alia virtus superior ipsa sensitiva, quæ semper judicat de bona et de mala dispositione sensus. Ad rationes dicendum est secundum Aristotelem ibi, quod bene concludunt quod non sit impossibile esse aliquam veritatem sinceram de sensibilibus, quod imponitur illis contra quos arguit, sed illam veritatem sinceram esse, sive ejus sinceritatem, sive immutabilitatem, et a falso distinctam, non percipit sensus, sicut dicit Augustinus, unde sibi non

Concordat August. cum Aristotele.

A sensu non est sincera veritas, exponitur.

obviat Aristoteles. Aliter exponitur sic : A sensu non est expectanda sincera veritas, tanquam a causa principali effectiva ; sed tamen a cognitione sensitiva, ut ab occasione acquiritur sinceritas veritatis et immutabilitatis, quia omnis nostra cognitio ortum habet a sensu, licet non totam vel totalem causalitatem. Tamen dicitur quod Philosophus loquebatur secundum cognitionem naturalem eo modo quo expertus est ; Augustinus vero de quadam cognitione superiorum in divinis vel regulis æternis, in quibus solum perfecte videtur verum, quia illæ sunt regulæ judicandi de omni vero, perfecto judicio, et ad illas non pertingit cognitio nostra sensitiva.

Quomodo aliquid in regulis æternis ? 1. d. 3. q. 4.

25. Unde sensus errat ?

25. Notandum autem propter dicta, quod potest quis dubitare si sensus sanus et non impeditus per indispositionem organi, possit impediri vel illudi per informationem speciei sine præsentia objecti, sicut si informaretur ab objecto præsente, sive illa species insit organo ab aliquo illuminante immediate, sive a phantasia forti; saltem nunquam videtur sic illudi, quoniam sicut movetur immediate scilicet per speciei informationem, sic sentit. Quandoque tamen errat circa hoc, a quo illa species causatur, et in quo fit, dum forte albedo vel aliquod alterum subtile interpositum visui et corpori nigro videtur, et creditur illud corpus esse album; quandoque autem organum est indispositum per qualitatem intrinsecam impedientem operari, ut lingua febricitantis et oculus irati, adhuc autem sentit illud, cujus specie informatur, licet non ab objecto extra. Dico igitur ad propositum, quoad sensus nunquam illuditur, inquantum servit intellectui, quoad simplicium apprehensionem ; nec quoad principiorum primorum veritatem, sed conclusionum quamdiu illæ ex primis principiis non inferuntur.

Sensus decipit… ut dese… intellec…

ANNOTATIONES.

26. Sequitur quarta quæstio de generatione artis ex experimentis. Ubi adverte, quod multum varie in originalibus habetur littera hujus quæstionis et admixta multis additionibus et *Extra*. Inter argumenta enim principalia solent poni quædam rationes pro opinione Platonis, quæ sic incipiunt : *Item aliud argumentum ejus*, 1. *Poster*. etc. usque ibi : *Item non videtur ex littera*, et quia infra in corpore quæstionis habentur, ideo superflua esse censentur in pede, quare ipsa penitus omitte.

Infra in principio solutionis ibi : *Sed hoc non est verum*, usque ibi, *ubi sciendum*, etc. ponitur esse additio, et alia parum post ibi, *hoc dubium est*, etc. usque ibi : *Non possunt intelligi nisi*, etc. omnia tamen notanda sunt.

Infra post solutionem secundam principalis ibi : *Quod autem simile sit de uno*, etc. usque ibi : *Contra*, *quomodo ex effectu*, etc. in quarta columna sequenti, totum ponitur additio et *Extra*, omnia tamen lege. Voluerunt etiam aliqui litteram plerumque illam hinc inde transmutandam esse in quæstione ad varia loca, sed satis bene ordinatur.

Communiter ibi infra : *Contra ergo sciens scit se scire*, etc. usque ibi : *Contra Platonem*, etc. ponitur *Extra;* ad motivum in se faciliter respondetur de cognitione viæ,et ignorantia ejusdem diversimode in

Apostolis, quod etiam infertur in principio, potest concedi.

Illa etiam littera infra ibi : *Ad primum argumentum principale*, etc. usque ibi : *Contra*, *quomodo ex effectu sensibili*, etc. videtur omnino superflua sed posset addi ly *aliter*. Incidentaliter enim post solutionem secundam principalis, prius introduxit totam illam disputationem super quam notavi, *additio* vel *Extra* prius.

27. Adverte infra ibi : *Dicitur quod bene inveniretur*, etc. et sequitur sicut probant ista argumenta tria in aliquibus libris sequitur ibi E F G, quod consuetudo hujus Doctoris erat notare argumenta in marginibus, et solutiones aliquando per hujusmodi litteras, vel saltem computare, maxime in hac Metaphysica et Theorematibus, unde insurgit maxima intricatio litteræ, et obscuritas, quia scriptorum negligentia et longitudine temporis, omissum est sic assignare, diligens ergo lector advertat ad singula.

Infra etiam super illa littera : *Ad istam ergo rationem secundam*, etc. usque ibi : *Ad tertiam rationem principalem*, etc. ponitur *Extra* in aliquibus, sed est singularis solutio et subtilis; et secundus modus dicendi ad argumentum secundum principale superius propter instantias omnes vitandas, igitur legatur; multa namque hîc assignanda duxi *Extra* et additiones, quæ tamen in originali impresso omisi assignare.

Consequenter parum post ibi : *Sed dices*, etc. usque ibi : *Ad quartum principale*, etc. ponitur *Extra*. Et ad objectionem primam trium, quas ibi inducit, quam non solvit faciliter, dic ex præcedentibus quod illud quod infertur non est inconveniens sane exponendo.

Deinde ibi infra : *Sed quomodo docens*, etc. usque ibi : *Ad quintum principale*, etc. assignatur *Extra*, satis tamen ad propositum, et singularis doctrina, ideo, etc.

Infra ad finem quæstionis ibi : *Notandum autem*, etc. usque in finem dicitur esse *Extra*.

Determinatio Doctoris in hac quæstione satis clara est, sed pro majori fortitudine et declaratione eorum, quæ tangit hîc, quære eam in 3. dist. primi, q. 4. et 3. dist. 2. q. finali. et 9. dist. ejusdem et 14. d. 3. et 45. 4. et collige plura singularia ex processu quæstionis hujus ubique utilia.

Ad agere quidem igitur experientia nihil ab arte differre videtur, sed et expertos magis proficere videmus sine experientia rationem habentibus. **Ex textu prologi.**

QUÆSTIO V.

Utrum expertus non habens artem certius operetur quam artifex inexpertus?

Arist. *hîc cap.* 1. D. Thom. *ibid. lect.* 1. Flandr. *q.* 5. *art.* 1. *et* 3. Fonseca *cap.* 1.

Videtur quod non, 6. Ethic. cap. 5. et 6. *Sicut prudentia est habitus cognoscitivus circa agibilia, ita ars circa factibilia*, sed nullus certius agit circa agibilia quam prudens; ergo nec circa factibilia quam artifex. Item, agens per cognitionem quanto certius cognoscit, tanto certius operatur; sed artifex certius cognoscit, quia cognoscit per causam et *propter quid*, expertus autem solum *quia;* ergo, etc. Ad hoc dicitur, quod argumentum procederet, si artifex certius cognosceret singulare, circa quod est operatio per se quam expertus, sed non est ita ; sed artifex certius cognoscit universale quam expertus, expertus autem certius singulare, circa quod est operatio per se, et ideo certius 1.

operatur expertus quam artifex. Contra, tunc videtur quod artifex non cognoscit particulare per se, quod est contra aliquos; vel si sic, argumentum procederet, quia tunc cognoscit particulare *propter quid*, sicut universale, quod non facit expertus, et per consequens, tunc certius cognoscit operabile, et sic idem quod prius.

EXTRA. *Item, qui perfectius scit quidditatem alicujus, perfectius scit illud, sed artifex scit quid est sanitas, perfectius quam expertus; ergo scit perfectius sanare. Probatio minoris,* quod quid est *sanationis, est universale, et per se etiam respicit objectum universale, tale magis scitur ab artifice. Responsio, vera est major de scire speculative*; *et minor similiter in conclusione, quando scire construitur cum infinitivo significante operationem, ex communi modo loquendi, non potest sumi nisi pro scire practico, ideo non sequitur. Si autem conclusio intelligatur de scire speculative sumpto, concedatur. Contra istud, artifex inquantum talis non cognoscit speculative, sed practice, quia ars est habitus cognoscitivus practicus; ergo minor vera est de cognitione practica, et major vera est de utraque, quacumque enim notitia cognoscitur perfectius quid est aliquid, eadem cognoscitur illud perfectius; ergo conclusio erit vera de practica. Item, scientia practica si est habitus intellectus, et objectum per se intellectus est universale; ergo scientia practica magis est circa per se objectum universale quam singulare; et sequitur propositum quod perfectiorem scientiam practicam habet, qui cognoscit per se universale.*

2.

Ad primum, scire practicum *est duplex, scilicet scire operari, et scire ordinatum ad operari. Primum est proprie practicum. Secundum dicitur communiter practicum, et sic secundo modo omnis artifex scit practice, non primo modo. Secundo modo,* scire *potest dici speculativum respectu primi modi, et sic intelligatur responsio ad primum argumentum præcedens. Ad secundum istorum,* scire practicum *primo modo, est per se circa singulare, sed secundo modo potest esse circa universale; falsum est igitur quod nihil per se intelligitur nisi universale. Vel dic quod scire practice primo modo, nunquam acquiritur nisi per experientiam unde est ejusdem potentiæ, cujus est cognitio experimentalis, puta forte cogitativæ potentiæ; sed scire practicum secundo modo, est in intellectu extendente cognitionem ad universale operabile.*

Practicum dupliciter sumitur, Scot. 1. d. 38. et q. 4. prol. n. 44.

Oppositum vult Philosophus in littera.

SCHOLIUM I.

Expertum sine arte certius operari artifice inexperto, quia hic universale, ille singulare considerat. Quod vero singulare sit per se cognoscibile tenet Scot. 2. d. 3. q. 6. ad secundum, et q. 8. ad 2. et q. 11. ad 2. et tradit ex professo 7. hujus q. 15. et q. 22. de Anima, ubi vide nostrum Commentarium. Quod ait in fine habitum in membris ponendum esse, docet 3. d. 33. ad 3. idque tenent Occham, Gabr. Major, Palac. Henric. quos ibi citavi in scholio, num. 17. vide Anton. Andream hîc q. 6.

Responsio, planum est quod expertus certius operatur artifice inexperto, quia cognitio experimentalis est per se singularis, circa quod est operatio per se; cognitio autem artis est universalis per se, et si est singularis, hoc est ex consequenti et per accidens; quia igitur expertus certius cognoscit operabile quam artifex, ideo certius operatur, et hoc est quod dicit Philosophus in littera : *Si igitur sine experimento rationem quis habeat et universale quidem cognoscat, in hoc singulare ignoret, multoties quidem curatione peccabit.* 3.

Ad argumenta: Ad primum dicendum, quod in aliquo est similitudo, scilicet quod sicut prudentia est habitus cognoscitivus circa agibilia, sic ars circa factibilia; et est in aliquo dissimilitudo, scilicet quod ipsa prudentia non generatur in anima nisi ex actibus nostris, ideo nullus est prudens quin fuerit expertus; ars autem generatur per experimentum et per doctrinam sine experimento, et sic potest aliquis habere artem, qui non est expertus, et sic minus certe operari quam expertus, cum minus certe cognoscat operabile per se. Ad aliud sicut prius.

[Prudentia non est sine experientia, ars sic.]

Ad argumentum in contrarium, primo ostenditur ex intentione Philosophi oppositum, scilicet quod singulare potest per se intelligi, quia si certius agit, qui plus per se cognoscit singulare; ergo agens, ut Deus et Angelus, quod certissime agit, certissime cognoscit per se singulare et maxime; sed est aliquod agens certissime, quod tantum habet cognitionem intellectivam, quia non habet aliam; ergo tale per se cognoscit singulare. Tunc ad formam rationis dicitur, quod artifex ex hoc solo est perfectus, quia habet perfectum habitum in universali; potest autem habere perfectum habitum in universali non applicando ad singulare, quia secundum Philosophum, primo Priorum text. com. 20. convenit scire in universali, ignorare autem in particulari; ergo possibile est artificem esse perfectum artificem, et tamen per se non cognoscere singulare circa quod est operatio; expertum autem non contingit esse perfecte expertum, nisi per se cognoscat singulare, quia cognitio experimentalis est per se ipsius singularis. Ergo artifex ex hoc quod est artifex, non oportet quod cognoscat operabile, sicut expertus ex hoc quod est expertus, et ita salvatur intentio Philosophi.

[Singulare potest per se intelligi. Scot. 2. d. 3. q. 6. et d. 2. et 11. n. 9.]

[Scitur universale, ignorato singulari.]

Contra, si artifex applicando artem ad diversa singularia, ut per se intelligibilia, potest de illis habere duas intellectiones per se, et ex multis actibus generatur habitus; ergo potest per se de illis habere duas artes, quod videtur impossibile. Hoc autem tangit si singulare possit per se intelligi, et ad argumenta quæ ad hoc et ad contrarium illius scripta sunt in 7. in q. utrum singulare per se intelligatur.

[EXTRA.]

Tamen ex hoc non sequitur quin possibile sit artificem ita per se et perfecte cognoscere singulare, sicut expertum, si applicet cognitionem universalem, quam habet ad singulare. Est ergo comparatio Philosophi intelligenda de istis habitibus præcise comparatis ad illa, quorum sunt principia cognoscendi ex se, non autem de his, quæ possunt cognosci ab habentibus istos habitus, per applicationem istorum habituum ad alia. Aliter dicitur, quod in singulari, circa quod est operatio per se, sunt multa præter naturam illius communis individuatam, quæ multa diversificant actionem. Aliter enim oportet agere circa hunc infirmum in hoc loco et hoc tempore, quam circa illum infirmum eadem infirmitate in specie, in alio loco et in alio tempore; ista enim annexa cognoscet expertus ex multiplicata cogni-

[Artifex expertus perfectus cognoscit singulare, qua tantum expertus.]

tione singularium et in se, et quantum ad annexa. Hîc autem annexa non oportet artificem ex hoc solo cognoscere quod est artifex, quia licet de per se singulari possit cognoscere *propter quid* si applicet, non tamen de annexis per habitum artis; ideo expertus certius singulare cognoscit inquantum operabile, quia inquantum est annexum illis accidentibus, quæ variant actionem. Quidquid sit de cognitione artis et experimenti, expertus ex frequenter agere, habet habitum in potentia motiva, qua exercet operationem; vel forte in membro quo agit, ut citharista exercitatus in manu, talem non habet artifex inexpertus, multum illa facit ad expedite agendum.

Datur habitus in membris citharistæ. Scot. 3. d. 33. ad 3.

ANNOTATIONES.

Sequitur quinta quæstio de comparatione artificis inexperti ad expertum non artificem in operando, in cujus principio post secundum principale, et replicam ejus in aliquibus originalibus, in aliquibus vero ad finem ejus, ponitur unum *Extra* vel *vacat,* quod sic incipit : *Quod singulare per se intelligitur patet*, etc. usque ibi inclusive : *Tanto perfectius cognoscam universale*, sed quia totum habetur infra in 7. lib. q. 14. licet aliqualiter variatio hinc inde in littera, ideo hîc omittatur, sed non minus valeret hîc quam ibi, quia quæstione 15. sequens ibidem satis est ad propositum.

Tertium etiam argumentum principale ibi: *Item qui perfectius scit quidditatem*, etc. quæ sequuntur usque ibi : *Oppositum vult Philosophus*, etc. ponitur *Extra* ab aliquibus, vel additio, littera tamen bona, ideo legatur.

Infra ponitur quoddam Extra, quod sic incipit : *Contra si artifex*, etc. usque ibi inclusive, *singulare per se intelligatur*, et sequitur immediate in aliquibus, *tamen ex hoc*, etc. in aliquibus vero aliter dicitur secundum quod diversimode in originalibus locatur. Sententia Doctoris in hac quæstione clara est, littera diversimode ordinatur in diversis libris, sed satis bene hîc habetur.

Ulterior curiosa investigatio in duabus his quæstionibus quæratur apud antiquos Philosophos et Medicos, sed minime deseratur veritas Scotica ubique.

Actus autem et generationes omnes circa singulare sunt.

QUÆSTIO VI.

Utrum omnes generationes et actus sint circa singularia?

Arist. *hîc cap.* 1. D. Thom. *ibid. lect.* 1. Flandr. *q.* 5. *art.* 2. Fons. *cap.* 1. *q.* 5. *sect.* 1. 2. *et* 3. Hurtad. *d.* 8. *Phys. sect.* 3. *subsect.* 3.

Quod non, actus intelligendi est proprius actus scientiæ et artis, et tamen non est circa singulare, sed circa universale dum intelligitur. Item si sic; ergo singulare est per se subjectum motus et generationis, et talium passionum, et sic solum per se insunt singulari; ergo illæ non possunt per se esse passiones demonstrabiles de aliquo subjecto in scientia, cum singulare non sit per se subjectum alicujus artis sive scientiæ, quia secundum Porphyrium c. de Specie, *singularia relinquenda sunt ab arte.* Item, sicut ex unitate per se objecti, vel diversitate, est unitas vel diversitas actus, ita ex unitate vel diversitate actus, est unitas vel diversitas 1.

potentiæ, si tunc singulare sit per se objectum actus; ergo alius est actus circa hoc singulare et illud, et per consequens alia potentia, et sic alia est potentia, qua videtur hoc album et illud album, sicut alius et alius est actus. Item, Socrates per se sanatur, Socrates per se est homo; ergo homo per se sanatur; sed homo non est per se singulare, ergo non omnes actus sunt circa singulare per se. Item si sic, aut circa hoc singulare tantum, aut circa singulare abstractum ab hoc et ab illo. Si primum detur; ergo non circa aliud. Si secundum detur; ergo circa universale, quia singulare abstractum ab hoc et ab illo, est universale.

Ad oppositum est Philosophus.

SCHOLIUM I.

Actus transeuntes versari circa singularia, immanentes autem posse versari circa naturas communes seu universales negative. Tangit an actio sit in agente, et affirmative resolvit 4. d. 13. q. 1. n. 14. et q. 7. de An. ubi id fusius explicui. Ad tertium quomodo unitas potentiæ vel actus sumitur ex objecto. Vide ipsum 4. de. 14. q. 2. num. 6. et 1. d. 3. q. 3. ad 1. pro opin. et 2. d. 16. ad. 2. et d. 24. quæst. 1. ad 1. Dicendum quod tantum extrinsece seu causaliter, et quandoque tantum, non semper ut si sunt diversi generis, ut sensibile respectu sensus et intelligibile cum hoc respectu intellectus, de quo Doctor d. 9. 3. ad 1. de quo late egi disp. 1. de An. sect. ult. Adverte quod Doctor hîc num. 6. negat expresse universale a parte rei, quod etiam habet 2. d. 3. q. 1. et 6. de quo etiam fuse agit 9. hujus q. 13. et 18. et alias passim; unde mirum est, quomodo multi tribuant ei, quod posuerit universale a parte rei, hîc disserit sine resolutione, an intellectus agens, an vero possibilis, universale fabricet, de quo lib. 7. q. 18.

Dicendum quod propositio est vera de actibus transeuntibus in extrinsecum, et hoc de illis secundum quod existunt extra in rebus, non de illis secundum quod considerantur a ratione. 2.

Duo dicuntur in glossando propositionem. Probatio primi, quia cum actio transiens in extrinsecum sit per se singularis, et existat in aliquo sicut in subjecto, oportet quod illud in quo existit, sit per se singulare; singulare enim non existit in subjecto universali. Non sic de actu manente in agente, quia non est in objecto circa quod est, et ideo talis actus singularis est, quia est in singulari subjecto, sicut patet de intelligere, licet objectum circa quod est, sit per se universale. Sed hæc probatio non valet si sit omnis actio in agente, ut in subjecto. Quomodo actus sunt circa singulare?

Per hoc patet ad argumentum primum, quod propositio non intelligitur de actibus manentibus in agente, cujusmodi est intelligere. Ad secundum dico, quod quodlibet moveri in natura, est in aliquo particulari, tamen ex hoc *moveri* et illo potest abstrahi unum commune *moveri*, et illud potest esse passio demonstrabilis per se et primo de aliquo subjecto communi in aliqua scientia, cujusmodi est subjectum Philosophiæ naturalis.

EXTRA.

Quod probatur sic, quia quod inest multis univoce, et nulli eorum per alterum, oportet quod primo insit uni communi illis, per cujus naturam insit illis multis. Contra, tunc non magis est actus alicujus singularis, quam quodcumque accidens reale, ut albedo; quodlibet enim tale ut existit Quodcumque inest multis, per aliquod commune inest.

in re, singulare est, et alicujus singularis.

3. Ad tertium dicendum est, quod non ex quacumque diversitate vel unitate objecti, vel actus, sequitur diversitas vel unitas potentiæ, sed ex unitate vel diversitate secundum genus. Quod confirmatur, quia sicut potentia receptiva materiæ respectu formarum est eadem respectu omnium formarum ejusdem generis, sic et potentia cognitiva respectu objectorum. Probatio primæ partis similitudinis, quia inter omnes formas ejusdem generis est transmutatio ex 10. hujus, text. com. 12. transmutatio non est inter formas, nisi quia habent idem susceptivum per se. Confirmatur etiam per Philosophum 2. Poster. in fine, dicentem quod *sensus est universalis ut hominis, non Calliæ hominis, sentire vero singularis.*

Contra istud, ex hoc sequuntur tria inconvenientia. Primum, quod aliquid secundum rationem universalis, esset per se objectum sensus. Probatio consequentiæ, objectum secundum unitatem generis, est per se universale. Probatio falsitatis consequentis, quia tunc non distingueretur sensus et intellectus penes objecta secundum rationes formales, sic quod proprium esset intellectui esse circa universale, quod est contra Philosophum 2. de Anima, t. com. 60. Secundum est, quod universalitas præcederet omnem operationem intellectus, quod est contra Commentatorem 1. de Anima, com. 8. dicentem : *Intellectus est qui facit universalitatem in rebus.* Probatio consequentiæ, quia sentire in nobis præcedit omne intelligere, et objectum sensus, secundum quod est objectum sensus, præcedit actum sensus ; ergo secundum istam rationem, præcedit actum intellectus, et quidquid est prius priore, est prius posteriore ; objectum autem est sensus, secundum quod unitatem habet generis ex responsione, quæ unitas est unitas universalis.

Tertium inconveniens est, quod potentiæ cognitivæ sit aliquod per 4. se objectum, secundum aliquam rationem, secundum quam impossibile est illam potentiam cognoscere illud objectum per se. Probatio consequentiæ, quia sensus nihil cognoscit nisi sentiendo ; sentire vero est solius singularis per se, sicut dicit responsio, et Aristoteles 2. de Anima, text. com. 60. Contra primam confirmationem istius positionis, licet idem sit subjectum omnium potentiarum, quæ sunt ad formas ejusdem generis, sicut probat ratio (alioquin non esset transmutatio per se inter illas) tamen non oportet eamdem esse potentiam respectu omnium illarum formarum, imo oppositum videtur secundum Philosophum. 3. Phys. text. com. 10. dicentem : *Si posse sanari et posse ægrotare essent idem, sanitas et ægritudo essent idem.* Ex quo manifestum est, quod potentiæ distinguuntur secundum distinctionem actuum, non solum genere, sed specie, quia sanitas et ægritudo sunt ejusdem generis, ita quod inter illa per se transmutatio est. Contra secundam confirmationem de 2. Poster. in lib. 1. c. 1. de Somno et Vigilia habetur : *Cujus est actus ejus est potentia ; ergo*, etc. Item,

sequitur, quod non sit idem objectum potentiæ et actus, et ita non distinguuntur potentiæ per actus, sicut actus per objecta, quod est contra Philosophum 2. de Anima, text. c. 33.

5. Ad primum istorum duorum, exponitur propositio Philosophi de potentia, quæ est ordo ad actum, sicut potentia et actus sunt differentiæ entis; quia illo modo idem subjective vel objective, est in potentia ad aliquid, et postea in actu secundum illud, non de potentia cognitiva. Exemplum de potentia operativa non valet, cujus est potentia operativa, ejus est agere ut subjecti, si actio sit in passo. ex 3. Phys. text. com. 18. Dico igitur aliter ad argumentum, quod unitas objecti sensus, non est aliqua unitas universalis in actu, sed aliquid unum; alia unitate priore, scilicet reali, a qua movetur intellectus, ad causandum aliquid commune abstractum ab hoc singulari et illo ejusdem speciei magis quam diversarum, aliter universale esset fictio solum. Circumscripto enim intellectu, illud album magis convenit cum alio, quam cum aliquo alterius generis. Unde dico, quod illud unum reale præcedens actum intellectus, est unum in multis, non tamen de multis, sed fit unum de multis per intellectum, et tunc est universale, prius non, quia ex 1. Poster. t. c. 25. ambæ conditiones requiruntur ad universale.

Objectum sensus unum minori unitate quam numerica. Scot. 2. d. 3. q. 1. 6.

De ista unitate si debet poni, vel non, quære in 7. quæstione de Universali, sed hîc arguitur contra ipsam, quantum est ad propositum, quia scilicet per ipsam non salvatur difficultas de objecto sensus.

Contra dictum in solutione ista, arguitur sic : Si illud unum est aptum natum prædicari de pluribus; ergo est actu universale. Responsio, verum est aptitudine remota, sed aptum aptitudine propinqua fit ex consideratione intellectus, et hoc est quod dicit definitio de multis, etc. Contra, illud objectum unum realiter, aut est singulare, aut universale, (non videtur possibile ponere medium, a nullo enim Philosopho ponitur medium) sed non universale per te; ergo singulare, et tunc sicut prius, respectu diversorum singularium diversæ potentiæ. Ad istud argumentum nota, quod Avicenna non negat in hac auctoritate unitatem simpliciter de quidditate, sed negat unitatem numeralem ad quam, et multitudinem sibi oppositam, quidditas est indifferens, et ita ex se ad neutrum determinatur. Similiter nec ad universale, nec ad singulare, et ita ut in se consideratur, sine utroque illorum est objectum sensus; omne enim ens de mundo, sive quidditas, sive quidquid sit, eo modo quo ens et unum. 6.

Universale non esse a parte rei. Scot. 2. d. 3. q. 1. et 6.

Unitate sibi propria, sic enim se habet unitas quidditatis ad quidditatem, sicut unitas suppositi ad suppositum, et ita natura, ut sub unitate sibi propria potest poni objectum, sed illa est realis, non universalis; vel si ponitur quidditas intellectualis sine illa unitate, quæ etiam est passio ejus, potest poni quod ipsa sic etiam est objectum, non secundum rationem unitatis superadditæ sibi, sicut nec secundum rationem actus vel potentiæ, sed absolute, ratione qua talis quidditas est. EXTRA.

7. Secundum Avicennam 5. Metaph. c. 1. diffuse, nec humanitas, nec alia quidditas est actu, nec potentia, nec unum, nec multum, nec universale, nec singulare, sic dico de isto objecto sensus. Contra, sequitur tunc quod idem et secundum eamdem rationem, per se fit objectum sensus et intellectus, quia secundum illam rationem, qua est quidditas, tantum est per se intelligibile, et per te, per se sensibile. Item, sensus erit per se cognoscitivus quidditatis et non singularis, quod videtur contra litteram infra, quæ dicit quod sensibus sunt cognitiones singularium maxime propriæ. Quomodo? non quia soli sensus sunt illorum per te, nec quia illorum solorum per se. Respondes, quod non sine singularitate.

EXTRA. *Aliter dicendum quod sensus per se est singularis, compositi ex natura et differentia individuali, tamen materia est ratio formalis cognoscendi. Contra, ratio formalis magis cognoscitur, propter quod unumquodque enim,* etc. lib. 1. Poster. t. c. 5. *Item, tunc non erraret sensus distinguendo hoc ab illo. Ad primum, consequentia tenet de intellectu, qui natus est cognoscere ita rationem, sicut illud cujus est, non de sensu; propositio vero Posteriorum intelligitur de ly* propter, *effective. Ad secundum, non errat circa rationem formalem, sive circa hoc, quantum ad illam.*

Ad primum dicitur, quod si actu universale esset per se objectum intellectus possibilis, et causaretur universale per se ab intellectu agente, tunc non sequeretur inconveniens. Aliter dicitur, quod intellectus agens non causat universale, sed intellectus possibilis considerans illam quidditatem illimitatam, causat in eo universale, ita quod universale non est per se objectum intellectus, sed consequitur etiam actionem primam intellectus possibilis, ita quod quidditas secundum se, sicut est objectum sensus, secundum præcedentem responsionem, ita etiam et intellectus.

Contra, quidditati secundum se conceptæ convenit dici de multis; igitur est actu universale. Item, si non, quid facit intellectus possibilis considerans circa illam, ut fiat actu universale, solum enim comparat ad hoc vel ad illud, de quibus est prius prædicabilis, et ita universalis? Item, per quamcumque intellectionem quam novam speciem habebit intellectus, et unde illa? EXTRA.

Et tunc dicerent quod non est inconveniens, quod intellectus per se cognoscat singulare, sicut omnem rem quam cognoscit sensus visus in albo, cognoscit sensus communis, sed non solum sic. Similiter intellectus possibilis cognoscit illam quidditatem sicut sensus, sed non solum sic, sed ut actu sit universale. Sed tunc ad argumentum quod fit, quod potentiæ distinguuntur per objecta, dico quod potentiæ ordinatæ distinguuntur secundum illud quod est communius, sed potentiæ disparatæ per objecta disparata. Ad aliud dicitur, non esse inconveniens quod infertur, et probatur sic; omnis potentia cognoscens objectum secundum aliquam rationem, magis videtur illam rationem cognoscere. Tunc arguitur, sensus per te cognoscit non quidditatem, sed sub A. aliquo scilicet accidente; tunc quæro utrum per se cognoscit A, et tunc per se co- 8.

gnoscit quidditatem; si enim sub alio, tunc in infinitum, vel stabis, tamen sensus tantum sentit illud quod est color, intellectus cognoscit quidditatem definiendo et attribuendo definitionem definito, dicendo, hoc est tale quid, et sic videtur cognoscere quidditatem, non tantum quid.

SCHOLIUM II.

Explicat hîc illud : *Sensus est universalis, sentire singularis*, et quomodo actus sensus est circa singulare, non ut circa primum objectum. Ad id quod quærit, an singularitas sit per se sensibilis, respondet negative 2. d. 3. q. 1. Vide eum infra l. 7. q. 14. et 15. Sicut enim est conditio, non ratio agendi, ut habet ipse 1. d. 3. q. 6. ad primum principale, num. 15. ita est conditio, non ratio terminandi. Explicat in fine duplici via, quo sensu objectum sensus sit singulare, et quo universale? Et respondet ad tria inconvenientia, adducta contra responsionem ad tertium principale supra, num. 3. Vide de his Anton. Andream hîc q. 7. et Anton. Trombetam, q. 7. qui clarius ista tractant.

9. Ad quartum principale, dico quod consequentia non valet, quia non est simile, quia necessaria conclusio non potest sequi nisi ex necessariis, nisi falsum sequeretur ex vero, et antecedens non potest esse verum sine consequente, nec separantur nisi quantum ad causalitatem, et ista causalitas est in propositionibus per se veris; unde in propositionibus per se est accidens, quia non valet, licet duo conveniant in una causa; ergo una est causa alterius. Ad aliud, hic actus circa hoc singulare, actus singularis in communi circa singulare in communi, et actus secundum naturam circa objectum secundum naturam, et actus universalis circa objectum universale abstractum a singularibus. Et pro tanto potest salvari illud 2. Poster. supra allegatum, *sensus est universalis, sentire vero singularis*, quia quilibet unus actus sentiendi est circa unum singulare tantum, multi autem actus circa multa, et omnes illi actus sunt ab eadem potentia, ex quo concluditur quod nullum unum singulare est primum objectum potentiæ, sed aliquid unum in multis singularibus, quod est quodammodo universale, sicut prius expositum est. Licet autem quodlibet sentire sit tantum circa singulare, non tamen ut circa primum objectum, sed circa illud unum quod existit in singulari. Aliter non idem objectum potentiæ et actus, sed non est circa illud unum nisi sub singularitate, sicut color non videtur nisi in quantitate; a multis tamen actibus potest abstrahi unum commune, et illius objectum ponetur aliquod universale, sicut dictum est in responsione ad secundum argumentum principale. Contra, si sensus non sentit objectum sine singularitate, quomodo se habet singularitas ad objectum, ut ad colorem? Numquid est per se sensibile, licet non proprium, sicut quantitas? numquid singularitas est tantum per se intelligibile? stude. Notandum vero circa prædicta, quod tertia ratio principalis non habet difficultatem specialem ad hanc quæstionem, solvitur enim sicut primum argumentum principale de actu immanente.

Quomodo sensus est circa singulare?

10. Sed circa istam litteram Philosophi inferius in isto 1. libro : *Am-*

An singulare sit ob-

jectum sensus?

plius autem sensuum, neque unum, etc. est bona dubitatio, utrum objectum per se sensus sit aliquid sub ratione singularis? Videtur quod sic, quia ibidem dicitur quod singulorum cognitiones sensibus maxime propriæ sunt. Et 2. de Anima, text. com. 60. dicitur singulare dum sentitur, 2. etiam Poster. text. com. ultimi : *Sentire est singularis*, et ejus est actus, cujus est potentia ; ergo sensus est ipsius singularis ; quomodo etiam aliter ponetur differentia sensus ad intellectum? Sed contrarium arguitur per tertium argumentum principale de diversitate potentiarum, et per confirmationem primam responsionis primæ ad tertium principale, de diversitate potentiarum; et per confirmationem primam responsionis primæ ad tertium principale, per simile de potentia reali, quia unitas potentiæ receptivæ materiæ accipitur per se respectu unitatis formarum ejusdem generis, inter quas est transmutatio; igitur unitas potentiæ sensitivæ similiter judicabitur respectu unitatis objecti secundum genus. Hoc etiam probatur per secundam confirmationem de 2. Poster. Item, singularitas est unius rationis in colore et sono; ergo non est formalis ratio objecti, quia per illam distinguuntur potentiæ. Item, non hæc singularitas est ratio formalis objecti sensus, quia tunc aliud singulare non sentiretur; singularitas vero in communi videtur universale, quia huic singularitati in hoc colore, quæ non est res secundæ intentionis, est aliquid simile in alio colore ; ergo ab istis duobus ita ababstrahitu unum universale, quod est singulare, sicut 11.
a duobus coloribus unus color. Ad hanc dubitationem respondeo, quod utraque via concedit, quod singulare non est per se objectum potentiæ, et primum ; sed prior via dicit quod aliquid secundum unitatem generis, est objectum potentiæ. Secunda vero via vitans unitatem universalis, esse proprium objectum sensus, ponit sibi correspondere unitatem realem fundamentalem unitatis generis, inquantum est objectum, non tamen quod illam unitatem ponat objectum, sed naturam, cui sine consideratione intellectus convenit talis unitas. Secundum hoc igitur confirmationes ambæ primæ viæ positæ ad confirmationem responsionis tertii argumenti, sunt pro secunda via. Principium enim potentiale materiale non dicitur primo esse idem formarum talis generis ut genus est aliqua intentio secunda, causata ab intellectu, sed tantummodo formarum habentium unam naturam tali unitate reali, quæ sit fundamentum unitatis generis, quando intellectus illam naturam considerat. Illud etiam de secunda confirmatione de 2. Poster. glossatur quod sensus est universalis, id est, unius unitate reali fundamentali unitatis universalis.

Resolutio Scoti 2. d. 3. q. 1.

Supra n. 3.

Sensus est universalis, exponitur.

Tria inconvenientia adducta contra responsionem ad tertium principale, sunt contra primam viam, et non contra istam secundam. Argumentum etiam contra primam confirmationem quod accipitur ex 3. Physic. text. com.

10. quod potentiæ contrariæ sunt diversæ, ut posse sanari et posse ægrotare, sophisticum est; quia illa prima confirmatio debet intelligi non de respectu possibili, sicut intelligitur dictum illud Philosophi de 3. Physic. sed de principio possibili, in quo est respectus ad formam, quia nec potentia cognoscitiva est tantum respectus.

Ad illud argumentum superius factum contra secundam confirmationem responsionis ad tertium principale, dicendum est quod illud Philosophi de Somno et Vigilia: *Cujus est potentia ejus est actus*, intelligitur subjective, ita quod cujus subjective est potentia, ejus subjective est actus. Probat enim ex illa propositione, quod sicut actio sentiendi est compositi, ita et potentia et non animæ tantum; tamen vera est etiam propositio ejusdem, quod ejusdem objective est potentia et actus, sicut probatur per argumentum aliud quod sequitur illud, quia aliter non esset idem objectum potentiæ et actus.

Cujus est potentia et actus, exponitur.

12. Hîc etiam patet per tertium inconveniens supra adductum contra responsionem ad tertium principale, quia aliter aliquid esset objectum potentiæ cognitivæ secundum aliquam rationem, secundum quam impossibile est objectum illud ab illa potentia cognosci. Unde sicut negat illa secunda via de potentia quod sit per se, et primo circa singulare, ita neget de actu. Unde glossantur, ista secunda via, omnia in contrarium, ut cum dicitur quod sentire est singularis, et consimilia de singularitate, per *sine quo non*, sicut de quantitate. Ponit ergo illa secunda via primum objectum sensus colorem vel lucem, illud quod ipsum est; similiter et ipsius actus non sine singularitate. An autem potentiæ sine singularitate, dubium est. Responsio, sicut de quantitate, imo sine quantitate est motivum, licet non possit actu agere.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio sexta de objecto actuum et operationum. Ubi nota istam instantiam Doctoris parum post principium solutionis, cum dicit : *Sed hæc probatio non valet*, etc. et solve sicut bene respondet Antonius Andreas hîc. Sed videtur *Extra*, ut patet in multis originalibus. 13.

Parum post ibi : *Contra tunc non magis*, etc. usque ibi : *Ad tertium dicendum*, etc. est *Extra*, sed potest solvi faciliter quod infertur concedendo, sed specialis difficultas erat de actione.

Infra assignatur quoddam parvum Extra ibi : *De ista unitate* etc. usque ibi : *Contra illud*, etc. et parum post assignatur aliud ibi : *Unitate sibi propria*, etc. usque ibi : *Secundum Avicennam*, etc. tamen littera bona et dependens satis.

Consequenter infra ibi : *Respondeo quod non sine*, etc. usque ibi : *Ad primum dicitur quod si actu universale*, etc. ponitur esse *Extra*, sed satis bene ad propositum et utile, non tamen est bona dependentia litteræ, ut patet. Et parum post ibi : *Contra quidditati secundum se*, etc. usque ibi : *Et tunc dicerent*, etc. ponitur *Extra*.

Adverte qualiter debet solvi illa objectio infra ibi : *Contra si sensus non sentit objectum*, etc. ubi dicit in fine, *stude*, et quære infra in 7. q. 14. et 15. et 3. dist.

primi. q. 6. et in Theorematibus, propositione 3. est enim conditio agentis, non ratio agendi, singularitas ipsa. Similiter non est ratio terminandi actum, sed conditio terminantis, etiam respectu intellectus viatoris pro nunc. Vide infra ad finem hujus q. ubi satis expresse patet solutio.

Ad finem quæstionis ibi : *Sed circa hanc litteram*, etc. usque ad finem, est motivum octavæ quæstionis quam format Antonius Andreas hîc, et nota singularissime qualiter paucis multa perstringit subtilissime. Unde patet clare ejus intentio in toto processu quæstionis. Ibi vero dum facit mentionem de duabus viis in quæstione, adverte quod sunt duæ responsiones ad tertium principale, in quibus replicando se dilatavit. Prima ibi : *Ad tertium dicendum*. Secunda ibi : *Dico igitur aliter*, etc.

Ex text. prologi. Oportet enim hanc primorum principiorum et causarum esse speculativam. Summum etenim bonum, et quod cujus gratia, una causarum est. Quare vero non activa, palam ex primum philosophantibus.

QUÆSTIO VII.

Utrum Metaphysica sit practica?

Arist. *hîc cap.* 2. *lib.* 2. *cap.* 1. *et lib.* 3. D. Thom. *hîc lect.* 2. Fons. *hîc cap.* 2. *et lib.* 2. *cap.* 1. Suar. *disp.* 1. *Met. sect.* 5. Hurt. *disp.* 1. *sect.* 9. Meurisse 1. *Met. q.* 3. Avers. *q.* 1. *Philos. sect.* 5. Vide Scot. *q.* 3. *Prologi.*

1. Quod sic videtur, quia est ut boni fiamus; est enim ad felicitatem immediate, quæ est summum bonum nostrum, ergo. etc. Item 1. hujus habetur, quod hæc ordinat alias, ex sexta conditione sapientiæ; sed ordinare est actus scientiæ practicæ, ergo, etc. Item, sicut Theologia supernaturalis est ad perficiendum nos in esse supernaturali, sic ista in esse naturali; sed illa ponitur practica propter amorem charitatis, ergo, etc. Item, communis est speculativis et practicis; ergo nec est speculativa, nec practica. In contrarium arguit Philosophus hîc, et in 6. hujus, textu commentat. 1. et 2.

SCHOLIUM I.

Primum dictum hujus litteræ : *Praxis est omnis operatio, quæ non est speculatio*, de quo q. 4. prol. numero 3. ubi nota, quod actus intellectus quandoque est praxis, ut hîc habet Doctor, et observavi, q. 4. prolog. num. 3. in scholio. Secundum : *Subest voluntati, et ideo operatio naturalis vel uniformis non est praxis*, ita q. 4. prol. n. 45. Tertium : *Operatio cognitiva intellectiva et sensitiva, item appetitiva, sensitiva et intellectualis, atque etiam motiva sunt praxes ; vegetativa non, quia non subest voluntatis imperio*, et ideo non omnes operationes præfatæ sunt praxes, sed tantum quatenus subsunt imperio voluntatis, unde sensitiva operatio tantum quoad applicationem practica est. Quartum : *Operatio voluntatis in qua contingit errare, praxis est*, sicut de aliis. Quintum : *Virtutes morales non sunt principaliter in appetitu, sed potius in voluntate*, de quo fuse 3. d. 33. contra D. Thomam. Sextum : *Scientia practica respicit operationem, vel operabile qua tale*, de quo quæst. 4. prolog. Septimum : *Non petit hæc ordinari ad nobilius, sed tantum quod sit directiva praxis seu operationis liberæ*, de quo etiam ibi. Octavum dubium, *an ex amore naturali generetur habitus*, quia ex una parte nulla est difficultas vel necessitas, ex alia videtur sufficere libertas. Vide Doct. 3. d. 33. num 17. ubi an virtutes morales possint poni in Angelis, ut dubium relinquit, et idem habet 2. d. 3. q. 10. ad secundum, pro Henric. num. 18.

Ad solutionem hujus quæstionis et sequentis, primo oportet videre

quid sit praxis, a qua dicitur scientia practica, et secundo qualiter se debet scientia habere ad illam praxim, ut ab illa dicatur practica.

Quid est praxis ?

De primo est sciendum, quod praxis est omnis operatio, quæ non est per essentiam speculatio, alioquin divisio scientiæ in speculativam et praticam esset insufficiens; quælibet enim operatio essentialiter distinguitur a speculatione quantum ad illud, quod est speculationem esse finem ultimum, vel non alterius gratia; oportet tamen quod illa operatio non sit mere determinata a natura, sed quod contingat in ea errare et recte agere. Quod patet ex secundo manifestando, scientia enim practica se habet ad praxim, ut directiva in ipsa, non est autem opus directione ubi nulla est difformitas.

Quæ operationes subsunt imperio nostro ?

Operationes autem quæ subsunt imperio nostro, sunt operationes cognoscitivæ tam intellectus quam sensus, operationes etiam appetitivæ tam intellectivæ quam sensitivæ, operationes etiam motivæ, operationes vegetativæ non, unde de eis non est scientia practica.

2. Si instes per hoc quod Metaphysica videtur esse de illis, respondeo, quod est de actibus nostris respicientibus illam, quomodo scilicet talia opposita sic ipsam disponerent.

Cognitio quadruplex.

Operatio autem cognitiva intellectiva est quadruplex; quædam ad nihil ordinatur, ut cognitio conclusionis ultimæ; quædam ad aliud ut causa ejus, ut cognitio principii ad conclusionem; quædam ad aliud ut ad finem, ut scientia minus nobilis ad Metaphysicam; quædam autem ut in alia dirigat ut Logica; omnes tamen illæ sunt speculativæ, quia non ordinantur nisi ad speculationem.

Cognitio sensitiva quomodo practica ?

Operatio vero cognitiva sensitiva aliquo modo subest imperio nostro, puta sic vel sic imaginari, sic vel sic disponere oculum ad videndum. Et si scientia de hoc daretur, practica esset docens quomodo esset sic operandum; pro quanto autem non subest nostro imperio, quando organo disposito sensibile præsens necessario sentitur nullo impediente, non est scientia practica de hoc. Operatio vero appetitiva voluntatis circa finem ultimum naturalem, unica est et uniformis scilicet complacentia quædam simplex; in illa ergo non indigemus scientia directiva, quia ut prius dictum est, non est opus directione ubi nulla accidit difformitas. Circa vero entia ad finem in actu naturali convenit errare, et circa illa sunt virtutes et scientia moralis practica.

Circa entia ad finem sunt virtutes morales, et scientia moralis.

In actu vero supernaturali voluntatis tam circa finem, quam circa illa quæ sunt ad finem convenit errare et recte agere, quia ibi non recte agitur sine multis circumstantiis actus; ergo ibi requiritur directio in utroque; et scientia ibi directiva est Theologia supernaturalis, ergo illa secundum illam viam ponenda est practica.

3.

Operatio motiva alia immanens, alia transiens.

Operatio vero appetitus sensitivi potest esse recta et non recta; unde circa directionem, etiam in illa est moralis, pro quanto virtutes morales sunt ibi, licet forte non ita principaliter sicut in voluntate. Operatio autem motiva

quædam est simpliciter immanens, ut saltare, equitare; quædam autem transiens, nihil tamen relinquens, ut cantare in primo gradu, et citharizare in secundo; quædam aliquid relinquens, hæc propriissime vocatur factio. Hæc igitur scientia, cum sit de primo ente, nullo modo est practica, nisi quia ordinatur ad actum naturalem voluntatis circa illud ens; sed eam ad illud ordinari, non facit eam practicam, cum non ordinetur ad illum ut directiva, cum ille actus sit naturalis, rectus et uniformis. Quod etiam probatur aliter: Nulla scientia est practica, nisi consideret operationem, vel operabile inquantum operabile, hæc neutrum facit. Non secundum, quia primum ens sub ratione qua tale, non est operabile; contra, sic Theologia supernaturalis non esset practica. Ideo respondeo, operabile vel circa quod est operatio, esse amabile, est esse circa quod est operatio, sicut esse sanabile, hoc sufficit ad practicam. Contra, ratio amabilis ex quo dicit aliquam relationem secundum rationem in Deo, non potest esse prima ratio in ipso, secundum quam omnia ad ipsum attribuuntur; ergo nec sic consideratur hîc. Responsio, idem argumentum potest fieri de Theologia, non enim potest poni hîc subjectum sub ratione nobiliori quam ibi. Ideo respondeo, quod sub ratione boni potest tam hîc quam ibi considerari, quæ est ratio absoluta, super quam fundatur ratio amabilis, sicut medicus considerat corpus inquantum calidum et frigidum, in quo fundatur sanabilitas, et hoc sufficit ad rationem practicæ; unde ex parte objecti, non videtur esse ratio, quare ista etiam non est practica. Nec valet ponere ideo Metaphysicam esse speculativam secundum Aristotelem, quia ponit sapientiam esse nobilissimum habitum ex 6. Ethic. cap. 8. et per consequens non ordinatum ad alium, nec ad aliquid, nisi ad proprium actum, et ita non ad praxim, sed ad speculationem tantum.

4. Non est de ratione ejus ordinari ad nobilius.

Hæc autem ratio quamvis sit apparens non valet, constat enim quod omnis scientia sit nobilior actibus potentiæ motivæ transeuntibus in extrinseca, et tamen respectu talium actuum ponitur scientia practica; unde patet quod ordo sicut ad finem, vel sicut ad nobilius, non est de ratione practicæ; sed quod directiva sit in aliquo actu, licet minus nobili quam sit considerare, imo nullam ponit Aristoteles practicam, nisi directivam in actu minus nobilis potentiæ quam sit intellectus, nisi forte moralem si virtutes sint in voluntate. Item, in alio peccat ratio, constat quod Aristoteles ponit appetitum intellectivum in nobis 6. Ethic. capite 2. et 3. et 1. Rhetor. 12. si autem illa potentia sit nobilior, actus ejus erit nobilior actu intellectus, et ita actus intellectus ordinabitur ad illum, et illa est praxis, ut præhabitum est, ergo, etc. Nec valet probatio de sapientia, licet enim vere sit nobilissimus habitus, tamen actus voluntatis naturalis, et ita non ab habitu, potest esse nobilior actu intellectus ab habitu, si vo-

De hoc Scot. 4. d. 49. q. 4.

luntas sit nobilior intellectu; non enim hoc aufert nobilitatem ab actu, quod fiat a potentia sine habitu medio, præcipue si est naturalis et uniformis. Exemplum, visio est nobilior actus quam actus scribendi, qui est ab habitu in manu, quia visus est nobilior potentia motiva; et tamen hoc esset, dato quod habitus scribendi esset nobilior omni habitu, quia in potentia visiva nullus est habitus. Contra, quare ex amore naturali, id est, ex puris naturalibus, et tamen libero frequenter elicito, non potest in voluntate generari habitus amoris naturalis, sicut in intellectu ex intellectionibus naturalibus, indeterminatior enim est voluntas quam intellectus, saltem respectu principiorum, quorum tamen sunt habitus. Responsio, quod si habitus generetur, hoc est ex fecunditate actus, non autem propter necessitatem actus, ita quod inter potentiam et habitum actus mediet, non autem habitus inter potentiam et actum ex necessitate. Aristoteles autem non poneret forte habitum, nisi ut requiratur propter actum causandum.

SCHOLIUM II.

Circa solutionem ad tertium difficile est ostendere, quare hæc scientia non sit practica, sicut Theologia, quia (ut hîc dicit in fine) Deus quatenus bonus, et secundum quamcumque aliam rationem absolutam, potest esse objectum scientiæ practicæ. Dicendum tamen hanc esse speculativam, quia, ut ait Aristoteles hîc in proœmio, omnibus necessariis existentibus, inventa est, non autem ut operemur operationes nobis necessarias, et sic ejus finis est purum scire; Theologia autem inventa est, ut juxta eam operemur. Quod hîc ait in fine, practicam et speculativam non distingui objecto, intellige, materiali vel remoto, quia in q. 4. prolog. §. *Aliter dicitur*, n. 10. tenet practicam dici ab objecto. Vide eum ibi, de scientia practica satis fuse disputantem, sed quæstio magis molesta est quam utilis, ut notavi ibi ult. schol. Vide Anton. Andream hîc q. 11. et expositionem Doctoris in textum hujus quæstionis.

Ad primum argumentum quæstionis dicendum, quod hîc est ut boni fiamus speculando. Ad secundum dicendum, quod hîc ordinat alias, ut finis ordinat entia ad finem, non ut scientia directiva. Ad tertium dicendum, quod non est simile, non propter secundas rationes improbatas, sed propter illam de naturalitate amoris, circa quam non est difformitas. Illa tamen ratio est debilis, sicut patet per argumentum de amore naturali supra. Libertas enim est respectu actus ex puris naturalibus, ut eliciatur cum circumstantiis debitis, vel sine, scilicet super omnia, vel propter aliud, licet istæ circumstantiæ non ponant amorem in esse supernaturali. Similiter unde probatur illud de directione, Philosophus n. 2. hujus dicit, text. c. 3. *finis practicæ est opus*; non dicit dirigere in opere. Ad quartum dicendum, quod modus tractandi est unus, et finis unus quantumcumque subjectum sit commune. Ad argumentum de objecto scientiæ practicæ, dicendum quod non est objectum ejus opus nostrum, sed directivum per ipsam, nec objectum ejus est operabile; sed quælibet conditio absoluta potest esse ratio objecti scientiæ practicæ, secundum quam conditionem potest operatio nostra, quæ non est

53.

speculatio, esse circa illud; volitio autem potest esse circa objectum, secundum illam absolutam rationem ejus, sicut et intellectus. Sic patet quomodo Deus inquantum Deus, vel inquantum bonus, vel secundum aliam rationem absolutam, potest esse objectum scientiæ practicæ; ergo scientia practica et speculativa non distinguuntur penes objectum, quia nullum est intelligibile, circa quod non possit esse secundum rationem absolutam ejus, ita operatio voluntatis sicut operatio intellectus. Richardus 1. q. 4. vult quod magis distinguatur a fine quam a materia, et hoc loquendo de fine essentiali, quem scientia ex se respicit, non accidentali, quem sciens sibi præfigit, quod probatur, quia de quantumcumque operabili potest esse scientia speculativa. Sed hîc restat dubium de scientia Dei, quare non est practica, et de hoc alibi patet.

ANNOTATIONES.

Sequitur septima quæstio de fine Metaphysicæ, in qua communiter non assignatur correctio, licet in aliquibus illa littera infra ibi : *Contra, quare ex amore naturali*, etc. usque ibi : *Ad primum argumentum*, etc. ponatur *Extra*, littera tamen bona et singularis.

6. Adverte tamen quod hæc quæstio in aliquibus sequitur quæstionem sequentem de comparatione speculativæ et practicæ, et ex littera Doctoris, patet quod sic deberet ordinari ibi ad finem quæstionis. Ad argumentum de objecto scientiæ practicæ etc. ubi aliqui libri habent : *Ad argumentum*, et alii *ad argumenta*, et subditur primæ quæstioni, illud enim argumentum est in quæstione illa ibi : *Alii dicunt quod nulla voluntas*, et sequitur, *quod probatur, quia objectum speculativæ*, etc. unde manifestum est, vel quod illa responsio deberet poni ad finem sequentis, vel quod illa deberet præcedere istam, ad hoc facit ordo textus Philosophi super quem moventur, ut patet; quia tamen communiter ordo quæstionis est talis, non mutavimus ipsum.

Ad finem hujus quæstionis nota solutionem dubii, quod dimittit insolutum, quia erat Theologicum, ideo dicit de hoc alibi. Quære in prologo q. de praxi, ubi de scientia Dei est problema satis intricatum; si autem non ponatur practica, hoc ideo est, quia potentia practicans non est regulabilis aliunde, sed uniformis, et non potest cadere error in ejus operationem. Igitur idem judicium est de ipsa sicut de voluntate naturali, de qua loquitur Doctor in littera.

Sentential Doctoris clara est hîc, sed videatur profundius in prologo ubi supra.

Maxime vero principalis scientiarum, et magis principalite rsubserviente est, quæ cognoscit cujus causa sunt agenda singula. Ex text. prol.

QUÆSTIO VIII.

Utrum speculativa sit nobilior practica?

Arist. *hic cap.* 2. *et* 1. *Post. cap.* 7. *text.* 23. D. Thom. 1. *Met. lect.* 2. Ant. Andr. *ibid. q.* 12. Fland. *q.* 6. *art.* 1. Fons. *cap.* 2. Suar. *disp.* 1. *sect.* 5. Hurt. *disp.* 1. *sect.* 9. Vide Scot. *q.* 4. *Prol. cit.*

Quod practica nobilior, quia finis ejus est bonum esse, finis speculativæ verum scire, sed primum est melius secundo. Item, scientia civilis quæ est practica, ordinat speculationem, ut patet in Ethic. sed ordinans est melius. 1.

Dicitur quod praxis dicitur communiter ad scientiam factivam et ad effectivam, quæ est operatio.

Alii dicunt quod nuda voluntas non dicitur praxis, etiam dicunt quod speculativa est nobilior, et probatur sic ab objecto, quia objectum speculativæ, quod est quidditas rei, est nobilius objecto practicæ, quod est opus nostrum, quidditates rerum intellectorum sunt nobiliores.

Alii dicerent ad hoc, quod Deus sub ratione operabilis, id est amabilis, est melius seipso cognoscibili. Aliter probatur a fine, quia finis practicæ est usus gratia, speculativæ gratia speculandi verum, sed secundus nobilior est primo, 10. Ethic. cap. 10. illud enim est nobilius, per quod convenimus cum nobilissimis ; sed hoc est per intellectionem veritatis, qua convenimus cum Diis, non enim faciunt sicut nos, nec aliqua agunt communia nobiscum. Ad argumenta in contrarium.

SCHOLIUM I.

Resolutio Doctoris, nobiliorem esse speculativam quam practicam, si hæc tantum sit circa actus appetitus; ubi innuit hanc esse nobiliorem si ponamus voluntatem subjectum virtutum moralium, quod tenet ipse 3. d. 33. §. Ad quæst. n. 12. de quo quidquid sit, Theologia quæ practica est, nobilior est omni speculativa, et Philosophus ideo posuit speculativam nobilissimam, quia negavit voluntatem circa finem habere praxim, sed motionem naturalem, ut docet Scot. quæst. 4. prolog. num. 24. in quo erravit, et ideo discordandum est ab eo. Ita habet Doctor ibidem ad 4. num. 42. ubi explicat scientiam, quæ est gratia actus nobilioris suo actu, ex hoc nobiliorem esse, qua ratione sensitiva hominis nobilior est sensitiva bruti ; secus est si sit gratia actuum inferiorum suis, et sic posuit Philosophus practicam, quia respectu actuum externorum vel appetitus, ex prædicto errore Philosophus posuit felicitatem in speculatione 10. Ethic. cap. 10. vel a speculatione non excludit actus voluntatis, et innuit doctor ex August. q. 4. prolog. §. Quinta via, num. 26. Vide Anton. Andream de hac materia hîc q. 12. et expositionem Doctoris in textum hujus quæstionis.

Ad primum dico quod scientia ista, est ut boni simus non simpliciter, sed secundum virtutes, id est moderati in parte sensitiva, si ponitur quod sit subjectum virtutis, et illud non est bonum simpliciter, quia secundum Philosophum ordinatur ad majus bonum nostrum, scilicet ut speculemur substantias separatas, et quietemur in speculatione earum ; illa autem speculatio est summum bonum nostrum, quia est felicitas, secundum Philosophum 10. Ethic. cap. 10. Ad aliud civilis ordinat quis audiat istam, non istam ; unde aliud est ordinare usum alicujus, et quis debet intelligere et exercere, aliud est ordinare ipsam scientiam in se. Unde exercitium ordinat civilis, et ordinans est melius, verum est in aliquo sensu. 2.

ANNOTATIONES.

Sequitur octava quæstio de comparatione speculativæ et practicæ, in qua nihil occurrit notandum, nisi quotare opiniones varias quas recitat, quære in prologo in materia de praxi omnia apud istum, et antiquos doctores, et in hoc prologo. Vide Albertum, et alios expositores antiquos, hîc, et Quæstionistas.

Ex textu Prologi. Primum itaque existimamus sapientem omnia maxime scire, ut contingit, accipimus enim non singularem scientiam eorum habentem.

QUÆSTIO IX.

Utrum ad Metaphysicam spectat cognoscere omnes quidditates?

Arist. *hîc cap.* 2. *et* 1. *Poster. cap.* 23. Averr. *et* D. Thom. *super eadem loca, et hic super Boetium de Trinit. in quæst. de divisione scientiarum, art.* 4. *ad.* 6. Aver. 2. *Phys. comm.* 22. *et* 4. *Met. comment.* 9. Ægid. 1. *Met. q.* 22. Mirandul. *lib.* 13. *de eversione singul. certam. sect.* 6. *et* 7. Antonius Andr. *hic q.* 9. Fons. *ibid. cap.* 2. *q.* 1. *sect.* 1. *et seq.* Suar. *disp.* 1. *sect.* 2. Meurisse 1. *Met. q.* 5.

1. Quod sic, in sexto text. c. 1. nulla alia scientia facit considerationem de ipso *quod quid est;* si ergo quidditates sunt notæ, et in nulla alia scientia, sequitur quod in ista. Item, cognitio in universali tantum, est imperfecta, quia confusa et indistincta; ergo si sapiens cognosceret tantum in universali, esset imperfecte sciens, et alii perfecte, quod est contra Aristotelem in hoc primo. Item, simile videtur de habitibus ordinatis et potentiis, sed ita est in potentiis, quod potentia superior potest omnem illam rationem comprehendere, quam inferior; ergo similiter habitus superior cognoscet omnia, quæ cognoscuntur in habitibus inferioribus; sed inferiores habitus cognoscunt in particulari, ergo et superiores. Contra, in primo dicitur quod sapiens est cognoscens omnia, ut contingit, et exponitur quod non oportet in singulari, sed universali. Item, si sic, tunc aliæ scientiæ superfluunt.

SCHOLIUM I.

Sententia tenens ad Metaphysicam spectare cognoscere quamlibet quidditatem, non tamen accidentia quidditatis, et ponitur fundamentum utriusque partis, quod clarius videre potes apud Anton. Andream hîc q. 9. fuse contra hanc disputat, et solvit argumenta pro ea adducta n. 2.

Respondetur communiter quod Metaphysico pertinet cognoscere quamlibet quidditatem, secundum quod quidditas, et secundum quod hæc, non tamen secundum omnem rationem cujuscumque accidentis huic quidditati.

Primum sic ostenditur, hæc quidditas est prior cognitione, definitione, tempore et motu, et quantitate; ergo potest considerari absque illis, sed non in scientia naturali, quia considerat mobilia, nec Mathematica, quia considerat quanta; ergo illud considerátur a Metaphysica. Item, si hæc quidditas non per se consideratur a Metaphysico, tunc ab aliquo alio, et tunc sequitur quod illa scientia esset subalternata Metaphysicæ, quia considerat de particulari quidditate, et Metaphysica de quidditate in communi. Similiter sequitur quod per se inferius et superius ad eamdem scientiam non pertineant, cujus oppositum videtur in aliis, idem enim considerat numerum et binarium, etc. 2.

Item prima cognitione de aliquo cognoscitur illud quod primo sibi inest, quia illud est omnino primo ostensibile; alia omnia demonstrabilia per illud, sicut passiones, vel etiam ostensibilia, sicut prædicata essentialia alia, sed quod primo inest unicuique, est quidditas sua propria, quæ expri- EXTRA

mitur per definitionem propriam; ergo ad Metaphysicum, cujus est prima cognitio de aliquo, pertinet illud considerare de illo. Major patet, quia cognitio ostensibilis per aliud de A non est prima de A. Probatio minoris, licet ens sit primum quod inest homini, non tamen primo inest homini; tum quia ostensibile est, licet non demonstrabile per definitionem hominis, sed hominem esse animal rationale per nihil ostensibile est. Unde hoc quærere nihil est quærere, ex 7. Metaph. text. com. 69. *cujus non est alia causa, ut homo est homo,* 5. *Met. cap. de per se, text. com.* 23. *tum, quia si A convenit B primo, nulli alii convenit, quod non est B; igitur si ens primo conveniret homini, nulli alii conveniret per se. Unde sicut in secundo modo per se tantum unum inest uni, sic in primo modo, quod non potest esse nisi proprium quid. Contra illam rationem; ergo hoc:* Homo est homo, *esset prius principium quam hoc:* Ens est ens, *quia prima ostendit secundam, non e contra, principium habet ostendere conclusiones. Tamen hic dicitur quod primum principium complexum includitur in omnibus conceptibus complexis, sicut primum incomplexum in omnibus incomplexis, ideo ostenditur per quodlibet, non autem demonstratur. Aliter dicitur, quod de conceptibus communibus fiunt propositiones universales, et sic superior distributus includit inferiorem, non e contra. Ad hanc igitur rationem dicendum, quod prima cognitio vel est universalis, vel particularis. Prima universalis cognoscit illud quod primo inest sibi in universali; prima vero particularis, quod primo sibi inest in particulari. Metaphysica non est prima scientia particularis de homine, sive de homine in particulari, sed prima universalis de ipso, inquantum ens, vel substantia; et sic cognoscit quod primo sibi inest in universali, ut* ens est ens. *Contra, saltem cognitio particularis de homine ostendit hanc,* ens est ens. *Ad hoc responsum est prius.*

Secundum declaratur sic: Hæc quidditas prior est accidentibus, et accidentia per se respectu ejus, priora accidentibus per accidens; licet ergo secundum quod hæc quidditas, et quantum ad per se accidentia ejus, pertineat ad Metaphysicam; inquantum tamen mobilis, vel hujusmodi, hoc est formaliter intellecta sub aliquo accidente per accidens, pertinet ad scientiam aliam, quia sic est posterior seipsa intellecta sine illis. Per hoc ad primum: Sapiens cognoscit omnia, non secundum omnem rationem cognoscibilitatis, sed secundum omnem rationem quidditatis cognoscit, non tantum in universali, sed etiam in particulari. Ad aliud, aliæ scientiæ considerant quidditates secundum accidentia sibi. Contra positionem sequitur quod aliæ scientiæ non considerant nec quidditatem, nec hanc in se, sed tantum secundum accidentia sibi; cum ergo quidditas cum accidentibus, sit ens per accidens, sequitur quod omnes aliæ scientiæ a Metaphysica, essent de ente per accidens, sed de illo non est scientia 6. hujus, text. com. 4. Et probatio, quia necesse est præcognoscere de subjecto quid est; ens per accidens non habet *quid*, quia omne tale vel est genus, vel in genere, sed ens per accidens non est in genere, quia distinguitur contra omnia decem Genera in libro 6. text. com. 4. 3.

EXTRA. *Hic respondetur quod licet corpus mobile sit ens per accidens, non tamen corpus secundum quod mobile, quia una ratio formalis facit unum cognoscibile et unius scientiæ. Aliter dicitur, quod Philosophus*

in 6. negat scientiam de ente per accidens, quod non habet causam determinatam, quod est in paucioribus, non sic hic. Contra, una cognitio est unius cognoscibilis, sed non magis unum est corpus secundum quod mobile quam corpus mobile; aut enim præcise intelligo corpus, aut præcise mobile intelligendo corpus secundum quod mobile, aut utrumque et tertium erit propositum.

4. Item Philosophus dicit in Elenchis quod hîc est accidens : *Cognoscis Coriscum, et ille est veniens, ergo cognoscis venientem*, stant ergo simul quod cognoscis venientiam, quæ est in Corisco, et accidens, et tamen ignoras subjectum ejus. Sic ex parte ista simul stant, quod Physicus cognoscit mobile illud accidens, et tamen ignorat corpus. Dicitur quod ista cui accidunt, non cognoscuntur nisi per accidens, tamen illæ rationes cognoscendi, quibus cognoscuntur illa alia, per se cognoscuntur. Contra, si mobilitatem qua cognoscitur corpus per se cognoscit, aut tunc cognoscit mobilitatem inquantum quid, tunc propositum, si non inquantum quid; ergo non per se, et tunc per accidens, et tunc quæro de illo accidente, et sic de omnibus aliis in infinitum. Item, Naturalis cognoscit per se corpus secundum quod mobile; aut ergo illa eadem scientia cognoscit mobile secundum quod mobile, et tunc cognoscit inquantum quid; si vero cognoscit mobile inquantum quid, tunc sequitur quod idem sub eadem ratione formali cognitum, consideratur per se a diversis scientiis, quia eadem ratio cognitionis est, qua cognoscitur corpus inquantum mobile, et mobile inquantum mobile, quia mobilitas est ratio cognoscendi formalis in naturali, et similiter in Metaphysica. Tertio sic arguitur : Si non consideratur in Physica mobile inquantum mobile, et mobile inquantum mobile consideratur in alia scientia; ergo eadem ratio erit formalis in duabus scientiis.

Dicitur quod non est ejusdem scientiæ considerare mobile inquantum tale, et corpus inquantum mobile, quia dicunt quod non est simile, quia ratio mobilitatis accidit corpori, et per se inest mobili. Sed illud non valet, licet bene dicat ista responsio quod illa ratio habet diversas comparationes ad cognita sub ea, tamen non vitat quin eadem ratio formalis in duabus scientiis consideretur per se. Eadem enim ratio, non variata quæ accidit uni, est eadem essentialiter alii, et tunc reduco argumentum, sicut prius. Similiter ex quo diversæ scientiæ habent diversas rationes formales, non potest esse una ratio formalis per se considerata ab una et ab alia. Item, ad unitatem scientiæ requiritur unitas rationis formalis, saltem primæ, non tantum in se, sed ut comparatur ad materialia, quorum est ratio scilicet quod non diversimode comparetur ad illa secundum se et per accidens, licet diversimode forte secundum diversos modos per se. Unde ad eumdem pertinet considerare risibile inquantum risibile, et hominem inquantum risibile, quia eadem ratio formalis utrinque, et eodem secundum per se utrique compara- 5.

An eadem ratio formalis in diversis scientiis consideratur?

Ad unitatem scientiæ requiritur unitas formalis objecti.

tur, licet non eodem modo per se, tunc sicut arguitur inferius ibi, *hoc concedunt*, nihil videtur remanere cognoscendum aliis scientiis.

6. Responsio, licet nullum accidens per accidens dicatur de ente, quia ens ponitur in definitione cujuslibet, non in sua communitate, sed ut includitur in aliquo inferiori, sicut figura in definitione habere tres, ideo soli non omni, et ille modus pertinet ad per se, tamen lineæ est aliquod accidens per accidens, ut visualitas, quæ tamen non tantum entis, sed etiam alicujus subjecti inferioris, ut coloris vel lucis, est per se; ergo licet Metaphysicus consideret ens, colorem, lucem inquantum visibilia sive visualia, non tamen lineam inquantum visualis, et de hoc est perspectiva. Contra, hæc positio videtur vocalis; tum quia arguitur ut prius, ita videtur cognoscere lineam esse visualem, sicut lineam inquantum visibilis; tum quia si de linea inquantum visualis est scientia, aliquid demonstrabitur de linea per aliquod medium non sumptum de materiali; ergo ex formali; ergo oportet cognoscere formale secundum se, quantum ad medium quod sibi secundum se inest. Similiter de infinitis esset quælibet scientia si sua ratio formalis possit accidentaliter accidere infinitis, quia una ratio utroque modo.

EXTRA. *Notandum vero, quod ad illud superius dictum, scilicet quod* ad unitatem scientiæ requiritur unitas rationis formalis, *additur* saltem primæ, *quia aliter positio sibi contradiceret; quia alia est ratio formalis entis inquantum ens, et hominis inquantum homo, tamen inter omnes rationes formales, ratio entis est prima et una; contra, æquivocatio entis. Aliter respondeo, quod ratio hominis non est simpliciter alia a ratione entis, quia ipsum includit.* De univocatione entis dicetur lib. 2. q. 1.

Ad argumentum opinionis dico, quod quidditas quælibet non est prior omni quantitate, sed tantum quidditas substantiæ, sed quantitatis non. Arguitur contra sic : Quidditas ignis est prior omni motu ; ergo, ut sic, non consideratur nec a Naturali, nec a Metaphysico. Dico, quod mobilitas non est ratio formalis subjecti quod consideratur in scientia naturali. Cujus probatio, est quia subjectum secundum rationem subjecti prius est naturaliter passione, tunc passio non est ratio formalis considerandi ipsum, ex quo est posterius, mobilitas autem est passio naturalis in naturali scientia. Non omnis quidditas prior est omni accidente. Mobilitas non est ratio formalis subjecti Physicæ.

Dico ergo, quod quidditas ignis cum illo quod appropriat, quidquid sit illud, ut sit proprium subjectum motus, consideratur in scientia naturali; illud autem, quod appropriat ipsum, ut sit subjectum motus, non est motus, quia prius naturaliter habet rationem illam, quam sit subjectum motus. Contra, Philosophus dicit quod considerat mobilia inquantum mobilia; dico, quod hoc dicit, quia non habet notam istam rationem quam habet, ut est subjectum motus, sed virtus motu tanquam magis noto. Vel dico, quod considerat mobilia inquantum mobilia, secundum quod *inquantum*, ibi dicit convertibilitatem passionis cum subjecto, etc. Ad aliud dico, quod necesse est ipsos concedere subal- 7.

Physicus considerat mobilia ut talia, exponitur.

ternationem. Probatio, conditio una subalternatæ scientiæ est, quod subjectum suum sit sub subjecto subalternantis; alia est quod scit *quia*, ubi superior scit *propter quid*, et a superiori accipit sua principia, ad probandum conclusiones. Aliquando autem subjectum addit super subjectum differentiam essentialem, sicut binarius super numerum, aliquando accidentalem, sicut sonus numero; sed nunc est ita, quod in omnibus scientiis discurrenti patet, quod subalternata tantum addit supra alterius subjectum, accidentalem differentiam; ita est communiter in omnibus scientiis, quod magis subalternatæ addunt differentiam accidentalem quam essentialem. Unde omnis subalternata duabus subalternatur, secundum duo, quæ in ejus subjecto includuntur, ut patet de Musica respectu Naturalis et Arithmeticæ; ergo sic hîc cum secundum eos subjectum aliarum addunt accidentales rationes, et per meam positionem addit essentiale aliquid, puta hanc quidditatem super quidditatem, magis sequitur subalternatio per illos quam per me. Item, si sola hæc consideret quidditates tunc.

Conditiones scientiæ subalternatæ Scot. q. 3. prol. q. 4. lat. n. 29.

EXTRA. *Hoc concedunt sine argumento, quia ut patet supra, cui per se inest aliqua passio, illud sub ratione ejus considerabitur a Metaphysico, qui considerat passionem omnem in se* A *inquantum* A; *ergo et quodlibet inquantum per se* A, *sequitur quod nulla omnino sit passio, nec prima, nec posterior, quæ alicui subjecto per se insit, quin Metaphysicus cognoscat illud subjectum sub ratione illius passionis; igitur non restant aliqua cognoscenda aliis, nisi accidentia per accidens, quæ nulli per se insunt; si tamen aliqua sunt talia, maxime cum ponat ad secundum modum per se pertinere quatuor modos Proprii secundum Porphyrium. Saltem nullum est accidens per accidens respectu entis, ut concedunt, quia definit quodlibet inferius; igitur ens cognosceretur hîc sub ratione cujuslibet accidentis omnino; et ita, ut dicunt, non caret passionibus, ut consideratur a Metaphysico, verum utique erit, sed nulla passio remanet consideranda aliis, imo nec ut videtur, aliquod accidens per accidens; ergo Metaphysica est omnis scientia.*

Sola hæc demonstrat primam passionem de omnibus quidditatibus, quia prima passio inest quidditati suæ per se, et immediate sine aliquo accidente, quia nisi sic, tunc non esset prima, sed aliæ scientiæ considerant subjecta sub accidentalibus rationibus; ergo non considerant per se primas passiones. Sed semper considerans posteriores præsupponit primam esse; ergo nulla scientia considerans, demonstrat primam passionem inesse, sed præsupponit ipsam demonstrari in alia; sed conclusio ubi demonstratur prima passio, est principium in inferiori scientia, ubi demonstratur posterior, sed hæc est conditio scientiæ subalternantis et subalternatæ; ergo omnes scientiæ aliæ subalternatæ sunt Metaphysicæ. Sed secundum positionem meam, si hæc quidditas esset per se subjectum naturalis, cum habeat per se propriam, istam posset demonstrare. 8.

Alias scientias subalternari Metaphysicæ.

SCHOLIUM II.

Ex discursu disputationis in hac quæstione, et argumentorum solutione, satis patet,

et si Doctor directe non resolvat, eum velle Metaphysicam non agere de quidditatibus rerum in specie, sed in universali, hoc est, in ratione entis, juxta loca ejus citata q. 1. schol. 3. et suadetur ex auctoritate, et ratione ad oppositum n. 1. et habet Doctor expresse in expositione textus, circa quem mota est quæstio. Vide Anton. Andream hic q. 9.

9. Ad primum principale scilicet textum Aristotelis dico, quod solum intelligit quod nulla alia scientia consideret ens, sive quid in communi nisi hîc. Ad aliud dicendum, quod Aristoteles 1. Posteriorum, t. c. 39. ubi comparat demonstrationem universalem particulari, dicit in epilogo quod demonstratio universalis facit magis scire, quam particularis. Hoc non est ad propositum.

EXTRA. *Conclusio enim supra, licet improbetur de veritate propositionis primæ opinionis, non tamen de cognitione particularis, ut præcise accipitur contra cognitionem universalis.*

Ideo aliter dicitur quod licet melius est cognoscere in particulari, prout particulare includit universale quam in universali tantum, tamen ubi particulare non includit universale, non est melius.

EXTRA. *Sicut habetur a Dionysio, quod esse est nobilissima perfectio Dei, quod verum est præcise sumptum, tamen ut alia includunt ipsam, et aliquid ultra, nobiliora sunt.*

Alia responsio, licet aliqua cognitio particularis sit perfectior in se præcise sumpta, tamen cognitio universalis de proposito cognoscibili, est certior secundum proportionem, quam cognitio particularis de suo cognoscibili, quia plus universale cognoscitur, inquantum est cognoscibile quam particulare.

Ad aliud, non est simile de potentiis et habitibus, quia ex quo superior potentia habet majorem virtutem, et si habet species plurimum, potest illa plura cognoscere; sed habitus non est ratio cognoscendi, nisi repræsentando rem, sed potentia non tantum habet majorem virtutem, sed potest recipere alias species.

Per potentiam est potens, et per superiora est circa communius objectum, et quodlibet sub ipso est potens, sed per habitum est determinatus ad objectum, non oportet si sit determinatus ad superius et ad inferius; idem est susceptivum coloris, et hujus coloris cujuslibet, non tamen si color informat, et quilibet color informat. EXTRA.

Quod autem habitu universali, non cognoscantur quæ sunt habitus inferioris, probatur, quia contingit scire in universali, et ignorare in particulari; hoc non contingeret si habitus universalis esset repræsentativus illorum particularium. Ad aliud pro contraria opinione, quod ejusdem est considerare genus et speciem, dico quod est falsa, licet in aliquibus est eadem scientia, hoc est, quia habent eamdem rationem; sed hîc et alibi, ubi non est eadem ratio, non est hoc verum. Vel dico simpliciter, quod sunt diversæ scientiæ, non tamen disparatæ, sed ordinatæ. Vel dici potest, quod scientia de binario, si binarius haberet multas passiones, traderetur partim in Arithmetica, et partim in alia. 10.

Contingit scire in universali et non in particulari.

ANNOTATIONES.

Sequitur nona quæstio de modo et
11. mensura considerationis Metaphysicalis, quæ et sequens decima ordine textus in quo fundantur, deberent præcedere duas præcedentes, sed Doctor parum curavit de ordine, dummodo veritas appareret, licet forte curiose inquirendo posset ordo ejus sustineri, de quo non modo.

Sententia Doctoris in hac quæstione licet videatur clara, tenendo partem negativam, ut communis schola, ex dictis tamen ejus alibi, sequaces ipsius varie sentiunt, eo quod verba ejus in diversis locis diversimode interpretantur, ut patet in prologo, q. 1. et 3. et 2. d. primi. q. 2. et 3. secundi q. 1. et alibi sæpe. Si tamen subtiliter consideretur distinguendo de Metaphysica in se et in nobis, universali et particulari, et quod refert dicere considerare in universali et universale, et in particulari et particulare, et e contra; et ponderetur secundum suppositum supra in principio, quod præmisi in hoc negotio, faciliter omnia concordabuntur. Verba tamen Doctoris supra q. 1. multum movent ad partem affirmativam in hac quæstione, et processus Aristotelis descendendo in particulari ad decem Genera, et species eorum, et præferendo substantiam accidenti in consideratione Metaphysicæ, et multa alia. Qui ergo vellet tenere affirmativam hìc posset dicere juxta illud secundum notabile supra exponendo Doctorem, vel quod loquitur non de universalitate prædicationis, vel communitatis, sed præcisionis, vel abstractionis, quæ verba possunt ponderari, quia placent. Non curo impedire chartam, recitando varias opiniones diversorum et Græcorum, et Latinorum, ut multi Sophistæ moderni faciunt, quia hoc potius vacui recitatoris, vel historiographi quam subtilis indaginis vel speculativi officium censetur.

In principio solutionis ibi : *Item prima* 12.
cognitione de aliquo, etc. usque ibi : *Secundum declaratur*, etc. assignatur *Extra*, sed littera satis bona est, ideo, etc.

Infra etiam ibi : *Hîc respondetur*, etc. usque ibi : *Item Philosophus dicit*, etc. ponitur *Extra*, et infra ibi : *Item ad unitatem scientiæ*, etc. usque ibi : *Ad argumentum opinionis*, etc. assignatur *Extra*. Et infra ibi : *Hoc concedunt*, etc. usque ibi : *Sola hîc demonstrat,* etc. dicitur *Extra*, vel additio. Et infra solvendo secundum principale ibi : *Conclusio enim*, etc. usque ibi : *Ideo aliter dicitur,* etc. ponitur etiam *Extra*. Et parum post ibi : *Sicut habetur a Dionysio*, etc. usque ibi : *Alia responsio*, etc. est *Extra* secundum aliquos. Et ultimo infra ibi : *Per potentiam est potens*, etc. usque ibi : *Quod autem habitu universali*, etc. assignatur *Extra*. Quæ omnia licet voce tædiosa, non tamen infructuosa, ideo ruminentur. Posset fieri vis in illo exemplo quod tangitur de Dionysio, quomodo vim esse sumptam cum aliis perfectionibus divinis, sit nobilius se ipso præcise accepto, cum infinitum non possit excedi, sed videatur iste 1. et 5. q. Quodlibeti, et 8. dist. primi, et alibi sæpe ad hæc.

Quærantur hìc Albertus, et Paulus Venetus, et Joan. Buridanus, et Alex. de Alex. quem præsupponit plerumque in hac Metaphysica, et Frater Adam, et Nicolaus Boneti, et alii plures pro opinionibus, quas recitat Doctor ; vide Franciscum de Mayronis in prologo Conflatus, q. 14.

Id quod videtur velle Commentator de substantiis separatis quod considerantur in particulari hìc, secus autem de materialibus, nullum colorem videtur habere, loquendo de intellectu viatoris, et de cognitione quidditativa, ut patet discutienti.

Ex textu prologi. Fere autem et difficillima sunt hominibus ad cognoscendum, quæ maxime sunt universalia. Nam a sensibus sunt remotissima, etc.

QUÆSTIO X.

Utrum universaliora sint nobis notiora?

Arist. *hîc cap.* 2. *et lib.* 5. *cap.* 11. *et* 1. *Poster. cap.* 2. text. 5. *et* 1. *Physic. cap.* 5. Avic. 1. *Met. cap.* 5. Philoponus et Themistius, 1. *Physic.* D. Thom. *hîc lect.* 2. Cajet. *de ente et esse, q.* 1. Fons. *hîc cap.* 2. *q.* 1. *sect.* 1. *et seq.* Suar. *disp.* 1. *Met. sect.* 5. Hurtad. *disp.* 1. *Met. sect.* 9. Vide Scot. 1. *dist.* 3. *q.* 2.

1. Quod non, primo Physicorum, t. c. 2. innata est nobis via procedere ex notioribus nobis; et intendit ibi, ut patet per litteram, quod universaliora sunt nobis magis nota, singularia minus nota. Item, confusa et indistincta sunt nobis magis nota ibidem, t. c. 3. et ibidem similiter, t. c. 4. totum est magis notum nobis quam partes, universale est totum. Item, illa citius occurrunt intellectui, quorum singularia citius occurrunt sensui; sed singularia magis universalium citius sentiuntur; ergo et illa universaliora prius intelliguntur. Probatio minoris per Avicennam et in 1. Physicorum, t. c. 5. pueri primo appellant omnes viros patres, etc. Similiter 1. Physicorum, t. c. 2. non sunt eadem magis nota nobis et simpliciter; sed minus universalia sunt notiora naturæ, ergo nobis minus nota. Quod sint simpliciter minus universalia naturæ magis nota, probatio, quia unumquodque magis cognoscitur per naturam quod est magis perfectum, et magis ens, minus universale addit super magis universale aliquam perfectionem. Item, secundum Avicennam 1. Met. c. 5. communissima prima impressione imprimuntur; ergo prius cognoscuntur, et sic de aliis secundum ordinem. Item si non, tunc scientia de eis esset minus certa, hoc est contra unam rationem sapientis, contra Philosophum in littera. Similiter compositiora sunt nobis magis nota quam simplicia, sicut patet in 1. Physicorum, t. c. 4. quod totum quod est compositum est nobis notius quam partes. Sed minus universale componitur ex magis universali; ergo, etc. item 6. Topic. cap. 4. definitum est nobis minus notum quam definientia, sed definientia sunt magis universalia quam definitum. Item, definitio est per simpliciter priora, ut habetur, 6. Topic. sed talia sunt minus nota nobis; ergo priora sunt nobis minus nota.

SCHOLIUM I.

Primum dictum, *Universalius in causando, est nobis minus notum quia perfectius, et a sensibus remotius.* Secundum, *Singulare est notius notitia sensus quam universale,* quia hoc non cognoscitur a sensu, nisi per accidens quatenus inest singulari. Adverte tamen sensum non cognoscere singularitatem, ut dictum est q. 6. Tertium, *Si teneatur singulare esse per se intelligibile, est notius universali,* de hoc nihil asserit hîc, sed fuse ita tenet q. 22. de An. quod ibi in comment. late explicui. Quartum, *Singulare magis universalis, notius nobis singulari minus universalis,* ut cum a longe video animal, prius scio esse corpus quam animal, et animal quam equum vel asinum; sed hoc est ratione indebitæ distantiæ, ut explicat Doctor 1. d. 3. q. 2. n. 27. Quintum, *Inter universalia, magis universale est notius cognitione distincta, vel ut definiens,* quia cognitio distincta habetur per definitionem, quæ requiritur per

divisionem incipiendo ab ente, de quo Doctor jam citatus §. Contra dico n. 25. Sextum, *Magis universale, ut indistinctum confuse continens plura, est magis notum nobis,* hoc dictum non est tenendum juxta Doctoris mentem; tum, quia hac quæstione nihil resolvit; tum etiam, quia 1. d. 3. q. 2. §. *Ad secundam quæst.* n. 21. et de Anim. q. 16. et 22. tenet speciem ultimam esse primum cognitum cognitione confusa; tum tertio, quia in expositione textus hujus quæstionis docet universaliora esse nobis cognitu difficiliora. Adde etiamsi assertive hoc dictum hîc teneret, standum adhuc iis, quæ in Theologia habet ratione assignata in nostra præfatione.

2. Universale duplex.

Dicitur quod est universale per prædicationem, et illud definitur in Perihermenias, t. c. 5. et 1. Poster. t. c. 25. quod est unum in multis et de multis. Aliud est universale per causalitatem, cujus virtus se extendit ad plures effectus, sicut causa prima, quæ est tamen singularis, nec prædicatur de pluribus singularibus. Secundo modo intelligendo magis universale causalitate, est minus nobis notum quam minus universale causalitate, quia magis universale est perfectius, et perfectiora sunt minus sensibilia, sicut patet de Intelligentiis et a materia separatis, sed causæ universaliores sunt minus sensibiles; ergo nobis minus notæ. De universali per prædicationem, aut comparatur ad singulare simpliciter, aut universale magis ad universale minus, sicut genus ad speciem. De primo universali, primo distinguendum est de cognitione, prout communis est ad cognitionem sensitivam et intellectivam, quæ dicitur cognitio in genere; et tunc singulare simpliciter est notius nobis quam universale, quia illud est notius nobis, quod est notius cognitione prima in nobis, hæc est sensitiva. Si autem non comparetur quantum ad cognitionem in genere, sed ad unam, tunc quantum ad sensitivam, singulare est magis notum nobis. Si autem quantum ad intellectivam, tunc secundum illos qui ponunt singulare non intelligi, nisi per accidens, posterius intelligeretur, quia per accidens posterius est per se, ut dicit Philosophus 2. Physic. t. c. 66. Si autem alia opinio sit vera, quod per se intelligitur, tunc esset quæstio, et potest dici quod singulare magis, quia conclusio non cognoscitur nisi per principia, quæ sunt magis nota secundum Philosophum 1. Posteriorum, t. c. 5. et secundum eum principia accipiuntur per inductionem, inductio autem ex singularibus.

3. Singulare magis universalis notius nobis.

Si autem comparatur magis universale ad minus universale, ut quando utrumque est simpliciter universale, aut ambo comparantur ad intellectum, aut singularia eorum comparantur ad invicem. Si secundo modo, nobis notius est singulare magis universalis, quam singulare minus universalis. Si universale utrumque compararetur ad intellectum, tunc vel est loquendum de superiori, ut est quiddam indistinctum confuse continens plura, isto modo est magis notum nobis, et hoc probant tres primæ rationes. Si autem accipitur magis universale, ut sic distinctum quoddam definiens, tunc definitum est magis notum, cognitione tamen indistincta, quia prius cognoscitur definitum indistincte quam definiens. Ad omnes auctori-

Prius cognoscitur definitum confuse quam definientia.

tates. Primæ tres probant quod magis universale comparatum ad minus universale, et secundum cognitionem intellectivam, inquantum indistincte magis universale continet minus, est magis notum nobis, magis ergo universalia sunt prius nota. Ad duo sequentia dicendum, quod probant quod singularia magis universalis, singularibus minus universalis citius cognoscuntur, et hoc secundum cognitionem sensitivam, et similiter universalia eorum correspondentia citius cognoscuntur et intelliguntur. Ad aliud *communissima prima impressione*, etc. concludit quod magis universale est magis notum, inquantum indistincte continet minus universale; igitur, etc

Ad argumentum in oppositum, intelligendum est de causis universalibus per causalitatem. Ad aliud de simplicitate, procedit quod universalius secundum quod definiens. Aliter potest negari propositio, quia materia est simplicior quam compositum, et tamen non perfectior; unde aliqua composita sunt perfectiora simplicibus ,alia non. Ad aliud, intelligitur ut definiens, similiter illud de 6. Topic. quod definientia sunt nobis notiora, verum est, inquantum definientia.

SCHOLIUM II.

Objicit tripliciter contra tria dicta in præcedenti littera, et solvit satis clare. Vide sat ad longum de materia hujus quæst. in q. 16. Scoti de An. et in ejus commentario, et in q. 22. ubi varia dubia circa primum cognitum resolvuntur. Vide etiam Anton. Andream hîc q. 10. qui clarius nonnihil, quæ Doctor in substantia habet, tractat, et Anton. Trombetam q. 10. qui satis prolixe rem prosequitur.

Contra, illud quod dicitur magis universale causalitate est minus notum nobis, quod sit falsum. Probatio 2. hujus, t. c. 1. dicitur, *in foribus quis delinquit?* ubi ex intentione habetur quod principia scientiæ priora, sunt nobis facillime nota; ergo causæ universalissimæ sunt nobis notæ magis. Probatio consequentiæ, quia principia universalissima dicunt *propter quid*, respectu conclusionum plurimarum, sed illud quod dicit *propter quid*, dicit causam; ergo universalissimum principium causam universalissimam; sed causa universalissima est causa plurium effectuum,eo enim quod est universalissimum principium, se ad plura in virtute extendit, etc. 4.

Arguitur magis universale causalitate,non esse nobis minus notum.

Contra aliud, si singulare simpliciter est magis notum; ergo quod est propinquius illi singulari est nobis notius, secundum illud tertii Topic. cap. 4. *quod est propinquius simpliciter tali, magis est tale,* sed hoc est universale minus; ergo est magis notum nobis, cujus oppositum probatur, etc. Contra aliud, verum est quod cognitio sensitiva aliquo modo præcedit intellectivam, tanquam causa sine qua non, sed hoc est in generatione scientiæ, non tamen in perfectione, quia intellectus est virtus perfectior, tunc sic, virtus perfectior intensius, et magis cognoscit, quam imperfectior, intellectus est perfectior; ergo, etc. Hoc etiam dicit Philosophus in proœmio hujus quod artifex certius cognoscit, quia causam, expertus non; sensus ergo cum nescit *propter quid*, ergo minus perfecte cognoscit.

Propinquius tali, magis tale.

5. Ad primum, principia illa non habent causas universales pro terminis, sed habent terminos communissimos secundum prædicationem. Tunc ad formam, sicut universalis passio habet universale subjectum, sic universalior universalius; tunc secundum hoc universale prædicabile magis dicit *propter quid*, quam minus, non tamen sic quod dicat causam essendi minus, etc. sic hîc de principiis demonstrationis. Ad aliud dico, quod regula illa sumitur a 3. Topic. in eligendis, et dico quod intelligenda est si sit propinquius illi in eo quod talis est, singulare autem est magis notum nobis, quia est sensibile. Illud ergo quod est propinquius in sensibilitate singulari, illud est nobis magis notum, sed in hoc magis universale propinquius est quam minus. Notandum tamen, quod non loquor quod aliquod universale sit sensibile proprie, prout tamen habent esse in suppositis, unum est magis sensibile quam aliud. Ad aliud, verum est quod intellectus perfectius et verius cognoscit, sive certius quam sensus; tamen cum hoc stat quod sensibilia sunt priora nobis nota et facilius, quia facilius est illa cognoscere quæ ducunt in cognitionem aliorum. Contra, videtur quod non potest dici notius, quia notius sonat imperfectionem. Ad hoc dico, quod est notius secundum proportionem cognoscentis ad cognoscibile, non autem secundum perfectionem cognitionis in se. Exemplum, oculus infirmus secundum proportionem cognoscit magis candelam, quam aquila Solem, secundum proportionem visibilitatis utriusque, sed aquila perfectius, sic hic. Nota in littera: *Unumquodque tunc est perfectum, quando potest generare sibi simile.* Contra, tunc Deus alium Deum, si dicas quod non est factibilis. Contra, Angelus est factibilis, et tamen non potest. Dico, quod fallit quando aliquid ita perfectum est, quod requirit causam æquivocam, et hoc est propter perfectionem, et similiter adhuc in univocis deficit, quando ibi non est potentia activa. Lapis enim durus non potest sibi generare similem, quia tantum habet potentiam passivam ad resistendum; durum enim est quod resistit impellenti, sed non habet principium agendi qualitatis activæ. Tunc ad propositum, licet sequatur quando potest perfectum, tamen fallacia est: *perfectum est, ergo potest.* Nota, quod in littera dicitur, singularium cognitio est maxime propria sensui; hoc dicit, quia tantum est sensus, et non dicitur propter intensionem actus, quia intellectus potest in illa perfectius, et in alia. Ad unum argumentum dimissum, quod ista scientia esset minus certa, dico, si concludit uniformiter, non concludit quod sit incerta in se, sed sicut universalissima sunt difficillima, eo modo et scientia de illis est difficillima; sed illæ causæ primæ sunt difficiles nobis, sic et scientia. Contra, hîc dicitur quod hæc scientia est per causam, dicit enim quod principia et causæ quæruntur nobis; ergo non sunt notæ, etc. Verum est quod non sunt nota nobis quæsita, tamen in se sunt nota, etc.

Marginal notes: Intellectus certius cognoscit quam sensus. — Notius secundum proportionem cognoscentis ad cognoscibile, et secundum proportionem cognitionis. — 6. Perfectum, quod generare potest sibi simile, exponitur. — Singularium cognitio quomodo propria sensus?

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio decima et ultima hujus primi, in qua disputatur etiam problema satis difficile, de comparatione magis et minus universalium, in prioritate et difficultate cognoscendi, sed Doctoris sententia satis clara est, et videatur altius 3. dist. 1. q. 2. et aliqualiter inferius in 7.

Opiniones, quas tangit ibi de cognitione singularis, patebunt infra, in 7. q. 14. et 15.

Non sunt correctiones in littera notabiles. Sed adverte ad illud, quod dicit comparando inter se singularia magis et minus universalis, quod singulare, videlicet magis, prius intelligitur, et quia videtur repugnare his quæ dicit in primo loco præallegato. Ad quod dices, sicut ibi, solvendo objectiones, dicit ad argumentum factum ex experimento Avicennæ etc. vel considera altius, quia satis dubium, et difficile.

Adverte, quod duo notanda incidentaliter ibi : *Ad finem quæstionis* inducta possent assignari *Extra*, sed est doctrina singularis, ideo legantur, etc.

Opiniones extremæ in hac materia sunt Theologorum, et aliorum plurium antiquorum, asserentium magis universale primo cognosci, et Nominalium, dicentium singulare esse tale. Scotus videtur medium tenere, sed ut a principio notavi, multum in his quæstionibus imitatur antiquos et problematice incedit.

LIBER SECUNDUS.

Hic Liber etiam ad proœmium spectare videtur, ut colligitur ex Arist. lib. 3. *text.* 2. *ubi referens se ad hic dicta*, in iis, inquit, quæ proœmii loco dicta sunt; *agit de difficultate veritatis indagandæ, et quis modus in hoc tenendus, et quo principio utendum. Doctor sex quæstiones utilissimas circa ista disputat, in quibus multa habet scitu dignissima, Theologis et Philosophis summe necessaria, maxima subtilitate tractata.*

Quare sic se videtur habere, ut proverbialiter dicimus : in foribus quis delinquit? *text. com.* 1.

QUÆSTIO I.

Utrum prima principia sint naturaliter nota.

Arist. *hic cap.* 1. Commentat. *ibid. comment.* 1. D. Thom. 2. *Met. lect.* 1. Flandr. 1 *Met. q.* 12. *art.* 2. *et* 4. *Met. q.* 6. *art.* 3. Fons. 2. *Met. cap.* 1. Suar. *disp.* 1. *Met. sect.* 4. Hurt. *disp.* 3. *Met. sect.* 3. Meurisse 2. *Met. cap.* 1. *q.* 2. Vide Scotum 1. *dist.* 3. *q.* 4. *et dist.* 39.

1. Quod sic, Commentator 1. Metaph. com. 1. super illud : *Nullus ignorat locum januæ in domo*, dicit quod prima principia sunt nobis naturaliter cognita in quolibet genere entium. Item, sunt cognita a nobis non per inventionem, nec per doctrinam; ergo naturaliter, quia non sunt plures modi cognoscendi. Probatio assumpti, quia omne cognitum per doctrinam, vel per inventionem, cognoscitur per aliud prius notum, 1. Posteriorum, t. c. 1. sed primis principiis nihil est prius.

Ad oppositum Philosophus 3. de Anima, t. c. 14. *Anima de se est sicut quædam tabula rasa vel nuda, in qua nihil depingitur;* ergo secundum se, et per naturam suam non habet aliquam cognitionem. Anima de se tabula rasa.

SCHOLIUM I.

Prima principia modo moveant sensus ad terminorum apprehensionem, sunt naturaliter nota, ita ut circa ea errari non possit, de quo vide Doctorem 1. d. 3. q. 4. a. 2. num. 8. Adde judicium seu compositionem de his esse certam, licet apprehensionem terminorum acciperet intellectus a sensibus errantibus, ut ibi habet Doctor, de quo supra l. 1. q. 4.

Dicendum quod non habet aliquam cognitionem naturalem, secundum naturam suam, neque simplicium, neque complexorum, quia omnis nostra cognitio ortum habet ex sensu. Primo enim movetur sensus ab aliquo simplici, non complexo, et a sensu moto, movetur intellectus, et intelligit simplicia, quod est primus actus intellectus; deinde post apprehensionem simplicium, sequitur alius actus, qui est componere simplicia ad invicem; post illam autem compositionem, habet intellectus ex lumine naturali, quod assentiat illi veritati complexorum, si illud complexum sit principium primum. 2.

Ad Commentatorem dicendum, quod pro tanto dicuntur nobis naturaliter nota sive cognita, quia præscita compositione simplicium terminorum, statim ex lumine naturali, intellectus acquiescit vel adhæret illi veritati; tamen cognitio terminorum acquiritur ex sensibilibus, et iste intellectus dicitur habitus principiorum, quo adhæret primis principiis. Ad aliud, cognitio principiorum quantum ad simplicia acquiritur ex sensibilibus. Et ad illud quod assumitur quod non acquiritur per inventionem, nec per doctrinam, dicendum quod illa dividunt acquisitionem scientiæ, quæ est per prius notum, non intellectus, qui est habitus principiorum. Contra responsionem ad primum : Si homo ex lumine naturali assentit veritati principiorum, tunc omnes homines æqualiter assentirent, quia quod consequitur hominem, vel intellectum nostrum, secundum naturam suam, illud æqualiter reperitur in omnibus habentibus intellectum, quod est contra Commentatorem super 3. Physic. in princip. ubi dicit, quod aliqui propter consuetudinem negaverunt prima principia, et exemplificat de Christianis, qui negant illud principium *de nihilo nihil fit*. Ad hoc dicendum, quod ratio illa procedit de principiis simpliciter primis, cujusmodi sunt : *Impossibile est idem simul esse et non esse, et omne totum est majus sua parte*, et hujusmodi, circa quæ impossibile est errare secundum Philosophum in 4. hujus, t. com. 8. non autem procedit de principiis, quæ possunt esse conclusiones respectu principiorum primorum; talibus enim potest unus homo assentire magis quam alius, inquantum assentire talibus subest imperio voluntatis, visa connexione istorum ad prima principia.

Habitus principiorum quid est ?

Cognitio principiorum ex sensibilibus.

Prima principia a quibusdam negantur.

SCHOLIUM II.

Ponit octo dubia satis acuta, circa materiam hujus quæstionis, ad quæ respondet Mauritius in sua annotatione breviter, et docte. Vide q. 3. l. 6. ubi, et in nostris notis fere omnia hæc fusius explicantur. Vide etiam expositionem Doctoris ad textum hujus quæstionis præfixum.

Hîc ponuntur multa dubia. Primum, si ille assensus sit alius actus intellectus quam apprehensio? Avicenna enim in principio Logicæ suæ videtur sumere pro eodem *assensum* et *scire*. Secundum, si ille assensus sit ab intellectu agente elicitive, qui ponitur lumen intellectuale? Tertium, si adhæsionis conclusionis formale principium, sit idem quod adhæsionis principii? Quartum, utrum habitus principii, qui dicitur intellectus, sit principium per se apprehensionis vel adhæsionis? Quintum, quomodo adhæsio est naturalis et non apprehensio, cum adhæsio præsupponat apprehensionem? Sextum, an componere differat ab apprehensione complexi, et an simul sit, et an simul cum ipso sit apprehensio simplicium, ut circa principium simul sint quinque actus, scilicet duæ apprehensiones simplicium, compositio, apprehensio complexi, et adhæsio? quære alibi hæc. Septimum, si intellectus est assentire et dissentire, quare non delectari et tristari? Octavum, quare sim- 3.

plicium est tantum apprehensio, et non assentitur eis, nec dissentitur? Ex hoc forte patet quomodo est verum in compositione et divisione, et non in simplicibus.

ANNOTATIONES.

4. Circa primam quæstionem 2. lib. de naturalitate cognitionis primorum principiorum, et oritur ex t. com. 1. adverte primo, quod principia prima complexa sunt in multiplici differentia, ut habetur 1. Poster. t. c. 6. et in libello Boetii de Hebdomadibus ad Joannem Diaconum, et alibi sæpe; hic enim videtur loqui de simpliciter primis vel maxime notis, saltem ex terminis apprehensis.

Et non cadit aliqua correctio in quæstionem. Nam sententia Doctoris est clara, tenendo partem negativam, licet caute exponendo posset affirmativa teneri ex dictis ejus et aliorum ; quærantur Albertus, Joannes Jandunus, et alii antiqui, et moderni hic. Vide hunc 3. dist. primi, quæst. 4. et q. 1. et 3. prologi, et 45. dist. 4. q. 3. et 14. d. 3. et alibi sæpe, ut propositum altius elucescat.

Ad finem quæstionis movet octo dubia et non solvit, et totum posset assignari *Extra*, sed quia sunt notanda subtilia et singularissima, legantur. Et breviter pro nunc ad singula respondetur, salvo semper meliori judicio. Ad primum, potest concedi pars affirmativa, ut patet ex doctrina Aristotelis 4. Metaphysicæ, et hujus hic, et supra q. 4. 3. dist. primi, ubi prius; prior enim est apprehensio terminorum quam assensus. Ad illud dictum Avicennæ potest dici, quod loquitur de *scire* improprie.

Ad secundum potest dici, quod est intellectus possibilis talis assensus, licet iste videatur dubius ubique in hoc problemate, ut 3. dist. primi, q. 7. et 15. q. Quodlibeti, et alibi sæpe; sed magis placet ad mentem Aristotelis, et secundum veritatem, illa pars quæ ponit omnem elicitionem esse intellectus possibilis.

Ad tertium posset dici quod sic, licet respectu unius ut principii principaliter, et respectu alterius ut conclusionis secundario; veritas enim, seu evidentia principii et conclusionis, ut 8. dist. primi, q. finali, habet iste, non differunt, nisi sicut pars et totum. Sed qui poneret habitus principiorum et conclusionum, esse principia formalia talia, aliter haberet respondere. Sed tunc dubium esset de principio formali primæ adhæsionis hujus et illius, nam priusquam generatur talis habitus, fit assensus et adhæsio. Si etiam ponatur tale principium lumen naturale intellectus, patet quid dicendum.

Ad quartum, posset dici quod non, maxime apprehensionis, nec etiam adhæsionis, saltem primæ; sed an apprehensionis vel adhæsionis conclusionis dispositive vel formaliter, considera.

Ad quintum potest dici, quod non inconvenit posterius esse naturale, et prius liberum, seu violentum. Exemplum primi de igne naturaliter comburente, cujus approximatio ad lignum necessario præsupposita, est mere libera. Exemplum secundi de gravi posito violenter sursum, naturaliter tamen moto deorsum. Sed licet hoc sit probabiliter dictum, posset tamen dici quod utrumque est naturale, licet vario modo, ut patet speculanti. 5.

Ad sextum potest concedi, quod sunt diversi actus illi quinque, de quibus loquitur, licet Nominales aliter sentiant. Sed an sint simul, bona difficultas est, et satis probabiliter dicitur quod sic, maxime loquendo de principio, secus de aliis complexis; sed videtur communis sententia hujus Doctoris, quod non possunt esse

plures actus perfecti in intellectu simul. Posset concedi forte quod hoc verum est de actibus ejusdem rationis, licet etiam de illis sit difficultas. Breviter posset dici, quod hoc maxime verum est de actibus objectorum disparatorum, quorum unum non includitur in alio, nec intellectus unius dependet ex intellectu alterius; modo intellectus complexi hìc dependet ex incomplexi notitia, et conclusionis ex præmissa, et similiter de assensu, etc. Sed alia via posset sustineri probabiliter, cum omne nostrum intelligere sit cum continuo et tempore, ut habet Philosophus in de Memoria et Reminiscentia; nullum igitur inconveniens si ponantur hujusmodi actus, ordine quodam temporis, licet forte imperceptibilis, propter connexionem eorum. Et quod ibi addit Doctor, *quære alibi hoc,* etc. vide q. Collationum, sed non semper ad sua, sed ad alios se remittit. Vide curiose ad hæc Gerardum Odonis, super 1. Ethic. lectione 11. q. 1. quære etiam super lib. de Anima quamplures, ut expedit.

Ad septimum potest dici quod delectatio et dolor, gaudium et tristitia sunt passiones appetitus sensitivi et intellectivi, ut habet videri 10. Ethic. et in 3. dist. 15. præsupponunt tamen actionem cognitivæ, unde 6. Ethic. cap. 3. Quod est in mente affirmatio et negatio, hoc in appetitu est prosecutio et fuga; verius enim dicitur voluntas consentire vel prosequi quam assentire, licet Doctor iste in 1. dist. 1. quæst. 3. ponat duplicem assensum intellectus, et duplicem voluntatis; et secundum illa verba posset dici hìc, quod assensus et delectatio sunt in eodem, puta in voluntate, licet non in intellectu, nisi identice.

Ad octavum facilis est solutio, quia assensus est veritatis complexæ solum, quæ habet esse in compositione et divisione, vel si incomplexæ, non tamen ut talis. De quo vide infra in 6. q. 3. ubi fere omnia ista dubia possunt solvi in mirabili digressu, quem facit ultra ingenium, dicamne Angelicum? saltem certe humanum: vide ibi.

Forsan autem et difficultate duobus modis existente non in rebus, sed in nobis est ejus causa.
Text. com. 1.

QUÆSTIO II.

Utrum difficultas intelligendi sit ex parte intellectus vel rerum cognoscibilium?

Arist. 2. *Met. c.* 1. *et lib.* 4. *cap.* 5. Albert. 2. *Met. c.* 2. Alens. *ibidem cap.* 1. *textu* 6. D. Thom. *lect.* 1. Ant. Andr. *q.* 2. Flandria *quæst.* 1. *art.* 3. Fonsec. *cap.* 1. *q.* 1. *sect.* 2. Suar. *disp.* 9. *Met. sect.* 3. Hurtad. *disp.* 7. *Met. sect.* 2. Meurisse 2. *Met.* 3. *q.* 7.

Quod ex parte rerum, probatio: Res sunt cognoscibiles inquantum sunt in actu, et certæ in se et determinatæ, ex 9. hujus, cap. ult. text. com. 21. et seq. sed multæ sunt res de se potentiales, ut materia; incertæ, ut motus et tempus; indeterminatæ, ut infinitum; ergo difficultas intelligendi tales res, est ex parte rerum, non ex parte intellectus nostri. Confirmatur ista ratio per Commentatorem 1. Metaph. secundum translationem suam, com. 1. qui dicit quod difficultas intelligendi formas materiales, est ex parte ipsarum formarum, non ex parte nostra. Item, quando materia est summe disposita ad susceptionem formæ, non est difficultas ex parte materiæ recipiendi formam, sicut patet de lumine in medio; quia enim medium est summe dispositum,

quantum est de se, ideo difficultas non est ex parte medii recipiendi formam, sed intellectus est de se summe dispositus ad cognoscendum res, quia ibi non est nisi sola privatio cognitionis; non enim est ibi aliquod contrarium cognitioni rerum, quia si sic, in parte intellectiva posset esse alteratio, quod negat Philosophus 7. Physicor. t. c. 20. Item, difficultas non est ex parte intellectus cognoscendi, vel intelligendi excellentia intelligibilia, sicut ex parte sensus sentiendi excellentia sensibilia, quia intellectus non corrumpitur ex excellenti intelligibili, sed habilitatur ad intelligendum, quia non est virtus organica ex 3. de Anima, text. com. 7. 67. et 68. 2. de Anima. text. com. 133. sensus vero corrumpitur ex excellentia sensibilis, quia est virtus organica; ergo, etc. Ad oppositum est Philosophus in 2. hujus, cap. 1. text. comment. 1. non est in rebus difficultatis causa, sed in nobis : *Sicut nycticoracum oculi ad lumen diei,* etc. *sic animæ nostræ intellectus ad ea quæ sunt manifestissima naturæ.*

SCHOLIUM.

Resolvitur hæc quæstio in quæstione sequenti num. 26. et argumenta hîc posita ibi solvuntur a num. 27.

Sicut enim nycticoracum oculi ad lucem diei sese habent, sic et animæ nostræ intellectus ad ea quæ sunt omnium naturæ manifestissima. *t. c.* 1.

QUÆSTIO III.

Utrum substantiæ immateriales possint intelligi a nobis secundum suas quidditates pro hoc statu?

Arist. *hîc cap.* 1. *et lib.* 9. *cap.* 12. *et lib.* 12. *cap.* 7. *et lib.* 3. *de Anima cap.* 7. Averroes *ibidem.* D. Thom. 1. *p. q.* 12. *art.* 12. *et quæst.* 88. *art.* 2. Cajet. et Ferrar. *in iisdem locis.* Capreol. 1. *dist.* 2. *quæst.* 1. Fonseca 2. *Met. cap.* 1. *q.* 2. *sect.* 1. *et sex sequent.* Suar. *disp.* 30. *Met. sect.* 12. Vide Scotum *in* 1. *dist.* 3. *q.* 1.

Quod sic, quia dicit Commentator hîc comment. 1. hoc scilicet exemplum Aristotelis, non demonstrat res abstractas intelligere nobis esse impossibile, sicut inspicere Solem est impossibile vespertilioni, quia si ita esset, odiose egisset natura, quia fecisset quod in se naturaliter est intellectum, non intellectum ab alio, sicut si fecisset Solem non comprehensum ab aliquo visu. Item, intellectus noster nihil intelligit nisi sub ratione immaterialis 4. de Anima, text. c. 4. et 11. ergo maxime intelliget simpliciter immaterialia, quia ubi est ratio formalis objecti, illud est apprehensibile a potentia. Probatio antecedentis, quia non oportet ponere actionem intellectus agentis, nisi ad hoc, ut objectum materiale fiat aliquo modo immateriale, ut aptum natum sit movere intellectum possibilem. Item, Commentator, 3. de Anima, comment. 30. et 35. recitat opinionem Avempacæ ad hoc talem : Intellectus potest abstrahere formale a materiali, et sic quidditatem materialis substantiæ a singularibus. Si autem in quiddi-

tate sic abstracta, remanet aliquod materiale, adhuc potest intellectus abstrahere formale a materiali, et sic semper; ergo tandem deveniet ad quidditatem simpliciter immaterialem, et hanc cognoscet, quia hanc abstraxit a singularibus; ergo, etc. Item, multa demonstrantur a Philosophis de substantiis separatis, puta in 12. hujus, t. c. 30. 36. 39. 51. 48. de Deo, quod sit sempiternum, quod movet sicut appetibile non motum, quod est vita, quod semper actu intelligit, quod seipsum intelligit tanquam primum objectum, etc. ibi et alibi, et ibi de numero Intelligentiarum juxta numerum orbium, quos movent; de subjecto autem demonstrationis oportet præcognoscere quid est, ex 1. Poster. text. comment. 2. ergo quidditates omnium istorum cognoverunt Philosophi. Oppositum videtur in littera, text. c. 1. *sicut oculus vespertilionis ad lucem Solis vel diei, ita animæ nostræ intellectus ad ea quæ sunt manifestissima in natura*, hujusmodi sunt substantiæ separatæ, sed primum est impossibile; ergo et secundum.

2. EXTRA. *Item, de intelligibilitate Dei, vel non, require post in quæstione de cognitione infiniti*, q. ult. hujus. *Item, plus distat intelligibile increatum ab intellectu creato, quam intelligibile creatum a sensu, sed tale intelligibile non potest apprehendi a sensu; ergo multo minus intelligibile increatum ab intellectu. Responsio, verum est in esse, non in cognoscibilitate, nec in proportione objecti. Item, potentia passiva non se extendit nisi ad ea, ad quæ se extendit activa ejusdem generis; igitur nec intellectus possibilis ad aliqua, nisi ad ea ad quæ se extendit intellectus agens, ut faciat*

Potentia activa naturalis non necessario correspondet passivæ naturali. Scot.

ea intelligibilia, talia sunt phantasiabilia. Respondeo, quod major est falsa de potentia activa, quæ tantum est unius, passiva contrariorum, ut patet 12. *hujus commento* 19. *Aliter respondetur quod intelligibilia fiunt per intellectum agentem inquantum in ipso, ut lumine, possunt suas species imprimere possibili; sic intelligentiæ fiunt intelligibiles, quia possibilis nihil reciperet nisi in lumine sibi connaturali, quod est intellectus agens. Sed illud non salvat intellectum agentem habere actionem circa substantias separatas sive intelligentias, sed circa intellectum possibilem qui species earum non potest recipere nisi in tali lumine. Aliter respondetur quod intellectus possibilis in actu, non dicitur amplius passivus, et ut factus in actu circa effectum quærit cognitionem istorum. Item arguitur quod si sic, homo tunc naturaliter posset attingere ad beatitudinem. Responsio ad hoc patet ex solutione quæ habetur infra, quia beatitudo habet visionem quæ est intellectio, ut intuitiva, non quæcumque.*

q. 1. prol. ad 1. princip. et ad 1. pro opin.

3. *Contra hoc, ejusdem potentiæ circa idem objectum non est nisi una actio; ergo cognitio nostra nunc non differt ab illa visione specie, et nunc quamvis minus beati simus, tamen beati, quia etiam unus beatus minus clare Deum videbit alio. Probatur prima propositio, quia sive actio habeat speciem ab agente, sive ab objecto, si utrumque est idem, et actio erit eadem in specie. Confirmatur ex* 8. *Metaphysicæ* t. c. 11. et 12. *Responsio, quod illa visio differt specie ab hac cognitione, et cognitio fidei differt specie ab utraque istarum. Tunc ad primam propositionem dicendum, quod vera est quando utrumque est idem non tantum subjecto, sed secundum quod agit, et secundum quod est objectum, et eodem modo se habentia, invicem erit una actio specie. Exemplum, aqua infrigidat et humectat; Sol constringit lutum et non glaciem; ignis lignum prope positum comburit et non remotum, sed tantum calefacit. In cognitivis etiam est variatio propter organum omnino indispositum, ut*

Cognitio intuitiva et abstractiva specie differunt.

febricitantis lingua; aliqualiter indispositum, ut oculus senis; bene dispositum, ut oculus hominis juvenis; optime, ut oculus aquilæ; propter medium, aliter videt oculus per aerem et aquam; aliter Sol videtur mane et meridie propter medium vaporosum; propter lumen, aliter in lumine candelæ, aliter in lumine Solis vel radio, propter rationem cognoscendi, aliter per speciem proprium rectam, vel reflexam; hæc autem visio et illa habent diversa lumina et diversa repræsentativa objecti.

Variis modis fit variatio actuum in potentiis cognoscitivis, ex parte organi, medii, luminis, rationis cognoscendi.

SCHOLIUM I.

Substantias separatas non posse a nobis pro nunc secundum suas quidditates intelligi, probat dupliciter, primo, quia nihil nunc intelligimus, nisi per phantasmata, et illæ substantiæ non faciunt phantasmata, neque ex causis eorum possunt distincte cognosci; ergo. Secundo adducit ad hoc fundamentum D. Thom. 1. p. q. 12. a. 2. et q. 84. a. 7. asserentis quidditatem rei materialis esse objectum intellectus nostri, quod refutat 1. dist. 3. q. 3. n. 3. et Quodlib. 14. a. 1. et fuse q. 19. 20. et 21. de An. ubi nonnulla circa hoc adduxi.

4. Nihil intelligimus nisi per phantasmata.

Respondetur ad quæstionem, quod anima conjuncta corpori non potest intelligere quidditates substantiarum separatarum propter duo. Primum est, quia sic conjuncta nihil intelligit nisi per abstractionem a phantasmatibus; substantiæ autem separatæ non faciunt phantasma, nec ex his quæ faciunt phantasma possunt cognosci; ergo, etc. Probatio primæ propositionis dupliciter; tum quia læso organo virtutis phantasticæ impeditur intellectus ab addiscendo incognita, et a speculando cognita, hoc non videtur, nisi quia indiget phantasmatibus in utraque operatione; tum quia dum volumus aliquid intelligere, formamus idolum in quo illud inspicimus, et 3. de Anima, text. comment. 30. dicitur : *Phantasma ad intellectum, sicut sensibilia ad sensum.* Secunda propositio habet duas partes. Prima patet, cum phantasma sit motus factus a sensu secundum actum, 2. de Anima text. c. 160. substantiæ autem separatæ non sunt sensibiles; ergo, etc. Secunda pars probatur dupliciter; tum quia effectus qui non adæquat potentiam causæ non ducit in cognitionem quidditatis causæ; substantiæ separatæ si cognoscuntur per illa quæ faciunt phantasmata in nobis, tantum cognoscuntur per hujusmodi effectus, quia scilicet non sunt adæquantes causam; ergo, etc. Prima propositio patet, quia quidditas talis causæ excedit talem effectum; tum quia finiti ad infinitum nulla est proportio, ergo nec alicujus sensibilis ad quidditatem Dei. Si ergo quidditas Dei qui est prima causa efficiens non possit cognosci per effectum, multo magis nec alicujus substantiæ separatæ quidditas, cum quælibet alia causa minus causet quam prima secundum propositionem primam de causis.

1. de Anima. Text. com. 66.

2. de Anima. text. com. 153

An effectus ducit in notitiam quidditatis causæ?

5. Sententia D. Thomæ quam rejicit Scot. 1. d. 3. q. 3. n. 2.

Secundum principale, pro ista positione ponitur, quod quidditas substantiæ materialis est proprium objectum intellectus nostri possibilis; ergo nihil poterit per se intelligi a nobis, quod nec est talis quidditas, nec cognoscibile per talem quidditatem. Primum manifestum est de quidditate substantiarum materialium. Secundum probatur ut prius, per non adæquationem et improportionem.

Primum hîc assumptum ostenditur, quia objectum proportionatur virtuti cujus est ; intellectus autem est virtus existens in materia, tamen non operatur mediante organo; ergo objectum ejus erit aliquid existens in materia, non tamen cognoscitur inquantum existens in materia, talis est quidditas substantiæ materialis abstracta per intellectum agentem. Confirmatur hoc, quia nisi esset objectum intellectus possibilis, non videtur necessarium ponere actionem intellectus agentis, circa objectum intellectus possibilis. Item non videtur quibusdam quod aliud possit convenientius poni objectum.

SCHOLIUM II.

Ponuntur quinque argumenta contra conclusionem positam, suadentia substantias separatas secundum suas quidditates pro nunc posse a nobis intelligi.

6. Contra ista, primo contra positionem in se per quinque rationes. Prima talis est : *Omnes homines natura scire desiderant*. 1. Met. ergo maximam scientiam maxime desiderabunt. Ita arguitur in eodem primo : Maxima scientia est circa maxime scibilia, quæ sunt causæ primæ et prima principia, quia per hæc alia sciuntur, non e converso, ibidem in primo ; ergo scientia primarum causarum maxime naturaliter desiderabitur ab homine; desiderium naturale non est ad impossibile 1. Metaph. comment. 1. tunc enim esset frustra ; ergo, etc. Idem 10. Ethic. cap. 10. probat Philosophus, quod felicitas hominis consistit in speculatione veritatis, et concludit in fine capituli, quod sapiens erit utique felicissimus, et secundum ipsum in 6. ejusdem cap. 8. sapientia est circa altissimas causas; ergo in speculatione altissimarum causarum maxime consistit felicitas hominis. Ad felicitatem autem, cum sit finis proprius hominis, non est impossibile homini attingere, quia 2. hujus t. com. 8. dicitur quod *nullus conabitur ad terminum non futurus venire,* et natura dedit sibi necessaria ad attingendum hunc finem, sicut probari habet ex commento 50. 2. Cœli et Mundi, de stellis.

Ad istas duas respondetur, quod possibile est hominem scire scientiam maxime scibilem pro prima ratione, et speculari altissimas causas pro secunda, non tamen in hac vita, sicut omnes desiderant beatitudinem secundum Augustinum 13. de Trin. c. 3. ad quam non possunt in hac vita pertingere. 7.

Contra, illa felicitas de qua loquitur Philosophus in 10. Ethic. cap. 10. haberi potest in hac vita, dicit enim : *Quare erit utique felicitas speculatio quædam, opus autem erit, et prosperitate exteriori, et oportet corpus sanum esse, et cibum, et reliquum famulatum existere*, etc. Certum est hæc non haberi nisi in vita ista. Item, non est certum ex intentione Philosophi quod posuerit aliquam aliam vitam, quia in diversis locis, 2. de Anima. t. c. 21. et 12. hujus, t. c. 17. videtur loqui dubitative. Sed certum est secundum ipsum felicitatem esse finem hominis, et per consequens possibilem attingi; ergo hæc debet poni in aliquo statu, quem certum est ipsum An Philosophus posuit felicitatem in speculatione pro hoc statu ?

certitudinaliter posuisse. Item, potentia improportionabilis alicui objecto non potest, per aliquem habitum sibi advenientem, cognoscere per se illud objectum; ergo si potentia intellectiva animæ conjunctæ, sit improportionabilis; ergo quidditati substantiæ separatæ, per nullum habitum quem recipiet, cum eadem manebit separata, poterit fieri proportionabilis; ergo intellectus separatus non cognoscet substantias illas separatas. Probatio majoris, omnis habitus receptibilis in aliqua potentia, vel respicit pro objecto proprio, objectum illius potentiæ, si sufficit ad eliciendum omnes actus illius potentiæ in ratione proximi principii formalis elicitivi, aut aliquod particulare contentum sub objecto potentiæ, sicut patet de diversis habitibus potentiæ intellectivæ, sed nullus habitus respiciens pro objecto aliquid improportionabile potentiæ, poterit recipi in tali potentia.

Potentia improportionabilis, per habitum non potest fieri proportionabilis.

8. Item, si intellectus separatus cognosceret aliquod objectum per se, quod modo non potest cognoscere, ut quidditatem talium substantiarum; ergo non erit eadem potentia, quia ejusdem potentiæ est idem objectum, 2. de Anima, text. c. 33. Item, contra positionem tertiam sic, Philosophus in 2. hujus text. c. 8. arguit sic: *Si fines essent infiniti nullum esset agens per intellectum.* Hæc consequentia non valet, nisi agens per intellectum intenderet non solum proximum finem, sed omnes fines essentialiter ordinatos. Si hæc propositio sumpta in argumento Philosophi est vera, et nullum agens per intellectum intendit agere propter finem, quem non cognoscit; ergo omne agens per intellectum cognoscit non solum proximum finem, sed omnes fines essentialiter ordinatos, et ita ultimum. Si ergo non possit illum cognoscere, non erit agens per intellectum, quod est inconveniens Philosopho. Item, quarto sic, in 2. hujus, text. comment. 13. arguit sic: Si causæ essent infinitæ, nihil esset cognoscere, et consimilem consequentiam facit 1. Physicorum text. com. 35. contra Anaxagoram. Hæc consequentia non valet, nisi ad cognitionem cujuscumque oporteret cognoscere omnes causas ejus; ergo si non contingat intelligere primam causam, quæ est maxime causa cujuslibet effectus, nullum effectum contingeret cognoscere.

Item quinto sic, veritas aut est conformitas rei ad propriam mensuram, aut non est sine illa; ergo si contingat cognoscere veritatem alicujus rei naturalis, possibile erit intelligere conformitatem illius rei ad propriam mensuram. Ista mensura est idea in mente divina, conformitatem autem ad hanc ideam non convenit intelligere, nisi hac intellecta, cum relatio non intelligatur absque termino; ergo si aliqua veritas est a nobis intelligibilis, per consequens et idea. Confirmatur per Augustinum 83. Quæstionum, q. 46. *Non est verisimile, aut nullos sapientes fuisse ante Platonem, aut res quas Plato ideas vocavit non intellexisse, si quidem in eis tanta vis constituitur, ut nisi illis intel-*

lectis sapiens esse non possit secundum priorem positionem.

SCHOLIUM III.

Respondet Doctor primo argumentis principalibus, et post quinque argumentis adductis contra positionem quæ incipiunt num. 7. unica solutione. Sed replicat varie, et subtilissime contra solutiones datas, disputando et nihil resolvendo.

9. Respondetur ad argumenta facta in contrarium principalia, et ad ista quinque ad primum principale dicitur, quod in argumento Commentatoris est duplex defectus. Primo est fallacia consequentis, non enim sequitur, si natura non fecisset eas intellectas a nobis; ergo non ab aliquo, sed destruitur antecedens. Est etiam alius defectus, frustra enim dicitur quod ad finem ordinatur, et ad ipsum non potest attingere, sicut habetur 2. Physic. cap. de casu et Fortuna. text. com. 62. sed substantiæ separatæ secundum intelligibilitatem suam, non ordinantur ad intellectionem nostram, ut ad finem; ergo non sunt frustra intelligibiles, licet a nobis non possint intelligi. Exemplum, Sol non est frustra visibilis, si non possit videri a vespertilione. Hîc dicitur quod intentio Commentatoris non est, quod substantiæ istæ non sint nobis cognoscibiles quantum est ex parte earum, et hoc probat ratio sua, quia tunc natura fecisset eas intelligibiles, quantum est ex parte earum, et tamen nobis non intelligibiles, quantum est ex parte sui; ergo frustra.

Contra hoc est littera Commentatoris prius allegata, *non impossibile nobis*, etc. *sicut impossibile est vespertilioni videre Solem*, sed non est impossibile ei quantum est ex parte Solis, sed quantum est ex parte sui; ergo ex alia parte non est impossibile nobis ex parte nostra, alioquin simpliciter impossibile hinc et inde. Item est adhuc fallacia consequentis sicut prius, non enim sequitur, non sunt intelligibiles, quantum est ex parte sui a nobis; ergo non sunt intelligibiles ab aliquo. Respondetur de frustra, quod finis earum est, ut quantum est ex parte sui, sint cognoscibiles a nobis, ad concludendum frustra oportet habere quod ad hunc finem non possint attingere; ergo oportet Commentatorem inferre quod natura fecisset eas frustra quæ sunt intelligibiles, quantum est ex se nobis, tamen quod non possibiles intelligi, quantum est ex se a nobis; sed hoc est inferre contradictorium de contradictorio quod non potest fieri, nisi contradictio includatur in præmissis.

Ad secundum argumentum principale respondetur, quod non intelligitur aliquid a nobis, nisi sub ratione immaterialis, hoc est considerati non ut in materia, quod tamen existit in materia, sicut dicit positio de objecto intellectus nostri. Ad tertium secundum unum modum, abstractio non est ab aliquo intellecto in actu, sed tantum ab aliquo existente in virtute phantastica. 10

Abstractum ejusdem rationis cum iis a quibus abstrahitur.

Contra, saltem intellectus resolvit causata in incausata, compositiora in simpliciora, ut manifestum est de definito et partibus

definitionis; sic ergo abstrahit immateriale a materiali per resolutionem si debeat dici abstractio.

Respondetur ideo aliter, quod quantumcumque abstrahitur illud quod est immateriale in quidditate substantiæ sensibilis, a materiali abstractum semper est ejusdem speciei cum singularibus a quibus abstrahitur, et per consequens nunquam devenitur ad quidditatem substantiæ immaterialis, sed tantum ad quidditatem substantiæ, quæ est in materia, non tamen consideratæ ut est in materia. Ad quartum quod non demonstramus aliqua de substantiis separatis, nisi *quia* scilicet per effectus, et in tali demonstratione non oportet subjectum esse præcognitum *quid est*, sed tantum in demonstratione *propter quid*.

11. Nihil demonstratur de substantiis separatis nisi quia.

Ad alias quinque rationes contra positionem, respondetur, quod vel concludunt quod cognoscimus de substantiis separatis, quia sunt, vel inquantum sunt causæ istorum inferiorum, non autem *propter quid*, cum effectus deficiens non sufficiat, ut per ipsum cognoscatur quid est causæ. Vel aliter respondetur, quod nos cognoscimus de eis quid non sunt, quia scilicet non sunt aliqua istorum inferiorum propter hoc quod cognoscimus ipsas esse excellentes causas respectu horum.

Contra istas responsiones simul: Primo sic secundum Philosophum 4. hujus, text. com 28. ratio quam significat nomen est definitio, definitio exprimit quid est esse rei; ergo ubicumque intelligimus rationem, quam significat nomen, ibi possumus intelligere quid est res; sed ubicumque imponimus nomen ad significandum, ibi possumus intelligere rationem quam significat nomen; nullus enim significat per vocem quod non intelligit, substantiis autem separatis imponimus nomina proprie significativa ipsarum; ergo, etc. Ultimum assumptum patet, quia de nullo sunt vera illa, quæ de Deo affirmamus, nisi de illa substantia separata cui hoc nomen imponitur.

Contra primam responsionem sic 2. Poster. cap. 6. text. c. 8. secundum expositores antiquos: *Iterum autem speculandum*, ubi tractat Philosophus de cognitione, *quid est* et *si est*, dicit quod quando cognoscitur, *quia est* vel *si est* per se, tunc cognoscitur *quid est*. Quando autem *si est*, cognoscitur per accidens, necesse est nullo modo se habere ad *quid est*, quia neque *quia est*, scimus, quasi dicat secundum cognitionem per accidens, nec cognoscimus *quid est*, nec *quia est*, et subdit paulo post: *Quorumcumque* quia est *habemus*, quid est *facile est habere, quare quemadmodum habemus* quia est, *sic habemus et ad quid est;* ergo cum de substantiis separatis cognoscamus *si est*, non tamen per accidens, quia hoc non est cognoscere *quia est;* sequitur, quod de ipsis possumus cognoscere *quid est*, maxime de Deo ubi utrumque idem est, *quid est* scilicet et *quia est*. Item ultim. cap. 9. Metaphysicæ, vult quod circa incomposita non est decipi, sed aut tota attingentur, et est scientia; aut nihil de illis attingitur, et est ignorantia, non deceptio. Item esse inest immediate Circa simplicia non est decipi. 12.

quidditati; eorum ergo cum cognoscimus esse inesse quidditati ipsarum secundum ipsos, et non contingat intelligere compositionem nisi cognitis extremis, quia secundum Philosophum. 1. Perihermenias, cap. de verbo : *Esse significat quamdam compositionem quam sine compositis non est intelligere;* ergo sequitur de necessitate quod cognoscimus quidditates ipsarum.

13. Item, omni propositione negativa, prior est affirmativa, 2. Perihermenias, c. de ult. t. 16. Hæc enim *Bonum non est malum*, est vera, quia hæc affirmativa prior est vera, scilicet *Bonum est bonum.* Et Philosophus 4. hujus 1. cap. quod incipit : *Amplius si contradictione notior utique erit dictio quam opposita negatio;* ergo si cognoscatur de Angelo quid non est, oportet præcognoscere quid est. Item, contra primum fundamentum de phantasmate, tunc non esset intellectus superior potentia phantastica, quia haberent idem objectum primum, et æqualia continens. Item, aut intelligit opinio quod nihil intelligimus, nisi cujus cognitionem accipimus a phantasmatibus, et tunc stat quod de substantiis separatis possumus cognoscere quid sunt, sicut postea probatur; aut intelligit quod nihil intelligimus, nisi cujus species secundum se prius fuerit in phantasia, et tunc contra hoc sequitur, quod nihil per se esset intelligibile, nisi per se sensibile, quia nihil aliud facit propriam speciem in phantasia, quod est contra eos.

14. Item, multas quidditates rerum intelligit anima, quæ non faciunt speciem propriam in phantasia, scilicet incorporeum, ut anima se ipsam et potentias animæ, et secundas intentiones. Probatio primi, secundum Boetium de hebdom. *Per se notum est sapientibus incorporea non esse in loco, non autem omnibus, quia termini non sunt noti omnibus.* Probatio secundi, Philosophus 2. de Anima text. com. 6. definit animam, quod non esset nisi cognoscendo *quid est* ipsius.

Ad quod posset dici quod non definitur proprie, sed per subjectum. Contra, aliquid ponitur in definitione ejus scilicet quod est actus, et hujusmodi, quæ non cadunt sub sensu, nec faciunt speciem in virtute phantastica. De potentiis patet quod intellectus possibilis cognoscit se sicut alia.

Ad hoc dicitur, quod verum est, quia per speciem aliorum, non per quidditatem. Contra, quomodo intelligitur intellectus agens, qui non recipit speciem, nec est in actu per aliquam speciem receptam? Item, responsio dicit falsum, quia cognoscere intellectum possibilem per speciem lapidis quæ accidit sibi, non est cognoscere eum, cum illa nunquam possit directe repræsentare aliquid, nisi lapidis cujus est, sicut cognoscere Coriscum inquantum veniens solum, cum venientia accidat sibi, sequitur quod non cognosco ipsum simpliciter. Item de habitibus patet quod per intellectum, qui est habitus principiorum, quo potest homo adhærere primis principiis, etiam potest scire se adhærere. Item per scientiam scit se cognoscere conclusionem per causas.

Item patet de actibus, quia notior est dilectio, quam ille qui diligit secundum Augustinum. Item reflexio fit super actum intellectus non imaginabilem.

15. EXTRA. *Item Augustinus ad Nebridium de æternitate, et similiter super Gen. 4. cap.* 13. *de intellectione senarii, quære in tabulis, et de beatitudine quære* 13. *de Trinitate* 3. *et de Anima quæ debet se secernere a phantasmatibus, ut se intelligat* 10. *Trin.* 20. *Responsio, debet se secernere in ratione intellecti, ut non credat se phantasma. Similiter in ratione principii intelligendi, primo quod scilicet phantasma non est principium intelligendi primo animam, quia tunc anima esset corpus, sed non debet se secernere a phantasmate in ratione principii intelligendi ex consequenti, et actu reflexo, unde ibidem dicit de phantasmate, hoc se putat esse, sine quo se non potest cogitare. Isto etiam modo respondetur ubique ad Augustinum de secernendo et abstrahendo a phantasmate, sicut etiam de intellectione senarii et unitate, quæ non intelliguntur sine phantasmatibus corporum; tamen intellectus secernit quod phantasmata non sunt per se illorum, unde illa negative intelligit, sic de æternitate. Similiter quando dicit quod imagines corporum sunt causa deceptionis et erroris, etc. intelligendum est si credatur spirituale, intelligendum esse primo repræsentatum per ista, vel idem illis. Contra hoc videtur manifestare* 25. *scilicet se non cogitare per imaginabile figmentum, sed quædam interiore vera præsentia; non enim illi quidquam est seipsam repræsentans.*

Item de intentionibus secundis est hoc certum quod certissime definiuntur.

SCHOLIUM IV.

Refutat opinionem D. Thom. tenentis quidditatem rei materialis esse objectum intellectus. De quo fuse agit Schol. I. citatis.

De secunda propositione pro opinione quod quidditas substantiæ materialis est per se objectum, patet quod hoc est falsum, si objectum sit illud primum, sub ratione cujus omnia intelliguntur, quia probatum est multa alia per se intelligi a nobis, et secundum quidditatem suam, quorum nullum est quidditas substantiæ materialis. 16.
Si autem accipitur primum pro eo quod primo tempore intelligitur, patet quod hoc est falsum; sed illa prius intelliguntur, quæ prius sentiuntur, cujusmodi sunt accidentia. Item si quidditas substantiæ materialis esset per se primum objectum intellectus nostri, propter proportionem objecti ad virtutem, cum intellectus Angeli, secundum ipsos, non sit virtus in corpore; sequitur quod Angelus non cognosceret quidditatem substantiæ materialis, quæ est in materia. Item, tunc non cognosceret intellectus noster quidditatem rosæ, rosa non existente, cum talis quidditas non sit tunc in materia. Item Avicenna 1. Metaph. c. 5. *ens et res et hujusmodi sunt quæ prima impressione imprimuntur in anima*, quæ tamen non sunt quidditates materiales. Item 7. hujus t. c. 4. probat Philosophus quod substantia est prius cognitione, hoc non intelligitur de primitate executionis, sed dignitatis, quia scilicet est perfectissimum cognoscibile secun-

Accidentia prius intelliguntur.

Quidditatem rei materialis non esse objectum intellectus.

dum ipsum ibi; ergo substantia est maxime proprium objectum. Loquitur autem ibi de substantia in communi, prout est unum decem Generum, prout patet ex intentione ejus in 7. in principio.

17. Contra D. Thomam. Universale non est objectum intellectus, nec visibile visus.

17. Item aliquando dicit Thomas verum esse proprium objectum intellectus, eo quod sic se habet ad intellectum, sicut bonum ad voluntatem. Item, quandoque ponitur universale esse objectum, sicut in 2. de Anima, text. com. 60. *singulare dum sentitur, universale dum intelligitur*. Respondeo, licet universale sit propria passio objecti intellectus, non tamen est objectum, sicut nec visibile visus, sed color. Sed ad hoc aliter potest dici, quod nec est ejus propria passio, sed omnes auctoritates intelliguntur, quia in hoc excedit intellectus sensum, ideo in hoc est differentia. Ad illud ergo de proportione inter objectum et potentiam, dicendum quod non requiritur proportio in essentia, nec in modo essendi, sed nec in natura; tunc oculus corporalis corruptibilis quomodo videret Solem incorruptibilem? et quare stella, vel Luna non cognoscit Solem? et quomodo Angelus cognoscit quidditatem corpoream? et quomodo intellectus noster quidditatem non existentem? sed requiritur proportio motivi et mobilis. Si autem corpus potest movere intellectum, multo magis incorporeum.

Quæ proportio requiritur inter potentiam et objectum? Scot 2. d. 3. q. 9.

SCHOLIUM V.

Cognosci Deum aliquo modo a nobis probat primo, quia si nihil cognosceremus, nisi quod species accepta per sensus repræsentaret, neque ipsam substantiam materialem cognosceremus. Hìc tenet non dari speciem propriam substantiæ pro nunc, quod etiam docet 1. d. 3. q. 3. num. 9. et d. 22. q. 1. num. 2. et q. 1. prolog. num. 11. et q. 17. de Anim. in Comment. num 11. rem hanc fusius tractavi. Secundo quia effectus ducit in cognitionem causæ, et magis in cognitionem primæ. Positis sex cognitionibus convenientibus sensui, docet primo intellectum non posse intelligere Deum pro nunc intuitive; secundo neque abstractive, cognitione propria, quia nulla cognitio sex numeratarum, quæ sensui conveniunt, ad hoc se extendit, neque habet intellectus nisi alias sex, his proportionatas et similes. Littera satis obscura est.

Ad quæstionem dicendum, quod potest cognosci a nobis, quia 9. hujus cap. ult. text. com. ult. ignorantia de illis, non est in nobis, ut cæcitas, sed in non habentibus intellectum, quia si nihil cognoscitur, nisi cujus est species intelligibilis accepta per sensus, nunquam substantia materialis cognosceretur, quia per sensum non est alia notitia ante consecrationem Hostiæ et post. Item si effectus ducit in cognitionem causæ, quia causa; ergo magis causæ magis. Probatur, quia magis dependet ab illa, cum magis sit efficiens quam mediata, quia Deus posset facere illud sine mediata causa, nec potest esse sine efficiente remoto, cum non possit fieri sine illo. 18.

Quomodo ex effectu cognoscitur causa.

Contra, igitur species lapidis magis repræsentat Deum quam lapidem. Respondeo argumentum procedit de cognitione discursiva, quæ habetur per hoc tantum, quia est effectus; si autem est effectus, tunc species jam est principium cognitionis intuitivæ, non discursivæ. Item, quando arguit ab effec-

tu ad causam, in quo stat; non in effectu, illud est præcisa causa, qua immediate intelligitur conclusio demonstrationis.

19. Cognitio sensus, alia intuitiva alia abstractiva.

Notandum, quod in sensu est una cognitio intuitiva, primo propria; alia primo et per se propria per speciem, sed non intuitiva, utrique correspondet sua cognitio per accidens, scilicet per privationem cognoscibilis per se. Exemplum de primo, visus videt colorem. De secundo, phantasia imaginatur colorem. De tertio, visus videt tenebram. De quarto, phantasia imaginatur tenebram. Quinta cognitio phantasiæ propria, est per compositionem specierum diversorum sensibilium, ut imaginando montem aureum. Sexta cognitio est cognitio per accidens alicujus, ut hominis per figuram et colorem, etc.

Phantasia componit montem aureum.

Intellectio Dei intuitiva impossibilis in via.

In intellectu notitia visionis vel intuitiva, quæ est prima cognitio, non est in via possibilis, quia nulla potentia reservans speciem, vel formale principium cognoscendi in absentia objecti, potest sic cognoscere, quia illa idem habet principium re præsente et non præsente, et cognitio ista intuitiva est tantum de re præsente, et sub ratione præsentis; unde si visus posset habere speciem in absentia objecti, nunquam illa species esset principium intuitive cognoscendi. Item, ut videtur, nunquam cognitione intuitiva cognoscitur immutabilitas alicujus, quære 1. lib. quæst. 4. ad 6. Secunda cognitio est accidentium sensibilium solum, quia illa sola faciunt speciem in intellectu, non autem substantiæ ut patet supra per illam consequentiam : *Si nihil cognoscitur,* etc. Tertia cognitio et quarta quæ idem sunt hîc, est privationum propriarum rerum intellectarum per species habituum, removendo, quomodo cognoscuntur intellectualiter privationes rerum sensibilium. Quinta cognitio est forte rerum separatarum vel substantiarum, quæ cognoscuntur per hoc, quod multa apprehensa simul concipiuntur, quæ nusquam alibi omnia inveniuntur; sed propter hoc, nulla essentia specifica alicujus cognoscitur, nisi in universali, et forte accidentali, vel per se superiori. Sed essentiæ propriæ se habent in hac cognitione quasi sensibilia per accidens in cognitione sensitiva, ubi est sextus gradus.

Quomodo cognoscuntur privationes.

Ad argumentum in oppositum, *sicut oculus*, etc. respondeo, similitudo quoad impossibilitatem intelligitur de notitia visionis, quia illa non pertinet ad sensum, et forte noctua posset imaginari Solem, si Deus daret sibi speciem. Aliter posset dici, quod sicut oculus ad lumen Solis, qui necessitate secundum totam suam virtutem agit, ita intellectus ad cognoscendum illa, secundum totam rationem cognoscibilitatis, aliter non tenet similitudo. Aliter dicitur, quod intelligitur de potentia recipiendi propriam speciem objecti, per quam fit secunda notitia, et tunc impossibile utrinque, ibi absolute, hîc secundum statum recipiendi tantum species a sensibilibus. Aliter intelligitur de quinto gradu notitiæ intellectus quantum ad difficultatem, non quantum ad im- 20.

Sicut oculus noctuæ etc. exponitur.

possibilitatem secundum Commentatorem.

SCHOLIUM VI.

Solvit argumenta posita num. 4. quatenus probare videntur nullam nos habere posse notitiam de substantiis separatis, et per solutiones videtur favere sententiæ ponenti species proprias substantiarum pro nunc de quo quæst. 27. de Anim. videri potest, cum nostro Commentario. Ad probandam hanc partem, adducit locum Commentatoris citatum q. ult. l. 1. probantem ens qua tale, esse subjectum intellectus, et consequenter omne ens posse ab eo intelligi, occasione cujus disputat de entis univocatione de qua l. 4. quæst. 1. agendum erit. Mauritius in sua Annotatione solvit aliquot argumenta hîc posita contra eam. Vide Anton. Andream hîc q. 3. qui doctrinam Doctoris clarius explicat, nihil in substantia de suo addens.

21. Ad argumenta primæ opinionis, patet quomodo intelliguntur omnia per abstractionem a phantasmatibus, quia nec in tertiam, nec in quartam, nec in quintam, nec in sextam cognitionem veniret intellectus, nisi secunda esset vel prima; tamen multa nunquam intelligit primo modo, nec secundo modo, et ita non abstracta a phantasmatibus, sed per abstracta, quæ cognoscit aliis modis sequentibus. Ad illud de læsione organi responsio : Non est causa æqualitas objectorum utriusque potentiæ, sed causa est ordo naturalis, sicut non intelligimus in somnis, propter quod, etc. Ad illud de idolo formato, bene verum est, quod inde incipit cognitio, sed ultra progreditur ad non habentia idola, respuens idola. Ad illud Avicennæ Metaph. 5. quod *ens et res faciunt primam impressionem in anima*, quod videtur, quia primus habitus potentiæ habet pro objecto, objectum primum potentiæ primi habitus, ut Metaphysicæ objectum primum, est ens inquantum ens 4. Metaph. text. comment. 1. Item, nihil aliud est commune omni per se intelligibili nisi ens, nisi forte alia convertibilia enti, ante quæ omnia, naturaliter prius est ens intelligibile, ut subjectum ante passiones sive proprietates. Contra, tunc ens habet unum conceptum, quia potentia potest habere aliquem actum unum, circa proprium objectum. Item, tunc non esset formaliter alia ratio objecti intellectus et voluntatis, quia ratio objecti voluntatis est aliqua ratio entis; ergo per se intelligibilis. Item, tunc omnia essent actu intelligibilia, quæcumque sunt actu entia, et tunc superflueret intellectus agens. Item, tunc singularia essent per se intelligibilia, similiter corporalia, quod est contra Augustinum 13. super Gen. cap. 28. 29. *Agens est nobilius patiente.* Item, tunc intellectus posset naturali virtute in cognitionem omnium entium, et cogitationis cordis, et futurorum contingentium etc.

Contra univocationem entis.

22. Ad primum, evasio ; color est primum objectum visus, tamen circa colorem in se nullum actum potest visus habere, sed semper circa singulare.

Contra hoc est, quod visus non cognoscitivus universalis ; respondeo, sic nec intellectus unico actu est alicujus æquivoci cognoscitivus secundum logicum, licet analogi secundum Metaphysicum, sed tantum primi inter illa analogata.

Contra, illud est substantia; ergo illud facit propriam speciem, quia alioquin non certissime cognosceretur, quod est contra illud quod prædictum est. Similiter albedo non intelligeretur inquantum albedo, sed inquantum est substantiæ. Similiter primum objectum ponendum esset primum, ad quod omnia alia attribuuntur, alioquin unde est unitas potentiæ, ibi concede, si ens non est univocum. Respondeo, propria species substantiæ est in sensu, ut deferente, non ut percipiente, vel subjective, non objective. Ad primum aliter dicitur, quod ens est unius rationis, ut tangitur in illa quæstione 4. hujus, alioquin non esset certum quod aliquid est ens, et dubium si substantia, vel accidens. Ad secundum, idem est objectum intellectus et voluntatis, quære in 6. quæst. 3. et in 9. q. 5. Aliter ista ratio intelligitur, sed non est ratio intelligibilis, nec sub qua aliquid per se intelligitur. Ad quartum, prima conclusio conceditur. Augustinus exponitur in tabulis.

SCHOLIUM VII.

Resolutio, de substantia separata (idem est de materiali) nos non habere pro nunc notitiam intuitivam, neque abstractivam per speciem propriam ab ipsa genitam, neque per speciem factam ab intellectu, quomodo phantasia facit montis aurei, sed tantum conceptum entis; cui addimus accidentia positiva et privativa, quæ ex sensibus cognoscimus, ex quibus conceptui entis conjunctis, facimus descriptionem, quæ nulli alii convenit, quod optime explicat, vide ipsum 1. dist. 3. q. 2. §. 3. *Dico*, n. 16. 17. ubi docet nullum nos habere conceptum proprium de Deo in particulari, tamen multos habere de eo conceptus, quorum perfectissimus est entis infiniti; omnes autem istos efformamus per conceptum entis, additis proprietatibus positivis, vel privativis, alias nobis notis via sensuum. Vide ipsum etiam de hoc quæst. 1. prolog. et Quodlib. 14. Duas instantias hîc positas solvit Mauritius. Ad primam ex Scoto 2. d. 3. quæst. 8. ad primum, et alias passim, anima nostra in patria non dependebit a sensu. Ad secundam, ut dubium relinquit 1. d. 3. quæst. 2. numero 18. an species inferioris gradus vel minus universalis, repræsentat gradus superiores, de quo plura videri possunt in Comment. q. 17. Scoti de An. et q. 22.

Ad pleniorem igitur solutionem istius quæstionis est dicendum, 23.
quod quatuor sunt gradus in cognitione sensitiva. Primus est intuitivæ cognitionis quæ est de re præsente, non tantum per speciem, nec tantum sub ratione cognoscibilis, sed in propria natura. Secundus gradus est rei cognitæ per speciem propriam ex se genitam. Tertius gradus est per speciem aliam factam a virtute cognitiva, et hoc ex speciebus, aliquorum propriis impressis sibi. Omnes istæ cognitiones sunt per se, verbi gratia, de primo gradu, visus videt colorem; de secundo, phantasia imaginatur colorem visum; de tertio, phantasia imaginatur montem aureum, vel ex nigro debili, quod videt imaginatur nigerrimum. In istis cognitionibus est aliquo modo universale et particulare, sicut patet 1. Physicæ Avicennæ, et cognitio in universali est adhuc cognitio per se maxime in intellectu. Ultra hos gradus cognitionis, est cognitio per accidens, et hoc vel oppositi per remotionem, sive subjecti per accidens, secundum alias quæstiones. De primo gradu, scilicet intuitivæ co-

4. Gradus cognitionis sensitivæ.

Cognitionem intuitivam esse in intellectu. Scot. 2. d. 3. q. 9.

gnitionis, an sit in intellectu in via dubium est, videtur tamen quod sic, quia quidquid perfectionis simpliciter est in inferiori ponendum, videtur ponendum in superiori, et perfectionis simpliciter est in cognitione sensitiva, quod cognoscit aliquid inquantum præsens est per essentiam ; ergo hujusmodi cognitio videtur hìc competere intellectui.

Sed contra, nulla potentia retentiva speciei in absentia objecti, cognoscit rem cognitione intuitiva, inquantum præsens est per essentiam suam, sed intellectus retinet speciem si ponatur ; ergo, etc. Probatio majoris, quia species, qua cognoscit talis potentia, uniformi-
24. ter se habet ad ipsam re præsente secundum essentiam, et non præsente ; ergo, etc.

Sed hoc argumentum probaret Deum non videri in patria per speciem, quæ possit conservari in absentia objecti, quia tunc non esset visio, neque esse posset. Si vero teneatur quod intellectus hìc posset cognoscere intuitive, potest dici quod omnem actum distinctum sensus concomitatur aliquis actus intellectus, circa idem objectum ; et ista intellectio est visio, sed saltem secundum primum gradum cognitionis, nulla substantia separata hìc a nobis cognoscitur. Nec secundo modo, quia oporteret quod species illa immediate originaretur ab illo objecto, quod non fit ; nullam enim speciem recipimus nisi vel per sensus, vel quam intellectus facit ex receptis. Tertio etiam modo non cognoscitur, quia oporteret quod proprias species

[Margin: substan- separa- ion ha- tur hìc nitio in- uitiva.]

haberemus partium illius conceptus compositi, nec istæ tres intellectiones in particulari sunt de aliquo, nisi ab accidentibus. Quarto modo intelligitur quodlibet concipiendo ens in communi, quod est hoc ens, id est, singulare ens. Sed ultra conceptum entis nihil specialius intelligitur de qualitate alicujus substantiæ, non solum separatæ, sed nec materialis. Qua enim ratione substantia materialis subjecta accidentibus posset multiplicare speciem propriam sui cum speciebus accidentium ; pari ratione et substantia immaterialis cum speciebus suarum actionum, non enim minus dependet actio ab agente, quam accidens a subjecto, Sed ipsi enti conjungimus accidentia positiva, vel privativa, quæ cognoscimus ex sensu, et facimus ex ente et multis talibus, unam descriptionem, quæ tota nunquam invenitur, nisi in tali specie, et conceptus talis descriptionis est perfectior conceptus, quem habemus de tali specie simpliciter. Verbi gratia, ex esse in aliquo localiter, concipimus esse in alio, sicut accidens in subjecto, et ejus oppositum ulterius per accidens, per non esse in subjecto, componimus ; *non ens in subjecto est substantia.* Nihil tamen aliud concipimus nisi ens, ultra dimensiones sentimus ens non in subjecto, natum recipere dimensiones ; et est conceptus corporis, non natum recipere, substantia incorporea, ita quod in omnibus istis si quæritur, quid est illud quod est aptum natum, vel cui convenit non esse in subjecto ? dicimus quod est unum ens, quod est aliquid, quod

[Margin: Quomodo cognoscimus substantiam ?]

est res, non habemus specialiorem conceptum de quidditate ejus. Sed sic ultra amovendo omnia corporibus propria, et ex intellectione et volitione nostra, quas experti sumus cum imperfectione, abstrahendo intellectionem et volitionem in communi, et intelligendo amotionem illius imperfectionis, attribuendo illis positive, habemus unam descriptionem ex privativis et positivis, ubi nihil est de quidditate descripti, nisi ens, alia omnia sunt proprietates essentiæ talis.

25. De substantia tantum per se intelligitur ens.

Sic igitur patet, quomodo nulla substantia intelligitur per se, nisi in universalissimo conceptu, scilicet entis; per accidens autem intelligitur in particulari, intelligendo scilicet proprietatem, vel multas proprietates illi soli convenientes. Deus tamen aliquo modo perfectius intelligitur, ut videtur, omni alia substantia. Sed contra prædicta arguitur, quod substantia a nobis per se intelligitur, quia ita definimus substantias, sicut accidentia per genera et differentias proprias. Item, quomodo intelligimus accidentia universalia cum tantum singularia sentiamus ?

Ad primum horum dicendum quod de substantiis habemus habitum vocalem, sicut cæcus natus syllogizat de coloribus, quia nec ipsa genera intelligimus, nisi ens. Ad secundum dicendum, quod abstractio universalis a particulari fit virtute intellectus, et ideo accidentia universalia intelligere possumus. Item, contra illud dictum superius, quo dicebatur quod illæ tres intellectiones in particulari non sunt de aliquo nisi de accidentibus, arguitur, quia secundum hoc videtur sequi quod nunquam naturaliter intelligeremus aliquam substantiam, nec etiam in patria; nunc enim est intellectus capax, sicut tunc, quia est eadem potentia, nunc etiam est ipsa similiter potens gignere speciem, si tunc poterit. Item, quomodo tunc intelligetur ens, numquid per speciem propriam? stude.

SCHOLIUM VIII.

Resolvit quoad quæstionem secundam difficultatem cognoscendi substantiam tam materialem quam immaterialem esse ex parte intellectus nostri, et non ex parte rerum, unde proveniat ex natura an ex peccato. Vide ipsum 2. dist. 3. quæst. 8. ad 1. solvit argumenta illius quæstionis.

Ad aliam quæstionem respondetur, quod Commentator vult quod ex parte intellectus nostri est difficultas cognoscendi substantias separatas, non ex parte earum. In intellectione substantiæ materialis est ex parte rei, quia unumquodque cognoscitur, vel est cognoscibile secundum quod est in actu; illa ergo, quæ non sunt simpliciter in actu, habent ex se difficultatem ut cognoscantur. Contra, si sic; ergo erit comparando istas res ad quemcumque intellectum; consequens est falsum respectu intellectus divini. Probatio consequentiæ, da oppositum hujus, scilicet quod difficultas cognoscendi eas ex parte rei, non respectu cujuslibet intellectus, sed respectu alicujus scilicet nostri; tunc cum istæ substantiæ sint eædem ad quemcumque intellectum 26.

comparentur, sequitur quod non est difficultas ex parte ipsarum, sed ex parte intellectus nostri cui comparantur. Item non est difficultas ex parte rei, in illo quod immediate consequitur rem secundum quod res est; sed cognoscibilitas statim consequitur ens secundum quod ens, quia per idem est ens, et cognoscibile, ex 2. hujus, t. cap. 4.

ficultas noscen- est ex is, non rebus.

Concedo igitur quod in materialibus, et immaterialibus difficultas cognoscendi est ex parte intellectus nostri; materialia autem non sunt æque in actu, sicut immaterialia, ideo non ita perfecte cognoscuntur, tamen cognitio quæ potest haberi de illis æque faciliter habetur, sicut de immaterialibus, quia ita faciliter movet materiale intellectum secundum cognoscibilitatem suam, sicut immateriale; non tamen æque intense movet, sicut ignis parvus æque faciliter calefacit secundum proportionem caloris sui, sicut major ignis secundum proportionem caloris sui. Ad rationem quod unumquodque cognoscitur secundum quod in actu, vel inquantum ens; dico quod quia sunt imperfectiora in entitate, ideo non habent ita perfectam cognitionem, tamen cognitio eis proportionata ita faciliter est de eis ex parte earum, sicut de immaterialibus ex parte earum. Ad aliam rationem dicendum quod minor est falsa. Ad probationem dicendum quod non est indispositio propter contrarium, sicut oculus noctuæ non habet contrarium luminis solis, sed propter debilitatem virtutis suæ in cognoscendo, et ita virtus est formale in cognoscendo. Ad aliud quod ratio probat quod non sit difficultas, quia debilitatur ita in cognoscendo propter organum, sed quia virtus debilis est in cognoscendo, sensus autem potest habere utrumque impedimentum.

ANNOTATIONES

ad quæstiones 2. *et* 3.

Sequitur quæstio secunda de causa difficultatis cognoscendi intellectus creati, text. c. 2. post cujus argumenta ad partes movet tria de cognitione substantiarum separatarum ab intellectu viatoris, t. c. 3. quam prius solvit quam secundam, quod sæpe accidit in doctrina hujus, ubi solutio unius quæstionis dependet ex alia, vel quando una est generalior quam alia. Ubi adverte, quod quamvis communiter ponatur in principio illius 2. q. *Juxta hoc*, etc. bene tamen absolute poneretur, *Quæritur*, etc. In principio vero tertiæ congrue ponitur : *juxta hoc quæritur*, *etc.* 27.

Ubi primo adverte quod post argumentum primum in oppositum illius tertiæ quæstionis assignatur quoddam *Extra*, quod sic incipit: *Item de intelligibilitate Dei*, etc. et durat usque ibi : *Respondetur ad quæst.* etc. sed littera bona est per totum.

Opiniones antiquorum in hac quæstione quærantur apud Aver. 3. de anima. Com. 36. et opinio quam tangit Doctor in princ. est maxime Thomæ in 3. p. q. 11. et 1. part. q. 12. et 85. et 2. 2. q. 18. et in Com. lib. de causis, et alibi sæpe.

Sententia Doctoris in q. clara est; sed vide ad hoc eum 3. dist. 1. q. 1. et 3. et 1. et 3. et q. prolog. et in Quodlibeto, q. 14. et alibi sæpe.

Infra ibi : *Item* 9. *Metaph. c. ult.* etc. usque ibi : *Item esse immediate*, etc. ponitur *Extra* in aliquibus.

Item infra ibi : *Item Aug. ad Nebridium*, etc. usque ibi: *Item de intentionibus secundis*, et assignatur *Extra*.

Quia inferius ibi tangit allegando Thomam, licet non habeatur communiter in originalibus, cum dicit : *Item aliquando dicit Thomas*, etc. quære 1. parte q. 16. et 6. Metaph. et in q. de veritate, et 1. contra Gentiles. Est etiam opinio Ægidii Quodlib. 4. q. 10. quære in Henrico.

28. Ibidem parum post assignatur ab aliquibus pro Extra illa littera : *Responsio universale* etc. usque illuc : *Ad illud ergo de proportione* quæ tamen satis singularis et bona est, quare legatur.

Consequenter infra ubi ad mentem propriam solvit quæstionem, applicando gradus cognitionis sensitivæ ad intellectivam, dicens quod prima quæ est intuitiva non est possibilis in via intellectus etc. Adverte, quod caute istud intelligendum est, propter ea quæ habet in 3. dist. prim. q. 4. et 45. dist. 4. et 3. dist. prim. et 14. Quodlibeti, et infra in hac q. parum post. Sed loquendo de potentia naturali in attingendo, et de substantiis separatis, de quibus nunc est sermo, verum est quod dicit. Si autem universalius loquatur exponatur caste, quia illa universalis videtur simpliciter falsa : *Nulla potentia reservans speciem*, etc. expone ergo de intellectu viatoris, vel ubi species est concausata ubicumque, sed tota illa littera : *Notandum quod in sensu* etc. usque illuc : *Ad argumentum in oppositum*, etc. videtur *Extra*, quia infra ibi : *Ad pleniorem igitur solutionem* etc. habetur tota, et melius ad mentem Doctoris, quare hæc littera est superflua, nisi quod primo ponuntur sex gradus et secundo quatuor, utraque salvetur si placet

Infra solvendo argumentum post oppositum principale ibi : *Aliter posset dici* etc. usque illuc : *Aliter dicitur quod intelligitur*, etc. assignatur ab aliquibus *Extra*.

Adverte consequenter ad ea quæ dicit infra in replicis, et solutionibus earum, solvendo argumenta primæ opinionis in quæstione ubi tangit de univocatione et æquivocatione entis, et ejus analogia, nam omnia problematice interpretanda sunt. Infra vero in quarta, veritas rei apparebit, et similiter quod ibi dicit de specie substantiæ, eodem modo intelligendum est. Unde negantes univocationem entis habent concedere substantiam per propriam speciem intelligi ut patet hic alibi apud istum efficaciter.

Alias replicas quas ibi non solvit, solve sic: Ad tertium videlicet, negando consequentiam. Et si inferatur, est actu ens ; ergo actu intelligibile; adhuc negatur consequentia, quia nedum ens, sed modos ejus vel passiones, modificant alii modi ejusdem. Vel aliter quod est multiplex, est actu intelligibile, referendo actum ad entitatem, vel ad intelligibilitatem. Vel tertio et melius, conceditur consequentia et consequens, absolute loquendo, licet non quoad nos, sicut exponitur communiter illud ; *unumquodque sicut se habet ad esse* etc. Divisio enim intelligibilis per actum et potentiam est tantum audienda, secundum modum nostræ cognitionis. Unde materia prima est ita proportionaliter actu intelligibile, sicut intelligentia, ut patet 3. d. 2. q. fin. Quod infertur de singularibus et corporalibus, totum verum est. Ad auctorem patet 3. dist. primi. q. 7. quid dicendum. Quod ultimo infertur, forte concedi posset ex natura potentiæ præter contingentia, de quibus est specialis difficultas, et primum ens, quod non cadit sub objecto motivo proturaliter attingibili. 29.

Infra ibi : *Ad pleniorem igitur solutionem* etc. Nota singularissime illum proces-

sum et maxime de cognitione substantiæ, quia nullibi ita bene, sicut hîc declaratur fere.

30. Ad duas instantias ad finem solutionis, quas non solvit, ubi dicit *stude*, licet dicantur additio ab aliquibus, bonæ tamen sunt, ideo legantur et solvuntur sic: Ad primum negatur quod infertur; est enim nunc impedimentum quod non erit in patria, nec pro statu naturæ institutæ fuit,nec ex natura potentiæ, ut 3. dist. primi. et 3. dist. 2. et 14. q. quodlibeti. et 1. q. prologi et alibi sæpe habet. Concedo enim capacitatem passivam, sed nego attingentiam et activam causalitatem pro statu isto, respectu speciei substantiæ sustinendo opinionem hujus. Et licet substantia sit causativa speciei partialiter nunc,non tamen reliqua causa concurrit necessario requisita, ut in locis præallegatis habet.

Ad aliud tangetur infra quæst. 14. et 15.7.potest enim utrumque dari probabiliter, vel quod per speciem propriam, vel quod per speciem inferioris sensibilis primo ; vide 3. d.1. q.6.ubi videtur sustinere primum membrum, licet arguitive, quidquid tenebis, dic consequenter.

Et manifestum est, quod res habent principium, et quod causæ rerum entium non sunt infinitæ. *text. com.* 5.

QUÆSTIO IV.

Utrum sit status in genere causarum?

Arist. *hîc text.* 5. *et lib.* 8. *Physicorum.* Avicen. 8. *Metaph. cap.* 1. Albert. 2. *Metaph. cap.* 5. *et seqq.* D. Thom. 1. *Met. lect.* 3. Durand. 1. *dist.* 2. *q.* 2. Flandria 2. *Met. q.* 3 *art.* 1.*et seq.* Fonsec. *ibid. cap.* 2. *q.* 1. *sect.* 1. *et seq.* Suar. *disp.* 29. *Met. sect.* 1. Hurt. *disp.* 18. *Physicæ sect.* 1. Vide Scholium, *q.* 6. *hujus, et in* 1. *dist.* 2. *q.* 2.

Quod non, 8. Physic. text. com. 1. et infra, motus nunquam incepit, et maxime circularis, et si hoc, nec generatio incipit ex 2. de Generatione, t. c. 56. et infra ; ergo infinitæ generationes fiunt, et quælibet generatio habet propriam causam efficientem proximam, et finem et materiam in his quæ generantur per propagationem ; ergo omnes causæ sunt infinitæ. Item, quando inter aliqua extrema est distantia infinita, possibile est ibi esse infinita media, sed inter primum efficiens, et inter quodcumque aliud efficiens, et sic de aliis causis, formali et finali, est infinita distantia. Probatio majoris, quanto aliqua magis distant, tanto plura possunt esse media inter ipsa ; ergo si in infinitum, infinita possunt esse media. Item, de materia utor prior majore. Minor: Ens in infinitum distat a nihilo ; ergo inter nihil et ens, possunt esse infinitæ entitates potentiales, cujusmodi est materia. In oppositum est Philosophus in littera, et probat de omni genere causarum, quod sit status.

SCHOLIUM UNICUM.

Resolutio habetur q. 6. a n. 9. et argumenta hîc posita ibi solvuntur a n. 12. Text. com. 5.

QUÆSTIO V.

Utrum sit procedere in infinitum in effectibus?

Arist. 3. *cap.* 8. *et* 8. *Physic. cap* 2. D. Thom. 1. *p. q.* 46. *art.* 2. *et q.* 70. *art.* 3. *et* 4. Suar. *disput.* 29. *Metaph. sect.* 1. *et Tom.* 2. *in* 1. *p. disput.* 177. Vasq. *ibidem disp.* 26. Conimb. 3. *Physic. cap.* 8. *quæst.* 2. *a.* 1. et 8. *Physic. c.* 2. *quæst.* 7. Rubius 3. *Physic. tract.* 2. *q.* 3. Hurtad. *disput.* 13. *Physic. sect.* 2. *et disp.* 18. *sect.* 1.

Quod sic videtur, omnis differentia alicujus generis habet differen-

tiam oppositam condividentem secum illud genus, sed finitum in actu est differentia quantitatis; ergo habet infinitum pro differentia sibi opposita, et infinitum in actu; non in potentia, quia differentiæ oppositæ non compatiuntur se, sed idem est finitum actu, et infinitum in potentia; ergo habet pro opposito infinitum in actu. Item 6. Topic. cap. 19. Aristoteles increpat definitionem lineæ rectæ, cujus medium superadditur finibus, quia infinita, neque finem, neque medium habet; recta autem est linea, scilicet infinita, ergo non repugnat lineæ rectæ infinitas. Item, 3. Physic. text. comm. 69. quantam magnitudinem contingit esse in potentia, tantam contingit esse in actu; sed in potentia contingit esse infinitam, quia 2. de Anima, text. c. 41. ignis crescit in infinitum appositis combustibilibus. Item, continuum est divisibile in semper divisibilia 6. Physicor. t. c. 3. sed numerus sequitur divisionem continui ex 3. Phys. t. c. 68. ergo numerus est infinitus. Dicitur quod hîc est in potentia, sicut divisio. Contra hoc, primo de Cœlo et Mundo, *quod impossibile est factum esse, impossibile est fieri;* ergo si impossibile est continuum esse divisum in infinitum, ergo impossibile est dividi in infinitum in potentia. Item quod dicitur de numero quod est in potentia infinitus quod actu, probatio; concessum est quod infinitus in potentia, sed qualibet specie data, potest addi unitas, et causatur nova species; ergo species numerorum sunt infinitæ in potentia, sed quælibet species addit unitatem super aliam; ergo alia species, quæ est in potentia habet in se infinitas unitates, sed omnium specierum, quæ possibiles sunt, ideæ earum sunt in Deo actu; ergo habet actu ideam alicujus speciei, vel numeri habentis unitates infinitas; sed omnis species, cujus ideam habet Deus in actu, est factibilis a Deo in suo singulari; ergo aliqua species infinitas habens unitates, erit factibilis extra Deum. Contra, 3. Phys. text. com. 41. dicit Philosophus de numeris, quod *omnis numerus est numerabilis*, sed omne numerabile est pertransibile, et omne pertransibile est finitum, ergo, etc.

1. Prior. Text, com. 20. et 6. Physic. Text. com 62. et 2. de Gener, Text. com. 64. et 3. Metaph. Text. com. 12.

SCHOLIUM.

Hæc quæstio fere eadem est cum præcedenti, sed ad majorem explicationem seorsim ponitur, et resolvitur quæstione sequenti a num. 9. et argumenta solvuntur ibi, n. 17.

Intelligere vero non est non statuentem, *text. com.* 2. Sed si infinitæ essent pluralitate species causarum, non esset ita cognoscere, *text. com.* 13.

QUÆSTIO VI.

Utrum infinitum possit cognosci a nobis?

Arist. *hic c.* 2. *et* 1. *Physic. c.* 4. D. Thom. 2. *Met. lect.* 4. *et* 1. *p. q.* 86. *a.* 2. D. Bonavent. *in* 3. *dist.* 14. Durand. 4. *dist.* 49. *q.* 3. Marsil. 2. *q.* 10. *art.* 2. Ant. Andr. 2. *Metaph. q. ult.* Fonseca *ibid. c.* 2. *q.* 2. *sect.* 1. *et seq.* Vide Scotum *in* 1. *dist.* 3. *q.* 2. *et in* 3. *dist.* 14. *q.* 2.

Quod sic, Deus est infinitus, et 1.
possumus eum cognoscere, ut supra habitum est; ergo, etc. Item, cognitio est per omnes causas; ergo per primam, quæ est infinita.

Item, infinitum definimus, et passiones de eo assignamus, et imponimus nomen ad significandum illud; ergo ipsum intelligimus. Item, species omnes quorumcumque generum sunt intelligibiles a nobis, quia definibiles ; sed species numerorum et figurarum sunt infinitæ, quia ultra quamcumque speciem datam, contingit accipere aliam in infinitum, et ita infinita, quæ veræ sunt species, licet non existant, sicut species rosæ est species vera, rosa non existente; ergo possunt cognosci. Item 4. Physicor. cap. de Vacuo, t. c. 76. si duo corpora simul sunt et infinita ; ergo si duæ species intelliguntur simul, et infinitæ, et quælibet est principium cognoscendi.

Contra, Philosophus 2. hujus text. comm. 35. dicit, si formales causæ essent infinitæ, nihil contingeret scire, et idem dicit 1. Phys. t. c. 35. contra Anaxagoram de principiis infinitis, tunc nihil esset cognoscibile. Item, Commentator hîc comment. 11. si quis imaginatus fuerit lineam infinitam, non intelliget eam. Contra, quod potest virtus inferior, potest et superior; quidquid igitur potest quis imaginari, potest intelligere.

SCHOLIUM I.

Explicat quomodo infinitum tripliciter sumitur, ponitque ejus definitionem ex Philosopho. Primum dictum : Non potest dari numerus infinitus negative vel privative, quia tantum unitas est negative infinita, et nullus numerus aptus est terminari, qui non terminatur actu. Secundum : Non est dabilis numerus infinitus contrarie. Dubitat circa hoc de mente Philosophi, quia posuit mundum ab æterno, et generationes æternas, et consequenter, ut videtur, infinitas animas ; sed non est certum quid de immortalitate animæ senserit, de quo Doct. 4. d. 43. p. 2. §. *De 2. propositione*, n. 13. Secundum dictum non posse dari infinitum secundum multitudinem, in hoc videtur problematicus, quia solvit rationes Aristotelis pro utraque parte, nec invenio quod alibi absolute neget omnipotentiæ Dei posse producere infinitum, imo videtur id ei concedere 3. Phys. q. 20. et favet 2. d. 1. q. 3. ad ult. pro Henrico, ubi admittit ut videtur infinitatem, si creatura foret ab æterno, et posse esse ab æterno, secundum ipsum ibi tenendum videtur. Neque obstat quod 3. dist. 13. quæst. 4. dicat gratiam Christi fuisse summam, et non positive infinitam, quia ibidem innuit id non esse certum, §. Quantum ad secundum, in *commendando* Christum (inquit) *malo excedere quam deficere*, vel quia locutus est secundum communem sententiam, ut sæpius facit, ex professo non disputans an infinitum produci possit. Tum tertio, quia ibi agit de infinito secundum virtutem, de quo est major difficultas, tandem 3. d. 14. quæst. 3. §. *Sed hoc modo*, ut problematice ponit animam Christi habere infinitas species singularium possibilium. Unde hanc partem tenent Nominales, et ex Scotistis Mayron. 1. distinct. 43. et Bassol. ibi quæstion. unic. vide Conimb. 3. Physic. cap. 8. quæst. 2. qui utramque sustinent probabiliter.

Hîc est notandum in generali, quid dicitur per hoc nomen, *infinitum*. Potest enim infinitum accipi tripliciter, negative, privative et contrarie. Primum patet 3. Phys. t. c. 34. punctus est infinitus negative, sicut sonus invisibilis privative, quia privat finem in apto nato finiri, et vocabulum hoc sonat; contrarie, quod patet per Boetium super Prædicamenta, cap. de Qualitate, ubi Philosophus dicit, quod *inest Qualitati habere contrarium, sicut justitia contrariatur injustitiæ*. Injustus contrarie dicitur, quia habet contrarium habitum ex actibus gene- 2. Infinitum tripliciter sumitur.

ratum; sic infinitum negat finitatem cum positione contrarii; sicut finitum extensum sine terminis, et sic loquitur Philosophus contra Parmenidem et Melissum, 1. Phys. t. c. 15. et infra. Illud infinitum contrarie dictum, dupliciter potest sumi, vel quod sit in actu existens sine terminis, vel quod sit tale in potentia, quod definit Philoso-

Infinitum definitur. phus 3. Physic. text. com. 63. *Infinitum est cujus quantitatem accipientibus semper est aliquid extra accipere*, ita quod quantumcumque accipiatur, semper est aliquid extra, si esset tantum negative, vel privative non semper esset aliquid extra accipere. Infinitum istis duobus modis ultimis, 2. principali, et 3. semper est in quantitate molis, vel virtutis; quantitas omnis proprie, vel metaphorice est magnitudo, vel multitudo proprie, vel metaphorice; ergo omnis infinitas talis est in magnitudine, vel multitudine propria vel metaphorica.

3. De multitudine sive numero, videndum est, quod infinitum negative non invenitur in numeris, sed in principio numeri; nec privative, quia nulla multitudo est, quæ est apta nata terminari, et non terminatur. Infinitum contrarie in potentia est in numeris, quia numerus sequitur divisionem continui. Infinitum etiam in actu est difficile vitare; videtur enim secundum Philosophum quod infinitum contrarie in actu est, sicut patet de animabus hominum, posita generatione perpetua. Similiter per illud argumentum ultimum prius ad illam partem, et hoc concedit Avicenna, et Algazel ejus sectator. Sed respondetur, quod homo non fuit ab æterno, licet mundus fuerit. Contra hoc arguitur 2. Phys. text. com. 24. nos sumus quodammodo finis omnium, ut quid alia per infinitum tempus sine fine ad quem sunt? Similiter Augustinus de Quæstionibus Veteris Testamenti, videtur illud improbare, quæst. 33. *Ut quid annua fœcunditas sine homine*, etc.

Contra, tunc infinita numeralia possunt componi et facere magnitudinem infinitam. Responsio, nunquam magnitudo esset major toto, ex cujus divisione resultavit ille numerus, quod totum fuit finitum.

De multitudine transumptive dicta, quæ est in speciebus essentialiter ordinatis in omni genere, simile est de duobus modis quoad infinitum, scilicet negative et privative; sed quoad infinitum contrarie in potentia, est dissimile, quia talis non potest esse in diversitate specierum, ita quod Deus possit facere in infinitum speciem nobiliorem quacumque facta, quia tunc esset aliquis gradus possibilis intensive infinitus in perfectione, et tunc esset creatura possibilis simpliciter infinita in essentia, et tunc illa similiter esset Deus. Quod multitudo in genere Quantitatis, non possit esse actu infinita, patet 3. Physic. t. c. 41. omnis numerus est numerabilis; ergo pertransibilis; ergo, etc. Item impossibile est omne continuum esse divisum actu in infinitum, quia aut in divisibilia, aut in indivisibilia; si secundo modo, tunc componitur ex indivisibilibus, cum resolvatur in

illa; si primo modo, potest ultra dividi, et ita non est divisum in infinitum; sed numerus causatur ex divisione continui, ergo numerus non potest esse actu infinitus. Item 5. hujus cap. de Quantitate, t. c. 18. multitudo si sit finita, numerus est; ergo omnis numerus est multitudo finita. Item 10. hujus, t. c. 2. et 4. *numerus est multitudo mensurata uno*, sed contra rationem infiniti est mensurari a finito, sicut probatur 6. Phys. t. c. 19. quod infinitum non potest mensurari a finito; ergo nullus numerus potest esse finitus.

4. Ad rationes in oppositum supponendo, quod argumenta jam facta concludant. Ad illud de animabus, dicendum quod non asserit alicubi formam aliquam, nec etiam intellectivam manere post separationem. Unde in 12. 1. cap. text. com. 17. de hoc videtur loqui dubitative. Ad hoc aliter respondetur, quod si omnes animæ humanæ, quæ fuerunt posita generatione perpetua a parte ante, sive si omnes partes in potentia in magnitudine essent, quod non essent infinitæ actu, conjungendo infinitatem cum actu. Unde forte posset concedi quod actu essent infinitæ in potentia, quia in potentia accipiendo unam animam post aliam, quia aliter non competebat eis infinitas; sed non essent infinitæ actu, quia non sunt tot quin plures possint esse, infinita in actu tot sunt quod non possunt plura compossibilia esse. Unde est ibi fallacia compositionis et divisionis, eo quod ly *infinitas* conjungatur cum ly *actu*, et tunc est falsa; vel separatur ab eo, unde concessis præmissis, consequentia non valet.

Contra, quot fuerunt homines tot sunt animæ; ergo si homines infiniti, et animæ. Dicendum, quod successiva infinita si essent simul, non essent infinita, vel si essent tot homines simul, quot fuerunt successive, non essent infiniti actu, quia infiniti fuerunt in accipiendo et in potentia; ideo nunquam sequitur ex illis, si essent simul, infinitas actualis, quia alterius rationis sunt infinitas actualis et potentialis, ideo ex infinitate potentiali nunquam potest concludi infinitas actualis. Ad aliud, quod licet esset aliqua species numeri intellecta a Deo, habens infinitas unitates, non posset fieri extra secundum Philosophum quia nihil facit nisi mediante causa inferiori, quæ non potest talem effectum producere. Aliter posita hypothesi, dicendum quod posset fieri extra, sicut sibi potest competere esse, scilicet quod unitas post unitatem in infinitum, nunquam tamen simul, sed successive solum; sicut Deus simul habet ideam totius temporis, quod tamen non est simul factibile extra, sed tantum pars post partem. Contra responsionem istam: Si numerus potest fieri sic, aliquando erunt istæ unitates simul extra Deum, et tunc numerus aliquando actus infinitus; si non, ergo iste numerus nunquam erit factus extra, quia numerus non est extra, nisi contineat simul omnes unitates integrantes ipsum, non sic tempus respectu partium.

Ex infinitate potentiali non recte concluditur actualis.

Sustinendo quod Deus posset fa- 5.

Sustinet dari posse numerum infinitum

cere numerum habentem infinitas unitates; tunc ad rationes Philosophi in contrarium, cum dicit, *Omnis numerus est numerabilis*, etc. Dicendum quod eadem ratio posset fieri de numero infinito in potentia; omnis numerus in potentia est numerabilis in potentia, et omne numerabile in potentia est pertransibile in potentia, et omne pertransibile in potentia est finitum in potentia; ergo numerus infinitus in potentia est finitus in potentia. Dicendum ideo quod est ratio probabilis solum, secundum quod dicit in littera, *rationabiliter autem*, quem modum loquendi habet quando facit tantum probabiles rationes, unde altera præmissa neganda est. Ad aliud quod sic causatur, sed non solum sic causatur, quia potest unum novum continuum fieri, et crescit numerus; ideo aliter potest numerus causari, quam ex divisione continui, ideo fallacia consequentis. Ad aliud quod est fallacia consequentis, quia sequitur, si multitudo finita est, numerus est, sed destruendo antecedens, non valet. Ad aliud, quod nullum infinitum potest mensurari finito finities sumpto, bene tamen finito infinities sumpto, nunc non est de ratione numeri quod mensuretur uno finities sumpto, quia secundum ipsum, numerus in potentia est infinitus, qui non potest mensurari uno finities sumpto, sed necessario uno infinities sumpto.

Infinitum fieri ex finito infinities sumpto.

SCHOLIUM II.

Primum dictum : *An in speciebus rerum detur ultima possibilis?* favet affirmativæ parti 3. dist. 13. q. 4. ubi tenet dari gratiam summam, et idem est de specie summa, quod sentiunt Durand. 1. dist. 44. quæst. 2. Cajet. 2. 2. q. 24. art. 7. Henric. Aureol. Palud. Canus, quos ibi citavi Schol. 1. sed ut notavi Schol. præcedenti, nihil firmiter in hoc resolvit, et oppositum est satis probabile et commune, quod tenent D. Thom. 1. p. quæst. 25. art. 6. et alii, quos citat, et sequitur Suar. in Metaph. d. 30. sect. 17. n. 19. et seqq. Secundum : *Infinitum negative non est in aliquo divisibili, bene tamen privative*, ut si auferretur punctus terminans, quem docet posse auferri. Tertium : *Corpus infinitum non potest esse actu*, secundum Philos. an vero de potentia absoluta fieri possit, idem videtur respondendum ac de infinito multitudinis. Explicat optime Philosophi locum : *Quantum contingit esse in potentia tantum contingit esse in actu*, de quo fuse agit 3. d. 13. q. 4. n. 2. et. 2. d. 2. q. 9. n. 21. Quartum dictum : *Non potest dari magnitudo perfectionis infinita negative, neque privative*, (tamen circa secundam particulam videtur idem de hac, et de magnitudine molis) *neque contrarie actu, vel potentia*, secundum Philosophum.

6. De multitudine essentiali, scilicet specifica eorum quæ habent ordinem essentialem, patet quod ibi non est infinitas negative, nec privative. Infinitum contrarie non potest ibi esse, quia tunc esset illud infinitum intensive in perfectione, et esset Deus; nec est infinitas in potentia secundum Philosophum, tum quia universum est perfectum. Et secundum Philosophum perfectum est, cui non potest fieri additio, tum quia non ponit aliquid posse fieri, cujus potentia passiva non præcessit in materia et potentia activa in aliqua causa efficiente citra primam, quia non ponit Deum aliquid posse facere, nisi per causam mediam, sicut reperitur a Commentatore super illud 7. hujus, t. c. 30. 31. *manifestum ergo ex dictis quomodo omne quod fit,*

3. Phys. Text. com 63. et 5. Met text. com 21. et 31. et 10. Met Text. com. 13.

fit ex conveniente, in fin. comm. ubi dicitur, *impossibile est ut agens primum transmutet materiam, nisi mediante corpore aliquo non transmutabili*, scilicet corporibus cœlestibus, et ideo impossibile est, ut Intelligentiæ separatæ dent aliquam formam formarum mixtarum in materia. Illud concludit de generalibus, quæ producuntur per transmutationem materiæ, sed non de Intelligentiis, in quibus ponerentur gradus in infinitum plures, si in aliquibus ponerentur.

Secundum veritatem circa hoc sunt opiniones; una quod Deus potest facere speciem ultra speciem in infinitum in potentia, quia quælibet factibilis in infinitum distat a Deo; ergo si perfectior intelligatur, adhuc stat limes creaturæ. Alia opinio tacta est supra cum una ratione ad hoc: Infinitum negative non est in aliquo divisibili, sed in puncto.

7. Quod infinitum privative potest esse in aliquo divisibili secundum aliquos, probatur, quia terminus non est de essentia divisibilis, sicut punctus non est de essentia lineæ, et amoto illo quod est extra essentiam rei, manet res. Si autem auferatur punctus ultimus terminans, aut manet linea non terminata apta nata terminari, aut non; si sic, tunc infinitum privative erit in linea divisibili; si non, tunc aliquis punctus est immediatus puncto ablato, et sic duo puncta contigua in linea, et sic linea componeretur ex punctis. Item, idem argumentum potest fieri de tempore, si auferatur instans terminans. Contra, quia non potest intelligi linea interminata, 2. hujus, t. c. 11. *non convenit intelligere lineam non statuentem*. Item, 1. Poster. text. c. 9. illa insunt per se primo modo, quæ insunt ratione quidditativa, ut triangulo inest linea et lineæ punctus; substantia enim eorum ex his est, sed tale non potest separari a re, manente re, quia tunc esset linea et non linea. Item in principio Geometriæ, Definitione 2. *linea est longitudo, cujus extremitates sunt duo puncta*. Item, 3. Phys. t. c. 40. de ratione corporis est terminari superficie, et superficiei linea, et lineæ puncto. Ad rationem primam istarum, quod de ratione continui est terminus, dicendum quod eo modo quo ponitur in definitione, eo modo est de essentia ejus, scilicet in ratione terminantis, non quod linea sit punctus, sed quod est terminata punctis. Per hoc patet ad alia, quia omnia procedunt non de continuo absolute, sed ut est terminatum.

Quid est linea.

De infinito contrarie, sciendum quod actu non potest esse in magnitudine, sicut vult Philosophus 3. Physicorum, text. comment. 37. et infra. et 1. de Cœlo. text. comment. 35. et infra, ubi arguit de corpore gravi et levi, et circulari per rationes multas, quia de ratione corporis est terminari superficie, et sic de aliis magnitudinibus, sed utrum possit esse infinitum in potentia? Dicendum secundum Philosophum quod non, quia Philosophus 3. Physicorum, text. comment. 69. *quantam magnitudinem contingit esse in potentia, tantam contingit esse in actu*. 8.

Ista propositio declaratur dupli-

citer. Primo, quia potentia magnitudinis ad augmentum est potentia ad formam et totum, potentia ad divisionem est potentia ad materiam, et ad imperfectionem et ad partes ; sed formæ est terminare, materiæ est esse infinitum, et non terminare, ideo potest esse linea tanta in actu, quanta est in potentia, sed non potest esse tam parva in actu, sicut in potentia. Contra, tunc numerus crescens vadit ad formam, quia ad speciem numeri, et numerus divisus ad unitatem et materiam ; ergo quantus est numerus in potentia, tantus poterit esse in actu, quod est contra Philosophum qui concedit hoc de magnitudine, non de numero.

An dabilis magnitudo infinita in potentia?

Aliter declaratur propositio, quamvis potentia quæ est ad unam formam, posset reduci ad actum, potentia tamen ad plura, sicut est potentia divisionis in magnitudine, non potest reduci ad actum, quia non est potentia una, nec ad unum. De numeris dividendo est potentia ad unum, augendo ad plura ; de magnitudine e contra. Contra, sicut magnitudo augumentata est una magnitudo, et ideo potest esse tanta in actu, quanta est in potentia, sic numerus auctus est unus numerus. Si dicas quod semper est alia species numeri per additionem unitatis, eodem modo magnitudo cubitalis augmentata, si ultra augetur, devenitur ad magnitudinem tricubitalem, et sic ascendendo erit variatio speciei, sicut in numeris. Item, nec ratio prohibet quantitatem contiguam esse infinitam, cum ex illis contiguis non fiat unum continuum, sicut nec in numeris.

Quantum est in potentia, tantum potest esse in actu, exponitur.

Ideo, aliter declaratur, quia Philosophus 3. Phys. t. c. 59. et alibi dicit quod appositio non est infinita, nisi divisione contraria existente infinita, quia non potest magnitudo crescere, nisi addendo ex alia magnitudine divisa, sicut si magnitudo pedalis dividatur, et addatur alii magnitudini pedali, nunquam excedet magnitudinem bipedalem, nec aliter intelligit Philosophus.

De magnitudine perfectionis, ubi idem est majus quod melius, in tali non est infinitas negative, quia forte quilibet gradus est divisibilis, nec infinitum privative potest esse ibi, quia ibi non est aliquis gradus possibilis terminari, quin terminetur ; infinitas contrarie in potentia an sit ibi, est dubium, infinitas enim talis secundum Philosophum nullibi est nisi in numero, et ibi solum in potentia, actu tamen non est in effectibus sed in Deo solo.

In magnitudine perfectionis non est infinitas negativa, nec privativa.

SCHOLIUM III.

Resolutio 1. quæst. quæ est 4. in ordine, ponendam esse primam causam, et impossibilem esse infinitatem in causis essentialiter ordinatis, de quo late agit 1. d. 2. q. 2. §. *Primus articulus*, n. 11. et de primo princ. c.1.

Per hæc ad primam quæstionem, quod infinitas transumptiva est in causis, quia in primo efficiente ; causæ etiam accidentaliter ordinatæ possunt esse infinitæ in multitudine successive, non simul ; in causis secundum speciem, sive essentialiter ordinatis, nec simul, nec successive, quia omnis causa 9.

9. Resolutio 1. quæst. 1. quartæ dari primam causam, et ultimam. Scot. 1. d. 2. q. 1. n. 11.

inquantum causa, vel in hoc quod causa non est ultima, quia ultima nihil producit; omnis causa agens in virtute alterius, non est prima. Sed si omnes essent infinitæ, quælibet ageret in virtute alterius; ergo nulla prima, nec ultima, sed omnes mediæ; sed omnes causæ mediæ acceptæ habent causalitatem ab aliqua una causa, hæc non est aliqua, vel una istarum mediarum, quia tunc idem esset causa suiipsius; ergo erit alia prima, quæ erit causa omnium, alioquin universitas causarum mediarum non erit causata.

Contra, responsio includit repugnantiam, quia simile est de causis accidentaliter ordinatis et de aliis, quia accipiendo omnes partes generantes, si sint infiniti, ergo omnes sunt medii, et si sunt medii, causalitas omnium erit ab aliqua una causa, ista non est aliqua istarum, quia si sic idem esset causa suiipsius, et arguitur ibi sicut in causis per se ordinatis. Item, Commentator 2. Met. com. 5. exponit sic, per rectitudinem forte intendit ea quæ sunt unius speciei, ut homo est ab homine; sed istæ sunt causæ accidentaliter ordinatæ, et tamen ponit quod causæ sic ordinatæ in eadem specie sint finitæ, et post dicit quod causæ accidentaliter ordinatæ sunt infinitæ, et sic videtur quod dicat contradictoria.

10. Item si esset processus in causis accidentaliter ordinatis, esset numerus infinitus, et species numerorum sunt essentialiter ordinatæ; ergo in talibus est infinitas. Item, probatio quod ratio petit, quia assumit in antecedente in minori omnes causas esse medias; ergo supponit primum et ultimum, alioquin ponit medium sine extremis. Item, assumit quod omnes causæ mediæ haberent causam aliam, dico quod non, sed quælibet est causata ab alia, sed non valet, quælibet est causata ab alia; ergo omnes sunt causatæ ab alia, sed est figura dictionis, commutatur enim singulare in plurale.

Causæ mediæ causalitas, est a causa priore.

Aliter formatur ratio ex littera ad solutionem quæstionis quod causalitas mediatarum, sit ab una causa, quia cujuslibet causæ mediæ causalitas, est ab alia priore essentialiter. Nulla est causa prior essentialiter, nisi sit aliqua prima essentialiter, quia prius est quod est principio propinquius; ergo nulla potest habere causalitatem, nisi sit alia prima, a qua omnes habent causalitatem suam.

Prius, quod primo propinquius.

Contra istam rationem, in tempore et motu sunt prius et posterius, et tamen non est ibi primum simpliciter. Ad illud respondet Philosophus 5. Metaphys. cap. de Priori et Posteriori, t. c. 16. quod non est ibi prius, neque posterius nisi signetur a nobis; alibi est primum simpliciter, quia iste secundus modus arguendi, potest aliquo modo salvare priorem modum arguendi, qui est Commentatoris, ideo ad argumenta quæ sunt contra illum primum modum, dicendum.

Ad arg. posita n. 9.

Ad primum quod illa consequentia valet, si omnes causæ sunt mediæ, quod omnium causalitas est ab aliquo uno, si causæ sunt essentialiter ordinatæ; in accidentaliter ordinatis, non valet conse- 11.

Ordo es-

entialis petit omnia sint ab uno. quentia ; vel responsio patet ex secundo modo, ordo enim essentialis requirit, quod omnium causalitas sit ab uno primo. Ad aliud de expositione secunda Commentatoris, quod non est ad intentionem Philosophi, duas ponit; unam, cum forte primam non approbes. Ad tertium, quod non sequitur, nisi quod in numeris in potentia est infinitas, non in actu, ut dictum est. Ad aliud, in antecedente sumitur quod causæ omnes erunt mediæ per abnegationem primitatis et finitatis ; unde non accipit quod essent infinitæ causæ mediæ positive, ita quod esset aliqua prima simpliciter, et aliqua ultima, in quarum comparatione dicantur mediæ, sed negative per abnegationem primæ simpliciter et ultimæ. Ad ultimum quod forma arguendi non valet, universitas non est causata, ergo aliqua non est causata ; sed tenet gratia materiæ, quia si totalitas non sit ab una causa prima, non esset aliqua una prima omnium, nec esset inter illas aliqua prior essentialiter alia, et sic nulla esset causa alterius.

SCHOLIUM IV.

Solvit argumenta quartæ quæstionis post solutionem secundi, ostendit optime via ostensiva, et ad impossibile, repugnare infinitatem in causis per se ordinatis, non autem in per accidens ordinatis, et ponit harum differentiam triplicem, de quo 1. d. 2. q. 2. num. 11.

12. Ad arg. 4. quæst. Ad primum argumentum, quod secundum intentionem Philosophi causæ accidentaliter ordinatæ sunt infinitæ successive, posita generatione perpetua ; sed de causis materialibus non est verum, sed tantum tot sunt causæ materiales, quot sunt Prædicamenta simul existentia, successive enim generatorum est eadem materia. Contra, 7. Metaph. t. c. 28. *generans generat aliud propter materiam ;* ergo in diversis generatis erit diversa materia. Responsio, generans et generatum sunt simul, unde in ipsis est alia materia, ut probat objectio, sed non in generato et corrupto. Ad aliud verum est de distantia proprie dicta, secundum aliquam dimensionem in genere quantitatis; non de distantia perfectionis, sicut patet de contrariis quæ maxime distant, et tamen sunt aliqua contraria, quæ non habent medium. Vel posset concedi, quod si essent infinita agentia, non attingerent perfectionem extremi, nec plus probat ratio ; ubi enim infinita distantia quotcumque dentur media, nullum potest attingere alterum extremum. Contra, ergo potest aliud esse et aliud medium, usque in infinitum. Item, Philosophus 1. Physic. t. c. 15. contra Melissum dicit quod finitum et infinitum in actu quantitati congruunt. Generans generat aliud propter materiam, exponitur Scot. 2. d. 3. q. 6. ad. 2.

Pro ampliori solutione istius quæstionis primo est notandum, quod aliud est loqui de causis per se, et de causis per se ordinatis. Causæ per se sunt, quæ per propriam naturam, et non per aliquod accidens sibi, causant, ita quod ibi est comparatio unius ad unum. Causæ per se ordinatæ dicuntur respectu alicujus effectus causati ab ambabus, et est illarum triplex differentia, ad causas accidentali- 13. Inter causas per se et per accidens ordinatas, triplex differentia.

ter ordinatas. Prima est, quod per se ordinatarum secunda inquantum causat dependet a prima causa, per accidens non, quantum ad rationem causandi, licet quantum ad aliquid aliud. Alia differentia est, quod alia ratio causalitatis, est in per se ordinatis, eadem in per accidens ordinatis, sequitur hæc ex prima; et juxta hanc dicitur quod causæ per se ordinatæ sunt diversæ speciei, per accidens ejusdem, sed non oportet quia diversus modus habendi formam ejusdem speciei, sicut ignis habet calorem et alia, sufficit forte ad ordinem per se causarum. Tertia differentia sequitur ex secunda scilicet quod causæ per se ordinatæ omnes necessario requiruntur simul ad effectum causandum, alioquin aliqua ratio propria causalitatis deesset effectui, in per accidens una sufficit. Ex hoc sequitur ad propositum, quod si esset infinitas causarum per se ordinatarum, illa necessario esset in actu, et simul; infinitas causarum per accidens si est, non oportet quod sit nisi successive, quia nunquam oportet simul multas causas esse tales ad productionem effectus.

Causæ per se omnes requiruntur simul.

14. Ex hoc apparet quare in causis per accidens ordinatis, ad hoc ut sic causent, non repugnat infinitas, licet forte aliunde repugnet; causis vero per se ordinatis, ex hoc quod sic causant repugnat, quod ostenditur hîc dupliciter, sed primus modus est secundum Aristotelem in littera, t. com. 6. et infra sic : Omnium causarum mediatarum habentium primum et ultimum, necesse est esse omnium causatorum aliquod primum esse causatum ergo omnium causarum mediarum, necesse est aliquod primum esse causam ; sed si causæ sint infinitæ, omnes sunt mediæ, ergo omnium necesse est aliquam unam esse causam primam. Hucusque deductio ostensiva propositi ex hypothesi.

Sequitur deductio ad impossibile ex eadem hypothesi, concludendo oppositum consequentis, et inde oppositum antecedentis, hoc modo : si sunt infinitæ nulla est prima, quare nulla erit causa media, et ita nulla causa, ita quod sumit medium in minori negative per abnegationem primi et ultimi ; in prima propositione accipit media, quorum primum est et ultimum, si sic acciperet in minori ipsa esset falsa ; si omittat in minori determinationem medii, videtur arguere ex quatuor terminis, propter hoc arguatur ut hîc habetur, scilicet quod eorum illud mediorum sit antecedens. Ad majorem quia sicut jam probabatur, et probatum est, in omnibus ordinatis est verum quod ipse accipit in antecedente. Notandum, quod ipse intendit infinitatem causarum sic ordinatarum excludere quodammodo ; ex ordine enim sequitur primitas, sicut ipse accipit in antecedente majoris, quod ipse declarat, et minorem adjungit, et conclusionem ex eis sequentem tacet. Sed ex infinitate sequitur nullum esse primum, et ita ex ordine nullam esse causam, et hoc infert ; sed tota vis rationis est in hoc, quod sicut ubi sunt media, id est, causæ causatæ (sic enim loquitur) haben-

Omnium causarum causatarum est una prima.

tia primum et ultimum, ibi primum est causa omnium mediarum, ita universaliter omnium mediarum, id est, causarum causatarum oportet unum primum esse causam. Vel, ut brevius dicatur, minus curando de littera Aristotelis tota vis ejus est in ista propositione : *Omnium causarum causatarum, cum est aliquod unum primum*, quæ negaretur ponendo infinitatem ; semper enim cujuslibet esset causa aliqua, sed non omnium causatarum.

15. Probatur autem propositio sic : Causare est simpliciter perfectionis ; omni causæ causatæ hoc imperfecte inest, quia inquantum causat dependet ab alia ; igitur istud erit in aliquo, sine aliqua imperfectione (quidquid enim est simpliciter perfectionis, si in aliquo est imperfecte, est a perfecto secundum illud) sed illud in quo est causare sine aliqua imperfectione, non causatur, quia tunc dependeret ; igitur est primum. Confirmatur etiam illud, per illud inferius : *Prius principio propinquius, sic perfectius perfectissimo propinquius*, aliqua illarum causarum causatarum esset prior et perfectior alia ; ergo aliqua prima. Sed nec prior propositio, nec ista confirmatio accipitur a littera Aristotelis, sed aliunde ad probandam propositionem, cui tota sua ratio innititur.

Causare est simpliciter perfectionis.

Aliter arguitur pro eadem propositione : Rationabile est supponere nullum gradum cogitabilem simpliciter perfectionis esse impossibilem universo, perfecte causare sine dependentia, et sine causari, est gradus cogitabilis simpliciter perfectionis ; ergo non est impossibilis in toto universo ; sed si non est, impossibilis est, quia quidquid non est, et est possibile, est causabile, ergo si est, possibile est. Item causa infinitæ perfectionis in causando, est omnino independens in causando, et ita prima ; sed si sunt infinitæ essentialiter ordinatæ, aliqua est infinitæ perfectionis in causando ; ergo est independens et prima in causando. Probatio minoris, semper causa superior in per se ordinatis, est majoris perfectionis in causando ; ergo in infinitum superior in per se ordinatis est in infinitum majoris perfectionis in causando, sed ex hypothesi, aliqua in infinitum est superior ista ; sic igitur ponitur infinita et primum.

Nulla perfectio impossibilis universo.

Causa perfectissima est independens.

Notandum, quod quælibet per se causa ordinatur per se ad suum effectum, quia per se causa est per se prius, per se prius est per se ordinatum ; sed si accidit tali inquantum causa, quod sit causatum (esset enim causa si esset incausatum) tunc causa ejus non ordinatur per se ad ipsum inquantum causa, et ita causa ejus et ipsum, non erunt causæ per se ordinatæ, quia non inquantum causæ, licet sint causa et effectus per se sic ordinata. Si autem causatum ab aliquo vel non, inquantum tamen causatum, per se dependet ab alia causa, puta quia est instrumentum, et dependet a principali, tunc dicuntur causæ per se ordinatæ, quia in causando ordinantur, et faciunt omnes unam causam sufficientem. Ex hoc apparet prima differentia ; similiter secunda, quia si eadem ratio causalitatis esset in 16

16\. Si causæ accidit esse causatum, ejus causa non est per se ordinata ad ipsam.

eis, sive in numero ut in divinis, sive in specie ut in creaturis, et causarent eumdem effectum; essent per accidens ordinatæ, vel non ordinatæ per se, sed essent una causa, quia ordo est prioris et posterioris; ergo ordo in causando est priorum, patet etiam tertia.

Alia differentia in causis per se ordinatis; prior tenet ordinem suum, respectu totius speciei posterioris, vel saltem respectu totius modi talis habendi formam. Juxta secundam differentiam per accidens tantum habet ordinem respectu individui ab eo producti, in quo conjunguntur duæ rationes causæ et causati ab illo per accidens. Item in causis per accidens ordinatis, una potest in aliquid, in quod alia non potest, quia non potest se producere quod alia potest, sed potest in similem in per se, nam ordo per se respicit naturas, ordo per accidens individua. Contra, nullius inquantum causa, est causa aliqua, quia tunc cujuslibet; ergo omnis causa est tantum causæ per accidens, scilicet inquantum per accidens conjunguntur ratio causæ et causati. Item, igitur in ordine per accidens, principium formale quo est causa, non est natura, sed principium individuale. Item, ordo causarum per se est ordo causantium per se, actus sunt singularium. Ad primum, causæ ordinatæ dicuntur, non quia una causa alterius sit causa, sicut probat argumentum, sed quia una non inquantum causa in communi, sed inquantum talis, est prior altera causa, inquantum talis causa, ita quod prioritas et posterioritas per se determinant causalitatem, non sic de causa et effectu. Ad aliud dictum est supra, num. 8.

Ordo per se respicit naturas, per accidens individua.

SCHOLIUM V.

Solvit argumenta 5. quæst. varias adducens et resolvens replicas. Circa solutionem ad tertium tangitur an detur maximum et minimum in naturalibus, de quo Doct. 2. d. 2. q. 9. n. 31. et circa eamdem solutionem, tangitur molesta replica, quod continuum possibile est dividi in omnia in quæ divisibile est, de quo ibi Doctor, num 21. longam habet disputationem. Breviter dic, dividi posse in omnia, in quæ divisibile est, non unica, sed infinitis syncategorematice divisionibus, quæ nunquam habent ultimam, et sic nunquam continuum erit actu divisum in omnia in quæ divisibile est. In fine hujus litteræ ante solutionem tertiæ quæstionis ponit duas replicas, quas non solvit. Prima quærit quomodo pars est immediata puncto, et responsio, quod est immediata, quia inter eam secundum se totam et punctum nihil mediat, non quod secundum se totam sit cum eo, quia hoc modo punctum est immediatum parti, de quo vide eum 2. d. 2. q. 9. §. *Aliter respondeo* num. 35. Ad secundam, etsi divisio non sit generatio, illa posita generantur puncta et indivisibilia, quibus distincta individua constituuntur; habet Doctor hoc argumentum 2. d. 2. q. 9. §. *Ad secundam probationem*, num. 27. et non solvit illud.

17\. Ad primum principale argumentum, quod infinitum non repugnat quantitati in genere, repugnat tamen cuilibet speciei quantitatis. Contra istud, licet hæc regula non valeat: Quidquid repugnat antecedenti, repugnat consequenti, tamen quod repugnat cuilibet antecedenti, repugnat consequenti. Probatio hujus, omne repugnans alicui repugnat, quia aliud inest, sicut negativa est vera propter affirmativam veram; si ergo aliquid repu-

Negativa et vera, propter affirmativam veram.

gnat aliquibus, hoc est, quia aliquid inest illis multis, sed nihil inest omnibus speciebus quantitatis, nisi quantitas, quod est genus; ergo, etc. Item, omne quod inest multis univoce, inest eis per aliquid primum in eis, cui primo inest, ideo dicitur quod finitum et infinitum in actu, non est differentia quantitatis, sed convertibile cum quantitate, sed finitum et infinitum in potentia sunt differentiæ quantitatis.

Quomodo infinitum est differentia entis.

Ad illud 1. Phys. quod finitum et infinitum quantitati congruunt, dicitur quod loquitur secundum opinionem Melissi, qui ponit finitum et infinitum posse esse in actu, secundum veritatem tamen infinitum non est differentia quantitatis in actu, sed in potentia. Contra, Commentator dicit primo Phys. cap. 15. *quantum est genus infiniti*, probat per definitionem quia infinitum est quantum non terminatum, sed neutrum istorum esset verum de infinito in actu, de quo tantum est ibi sermo, si illud repugnaret generi quantitatis. Item, finitum in potentia stat cum infinito in potentia; ergo illa duo non sunt differentiæ quantitatis. Probatio antecedentis, finitum in actu stat cum infinito in potentia, et sequitur finitum actu; ergo finitum in potentia; ergo, etc.

18. Ad primum argumentum contra adversarium sufficit accipere secundum ipsum, quia tunc sequitur non inconveniens, nisi propter dicta ejus secundum Melissum, si esset infinitum sicut ipse posuit actu extensum sine terminis, congrueret quantitati, et ita oportet ipsum concedere quantitatem esse; et si hoc, ergo et substantiam, quæ est subjectum ejus, et ita multa, quod est contra ipsum, et hæc est intentio Aristotelis ibidem, et sic patet ad argumentum. Sic ad primum dictum Commentatoris secundum Melissum, *quantum esset genus*, id est, commune ad finitum et infinitum si esset sicut Melissus posuit. Ad illud de definitione responsio 2. Poster. t. c. 7. ante illud: *Iterum autem speculandum*, duplex est definitio rei, et quid dicitur per nomen; secunda est non entium et impossibilium et incompossibilium, et talis est definitio prædicta infiniti; tale autem definitum repugnare potest utrique definitioni, cum includit oppositum ejus. Ad aliud finitum in potentia dicitur, cujus quantitatem quantumcumque accipientibus, non semper est aliquid ejus accipere extra, sicut est de ternario, sic opponitur infinito in potentia, nec sequitur ad finitum in actu. Ad aliud de linea, quod licet albedo esset infinita extensive, esset adhuc in genere sicut modo. Similiter si linea esset infinita, adhuc esset linea, quia non esset infinita intensive, et ideo lineæ ratio sibi competit. Contra, contra rationem lineæ est non terminari, quia terminatio est essentiale lineæ, ideo si esset non terminata non competeret sibi ratio lineæ, quia illa linea includeret incompossibilia, scilicet terminationem et non terminationem.

Quomodo quantum est genus ad finitum et infinitum?

Definitio finiti.

Albedo infinita esset in genere Scot. 1. d. 8. q. 3. n. 20.

19. Dicendum aliter, quod definitio non vituperatur, quia est lineæ, quia nulla definitio vituperatur, quia non competit illi, quod non potest esse sub definito sine po-

Lineæ definitio an excludit infinitatem.

sitione incompossibilium, sed quia est lineæ rectæ, quia rationi recti inquantum linea, repugnat infinitas, tamen rationi recti simpliciter non repugnat infinitas, licet per naturam lineæ quæ subest, repugnet; nunc ibi in definitione pro recta ponitur, cujus medium non excedit fines, quasi rectitudo essentialiter importet finitatem. Ad aliud dicendum, quod ibi est oppositum, *quia omnium natura constantium est determinata quantitas in magnitudine et augmento*, propter quod intentio Philosophi est, quod ignis non agit principaliter in augmentatione; quia augmentatio est in determinata quantitate, vel ad determinatam quantitatem de se in tali specie, ignis non agit ad determinatam quantitatem de se, sed ultra potest, nunquam tamen ad infinitam quantitatem. Confirmatur secunda responsio ad rationem de animabus, quia infinitas actualis includit contradictionem in omnibus citra Deum, ex possibilibus autem et compossibilibus nunquam sequitur contradictio vel impossibile, sed numerum esse infinitum in potentia, est possibile secundum omnes; et animas semper manere est possibile et sunt compossibilia ad invicem, quia necessarium, nulli est incompossibile nisi impossibili, sed infinitum numerum esse in potentia, est necessarium, et animam semper manere est possibile; ergo numerum esse infinitum in potentia, est compossibile huic possibili, animas semper manere; ergo ex istis, anima semper manet, et numerus animarum est infinitus in potentia, non sequitur infinitum in actu esse. Item infinitas in potentia est, in accipiendo non tot quin plura; infinitas in actu est in accepto esse tot, quod non plura compossibilia, alioquin infinita in actu possent excedi et essent finita. Sed non sequitur, animæ fuerunt non tot quin plura in accipiendo; ergo sunt modo in actu tot, quod non plura, quia omnibus istis actu existentibus, posset Deus creare unam animam, et addere illis; ergo non fuerunt prius tot, quod non plura.

on datur erminus inanima- is ma- itudinis, d bene in nimatis. Scot. 2. 2. q. 9. n. 31.

i posse e infini- animas i, juxta tionem atam 4. sed t sta- ibi os- dit se blema- cum.

Infinitum in actu, et in potentia differunt.

Contra, si animæ quæ fuerunt infinitorum præteritorum hominum, nunc simul sunt in actu; aut ergo actu finitæ, aut actu infinitæ; si infinitæ, habetur propositum; si finitæ, ergo accipiendo unam post alteram, tandem esset devenire ad ultimam, et ita non sunt infinitæ in accipiendo. Idem argumentum fit de futuris sic, omnia futura si nunc simul essent, essent actu infinita, sed omnia simul erunt; ergo actu infinita erunt, probatio primæ, non essent actu finita, quia tunc aliquando omnia forent accepta. Probatio secundæ, futurum erit, prædicatum includitur in subjecto. Ad aliud quod illa propositio, *quod impossibile est factum esse*, etc. verum est de qualibet factione una, non de infinitis quæ habent terminum infinitum in potentia, ubi semper cum uno facto esse, necessario stat potentia ad aliam factionem, nunc autem cum quocumque diviso esse, necessario concomitatur potentia ad aliam divisionem, quia cum quolibet diviso esse stat necessario utrumque, ita 20.

Quod impossibile est factum esse, impossibile, est fieri exponitur. Scot. 2. d. 2. q. 9. ad prob. 2. arg. n. 21.

quod divisum est totum, et utrumque istorum necessario est continuum, et ita necessario in potentia ad divisionem. Contra istud, quando quælibet singularis alicujus universalis possibilis est, et quælibet cuilibet compossibilis, ipsa universalis est possibilis; possibile est continuum esse divisum secundum hoc signum, et sic de singulis. Quælibet etiam singularis est alteri compossibilis, quia compossibile est continuum simul esse divisum, secundum quæcumque duo signa; ergo, etc. Ad istud videtur Commentator dicere 1. de Generatione, tractando rationem Democriti, quod non quæcumque singulares sunt compossibiles, quia facta divisione in uno signo, prohibetur fieri in alio. Contra, aut in alio mediato, quod nihil est, quia continuum intercipitur; aut immediato, sed nullum tale est.

Vide Scotum jam citatum.

21. Ideo aliter dicitur quod in eadem parte temporis impossibile est duas partes simul esse in fieri, ideo impossibile est omnes partes simul fieri, licet simul sit potentia ut omnes partes fiant successive. Sed sicut possibile est quascumque partes temporis, ut duas vel tres dici, simul factas esse, ita possibile est, non tantum omnem partem dici, sed omnes factas esse, et hoc simul, licet non simul fuerint in fieri, nec simul sint primo factæ; in divisione continui possibile est simul, secundum quæcumque signa signata, finita tamen, continuum dividi, et simul esse divisum, sed impossibile est quod secundum omnes partes propter rationem supra dictam. Ad formam ergo argumenti, conceditur quod universalis est possibilis; hoc continuum dividitur secundum quodcumque signum, vel est divisum secundum quodlibet singillatim, sed nec dividitur, nec divisum est secundum omnia simul; hoc non valet, quia si nunc est in *dividi* secundum omne signum, est actu sub tot divisionibus, ad quot fuit in potentia, et ita sub infinitis, et illis divisionibus terminatis erunt tot divisa esse, et ita erit omnino divisum.

An continuum dividi possit secundum omnia signa.

22. Ideo aliter ad formam argumenti, quibuslibet singularibus finitis compossibilibus; ergo sunt etiam aliæ quælibet singulares finitæ compossibiles, et quæcumque singulariter signata compossibilis, cuilibet singulari signatæ; sed tamen cuilibet singulari est alia singularis incompossibilis, sed non hæc determinate, nec illa, quia cum quacumque divisione, necesse est stare aliam partem, in qua est divisio, et ita aliquod signum secundum quod tunc non sit divisio; imo cuilibet sunt infinitæ incompossibiles, quia in quacumque parte sunt infinitæ potentiæ ad dividi, in successivo semper, dum durat cum actu priore, necessario est potentia ad posterius, sed tamen omnes potentiæ terminantur, non sic hîc. Ibi etiam pars necessario determinata ante determinatam, et nulla cum alia; hîc nullus ordo, quæ divisio sit ante aliam, et quælibet simul post quamlibet, licet tamen et quælibet sit infinita in potentia, quia pars in quam fuit divisio, vel partes in infinitum, divisibilis vel divisibiles. Salvatur

Vide Scot. 2. d. 2. q. 9. n. 23. et seq.

Commentator facta divisione in uno prohibetur tunc fieri in alio non signato, sed indeterminato, sed non prohibetur post divisionem ibi posse fieri.

Ad aliud argumentum, 1. de Generatione : ubicumque linea est continua ; ergo ubicumque est punctus continuans ; consequentia non valet, sed sequitur vel punctus, vel pars continuata. Contra, si non ubique punctus, ergo aut immediate juxta punctum, aut mediate, sed non datur primum, non quia nullum continuum est immediatum puncto dato, quia pars ejus propinquior illi puncto, sicut 6. Physic. probatur quod nulla pars motus est prima. Contra totam responsionem, divisio non est generatio; ergo non facit aliquid esse actu, quod prius non fuit actu, licet non separatim; ergo quot possunt esse actu per divisionem, et separatim, tot ante divisionem sunt actu, licet non separatim, et ita infinita actu in continuo, et numerus infinitus.

SCHOLIUM VI.

Ponitur sententia negans infinitum a nobis cognoci posse, et quatuor rationibus suadetur, in cujus favorem solvuntur argumenta principalia hujus sextæ quæst. Refutat singulas rationes adductas pro hac sententia, et fundamentum earum, nempe quidditatem rei materialis esse objectum intellectus, improbatum est q. 3. n. 6. et 17. vide ipsum 1. d. 3. q. 2. ad 3. n. 20. et 3. d. 14. q. 2. num. 6. ubi docet infinitum cognosci posse ab intellectu finito, alioquin nunquam satiaretur.

23. Ad tertiam quæstionem dicitur, quod infinitum non potest intelligi a nobis secundum intentionem Philosophi in littera, quod patet ratione. Proprium objectum intellectus nostri est quidditas materialis; ergo nihil est nobis cognoscibile, nisi sub ratione ejus, tale non est infinitum. Item, nihil intelligitur a nobis unica intellectione nisi quod intelligitur per unam speciem, infinitum non sic intelligitur, sed multis, una post unam; ergo nullo modo. Probatio primæ propositionis; omnes species intelligibiles sunt formæ ejusdem generis, et tales sunt incompossibiles in eodem instanti; hujusmodi ergo plures non possunt simul perficere intellectum; ergo, etc. Item, quod infinitum non potest facere in intellectu unam speciem, probo : omne agens agit secundum quod ens; ergo quod causat unam speciem, est unum actu, et tale habet unam formam; infinitum autem non habet formam, quia formæ est terminare, infinitum non terminatur. Item, oportet virtutem proportionari objecto; potentia est finita in essendo, et per consequens in operando; ergo et objectum potentiæ necessario erit finitum. Confirmatur 1. Cœli et Mundi, t. c. 63. et infra; finitum non potest moveri ab infinito, intellectus movetur ab objecto.

An ad unam intellectionem una requiritur species.

Ad rationem primam, quod Deus non est cognoscibilis secundum quod infinitus, quia cognoscitur per effectus, sed nullus effectus adæquatur ei, nec per consequens repræsentat eum, secundum quod infinitus est. Ad aliud, quod non valet, quia *nihil* signamus, et tamen *nihil* non est intelligibile ; unde definire quid dicitur per nomen, possumus de aliquo quod

Ad argumenta quæst. sextæ.

potest intelligi alia unitas, sicut Augustinus vult quod per speciem unius Solis, possunt intelligi, vel imaginari quotquot volo Soles, et sic infinitas unitates, et possumus post componere dicendo, hæc nata sunt facere unum. Contra aliud, si tenet consequentia de corporibus, quia unum corpus eodem modo repugnat uni in uno loco, et in omnibus; sed hîc eadem causa, quia eadem ratio, quare si species compatitur secum unam, et infinitas. Item, in intellectu potest esse eadem potestas infinita, quia in materia sunt capacitates ad infinitas formas reales; ergo in intellectu ad infinitas intentionales. Probatio, hæc unitas est in potentia ad perfectiones infinitas reales, differentes a toto, quia est in potentia, ut sit pars infinitorum numerorum ordinatorum; omnis enim pars in toto habet perfectionem realem, alioquin totum non esset vere unum. Sic etiam centrum est in potentia, ut terminet infinitas lineas.

Species unius Solis an repræsentat plures?

SCHOLIUM VIII.

Resolutio et epilogus totius quæstionis. Tenet primo *infinitum*, sive sumatur pro ratione infinitatis, sive pro substrato, *posse a nobis intelligi.* Secundo ait quod *infinitas actu non potest esse in magnitudine molis,* quod verum est secundum Philosophum; sed an de potentia absoluta esse possit, non se resolvit Doctor, sed per totam quæstionem videtur esse problematicus; et ad penultimum argumentum expresse dicit quod *infinitæ species esse possunt simul in intellectu, et in particulari in anima Christi,* licet oppositum habeat 3. dist. 14. quæst. 2. num. 18. Per quod etiam patet problematicum esse, quia etiam ibi ponit aliam sententiam, ut probabilem. Tertio, quod *in essentialiter ordinatis nequit esse infinitas actu vel potentia* de quo supra num. 13. et 14. Quarto, *in accidentaliter ordinatis datur infinitas in potentia,* et etiam secundum Philosophum actu, non simul, sed in accepto esse, ut in tempore, tenendo illud esse ab æterno. Quinto, *infinitas privative non potest esse in magnitudine continua vel multitudine*; loquitur secundum Philosophum, quia non repugnat a continuo separari punctum terminans, ut habet supra num. 7. 8. quo casu esset infinitum privative. Sexto, *indivisibilia sunt infinita negative.* Septimo, ponit remisse de contradictione quomodo intelligitur. Videtur quod pars negativa contradictionis cognoscitur per ens, sicut privatio per suum habitum, ut habetur 7. Metaph. text. 23. vide Doct. 2. d. 1. q. 3. ad auctoritates pro Henr. n. 14. Octavo, solvit argumenta principalia conformiter ad hanc suam resolutionem. Nono, solvit argumenta allata num. 23. pro sententia negante nos posse intelligere infinitum.

Ad quæstionem secundum prædicta. Aliud est quærere de ratione infinitatis in se, et aliud de eo quod subest. Sicut illud est quærere de ente per accidens, et aliud est quærere de eo, quod subest enti per accidens. Philosophus enim 6. Metaphysicæ, t. c. 4. et 6. probat aliqua de ente per accidens, ex quo sequitur quod de ente per accidens potest esse scientia, et tamen ibi probat, quod de ente per accidens non potest esse scientia. Primum intelligitur de ratione ejus in se. Secundum de eo quod subest, vel cui inest, sic in proposito. Si quæritur de ratione infinitatis in se, dico quod omni modo potest intelligi a nobis, quia impossibile est intelligere aliquid inesse, vel non inesse alteri, nisi prius apprehenderetur intellectu simplici, sed infinitum omni modo dictum possumus intelligere alicui inesse, vel non inesse. Sed quali- 27.

Quomodo de ente per accidens est scientia?

ter apprehenditur? Sciendum, quod non per propriam speciem, sed per speciem sui habitus, et unica intellectione. Pro isto membro vadunt aliquæ rationes ad principale. Sed de eo quod subest utrum possit intelligi, dicendum quod infinitas sic potest intelligi inesse alicui sine contradictione, quia infinitas actualis in perfectione, sicut Deus; sed in magnitudine molis non potest esse infinitas in actu sed in essentialiter ordinatis, non potest esse nec actu, nec potentia; in accidentaliter ordinatis potest in potentia, et secundum Philosophum in actu, non simul, sed in accepto esse, sicut infinitum in tempore si fuit sine principio. Infinitas privative non potest intelligi in magnitudine continua, nec discreta, sine repugnantia intellectus, infinitas negative potest esse in indivisibilibus. Quidquid ergo potest subesse rationi infinitatis sine contradictione, potest a nobis intelligi sub ratione infiniti, sed non est intelligendum, nos non posse intelligere illud, quod includit contradictionem, quia quomodo tunc intelligemus aliqua esse contradictoria, sed quomodo sic, vel non: quære in quæstionibus 4. hujus.

...r quam ...ciem intelligitur ...initum ?

...n contradictoria intelligi possunt ? ...cot. 2. d. ... q. 3. ...d auctoritates pro Henr. n. 14.

28. Ad primas duas rationes dicendum, quod concludunt verum. Unde Damascenus in sententiis c. 4. *hoc possumus scire de Deo, quod est infinitus et incomprehensibilis*, et Augustinus 84. qq. q. 31. nec sequitur ex hoc quod Deus comprehenditur, quia in tali actu, oportet esse tantam intensionem intellectionis in se, quanta potest esse circa tale objectum, ita quod cognoscitur inquantum infinitus, vel secundum quod infinitus, et infinite a parte cognoscentis. Ad alias rationes, quod definitur infinitum, illa argumenta probant primum membrum, quod possumus cognoscere rationem infiniti in se. Ad aliud quod de ratione infiniti est, vel potest esse demonstratio, de re tamen subjecta non potest esse demonstratio. Ad aliud non sequitur, scio me non intelligere A; ergo intelligo A, non valet; tamen sequitur, ergo intelligo aliquid. Similiter non valet, scio me non intelligere infinitum; ergo intelligo infinitum; sed sequitur, ergo intelligo aliquid. Ad aliud quod si duo corpora simul, concedo quod possunt esse simul in actu primo etiam infinitæ species, quantum est ex parte specierum; similiter et ex parte intellectus, sicut prætactum fuit supra de unitate, et illud conceditur quod potentia passiva potest ad infinitas perfectiones, sicut centrum potest esse terminus infinitarum linearum, tamen nulla potentia passiva est ad infinitam perfectionem intensive.

Definitur infinitum.

Scio me non intelligere A, ergo intelligo A, non valet.

An possunt infinitæ species simul esse in intellectu?

Similiter potentia activa potest esse ad infinitos effectus, sicut Sol ad infinitas herbas, si generatio sit semper, non tamen ad effectum infinitum; et tunc potest intellectus infinita scire in habitu, si essent qui imprimerent infinitas species in nobis; sed intellectus non potest infinitas naturaliter acquirere, quia hoc fieret actibus suis, quos nec simul, nec successive potest habere infinitos, ita quod omnes

Potentia activa potest in infinitos effectus ?

transierint, ideo nec tot species habere, tamen anima Christi potuit in habitu, ex quo Deus potuit imprimere infinitas species simul. Ad aliud argumentum, quod per speciem unitatis potest intelligere quascumque unitates, concedo quod posset intelligere quemcumque numerum, in cujus cognitionem potest pervenire per replicationem unitatis, sed nunquam devenitur ad numerum infinitum in actu, quia non potest infinities replicare unitates.

Anima Christi infinitas species potuit habere. Scot 3. d. 14. q. 3. contrarium habet.

29. Argumenta contra aliam positionem concedenda pro parte sunt: Ad primum tamen dico, quod major est falsa, quia possum aliqua intelligere, quæ non habent speciem unam. Et minor est falsa, quia infinitum potest cognosci per unam speciem habitus. Ad illud in oppositum de proportione, est ibi proportio perfectibilis ad perfectionem, et talis proportio potest esse finiti ad infinitum. Ad auctoritates Philosophi, quod infinita multitudine quæ intelliguntur per diversas species, non possunt intelligi a nobis, esto quod intellectus haberet infinitas apud se, quia non posset simul elicere operationes infinitas, nec potest intelligere unum post aliud, quia non potest eam pertransire; vel si sic, tunc non essent infinita. Unde magis videtur ad intentionem Philosophi de infinita multitudine, quod illud non potest intelligi, ita quod hoc post hoc. Infinitum enim non contingit pertransire, sicut etiam nec hoc posset intellectus infinitus, sed infinitum sive in magnitudine, sive in multitudine proprie dicta, vel transumptive, intelligibile est, quantum est de se, ab intellectu potente ipsum comprehendere, et habere rationem, qua cognoscatur, utrumque est in Deo; alterum, scilicet habere speciem, vel species infiniti, sic vel sic, possibile est nobis, quantum ad animam et speciem, sed non quoad acquisitionem realem speciei vel specierum. Reliquum, scilicet habere actum circa infinitum in multitudine, non est nobis possibile, propter defectum intellectus nostri, quia nec simul, nec successive circa omnia, sed circa quodcumque acquisitio possibilis est, et per Deum in visione ejus, et de infinita multitudine potuit imprimere animæ Christi species omnium, quæ Deus novit etiam possibilium. Notandum, quod infinitum contrarie in magnitudine perfectionis a nobis est intelligibile. Infinitum contrarie in multitudine a nobis intelligi, potest intelligi duobus modis, vel quod multitudo infinita intelligatur tanquam unum objectum, vel quod multa infinita intelligantur propriis intellectionibus suis. Secundo modo est ad intentionem Philosophi, et certum est de actibus intellectionis actu infinitis, sive simul, quia virtus non sufficit ad tot actus simul habendos, sive successive, et ita loquitur Aristoteles habitualiter autem infinita intelligi per species proprias, non naturaliter acquisitas, sed a Deo impressas forte non est impossibile, quia ubicumque non major est repugnantia plurium quam paucorum, ibi, si duo simul, et infinita 4. Physic. de cor-

Ad argumenta posita num. 23.

Quæ proportio finiti ad infinitum?

Intellectus noster nequit intelligere infinita.

An simul intelligere infinita s[it] nobis pos[sibile]?

Infinita intelligi a nobis per species proprias, an repugnat?

Capax

ius formæ alicujus generis, et omnium. poribus, et ubi est aliquid capax unius formæ alicujus generis, et omnium. Intellectus ergo est capax omnium intelligibilium, nec omnes magis repugnant, quam duæ de aliis membris ; sicut infinitas et incompossibilis alicui, ita ipsum intelligere sub infinitate, est aliquid intelligere sub contradictione, sicut intelligere hominem irrationalem.

ANNOTATIONES
ad quæst. IV. V. *et* VI.

30. Sequuntur 4. 5. et 6. q. quæ sunt dependentes de statu causarum et effectuum et cognoscibilitate infiniti et possibilitate ejus, text. c. 2. 5. et 13. ideo prius moventur omnes, et arguitur ad partes, quam aliqua earum solvatur. Ubi adverte, quod secunda earum non habet locum determinatum in textu, sed incidentaliter movetur, vel quæratur ejus fundamentum in littera, t. c. 6. et seqq.

Ibi post oppositum 3. q. *Contra quod potest virtus inferior*, etc. usque illuc : *Hic est notandum in generali*, etc. videtur esse *Extra*.

Consequenter infra ibi: *infinitum etiam in actu, est difficile vitare*, etc. usque illuc: *Infinitum negative*, etc. ponitur ab aliquibus *Extra*, littera tamen tota subtilis et bona, quare legatur.

Quod ibi tangitur de infinitate animarum, vide 1. d. 2. q. 3. resolutionem optime, licet bene hîc solvatur, et singularissime Et infra iterum in hac quæstione.

Quod sequitur de processu in infinitum in speciebus, vide d. 44. primi, et 13. d. tertii; sed quære alios ibi, et specialiter Herveum Britonem, Quodlib. 1. q. 12. et Franc. Mayron. d. 43. primi, Conflat. et Occham, atque alios antiquos et modernos, sed Doctor hîc videtur problematice loqui, quia materia altioris negotii est ut a princ. notavi ; videantur doctores super 3. et 8. Phys. et calculator et alii Sophistæ, nam materia ista multum intricata est, vide 2. dist. 2. q. 9. plura ad propositum.

Præmittit Doctor quamdam generalem solutionem, sive præambula et documenta communia ad has 3. q. vel saltem ad duas primas ab illo loco : *Hîc est notandum*, etc usque ibi : *Per hoc ad primam q.* ubi sententia satis clara est applicando distinctionem quam facit a principio solutionis de infinito resoluto per conclusiones.

Consequenter antequam solvat argumenta principalia secundæ respondet ad primam, ubi sententia Doctoris est clara.

Ibidem, ad finem solutionum principalium, adverte ad duas instantias quas non solvit. Solutio primæ patet ex dictis secundum diversas opiniones in solutione generali supra; solutio secundæ patet infra solvendo argumenta principalia secundæ q. quærantur ibi, et applicentur.

Adverte quod tota illa littera: *Pro ampliori solutione istius q.* etc. usque ibi : *Ad aliud quæsitum*, etc, assignatur *Extra* vel *Additio* ab aliquibus, sed est notabilis, et ad mentem Doctoris vide 2. d. primi, q. 1. et in tractatu de primo principio, et in Theorematibus ea quæ faciunt ad solutionem istam totam ; ibi in aliquibus originalibus ponuntur a. b. c. denotando propositiones in illa ratione omnium causarum mediarum, etc. sed non sunt necessaria, ideo, etc. 31.

Infra, antequam solvat argumenta principalia 2. q. omisit duas replicas sive objectiones, ad quas in forma non respondet ad finem, videlicet additionis prædictæ, ad quas potest dici faciliter. Ad primam cum arguitur : *Item et in ordine per accidens*, etc. negatur quod infertur, cujus declaratio patet ex his quæ tacta sunt su-

pra, q. 4. et 6. primi. Ad aliud patet ibidem.

Illa littera quæ sequitur : *Ad aliud dictum est supra,* posset referri ad replicam primam illarum duarum dictarum, vel ad ambas. Sed melius est addere, ut communiter originalia correcta habent : *Ad aliud quæsitum dictum est*, etc. et debet referri ad 2. q. harum trium ; ejus solutio patet ex his quæ dicta sunt supra in generali, de infinito, et sequuntur ad argumenta ejus principalia solutiones ibi : *Ad primum principale*, etc.

Num. 19. Infra ibidem assignatur quoddam *Extra* ab aliquibus ab illo loco : *Contra Commentator dicit*, etc. usque illuc : *Ad aliud de linea*, etc. littera tamen singularis et subtilis, quare, etc.

Ibidem parum post, ibi : *Dicendum aliter, ubi sequitur quod nulla definitio*, etc. usque ibi : *Sed quia est lineæ rectæ,* illa verba assignantur extra sed sunt optima, ut 8. dist. primi. q. 2. habet iste.

32. Illa littera quæ sequitur infra ibi: *Confirmatur secunda responsio ad rationem de animabus*, etc. videtur additio, sed bene valeret supra in solutione generali, ubi ponitur illa responsio secunda post ipsam ; hic vero habet locum quodammodo incidentaliter propter solutionem 4. principalis, sed si placuerit lectori legatur ubi supra, notabilis enim doctrina, et singularis est.

Infra in illa responsione : *Ad aliud quod illa propositio quod impossibile*, etc. quod sequitur ibi : *Quia cum in quolibet divisio esse stat*, etc. usque ibi : *Ad formam ergo argumenti*, etc. assignatur additio vel *Extra*, sed singularis et difficilis. Totum processum illius responsionis vide curiose 2. d. 2. q. 9. in solut. 2. principalis.

Consequenter infra immediate ante solutionem 3. q. est notabilis replica, quam non solvit ibi : *Contra totam responsionem*, etc. posset fieri vis in antecedente an divisio sit generatio ; sed ipso concesso negatur consequentia loquendo de actu subsistendi, licet non existendi, vel inexistendi infinitus aut actualis ; negatur de simul subsistentibus, maxime saltem per locum extrinsecum, de hoc infra magis 8. lib. hujus.

An autem intelligitur de partibus secundum formam, et non secundum materiam et an existentia conveniat illis indifferenter, et an una existentia actualis omnium partium et totius, considera.

Responsiones quasdam, quas ibi impugnat de divisione continui, videlicet, Rogerii Baconis, et aliorum, vide in 2. ubi supra scilicet dist. 2. q. 9. ubi quotantur.

Consequenter solvendo 3. q principalem, primo ponit opinionem Thomæ ad q. 2. et ad argumenta principalia consequenter, 33.
quam quære 1. parte q. 12. et 86. et in 3. part. q. 10 et alibi pluries, cujus motiva inducit et impugnat, et consequenter solutiones ejus ad argumenta principalia. Deinde opinionem propriam ponit ibi : *Ad quæstionem* etc. Et licet quidam conetur solvere motiva Doctoris hic contra Thomam et alibi, si tamen æquus moderator erit, videbit eos littus arasse. Confirmabis igitur et replicabis ubique. Et ad propositum 3. d. primi, et 2. et 14. q. Quodlibeti, et alibi sæpe hic videantur, et super 1. Physicor. communiter.

Sententia Doctoris clara est, applicando secundum multiplicem acceptionem infinitatis conclusiones responsivas, et in fine, ubi se remittit, quidam libri habent q. 4. hujus, quidam 8. quidam 9. sed in omnibus locis poterit quodammodo reperiri, profunde tamen in 2. d. 1. q. 3. et d. 6. q. 1. et 1. Reportationum d. 43. et in Francisco Mayron, in 1. Conflat. d. 3. q. 11. videbis de intelligibilitate contradictoriorum et impossibilium. Videtur in fine determinare se de impossibilitate infiniti in actu in mul-

titudine, licet per totum videatur problema uti supra notavi.

Infra ibi : *Unde magis videtur ad intentionem Philosophi,* usque ad finem q. vel saltem usque illuc : *Notandum*, etc. assignatur Extra vel additio ab aliquibus, præclara tamen doctrina est. Sed illa littera : *Notandum quod infinitum contrarie*, etc. usque ibi inclusive: *Hominem irrationalem*, ponitur varie in originalibus in diversis locis in solutione, in aliquibus post illam litteram in q. 4. hujus, in aliquibus in fine, ut posuimus, sed quomodocumque, littera est optima.

Quod ibi tangitur de intellectione animæ Christi, vide 14. dist. 3. ubi plura ad propositum convenientia, et similiter 13. d. 3. et alibi plerumque apud istum.

LIBER TERTIUS

Aristoteles hoc lib. c. 1. multas ponit quæstiones, et capitibus seqq. varias adduci rationes dubitandi, nullas tamen resolutiones ad eas; ideo Doctor hîc non hæret, sed unicam tantum quæstionem movet. Vide ipsum optime exponentem totius libri textum, in opere expositorio Metaphysicæ.

Impossibile autem prædicari, aut species generis de propriis differentiis, aut genus sine suis speciebus, *text. com.* 2.

QUÆSTIO UNICA.

Utrum Genus prædicetur per se de Differentia?

Arist. *hîc text.* 10. *et lib.* 7. *text.* 43. *et* 4. *Top. c.* 2. D. Thom. 2. *Met. lect.* *et contra Gentes c.* 17. Ant. Andr. *hic q.* 2. *et* 7. *Met. q.* 15 Soncin. 7. *Met. q.* 37. Masius *hic. sect.* 2. *q.* 3 Rub. *q.* 7. Vide Scotum 7. *hujus q.* 17. *et* 1. *post. q.* 24. *et in* 4. *dist.* 11. *q.* 3.

1. Quod sic, homo per se est rationalis; ergo rationale per se est homo; ergo rationale per se est animal. Probatio primæ consequentiæ, propositio necessaria convertitur in necessariam; ergo per se in per se. Probatio ultimæ consequentiæ, quia homo per se includit animal. Item, homo per se est animal; homo per se est rationalis, ergo, etc. Probatio consequentiæ, sicut ex præmissis necessariis conclusio necessaria, sic ex per se, per se. Item 7. hujus, text. com. 43. quando aliquid prædicatur de aliquo per se primo modo, unum prædicatur de alio in abstracto; istæ ergo sunt veræ: *Humanitas est rationalitas, Humanitas est animalitas*; ergo sequitur, rationalitas est animalitas, et tunc concretum est de concreto per se primo modo. Item in consequentia essentiali, prædicatum est de intellectu subjecti, sed 5. hujus dicitur cap. de Elemento, text. com. 4. quod cui inest differentia, et genus, etc. Item, si per accidens de differentia, et de specie. Probatio, quia quando aliquid prædicatur de aliquo per accidens, prædicatur de quolibet per accidens, quod intelligitur sub ratione illius, sicut sub ratione formali; sed species intelligitur sub differentia formaliter, ergo, etc.

SCHOLIUM.

Genus non prædicari per se de Differentia, alioquin definiendo hominem, esset nugatio, vel esset bis animal. Circa solutionem ad tertium de prædicatione abstractorum, de abstractis, vide Scot. 1. d. 5. q. 1. et ibi Leuchetum, et Tartaretum, et Antonium Andream hîc quæst. 2. et Bargium, et alios Scotistas d. d. 5. q. 1.

Contra, si sic, tunc unum animal esset multa animalia, quia si genus esset in intellectu differentiæ, et 2. animal ponitur in definitione cum differentia; tunc aut idem animal importaretur per genus et differentiam, et tunc nugatio erit, quia

pone rationem animalis pro animali, tunc animal est substantia animata sensibilis, et rationem rationalis pro rationali, et patebit nugatio. Si sit aliud animal, tunc homo erit duo animalia. Ad illud respondet Avicenna 5. Metaphys. c. 3. licet genus et differentia prædicentur de toto per se, non tamen significant totum per se, sed genus materiale, differentia formale; sed utrumque significat partem speciei per modum totius, et sicut materiale est extra formale, sic conceptus generis est extra rationem differentiæ.

Ad primum, quod prima conversio non valet, sed est fallacia consequentis, quia superius non habet causam quare inferius sibi inest. In subjecto enim potest esse causa inhærentiæ prædicati, licet in prædicato non sit causa, quare subjectum sibi inest. Ad probationem, quod consequentia non valet, quia antecedens non potest esse verum necessario, nisi et consequens, quia alioquin posset esse verum sine illo; tamen antecedens potest habere causam quare prædicatum, vel consequens sibi inest, licet non e contra; alioquin universalis affirmativa converteretur simpliciter, quia *per se* præsupponit *de omni*. Consimiliter ad secundum, non potest ex necessariis sequi nisi necessarium, alioquin præmissæ possent esse veræ sine conclusione, sed ex *per se* potest sequi per accidens, cum tamen illud sit necessarium. Contra 1. Poster. text. com. 15. et 35. si per accidens, non necessarium. Respondetur, id verum est de accidentibus comparatis ad subjecta, de talibus loquitur, quia loquitur de conclusione demonstrationis. Contra, probat ibi demonstrationem esse ex *per se*; ergo loquitur de præmissis primis.

[Quare prædicatio per se non convertitur?]

[Necessarium semper sequi ex necessario, per accidens aliquando ex per se.]

Ad aliud, quod præmissæ sunt falsæ, scilicet *Humanitas est animalitas*, et alia similiter. Ad probationem, quod abstractio duplex, et concretio duplex, ad subjectum et ad suppositum. Primo modo, quando aliquid denominat aliquid extra essentiam suam. Concretio ad suppositum, est quando aliquid significat per modum denominantis aliquid propriæ naturæ, sicut hæc albedo est albedo. Sic est de duplici abstractione. Ad formam, verum est de concretis et abstractis primo modo, et ratio est, quia in prædicatione in primo modo, est prædicatio ratione quidditatis, si prædicatum est intra quidditatem subjecti; ergo præciso quocumque adhuc est de intellectu subjecti; sed si sit concretum ad subjectum, subjectum est extra. In secunda autem concretione, prædicatum non est idem subjecto, nisi quia significat per modum totius, iste modus aufertur in abstracto. Unde dico, quod hîc non est idem prædicatum subjecto, nisi propter suppositum quod ab utroque denominatur, quia prædicatum dicit formam, non suppositum. Ad aliud, quod consequens non semper est de intellectu subjecti, vel antecedentis, licet in consequentia essentiali. Aliter dicitur, quod dicit Philosophus, cui inest differentia sequitur genus, et illud est species, cui inest differentia et individuum, et de individuo

3\. [Duplex abstractio, et concretio. Scot. 1. d. 5. q. 1.]

et specie prædicatur genus per se, non tamen sequitur differentiam per se. Ad aliud, nego consequentiam. Ad probationem, quod verum est, si illud quod est ratio intelligendi facit cum alio unum per accidens, non si faciat unum per se, sicut differentia cum specie, etc.

ANNOTATIONES.

4. Circa unicam quæstionem tertii libri de prædicatione et modo prædicandi generum de differentia, text. c. 10. advertendum quod sententia Doctoris ibi clara est, et non occurrunt correctiones in littera. Ubi tamen scire debes, quod aliæ duæ quæstiunculæ quas Antonius Andr. movet hîc de immobilibus videlicet, et de instanti sunt dubia litteralia, maxime illa de instanti, quam habet Doctor in 2. d. 2. q. 2. incidentaliter ; aliam vero collegit hinc inde, ut patet.

Infra, solvendo 2. principale, est quædam replica, quam non solvit ibi : *Contra probat ibi demonstrationem*, etc. Ad quam potest dici, quod dato assumpto et illato, ita quod nedum loquitur de conclusione, sed etiam de præmissis per se, non tamen sequitur quod propositio non per se, sit non necessaria, imo est consequens cum necessarium sit in plus, ut patet 1. Poster. loquitur ergo ibi de *per accidens* proprie, cujus assignat tres modos t. com. 35. non autem de *per accidens* transumptive, quod est extraneum 1. Elenchorum, et alibi sæpe.

Quod ibi tangitur de duplici abstractione et concretione, posset habere instantias ex dictis ejus super Porphyrio. q. 1. utrum genus vere prædicetur de specie infinitatis, sed super illo loco copiose hæc tractavi, quære. Similiter 5. dist. primi, q. 1. et alibi patet de gradibus abstractionum, ubi idem notavi. Quære Joannem Jandunum hîc, et vide Nominales et alios antiquos, et infra in 7. hujus plura ad hæc notanda habentur, et super 1. Posteriorum.

LIBER QUARTUS

In hoc libro agit Philosophus de subjecto Metaphysicæ ejusque partibus, effectibus, et principiis, de quibus optime tractat Doctor in expositione textus et in quatuor quæstionibus hîc adjunctis.

Ens autem multis modis dicitur, sed ad unum, et ad unam aliquam naturam, et non æquivoce, etc. *text. com.* 2.

QUÆSTIO I.

Utrum ens dicatur univoce de omnibus?

Arist. *hîc text.* 2. *et* 7. Avicen. 1. *Met. c.* 2. *et* 5. D. Thom. 1. *p. q.* 13. *art.* 5. *et* 7. Cajet. *de Analogia nomin. c.* 4. *et* 6. Ferrar. 1. *cont. Gent. c.* 34. Capriol. *in* 1. *dist.* 2. *q.* 1. Soto in Prædicam. *c.* 4. *q.* 1. Fons. 4. *Met. c.* 2. *q.* 3. *per totum.* Suar. *disp.* 2. *Met. sect.* 1. *et sequent.* Vide Scotum *in* 1. *dist.* 3. *q.* 1. *et* 3. *et dist.* 8. *q.* 2. *et in* 2. *dist.* 3. *q.* 1.

1. Quod sic, in æquivocis non est contradictio, in Elenchis; ens et non ens, contradicunt. Minor probatur, Philosophus 1. Physicor. text. com. 26. contra Parmenidem, reducit eum ad hoc inconveniens, quod non ens sit ens. Dicitur quod hoc facit ex concesso, quod omnia sunt unum. Contra, ibi dicit Philosophus t. c. 13. quod principium contra eos est accipere quod ens dicitur multipliciter; sed si ipsi intenderent quod ens diceretur simpliciter, tunc peteret Philosophus supponendo contra eos oppositum dicti ipsorum non probatum, scilicet quod ens dicitur multipliciter. Item, quod ibi sit contradictio simpliciter probatur hîc est contradictio: *Aliquid est et nihil est*, sed *aliquid* non est minus commune quam *ens*. Avicenna. 1. Met. c. 5. *ens et aliquid sunt nomina multipliciter dicta.* Si dicas quod non est hîc contradictio, tunc nunquam erit contradictio, *aliquis et nullus*, quia *aliquis* non potest habere conceptum communiorem quam *aliquid.* Item, nullum æquivocum potest determinari per aliquid additum ad determinatum significatum, ens potest. Probatio majoris: Omne æquivocum importat actu quodlibet significatum, omne determinabile est indifferens ad hoc et illud. Probatio minoris: Aliter sic dicere, *ens album,* non esset major contradictio quam dicere *ens* absolute sine aliquo addito. Item, sequitur *hoc est substantia; ergo ens.* Antecedens non potest esse verum sine consequente; in æquivocis non est consequentia, quia non habent opposita.

Item, ens prædicatur de omnibus, de quibus prædicatur, secundum unam rationem prædicandi, quia in *quid;* ergo prædicatur secundum unum intellectum abstractum. Confirmatur, quia sicut passio una realis requirit subjectum unum secundum rem, ita videtur quod passio una rationis requirat unum subjectum secundum ratio- 2.

nem, hoc est, quod sit unum intelligibile uno conceptu. Quomodo enim una passio rationis aliquibus multis inerit per se, nisi insit alicui primo, quod sit commune omnibus illis, sicut arguitur de passione reali? Item, actus et potentia sunt differentiæ entis; ergo potentia non est magis univoca quam ens; sed potentia dicitur univoce, quia impossibile et possibile contradicunt, et possibile sequitur ad necesse esse, sed nec consequentia nec contradictio est in æquivocis. Item, 7. Phys. text. com. 24. comparatio non est in æquivocis, sed secundum ens, est comparatio. Probatio minoris, tum quia substantia est magis ens accidente, et unum accidens alio; tum quia 2. hujus, text. com. 4. *unumquodque est magis tale, quod est ratio aliis ut talia dicantur*, ideo principia sempiternorum maxime sunt vera, quia aliis sunt causa veritatis, sed sicut ad esse, sic ad verum; ergo si comparantur in veritate, comparabilia sunt in entitate. Item, divisum est unius rationis in dividentibus; ens dividitur in alia, ergo, etc. Item, si ens intelligitur absolutum vel comparatum, addere ens cum inferiori est nugatio, vel improprietas sermonis. Item 3. hujus, ens non est genus, quia est de intellectu cujuslibet; sed si esset æquivocum secundum unum significatum, esset idem cum substantia, et extra intellectum accidentis. Item 4. hujus, text. com. 10. *est scientia una, quæ speculatur ens*, et scientia una est circa univocum subjectum, cujus probatio est 1. Poster. text. com. 1. In æquivocis non cadit demonstratio, de subjecto sunt demonstrationes, in eodem, t. com. 25. Item, de subjecto oportet præsupponere, vel præcognoscere *quid est*, t. com. 22. æquivocum non habet *quid*. Item 4. hujus, text. com. 8. et 9. firmissimum omnium principiorum est, quod impossibile est idem simul esse et non esse; principium notissimum habet terminos notissimos, *quia principia cognoscimus inquantum terminos cognoscimus*, sed termini æquivoci non sunt notissimi. Confirmatur, omnia principia, quæ sunt communes conceptiones, sunt de terminis transcendentibus; omnes illi erunt æquivoci si ens est æquivocum, et ita omnes communes conceptiones erunt dubiæ.

Contra, Porphyrius, cap. de specie, *si quis omnia entia vocet, æquivoce*, inquit, *et non univoce nuncupabit*. Confirmatur, quia nihil unum prædicatur de omnibus propter infinitatem rerum. Respondeo, sicut æquivocatio dicitur apud realem Philosophum, magis adhuc quam in genere, de cujus æquivocatione dicitur 7. Physic. text. com. 31. Contra, Logicus fuit. Respondeo, dicuntur multa in Logica non Logice, sicut 2. hujus, text. com. 12. in omni re mota est materia, hoc pertinet ad Physicum, non ad Metaphysicum. Item in Prædicamentis, *singulum incomplexorum, aut significat substantiam, aut quantitatem*, etc. sed si esset unus conceptus communis omnibus entibus, non esset illud dictum verum, quia incomplexum significans illum, non significaret substantiam, nec alia. 3.

Respondeo, singulum incomplexorum significantium rem alicujus Prædicamenti, quia ibi intendit dividere incomplexum in Prædicamenta, sed non incomplexorum significantium aliquod transcendens. Item 1. Physic. text. com. 13. *ens dicitur multipliciter*, idem dicitur 4. hujus, text. com. 2. Ad omnes auctoritates de *multipliciter*, dicendum quod ideo est, quia non æque primo de omnibus dicitur, sed tamen non æquivoce secundum Logicum, ita quod non sit unus conceptus. Item 4. hujus, text. com. 4. existunt in genere habentia statim ens et unum. Ad illud statim responsio, quod ideo Philosophus dicit quod ens statim est quid, quale, etc. quia sunt immediate partes entis, ita quod non descendit ens in alias partes priusquam in istas, sicut substantia prius descendit in alia, quam in rationale et in irrationale; unde illud statim non ponit æquivocationem, hoc dicit Avicenna 1. Met. cap. 2. d. Aliter potest dici quod ideo ens statim est substantia, qualitas, etc. quia per nullum additum descendit in hæc.

4. Additio. *Ad quæstionem istam de univocatione conceptus entis, dicitur quod quæstio est de significato nominis, quod est ad placitum, ideo non potest per rationem terminari, sed tantum per auctoritatem, vel per usum, quia loquendum est ut plures ex 2. Topic. cap. 11. Sed contra, quæstio est, utrum possit esse unus conceptus communis decem Generibus, quocumque nomine significetur, sive per ens, sive per aliud nomen, posse autem esse talem conceptum, vel non, potest argui ratione. Ad illud vero quod dicitur quod significatum est ad placitum, respondetur quod ad placitum est huic conceptui hoc nomen imponere, vel illud et idem nomen multis æquivoce, vel uni tantum, est ad placitum, sed non est ad placitum quis conceptus possit haberi communior isto, vel non, imo hoc dependet ex natura rei. Similiter ei quod non potest quis concipere, non est ad placitum quod illi nomen imponat; ergo si non potest concipere aliquid commune decem generalissimis, non est ad placitum imponentis quod aliquod nomen significet aliquod commune decem Generibus, quia illud non concipit.*

SCHOLIUM I.

Sententia Avicennæ ens esse univocum et dicere unum conceptum communem omnibus, de quibus dicitur, quam fuse probat auctoritatibus et rationibus, quamque resolutive tenet in Theologia 1. d. 3, q. 3. num. 7. et 9. 2. a num. . et d. 8. quæst. 3. a num, 11. et q. 21. de Anima, ubi in commentario plura de hoc dixi a num. 9.

In ista quæstione videtur opinio Avicennæ 1. Metaph. suæ c. 2. d. et c. 5. a. quod ens dicitur per unam rationem de omnibus, de quibus dicitur, sed non æque primo, quia quædam sunt quas genera, sive species entis, quædam vero ut passiones, etc. Ad hoc est ratio, illa quæ prima sunt ad intelligendum, sunt communissima, quia semper communius prius intelligitur, et non est processus in infinitum in intelligibilibus; ergo illud quod est primum intelligibile simpliciter, est communissimum simpliciter. Sed nullum est tale nisi ens, quia nullum decem Generum, est communissimum simpliciter, quia nullum prædicatur de alio genere; ens ergo potest habere unum conceptum communem. Confirmatur 5.

Ens habere unum conceptum communem.

hæc ratio, quod primo occurrit, debet esse confusum respectu cujuslibet, vel cujuscumque secundo occurrentis, quando est processus a confuso ad determinatum; sed nullum genus est confusum respectu alterius generis occurrentis secundo, ergo, etc. Similiter sicut accidentia per se sentiuntur, ita primo universalissima ipsorum possunt intelligi, sed illud quod est simpliciter primum est tantum unum; ergo illud non potest esse aliquod genus, cum contingat primo occurrere aliud genus et non substantiam. Item, unius potentiæ est unum primum objectum, quia potentia movetur ab objecto secundum formam objecti, et nisi habeat unam formam non movebit, et si intellectus non intelligit unum, nihil intelligit, 4. hujus, text. com. 10. sed primum objectum intellectus est ens, ut commune omnibus. Probatio, illud est primum objectum potentiæ cognitivæ, sub cujus ratione intelliguntur omnia alia ab illa, sicut patet de objecto visus; sed nec ratio substantiæ, nec accidentis reperitur in omnibus intelligibilibus.

6. Dices quod Deus est primum objectum intellectus sui, non tamen includitur in omnibus, quæ possunt ab ipso intelligi. Contra, si sufficeret quod objectum primum potentiæ esset aliquod primum, ad quod omnia alia attribuuntur, sicut dicit dicta responsio; ergo Deus esset simplicitér primum objectum intellectus, quod non videtur esse verum. Item, patet quod potentia receptiva alicujus formæ, ad quam aliæ attribuuntur, non est receptiva illarum aliarum, sicut de materia comparata ad formam substantialem vel accidentalem. Item, substantia forte et Deus non cognoscuntur per propriam speciem; quomodo ergo perfectius cognoscuntur accidente? primum autem objectum perfectissime cognoscitur, etc. Item, aliter patet, experimur in nobis ipsis, quod possumus concipere ens, non concipiendo hoc ens in se vel in alio, quia dubitatio est quando concipimus ens, utrum sit ens in se vel in alio, sicut patet de lumine, utrum sit forma substantialis per se subsistens, vel accidentalis existens in alio, sicut forma; ergo primo aliquid indifferens concipimus ad utrumque illorum, et utrumque illorum postea invenimus ita primo, quod in isto salvatur primus conceptus quod sit ens.

Notandum, quod illud argumentum de objecto intellectus, concludit quod ens per se includitur in quocumque per se intelligibili; quantumcumque enim alicui esset idem, si non per se clauderetur in ejus intellectu, perinde esset quantum ad rationem formalem objectivam, ac si accideret sibi. Sed quando objectum potentiæ per se accidit alicui, illud tantum per accidens est cognoscibile; ergo, etc. Tamen iste processus habet instantiam in sensibilibus communibus, quæ non sunt sensibilia per accidens; tunc etiam non tantum deberet esse unus conceptus communis decem Generibus, sed etiam Generi et Differentiæ, et Uni *et* Vero, *et sic nugatio et processus in infinitum.* Additio.

7. EXTRA *Notandum, quod si sermo est de re, ens cuilibet est idem essentialiter, si autem de conceptu, intra quemlibet clauditur, ubi concipitur aliquid, ut quid in se, puta*

[A]n ens [c]lauditur [in] omnibus?

rationalitas et unitas, etc. Quando autem concipiuntur per modum denominantis, non clauditur intra per se intellectum ipsorum, sed tantum concipiuntur ut informativa entis. Nugationem et processum in infinitum sic vito concedendo hîc nugationem, ens animal, *et hîc,* ens rationalitas, *et* ens unitas, *nisi intelligatur specificativa constructio sic;* ens quod est animal, etc. *nec est tunc inutilis repetitio. Sed nunquam in definitione fit conjunctio Generis et Differentiæ in abstracto, unde non clauditur ibi idem bis; et tamen ipsa Differentia per identitatem est essentialiter ens, licet non formali prædicatione, nec per se primo modo, sed magis per accidens, sicut hîc,* sapientia est potentia Dei. *Sed si arguas de processu in infinitum sic : Animal et rationale essentialiter in entitate conveniunt, et non sunt idem; ergo differunt aliquo, et illud alio, et sic in infinitum. Hîc dico, quod se totis conveniunt, et se totis differunt, quia ens non dicit partem perfectionis ipsorum, sed totam, sicut individua se totis conveniunt et differunt, quia species dicit totum esse individuorum; sic ergo illa responsio, quæ negat illud quod commune unum in multis distinguitur in illis aliquo alio a se, vitat processum in infinitum ex parte rerum. Illa autem quæ ponit ens non claudi in quolibet conceptu per se, vitat nugationem, ubicumque denominativum additur enti, et prædicationem per se, ubicumque illud subjicitur enti, et hanc salvat esse per se secundo modo,* ens est unum, *et tamen quantum ad realitatem, tam ista prædicatio est per accidens,* unum est ens, *quam ista,* ens est unum, *identica est. Tunc ad istud argumentum contra istam opinionem, illud additum est ens. Dico quod sic per identitatem, non tamen formali prædicatione per se.*

[G]enus et [di]fferentia [in a]bstracto [n]on con[ju]ngun- tur.

[G]enus et [dif]ferentia [se] totis dif- [f]erunt.

[Un]um est [e]ns, an [pr]ædicatio [pe]r acci- dens ?

8. Ens univocum creato et increato.

Nota etiam, quod illa argumenta concludunt, quod ens sit commune ad ens creatum et increatum, quia constat certum esse de Sole quod sit ens, dubitare autem an sit Deus, et hoc bene confirmatur per illud 2. Met. text. com. 4. Principia sempiternorum sunt verissima. *Ubi videtur velle verum esse univocum principiis sempiternorum et principiatis, alioquin quid valet illud secundum quod aliis inest univocatio? Tunc dicitur quod ens, et omnia consequentia ipsum, inquantum ens, ut bonum, verum, etc. ex se sunt indifferentia ad limitatum vel illimitatum, et ultra sub limitato ad substantiam et accidens, et ultra cum omnis res cujuslibet Prædicamenti necessario sit limitata, impossibile est aliquod transcendens formaliter esse speciem alicujus generis, ita quod non denominat opposita, sic quod ipsa sunt species generum, sed omnino in nullo genere sunt.*

Item 3. hujus, text. com. 10. Ens non potest esse genus, quia est de per se in intellectu cujuslibet; sed si aliquo modo æquivoce diceretur, posset secundum unum significatum esse extra intellectum alicujus. Accipiendo enim ens, ut significat substantiam, ita est extra intellectum differentiæ, sicut substantia, et sic de quolibet alio significato. Item, omnia numerata conveniunt in aliquo communi, substantia et quantitas sunt diversa entia, quia idem et diversum condividunt totum ens; ergo sunt duo entia; igitur ens est unus conceptus communis eis. Item, alias non convenientius divideretur ens in substantiam et accidens, quam

Si ens non esset univocum non divideretur, prius in duo

quam in decem. in ens quando, et in ens non quando, quia nec accidens posset significare aliquid commune novem Generibus magis quam ens decem Generibus, et ita prima divisio entis non esset in duo, sed in decem.

SCHOLIUM II.

Adducit, et solvit septem fortissima argumenta contra univocationem entis, quoad decem Prædicamenta, salvans ens non esse genus (sustinendo quod non sit univocum generi et differentiæ, quia non imbibitur in hac formaliter, ut habet ipse 1. d. 3. q. 3. num. 6. 7.) neque dari nugationem in definitionibus; lege attente quia rationes sunt optimæ, et solutiones singulares.

9. Contra, tunc ens esset genus. Probatio consequentiæ, quod proprie prædicatur de multis, prædicatur de eis secundum rationem alicujus universalis de numero quinque universalium; sed ens per te est hujusmodi; ergo prædicatur secundum rationem universalis; non Differentiæ, quia non prædicatur in quale; nec Proprii, nec Accidentis, quia sunt extra essentiam illius, de quo prædicantur; ergo ut Genus. Ad hoc responsio. Porphyrius ordinat librum suum ad Prædicamenta Aristotelis sicut dicit in procemio; loquitur ergo de illis universalibus, quæ aliquo modo inveniuntur in ordine Prædicamenti. Præter illud potest poni universale transcendens, quod ad nullum Prædicamentum pertinet, et duo universalia transcendentia, unum autem dicitur in *quid* scilicet ens, et aliud dicitur in *quale* scilicet unum, etc. Aliter potest dici, quod quantum ad divisionem Porphyrii, forte *ens* est Genus, et *unum* Proprium, sed non quantum ad hoc quod est dicere partem Speciei, ita quod determinetur per Differentiam. Aliter, quod comparando ad inferius potest ens habere rationem speciei specialissimæ, sicut dicit secunda responsio post illud, *ista ratio, etc.* Item arguitur sic: Tunc genera prima sunt species, nam omne illud quod habet in suo per se intellectu aliquid materiale, et aliquid formale, potest proprie definiri per aliqua duo expressiva illius conceptus; sed omne primum genus est hujusmodi, quia habet in se conceptum entis, et aliquid formale, determinans illud commune ad hoc genus; ergo est definibile per commune, et illud formale additum. Ista ratio non probat quin ens sit univocum decem Generibus, sed tantum quod non sit univocum Generi et Differentiæ, et hoc potest concedi, licet non primum. Aliter dici potest, quod sicut individua duo se totis numero differunt, et se totis sunt unum in specie, nec est aliquid reale in altero nisi natura speciei, sic hîc de generibus sub ente. Unde prima propositio potest negari de omni uno communi, quod dicit totum illud, quod inferius; vera est autem tantum de alio communi, quod dicit partem inferioris, tunc enim determinatur per aliquid quod dicit aliam partem. Ens autem dicit totum quod substantia, et quod homo, quia quidquid est ibi, est per se ens primo modo.

Arguitur ens esse genus, si est univocum.

Si ens est univocum, genera videntur esse species.

10. Item arguitur sic, omne unum in se, si distinguitur in diversis, distinguitur per alia addita sibi; conceptus entis est unus de se, in omnibus Generibus, quæro de ad-

Modi entis an includunt ens

dito A aut est ens, et sic ens erit de intellectu ejus scilicet A, quia ens prædicat substantiam cujuslibet entis, 4. hujus, text. com. 3. et 4. ergo A, substantia est ens, et sic nugatio. Si sit non ens, tunc omne genus generalissimum est formaliter non ens, quia illud formale est non ens, et omnes species formaliter non ens. Ad istud argumentum sunt quatuor responsiones. Prima, concludit argumentum quod ens non sit commune Generi et Differentiæ. Secunda, quod commune est per identitatem, sed non quod formaliter claudatur in conceptu utriusque, sicut est commune *uni* et *bono*. Tertia, quod commune est formaliter et essentialiter cuicumque naturæ conceptæ, ut est aliquid in se, non tamen conceptæ, ut denominat aliud, est formaliter commune, sed tantum per identitatem. Quarta, quod est commune cuicumque quocumque modo concepto, et hoc tam formaliter quam per identitatem, sed est tale commune quod descendit in inferius per nihil additum, sed dicit totum illud quod dicit inferius.

4. Solutiones ad arg.

Prima responsio habet dicere quod ens æquivoce dictum dicitur formaliter de Differentia, et tunc argumenta pro prima opinione videntur contra hoc. Vel si dicat quod nihil est commune Differentiæ, nec formaliter, nec per identitatem, dicit quod Differentia diceret realiter aliud ab ente secundum quamcumque significationem. Secunda responsio, quamvis hoc evadat, tamen quare formaliter clauditur in uno ente, et non in alio? Tertia responsio vitat hoc, sed quare in conceptu istius entis, quando scilicet concipitur ut denominativum, non clauditur formaliter ens, non dicit. Quarta responsio, nullo modo cavet nugationem, quandocumque aliquid additur enti, vel aliquid alteri, quia in utroque clauditur formaliter idem conceptus entis, cavet tamen processum in infinitum, quia non per aliquid aliud additum descendit. Tertia responsio videtur probabilis, quia ex quo conceptus entis est absolutus, non est inconveniens quod claudatur in aliquo quod concipitur tanquam absolutum in se, non autem ut concipitur, ut denominativum alterius, sicut in albedine includitur formaliter color, non tamen in albo. Unde non est nugatio *color albus*, et si jungatur isti quarta responsio, quod respectu istorum, quibus est formaliter commune, est tale commune quod non descendit per additum, vitatur nugatio et processus in infinitum, primam nota. Nec contra istam est aliquod argumentum pro prima opinione, sufficit enim quod primum intelligibile quoad primum argumentum, et proprium objectum intellectus quoad secundum, sit aliquid commune formaliter cuilibet concepto absolute, et commune per identitatem cuicumque quocumque modo concepto; et quoad tertium, quod certus sit aliquis de quocumque, quomodocumque concipiat, quod illud per identitatem sit ens, licet nesciat in particulari quod ens, nec quomodo, an scilicet formaliter claudatur in ipso, ut sic concipitur, an non. Hæc etiam communitas tam formalis quam identica,

Impugnat 4. responsiones datas.

Ens non dici de omni eo quod concipitur, ut denominativum, ut est differentia.

satis prohibet ens esse genus; sufficit etiam communitas identica ad hoc quod illa, quibus sit commune proprie numerentur, quia numerus magis ratione essentiarum quam modorum concipiendi; essentiis autem uno modo conceptis, est ens commune formaliter.

11. Item, arguitur quod nunquam esset definitio sine nugatione, hoc est inconveniens ex 7. hujus text. comm. 43. Similiter hîc esset nugatio, *homo albus*, quia ens secundum eamdem rationem est de per se intellectu utriusque. Hoc non valet, quia nec hîc est nugatio, *homo humanus*; nec ens quod est commune decem Generibus, per se includitur in albo. Unde hîc forte esset nugatio, *homo albedo*. Item arguitur 5. hujus, t. non habente comm. *Differentia sunt quæ sunt diversa aliquid idem entia*. Si ergo prima Genera aliquid dictum haberent de eis univoce, essent differentia, et non diversa, et tunc nulla essent diversa, nisi quæ differentia, quia superiora decem Generibus, non sunt diversa nec contenta sub illis. Respondeo, duæ differentiæ oppositæ essent diversæ, et duo individua speciei specialissimæ. Item arguitur sic : Tunc non esset negativa immediata, quando negatur unum generalissimum ab alio, consequens est falsum 1. Poster. text. com. 31. Probatio consequentiæ, quia extrema essent in aliquo toto, quod non debet esse quando negativa est immediata. Respondeo, non sunt in aliquo toto, quod potest esse medium removendi unum ab alio, sicut nec duo individua. Item arguitur sic : omnia entia attribuuntur ad substantiam, inquantum entia, sed attributo secundum quod attribuitur, et ei cui attribuitur, non est aliquid commune univocum, quia prædicatum univocum prædicatur in *quid*; prædicatur ergo de eo secundum se, non secundum hoc quod attribuitur alteri. Respondeo, major sic intelligitur, id est, secundum entitatem suam, quia entia secundum se tota, attribuuntur ad substantiam, ut ad primum, sed non inquantum entia, id est, inquantum ens prædicatur de ipsis; ita enim in *quid* per se prædicatur de qualitate, sicut de substantia, et sic vera est illa propositio. Exemplum de speciebus numerorum, unde sunt entia per substantiam effective et non formaliter, et cum hoc stat univocatio.

An ens includitur in albo?

Si ens clauderetur in omnibus an aliqua essent diversa?

Attributo et ei cui attribuitur ens est commune.

SCHOLIUM III.

Videtur tenere ens non esse univocum, sed analogum decem Generibus. Mauritius tamen hîc notat eum esse problematicum, sed videtur hanc sententiam præferre, quandoquidem ultimo loco eam ponat, sed ultimum argumentum pro prima sententia Avicennæ positum n. 6. quod est præcipuum fundamentum pro univocatione entis, et est de neutralitate conceptus ejus, cum certitudine conceptuum inferiorum entium, non solvit, quod signum esse videtur, quod secundam sententiam de analogia, quæ est Averrois, non prætulerit, de quo quidquid sit, univocationem entis ad creatum et increatum, et decem Genera, tenet in Theologia locis citatis, in 1. Schol. et hoc secundum ipsum tenendum est, esto hîc teneret oppositum. Adde quod potius hîc inclinat in sententiam Avicennæ, ut patet ex ultimis verbis hujus quæstionis, quibus tandem, post longam disputationem, tenet conceptum entis esse unum, ut præscindit a modis per se et non per se qui sunt determinativi, et nihil

determinabilis, ut loquitur Doctor, id est ipsius entis ut sic. Vide Ant. Andr. hîc q. 1. qui clarius tractat multa ex his, quæ Doctor hîc tangit.

12. Ad quæstionem, concedo quod ens non dicatur univoce de omnibus entibus, non tamen æquivoce, quia æquivoce dicitur aliquid de multis, quando illa, de quibus dicitur non habent attributionem ad invicem, sed quando attribuuntur, tunc analogice. Quia ergo non habet conceptum unum, ideo significat omnia essentialiter secundum propriam rationem, et simpliciter æquivoce secundum Logicum; quia autem illa quæ significantur inter se essentialiter attribuuntur, ideo analogice secundum Metaphysicum realem.

Ad primum, quod minor est falsa. Ad probationem, quod utitur hypothesi Parmenidis, quod est ens dici univoce. Ad illud in contrarium, quando aliquis arguit contra alium, oportet accipere oppositum alicujus consequentis ad dictum suum si sit notius, et hoc non est petere, sed probare quod ita sit ibi. Sustinenti enim omnia esse unum, consequens est dicere ens dici univoce. Oppositum consequentis accipit Aristoteles quod ens dicitur materialiter. Contra, tunc uteretur oppositis in sua ratione, accipit enim oppositum consequentis quod *ens dicitur multipliciter*, et conclusio, quam infert hîc, scilicet *ens est non ens*, non est inconveniens, nisi ens diceretur simpliciter; ergo ratio ejus supponit duo opposita. Dicendum, quod non potest inferri negatio ejusdem de se, nisi accipiantur præmissæ oppositæ ad illud concludendum. Ad aliud, quod non nisi facta distinctione utendo re pro substantia, vel pro aliquo genere determinato. Et ad probationem dicendum, quod aliquid et aliquis, et talia syncategoremata sunt res secundæ intentionis, et possunt esse ejusdem rationis quibuscumque addantur, nec est æquivocatio ex parte eorum. Sed si sit æquivocatio, hoc erit ex parte rerum determinabilium, sicut dicitur, *nullum ens*, *aliquod ens*, ex ratione rei; hîc non, *nullus homo*, *aliquis homo*, quia res unius rationis est in utroque

Ad aliud, dicendum quod æquivocum non potest determinari. Ad minorem, neganda est, vel quia est nugatio, ut repugnantia intellectuum. Sed quoad utentes potest determinatio fieri de æquivoco, quia utuntur æquivoco pro illo significato, ubi determinatio potest inveniri. Ad aliud, quod consequentia non valet, *substantia; ergo ens*, nisi *ens* distinguatur. Quod probatur, quia aut *ens* accipitur pro substantia, et tunc non valet consequentia, quia in consequentia est ordo, si pro quantitate, tunc falsa illatio. Ad aliud, quod falsum est, sed eadem ratio prædicandi intentionaliter potest esse omnium generum, licet conceptus sub eis non sit univocus. Ad aliud, quod possibile 5. hujus, text. comment. 17. uno modo est principium transmutandi; alio modo, et ad propositum, est æquivocum ad res secundæ intentionis et primæ. Ad aliud, quod comparatio proprie dicta est secundum magis et minus in eadem forma, hoc non est secundum ens;

13. Potest determinatio fieri de æquivoco.

Comparatio fit secundum eamdem formam. comparatio enim secundum ens, non est nisi secundum ordinem, secundum quod aliquid unum dependet ab alio in entitate, sicut accidentia ad substantiam, ideo substantia dicitur primum ens, in causando accidentia. Tamen Philosophus 8. Ethicor. dicit c. 1. quod recipiunt magis et minus altera specie, sed hoc potest secundo modo fieri. Ad aliud, quod principia corporum cœlestium necesse est illa esse verissima, sed ejusdem generis. Contra, si principiis et principiatis entitas univoca, et omnia sunt principia et principiata; ergo, etc. Dicendum, quod principia et principiata consequuntur ens non solum in communi, sed in particulari genere; unde si sint principia et principiata ejusdem generis, habent univocam entitatem, alias non. Ad aliud, quod ens non est genus, dicendum quod non potest esse genus non propter hoc, quod habet conceptum communem, sed ens convertibile cum substantia est genus. Ad aliud de subjecto univoco, dicendum quod subjectum est tale, sed ens non est hoc subjectum, sed substantia, et illud est univocum, et non solum de illo hîc consideratur, sed de omnibus sibi attributis, non sicut de subjecto. Ad aliud, quod hoc est verum, quia cognitis terminis est certissima quantum ad compositionem, tunc apprehendendo ens secundum unam et distinctivam rationem, et componendo ipsum cum alio potest esse principium certissimum.

Principia et principiata quando ejusdem generis?

14. Ad primum pro opinione Avicennæ dicitur, quod communissima sunt primo intellecta, et decem sunt communissima, non tamen ista omnia sunt primo intellecta, sed substantia ad quam omnia alia reducuntur. Et substantia est prius, non prædicatione ad decem Genera, sed prius perfectione et causa, nec est dare aliquod commune ad decem, quod prius intelligatur. Ad aliud, quod major est falsa, sed illud est substantia. Ad probationem, quod primum objectum non oportet extendi ad omnia intelligibilia prædicatione, sicut manifestum est de objecto sensus visus, quod primum objectum non prædicatur de omnibus, quæ sentiuntur a visu; magnitudo enim non est color, sed sufficit quod primum objectum sit ratio cognoscendi alia, quia magnitudo non videtur, nisi quia colorata, sic substantia respectu aliorum generum. Ad tertium dico, quod convenit cognoscere de aliquo quod ipsum existit, non cognoscendo si in se existit, vel in alio. Sed illud esse existere non est quid, sed prædicatur denominative de eo, sicut accidens, et illud ponitur de genere accidentis, et ejusdem rationis est in omnibus rebus, ut denominans illa; de ente autem quod prædicatur in quid de omnibus, non potest unus conceptus concipi, nisi in aliquo genere determinato. Contra, si convenit concipere hoc esse, concipimus hoc esse quid, quia non cognoscitur esse, nisi quia cognoscitur habere aliquam essentiam, et ita aliquod quid. Aliter dicitur, quod eadem essentia potest concipi sub diversis rationibus concipiendi, et uno modo potest conceptus esse

Objectum non prædicari de omni quod percipit potentia.

certus, alio modo non; ens enim significat idem quod substantia, tamen contingit concipere eamdem essentiam sub ratione essendi a quo imponitur hoc nomen *ens*, et non concipiendo illam sub ratione substantialitatis, a qua imponitur hoc nomen *substantia*. Contra, cognoscens aliquid inesse necessario alicui, cognoscit illud habere aliquam quidditatem, et iste conceptus est sibi certus, sed dubitat an illa quidditas sit substantiæ vel accidentis, quia alioquin quidquid tale conciperet, sciret utrum pertineret ad definitionem illius cui necessario inest, vel esset ejus propria passio, cum de multis talibus sapientes dubitent. Unde primus conceptus videtur de ente, ut opponitur ei, quod est *nihil* determinabilis ultra per se, vel non per se, etc.

ANNOTATIONES.

Circa primam quæstionem quarti libri,
15. de univocatione entis, text. c. 2. quæ magnæ difficultatis et ambiguitatis apud antiquos et modernos est, adverte qualiter probabiliter ostendit modum sustinendi, et univocationem secundum Avicennam, et analogiam secundum Commentatorem et alios, seu æquivocationem Logice loquendo, et non determinavit se expresse hîc propter causas, quas assignavi a principio, in primo vero Sentent. d. 3. et 8. se determinavit. Quære opiniones antiquorum et modernorum hîc, utpote Rabbi Moysis, Alberti, Thomæ, Henrici, Nominalium, et super Sententias, et in hoc 4. et alibi pluries. Qualiter autem sit Logice æquivocum, et Metaphysice transcendentale, licet non prædicetur univocum, et qualiter argumenta Doctoris pro et contra, debeant interpretari, et concordia induci, alias super q. 4. Anteprædicamentorum hujus copiose notavi, videantur omnia ibi; fere eodem modo hîc, et in illa quæstione sentit, sed hæc non debent movere aliquem ad inferendum contradictionem in dictis hujus, ut supra notavi.

In aliquibus originalibus ad finem q. ponuntur solutiones argumentorum post oppositum q. ordinate sic. Qui vult tenere ens esse univocum dicere potest ad argumenta principalia facta in oppositum per hunc modum : Ad illud Porphyrii, *si quis omnia entia vocet*, etc. responsio *sicut æquivocatio dicitur*, etc. et sic bene valerent, licet aliqui totum usque ad finem dicunt *Extra*; in aliquibus vero immediate adduntur singulæ ad singulas. Eligat lector quod voluerit.

Inter argumenta ante oppositum ponuntur duo in aliquibus, quæ in aliis non habentur, nec solutiones ad ipsa. Primum ibi : *Item divisum*, etc. Secundum ibi : *Item si ens*, etc. quæ tamen faciliter solvuntur tenendo aliam viam, et in prædicamentis ubi supra solvuntur.

Infra ibi : *Ad quæstionem istam*, etc. usque illuc : *In ista quæstione*, etc. assignatur communiter additio, satis tamen ad propositum, bona littera est; opinionem quam ibi tangit quære in antiquis hîc et alibi.

Consequenter infra arguendo pro opi- 16.
nione Avicennæ ponitur quædam additio in aliquibus originalibus ibi : *Notandum quod illud argumentum de objecto intellectus*, etc. usque ibi inclusive, et *sic nugatio et processus in infinitum*, et sequitur immediate in aliquibus originalibus : *Notandum quod si sit sermo de re*, etc. usque ibi inclusive : *Sed omnino in nullo genere sunt*, et totum assignatur extra. Ad finem tamen quæstionis hujus, illud

secundum *notandum*, in aliis originalibus situatur, et satis bene, quia ex hoc infertur determinatio intentionis Doctoris in quæstione. Nam licet probabiliter sustineat utramque viam, magis tamen Avicennæ ut in simili supra q. 1. primi hujus disputavit, favet namque Avicennæ inter Philosophos ubique, nisi sit contra fidem et Augustino inter Doctores Catholicos, et Paulo inter Apostolos, et Joanni inter Evangelistas, et nimirum, quia teste Boetio omnis similitudo appetenda est.

Infra ibi : *Ad hoc potest dici quod Porphyrius,* etc. usque ibi : *Item etiam genera prima,* etc. dicitur additio, sed bona, ubi adverte in prima istarum trium responsionum, qualiter caute exponatur ens esse universale, propter ea quæ habet 25. dist. 1. Reportationum, et alibi sæpe. In 2. responsione videtur fundari opinio Boetii, in tertia vero modus dicendi Francisc. in prolog. Conflat. q. 11. quas omnes colorabis, et defendes contra loquentes.

Consequenter ibi : *Ad istud argumentum sunt quatuor responsiones, etc.* usque ibi : *Item nunquam definitio esset sine nugatione, etc.* ponitur totum Extra vel Additio, sed littera valde singularis est.

17. Infra etiam ibi : *Responsio major sic intelligitur, etc.* usque ibi : *Ad quæst. etc.* dicitur *Extra,* sed notabis quod in tota hac disputatione contra opinionem Avicennæ, ut ostendantur argumenta non valere, addidit Doctor responsiones immediate, vel in margine ; unde dicuntur extra, vel in littera formaliter, et postmodum assignatæ sunt, ut supra. Efficacissimæ tamen sunt, quare defende eas, et licet multi conentur infringere ipsas et similiter satisfacere argumentis ad oppositum, tu tamen assume gladium solertiæ Scoticæ, et scutum sinceræ veritatis Aristotelicæ, et clypeos confringes et capras disperdes, et garrulos dissipabis loquentes, et Averroystarum umbrosas evelles frondes.

Sententia Doctoris ibi : *Ad quæstionem, concedo, etc.* exponatur ut dixi prius, et declaravi, ubi supra notavi satis copiose. Intendit enim præcise ostendere qualiter, secundum imaginationem antiquorum, sustineri possit entis analogia, vel æquivocatio non quod hoc sustinere velit, nisi fiat sermo de univocatione prædicabili et proprie logica. Unde tertium argumentum pro Avicenna remanet insolutum, in quo se fundat ubique de alienitate et neutralitate conceptus, de quo est certitudo, etc. quare illam viam consequenter provectus insecutus est, ulterior declaratio horum, quia nimis prolixa hic, quæratur ubi supra, et dimittatur lectori subtili.

Quod in hac q. et supra q. 1. primi libri tetigit de prædicatione entis de omnibus in *quid*, cum accipiuntur ut *quid*, habet videri multum profunde, quia valde singulare, et objectiones in contrarium alibi ex dictis ejus solvi, vel aliter declarando.

Si igitur ens et unum idem et una natura, eo quod se ad invicem consequuntur sicut principium et causa, sed non ut una ratione ostensa. *text. com.* 3.

QUÆSTIO II.

Utrum ens et unum significent eamdem naturam?

Arist. *hîc c.* 2. *et* 5. *et lib.* 5. *c.* 6. *text.* 11. *et lib.* 10. *c.* 1. Avicen. 3. *Met. c.* 2. *et lib.* 7. *c.* 1. D. Thom. *hîc lect.* 2. Ant. Andr. *hîc q.* 3 Capr. *in* 1. *dist.* 24. *q.* 1. *art.* 1. Durand. *ibid. q.* 1. *et* 2. Gabriel *q.* 1. *art.* 3. *dub.* 3. Greg. *q.* 1. *art.* 1. Henr. *quodlib.* 1. *q.* 1. Fons. *c.* 2. *q.* 5. Vide Scotum *in* 2. *dist.* 3. *q.* 2.

Quod non, quia tunc hoc esset
1. unum, *tantum unum est ens;* consequens est falsum, ergo et antecedens. Consequentis falsitas patet

per Philosophum 1. Physic. text. c. 6. et infra, quia improbat Parmenidem, qui ponit tantum unum esse. Consequentia patet, quia quando aliquid prædicatur de aliquo convertibiliter, prædicatur de eo cum dictione exclusiva. Respondetur, quod Parmenides concessit tantum unum determinatum, contra quod arguit Philosophus. Contra, sequitur : *Tantum unum; ergo tantum hoc unum*. Probatio, antecedens infert affirmativam exponentem consequentis, et negativa exponens antecedentis, negativam consequentis. Probatio primi, tantum unum est ens, ergo omne ens est unum. Ultra, ergo hoc ens est unum, ultra converte; ergo hoc unum est ens. Probatio secundi, sequitur : Nihil aliud ab uno ; ergo nihil aliud ab hoc uno. Probatio, quia ex universali affirmativa sequitur singularis affirmativa sic: Omne aliud ab uno; ergo omne aliud ab hoc uno. Probatio, singulares primæ inferunt singulares secundæ, sequitur ergo hoc aliud ab uno; ergo hoc aliud ab hoc uno et illud, et sic de aliis; ergo prima universalis infert secundam, et tunc ut prius. Item, dividens non significat eamdem naturam cum diviso, unum dividit ens. Probatio primi, si sic, tunc condividens ex quo opponitur condividenti esset non ens, et ita non diceret ens. Item, cujus omnes species sunt determinati generis, ipsum est determinati generis, sed omnes species unius, idem, simile, et æquale sunt in genere relationis; ergo, etc.

In oppositum est Philosophus 4. hujus, text. comm. 3. ens homo, et homo et unus homo, idem significant. Probatio, quia non separantur in generatione et corruptione. Item, ens et unum prædicant essentiam cujuslibet; ergo significant idem. Consequentiam probat Commentator comm. 3. hujus cap. 1.

SCHOLIUM I.

Opinio Avicennæ, ens et unum dici de omnibus, non tamen esse eamdem naturam, sed distingui ut subjectum et passionem, variis rationibus suadetur, et in ejus favorem argumenta ad oppositum solvuntur.

2. Opinio Avicennæ 7. Metaphys. suæ, dicit quod ens et unum prædicantur de omnibus, tamen non sunt idem secundum naturam, sed secundum subjectum, sicut subjectum et passio, quia si unum esset idem essentialiter cum ente, sive secundum essentiam, tunc multitudo esset non ens. Item dicendo, *ens unum*, esset nugatio. Ad hoc Commentator dicit, quod non est nugatio, quia non significant idem eodem modo. Contra, genus et species significant eamdem naturam alio et alio modo, et tamen dicto universali, si addatur particulare, est nugatio secundum Philosophum 6. Topicorum, cap. 3. Item 5. Topicorum, cap. 4. quando exprimitur definitio pro nomine erit plana nugatio, quæ prius latuit, ut sit natura significata per *ens* et *unum* A, et modi diversi B C, tunc est idem dicere ens unum, et dicere A A, et B C, et hoc certum est quod dicere A A, est nugatio; ergo, etc. Item, quæro de istis modis, aut sunt intra conceptum entis et unius, aut ex-

tra conceptum sub quo concipitur. Si extra, non excludit negationem, sicut probatur super *animal homo*; si intra, tunc aut ille modus est totus conceptus, aut pars. Si primo modo, tunc non significant idem quod est oppositum positi. Si secundo modo, pone definitionem pro nominibus, tunc erit aliquid idem bis dictum; sequitur etiam quod ab *uno* et *ente* possit abstrahi conceptus unus communior, vel simplicior utroque, et illud erit prius dictum. Item, tertia ratio pro opinione Avicennæ, quod significat idem alicui prædicatur de eo in *quid*, est *unum* denominative prædicatur de ente; sed dicitur quod *unum* non prædicatur denominative, licet videatur.

3. Contra, si prædicatur in *quid*, tunc abstractum prædicatur de abstracto, alterius facta abstractione a subjecto tantum. Sed unitas scilicet et entitas sunt abstracta a subjecto, non a supposito, quia hæc est vera: *Hæc unitas est unitas*, tunc hæc est vera, *unitas est entitas*, vel e converso, sed hæc est falsa, quia indivisio est de intellectu *unius*, sed non de ratione entitatis; ergo non sunt idem. Item quarta ratio: Omnis unitas est de genere Quantitatis; ergo nullum unum est convertibile cum ente. Probatio primæ, omnis unitas cum alia constituit, numerum; ergo omnis unitas est de genere Quantitatis. Dicitur quod *unum* est æquivocum ad *unum* quod est convertibile cum ente, et ad *unum* quod est principium numerorum, sed tunc hæc est falsa, omnis unitas est determinati generis. Et ad illud quod omnis unitas

An omnis unitas cum alia facit numerum.

cum unitate constituit numerum, falsum est, nisi in continuis, sed *unum* transcendens facit cum alio multitudinem. Contra, quod constituat numerum proprie dictum, in 10. hujus, text. com. 20. hæc est ratio numeri: *Numerus est multitudo mensurata uno*. Probatio, non mensuratur numerus *uno*, nisi sicut per partem aliquotam; unitas autem ubicumque est, est pars aliquota multitudinis, quia aliquoties sumpta, ipsam reddit. Item, ubicumque est unitas, et unitas est differentia numero, vel specie, vel genere; et quæ differunt genere, et specie, et numero, et ubi differentia specie et numero, sed ubi differentia numero et numerus, sed omnia entia differunt specie, sicut Angelus ab homine. Item, Commentator. 6. Ethicor. parum ante capitulum de Eubulia. cap. 9. commento 80. in princ. dicit, quod numerus est mensura, sive in corporibus, ut in decem hominibus, sive in non corporibus, ut in decem animabus. Respondeo, propter inclinationem ad corpus. Contra, anima, quia hæc, inclinatur ad hoc corpus, non e converso; similiter anima hominis inclinatur ad corpus hominis, non e converso. Similitudo patet ex 5. Metaphysicæ, text. com. 3. de causa universali et singulari ad effectus. Item, Damascenus in Sententiis c. 54. duæ naturæ dicuntur sub discreta quantitate.

Numerus est multitudo mensurata uno.

Sustinendo positionem Avicennæ, respondetur ad argumenta principalia. Ad id quod dicit Philosophus quod *ens* et *unum* significant eamdem naturam, subjungit sicut principium et causa, tunc sic est 4.

intelligendum, quod illud quod per se significatur per *ens*, illud dat *unum* intelligere, non tanquam principale significatum, sed significat privationem per se, et privatio non est nisi in natura, ideo dat intelligere naturam ex consequenti. Ad primum, quod consequentia non valet, homo ens, homo et unus homo sunt idem; ergo ens et unum sunt idem. Probatio per instantiam, quia 7. hujus, text. com. 18. dicitur, *idem est nasus simus, et nasus cavus*, nec sequitur; ergo simitas est cavitas, quia contrahuntur in tertio determinando ad unum. Dicitur tamen quod non sic arguit, unus homo, et ens homo, sunt idem; ergo ens et unum sunt idem, sed sic, quia non separantur in generatione, hoc est, quia generationem entis necessario concomitatur indivisio; tamen unitas scilicet indivisio non generatur sicut ens, ita quod unitas per se terminet generationem, quia *unum* non dicit aliam naturam positivam quam *ens*. Si diceret, forte aliqua propria generatio terminaretur ad unitatem secundum principalem opinionem. Ad aliud, quod quælibet substantia est ens per se primo modo, et quælibet natura est unum per se secundo modo, quia indivisio statim sequitur quodlibet ens.

Per accidens dicitur tot modis, quot per se.

Ad argumentum Commentatoris, aut unum per se, aut per accidens, respondetur, *per accidens* dicitur tot modis, quot modis *per se*. Concedo quod *per accidens* quod opponitur *per se* primo modo, sed non quod opponitur *per se* secundo modo, cum dicit; ergo per aliud.

5. Ista propositio : *Homo est unus per aliud*, potest dupliciter intelligi, sicut ista : *Homo est risibilis per aliud*, vel per aliud ab utroque extremo, quod est falsum; passio enim inest subjecto propter subjectum, vel per aliud ab altero, sicut homo est risibilis per aliud a risibili, et verum est, quia per humanitatem; unde quia homo est homo, ideo homo est risibilis. Hoc secundo modo, concedo, sed tunc non sequitur, ergo illud aliud est unum per se; sed sequitur, ergo homo, de quo unum dicitur per accidens, est homo per se, ita quod nullo modo per accidens; quia quæ primo modo per se insunt, neutro modo per accidens prædicto inesse possunt, quia ibi subjectum propter quod prædicatum sibi inest a neutro extremo est aliud simpliciter. Tamen secundum tres gradus in primo modo, est subjectum magis, vel minus aliud a prædicato; maxime quando pars definitionis prædicatur de definito; minus quando definitio tota de definito; minime quando idem de se, unde ibi est primus gradus primi modi. Nota, bene conceditur quod quandocumque aliquid est A per accidens, quod aliquid sit A per se, quia A est A, ut sic reducatur *per accidens* ad *per se*, tanquam ad necessario præsuppositum, sed nunquam tenet, B est A per accidens; igitur per aliquid quod est A per se, ita quod *per accidens* reducatur ad *per se* quod sit causa, et hæc a parte prædicati. Potest enim tota causa inhærentiæ per accidens A, esse in subjecto, sicut etiam est communiter in propositionibus per se, quod causa inhærentiæ per se est in subjecto

Homo est visibilis per aliud, exponitur.

Subjectum magis, vel minus aliud a prædicato, tribus modis.

B. est A, per accidens, ergo aliud est A per se, non sequitur.

In propositionibus per se causa inhærentiæ

est in subjecto. non in prædicato; non enim anima est causa, quare ipsum inest homini, quia tunc animalitas in asino esset causa, sed humanitas est causa quare animal inest. Potest tamen esse, quod inhærentia per accidens reducatur ad inhærentiam per se, vel ex parte subjecti, vel ex parte prædicati. Unde arguendo ad alteram partem est fallacia consequentis, reducitur autem ad illam, ut ad causam sine qua non est vera, sed non ut ad causam necessario inferentem. Aliter enim omne per accidens esset necessarium, quia ex necessario non sequitur necessario, nisi necessarium; unde communiter ad concludendum inhærentiam per accidens, si assumatur propositio per se, oportet conjungere aliam per accidens.

Quomodo inhærentia per accidens reducitur ad per se.

6 Contra, A est propositio per accidens. Si concedatur, accipietur una præmissa per accidens, et illam concludens per aliam; ergo est ire in infinitum in propositionibus per accidens. Responsio, est aliqua per accidens prima, quæ non potest concludi; non prima simpliciter, quia omni tali est alia per se prior, sine qua illa per accidens non est vera, sed non per quam. Unde 1. Poster. cap. ult., habetur quod contingit opinari *propter quid* et *quia*; unde ubicumque est ordo, est aliquod primum in illo ordine, licet toto illo ordine sint alia priora. Detur etiam quod est unum per aliud, unde illud quo aliud est unum, non est unum, sicut albedo non est alba, vel si sit unum, est unum per se primo modo; nec sequitur, ergo standum in primo, non enim eodem modo est unitas idem sibi et subjecto quod substat unitati. Contra istam responsionem, quia Philosophus in isto lib. 4. cap. text. comm. 14. arguendo secundo contra negantes primum principium facit hanc consequentiam: Si nullum sit prædicatum substantiale, sed accidentale omne, itur in infinitum; ergo a simili hoc de uno. Ad illud dicendum, quod Philosophus arguit bene, quia si nullum prædicatum esset per se primo modo, tunc nullum secundo modo, quia omnis propositio vera secundo modo per se, reducitur ad aliam veram per se primo modo, et si neutro modo prædicaretur aliquid per se omnia prædicantur simpliciter per accidens, et tale reducitur ad aliud, et ita in infinitum, sic non est hîc.

Datur propositio per accidens prima.

Id quod aliud est unum, non est unum, in se.

Prædicatio per se secundo modo reducitur ad primum modum per se.

SCHOLIUM II.

In favorem Averrois tenentis ens et unum non distingui, impugnat rationes adductas pro Avicenna a num. 2. Et respondet ad argumenta principalia suadentia hæc inter se distingui.

Contra opinionem Avicennæ contra primam rationem sequitur ex illa quod ens et unum non convertuntur. Hoc haberi potest ex prima ratione pro opinione, quia non prædicantur de eisdem, contradicit sibiipsi, quia dicit 7. Metaphys. cap. 1. a, *ens et unum parificantur in prædicatione, quia quidquid*, etc. Item Boetius in lib. de Ente et Uno, omne ens sive compositum, sive simplex est unum. Quantum ad tertiam rationem, improbatur quod unitas non significet indivisionem; privatio est posterior habitu, unitas prior multitudine; ergo unitas est 7.

pars essentialis, et pars prior. Quantum ad secundam et quartam simul, quod unitas non sit determinati generis, sicut ipse dicit, quia tunc hæc nugatio *ens unum*, quia quidquid est determinati generis, genus prædicatur de eo primo modo, et illud genus est ens, sive univoce, sive æquivoce dicatur ens; ergo addendo illud determinatum enti, idem bis dicitur, quantum ad secundam et quartam. Item, si unum sit determinati generis scilicet quantitatis; ergo illud genus prædicatur de illo in abstracto, et de genere in abstracto ens; ergo unitas est entitas de primo ad ultimum. Item, unum parificatur in prædicatione cum ente, aut est convertibile essentiale, quod non potest, si sit determinati generis species; aut unum prædicatur de ente per se secundo modo, tunc idem prædicatur de se per se secundo modo, quia idem erit passio suiipsius. Consequentia patet, si unum sit passio entis in communi, erit passio illius generis in quo est unum, et quidquid est passio superioris, est passio inferioris, et sic idem passio ejusdem, si rationes concludant.

8. Ad primum in oppositum, dico quod hæc est vera : *Tantum unum est ens*, sive *unum* accipiatur pro eodem significato, sive in communi. Ad aliud, quod Parmenides voluit quod tantum unum determinatum ens esset, et illud immobile. Ad aliud in contrarium, quod non valet : *Tantum unum; ergo tantum hoc unum*. Ad probationem primæ consequentiæ, conceditur primus processus usque illuc : *hoc ens est unum*

Tantum unum est ens, exponitur.

sed cum pronomen demonstrativum non sit syncategorema, sed pars termini, ut habetur super Priora, dicendum quod propositio singularis convertitur in indefinitam, tamen de hoc non est vis. Ad exponentem negativam, nihil aliud ab A; ergo nihil aliud ab hoc A, est fallacia consequentis, quia sequitur amoto significato, et non e converso; ergo sic arguendo destruitur antecedens. Ad probationem negandum est : Omne aliud ab A; ergo omne aliud ab hoc A, propter idem. Ad probationem, concedo quod singulares primæ universalis inferunt aliquas singulares secundæ, omnes scilicet illas, quæ sunt aliæ ab A, sed non inferunt omnes; multa enim sunt alia ab hoc A, quæ non sunt alia ab A. Unde ex illis singularibus secundæ, quæ sequuntur ex singularibus primæ universalis, inferendo secundam universalem est fallacia consequentis ab insufficienti, sicut hîc : *Omnis homo currit, ergo iste et ille currunt*, etc. et ultra; *ergo illud animal currit et illud*, etc. et ultra; *ergo omne animal currit*, est fallacia consequentis. Multæ enim singulares secundæ universalis deficiunt, quæ non sequuntur ex singularibus primæ universalis. Ad aliud, quod *simpliciter unum* non convertitur cum *ente, simpliciter*, quia *unum* non dicitur de suo opposito scilicet multitudine, tamen *unum* aliquo modo convertitur cum *ente*, quia omne ens est unum simpliciter, vel secundum quid. Ad aliud, quod illud quod significatur per *unum* non est relatio, sed relatio superadditur ei, sicut similitudo albedini. De hoc quære

Unum quomodo convertitur cum ente.

lib. 5. q. 2. vel 3. quæ movetur capitulo de Ad aliquid.

SCHOLIUM III.

Solvit in favorem Avicennæ tria argumenta contra ipsum facta, n. 7. Sed eumdem aliis duobus argumentis impugnat, et tandem pro eo resolvit, *ens et unum* non dici convertibiliter, si sumatur *unum* stricte, alioquin multitudo foret una ; convertuntur tamen, sumendo *unum* secundum quid, vel ut disjunctum contra suum oppositum, quomodo finitum vel infinitum convertitur cum ente. Solvit consequenter ad hoc argumenta ad oppositum ex Philosopho, et duo argumenta propria posita n. 10.

9. Ad argumenta posita. n 7. Ad rationes contra opinionem Avicennæ, dicendum quod concedit convertibilitatem non essentialem, vel essentialiter, sed quod idem sunt subjecto, non secundum essentiam; quia si sic, multitudo secundum quod multitudo, non esset ens, quia multitudo secundum quod multitudo non est una, ita quod sit essentialis prædicatio, sed *unum* accidit multitudini; convertuntur ergo non tamen essentialiter, vel secundum essentiam. Ad aliud Boetii, quod omne ens simpliciter, vel secundum quid, est unum, et hoc Avicenna concedit. Ad aliud, cui inest indivisio naturaliter prior est eo cui inest divisio, et illud est pars multitudinis, tamen conceptus nominis est indivisio. Contra, illud quod est pars per se multitudinis est aliquid positivum, ex dictis; si idem essentialiter est cum ente, tunc *unum ens* erit nugatio; si autem aliud positivum ab illo quod dicit ens, imponatur nomen illi positivo, illud nomen non significabit privationem. Respondeo, aliud positivum est, sed quia incognitum est, ideo innominatum, vel non nominatum positive, sed privative, unde non tantum includit positivum, quod est ens. Ad alias duas simul, quod idem concludunt contra aliam opinionem de uno quod est principium numeri. Si ergo *unum* in communi non sit determinati generis; ergo nec *unum* quod est principium numeri, si illa valent. Ad formas, quod si non ponit aliud *unum* quam unum principium numeri, non est nugatio, quia non est alicujus generis ut species, sed ut principium generis, nec genus includitur in intellectu illius, nec ens ut est in illo genere. Ad secundam similiter, unitas illa non recipit prædicationem per se alicujus generis. Aliter, dato quod sic, non tamen in abstracto, nec de genere, nisi in abstracto prædicatur entitas. Ad aliud scilicet tertium quod est passio cujuslibet speciei in illo genere, non tamen suiipsius, quia non est species nec individuum.

Contra Avicennam aliter arguitur, quod si unitas est determinati generis ex quo non concedit ens et unum idem essentialiter, tunc hæc est prædicatio per se secundo modo: *Albedo est una, color est unus,* ex quo sequitur quod Quantitas sit posterior omnibus aliis Prædicamentis, quia unitas est prior omnibus speciebus Quantitatis, quia est principium Quantitatis solum. Sed unitas est posterior omni genere, quia omnis passio est posterior subjecto, et *unum* est passio cujuslibet generis; ergo Quantitas est posterior omnibus novem generibus vel Prædicamentis. Item, substantia 10. Si unum est passio, quantitas videtur posterior omnibus generibus.

est prior accidentibus; ergo prior quantitate; ergo potest intelligi sine quantitate, quia sic est una et sic possum tunc intelligere eam eamdem sibiipsi, et diversam ab alia, quia illæ relationes sunt immediate fundatæ super essentiam substantiæ; sed impossibile est intelligere identitatem essentialem, et diversitatem sine unitate essentiali et multitudine, ergo talis unitas et multitudo est sine quantitate.

ns et m non vertitur i quo- sensu.

Dicendum ad quæstionem, quod non convertuntur propter rationem tactam, quæ fuit secunda ad primam partem quæstionis, quæ etiam fuit prima pro opinione Avicennæ, nisi sit unum simpliciter, vel secundum quid. Hoc disjunctum convertitur, sicut potentia vel actus cum ente, non alterum per se, nec sunt idem essentialiter propter nugationem, et propter prædicationem in abstracto, tum de se, tum quia ens in abstracto prædicatur de aliquo, de quo non unum, sicut de multitudine. Ad rationes pro intentione Philosophi est, quod ad eamdem scientiam pertinet considerare de subjecto, et de passione disjuncta, sicut de ente, et de *uno* vel de *multo*, et de utraque parte seorsum; unde ibi intendit probare quod ad eamdem scientiam pertinet considerare de *ente* et *uno*. Ad hoc probandum non requiritur pro antecedente, quod *unum* sit idem essentialiter *enti;* nec etiam quod convertibile cum *ente,* sed quod ipsum disjunctum contra oppositum convertatur cum *ente* , et ex hoc sequitur conclusio Philosophi.

ratio- post situm.

Et tunc ad argumentum, quod non sunt idem nec simpliciter convertibilia essentialiter unum et ens, quia dicit Philosophus quod consequuntur se sicut principium et causa. Et quod dicit quod idem est dicere *ens homo* et *unvs homo*, dicendum, quod sunt unum subjecto, quia idem dicitur cum dicitur *homo* et *risibile*. Ad aliud, quod cujuslibet substantia est una, non secundum accidens, verum est, quia non per aliud; tamen non ponitur primo modo per se de eo, sed secundo modo sicut passio de subjecto. Et potest dici, quod *unum* est determinati generis, sicut dicit Avicenna cujus probatio est : accipio *unum* in genere substantiæ, quod est passio, illud est aliquod ens, aut ens in subjecto, aut ens non in subjecto. Licet enim *homo albus*, et *homo non albus*, non contradicant, tamen circa hominem album et non album, contradicunt; a simili contradicunt circa ens in subjecto, et non in subjecto. Si secundo modo, tunc est substantia, vel ergo eadem cujus est unitas, vel alia; non alia, quia una substantia non est passio alterius; nec eadem, quia nulla est passio sui; sed si sit ens in subjecto, ergo est accidens in aliquo genere determinato. Concedo tunc quod omne unum est determinati generis scilicet Quantitatis, sicut enim omne aliud a Deo, dicitur creatum, ita quod creatio passio, dicitur proprietas entis creati, et tamen creatio est unius generis, ut relationis, et determinata species in illo genere; sic unum potest esse determinati generis, et tamen convenire toti enti simpliciter, vel

Margin notes (right): 11. — Ens et unum quo sensu convertuntur. — Substantia est una per se. — Unum an determinati generis. — Creatio passio entis creati.

secundum quid. Nec ejus ratio per se variatur propter diversitatem subjectorum quibus inest, alioquin æquale et simile non essent in genere, quia insunt rebus cujuslibet Prædicamenti vel generis, unde hoc nihil concludit contra Avicennam.

12. Ad rationes duas in contrarium Ad primam respondeo, quod omnis passio præter hoc quod est passio, est aliquid in se; similiter de Relatione potest concedi, quod fundatur super omne Prædicamentum, sed considerata ut est Prædicamentum secundum se, prius est, quam secundum quod est passio; unitas autem secundum se considerata, prior est quocumque alio accidente; licet ergo posterior sit subjecto inquantum passio, secundum se tamen est prior. Vel aliter sic, quod est ordo essentialis quantitatis ad substantiam, et in comparatione ad substantiam, dicitur quantitas prior aliis accidentibus, quia immediatius inest substantiæ, quam aliquod aliud accidens; ordo autem aliquorum accipitur secundum id quod est in ipsis essentiale sive principale, non secundum aliquid accidentale ipsis; accidentale autem est sibi comparari ad alia genera accidentium. Ad aliud, quod si tantum intelligas substantiam, non intelliges identitatem, nec diversitatem. Sed si velis intelligere relationem, necessario præintelliges aliquid prius relatione, posterius tamen substantia, scilicet fundamentum relationis, et dabo tibi fundamentum, scilicet unitatem, quia sicut unitas applicata supposito facit unitatem suppositalem, ita applicata essentiæ facit unitatem essentialem, et tamen unitas semper est passio, et in genere Quantitatis. Nota, quomodo hoc intelligitur, habes lib. 5. q. 3. vel 2. c. de Ad aliquid, quia etiam unitas secundum gradus variatur.

Unitas an prior aliis generibus.

Intelligens relationem intelligit aliud.

Contra istam responsionem, nullo alio intellecto alterius generis ab homine et asino, potest formari hæc propositio vera: *Homo est homo*, et *Homo non est asinus*, affirmativa non est vera, nisi ex identitate terminorum sive extremorum, nec negativa, nisi ex diversitate; ergo identitas et diversitas prius intelliguntur. Responsio, hîc est ordo, primo concipitur *homo*, concipitur *asinus*; secundo concipitur *homo est homo*, *asinus est asinus*, et per has affirmativas primas, vel per alteram istarum, concipitur negativa: *Homo non est asinus*. Hoc habetur non concipiendo aliqua extrema aliorum generum, post hoc concipitur primo, *homo est unus*, *asinus est unus*, et post hoc secundo, *asinus est sibi idem*, et *homo sibi;* tertio quia *unus* et *unus homo*, et *asinus*, sunt multa, consequenter diversa; unde falsum est illud, veritas affirmativæ est identitas extremorum, et negativæ, est diversitas, imo magis e converso, ut patet ex dictis.

Hæc propositio homo est homo, an prius vers quam una

SCHOLIUM IV.

Movet quatuor dubia. Primum an *unum* dicat aliquid positivum, et respondet affirmative, quod tenet 2. dist. 16. n. 17. Secundum an convertitur cum ente, et affirmat etiam non obstantibus multis, quæ in discursu quæstionis in contrarium adducta sunt, et in fine resolvit juxta Avicennam, ens non dividi proprie in unum et multa, unde de multis non dicitur ens sed entia.

13. Notandum, quod hæc quæstio de ente et uno habet tot difficultates. Prima, an unum dicat aliquid positivum? si sic. Secunda, an convertatur cum ente? si sic. Tertia an illud quod convertitur cum ente sit unum quod est principium numeri, vel sit aliquid simpliciter transcendens? Quarta an aliquam aliam rem dicat ab ente? et hoc est commune dubium de omnibus transcendentibus vero et bono etc. vel si unum principium numeri, dicat aliam rem ab eo cujus est? et hoc pertinet ad quæstionem de Prædicamentis, si dicant diversas essentias.

Quantum ad primum, habes supra q. 2. ibi non in summa. Et confirmatur per Avicennam 3. Metaph. suæ 3. c. Si quis dixerit quod multitudo componitur ex rebus, quæ non sunt unitates, sicut ex hominibus, dicemus quod hæ res non sunt unitates, sed res substantes unitatibus; sic etiam non sunt multitudo, sed res subjectæ multitudini, ergo præter humanitatem unitas quæ est per se pars multitudinis, est aliquid positivum. Confirmatur, privatio nullam perfectionem ponit; unitas ponit, quod probatur, quia in quolibet perfectius est ipsum quam non ipsum, divisio enim ubique notat imperfectionem; tum quia in imperfectionibus nunquam reducuntur aliqua ad summum tale, sicut nec est summum malum, sed omnia una reducuntur ad summum unum; tum quia privatio non recipit magis et minus, aliquid autem est magis unum alio, ut simplex composito. Avicenna 3. Metaphysicæ c. 2. g. quod dicatur privative, Aristoteles 10. Metaph. t. c. 9. cap. 4. probat magis sensibilem esse multitudinem, et Avicenna 3. Metaphysicæ, cap. 3. b. multitudo prior est ad imaginandum.

[margin: …um esse …sitivum.] [margin: de Scot. d. 16. §.] [margin: …visio est …perfec…ionis.]

De secundo sic, Avicenna 3. Metaph. 2. g. et 7. lib. c. 1. a. nec valet illud contra, de divisione per unum et multa, non enim est divisio proprie per opposita. Avicenna 3. Metaph. c. 6. quod nullo modo in se opponuntur, sed est quasi diceretur, ens, aliud ens, aliud entia; sic potest dividi unum et una, ita quod multa proprie non sunt ens, sed entia, et ita quod non sit unum, sed una ipsa multitudo, sed non solum est ens in anima, sed in re proprie ens est et proprie una, Avicenna 3. Metaph. c. 5. b. quod opponantur, et 10. Metaph. t. c. 9. cap. 4. Aristoteles dicit illa opponi, ut indivisibile et divisibile, et ut contraria, ut extenditur contrarietas ad disparationem, nec talem quæ est inter diversas species, sed quasi inter individua, quæ proprie dicitur discretio; unitas enim non tollit multitudinem, nisi quia ponit unitatem 3. Metaph. Avicennæ c. 6. 14

[margin: Ens convertitur cum uno.] [margin: Ens non dividi per unum et multa proprie.]

Ad tertium articulum proceditur sic: videtur enim primo quod unum principium numeri non convertatur cum ente, quia ut probatur supra, unitas quæ est principium numeri est unitas continui. Confirmatur 3. Physic. t. c. 68. *Numerus causatur ex divisione continui.* Item principium numeri non est unitas, quia ab illo incipitur numerare, sic enim quinque esset principium senarii, quia ante senarium numeratur; ergo principium est, quia 15.

continet in se numerum, sed hoc non est nisi continuum, quia tantum ex ejus divisione fit numerus, tamen triplex est numerus, sensibilis, Mathematicus, et formalis; ultimus est in non continuis, sed non nisi in participantibus aliquid idem, quia quodlibet mensuratur aliquo ejusdem generis, unitas hîc mensurat. Item, Avicenna 3. Metaph. 5. b. numerus non est multitudo, quia non continet in unitate. Contra istud, sequitur quod sicut est dare minimum in numeris, ita in continuis, quia utrobique in actu, sed non in potentia, consequens est contra Aristotelem. Confirmatur quarto, super Gen. 3. de intellectione senarii, quod intellectus respuit corpuscula objecta a phantasia, quia illa sunt divisibilia, unitates indivisibiles. Item, quidquid continuitatis est in continuo, totum manet in partibus realiter, et non manet unitas illa quæ prius; ergo illa continuitas non est essentialiter illa unitas. Probatur prima, quia aliter divisio videretur esse vere generatio. Similiter nihil est ibi novum, ut videtur nisi punctus terminans. Item, essent tres species unitatis, sicut sunt continuitatis longitudo, latitudo, profunditas. Item, quomodo albedo hodie, et cras alia in eodem quanto, erunt duo? Item, unitas principium numeri verius convenit cum puncto quam continuo, quia immediate per situm est punctus. Item accidens non potest abstrahi a per se subjecto, quia per ipsum definitur; numerus autem abstrahitur a continuo, quia Arithmetica prior est Geometria, 1. hujus, et 1. Poster. t. c. 42. Sup. n. 3.

Numerus triplex, sensibilis, Mathematicus, formalis.

16. Item, argumenta prius facta in quarta ratione pro opinione Avicennæ contra probationes primæ opinionis, sic causatur, non sequitur, ergo tantum sic; numerus est enim, secundum ipsos, corporis cœlestis cum igne, quæ nunquam fuerunt ejusdem continui partes. Responsio, omnia continua inquantum ex parte continui, nata sunt fieri unum, licet non sit aliquando possibile, propter formas perfectissimas continuorum. Contra secundam probationem, si unitas totius est principium numeri, quia continet partes, quæ divisæ faciunt numerum, et cujuslibet numeri unitas est principium illius est pars; ergo unitas totius est pars numeri causati per ejus divisionem, sed post ejus divisionem sunt duæ unitates partium divisarum, et præter hoc, ut probatum est unitas totius; igitur est principium, et ita pars; ergo binarius erit trinarius. Responsio, non tantum est unitas principium, quia ab illo incipit numeratio, sed quia ipsa est per se pars numeri, et in potentia ad formam ejus; nullus autem numerus est per se pars numeri, ut habetur ab Avicenna 3. Metaph. 5. cap. unde sex sunt semel sex, non bis tria. Quod dicitur de triplici numero non cogit, quia illa divisio potest esse penes numerata, quia scilicet numerus est horum, vel illorum, non penes aliam et aliam rationem numeri in se, sicut idem numerus est sensibilis, et Mathematicus, licet aliter et aliter consideratus. Nota, primum argu-

Continua quæ nata sunt fieri unum.

Numerus nullus per se est pars numeri.

Idem habet Arist. 5. Metaphysicæ t. c. 19

mentum contra hanc opinionem tangit dubium, an unitas sit omnino non extensa, sicut nec anima.

SCHOLIUM V.

Unum quod convertitur cum ente, non distingui realiter ab uno, quod est principium numeri, neque facere cum eo numerum, quia est indifferens ad limitatum et illimitatum. In fine inclinat, quod unitas quantitatis est tantum rationis, et idem de numero sentire videtur, de quo sic dubius est 1. d. 24. num. 2.

17. Quantum ad tertium articulum, relicta opinione hîc prius improbata, notandum quod ejusdem non sunt duæ unitates, Avicenna 3. Metaph. c. 3. ergo in quocumque est unitas, quæ est principium numeri, in illo non differt realiter ab illa unitate convertibili cum ente; semper tamen conceptus unitatis transcendentis generalior est, quia ex se indifferens est ad limitatum et non limitatum; unitas autem determinati generis necessario importat aliquid limitatum, sicut et quodlibet quod est in genere quocumque, sed ubi est unitas principium numeri?

In quo est unitas principium numeri?

Responsio, aut in quolibet creato, quia cujuslibet creati est unitas limitata, et tunc subjectum illius unitatis, est ens creatum, quod dividitur in decem Genera, aut tantum erit in substantia, propter illud argumentum supra, ubi arguitur contra Avicennam. Et tunc tantum substantia, ut est genus generalissimum erit subjectum unitatis talis, et non aliqua quantitas, nec accidentia posteriora, ne alia accidentia ponantur priora quantitate; unitas enim est simpliciter primum accidens, quia primum in quantitate, quæ prima est respectu aliorum. Istius disjunctivæ forte prima pars est verior, quia argumenta pro secunda satis solvuntur post; nec unitas principium numeri ponitur prius unitate transcendente. Si ergo illa unitas transcendens potest esse ut passio posteriorum generum accidentium, quare non unitas, quæ est principium numeri, non repugnante sua prioritate inter accidentia? Confirmatur, non videtur contra primitatem accidentis inesse subjecto posteriori, non ut primo subjecto, sed ut contento sub primo, dummodo primum subjectum sit aliquid commune ad subjectum simpliciter posterius, et simpliciter prius.

Tenendo ergo primam partem disjunctivæ sequitur quod in omni creato unitas convertibilis cum ente, realiter non differt ab unitate de genere Quantitatis, licet semper, ut dictum est, conceptus unius transcendentis sit generalior; quia vero nihil potest esse pars numeri, nisi inquantum limitatum, quia de ratione partis est possibilitas ad formam totius, et unum inquantum convertibile cum ente, non dicit limitationem, ideo ex tali inquantum tale, non fit numerus, nec multitudo aliquo modo una, sed sola aggregatio, sicut habetur in Henrico de Gandavo, de denario Prædicamentorum. Unitas vero Quantitatis, quia per se dicit aliquid limitatum, ideo est per se pars numeri, et omnis multitudo, si numerus tantum est in anima, non habet partem realem, sed tantum unitatem ut intelligitur, et sic est li- 18.

Unitas passio entis non differt realiter ab unitate quantitatis.

Numerus triplex, sensibilis, Mathematicus, formalis.

continet in se numerum, sed hoc non est nisi continuum, quia tantum ex ejus divisione fit numerus, tamen triplex est numerus, sensibilis, Mathematicus, et formalis ; ultimus est in non continuis, sed non nisi in participantibus aliquid idem, quia quodlibet mensuratur aliquo ejusdem generis, unitas hîc mensurat. Item, Avicenna 3. Metaph. 5. b. numerus non est multitudo, quia non continet in unitate. Contra istud, sequitur quod sicut est dare minimum in numeris, ita in continuis, quia utrobique in actu, sed non in potentia, consequens est contra Aristotelem. Confirmatur quarto, super Gen. 3. de intellectione senarii, quod intellectus respuit corpuscula objecta a phantasia, quia illa sunt divisibilia, unitates indivisibiles. Item, quidquid continuitatis est in continuo, totum manet in partibus realiter, et non manet unitas illa quæ prius ; ergo illa continuitas non est essentialiter illa unitas. Probatur prima, quia aliter divisio videretur esse vere generatio. Similiter nihil est ibi novum, ut videtur nisi punctus terminans. Item, essent tres species unitatis, sicut sunt continuitatis longitudo, latitudo, profunditas. Item, quomodo albedo hodie, et cras alia in eodem quanto, erunt duo? Item, unitas principium numeri verius convenit cum puncto quam continuo, quia immediate per situm est punctus. Item accidens non potest abstrahi a per se subjecto, quia per ipsum definitur ; numerus autem abstrahitur a continuo, quia Arithmetica prior est Geometria, 1. hujus, et 1. Poster. t. c. 42. Sup. n. 3.

Item, argumenta prius facta in quarta ratione pro opinione Avicennæ contra probationes primæ opinionis, sic causatur, non sequitur, ergo tantum sic ; numerus est enim, secundum ipsos, corporis cœlestis cum igne, quæ nunquam fuerunt ejusdem continui partes. Responsio, omnia continua inquantum ex parte continui, nata sunt fieri unum, licet non sit aliquando possibile, propter formas perfectissimas continuorum. Contra secundam probationem, si unitas totius est principium numeri, quia continet partes, quæ divisæ faciunt numerum, et cujuslibet numeri unitas est principium illius est pars ; ergo unitas totius est pars numeri causati per ejus divisionem, sed post ejus divisionem sunt duæ unitates partium divisarum, et præter hoc, ut probatum est unitas totius ; igitur est principium, et ita pars ; ergo binarius erit trinarius. Responsio, non tantum est unitas principium, quia ab illo incipit numeratio, sed quia ipsa est per se pars numeri, et in potentia ad formam ejus ; nullus autem numerus est per se pars numeri, ut habetur ab Avicenna 3. Metaph. 5. cap. unde sex sunt semel sex, non bis tria. Quod dicitur de triplici numero non cogit, quia illa divisio potest esse penes numerata, quia scilicet numerus est horum, vel illorum, non penes aliam et aliam rationem numeri in se, sicut idem numerus est sensibilis, et Mathematicus, licet aliter et aliter consideratus. Nota, primum argu- 16.

Continua quæ nata sunt fieri unum.

Numerus nullus per se est par[s] numeri.

Idem habe[t] Arist. 5 Metaphysi[-]cæ 1. c. 1[...]

mentum contra hanc opinionem tangit dubium, an unitas sit omnino non extensa, sicut nec anima.

SCHOLIUM V.

Unum quod convertitur cum ente, non distingui realiter ab uno, quod est principium numeri, neque facere cum eo numerum, quia est indifferens ad limitatum et illimitatum. In fine inclinat, quod unitas quantitatis est tantum rationis, et idem de numero sentire videtur, de quo sic dubius est 1. d. 24. num. 2.

17. Quantum ad tertium articulum, relicta opinione hîc prius improbata, notandum quod ejusdem non sunt duæ unitates, Avicenna 3. Metaph. c. 3. ergo in quocumque est unitas, quæ est principium numeri, in illo non differt realiter ab illa unitate convertibili cum ente; semper tamen conceptus unitatis transcendentis generalior est, quia ex se indifferens est ad limitatum et non limitatum; unitas autem determinati generis necessario importat aliquid limitatum, sicut et quodlibet quod est in genere quocumque, sed ubi est unitas principium numeri?

In quo est unitas principium numeri? Responsio, aut in quolibet creato, quia cujuslibet creati est unitas limitata, et tunc subjectum illius unitatis, est ens creatum, quod dividitur in decem Genera, aut tantum erit in substantia, propter illud argumentum supra, ubi arguitur contra Avicennam. Et tunc tantum substantia, ut est genus generalissimum erit subjectum unitatis talis, et non aliqua quantitas, nec accidentia posteriora, ne alia accidentia ponantur priora quantitate; unitas enim est simpliciter primum accidens, quia primum in quantitate, quæ prima est respectu aliorum. Istius disjunctivæ forte prima pars est verior, quia argumenta pro secunda satis solvuntur post; nec unitas principium numeri ponitur prius unitate transcendente. Si ergo illa unitas transcendens potest esse ut passio posteriorum generum accidentium, quare non unitas, quæ est principium numeri, non repugnante sua prioritate inter accidentia? Confirmatur, non videtur contra primitatem accidentis inesse subjecto posteriori, non ut primo subjecto, sed ut contento sub primo, dummodo primum subjectum sit aliquid commune ad subjectum simpliciter posterius, et simpliciter prius.

Tenendo ergo primam partem disjunctivæ sequitur quod in omni creato unitas convertibilis cum ente, realiter non differt ab unitate de genere Quantitatis, licet semper, ut dictum est, conceptus unius transcendentis sit generalior; quia vero nihil potest esse pars numeri, nisi inquantum limitatum, quia de ratione partis est possibilitas ad formam totius, et unum inquantum convertibile cum ente, non dicit limitationem, ideo ex tali inquantum tale, non fit numerus, nec multitudo aliquo modo una, sed sola aggregatio, sicut habetur in Henrico de Gandavo, de denario Prædicamentorum. Unitas vero Quantitatis, quia per se dicit aliquid limitatum, ideo est per se pars numeri, et omnis multitudo, si numerus tantum est in anima, non habet partem realem, sed tantum unitatem ut intelligitur, et sic est li- 18.

Unitas passio entis non differt realiter ab unitate quantitatis.

Omnis multitudo finitorum est numerus.

mitata. Unde in re nulla est unitas nisi transcendens: omnis ergo multitudo creatorum realiter est numerus, licet non inquantum ex unis unitate convertibili cum ente, sed in quantum ex unis de genere Quantitatis, quæ duæ unitates non sunt duæ realiter in creaturis, ut dictum est. Sed hæc positio habet negare Deum et creaturam esse duo dualitate, quæ numerus est, vel multa aliqua una multitudine, quia omnis multitudo una numerus est. Sed tantum concedet ipsa duo esse aggregatione, non quia non conveniunt in aliquo uno ut in ente, sed quia aliqua unitas Dei est illimitata, quod est contra rationem partis numeri. Sed quomodo est tunc numerus personarum in divinis? Respondeo, quod est limitatio distinctionis, et remotio imperfectionis. Per primum est hîc et non aliud, per secundum est sic perfectum, et non omnino. Primum est unitatis ut est pars numeri, non secundum, sic patet quomodo solvuntur duo præmissa. Item, hæc positio si non vult ponere unitatem creatorum, realiter esse accidens, habet ponere eam naturaliter saltem posteriorum quocumque ente cujus est, et ita non differre genera secundum essentias, cujus contrarium tenetur in quinto q. 4. Respondeo, nulla unitas realis est in genere Quantitatis, nec etiam ut principium, sed tantummodo forte unitas ut intelligitur, et est pars numeri, quæ est quantitas rationis non realis.

Deus et creatura an faciunt numerum?

Quomodo numerus personarum est in Deo?

SCHOLIUM VI.

Sententia Avicennæ, unum esse accidens, et consequenter ab ente re distinctum, suadetur, et argumenta Averrois in contrarium solvuntur.

19. Quantum autem ad quartum articulum, sive de *uno* transcendente, sive de *uno* principio numeri, per Avicennam fuit numeri denominatio, quod omnis numerus sit accidens. Item, sicut arguit 3. Metaph. c. 3. quod *unum* nec genus, nec differentia est, sed præsupponit naturaliter ens in actu specifico, et est in illo non sicut pars, et impossibile est esse sine illo, hîc videtur definitio accidentis. Item 7. Metaph. cap. 1. multitudo, inquantum hujusmodi, non est una. Contra, duo sunt argumenta Aristotelis cum confirmatione per Commentatorem. Item, illud hîc supra de identitate. Item, omnis perfectio simpliciter, quæ est entis inquantum ens, perfectiori modo est in perfectiori ente. Probatio, quia perfectissime in primo ente hîc sunt simpliciter perfectionis, substantia est perfectius ens simpliciter; ergo perfectiori modo una quam accidens; sed hoc non esset, si accidens esset idem unitati essentialiter, et non substantiæ, quia tunc primum ens non haberet perfectissime omnia, quia non sibi idem essentialiter. Sed hæc ratio est contra responsionem quæ daretur ad rationem Commentatoris, quod statur in secundo, non in primo. Item, omnis perfectio quæ est in effectu, si est illimitata, ita quod entis inquantum ens, formaliter est in

Definitur in 9.

Sup. num. 1.

4. Met. t. c. 3.

causa, et perfectius quam in effectu; hîc sunt talia, et substantia causa accidentis, etc. Item, accidens sicut secundum esse præsupponit subjectum ens, ita secundum unitatem præsupponit subjectum unum. Item, si *verum* ponatur objectum intellectus, et *bonum* voluntatis, sequitur quod ens erit tantum intelligibile per accidens et diligibile; hoc videtur inconveniens, quia ens primo imprimitur in anima, secundum Avicennam 1. Metaph. cap. 5. et esse maxime diligimus. Hæc ratio videtur contra concedentes primam propositionem suppositam sustinendo opinionem Avicennæ.

20. Quomodo ens et unum significant eamdem naturam?

Ad argumenta in contrarium. Ad Philosophum, quod significant eamdem naturam, sicut passio est eadem natura subjecto, vel significans ens per se, et *unum* ex consequenti, sicut nomen impositum passioni importat subjectum. Ad primam rationem, non separantur sicut passio et subjectum. Contra, contradictio videtur quod separentur, quod non esset, si essent duæ res, cum sint absolutæ. Item, eadem generatio videtur lapidis, entis et unius, etc. alioquin quandocumque generatur substantia, erunt simul duæ vel decem generationes, sed una non terminatur per se, nisi ad unam essentiam. Ad primam, forte majoris potentiæ est posse facere res absolutas omnino inseparabiles sine contradictione quam non posse; quia primum est supra duas differentias, alias scilicet unitates separabiles, alias inseparabiles, aliter non posset, nisi tantum super unam differentiam, scilicet super unitates separabiles. Exemplum, majoris potentiæ est posse facere res per se entes compossibiles, et aliquas nullo modo compossibiles, quantum posse facere unum membrum, aliter non est contradictio ens fieri sine unitate, etc. sicut nec intelligit Avicenna 5. Metaph. *Quidditas est tantum quidditas*. Ad secundum non est eadem generatio nisi substantiæ per se, alia non generantur nisi per accidens, quia consequuntur ad substantiam generatam, sicut de aliis proprietatibus. Ad secundum argumentum, cujuslibet substantia est una per se non primo modo, sed secundo, etiam secundum Aristotelem, quia ista sunt passiones entis, inquantum ens. Ad argumentum Commentatoris, standum est in secundo, non in primo.

Majoris potentiæ facere absoluta inseparabilia, quam non facere.

Substantia tantum generatur per se.

Si objicitur contra hoc, quia 10. hujus, t. c. 6. et 7. *ens et unum æqualiter consequuntur omnia*, etc. Responsio : Æqualitas proportionis est inter ens et unum, quia sicut *aliquid* consequitur ens, sic proportionabiliter *unum* consequitur ipsum; sed non est æqualitas in consequendo hæc et illa, ita quod sit æqualitas in consecutis, require expositionem ibi in 10. Contra, si *unum* ex sua ratione sit accidens enti; ergo cuilibet enti erit accidens. Respondeo, ubicumque erit accidens, sed non cuilibet per accidens est idem, sed substantiis et aliis a se, sic per accidens erit, quod non idem essentialiter, sibi autem est idem essentialiter. Ad aliud de perfectione simpliciter, respondeo, perfectiones simplici- 21.

Æqualitas proportionis inter ens et unum.

Ex ipso Scoto.

ter, quæ præsupponunt ubicumque naturam entis per se completam in se, non magis identice insunt enti per se, quam enti in alio, nisi illud ens per se sit infinitum, tunc enim quidquid ei inest magis identice inest, quam cuilibet alii. Ratio primi est, quia tales perfectiones ex ratione sui semper sunt accidentia, sic quod ex se non habent plus identificari substantiis, quam ut accidentia. Sed si sint alicui non accidentia, vel plus identificentur quam accidentia, hoc est propter illimitationem substantiæ, in qua sunt. Quamvis autem substantia creata ponatur alia unitive continere, puta omnia sine quibus sua essentia non intelligitur perfecta, tamen illa quæ ex ratione sua sunt extra essentiam, non continebit unitive, cujusmodi sunt ista, ita quod distinctio unitive contentorum præcedentium intellectum, similiter et consequentium nulla videtur.

An perfectio effectus sit in causa?

22. Ad aliud de causa, forte verum est de causa effectiva non originante, vel saltem non de subjecto, et tunc ista accidentia effective causantur a producente substantiam. Aliter quod major est vera de perfectione simpliciter illimitata, quæ scilicet ex ratione sui non exit genus per se entis, nec cadit in accidens, aliter non est vera, nisi de causa simpliciter infinita. Ad aliud de subjecto, unitas non est accidens consequens esse, sed tantum essentiam, sicut forte ipsum esse est accidens, tale accidens tantum quidditatem subjecti præsupponit, non aliquam dispositionem additam. Aliud non est nisi contra tenentes hypothesim de objecto. Aliter illud argumentum est contra alios, quia quantumcumque sit identitas realis unitatis per entitatem nihil valet ad salvandum ens per se intelligi, si verum sit objectum, quia tanta differentia est quantum ad intellectum, ac si esset differentia realis, quia isti sunt ita diversi conceptus de vero et de ente, quasi essent duæ res in eodem. Pro illa opinione Avicennæ sunt illa quæ ponuntur in 5. q. de numero Prædicamentorum. Contra secundam opinionem quære ibi. Similiter alia argumenta, ad quæ nunc est responsum, sunt aliquo modo contra partem oppositam de continentia unitiva, quia saltem entitas, prior est naturaliter illis perfectionibus unitive contentis; arguebatur ergo de illa inquantum prior est.

Quale accidens est unitas?

SCHOLIUM VII.

Contra allatam sententiam tria facit argumenta et solvit, notando illa falso ab Averroe tribui Avicennæ, qui tantum voluit *unum* esse accidens, id est, extra essentiam entis, et sustinendo *unum* non distingui realiter ab ente, neque solum ratione, quod idem est, ac distingui ex natura rei vel formaliter; solvit quinque argumenta hoc eodem dub. 4. allata, quatenus contrariantur huic sententiæ. Vide Anton. Andr. hic q. 3. et Ant. Trombetam q. 3. qui clarius nonnihil ista tractant.

Contra opinionem Avicennæ arguitur, quia impossibile est aliqua mutuo sibi accidere; ergo veritas non esset una, nec unitas vera, et hoc est quærere quis sit ordo per se istorum accidentium, quod primum, quod secundum, et ita se- 23.

cundum non erit subjectum primi Item, processus in infinitum, quia istæ res in aliquo conveniunt, et non sunt omnino idem; ergo in aliquo differunt, quæro ergo quo? illud adhuc erit alia res ab utroque, et conveniet cum illis, et differret, et erit dare quo etiam, sic infinitæ res. Item, pluralitas nunquam ponenda est sine necessitate 1. Physic. t. c. 59. hîc nulla necessitas. Probatio, ista ex ratione sui non sunt accidentia, quia cum secundum eamdem rationem formaliter sint in Deo, essent ibi accidentia; ergo quod sint accidentia, non erit nisi quia substantia non potest ea unitive continere. Sed si alia potest unitive continere, multo magis ista, quæ omnem entitatem inseparabiliter sequuntur; ergo, etc. Item, quomodo posset Deus separare ab hoc suam entitatem, et dare sibi aliam, tunc videretur quod maneret idem et aliud.

Ad primum istorum, sicut oportet secundum aliam partem dare ordinem istorum secundum naturam, ita quod unum immediatius inest essentiæ quam aliud, ita dabitur hîc ordo, et tunc ens per se denominabitur a quolibet; primum etiam forte a posteriori, sed posterius a priori, non nisi per accidens. Ad secundum patet responsio supra, ubi responsum est ad illud argumentum de conceptu
Sup. n. 6. entis, per quid distinguatur. Ad tertium videtur necessitas quod quidquid est posterius quidditate perfecta in specie sua, accidens sit si illud est receptivum accidentium, per hoc excluditur Deus.

Nota ergo quod argumentum de objecto intellectus simpliciter commune est utrique parti; similiter illud de ordine istorum. Similiter alia possunt aliquo modo adduci, eo modo quo ponitur ibi differentia. Nota etiam, quod opinionem istam de diversitate reali non oportet imponere Avicennæ, licet Averroes videatur sibi imponere; quæcumque enim dicit Avicenna 3. Metaph. suæ, vel 7. de hac materia Salvat Avicennam. exponi possunt, quod accidens est quidquid est extra per se intellectum quidditatis, sicut ipsemet loquitur in suo 5. *quidditas est tantum quidditas, nec universalis, nec particularis*, etc. hoc est, nullum istorum actu includitur in intellectu quidditatis, sed quasi prius naturaliter præsupponit quidditatem, sed forte hoc non necessario ponit quod sint accidentia, sed unitive contenta.

Sustineri ergo potest opinio illa de identitate reali sic, quod sicut essentia divina infinitas perfectiones continet, et omnes continet unitive, sic quod non sunt aliæ res, sic essentia creata potest aliquas perfectiones unitive contine-re; tamen quælibet in Deo est Resolutio de distinctione unius et entis. infinita, et ideo proprie non potest dici pars unius totalis perfectionis; nec ab aliquo potest sumi ratio generis et differentiæ quæ semper per se importent partem perfectionis speciei passibilem et actualem, et ideo perfectionem limitatam; in creatura quælibet Ens et unum distingui non realiter nec ab intellectu. perfectio contenta limitata est, et limitatior essentia continente secundum totalitatem constituta, ideo quælibet potest dici pars perfectionis, non tamen realiter diffe-

rens quod sit alia natura, sed alia perfectio realis, alienitate, inquam, non causata ab intellectu; nec tamen tanta quantam intelligimus, cum dicuntur diversæ res, sed differentia reali minori, si vocetur differentia realis omnis non causata ab intellectu. Exemplum hujus, quale in continuo, in quo sunt multæ partes, ista multitudo est realis, sic quod non causata a ratione, non tamen tanta, quantam hîc intelligimus, diversæ res, sed minor realis, quia multitudo non simpliciter diversorum, sed aliqualiter diversorum, in uno tamen toto contentorum. Sic intellige hanc differentiam hîc, nisi quod hîc per identitatem quælibet perfectio contenta est ipsa continens, licet hîc ut præcise, non est illa ut tota. In continuo autem nulla pars simpliciter per identitatem, est ipsum totum; de ista continentia unitiva et differentia contentorum quære, etc.

Multitudo in continuo non est realis simpliciter.

25. Ad argumenta ergo in contrarium. Ad primum, non est nugatio, quia diversis perfectionibus nomina imponuntur, quare nulla in parte intellectu alterius clauditur. Ad secundum, denominatio proprie est, quia præsupponitur natura in se perfecta, non tamen denominatio ab alia natura, quia hîc unitive continetur. Ad tertium, dicere omnem numerum substantiarum esse substantiam, videtur inconveniens, quia illa forma numeri, qua numerus est ens et unus, non est aliqua substantia; potest enim substantiis adesse et abesse ipsis manentibus, ergo omnis numerus est accidens, sed non omnis unitas, nisi illa sola quæ est accidentis. Contra, quomodo substantia est pars accidentis, cum totum non possit in aliquo esse, nisi pars sit in aliquo, et ita nisi sit accidens? Respondeo, numerus ratione discretionis, quæ forma est ejus, est accidens, unitates vero non sunt per se partes ejus, quia ipse est forma simplex, sicut aliud accidens; sed unitates sunt quasi partes subjecti ejus, quia subjectum ejus est aliquid continens partes, in quibus est numerus per se, non autem in aliqua una, et hoc distinguit numerum ab aliis accidentibus. Contra, si subjectum ejus habet partes; ergo est quantum, qua quantitate? non illa; ergo continuitate, hoc negas. Ad quartum patet, quomodo concludit accidentalitatem, hoc est extra essentiam per se. Ad quintum, multitudo non est una per se primo modo, sic intellige inquantum, sed per se secundo modo, est autem ens primo modo; ergo non idem per se intellectus entis et *unius*. Ad argumenta contra opinionem, in quæstione de distinctione Prædicamentorum, quære ibi responsionem.

Unitates an partes per se numeri ?

Contra istam viam secundam, videtur sequi ex ipsa, quod nihil potest perfici ex diversis essentiis. Probatio, qua ratione essentia creata potest unitive continere aliquam perfectionem, eadem ratione et omnem, sine qua non potest essentia esse perfecta, et ita nulla differentia substantiarum; qua ratione etiam unum accidens continet, ut unitatem numeralem, eadem ratione et alia, et ita quælibet 26.

erit simplex non habens in se multas essentias. Respondeo, compositio concluditur per viam separationis. Probatio, si A transmutatur manente B, hæc differunt essentialiter. Hoc medium est de loco de materia respectu formarum, de substantia respectu quantitatis. Ultra, quando forte est intransmutabile, adhuc non concluditur identitas essentialis, sicut si cir-

1. Physic. t. c. 26. et 27.

culus semper esset in aere, sed tunc considerandum si aliquid ejusdem rationis sit alibi, et ibi sit accidens; ergo hîc, quia quod uni est accidens, illud manens ejusdem rationis, nulli est substantia. Exemplum de perspicuitate in cœlo et electro. Ultra, quando forte alibi nusquam invenitur, ascendendum ad ejus genus, et alicujus alterius; et considerandum est de illo quod per se

7. Metaph. t. 6. 39.

respicit illud genus, si est essentialis conjunctio quod non ostenditur de alia specie comparata ad

Inseparabilitas non arguit identitatem essentialem.

aliam speciem, verbi gratia, Socrates junior dicit, si forma circuli nunquam esset extra materiam auream, adhuc aurum non esset de essentia circuli; ergo nec prima via valet, nec secunda, hîc

Vide Scot. 2. d. 2. q. 2. §. contra istud. n. 3.

ergo est utendum tertia. Similiter se habet figura in genere, ad materiam sensibilem in genere, et circulus ad hanc materiam auri, et quælibet alia figura ad suam materiam; sed de essentia trianguli non est lignum, ergo a simili, nec de essentia circuli aurum, demus quod sit proportionabilitas. A quibusdam additur quando ista habent proprias virtutes activas et proprias actiones, tunc non est continentia unitiva; quando etiam aliquod prius potest esse sine aliquo posteriori in existentia actuali, tunc non est continentia talis, exemplificat de forma elementari respectu formæ mixti.

Contra hanc additionem: Si alia essentia potest in se continere plures perfectiones diversas formales, et quamlibet consequitur propria virtus activa et propria actio, primum tunc non valet, nec secundum, quia semper perfectio superioris potest inveniri sine hoc inferiori; ergo nunquam unitive continebatur. Antecedens patet, quia in alio inferiori invenitur.

Quomodo concluditur compositio substantiæ.

Ad argumentum illud de compositione, diceretur forte ab aliquo, quod nunquam potest concludi compositio substantiæ, nisi ex materia una et forma una, et materia concluditur ex transmutatione; sed de accidentibus est aliud, quia manente uno non variato, aliud quandoque variatur, et quandoque e converso. Nota

Numerus est accidens simplex.

pro tertio argumento, ad quod respondetur supra, quod numerus est accidens simplex non habens materiam nec formam, sicut nec albedo; ergo est essentialiter discretio si illa est in rebus; tunc substantia hæc una, et substantia illa una, sunt subjectum proximum discretionis; nec est unitas pars discretionis, nec pars subjecti, quia subjectum discretionis non præintelligitur quantum, cum discretio sit prima quantitas, quæ sibi inest, sed præintelligitur hæc substantia una, et illa substantia una.

Contra, ergo quomodo salvatur 27.

quod unitas est pars numeri? Respondeo, numerus sumitur tunc, non pro discretione tantum, quæ est essentialiter numerus, habens partem et partem, sed pro composito ex illa discretione, et proximo susceptivo in subjecto, id est, unitatibus, et illud totum compositum est sicut caro quanta, et sicut hujus totius assignatur pars, hæc caro, ita et numeri unitas, nam unitas formaliter non habet rationem partis, sed per partem discretionis fundatam in ipsa fit pars, sicut patet de carne. De illa continentia unitiva sciendum, quod nihil unitive continens, mutabile est secundum illud quod continet, quia enim hæc essentia ideo continet istam; ergo si non continet, fit non hæc. Item, licet unitive continens non possit mutari idem numero secundum aliquod contentum, tamen aliud potest fieri continens aliqua illorum contentorum, et non alia, sicut sensitiva, respectu intellectivæ; et si illud aliud possit esse ejusdem speciei cum isto, tunc argueretur ex diversitate illius ad istud, sicut si aliquid idem numero mutaretur. Respondeo, quæ sustinet posse probari compositionem per mutabilitatem in uno, alio non mutato, non videtur sufficiens, si de magis et minus in eadem forma ponatur identitas realis.

Quomodo unitas pars numeri?

De unitive continente si comparetur ad multa ad quæ unita fieri semper comparantur, et quæstio, an ipsa inquantum sic illimitata, sic comparetur, vel in quantum limitate continens hanc perfectionem, verbi gratia, si Deus inquantum infinitus in perfectione omni, creat omne causatum; si essentia animæ inquantum illimitate continens omnes potentias, sit immediatum principium operandi; si albedo est objectum visus, sensus communis et intellectus, videtur quod sic de omnibus istis, quia tale continens est causa alterius ordinis, quam perfectio contenta esset causa, quia Deus æquivoca, et perfectio contenta univoca. Item, si limitatum inquantum limitatum potest, multo magis illimitatum. Item, si voluntas nullam volitionem causat, nisi inquantum habet in se perfectionem illius, et inquantum habet illam, non habet perfectionem oppositam; ergo sub nulla ratione una, potest elicere oppositas volitiones, et ita non inquantum libera.

Contra, actiones distinguuntur per principia elicitiva. Item, tunc essentia esset immediatum principium generationis in Deo. Item, potentiæ non distinguerentur per actus. Item, nec per objecta. Item, nihil est per se alicujus causa, vel objectum inquantum A, si amoto A, eodem modo habet rationem causæ et objecti; sed amoto per intellectum alio contento in isto, dummodo contineat perfectionem istam, eodem modo causabit, vel erit objectum; ergo, etc. Respondeo, omne continens aliquam perfectionem unitive alio modo habet eam in se, quam illa haberetur ubi esset sola, et præter hoc cum illa aliam perfectionem continet, utraque differentia potest poni ejusdem illimitationis, si intelligatur de prima. Respondeo ad quæstionem, 28.

quod sic probant prima duo argumenta, si de secunda non probant argumenta contra.

sponsio quæs- onem. Ad argumentum pro prima parte de voluntate, respondeo quod quando contentum respicit contentum, numquid continens respicit aliud continens? non oportet in causalitate, quia tunc Deus crearet Deum, forte in objecto et potentia aliter est, patet in Deo. Alio modo inferius continet unitive perfectiones superiorum in Prædicamento; aliter disparatorum superius, id est, nobilius continet in se perfectionem minus nobilem. Continentia unitiva in uno extremo non requirit continentiam primam in alio, sed communitatem, aliquando bene habet secundam continentiam ponendo ista esse idem re; unde cognosceretur ordo eorum, ordo contentorum unitive co-

rdo con- ntorum unde gnosci- tur. gnoscitur ex operationibus. Item, ponendo eas esse res diversas, quo amoto amovetur aliud. Similiter quod adveniret cui præsupposito, universaliter quæcumque competerent unitive contentis propter se rationes ipsorum, si essent res diversæ, competunt eis unitis, non enim rationes eorum pereunt. Sed propter perfectionem continentis fiunt sibi idem, sicut si in manu multa corpora ponantur, et ex perfecta compressione manus fiant omnia unum corpus, nullius ratio per se perit. Sed exemplum non est omnino simile.

ANNOTATIONES.

29. Sequitur q. 2. de identitate entis et unius, t. c. 3. quæ etiam notabilis et difficilis, et valde subtilis, ut patet, et magnæ altercationis inter opinantes antiquos et modernos, in qua Doctor etiam problematice incedit, sustinendo probabiliter viam Avicennæ, et oppositam, quæ videtur Averrois licet diminute, quære eum in hoc 4. Comment. 3. et 10. hujus comment. 8. Adducit ergo primo rationes pro Avicenna et adjungit evacuationes, et addit replicas, et sustinendo ejus opinionem solvit principalia post oppositum. Deinde arguit contra ipsum, et sustinendo oppositum opinionis ejus solvit principalia ante oppositum. Consequenter respondet ad illa argumenta facta contra Avicennam, et addit duas rationes fortiores. Demum respondet ad quæsitum quodammodo moderando, sed declinando ad opinionem Avicennæ, et iterum resumit argumenta post oppositum, et solvit et declarat pulchre, et illa ultima argumenta contra Avicennam facta solvit, in quo toto processu subtilissime utramque viam sustinet, sed magis Avicennæ. Ulterius resolutionem quæst. reducit ad quatuor dubia principalia, in quibus se dilatat.

Littera tota usque ibi: *Quantum ad primum*, etc. est satis bene ordinata, et correcta, et totaliter legenda.

Opiniones plurium hîc currunt, ut Stoicorum, Pythagoræ, et Platonis et Alberti, et Thomæ 1. p. q. 11. quas quære ut scis.

Adverte ad illam remissionem ibi: *Quantum ad primum, sit ut habes supra* etc. potest referri ad ea quæ præmisit in hac quæstione pro Avicenna arguendo, et aliqui libri non habent q. 2. et bene; vel si addatur, dic quod totum sequens est tanquam additio q. principali, et quod ibi additur, nota in summa, intellige sic: hoc est non summarie ex pluribus ibi dictis in arguendo, etc. vel forte remittit se ad summam Henrici, ad quam sæpe numero recurrit in hac Metaphysica et alibi: quære si volueris.

Infra ibi: *Quod dicatur privative*, etc.

usque illuc : *de secundo*, etc. posset assignari *Extra*, sed posito quod sit de littera, faciliter solvitur ex dictis, primo dictum Aristotelis, et loquitur concomitanter, vel nonformaliter. Vel aliter quod accipit multitudinem et indivisibile pro substrato, ut patet in expositione Commentatoris ibidem. Verum enim est quod unitas importat privationem, vel negationem, sed non præcise, nec etiam positivum, quod est formaliter ens. Similiter dicatur ad dictum Avicennæ, et quærantur dubia litteralia, 10. in a. ubi hoc optime habetur.

Quod consequenter habet inferius ibi *una ipsa multitudo*, etc. potest solvi totum sustinendo partem primam, quod loquitur Aristoteles et etiam Avicenna de *uno* ut est passio distincta, et non unica. Ubi scire debes quod per totum ad utramque partem ingeniose probabilia adducit etiam solvendo hæc dubia.

Firmissimum autem principium omnium est circa quod impossibile est mentiri. *t. c.* 8.

Idem enim simul esse, et non inesse eidem, et secundum idem impossibile, et quæcumque alia determinaremus utique sicut determinata ad Logicas difficultates, hoc autem omnium firmissimum est principiorum. *t. c.* 9.

QUÆSTIO III.

Utrum hoc principium : Impossibile est idem simul esse et non esse, *sit firmissimum ?*

Arist. *hic cap.* 3. *text.* 8. Alen. *ibid. et c.* 4. *et* 5. D. Thom. 4. *Met. lect.* 6. Albert. *ibid tract.* 2. *cap.* 1. Anton. Andr. *q.* 4. Trombet. *q.* 5. Fland. *quæst.* 6. *art.* 2. *et* 3. Fons. *c.* 3. *q.* 1. Suar. *disp.* 3. *Met. sect.* 3. Meurisse *lib.* 2. *Met. cap.* 1. *quæst.* 2.

1. Quod non, tum quia falsum; tum quia aliud notius; tum quia contingit dubitare de eo. Probatio primi, alia opposita possunt inesse eidem; ergo contradictio, cum includatur in aliis, quod contraria possunt, 2. Topic. cap. 10. cuicumque inest genus, et species aliqua sive in prædicatione essentiali, sive denominativa, sed scutum, cujus medietas est alba, et alia medietas nigra est coloratum; ergo denominatur ab aliqua specie coloris, qua ratione ab albedine, eadem et nigredine; ergo simul est album et nigrum, et ita contraria de relative oppositis sic : hoc est duplum ad hoc, ergo duplum ; oppositum consequentis non stat cum antecedente, ergo a simili; hoc est dimidium, ergo est dimidium; ergo idem est dimidium et duplum. Item, aliqua consequentia est bona in qua oppositum consequentis non infert oppositum antecedentis; ergo etc. Probatio antecedentis, tum in uniformi de contingenti, tum in aliis instantiis, lapis videt; ergo aliquid habens oculos videt, tamen ex opposito consequentis non valet. Ad propositum, si oppositum consequentis non infert oppositum antecedentis, potest stare in veritate cum antecedente, et cum quo stat antecedens et consequens, et sic consequens et oppositum consequentis.

Quoad secundum, scilicet quod aliquid sit notius isto, probatur 4. hujus, text. com. 16. notior dictio quam opposita negatio, hæc est negativa. Item in syllogismo ex oppositis conclusio debet esse notior in falsitate ipsis principiis ; conclusio autem negat idem a se, in præmissis autem sumuntur op-

posita, ergo notius. Item, contingit de eo dubitare. Probatio, omnis cognitio ortum habet a sensu, sed circa omnem cognitionem sensitivam contingit errare; ergo circa intellectivam. Item, contingit scire in universali, et ignorare in particulari 2. Priorum, text. com. 20. ita quod contingit opinari oppositum in particulari, sed illud est contradictorium sciri, ut omnem mulam esse sterilem, et istam non; ergo contingit opinari contradictoria.

SCHOLIUM UNICUM.

Illud principium : impossibile est, etc. esse firmissimum, nec posse de eo dubitari. Vide Doctorem de hoc optime rem explicantem in 1. dist. 3. quæst. 4. art. 2. num. 8. et quæst. 1. prolog. ad 3. et 1. dist. 8. quæst. 5. num. 24. et in 4. Met. text. 8. Vide etiam Anton. Andream hîc q. 4. et Anton. Trombetam quæst. 5. habet pulchra logicalia in solutione argumentorum.

2. Ad oppositum Philosophus text. comment. 8. propter tres conditiones, quod *non contingit dubitare*, quod *non est conditionale,* quod *necesse est venire ad habentem.* Istæ sunt conditiones firmissimi principii. Probatio primæ secundum Commentatorem, comment. 9. hujus 4. quod *non contingit dubitare*, quia si sic, posset opinari contraria inesse eidem, ut quod idem calidum et frigidum. Probatio secundæ, quod *non conditionalis*, quia omnes propositiones reducuntur ad illam. Item, est principium omnium dignitatum; ergo non potest acquiri per aliud; ergo statim cognoscitur cognitis terminis.

Contra ista, quod prima declaratio non valet, quia petit, quia consequens non magis inconveniens quam antecedens, quia si opinatur contradictoria esse simul, multo fortius contraria. Dicitur, quod est magis impossibile secundum sensum.

Contra, Philosophus dicit in fine hujus quarti, text. comment. 25. et infra, quod nullus sensus dicit simul esse et non esse. Item, hîc non arguit contra negantes primum principium, sed probat recipientibus ipsum principium quod sit notissimum; notius autem mihi est secundum intellectum, quod contrariæ opiniones non possunt simul esse in anima mea, quam quod istud principium sit firmissimum; ergo non oportet fugere ad aliquid notius secundum sensum hîc. Item, in consequentia Commentatoris est fallacia consequentis, quia ad contraria sequuntur contradictoria; bene autem contingit opinari, vel scire consequens, licet nunquam sciam, vel opiner antecedens, patet in multis. Unde notandum, quod non ducit ad inconveniens quod aliquis opinetur contraria opinata, sed quod contrariæ opiniones sunt in anima, cujus sunt opiniones contradictoriorum........ vadit ad opinata. Aliter declaratur prima conditio sic : Species intelligibiles se habent ad intellectum, sicut formæ materiales ad materiam, sed formæ oppositæ non sunt simul in materia; ergo nec species contradictoriorum sunt simul in mente. Tamen illud non valet, quia tunc non contingeret scire multa contraria simul, quod falsum est, quia species contrariorum sunt simul,

Stat scire consequens, et non antecedens.

Species contrariorum sunt simul in potentia.

etiam in visu, alias simul non judicaret de contrariis; ergo multo fortius in intellectu sunt species contradictoriorum; ergo non sunt contradictoriæ.

EXTRA. 3. *Item, contradictoria intelliguntur per eamdem speciem, quomodo magnitudo actu infinita, intellectione simplici, vel aliquid sub suo opposito, quia de hoc præsupponitur prius in secundo et ibi, per te, non ponitur habitus, sed species simplici intellectione, et species contrariorum simul. Respondeo, intelligitur intellectione apprehensiva, non assensiva qualis est intellectio complexi per habitum. Contra, nullum intelligibile simplex intelligitur intellectione assertiva, quomodo ergo aliter magnitudo, et magnitudo infinita ab intellectu simplici apprehenduntur? non valet dicere quod duabus intellectionibus simplicibus intelligitur magnitudo et infinitas, quia tunc nulla repugnantia intelligitur, saltem non nisi sub ratione repugnantis.*

Contrariæ opiniones non possunt esse simul in mente. Item, arguitur quod non sequitur, ipsum contingit opinari duo contraria inesse simul, opiniones contrariorum sunt repugnantes, opiniones contrariæ sunt reales in anima; ergo non possunt esse ibi in intellectu, ideo arguitur contrarias opiniones esse in mente, hoc est impossibile, licet contrariæ species simul possint esse in mente, non opiniones. Opinio est habitus quidam realis, et habens esse reale in anima, scientia et virtus, et tales habitus non habent esse rationis in anima, imo realiter sunt ibi, et non alibi; ergo si duo habitus rationales contrarii in anima, contraria realia essent in anima, species autem non habent esse reale; unde ,sicut impossibile est quod ignorantia dispositionis, quæ est quidam habitus, sit in anima simul cum scientia, sic nec opiniones, nec enim sunt intellectiones repugnantes, sed species. Contra istam declarationem : eadem est scientia contrariorum, scientia habitus est; ergo oppositorum idem habitus est. Item, opiniones contrariorum sunt contrariæ, non ergo contradictoriorum sunt contrariæ. Antecedens patet secundum Philosophum 2. Periher. cap. ult. ubi dicit secundum quod opposita, sunt opiniones. Item, videtur petitio, quia non magis videtur inconveniens, scilicet inconveniens ad quod deducit, et illud ex quo sequitur.

Ignorantia et scientia repugnant in eodem.

4. Ad primum circa intellectum simplicem non est assensus vel dissensus, quia si assentiret, tunc componeret vel divideret ; istorum incomplexorum est eadem scientia, id est species, quia non ponerem habitum illorum nisi speciem, non enim ponerem habitum, nisi ubi est dissensus vel assensus; unde visus non assentit, sed intuitive fertur in objectum, unde scientia accipitur ibi pro specie. Et similiter conceditur quod omnium, scilicet contrariorum complexorum eadem est scientia, quia scio hoc esse verum, et aliud esse falsum, non idem habitus quo adhæretur et assentitur huic et illi, sed quo assentitur huic et dissentitur alteri. Ad aliud, concedo argumentum, unde non accipio hîc *contrariæ*, proprie, sed esse idem quod repugnantes, et hoc sufficit ad opinionis probationem. Ad aliud, infertur simpliciter magis impos-

Scientia est contrariorum, exponitur.

sibile, quia probat hoc principium esse firmissimum, quia non contingit dubitare; quia da oppositum, tunc sequitur quod sit falsum, magis notum est impossibile esse quod sit falsum, quam contingere dubitare de primo principio, quia multi dubitant utrum sit firmissimum, qui tamen non credunt esse falsum. Sed in aliis principiis et communibus conceptionibus ex hoc quod contingit circa ea dubitare, non sequitur ipsa esse falsa.

Scot. 1. 3. q. 4. art. 2.

Ad primum principale, consequentia bona est, antecedens est falsum. Ad probationem, regula tenet in prædicatione essentiali. Sed hoc non valet, quia Philosophus ponit exemplum ubi sunt denominationes. Aliter, *quidquid denominatur*, etc. denominatur a specie vel speciebus, et hoc simpliciter vel secundum *quid*, sic est scutum non simpliciter, sed secundum *quid* album, etc. Ad aliud, consequentiæ sunt bonæ et sunt consequentiæ Aristotelis in Prædicamentis, ubi probat quod *magnum* et *parvum* non sunt contraria, quia dicuntur de eodem, ut mons magnus et parvus in respectu ad diversa, quando accipitur, relativa dicuntur de eodem; ergo relative opposita, non valet, quia non omnia relativa sunt opposita relative, ut iste est pater et filius, sed non sunt relative opposita, nisi ubi dicuntur de eodem, ut inter se referuntur, vel respectu ejusdem tertii, prima responsio melior; et si infers aliter, erit fallacia, ignorantia Elenchi. Ad aliud eo modo quo prima consequentia est bona, et alia.

...n relative opposita possunt esse eodem. Scot. 2. 2. q. 7. ad 3. et . d. 10. 2. ad 4.

5. Ad probationem de contingenti etc. dici potest quod Philosophus non propter aliud negat mixtionem de necessario et de contingenti respectu necessarii, nisi quia non potest inferri aliqua propositio determinata de necessario, sed una quæ est consequens ad omnia de necessario, modo non valet, si consequens sequitur ad consequens, antecedens ad antecedens. Similiter ex isto syllogismo, conversio uniformis contingenti non sequitur aliqua opposita determinata de necessario affirmativa vel negativa, sed una opposita præcise sequitur, quæ est consequens ad omnes de necessario, scilicet non contingit omne B esse A, ubi non negat Aristoteles conclusionem necessariam sequi, sed determinatam necessariam.

Ad aliud, non est formalis consequentia, nec prima, nec secunda consequentia, quia reducuntur in syllogismum, sicut quodlibet enthymema. Et debet sumi talis minor ad hoc quod sequatur formaliter, scilicet quod lapis habet oculos, tamen de se non est manifesta, ideo non valet. Unde illa regula in sophismatibus : *Quidquid sequitur ex antecedente et consequente, sequitur ex antecedente per se*, non valet ; ideo dicit Boetius, subticetur propositio de se manifesta.

Quod sequitur ex antecedente et consequente etiam exponitur.

Ad aliud, similiter non valet, omnis homo quem tu nescis vel vides currit; ergo tu curris, quia illud ad quod descenditur non continetur sub distributo. Similiter secunda consequentia non valet *ex opposito*, etc. Ad principale de firmissimo, dico quod illud principium est affirmativum formaliter,

Impossibile est idem esse, et non esse, est affirmativa expositio.

sicut hoc, non impossibile est hominem currere, valet istam, possibile est hominem currere. Similiter illud principium, impossibile est idem simul esse et non esse, valet hanc, necesse est idem, non simul esse et non esse, unde dictum negatur, non modus.

6. Ad aliud, multi syllogismi docentur ex hypothesi, quia tali modo contingit arguere, non quia per illos modos contingit aliquid probare; probatio istius docet ibi probare ex syllogismo ex falsis, et per illos nunquam probabitur aliquid. Similiter de circulari syllogismo, per quem non contingit probare, imo eo ipso quod est circulare, non probat; unde dico quod est notius, *impossibile idem simul esse, et non esse*, quam negatio ejusdem de se, unde licet negaret quod idem non sit ipsum, nec non ipsum, tamen nunquam diceret quod idem sit ipsummet, et quod non sit ipsummet.

Scot. 1. d. 3. q. 4. a. 2. deceptio sensus non falsificat principium.

Ad aliud, omnis deceptio, quæ potest fieri extra per sensum, non falsificat primum principium, unde nunquam aliquis sensus quoad hæc, dicit quod hoc sensibile sit hoc, et non sit hoc in eodem instanti.

Ad aliud, verum est, et est causa, quia non pertractatur minor cum majori. Unde vult Philosophus quod majorem solum contingit prius scire tempore, quam minorem et conclusionem, tamen eodem tempore scitur major et conclusio, et minor si applicentur. Unde ad formam, quando dicit, contingit ignorare in particulari et scire in universali, verum est propter hoc quod nescitur istud particulare contineri sub universali; si tamen scirem et applicarem, tunc non, consequentia non valet; non enim opinor contradictoria, nisi opiner hanc mulam esse contentam sub mula, et hoc non facio per positum, nec sequitur, dubito hanc, ergo aliqua, sed est fallacia consequentis, certum enim sum hanc esse falsam : Aliqua mula non est sterilis, sed non oportet scire quod hæc est fallacia; ergo, etc. quia sicut antecedens verum ad veritatem consequentis, sic falsitas consequentis ad falsitatem antecedentis.

Contingit scire in universali, et ignorare in particulari, exponitur.

ANNOTATIONES.

Sequitur tertia quæstio text. comment. 9. de primo principio firmissimo simpliciter quoad nos pro evidentissimo, verissimo, certissimo, sine quo nihil scire contingit demonstrative, similiter indemonstrabili atque perpetuæ veritatis ; licet aliqui ejus oppositum crediderint ex electione vel sensu moti, de quibus et ejus variis conditionibus et opinionibus diversorum circa ipsum. Quære in hoc 4. sed singularissime apud istum. Vide 1. q. prolog. et 3. dist. 1. quæst. 4. et alibi pluries. 7.

Determinatio Doctoris hîc satis clara est, tenendo cum Philosopho partem affirmativam secundum Commentatoris declarationem, et probationem non acceptat quoad primam conditionem primi principii in littera.

Infra ibi : *Aliter declaratur*, etc. quære sic opinantes, vide Henric. et Albert. Alex. de Ales. et alios antiquos de quo magis q. 7. 5. lib.

Consequenter ibi : *Item contradictoria intelliguntur* etc. usque illuc : *Item vel idem arguitur*, et ponitur a quibusdam

esse *Extra*, ubi tamen littera varie habetur in originalibus, ut patet.

Processus Doctoris hîc est brevis et obscurus, quare adverte ad singula diligenter, præsupponit bonam Logicam et Sophisticam, quære copiose Franc. de Mayr. in prolog. Conflat et in tractat. de primo Princ, et alios alibi.

Quale vero nec contradictionis medium nihil esse contingit, sed necessarium aut dicere, aut negare unum de unoquoque. *text. com.* 27.

QUÆSTIO IV.

Utrum inter contradictoria sit medium?

Arist. *hîc cap.* 4. *text.* 17. Albert. 4. *Met. tract.* 2. *c.* 4. *et seq. et tractat.* 3. *cap.* 1. *et seq.* D. Thom. *ibidem lect.* 7. Flandr. *quæst.* 8. *art.* 2. Fons. *cap.* 4. Suar. *disput.* 3. *Met. sect.* 3.

1. Text. com. 7. Quod sic, 2. hujus, semper enim est medium esse et non esse generatio ; ergo, etc. Item, inter extrema plus distantia, sunt plura media, ergo inter infinita distantia, infinita media ; contradictoria distant in infinitum, quia non contingit intelligere majorem distantiam, quia si sic, illa erit sub contradictione, *omni finito contingit intelligere majus.* Item, inter omnia relativa relatio est medium, contradictoria referuntur ad invicem ; ergo erit relatio media. Item, ibi est medium per abnegationem, quia scutum cujus medietas est alba, et medietas nigra, non est album, nec non album. Item, si non esset medium, tunc de quolibet alterum, sed hæc falsa : Omnis homo albus, et hæc : Omnis homo non albus.

SCHOLIUM I.

Inter contradictoria nullum esse per se medium, de quo vide Doctor. 1. dist. 2. quæst. 2. n. 29. et 2. dist. 2. quæst. 9. §. *ad rationem de contradictoriis num.* 34. sed cum ly *inquantum* vel simili, habent medium 1. distinct. 5. quæstione 1. num. 14. circa solutionem primi principalis, habet acutissimas replicas.

Oppositum vult Philosophus 2. Poster. text. comment. 5. contradictio est oppositio, cujus non est medium secundum se. Contra definitionem, quia non est propria, quia contingit contrariis immedietas. Dicendum, quod definitio est multiplex, eo quod negatio possit negare perseitatem, vel est ibi perseitas negationis ; tunc est intellectus, quod perseitas affirmatur ; tunc est oppositio, cujus secundum se non est medium, ex hoc sequitur, cujus nullo modo est medium. Ubi enim unum oppositum inest per se, reliquum nullo modo potest inesse ; est autem medium per accidens inter contraria immediata, non sic hîc. Quando unum oppositum inest per se, alterum nullo modo inest.

2. Ad primum principale, quod nihil est medium inter ens et non ens, si accipiantur ut contradictoria. Accipiendo tamen non ens nihil, et ens actu, est aliquid medium. Contra, omnis mutatio est medium inter per se terminos ; sed termini generationis sunt contradictorii, quia esse et non esse. Probatio assumpti 5. Physic. t. c. 7. *Generatio est a non subjecto in subjectum, corruptio e converso*, et ibidem dicit quod generatio et corruptio sunt inter contradictoria. Item 4. hujus, c. 6. text. c. 27. arguit sic : Si medium inter ens et non ens ; ergo mutatio Generatio a non subjecto in subjectum.

est aliqua media inter generationem et corruptionem; consequentia non valet, nisi acciperet contradictoria pro terminis generationis. Dicitur ad hoc ad minorem quod termini non sunt contradictorii, sed privatio et forma.

Ad auctoritates intelligit per non subjectum, privationem formæ. Similiter ibidem exponitur quod sequitur, quod privative opposita sunt contradictoria circa subjectum aptum natum, quod mutatur. Ad aliud hîc in 4. hujus dicitur, quod argumentum est a majori, quod si medium sit inter contradictoria, multo magis inter quæcumque alia opposita, et ita inter privationem et formam, et ita aliqua mutatio media, inter illam quæ terminatur ad formam, et illam quæ terminatur ad privationem.

3. Forma et habitus, circa subjectum contradictoria.

Contra primam glossam, in littera dicit : *non subjectum dico privationem*; ergo per *non subjectum* intelligit privationem. Contra secundum sic : posset esse generatio vel corruptio inter contraria immediata, quia illa circa subjectum sunt contradictoria. Item, respondeo, concedit propositum si privatio et forma sint proprii termini generationis, sed privatio et habitus circa susceptibile, sunt contradictoria. Si ergo inter privationem et formam sit medium, inter contradictoria erit medium. Ad primum dico, posset credi quod per subjectum, per quod intelligit formam positivam tantum intelligeret extremum contrarietatis nobilius, quia extremum vilius videtur esse privatio; hoc excludens exponit se intelligere per *non subjectum*, extremum contrarietatis ignobilius, dicens *non subjectum dico privationem*, id est, utrumque extremum contrarietatis, et non solum alterum, quod est perfectius, sed etiam imperfectius, ut nudum et nigrum, neutrum istorum est privatio simpliciter; unde per *non subjectum*, non intelligit aliam privationem simpliciter, sed contrarium dictum est. Ad aliud de ratione contradictionis duo sunt, quod alterum necessario insit, et quod alterum nihil ponit; contraria immediata circa subjectum aptum natum habent unam conditionem, scilicet quod alterum inest, sed secundam non, quia utrumque est positivum; sed secunda requiritur, ut patet infra, ad generationem et corruptionem, sed utrumque est in privative oppositis. Ad tertium argumentum : aut loquitur de generatione, et tunc non est forma nec privatio, nec sub privatione vel forma, sicut privatum vel informatum, et tunc est medium inter illa; sed sic non sunt contradictoria, sed circa aptum natum, sed generatio non est subjectum natum. Aut loquitur de generato, et illud est natum recipere privationem et formam; sic tunc respondeo, quod illud subjectum semper est privatum vel formatum, quia privatum usque ad ultimum instans, et formatum illo ultimo, et ita nunquam habetur medium.

Generatio quomodo sit ex non subjecto? Duæ conditiones ad contradictoria, una ad contraria immediata.

4. Omne quod mutatur partim est in termino a quo, et partim in ad quem exponitur, 2. d. 2. q. 9. ad 3.

Contra, quod circa subjectum natum, puta circa generatum vel generabile, sit medium inter privationem et formam, probatur, 6. Physicor. text. comment. 7. et 87. probat Philosophus quod omne

quod mutatur, partim est in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem;* ergo subjectum generationis mutationis partim est sub privatione, et partim sub forma. Item, si privatio est terminus *a quo* generationis; ergo ipsum subjectum desinit aliquando esse sub privatione, et non in instanti sub quo est sub forma; ergo in alio antecedente; non immediato, ergo mediato, et inter talia est tempus medium, in quo subjectum sub neutro contradictorio est. Ad primum dicendum quod propositio vera est, de mutatione divisibili cujus est motus, non de indivisibili, cujus est generatio, quia simul ibi generatur et generatum est.

Quod movetur partim est in termino a quo et partim in ad quem, quomodo verum est in Substantia?

Contra, Commentator dicit ibi, quod demonstratio illa locum habet in quatuor generibus, scilicet in Substantia, Quantitate, Qualitate et Ubi. Item, arguo in genere Substantiæ, sicut arguit ibi Philosophus quod omnino est sub termino *a quo* non mutatur, et quando est omnino in termino *ad quem*, tunc mutatum est; ergo quod mutatur partim est sub termino *a quo*, et partim sub termino *ad quem*. Ad primum istorum, quod Commentator dicit falsum de generatione indivisibili, quæ est terminus motus, quia si partim habet privationem, et partim formam, tunc non habet totam formam complete; ergo ad hoc quod habeat, oportet ipsum mutari, et tunc illa mutatio non est ultima. Ideo dicendum quod illa propositio habet locum in genere Substantiæ, tantum ratione motus præcedentis generationem, sed ex hoc non sequitur quod sit in genere Substantiæ, nisi excedendo. Unde vel littera Commentatoris extorqueri videtur, vel est neganda, nisi quia illa alteratio a generatione quæ est terminus, potest dici esse in genere Substantiæ aliter quam alia, cujus non est terminus generatio. Item, dicendum ut prius, quod dictum Philosophi habet veritatem solum in mutatione divisibili. Ad illud, quod illud quod mutatur solum mutatione indivisibili, quando mutatur totaliter, est sub termino ad quem; contra, nihil mutatur ad habitum, primo de Generatione. text. comment. 55. Dicendum, quando aliquid habet formam in quieto esse, et forma præsupponitur mutationi, ad tale esse non est mutatio; tamen quia mutatio fit ad illud quod simul habetur tempore, sed posterius natura, quia nunc acquiritur, hoc necessarium est in mutatione indivisibili. Ad aliud, quod subjectum aliquando desinit esse sub privatione, in instanti, in quo primo est forma. *Desinit*, exponitur dupliciter; uno modo per positionem præsentis, et negationem futuri, ut nunc est, et non erit. Alio modo per negationem præsentis, et positionem præteriti, ut nunc non est et fuit. Hoc secundo modo debet exponi in proposito; non primo, quia non est dare ultimum nunc termini *a quo* generationis vel corruptionis, in quo terminus ille sit.

In mutatione indivisibili forma est posterius natura.

Desinit exponitur dupliciter, et quomodo privatio desinit?

SCHOLIUM II.

Ad secundum principale, immediate opposita maxime distare, et sine omni medio. 5.

Item, quod contradictoria non distent in infinitum positive, sed tantum permissive. Vide eum 4. dist. 1. quæst. 1. n. 12. Explicat quomodo contraria dicant majorem distantiam positive quam contradictoria, non autem permissive. Item, quod contradictio est prima oppositio communitate, non causalitate. Ad quartum bene explicat, quomodo omnia opposita sint relativa, quoad intentionem secundam, secus loquendo de substratis. Item quod contradictio circa nullum subjectum potest habere medium, secus de aliis oppositionibus. Ad quintum, concedit alterum contradictoriorum dici de quolibet in incomplexis, de quo 2. d. 2. q. 9. §. *ad rationem de contradictoriis*, num. 34. Adverte tamen ad hoc requiri, quod terminus de quo dicitur, non distribuatur, unde ambæ hæ sunt falsæ : *Omnis homo est justus, Omnis homo non est justus*. Pro completa notitia de contradictoriis, vide Philosophum in Postprædicamentis c. de Oppos. et Scotum de Prædicamentis, q. 39. et 41. in fine.

Ad 2. princ. Immediata opposita maxime distant.

Ad aliud principale, quod proprie distantia est in genere Quantitatis, et de hoc est verum. Tamen de distantia translata ad alia, ut opposita, quod non valet, quia contraria immediata maxime distant, et tamen nullum medium; hîc enim in proposito est distantia privativa, quia alterum contradictoriorum est privatio alterius. Ad formam, quod non est verum quod sumitur in majori, nisi ubi extrema distantia sunt positiva, et forte non in omnibus talibus, et forte minor est falsa; contradictoria distant in infinitum, quia de quolibet alterum contradictorium; ergo quantumcumque modicum aliquid distat ab uno contradictoriorum, aliud extremum prædicatur de eo ; tunc propositio glossatur, est ibi infinita vel maxima distantia, hoc est indeterminate, quia quæcumque minima distantia sufficit etiam, et maxima potest esse. Unde non sequitur, quod ibi sit infinita distantia positive, potest tamen esse ibi gratia materiæ alicujus, si alterum extremum sit infinitum positive, ut Deus et non Deus ; unde contradictio minimam distantiam requirit, et maximam permittit, ita quod indifferenter salvatur in omni. Contra istud, si non in infinitum distent, sed indeterminate; ergo contraria magis formaliter sunt opposita quam contradictoria. Probatio, quia contrarietas ponit maximam et requirit, et contradictio, secundum te, solum permittit et non requirit ; ergo etc. sed hoc est falsum, quia contradictio est prima oppositio, primum est maxime tale.

Contradictoria non distant infinitum, 4. d. 1. q. 1.

6. Quomodo contraria includunt maximam distantiam

Ad istud, quod contraria includunt maximam distantiam, vel majorem positive quam contradictoria, tamen contradictoria permittunt majorem distantiam, si esset, quia pone majorem distantiam quam inter contraria, et de illa dicitur contradictio. Probatio primi, quia impossibile est genus includere aliquam perfectionem, quæ non sit in specie, cum aliquo superaddito, per quod species est species ; ergo cum contradictoria includantur in omni oppositione, sicut superius ad illa (non loquor de intentione contradictorii, sed de his quibus inest affirmative, vel negative) quidquid est in intellectu oppositionis contradictoriæ, erit in qualibet alia oppositione cum aliquo addito, et non e converso. Ad probationem falsitatis consequentis, quod *primum* est æquivocum 5. modo in Prædicamentis cap. de priori di-

citur aliquid primum natura et causalitate, et primum tale est maxime tale, sed contradictio est oppositio prima, non causalitate, sed prima, quia communissima; hoc est secundo modo prioritatis in Prædicamentis, unde includitur in qualibet alia, ideo non maxima. Contra, quod est prima causalitate, probatio, quia si non esset illa oppositio, nulla alia esset; et si nulla alia esset, contradictio adhuc esset oppositio, hæc videtur conditio causæ, quod potest esse sine causato, sed non e converso; ergo videtur quod sit prima causalitate. Dicendum per simile, ponatur quod Deus faceret animal sine omni differentia specifica, sicut forte est animal in embryone, si animal non esset nulla species esset, et si nulla species esset, posset animal esse; ergo animal sic esset perfectissimum, non valet, sed sequitur ex hoc quod animal esset communissimum, ita in proposito. Item, quod non sit maxima distantia positive inter contradictoria, probatio, quia inter omnia contradictoria secundum quod talia, est æqualis distantia; ergo si aliqua distant finite secundum quod contradictoria, sequitur quod omnia contradictoria, finite distent. Assumpta probatur, quia inter contradictoria aliqua est mutatio naturalis, quia quilibet de se non sedente, potest facere sedentem; ergo nulla contradictoria secundum quod talia infinite distant. Ad istud, quod æqualiter distant, quantum ad coexistendi modum, non quoad existendi gradum. Ista responsio non salvat infinitam distantiam, quia si intelligit ratio, *distantia infinita,* quoad coexistendi modum, sic respectu potentiæ divinæ sunt infinita, quia non potest Deus facere quod simul existant. Item, tunc in omni oppositione esset infinita distantia, cum non possit esse simul. Si quoad essendi gradum, tunc non est infinita distantia quia quantumcumque parum distet unum ab altero, hoc est non hoc.

Quomodo contradictio est prima oppositio?

Primum in subsistendi consequentia, non ideo prima perfectione. Contradictoria quomodo æqualiter, et inæqualiter distant?

7. Quomodo omnia opposita sunt in genere Relationi?

Ad tertium principale, verum est loquendo de intentionibus, ibi est relatio media, et sic omnia opposita sunt in genere Relationis, quia oppositio quæ est genus ipsorum est, ibi; loquendo de rebus substratis non est verum, sicut *homo* et *non homo* non referuntur ad invicem.

Ad quartum principale, dicunt aliqui quod non est inconveniens, ex quo unum contradictorium inest pro una parte, et reliquum pro alia, ideo non respectu ejusdem, sed utrumque inest secundum quid. Contra, tunc medium inter contradictoria, sicut inter contraria immediata dicendum, quod inter contradictoria non est medium simpliciter, quia circa nullum subjectum neutrum simpliciter potest inesse, vel utrumque secundum quid, tamen in aliis potest esse simpliciter medium circa aliquod subjectum, quia lapis non est cæcus, nec videns simpliciter, nec secundum quid unum et alterum. Sed aliter potest dici, quod est verum dicere, quod hoc scutum non est album simpliciter, tamen de contrariis non valet, est hoc scutum album vel nigrum; di-

eo quod neutrum, quia nihil denominatur ab accidente nisi simpliciter insit, in contradictoriis negativa est simpliciter vera, quia quidquid falsificat affirmativam, verificat simpliciter negativam, secundum quid falsificat affirmativam; ergo verificat simpliciter negativam. Contra, si hoc scutum sit simpliciter non album, et hoc non est nigrum, et sic de aliis; ergo hoc scutum non est coloratum, sed hoc est falsum, ergo alia negativa quæ præcedit. Consequentia probatur, quia quidquid denominatur a genere, denominatur ab aliqua specie, ex consideratione 2. Topic. cap. 10. Dicendum, quod consequentia non valet.

Nil denominatur ab accidente nisi insit simpliciter.

8. Ad probationem dicendum, quod ad destructionem cujuslibet inferioris in prædicatione denominativa, non sequitur destructio superioris nisi destruatur quodlibet inferius in se, et in conjunctione cum alia specie opposita, sic nec est album, nec nigrum, nec album, nec nigrum simul; sic consideratio exponitur. Aliter exponitur consideratio sic, denominatum a genere, oportet denominari ab aliqua specie; verum est aliqua illarum denominationum, de quibus est ibi sermo, vel scilicet sic, hoc est album, vel hoc habet albedinem, vel huic est albedo, duo secundi modi sunt veri in proposito. Vel dicitur sic, quod hæc simpliciter est vera : *scutum non est coloratum,* quia nullo colore, quia nec nigrum, nec album, sicut si duo habeant vineam, quod neuter habeat vineam, 6. Topic. cap. 21.

Sed expressius

Ad aliud principale, quod non est contradictio in incomplexis, ideo neutrum prædicatur de quolibet in talibus. Contra, 5. hujus, text. com 15. alterum contradictorium de quolibet, propositio complexa de nullo prædicatur. Item, in Prædicamentis distinguit quatuor oppositiones, in Perihermenias duas, quia tantum illæ sunt complexorum, de quibus loquitur ibi; ergo incomplexis sunt omnes quatuor, de quibus loquitur in Prædicamentis. Item, in 4. hujus, text. com. 11. et 13. si oppositum primi principii est verum, tunc idem homo et non homo, et sic ultra, non erit homo, nec non homo, nam duarum duæ negationes; ergo intelligit duo contradictoria prædicari in propositionibus affirmativis, quarum accipit negationes. Item, homo et non homo repugnant non contrarie, quia in substantia non est contrarietas, in Prædicamentis, cap. de Substantia, similiter quia non homo nihil ponit, non privative, nam non homo dicitur de eo, quod non est aptum esse homo; non relative, ergo contradictorie. Concedendo hæc argumenta, dico ad rationem, quod de contradictoriis incomplexis, verum est, quod alterum dicitur de unoquoque, non tamen de quolibet distributo pro omnibus suppositis, quia uni supposito potest inesse unum, alii aliud.

hujus 4. et 10.

C. de oppositione, c. 5.

ANNOTATIONES.

9. Sequitur quarta quæstio de medio contradictoriorum, vel de immediatione ipsorum, *text. com.* 6. in qua nec opinionem inducit, nec articulos varios proponit, sed

simpliciter cum Philosopho sentit partem negativam, et dilatat se in solutionibus principalium, adducendo replicas plures subtiles, et solutiones peregrinas; et licet aliqua possent assignari ibi *Extra* vel Additiones, quia tamen dependentia optima, et doctrina singularis, totum legendum et correctum ponitur. Ubi collige breviter differentiam contradictoriorum, et contrariorum immediatorum, et qualiter inter contradictoria sit intelligenda distantia infinita, et quæ major oppositionum, et qualiter possunt verificari simul contradictoria de eodem, et quomodo in incomplexis atque complexis reperiuntur, et plura alia notanda. Adverte ibi ante solutionem 3. principalis, ad replicam, quam non solvit contra illam singularem solutionem de coexistendi modo, et essendi gradu, ad quam faciliter potest dici, concedendo secundam partem, scilicet quod potest esse maxima distantia positiva inter contradictoria aliqua, et non quæcumque, et hoc quoad essendi gradum. Et cum dicitur quod tunc non est distantia infinita, nego, si extremum positivum sit infinitum. Unde distantia positiva contradictoriorum est attendenda secundum conditionem extremi positivi, vide copiose 2. dist. 1. q. 1. et 1. dist. 4. q. 4. et cum additur quod *quantumcumque parum distet unum ab alio* etc. concedo; sed ex hoc non sequitur æqualis distantia positiva, imo facit pro primo membro solutionis, plura hic addat ingeniosus lector.

Quod ibi tangit in solutione 3. principalis de oppositione quod est genus etc. et quod omnes oppositiones formaliter acceptæ sunt in genere Relationis, loquitur famose, et satis recte, si bene exponatur. Quære in Postprædicamentis c. de Oppositione quæst. 1. ubi singularissime omnia habet.

Vide 2. dist. 1. parte 2. q. 1. in solutione principalium, et primo Reportationum dist. 28. q. 1. et in 2. dist. 2. q. 9. et alibi sæpe de contradictione et ipsius natura, inquire etiam Sophistas antiquos Anglicos.

Accidit itaque et quod famatum est de omnibus talibus orationibus, ipsas seipsas destruere; nam qui omnia vera dicit orationis suæ contrariam veram facit, *text. com.* 29.

QUÆSTIO V.

Utrum pars supponat pro toto?

Quod non, quia si sic, tunc pars potest prædicari de toto, quia prædicare est commune ad supponere. Dicitur quod terminus significans complexum per modum incomplexi, si sit pars complexi, supponit pro illo, sicut pro alio. Item, sic dico: omnis propositio est vera, si propositio solum supponat pro contradictoria et non pro alia, possunt contradictoria simul esse vera et falsa. Ad primum illud in contrarium, quod terminus communis significans conceptum complexum per modum incomplexi prædicatur de toto, non inquantum pars integralis, sed inquantum totum universale.

SCHOLIUM UNICUM.

Ad hanc quæstionem nihil occurrit dicendum, quia potius est dubium litterale ad text. 29. vel 10. et littera videtur corrupta; fateor ejus sensum mihi non occurrere.

ANNOTATIONES.

Sequitur quinta quæstio et ultima de suppositione partis pro toto, text. c. 29. quæ tamen est potius dubium litterale computandum quam quæstio, quæ etiam brevis et clara est ut patet; sed sophistice speculanti posset dilatari multum, quod relinquatur arbitrio legentis, videantur autem Logicalia hujus pro decisione et ulteriori declaratione ejus. Ubi autem in littera Philosophi fundetur posset esse altercatio, sed satis ad propositum oritur, t. c. 29. ut notavimus, licet text. c. 10. quodammodo posset elici.

LIBER QUINTUS.

Tractavit Philosophus libro præcedenti quædam communissima de ente, et proprietatibus ejus, ac primis principiis; antequam autem rerum tractationem incipiat speculari, in hoc libro multorum nominum significata declarat, ex quibus rerum intelligentia dependet; unde juxta ipsius mentem, hic liber ad rem ipsam præambulus est. Sed interpretes in eo agunt de rebus ipsis, nempe de decem Generibus, et aliis, de quibus Doctor disputat tredecim quæstiones.

Quapropter et natura principium, et elementum, et mens, et voluntas, et substantia, et quod cujus causa, multorum enim et cognitionis, et motus principium est bonum et malum. *Text. com.* 1.

Amplius ut finis, hoc autem quod est cujus causa, ut ambulandi sanitas, et sequitur.

Et ad invicem causæ sunt, ut laborare causa est evexiæ, et hæc laborandi, sed non eodem modo; verum hoc quidem finis, illud vero ut principium motus, *text. com.* 2.

Et istud principium est causa finalis, omnes enim causæ non sunt principia, nisi propter istud primum. *Commento* 1. *versus finem.*

QUÆSTIO I.

Utrum finis sit principium, et causa, et utrum sit causa ipsi agenti, et maxime causa?

1. Arist. *hîc c.* 2. *et lib.* 2. *cap.*3. *et lib.* 11. *c.* 1. *et* 2. *Phys. c.* 1. Albert. *ibid. tract.* 2. *c.* 5. D. Thom. *hîc lect.* 2. Buridanus 2. *Phys. c.* 7. Albert. de Saxonia *q.* 23. Fland. 5. *Met. q.* 2. *a.* 2. Fons. *ibid. c.* 2. *q.* 10. Suar. *disput.* 23. *Met. sect.* 1. *et disp.* Ferrar. 1. *cont. Gent. c.* 34. Capriol. *in* 1. *dist.* 2. *q.* 1. Soto in Prædicam. *c.* 4. *q.* 1. Fons. 4. *Met. c.* 2. *q.* 3. *per totum.* Suar. *disp.* 2. *Met. sect.* 1. *et seq.* Vide Scotum *in* 1. *dist.* 3. *q.* 1. *et* 3. *et dist.* 8. *q.* 2. *et in* 2. *dist.* 3. *q.* 1.

Quod non sit principium, quia de ratione principii est esse primum, capitulo 1. hujus, text. com. 1. de ratione finis est esse ultimum. 5. hujus cap. de perfecto, text. com. 21. ultimum et primum opponuntur. Quod non causa, quia aut secundum quod ens; aut secundum quod non ens; secundo modo non, quia non ens nullius est causa, finis est causa entis, ergo; nec primo modo, quia finis non est causa, nisi secundum quod movet efficientem ad agendum; sed quando finis est, non movetur efficiens, imo cessat ab actione, quia ***habitibus præsentibus cessat motus***, primo de Generatione text. com. 55. Quod non causa efficienti, quia si sic, et efficiens est causa finis; tunc idem respectu ejusdem est causa et causatum, et per consequens prius et posterius naturaliter. Sequitur etiam quod idem erit causa sui, quia quidquid est causa causæ, est et causa causati, et quidquid est prius priore, est prius posteriore; quare si finis est causa efficientis, et efficiens causa finis, et finis erit causa finis, et eodem modo de priore. Item, sequitur quod demonstratio *propter quid* erit circularis, vel potest esse, quod est falsum se-

cundum Philosophum 1. Poster. cap. 3. text. com. 6. *quibusdam autem* etc. quia idem esset prius et posterius respectu ejusdem. Probatur consequentia, quia demonstratio *propter quid* est per causam, et e converso; ergo si potest fieri demonstratio de efficiente, et e converso; ergo circulus. Quod non maxime causa, quia est causa extrinseca; materia et forma, intrinsecæ; et intrinsecum videtur magis conferre ad esse, quam causæ extrinsecæ. Item si sic, tunc nobilissima causata haberent istam causam quod est falsum, quia nobilissima causata sunt immobilia, quæ non habent causam finalem, unde in 3. text. com 3. dicitur in immobilibus non est finis. Item probatur, quia finis est alicujus actionis, actio in motu, immobilia non habent motum, hæc est ratio Philosophi in littera. Item, si esset maxime causa, tunc esset maxime certa cognitio per eam, hoc falsum, quia maxime cognoscimus quando cognoscimus ipsum *quid*, quod est per formam, unde ubique Philosophus circumloquitur *quid* per formam.

Text. com. 1. Ad oppositum primi, Philosophus in c. 5. Oppositum secundi eodem capitulo. Text. com. 2.

Text. com. 2. comment. 1. Oppositum tertii inferius eodem cap. Oppositum quarti, Commentator cap. de principio in fine.

SCHOLIUM I.

Auctoritate Philosophi, et pulchra ratione ostendit finem esse principium et causam, quia ut inetntus movet efficiens ut producat formam materia; unde videtur quod sit prima causa omnium. In solutione primi, explicat bene quomodo causat finis ut est in intentiono, ut amatus, et desideratus, et idem habet 1. dist. 8. quæst. 5. num. 5. et in prolog. quæst. 4. num. 11. et 2. d. 25. q. 1. num. 24. Vide ipsum de hoc fuse 2. Physic. q. 9. solvendo argumenta, explicat pulcherrimas difficultates Physicas et Metaphysicas, et varia axiomata.

Respondeo quod sic, cujus probatio est: omne agens per se (quod dico propter casum et fortunam) agit propter finem, secundum Philosophum 2. Physicor. text. com. 49. ubi dividit agens propter finem in agens a natura, et in agens ab intellectu. Unde casus concurrit in effectum causæ naturalis, sed fortuna est in agente a proposito, secundum quod dicitur ibidem quod natura agit propter finem et intellectus similiter; hoc idem habetur 2. de Generatione, text. com. 62. de utroque fit una ratio: Omne agens, in cujus actione potest accidere error, agit propter finem, sed omne agens per se est hujusmodi; frustra dicitur esse, (ut habetur 2. Phys.) illa actio, quæ non potest consequi finem intentum. Si ergo nullus finis sit intentus, nullum agens ageret frustra; necesse est ergo ponere finem intentum. 2. Text. com. 40. sed expressus 2. hujus text. com. 8. et 9.

Argumentum de errore; ergo si omne agens possit per se errare; omne ergo agens aget propter finem, tale est agens naturale quod potest errare. Aliquando etiam de agente per intellectum verum est illud. EXTRA.

Ultra, si finis est intentus, tunc finis est causa ut agat, et principium motivum agenti, efficiens jam factus in actu causa, vel motus a fine, producit formam in materia, et hæc est causalitas formæ informare, causalitas materiæ est sub-

stare formæ; causalitas ergo omnium est a fine, ergo etc.

3. Ad argumentum primum, nota de duplici modo causandi finis, scilicet prout res est in motu, non de fine esse, quæ est operatio, quia ille potest esse simul in actu, cum illo cujus est finis; et tunc non est difficultas attendere entitatem dum existit, non prout res jam facta est, sed de fine motus, quia tunc non est, etc. Potest ergo ad illud dici, quod finis secundum quod ens in potentia est causa motus, entitas potentialis debetur sibi prout causat motum.

Contra, si sic, habito fine secundum quod finis, cessat motus, et finis secundum entitatem potentialem in principio est causa motus secundum quod causa; ergo in principio motus cessaret motus. Item, finis secundum entitatem qua est causa, movet efficiens ad agendum; ergo secundum istam entitatem est nobilius efficiente, et efficiens est causa actualis esse finis. Et finis secundum esse potentiale est causa efficientis, et illud est nobilius esse secundum quod finis est causa efficientis, quam secundum quod est effectus efficientis, quia unumquodque est nobilius secundum quod est causa, quam secundum quod est effectus; ergo finis esse potentiale, est nobilius quam suum esse actuale. Aliter dicitur, quod finis secundum quod futurus non movet efficientem, quia idem argumentum potest fieri de fine et futuro, et de fine secundum quod est potentia, nec aliis modis; sed finis secundum quod est in intentione agentis, movet efficiens ut desiderabile et bonum, quia si sit nude apprehensum, et non movet ad effectum, non est causa, nec habet rationem finis.

[...]n esse [po]tentiale [...] sit no[bi]lius ejus [e]sse ac[t]uali?

4. Contra eadem argumenta quæ prius, quia in principio motus, habet finis illam potentialem entitatem secundum quod est in intentione, ut desiderabilis; ergo tunc cessabit motus. Item, illud esse finis est minus perfectum esse finis quam esse extra; ergo cum secundum illud esse actuale sit causatum, secundum aliud non potest esse causa. Sustinendo tamen illam viam, ad primam illarum dico, quod propositio est falsa, loquendo de fine secundum quod est finis, quo habito cessat motus, quia incompossibilia accipiuntur, quia quando actio est, finis est ratio movendi secundum quod causa; ergo non potest hæc esse vera, quando actio est, finis non est. Ad auctoritatem contra hoc, ubi dicit in de Generatione, quod habitibus præsentibus in materia, cessat motus, sic dico de fine, quod ipso habito in materia, cessat motus, sed finis in materia non habet rationem finis, nec causæ. Contra, si habito fine secundum quod finis, adhuc est actio, tunc illa actio ulterius est frustra, quia non est propter istum, quia ille habetur, nec propter finem extra, quia ille non est finis secundum te. Ad hoc negatur consequentia, quia actionem esse propter finem, est actionem esse propter aliquid movens agens ad agendum in ratione desiderabilis; ergo cum actio sit propter finem nunc præsentatum, est propter aliquid movens agens ad agen-

Finem causare ut est in intentione agentis.

dum. Dico quod propter finem agentis; dico ultra quod finis ille est habitus; dico etiam quod requiritur hic ad hoc quod sit finis. Ad aliud nota quod duæ propositiones sunt, quia verius est aliquid in causa quam in effectu, et alia est, quod est in causa, habet esse potentia. Sed arguo, esse potentiale est pejus quam actuale et in seipso; dico ergo quod effectus non habet verius esse in se quam in causa, quia divinum esse habet in sua causa, quod quidem esse est causa, sicut hæc sanitas intenta a medico; verius esse habet in mente medici, quam sanitas in materia, quia habet esse simpliciter, scilicet ut sic causa et forma agentis, scilicet medici, ut agat.

An res habet verius esse in causa quam in se?

5. Ad principale, dico quod finis est principium secundum esse in mente agentis, et est ultimum secundum quod est in materia. Ad aliud dico, quod secundum quod est ens præsentatum in mente, vel in intentione agentis est movens eum, ut desiderabile.

Finis est principium, et ultimum et quomodo?

Ad aliud, istæ quatuor causæ sunt primæ in suo genere, sicut omnia generalissima, et tamen unum Prædicamentum est prius alio; sic hîc quælibet causa in suo genere est prior alia aliqua prioritate. Unde æquivoca est prioritas, sicut æquivoca est causalitas. Tunc ad rationem, non est inconveniens de prioritate et posterioritate diversimode dicta, et causalitate simpliciter æquivoce dicta, tamen in eodem genere causalitatis et prioritatis, est inconveniens, unde efficiens est causa finis in ratione efficientis, finis est causa efficientis inquantum desiderabile. Ad aliud inconveniens, quod esset causa suiipsius, dico quod *quidquid est causa causæ, est causa causati:* In hac propositione sunt tres causæ, si variatur causa prima respectu mediæ, et media respectu ultimæ erit accidens, unde in talibus sic variatis, non est propositio vera. Sed si una causa sit prima causa respectu secundæ in genere causæ efficientis, et illa respectu tertiæ in eodem genere causæ, tunc bene tenet, et est propositio vera. Ad argumentum de priori per idem.

Datur prioritas mutua in causis diversis. Causa causæ, est causa causati, in eodem genere non aliter, eodem modo causa prior priori, et posteriore.

Ad illud de circulo, non sequitur inconveniens. Ad probationem dico, quod sicut causa est æquivoca, sic demonstratio; modo si est circulus oportet quod secundum idem genus causæ probetur. Similiter oportet quod idem genus *propter quid* esset in utraque demonstratione, quia si non idem genus *propter quid*, non est circulus.

Contra istas tres rationes, quod finis sit univoce causa efficientis et e contra, probatio, quia finis est causa effectiva respectu efficientis, sicut e contra. Probatio assumpti, in agentibus a voluntate, voluntas in rationibus est efficiens causa respectu finis, et finis simpliciter est activum; ergo movet voluntatem active et effective; ergo sequitur quod voluntas sit simpliciter passiva. Probatio quia omnis potentia aut est simpliciter activa aut passiva; non primo modo, voluntas est potentia, quia *potentia activa est principium transmutandi aliud inquantum aliud;* voluntas non est hujusmodi, quia tunc suum objectum esset naturæ passivæ, quia trans- 6.

mutaretur a voluntate. Dicitur quod est duplex finis, vel in intellectu, et sic movet effective voluntatem ; alius est finis extra, et illud movet in ratione finis, scilicet in ratione boni, sed esse extra est movens secundum finem. Contra, Philosophus in littera : *Causæ non sunt sibi invicem causæ in eodem genere causæ,* et probo sic : Tunc idem prius et posterius secundum idem et univoce ; et similiter idem respectu suiipsius secundum idem, prius et posterius ; et similiter quod demonstratio esset circularis secundum idem, quod accipit quod finis extra movet in ratione causæ. Contra, illud quod non est ens, non habet rationem causæ ; similiter si movet intra in ratione finis, tunc non in ratione efficientis. Ad rationem istam nota quod Philosophus cum loquitur de fine, dicit quod movet metaphorice. Ad argumentum tunc per hoc sit. Ad probationem, voluntas est potentia passiva, nego. Ad probationem, ad illud quod *potentia est principium transmutandi*, dico quod potentia factiva est principium transmutandi, quod proprie est factio, etc. unde dicit 9. hujus, c. de potentia text. com. 16. *ultimum visionis est visio, non ultimum ædificationis ædificatio, sed domus extra*. Si ergo actio immanens esset principium transmutandi aliud inquantum aliud, tunc causaret aliquid aliud præter operationem scilicet opus, quod est contra Philosophum ibidem.

7. Potissima demonstratio per finem.

Ad aliud, quod dicit quod causæ intrinsecæ sunt magis causæ, dico quod non semper, sed illa quæ est prima causalitas omnium est verior. Ad probationem, quod omnis finis est actionis, dico quod non omnis finis est actionis, sed alicujus essentiæ absolutæ potest esse. Ad aliud dico, quod omnes causæ possunt demonstrari per finem, ideo potissima demonstratio et certissima est per finem. Unde sicut principium est in speculabilibus, sic finis est in agibilibus ; ergo sicut principia certissima cognita, sic fines, etc. Ad aliud sunt certissimæ nobis Mathematicæ demonstrationes, non tantum simpliciter ; nam accidit in Mathematicis, quia ibi eadem sunt simpliciter nota, et quoad nos, etc. Ad aliud dico, quod *quid rei* accipitur ab omni causa, et definitio similiter. Aliter dico, quod aliud est loqui de cognitione simpliciter, et de cognitione secundum proportionem, de qua cognitione dicitur in 1. lib. Dico ergo, quod quanta certius cognoscuntur secundum proportionem, quam alia secundum proportionem cognoscibilitatis suæ ; unde cognitio per finem est simpliciter notior, tamen cognitio de ista re est certior secundum cognitionem suam per formam, quia forma est proximior causa quam finis. Et Philosophus 1. Poster. t. c. 30. et 42. dicit quod cognitio per causam propinquam est *quid*, per causam remotam est *quia*, etc. In causis inquantum causæ sunt, non est circulus. Igitur cum finis in existentia sit causatum efficientis, non est sic ejus causa, nec secundum minus nobile esse ; igitur esse cognitum, secundum quod solum est causa, est verum

2. Phys. text. com. 89.

Sicut principium in speculabilibus, sic finis in agibilibus exponitur. Vide Scot. 2. d. 1. q. 4. ad arg. pro opin. 16.

esse, et nobilius quam existentia. Respondeo, aut movet secundum aliquod esse nobilius, sed non verius esse ejus, aut omnis finis simpliciter est aliquid existens et amatum; desideratum vero est finis respectu alterius desiderati, sed non simpliciter sicut creatura est in Deo.

SCHOLIUM II.

Explicat pulcherrime finem, ut est in intellectu vel intentione, esse primam causarum, sed in executione, vel existentia esse ultimam. Vide ipsum q. 3. prol. q. 2. lateral. n. 22. et 2. Physic. q. 9. Ostendit causas extrinsecas priores esse intrinsecis. Item, formam priorem esse materia. Tangit duos alios dicendi modos, sed in fine ad hunc modum redit, implicite eum cæteris præferens.

8. Ad quæstionem, distinguendum est sicut distinguit Avicenna 6. Metaph. 5. c. d. Res aliquando est causata in sua causalitate, aliquando in suo esse. Primo modo causa finalis in causalitate præcedit causas agentes recipientes; et hoc secundum suum esse in anima, quia anima adinvenit eam prius, et postea imaginatur apud se actionem, et inquisitionem recipientis, et qualitatem formæ. Respectu ergo causalitatis, et respectu essendi in anima, non est aliqua causa prior finali, imo ipsa est causa essendi cæteras causas; esse vero aliarum causarum in effectu, est causa essendi illam in effectu, et multa ibidem de hoc, et in fine capitis. Si de unaquaque istarum causarum esset scientia, inter eas notior esset scientia de finali, et ipsa esset sapientia, et hæc etiam est nobilior reliquis partibus hujus scientiæ, quia est scientia considerans finales causas rerum. Et Commentator in fine capitis de principio, illud principium intenditur ad sciendum in hac scientia, et illud est causa finalis, omnes enim causæ non sunt principia, nisi propter illud; et 2. Physicor. d. text. com. 89. *sicut principium in speculabilibus, sic finis in agibilibus*. Si ergo loquamur de prioritate in causando, dico quod extrinsecæ prius causant, quia enim illæ, ideo et intrinsecæ causant, non e contra; extrinsecarum autem prius causat finis, ille enim quia movet efficientem in ratione amati, ideo agens agit non e contrario. Sed quæ causalitas materiæ vel formæ prior? Videtur quod formæ, quia propinquior efficienti et fini; materia enim intrat hoc suppositum, quia est sub hac forma, non autem hæc forma constituit hoc suppositum, quia est in hac materia. Sed quantum ad esse, efficiens primum est, quandoque vero materia ab illo non dependet secundum esse, sicut in naturalibus, sed a producente totum effectum dependet, et per consequens de ratione efficientis non est transmutare materiam; quia materia tunc quantum ad esse, esset quasi coævum principium efficienti; forma etiam quantum ad esse est ab efficienti, et aliquo modo dependet a materia; (sed dubium est utrum magis sic vel e contrario) finis vero non simpliciter, qui scilicet per operationem, sed finis, qui est operatio, dependet secundum esse ab omnibus aliis causis; verumtamen semper dependet materia ab efficiente,

Finem esse primam causarum, omnium et quo sensu?

Forma prior est materia.

inquantum materia hujus compositi, hoc enim est inquantum fit sub hac forma.

Arguitur sic : Finis est ejusdem speciei cum efficiente, et idem numero cum forma 2. Physic. text. comment 70. ergo non est ordo essentialis inter illa. Item, finis secundum quod est in intentione agentis non est notior ipso esse agentis, quia non habet nobilius esse quam agens in quo est; ergo secundum illud esse, non est causa agentis. Item, finis nihil videtur dare agenti, quia si agens haberet eamdem vim activam, et nihil intenderet, eodem modo produceret effectum. Item confirmatur, quid enim est in intentione ignis, quando generat ignem? quis est ille modus essendi *in?* Item, Deus sub ratione finis ultimi ponitur objectum actus beatifici, hoc autem non est inquantum movet ad agendum, ut desiderabile. Item causalitas finis videtur esse terminare, est enim causa opposita principio motus 1. hujus; ergo non est de ratione finis initiare, sed terminare, quare ergo ponitur primo causare?

arte ...tiva nci- o.

Relinquendo ergo viam prædictam, uno modo dicitur quod unumquodque essentialiter ordinatur ad aliud nobilius se, tanquam ad finem non motu, nec operatione, sed quasi terminum operationis, non quidem producibilem per ipsam, nec per objectum ejus, sed cui istud assimilatur per operationem. Sic Deus potest poni finis immediatus cujuslibet, illud inquantum in se est finis et amatus, omne aliud, sive operatio, sive objectum, non est finis simpliciter, sed est respectu ejus liberalitas, de qua loquitur Avicenna 6. Metaph. cap. 5. *Tribuens alii non propter sui retributionem,* etc. et illo modo superiora sunt utilia inferioribus, sicut ipse dicit 1. Metaph. cap. 2. et propter ordinationem ad hunc finem simpliciter, ut est in se, operatur et producit, ita quod illa operatio et productio non sunt ei finis simpliciter loquendo.

Deus finis immediatus omnium.

Ad argumenta diceretur, quod sunt contra hoc. Item, contra hoc est, quod ordinatio cujuscumque ad finem videtur esse per appetitum aliquem, ille si est pure naturalis, non potest esse nisi ad commodum, et ita ultimus terminus ejus est ipse appetens.

Item, istud inquantum est in se, 10.
non est propter quod agens agit; si enim illud in se destrueretur, et maneret in intentione agentis, similiter agens ageret. Item, ista via non potest poni de intelligente, qui præfigit sibi finem quem vult. Item, si intendit assimilari illi, communicando suam perfectionem, illa assimilatio ibi est inquantum movet.

Alia via est, quod finis causat inquantum terminat, et sic non oportet ei dare esse, nisi quod intendatur ab agente, sed sic non est finis, sed inquantum terminat.

Contra, pone quod non attingatur finis intentus, nonne illa actio habuit finem inquantum causa est? aliter non diceretur frustra, propterea inquantum terminans non videretur plures causare quam instans tempus, vel mutatio causat motum, quia est terminus magis intra.

Tenendo ergo primam viam, quod est causa inquantum est in intentione agentis, notandum, quod est ibi quasi esse objectivum, et esse formale objectivum est esse reale; formale est illud, quo nunc illud intentum est, et hoc esse in intentione. Exemplum, si intelligo rosam existentem.

ANNOTATIONES

11. Circa primam quæstionem libri quinti text. com. 1. et 2. in qua implicite supra incidentaliter includuntur quatuor quæstiones. Prima *An finis sit principium?* Secunda *An causa?* Tertia *An causa agenti?* et Quarta *An maxime causa?* quæ quatuor tangit in arguendo ad partes, et in decisione quæstionis quæ satis clara est, ut patet tenendo affirmativam partem.

Infra ibi : *Argumentum de errore*, etc. usque illuc : *ultra si finis est intentus* etc. assignatur *Extra,* vel vacat in aliquibus originalibus.

Deinde solvendo argumentum principale et sequentia, nota valde processum illum de causalitate finis, et replicas et solutiones singulares, et quære in Theorematibus hujus. Vide etiam antiquos hîc, ut Thom. 1. p. q. 18. et 1. 2. q. 11. et 83. et Albertum hic et Jand. et Henric. de Gandav. et alios quam plures, quia varie sentiunt de causalitate finis; sententia tamen Doctoris est satis clara et subtilis, ideo eam sequere.

12. De sufficientia et ordine causarum quære ubi supra 2. Physic. copiose, et ad finem hujus solutionis, ubi adverte quod ab illo loco: *In causis inquantum causæ sunt, non est circulus,* etc. usque ad finem posset assignari *Extra* vel additio, sed tota littera est bona et notabilis, ideo legatur; inducit enim ibi viam Avicennæ de entitate, causalitate, et ordine, seu prioritate finis; et similiter de aliis causis comparatis ad ipsum, et inter se, ubi cum dicit : ***sed dubium est utrum magis sic, vel e contra,*** hoc est dictu, utrum magis dependet materia a forma, quam forma a materia, et non solvit. Potest ibi dici probabiliter quod simpliciter loquendo magis dependet materia a forma, non quod implicet ipsam esse sine forma, nec quod non habeat suum proprium esse extra causam et intellectum sicut forma, nec etiam quod causetur per formam, sed quia *esse* totius principalius est a forma, quod *esse* communicatur utrique consequenter. Quære 9. q. Quodlib. et in 2. dist. 1. q. 6. et dist. 3. q. 4. et 5. et 7. et 2. q. Quodlibeti, et in simili in Theorematibus, et 12. d. 4. q. 2. comparando quantitatem ad qualitatem; sed ex alia parte posset ponderari prioritas naturæ materiæ in ratione receptivi, et an aliquod esse communicat formæ, vel e contra immediate loquendo et directe, et an sit difficilius imaginari materiam esse sine forma, quam e contra, de quo vide in 2. d. 12. et alibi plura ad hæc notabis, ut 8. dist. primi q. 1. et 1. dist. tertii q. 1. quæ omnia caste masticabit subtilis lector.

Consequenter infra ibi : ***Arguitur sic, finis est ejusdem speciei,*** etc. usque illuc : *Relinquendo ergo viam prædictam,* etc. possunt faciliter solvi illæ instantiæ, ut patet discurrendo, sustinendo ea quæ præmisit, quod relinquetur lectori. Similiter alia argumenta infra solvantur, si quis voluerit tenere illum singularem modum dicendi in 1. parte : *Relinquendo ergo,* etc.

Examina diligenter totam litteram, quia satis subtilis et obscura est, aliqua ad propositum invenies, 3. et 4. quæstione prolog. et 1. distinct. 1. et 49. distinct. 4. quæstione 8. et 48. ejusdem quæstione

2. et in Francisco de Marchia, et de Mayronis.

Amplius ut agentia, aut secundum potentiam, differunt autem in tantum quod agentia quidem et singularia simul sunt, et non sunt, et ipsa et quorum causæ. *Text. com.* 3.

QUÆSTIO II.

Utrum causa in actu, et effectus in actu sunt simul?

Arist. *hic cap.* 2. *et in Postprædicam. cap. de modis prioris*, D. Thom. *hic lect.* 2. Fland. *q.* 2. *art.* 4. Fons. *cap.* 2. *q.* 18. Suar. *disput.* 27. *Met. sect.* 2. Hurt. *disp.* 8. *Physic. sect.* 8. Aversa *q.* 16. *Phys. sect.* 1.

1. Quod sit inconveniens de causa in actu, probatur : accipiatur efficiens per motum, in principio est efficiens in actu; ergo effectus : sed existente effectu, cessat motus; ergo cessat in principio. Item 4. hujus, text. comment. 25. movens naturaliter est prius moto; et si hæc ad invicem dicuntur, nihil minus, ergo movens potest esse sine moto, sicut prius sine posteriori; ergo causa in actu sine effectu in actu. Item, scitum in actu est causa scientiæ in actu, sed scitum potest esse in actu sine scientia in actu, quia referuntur ad invicem tertio modo; non autem est ibi essentialis ordo, nec mutua dependentia, quia scientia dependet a scito, et non e contra. Item, Deus est semper causa in actu; ergo semper fuisset effectus in actu. Antecedens patet, si non; ergo prius fuisset in primo causans et tunc mutatus.

De hoc dicitur, quod causa singularis in actu et effectus in actu singularis, simul sunt et non sunt.

Contra, causa et effectus simul sunt et non sunt, secundum illam rationem, secundum quam simul dependent; ergo eo modo quo magis dependent sunt magis simul, sed causa universalis in actu, et effectus universalis sunt hujusmodi. Probatio, quia aliquid potest esse causa in actu, et hæc causa, licet non haberet hunc effectum in actu, sicut aliquis potest esse pater in actu, licet non respectu hujus filii, quia respectu alterius potest esse, sed nullus est pater nisi filii; ergo in universali magis dependet, hoc patet, quia sic sunt primo relativa.

2. ADDITIO. *Item, in motu projectionis, projectum projicitur, quando projiciens non manet projiciens, sicut vertens rotam, et postea quiescens, non statim dimittit rotam quiescentem. Sic in alteratione cessante alterante, non statim cessat alteratio. Similiter de aliquo suspenso si propellatur ad unam partem, cessante propellente, non statim quiescit. Item, quies violenta habet eamdem causam cum motu violento, et tamen cessante movente agere, manet quies. Item, causatum semper dum est, est actu in causari, non tamen causans semper causat, quia potest corrumpi; ergo. Probatio primi per Avicennam* 6. *Met.* 1. *tum, quia esse causatur actu, inquantum est esse, non inquantum incipit; non enim incipit, nisi quod est prius non esse, sed non causatur inquantum est prius non esse : Quod probatur ex eodem capit. f.* quia accidit agenti non semper egisse; *hoc enim non contingit sibi nisi inquantum aliquando patiens, vel saltem impedibile; tum, quia ut ibi arguitur, illud esse causati, aut semper dependet ab alio, aut non? Si non, est ex se necessarium,*

et ita nunquam incepit; si sic, et inquantum dependet actu causatur, quia in primo instanti propter hoc solum causatur, quia tunc dependet, non quia incipit, ut probat præcedens ratio; tum, quia auctoritas est ibidem, scilicet quod causatum semper eget datore sui esse, quamdiu est, sed non eget datore sui esse quamdiu est, si non causatur. Similiter cap. 3. dist. cum aliqua ex rebus per essentiam fuit causa esse alterius, semper erit ei causa, quamdiu habet esse. *Hæc ergo videtur esse ejus opinio, quod causa essentialis non tantum tunc, quando primo causat, sed semper dum causatum manet, si sit simul in actu cum causato, et forte quod causatum semper dum est actu causatur. Contra Avicennam, pater est causa filii, et ignis generans causa ignis geniti et per se, ut videtur, tamen manet effectus causa destructa. Item, si generans non simul manet cum genito, ut ipse videtur respondere cap, 2. sed cum aliquo alio, quod est immediate causatum ab ipso, et illud est cum alio causato ab ipso, et sic usque ad effectum, videtur esse processus in infinitum in causis; sed hoc ipse concedit cap.* 2. Causas non essentiales, *inquit*, vel non propinquas, non nego procedere in infinitum. *Contra, aut sunt sibi immediata in diversis* nunc, *et tunc duo* nunc *immediata; aut tempus est medium inter ipsa, et tunc causa non simul cum causato; aut nullum est medium, sed quodlibet causatum simul cum sua causa, et tunc omnes causæ infinitæ erunt simul in actu, hoc argumentum facit ibi cap. 2. et respondet, vide ibi.*

Opinio Avicennæ causatum dum est, causari.

De alio membro dicit Philosophus quod causa in potentia, et effectus in potentia non sunt simul. Contra, causa in potentia et effectus in potentia referuntur secundo modo relationis, ut calefactivum et calefactibile, sed ibi est mutua dependentia essentialis; ergo simul sunt et non sunt.

SCHOLIUM I.

Sententia Ægidii effectum immediatum, nempe fieri per motum et ejus causam, esse simul in actu, secus de effectu mediato, quale est factum esse, et sic intelligit Philosophi litteram. Secundam partem probat, quia alioquin omnia necessario evenirent. Refutatur primo quia ex hac ipsius ratione, sequitur effectum illum immediatum necessario fieri. Secundo, quia ratio ejus non minus currit de effectu sine motu, imo magis, ut de actibus voluntatis, qui sine motu fiunt. Resolvit ergo Doctor, quando dicit Philosophus, causam in actu, et effectum in actu esse simul, secus de causa et effectu in potentia, id intelligendum esse de fundamentis, non de relationibus, quia hæ utrobique simul sunt; sed fundamentum relationis causæ in potentia prius existit, ut ædificator, quam fundamentum relationis effectus in potentia, de quo postea l. 9.

Ad quæstionem dicitur pro primo membro, quod causa efficiens per motum, est causa unius effectus immediate, scilicet *fieri* et facti mediate; tunc vera est propositio de causa in actu et effectu immediato, scilicet ipso *fieri*, quia quando causa est in actu, tunc movet, et quando movet *fieri* est in mobili. De effectu mediato, non oportet hoc, quia tunc omnia evenirent de necessitate, supposito quod omnia haberent causas per se; quia si aliquid eveniat tertia die, sit A, A, si fiat, fiet A, per se causa, scilicet B; sed B habet aliam causam, quia si B est in actu, et causa ejus, scilicet C, et sic redeundo ad aliud, quod nunc est, sit D, quid est causa ipsius C; sed D fuit causa in actu, ad quam ex hypothesi necessario sequebatur effectum esse simul in

actu C, et sic ex C, B, et ex B, A; ergo omnia necessario venirent. Tale argumentum facit Philosophus 6. hujus, cap. 2. text. comment. 7. Unde istæ duæ propositiones non sunt simul veræ, quod cujuslibet fiendi oportet dare per se causam, et quod posita causa in actu, necesse sit effectum poni in actu quia ex his sequitur conclusio impossibilis modo prædicto, quod omnia necessario erunt, et non propter primam propositionem, quia etiam si ipsa esset vera, adhuc conclusio non sequeretur; ergo propter secundam; ergo secunda est impossibilis. De causa in potentia dicitur quod non oportet esse cum effectu, quia est prior effectu.

Sed contra istos est argumentum nunc factum, ita concludit contra eos de *fieri*, quod ponunt effectum immediatum, quia illarum duarum propositionum supposita prima et hac quam ipsi dant, quod posita causa in actu necessario sit esse fieri in actu. Arguitur ut prius, D existente in actu, necesse est C fieri, et ex C, B, et ex B, A fieri; ergo omnia futura necessario fient, hoc ita est inconveniens, sicut quod necessario erunt, illud enim non solum est inconveniens, sic quod omnia simul erunt necessario, ut vadit prima deductio, sed etiam quod successive non potest vitari quin omnia necessario erunt successive saltem, nisi per hoc solum quod ponatur aliquid posse fieri, et tamen non fore propter impedimentum. Nec illa evasio valet, si in principio fieri sit aliquid fiendi. Similiter videtur quod illud non sit verum, scilicet quod causa particularis et effectus immediatus sunt simul, per idem argumentum, quod ipsi faciunt; quia ponamus quod essent multæ causæ agentes ordinatæ, non per motum, tunc si causa existente in actu, necesse est immediatum effectum esse in actu; ergo omnia producibilia a talibus causis de necessitate evenirent, hoc autem est falsum; ita enim contingenter producit voluntas aliquid, non per motum, sicut ignis per motum, imo contingentius. Probatio consequentiæ, sicut ipsi arguunt unde ratio non valet plus ibi quam hîc. Ideo dicendum ad formam, quod ibi est fallacia *secundum quid* et *simpliciter*, concedo quod quando causat in actu, quod necessario sequitur quod effectus est in actu; ergo necessario est effectus, non sequitur, quia causa est in actu contingenter, unde consequentia non valet; effectus necessario, necessitate consequentiæ, est in actu, si causa sit in actu; ergo effectus necessario est, nisi poneret quod causa esset necessario in actu; nunquam enim ex necessitate conditionali sequitur necessitas consequentis, nisi antecedens sit necessarium, sic non est hîc, sed fit causa in actu contingenter. Sed Philosophus non sic arguit. Sed hoc supposito, quod posito eo quod est causa, sequitur necessario aliud, sicut patet per exemplum ejus ibi.

Contra, adhuc illud quod est causa contingenter est, vel fuit, vel erit; ergo consequens non est necessarium. Responsio, si jam ali-

quid est, ad quod necessario sequitur aliud, illud aliud necesse est fore necessitate inevitabilitatis, sic quod non potest evitari quin erit, sed non est simpliciter necessarium, quia potuit evitari, quia istud quod nunc est, potuit non esse nunc. Contra illud aliud de causa in potentia et effectu in potentia, videtur quod simul sint et non sint, quia referuntur secundo modo relativorum, quæ mutuo dependent.

Potest aliter dici ad quæstionem, quod illa differentia non est de relatione causæ in potentia, et effectus in potentia, quia sic simul est causa in potentia et effectus in potentia, sicut de causa in actu et effectu in actu, quia uno genere relationis referuntur omnia hæc; unde in hoc non est differentia, sed in hoc quod veritas hujus dicti attendenda est de fundamentis relationum, quia relatio causæ in actu, et effectus in actu non potest fundari nisi in ente in actu; et ideo sicut relationes simul sunt et non sunt, ita et fundamenta earum, sicut prius exponitur; sed relationes causæ in potentia, et effectus in potentia, non requirunt fundamenta in actu, et ideo non oportet fundamenta earum simul esse, licet relationes simul sint in actu.

5. ADDITIO. Stat relatio causæ in ente in actu, sine effectu in actu.

Si autem est causa in actu, simul erit illa relatio, et illa non potest fundari nisi in ente in actu; ergo aliquid est ens in actu, in quo illud fundatur; et ideo si causa est in actu, aliquid non solum est effectus in actu, sed aliquid existit actu, quod est effectus in actu. Sed si relatio causæ in potentia fundetur in mente in actu, sicut iste est ædificator, non oportet relationem effectus in potentia, quæ simul est cum relatione causæ in potentia, fundari in aliquo ente in actu, ita quod non oportet simul aliquid existere quod sit ædificator, et aliquid existere quod sit ædificabile, quia ædificabile potest existere in ente in potentia. Nec intelligitur differentia fundamentorum relationum potentiæ in actu, et effectus in actu, ad fundamenta relationum causæ in potentia, et effectus in potentia, inquantum sunt fundamenta, quia utræque relationes utrinque simul sunt. Ita etiam fundamenta simul sunt, actu etiam sunt inquantum fundamenta, hoc est, actu sunt sub illis relationibus; sed non simul actu existunt, sed causa et effectus in actu, si unum existit, et aliud, non sic in potentia. Nec dico, si unum fundamentum existit, causæ scilicet in actu, quod fundamentum effectus in actu, existit, quia fundamentum actu existit sine relatione; sed si est sub relatione causæ in actu, et actu existit, tunc fundamentum relationis effectus in actu, actu existit, ut sit in summa differentia, non sic hinc inde inter relationes, quia utræque necessario simul sunt; nec inter fundamenta relationum, inquantum sunt fundamenta, quia et illa utrinque necessario simul sunt, cum sine illis sic non sint relationes; nec de illis quæ fundamenta sunt sine substantia in se consideratur, quia sic neutrobique necessario simul actu, nec necessario simul in potentia. Sed intelligitur differentia de fundamentis actu existentibus sub relationibus comparatis ad existentiam absolute, non ad existentiam sub relationibus. Hoc sic exponitur, si causa est in actu, ita relatio est in actu; ergo necesse est aliquid existere tn actu, in quo fundatur relatio causæ in actu, et effectus in actu; sed si causa in potentia est, sicut ædificator, non oportet aliquod

ens in actu esse, in quo fundetur illa relatio in potentia, sed sufficit habere fundamentum ens in potentia.

SCHOLIUM II.

Habet optimam doctrinam in solutione argumentorum. Ad quartum bene explicat quomodo Deus de novo potest aliquid producere sine sui mutatione, de quo vide ipsum 1. d. 1. q. 2. ad primum et ad quartum. Id quod dicitur in additione, *indisciplinati esse quærere novum in Deo, vel rationem quare nunc agit, et non ante,* habetur in Philosoph. 4. Metaph. text. 9. et 1. Post. text. 6. quia non omnium est habenda, nec inquirenda ratio, nec hîc assignari potest, nisi quia voluit Deus nunc agere, et non ante, et hujus volitionis nulla est prior ratio. Vide Doctorem in expositione text. com. 3. circa quem mota est ista quæstio. et Anton. Andream hîc q. 3. qui clarius nonnihil hanc quæstionem tractat, nihil fere præterea de suo addens.

6. Ad primam rationem, quod et relationes sunt simul in actu et fundamenta realiter sunt in actu, sed dum motus est, non est causa agens facti in actu, sed in ultimo instanti. Accipiendo tamen effectum, respectu cujus est movens in actu, est ille effectus in actu, sed dum movet non est causa in actu, nisi fieri, sed in ultimo instanti est causa in actu facti, et tunc simul sunt in actu. Ad aliud de quarta hujus, dico quod movens est simul natura cum effectu, quia si sint per se relativa, relationes sunt simul, tamen res subjecta mobilitati est prior alia re, in qua fundatur relatio effectus ; tunc loquitur de fundamentis non de relationibus, quia dicit ibidem quod sensibilia possunt esse, non existentibus sensibus, quia sensibilia et sensus dicuntur relativa tertio modo. Ad tertium argumentum, quod scitum est causa scientiæ aliquo modo, et dico quod scitum in actu, et scientia in actu simul sunt et non sunt ; et cum dicit quod referuntur tertio modo, nego, sed scientia in actu, et scibile non in actu scitum. Ad aliud de Deo, quod Deus semper fuit, non tamen causa in actu semper. Contra, tunc fuit causa in potentia, et tunc mutatus, quia factus est de causa in potentia, causa in actu. Non valet, quia agens voluntarium voluntate antiqua non mutata, potest causare quando placet sine mutatione sui, sicut si ego vellem modo sedere cras, possum sedere cras sine mutatione voluntatis meæ. Contra, Averroes 8. Physicorum comment. 4. 6. et 8. et volens nunc facere tunc, et non nunc, saltem expectat tempus, quod non est sine mutatione. Respondeo ita facit ipse miser Averroes, quia fuit in tempore, Deus in æternitate ante mundi creationem nullum tempus expectavit, quia in instanti, quæ expectatio æternitatis instans est. Noli mensurare Deum secundum Averroem.

[Margin: Movens potest esse prius modo, exponitur.]

[Margin: Scientia in actu et scitum simul sunt.]

7. Additio. *Et quod a causa non mutata procedat novus effectus probatur,* A *est novum; ergo habet causam, et cum non sit ire in infinitum, venietur ad causam non novam a qua est immediate novum aliquid. Item, quomodo potest causa non mutata semper movere, quod est semper alium et alium effectum habere, et non potest aliquando movere, cum prius non moverit, cum non sit nisi novus effectus semper in primo membro, et novus aliquando in secundo. Sed quare nunc movit, et non tunc? quia voluit; hujus non est quærere*

causam, quia habita causa immediata et sufficienti, respectu effectus, non est ultra querere, quia tunc omnium esset demonstratio; ergo indisciplinati est quærere quid novum in Deo quasi relatio rationis non præcederet creationem, sed quasi sequeretur, ita quod causa inquantum præcedit causare, innovatur in nullo, sed ut agit quasi causando actionem, manet ut prius, et naturaliter, nec re, nec ratione mutatur. Alii dicunt quod omnis relatio nova est in effectu, etiam illa qua causa dicitur ad effectum. Contra, ubi est relatio ibi est fundamentum. Item, in quo est relatio, illud refertur illa relatione. Item, relationes sibi invicem oppositæ erunt in eodem. Aliter dicitur, quod est nova denominatio antiquæ relationis. Contra, eadem ratione, pater meus quando generavit me, non habuit novam relationem, quia prius fuit generativus, et sic solum generans haberet novam denominationem. Tenendo ergo primam illarum viarum, est dubitatio, utrum sit prius in causa illa relatio rationis, an in effectu relatio realis? Dicitur secundum, quia referribile reale est causa rationis, non e contra. Exemplum de dextro in animali, et sinistro in columna. Contra, prius naturaliter fuit hoc causativum quam illud causabile, (quia enim hoc causativum, ideo illud causabile) ergo prius hoc causans quam illud causatum.

Confirmatur, quidquid est in causa præcedit illud quod est in effectu. Responsio illorum non valet, quia semper major differentia reducitur ad minorem. Ad tertium argumentum, aliter secundum aliquos, scibile secundum se et essentialiter refertur ad scientiam in potentia, et scientia in potentia et scibile simul sunt et non sunt; nec accidit scibili quod sciatur in potentia, accidit tamen lapidi, sicut accidit Joanni quod sit pater, non tamen accidit patri quod sit pater. Unde sicut scientia in potentia essentialiter dependet a scibili, ita e converso, et sicut scientia in actu dependet a scito in actu, ita e contra. Unde quod dicunt, quod accidit scibili quod sciatur, intelligendum est de re subjecta scilicet lapide, vel ligno. Probatio dicti, scibile enim non est scibile, nisi quia ejus potest esse scientia, quia si esset scibile, et ejus non esset scientia in potentia, esset scibile et non scibile; ergo in ratione scibilis includitur scientia in potentia, sicut suum per se correlativum.

Non accidit scibili quod sciatur in potentia, sed bene lapidi, nec patri quod sit pater, bene tamen Joanni.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio secunda de simultate causæ particularis et effectus talis quoad esse et non esse, t. c. 3. in cujus principio ibi: *Item in motu projectionis*, etc. usque illuc de alio membro, notatur *Extra* vel additio, sed littera notabilis, ideo ponderentur solutiones ad illa argumenta; posset etiam inchoari illa additio ibi: *de hoc quod causa singularis in actu*, etc. et durare usque ibi: *Ad quæstionem dicitur*, etc. omnia tamen solves faciliter si legere placebit ex his quæ hic et alibi habes in isto. 8.

Ibidem infra: *Ad quæstionem dicitur*, etc. ponitur opinio Ægidii super 2. Physic. Quære hic et ibi alios antiquos ad propositum, et maxime in Theorematibus hujus notanter.

Deinde in solutione propria ad quæstionem ab illo loco: *Si autem est causa in actu*, etc. usque ibi: *Ad primam rationem*, etc. assignatur ab aliquibus *Extra* vel additio, sed optima est littera et sen-

tentia per totum, ideo legatur, determinatio Doctoris ibi clara est, ut patet, et assertiva, et doctrinalis.

Postea solvendo principalia, ponitur quædam additio vel *Extra*, et incipit sic : *Quod autem a causa non mutata* etc. et durat usque illuc : *Ad tertium argumentum autem,* etc. est tamen littera singularis et subtilis, et probabilis ad partes, quare bene discutiatur.

Quod ibi tangit de relatione Dei ad creaturam, an sit nova, an etiam realis vel rationis, et varios modos dicendi, scilicet in quo est talis relatio formaliter, an in Deo, vel in creatura, quære in 1. d. 30. et 35. et in 40. et 43. et in 2. ubi supra, et breviter si ille respectus sit causatus ab intellectu vel voluntate divina, oportet quod sit æterna, si vero a potentia vitali creata, est ex tempore, et est ponenda in Deo forma ; secus de relatione reali et denominatione quæ fit a tali : quære Thom. Henric. Varron.

9. Illud quod ultimo ibi tangit comparando relationem rationis in causa ad realem in effectu, videtur habere bonam difficultatem in doctrina hujus, quæ illarum sit prior, pro utraque parte quære 8. dist. primi. q. 4. vel 3. principali. Et posset probabiliter teneri quod illa causa est prior, ut Doctor videtur tenere, actualis saltem, quia ab æterno per opus intellectus divini, licet illi æternæ forte correspondet alia rationis æterna in creatura in esse cognito considerata, non realis actualis. Sed quod ibi additur de prioritate naturæ causativi et causabilis, ponderari debet, et forte negari, formaliter capiendo illa, dato etiam illo assumpto examinetur consequentia. Confirmatio sequens debet maxime attendi de absoluto quocumque in causa. etc. Et illud quod additur consequenter scilicet quod major differentia reducitur ad minorem, habet videri et examinari in Quodlib. q. 2. ad fin. Breviter sententia Doctoris in hoc dubio est probabilis et famosa, sed an de sua intentione, videatur bene in locis præallegatis. Posset etiam hîc investigari, an respectus causativitatis in Deo, quam dicit arguens præcedere natura, etc. sit realis vel rationis, et plura alia, quæ lector attendat.

Ea quæ consequenter tangit de relatione scibilis et scientiæ notentur, et infra c. de Relatione magis patebunt, sed hæc sententia optima est; an tamen illa relatio mutua, quam hîc ponit, sit realis vel rationis, et cujusmodi sit, considera.

Horum quidem utique altera causa est essendi necessaria; horum autem nulla, sed propter hæc alia sunt ex necessitate, *text. com.* 6.

QUÆSTIO III.

Utrum necessaria habent causam sui esse.

Arist. *hîc* 5. *et* 8. *Physic. c.* 1. Avicen. 1. *Met. c.* 6. D. Thom. *hîc lect.* 2. Ant. Andr. *ibid. q.* 4. Fland. *q.* 5. *a.* 2. Fons. *c.* 5. *q.* 2. Meurisse. 2. *Met. c.* 3. *q.* 2. Vide Scot. *in* 1. *dist.* 8. *q.* 5. *num.* 6.

Quod non Avicennæ 1. Met. cap. 6. a. quia omne habens esse 1. per causam, circumscripta causa non habet esse, et tunc non necessarium de se; ergo nullum causatum de se necessarium Item, causa efficiens est unde principium motus, sed in immobilibus non est motus. Oppositum in 2. hujus t. c. 4. necessariorum, vel sempiternorum sunt causæ.

SCHOLIUM I.

Si datur aliquis effectus necessarius, ille necessario habet causam, alioquin entitas ejus esset causata, et necessitas incausata;

hîc tangitur error Philosophi, qui posuit multa alia a Deo necessaria, quia posuit Deum causare necessario; neque voluit ista necessaria et Intelligentias, cœlos et elementa carere causa, ut fuse probat Doctor 1. d. 8. q. 5. §. *Contra istam* n. 6. contra Henricum, qui contendit quod posuerit Philosophus ista necessaria, et a se, non ab ulla causa.

Omnis effectus habet causam.

Dicendum, quod si aliquis potest esse effectus necessarius, potest necessitas ejus habere causam efficientem, sicut res ipsa habet causam, quia oportet ponere unum a quo est causalitas omnium, quia si necessitas effectus non haberet causam, cum sit in causato, aliquid esset in causato non causatum.

Ad Avicennam, quod intelligitur de necessario per se. Sed aliquid dicitur necessarium per se effective, ita quod *per se* excludat aliam causam efficientem priorem, et sic solus Deus est per se necessarium in genere causæ efficientis. Vel potest aliquid esse necessarium formaliter et per se, et tale potest ab alio esse, quia sicut ipsum necessarium formaliter in se effective est ab alio, ita et necessitas. Tunc ad formam, circumscripta causa, non esset necessarium ex se, verum est in genere causæ efficientis, tamen formaliter, si forma ejus posset stare de se, haberet necessitatem sine efficiente, sed non potest sine primo, unde circumscriptio illius, circumscribit etiam causam intrinsecam formalem necessitatis ex consequenti; non enim partem habet a se, partem ab efficiente, sed totum, tam naturam quam necessitatem habet ab efficiente, quo sublato totum tollitur. Contra, quod circumscripto aliquo

2. Necessarium effective, solus Deus, formaliter quædam alia.

Necessarium ex suppositione necessaria, est vere necessarium.

non est, non est necessarium, nisi ex suppositione. Dicendum, quod illud quod est necessarium, ex suppositione necessaria, est necessarium. Ad aliud responsio, quod illa descriptio est a posteriori et non a notiori; non enim est simpliciter de ratione efficientis, quod sit principium motus, quia accidit efficienti secundum quod hujusmodi, quod agat per motum, quia efficiens potest agere sine motu, tamen in naturalibus communiter est vera.

3. Additio.

Responsio ad quæstionem, ad hoc quod effectus sit necessarius, oportet causam esse necessariam, et in essendo, et in causando, quia altero illorum destructo, potest effectus non esse. In complexis est invenire utrumque, principia enim in se sunt necessaria, et necessario causant conclusiones, quia ratio necessario causantis est, quod destructo effectu, ipsa destruatur, sic est de principiis respectu conclusionum. 2. *Physic.* 8. text. c. 89. *In incomplexis sine entitate rerum, nulla est causa utroque modo necessaria; nulla enim post primam esset, nisi prima esset, quia nulla alia, nisi causata, et si non est necessario causata, non necessario est, et ita non necessario causat. Sed prima non est necessaria in causando, quia ex ratione causæ necessariæ ipsa destrueretur destructo effectu, et ita ejus entitas non esset omnino absoluta et independens. Argueretur hîc, quia libere causat, non valet; nam et productio Spiritus Sancti est libera sive libere, et tamen necessaria.*

Tamen aliqui sunt effectus necessarii secundum *quid*, sive sub conditione, scilicet si causa est, pro eo quod causa proxima ex naturali colligantia cum effectu necessario, dum est, causat ipsum. Sed nec sic est necessitas in prima

causa, quia tunc esset necessitas simpliciter, cum illa conditio sit simpliciter necessaria. Quod enim necessarium est ex suppositione simpliciter necessaria, est simpliciter necessarium; illud suppositum in aliis causis naturalibus non est simpliciter necessarium. Ad argumentum in oppositum, non omne sempiternum est necessarium, sed hîc in littera, et 8. Physico. lquitur de complexis.

SCHOLIUM II.

Adducit argumenta suadentia in causatis aliqua dari simpliciter necessaria, ut voluerunt Philosophi, qui Deum naturaliter agere asseruerunt, et solvit clare, de quo agit fusius 1. d. 8. q. 5. §. *Contra istam conclus.* et d. 2. q. §. *Ostenso esse de proprietatibus.* et d. 39. §. *Tertia positio*, quibus locis ostendit Deum omnia contingenter agere, et nihil necessario.

4. Contra ista, necessitas simpliciter est conditio possibilis in creaturis, quia non includit contradictionem. Quod probatur sic : modus producendi non variat naturam producti, si Deus produceret res ex necessitate, aliquid causatum esset necessarium ; ergo licet nunc aliter producantur, necessitas eis non repugnabit. Item, si Deus produceret ex necessitate naturæ, causatum esset necessarium simpliciter; ergo cum modus quo nunc producit, sit æque nobilis, vel nobilior illo, simpliciter necessarium potest sic producere. Item, in omni conditione entis, simpliciter nobilius est ens necessarium non necessario; ergo et in causando ; ergo nobilissima causa necessario causat. Item, ex plenitudine perfectionis in causa consequitur effectus; si ergo in aliquo effectu potest esse tanta perfectio, quod ipsa posita necessario ponatur aliud, multo magis in prima causa. Quod ex hoc confirmatur, quia si primum non est necessarium, nec aliquid posterius in essentialiter ordinatis; ergo si connexio effectus cum prima causa, quæ est essentialiter prima connexio, non est necessaria, nec aliqua alia est. Ratio adducta de Deo, improbatur, et primo quia non oportet illud accipere ex 2. Physicorum, ubi loquitur de principio et conclusione, quia aliter videtur esse conclusio in principio, quam effectus in causa, quia conclusio est quædam pars intellectus principii actu contenta in illo, licet non distincte, sicut singulare in universali, non sic effectus in causa. Hæc ratio concedetur, quod ratio causæ necessario non inde accipitur. Item in causatis, quod aliquid necessario causetur non attribuitur eorum imperfectioni, nec dependentiæ ex effectu, sed plenitudini perfectionis; ergo nec similiter hîc, unde aliquo destructo, aliud destrui sequitur, vel quasi a priori vel a posteriori. Primo modo concludit imperfectionem, secundo modo abundantem perfectionem, sicut de subjecto et propria passione, quæ non in se consistit, sed in aliud fluit, præcipue si illud aliud destrui est possibile. Item, secundum hoc posset Deus producere plures differentias entium quam nunc, quia necessarium et possibile. Contra responsionem ad argumentum primo Cœli et

Mundi, text. c. 138. quomodo nihil ex se possibile potest esse necessarium per aliud, addita hîc hac ratione : necessarium et possibile dividunt totum ens; ergo omnem differentiam entis, divisiones enim entis inquantum ens, communiter non sunt subordinatæ. Contra, voluntas quæ est primo finis non est necessario alicujus non necessario ordinati ad finem.

5. Motus producendi an mutat productum ? Ad argumenta superius contra Avicennam. Ad primum, quod modus producendi non variat conditionem propriam producto, sed aliqua productio concludit necessitatem producti, et quia causatum, concluditur non necessitas, ideo contradictio, causatum a Deo necessitate naturæ. Per hoc ad argumentum secundum. Ad tertium, quod in omni causalitate, absoluta necessitas est perfectionis, et in respectu ad prius a quo aliquid dependet, si esset necessitas non poneret imperfectionem in absoluta; ille tamen respectus esset perfectio, si non esset contradictio in termino, ad extremum enim cui repugnet necessitas, non potest esse respectus necessarius. Ad quartum, plenitudo perfectionis limitatæ non est simpliciter plenitudo. Ad confirmationem, quod licet aliqua connexio sit secundum *quid* necessaria, nulla tamen simpliciter est necessaria, quia quælibet dependet a prima causa, quæ contingenter causat, qua prius naturaliter non causante nihil aliud causat; similiter communiter secundæ causæ sunt impedibiles, et causa impedibilis quantumcumque non impediatur non est necessaria. Pro prima ratione tacta, quæ est Avicennæ, dicitur quod necessarium ex se debet intrinsece habere necessitatem, et ita quacumque hypothesi sive possibili sive impossibili posita, circa extrinsecum non erit non necessarium. Ad aliud hîc supra respondeo, quæ dicunt perfectionem simpliciter, et hæc non determinate, sed in summo dividunt ens. Contra, opposita convertuntur cum aliis similibus dividentibus ens. Exemplum, finitum infinitum; possibile necessarium ; imperfectum perfectum simpliciter, etc.

(Nulla connexio effectus ad causam, necessario simpliciter.)

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio tertia de causalitate passiva necessariorum, t. c. 6. in qua aliqui totam illam litteram ab illo loco : *Responsio ad quæstionem*, usque ad finem, volunt esse additionem seu *Extra* ; aliqui partem ejus, sed hoc non est necessarium ponere, nam littera optima est, et cuncta recte dicta ; duos enim modos dicendi tangit in quæstione quorum primus est, ut ipse disputat. 8. d. primi q. finali in opere Angelico, vel principali in Reportatis, et in Quodlibeto q. 7. quod bene potest aliquid esse formaliter necessarium, et tamen ab alio causatum, et videtur intentio Aristotelis et Commentatoris ut ibidem patet, et qualiter Henric. et alii antiqui circa hoc varie sentiant, videatur ibi. Alius modus dicendi est distinguendo de necessario complexo, et incomplexo, et hoc vel secundum quid vel simpliciter, ut patet in littera et secundum primum modum dicendi, respondet ad argumenta ante oppositum, et secundum ad argumentum in oppositum. Adducit consequenter plures instantias contra secundum modum dicendi, qui conformis est Avicennæ et solvit, quæ omnia 6.

videbis in primo, et Quodlibeto, fere ubi supra, et 39. ejusdem, et 36. et 2.

7. Infra ibi : *Contra, voluntas quæ est primo finis*, etc. illa instantia faciliter solvitur, concedendo quod oluntas non sit necessario alterius a fine, nec etiam finis ipsius, loquendo de creatura. Vel si volueris concedere aliqua necessario ordinari ad finem ultimum, intellige de necessitate consequentiæ, vel in esse objectivo considerata, et non realis existentiæ, quia sic omnia contingentia et contingenter ordinata.

Alia replica in fine ibi : *Contra opposita*, etc. quam non solvit, solvitur in principio, ubi supra notavi. Quære hîc Albert. et alios opinantes, et processum Averrois et Avicennæ de productione rerum.

Amplius autem alia secundum numerum sunt unum, alia secundum speciem, alia secundum genus, alia secundum analogiam. *t. com.* 12.

QUÆSTIO IV.

Utrum divisio Unius *in unum genere, specie, numero, et proportione sit conveniens?*

Arist. *hic cap.* 6. Alex. *ibid.* D. Thom. *lect.* 6. Albert. *tract.* 1. *cap.* 7. *et* 8. Anton. Andr. *q.* 6. Fland. *q.* 7. *a.* 3. Fons. *c.* 6. Meurisse. *lib.* 2. *Met. c.* 3. *q.* 2. Vide Scot. *in Comment. ad cap.* 6. *hujus.*

Quod non : aut est eadem cum prima quam ponit, aut alia ; non eadem, quia tunc insufficiens, quia prima habet quinque membra, hæc tantum quatuor; non est alia, quia duo membra istius divisionis, conveniunt cum duobus alterius scilicet de genere et de specie. Item, aut est divisio univoci in univocata, quod non, quia tunc *multum* non diceretur oppositis modis istis, quod est contra Philosophum in littera. Irrationale enim et rationale non dividuntur in æqualia. Nec divisio æquivoci, quia tunc ubicumque ponitur *unum* vel *multum* in propositione, esset propositio distinguenda, quod non est verum. Item, tunc ad unum membrum non posset sequi aliud, contra Philosophum in littera, quia unum membrum divisionis convenit omnibus membris, quia uni esse, est principium numeri esse, cap. isto, t. c. 12. ergo omne unum est principium numeri ; ergo unum numero, quod est unum membrum, est commune omnibus membris. Item de ratione membrorum, quod dicit unum numero, cujus materia una numero, tunc nullum immateriale esset unum numero ; consequens est falsum, quia sicut semper unitas prior infert unitatem posteriorem, ita ex opposito in multitudine, sed in immaterialibus est multitudo speciе ; ergo unum numero. Item, tunc contraria unum numero, quia eorum materia est una numero. Oppositum dicit Philosophus. t. c. 12.

SCHOLIUM I.

Textu 8. et seqq. posuit Philosophus divisionem unius accepti realiter in quinque species, continuatione, subjecto, genere, specie et indivisibilitate ; hîc autem ponit divisionem ejusdem *unius* accepti Logice, in quatuor membra, cujus sufficientiam optime declarat Doctor, et solvendo primum argumentum explicat quomodo una divisio differt ab altera.

Dicitur quod divisio est conveniens, quia illa est secundum inten-

tiones Logicas, et prima divisio est secundum fundamenta realia, ista secundum intentiones fundatas in rebus : utrum autem *unum*, quod dividitur in una divisione, et in alia sit reale, vel quod in una sit reale, et quod in alia intentionale, tangetur in prima solutione primi argumenti. Sed semper istud est verum quod hîc dicitur, et tunc assignatur sufficientia, quia intellectus intelligens aliquid sub ratione unius, aut intelligit sub ratione incommunicabilis, et hæc est unitas numeralis; aut sub ratione prædicabilis de pluribus, tunc dicitur: aut differentibus numero, tunc unitas speciei ; aut differentibus specie, tunc unitas generis. Ultra hanc unitatem non est invenire unum conceptum prædicabilem, tamen unum conceptum accipiendo communissimum comparando alteri communissimo, invenitur unitas proportionis in similiter se habendo ad alia scilicet sua inferiora in prædicando in *quid* de eis, sic divisio est sufficiens. Contra, duo membra non sunt accepta secundum fundamenta intentionalia. Primum non, quia tunc dicitur unum numero cujus materia una, sed materia non est a consideratione intellectus. Quartum non, quia aliqua proportio esset nullo existente intellectu, nam similiter tunc se haberent 8. ad 4. et 6. ad 3. ergo unitas proportionis non causatur ab intellectu. Exponitur primum uno modo sic ; dicitur unum numero, quod non prædicatur de pluribus, et hæc est unitas singularis, et ita fundamentum unius est singulare. Quod probatur, quia universale et singulare referuntur ad invicem, universale intentionale ; ergo singulare intentionale, quia sunt simul; natura et res intentionis primæ, et secundæ non sunt simul. Hoc confirmatur per illud tertii hujus, t. c. 14. q. 3. unum numero dicere, aut singulare, nihil differt. Ad aliud de proportione, dico quod proportio potest esse secundum fundamenta realia, sicut in numeris, vel intentionalia, sicut in *prædicari* et *subjici*, prima potest esse sine intellectu, secunda non ; et hæc est illa de qua loquitur, quia prædicata habent hanc proportionem in prædicando in *quid* de contentis sub ipsis.

Sufficientia hujus divisionis, declaratur.

Unitas proportionis non est ab intellectu.

3. Ad primum principale argumentum dicitur, quod nec ista divisio, nec prima dividat *unum* secundum rationem unius, scilicet secundum rationem indivisionis, sed secundum fundamenta super quæ potest unitas fundari ; tunc hæc divisio differt a prima secundum fundamenta diversa, quia prima sunt fundamenta realia, hæc intentionalia. Contra, res intentionis primæ, sicut unitas quæ est de genere quantitatis non fundatur in re secundæ intentionis, quia omne fundatum in alio, habet minorem entitatem quam fundamentum, et res primæ intentionis habet majorem entitatem quam res secundæ intentionis. Conceditur et respondetur aliter, quia unitas divisa primo est realis, hîc autem est unitas rationis, et fundamenta etiam; tunc dico quod membra duo scilicet genere et specie hîc et ibi, non conveniunt. Ad hoc nota, quod omnis unitas causata ab intellectu

Unitas rationis principiatur ab unitate in re. habet unitatem in re a qua originatur, sicut tangitur in 1. hujus q. 1. et manifestius in septimo, sicut ignis generat ignem, quia idem specie ei nullo existente intellectu; et ex illa unitate in re movetur intellectus, ad inveniendum unitatem intentionalem, quæ in illa unitate reali fundatur; et hæc unitas realis est in primis membris, et unitas rationis quæ fundatur in tali unitate, est in secunda divisione. Ad aliud posset hîc dici, quod unum hîc divisum æquivoce dicitur ab uno prius diviso, tamen istud unum in se et illud in se, ambo quoad suos modos non sunt æquivoce dicta, sed unitas hîc in suis modis et ibi in suis, differunt secundum magis et minus. Hæc divisio an æquivoca, comparata ad primam divisionem unius? Et cum dicitur, tunc *multum* non dicitur sic, imo quando unum oppositum dicitur secundum magis et minus de aliquibus, tunc oppositum tot modis, non tamen oportet oppositum dividi in tot inferiora, sicut aliud. In quo genere est istud unum intentionale, cum aliud sit reale? Et ego quæro in quo genere sunt illæ intentiones, *genus* et *species?* si sint in nullo genere, tunc non est quærendum de uno in quo genere sit; si sint in aliquo, ibi ponetur *unum* secundo divisum.

4. Ad tertium dicendum, quod *unum* hîc divisum est unum rationis, et non unum principium numeri, sed unum principium numeri commune est omni reali, unde unum numero et unum principium numeri differunt. Primum est dividens in secunda divisione; secundum divisum in prima. Ad aliud dicit Commentator, quod differentia est, quia unum numero est in materia; unum principium numerorum non est in materia; sic ad argumentum: Unum numero, et unum principium numeri differunt. Contra hoc quod dicit quod unum quod est principium numerorum, non est in materia, aut propositio est universalis negativa, aut particularis negativa; si primo modo falsum est, quia aliquod unum unitate, quæ principium est numeri, est in materia, sicut de partibus divisis continui, quia quodlibet divisum est unum numero, et si nullum unum principium numeri esset in materia; ergo nullus numerus esset in materia, si particulariter intelligit, quare ponit unum convertibile cum ente, aliud ab uno quod est principium numeri, quia in omnibus immaterialibus est unum principium numeri secundum eum, et in materialibus, ut immediate ante ostensum est; ergo in omnibus potest esse unum principium numerorum; ergo aliud superfluum.

In immaterialibus est unitas major specifica. Item, de alio membro, aut non est differentia, aut oportet intelligere, quod omne unum numero est in materia, sed hoc est falsum, quia in immaterialibus est aliqua unitas major unitate speciei, nulla major quam unitas numero, prout hîc loquitur; ergo illa est in materialibus. Probatio primæ illarum, quia aliquis Angelus est ita unum quod non prædicatur de pluribus; ergo magis unum quam specie.

SCHOLIUM II.

Refutat optime D. Thom. asserentem unitatem numeralem sumi a materia signata dimensionibus, quia immateriale est unum, de quo fuse agit 2. d. 3. q. 5. et 6. ubi late ostendit materiam non esse principium individuationis, et q. 7. ubi probat posse esse

plures Angelos solo numero differentes : vide ipsum in expositione textus 12. hìc, et 7. hujus q. 13. vide etiam Anton. Andr. hìc q. 5. sed latissime Anton. Trombetam q. 5. Argumenta pro D. Thomæ sententia solvit Doctor d. q. 6. et 7.

5. Materia non est principium individuationis, Scot 2. d. 3. q. 5.

Igitur omisso Averroe, dicit Thomas ad rationem, quod unitas numeralis causatur ex materia una, secundum quod substat dimensionibus terminatis. Et secundum hoc ad aliud quod contraria non habent materiam unam talem simul. Contra, in immaterialibus est unum, et tamen non est ibi talis materia. Contra secundum, si simultas requiritur, tunc simultas temporis, et tunc absoluta a tempore non possunt habere illam unitatem, et talia sunt Mathematica. Et tamen Philosophus 3. t. c. 18. hujus, dicit quod in Mathematicis sunt multa numero ejusdem speciei. Dicitur aliter quod propositio Philosophi assignatur de quolibet in se, non de duobus comparatis ad invicem. Contra, si hæc sit per se ratio unitatis numeralis in aliquo eodem, ubicumque invenitur ratio, et effectus; ergo si in duobus comparatis invenietur ratio, invenietur illa unitas.

Unum numero cujus materia una, exponitur.

Dicitur ergo ad propositum, quod unitas numeralis non definitur per hoc quod dicit Aristoteles, *cujus materia una numero;* probatur quomodocumque, quia ens secundæ intentionis non definitur per ens primæ intentionis, neque est circumlocutio per convertibilia. Sed exemplum est in manifestis, verbi gratia : Ens secundum accidens aggregat duo, homo dicit ens per se, nec oportet numerare omnia entia. Unde manifestior est nobis unitas in materialibus quam in immaterialibus, non tamen excludit quin sit in immaterialibus. Aliter, quod singulare simpliciter substantiale habet rationem materialem, et substantialitas appropriatur simpliciter singulari, unde glossa propositionem : *unum numero est cujus materia est una numero*, id est, cujus substantialitas est singularis simpliciter, et tunc nihil est ad materiam realem. Contra dicta in solutione principali : Si unitas distinguitur hìc in fundamenta intentionalia, tunc non essent plures unitates quam fundamenta, nec e converso, hoc est falsum. Plura sunt fundamenta quam illa quatuor, scilicet Genus, Differentia, Proprium et Accidens. Contra unum dictum ad primum argumentum, quod fundamentum illius unitatis sit intentionale, probo quod nihil sit : Illud quod est minus ente intentionali est omnino non ens : sed passio fundata in ente rationis est minus ens; ergo nihil est, sic illa unitas nihil esset. Ad primum dicendum quod illa divisio datur secundum quod unitas intentionalis fundatur in quocumque considerato ut *quid*, et non sunt prædicabilia in *quid*, nisi quatuor ut supra enumerantur, quia aliæ quidditates enumeratæ in *quale* prædicantur; aliter sic, quod divisio est secundum quod est cujuscumque intellecti in se, non prout comparatur ad alia, et hoc secundum diversos gradus unitatis; et per hoc excluditur unitas definitionis et differentiæ, per primum excluditur proprium et accidens quæ in se considerata sunt unum specie. Ad aliud, quod sicut gradus est in rebus realibus, sic in rebus

In rebus rationis sunt gradus.

rationis; unde illa res rationis quæ subjicitur alteri rei rationis est magis res aliquo modo, tamen ex hoc non sequitur quod aliud sit nihil.

ANNOTATIONES.

6. Sequitur quæstio quarta de divisione secunda, seu Logica *unius* t. c. 12. in qua sententia Doct. est satis clara et determinata, nec occurrunt correctiones, nec opiniones præter eas quæ tanguntur in littera; allegat enim Thomam, et habetur super 5. hujus in expositione hujus textus super quo fundatur hæc quæstio.

Pro ampliori tamen declaratione eorum quæ tangit Doctor hîc, vide eum in 2. d. 3. part. 1. per totum de principio individuationis, et similiter in quæstionibus Logicalibus, et maxime super Porphyrio pro declaratione Logicalium quæ hîc tanguntur, et in Prædicamentis, pro illo quod tangit de generalissimo intentionum.

Et infra in hoc lib. et 7. hujus, adverte etiam ad quatuor responsiones quarti principalis, et maxime ad quartam quæ subtilis, et Metaphysica proprie est atque Logica ad propositum, et qualiter notanter invehitur contra Averroem et hîc et ubique.

Circa solutiones ultimas objectionum ad finem quæstionis nota signanter de gradibus in intentionibus, et difficultatibus circa hoc pluribus, et qualiter omnia universalia reducuntur ad duo prima, ut 25. distinct. prima Reportationum habet, et copiose notavi super quæst. Porphyr. quære.

Secundum se vero dicuntur esse, quæcumque significant figuras prædicationis. Quoties enim dicitur, toties esse significat, *text. com.* 14.

QUÆSTIO V.

Utrum ens secundum se dividatur in decem Genera?

Arist. *hic cap.* 7. *et in Ante prædicam. c.* 5. D.Thom. *hic lect.* 7. *et de veritate q.* 1. *art.* 1. Alex. 7. 5. *Met. text.* 14. Soncinas, *ibid. q.* 13. Anton. Andr. *q.* 7. Javellus *in prædicamentis tract.* 5. *p.* 2. *c.* 1. Jandun. *ibid. q.* 13. Ferrar. 3. *Physic. q.* 5. Occham. *quodlib.* 5. *q.* 22. Joan. Major. *in Prædic. q.* 10. Vide Scot. *ibid. q.* 4. *et* 11.

Quod non, ex parte divisi, si ens secundum se, cum sic non eget altero, 1. Poster. t. c. 9. tertio modo per se, sed accidens eget alio, ergo non est ens secundum se. Dicitur quod ens non dividitur hîc, sicut accipitur ibi scilicet pro ente solitario, scilicet pro prima substantia, sed accipitur hîc pro quolibet quod non aggregat in se diversas naturas. Contra 7. hujus, text. c. 21 non est idem quidditas albi cum albo, nec musici cum musico, propter duplex significare; ergo accidentia quæcumque significant aggregatum. Item, ad principale ex parte dividentium 5. Topic. Cap. 15. quod per superabundantiam dicitur, uni soli convenit: generalissimum est tale; ergo, etc. Quod sint tantum duo, ens dividitur in ens per se et non per se. Similiter dividitur in ens in alio et non in alio, in ens dependens et non dependens; ergo sicut unum membrum est generalissimum, ita et reliquum. Dicitur hîc quod consequentia non valet, quia unum membrum est univocum, aliud æquivocum: æquivocum potest plura continere sub se quam univocum; ideo, etc. 1.

Contra, 1. Topic. cap. 12. quot modis dicitur unum oppositorum, tot et reliquum; ergo si divisio sit per opposita, si unum membrum est commune ad novem et reliquum. Similiter si unum membrum divisionis sit æquivocum ad genera novem; ergo nullum accidentium plus convenit cum alio quam cum substantia; hoc est inconveniens, cum alia dependeant a substantia, et substantia non dependet. Similiter divisio non esset verior quam hîc; ens aliud Quando, aliud non Quando. Item, ad principale de Quantitate, quod sint duo genera; in omni uno genere est unum primum, in quantitate sunt duo, unitas et punctum. Dicitur quod non sunt duo prima simpliciter, sed unum et punctus reducuntur ad unitatem 5. hujus, t. c. 12. inde, 1. de Anim. t. c. 68. t. c. 42. de Uno, omnino indivisibile non habens positionem est unitas; habens vero positionem est punctus, et 1. Poster. quod punctus est unitas habens positionem. Contra, sicut principium ad principium, sic principiatum ad principiatum; si ergo punctus habens positionem, reducitur ad unum, tunc quantitas continua ad discretam, et tunc non sunt species unius generis, quia genus æque primo dicitur de suis speciebus. Item, hæc est falsa, punctus est unitas habens positionem, nec oportet allegare Philosophum, qui loquitur secundum positionem Platonis, ponentis quantitates esse substantias rerum, non secundum propriam, quoniam Philosophus dicit 1. Posteriorum: Punctus est substantia habens positionem, hoc autem est falsum secundum ejus intentionem, quod punctus sit substantia; ergo aliter loquitur. Item, omne genus dividitur primo per duas differentias tantum in duas species primas; quantitas in Prædicamentis habet duas divisiones, quarum neutra continetur sub alia, sed utraque prima. Cujus probatio est, quia sub continua non continetur habere positionem. Nec discreta, quia utraque tam quantitas continua, quam discreta potest esse sine positione; ergo est duo genera.

2. De Qualitate habet quatuor species primas. De Relatione quod sunt duo, omne relativum refertur ad correlativum, quod est simul cum eo, ergo generalissimum ad aliquod æque primum eo; ergo duo prima. De Actione et Passione, sunt essentialiter relationes; ergo non distincta genera. Probatio, omne illud est essentialiter relatio, quo aliquid formaliter refertur, sed actio et passio sunt hujusmodi; ergo, etc. Probatio, calefaciens refertur ad calefactum, sed calefaciens inquantum calefaciens formaliter actione est calefaciens, et calefactum tale per passionem. De Ubi et Quando; Ubi est esse in loco, et Quando est esse in tempore; esse in aliquo loco, non est alterius generis quam illud in quo est, sicut nec esse in sanitate est alterius generis quam sanitas, quia si sic, tunc essent 18. genera generalissima in accidentibus; ergo esse in Ubi, et in tempore, est ejusdem generis cum loco et tempore. Item, Positio est ordo partium in loco, de quidditate positionis non est

pars; quia pars est in genere Relationis, nec est esse in loco, quia tunc Positio esset Ubi; ergo est essentialiter ordo, et ordo est relatio; ergo positio est relatio essentialiter. De Habitu, habitus est habitudo media inter rem habitam et habentem, sed hoc est relatio. Item, habitus est medium inter habentem et rem habitam, sicut factio, medium inter facientem et rem factam : sed factio facit duo generalissima per hoc quod est ab hoc et in hoc ; ergo et ista. Oppositum dicit Philosophus in Prædicamentis, scilicet *singulum incomplexorum, aut significat*, etc. Nota, est hîc oppositum, quia hîc omittit duo, et dicit Commentator quod propter brevitatem, sed quæ prolixitas fuisset dixisse duo verba, et hæc necessaria ?

EXTRA. *Dubium est de istis Prædicamentis, quomodo quodlibet genus est in se unum, cum in multis non videatur esse realitas una aliqua in omnibus speciebus substantiæ in Angelo, in corpore, ut qualitatis in quatuor speciebus, etc. Aliud dubium quare non est duplex Quando, Ubi, Situs, Habitus activum scilicet et passivum? Ubi etiam sunt aspectus potentiarum animæ? inclinationes etiam violentæ datæ mobilibus a moventibus? species genitæ sensibiles, vel intelligibiles? ubi est motus, ubi principia substantiæ, cum quodlibet istorum sit aliquod ens secundum se, quia habens unum quid? Quare etiam concreta non sunt genera sicut abstracta ?*

SCHOLIUM UNICUM.

Resolvitur quæstio hæc q. seq. a num 1. et argumenta hîc adducta ibi solvuntur a num. 12.

QUÆSTIO VI.

Utrum Prædicamenta distinguantur realiter?

D. Thom. 11. *Met. lect.* 9. Alens. *hic text.* 14. Capriol 1. *dist.* 8. *q.* 2. Durand. *ibid. dist.* 30. *q.* 2. Joan. de Gand. 3. *Phys. q.* 5. Paul. Venet. *c.* 31. *Met.* Soncin. 5. *Met. quæst.* 13. Herveus *quodlib.* 1. *q.* 9. Ferrar. 3. *Phys. q.* 5. Fons. 5. *Met. c.* 7. *q.* 3. *sect.* 3. Suar. *dist.* 39. *Met. sect.* 2. *num.* 21. Vasq. 1. *p. disp.* 138. *et disp.* 175.

Quod non, Quantitas est essen- 1.
tialiter divisibilis in ea quæ insunt, etc. tale est substantia corporea, sive essentia addita. Probatio, subjectum secundum quod subjectum naturaliter est prius accidente ; ergo substantia corporea naturaliter est prior quantitate, cum sit subjectum ejus ; sed talis substantia non potest recipere quantitatem, nisi in partibus ejus, quia de ratione quantitatis, est habere partem extra partem, et indivisibile non potest recipere divisibile ; ergo de ratione susceptivi inquantum hujusmodi, est habere partes ejusdem rationis.

De Qualitate, qualitas dicitur uno modo differentia substantiæ, differentia non differt essentialiter a substantia ; ergo, etc. Item, qualitas quartæ speciei non differt essentialiter a quantitate ; ergo non distinguitur. Probatio, si figura distingueretur essentialiter a corpore, cum utrumque sit absolutum ; ergo Deus posset facere corpus sine figura, et ita non terminatum. Item, tunc posset quantitas intelligi sine figuratione, quæ est terminus, quod est contra Philosophum 3. Phys. text. com. 40. non potest intelligi corpus, nisi terminatum superficie, c. de Infinito ibi : *Ratio-*

nabiliter, etc. prima ratione. Similiter 3. hujus, t. c. 17. 16. q. argum. 2. sine his scilicet superficie et linea, impossibile est esse corpus, quia his definitur et non e converso.

De Relatione, advenit sine reali mutatione; ergo non est res vera distincta; antecedens probatur per Aristotelem 5. Physic. t.c. 10. Sed hoc non valet, quia ibi similiter negat motum esse in Substantia et in Ad aliquid; manifestum est quod hoc non est, nisi de motu distincto contra mutationem, quia in substantia est mutatio, ut in termino.

2. Dicitur tamen ad illam rationem, quod illud cui advenit non mutatur in se, sed in habitudine ad aliud, id est, in aliter se habendo ad aliud. Contra, omnis forma naturaliter prius inest subjecto suo, quam subjectum sit talesecundum illam formam; ergo relatio prius naturaliter inest subjecto in se, quam subjectum se habeat secundum illam in habitudine ad aliud; ergo in illo priori aliter se habebit in se, et sic mutatio in se.

De Actione et Passione, quod non differunt, quoniam sunt motus, et unus motus, et hoc essentialiter, probatio 5. Phys. text. com, 10. Probat Aristoteles quod ad Actionem ut ad Passionem non est motus, quia nullius motus, est motus, actio est motus; ergo. Si intelligatur minor genitive, sic non valebit argumentum; ergo oportet accipere pro minore, quod actio est motus nominative. Probatio quod argumentum non concluderet si minor acciperetur genitive, quia non sequitur, nullius substantiæ est motus; albedo est substantiæ genitive, ergo albedinis non est motus, cum ergo non valet hîc, nec alibi, dicitur quod sunt unius motus, ut subjecti. Et respondetur ad argumentum quod non est a toto in quantitate, tanquam a superiori ad inferius, sed a majori, videlicet si motus non est motus; multo fortius nec actio, nec passio, quia motus magis terminatur ad motum, quam ad passionem vel actionem, quia motus qui est eorum subjectum, est magis determinatus et absolutus, quam quæ in eo sunt, tunc a majori procedit dictum Philosophi. Contra, si non sunt essentialiter motus sunt aliquid aliud essentialiter, sed nihil videtur esse in actione, nisi motus cum respectu ab agente, nec in passione, nisi motus cum respectu in passo; ergo sunt essentialiter respectus, ex quo non sunt motus per te. Item, nec respondetur ad argumentum, quæro de qua determinatione intelligitur; si perfectionis, cum ad substantiam non possit esse motus, ergo nec ad accidens potest esse motus; si determinatione permanentiæ, tunc nihil ad propositum, quia motus est successivus secundum essentiam, et non actio, quia potest esse in instanti, et nullus motus potest esse in instanti.

De Ubi et Quando, Quando non differt essentialiter a tempore, quia omne quod essentialiter est successivum et continuum, est tempus vel motus, sed Quando est hujusmodi; ergo, etc. Probatio minoris, omnis mensura propria successivi, est successiva; Quando est

mensura propria successivi, inquantum tale; ergo, etc. Probatio assumpti, quando venit? heri ; quando veniet? cras. Auctor 6. Principiorum vult quod per se differentiæ Quando, sunt præsens, præteritum et futurum. Loquitur ibi de præsenti divisibili, patet ex definitione sua ibi, cujus pars præteriit, pars est futura ; ergo, etc.

De Ubi, denominativum non significat aliud quam abstractum in Prædicamentis, album significat solam qualitatem, etc. tunc nec Quando a tempore, nec Ubi a loco, distinguuntur. De omnibus in communi sic : Prædicamenta secundum quod Prædicamenta, non sunt res; ergo nec distinguuntur realiter. Probatio antecedentis, sunt universalia, et universalia non sic sunt, sed sic dicuntur, quia omnis res est singularis. Oppositum, Philosophus, hujus 5. c. de Ente, t. c. 14. dividit ens secundum se, in decem Genera; ergo decem Genera sunt decem diversa entia secundum se ; sed si tantum differrent secundum modum prædicandi, essent solum decem diversa ratione. Item Boetius, in Prædicamentis de decem vocibus decem rerum Genera significantibus. princ. 2. ...ditionis.

SCHOLIUM I.

Opinio Avicennæ, non esse necessarium tenere famosum illum numerum decem generum entis, et quod posset dici motum esse unum genus. Ponit tamen Doctor modum sustinendi communem sententiam decem tantum esse genera, quia omnia directe, vel indirecte in his includuntur, quam etiam habet 4. d. 10 q. 1. num. 11. et d. 13. q. 1. num. 9. et 1. d. 8. q. 3. num. 18, etsi non firmiter asserat, sed quasi conditionate d. q. 1. num. 9. si, (inquit) *teneatur illa famosa divisio entis in decem genera*, etc. Sed rem fuse, et subtiliter tractat q. 11. de Prædicamentis. Hunc numerum Archytas Tarentinus insignis Pythagoricus primus invenisse fertur, quem Aristoteles, et alii secuti sunt, sed facile esset plura, vel pauciora sustinere ; non tamen quod discedatur a communi numero sine necessitate.

Posset dici quod non oportet ponere decem sicut dicit Avicenna 3. Physic. 3. et 2. cap. *Nos non cogimur observare illam divisionem famosam, qua dicitur quod decem sunt Genera, quorum uniuscujusque est certissima generalitas, et quia nihil est extra ipsa, quia aliquid invenitur, quod sub nullo genere potest collocari, sicut motus; quia si comparatio motus ad subjectum sit prædicamentum scilicet esse motus in subjecto, puta genus passionis, multo fortius et motus erit Prædicamentum ; vel si non ponamus comparationem qualitatis ad subjectum prædicamentum, et non qualitatem. Vel si tu velis ponere qualitatem genus, habes ponere motum genus. Et si ultra, ponas comparationem qualitatis ad subjectum ; ergo et sic de aliis accidentibus, et ita augebuntur Prædicamenta multa augmentatione.* Hæc Avicenna 3. Metaph. cap. 3. Et est contra eos qui ponunt motum per comparationem ad patientem, prædicamentum. Ad omnia in contrarium, solvitur faciliter, quia Philosophus non facit Prædicamenta, sed loquitur ibi secundum famosum modum loquendi. Similiter nec in 5. dividit ens in tot Prædicamenta, sed in tot res. Tamen Boetius dicit super Prædicamenta, quod non potest esse undecimum Prædicamentum quod de aliis decem dici potest. Similiter Boetius super Prædicamenta in commento dicit, quod ille liber Prædicamen- 4. Opinio quod motus est prædicamentum.

torum est simpliciter Aristotelis.

Quod ens sufficienter dividitur in 10. Genera.

Aliter dicitur, quod divisio est sufficiens, non quod divisio tantum fiat in illa genera, et in illa quæ directe sunt in genere, sed secundum quod conveniunt aliis, quæ indirecte sunt in genere, sicut aliqui ponunt proprietates substantiales reducibiles ad idem genus, et non solum principia per se substantiæ.

5. Contra, quod negent divisionem, Boetius super Prædicamenta, prima omnium divisio est in substantiam et accidens, hæc prima, ergo immediatissima; sed qui ponunt mediam non sustinent divisionem Boetii, ergo non est prima. Item, eorum quæ sunt, quædam sunt in subjecto, et quædam non. Avicenna 2. Metaph. c. 1. dicit, quod divisio sit sufficiens, sicut album et non album, sicut contradictoria sunt album et non album circa lignum, posito quod lignum sit.

An prima divisio entis, sit in substantiam et accidens?

Sed quidquid est ens, et non est in subjecto, est substantia, vel principium ejus per se, et nihil est in alio, quod non sit accidens. Dicitur quod idem argumentum potest fieri de principiis, quia principia non sunt substantia, nec accidens, sed reducuntur ad substantiam. Similiter secundum argumentum non concludit, quia tunc alterum esse, non in subjecto, et esse in subjecto, dicitur directe de materia vel de forma, quod negas. Tunc dicitur quod divisio illa est sufficiens entis, in substantiam et accidens, prout ens dicitur de ente completo, vel ex parte dividentium, quod dividitur in omnia reducibilia ad genus.

Principium ejusdem rationis cum principiato.

Quod non similiter concludant rationes de principiis et proprietatibus, sic patet, quia principium est prius naturaliter principiato; sed principium substantiæ non potest esse non substantia, ergo illud principium non potest esse alterius generis. Sed proprietas substantiæ quæcumque est posterior substantia, et extra conceptum et intellectum illius; ergo non simpliciter concludunt rationes de principiis et proprietatibus istis. Similiter ad aliud: Omne quod est, aut est ens in alio, aut non in alio, aut est ens in se, aut principium entis in se, sic non de proprietate. Item, quod non sit ejusdem generis, quia in Prædicamentis esse in subjecto, dico quod cum sit in alio, non est in eo sicut pars in toto, et impossibile est esse sine eo, in quo est; sed secundum quod esse in alio, est propria ratio accidentis convertibilis cum eo, sic competit directe proprietati. Item, illa proprietas non est in eodem genere, nisi per immediationem ad illud cujus est; sed propter hoc non debet poni ejusdem generis, quia passio immediate inest subjecto, et tamen est in genere accidentis, quia aliqua demonstratio est potissima, vel nulla demonstratio esset, quia demonstratio omnis tenet in virtute alicujus primi, prima et potissima idem; ergo principia sua erunt immediatissima; ergo passio conclusa immediate inest subjecto; vel da oppositum, et major vel minor propositio non est immediatissima. Item, quæro qualiter prædicatur de subjecto? vel per accidens, et tunc magis est

in genere accidentis quam passio, quia passio per se prædicatur. Si per se primo modo, tunc est de essentia rei, quod est contradictio. Si secundo modo, tunc subjectum cadit in definitionem prædicati, sicut additum, sed omne tale vere est accidens. Item, divisio substantiæ, non ut prædicatur de speciebus solum, sed ut de omnibus, videtur esse hæc in 2. de Anima, text. com. 2. et 7. hujus, text. com. 7. quod *substantia, aut est forma, aut est materia, aut compositum;* ergo, etc.

SCHOLIUM II.

Sententia ponens non distingui Prædicamenta essentialiter, sed per diversos prædicandi modos, late impugnatur quoad secundam partem, quæ tamen videtur esse Philosophi, nempe numerum Prædicamentorum sumi ex modis prædicandi, sed obscure procedit Doctor. Vide eum hîc exponentem text. 13. et Alensem in eumdem text.

6. Ad secundam quæstionem respondetur, quod Prædicamenta non distinguuntur essentialiter, sed penes diversos modos prædicandi; quod non essentialiter, probatur. De Quantitate, continuitas substantiæ est unitas substantiæ; si tunc illa unitas distinguatur a substantia, tunc substantia est unum per aliud a se, quod est contra Philosophum 4. hujus, text. com. 3. et inde, et Comment. De Relatione, si esset distincta a fundamento, tunc nulla forma absoluta esset principium immediatum alicujus actionis, quia omnis talis forma habet respectum superadditum, si sit principium agendi; ergo respectus est formale ejus, inquantum elicit operationem. Secundum declaratur 5. hujus, text. com. 14. *Quoties dicitur ens, toties esse significat;* cum ergo genus Prædicamentum significet alia, similiter et esse.

Prædicamenta non distingui realiter.

Contra hoc secundum, primi modi prædicandi non sunt nisi duo simpliciter in *quid*, et in *quale*. Item non sunt nisi quatuor prædicata, nec nisi quinque universalia; ergo penes modum prædicandi non possunt Prædicamenta distingui si sint decem. Item, si esse quod significat prædicationem alicujus de aliquo significat toties quot sunt essentialiter prædicata, tunc in omni propositione est nugatio, quia compositio se tenet a parte prædicati, et ita idem bis. Item, *esse* significat compositionem quamdam quam sine extremis, etc. illa compositio causatur ab intellectu; ergo esse significat aliquid secundæ intentionis, sed tale non diversificatur propter distinctionem rerum primæ intentionis, nec e contra. Probatio assumpti, quia genus secundum eamdem rationem dicitur de Substantia et Quantitate et Qualitate, etc. Similiter anima secundum se, non variatur propter intentionem generis vel speciei, quæ sibi attribuitur ab intellectu. Item si sic, tunc hæc propositio : *Homo est animal*, significaret de se quod homo est animal primo modo, et tunc esset nugatio, homo per se est animal, quia illud quod exprimit per se, illud exprimit compositio secundum te.

An penes modum prædicandi differunt prædicamenta?

1. Periher. cap. 3.

Concedo hæc argumenta, quod *esse* quod est nota compositionis, non diversificatur sicut res, tunc sequitur quod *esse* non potest prædicari secundum adjacens dicendo,

homo est. Dicendum, quod *esse* est æquivocum ad rem primæ intentionis, tunc potest prædicari dicendo : *homo est*, id est, homo est existens. *esse* autem ut vivens non prædicatur.

7. Ad litteram Philosophi dicendum, quod illud *esse*, non est esse quod est compositio, sed *esse* denominative dictum ab *ente*, et illud *esse* significat idem unicuique categoriæ entium, sicut *ens*, quod dividitur in illa, sicut vox in significationes. Quando arguitur contra eos de intentione universalitatis, dicunt quod non quilibet modus prædicandi intentionalis distinguit Prædicamenta, sed illi modi prædicandi, qui sunt modi ipsarum rerum prædictarum, quia alium modum prædicandi habet Qualitas, et alium Quantitas. Contra, alius modus prædicandi, est abstracti et concreti, secundum illum modum secundum te. Probatio, illi modi primi exclusi, scilicet modi intentionales prædicandi, non causant falsitatem in propositione ; sed isti modi abstracti et concreti faciunt falsitatem in propositione, ut album est albedo; ergo in omni genere erunt duo genera generalissima. Item, ille diversus modus prædicandi in diversis generalissimis, est in ipsis per comparationem ad substantiam, quia comparando ea ad proprias species, est prædicatio in *quid*. Illa ergo quæ diversimode prædicantur de prima substantia erunt Prædicamenta, et talia sunt accidentia in concreto, et sic *quale* erit prædicamentum et non qualitas. Contra, Avicenna 3. Physic. c. 2. ubi habet pro inconvenienti, quod esse motus in subjecto, sit prædicamentum et non motus, cujus probatio est, quia sic habet aliquid rationem generis, inquantum prædicatur in *quid*; ergo quod verius prædicatur in *quid*, est verius genus, talia sunt abstracta. Item, si diversi modi prædicandi distinguerent genera, aut hoc sufficit, aut cum hoc requiritur diversitas eorum quæ prædicantur; et si secundum detur, primum non est primum naturaliter distinguens, quia ipsum quod prædicatur est prius quam modus prædicandi ; ergo aliquid distinguit prius quam modi prædicandi. Si non, tunc Prædicamenta non sunt diversa entia secundum se. Similiter sequitur quod illa negativa non erit prima in qua negatur unum Prædicamentum ab alio, quod est contra Philosophum 1. Poster. c. 1. *figurarum autem*, text. com. 31. Probatio, quia veritas negative est ex diversitate extremorum, sicut veritas affirmative ex identitate, ut *homo est homo*, ubi ergo major diversitas, verior negatio; sed illa verior, qua distinguitur re, quam in modo prædicandi solum, hæc talis *homo non est asinus ;* ergo immediatior quam ista : *Substantia non est Quantitas*.

Qui modus prædicandi distinguit prædicamenta.

An negativa qua unum prædicamentum negatur de alio sit prima?

8. Nota, quod viæ sunt variæ divisivæ, ostendentes sufficientiam Prædicamentorum, quæ videntur dupliciter peccare. Primo, quia ostendunt oppositum propositi, scilicet quod divisio entis in hæc decem non sit prima. Si enim prius fiat in ens per se, et in non per se, et ultra unum membrum subdividatur, vel ambo, aut quælibet divi-

sio erit tantum nominis æquivoci in æquivocata, quod non est probare dividere in duo, sed in decem sub duobus nominibus sicut sub decem, quia nomina sunt ad placitum, aut alicujus illorum decem est conceptus communior et immediatior enti, et ita ens non immediate dividitur in decem. Exemplum patet, ponendo quod per divisiones multas subordinatas in genere Substantiæ, tandem devenitur ad decem species specialissimas, istæ non primo dividerent substantiam. Secundo quia omnes illæ viæ divisivæ, non probant. Oporteret enim probare quod divisum sic dividitur, et præcise, sic et hoc ad propositum scilicet quod dividentia constituant generalissima. Ideo tenendo divisionem esse sufficientem, esset dicendum quod ipsa scilicet divisio entis in decem genera, est prima, nec alia bimembris, vel trimembris prior est ea; nec probari potest, quia nec quod dividentia sub diviso contineantur, cum sit immediatio ibi; nec quod sint diversa, quia sunt primo diversa, et negativa. Patet negando unum ab alio, nec quod sola sint sub diviso, quia omnis immediatio dividentium, probatur per contradictionem, cujus est primo non habere medium, quæ via hîc non valet, ex quo primo est in decem. Contra, omnis divisio habet fieri per duo, quia per opposita, unum uni est oppositum. Item, ens sic dividi, non est primum principium; ergo probari potest. Ad primum, verum est de divisione infra genus, ubi etiam sunt opposita et divisione subjecti in accidentia, licet non sit intra genus divisi, est tamen intra genus. Aliter in divisione specierum in individua falsum est illud, hoc assimilatur tali divisioni; est ergo verum in divisione formali, hoc est, ubi differentiæ dividentes formaliter, determinant ipsum divisum, extra ejus intellectum existentes. Ad secundum, sicut propositio enuntians immediatum superius de inferiori est immediata, sic e contra disjunctiva, tamen quod sola sint, hoc sic ostenditur, quia non alia, removendo quæcumque data, ostendendo quod contineantur sub aliquo illorum decem. Sed non probatur ex hoc quod nulla alia, sed est fallacia consequentis.

Omnis divisio habet fieri per duo, exponitur.

Enuntiatio superioris immediati de inferiori est immediata.

SCHOLIUM III.

Sustinet divisionem entis in decem Genera esse sufficientem, et probat singillatim illa decem inter se realiter distingui, exactissimas adducit ad propositum rationes; sed 2. d. 1. q. 5. ad secundum problematicus esse videtur, an Prædicamenta distinguantur realiter, vel solum formaliter, et quod tantum formaliter, tenere videtur infra l. 8. quæst. 1. num. 6.

Concedo ergo divisionem sufficientem, et quod distinguuntur realiter. Et potest probari in speciali de Quantitate. Primo quod quantitas a substantia corporea distinguitur; accidens est quod adest vel abest, secundum Porphyrium, sed quantitas advenit et recedit substantiæ, substantia corporea non mutata; ergo, etc. Probatio minoris, manente eadem substantia, potest quantitas rarefieri et condensari. Dicendum, quod sicut quantitas mutatur, ita substan- 9.

tia, quia sicut advenit quantitas quantitati, ita substantia substantiæ, et tanta mutatio est tunc in substantia, quanta in quantitate. Item, aliter dicitur quod rarefactio et condensatio non sunt motus in quantitate, sed in qualitate. Item sola quantitas est divisibilis in partes ejusdem rationis, sicut patet 5. hujus, text. com. 18. et 1. Physic. text. comm. 15. contra Melissum, dicit Philosophus quod finitas et infinitas accidunt substantiæ, per se autem conveniunt quantitati; ergo quantitas non est idem essentialiter cum substantia. Et confirmatur 3. Physic. text. comm. 35. dicit Philosophus contra eos qui posuerunt infinitum esse substantiam, et tamen quod sit divisibile, dicit quod si est divisibile, tunc est magnitudo, vel multitudo in partes ejusdem rationis; ergo, etc. Item, si substantia haberet propriam extensionem per essentiam, tunc extensio caloris, non differret a calore, sed simul est ignis pars et caloris; ergo duæ extensiones simul, contra Philosophum. Dicitur forte quod extensio caloris non est eadem cum calore, sicut extensio ignis cum igne, quia calor in igne, non habet extensionem formaliter, sed extenditur per accidens ad extensionem substantiæ. Item 5. Phys. text. com. 9. et inde, motus per se est ad quantitatem, terminus per se motus est una natura absoluta, et non substantia corporea, quia ad substantiam non est motus, eodem 5. text. com. 10. ergo, etc.

De Qualitate etiam planum est
10. quod est alia a substantia, quia suscipit magis et minus, et habet contrarium, et ad ipsam est motus, quæ omnia repugnant substantiæ. De Relatione, quod sit aliud a fundamento, quia super idem fundamentum numero fundantur diversæ relationes oppositæ; ergo neutra est idem essentialiter tertio. Assumptum patet per albedinem, quæ est similis albo et dissimilis nigro. Item, aliqua relatio in omnibus creaturis est, quæ immediate fundatur in essentia ipsius creaturæ, ex hoc ipso quod creatura est; sed natura prius producitur esse creaturæ, quam aliquod accidens ejus, et tunc omnia essentialiter et formaliter ad aliquid dicuntur contra Philosophum 4. hujus, text. comment. 26. et 27. et si hoc concedas, tunc omnia apparentia vera, quia ex hoc quod ponuntur omnia apparentia vera, concludit Philosophus hoc inconveniens, tanquam consequens ad illud quod omnia essentialiter essent ad aliquid. Si ergo tu concedis consequens esse verum, habes concedere antecedens esse verum, quia consequens est impossibilius quam antecedens, quia ex antecedente deducit eos Philosophus ad majus impossibile.

De Actione et Passione, quod differunt a Relatione, patet, impossibile est relationem esse fundamentum relationis, sed relationes aliquæ secundi modi, fundantur super actionem et passionem; ergo, etc. Major patet, quia relatio refertur non per accidens, sed per se. Minor etiam patet, quia relatio calefacientis ad calefactum, fundatur supe agere et pati, 5. hujus,

text. com. 20. Item, de Ubi, ad illud est per se motus, sed non ad relationem, nec ad locum; ergo Ubi non est relatio, nec locus. Primum patet per Philosophum 5. Physic. text. comm. 9. Quod nec ad locum, probatio, quia si motus localis esset ad locum per se, tunc ad eumdem terminum numero essent multæ mutationes numero, quia ad eumdem locum numero, potest aliquis movere se duobus motibus numero, quia locus semper idem manet, licet idem moveatur ad ipsum semel et iterum, sed hoc est impossibile, ut probabitur infra. Item, tunc via et terminus non sunt in eodem, quia locus non est in mobili, motus autem est in mobili.

11. De Quando quod differt a relatione et tempore, quia tempus est mensura, *quando* est, quod derelinquitur ex comparatione mensuræ ad mensuratum; ergo *quando* est posterius; relatio etiam non est effectus temporis; ergo aliud a *quando* essentialiter. Item, quod actio et passio non sunt relationes, quia si sic, et tunc, cum quidquid includitur in ratione generis, includatur in ratione speciei, sequeretur quod omnes species actionis, includerent relationem, quod falsum est, quia actio manens in agente non includit relationem ad aliquam passionem, quia nullam causat, quia est ultimus finis potentiæ 9. hujus, text. comm. 16. quod actio manens in agente, est vere actio. Probatur, quia activum hujusmodi actionis est vere activum. Probatur, quia est vere in actu secundum formam elicitam illius actionis. Quod *Ubi* differt a relatione et loco, quia ad locum non est motus per se, ad *Ubi* est motus per se, quia omnis motus est a contrario in contrarium, vel in medium 5. Physic. text. comment. 9. et inde. Sed omnium, contrariorum idem est susceptivum, 5. hujus, text. non habente com. et medii cum extremis 4. hujus, c. 9. text. c. 27. locus autem *a quo* et *in quem*, non habent idem susceptivum; ergo non sunt contraria; ergo non est motus ab illo ad illum. Et hoc confirmatur prima probatio, quia si mobile postquam acquirit primo terminum A, possit iterum moveri ad eumdem terminum A, oportet ipsum primo recedere ab A, ex quo fuit in ipso, sicut probatum est modo; ergo A necessario desinit esse, vel accidens migrabit de subjecto in subjectum; ergo si iterum movetur ad eumdem terminum numero, A idem numero multoties generabitur, et corrumpetur contra Philosophum 5. Physic. text. com. 36. et inde, quia habet hoc pro inconvenienti.

De Positione quod distinguitur a Relatione, si positio esset ordo partium in loco, illud esset positum, cujus est ille ordo: sed ordo est partium et non totius; ergo partes essent positæ; ergo partes hominis sederent et non homo. Probatio assumpti, illud est ordinatum ordine cujus est ordo, sed ordo est partium. Quod non sit *Ubi* probatio, ex quo homo est substantia quædam, est prior omni accidente suo; ergo posset homo intelligi perfectus quantus et qualis, et non intelligi sub vir-

tute derelicta a loco, et posset habere ordinem partium pertinentem ad genus; istud ergo *Ubi* non est de essentia sua. De Habitu, quod non sit Relatio, quia illud est species habitus, quo formaliter aliquid dicitur habituatum. Sed in illo fundatur respectus ad illud quod habetur; forma ergo de genere Habitus est fundamentum relationis. Quod ipsa habitudo media non sit genus illud, quia tunc habitus esset duo generalissima, sicut actio et passio.

SCHOLIUM IV.

Solvit argumenta q. 5. sustinendo famosam illam divisionem Entis in 10. Genera esse sufficientem, et singula ab omnibus aliis distingui, de quo optime tractat q. 11. de Prædicamentis. Habet selectam doctrinam ad intelligentiam naturæ Prædicamentorum, maxime necessariam. Quod ait ad id de qualitate, quod non dividitur in quatuor species, idem habet 4. d. 6. q. 10. num. 14. ubi docet non esse species, sed modos quosdam convenientes diversis, vel forte eisdem qualitatibus, et idem fusius habet q. 36. de Prædicamentis, ubi docet modos non addere nisi differentias accidentales, ad id, cujus sunt, secus de speciebus, quia addunt differentias essentiales. Ad id quod ait, quod relatio ut sic, est ratio referendi in inferioribus, adverte quod sicut datur una suprema seu generalissima relatio, ita etiam dari generalissimum relativum, quia hoc est illius concretum, et omni formæ abstractæ potest correspondere suum concretum, et omni formæ constitutivæ, suum constitutum, non tamen datur aliud, æque commune, quod sit correlativum hujus relativi; quia licet in communi definiatur per esse ad aliud, non exercet hoc esse ad aliud, nisi in inferioribus, unde in abstracto communi non habet correlativum. Adde etiam neque habere illud relationem communem æquiparantiæ, quia cum hujusmodi relationes sint ejusdem rationis habent eumdem communem conceptum specierum, et ideo non potest tali conceptui alius conceptus objectivus correspondere correlativo, et ideo simile non dicitur ad aliud simile in communi, quia ipsum est commune omni simili. De hoc vide fuse Doctorem q. 25. de Prædicam. arg. 3. et 1. d. 21. num. 7. ubi habet relationem communem æuisparantiæ, non referri ut commune est, qed tantum in suis inferioribus.

Ad argumentum in oppositum primæ quæstionis dicendum, sicut prius dictum est. Ad illud in contrarium 7. hujus, c. 10. text. com. 20. dicit Philosophus : ***In** dictis vero secundum accidens videtur diversum **esse**, ut homo albus, alterum et homini albo esse.* Tunc videtur quod dicta secundum accidens vocat hominem album et hominem musicum, et verum est quod homo albus significat plura; sed album tantum unum, et similiter musicum. Ad argumentum secundum, quod verum est, si dicatur simpliciter, tamen aliquid potest dici per superabundantiam in suo genere, et sic generalissima. Aliter dicitur, quod generalissimum exponitur dupliciter; vel positive, quod scilicet est maxime tale per excessum respectu omnium, et est solum unum scilicet Deus. Alio modo negative per hoc quod non exceditur ab aliquo tali, sicut illud dicitur albissimum, quod non exceditur ab aliquo albo; sic generalissima dicuntur prima genera, quia non habent supervenientia genera. Ad aliud, quod sequitur sustinendo quod unum membrum sit æquivocum, dicitur quod consequentia non valet, quia *ens per se* et *ens non per se* non sunt opposita, sed *non ens per se*, et est verum quod acci- 12.

Generalissimum dupliciter sumitur, positive et negative.

pitur, quod *quot modis dicitur unum, tot et reliquum.*

Ad aliud, quod verum est, non esset verior divisio, nec plus conveniunt accidentia inter se quam cum substantia, quia æquivocum est utrobique in quo conveniunt. Aliter, concedo quod communior divisio sit convenientior, et quod novem Genera magis conveniant inter se, tamen hoc non in dicto aliquo de se in *quid*, sed in *quale*, quia multa dicuntur de novem Generibus denominative, quæ non dicuntur de eis, et substantia univoce, et tamen dicuntur de illis univoce denominative solum. Sed nihil univoce dicitur de eis scilicet novem accidentibus in *quid*, unde si divisio sit per univoca hoc est solum de dictis de eis nominative. Contra, passio univoca requirit subjectum univocum. Respondeo passio entis circumlocuta per duo contra se distincta, est primo entis inquantum ens, si ens sit univocum, et illa passio communis in quolibet inferiori est hujusmodi entis, sicut in passione proprie significata, quæ est generis, aliquid inferius ejus est passio generis ut in specie; sicut etiam sensibilitas est passio animalis, ita sensibilitas talis, est passio animalis, ut animal est in homine, quando passio contrahitur, habet inferius pro per se subjecto. Ad aliud de quantitate concedo quod punctus non est unitas.

An accidentia magis inter se, quam cum substantia conveniant.

13. Ad aliud in contrarium quod fuit sic : si punctus non est unitas, et est aliquid ejus, aut est materiale aut formale unitatis, et tunc quidquid detur, sequitur quod continuum est materiale numeri, aut formale. Dico tunc, cum dicitur in omni genere est unum primum, non est verum de generalissimo prædicabili, sicut patet de generalissimo Quantitatis, ubi sunt duo minima æque prima; intelligitur ergo illud de genere Physico. Omnes enim formæ transmutabiles ad invicem habent unum primum perfectione, quod est mensura aliarum formarum, sicut in genere coloris albedo, in genere saporis dulcedo, et sic de aliis quæ possunt ad invicem transmutari; tunc de istis intelligitur assumptum de hujusmodi generibus, non tamen oportet illud verum esse de genere generalissimo prædicabili. Ad aliud, quod verum est, una est divisio prima formalis, secundum quam constituuntur species formaliter, tamen possunt esse differentiæ materiales, quæ non constituunt, et æque primæ, et una non reducitur ad aliam divisionem. Ad illud de Qualitate, quod non sunt ibi quatuor species primæ, sed duæ illarum continentur proxime sub primis. De illo de Relatione dicitur, negando minorem quod generalissimum non est relativum, sed relatio secundum quam refertur aliud. Contra, quod dictum sit falsum, tunc sequitur quod determinatio Philosophi in Prædicamentis et 5. hujus, non sit ad propositum, quia *Ad aliquid* sunt, quorum ipsum esse est ad aliud se habere. Si ergo generalissimum non habet hanc rationem, nec aliquid de genere primo et per se, tunc definitio secundum te non valet, quia de relationibus

In omni genere est unum primum, exponitur.

Non sunt quatuor species primæ Qualitatis.

non posset intelligi, quia relationes non dicuntur ad convertentiam, nec simul sunt, sed relativa. Similiter 5. hujus, text. com. 20. definitio relationis pertinet ad relativa.

Item, impossibile est aliquid comparari per formam formaliter absolutam; sed si formæ in genere relationis non sunt comparatæ, nihil comparatur per eas, et tunc sunt absolutæ formæ, quia oppositum non est causa oppositi. Item, sicut omne relativum dicitur ad relativum simul cum eo, ita relatio est ratio referendi patrem ad filium, qui est simul cum patre. Si ergo generalissimum sit forma referendi aliquid, habet aliquod extremum simul natura cum eo, cujus est alia relatio ratio referendi illud ad aliud generalissimum, et erunt duæ relationes æque primæ, et sic duo generalissima relationis. Quoad prima duo, dico quod relativum non est generalissimum.

Generalissimum ad aliquid, non est relativum sed relatio; relativum et absolutum sunt opposita, eorum abstracta non.

14. Ad illud, quod probat falsitatem responsionis, quod non sequitur, quia relatio debilissimum *esse* habet de se; ergo notior est relatio in relativo, quam secundum quod est in se considerata, sed convenientior est determinatio de aliquo per notius, si ejus cognitio ex hoc haberi possit. Sed probatio quod sic, quia si relativi esse est se habere ad aliud; ergo esse formæ est secundum quam illud se habet ad aliud, talis est relatio; et si omnia relativa dicuntur ad convertentiam, tunc relationes sunt formæ, secundum quas dicuntur ad convertentiam formaliter, et ita cognitio relationis melius habetur per relativum, quam si secundum se consideretur. Ad secundum, quod absolutum, et comparatum sunt opposita circa susceptiva. Sed absolutio et comparatio non sunt hujusmodi, quia sanitas nec est sanum nec ægrum, quia sanitas neutrius est susceptiva; similiter relatio nec est absoluta, nec relativa, sed est ratio referendi ad aliud. Sed ad illud de relationibus æque primo, dicitur quod Relatio Generalissimum non est ratio referendi in se, sed in suis speciebus.

Relatio genus, est ratio referendi in suis speciebus.

Contra, ratio Qualitatis secundum quod est generalissimum, est quod secundum ipsam aliquid dicitur quale; ergo et similiter hæc. Item, quod inest aliquibus multis univoce, inest eis per aliquid commune, cui illud primo inest 2. hujus, text. comm. 2. sed omnibus relationibus inferioribus inest ratio referendi; ergo per genus. Item 4. Topic. cap. 9. si species sit ad aliquid, et genus; ergo si species est ratio referendi, et genus. Concedendo hæc argumenta, et quod generalissimum est aliquid ad aliud, tamen dicitur ad primum illorum, quod secundum Qualitatem dicitur aliquid quale, quod potest qualificare subjectum, non sicut generalissimum, sed sicut species, sic hæc. Contra, potest intelligi aliquid informari qualitate in communi, et non qualitate in particulari; similiter de Relatione, quia commune est prius speciali, et quod est prius, potest prius intelligi, et tunc in illo priori intelligo relationem communem referre subjectum; et tunc

Generalissimum relationis ad aliud!

quæro ad quid, non nisi ad aliud, et sic erunt duo relativa æque prima, et etiam duæ relationes æque primæ, et sic duo generalissima ut prius, et habeo propositum. Conceduntur ista argumenta.

15. Tunc ad argumentum tamen principale, dico quod generalissimum Relatio est principium referendi aliquid ad aliud, quod non referretur alia forma genere, ita quod relatio, quæ est generalissimum, est ratio referendi duorum, sicut simile refertur ad simile in communi, in eadem specie una relatione specie, vel est dare duas primas in eadem specie; una ergo similitudo specie est ratio referendi duorum extremorum. Contra istud : omnia quæ referuntur secundum eamdem formam in eis, et non secundum diversitatem, referuntur secundum relationem æquiparantiæ ; ergo relativum dictum a generalissimo, est relativum æquiparantiæ. ; dicendum, quod relativum æquiparantiæ est æquivocum. Proprie enim loquendo, relativum æquiparantiæ habet pro fundamento proximo unitatem speciei alicujus formæ, in genere Qualitatis, vel Quantitatis. Alio modo dicitur, ubi est aliqua unitas, sive sit in fundamento, sive in relatione, et hoc improprie, sive sit unitas. In proposito est aliqua unitas formæ, quæ refertur, tunc unitas dico genere, et tunc inconveniens est de æquiparantia primo modo. Contra, secundo modo sunt omnia relativa æquiparantiæ, et concedo.

An una relatio sit ratio referendi duorum?

Relatio æquiparantiæ, dupliciter sumitur.

Item, si relativum secundum relationem, quæ est genus, sit unum et idem genere, tunc esset relativum secundum relationem, et relatio quæ est genus, esset relatio rationis. Dicendum, quod major unitas requiritur in relatione identitatis quam unitas generis, quia oportet quod fundamentum identitatis sit unum numero bis acceptum, et quod relatio identitatis sit una numero, et duæ secundum rationem.

Unum numero bis acceptum, fundamentum identitatis.

Ad argumentum de Actione, quod secundum actionem solum refertur aliquid fundamentaliter, sicut secundum albedinem. Ad probationem, dico quod prout *inquantum* dicit causam reducibilem ad *per se* primo modo, est propositio falsa, quia sic significatur quod calefactio est ipsa relatio quidditative. Sed vera est secundum quod reducitur ad secundum modum *per se*. Ad aliud, quod Ubi et Quando non sunt denominative dicta a loco, sed Ubi est denominative dictum a circumscriptione passiva, ita quod locatio in locante, est causa effectiva illius, et similiter intelligendum de Quando et tempore. Aliter dicitur, quod non dicitur denominative a loco formaliter, sed effective solum tanquam a causa; et tale denominativum potest esse alterius generis a causa, sicut humanum opus. Ad aliud, quod de ratione positionis non est Ubi, licet positio non possit esse sine Ubi, sicut de Qualitate et Quantitate, quia qualitas non potest esse sine quantitate, et tamen quantitas non est de essentia qualitatis. Dico tunc, quod positio est forma positi cui consequitur ordo, et ordo est extra essentiam suam.

Quomodo actione aliquid refertur?

Ubi non dicitur denominative a loco, nec Quando a tempore.

Positio quomodo differt ab Ubi. De Habitu, quod habitus non est habitudo media, sed forma, per quam habitus formaliter est habitus, et in illa forma fundatur habitudo quædam ad illud, quo habituatur, scilicet ad tunicam.

SCHOLIUM V.

Habet exquisitam doctrinam sustinendo Prædicamenta distingui realiter. In solutione argumentorum q. 6. verum non dicit, distingui realiter tanquam res a rebus, et cum secundum eum passim pluralitas non sit ponenda sine necessitate, videtur tantum ponenda inter hæc distinctio realis formalis, maxime cum in Theologia problematicus circa hoc maneat, loco citato, in Scholio 3. Volo dicere, sufficere hanc, loquendo promiscue de Prædicamentis, esto inter quædam ex eis sit distinctio realis rei a re, quod etiam colligo ex Doctore l. 8. q. 1. n. 6. ubi ait idem posse esse in diversis Prædicamentis. Ad primum optime explica quomodo substantia corporea est in potentia divisibilis ante quantitatem, quod intellige de divisibilitate quantitativa, quia entitative est actu divisibilis ante eam. Ad id de figura, dubitative loquitur an sit aliquid absolutum, distinctum a quantitate, videtur secundum ipsum non esse, quia 4. d. 12. q. 4. n. 19. §. *Ad quæst.* docet eam non addere quantitati, nisi relationem partium ad se invicem; supponit tamen qualitatem, de quo vide ipsum q. 35. de Prædicam. ubi explicat in quo consistit forma et figura, et quomodo ad qualitatem spectant. Ad id de relatione quod differt a fundamento, quando hoc sine termino illius esse nequit, et non aliter, fuse tractat 2. d. 1. q. 4. et 5. Ad id de Actione, Passione et motu, quod realiter differant, tenet 4. d. 13. q. 1. n. 14. 15. et q. 7. de Anima, ubi in Commentario fuse de hoc egi a n. 6.

16. Ad argumentum secundæ quæstionis de quantitate, dicendum quod ibi est fallacia æquivocationis sive accidentis. Exemplum, aliquis potens est videre, quando habet habitum, et ante, sed æquivoce, quia secundum quod est potens primo modo, habet formam secundum quam, quod secundo modo non. Similiter divisibile uno modo dicitur, quod habet formam secundum quam formaliter potest dividi ; secundo modo quod non habet in actu formam, sed est in potentia ad formam, per quam immediate posset dividi, substantia corporea secundo modo de se est divisibilis. Contra, quod sit divisibilis primo modo, si non habet quod sit ibi divisibilitas formalis, non possent plures partes quantitatis recipi, quia si tota quantitas in tota substantia, et partes in partibus, dicitur quod substantia nullas partes habet, nisi per quantitatem extendentem in actu. Aliter, quod substantia habet partes proprias sub quantitate extra alias. Ad argumentum, quod substantia non est divisibilis formaliter antequam sit sub quantitate nisi in potentia, et sub quantitate actu, et secundum quod est subjectum quantitatis, non habet partes de se, nisi in potentia, sicut nec subjectum qualitatis est quale de se, nisi in potentia. Tunc ad argumentum, sicut quantitas tota recipitur in tota substantia in potentia divisibili, ita partes in partibus substantiæ, quæ sunt in potentia. Tunc ad argumentum conceditur, omne divisibile est quantum, verum est de divisibili extenso in actu. Quomodo substantia corporea, ante et sub quantitate est divisibilis.

Ad primum de qualitate dicitur, quod differentia substantiæ non est qualitas, sed ponitur unus modus qualitatis, quia prædicatur in qua-

le. Ad illud de figura, si qualitas sit et essentia absoluta alia a quantitate, etc. dicendum, quod illud non sequitur quod corpus intelligatur infinitum, si intelligatur sine figura, quia finis corporis est superficies essentialiter, figura finis accidentalis; tolle ergo figuram, adhuc terminatur corpus proprio fine. Similiter Avicenna 2. Met. cap. 2. Finitum et infinitum accidunt quantitati, tamen hoc non teneo, sed solutionem dictam. Similiter, quod corpus illud, si esset sine figura, non esset infinitum positive, sed privative solum, et hoc non includeret contradictionem, sicut si Deus tolleret ultimum punctum lineæ; linea privative esset infinita, quia punctus non est immediatus puncto, nisi diceres quod hoc non posset, nisi causaret novum punctum.

orpus figura n esset nitum.

ea sine ltimo ıncto, ı esset iita, 2. 2. q. 9. . 27.

17. Deus it face- bsolu- n sine i alio.

Contra, semper videtur quod figura non posset esse sine corpore, nec e contrario. Dicitur quod non omne absolutum potest fieri sine alio, quod est extra essentiam suam, sicut Deus non potest facere creaturam sine omni respectu; si ergo aliquod absolutum essentialiter dependet a respectu, Deus non potest facere illud absolutum sine respectu inhærente ei; sic figura causatur ex ordine partium corporis, tunc glossatur propositio, quod Deus potest facere absolutum sine omni alio absoluto a se, verum est de per se absoluto, quod non dependet essentialiter a relatione, ad quod dependet reliquum, sicut corpus non potest esse sine respectu, sive respectus præcedat, sive sequatur, sicut figura sequitur respectum. Ratio tota consistit in hoc, quod si duo absoluta conveniunt in uno respectu, sine quo neutrum potest esse, sicut corpus et figura; quia corpus non potest esse sine ordine partium, et ordinem partium statim sequitur figura, ita quod tam corpus quam figura conveniunt in uno respectu, sic tunc Deus non potest separare unum respectum ab alio, et si non conveniant, sic potest.

Ad aliud de relatione, respondetur ut prius. Ad aliud contra hoc, sustinendo quod relatio sit aliud a fundamento, quod id cui advenit relatio mutatur in se et ad aliud, non tamen mutatur ad formam absolutam; et quod sic mutatur scilicet ad formam absolutam, dicitur mutari a Philosopho, quia ad relationem non est motus, quia omnis motus est ad formam absolutam, et negat motum ad substantiam, non tamen mutationem. Similiter licet neget motum ad relationem, non tamen mutationem. Aliter dicitur quod tota realitas relationis, habitualiter producitur cum fundamento, non tamen actualiter dicitur aliquid relatum, nisi sit aliud extremum; et ratio hujus est, quia relatio est forma referens ad aliud. Contra, si esse relationis sit ibi, cum esse rei de genere relationis sit ad aliud se habere, si non sit aliud extremum, non est res hujus generis.

Quomodo motus et mutatio ad relationem secundum Philosophum.

De Actione et Passione, quod distinguuntur essentialiter et inter se et a motu. Quod inter se, probatio, potentiæ essentialiter distinctæ habent actus essentialiter distinctos, 3. Physic. text. 18.

com. 10. Sed potentiæ actionis et passionis sunt hujusmodi, 5. hujus, text. com. 17. ergo et actus, sed actus potentiæ activæ est actio, et actus potentiæ passivæ passio est, 3. Physic. text. com. 18. et 19. Quod actio distinguatur essentialiter a motu, probatio ; si non, ergo actus activi, inquantum activum, esset actus entis in potentia inquantum in potentia ; ergo activum inquantum activum, esset in potentia, consequens est impossibile. Probatio, motus est actus imperfecti, inquantum imperfectum. ; si ergo motus esset actus activi inquantum activum, tunc activum inquantum activum, esset imperfectum, si antecedens esset verum. Item motus est actus mobilis, et actus activi est actio, sed nullum agens, inquantum tale, est mobile, licet hoc aliquando accidat, sicut agens naturale movetur in agendo, sed ultra, quomodo sequitur, actionis non est actio; ergo actionis non est motus? Respondeo, per hanc propositionem : Ad idem est motus et actio, sive per hanc : Ad quidquid est motus, ad illud est actio, quia nihil fit per motum, quod non fit per actionem. De passione patet idem scilicet quod distinguatur ab actione essentialiter, quia si dicas quod passio sit motus, tunc distinguitur essentialiter ab actione, quia actio a motu; si non, similiter sequitur quod distinguitur, ut patet supra.

Actio, passio et motus differunt.

Actionis non est actio exponitur.

Tunc ad argumentum in contrarium de 5. Phys. dicendum quod argumentum non est per locum a toto in quantitate, sed a simili, sic : si motus non potest esse motus propter processum in infinitum, sic de actione quod actionis non est actio propter processum in infinitum, et eodem modo de passione. Sed si ad hoc dicitur, quod actio fundatur in motu, valet eadem responsio, quia si motus posset esse subjectum actionis, ergo actio potest esse actionis, quia ejusdem est motus, ut termini, et actio fundata in motu ; et si actio potest esse actionis, ergo motus potest esse motus, per locum a simili; ergo ex opposito, si motus non potest esse motus, actionis non potest esse actio ; et ulterius si hoc, nec motus potest esse actio, quia ad idem est motus, et actio fundata in motu.

Ad illud de Quando, quod non est idem cum tempore. Ad probationem conceditur major, sed minor est falsa. Ad probationem, cum dicitur quando dividitur præteritum, etc. et quod est mensura successivi, dicendum quod tempus est causa Quando, et tempus est mensura extrinseca istorum inferiorum, tunc ex adjacentia temporis ad temporale, relinquitur forma in temporali, et illa forma est sucessiva per accidens, quia per tempus. Similiter divisio illa contingit Quando per accidens, quia est temporis per se, quia differentiæ illæ essentiales temporis, causant consimiles differentias accidentales in Quando, et sunt illius per accidens solum. Ad aliud, quod potest esse successivum per successionem sibi inhærentem, non essentialiter, et propositio assumpta non est universaliter vera. Ad alia argumenta, quod bene probant primum,

19. Differu[nt] et quan[do] quan[do], e[t] tempu[s]

quod passio non est esse motus in subjecto, quia si esset, multo fortius motus esset prædicamentum, sicut probat ratio, sed essentialiter passio est actus passivi inquantum passivum. Ad aliud de esse in subjecto, dicendum quod illa notificatio non est sufficiens, cujus probatio est, quia illa tota competit formæ substantiali in materia. Contra istud, esse in subjecto non sicut pars scilicet ejus in quo est, nec ejus quod resultat ex materia et forma, est esse in subjecto, sicut accidens. Sed forma licet sit in materia, et non sit pars materiæ, est tamen pars tertii scilicet compositi, non sic proprietas; ergo vere accidens, de opinione de modis prædicandi.

Ad argum. posita n. 6. Ad argumenta probantia quod Prædicamenta non distinguuntur essentialiter; de Quantitate, cum dicitur quod continuitas substantiæ est unitas substantiæ, respondetur quod unitas rei, vel quanti sit continuitas rei tamen ex quo secundo per illam formaliter est una; est ergo de genere quantitatis, secundum Avicennam, quia unum principium et metrum numeri, est fundamentum identitatis in substantia, secundum Philos. cap. de Relatione, text. c. 20. Unde continuitas non est quo substantia est una essentialiter, et per se primo modo, sed quo est quanta, et una per se secundo modo. Ad aliud de relatione nihil valet, quia relatio fundata super actionem, non est principium quo agens agit elicitive, sed est posterior actione elicita, quia relatio in visibili non movet visum.

Substantia non est una per quantitatem.

Relatio visibilis non movet visum.

Sed quod actio non sit in agente, probatio : quia si sic, actionis esset actio in infinitum, quia actio, quæ est forma agentis inquantum agens, est vera res, et natura de genere actionis, ergo est vere causata ab aliqua causa; sed omne causans prius est causato, saltem natura 4. *hujus, t. c.* 25. *etsi hæc ad invicem dicantur; nihil minus ergo in illo priori natura causans formaliter causat aliqua causatione, non illa quæ est actio causata, quia illa actio in illo priori non est, sed est causanda; ergo illius actionis causatæ est actio, et illius alia per idem, et sic in infinitum. Dicitur hîc quod actionis non est aliqua actio. Et ad argumentum dicitur, quod actio illa est aliquo modo causata. Et cum dicitur quod alia actione, negandum est, sed eadem, quia eadem actio numero est prius et posterius natura seipsa; inquantum enim est actio agentis, est prior seipsa, inquantum est actum, vel causatum. Contra, accipio actionem in illo priori natura, in quo est prior seipsa causata, sic accipiendo eam, est verum quod ipsa actio est causata; ergo ab aliqua causa, quæ causatione causat eam, ut prius, et sequitur inconveniens primum. Item, sequitur quod idem in eodem tempore esset et non esset, quia in illo priori, in quo agens est prius, actio non est actum, quia dato quod sic, tunc esset prius, et non prius simpliciter Si ergo ponas actionem et actum, vel causatum idem, ponis idem simul esse et non esse.* 20. Additio.

An actio sit in agente Scot. 4. d. 13. q. 1. n. 14.

Ad aliud, cum dicitur quod genera, secundum quod genera, non sunt res; ergo non distinguuntur realiter, inquantum hujusmodi, dicendum quod si reduplicatio sit de intentionibus, verum est; sed sic non loquimur, sed de his quæ subsunt intentionibus, et illa sunt res.

Probatio, quia de essentia primæ intentionis, non est res secundæ. Quod patet, quia res primæ intentionis habet completam quidditatem sine ratione, res secundæ non ; si sic, tunc idem esse haberet, sine intellectu et cum ; unde hæc quantitas esset veræ quantitas, sine omni intellectu.

ANNOTATIONES
ad quæstiones V. et VI.

12. Sequntur 5. et 6. q. de divisione entis in 10. Genera, et ipsorum Generum inter se distinction text. c. 14. quæ notabiles et necessariæ, atque subtiles sunt. Ubi primo adverte in argumento prius oppositum 5. q. ubi dicit : *Non est hîc oppositum*, etc.quod intentio Doctoris est, quod licet in Prædicamentis habeatur expresse a Philosopho denarius numerus, non tamen, 5 Metaphys. ideo dicit: *Non est hîc oppositum*, etc. Et adducit excusationem Commentatoris quam breviter impugnat. Tacita ergo dubitatio est illis verbis,quare scilicet Philosophus omisit hîc enumerare Situm et Habitum, quæ in Prædicamentis collocavit. Unde ex Philosopho hîc potius habetur argumentum ad partem negativam quæstionis quam ad affirmativam ; deo dicit Doctor *non est hoc oppositum*, etc. excusatio Commentatoris licet apparens sit, quod scilicet propter brevitatem omisit illa, tamen notanter impugnatur a Doctore. Posset ergo probabiliter dici, quod illa tacuit, quia præsupponit jam ipsa esse expressa in Prædicamentis. Sed dices quod eadem ratione tacuisset alia. Potest dici, quod non est si mile ; tum quia illa ultima ; tum qui minimæ entitatis ; tum etiam, quia similia uodammodo præcedentibus habitudinibus extrinsecus advenientibus. Unde etiam in Topicis et Physicis, et in Morali bus, ubi enumerat prædicamenta, non omnia decem exprimit ; ad placitum igitur Auctoris talia sunt referenda. Videantur ea quæ habet iste in Anteprædicamentis quæstione finali et in expositione hujus loci ; in sequentibus etiam in hac quæstione magis cuncta apparebunt,

Sequitur ibi quoddam Extra, quod incipit sic : *Dubium est de istis prædicamentis,* etc. et durat usque ibi : *Juxta hoc de divisione*,etc.quod est principium alterius 22.
quæstionis, et in aliquibus originalibus ponitur, cum argumentis ante oppositum et recte, in aliquibus vero non habetur, communiter autem post oppositum collocatur, ubi moventur quædam dubia quæ non solvit ; et quia littera notabilis est, ideo legatur, et ad primum dubium dicatur conformiter his quæ notavi super quæstiones 4. et 7. Prædicabilium hujus, et super quæstiones in Porphyrium c. de Genere copiose. Ad secundum vero ubi plura tanguntur difficilia; nam quoad primum de *Ubi* duplici, et *Quando*,etc. forte recte ponerentur, ut 10. d. 4. q. 1. et 13. d. ejusdem, et in Quodlib. q. 11. et super sex Principia tangit, sed an tot generalissima dubium est ; famose enim accipiuntur pro passive talibus, et sic loquitur Philosophus. Refert etiam loqui de respectu tali in se, et annexo actionis vel passionis respectu. Quare autem respectum actionis et passionis faciunt duo genera,et non sic hujus enumerata potest esse ratio, major convenientia in voce et conceptu hîc quam ibi, et plura alia ; ad hoc inquirantur ubi supra et alibi, ut diligens lector agnoscit, et in sequentibus magis, et alibi explicabo, Deo duce. Et quod additur ibi de potentiis animæ, vel ut quidam habent *respectus* earum,quidam alii *aspectus*, et posset bene dici *affectus* ipsarum, in quo videlicet Prædicamento habent poni ; posset dici si loquamur de

respectibus, quod sunt vel transcendentes, vel de genere Relationis, si intrinsecus; vel actionis et passionis, si extrinsecus advenientes. Si vero dicatur *aspectus* vel *affectus*, si intelligatur actus primus, dicatur quod in genere Substantiæ reductive; si actus secundus, in genere Qualitatis, licet concomitanter vel identice, in genere Relationis vel Ubi, supra, vide q. 31. Quodlibeti, et 15. et 16. d. 2. et alibi sæpe. Quod sequitur de inclinationibus violentis, et si dicant aliquid positivum, aut absolutum, aut respectum transcendentem vel limitatum, actualem vel fundamentalem seu aptitudinalem, applica convenienter investigando; potius enim negationem inclinationis, quam positivum aliquid videntur importare. Et quod ulterius tangitur de speciebus sensibilibus et intelligibilibus, dicatur expedite quod pertinent ad primam speciem Qualitatis, saltem pro substrato; de motu vero secundum quod dupliciter accipitur sic dupliciter dicatur. De principiis substantiæ, dic quod sunt in prædicamento Substantiæ reductive, loquendo de principiis intrinsecis, ut ibidem c. de Substantia habet iste. De concretis autem dic ut in Anteprædicamentis quæstione finali eleganter dicit, sunt enim in eodem Prædicamento, in quo sua abstracta, quia eadem penitus ex natura rei.

23. Deinde respondendo ad quæstionem ponit primam opinionem Avicennæ et etiam Thomæ et Alberti, et aliorum antiquorum hîc et alibi, et licet non impugnet Avicennam, faciliter tamen impugnari, et ex dictis propriis et alienis posset, sustinendo famosam Aristotelis divisionem, nullibi tamen probatam, licet diversi diversimode ponunt ejus sufficientiam; impugnat alios modos dicendi quoad utramque quæstionem et solvit eorum motiva, ut patet in littera, et consequenter ponit opinionem propriam, sustinendo partem affirmativam utriusque quæstionis, ubi cuncta ejus dicta ponderabis.

Adverte, quod in aliquibus originalibus assignatur *Extra* vel additio, illa littera: *Nota quod variæ sunt viæ divisivæ*, etc. usque illuc: *Concedo ergo divisionem*, etc. est tamen bene ad propositum, et ad mentem Doctoris, quare legatur.

Nota, quod aliquæ rationes Doctoris ad ostendendum divisionem prædicamentorum procedunt ex communiter concessis, et ad hominem, et specialiter illa ratio, qua probat Actionem et Passionem distingui a relatione, ubi dicit quod impossibile est relationem esse fundamentum relationis, etc. et quod sequitur de relationibus secundi modi, et fundamento eorum; nam alibi oppositum utriusque sentit, ut in primo d. 19. et in 2. d. 1. q. 5. et in 4, d. 6. et. 12. et in Quodlibeto, q. 3. et 6. et in 4. d. 13. et alibi sæpe.

Adverte etiam qualiter intelligit hîc distinctionem realem vel essentialem, proprie videlicet, an extensive, et pondera dicta sua in Quodlib. q. 13. et in 4. d. 12. et auctores Formalitatum consule, et maxime Petr. Thom. et Franciscum.

Assignatur ab aliquibus *Extra* solvendo argumenta principalia primæ quæstionis illa littera: *Contra passio univoca*, usque ibi: *Ad Aliud de Quantitate* sed satis subtilis et bona est. Ubi adverte ad finem, objectionem quam non solvit, si recte ponitur contra, nam faciliter evadi potest. 24.

Infra solvendo argumenta principalia 2. quæstionis ibi: *Ratio vel responsio tota consistit in hoc*, etc. usque ibi inclusive: *Et si non conveniant sic potest*, etc. ponitur *Extra* ab aliquibus.

Ibidem infra assignatur, illa littera additio, quæ incipit sic: *Sed ultra, quomodo sequitur quod actionis non est actio*,

etc. usque ubi : *De passione patet idem*, etc. sed notabilis littera.

Item ad finem quæstionis ibi : *Sed quod actio non sit in agente*, usque ibi : *Ad aliud cum dicitur quod genera*, etc. ponitur additio, et legi convenienter debet ante illam solutionem præcedentem ibi: *Ad illud de Quando, quod non est idem*, etc. cum aliis argumentis et responsionibus de actione, littera notabilis est et subtilis, et communiter locatur ad finem fere quæstionis.

Et quæcumque in eadem substantia entia differentia habent. Eadem vero specie his oppositæ dicta. *Text. non habente Commentum.*

QUÆSTIO VII.

Utrum possibile sit aliqua accidentia solo numero differentia esse in eodem subjecto ?

Arist. *hîc c.* 10. D. Thom. *ibidem lect.* 12. *et* 3. *p. q.* 35. *art.* 5. Capitol. *in* 1. *dist.* 7. q. 2. Cajet. 3. *p. q.* 53. *art.* 5. Anton. And. 5. *Met. q.* 8. Durand. 3. *dist.* 8. *q.* 3. Richard. *ibid. q.* 2. *art.* 2. Argent. *ibid. q.* 1. *art.* 2. Major. *eadem dist. q. unica.* Herv. *quodl.* 3. *q.* 9. Vide Scotum *in* 3. *d.* 8. *q. unica.*

1. Videtur quod sic : in eadem parte medii, et in eodem oculo sunt multæ species ejusdem speciei; ergo, etc. Probatio assumpti : ponantur multa alba in medio, oculus existens in quocumque puncto medii potest videre ea ; ergo habet species eorum et distincte videt ea; ergo habet distinctas species, similiter in virtute imaginativa sunt duæ species ejusdem speciei. Dicitur, quod argumentum probat verum de accidentibus intentionalibus, non de realibus, quia denominant. Contra, quod responsio supponat falsum ; species in organo habet actionem realem, quia 2. de Anima, text. comment. 123. *Excellens sensibile corrumpit sensum*, non nisi per speciem ; ergo species est, quo est actio realis ; ergo videtur quod species sit accidens reale. Item, species in medio est vere visibilis ; ergo res. Probatio assumpti, si radius Solis transeat per vitrum rubeum, potest species ruboris vitri videri in pariete, ubi terminatur radius ille. Quod autem ille rubor in pariete sit species, patet, quia si ponatur ibi oculus, per illam videbit ruborem in vitro. Quod etiam responsio non evadat difficultatem, probatio : pater iste potest habere multos filios ; ergo in eodem sunt multæ relationes reales. Probatio consequentiæ, pater dicitur, quia generat, hîc in 5. text. com 20. ergo si multis actibus genuit, multis relationibus pater est.

2. Item duo lumina distincta sunt in eadem parte medii, quæ sunt formæ reales. Probatio, ponantur duæ candelæ, una hîc, et alia ibi, et ponatur corpus medium, fiunt umbræ ; si ergo amovetur corpus, lumen utriusque candelæ incedet incessu directo usque ad locum, ubi corpus densum fuit, et ita duo lumina in eadem parte ; umbra enim est privatio luminis primi ubi natum est esse, sicut tenebra privatio luminis simpliciter ; ergo amoto obstaculo utriusque candelæ, lumen primum est, ubi præfuit umbra. Hoc etiam de luminibus dicit Dionysius 1. *cap. de divinis Nom.* exemplificans per hoc de circumincessione personarum. Item,

agentia duo calida possunt calefacere unum calefactibile; sunt ergo duæ actiones, cujus probatio est, quia alias esset principium activum unum in duobus agentibus differentibus numero, quod non videtur verum; ex quo ergo sunt duo principia activa, erunt duæ actiones, quia actio est actus activi, inquantum activum, 3. Physic. text. comm. 18. et 19. erunt ergo actus duo; ergo duo termini inducti scilicet duo calores in eodem numero; dicitur quod duo calores faciunt unum calorem compositive. Contra, hæc pono duo agentia, et æqualiter approximata æque calida, et passum idem numero æque dispositum ad recipiendum utriusque caloris actionem; calores ergo inducti erunt æque in actu, et æque perfecti omnino. Sed ex duobus æque in actu, non potest fieri unum, quia ex quibus fit unum, alterum est in potentia respectu alterius; aut si uterque in actu, et fieret unum ex eis, superveniret aliqua forma tertia, quæ sit perfectio utriusque, et actualior illis duobus existentibus æque in actu, quod non est dare in proposito, quia nihil produceret illud. Item, omnis motus terminatur ad aliquem actum; si ergo sint duo motus, et duo termini in actu, sed ex duobus in actu non fit unum.

Contra, Philosophus hîc text.
3. non habente com. quæcumque in eadem essentia differentiam habent, sunt diversa specie. Item 5. Phys. text. com. 34. et inde, quod motus est unus numero, qui est ad eumdem terminum specie, si mobile sit unum numero, et tempus idem mensurans motum; sed si possibile esset terminum eumdem specie multiplicari in eodem, possent duo motus esse ad eumdem terminum specie, et sic duo motus essent unus motus, quia Philosophus dicit quod *motus unus numero est, qui est ad eumdem terminum specie*, si mobile sit unum numero, et similiter tempus sit idem. Item 2. de Anima, text. com. 1. et 121. oportet susceptivum denudari ab eo quod recipit; ergo existens in actu per unam formam specie, non potest recipere aliam ejusdem speciei.

Contra illud, quod superius dictum est, quod rubor radii in pariete transeuntis per vitrum rubeum, est species; arguitur quia tunc oculus extra locum terminationis illius radii, cum quo multiplicatur ille rubor, videret ruborem vitri per reflexionem, sicut in speculo; hoc falsum est, quia in tali visione reflexa super visibile, punctus reflexionis et oculus, oportet quod sint in eadem superficie, Pecheam. Perspectivæ part. 2. q. 6. et conclus. 26. *Tum quia angulus incidentiæ est æqualis angulo reflexionis,* ibidem part. 2. quæst. 6. *hoc videtur idem quod prius qualicumque existente angulo. Tum, quia reflexio perceptibilis tantum fit a levi terso*, ibidem part. 2. conclus. 2. *cujusmodi non est paries. Tum quia nulla species simpliciter occultat proprium visibile, quia non est nata esse in ita denso, nec ita terminare visum, sicut visibile in se, hîc omnino occultatur color parietis. Tum, quia in visione reflexa super objectum primum, videtur secundum suam intentionem, patet de Sole viso in aqua; hîc autem videtur rubor multo remissior illo, qui est in vitro, etiam a quantacum-*

EXTRA.

Optime impugnat id, speciem rubei vitri radio Solis illustrati, videri, de quo agit 2. d. 13.

que modica distantia, Tum, quia illud videtur ut proprium visibile, cujus accidentia videntur, ut sensibilia communia; hic motus et quies illius ruboris in pariete videtu, et non per motum vitri in se. Tum, quia ille rubor vitri in medio æque illuminato undique sphærice æqualiter se diffundit; ergo toto medio aliquo illuminato radio Solis, æqualiter opposito æquali obstaculo ex quacumue parte æqualiter fieret reflexio, et ita visio, hoc falsum. Hoc patet, quia ad quodcumque punctum æqualiter distans æque multiplicatur, quia æqualiter videtur viso recto; ergo ibidem posito obstaculo æqualiter reflecteretur.

SCHOLIUM I.

Sententia D. Thom. 1. p. q. 85. art. 1. et q. 8. de Verit. art. 14. et aliorum repugnare plura accidentia solo numero differentia esse in eodem subjecto; juxta hanc solvuntur argumenta principalia, sed bene impugnantur solutiones, et per exquisitam doctrinam.

4. Dicitur quod non est possibile. Probatur, ab eodem est unitas rei et entitas. Sed subjectum est causa sui accidentis et entitatis ejus; ergo et unitatis; rego si subjectum unum, et accidens. Confirmatur, sicut unitas specie est a forma una secundum speciem, sic unitas numeralis a materia una numero. c. de Uno, text. comm. 12. sed subjectum est materia accidentis, et subjectum est unum numero; ergo accidens. Item, materia est per se in potentia ad formam, et ad hanc formam per accidens. Probatio, forma est hæc, quia recipitur in hac materia; ergo posterius est forma hæc quam recipiatur. Aliter probatur, quia si esset in potentia ad hanc et ad illam, essent finitæ potentiæ in materia, quod est impossibile. Probo, quia cuilibet potentiæ passivæ naturali, correspondet potentia activa naturalis, sed non sunt potentiæ activæ infinitæ in aliquo, quia si sic, esset infinitum intensive; sic ergo dupliciter probatur illa propositio, quod materia per se est in potentia ad formam, et per accidens ad hanc formam. Ex hoc sequitur ergo, quod materia est per se in actu per formam, non per hanc, nisi per accidens; si ergo esset in potentia ad aliam formam scilicet albedinem, cum habet albedinem secundum se, esset in actu et in potentia respectu ejusdem, quia est in actu per se per formam, et est in potentia per se ad formam non ad aliam, nisi per accidens.

Sententia D. Thom. et aliorum, duo accidentia eadem specie non posse in eodem.

Ad primum in contrarium dicitur primo sic, quod non in eadem parte sunt species hujus albi et illius; et cum dicitur de oculo, dicitur quod sunt in diversa parte oculi. Contra, ponatur hîc unum album tantum scilicet ovum, species ejus erit in toto medio illuminato, quantum durat virtus ejus; ponatur aliud album, species ejus erit in eadem parte cum specie alterius albi, aut illud aliud non videbitur ab oculo disposito, quod est contra sensum, cum, secundum te, non possit gignere speciem suam. Nec potest dicere quod gignendo speciem suam corrumpat speciem alterius albi, quia pono quod sit debilius alio; aut ergo erit simul species ejus cum specie alterius, aut corrumperet, quod non potest, cum sit debilius, aut non videtur. Item, virtus phantastica

Species duorum alborum esse in eadem parte medii.

habet organum, habet tunc partes, ponatur septem, et habet tot species apud se; si tunc viderem in oculo aliquid de novo consimile in specie, cum aliquo eorum quæ sunt in virtute phantastica, non possem imaginari illud, cum species per comparationem ad subjectum ejus non posset recipi in phantasia, quod videtur absurdum.

EXTRA. *Est enim dare minimam speciem albi, quæ potest per se perficere organum phantasiæ; ergo potest dari minimum quod potest perfici a specie per se existente, quia illa minima species non se habet ad indeterminatum perfectibile quantumcumque modicum vel magnum, in toto organo, quia quantum organum in toto perficit species per se existens, tantum etiam per se existens eadem species perficeret per se ens, quod est capax speciei; ergo est dare minimum in toto, quod est capax speciei distinctæ, et per se entis.*

Cognitio est in tota potentia cognoscente. Item, quidquid dicatur de speciebus, quod alia est in alia parte organi vel medii, saltem cum cognitio sit in potentia cognoscente tota, licet per formam quæ est in parte, non est probabile quod illæ duæ cognitiones, si simul sunt in aliqua potentia, quod sint in diversis partibus organi vel potentiæ. Sed secundum Aristotelem 1. hujus, in procemio, ex multis memoriis generatur unum experimentum, illæ multæ memoriæ sunt cognitiones ejusdem speciei, quia sunt de singularibus ejusdem speciei secundum Philosophum in littera. Similiter memoria est de diversis speciebus simul in memoria sensitiva; si enim nunc imaginor de illo albo prius viso, habeo speciem ejus in memoria, statim imaginor de alio albo viso; habeo ergo speciem illius, cum hac manet species prioris albi, quia alioquin non possem imaginari de priori albo, nisi alias viderem illud, et sic acquirerem speciem, hujus oppositum manifeste experimur.

Memoria est de diversis speciebus simul retentis.

Ad ista dicitur, quod memoriæ non est aliqua cognitio actualis, sed tantum habitualis, quia tantum conservat speciem in habitu; sic ergo conceditur tam de memoria sensitiva quam de intellectiva, quod in ipsa sunt multæ species simul in habitu, et multæ cognitiones habituales, sed non in phantasia, vel in intelligentia, quia perficiuntur a specie in actu genita ex specie in utraque memoria, et per illam speciem genitam habent cognitionem actualem. Rejicitur responsio.

Ex primo sequitur propositum, quia illæ duæ species, ut duæ cognitiones habituales in memoria sensitiva de duobus singularibus ejusdem speciei, sunt accidentia ejusdem speciei, et in eodem. De alio membro pertinet ad aliam quæstionem, scilicet utrum multa ut multa simul cognoscantur, sed quomodo tunc intellectus non posset habere multas scientias habituales ejusdem speciei, de aliquo eodem secundum speciem, sicut memoria sensitiva cognitiones habituales multas, et tunc Christus posset scientiam acquisitam habere cum infusa? Respondeo, si intellectus intelligat primo singulare, sicut sensus primo sentit, bene sequitur propositum, sed si primo intelligat universale, sufficit una cognitio de una specie; non enim 6.

posset esse alia, quia non haberet aliud objectum primum, quia idem universale esset utraque notitia cognitum primo, non sic de memoria. Contra, tu ponis antecedens illud, scilicet si intellectus. Item, eadem conclusio potest sciri per multa media.

EXTRA. *Ad primum responsio, scientia acquiritur per medium quod est definitio, illa non est singularis ex* 2. *Metaphys. text. comm.* 53. *sed tantum universalis, et ideo tantum de universali est demonstratio et scientia. Contra, scientia est habitus conclusionis demonstrationis, sumpta specie pro medio, potest passio concludi de singulari et demonstrative; ergo, etc. Responsio, demonstratio est quando per causam convertibilem cum passione propria demonstratur de aliquo; ergo consequens esset dicere quod passio generis non potest demonstrari, nec sciri de aliqua specie, sed tantum de genere, sive de omnibus speciebus scientia una et una demonstratione. Contra, passio generis potest per genus tanquam per medium concludi de una specie, adhuc nihil intelligendo de alia specie; ergo eadem erit scientia duorum, quorum unum est scibile sine alio. Consimiliter potest argui de singularibus. Ad hoc videtur exemplum* 1. *Posteriorum, text. comm.* 3. quod omnis triangulus, etc. *quod hîc quæ in semiduplo*, etc. *ergo ponit exemplum de principiis demonstrationis, sumendo species sub genere respectu passionis generis.*

Aliter dicitur, quod duæ species per comparationem ad subjectum, sunt una species, et duæ per comparationem ad objecta; quorum sunt effectivæ. Ad secundum dicunt, quod multæ relationes non sunt simul; unde pater non est pater, quia genuit hunc filium, sed quia filium; nec fundamentum est iste actus, sed actus; ergo una paternitas per se, et si sunt plures filii, hoc accidit. Ad aliud, sicut prius de luminibus, quod fit unum ex duobus. Ad quartum, sicut prius.

SCHOLIUM II.

Refutat fundamenta D. Thomæ, et aliorum posita num. 4. solide ostendens accidens habere unitatem propriam, distinctam ab unitate subjecti, et subjectum seu materiam non tantum respicere formam ut sic, sed formas singulares. Explicat quomodo tot sunt potentiæ passivæ, quot formæ receptibiles, et refutat responsiones datas, num. 6. in favorem hujus sententiæ.

Contra illud quod primo dicitur, a quo habet entitatem, etc. quæro qualiter, aut quod? unitas subjecti sit formaliter unitas accidentis, aut materialiter, aut effective. Si primo modo, tunc intelligere accidens unum numero, non cum unitate subjecti, esset contradictio, et Deus non posset separare accidens a subjecto. Item si sic, duæ albedines erunt unum numero; sit Socrates nunc albus, et postea niger, et iterum albus, tunc si albedo sit una formaliter unitate subjecti, cum unitas subjecti semper maneat eadem numero, erunt illæ albedines unum numero; et sic idem numero naturaliter frequenter generatur et corrumpitur. Item, illud patet aliter, quia si sunt idem, ratio tua est contra te, quia entitas accidentis est alia ab entitate subjecti formaliter; ergo alia unitas. Quod autem entitas accidentis sit alia formaliter, patet, vel idem erit causa suiipsius, quia tu ponis 7.

Accidens non esse unum a subjecto.

Una est materia diversorum numero.

subjectum causam accidentis, si unitas subjecti et accidentis esset formaliter idem, essent idem ens formaliter, et tunc idem causa suiipsius. Si effective, concedo quod ab eodem efficiente sint diversi effectus differentes solo numero. Si autem materialiter, concedo, quia una est materia diversorum numero in eadem specie, et si accipis oppositum, petis contra me.

Contra confirmationem, tunc contraria essent unum numero, quia subjectum idem. De alia ratione principali, probatio oppositi scilicet quod materia sit in potentia ad aliquam formam singularem primo et per se, quia motus est actus, etc. 3. Physicorum, text. com. 6. si mobile sit tunc in potentia primo ad albedinem, et non ad aliquam singularem; ergo quod primo producitur per motum, erit natura specifica, et non natura singularis, nisi per accidens, quod est falsum, quia primo hujus, in procemio : *Actus et omnes generationes sunt circa singulare, non enim homo*, etc. Hæc probatio non valet, ut videtur, quia illud circa quod est subjectum motus non est terminus.

Materia est in potentia ad formas singulares.

8. Contra, quidquid per se inducitur in singulare, inquantum singulare, singulare est; terminus motus inducitur in illud, circa quod est operatio inquantum circa ipsum est per se operatio; ergo inquantum est singulare. Item auctor sex Principiorum : *Natura occulte operatur in his, producendo universale cum producit singulare;* ergo quod per se et primo producitur, est singulare. Contra aliud, quod plures sunt potentiæ numero ad eamdem

Cap. 1.

formam secundum speciem, quia 3. Physic. cap. 1. text. com. 10. si posse sanari et posse ægrotare sunt idem, ergo ægritudo et sanitas idem. Similiter si posse dealbare hac dealbatione, et illa sunt idem numero; ergo hæc albedo, et illa eadem numero. Dicitur, quod non est simile, quia primæ duæ potentiæ sunt ad diversas formas specie, ideo non sunt idem, non sic autem de aliis. Contra, tunc sequitur quod eadem potentia simul esset et non esset, quia pono quod aliquod subjectum fuit aliquando album, ad illam albedinem fuit potentia in subjecto. Pono ultra, quod illa albedo corrumpitur, adhuc est subjectum in potentia ad aliam albedinem; si per aliam potentiam, habetur propositum; si per eamdem, cum ad illam albedinem quæ fuit, nulla est potentia, quia non potest iterum eadem numero induci; ergo sequitur quod eadem sit et non sit. Potentia enim ad albedinem præteritam non est, quia tunc idem numero redire posset naturaliter quod corruptum est, et per te hæc et illa potentia est eadem; ergo idem est et non est simul. Vel sic conclude, eadem potentia naturalis est ad illud, quod possibile est induci naturaliter, et quod impossibile est induci. Vel sic, si eadem potentia est; ergo illud quod fuit potest redire. Vel argue sic, modo est in potentia ad duas albedines futuras inducibiles diversis temporibus, et non est una potentia ad istas, quia potentia ad unam non est, quando potentia ad aliam est, puta post decem annos, quando prima fuerit

Tot esse potentias numero, quot sunt formæ quas respiciunt.

corrupta, secunda non inducta adhuc. Item, potentia in te et in me ad album, tantum differt numero. a quo? si a subjecto; ergo omnis potentia in me differt tantum numero a quacumque in te, quod est falsum; si a termino, sequitur propositum. Similiter in eodem subjecto sunt duo termini numero, et cum accipitur quod tunc essent infinitæ potentiæ activæ, concedo, nec est inconveniens, quia Sol si volvatur circa medium in infinitum, generaret in infinitum omni anno novam herbam, si esset materia recipiens ejus influentiam.

9. Contra, eadem potentia activa est in Sole, quæ posset producere infinitas herbas. Conceditur de illa potentia quæ est substantia vel qualitas, quæ videlicet est aliquod absolutum et principium operandi, non de potentia activa, quæ est relatio fundata in tali principio per comparationem ad patiens; illa enim numeratur ad numerationem potentiæ passivæ, sicut relativa numerantur. Contra, tunc modo sunt infinitæ potentiæ tales in Sole simul, et ejusdem speciei omnes quia ad formas ejusdem speciei infinitas. Hoc conceditur, sicut et in materia ponuntur infinitæ potentiæ passivæ ejusdem rationis. Sed cum arguitur ultra quod illud esset infinitum intensive, consequentia non valet; nec enim aliquid perfectius sunt omnes illæ potentiæ activæ, et relationes fundatæ super unam perfectionem absolutam, quam una. Contra, si relatio prima aliquam perfectionem dicit, dupla perfectio est in duabus, et infinita in infinitis; si non, non videtur esse aliquod ens positivum. Confirmatur etiam consequentia negata, quia 7. Physic. text. comment. 6. arguitur, si infinita mobilia moverentur infinito tempore; ergo et unum mobile infinitum movetur in tempore finito, sicut arguit de infinito secundum extensionem, ita hîc arguitur de infinito secundum intensionem. Respondeo, hæc difficultas de infinitate relationis, communis est; ita enim probatur esse in me, sicut in Sole, quia secundum aliquam qualitatem meam possum esse similis infinitis, si essent infinita, etiam actu si essent actu infinita, etiam modo habeo realitatem omnium illarum relationum secundum Symachum. * De hoc ergo ad relationem conceditur, saltem de relationibus potentialibus vel habitualibus, licet non actualibus secundum aliquos.

Infinitæ potentiæ passivæ in subjecto, si sumantur relative.

Alias Schirerwod.

Contra responsionem ad argumenta, contra secundam responsionem. Ad primum argumentum, 10.
quæcumque formæ ejusdem speciei in eodem faciunt unum; illud unum tertium est intensius utroque, si tunc duæ species sint simul in medio et faciunt unum, causabunt speciem unam intensiorem; sed illa talis non ducet in albedinem remissam, quæ multiplicavit unam speciem, et eadem ratione, nec in alteram quæ gignit aliam speciem, quia illa species ex utraque composita, est improportionabilis utrique; repræsentabit ergo aliquam intensiorem et perfectiorem utraque illarum, et sic illæ albedines nullo modo videbuntur ab oculo. Item, ex quo illa species composita est una numero, non repræ-

Ex duabus speciebus non fieri unam intensiorem.

sentabit duas albedines distincte; ergo oculus non videbit illud remissum distincte album, ut prius, sed aliquod album intensius. Item, distincta actio non est nisi distincti entis; si ergo species repræsentant duo distincta, essent distinctæ. Contra responsionem ad secundum argumentum, paternitas in illo patre ad hunc filium habet majorem unitatem, quam unitatem speciei, quia alias non est major unitas paternitatis ipsius cum seipsa, quam cum paternitate Platonis, quod videtur inconveniens, sed major non est nisi unitas particularis scilicet hæc paternitas; ergo in illo ad hunc filium est hæc paternitas; sed per hunc non refertur ad omnes filios, quia destructo hoc filio, destruitur hæc paternitas, si per eamdem ad alium filium referatur illo filio existente, erit hæc paternitas; ergo simul erit hæc paternitas, et non erit. Contra aliud de luminibus, sicut prius de speciebus, non quia lumina non sunt repræsentativa aliorum, sicut species; patet etiam quod est intentio luminis quando sunt duo lumina ejusdem rationis illuminantia. Aliter melius, quia si essent unum subjecto, et duo secundum processum, tunc sequitur quod isti duo radii erunt duo radii Geometrici, et non visibiles, quia secundum rationem lineæ essent ibi duo, sed non secundum aliquam qualitatem naturalem, quæ superadditur in linea visibili; et tunc omnes quæstiones perspectivæ de intentione radiorum, et consimiles, quæ dependent ex diversitate radiorum essent tantummodo veræ secundum Geometricam considerationem, non secundum perspectivam, quia Perspectivus considerat lineam, ut in materia naturali.

[...]æ responsiones [...]ositæ [...]t n. 6.

[...]ot filii paternitates, 3. 8. q. 1.

SCHOLIUM III.

Sententia Doctoris accidentia intentionalia, ut species sensibiles et intelligibiles, et quædam realia quæ fiunt sine motu, ut lumina et relationes, posse esse plura numero in eodem, ita habet etiam 1. d. 3. q. 6. §. Ad quæst. n. 29. et 3. d. 8. q. 1. et 4. d. 24. ad secundum. Quando autem agens reperit passum sub dispositione contraria agendo in illud per motum, si præhabet unam formam, non inducit aliam ejusdem speciei, sed intendit jam productam, ut contingit in formis contrariis. De potentia Dei tamen, etiam loquendo de his, non repugnat plures formas ejusdem speciei esse in eodem, ut colligitur ex Scoto 3. d. 8. n. 7. Ad id, quod tangit solvendo argumentum de duobus calidis, de diversa acceptione actionis, vide eum 4. d. 13. q. 1. ubi fuse de actione, et ejus acceptionibus, et q. 7. de Anim. ubi, et in ejus commentario multa exposita habes, de actione et passione, a n. 13. tantum disputat nihil fere resolvens, unde et quæstionem per dubitationem finit. Vide Anton. Andream hîc q. 8. qui brevius, et clarius habet contenta hujus quæstionis, de qua etiam Anton. Tromb. hîc quæstione ultima.

Ad quæstionem ergo potest dici, quod non est ratio impossibilitatis, quin duo accidentia intentionalia, et respectiva realia, et realia non educta de potentia materiæ vel subjecti, vel etiam de potentia subjecti educta, non per motum ejusdem speciei, possunt esse simul sine contradictione, tamen inconveniens est hoc, ubi formæ inducuntur per motum, quia motus non est, nisi in mobili sit dispositio opposita formæ inducendæ, ut contraria vel media. Sed si 11.

Scot. 3. d. 8. q. 1. n. 7. agens inveniat in mobili formam ejusdem speciei formæ, non invenit ipsum sub dispositione opposita, ideo non movet ipsum simpliciter inducens aliam, sed augebit formam præexistentem in mobili, et hoc si forma illa præexistens sit imperfectior quam illa quam agens posset inducere; si autem invenerit mobile sub forma æque perfecta formæ inducendæ ab agente ipso, non movebit ipsum omnino.

Ad auctoritatem primam de quinto hujus, quod per motum non possunt induci duæ formæ ejusdem speciei; unde omnes formæ habentes differentiam in eodem subjecto, si inducantur per motum, necessario differunt specie, tamen de aliis non inductis per motum non est necessarium; imo possibile est quod duæ tales ejusdem speciei sint in eodem subjecto, sicut duæ species duarum albedinum, et duæ paternitates et duo lumina, et sic de aliis non inductis per motum. Similiter ad aliam de quinto hujus.

Ad argumenta posita n. 3. Plures formæ non inductæ per motum eædem specie possunt inesse eidem.

Ad aliud de Anima, dicendum quod non oportet receptibile denudari ab omni forma ejusdem speciei, sed oportet eum denudari ab eadem forma numero. Forte aliter et melius, quod debet denudari a forma ejusdem generis, quæ perficit receptibile secundum totam capacitatem ejus.

EXTRA. *Hæc glossa accipitur ab Anselmo de veritat. cap. exemplum de vase vitreo intense colorato, per cujus medium non repræsentatur liquor intus positus, secundum colorem proprium, sed per vitrum remisse coloratum repræsentatur.*

An recipiens deberet denudari ab omni simili forma ei quam recipit. Si autem habeat unam formam dummodo non perficiat totam capacitatem, potest recipere aliam ejusdem speciei, si tamen non inducantur per motum, sicut patet de formis superius enumeratis; de lumine non est dubium, si lumen requirat indispositionem in medio, sive umbram, sive lumen modicum, tunc agens non imprimet novam formam, sed intendet præexistentem.

Scot. 2. d. 3. q. 8 ad 3.

12. Ad argumentum de duobus calefacientibus per motum, quod est contra jam dicta, concedatur quod calefaciunt duabus calefactionibus, quia duabus formis, et Commentator 5. Physic. comment. 38. dicit si actio una et forma una, sicut actio Solis, alia est ab actione patris in generatione, quia actio Solis est nobilior actione hominis, sed non correspondent eis duæ passiones, sed una, quia unum generatum potest generari a Sole et a patre, multis actionibus, et tamen ibi una passio et unum generatum; si actio dicat respectum agentis ad passum, et e converso, passio respectum patientis ad agens commultiplicatur sicut hîc supra arguitur. Si autem actio dicat respectum motus, vel mutationis ad agens, ut est ab agente, et passio respectum ejusdem ad passum, ut est in hoc; tunc non sunt respectus correspondentes, sed duo disparati fundati in eodem, et ad diversos terminos, quia motus est unus, quia forma fluens est una, et termini agentes sunt plures, ideo respectus ad agentes sunt plures, sed terminus recipiens est unus, et quod forma fluens est una, et passum recipiens est unum; ergo utrumque extremum

Quomodo actiones duæ, correspondent uni passioni.

Actio sumitur pro respectu agentis ad passum et pro respectu motus ad agens.

ibi est unum; ergo respectus medius erit unus, sic secundo modo intellige responsionem superius datam. Omnia argumenta supra ad hoc sunt soluta, nisi secundum, ubi respondeo quod altero illorum non agente, effectus non esset in altero fieri, in quo est, quod scilicet dicit respectum ad illud agens; sed non sequitur quod factum absolute non fieret, sed non illo respectu ad illud agens.

13. Contra solutionem quæstionis, duo agentia potentia paria, pone quod inveniant passum sub dispositione contraria, simul imprimunt; ergo formæ inductæ per motum possunt multiplicari in eodem. Respondetur sicut hîc ad ultimum, quod mobile non potest moveri simul duobus motibus ad terminum ejusdem speciei, licet duæ sint actiones. Contra, simul sunt duæ potentiæ in isto passo ad duas formas ejusdem speciei; ergo simul possunt esse duo actus ejus, inquantum in potentia, et ita duo motus. Item, *causa in actu simul est cum effectu in actu, et non est*, 2. Physic. t. c. 37. et 5. hujus, t. c. 3. et hoc verum est de effectu immediato, quod est *fieri*; hîc ergo calefaciens, simul est et non est cum *calefieri* quod causat, et ille calefaciens cum illo, quod ille causat; ergo si uterque causat idem calefieri, idem simul est et non est, posito quod hic calefaciens cesset calefacere, et non cesset ille; non potest sic argui de agentibus ordinatis, quia inferius, quod simul est cum fieri, non potest agere superiore non agente, per superius autem sine inferiori, non potest *fieri* esse. Item, si duæ actiones, et ille in passo respectus ad agens, et eædem realiter ipsis passionibus; ergo duæ passiones. Item, super actionem et passionem fundatur relatio, et ibi multiplicato uno extremo, et alio; ergo quot actiones, tot passiones.

Item, quid dices de formis inducibilibus per mutationem, numquid tales duæ possunt esse simul unius speciei? Dicitur quod non, quia respectu unius speciei, est tantum una privatio, quæ aufertur per primam formam advenientem, et per consequens non est terminus a quo posset esse mutatio ad secundam. Contra, privatio est carentia alicujus in apto nato, alterius et alia carentia, quod probatur etiam, quia privativa sunt contradictoria circa aptum natum; ergo si hoc non inest, privatio inest, et inter privationem hujus, et hanc, poterit esse mutatio; similiter hujusmodi hæc privatio, sicut hæc potentia. Ad primum argumentum videtur concedendum, quod duæ formæ ejusdem speciei possunt simul inesse eidem, etiam inductæ per motum, sic quod simul inducantur a duobus agentibus invenientibus idem passum sub contrario; sed non possunt esse duæ successive inductæ, ita quod una post alteram per motum, quia inducta prima jam contrarium abjicitur, et ita non amplius potest esse motus ad aliquam formam ejusdem speciei cum illa quæ inest, sed secundum agens si inveniat formam imperfectam respectu suæ, et sic aliquo modo oppositam, Nihil asserit, sed tantum dubitat.

imperfectionem tollet, intendendo eam.

14. Ad secundum argumentum, de mutationibus necessario præexigentibus motum, consimiliter dicendum, sicut nunc dictum est ad primum argumentum, quod duæ formæ ejusdem speciei, terminantes duas mutationes simul causatas a duobus agentibus, possunt simul induci, sed non una post aliam, quia nec post illam primam, potest esse motus necessario requisitus ad mutationem, quæ deberet esse ad secundam. Sed quid de mutationibus non terminantibus necessario motus, cujusmodi videntur illuminationes esse? Respondeo, quod duæ et simul et successive in quocumque possunt inesse et formæ terminantes ipsas, quia post inductionem primæ manet potentia ad secundam, et privatio propria ejus, et subjectum mobile si adsit agens vel idem quod prius, vel aliud potest causare aliam formam, et si tales formæ sint natæ diu permanere in subjecto, possunt quotcumque manere simul; ergo lumen et speciem non pones habere esse fixum in medio, sed in continuo gignere, relationem pones manere, et ideo quotcumque ejusdem speciei, imo infinitas; quot ergo visibilia circa punctum medii potentia usque illuc agere, tot ibi species; et quot luminaria, tot et lumina.

Illuminationes plures numero, et simul et successive possunt fieri in eodem.

Quot visibilia tot species, quot luminaria tot lumina.

Contra primum argumentum, videtur destrui Aristoteles, quod idem simul movetur duobus motibus ejusdem speciei. Item ergo duo ignes generabunt duos ignes ex aqua eadem, aut saltem duas formas ignis inducerent in eamdem materiam, quod videtur impossibile.

Pro solutione, notandum quod 15.
quæcumque forma non est inducibilis, nisi post aliam formam incompossibilem, tunc corruptam, illa tantum potest esse unica in uno susceptivo. Probatio, quia nec alia inducetur postquam illa est inducta, ea manente, quia illam aliam non præcederet alia incompossibilis; jam enim inductione primæ est quælibet incompossibilis expulsa, nec duæ tales simul inducentur, quia nec ab eodem agente 8. Metaph. t. c. 12. *si efficiens unum et materia una, et effectus unus est;* nec a diversis, quia si illa sint approximata diversis partibus mobilis, puta unus ignis ad caput, alius ad pedes, agente in diversas partes primo, ubi autem simul agunt, unam formam inducent. Probatio, quia intensiorem quam alterum solum inducerent, sicut si ponerentur in eodem situ respectu ejusdem partis passi unam formam inducerent, ut prius; sed omnis forma inducibilis per motum vel mutationem, necessario terminantem motum ad ipsam, necessario ad sui inductionem, necessario præexigit in susceptivo formam incompossibilem tunc corruptam, quia licet terminus *a quo* per se mutationis sit privatio, et non forma opposita quam privatio concomitatur, et idcirco inter duas formas sunt duæ mutationes habentes quatuor per se terminos. Licet etiam duo motus simul currant inter contraria, quorum alter, qui est remissionis, est a gradu perfecto,

Forma inducibilis per expulsionem alterius, est una tantum in un subjecto.

atuor mini, nsionis emis-onis et sint? tus 2. q. 9. 31.

in quo fuit mobile in ultimo quietis, ad privationem illius contrarii totaliter, vel ad privationem alicujus gradus divisibilis, qui successive abjicitur. Alter autem, qui est intensionis est a privatione contrarii inducendi, vel alicujus gradus divisibilis inducendi ad gradum perfectum terminantem motum, licet inquantum sic sint duæ mutationes et duo motus, et utrobique quatuor termini, et ita forma incompossibilis abjicienda, non sit per se terminus illius motus vel mutationis, forma inducenda est per se terminus *ad quem*; tamen illa forma prior est necessario requisita, et necesse est et transitus simul esse. Nullum enim agens naturale movet, nec mutat mutatione terminante motum, aliquod susceptivum, nisi habens formam suæ incompossibilem; cum ergo non possunt plures ejusdem speciei simul esse per motum, nec per mutationem per se terminantem motum, forma quæ non necessario requirit aliam incompossibilem in susceptivo, ad hoc ut inducatur, unde probatur unica? non per hoc medium, quod agens non invenit passum sub termino *a quo* respectu actionis, quia cum forma hac inest privatio illius, quæ sola sufficit pro termino *a quo* respectu inductionis talis formæ. Quære aliud medium, unde tertio formæ absolutæ, de quibus fit vis, lumen, cognitio, species; nam de relatione non est vis quin multiplicetur sicut correlativa, tum quia non in absolute et stricte loquendo, sed in ad alterum; tum quia non terminat motum, nec mutationem per

llum ens turale et, vel t p st m ni- bi re- t for- n in- possi- suæ.

se, nisi forte Ubi; et illud præsupponit actionem uti incompossibile, nec sunt naturaliter plura Ubi in eodem; ut autem supernaturaliter inducatur aliud Ubi, sufficit correlativum multiplicari, puta quod miraculose fiat aliud circumscribens simul cum primo circumscribente. De tribus illis formis absolutis videtur similiter dicendum, de lumine, specie et cognitione, quia d. 13. secundi ponitur lumen esse speciem lucis.

Lumen, species, cognitio multiplicantur numero in eodem.

16. Sed contra, lumen intenditur, patet ad sensum; ergo non sunt duæ species; non intenditur, sicut probatur prius in hac quæstione, quia illa species intensior non duceret in cognitionem visibilis remissioris. Respondeo, species rei præsentis in medio et organo sensitivo, intendit tam lumen quod est species lucis quam species coloris, et per consequens illud est unicum in uno; non quia agens præsupponit formam incompossibilem in subjecto, ad hoc ut agat, sed quia quodlibet ejusdem speciei adveniens, in eodem natum est intendere formam talem in subjecto; species tamen lucis absentis, qualis requiritur in phantasia vel memoria sensitiva non est lumen; similiter species talis scilicet imaginaria ipsius albedinis, non est ejusdem rationis cum illa extra. Tales species absentis necesse est simul esse duas in organo phantasiæ vel memoriæ, nec est ibi una intensior alia, sicut probatum est prius, quia cum objectum absens non cognoscitur a phantasia, nisi ut relucet in tali specie, oportet species proportionari objecto, ut

Quæ species est lumen.

Species absentis plures numero simul.

scilicet repræsentans non sit intensior quam nata est sic gigni a tali objecto, quia intensior species intensius objectum proportionabiliter repræsentaret, nec potest poni in una parte organi phantasiæ una species et in alia, alia, sicut supra probatum est in hac quæstione.

Sed quare species in organo sensus particularis non ita distinguitur sicut in organo phantasiæ vel memoriæ? imo eadem ratio videtur utrobique. Probatio, alias non distincte repræsentaret; similiter quomodo de una specie in sensus
Dubia duo. exterioris organo generatur alia in interiori, non una intensa, ex una intensa? Videtur enim irrationabilius ponere unam speciem exteriorem esse principium respectu duarum remissarum intra, quam duo objecta præsentia causare in organo extra duas. Item, contra illam causam, nullum agens virtutis imperfectioris forma susceptivi, intendit illam; patet si calido intenso apponatur calidum non intensum, non agit in calidum perfectum intendendo. Contra illud
Sup. n. 12. argumentum de duabus formis; ergo duæ actiones; ergo duæ passiones; ergo duo termini, et de hoc dictum est superius.

Ad primum, species in organo
17. extra non est ratio repræsentandi objectum ut cognitum, sed sensa-
Non requiri speciem externam ad sensationem, sed bene internam. tio exterior est objecti immediate, unde non requiritur quod ibi sit species propter sensationem; in interiori vero requiritur, ita quod interior est præcise objecti, ut lucet in specie, quia non est objecti in se præsentis. Ad secundum, species in phantasia vel memoria, non relinquitur, nisi mediante sensatione, ideo duas sequentur duæ, imo non retineo nisi subjecta post sensationes perceptas 11. de Trin. c. 8. ergo talis est una ejusdem speciei, species simul; quare non plures plurium objectorum præsentium simul, propter defectum intentionis copulantis, ibidem sæpe.

Et per hoc patet ad illud de tertia forma absoluta, quæ est cognitio. Nec sequitur, simul esset species intensior propter multa objecta præsentia unius speciei; ergo simul multæ visiones, vel ergo una visio intensior; primum non sequitur, quia intensio non copulatur multis, ideo non plures saltem distinctæ simul; si una post aliam, concedo quod utrumque sequitur propria species in memoria, non ergo ex una intensa exteriori generatur alia interior, imo nulla generatur nisi præsente sensatione, et duæ non sunt simul, et duas successive sequuntur imaginationes duæ. Ad tertium d. 17. q. 4. an agens æquivocum intendit ultra gradum quem causaret univocum agens? non. Sed quid? jam nulla forma absoluta ponitur multiplicari ejusdem speciei simul in eodem, nisi tantum species in sensu interiori, quæ remanet absente objecto, et præcise propter hunc finem, ut duo alba prius visa possum imaginari, et possibilitas est, quia illa consequuntur distinctas visiones perceptas, quæ non sunt simul, tamen illis transeuntibus manent phantasmata; quare in universis formis absolutis nullum

est simile phantasmati, vel tali speciei interiori quantum ad purificationem in eodem.

18. Dici potest, quod et talis species similis est aliis formis quoad propositum, quia 11. de Trinit. c. 8. *unum Solem memini, si voluero, aut duos vel tres cogito, sed ex eadem memoria qua unum memini formatur acies multos cogitantis*: hæc ille; ergo una species in phantasia, vel memoria sufficit ad imaginandum omnia ejusdem speciei, quia si volueris imaginari idola perfecta cum quantitate, colore, figura, etc. ad quodlibet unum sufficit unum phantasma pro omnibus illius speciei; ad omnia simul in idolo sufficit uti multis phantasmatibus componendo, sicut de monte aureo, sicut ibi docet Augustinus : *Quomodo possum cogitare Solem majorem, vel minorem quam memini, et quadrum*, etc. Maxime stat hoc secundum articulum, qui negat imaginationes hujusmodi ut hoc, sed tantum naturæ quæ est hîc; illa natura est præsens per unam speciem quantumcumque conjungatur cum aliis in idolo; falsum est ergo quod supponit ratio a fine, quod distincta alba offeruntur phantasiæ ut distincta, sed tantum per unam formam habeo multos actus cogitandi, vel imaginandi circa album in communi, ex tam diversis idolis conjunctum. Sed nunquam phantasma intenditur ibi sic secundum August. 6. Musicæ, continue decidit et reparatur per sensus exteriores; sed alia ratio de possibilitate, quia sequitur duas sensationes, non concludit, non enim sequitur, ergo sunt duo phantasmata, quia illud posset intendi, non tantum post duos actus, sed etiam si illi actus essent per se intendentes, adhuc dualitas illorum non concludit quin per utrumque inductum faciat unam formam intensam. Phantasma videbatur dissimile aliis absolutis, jam positum est simile.

ugustinus.

Sufficit unum antasma imaginandum multa.

Et quidem secundum satis solutum est de duabus sensationibus, 19.
nec illud fuit prius probatio, sed quasi solutio. Si primum manere videtur, quomodo distincte imaginor albius, et minus album visa, non per visum multorum phantasmatum componendo in idolo, sicut montem aureum; patet quod intensio et remissio non habent phantasmata propria alia a phantasmate formæ, nec per illud phantasma illa distincte imaginor, quia naturaliter repræsentat objectum secundum gradum proportionabilem sibi.

Hucusque omnia dicta sunt loquendo naturaliter de actione naturali; restare posset quæstio de absoluta compossibilitate formarum, et respectu potentiæ divinæ. Si de lumine, specie et cognitione, concedis unitatem in uno, et non quia præsupponunt ante sui inductionem formam incompossibilem in passo; ergo illa ratio prolixa est particularis, quære medium universalius ; habes ibi quod quidquid potest inducere aliquid speciei, in illud passum potest intendere, quia nata sunt facere unum; si simul in uno, sicut de quantitate continua unita continue in liquidis, sed an semper quodcumque adveniens possit augere, an ultra

perfectionem proprii effectus, nullum adveniens intendat; an tertio aliquod tale intendat, sed usquequo dubium est? Contra causam, unde unientur si diversæ potentiæ? Responsio, quia una summe actualiter prius. Contra, ista actuata summe, quare non actuatur alia? Respondeo, æqualis limitatio potentiæ ad actum, et e converso, quia licet potentia non simpliciter dependeat ab actu accidentali, sicut e converso, tamen ut sic tale dependet ab illo; omnis dependentia est ad unicum simul, si sufficienter terminat; ergo totum hoc reducetur, una sufficienter actuat in hac specie, sed unde probatur ista?

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio septima de compossi-
20. bilitate accidentium tantum numero differentium in eodem subjecto, textu non habente comment. quæ notabilis et magnæ altercationis inter Doctores habetur, ubi primo, post oppositum ponitur quoddam *Extra* ibi: *Contra illud quod superius dictum est*, etc. usque ibi: *Dicitur quod non est possibile.* etc. littera tamen valde notabilis, ideo ponderari debet, et bene habet legi cum argumento 2. principali, et ejus solutione, et quia ibi quotat perspectivæ partes et conclusiones; adverte quod licet antiqui, videlicet Alacen quem consuevit Doctor noster communiter allegare, et alii plures perspectivam scripserint, ultimo tamen mirabili resolutione et industria ille eximius Theologus et Philosophus F. Joan. Pecheam Anglicus Ordinis Minorum, quondam Archiepiscopus Cantuariensis, brevi quodam compendio eam tradidit in tres partes diviso; in quarum prima 84. in secunda 56. et in tertia 22. conclusiones notavit et exposuit; et ut lector forte ob penuriam originalis in declinatione hujus loci non perturbetur, hic breviter notabo ea quæ ad propositum faciunt.

Conclusio secunda secundæ partis est talis: *Reflexiones solas a regularibus superficiebus factas, oculo sentiri.* Dico superficies regulares illas quæ sunt dispositionis uniformis in omnibus partibus suis, videlicet planas, concavas, convexas et hujusmodi; irregulares autem sunt superficies corporum asperorum in quas radius, vel lux cadens dispergitur et distrahitur, ne regulariter oriri super oculum possit. Sexta conclusio ejusdem partis 3. talis est: *Angulos incidentiæ et reflexionis æquales esse, radiumque incidentem et reflexum in eadem superficie, esse cum linea erigibili a puncto reflexione.* Dicitur angulus incidentiæ quam constituit radius cadens super speculum cum superficie speculi, vel ex una parte, vel ex alia cum linea
imaginabiliter erigibili a puncto reflexio- 21.
nis; Angulus autem reflexionis est, quem cum eisdem constituit radius reflexus. Æqualitas angulorum experimento colligitur, et ratione probatur ibidem 26. Conclusio ejusdem partis est talis: *In omni superficie reflexionis quatuor præcipue puncta contineri, et quod extra illam est, minime videri*; hi quatuor puncti sunt centrum visus, punctus apprehensus, terminus axis, id est, perpendicularis ductæ a centro, visus in speculum et punctus reflexionis. Has tres conclusiones tangit Doctor hic, sed pro majori declaratione horum oporteret plura alia et in Perspectiva et Geometria videre. Videantur præcipue 14. 15. et 16. conclusiones primæ partis Perspectivæ, et plures aliæ illius secundæ, quæ omnia longum esset hic inserere; prosequatur diligens lector multa addendo, si motiva illa solvere volueris, quia 13. d. hoc idem

sentit, quod hic tangit de illa specie ruboris, dic consequenter bene investigando ut ibi et alibi habet, idem enim potest esse species et objectum.

Consequenter ponitur opinio Thom. et Henr. Quære Thomam in q. de veritate, in 3. parte q. 35. et hìc in 5. et alibi. et Henr. quodlib. 4. q. 3. et alibi, et alios sequaces partem negativam quæstionis tenentes et solventes argumenta principalia quam opinionem impugnat copiose. Ubi adverte quod notatur unum parvum *Extra* ratione secunda contra primum modum aliorum ad primum principale ibi : *Est enim dare*, etc. usque ibi : *Item quidquid dicatur*, etc. Et aliud infra ibi : *Ad primum responsio*, etc. usque illuc : *Aliter dicitur quod duæ species*, etc. littera tamen ubique bona.

Infra etiam ibi : *Contra ergo forma naturalis annihilatur*, etc, usque ibi : *ergo sequitur quod eadem sit et non sit*, etc. assignatur *Extra*, sed satis bene ad propositum, ut patet.

22. Inferius in quadam responsione de relationibus, allegatur quidam auctor antiquus, et varie nominatur, quidam Schirerwod, quidam alio modo; est enim Anglicum cognomen, et videtur fuisse Nominalium opinionis, sed de nominibus non est vis, etc.

Determinatio Doctoris est satis clara in quæstione ubi plures conclusiones possent elici, ut Anton. Andreas fecit, sed paucis multa comprehendit suo more Doctor ubi notatur quoddam parvum *Extra* ibi : *hìc glossa* etc. usque ibi : *Si autem habeat*, etc. et infra ibi : *Si actio dicat respectum agentis ad passum*, etc usque illuc : *Contra solutionem q.* etc. assignatur *Extra* ab aliquibus, totum tamen notabile. Totum etiam sequens usque ad finem quæstionis vocatur additio vel *Extra* ab aliquibus, sed quia singulare et subtile, legatur totum.

Illud quod infra tangit allegando d. 13. 2. non obstat his quæ a principio notavi, quia vel alios allegat, vel hæc littera additio est, postquam scripsit secundum, hic addita, sed primum magis sapit. Similiter dicendum est de illo, quod infra tangit de d. 17. q. 4. ut quidam libri habent. Quære in Varr. et Thom. et Alex. in primo de charitate, vel ut alii libri habent 77. q. 4. et potest referri summa Henr. et Alex. studuit enim maxime in juventute in summa, et quodlibeto Henr. in Varr. et Alex. ideo allegationes Theoricæ in hac Metaphysica maxime habent referri ad illos. In primo tamen antiquo et Reportationum hìc tetigit ipse, videantur Calculator et alii de intensione formarum, et ea quæ infra libr. 8. habet pro his quæ hìc ultimo tangit in q. et ponderari debent omnia verba ad unguem, omnia namque difficilia in aciem speculativæ certaminis ubique proponit.

Priora et posteriora dicuntur, quædam quidem tanquam existente aliquo primo, et principio in unoquoque genere, quod propinquius quidem principio, aliquo determinato, *text. com.* 16.

QUÆSTIO VIII.

Utrum hæc sit ratio communis prioris prius est quod principio est propinquius ?

Arist. *hìc cap.* 11 Alex. *ibid. text. Comm.* 16. Albertus. *tract.* 1. *c.* 11. D. Thom. *lect.* 13. Fland. *in q.* 12. *a.* 1. Fonsec. *cap.* 11.

Quod non : *tempus est numerus motus secundum prius et posterius*, sed in tempore nullum est principium; ergo, etc. Item, in generabilibus per propagationem, si generatio fuit sine principio, unum generans prius alio, et tamen nullum primum. Item, si prius est quod est 1.

principio propinquius: ergo principium non est prius principiato, quia si est prius, hoc est respectu alicujus principii primi per te, ergo principium habet principium; hoc est inconveniens, quia procederetur in infinitum. Item, non videtur necesse ponere primum propter prius, nisi quia ubi est magis et maximum, sed hoc est falsum in numeris. Item, prius et posterius est remotius ab hoc *nunc*, et tamen dicit nobis utentibus hoc *nunc*, ut principio; ergo non omne prius propinquius principio, sed aliquando remotius. Contra, Philosophus hîc et 4. hujus, t. c. 16. t. c. 18. contra negantes principia.

SCHOLIUM UNICUM.

Optime explicat rationem prioris, juxta mentem Philosophi, de quo vide ipsum hîc in text. Com. 16. et Alensem ibidem.

2. Dicitur quod notificatio est conveniens, tamen aliter convenit prioribus essentialiter et accidentaliter ordinatis, quia in essentialiter ordinatis nihil causat sine primo simpliciter, sed accidit hoc in ordinatis accidentaliter, quia accidit huic revolutioni cœli, quod alia præcessit, quia potuit fuisse, et si prior non fuisset per impossibile; unde entitas talium omnium non est ab aliquo uno simpliciter primo, sicut in essentialiter ordinatis sunt omnia ab uno primo, et a quo dependent omnia; unde prius in accidentaliter ordinatis dicitur per comparationem ad aliquod primum, non simpliciter, sed respectu illius, et hoc per accidens. In essentialiter ordinatis dicitur prius respectu primi simpliciter, quod est causa illius, et omnium posteriorum.

Posteriora essentialiter ordinata nihil causant sine primo. Scot. 1. d. 2. q. 2. art. 1. n. 12.

Ad primum dicitur, vel dici posset forte, quod in tempore est prius ex assignatione nostra, et similiter principium. Contra, tunc tempus non erit in genere Quantitatis, et tunc primus motus sine tempore, vel dependeret motus ejus ab anima, ideo dicitur aliter quod in tempore est principium sine anima, non simpliciter primum; nec etiam esset cum anima, est tamen ibi principium respectu alicujus posterioris et prioris, quia ista dies incipit a mane, et hora prima propinquior est mane quam hora secunda. Contra istud, si in tempore secundum se non est principium, sed in aliqua parte ejus respectu alterius partis, tunc tempus secundum se nec habet prius nec posterius, sed solum respectu aliquarum partium; hoc inconveniens, quia definitio convenit toti per se, quæ est, quod *tempus est numerus motus secundum prius et posterius*, et partibus per accidens. Item, tempus est continuum; ergo non est ibi aliquod nunc in actu de se quod sit prius, respectu cujus dicatur aliqua pars posterior, sed solum in potentia, quantum est ex parte temporis, quia si sic, esset de se discontinuum; ergo est ibi solum primum, et prius ex assignatione nostra, et solum in potentia de se.

Utrum tempus habet primum, vel in anima 2. d. 2. q. 9. n. 31.

Temporis definitio.

Ad primum, quod si secundum se accipiatur pro toto tempore, verum est, et ideo totum tempus non est prius et posterius, sed ex hoc non sequitur quod in tempore

3. Tempus secundum se non habet prius.

non sit prius et posterius, quia secundum partes habet prius et posterius. Ad aliud, quod esse in potentia æquivoce dicitur de esse in potentia ad actum primum, quæ est essentialis potentia, et de esse in potentia solum ad actum secundum; ipsum vero *nunc* in tempore est solum in potentia accidentali. Dico tunc, quod in continuo nullum est indivisibile in actu secundo creationis; ergo nullum prius in actu illo secundo, concedo, tamen sunt ibi in actu primo, et esse sic in actu non discontinuat. Ad aliud, quod tertio generantes habent quartum pro principio respectu ipsorum, respectu cujus dicuntur inter se priores et posteriores. Ad aliud, quod illa ratio ponitur de illis quæ sunt post principium, non de principio proprie. Vel aliter, quod principium non est prius, sed primum; vel aliter, quod notificatio datur de illo in quo minimum reperitur de ratione prioris. Ad aliud de numeris, quod si aliquid sit magis secundum formam oportet ponere maximum; non tamen oportet in his quæ sunt majora et minora quantitate, quia ubi est magis et minus secundum perfectionem, entitas omnium est a maximo; sed in numeris non, quia perfectio majorum numerorum est a minoribus ex eo quod pluries replicantur, sive ex hoc quod unitas, quæ est minimum ibi frequenter replicatur, causatur perfectio aliorum. Ad aliud, quod hoc *nunc*, non est principium respectu cujus dicatur prius et posterius in præterito, nisi mediate, quia est aliquod nunc prius respectu cujus dicantur illa in præterito priora et posteriora.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio octava de veritate definitionis prioris, text. comment. 16. quæ satis clara est, ubi nulla correctio notabilis in littera occurrit; determinatio vero Doctoris assertiva et lucida existit. Pro ampliori autem materiæ discussione videantur ea quæ in Postprædicamentis ad propositum habet, et ibi deliramenta quorumdam, et maxime Varr. Burlæi exterminentur. De gradibus etiam et modis prioris, et diversitate ordinum quæratur in doctrina hujus et Franc. de Mayr. in plerisque locis ut alias sæpe notavi. 4.

Quantum vero dicitur quod est divisibile in ea quæ insunt, quorum utrumque, aut singulum, unum aliquid, et hoc aliquid natum est esse, *text. com.* 18.

QUÆSTIO IX.

Utrum ratio Quantitatis sit divisibilitas, vel ratio mensuræ?

Arist. *hîc c.* 13. Albert. 1. *Physic. tract.* 2. *c.* 4. D. Thom. *opusc.* 52. *ad fin.* Henric. *quodlib.* 1. *q.* 4. Aureolus. *ibid. dist.* 12. *q.* 2. *art.* 4. Major et Bassel. *in* 4. *dist.* 12. Marsil. *in* 2. *q.* 49. Ægid. *Theorem.* 30. Anton. Andr. *hîc q.* 10. Soncin. *ibid. q.* 21. Nypsius. *dist.* 9. Fons. *c.* 13. *q.* 1. *sect.* 2. *et* 3. Suar. *disp.* 11. *Met. sect.* 3. *et* 4. vide Scot. *in rædPicam. q.* 13. *et in* 2. *dist.* 12. *q.* 7.

Quod non divisibilitas, quia si sic; ergo partes post divisionem differrent. Quæro qualiter, aut per accidens, aut formaliter? non per accidens, quia tunc quantitas divisibilis esset per accidens. Probatio, quia idem est principium divisionis et distinctionis partium divisarum; ergo partes per acci- 1.

dens, etc. Non formaliter, quia distinctio formalis est specifica; ergo partes divisæ differrent specie, quod falsum est, inquantum partes quantitativæ. Item, propria ratio Generis æqualiter inest speciebus omnibus, quia Genus æque prædicatur de eis, divisibilitas non. Probatio, quia quantitas discreta est actu divisa, continua in potentia; ergo non æqualiter. Probatio, quod discretum sit actu divisum; senarius si esset actu divisus, essent duo ternarii in actu; sed senario existente in actu, duo ternarii, sunt partes ejus; ergo senarius actu existens senarius, est divisus actu, cum habeat duos ternarios actu in eo, cujus probatio patet ex auctoritatibus Philosophi c. de ex aliquo, t. c. 30. hujus, quod duo sunt pars trium aliqualiter; ergo in ternario dualitas habet suam formam. Et in cap. de *Colobo*, t. c. 32. hujus, quod numerus habet aliquo modo partes divisibiles, sicut quinarius binarium et ternarium, sed si tantum ex unitatibus esset, non haberet partes divisibiles. Item, 7. Euclides propositione quarta : *Omnis numerus minor est pars majoris, aut partes;* ergo, etc. Item, si divisibilitas essentialiter, vel per se, convenit omnibus speciebus quantitatis, et cujus est potentia, ejus est actus, in lib. 1. c. 1. de Somno et Vigilia; ergo dividi poterit per se competere omni continuo, sed dividi repugnat, quia quod dividitur non est continuum, secundum quod dividitur; tunc etiam naturaliter inesset quanto dividi, et non violenter, et ita figura incisionis naturaliter fieret in materia, et ars universaliter dividens continuum haberet materiam in potentia naturali ad formam quam inducit. Item, ad principale, illa ratio non est generalis omnibus quantis, quia est dare minimum in naturalibus 1. Physic. t. c. 36. et inde, sed omne naturale est quantum, et tamen non est divisibile in partes, quarum est quantitas. Item si sic, cuicumque inesset hæc ratio, illud esset per se species quantitatis; hoc falsum est de loco, quia non numeratur hic inter species quantitatis, nec tempus est per se quantitas, quia est quantum per accidens, et motus similiter, secundum Philosophum t. c. 18. hîc. Similiter Commentator dicit de loco quod non est quantitas. Ad oppositum est Philosophus hîc.

Colobon totum mutilum vide Scot. hîc, in text. c. 32.

SCHOLIUM I.

Ponitur sententia tenens quantitatem esse rationem mensuræ, et refutatur tribus rationibus; ponitur ergo quod divisibilitas sit ratio ejus, et hæc vel in partes ejusdem rationis, si juxta unam sententiam negetur substantiam habere partes entitativas; vel in partes extensas actu, si secundum aliam teneatur oppositum de substantia. Probat hanc secundam sententiam de ratione quantitatis, tribus locis Philosophi, sed præfert sententiam tenentem divisibilitatem esse passionem quantitatis, quam probat num. 5. tirbus etiam rationibus, et tenet 2. d. 2. q. 9. num. 17. Adverte quando dicit substantiam non habere partes, nihil asserere, sed tantum disputare, 2. d. 12. q. 2. ante solut. argum. habet substantiam entitativas continere partes, et 4. d. 44. q. 1. docet alias animas a rationali habere partes. Vide eum 4. d. 43 q. 2. et q. 17. de Prædicamentis, ubi agit de ratione quantitatis.

Posset dici ad quæstionem sic : 2.

quod propria ratio ejus est ratio mensuræ, quia sicut qualitas est dispositio substantiæ, ita quantitas est mensura substantiæ. Similiter in prædicamentis, cap. de Quantitate, oratio est quantitas, mensurat enim syllabas. Item, quod magis quam divisibilitas, probatur, quia illa ponuntur distinctæ species quantitatis, quæ sunt distinctæ mensuræ, sicut superficies et locus, et tamen locus et superficies non distinguuntur in ratione divisibilitatis; ergo hæc est propria ratio quantitatis.

Contra, ratio Generis inest æque primo omnibus speciebus, quia æqualiter dicitur de omnibus, ratio mensuræ non, quia non æqualiter de continuis et discretis, sicut patet lib. 10. c. 2. text. com. 3. et inde, quia magis inest discretis et continuis, non nisi inquantum participant quantitatem discretam. Item si sic, unitas esset maxime species quantitatis, quia ratio mensuræ verissime inest Uni ex 10. hujus, text. com. 2. et inde. Item, ratio mensuræ non est ratio quantitatis, dicta de quantitate per se primo modo, quia mensura est dicta denominative a relatione tertii modi; ergo tantum est ibi, ut in genere est, tunc passio quantitatis, et sic non propria ratio quantitatis, quia ex 10. text. com. 2. et inde, in quolibet genere, est unum primum quod est mensura omnium in illo genere, hoc convenit omni generationi et magis aliis, sicut in genere coloris albedo, in genere saporis dulcedo; ergo non est proprium quantitatis.

3. Respondetur hîc quod quædam est mensura mensurans per replicationem, quæ aliquoties sumpta reddit totum, et talis est propria quantitatis. Alia est mensura perfectionis, sive secundum perfectionem, et illa non sic, quia albedo nunquam reddit nigrum. Similiter nec mensura cognitionis, quia illud quod ducit in cognitionem aliorum in genere, nunquam reddit illa.

Mensura, alia replicationis, alia perfectionis.

Scot. 2. d. 2. q. 2. §. ad secundam partem.

Contra, responsio concedit propositum, quia mensura non est essentialis quantitati, nec passio ejus, nisi illa per replicationem, quæ non æqualiter convenit continuis et discretis, quia in discretis est simpliciter minimum reddens per replicationem totum, in continuis non, ex 1. hujus c. 2. quia nihil est minimum nisi punctus, et tale per replicationem non reddit; ergo talis mensura non est proprie quantitatis, cum non conveniat omnibus speciebus ejus, et concedantur hæc argumenta.

Mensura per replicationem non convenit æque quantitati continuæ, et discretæ.

Continuum non mensurat nisi per discretum.

Contra illa posset argui, contra primam rationem, videtur quod continuum habeat rationem propriam mensurandi præter applicationem numeri, quia motus dicitur longus, et tempus longum 4. Physic. cap. de Tempore, text. com. 109. et inde, sed mensuratio secundum longum, non est mensuratio discreta. Dicendum, quod nullum continuum mensurat, nisi applicando ei mensuram discretam, quia nescitur longitudo temporis, nec viæ, nisi quia tot sunt ibi pedes in spatio, super quod est motus; unde mensuratio est secundum replicationem partium aliquoties sumptarum, et ita ut eis applica

tur numerus, quæ reddunt totum.

4. Dicendum tunc ad quæstionem, quod propria ratio est divisibilitas in partes ejusdem rationis. Una est opinio quod substantia corporea habet proprias partes ejusdem rationis extensas in potentia de se, et actu per quantitatem. Alia opinio est, quod non habet partes ejusdem rationis, sed solum partes essentiales. Si secunda est vera, tunc divisibilitas est proprie quantitatis in partes ejusdem rationis. Si prima sit vera, tunc oportet addere quod divisibilitas in partes extensas in actu, sit propria ratio ejus. Tamen prima opinio non videtur vera, quia secundum illam, ratio quantitatis nec numero, nec discretis competeret; ideo nihil oportet addere, nisi quod divisibilitas in partes ejusdem rationis sit ejus ratio, auctoritate ad hoc, hîc in 5. ubi ponit propriam rationem quantitatis. Similiter notificat species per divisibilitatem hîc in 5. et secundum diversum modum divisibilitatis assignat diversas species quantitatis; illa autem est ratio essentialis secundum cujus distinctionem distinguuntur species generis. Similiter in Prædicamentis, cap. de Quantitate : *Quantitas continua est cujus partes copulantur*, etc. *Discreta cujus partes non copulantur ;* ergo de ratione utriusque est habere partes, sed omne habens partes, est divisibile. Similiter 3. Physic. t. c. 35. et inde, contra ponentes infinitum, et illud esse substantiam dicit Aristoteles quod si sit indivisibile in magnitudinem, aut multitudinem, aut est magnitudo, aut multitudo; substantia enim non est divisibilis nisi per alterum istorum.

Contra, auctoritates probant quod divisibilitas est proprium 5. quantitatis, sed non quod sit de essentia ejus, quia divisibilitas est respectus, respectus non est de essentia absoluti. Item, potentia et actus sunt ejusdem generis, et dividunt omne ens, et ejusdem essentiæ; sed dividi non est de essentia quantitatis, quia si sic, omnis quantitas esset actu divisa; ergo nec potentia ad dividi est de ejus essentia.

EXTRA.

Item, ista ratio videtur concludere contra te, quot enim actus, tot potentiæ, 3. *Physic.* text. com. 10. posse sanari, etc. *ergo si in quanto sint potentiæ ad infinitas divisiones, videtur quod sint in ipso infinitæ divisibilitates, sed prima passio est una unius.*

Item dividi non stat cum continuo ; ergo non est de ejus essentia, quia continuum secundum quod continuum, non est divisum, quia da quod sic, tunc non est continuum, non sequitur ultra, ergo nec potentia, quia etiam de esse potentiæ non est ipsum dividi, quod est terminus ejus.

Divisibilitatem esse passionem quantitatis.

Concedo tunc, quod divisibilitas est prima passio quantitatis et non de essentia ejus, unde sicut hæc est per se secundo modo; *color est visibilis,* sic hæc, *quantitas est divisibilis.* Unde sicut divisibilitas est respectus quidam in colore per comparationem ad visum, sic divisibilitas fundatur in quantitate, et dicit habitudinem ad divisionem, et cuicumque inest divisibilitas in partes ejusdem rationis, hoc est 6.

per quantitatem; tunc hæc est per se secundo modo, *quantitas est divisibilis*, sicut hæc, *color est visibilis* 2. de Anima, text. com. 66. Unde omnes auctoritates probant quod quantitas est divisibilis per se secundo modo, unde quantitas notificatur hîc per proximam passionem ejus et non definitur; et similiter divisibilitas est passio cujuscumque speciei quantitatis, licet non primo, sed generis primo, et specierum per se non primo.

EXTRA. *Divisibilitatem sequuntur finitum et infinitum, quia finitum præsupponit aliquid quod debet finiri, illud necessario præintelligitur divisibile; finitum et infinitum consequuntur æquale et inæquale, deinde ratio mensuræ. Hic videtur ordo istarum passionum quantitatis, prima duo sunt quantitatis in se, alia duo sunt per respectum ad aliud; illorum etiam æquale et inæquale præcedit mensuram, quia enim æquale vel inæquale, ideo mensurat, non e converso. Prima habetur hîc, et in* 3. *Physicor. Secunda* 1. *et* 3. *Physicor. Tertia in Prædicamentis. Quarta* 10. *hujus* 1. *et* 2. *numquid omnes proprie et æqualiter insunt quantitati, vel non, sed ut species.*

Text. com. 35. Text. com. 15. Text. com. 36. Text. com. 2. et inde.

SCHOLIUM II.

Solvit argumenta sustinendo divisibilitatem esse propriam passionem materiæ, de eo quod dicit ad primum non omnem differentiam formalem esse specificam. Vide eum 2. dist. 3. quæst. 7. ad 3. bene tamen e contra verum est. Ad secundum tangit an dividens continuum aliquid generat, de quo agit 1. dist. 2. quæst. 9. numero 27. Explicat bene quomodo numerus minor est, et non est pars majoris. Adducit exquisitam doctrinam de natura, et unitate, et distinctione numeri, de quo vide ipsum 1. distinct. 24. ubi tenet numerum habere unitatem formalem, respectu cujus, cæteræ unitates sunt materiales. Idem habet 3. distinct. 21. num. 18. Vide quæ dicta sunt de natura *unius* et *unitatis*, sup. q. 4.

Ad primum argumentum dicitur, quod hæc quantitas et illa, differunt per accidens, quia per subjecta. Contra hoc, de illis substantiis quæ recipiunt illas partes, quæro quomodo differunt substantia, si per se et non specie; ergo aliqua differentia essentialis est, et tamen non specifica, quod est contra aliquos; si per quantitatis partes in ipsis, ergo circulus, et si non detur hoc quod per subjectum, et tamen per accidens, et illud per aliud, tunc differunt per aliquid aliud, et illud per aliud A, vel B, et sequitur unum dictorum duorum, vel ibis in infinitum. Item, ratio stat quod si partes divisæ differunt per accidens, totum fuit divisibile per accidens, quia quomodo partes divisæ differunt per accidens, eo modo est totum divisibile in suas partes, et e converso. 6.

Contra, quantitas est divisibilis per absolutum aliud a se, per te; ergo partes quantitatis per alia absoluta a se differunt, si regula per quam arguis sit bona. EXTRA.

Non omnis differentia formalis est specifica. Scot. 2. d. 3. q. 7. ad 3. In senario non sunt duo ternarii actu.

Tunc dico, quod quantitatis partes differunt seipsis formaliter, ita quod partes quantitatis sunt proxima fundamenta, et tamen non specifice; illi etiam quibus principium est, quod omnis differentia formalis est specifica, coacti a veritate excipiunt quantitatem ab hac regula. Ad secundum dico, quod minor est falsa, non essentialiter etc. Ad probationem, quod major falsa est, scilicet discretum est actu divisum, sed utrumque divisum in potentia. Ad probationem, quod non sunt ibi actu duo

ternarii, sed in potentia, quia diversi numeri sunt diversæ species specialissimæ, constitutæ per differentias oppositas sub suo genere; talium impossibile est unam esse alterius partem, sicut nec in aliis speciebus e converso divisis, ejusdem generis.

Dividens cont. num an generat? Scot. 2. d. 2. q. 9. num. 27.

Contra, tunc dividens qui tantum videtur corrumpens, generabit, quia facit divisa esse in actu post potentiam. Respondeo, solvit prohibens, unde non est pars quanti in toto in tali potentia, in quali est aliquid ante generationem, scilicet essentiali, sed tantum accidentali, quia scilicet pars non est distincta nec sub actu proprio propter unitatem totius. Solve hoc prohibens, fit pars in actu per divisionem, non tamen est generatio nisi secundum quid. Ad auctoritates, quod in omni numero nullus numerus potest esse pars materialis, tamen unitates in minori numero, sunt partes materiales in majori numero; tunc duæ unitates sunt partes materiales ternarii, quia unitas non est species quantitatis, sed tantum in genere, ut principium forte potentiale, ut materia in genere Substantiæ. Tunc glossatur dictum Philosophi, quod duo, id est, duæ unitates sunt partes ternarii aliqualiter, quia partes quantitativæ non aliquotæ. Similiter non dicit Philosophus quod binarius est pars ternarii, sed tantum duo trium, duo denominant duas unitates; est ergo illud verum sicut istud, *duo albi currunt*.

Quomodo duo, partes ternarii.

7. Ad aliam auctoritatem quod sicut ad habendum partes divisibiles in substantia, oportet quod sint diversæ secundum substantiam, sic ad habendum partes quantitativas divisibiles, sufficit habere partem majorem et minorem, et sic se habent duæ unitates et tres unitates. Ad tertium Euclidis, omnis numerus minor, id est, omnes unitates in minori numero, sunt partes in majori, talis expositio sufficit intentioni, quia omnia quæ probant de numeris, adeo vera sunt, illa glossa data, sicut si formaliter numerus esset pars numeri.

Quomodo quinarius non est senarius?

Contra istud, si numerus non sit actu divisus, est actu unus; ergo aliqua unitate, quæ est principium numeri, quæ videntur opposita; similiter sequitur quod numerus quinarius sit senarius. Probatur utraque consequentia, quia unum aliqua unitate unum, nullo alio, nisi unitate de genere Quantitatis. Probatur per hoc, quod supra determinatum est secundum Avicennam, tunc numerus est unus unitate, qui est principium numeri, quod est primum inconveniens, quia oppositum de opposito, et est unus unitate alia a suis partibus, et ita est major seipso per illam unam unitatem. Item, omne accidens unum, est in aliquo subjecto uno, numerus non; ergo etc. Item, hîc in littera, numerus est essentialiter multitudo; sed multitudo secundum quod multitudo, non est unum, Avicenna 7. Metaph. ergo nec numerus. Ad primum, quod numerus est unum aliqua unitate, sed hoc, ultima unitate. Sed omnes aliæ sunt partes materiales, ultima completiva et formalis omnium. Contra Phi-

Quomodo

[Numerus et multitudo, et unus?] losophum 5. cap. de Toto, text. comment. 31. in quibuscumque potentia non facit differentiam in substantia rei, neque in figura, ibi dicitur omnis, non totus, ut in liquidis et numeris; ergo si prima unitas fiat ultima et ultima prima, nulla fiet differentia in substantia numeri, quod non staret si ultima unitas est forma completiva et specifica numeri, a quo habet unitatem, quia tunc illa transposita fieret alia forma, et ita alius numerus, quod non solum est contra Aristotelem, sed impossibile aliunde, quod fiat aliud et aliud absolutum per solam mutationem relationis, scilicet ordinis in partibus hominis; non est simile, ubi non est mutatio ordinis sine mutatione alicujus absoluti in partibus, non sic hîc. Item, omnes unitates constituentes numerum possunt esse æque primæ, natura et tempore, sicut si multa individua ejusdem speciei simul causarentur; quomodo est ergo una ultima illarum, si quia ultimo accipitur a numerante, possum incipere e converso, et illa est prima. Item impossibile est quinarium secundum quod tale, esse partem senarii, unde nihil quod est proprium formale quinarii, existit in senario; vel da quod sic, tunc quinarius esset in actu in senario, et tamen in senario non est unitas quinta quinarii; ergo illa non potest esse forma quinarii; vel da quod sic, cum unitas quinta sit in senario, sequitur quod quinarius sit in actu in senario. Item, forma est in materia, alioquin non fieret unum per se ex eis, si tantum sit juxtapositio ipsarum, ultima unitas non est in aliis; ergo, etc.

Concedo hæc argumenta. Tunc ad primum argumentum, quod numerus est unus, forma sua specifica, a qua est propria discretio existens in quinque unitatibus, ut una materia, sicut homo a forma sua specifica, est unus. Et quæ est hæc forma? Dico, quod forma secundum quam indivisibilitas inest ei, sed illa forma non est nominata. [Qua forma numerus est unus? innominata.]

8\. Contra, adhuc stat argumentum. Omne unum est unitate unum, sed nullum est unum, nisi de genere Quantitatis, si unitas talis est principium numeri, sed illa non est aliqua unitas de quinque; ergo alia, si vero hoc, tunc illa cum quinque aliis faciet senarium, et ita sequitur quod quinque sunt sex. Dico, quod est unus unitate de genere Quantitatis, et non unitate aliqua de quinque, et sic erunt tunc sex. Dico quod sicut unitas hominis est passio hominis consequens ejus essentiam, sic unitas quinarii sequitur quinarium, sicut passio; et est unus formaliter per illam unitatem, quia in omnibus unitatibus, ut in materia est una forma quam consequitur unitas, quæ est passio quinarii, quæ non ponit in numerum cum quinque materialibus, quia non est pars materialis, sed passio totius compositi, unde numerus est unus prædicatione denominativa; et tunc illa unitas, quæ est passio quinarii, consequens ipsum existentem in actu per formam suam specificam, quæ non est aliqua unitas materialis, sed forma innominata, aliquando fundatur super naturam rerum, aliquando super [Quinarius an unus aliqua unitate ex quinque, vel alia quæ sit principium numeri? Scot. 1. d. 24.] [Quinarius et senarius an duo nume-]

ri numero? supposita. Unde quinarius et senarius sunt duo numeri numero, sicut Petrus et Paulus duo homines; ad hoc enim quod esset senarius oporteret quod haberet sex unitates, tanquam partes materiales; illa enim formalis in quinario non ponit in numerum. Ad aliud, quod verum est, unde decem equi sunt subjectum denarii, sed non oportet accidens divisibile esse in subjecto indivisibili. Ad Avicennam dico quod multitudo secundum se non est unum primo modo prædicandi, quin tamen sit unum denominativa prædicatione, non negat, imo sicut homo est unus unitate de genere Quantitatis, denominativa prædicatione, sic multitudo et etiam numerus.

Multitudo quomodo unum ?

Contra, videtur quod unitas principium numeri, sit forma hujus numeri, quia non das aliud unum, et videntur sequi tria inconvenientia. Primum est, quod senarius et quinarius tantum sunt duo numeri numero, quia uterque est unus numero. Secundum, quod tantum sunt duo singulares numeri, et non duæ species, quia 3. hujus q. 13. t. c. 14. *Nihil differt nobis unum numero, aut singulare debere.* Tertium, si quinarius et senarius sunt duo numero, ille binarius numerus erit tertius ab eis numero, c. et illud quartum tribus præcedentibus, et sic in infinitum non solum de numeris pluralibus; imo pone tantum duos numeros actu, et concedes infinitos numeros nunc esse, quia sicut A et B, numeri, duo numero, ita dualitas C, alia est ab A et B; ergo ternarius D, numerus illorum trium numerorum A, B, C, et sic in infinitum omnia numerata, sequitur nunc esse actu; ergo et numeros omnes.

Arguitur duos numeros actu facere infinitos.

Confirmatur, quia omnium quantorum actu existentium, et realiter diversorum, est aliquis numerus in actu, C et A sunt hujusmodi; ergo, etc. Ista ratio probat nunc actu esse infinitos numeros diversæ speciei, sicut patet; similiter ejusdem speciei, sicut patet, quia A et C sunt duo una D dualitate, et B et C alia dualitate. Item A et C, similiter A et D; similiter D et C et sic in infinitum. Ad hæc tria inconvenientia. Ad duo prima, patet in prima quæstione quarti libri. Ad tertium, sicut si omnia corpora universi essent continua invicem, nullum esset corpus in actu nisi unum, ita quod omne unum discretum est ab omni uno discreto; ideo non est nisi una discretio in actu, nec possunt esse plures numeri in actu, sed tantum ille est qui continet omnes unitates, et in ipso est quilibet minor in potentia. Contra, alius est denarius decem hominum, et decem canum 4. Phys. t. c. 134. Respondeo, sicut si illius continui partes differrent specie, esset dare maximam aquam, vel maximum aerem, et ita de aliis partibus; nullum autem corpus maximum in actu, nisi unum quod continet omnes istas partes, sic est dare maximum numerum canum, et maximum hominum; nullum autem in actu simpliciter, nisi simpliciter maximum omnes unitates continentem. 9.

In numero majori sunt minores in potentia tantum.

An unus sit numerus omnium entium?

Contra, modo dicuntur duæ domus, vel tres etc. ergo binarius est ibi actu. Respondeo, sicut conti-

Continuum tricubitum an actu habet tres cubitales partes ?

nuum dicitur tricubitum, non quia tunc divisum in tres partes cubitales, nec aliqua quantitas cubitalis est ibi actu, sed in potentia; quia nunc tantum est quod posset dividi in tot partes tantas, sic lapides dicuntur duo, quia tanta pars numeri, quæ est actu omnium entium, est in illis lapidibus, quanta si per se esset extra totum, esset dualitas.

SCHOLIUM III.

Arguit quadrupliciter contra solutionem tertii, quod intendebat infinitatem numerorum, si dentur duo simul actu, et solvit exactissime sustinendo tantum esse unum numerum actu, et plures tantum in potentia.

10. Contra totam hanc viam ad tertium, etc. videtur ponere omnem numerum esse simpliciter indivisibilem, et ita ut videtur non quantum, prima consequentia patet; si enim aliquis est divisibilis, possibile est esse duos, et stat argumentum. Videtur etiam ponere quod Deus non posset facere duos numeros esse actu, quare hoc, cum quælibet species sit factibilis in actu, et unam esse cum alia non includat contradictionem? Tertio, accipiatur maximus numerus qui datur, esse in actu, ille est unus, et nulla unitate quæ sit pars ejus, ergo alia; ergo connumerando illam cum unitatibus materialibus, habetur major numerus, et in actu, et ita duo numeri, et in actu. Quarto, pars quanti in toto non est in potentia, sicut generabile, imo totam entitatem suam habet, licet non separatim; ergo quot unitates essent in partibus divisis, tot etiam modo licet non separentur. Ad

Numerus an indivisibilis ?

primum, indivisibile, hoc est impossibile dividi, concedatur, nec sequitur ultra, ergo non quantum, quia quantum est aptum natum dividi inquantum quantum, non autem impossibile, alioquin cœlum non esset quantum. Secundum concedatur, quia contradictio est duas esse discretiones, sicut aliqua una non discreta ab aliis unis, et si discreta ab illis; ergo cum eis faciunt unum numerum. Ad tertium, impossibile est unitatem informantem connumerari cum materialibus, nisi in imaginatione, in qua vadunt numeri in infinitum. Ad quartum, concedo quod entitas omnium unitatum est quæ esset facta divisione, sed nunc ex unitatibus, nullus numerus est in actu, nisi ex omnibus, ita quod hæc et illa non faciunt unitatem binarii, sed una præcise distincta a se invicem, ita quod a nullis aliis, unde nec sic est binarius in trinario, sicut pars lineæ in linea.

An duo numeri actu sint possibiles ?

Unitas formalis numeri non vadit in numerum.

Contra, si numerus unus, et partes non sunt in actu, hæc est falsa simpliciter : *bis tria sunt sex*, cujus oppositum videtur, quia est vera in sensu composito secundum Philosophum 1. Elenchorum cap. 2. Item *bis tria* est ductus numeri in numerum, et qualitas numeri, sed qualitas prædicatur de subjecto. Dicitur quod hæc est falsa, *bis tria sunt sex*. Et accipitur hæc auctoritas quia sex sunt semel sex; potest tamen concedi propositio, quod bis tria sunt sex. Et ad Philosophum, non negat Philosophus, nisi quod ductus ternarii non est essentia senarii, sed est qualitas. Ad aliud accipiendo sic, quod bis tria 11.

Text. com. 19. huius. An hæc sit falsa, bis tria sunt sex.

non sunt senarius, sed quæ habent bis tres unitates, habent senarium, et est denominativa prædicatio.

Ad aliud principale, quod potentia quæ est tantum potentia ante actum, quando illa est propria alicujus actus, non potest esse actus, manente illa potentia, quia si subjectum determinaret sibi potentiam ante actum, actus non potest stare, quia corruptibile determinat sibi potentiam ad corruptionem ante actum; actus destruit et subjectum et potentiam. Similiter Philosophus 3. Phys. cap. de Motu, text. com. 11. ædificabile est aliquis proprius actus, non domus, sed ædificari, et nunquam ædificabile habet domum pro actu, quia non est actu sub domo, ut ædificabile. Similiter quia continuum determinat potentiam divisionis ante actum, ideo dividi non stat cum continuo. Per idem dicitur de unitate, nec est simile de risibili et ridere, quia non est determinata potentia ante actum. Contra, cujus est potentia, ejus est actus, alias potentia esset ad impossibile; unde videtur contradictionem includere quod aliqua potentia præcise ante actum sit propria alicui subjecto, vel necessario sibi inhærens, quia tunc actus possibilis et impossibilis inesset.

Quare risibilis stat cum risione, et divisibile non cum divisione.

SCHOLIUM IV.

Occasione argumenti quinti docet optime minimum naturale non dari quod sit indivisibile, refutans quorumdam distinctionem, asserentium quantum, qua tale, esse in infinitum divisibile, sed non secundum quod naturale. Refutat etiam tenentes dari minimum per se existens, licet non detur in toto. De utroque videri potest. 2. d. 2. q. 9. §. *Ad ista argumenta*, num. 15. et §. *Secunda responsio.* num 19. ubi fuse ita tractat, de quibus etiam agit 6. Physic. quæst. 10. sed per hæc non negat quin viventia habeant maximum et minimum, ita quod ipsorum formæ non possint sub majori maximo, vel minori minimo conservari, imo id asserit d. quæst. 9. §. *Ad aliud de secundo*, num. 31. cum Phil. 2. de Anim. text. 41. de quo etiam videri potest 1. Phys. quæst. 13. et 14. et Conimbr. 1. Phys. cap. 4. quæst. 1. Adverte ex iis quæ habet in fine solutionis hujus argumenti, constare prius eum scripsisse Physicam quam Metaphysicam, quæ tamen teste Mauritio, hîc minus frequens fuit; creditur autem esse illa, quæ per Patrem Pitigianis in publicum data est, adjunctis doctissimis annotationibus.

12. Minimum naturale, æque divisibile, ac maximum.

Contra, per illam rationem non magis minimum, quam maximum est indivisibile, quia maximum non est divisibile secundum se, nisi inquantum quantum. Si ergo ita vera quantitas est in minimo, sicut in maximo, ita vere est minimum naturale divisibile, sicut maximum. Item, quandoque aliquid impossibile est inesse alicui secundum aliquam conditionem ejus, et secundum aliam tantum natum est sibi inesse; si insit secundum illam conditionem, secundum quam natum est inesse, simpliciter inest, sed divisio inest minimo secundum quantitatem; ex quo ergo est formaliter quantum, simpliciter est divisibile. Posset dici ad primum, quod in quanto illo aliquando conjungitur aliquid impediens divisionem, sicut in minimo, in majori non, quia facta divisione in majori, manent partes in specie, quæ prius, non sic in minimo.

Impediens consequens impedit antecedens.

Contra, aut illud impedimentum conjunctum repugnat simpliciter divisibilitati, et tunc repugnat

quanto, et ita minimum non est quantum; si non, sed stat cum divisibilitate, et potentia non est ad impossibile; ergo possibile est actu aliquando inesse; ergo minimum potest dividi. Item, quod formæ naturali, ut carnis, non repugnat esse sub quacumque modica quantitate etiam sub puncto. Probatio, aliquod corpus naturale, non circulare, est finitum; ergo aliqua superficies non circularis, est in actu, et non infinita; ergo terminata linea et linea hîc terminatur puncto; ergo aliquis punctus in naturalibus est in actu; sed punctus est de genere Quantitatis, ergo determinat sibi aliquod subjectum, non materiam primam, ergo est in substantia composita; ergo aliqua caro in composito est sub puncto. Et ad hoc volunt adversarii dicere, quod licet sit accipere minimum quod per se potest esse, tamen in toto non est accipere minimam partem, quia non est dare aliquam minimam partem in calefactibili, quæ primo calefiat, sicut nec in motu est dare primam partem 6. Physic. text. comment. 52. et circiter; et similiter pars mobilis in infinitum movetur pars ante partem, ita quod non est prima pars, et tamen illa minima pars, quæ est in toto, si sit divisa, non manet, quia corrumpitur in continens. Contra, quod non repugnat sibi per se, quia si alteratio dividatur secundum divisionem mobilis, cum in toto sit accipere partem minorem, et minorem in infinitum; ergo non repugnat formæ in toto perficere quamcumque modicam partem.

Quod etiam dicunt, quod minimum est indivisibile, quia partes divisæ non manent post divisionem; illud nihil est, quia licet non possent manere post divisionem, non minus dicetur totum divisibile, ex quo quantum est. Et ad Philosophum 1. Physicor. t. c. 36. quod ipse loquitur de minimo contra Anaxagoram, et ipse imponit sibi quod concessit quodlibet esse in quolibet, et hoc quia ex quolibet potest generari quodlibet. Contra dicit Philosophus quod veniam ad aliquod minimum ex quo minori non potest quodlibet generari, quia illud minimum non potest sustinere actionem cujuscumque agentis naturalis; quod tamen est contra Anaxagoram, qui ponit quodlibet generari ex quolibet in infinitum. Item, ex minimo aquæ potest generari ignis in centuplo plus; accipiatur tunc medietas ignis, ex illo fieri potest aliquid terræ, sed minus quam sit illud ex quo generabitur totus ignis, accipiendo proportionem e contrario, si tunc esset minimum esset minus minimo. Item, si est dare minimum quod potest per se esse; ergo est dare aliquid quod primo inducitur de calore per alterationem, ita quod primum totum simul, alioquin si aliquid ejus, et non totum, illud aliud est minus minimo, et hoc minus per se existens, quod nondum est in toto, quia nihil præter illud inductum est. Item, est dare minimam partem motus et partem temporis, quia naturalia sunt, et tunc sequuntur duo inconvenientia. Primum contra Aristotelem 6. Physicor. cap. 4. et 5.

13. 2. d. 2. q. 9. num. 30.

Non dari minimum per se nec in toto.

Scot. 2 d. 2. q. 9. n. 31.

text. com. 52. et circiter : *Ante omne moveri præcedit mutatum esse*, et e contrario. Secundum, quia accipiam motum factum in tempore habentem septem partes minimas, accipiam mobile duplo velocius, illud pertransibit æquale in medio tempore; ergo in tribus partibus minimis, et dimidia minime, et ita minimum erit divisum; sic arguit Philosophus 6. Physicorum, cap. 1. de instanti, text. comment. 23. et 10. et inde.

Hîc diceretur, quod quia omnis pars motus est pars in toto, et sic de tempore et ideo non est dare minimum, est tamen dare minimum motum, qui posset per se esse, et non in toto. Contra, quælibet pars potest per se esse, quæ tunc est quando nihil sui totius est, nisi ipsum, subjectum videtur includere prædicatum ; tale est quælibet pars motus et temporis, etiam illa quam tu ponis in toto, alioquin essent successive multæ partes simul; ergo quælibet pars motus et temporis, potens per se esse in toto, potest per se esse. Si ergo non est dare partem minimam in toto, nec per se existentem.

Non dari primam partem motus.

Item, cum movens prius causet partem priorem motus quam posteriorem, quare non potest in medio cessare, et erit prior pars per se existens, ita quod in nullo toto ; sic arguam de omni parte motus quam dederis in toto, quia omnem illam causat ante posteriorem. Item, quando fit motus a calido in frigidum, prius devenitur ad minimum calidum, si est dare, quam totus calor abjiciatur, quia semper dum calidum remittitur, gradus remissus relictus per se, est extra totum, tandem veniam ad minimum sub illo, necessario est mobile tantum per instans, quia si per duo, ergo quiesceret, et immediate post illud instans calidum non est; ergo et corruptio istius gradus, non successive, patet, quia tunc relinqueretur per se existens aliquid minus minimo ; ergo subita, et ita in instanti, et ita instans immediatum instanti.

Hîc est responsio de corruptione 14.
illius minimi, cujus datur ultimum in esse, sicut de corruptione nunc, quia neutrum aliquando primo non est. Contra, simul est corruptio illius minimi calidi, et inductio alicujus gradus frigidi ; si ergo in illo mobili, nunquam calidum primo non est, nunquam frigidum ibi primo est, vel ille gradus frigidi, et sic in infinitum pars illius est ante partem ; ergo non habet minimum. Nota, si ponatur nihil frigidi induci antequam totum calidum corrumpatur secundum opinionem forte Arcellini, tunc necessario concluditur quod non est dare minimum frigidum generandum, si detur minimum calidum corrumpendum, et similiter e contrario argueretur, et tunc istud argumentum redit in idem cum primo argumentorum supra, quia illa duo minima secundum Arcellinum, erunt sibi immediata, et sub neutro ponit mobile esse, nisi per instans, si continue movetur a calido ad perfectum frigidum, alioquin simul moveretur et quiesceret. Si autem, contra Arcellinum, pona-

tur a principio in remissione calidi esse inductionem frigidi; tunc argumentum non ita cogit, quia nunquam primo calidum non est, nec unquam primo ille gradus frigidi est, qui immediate inducitur post minimum calidum, quia jam frigidum præfuit, et ille gradus jam non est, ideo non habet minimum. Contra, remissio calidi si incipit ab immutatione, nec habet aliquid primum, tunc nec inductio prima frigidi, et stat argumentum. Si autem est aliqua prima mutatio, per quam aliquis gradus prius frigidi inducitur, tunc est prima mutatio per quam aliquid calidi remittitur, et ita non est dare ultimum calidi in esse quieto, quod videtur inconveniens et contra Aristotelem 6. Physic. De ista materia quære in tabula Physic. 5. lib. et in quæstionibus 5. Physic.

[margin: ...omodo ...pit et ...nit in... ...sio. et ...ssio ? ...l. 2. ...9. ...t ergo ...ille, ...n. 31.]

SCHOLIUM V.

Ad ultimum resolvit, locum non esse de genere Quantitatis, et concordat Aristotelis loca circa hoc apparenter contraria. De ratione loci, in quo consistit, late tradit 2. dist. 2. q. 6. §. *Ad quæst.* disputat exactissime an motus et tempus sint quanta per se, vel tantum per accidens, et resolvit dividi ad divisionem magnitudinis, sed quoad unitatem non dependent ab ea. Tenendum, motum reduci ad Prædicamentum sui termini, et colligitur ex ipso 4. d. 12. q. 4. et d. 23. q. 1. §. *Aliter potest.* num. 15. de quo Faber. Theorem. 45. Tempus a motu non distingui realiter tenet dubitative 2. d. 2. q. 2. n. 8. et assertive 4. dist. 48. q. 2. §. *Ad quæst.* et 4. Phys. q. 15. Vide ipsum de motu, q. 7. de Anim. et ibi nostrum Commentarium. De loco, tempore et motu, quod non sint species quantitatis late disputat Suar. in met. 40. sect. 7. et 8. pro meliori intelligentia eorum, quæ hac quæstione tanguntur videatur Doctor hîc in expositione textus 18. et Alensis ibidem.

Ad aliud, quod locus non est in genere Quantitatis, et ideo non dividitur nisi ad divisionem superficiei, et sic dividitur per accidens, imo punctus potest locari, et quæ Philosophus dicit in Prædicamentis de loco non sunt vera, nec loquitur secundum intentionem propriam, sed famose secundum opinionem aliorum, secundum Avicennam, quia dicit ibi quod locus est continuus, et in 4. Physic. dicit quod non, ubi veritatem determinat. De motu et tempore, dicitur quod sunt quanta per accidens, quia 5. hujus text. com. 18. per aliud, quia motus per magnitudinem, et tempus per motum. 15.

[margin: Locus an divisibili.]

Contra, illud quod habet proprias partes ejusdem rationis, distinctas a partibus alterius, habet propriam divisibilitatem aliam secundum essentiam a divisibilitate alterius; sed motus habet hujusmodi partes per se, et tempus similiter; ergo etc. Probatio minoris, partes per se temporis et motus sunt partes, quæ non possunt simul esse, partes magnitudinis in omni instanti simul sunt; ergo divisibilitas hæc et illa non est eadem, et partes motus et temporis sunt prius et posterius, et aliæ simul.

[margin: Motus et tempus an quanta ?]

Item, de proprietate Quantitatis patet idem, quia propria passio ejus est majus et minus; quod ergo habet proprium majus et minus, aliud a majori et minori alterius, habet propriam divisibilitatem; motus est hujusmodi, respectu magnitudinis; ergo, etc. Probatio minoris magnitudine existente tanta, potest motus esse major quando

transit mobile tardum, et minor quando mobile velox. Item, continuum est cujus partes copulantur ad aliquem terminum communem; cujus ergo partes copulantur ad alium terminum, habet aliam continuitatem : sed ad aliud indivisibile copulantur partes motus et magnitudinis, quia partes motus ad aliquod *mutatum esse*, partes magnitudinis ad punctum; ergo magnitudo non est continuitas motus, sed habet aliam. Item, contra causam eorum, quod quia quanta sunt per aliud, ideo, etc. Quod antecedens sit falsum, et quod consequentia non valet, primum patet, motus est continuus. Quæro aut a continuitate mobilis, aut a continuitate magnitudinis? Non primo modo, dicit Philosophus plane in littera : Nec a continuitate ejus secundum quod est motus in eo, quia ipse 5. Physic. c. 3. t. c. 23. definiens continue moveri, cui nihil deest rei, aut parum, ut in chordis citharæ, dicit contrarium; similiter grave existens sursum movetur continue ad terram, si essent decem media contigua, sicut si continua; ergo non est continuitas motus a magnitudine super quam. Item, quod continuitas in motu, non sit a continuitate ejus, secundum quod a magnitudine, quia tunc in alteratione non esset continuitas, quia albedo secundum quam est motus, non est divisibilis nisi per accidens. Quod consequentia non valet, musca est musca, et substantia ab alio; ergo non est in genere Substantiæ non valet, quia est effective ab alio substantia, et formaliter substantia secundum se; similiter hic motus est effective quantus a magnitudine, et formaliter de se.

16. Motus formal. quantu[s]

Concedo ergo quod formaliter sunt quanta a seipsis. Concedo conclusiones trium primarum rationum, scilicet quod motus formaliter est quantus, non quantitate magnitudinis.

Duo r[e]quirun[tur] ad co[ntinuum] unum infinit[e] divisibil[e] et part[es] copula[tas].

Ad aliud contra causam concedo quod consequentia non valet. Sed propter Philosophum hîc oportet salvare antecedens, cum primo arguitur contra antecedens. Respondeo, quod de ratione continui sunt duo : unum dividi in semper divisibilia, et aliud est quod habet unitatem ex hoc, quod partes ejus copulantur ad terminum communem. Quoad primum, potest concedi quod motus consequitur magnitudinem, ita quod motus dividitur ad divisionem magnitudinis, et tempus ad divisionem motus, quoad unitatem non; quia non requiritur tanta unitas in magnitudine, sicut in motu, quia motus potest esse continuus et unus, etsi magnitudo non fuerit continua. Ad aliud de alteratione, quod si verum concludat, ibi non est. Contra, ex quo competit motui primo scilicet locali, potest simpliciter concedi, quod divisibilitas motus est ab eo, secundum quod scilicet a magnitudine. Contra primam responsionem, quod divisibilitas motus non sit ab eo secundum quod a magnitudine, probatur : Accipio magnitudinem circularem, ipsa existente una, potest super eam motus fieri frequenter, ita quod si dividatur ille motus, nunquam una pars motus est eadem alteri, et tamen non est dividere magnitudinem, ita fre-

Minor u[ni]tas in m[a]gnitudi[ne] quam [in] motu.

quenter, quin aliquando aliqua pars sumpta, est eadem parti prius assumptæ. Dicitur hîc, quod dictum habet veritatem de quolibet uno motu; nunc autem motus frequenter replicatus super eamdem magnitudinem circularem, non est simpliciter unus; imo quilibet unus motus simpliciter dividitur, sicut magnitudo.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio nona de ratione quan-
17. titatis quidditativa. t. c. 18. in qua recitat primo duas opiniones antiquorum de ratione quantitatis; prima quod est ratio mensuræ; secunda quod divisibilitas. Quære Albert. et Alex. et alios hîc, et in prædicamentis, et Thom. maxime in primo d. 17. et 19. sed utramque impugnat, et ultimo ponit modum dicendi suum ubi tota sententia ejus est satis clara. Ratio enim essentialis quantitatis, non quidem definitiva, quia illam non habet, sed conceptus ejus quidditativus maxime circumloqui potest per ejus passionem primam, cujus est divisibilitas, et sic loquitur Philosophus hîc assignando talem qualem ejus rationem, ut 2. d. 2. q. 9. et 3. d. ejusdem q. 4. habet iste; assignatur autem in impugnatione 2. opin. unum parvum *Extra* ibi: *Item ista ratio videtur concludere,* etc. usque ibi: *Item dividi non stat,* etc. et aliud infra ibi: *Divisibilitatem sequuntur finitum et infinitum,* etc. usque ibi: *Ad primum argumentum,* etc. sed tota littera notabilis est, ideo legatur, et plura addantur bene ponderando.

Posset adduci hîc discordia in dictis hujus, nam in Prædicamentis, cap. de Quantitate tenet illam opinionem de visibilitate quam hîc impugnat, imo quod ista sit vera, et in primo modo *Quantum est divisibile* et *quantitas est divisibilitas* videtur ibi asserere, hîc autem oppositum sentit. Ad quod faciliter dicatur, quod loquitur ibi famose, hîc autem ex intentione. Considerare enim rationes reales decem Generum non pertinet ad Logicum, nisi per accidens, ad Metaphysicum autem per se; unde ad hoc ut intentio generalissimi quam per se considerat Logicus applicetur quantitati, sufficit quod dicat aliquem unum conceptum; et quod habeat aliquam unam rationem convertibilem sive quidditativam expressam, sive implicitam, circumlocutam per denominationem, seu qualitativam rationem. Metaphysicus quoque intimius speculando reperitur illud passionale quod Logicus ponit essentiale; quare nulla controversia, nisi male intelligentibus et obtusis cerebris.

Deinde solvendo argumenta principalia, 18.
assignatur unum parvum *Extra* ibi: *Contra quantitas est divisibilis*, etc. usque ibi: *Tunc dico*, etc. Et aliud infra ibi: *Quia sunt diversi numeri*, etc. usque illuc: *Contra tunc dividens*, etc. vel usque ibi: *Ad auctoritates,* etc. sed est optima littera et valde notanda, et totum sequens in hac quæstione, ideo masticetur minutim.

Adverte singularissime ad ea quæ tangit de numeris, et unitate, et divisibilitate continui, et minimo naturali, et considera bene solutionem illius replicæ ibi: *Contra est potentia*, etc. vel an velit quod concludat, et tunc alio modo respondeatur ad argumentum principale; posset enim dici quod divisibilitas non dicit potentiam, sed aptitudinem. Vel recurre ad ea quæ habet in 2. dist. 2. quæst. 9. et posset negari illa propositio: *dividi repugnat,* etc. et ad probationem dicatur consequenter, illa etiam propositio, *hujus est potentia*, etc. exponatur ut alibi plerumque habet. Distingue etiam de sub-

jecto denominationis et informationis seu inhæsionis, ut in Prædicabilibus, quæstione finali. Vide etiam in Postprædicamentis et alibi plerumque specialiter prima Reportationum, dist. 24.

Opiniones etiam quas tangit de minimo, quære in 2. ubi supra, et super 1. et 6. et 8. Physic. et 1. de Generatione ubi adverte quod ab illo loco : *Item si est dare minimum*, etc. usque ibi : *Ad aliud quod locus*, etc. assignatur *Extra* in aliquibus originalibus, sed totum lege, quia sapit.

Adverte quod magna variatio est in originalibus ibidem de nomine cujusdam auctoris quem inducit ; nam aliqua Anselmum, aliqua Arcellinum habent, sed recte Arcellinus nominatur, et est cognomen Anglicum, et erat Philosophus Sophista, seu calculator ; quem etiam in Theorematibus inducit, ne forte esset ille Alcuinus, de quo in 2. dist. 12. fit mentio.

19. Infra etiam nota quotationem ex tabulis Physicorum quas, ut credo, scripsit iste, et quæstiones seu conclusiones in Physicis, ad quam sæpius recurrit in hac Metaphysica et Theorematibus, quæ raro habentur, quas tamen cum tempore, Dei auxilio, conabimur in publicum conferre.

De sufficientia vero et numero specierum Quantitatis et Qualitatis et aliorum Generum, videatur apud antiquos et modernos hîc et super Prædicamenta, et plura alia subtilia, quæ non hîc inserenda decrevi.

In aliquibus originalibus habetur *Extra* in margine hujus quæstionis ubi fit sermo de numero, hac littera, quod numerus nihil est, videtur quia non major unitas ejus quam numeratorum, quæ non est nisi aggregatione. Item, nisi esset posset separari sicut quantitas continua separatur. Item infinitas rerum. Item, ex substantiis non fit non substantia, nec ex unitatibus ; ergo quæ sunt substantiæ, nec pari ratione ex illis quæ sunt qualitates, fiet quantitas: nec etiam ex unitatibus continuorum, quia formæ unius speciei non sequuntur principia materialia alterius. Contra, numerus est per se sensibile 2. de Anima. Item, subjectum scientiæ realis ut Arithmeticæ. Item, fundamentum relationis realis in primo modo, ad aliquid. Item August. quia senarius est numerus perfectus, etc. Et quia in loco suo non inseruimus hæc verba, hic ea notando et extendenda atque declarando lector habebit, nam ut prius notavi de definitionis cognitione est numerus ut patet.

Hæc autem ut motus et tempus, etenim hujusmodi quanta quædam dicuntur et continua, eo quod illa divisibilia sunt, quorum sunt hæ passiones. Dico autem non quod movetur, sed quod motum est, nam per esse quantum illud, et motus est quantus, tempus vero per ipsum, scilicet motum. *Text. com.* 18.

QUÆSTIO X.

Utrum quantitas qua motus est quantus, sit tempus?

Arist. 4. *Physic. text.* 95. *et* 96. Simpl. *ibid.* Capreol. *in* 2. *d.* 2. *q.* 2. Perer. *lib.* 12. *c.* 1. Albert. de Saxon. 4. *Physic. quæst.* 14. Javell. *ibid. q.* 10. Fons. *hic c.* 13. *q.* 10. *sect.* 2. Conimb. 3. *Phys. c.* 2. *q.* 2. *et* 4. *Phys. c.* 14. *q.* 2. Tolet. 4. *Phys. q.* 13. Suar. *disp.* 50. *Met. sect.* 6.

Et dicitur quod est tempus materialiter. Sed quod non, probo per 1.
duo prius facta. Continuum est cujus partes, etc. Sed ad alium terminum copulantur partes temporis et partes motus, quod concludit ad minus contra Commentatorem, quia instans est unum in toto tempore ipsum secundum, et partes motus copulantur ad *mutatum esse*, quod non est unum in toto

motu. Item, tempus habet proprium majus et minus, distinctum a majori et minori in motu, quia in minori tempore major motus, et in minori minor. Præterea, mensura et mensuratum referuntur realiter, et talia distinguuntur realiter, sed tempus est mensura motus; ergo quantitas motus non est tempus essentialiter. Item, omnis motus est formaliter successivus de se, sed non omnis habet in se tempus, sed solum primus motus; ergo successio cujuslibet motus non est tempus.

Et concedo quod nullus motus, sed quantitas qua motus est quantus, est alia species a magnitudine et a tempore, ita quod tres sunt species quantitatis permanentis, scilicet corpus, superficies et linea, et duæ species successivorum, scilicet successio, motus et temporis concedatur.

2.

In 2. dist. 2. Opinio tempus esse unum, quia est mensura variationis, cujus causa est una materia.

Notandum, quod sicut recitat Frater Gulielmus de Varro in 2. parte scripti; aliqui dicunt quod tempus est unum, quia est mensura variationis, cujus causa est materia quæ semper appetit novam formam induere; et quia materia est una in omnibus materialibus, ideo dicunt quod tempus est unum. Sed dicit quod hoc non sufficit, quia tempus est mensura variationis in actu : materia autem est causa variationis in potentia tantum ; ergo,etc. Item, licet materia secundum essentiam dicatur esse una, non tamen ut est sub diversis formis, sed ut est formata alia et alia est; unde materia sub actu est alia et alia, sed sic tantum est causa variationis ; ergo, etc. Item, tempus cum sit numerus, de necessitate respicit aliquam multitudinem numeralem ; in materia autem prima non est aliqua talis multitudo, nisi quando est sub actu, et tunc non est una in omnibus.

Alia opinio de unitate ævi et temporis.

Alii dicunt quod ævum est unum omnium, et tempus est unum omnium mensurabilium, quia tempus est numerus, et plura eodem numero possunt mensurari et numerari ; et eodem modo dicunt de ævo quod est mensura et numerus æviternorum, et quia numerus unus, ideo mensura una. Hæc ratio confirmatur, quia Philosophus ostendit unitatem temporis per unitatem numeri, sed hoc nihil est, quia numerus, quo numerantur res diversorum generum, ut decem homines et decem canes, non est formalis, sed Mathematicus; formalis vero diversificatur secundum diversitatem formarum, tempus autem non est Mathematicum, cum in definitione ejus cadat motus ; unde dicit quod duplex est numerus, scilicet formalis et Mathematicus. *Numerus formalis est numerus, qui est in rebus numeratis* ; et ille diversificatur secundum diversitatem numeratorum, et ideo est alius et alius in Angelis et hominibus. *Numerus* autem *Mathematicus est ille qui est in anima, et absolvitur a materia*, et ideo potest esse idem diversorum.

4. Phys. text. com. 110. et inde. Numerus formalis et Mathematicus, tempus non est Mathematicum, sicut numerus.

3. Tempus dicitur esse unum ab unitate motus primi, de hoc 2. d. 2. q. 3.

Ideo dicunt alii secundum Commentatorem super 4. Physic. com. 132. tempus est unum ab unitate motus primi mobilis ad quem comparatur, sicut mensura ad mensuratum, et sicut accidens ad subjec-

tum. Ad alios autem motus inferiores comparatur, sicut mensura ad mensuratum tantum, non sicut accidens ad subjectum; et quia unitas accidentis est ab unitate subjecti, ideo tempus est unum ab unitate motus primi. Et similiter dicunt de ævo quod est unum ab unitate simplicissima omnium æviternorum, quod est primus Angelus, ad quem comparatur ævum, non tantum sicut mensura ad alios Angelos, sed sicut accidens ad subjectum.

Quarta opinio, nunc ævi et nunc temporis esse idem, et tantum differre, quod unum est stans, alterum fluens.

Secundum autem illos qui volunt quod *nunc* ævi et *nunc* temporis sunt idem *nunc* in genere entis, non in genere mensuræ, et stans et fluens; et inquantum *stans* facit ævum, et inquantum *fluens* facit tempus, posset dici quod ævum est unum ab unitate esse substantialis primi mobilis, sicut tempus est unum ab unitate sui motus; instans enim non tantum comparatur ad esse primi mobilis, sicut accidens ad subjectum, sed ut mensura ad mensuratum; ad alia comparatur tantum ut mensura, sicut omnia successiva, sive sint operationes et affectiones successivæ Angelorum et hominum, sive quæcumque alia, in quibus aliquo modo cadit transmutatio, mensurantur tempore, quo mensuratur motus primi mobilis, in quo est tanquam in subjecto proprio. Sic omnia permanentia, in quibus nulla cadit transmutatio, quantum ad esse substantiale, mensurantur ipso nunc quo mensuratur esse substantiale primi mobilis, in quo quidem esse substantiali est ipsum nunc, non tantum ut mensura, sed sicut accidens in subjecto proprio; unde sicut *nunc fluens* mensurat omnia transmutabilia, ita *nunc stans* omnia æterna, idem autem *nunc* est fluens et stans. Stans enim secundum quod mensurat esse primi mobilis, fluens autem secundum quod mensurat motum ejus; et sicut idem *nunc*, ut fluens est, mensurat omnia mutabilia, ita *nunc stans* omnia æviterna; et sicut ponimus unum tempus omnium corporalium, et spiritualium, quamvis spiritus non ordinentur ad motum primi mobilis, ita possumus ponere unum ævum ab unitate esse substantialis primi mobilis, licet esse æviternorum non ordinetur ad illud.

4. Quinta opinio quod sunt plura æva.

Dicunt alii quod sunt plura æva, quia sunt plura æviterna, quæ non reducuntur ad unum, neque unum dependet ab alio, sicut omnia temporalia reducuntur ad unum, scilicet primum mobile; et quia unitas accidentis est ab unitate subjecti, et æviterna sunt diversa, ideo ævum quod est accidens, est diversum in diversis. Hoc autem nihil est, quia Philosophus dicit cap. de Tempore text. c. 93. quod si essent plures cœli, adhuc unum esset tempus; constat autem quod illi plures cœli, unum non dependeret ab alio, neque unum reduceretur ad aliud.

SCHOLIUM UNICUM.

Præmissis quinque opinionibus de unitate temporis et ævi, inclinare videtur in sextam opinionem quæ est Gulielmi Varronis Magistri sui, quod unitas temporis sumitur ab unitate motus, tanquam a quasi subjecto. Explicat quomodo teneri possit tempus non distingui in re ab ævo, sed in ratione mensu-

ræ; verum hîc nihil asserit, sed disputat te quidem obscurissimo nihil resolvens, quod tempus non differt realiter a motu, habet 4. dist. 48. q. 2. §. *Ad quæst.* et 4. Physic. quæst. 15. et quod ævum non distinguatur ab æviterno, habet 2. dist. 2. quæst. 2. §. *Contra istud,* et quatuor quæstionibus primis illius distinctionis agit de hac materia durationis.

Alia opinio est de unitate temporis et ævi, subtilior, et, credo, verior; omnes enim motus fluunt secundum dimensionem linearum, et tempus mensurat motum secundum divisionem linearum; sicut ergo infinitæ lineæ simul esse possunt, ex ea parte qua dimensione carent, scilicet a parte latitudinis, ideo omnes motus, quia fluunt linealiter, simul sunt respectu *nunc* præsentis; et quia tempus mensurat motus omnes, secundum quod sunt linealiter fluentes, et sic simul sunt, ideo habent rationem unitatis subjecti respectu temporis, ideo tempus est unum. Similiter duratio cujuslibet æviterni similis est lineari dimensioni, et ideo una est cum alia, et sic simul sunt, ideo sunt unum subjectum respectu ævi, et ideo unum est ævum respectu omnium æviternorum. Notandum est etiam, quod Frater Gulielmus de Varro in quæstione, qua quærit *utrum spiritualia habeant mensuram propriam aliam a tempore?* dicit, quod sicut eadem quantitas, quæ per comparationem ad corpus ambiens, dicitur superficies, per comparationem autem ad corpus ambitum dicitur locus, ita tempus et ævum sunt idem per essentiam; differentia penes diversas rationes, sive comparationes, ita quod *nunc* ævi et *nunc* temporis sunt idem *nunc* per essentiam, sola autem comparatione diversa. Unde vult Commentator super 4. Phys. c. de Tempore, com. 104. quod sicut primum mobile secundum suam substantiam est immutabile quantum ad formam, mutabile autem quantum ad locum sive circa locum, ita illud instans secundum quod respicit ejus essentiam, est immutabile, sed inquantum respicit ipsum, ut mobile circa locum est fluxibile.

Motus fluit secundum dimensionem linealem.

2. dist. 2. q. 2.

In 2. dist. 2.

Tempus et ævum esse idem.

Nunc temporis et nunc ævi quomodo idem et non idem?

5. Si autem objicias secundum Augustinum 83. qq. q. 72. quod *nunc* ævi est stabile, *nunc* temporis fluxibile, et impossibile est quod unum et idem simul moveatur et stet. Dicendum quod hoc non est impossibile, secundum Comment. 4. Phys. cap. de Tempore com. 104. instans, inquit, est quodammodo quasi idem nunquam transmutabile, et quodammodo transmutabile et multiplicabile, et causa in hoc est; quia translatum est tale, verbi gratia, imaginetur punctum moveri, et per suum motum facere lineam, ille autem punctus est sic simplex, quia immutabilis est secundum suam essentiam, inquantum vero linea fluit ab ipso, mutabilis est; a simili dico de *nunc*, quia secundum suam essentiam consideratum, cum sit simplex immutabile est, et stat; inquantum vero per suum fluxum causat tempus, mutabile et variabile est secundum esse. Primo modo consideratum dicitur *nunc* ævi; secundo modo, *nunc* temporis, unum tamen et idem numero.

Punctus stabilis et variabilis.

Unde nota, quod *nunc* æternitatis,

et *nunc* temporis differunt in genere entis et in genere mensuræ; *nunc* vero ævi et *nunc* temporis sunt idem *nunc* in genere entis, et differunt in genere mensuræ, sicut etiam quod est idem in toto tempore, et quod est aliud et aliud secundum rationem, sicut Commentator dicit in auctoritate prædicta.

Dicendum ergo secundum illam positionem, quod tempus et ævum possunt considerari in genere entis, et sic non differunt, quia sic sunt idem ; vel in genere mensuræ, et sic sunt diversa, quia mensuræ diversificantur ratione mensuratorum suorum ; sunt ergo tempus et ævum unum ens et diversæ mensuræ, etc.

ANNOTATIONES.

6. Sequitur quæstio decima de comparatione motus ad tempus in esse quantorum t. c. 18. quæ satis clara est, quantum ad sententiam principalem, pro cujus majori ampliatione quærantur expositores et quæstionistæ 4. Physicorum, et iste in 4. dist. 48. q. 2. Ea vero quæ tangit incidentaliter de unitate temporis et ævi, atque indentitate et varietate eorum et utriusque *nunc*, ubi tangit plures modos dicendi, vide copiose in 2. dist. 2. p. 1. in 4. primis questionibus ubi subtilissime cuncta habet, hîc vero brevibus et notanter valde pertransit ; quære alios Theologos in eadem distinctione.

Metaphysicam scripsit ante Theologiam.

Ubi adverte allegationes ejus in Varronem qui præceptor erat ab oppido Vuarra in Anglia sic nuncupatus ; unde patet veritas præsuppositi principalis supra, quod videlicet has quæstiones prius quam super Sententias scripsit, aliter ad dicta sua ibi recursum habuisset ; quære Occham et sequaces, non ut imiteris, sed potius ut fugias; plura alia adde, quia hæc valde difficilia, licet quotidiana, motus videlicet et tempus, de quibus recte non gustavit asinus, multo minus ævi et æternitatis arcana.

Ad aliquid dicuntur alia per se ut duplum, etc. *Text. com.* 20.

QUÆSTIO XI.

Utrum relatio sit res, cui convenit modus essendi ad aliud?

Arist. *hic c.* 15. Avicen. 3. *Metaph. c.* 10. Averroes. 12. *Met. com.* 19. D. Thom. *hic lect.* 15. *et q.* 8. *de potent. a.* 2. Occham. 1. *dist.* 30. *q.* 2. *et dist.* 31. *q.* 1. Aureol. *dist.* 30. *art.* 3. Ægid. *dist.* 27. *q.* 4. Capriol. *dist.* 30. *q.* 1. Cajetan. 1. *p. q.* 28. *art.* 1. Ferrar. 4. *cont. gent. cap.* 14. Durand. 1. *dist.* 30. *q.* 2. Sot. *in Prædicam. ad aliquid. q.* 2. Fons. 5. *Met. cap.* 15. *q.* 2. *sect.* 5. vide Scotum *in* 2. *d.* 1. *q.* 3. *et in* 3. *dist.* 8. *q.* 1.

Et arguitur quod sic : *Esse in* 1.
non constituit Prædicamentum, sed aliqua res est cui convenit ille modus ; ergo nec *esse ad aliud*. Item, non sunt ambo æque prima, quia tunc genus non esset simplex, contra Simplicium, in expositione æquivocorum. Contra, tunc Prædicamentum relationis non transferretur ad divina, quia Prædicamentum vere consistit in re, non in modo, patet de substantia. Item, res illa est subjectum, vel fundamentum habitudinis ad aliud, et ita non immediate fundatur relatio in Quantitate vel Qualitate. Item, illa res per se intellecta, nullius est decem Generum, et ita plura entia prima quam decem, intelligendo illam rem sine modo *ad*.

Propter argumentum relatio consideratur uno modo, ut est quoddam intervallum et quoddam

medium; alio modo ut fundata in extremis. Primo modo est purus modus, sicut esse *in*, nec aliquam distinctionem recipit a quocumque, Deo vel creatura reali vel rationis. Secundo modo contrahit realitatem a fundamento characterizante. Primo modo est tantum in intellectu, ut universale abstractum a particulari Secundo modo est in relatis extra intellectum ens ratum, ita quod ex modo et realitate quam habet ex charactere, integratur hypostasis relationis; non tamen ita quod res fundamenti cadat in significato relationis, quia sequeretur composita genera facere ex primis et secundis, sed quod ipsum modum, qui ex se indeterminatus est, fundamentum secundum conditionem suæ realitatis determinat, sicut nasus cavum. Contra, mutatio est secundum relationem manente subjecto vel fundamento. Respondeo, duplex est mutatio per defectum fundamenti et termini, sicut 5. de Trinit. 4. de accidente dupliciter corrumpitur, tamen non corrumpitur in oppositum vel medium, nec valet argumentum, sicut nec de modo essendi in altari.

Fundamentum characterizans, id est supposi-tans.

2. Ad primum principale Simplicii in exponendo Prædicamentum Quando, non omne quod est in aliquo, dignum est Prædicamento speciali, sed sola in quibus hoc continet, hoc continetur, utroque naturam suam servante, et neutro alterius partem perficiente, neque complente alterum; albedo et suum *esse in* accidit corpori secundum eamdem rationem accidentis, quia nihil aliud est albedinem esse in corpore, quam corpus esse album; *esse ad* omnino accidit cui convenit, quia potest adesse et abesse. Contra, *esse in* potest adesse et abesse.

Item albedo separata est *ad*, scilicet similis albedini, quia eo quo est albedo, est in specie albedinis, et ita alii similis. Relatio tripliciter fundatur, aut super accidens, ut est in subjecto, aut super formam substantialem, ut est in supposito; tertio modo super hanc vel illam, ut in se consideratur. Prima est accidentalis. Secunda est substantialis supposito, sicut et forma speciei accidentalis, pro quanto accidit formæ esse in supposito. Tertia est essentialis ratione fundamenti, licet aliquid accidentis habeat propter concomitantiam, unde characterizat, non sic quod res ejus cum relatione faciat hypostasim relationis, quamvis sic videatur dicere Simplicius, sicut si figura sigilli eadem numero figuraret ceram; nec sic, quod quasi aliam figuram numero imprimat aliam realitatem absolutam, quia hoc non potest fieri nisi in corporali separato; ergo tertio modo, scilicet tantum determinando relationem, quæ est ex se indeterminata.

Relatio, comparatio, habitudo, unitio vel annotatio. (illud est secundum verbum Simplicii) respectus, adaliquitas, idem videntur significare, et eorum denominativa idem. Ordo et dependentia forte sunt specialiores quinque prædictis. Ordo non videtur esse nisi prioris ad posterius, dependentia non est in divinis. 3.

Quinque synonyma relationis.

Prima conclusio.

Relatio aliqua est res naturæ, quia actio naturalis dependet ex approximatione agentis ad passum, sine qua nunquam est, quæcumque absoluta ponantur in hoc et in illo; similiter eisdem absolutis manentibus, diversificatur actio, propter diversam relationem. Item Simplicius, aliud quantum, aliud æquale, et aliud quale, et aliud simile.

Bonum universi duplex.

Item, res ex se sunt connexæ, 2. Metaph. text. com. ultimi, g. inconnexam faciunt uniuscujusque substantiam; bonum universi duplex, *ibidem*. Intrinsecum est ordo partium inter se. Aliud est ordo ad Deum. Item, sunt distinctæ res ex se realiter. Item, quædam sunt realiter compositæ, pone essentias absolutas totas sine relatione, compositum non est. Item, res creatæ ex quatuor causis, realiter sunt ab eis, et nunquam sine determinata relatione illarum causarum invicem; si sine illa essent essentiæ absolutæ, nihil causarent. Item, si subjectum est res et propria passio, æquale est propria passio quanti, et similiter qualis. Contra, passio necessario inest; æquale non, quia non inest, si aliud quantum non sit. Item, scientiæ Mathematicæ ostendunt relationes de quantis 13. Metaphys.

SCHOLIUM I.

Propositis argumentis Simplicii, sustinet relationem esse ens reale, solvens tria argumenta in oppositum. Ex solutione ad primum et secundum, et ex octava conclusione constat, primam conclusionem, quas in hac quæst. examinat, incipere ibi : *relatio aliqua est res naturæ*, num 3. licet Mauritius dubitet quænam sit habenda ut prima in ordine. Per conclusiones vel syntagmata quædam habet totam fere materiam Prædicamenti, et naturæ relationis; in prima tenet dari relationem rationis distinctam a reali, explicans quomodo intellectus est causa ejus, et quo actu fit, nempe directo, et non requiri reflexum, quod ex ipso colligitur 4. d. 16. q. 2. num. 7. §. *Contra conclus.* ponit consequenter alias conclusiones et passim impugnat singulas; in octava conclusione tenet quod relatio distinguitur a fundamento, quando fundamentum potest esse sine ejus termino non aliter ; vide eum 2. d. 2. q. 4. et 5. quomodo relatio fundetur in relatione (quod tangit con. 9.) sine processu in infinitum, vide ibi q. 5. §. *Ad istud respondeo*, num. 24. et q. d. 6. q. 10. n. 3.

Hanc quæstionem circa hanc conclusionem, an relatio sit res? disputat Simplicius super Prædicamenta, et ponit rationes multas, quod non, quia sine mutatione accedit et recedit. Dicit quod illa fuit fortissima ratio Stoicorum. Item, quia fundatur in tot generibus, nulla una res convenit omnibus illis. Item, quia multæ sunt ad non entia, ut prius et posterius. Ad oppositum arguit : inconveniens est harmoniam destruere quæ realiter delectat; ergo realis est causa delectationis. 4.

Item, est Prædicamentum entis, sub quo non continetur nisi ens verum. Respondeo, ens verum quod est in compositione excluditur 6. Metaph. sed non ens verum, quod est in intellectu, vel consequens aliquid, inquantum est in intellectu, cujusmodi est secunda intentio, et relatio quælibet relationis. Item, Avicenna 3. Metaph. nullo intellectu intelligente, cœlum esset superius, terra inferius, et iste pater, et ille filius. Item, Simplicius, aut judicio rationis corres- Text. com. 8.

pondet aliquid in re, et patet propositum; aut non, et tunc illud judicium est fictio. Contra, ita argueretur quod relatio rationis vel intentio secunda esset fictio, vel res. Respondeo, non haberet intellectus unde distingueret relationem rationis, nisi apprehendisset in aliquo relationem realem, sicut de attributis divinis; ergo si omnes sint rationis, erunt fictiones, non autem si quædam.

[...]lationem [...]sse ens reale.

Ad primum Simplicii, subjectum mutatur ad aliud, non in se. Argumentum est pro conclusione 8. Ad secundum est argumentum pro conclusione 8. quia quomodo esset unum genus idem tot generibus? Respondeo, materialiter distinguitur a fundamentis. Ad tertium, illæ relationes sunt rationis, quæ comparantur ad extrema simul, non ut sunt in re, ideo non reales. Nota, quod omne mutans est actuans, sed addit noviter, hoc est, post privationem immediate ille ordo, per te, nihil est; ergo nec mutatio. Omne actuans est uniens, omne unitum passive est unitum formaliter et unice, e converso negando; si A non unitur formaliter relatione reali, non unitur passive relatione reali. Ultra, non actuat formaliter realiter, vel actualiter formaliter realiter. Ultra, non mutatur realiter, vel non est realiter, secundum quod mutatum mutatur. Ultra, mutans non agit realiter, e converso non. E converso non tenet ultima consequentia, aliæ tenent. Itaque si omnes relationes sint reales, duæ erunt unitorum formaliter mutuæ, sub quibus actuans et actuatum formaliter, sub quibus mutatum neutraliter non passive, et secundum quod mutatur, ibi additur novitas. Aliæ duæ erunt duorum unitorum formaliter, inquantum uniuntur passive, quia unio passiva est cujusque realiter uniti formaliter, et sub istis, ut prius, illæ duæ erunt unientium active ad duo unita passive, et sub istis actuans sic et sic; et sub hoc transmutans sic et sic in passivis et activis ponitur una relatio respectu correlativorum.

[...]n omnes [...]lationes [...]e reales.

5. Secunda conclusio. Datur relatio rationis.

Relatio autem aliqua est res rationis, quia aliqua fundatur super ens rationis, et quia aliqua non inest rei, ut existit, sed ut intelligitur ex collatione ejus ad aliud facta per intellectum. Contra, quare magis ponitur intellectus facere relationem, quam quantitatem? Respondeo, quia est vis collativa. Nota circa secundam conclusionem de relatione scilicet rationis est difficultas; si ratio facit illam, aut sicut facit montem aureum, aut sicut facit intellectionem. Si primo modo, non videtur relatio, nisi secundum quid; si secundo modo, potest esse vera relatio, sicut intellectio est vera actio, et scientia est vera qualitas, quam tamen facit intellectus, quia naturalis entitas scientiæ et intellectionis potest causari ab intellectu; quare non similiter naturalis entitas relationis? non tamen dicitur relatio realis, sicut nec scientia qualitas realis, id est, non est scientia realis, vocando, scilicet reale, quod nullo modo dependet ab intellectu. Si autem non facit ipsam, sed ipsa inquantum est ra-

Scientia quomodo non realis?

tionis, tantum est in consideratione intellectus, sicut rosa quando intelligitur, et nulla existit, tantum est in consideratione intellectus, etc. Similiter dicendum est de tali ratione quoad realitatem, sicut de rosa. De primo membro, scilicet quod facit, est dubium, ubi tunc est, ut in subjecto? Non videtur quod erit, nisi in intellectu, et ita per illam res intellecta non refertur, nisi dicatur quod intellectus causando in se aliquid, accidentaliter causat in se relationem ad rem, et accidentaliter per accidens causat aliam in re respectu sui. Sed tunc relatio rationis non est in aliquo, nisi ut comparatur ad intellectum. Est ergo vis in hoc, quod relationem rationis aut intellectus facit, aut considerat tantum; si facit, non est in alio, et nec aliud refertur ipsi, nisi saltem ad intellectum, quomodo etiam vitatur mutatio omnino, secundum hanc, si etiam facit, quo duorum modorum facit? Non primo, cum sit simpliciter intelligibile, non fictum ex speciebus multorum. Si facit secundo modo, ergo efficiens non tollit realitatem, si tantum considerat; ergo illa in se res est vel fuit, et quandoque movet intellectum sicut rosa, licet non existat, et ita non dividitur relatio in rem et rationem, sicut nec rosa in rosam realem et rationis, sunt enim duo modi essendi ejusdem.

Relatio rationis in quo subjecto?

6. Intellectus facit relationem rationis. Relatio rationis inest rei ut consideratur.

Responsio, intellectus facit ipsam per actum considerandi aliquid, et fundatur in illo inquantum consideratur, non autem in consideratione inquantum res est; sic enim posset esse realis, sicut diversitas calefactionis ab alia actione, est relatio realis, et intellectio universalis cum sit vere actio realis, relatio quam fundat inquantum res est, est realis. Illa consequitur naturam rei, sed relatio rationis omnino inest rei, inquantum consideratur; et per considerationem, alteri comparatur, quia consideratio est collativa unius ad alterum. Relatio ergo intelligibilis et intellectus est in utroque realis, sed universalis et particularis relatio rationis. Si quæratur, quid realiter est relatio rationis? Respondeo, quæro primo, quid realiter sit objectum intellectum, inquantum intellectum; nullum enim esse habet nisi in intellectu, hoc est fundare relationem rationis secundum alios, et ultra, minus ens erit, quia est quasi accidens ejus, cujus est relatio rationis; falsum est ergo quod relatio rationis fundatur immediate in actu intelligendi, quia objectum, inquantum intelligitur, non est actus intelligendi formaliter. Falsum est etiam, quod actu reflexo intelligendi sit relatio rationis; fit enim primo actu, scilicet directo intellectus comparantis hoc ad aliud. Quando autem reflexit intelligendo comparationem illam, ut objectum, tunc non causatur relatio rationis, sed consideratur, et est consideratio Logica.

Relatio rationis, non fundatur in actu intelligendi.

Ens rationis fit actu recto.

Relatio non videtur unius rationis ad realem et rationis, sicut nec quantitas est ad quantitatem realem et rationis; quare enim unum generalissimum non erit ens reale, sicut et aliud? ergo et omnes

species. Contra, ita illa rationis videtur habitudo sicut realis.

elatio on est ivoca ali, et ionis.

Relatio realis est unum per se generalissimum, quia dicit unum conceptum dictum in quid de omnibus inferioribus, et nihil in quid de ipso, nisi ens. Contra, relatio ad subjectum non videtur aliud esse in albedine, et esse album. Item, sex principia videntur esse respectus.

Relatio realis non est ens per se, nec intervallum inter duo extrema, nec in duobus, ut in uno subjecto, sed in uno et ad aliud.

7.

Relatio realis est in uno immediate, quod dicitur fundamentum, in alio quandoque mediate, quod dicitur subjectum, quandoque idem est, sicut quantitas per se ens se habet respectu dupli. Contra, in Deo nec forte proprie passionis, quia posterius entitate subjecti similis passio qualis.

:ruitur latio tructo ojecto e contra.

Relatio dependet ab illo in quo est, et non e converso; ergo illud in quo est, est prius natura, destruitur; ergo ex ejus destructione, et non e converso.

Relatio realis non est eadem res cum fundamento, quia nulla unitiva continentia; nec etiam in Deo potest esse oppositorum formaliter; nec secundum quod continens est mutabile eidem fundamento, et oppositis relatio unius rationis, insunt relationes oppositæ simul ad diversa, et successive ad idem, et ita secundum ipsam relationem est fundamentum potens aliter se habere; continens etiam perfectius, perfectius continet, non tamen semper albius, est similius.

tio re ingui- a fun- ento. 2. . q. 4.

Relatio fundatur. super omnia genera.

Relatio realis fundatur super rem cujuscumque generis; substantiæ primitas respectu quantitatis, qualitatis, principium agendi relationis, passio propria, est relatio.

Contra, infinitæ relationes, si relatio relationis, et ita infinitæ res ex septima. Idem apparet de diversitate, quæ diversa est ab alia diversitate, et causatione quæ causata est, et inhærentia accidentis quæ inest, et potentia materiæ, et unione aliquorum. Respondeo, mutetur conclusio nona quantum ad relationem, ut sit omnis substantia per se, et nulla in alia, licet una perfectior alia sit, nulla relatio est, in quo aliud est. Aliter concedendo relationem fundari in relatione, potest dici, fundamentum unitive contineri a fundamento in illis generibus, de quibus instatur; nunquam enim ibi relatio fundans potest mutari, secundum illam quæ fundatur. Patet, nisi tantum de diversitate, nam illa inter A et B, potest manere, non manente diversitate ejus ab alia diversitate inter C et D, quæ potest destrui prima manente, unde ibi oportet tenere primam responsionem. Sed contra, omne ens omni enti est idem vel diversum. Verum est de ente absoluto, vel sic, idem vel diversum denominative vel essentialiter, scilicet identitas vel diversitas, ita in aliis, omne ens absolutum vel comparatum, verum est denominative vel essentialiter, absolutio et comparatio sicut nulla generatio, generatur.

Relatio fundatur in relatione. 2. d. 1. q. 5.

Omnis distinctio relationum per

Generatio

non generatur. Distinctio relationum per fundamenta extrinseca. fundamenta est per extrinseca, et non formalis, saltem sic extrinseca, quod non est intra per se intellectum quidditatis relationis, et si idem esset unitive, probatur hoc contra Henricum quæst. de numero Prædicamentorum.

SCHOLIUM II.

Explicat tres modos relativorum, de quibus vide ipsum in text. 20. hîc. Primus fundatur super unitate vel quantitate. Secundus in actione et passione, vel potius super potentia. Tertius in ratione mensuræ. Reliqua omnia ad hos modos aliquo modo reducuntur, ut relatio diversitatis, distantiæ, etc. Vide eum 1. d. 3. q. 5. De conclusione 2. quod relatio una est unius termini, vide supra q. 7. Schol. 3. De concl. 13. quod relatio terminatur ad absolutum, docet id 1. d. 26. num. 43. et d. 30. q. 2. num. 8. et d. 45. num. 3. De concl. 15. quomodo relationi reali creaturæ ad Deum non respondeat alia realis in Deo, vide ipsum 1. d. 30. De concl. 16. quod relativum potest esse prius correlativo quinto modo prioris, non tamen secundo modo, exemplum de causa et causato. Nota quod quintus modus est in causando, secundus in subsistendi consequentia. Vide eum in Prædicam. q. 43. De concl. 18. relationes oppositæ accidentales, ut moventis et moti, possunt esse in eadem natura et supposito etiam limitato; causæ et causati neutro modo possunt esse simul, sed producentis, et producti possunt esse et sunt in eadem natura infinita, sed non in eodem supposito Scot. 1. d. 3. q. 7. ad argum. Goffredi num. 29. De concl. 19. ideo fundamentum in divinis non refertur, quia non distinguitur a termino, qua ratione terminus formalis, ibi non refertur realiter ad producens, sed tantum terminus totalis; secus est in creatis, quia uterque terminus differt realiter a producente, ut docet Doctor 1. d. 5. q. 1. §. *Ad rationem* num. 9. vide ipsum d. 26. num. 41.

8. Quomodo sumuntur tres modi, quos ponit Aristoteles. Respondeo, omnis relatio termini et terminati pertinet ad tertium modum. Primo enim refertur terminus sicut objectum est terminus actus, vel habitus, vel potentiæ. Secundo omnis terminus etiam quantorum et motus. Ad secundum modum pertinet omnis relatio causæ et effectus maxime efficientis et materiæ. Ad primum, omnis relatio totius cujuscumque et partis, et universaliter magis et minus. Sed contra, ubi sunt relatio diversitatis, distantiæ, omnes species eorum, differentia et oppositio, etc. prius et posterius, signum et signatum, mensura non per replicationem cujus est pars, sed exterior ut locus respectu corporis? Similiter quomodo finis, inquantum hujus, vel forma fundatur super actionem et passionem? efficiens etiam si efficit actionem, et materia si recipit passionem, potentia et actus non sunt aliquod dictorum.

Relatio tertii modi quare non mutua. Potest ergo concedi, quod non ponit omnes modos relativorum, sed manifestos per quos possunt intelligi alii, propter aliquam assimilationem ad illos. Quomodo in tertio modo non est mutua relatio? Respondeo potest intelligi aut quia fundamentum ex una parte essentialiter ad suam perfectionem dependet ad aliud, et non e converso; aut quia unum quandocumque est, aliud est, et non e converso, et ita relatio in ipso semper est actualis, quia ad terminum jam existentem, sine illo potest esse habitualis, et ita non mutua; quod si illa est in aliquo actuali, et ista, sed mutua, quia illa actualis in ente in actu, illa habitualis in ente in potentia.

Nota quod agens in secundo modo communiter sumitur ad producens et ad transmutans, et producens et productum inter se primo dicuntur, sed non ad aliud tertium per se, sed mutans et mutatum, licet dicantur mutuo, primo tamen per se dicuntur ambo ad aliud, secundum quod est mutatio, ita quod abstrahe ab istis primis relatis, commune, scilicet mutationem in communi, et dicitur primo ad illud secundum quod? et secundum quem modum? non primo, nec secundo; ergo tertio; ergo non mutuo.

9. Relatio non prius natura est *in* quam *ad*, quia tunc potest intelligi absolutum, nec e contra, quia tunc posset intelligi non accidens; ergo simul est *in* et *ad*. Prima probatio non valet, si est conceptus indifferens ad absolutum et ad aliud. Secunda non valet, si est conceptus communis substantiæ et accidenti.

Relatio non prius dicit in, quam ad, nec e contra.

In quo et *ad quod* diversa sunt, quia relativi esse est ad aliud se habere. Hoc verum est in relationibus fundatis super multitudinem, non super unitatem, nisi ad aliud, id est correlativum.

Relatio ad unum terminum.

Relativum et correlativum sunt opposita, quia unum genus oppositionis est relativa oppositio. De relativis secundum multitudinem, et pro illis pro quibus referuntur, non in communi, vel comparata ad idem. Nota, quando dicitur *in quo* et *ad quod*, intelligitur de illis quæ recipiunt relationes, non de compositis ex ipsis et relatione, sed de compositis intelligitur, quando dicitur relativum et correlativum.

Una relatio est ad unum terminum tantum primo, ad diversa per se, per quorum per se destructionem destruitur primo, non e converso, alioquin simul esset et non esset, si est mutua.

Relatio potest terminari ad absolutum, quod videtur, quia dependentia est ad independens; et quia sicut illud in quo est, prius est relatione, ex septima, ita illud ad quod, non valet de correlativis, cum illa sint simul natura, ex proxima, et sic potest salvari Aristoteles de scibili et scientia.

Tunc nunquam per se dicitur ad correlativum, inquantum relativum; tunc nunquam relativum, et illud ad quod simul natura, sed ad quod prius relativo inquantum relativum, quia ad illud dependet, non e contrario, et sine quo non est aliud, sed e converso.

Relativa mutuo definiuntur.

Nulla per se mutua relativa, nec ad convertentiam, non mutuo definientur, nec ex invicem cognoscentur, aut relatio terminatur tantum ad relativum per se, inquantum relativum et e converso, ad informatum forma relationis, et possunt salvari dicta Aristotelis opposita conclusionibus immediate prius illatis.

Nunquam in uno extremo est relatio realis, et in alio rationis, quia impossibile est rem et ens rationis simul esse natura, tunc enim res dependeret ad intellectum, quia a correlativo. Contra Dei ad creaturas. 10.

10. Relatio non est realis in uno extremo, si in altero est rationis.

Respondeo, nisi res realiter relata dependeat ex consideratione intellectus, ex qua dicuntur illæ relationes rationis, et ita omnis

Relatio rationis non est necessario in Deo, ut Creatoris.

relatio talis Dei ad creaturas, tantum dependet ex consideratione intellectus divini, sicut ideæ ponuntur esse in Deo, vel ex actu voluntatis, ut creaturæ creator, sed nulla relatio, nec rationis est nova in Deo. Probatur aliter, quia illæ in Deo sunt priores istis in creaturis, 9. q. 1. non esset ita si ab intellectu creato dependerent, cum iste non consideret illas, nisi ex relationibus realibus in creaturis. Confirmatur, quia Augustinus vocat illas novas appellationes.

Quintus modus est causalitatis, secundus in subsistendi consequentia. Scot. q. 43. de prædicamentis.

Relativum potest esse prius correlativo quinto modo Prioris in Prædicamentis, sed non secundo modo.

Relatio est per se, et primo intelligibilis, licet non sine aliis coinfellectis, quia est ens, si commune primo refertur ad commune, licet pro singularibus, vel singularia primo; si primum, nunquam in dictis secundum unum est relatio ad aliud, ut primum correlativum, sed pro alio; si secundum, semper est ad aliud, nisi in identitate, vel illa est relatio rationis, quære 6. et 8. c. Respondeo referri per se primo convenit, convenit scilicet concreto in genere relationis, sed per accidens, vel per se, secundo modo convenit singulari alterius generis, in quo est relatio. Contra, relatio quandoque est propria passio, illa primo inest speciei, per accidens individuo.

Relationes oppositæ possunt fundari in eodem limitato; actio et passio in motu, voluntas movet se.

11. Fundamentum in divinis non refertur.

Fundamentum illimitatum relationum oppositarum eis non refertur, quia non distinguitur; ideo essentia divina non refertur, sed supposita. Aliter Deus refertur per accidens sicut homo, Deitas nullo modo, sicut nec humanitas, pater per se primo modo. Contra, ergo Deus distinguitur. Respondeo, non sequitur de illimitato in quo, sed de limitato in quo, vel de relativo.

Limitatum imperfectum, mutabile, dependens, naturaliter ordinatum, realiter relatum; ordo inter prima tria patet, quartum exponitur, quantum ad expectare aliquid extra se, ut in ipso fundetur relatio. Ordinatur enim ut quoquo modo perficiatur ab illo, ad quod dependet, quia perfectius habetur albedo in duobus quam in uno. Contra, ergo albissimum non esset simile albissimo, dato quod duo essent. Item, quomodo album dissimile nigro? Item creatum non agit inquantum imperfectum, sed inquantum perfectum et in actu, et tamen inquantum agit, realiter refertur. Item, si A, inquantum imperfectum dependet a B, ut a quo perficiatur; ergo B est perfectum inquantum A dicitur ad ipsum, et ita B, inquantum perfectum dicetur ad A, quod est propositum, vel non dicetur ad A, inquantum A dicetur ad ipsum. Item, intelliger Deum sub ratione intelligibilis, est imperfecte intelligere, quia intelligibile est in dependentia, inquantum intelligibile, quia est ad aliud; sicut enim relatio realis, quia est ad aliud, dependentiam importat in fundamento, inquantum fundamentum hoc est in re in se, sic relatio rationis in fundamento suo. Item,

Deus prius naturaliter intelligit primum ens, quam intelligit se esse primum ens; ergo illa relatio realis primitas. Item, relatio intelligibilis præcedit actum intellectionis. Item, sicut formaliter esse productivum necessario est perfectionis in patre, sic causativum necessario in Deo, quia largitas perfecta non dependentia. Sed quare requiritur necessaria causalitas ad relationem realem, cum voluntas causat; vel determinatio, sive limitatio ad causatum, cum voluntas illimitata ad actum; vel actus, qui est accidens, cum effectus æque distinguatur a causa, sive actus quo producitur, sit idem causæ, vel aliud? Respondeo, quia relatio non fundatur immediate super substantiam.

SCHOLIUM III.

Explicat secunda conclusione quo sensu correlativa sint simul natura, de quo vide eum 1. d. 28. q. 4. de concl. 24. quomodo relatio non est id, quo agens agit, patitur, vel quo potens est ad hæc, vel ad movendum ut objectum, vide eum 3. d. 15. §. *Aliter potest*, num. 8. et 1. d. 7. num. 8. optime explicat quomodo objectum differt ab agente et patiente, dato quod agat, quia ut objectum, est terminus circa quem potentia versatur. Disputat num. 15. contra simultatem relativorum secundi modi, et optime explicat quomodo sunt simul.

12. Correlativa quomodo simul natura? Scot. 1. d. 28. q. 4.

Correlativa simul sunt, aut intelligitur quantum ad actum essendi, et sunt multæ instantiæ, prius et posterius, etc. aut inquantum correlativa, sic quandocumque una relatio alicui sive existenti actu, sive non, inest, relatio correspondens inest alteri; sicut quandocumque paternitas inest alicui, filiatio inest alicui existenti, sic tamen subjectum semper est, sicut requiritur ipsum esse ad hoc, ut fundet talem relationem, sicut aliquando fuit in generari.

Si una relatio non petit actu fundamentum neque altera.

Correlativa si sint simul natura, quandocumque una relatio non requirit necessario subjectum actu ens, in quo fundetur, nec alia; sed si sit actu, hoc accidit, generabile actu est in ente in potentia, accidit quod generativum fundetur in ente in actu, actu enim posset esse generativum, licet actu non esset.

An relationes in Deo poni possunt reales?

Secundum 18. et 19. possunt omnes relationes in Deo poni reales, sicut correspondentes in creaturis et æternæ, et nova denominatio tunc, quando subjectum vel terminus fit de novo in actu. Contra ista, ita posset poni qualitas eadem ante generationem, sicut relatio, quia subjecto potentiali inerat. Item, quando uniformiter informat, quare non uniformiter denominat? Item, tunc nihil est illud 5. Trin. relatio ideo accidens in creaturis, quia cum aliqua transmutatione advenit, nulla enim advenit, sed quælibet æterna, et fundamentum ejus inquantum fundamentum.

Relatio non est ratio agendi, recipiendi vel movendi.

Relatio non est quo agens agit, nec quo habens potentiam est potens, nec quo receptivum recipit, nec quo objectum est objectum. Primum probatur, quia actio est aliquid perfectius relatione, vel saltem terminus actionis, si quis actus est primus, semper est perfectior actu secundo. Ex hoc sequitur secundum, quia eodem est potens agere quo agit. Tertium probatur, quia absolutum receptivum immediate perficitur absolu-

Hic 4. conclusiones.

to recepto; si relatio esset quo, tunc compositum ex absoluto et relatione esset immediatum receptivum. Similiter etiam potest probari primum. Quartum sequitur ex primo et tertio, quia objectum vel est activum vel passivum. Sed hoc non valet; tum, quia relatio objecti, etiam ubi est activum, alia est a relatione activi; tum, quia divisio non valet, objectum enim voluntatis et cujuscumque potentiæ activæ, non factivæ, nec est activum, nec passivum, quia passio in extrinseco tantum correspondet factioni.

Objectum, an activum vel passivum?

13. Relatio rationis non est ratio objecti.

Ideo probatur aliter, relatio objecti ad potentiam est relatio rationis, illa non præsupponitur actui rationis, ideo non potest esse formalis ratio objecti intellectus, quia formalis ratio objecti præcedit actum; nec etiam actus potentiæ breviter, nisi fingatur de voluntate, quia omnes aliæ habent actus suos, non præsupposito actu intellectus. De voluntate etiam nihil valet; tum, quia tendit in rem ut in se est; tum, quia primam apprehensionem objecti potest concomitari volitio si adest, tunc nulla relatio rationis causatur. Primum assumptum scilicet quod relatio objecti ad potentiam est relatio rationis, hoc falsum esse videtur, tam ex conclusione secunda pertractata, quam ex 15. nec Aristoteles dicit hoc in littera. Notandum, quod de 4. conclusionibus propositis nunc ultimo tres primæ pertinent ad secundum modum relativorum, quarta ad tertium.

Pro quarta conclusione nota quod licet objectum quandoque sit activum, quandoque passivum, tamen non est eadem relatio objecti, vel activi, sed duæ sunt relationes fundatæ in eodem absoluto. Quando enim objectum quoad existentiam realem corrumpitur, cessat agere in potentiam, non tamen desinit esse objectum, quia similiter intelligitur et amatur, quod non est et quod est; quando agit etiam vel patitur, adhuc non inquantum agit, vel patitur in potentiam, sed inquantum est terminus actionis potentiæ est objectum; terminus, inquam, non productus, quia ille est effectus producentis, sed terminus in quem transit, sicut in objecto potentiæ factivæ, sed nec est illa relatio tertii, sed secundi activi ad passivum; ergo terminus non in quem, sed circa quem est actio manens in agente, est objectum potentiæ ut intelligibile, vel habitus ut scibile est relativum tertii modi. Ex hoc sequitur quod objecta potentiarum passivarum non referuntur tertio modo, sed secundo, tantum enim agunt in potentias passivas, et non terminant ipsas; nec secundum substantiam ipsarum, patet, nec secundum passionem, quia si quis est terminus passionum, manet in patiente, nec objectum passivæ potentiæ refertur tertio modo, neque scilicet terminus productus, nec in quem agit, ut prædictum est.

Alia ratio activi et objecti.

Objecta potentiarum non referuntur tertio modo.

14. Text. com. 20. hujus.

De istis relationibus tertii modi dicit Philosophus quod non sunt mutuæ, sed non dicit quin sint per se, nec dicit eas esse relationes rationis. De primo et secundo nota. De tertio probatur quod visibile non est relatio rationis; tum,

[...]ationes [...]i modi [...]n sunt [...]ationis. [...]æc est [...]r se; [...]lor est [...]ibilis.

quia necessario concomitatur potentiam visivam, vel præcedit, quia perempto, etc. relatio rationis non est prior, nec simul cum re vera. Tum, quia 2. de Anima, t. c. 66. vult Philosophus quod hæc est per se secundo modo, *color est visibilis*. Impossibile est rem rationis de re extra animam prædicari per se. Unde probatio quartæ conclusionis de objecto scilicet per medium de relatione rationis, non valet.

Omnia hæc membra improbantur ex hoc, quod super actionem et passionem in actu et potentia, fundatur relatio; ergo est posterior naturaliter. Item, specialiter de secundo et tertio, si potentia illa corrumpatur, quando agit, vel quando recipit. Item, termini relationis simul sunt natura, vel non posteriores natura ipsis relationibus; actio et receptio sunt termini potentiæ activæ et receptivæ, sed actio vel recipere non præcedunt naturaliter se; ergo nec potentia ad ipsa. Quantum ergo ad secundum modum dicitur sic: quod natura absoluta, sive activa, sive passiva, prius naturaliter ordinatur ad agendum vel recipiendum, quam agat vel patiatur, et hîc est relatio determinans ad agendum vel patiendum, non est tamen principium elicitivum, nec receptivum, sed ordo fundatus in principio elicitivo et receptivo, sicut probatur de elicitivo principio, quod dicit esse perfectius, et de receptivo quod immediate, et de utroque quod manet cum actione et receptione. Restat ergo respondere ad duo argumenta, videlicet quomodo relatio fundatur super actionem et passionem in potentia, cum præcedat actionem, et quomodo illa relatio est, quando terminus suus non est. Ad primum concedatur, quod super actionem et passionem in potentia fundantur relationes potentiales. Et hoc probatur, quia relationes actuales fundantur super actionem et passionem in actu, et relationes potentiales sunt ejusdem speciei cum actualibus; ergo habent idem fundamentum specie. Sed relatio potentiæ quæ est in actu, fundatur super naturam absolutam, quæ est principium agendi: vide Simplicium in principio capituli de *Ad aliquid* super prædicamenta. Ad aliud dicitur, quod terminus relationis potentiæ est actio in potentia, et ita simul est in potentia.

[...]tura, an [...]ius ordi- [...]atur ad [...]gendum [...]am agit?

Quomodo relatio fundatur super actionem in potentia cum tunc actio non sit.

15. Contra hanc viam, non minus est principium activum quod semper habet actionem suam coævam sibi, quam quod aliquando præcedit actionem suam, et tamen primum non ordinatur aliqua relatione potentiæ ad agendum, quia potentia non manet cum actione; ergo illa potentia non est prior naturaliter in activo vel receptivo, quam agat vel recipiat, sed etiam prior tempore; et hoc si accidit activum vel receptivum, prius tempore esse quam agat vel recipiat, ex hoc sequitur quod non sit necessaria, ut determinans, tum, quia agens, cui coæva est actio, determinate agit; tum, quia magis esset necessaria, quando actu agit quam antequam egit, tunc enim maxime est determinatum ad actionem, quando actu agit, potentia

autem non manet cum actu. Item, relatio ex determinatione termini magis determinatur quam e contra, saltem prior est determinatio termini, actio autem est terminus hujus potentiæ : quia ergo ad hanc actionem, ideo est hæc potentia in agente, non e converso. Contra responsionem ad primum : potentia illa per te est prior naturaliter actione in actu, ut in actu, et est fundamentum relationis actualis ; igitur relatio illa prior est fundamento relationis actualis fundatæ super actionem in actu ; sed non est prior fundamento relationis potentialis fundatæ super actum in potentia, quia non prius est potentia in isto ad agendum, quam sit actio in potentia; ergo relatio actualis et potentialis non habent fundamentum ejusdem speciei, contra illud quod est supra, et hoc probatur, etc. Contra primam responsionem ad secundum : si actio in potentia est terminus relationis potentiæ, quæro in potentia ad quid, quia illa potentia est relatio, sit ad A aut ad A in actu, et sicut prius illa non est; ergo nec potentia ad ipsam ; ergo nec prima potentia. Si secunda potentia est ad A in potentia, quæro in potentia ad quid, quia etiam illa potentia est relatio, et sequitur processus in infinitum. Patet etiam quod terminus relationis potentiæ est ens actu, vel actus, quia potentia est ad actum, non ad potentiam. Contra secundam responsionem ad idem, magis potest intellectus aliqua separare, quam possint separari in esse. Sed impossibile est intelligere unum relativorum sine alio correlativo ; ergo non potest esse sine alio coexistente. Item, tota hæc via ponit, quod Philosophus insufficienter distinxit modos relativorum, cum potentia illa possit fundari immediate super formam substantialem vel qualitatem aliquam activam, et non super aliquid de genere Actionis vel Passionis.

Disputat contra simultatem relativorum.

16. Potentia, non est prior actu agendi, vel patiendi, exponitur.

Concedatur ergo, quod potentia proprie dicta, quæ scilicet opponitur actui, nec est principium elicitivum, nec receptivum , nec est prior naturaliter actu agendi vel patiendi, ut in potentia, ut concedit prima via ; et argumenta prima tria, quæ concedit illa via, hoc concludunt , sed fundatur in utroque, quando præcedit actum agendi vel recipiendi, ut est prior naturaliter actione vel passione ; sic quod aliquo modo pertineat ad rationem causæ, ut determinans, vel quomodocumque quod probatum est illic : *Contra hanc viam*, etc. Quia non manet cum actu, nec aliquo modo est necessaria ad agendum vel recipiendum, nec ut prævia, nec ut concomitans. Sed numquid potentia transumptive dicta, pro principio potentiali activo vel passivo, non dico pro absoluto, quod est principium, sed pro ipsa relatione principii vel causæ, est necessaria ad agendum vel patiendum, sive ut prior naturaliter, sive ut necessario concomitans? Respondeo, relatione principii sive dicti ad actionem, sive ad ejus terminum, actu non est, nisi quando est actio, tunc autem

Relatio principii posterior actione.

non est prior naturaliter actione, sed posterior; quoniam tunc esset prior naturaliter suo termino, ipsa tamen relatio necessario concomitatur actionem, quia actio est primo cum ambobus extremis. Ambo enim sunt in actu si sublata est, et si successiva, absolutum super quod fundatur, et actio tunc sunt, licet non terminus actionis. Relatio autem causæ vel principii concomitatur actionem, nec necessario prævia est, quia non oportet absolutum præcedere tempore suam actionem, quod dictum est de actione. Eodem modo intelligatur de passione, tamen relatio potentiæ est prævia actioni et passioni, si absolutum præcedat actionem, vel receptionem.

SCHOLIUM IV.

Pro majori explicatione secundi modi relativorum, declarat quomodo potentia fundatur super absolutam naturam substantiæ qualitatis et quantitatis. Secundo quomodo actio et passio fundant tres respectus, quia actio respicit agens, productum, mutatum, et passio duo ultima, atque potentiam ad ipsam. Quarto, quomodo illa tria non conveniant actioni immanenti, neque creationi, (hæc enim non respicit mutatum, quia ante eam non est mutationis subjectum) sed in omni passione reperiuntur, quia non est passio, ubi actio illa tria non continet.

17. Quantum ad modum secundum relativorum, nota, quod hæc ibi inveniuntur circa actionem et passionem. Primo est potentia fundata super naturam absolutam substantiæ, vel qualitatis, vel quantitatis ad agendum, patiendum sive recipiendum, et relatio actus fundatur in actione vel receptione, quæ est terminus hujus potentiæ; adhuc non est relatio hujus causæ, nisi in potentia, et non in potentia, nisi ut terminus potentiæ prædictæ, et hic non est immediatus, quia immediatus est actio vel receptio, inquantum actio super quam fundatur relatio causæ efficientis vel materialis, cui correspondet relatio opposita causati, fundata super terminum productum per actionem, vel super receptum, vel compositum ex recipiente et recepto, quia forte materia magis dicitur materia compositi quam formæ, T. secunda conclusione de forma. Non solum autem actio est actus, secundum quam rationem terminat primam relationem scilicet potentiæ ad ipsam; nec solum est productio, secundum quam rationem fundat relationem ad terminum productum, sed etiam est motio vel mutatio activa, secundum quam rationem fundat relationem ad illud quod movetur; sic passio est actus, ut terminat relationem potentiæ ad ipsam; et est productio alicujus, et fundat relationem ad productum; et est motus, vel mutatio passiva, et fundat relationem ad movens. Tria prædicta in actione forte unitive continentur; et similiter tria alia in passione, non in qualibet actione sed tantum in illa quæ est factio, non quæ est immanens qua nihil producitur, nec in qualibet factione, si creatio potest dici factio, quia per ipsam aliquid extra agens producitur, licet non transeat extra in subjectum, transit tamen in terminum, sed tantum in factione naturali, quæ est motio, quæ est quædam species actionis, includens

Triplex relatio in actione, et passione.

tria prædicta, et secundum illa fundans tres relationes. Aliquæ autem actiones, quæ non includunt illa, non fundant tot. Volitio enim tantum unam fundat, quæ est terminus potentiæ, et actio quæ est in voluntate ad volendum; creatio fundat duas, unam qua est terminus potentiæ; aliam qua est productio ad productum, et sic super ipsam fundatur relatio causæ efficientis, et super terminum relatio effectus. Secundam relationem fundat generatio ignis, est enim terminus potentiæ fundatæ super formam substantialem ignis generantis, vel super ignem generantem, et est productio ignis generati, et est mutatio materiæ potentialis ad formam ignis generandi; passio autem omnis proprie dicta de genere Passionis, includit tria prædicta. Ipsa enim nunquam est nisi correspondens actioni includenti tria prædicta, non enim correspondet primæ actioni, cujusmodi est volitio, quia illa actio nullum habet terminum alium a se; et ratio productionis in actione est prior ratione motionis, quia nihil movetur vel mutatur, nisi ad aliquid aliud ab ipsa passione; nec correspondet secundæ, quia ibi licet aliquid producatur, nihil movetur nec mutatur, quia tunc oporteret illud naturaliter præcedere terminum; correspondet ergo tantum tertiæ actioni.

Volitio unam fundat relationem, creatio duas.

Passio semper fundat tres relationes.

18. Istarum ergo trium relationum jam dictarum prima non est agentis et patientis, sic quod res de genere Actionis et Passionis fundent ibi relationes mutuas, sed est relatio transcendens potentiæ, et actus transcendens modo quo dicetur. Secunda etiam non fundatur similiter mutuo super actionem et passionem, sed super alterum illarum, ut in creatione vel utrumque, ut in generatione ad terminum, qui terminus idem est, loquendo de absoluto, quamvis duas relationes fundet, quando duas terminat, et tantum unam quando est terminus actionis tantum, sicut in creatione, et hæc relatio similiter est transcendens aliquo modo, quia relatio causæ et causati; tantum ergo relatio tertii ordinis fundatur mutuo super actionem et passionem, et hæc variatur secundum Aristotelem in littera; quomodocumque enim accipiantur proportionaliter actio et passio, sive actu, sive in potentia, sive in præteritione, sive in futuritione, sive positive, sive privative, semper fundant relationes mutuas, quia semper manet ratio per se fundamentorum, tamen aliquo modo diversificata, per illa determinantia illud fundamentum, et ubi est unitas cum aliqua diversitate, est similitudo. Verbi gratia, si dicerem, sicut simile ad simile, sic simile quomodocumque determinatum ad simile determinatum, puta simile in albedine ad simile albedine, et sic de aliis; ergo relatio fundata in absoluto ad actionem et passionem, alia est ab illa quæ fundatur in actione in potentia, et passione in potentia, et hoc ratione, qua actio est motio, et passio motus. Et licet illa determinatio, quæ determinat actionem et passionem, sit relatio potentiæ et eadem forte cum illa, quæ est ad

Relatio actionis et passionis est transcendens.

Tantum relatio tertii ordinis fundatur super actionem et passionem.

Relatio fundata in absoluto ad actionem, alia est a fundata in actione.

actionem et passionem, ipsa tamen determinans, non est causa mutuæ relationis, sed id quod determinatur per ipsam.

SCHOLIUM V.

Ponit 12. dubia acutissima contra resolutiones suas in hac quæst. et solvit breviter, sed subtilissime. et vix quidquam cum brevitate de eis dici potest, quia singula exigunt longam examinationem. Ad septimum et nonum quibus non respondet, vide notationem Mauritii hîc et loca Doctoris ab ipso citata qui non sine causa asserit Doctorem in hac quæstione videri ultra humanum ingenium speculari.

19. In hac narratione videntur quædam dubia. Primum quod sequitur Philosophum non sufficienter distinxisse modos relationum, quia relationes primi et secundi ordinis ad nullum illorum pertinent secundum te. Secundum quod sequitur, quod omnis potentia terminetur immediate tantum ad actionem vel passionem, quod videtur falsum, cum ens dividatur in communi per actum et potentiam, et ita quodlibet genus sic dividatur. Tertium, quod relatio causæ efficientis vel materialis, non fundetur nisi super rem de genere Actionis et Passionis, et non super formam absolutam, cum illa videatur principium, vel causa actionis. Similiter causa efficiens videtur perfectior effectu, quandoque est substantia; ergo formalis ratio in causa non est actio, quia etiam materia, ideo videtur recipere non e converso. Quartum quod relatio super receptionem, est ad receptum, illud non est aliquid compositum. Item, compositum est productum, et ita terminat secundam relationem actionis; non ergo primam. Quintum, quod idem produci potest per generationem et creationem ; ergo easdem relationes fundabit, alioquin illud productum per se refertur ad duo, contra Aristotelem hîc, idem etiam producetur duabus productionibus. Item, si agens formaliter denominatur a relatione causæ efficientis ; igitur fundamentum est in ipso, sed actio non ; igitur non univoce dicitur Deus calefactivus et ignis, quia Deus inquantum calefactivus, non dicitur ad calefactibile, ignis dicetur, quod videtur inconveniens, cum diversitas subjectorum non variet relationes. Item, ad idem specie actio eadem specie ; ergo fundat relationes easdem. Sextum, quia si creatio est in creante, ergo est æterna, et ita non terminat potentiam. Septimum, quare non dicitur tunc Deus realiter ad creaturam, sicut efficiens causatum ad creaturam effectam? Octavum, quia volitio est passio inquantum recipitur in voluntate, similiter intellectio.

Nonum, quia cum actio possit esse sine termino alio a se, quare non similiter aliqua passio ? et hoc habetur de prima intellectione quod est passio, sive aliqua forma alia impressa. Decimum, quare in creatione non potest præintelligi naturaliter potentiale, sive actuabile, et in illo priori naturæ transmutari ad actum, et illam transmutationem esse productionem compositi? sicut si Deus solum crearet materiam summe dispositam, et approximatam agenti naturali, quod agens in eodem instanti, licet posterius naturaliter, 20.

induceret formam in materiam; sic si Deus nihil creet nisi materiam, et de illa simul duratione producat compositum non creando. Undecimum, quia cum passio sit effectus actionis in sex principiis actu, actu, et potentia, potentia; quare ille modus relativorum in tertio ordine non est causæ efficientis ad effectum. Duodecimum, quia activum importat potens agere, passivum potens pati, ratione potentiæ hinc inde, dicuntur non mutuo, quia illa utrinque tantum dicitur ad actum; ergo tantum ratione actionis et passionis terminantium potentiam; sed actio terminans potentiam, est actio in actu; ergo eadem relatio est actio et passio secundum actum et secundum potentiam, quia eadem relata. Confirmatur, terminus non specificatur per relationem; ergo nec actio per potentiam quæ ad ipsam. Vel sic, non similiter referuntur quæ immediate referuntur, et quæ non; agens immediate refertur ad patiens potens agere, non ad passivum inquantum hujusmodi, quia potens agere primo refertur ad agere, sic ut passivum ad pati, ultra actionem et passionem.

21. Actus et potentia dividunt ens.

Ad primum conceditur conclusio, quia non de transcendentibus, sed tantum certum genus recipientibus pro fundamento, quomodo sit glossandum, quære. Ad secundum, potentia et actus, ut sunt differentiæ entis, dividunt quodlibet ens, hîc est sic, albedo in potentia objective, id est objectum, sive terminus potentiæ, terminus, inquam, ut correlativum, albedo in actu, id est, terminus evacuans potentiam, sicut albedo in fieri est, ad quam sequitur relatio factionis passivæ ad factum esse. Contra, fieri in facto esse, evacuat fieri in potentia ut per se terminus. Ad tertium dicendum, illud concedendo actu, actu, et potentia, potentia; forma vero et finis non super actionem et passionem tantum fundantur, quia efficiens et materia præcedunt rem, et ejus forma et finis productionem, et concomitantur, et sequuntur ordine naturæ productionem, ideo magis sunt, ut termini actionis et passionis quam fundentur super ipsa; actio autem et passio possunt terminari ad absoluta diversorum generum. Quod additur, quod absolutum est principium actionis, videtur falsum, quære processum in infinitum inter conclusiones de actione de hoc; unde hoc probat argumentum, quod oportet ponere quartam relationem, quæ est media inter primam et secundam. Quod additur de perfectione efficientis intelligitur quantum ad remotum fundamentum relationis. Ad quartum passio est actus et productio, et receptio et motus; receptio intelligitur in motu, sicut in parte actionis; impressio activa intelligitur in motione, unde convenienter secundo loco ponitur productio, tertio loco motus. Contra, prior est receptio formæ quam productio compositi. Ad aliud concedatur, idem est productum productione actionis et passionis, et ad utrumque dicitur alia ratione. Ad quintum, quando absolutum est effectus mediatus, actio et passio

Relatio efficientis et materialis fundatur super actione.

Passio est actus, productio, receptio, motus.

Idem est productum actionis et passionis.

immediatus, juxta 6. Principia, tunc absolutum dependet a pluribus, ideo plures relationes fundat, quam quando immediate terminat actionem. Concedatur illud non univoce, quia ignis est potens facere aliquid calidum, Deus potest facere calorem calefactivum; utrumque potest significare æquivoce. Aliud de identitate actionis falsum est, non a termino, sed a principio elicitivo 5. Physic. c. 38. Ad sextum, sicut nulla actio coæva agenti terminat, sed nata est terminare, sic hæc. Ad septimum quære.

)eus et ıis æqui- :e cale- activi.

l septi- num vi- de 1. 30. q. 2. d arg. l 9. 4. 1. 13.

1. voli- proprie on est actio.

Ad octavum, volitio si per se esset passio, esset et actus et productio, sed in aliquo est sicut forma ejus, non ut passio, sed sicut passio esset receptio albedinis, sic receptio volitionis. Contra hoc, receptio est immediatus effectus alicujus actionis, non nisi volitionis; et destruitur quod dictum est in primo modo actionum, quod non habent terminum alium a se. Item, volitio est prior seipsa, quia ejus esse est in subjecto, et ante illud est receptio, ut via, et ante illam volitio, ut ejus causa.

Ad nonum quæritur quare. Ad
22. decimum, non arguit quin creatio materiæ habeat duas primas relationes actionis, et non tertiam, quidquid sit de composito. Similiter licet probet non esse necessarium compositum terminari, sed tantum materiam, tamen non probat quod non sit possibile; potest enim forma produci a Deo, non quasi de materia naturaliter præsupposita.

Ad undecimum, concedatur quod relatio actionis et passionis est relatio efficientis talis, per motum scilicet vel mutationem ad effectum talis causæ proximum; causans autem sine illo effectu proximo, producit effectum ultimum, qui semper tam hîc, quam ibi est intentus principaliter, licet efficiens diminutum non possit illum immediate producere, quia non de nihilo, et ita producit aliquid transmutando; passio tamen illa non est causa efficiens media, sed magis est causa materialis producti, ita quod efficiens non tantum efficit principale productum, sed etiam materiam ejus, vel simpliciter sicut creans, vel inquantum materia hujus, sicut generans, et ita efficit aliquo modo omnes alias tres causas, de hoc supra. De forma et fine, etiam extrinseco inquantum finis satis patet in 2. libro.

Efficiens causat alias tres causas.

Ad duodecimum, probat quod ratione determinationis hinc et inde, non dicuntur mutuo, quod concedo, sed ratione determinatorum; si enim determinantia essent rationes referendi, cum illæ sint diversæ, actus, potentia, præteritio, futuritio, privatio, sequeretur quod non; similiter hæc omnia dicerentur, quia non ratione illius quod ratione est in eis, sed unum diversorum. Exemplum, sicut major in scientia ad minorem in scientia, sic major in similitudine ad minorem in similitudine; hoc verum est ratione specificatorum utrobique scilicet majoris et minoris, non ratione specificantium, quæ utrinque dicuntur ad alia ut scientia, non ad minus, sed ad scibile; et hæc adhuc diversimode, quia

scientia ut mensurata, non sic simile ad simile. Ex alia parte potentia et potentia, actus et actus duo correlativa sub uno extremo relationis, ut sub potentia, deinde ambo sub alio, ut sub actu. Ad formam, ratio referendi utrobique est actio et passio, sed non sine diversitate specificantis, et ideo est similitudo. Quod accipitur in confirmatione, negatur, quia sicut per aliam relationem, ita per illam quæ est ad ipsam potest aliquid determinari. Ad aliud respiciendo ad determinata, quælibet relatio est immediata, quantum ad determinantia, non. Nec etiam mediata, quia nihil faciunt ad illam mutuam relationem.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio undecima de entitate et conditionibus relationis, t. c. 20. in
23. qua est sermo difficilis de objecto difficili scilicet relatione, nam minimæ entitatis teste Averr. 11. Metaphysicæ, comm. 19. et per consequens cognitionis, ut patet 2. Metaphysic. comm. 4. primo brevius videtur respondere ad quæsitum, sed licet subtiliter et singularissime, tamen potius sequendo dicta Simplicii et Henrici quam propria, ut in sequentibus patet; videatur Henr. quodlibeto 5. q. 6. et 7. et quodlibeto 7. q. 1. et quodlibeto 9. q. 3. et Occham quodlibeto 6. diffuse, et alibi sæpe.

Consequenter procedit longo digressu proponendo conclusiones et corollaria in hac materia, ultra fere humanum ingenium investigando entitatem, conditiones, modos, et proprietates relationum et relativorum, in originalibus antiquis solent assignari conclusiones ordinatæ numerando, vel 30. vel plures, vel pauciores, et quia variæ quotationes in originalibus inveniebantur, omisimus eas ad judicium lectoris suo modo computandas. Aliqui incipiunt primam conclusionem ibi: *Relatio comparatio*, etc. aliqui parum post ibi: *Relatio aliqua est res naturæ*, etc. quod lector distinguere habet; ibi etiam per totum loquitur narrative, ut infra profitetur, sed lector eligat eligenda, et omittat quæ ad rem non faciunt bene examinando fundamenta hujus alibi, nam ut a principio notavi universali indagine hîc plerumque incedit.

Infra ibi: *Contra, passio necessario inest*, etc. posset dici *Extra*, usque ibi: 24. Quomodo æqualitas est proprietas quantitatis?
Item scientiæ Mathematicæ, etc, sed posito quod sit de littera, faciliter dicetur recurrendo ad aptitudinem et actum; non enim dicit Philosophus quod æquale, sed quod secundum ipsam dici æquale est proprium quantitatis, et similiter de simili respectu qualitatis. Aliqui etiam assignant totam illam litteram ibi: *Hanc quæstionem circa hanc conclusionem*, etc. usque ibi: *Relatio aliqua est res rationis*, et *extra*, sed satis notabilis, et sequens et subtibilis, ideo legatur. Ubi adverte ad illam responsionem infra: *Respondeo, ens verum quod est in compositione*, etc. quæ littera posset dici extra; sed quia optima et subtilis, et argumentum apparenter evadens, impugnetur consequenter, ut infra in 6. habet. Nam licet ad ens verum reale reducantur entia rationis, non tamen sub ipso continentur, ut partes subjectivæ, sicut relatio continetur, ideo, etc. plura alia ibi adde curiose.

Consequenter infra ibi: *Nota circa secundam conclusionem*, etc. usque illuc: Num. 5.
Relatio non videtur unius rationis, etc. assignatur *Extra*, sed singularis speculatio est de causatione, entitate, et fundatione relationis rationis, et multiplicitate ejus

vide in Logicalibus hujusmodi, et infra 7. hujus q. de Universali et singulari, et in Quodlib. q. 13.

Deinde ponit quamdam objectionem, quam non solvit ibi: *Contra ita illa rationis videtur habitudo*, etc. Ad quam dici potest, quod habitudo æquivoce convenit utrique, quia unum ex natura rei et simpliciter est tale, aliud secundum quid et per positionem collativam: vide hunc in Prædicamentis, cap. de Relatione, et 19. atque 29. dist. primi, et alibi sæpe.

25. Parum post ponit duas alias quas non solvit ibi: *Contra, relatio ad subjectum non videtur aliud in albedine*, etc. et licet omnia talia possent assignari additiones vel *Extra*, tamen quia currunt subtiliter, omnia sunt ponenda et solvenda, si sunt objectiones; vel impugnanda, si responsiones. Ad primum, negetur quod assumitur ibi: Prius enim, natura saltem, est aliquid album, quam insurgat relatio inhærentiæ in albedine, de diversis etiam dicuntur, et diversis insunt. Ad aliud de sex Principiis dicendum, quod sunt respectus extrinsecus advenientes, et non relationes propriæ, vel saltem appropriatæ, ut hîc loquitur Doctor,

Similiter parum post, ibi: *Contra in Deo,* etc. ubi objicit quod in divinis sunt relationes, non tamen in subjecto alio a fundamento, nec eodem; similiter propria passio, quæ importat relationem, vel est relatio, non videtur esse in subjecto, quia tunc esset posterior, et per consequens non idem, sed separabilis. Ad primum dicatur, quod in divinis prævenitur informatio, et accidentalitas, et subjectio propter infinitatem et simplicitatem divinam. Ad aliud concedo, quod est posterior passio subjecto, non tamen proprie receptio, nec informatio, sed transumptive et famose. Vide 8. d. 1. et prima d. 2. aliter tamen ibi quam in divinis, ut nosti.

Ulterius adverte diligenter qualiter paucis plura amplectitur ibi: *Relatio realis non est eadem res,* etc. et vide copiose Num. 10.
1. dist. 2. q. 4. et 5. et alibi.

Nota, quod in quibusdam antiquis originalibus in margine hîc habentur hæc verba: *Relatio aut est res vera, aut tantum rationis; si res vera, aut eadem a fundamento, aut alia a fundamento; si alia a fundamento, aut coæva fundamento, aut non coæva fundamento, secundum Syrwodum, A patet ex prima conclusione, et ita B. falsum C. improbatur ex 8. et ita etiam potest improbari D. et ita relinquitur E*; *ergo mutatio et compositio. Responsio, sicut respectus terminat mutationem, sic componit. Item infinitæ res*. Quære argumentum et responsionem inferius contra 9. et quia non ponuntur supra suo loco, ideo hîc omnia notabis.

Ulterius adverte infra ibi: *Contra, Dei ad creaturas*, quod in originalibus habetur ibi, quotatio vario modo; unde sicut a principio notavi, recurrit semper ad antiquos in materia Theologica; clarum enim est ubi habentur illa in opere suo, q. 30. d. 1. ex intentione, et alibi sæpe incidentaliter; remittit ergo se hîc ad Thomam et Henr. et Alexan. et Varr. quære, ut nosti, Summas et alia scripta eorum. Similiter intellige de aliis quotationibus parum post notatis, unde infra habet 9. q. 1. intellige de quodlibetis Henr. 9. scilicet Quodlibeto q. 1. sed omnia talia omitti possunt faciliter, quia veritas litteræ habetur sine eis. Ubi etiam dicit parum infra: *quare*, etc, potest referri ad sequentia in libro computando columnas ejus, quia quæstione sequente de hoc habetur, vel aliorum librorum. 26.

Objectio parum infra, quam non solvit

ibi : *Contra relatio quandoque*, etc. faciliter solvitur, nec multum repugnat bene intelligendo.

Consequenter adverte ad objectiones post illam conclusionem : *Limitatum, imperfectum, mutabile*, etc.qualiter currunt, et an velit eas concludere, vel qualiter solvi possent sustinendo illud quod impugnat, et brevitatis gratia pertractare singula hîc omitto. Vide cuncta dist. 30. 1. egregie 19. et 29. et 31. 1. et maxime in Francisco : quære plura ad hæc, hîc enim fundamenta omnia tetigit, sed alibi declaravit.

Infra ibi : *Relatio non est quo agens agit*, etc. ponit quatuor conclusiones simul, et valde notanter pertractat, ubi ab illo loco : *Pro quarta conclusione*, etc. usque illuc : *Omnia hæc membra*, etc. assignatur *Extra* in aliquibus originalibus. Ubi adverte quod post illa verba, *de primo et secundo* nota antequam addantur illa : *de tertio probatur*, etc. habetur spatium vacuum in aliquibus originalibus, quia videtur ibi littera deficere, sed satis completa est ; nam ibi tria tangit cum dicit parum ante, *de istis relationibus tertii modi*, etc. videlicet esse mutuas, esse per se, et esse rationis. Duo prima satis nota, tertium vero probat, si autem ibi addere volueris aliquid, considera plura quæ addi possent.

Nota valde ea quæ sequuntur de funda-
27. mento et relationibus secundi modi,et opiniones, et quære in 4. d. 13. copiose, et in Quodlibeto q. 13. et in primo Reportationum, d. 27. et 1. d. 2. q. 5. et alibi sæpe in doctrina ejus. Pro ampliori declaratione dictorum, vide Albertum et Thomam hîc et alibi, ut nosti, et imitare semper aquilam.

In originalibus habetur quædam remissio, seu allegatio infra ibi : *Quia forte materia magis dicitur materia compositi quam formæ*, et ponitur T. et sequitur *secunda conclusione de forma*, et debet intelligi per T. Theorematum, quia ibi habetur quod dicit, sed posset loco T, poni supra si prius Theoremata scripsit ; dubium autem est quod horum prius scripserit, an Theoremata, an certe hîs quæstiones, quia ibi etiam remittit se ad quæstiones, istas ; sed si volueris tenere quod has primo, dic quod hæc littera erat additio quantum ad hæc verba. Si vero e contra, quia illa videntur alphabetum quoddam Metaphysicale, dic consequenter ; primum tamen satis probabile est propter plura quæ non oportet hîc addere, sed infra in 9. q. 11. ad finem, videtur alia pars verior. Solebant enim Doctores nunc addere, nunc deponere, nunc limitare sua dicta, antequam ad manus aliorum traderentur, ideo de prius scriptis, posterioribus, et e contra aliqua jungebant, non ut hujus temporis scriptores festinantes agere solent, qui suos quinternos impressioni citius quam correctioni subjiciunt, ut infra sæpe facit ; nam quæstiones librorum sequentium allegat in præcedentibus, forte tamen non tenuit ordinem scribendi continuum in omnibus, nec ordine textus scripsit.

An prius scripsit Theoremata, quam Metaphysicam.

Consequenter solvendo primum dubium de numero 12. adverte ad illud, quære ; nam ubi supra in primo, dist. videlicet 30. tangitur hoc, et ubi quotantur alii ibidem, infra etiam quæst. sequente, satis copiose habetur de hoc et in Theorematibus Henr. ubique præsupponit, quia tempore suo famosus erat.

Solvendo etiam secundum dubium, ponitur quoddam *Extra* longum in aliquibus 28.
originalibus quod sic incipit : *Contra fieri in facto esse*, etc. usque ibi : *Ad tertium dicendum*, etc. et quia non videbatur littera multum utilis, omisimus eam præter primam objectionem tantum,

quam etiam omitte, vel dic consequenter; raro enim ponitur, sed subtilis argumentatio est, et nihil omittere decrevi ex tanti ingenii discursu, licet videantur verba aliorum, quare hic totum notabo, sequitur littera sic : *Item ens in actu, et ens in potentia non immediate dividunt ens, quia secundum expositionem istam, sed est in facto esse sub neutro membro coæquali. Contra dictum ad c. cum potentia et actus sufficienter dividant ens, cuilibet prædicato secundum genus et speciem correspondet propria potentia et proprius actus, si proprius actus est fieri per te; igitur relatio fundata in receptione habet terminum fieri, in quo etiam fundabatur alia relatio ad factum esse relationis primæ; si in altera, relatio oportet habere potentiam, illa autem per se ad proprium fieri terminabitur, et in primo relatio ad factum esse secundæ, et sic in infinitum; ergo,* etc. *Contra dictum ad d. si passio sit actus productio, receptio et motus, cum prius naturaliter recipiatur quam actus ejus, sequitur quod relatio fundata in illa, ut receptio, sit prior relatione fundata in ipsa, ut actus; similiter sicut ipse instas prior est productio; ergo,* etc. *Responsio, verum est; sed prior est productio formæ quam sua receptio. Contra, relatio quam ponis in passione, id est ad totum compositum, ut per se terminum, quem non præcedit, relatio; receptio autem formæ ipsum præcedit; ergo et relatio fundata in passione, ut receptio ad receptum, præcedit relationem productionis, ut tu ponis ipsam ad productum. Contra aliud additum ibi, si productum inquantum tale, alia et alia ratione dicatur ad actionem et passionem, quomodo ergo idem bis non dicitur? Contra dictum ad 8. si volitio non sit per se passio, sed receptio volitionis; ergo receptio volitionis primo terminat relationem potentiæ non ipsa volitio. Item si volitio non sit ipsa receptio, nec activa productio, sed forma producta sicut volitio, sicut enim volitio non est productiva alterius, ita nec albedo vel quantitas; et sicut albedo et quantitas requirunt actionem et passionem per se terminus sicut formæ producitur, ita et volitio. Hæc etiam videntur contra dictum ad 9. Ad primum quod fieri volitionis, quæ est qualitas informans, et est receptio illius qualitatis, et productio et passio, in quo fundatur relatio productionis ad productum, ideo nec modo potest volitio, quæ est qualitas producta, producere ipsam productionem passivam, sicut non activam; est ergo productio, sive receptio passiva, immediatus effectus actionis, quæ est elicitio, non quæ est qualitas elicita. Per hoc patet ad secundum quod idem non præcedit se, sed elicitio actio præcedit utrumque. Aliquis forte diceret consequenter quod sicut passio de genere Passionis non est sine termino, similiter nec actio sibi correspondens; sed utraque fundat illas tres relationes, volitio tamen, quæ non est per se passio, sed pro tanto, quia recepta in alio non habet terminum ulteriorem.* Tota ergo littera omnino est *Extra*, et tangit solutiones 2. 3. 4. et 8. dubiorum. Unde per c. intelligit 3. et per d. 4. etc. sicut sibi mos est in his Metaphysicalibus et Theorematibus et alibi; et an sit littera propria vel alterius, dubium est, sed propriam esse probabiliter apparet, satis tamen fracta et impertinens.

Ex his patet ad illam objectionem, quam non solvit contra solutionem quarti dubii. Similiter ad duas alias contra solutionem octavi dubii, quas non solvit, sed omnia examinabis.

Deinde cum dicit : *Ad 7. quære*, vide
valde signanter ad hæc, in primo d. 30. q. 30.

2. solvendo argumenta principalia, quære in Varr. et aliis antiquis ibidem idem.

Similiter parum infra cum dicit : *Ad* 9. *quære*, et quærit, seu quæritur quare. Vide ad hoc infra in 9. lib. et in 4. d. 13. et in Quodlibeto q. 13. et in primo Reportationum, d. 27. et in primo Anglico. d. 3. quæst. ultima, nam æquivocum est hoc nomen *actio*, et similiter hoc nomen *passio* : non ergo impugnat dicta, sed quærit quare, et ex illis locis declarat quare ; plura alia notabit diligens lector hîc, quia materia valde copiosa et ardua ; nil mirum ergo si ut plurimum problematice procedit hîc Doctor, sed quis in arduis certior aquila ? quære antiquos hîc et alibi.

Alia per se ut duplum ad dimidium, et triplum ad tertiam partem, et totaliter multiplicatum ad multiplicati partem, et continens ad contentum. Alia ut calefactivum ad calefactibile, et sectivum ad secabile, et omnino activum ad passivum ; alia vero ut mensurabile ad mensuram, et scibile ad scientiam, et sensibile ad sensum. *Text com.* 20.

QUÆSTIO XII.

Utrum convenienter ponat Philosophus tres modos relativorum ?

Arist. *hic c.* 15. D. Thom. *lect.* 17. *et in* 1. *p.q.* 13. *art.* 7. *et q.* 28. *art.* 1. Ferrar. et Cajet. *in iisdem locis.* Capriol. *in* 1. *dist.* 19. *q.* 2. *et dist.* 30. *q.* 1. Ant. Andr. *hic q.* 13. Flandria *q.* 16. *art.* 2. Hispal. *in* 2. *dist.* 19. *q.* 2. Suar. *disp.* 47. *Met. sect.* 10. Aversa. *q.* 19. *log.sect.* 7.

1. Quod non in communi. Isti diversi modi fundantur super diversa generalissima ; ergo relationes sunt in diversis generalissimis. Probatio consequentiæ : Si relatio sit idem cum fundamento, tunc patet ; si aliud, cum accipiat speciem et distinctionem a fundamento, tunc tantum differunt relationes, quantum fundamenta, quare si fundamenta distinguuntur genere, et relationes. Item, dicit Philosophus in 5. quod octo dicuntur dupla dualitatis ratione ; cum ergo duplicitas non insit aliis numeris, nisi per dualitatem, quæ est primum fundamentum duplicitatis, sequitur quod unitas et distinctio relationis sit a fundamento. Item, isti modi non sufficiunt, quia relativa secundum genus, sunt per se relativa, et non continentur sub istis modis. Probatio primi, quidquid est de intellectu generis, est de intellectu speciei ; ergo si genus dependet, et species similiter. Philosophus quoad secundum dicit in littera, de primo modo specialiter, idem non refertur per se ad diversa, sed idem continens refertur ad multa contenta. Item, omnia relativa sunt opposita in Prædicamentis, cap. de Oppositis, continens et contentum non. Probatio minoris in Prædicamentis c. de Quantitate, magnum et parvum non contraria sunt, quia idem dicitur magnum et parvum, similiter idem duplum ad hoc, et dimidium ad aliud ; ergo non sunt opposita. Quod etiam pars secunda illius modi non sit conveniens, quia identitas est relatio rationis ; ergo non est vera relatio hujusmodi. Probatio, identitas est una plurium, quando intellectus utitur uno ut duobus ; ergo identitas et similitudo realis non sunt in eodem genere. Item, idem, simile et æquale sunt per

se partes *unius*, sed in omni genere est *unum*; ergo, etc.

De secundo modo sic : relatio nec relativum non est fundamentum relationis, sed potentia activa et passiva referuntur; ergo relatio non fundatur super potentiam activam et passivam, nec sunt formæ relationis in hoc genere, sicut nec quantitas est forma qua duplum refertur, similiter nec qualitas est forma qua simile refertur. Item, si secundum potentiam activam aliquid dicatur relative, hoc est ad dictum secundum potentiam passivam, sed hoc non, quia tunc idem ad duo, quia potentia activa per se refertur ad agere; si igitur ad potentiam passivam, tunc idem per se ad duo.

De tertio modo, quod nihil refertur secundum illum modum, ambo relativa sunt in eodem genere; si non, tunc duo generalissima relationis; sed dicta sic non sunt in eodem genere, auctoritate Philosophi 10. c. 9. t. c. 22. Vult inter relativa non esse medium, quia non sunt in eodem genere, et ponit exemplum de scientia et de scibili. Item, ratione sic : omne quod habet rationem in genere Relationis, propriam illius generis, sive concretum sit, sive forma, sive sit denominativum, esse ejus est ad aliud se habere; esse scibilis non est ad aliud se habere, hîc in 5. quia non dependet ad scientiam, contrarium explicat Philosophus in littera. Text. com. 20.

SCHOLIUM I.

Tres modos relativorum assignatos a Philosopho sufficienter esse traditos, et solvit tria argumenta prima contra hoc adducta.

Ad quæstionem in generali, dico quod distinctio conveniens est. Ubi notandum quod quamvis relationes, sicut alia, habent distinctiones specificas secundum proprias differentias, tamen quia latent nos, accipimus distinctionem earum per fundamenta, ex quibus innotescit distinctio relativorum, sive relationum, scilicet effective, sive materialiter. 2. Tres modi relativorum sufficientes.

Ad argumenta in communi. Ad primum, nego consequentiam, quia non solum est ibi verum, sed in aliis, quia res in aliis generibus, sicut unitas potest fundari in ratione cujuscumque generis, et ratio tacta est; tamen quia illa fundamenta non habent aliquid, in quo conveniunt quod prædicatur de eis in *quid*, ideo non conveniunt genere, sicut relationes conveniunt in hoc, quod est habitudo ad aliud, et ideo sunt unius generis omnes. Tunc dico, quod super duo distincta generalissima potest fundari relatio ejusdem speciei; et cum accipitur quod accipiunt speciem a fundamentis, verum est, distinctio tamen non est tanta in relationibus, sicut in fundamentis, sicut anima et vermis distinguuntur inter se, non tamen tantum sicut Sol producens vermem effective, et Deus creans animam. Vel potest negari acceptum, quod non omnes relationes habent distinctionem a fundamentis, vel terminis. An relationes distinguuntur per fundamenta ? Super duo generalissima fundari possunt relationes ejusdem speciei.

Ad Philosophum scilicet quod 8. dicuntur dupla, etc. dico quod hoc non est quia dualitas est proprium fundamentum et primum dupli, ita quod non possit fundari Duplum

quomodo fundatur in dualitate? in alio, sed formaliter inest sibi dupleitas, per bis continere aliud; unde non est verum fundamentaliter, quod sunt scilicet 8. dupla dualitatis proportione, sive ratione, sed formaliter magis per hoc quod 8. bis continet 4. sicut duo unitatem bis. Ad aliud, quod antecedens est falsum, cum cadant vel reducantur ad aliquem illorum, et cum accipitur de genere, dicitur quod illa quæ referuntur ratione generis, non referuntur primo, sed solum per se, et omne relativum secundum genus refertur secundum aliquem illorum trium modorum, sed non primo unde non referri negat referri primo secundum aliquem istorum modorum, et non negat per se referri.

SCHOLIUM II.

Relationes primi modi fundari super quantitatem discretam vel continuam, sed prius super discretam. Solvit argumenta in initio quæstionis contra primum modum adducta, per optimam et singularem doctrinam multis deservientem, ut in margine noto. Acutissime expendit an identitas sit relatio realis, multis argumentis probans partem affirmativam.

3 De quæstione primi modi, et primo de prima parte, quod relationes ibi fundantur super aliquid de genere Quantitatis, scilicet super numerum, vel super continuum, prius tamen reperitur relatio illius partis in numeris, et ibi est comparando numerum ad numerum, ita quod oportet utrumque extremum esse numerum, vel comparando numerum ad unum, et est proportio multiplex, et ab istis discretis derivatur ad continua; sed aliqua relatio est hæc in discretis, quæ non in continuis, quia in numeris est mensura, ita quod ibi unitas aliquando replicata reddit aliud extremum; sed in continuis est aliquando proportio incommensurabilis sicut diameter costæ. (In continuis est aliquando proportio incommensurabilis, diameter et costa.) Ad primum patet jam, quod idem potest subjective referri ad multa contenta, sed continentia multiplicatur quoties aliud extremum multiplicatur. Ad aliud dicitur, quod consequentia non valet secundum quod continens et contentum sunt opposita, cujus probatio est: omnia opposita concludunt contradictoria, quia contradictio est prima oppositio; ergo ad quæ antecedentia non sequuntur contradictoria, nec aliqua alia oppositio, quia ad quod non sequitur consequens, nec antecedens; sed ad aliqua sumpta per comparationem ad diversa non sequuntur contradictoria, sed est ignorantia Elenchi; ergo nec aliqua alia oppositio sequitur. (Contradictio prima oppositio. Omnis oppositio infert contradictionem.) Contra, quomodo valet argumentum Philosophi in Prædicamentis de monte magno et parvo, qui dicuntur de eodem, et non sunt opposita per te. Ideo aliter dicitur, quod non omnia relativa dicuntur opposita, quia opposita comparantur simul ad idem, in eodem tempore; quando autem relativum aliquod comparatur ad diversa, relativa sunt, sed non opposita relativa. Vel aliter, quod sunt opposita, unde duplum et dimidium in communi sunt opposita relativa, sed duplum ad hoc, et dimidium ad hoc, non sunt opposita relativa. Vel aliter, quod sunt opposita secundum quod (Quid est oppositio?)

referuntur ad invicem; sed quando idem est generans et genitus, pater non refertur ad seipsum filium sed ad filium ejus, et inquantum filius ad patrem ejus, et isto modo pater et filius sunt opposita, et non aliter, sic est de duplo et dimidio in proposito.

4. Sed argumentum Philosophi valet, quia arguit ex hypothesi, quod magnum et parvum sint absolute contraria, tunc oppositio vera de eodem, quia ex hoc quod mons est magnus respectu hujus, absolute est magnus, et absolute parvus respectu majoris; ergo absolute contraria de eodem si sunt absolute contraria, sed non sunt absolute contraria.

An identitas sit relatio realis.

Ad aliud quod quæritur de *eodem simili* et *æquali*, quod relativa hæc fundantur super hoc unum, et tamen unum illorum est relativum rationis, scilicet identitas, quia relativi esse est ad aliud se habere; *idem* nullo modo potest ad aliud esse, nisi ad aliud ratione, quia inquantum simpliciter idem, intellectus utitur uno, ut duobus

Contra illud: Idem et diversum sunt contraria 10. hujus, t. c. 9. et inde, text. c. 13. ibid. text. c. 11. et 12. qui opposita et non privativa, nec contradictoria, sed contraria sunt in eodem genere ex 10. sed diversitas est relatio realis; ergo identitas, quia ens reale non opponitur enti rationis. Item, omne ens omni enti comparatum aut est idem aut diversum; idem ergo et diversum sunt contraria immediata circa ens, et convertibilia. Sed ens rationis est distinctum contra reale, et non est passio convertibilis cum ente extra animam, quia ens reale potest esse sine ente rationis; ergo identitas non est ens rationis. Item, si identitas esset ens rationis, non esset de consideratione Metaphysici, sed Logici, quod est contra Philosophum 4. hujus, cap. 2. text. com. 4. Item, contra rationem, si ratio valet, tunc idem omne est per accidens idem eidem, et non essentialiter. Probatio consequentiæ, de per se ratione hujus, quod est idem inquantum idem, est aliquid attributum sibi a ratione. Hæc dicit positio, quia essentia lapidis non est eadem sibi, nisi per aliquid attributum sibi a ratione, quia essentia ut fundamentum, et ut terminus, sunt idem per accidens, sicut homo et homo similis, quia ut est terminus, est aliquid cum attributo aliquo a ratione; et in alio termino similiter est aliqua compositio rei et rationis, et sic ille terminus compositus ex re et ratione est idem per accidens termino alii, ratione illius diversi attributi a ratione uni termino et alii, quia data uni termino et alii, sunt diversa.

An idem et diversum opponuntur contrarie?

Item tunc, omne idem esset diversum. Probatio, quia per se ratio referendi, idem sibi, est alietas ex hoc, quod intellectus attribuit aliquid rationis utrique termino; consequens impossibile, quia idem dividitur per accidens, et secundum se sicut unum, per Philosophum in littera; ergo aliquid est idem eidem secundum se. Item, omne per accidens reducitur ad per se 2. Physic. text. com. 66. ergo si nihil per se idem eidem, nec est aliquid idem per acci-

5. Utrum aliquid per se est idem sibi?

Text. non habente com.

dens. Item, si omne idem eidem per accidens, tunc per aliud, et erit identitas in infinitum; vel si stes, tunc identitas per accidens totius ad totum, quia per se rei scilicet fundamenti ad rem, et tunc relatio realis prima. Item, ex hoc sequitur impossibile, quia in omni affirmativa vera, eodem modo est unitas propositionis, quomodo est unitas extremorum; si tunc identitas extremorum est solum per accidens, ergo nulla propositio per se vera, quod hoc secundum conclusum sit impossibile, patet, quia intelliguntur duo opposita in eodem termino, quia per se identitas et alietas. Item, si sit relatio rationis, aut utrumque extremum est ens rationis, aut unum. Non unum tantum, quia identitas æqualiter fundatur in utroque termino; si utrumque, negant communiter, quia fundamentum alterius relationis est essentia realis, non in- Text. com. 20. quantum attribuitur sibi aliquid rationis. Item, si sic, ergo similiter similitudo et æqualitas, quia de ratione illorum relativorum est non alietas, sed ratione illorum est unitas in littera; ergo si propter unitatem est identitas relatio rationis, propter unitatem erunt illæ relationes rationis, sed hoc non concedunt.

SCHOLIUM III.

Optime explicat, quomodo identitas, similitudo et æqualitas fundantur, super eodem uno, quatenus dicit quid gradum perfectionis et formam, quod clarius habet 1. d. 19. q. 1. §. *De secundo,* et d. 3. q. 5. et d. 31. q. un. fusius, et 4. d. 6. q. 10. §. *Secunda ratio,* vide Anton. Andream hîc q. 13. Ponit modum sustinendi identitatem esse relationem realem, respondens argumento in contrarium adducto num. 4. sed oppositum ex propria, tenet hîc n. 8. et 1. d. 31. q. un. ubi docet identitatem unius personæ divinæ ad se, esse rationis, sed ad aliam personam, esse realem, quia sic habet tres conditiones requisitas ad relationem realem, scilicet fundamentum reale, extrema realiter existentia et resultantiam sine opere intellectus. Solvit n. 8. argumenta posita n. 4. et 5. probantia identitatem ejusdem ad se, esse relationem realem.

De tribus istis dicitur sic, quod hæc tria fundantur super *unum* quod est in diverso genere, quia sicut ens dicitur multipliciter, ita unitas; sicut ergo ens dividitur in diversa Prædicamenta, ita unitas in diversas unitates, ita quod identitas super unum in substantia, æqualitas super unum in quantitate, etc. Contra, omne ens omni enti comparatum, est idem aut diversum; ergo identitas non est tantum in genere substantiæ, sed in omni genere. Item, albedo comparata albedini non est similis sibi, nec æqualis, tunc eadem sibi, et diversa a nigredine. Item, Philosophus 5. hujus in fine de Opposi- Text. non habente comm. tis, diversum est secundum unamquamque Categoriam, si diversum, et idem, cum opponantur; ergo idem non determinatur solum ad genus Substantiæ. Item 4. cap. 2. text. c. 4. quod in omni genere reperiuntur et attribuuntur substantiæ primo. Quod *simile* non invenitur per se in genere Qualitatis, probo, individua ejusdem speciei, non solum habent unitatem specie, sed habent unitatem in differentia specifica, et inquantum sic unum, aut sunt eadem, pro-

prie loquendo, aut non; et si sic, tunc inconvenienter dividitur *unum* in unum numero, genere, et specie, et proportione; non ergo sunt eadem in differentia specifica; sunt ergo similia in differentia, cum conveniant in illa, et differentia prædicetur de illis in *quale*. Item Boetius: *Species est tenuis similitudo singularium*. De quantitate sic, in omni genere, loquendo de re illius generis, comparando eam ad aliam ejusdem, essentia hæc est æque perfecta ei, et in omni genere est unum primum, quod est mensura, etc. per cujus accessum dicuntur perfecta et minus perfecta; ergo æqualitas est ibi non fundata in quantitate. Item in genere Qualitatis, est majus et minus, non a majori et minori in quantitate, quod patet, alias equus esset magis albus quam margarita. Item Philosophus dicit 5. text. comm. 20. quod hæc tria fundantur super *unum* quod est principium numeri, et est metrum, non super unum diversorum generum. Conceduntur ergo rationes ad minus de eodem, quod idem et diversum reperitur in omni genere.

Text. com. 2. et inde.

Idem et diversum reperiri in omni genere.

7. De simili et æquali potest concedi idem, sive de quantitate et qualitate quæ sunt accidentia; unde est ibi æqualitas et similitudo essentiarum, quia idem simile et æquale significant relationes, et fundantur super unum principium numeri immediate, et remotum fundamentum est res diversorum generum secundum unam viam, et secundum aliam viam. Ista tria possunt fundari in omni genere super rem illius, inquantum res est quid; et inquantum sic una fundatur identitas, et inquantum res est æqualis, non solum accipitur, sed per differentiam essentialem, et inquantum sic una super ipsam fundatur similitudo. Similiter inquantum res habet quantitatem perfectionis, et est una, sic fundatur remotæ æqualitas super ipsam; hæc ergo tria sunt in omni genere, et sunt in genere relationis, ut species. Contra, aliqua habent unitatem secundum rem de genere actionis, inquantum est actio et accidens agentis; ergo hîc fundatur relatio, quæ non est identitas, nec similitudo, nec æqualitas. Concedo tunc, quod super unitatem in genere actionis, potest fundari relatio; cum ergo duo conveniunt in actione, illa relatio est alia ab istis. Item sequitur ex dictis, quod idem sit simile sibi, quia si res de genere Substantiæ sit qualis qualitate essentiali, et sic habens unitatem, sit similis; ergo iste homo, cum hæc habeat, esset similis sibi ipsi. Dico quod fundamentum identitatis est unum numero, ideo idem sibi idem, sed unitas similitudinis est unitas specie solum, ideo idem non est simile sibi.

Similitudo et æqualitas, in omni genere.

Quare idem non est simile sibi?

Ad argumenta, sustinendo quod identitas sit relatio realis. Ad primum, cum dicitur quod est habitudo rationis, dico quod non est de ratione relationis, quod sit habitudo ad aliud extremum realiter, sed quod sit habitudo ad correlativum, sive sit aliud realiter, sive non, sed hæc accidit relationi, unde potest esse realis. Hoc probatur, quia relatio talis fundatur super

Ad arg. n. 4.

Sustinetur identitatem es-

se relationem realem. unum; ergo ubi magis est concedenda unitas quam diversitas, ibi magis est concedenda relatio, talis unitas realis est maxima, quare. Item a similitudine in specie, dicitur aliquid simile in specie, et primum relativum est idem sibi, et refertur ad seipsum, et tamen ibi est relatio realis secundum omnes; ergo, etc. Item, quod dicitur, relatio est ad aliud se habere, hoc est verum de relativis suppositionis de primo modo, sed in aliis est unitas magis de ratione extremorum, quam alietas. Contra, si identitas est relatio realis, esset relatio res alia a fundamento, et tunc illud esset idem sibi, et procederetur in infinitum. Dicendum, quod illa identitas, quæ est relatio, non est relativum, sed ratio referendi; et quod illa relatio ut illa relatio, nec esset eadem sibi, nec diversa, sed esset ratio, qua aliquid esset idem sibi, et illud idem esset relativum per se, relatio autem non, et standum est tunc in primis. Ad primum argumentum principale in contrarium, quod ratio sumit falsum. Ad aliud quod non sunt partes *unius* quantum ad speciem quam significant, sed quia requirunt in diversis unitatem pro fundamentis proximis, sunt partes *unius*; quantum etiam ad fundamenta remota, dividunt aliquo modo unum, quia fundamentum identitatis est homo ut unus, similitudinis differentia hominis.

Quomodo simile, idem æquale, sunt partes unius.

8. Sustinendo aliam partem. Ad tres primas rationes, quod illæ propositiones veræ sunt ratione indivisionis essentiæ, non ratione relationis supervenientis. Ad aliud similiter. Ad quintum, conceditur quod idem sit sibi idem per accidens, quia aut idem accipitur pro forma quam significat, tunc hæc propositio est per se, *idem eidem idem;* si accipiatur sic, pro eo quod est idem, ut dicitur homo est idem homini, hæc est vera per accidens, fundamentaliter, non quia identitas accidit homini, quia sic albedo accidit homini, sed albedo est fundamentum similitudinis de se. Sed Socrates non est fundamentum identitatis, nisi ut attribuitur sibi aliquid a ratione. Ad aliud in contrarium, quod non oportet illud reduci ad aliquid, quod est per se tale, sed ad aliquid quod est per se causa illius, sic hæc identitas per accidens reducitur ad indivisionem fundamenti, quæ est per se. Ad primum in contrarium dicendum, quod distinctio illa de eodem, dicitur de eo quantum ad indivisionem, in qua fundatur identitas. Ad aliud de processu in infinitum. Dicitur quod idem per accidens, est idem per aliud, non quod illud aliud sit idem, nec per se, nec per aliud. Ad aliud de veritate propositionis quod non oportet propositionem veram esse secundum unitatem extremorum cum relationibus superadditis, sed veritas est ex identitate fundamentorum in quibus fundatur relatio identitatis. Ad aliud, omne idem erit diverso idem, verum est secundum rationem, unde ibi est identitas simpliciter, et diversitas secundum quid, et hæc non sunt opposita. Ad unum argumentum principale, dico quod utrumque extremum est aliquid rationis secundum quod refertur, fun-

Ad arg.

n. 4. posita.

Omne per accidens reducitur ad aliquid per se, exponitur.

Veritas propositionis ex identitate extremorum quomodo? Quomodo idem est diverso idem?

damentum remotum est reale, unitas essentialis. Ad aliud dico, quod similitudo et æqualitas fundantur in unitate reali, quia hæc albedo et illa habent unitatem realem inter se, si nunquam esset intellectus; et ex illa unitate movetur intellectus ad attribuendum illi unitati reali, unitatem speciei, et ista unitas, nec est unitas rationis, nec singularis, sed media, et in potentia ad unitatem rationis, quæ fundatur super eam.

Quare similitudo, et æqualitas sunt rationes reales, et non identitas.

9. De potentia activa et passiva, dicitur quod fundamentum relativorum in secundo modo fundatur in re de genere Actionis et Passionis, et hoc in rebus de genere Actionis, quibus correspondet passio. Fundatur etiam in principiis activis et passivis, sicut in forma, quæ est principium agendi, et illa quæ est principium patiendi, quæ sunt in tertia specie qualitatis secundum aliquos. Tamen hoc non oportet, quia si non esset aliquod principium immediatum operandi, nisi qualitas, tunc substantia nunquam generetur univoce, quia principium generandi, et substantia non sunt in eodem genere. Dicitur hîc, quod accidens agit in virtute substantiæ, quæ est univoca generato. Contra, aut in virtute ejus, ut causa efficiens, tunc habetur propositum, quia efficiens primum plus causat quam illud quod in virtute ejus causat, et immediatius, et habet aliquem effectum in generato, quem non habet aliud agens.

Substantia generat substantiam.

Dico tunc, quod principium agendi potest esse in genere Qualitatis, et in prima specie et in secunda et tertia, et potest esse substantia, unde in generatione Substantiæ, substantia est per se efficiens. Tunc dico, quod relationes secundi modi possunt fundari super hujusmodi principia agendi, et eo modo super principia patiendi fundatur relatio, aliquando substantia quanta est immediatum principium patiendi respectu albedinis. Ad argumenta, quod fundamenta sunt formæ absolutæ, quæ sunt principia agendi et patiendi, si accipias potentias, ut referuntur, accipis fundamentum cum relatione. Ad aliud, quod primo refertur ad potentiam passivam primo et per se, non primo ad agere.

Ad argumentum quod fit contra tertium modum, quod omnia relativa denominative dicta sunt in uno genere. Ad minorem nego. Ad probationem, quod loquitur de genere naturali, ubi inter opposita est transmutatio, et ubi prius permutatur aliquid ad medium, quam ad extremum; sed relativa non sunt sic opposita, et ideo non est ibi medium. Ad rationem dico, quod scibilis esse, est ad aliud se habere, et in aliis modis est mutua dependentia, quia extrema accipiuntur uniformiter, si actu unum et aliud, si in potentia, aliud in potentia; sed hæc mensura accipitur quasi actualiter, et mensurabile potentialiter, ut est per se terminus; si tamen accipitur proportionabiliter, est ibi mutua dependentia, sicut et in aliis modis, et sunt et non sunt simul, unde scibile se habet ad scientiam, in potentia. Contra Aristoteles in Prædicamentis, destructo scibili, destruitur scientia, non e contrario. Dicitur, quod

Quomodo omnia relativa sunt in eodem genere, et quomodo in diverso.

Destructo scibili destruitur scientia, non, e contra, exponitur.

hoc verum est, quod destructo scibili in potentia, destruitur scientia in potentia, et e converso; similiter destructo scito in actu, destruitur scientia in actu, et e contrario, destructa scientia in actu, destruitur scitum in actu. Sed destructa scientia in actu, non destruitur scibile in potentia.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio duodecima de conve-
10. nientia assignationis trium modorum relationis, text. c. 20. quæ satis clara est et correcta et notabilis. Ubi primo in generali proponit veritatem quæsiti, deinde in speciali discurrendo per singulos modos relativorum, ubi possent formari 4. q. ultim. 4. art. ut Ant. Andr. facit. Quære Thom. et Albert. et alios hic, et hunc maxime in Quodlibeto q. 6. et in primo d. 19. 29. et 31. et in 4. d. 6. et 12. et 13. ad plura quæ hic tangit, maxime de fundamentis horum modorum, et distinctione eorumdem et 27. dist. primi, vide Thomam in 4. d. 12. artic. 1. q. 2. Vide etiam Varr. ibi, et alibi maxime propter opiniones tacitas hic, et instantias hinc inde notabis.

Secundum numerum quidem igitur et potentiam dicta ad aliquid, omnia sunt ad aliquid, eo quod ipsum quod est, alterius dicitur ipsum quidem, sed non eo quod ad illud aliud. Mensurabile vero et scibile, intellectuale, eo quod aliud ad ipsum dicitur, ad aliquid dicuntur. Nam intellectuale aliquid significat, quod ipsius intellectus est. *Text. comm.* 20.

QUÆSTIO XIII.

Utrum tertius modus distinguitur a secundo?

Arist. *hic c.* 15. D. Thom. *ibid. lect.* 27. Anton. Andr. *q.* 16. Flandria *ead. q. art.* 7. Fons. *c.* 15. Suar. *disp.* 47. *Met. sect.* 3. Hurtad. *disp.* 15. *Met. sect.* 10. *subject.* 2. Aversa *q.* 19. *log. sect.* 7.

Quod non, in hoc modo ponitur
sensus et sensibile: sensus et sen- 1.
sibile referuntur secundum potentiam activam et passivam, secundum Philosophum 4. cap. t. c. 25. de veritate apparentium; sensibile est motivum sensus, et movens prius moto, et sic hæc, etc. Item, sensus est potentia naturalis; ergo in secunda specie Qualitatis, et potentia passiva est 2. de Anima, t. c. 51. et inde, et talis potentia est fundamentum relationis secundi modi. Quod scientia non refertur ad scibile, probatio: scientia per se est in genere Qualitatis. Sed tale non dependet secundum se. Contrarium ponitur a Philosopho in littera.

Ad quæstionem dicitur, quod non accipitur in tertio modo mensura quantitativa, sed perfectionis, alias non differret a primo modo, tunc mensura fundatur super omnem essentiam, et mensurari super habitum de genere Qualitatis.

Contra, quod accipi potest pro
mensura quantitativa, quia non Sententia D. Thom.
omne contentum mensurat continens quantitative, sicut patet de aliquibus numeris. Item, tempus mensurat motum, et tamen non reddit motum. Item, quod ille modus non appropriatur habitui et cognitioni et objecto, quia 10. text. com. 2. et inde, in omni genere est aliquod primum, quod est mensura; ergo circumscribendo omnem habitum, est aliquid in genere substantiæ, quod mensurat

rem omnem illius generis, et eodem modo in aliis generibus.

SCHOLIUM UNICUM.

Impugnata sententia D. Thomæ, explicat differentiam trium modorum, quod primus fundatur super genere Quantitatis; secundus super Actione et Passione, et earum principiis; tertius super omni genere, quia in omni genere est aliquod primum, quod est mensura cæterorum. Vide Doctorem in hunc text. et in Prædicam. q. 29, et Quodlib. 13. et Antonium Andr. hic q. 16.

2. ...rentia ...n modorum ...tionis. Tunc relationes primi modi fundantur præcise super rem de genere Quantitatis, et in genere Substantiæ non fundatur præcise aliquis modus; et relationes secundi modi fundantur in rebus de genere Actionis et Passionis, et super principia agendi et patiendi, quæ possunt esse in multis generibus. Relationes tertii modi fundantur in omni re cujuscumque generis, et etiam super ideam in mente divina, quia est mensura et perfectio ideati; et aliquando possunt fundari super res diversorum generum, quia quælibet res intelligibilis, et cognitio est in genere actionis, et habitus cognitivus in genere qualitatis. Sed videndum est qualiter mensuratur scientia et scibile, scientia practica nostra causatur a rebus, et ideo scibile mensurat scientiam. Sed artificialia causantur a scientia practica, et ibi scibile est mensurabile, et scientia mensura rei; unde omnia naturalia se habent ad scientiam Dei, sicut artificialia ad nostram, ita quod scientia Dei est mensura. Jam ergo patet, quod iste modus distinguitur a secundo modo, sicut patet ex prædictis, non per mutuam dependentiam, vel non mutuam, sed per fundamenta alia et alia, ut patet.

...ientia ...actica ...atur a ...bili, causat ...icialia.

Ad primum contra, quod sensus æquivocum ad potentiam naturalem, quæ est in genere Qualitatis, et ad actum sentiendi, et sic est in genere Actionis. Tunc sensus primo modo est fundamentum secundi modi; sensus secundo modo est fundamentum illius tertii modi, et sic ad aliud argumentum. Et ultra, quod scientia est in genere Qualitatis per se, non in relatione, quia *diversorum generum, et non subalternatim positorum*, etc. Sed scientia quæ est habitus, est proximum fundamentum relationis, sicut quaternarius in genere Quantitatis, et dupleitas in genere relationis.

Sensus ad secundum, et tertium modum relationis spectat.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio 13. de differentia tertii modi relativorum a secundo, t. c. 20. quæ brevis et clara est, sed instantias ex dictis prius tange, et alibi ubi supra, et quære Thomam, et alios hic pro opinione, quam tangit et impugnat, vide ubique Alexand. de Alexand. et Albert.

Non est autem intellectus ad hæc, cujus est intellectus, bis enim idem dictum utique erit; similiter autem et alicujus visus est visus, et non cujus est visus, quamvis hoc verum sit dicere, sed ad colorem, aut ad aliquid tale. Illo vero modo bis idem diceretur, quia est visus, cujus est visus. *Text. comm.* 20.

QUÆSTIO XIV.

Utrum idem referatur ad duo per se?

Arist. *hic c.* 15. D. Thom. *ibid. lect.* 17. *et in* 1. *p. q.* 42. *art.* 4. *ad* 3. Capriol. *in* 3. *dist.* 8.

q. un. Anton. Trombet. *hic q.* 7. Anton. Andr. *ibid. q.* 17. Flandria *q.* 16. *art.* 9. Fons. *c.* 15. *q.* 5. Suar. *disp.* 17. *Met. sect.* 18. §. 5. Vide Scotum. *in Prædicam. q.* 29. *et in* 3. *dist.* 8. *q. un.* et Lichet. *ibid.*

1. Quod sic, idem continens ad multa contenta, similiter una potentia activa ad agere, et ad potentiam passivam. Item, ad quidquid dependet genus, et species; ergo species refertur ad correlativum generis, et ad proprium, et ad utrumque per se. Item, species per se refertur ad genus, secundum Porphyrium, et per se ad individua. Species est, quod per se prædicatur de individuis, hîc ponitur *individua,* et definitur per ea, quia non ponitur ibi ut genus, nec ut subjectum; ergo tantum ut correlativum speciei; ergo, etc. Ad oppositum est Philosophus hîc in 5. text. c. 20. ubi habetur pro inconvenienti, quod idem bis dicatur.

SCHOLIUM UNICUM.

Resolutio idem non referri per se primo ad duo, bene tamen per se non primo, sed non ad quæcumque diversa, et explicat singula clare, de quo fuse agit de Prædicam. q. 29. Vide eum in hunc textum, et Anton. Andream hîc, quæst. 17.

2. Dicendum, quod idem non potest referri ad diversa primo; potest tamen per se non primo, quia illud competit alicui primo, quod competit ei per speciem suam, illud per se, quod competit sibi per causam in se; unde illa dicuntur relativa primo, quæ sunt hujusmodi per propriam rationem specificam, sicut pater per se. Alia per se dicuntur relativa, secundum aliquid intellectum in eis, sicut ratione generis sui, sicut medicina dicitur relative ratione scientiæ, quæ est genus ejus, quæ intelligitur in ea. Probatio primi, quia si sic, tunc relatio illa, quæ est ratio referendi unum ad duo extrema primo, esset duæ relationes essentialiter, quia ad duo non est primo eadem habitudo, sed relatio secundum se est habitudo. Tunc etiam idem haberet duas definitiones, quia per utrumque correlativum æque primo definitur, et tunc posset cognosci per unam, et non cognosci per aliam. Item, tunc idem posset esse et non esse simul: accipio duo correlativa, A et B, et C referatur ad utrumque; si C referatur ad A et æque primo ad B, cum A possit esse sine B, sequitur quod C relativum ad ambo, scilicet A et B, esset et non esset, si A esset destructo B. Item, possibile idem referri ad diversa non primo, quia primo et per se ad proprium correlativum, et per se non primo ad correlativum sui generis, verbi gratia, multiplex et submultiplex referuntur, duplum et dimidium referuntur; sed duplum per se et primo refertur ad dimidium, per se non primo ad submultiplex, quod est correlativum sui generis; et non est, ita quod submultiplex quod est per se correlativum, et non primum dupli, potest esse non existente dimidio. Sed dimidium non potest esse non existente submultiplici, sed idem non potest referri ad quæcumque diversa, quia si ad unum primo, et ad aliud per se, tunc oportet primum esse tale, quod non possit esse sine per

Idem re tur ad non pr mo.

Idem nc potest ferri a quæcur que dive sa.

se correlativo, quamvis e converso per se, sine primo correlativo. Probatio, quia si posset esse sine per se correlativo, sequitur quod unum extremum sit et non sit simul, quia existente dimidio necessarium est esse duplum, cujus est per se et primo correlativum. Sed destructo submultiplici, quod est per se correlativum dupli, et non primum, destruitur duplum; si ergo dimidium posset esse non existente submultiplici, simul esset duplum ad esse dimidii, et destrueretur ad destructionem per se correlativi. Item, esse per se correlativi, tantum ponit esse generis, et non ponit aliquid posterius genere; ergo.

3. Ad primum argumentum de continente et contento, dico quod non refertur ibi unum ad diversa primo, sed continens in communi ad contentum in communi, et continens quot species habet sub se, tot contentum. Et cum dicitur idem numerus potest continere multos numeros, dico quod intelligendum est de per se extremo relationis, non de subjectis relationis. Non enim oportet, quod una relatio sit in tot, sicut alia relatio, quia paternitas in uno subjecto, et filiationes in multis filiis, tamen quot filiationes sunt in diversis filiis, tot paternitates in uno qui est pater.

[...]a relatio non est in tot subjectis sicut altera.

Ad aliud, quod potentia activa primo refertur ad potentiam passivam, inquantum hujusmodi, per se inquantum potentia solum refertur, et non primo ad agere, et relativum primum scilicet potentia passiva, non potest esse sine per se correlativo non primo scilicet sine actu potentiæ activæ. Ad aliud, quod species primo refertur ad genus, et per se ad individua, unde genus est primum correlativum, et non potest esse sine individuis, quæ sunt per se correlativum. Auctoritas in contrarium patet, quia intellectus si dicitur ad intelligentem, et ad intelligibile, idem dicitur bis æque primo, quia respicit utrumque æque. Vel aliter, tunc omne accidens habet duo correlativa scilicet subjectum et objectum. Ad aliud, quod ad quod refertur genus, et species, verum est, sed non primo.

Quomodo potentia activa refertur ad agere, et ad passivam potentiam simul? Species primo refertur ad genus.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio 14. et ultima hujus quinti de habitudine *unius* ad plura, et possibilitate ejus, t. c. 20. quæ etiam satis clara et correcta est, et sententia Doctoris determinata et notabilis, quam etiam habet in Prædicamentis, c. de *Ad aliquid* q. fin. Vide 13. q. Quodlibeti art. 2. singularissime motiva aliorum ibi, et instantias hinc inde adducat lector.

LIBER SEXTUS

Philosophus postquam multa libro superiori tractasset de variis nominibus, ut principio, causa, potentia, toto, termino, falso, etc. quorum notitia videbatur necessaria ad rem ipsam tractandam, hîc incipit resolvere de objecto hujus scientiæ; et hac occasione, tractat de divisione scientiæ ut sic, et comparatione scientiarum inter se, et circa hæc, Doctor quatuor quæstiones disputat.

Quare tres erunt Philosophiæ Theoricæ, Mathematica, Physica, Theologia. *Text. comm.* 2.

QUÆSTIO I.

Utrum divisio scientiæ in Physicam, Mathematicam, et Divinam sit sufficiens?

Aristot. *hic c.* 1. *et lib.* 11. *c.* 6. Boet. *De Trinit. c.* 2. Damasc. *c.* 1. *Physiolog.* Avicen. 1. *Met. c.* 6. D. Thom. *hic lect.* 2. Albert. *ibid. tract.* 1. *c.* 2. Anton. Andr. *q.* 3. Mirand. *lib.* 13. *de Evers. sing. certam. sect.* 6. *et* 7. Fons. *hic c.* 1. *q.* 6. *sect.* 2. *et* 3. Hurtad. *disp.* 1. *Met. sect.* 6. *subject.* 2.

1. Arguitur quod non, quia Logica neque est circa agibilia, neque factibilia; ergo est speculativa, nec tamen est aliqua illarum; ergo, etc. Item, moralis nulla est istarum, est tamen Theorica. Probatio, nam omnis habitus intellectualis circa agibilia, est prudentia, quia sic definitur Prudentia 6. Ethicor. cap. 6. quod *est recta ratio agibilium;* moralis autem scientia non est prudentia, quia tunc omnes habentes eam essent prudentes, et ita virtuosi moraliter; ergo moralis scientia non est recta ratio circa agibilia, neque factibilia, ut patet; ergo, etc. Item, ens æqualiter dividitur in decem Genera ex 5. hujus, text. com. 14. ergo sicut unum dividens scilicet quantitas facit scientiam specialem, ut Mathematicam, ita quodlibet aliorum. Item, substantia incorporea habet proprietates, vel proprias passiones alias a passionibus entis et substantiæ, sicut et substantia corporea et perfectiores passiones habet, quanto est ens perfectius; ergo si de substantia corporea est scientia specialis, ut Mathematica, vel naturalis, in qua considerantur propriæ passiones ejus, ita videtur per locum a minori, quod de substantia incorporea est alia scientia specialis præter Metaphysicam, in qua non considerantur de ipsa, nisi propriæ passiones entis, vel substantiæ. Item, quod non sunt tot, videtur, quia Metaphysicus habet considerare omnia secundum quidditates suas, etiam in speciali; ergo et omnes passiones omnium; ergo non est alia scientia. Probatio antecedentis per Aristotelem hîc in littera, nulla scientia rationem facit de eo *quod quid est;* sed vel ex sensu supponunt *quod quid est* sui subjecti, vel aliunde accipiunt. Item, quod non sit distinctio inter Mathematicam et Metaphysicam,

arguitur, quia videntur esse de eodem; quantitas enim in utraque consideratur, sic etiam in naturali scientia consideratur, ut patet 2. Physicor. t. c. 16. et inde; ergo nec illa distinguitur ab alterutra istarum.

SCHOLIUM I.

Citatis Philosophi, et aliorum auctoritatibus, pro divisione scientiæ in Physicam, Mathematicam et Theologiam, adducit primam opinionem tenentem, tot esse scientias specie distinctas, quot sunt conclusiones diversæ demonstrabiles, quam impugnat duplici et clara ratione; hanc tamen ipse tenet 1. d. 3. q. 7. ad secundum in oppos. et q. 3. prol. q. 2. lateral. n. 5. et 3. d. 36. art. 2. §. *Quantum ad istum*, ubit se citat in hac quæst. ex quo patet, prius hoc opus scripsisse quam Theologiam. Vide eum de conditionibus objecti. 1. 3. q. 3.

In contrarium est Aristoteles in littera, text. com. 2. Item, in libel-
2. lo de Intelligentia Aristotelis. Item Avicenna 1. Metaphysicæ suæ. Item, Ptolomæus in primo Almagesti. Item, Boetius in libello suo de Trinitate. Et patet quod apud philosophantes est famosissima divisio.

Hîc primo videndum unde sumatur distinctio scientiarum. Circa hoc sunt duæ opiniones. Prima talis, scientia est habitus cognitivus conclusionis demonstrationis, sicut patet ex definitione scire, 1. Poster. text. com. 5. ergo quot sunt conclusiones demonstrabiles, tot sunt scientiæ. Consequentia probatur, nam habitus distinguitur per objecta, et ita scientiæ per scibilia, illa sunt conclusiones demonstrabiles. Item, habitus innotescunt per actus, respectu diversarum conclusionum sunt diversi actus sciendi specie; ergo et habitus diversi. Minor probatur, tum, quia illi actus sciendi sunt diversi, non tantum numero, quia sic distinguuntur actus sciendi circa eamdem conclusionem frequenter eliciti; differentia major differentia numerali videtur esse differentia specifica. Tum, quia aliquid per causam cognoscere, est aliquid scire, ex definitione *scire*, 1. Poster. ergo cum alia demonstratio sit per quam hujusmodi conclusio cognoscitur, et alia per quam illa, videtur quod aliud sit hoc *scire* ab illo, etiam specie; magis enim differunt illæ demonstrationes, quam numero tantum, quia sunt ex diversis principiis omnino. Et ista opinio ponit quodlibet complexum habere habitum proprium; si principium est, habet intellectum; si conclusio est, habet propriam scientiam.

[margin: ...ot esse ...entias ...ot con... clusiones diversæ.]

Contra istam opinionem arguitur, quia secundum ipsam Geometria vel quæcumque alia scientia, non est una, nisi unitate aggregationis ex multis habitibus, quod videtur contra intentionem Aristotelis ex multis locis in primo Posteriorum, et secundo.

Item, sic posset Metaphysica, et naturalis scientia dici una, quia aggregatione; inconveniens est autem quod tantam unitatem habeant inter se scientiæ, quæ ponuntur simpliciter diversæ, quantam habet una istarum inter se.

SCHOLIUM II.

Sententia Thomistarum, et videtur D. Thom. 1. 2. q. 54. art. 4. scientiam esse habitum

omnino simplicem et indivisibilem, ita ut non obstante diversitate specifica objectorum et actuum, ipsa maneat semper ejusdem speciei, quam primo explicat Doctor, sed fuse eam refutat, et urgentissimis rationibus, de quo videri potest Suar. in Metaphys. disput. 44. sectio. 11. et Antonius Andreas hic quæst. 3.

3. Dicunt alii, quod scientia una est secundum speciem specialissimam, quæ est circa subjectum unum, ad quod plura attribuuntur, quæ cum hoc habet unam rationem formalem considerandi omnia, quæ considerat; et talis in una anima est una numero ex multis actibus intelligendi generata, et ita una est; sicut in uno appetitu est una temperantia, licet ex multis actibus generata, et in una superficie una albedo intensa, licet esset successive ab eodem, vel diversis generantibus unica transmutatione, vel diversis transmutationibus inducta. Quia tamen non est omnino simile, distinguunt, quod quædam formæ recipientes magis et minus secundum gradum perfectionis, et completionis suæ inducuntur unica transmutatione, ut albedo, vel pluribus actibus conformibus, ut temperantia; quædam autem pluribus difformibus, ut scientiæ, in quarum generatione ponunt talem processum, quia secundum rectum ordinem acquirendi eas, ex actu cognoscendi principium primum talis scientiæ, habet ipsa primo generari, et tunc habetur totum esse illius habitus scientifici, licet in gradu infimo, et tunc iste habitus dicitur esse intellectus illius principii. Deinde cognoscendo alia principia, idem habitus, qui dicitur esse intellectus illius principii, augetur, et dicitur intellectus plurium principiorum istorum cognitorum, et ultra, ex principiis deducendo conclusiones, amplius augetur; et dicitur esse scientia istarum conclusionum, semper tamen manens idem habitus, non habens differentiam, nisi rationis tantum; sicut aliæ formæ, quæ recipiunt intensionem, in quocumque gradu, si stant in illo, non habent compositionem aliquam, quia in illo non habent differentiam aliquam, ultra gradus inferiores, quos virtualiter continent, nisi rationis tantum, et differentia rationis non sufficit ad compositionem.

Qualitas, alia una, alia pluribus, perfecte causatur mutationibus.

Explicatur extensio scientiæ sine sui mutatione.

Nec obstat, quod hi actus, ex quibus generatur et augetur habitus, videntur quasi differre specie, sicut intellectiones diversorum principiorum, vel diversarum conclusionum, vel quasi genere, sicut intellectiones principii, et intellectio conclusionis; differunt enim actus, sicut differunt objecta cognita, sed habitus unus ex omnibus est generatus, et ad similes actus inclinans. Hoc confirmatur, quia principium perfectius cognoscitur, quando ex illo conclusio deducitur, non autem esset ita, nisi habitus principii intenderetur; ergo alius non generatur, sed præexistens augetur. Dicunt etiam, quod talis habitus non tantum intenditur ex cognitione diversorum principiorum vel conclusionum, sed etiam ex frequenti consideratione ejusdem, ut sic unum principium magis cognoscatur illo habitu quam aliud, et una conclusio quam alia, quia frequentius considerata, semper autem

secundum istos cognitio prior est principium, et dispositio cognoscendi posterius, sive in principiis inter se, sive respectu conclusionum.

4\. Contra illam opinionem multipliciter arguitur. Primo sic : actus naturaliter est generativus habitus, secundum istos, per hoc quod naturaliter suam similitudinem relinquit in passo; differentium autem specie secundum proprias rationes agentium sunt diversæ similitudines reales; ergo quanta est differentia actuum, tanta et habituum. Confirmatur, quare enim actus differentes morales, ut temperantiæ et justitiæ, generant diversos habitus specie, nisi quia secundum proprias rationes specificas, naturales similitudines imprimunt potentiæ, consimiliter differentes, sicut et ipsi? ergo ubi est causa eadem, est idem effectus. Unde videtur sine ratione dictum, quod quidam habitus tantum generantur ex actibus uniformibus, quidam ex difformibus. Poterit enim aliquis ponere, quod non est nisi una virtus moralis, quæ generatur ex quocumque actu, et deinde augetur, non tantum per actus similes, sed etiam per difformes, sicut hîc ponitur de habitu scientiæ. Nec poterit plus improbari, ut videtur illud de unico habitu morali, quam istud de habitu scientifico.

[margin: ...anta est ...ifferentia ...abituum, ... actuum.]

[margin: ... scientia ...st habi-...s simplex ...lem est ...e habitu ...morali.]

Item, secundo sic : Aristoteles 6. Ethicor. distinguit intellectum a scientia, sicut habitum alium specie, licet ejusdem generis propinquioris quam sit alterum eorum cum opinione et prudentia; nunc autem videntur essentialius disparata, quæ sub eodem genere propinquiori continentur, sicut album et nigrum, quam album et dulce; ergo impossibilius videtur quod idem habitus sit intellectus et scientia, quam sit intellectus et opinio. Confirmatur illa ratio : verum inquantum evidens, natum est causare habitum sui in intellectu cognitivum. Similiter autem est alia ratio evidentiæ in principio et conclusione, quia in principio propter se ex terminis, in conclusione propter aliud per discursum; ergo, etc. Item, cum intellectu principiorum aliquorum et scientia aliquarum conclusionum in Geometria, stat ignorantia alicujus conclusionis ejusdem scientiæ, non tantum ignorantia negationis, sed etiam dispositionis per falsigraphum generata; impossibile est autem respectu ejusdem complexi, simul in eodem intellectu stare habitus oppositos; ergo respectu conclusionis ignoratæ non habetur habitus qui sit scientia ejus.

[margin: Alius habitus principii, alius conclusionis.]

[margin: Habitus oppositi respectu ejusdem non stant simul.]

Confirmatur, quia quando conclusio ignorata addiscitur, habitus oppositus ignorantiæ præcedenti inducitur; ergo, etc. Item sic confirmatur, quia videtur contradictio, quod ille habitus habeatur qui idem numero est respectu talis objecti, ut A, et tamen ex illo habitu nullus actus haberi posset circa A, nec etiam quantumcumque imperfectus ; patet autem quod circa conclusionem prædictam ignoratam, intellectus sic ignorans, ex toto habitu scientiæ quem habet, nullum potest habere 5.

actum sciendi, imo nec debilissime opinandi, cum firmiter teneat oppositum; ergo totus habitus quem habet, nullo modo erit idem numero, manens habitus illius conclusionis.

Si habitus esset simplex, eo intenso, posset quis quælibet illius scientiæ perfectius scire, quod est contra experientiam.

Item, quarto arguitur sic : ex habitu intenso potest aliquis perfectius agere circa quodcumque objectum cujus est, quam ex remisso; ergo si addiscendo novas conclusiones, intenditur habitus prior, poterit habens ipsum perfectius speculari quodlibet, respectu cujus ponitur esse habitus cujus est quam prius; et posse est necessarium, quantum est ex parte habitus, sed consequens est falsum; possibile est enim dum est in addiscendo conclusiones novas, quod obliviscatur alicujus prius sciti, aut minus perfecte sciat, quam ante illas conclusiones novas scivit, quando istam prius scitam frequentius consideravit; hoc patet per experimentum, qui enim addiscit secundum librum Geometriæ, dum ibi occupatur, negligit considerare conclusiones primi, saltem aliquas, quibus non utitur. Numquid cum didicerit secundum perfectius, poterit speculari quamlibet conclusionem primi quam prius, quando,secundo ignorato, frequenter conclusiones primi speculatur?

Confirmatur ista ratio, quia ista positio ponit duplicem modum augendi habitum, per actus similes, et per difformes. Per similes ponit quod illud perfectius scietur, cujus sunt illi actus, quam aliud circa quod non eliciuntur tot actus similes; ergo habitus respiciens frequenter hoc speculatum, augetur sine augmento habitus respicientis illud raro speculatum, quod est impossibile, si idem esset.

6. Gradus imperfectior non potest esse causa gradus perfectioris.

Item, quinto sic : gradus imperfectior in habitu, sive habitus secundum istum gradum, non potest esse causa gradus perfectioris, tunc enim effectus excederet causam in perfectione; cognitio autem principii videtur causa cognitionis conclusionis, cum arguat Aristoteles 1. Poster. text. comm. 5. *Propter quod unumquodque*, etc. Sed propter principia cognoscimus conclusiones; ergo, etc. Major autem non videtur vera, nisi in causis efficientibus; ergo non est infimus gradus in habitu recto ordine generatus, ille secundum quem respicit primum principium; esset autem, si esset unus habitus principii et conclusionis secundum quod isti ponunt. Si dicatur, quod gradus respiciens primum principium, est simpliciter perfectior gradu respiciente aliquod posterius præcise sumpto, non tamen illo posteriore gradu, secundum quod includit priorem, est autem causa primo modo tantum. Contra, hoc est dictum istorum, quod quilibet gradus est simplex, non habens præcedentes in se distinctos, nisi ratione tantum; ergo ille gradus correspondens ultimæ conclusioni, secundum propriam rationem illius gradus, non includit omnes præcedentes, sicut diceret de ultimo gradu alterationis; ille autem ultimus gradus secundum propriam rationem sui principii, videtur effectus secundum propriam ejus rationem, et in primo includi, et non e converso.

[Gr]adus [ha]bitus sunt [p]er se [ord]inati.

Item, in quacumque qualitate sunt gradus differentes, secundum magis et minus, illi habent ordinem essentialem, quod A includit B virtualiter, et C, A, et sic usque ad supremum, hoc patet in albedine. Probatur sic etiam, quia si non sunt ordinati, nihil unum est ex illis. Sed in isto habitu scientiæ non est dare tales gradus ordinatos respectu diversorum scibilium; ergo quæ respiciunt diversa scibilia, non sunt gradus ejusdem habitus, sed magis habitus differentes. Probatio minoris, multæ conclusiones Geometricæ sunt, quarum utralibet potest indifferenter sciri ante aliam; ergo ille gradus qui respicit unam illarum, non habet ordinem per se ad illum qui respicit aliam. Respondeo, quod gradus in habitu habent ordinem, licet non sit ordo objectorum. Contra, omnis gradus habitus respicit quodlibet contentum sub primo subjecto illius habitus, licet per actum remissiorem vel intensiorem; hîc quicumque gradus præcise non respicit quodcumque objectum, secundum quemcumque actum.

7. Illud potest esse argumentum ad principale : Si dicatur, quod gradus infimus non respicit quodlibet sub primo objecto, sed tantum illud circa quod potest esse imperfectissima operatio. Exemplum de minimo calore respectu stupæ. Contra, saltem quantumcumque detur infimum scibile, in illud potest omnis gradus superior, sed non e converso. Idem etiam argumentum probat multas esse prudentias, quia contingit habere rationem rectam circa materiam temperantiæ, non habendo circa materiam fortitudinis, et e converso, deducendo hoc ex principiis primis, et non illud. Confirmatur, quia actus generativi prudentiæ, hujus et illius, videntur differre, quantum actus generativi diversarum artium, vel magis propter concordiam prudentiæ cum appetitu. Ad istas rationes, licet possent dari aliquæ evasiones, distinguendo de habitu, ut est in tali et tali gradu, et ut est in tali gradu non est habitus talis objecti; sed ut in tali, quas evasiones perscrutari causa brevitatis omitto, non videtur tamen quomodo ad eas saltem earum aliquas, possit rationabiliter responderi, nam oporteret respondentem negare propositiones universales de habitibus sumptas, quæ in omnibus aliis habitibus sunt concessæ, et tales negando non inferendo instantiam, nisi in proposito, videtur esse irrationabiliter protervire ex 8. Topicor. Aliter enim viderentur posse negari tales universales in aliis habitibus, et deficerent propositiones quibus distinctio quorumcumque habituum probaretur, sicut patet in confirmatione primæ rationis supra, nisi dicas, hîc placet eas negare, ibi non. Quod adducitur pro confirmatione hujus opinionis, quod principium magis cognoscitur quando conclusio ex ipso deducitur; hoc si verum est, non concludit quod non sit alius habitus conclusionis, nam licet sit alius habitus, tamen principium intenditur propter speculationem principii in se, quæ tunc est intensior

Plures esse prudentias sequitur ad responsum.

An principium magis cognoscatur quando conclusio ex eo deducitur, et quomodo ?

communiter, quando conclusio ex illo deducitur, quam quando in se consideratur sine ordine ad quodcumque aliud. Quod autem in principio dicitur, quod una scientia est unius generis subjecti secundum unam rationem considerandi, et

Text. com. 43. accipitur ex Posterioribus, quomodo sit intelligendum, jam patebit.

SCHOLIUM III.

Sententia Doctoris tot esse scientias formales specie distinctas, quot conclusiones sic distinctæ, quam tenet locis Schol. primo citatis, et efficacissime probatur rationibus adductis a num. 4. Explicat nihilominus optime quomodo scientia dici potest una genere, quatenus virtute continet multa vera complexa, quæ includuntur in ejus objecto ; hoc enim includit essentialiter prædicatum in principiis primis, et virtualiter ea quæ conveniunt ei per se secundo modo, et sic et quidditative, et incomplexe cognito, cognoscuntur principia et conclusiones de eo ; et ideo habitus cognitivus ejus virtualiter continet multos habitus specie distinctos, vide Doct. locis citatis Schol. 1. et Anton. Andream hic q. 3.

8. Inter dictas ergo opiniones quodammodo mediando, potest dici, quod cum habitus intellectus sit qualitas quædam generata et firmata ex frequenti consideratione, vel unica perfecta, quandoque etiam ad consimilem inclinans intellectum respectu complexi speculandi,

Quid habitus intellectus ? Habitus intellectus duplex.

duplex potest poni habitus. Unus proprius, qui formaliter inclinat ad speculationem ejus, tanquam naturalis similitudo ex ejus consideratione derelicta. Alius communis, qui virtualiter inclinat ad speculationem ejus, inclinando formaliter ad speculationem alterius, in quo tale complexum virtualiter continetur. Primo modo potest concedi prima opinio, quot scibilia, tot scientiæ, secundum quod rationes contra secundam opinionem adductæ ostendunt. Secundo modo potest esse unus habitus respectu multorum complexorum. Cum enim conclusiones sint in principiis virtualiter, et principia virtualiter in subjecto, nam subjectum virtualiter includit prædicatum in principiis primis, et hoc essentialiter si sint per se primo modo, vel virtualiter si sint per se secundo modo, sequitur quod in subjecto incomplexo quidditative cognito, virtualiter contineantur principia et conclusiones de tali subjecto, ac sic tota notitia quæ de ipso subjecto nata est haberi; et etiam ulterius quæ nata est haberi de aliis per rationem ejus, sive sint inferiora contenta sub ipso, sive sint alia attributa ad ipsum, tanquam ad primum; ergo habitus inclinans formaliter ad speculandum tale subjectum secundum rationem quidditativam, inclinat virtualiter ad omnia complexa prædicta, sed primo ad cognoscenda de ipso subjecto; per se autem, sed non primo, ad cognoscenda de illis aliis per rationem ejus, et ita respectu omnium istorum est unus habitus virtualis.

Objectum scientiæ continet principia et conclusiones de eo.

Prima ergo distinctio scientiarum secundum conclusiones scitas, potest esse secundum species specialissimas, sed ista quæ est 9.
secundum subjectum, virtualiter continens, potest poni distinctio secundum genera proxima; sic intelligendo quod in una notitia subjecti omnes scientiæ primo mo-

do dictæ virtualiter contentæ, sunt unius generis tantum, sed notitia continens est una specie, sicut et subjectum cujus est, hoc modo potest intelligi illud: unius generis scilicet subjecti, est una scientia, vel una specie, et tunc est scientia virtualiter non formaliter, quia est incomplexa notitia et incomplexi; vel si scientia accipiatur formaliter, tunc non debet intelligi una specie specialissima, sed genere propinquo. Ultra scientiam secundo modo dictam, est minor unitas scientiæ, quæ est respectu multorum verorum complexorum, ad quæ non inclinat virtualiter unus habitus subjecti, nec primo, nec per se, ut in secundo modo, sed tantum in potentia et in universali; sicut habitus inclinans formaliter ad considerandum aliquod subjectum commune, inclinat ad considerandum propria inferiorum de ipsis, tantum in universali, quæ videlicet scienda sunt per proprias rationes inferiorum, non per naturam communis, et ista unitas minima potest dici unitas generis remoti, intelligendo simili modo, ut expositum est in secundo modo de scientia virtualiter, quæ est una specie, sed scientiæ omnes formaliter, in illa virtualiter contentæ sunt tantum una genere remoto.

[...]entia [...] genere.

Secundo videndum est, quomodo accipienda sit scientia speculativa quæ hîc dividitur. Ubi sciendum, quod intelligendum est hoc primo de scientia speculativa reali scilicet quæ considerat intentiones primas abstractas a singularibus realibus, et dictas de illis in *quid*, per quod excluditur Logica, quæ est de secundis intentionibus, quæ de nulla re primæ intentionis prædicantur in *quid*. Secundo intelligendum est de speculativa scientia stricte sumpta, quæ scilicet ex natura sui et subjecti, ordinatur tanquam ad finem ad *scire* tantum; non autem ad *scire* directivum in aliqua operatione, quæ non est essentialiter speculatio, per quod excluditur moralis, quæ large est speculativa, ut dicetur respondendo ad secundum argumentum. Tertio intelligendum est de speculativa possibili acquiri ab homine ex naturali lumine intellectus, scilicet ex principiis cognitis via sensus, quia cognitio nostra oritur a sensu, 1. Posterior. text. comm. 1. per quod excluditur speculativa cognitio de substantiis separatis, quantum ad propria ipsarum, ut dicetur respondendo ad quartum argumentum.

[...]culati[...] realis [...]tionis.

SCHOLIUM IV.

Pulcherrime explicat sufficientiam divisionis scientiæ realis speculativæ pro nunc nobis possibilis, in Physicam, Mathematicam, et divinam seu Metaphysicam, ex triplici objecto; ens enim secundum se consideratum habet passiones scibiles, et sic de eo est Metaphysica; sub ipso occurrunt decem Genera, de quibus actum est libro præced. q. 5. et de nullo horum secundum se considerato, via sensus dantur aliæ passiones demonstrabiles, præter communes et transcendentes, neque aliquod genus accidentis dividendo, invenietur subjectum primum alterius scientiæ, quia quodlibet accidens mediate vel immediate virtualiter continetur in specie aliqua substantiæ, et sic esto habeat aliquas passiones proprias demonstrabiles, non erit subjectum primum scientiæ. Ut ergo inveniatur subjectum aliarum scientiarum, substantia dividenda est; et quoad spiritualem pro nunc, nullæ propriæ passiones ejus sunt notæ nobis, et ideo de ea non habemus scien-

tiam, erant ergo aliæ scientiæ de corporea; huic inest primo quantitas continua et discreta, et hac mediante relationes super eam fundatæ, et qualitates quartæ speciei,¶ et sub hac consideratione habet passiones demonstrabiles, et consequenter est objectum scientiæ distinctæ a Metaphysica, nempe Matheseos. Ulterius eadem considerata, ut habens formam et principium determinatæ operationis, motus et quietis, habet multas passiones, et via sensus cognoscibiles, et sic datur de ea scientia alia speculativa, nempe Physica; nec est alia scientia speculativa, quæ sub his non contineatur. Alibi dicit accidens esse subjectum Mathematicæ, sed explicari potest de secundario. Ponit alias duas divisiones scientiæ, sed quia parvi sunt momenti, rejicit, explicans quomodo Metaphysica appropriate versatur circa intelligibilia, Mathematica circa imaginabilia, Physica circa sensibilia.

10. Scientiæ divisio sufficiens.

His visis ad quæstionem dicendum est, quod scientia speculativa cum triplici determinatione prædicta sumpta, sufficienter ab Aristotele dividitur, et hoc primaria divisione, quæ scilicet est in immediate contenta sub diviso, quod ostenditur sic: quia talis divisio non potest esse in scientias habentes unitatem primo modo, quia istæ sunt species specialissimæ et remotissimæ a diviso; ergo oportet quod sit in habentes unitatem secundo modo vel tertio; sed istarum unitatum utraque correspondet unitati subjecti virtualiter continentis totam scientiam, ut dictum est prius; ergo secundum distinctionem talium subjectorum, concluditur talis divisio scientiarum: sed talia subjecta prima speculabilia, proprie realia, de quibus possunt aliqua sciri via sensus, sunt tantum tria; ergo tantum tres scientiæ speculativæ propriæ et reales, et naturaliter scibiles. Minor ostenditur sic, ab omnibus speculabilibus realibus potest unum commune scilicet ens abstrahi, de cujus communitate alibi dictum est; hoc commune habet proprias passiones secundum Philosophum 4. Metaph. cujusmodi sunt omnia transcendentia denominativa, ut bonum, unum, verum, actus et potentia, etc. ergo de ente est aliqua scientia possibilis quantum ad tales passiones, et est necessaria, quia cognitio nostra procedit a communibus ad propria, ex 1. Physicor. text. com. 3. et inde, ens autem est objectum reale; quod patet, quia de rebus dicitur in *quid*, et est objectum proprie speculabile, quia circa ens inquantum ens, non est nata esse speculatio directiva in alia operatione a speculatione, et passiones ejus ex principiis cognoscibilibus via sensus de ipso ostendi possunt; ergo habemus unum subjectum primum, quod habet omnes conditiones prædictas, et sic patet una pars minoris.

Tria subjecta scientiarum.

Objectum Metaphy-sicæ, en quomod[o] 1. 4. q. Text. c.

Ens, objectum scientiæ propriæ, habens omnia requisita.

Ulterius, quia habitus propriorum in universali, non est respectu propriorum in inferioribus sub illo universali, nisi in potentia tantum et secundum quid, ad hoc quod intellectus circa alia speculativa perficiatur, oportet inferius descendere, quærendo subjecta specialia; sub ente autem, prima dividentia occurrunt decem generalissima, de quibus ex principiis notis via sensus, non sunt aliæ passiones demonstrabiles, nisi transcendentes; ergo nullum illorum est subjectum alterius scientiæ a Metaphysica, cujus tamen

Ens im[me]diate d[ivisum] in dec[em] gene[ra] sup, l. q. 5 de his tum e[x] Metaph[y]sica, [...] nulla a[...] Divis[...]

cientiarum non sumitur penes alicujus generis accidentis ivisionem.

nullum istorum est subjectum primum, sicut nec homo, licet immediatius insit substantiæ, quam homini passio, quæ primo inest enti. Quod si oportet ulterius dividere ad inveniendum subjectum alicujus scientiæ, non oportet procedere dividendo aliquod genus accidentis, nam quodlibet istorum et quælibet species cujuslibet eorum, in aliqua specie substantiæ virtualiter continetur, mediate vel immediate; et ita quodcumque istorum poneretur pro subjecto, licet forte haberet aliquam passionem de se scibilem, non esset tamen primum subjectum; ergo nec penes aliquod illorum accipietur distinctio prima scientiarum; ergo oportet dividere præcise substantiam, ut subjectum habeatur primum scientiæ alterius a Metaphysica divisa, aut substantia ponitur alterum membrum scilicet incorporea ad Metaphysicum pertinere, et hoc propter hanc rationem, quia ejusdem est considerare genus aliquod, et primum contentum sub illo, substantia incorporea prior est sub substantia.

11. Sed hæc ratio videtur deficere, tum quia scientia de diviso æqualiter videtur se habere ad utrumque dividens; ergo si est de uno sub propria ratione, et de altero. Tum, quia falsum supponitur, quod Metaphysica est de substantia primo, quod non est verum, sed tantummodo inquantum ens, et sic accidit considerationi ejus, quod perfectius participet rationem substantiæ. Ideo est alia ratio quare substantia separata ad Metaphysicum pertinet, secundum quod Aristoteles ponit in littera ipsam pertinere, quia videlicet etsi habeat proprias passiones sibi primo inhærentes, non tamen nobis scibiles via sensus; sed sic sunt solæ passiones entis de ipsa notæ, unde verum est quod ipsa est subjectum secundæ scientiæ speculativæ possibilis intellectui cognoscenti ipsam sub propria ratione, sed non nobis. Restat ergo substantia corporea, cui absolute consideratæ inest primo quantitas continua, et secundum aliquos discreta, et mediante quantitate, omnia quæ quantitatem consequuntur, ut relationes fundatæ super quantitatem, et qualitates quartæ speciei. Et istæ passiones sunt de ipsa cognoscibiles ex principiis notis via sensus; ergo ipsa potest esse et est scientiæ speculativæ subjectum possibilis nobis, alterius a Metaphysica, et hæc vocatur Mathematica; quæ licet dicatur de quanto, vel quantitate, quia non multum Mathematica comparat quantitatem ad substantiam corpoream, tamen subjectum primum virtute continens omnia, est substantia corporea. Ulterius eadem substantia corporea non contracta ad inferius, sed alio modo considerata scilicet inquantum habens formam, quæ est principium determinatæ operationis, et motus et quietis, habet multas passiones sic sibi inhærentes, et scibiles per viam sensus; ergo quoad illas erit alia speculativa, quæ dicitur Physica sive naturalis. Præter istas non potest inveniri alia scientia speculativa, quæ non sub aliqua istarum contineatur, puta si sit de

ubstantia parata an pectat ad etaphysicum? olæ passiones entis possunt a obis cognosci de ubstantia.

Substantia corporea quomodo objectum Mathematicæ?

Quomodo substantia corporea est subjectum Physicæ?

aliqua substantia inferiori, vel in aliqua istarum includatur, puta si sit de aliquo accidente; ergo sunt tantum istæ tres primo dividentes speculativam scientiam penes tria subjecta, habentia conditiones superius expressas.

12. Tres tantum esse scientias, quia tria tantum objecta.

Intelligendum est ergo ex dictis, quod si scientia dividatur penes objectum, qualis est prima divisio ejus, ut dictum est, quia differentiæ specificæ sunt ignotæ, quod sic poterit divisio procedere : Scientia alia est de conceptu communissimo, per se passiones habente scilicet de ente, et alia de conceptu minus communi, primo passiones habente; et per *primo* excluditur omne accidens, intelligendo sic, quod primo habens passiones non sit passio alterius. Ulterius, secundum membrum subdividitur in scientiam de substantia incorporea, quæ non est nobis possibilis pro nunc, et in scientiam de substantia corporea.

Tertia divisione secundum membrum subdividitur in scientiam de substantia corporea, inquantum sic, et sic consideratur. Non ergo quodlibet membrum prædictæ divisionis æque unum, sed Metaphysica, in qua primo stat divisio, est una unitate generis proximi, non habens sub se nisi species specialissimas, unde est una secundo modo. Mathematica, sive Physica in qua in tertio gradu stat divisio, est una tantum unitate generis remoti, et tertio modo, quarum utraque in plures descendit, habentes unitatem secundo modo.

Metaphysica una genere proximo, Physica una genere remoto.

Contra, unitas habitus est ab objecto; ergo a magis uno major unitas, minus commune est magis unum. Respondeo, etsi communius sit minus unum in re, et magis diversificatum quam minus commune, tamen est æque unum intelligibile, quia ita unico et simplici actu intelligendi, intelligitur animal, sicut homo et ita proprius habitus utriusque est æque unus in se; sed habitus diversi in isto uno contenti virtualiter, non habebunt æqualem unitatem, nisi in isto uno æqualiter includantur, nam habent unitatem ex hoc, quod includuntur; non autem æqualiter includit corpus Physicum omnes conclusiones scientiæ naturalis, et ens omnes conclusiones Metaphysicæ, quia ens includit istas secundo modo, corpus Physicum istas non nisi tertio modo.

Aliter ens includit conclusiones Metaphysicas, et corpus Physicum Physicas.

13. Metaphysicus abstrahit a materia, Mathematicus a materia mobili, Physicus materia singularia tantum.

Ex ista distinctione penes subjecta prima, patet causa illius distinctionis, quam Aristoteles ponit in littera scilicet penes modos definiendi; ideo enim Metaphysicus definiendo, omnino abstrahit a materia, quia sicut ens quod primo considerat, ita et quodlibet inquantum sub ejus considerationem cadit, non includit materiam secundum quod vult Avicenna 1. Metaph. Mathematica vero, quia considerat substantiam corpoream sub tali conceptu, secundum quem includit principia propria quantitatis, et ita necessario requirit materiam licet non ut principium potentiale sive mobile, ideo Mathematicus sic definit per materiam, non inquantum principium motus. Physica vero considerat substantiam corpoream, inquantum in conceptu quem de corpore habet inclu-

duntur principia motus et operationis; ideo per materiam sic definit, non quod motum ponat in definitione, quia ille est passio apud eum, sed materiam secundum considerationem contractam, secundum quam est principium motus.

Metaphysica circa intelligibilia, Mathematica circa imaginabilia, Physica circa sensibilia.

Assignantur et aliæ distinctiones istarum, quia Metaphysica est circa maxime intelligibilia, et Mathematica circa imaginabilia, Naturalis circa sensibilia, quod intelligitur secundum quamdam appropriationem. Omnis enim scientia est circa intelligibilia, sed Metaphysicalia nec in universali, nec in particulari, sunt proprie sensibilia, sicut nec entitas, nec unitas, nec ista entitas, vel unitas, licet ex sensibus cognoscantur. Mathematica in singularibus et naturalia sunt imaginabilia, sed Mathematica non sunt sensibilia primo, licet per se, Naturalia primo, licet nòn motus, nec quies.

Alia assignatur distinctio pęnes gradus certitudinis. Sed nec præcedens multum probat, nec ista, quia quælibet est ex principiis necessariis, et ad conclusiones necessarias.

SCHOLIUM V.

Habet exquisita doctrinalia in solutionibus argumentorum. Ad primum Logicam esse proprius speculativam, et aliquo modo practicam, ita habet q. 4. prol. num. 3. Ad secundum moralem scientiam esse practicam, ut habet q. 4. prol. num. 11. large tamen dici speculativam, ut habet ibi. Vide eum 1. d. 38. Ad tertium optime explicat quomodo quantitas dicitur esse objectum Mathematicæ, cum vere non sit, ibidem docet fuse, corpus mobile non esse subjectum Physicæ. Idem habet 2. Phys. text. 18. et q. 6. Ad quartum ex dictis patet quare de aliis generibus non est scientia. Ad quintum ostensum est l. 1. q. 9. quod Metaphysicus non agit de rationibus particularibus entis.

14. An Logica sit practica? q. 4. prol. n. 3.

Ad primum argumentum de Logica, licet posset dici quod Logica est practica, quia non est tantum propter *scire* proprium, sed propter *scire* directivum in aliquo actu; quia enim intellectus in actu proprio discursivo potest errare, indiget habitu directivo, priusquam dirigat in aliis secundum Boetium super Porphyrium, ideo Logica potest dici prima practica inventa, extendendo nomen, quia tamen iste actus in quo dirigit, non est nisi speculatio, ideo Logica proprie non est practica; non est enim finis ejus veritas, confesse se habens appetitui recto, quæ veritas est finis practicæ ex 6. Ethic. cap. 3. Tunc dicendum est quod non est speculativa realis, quæ sola hîc dividitur.

Ad secundum de Ethica, respondeo, omnis habitus cognitivus circa objectum operabile ex natura rei et objecti, est directivus in operatione, licet non ex usu habentis; sed aliquis habitus est directivus incomplete, et quasi a remotiori, sicut qui est circa magis universalia, aliquis magis perfecte et de propinquo, sicut qui est circa magis particularia, actus enim sunt circa singularia; unde experientia magis dirigit in operando, quam ars sine experientia 1. Metaph. in proœmio et sic habitus incomplete dirigens comparative et large, potest dici speculativus, quia ex se non sufficit ad dirigendum sine particulari determinante et appli-

Moralis scientia, quomodo speculativa et practica? Scot. q. 4. prol. n. 11.

cante, et sic posset moralis scientia dici speculativa, sed non proprie et stricte, sicut hîc sumitur speculativa. Item cum arguitur ex definitione prudentiæ, respondeo, illa definitio debet intelligi de ratione agibilium, id est, directiva circa agibilia perfecte et immediate et in particulari, sed scientia moralis est alio modo respectu agibilium scilicet in universali, et insufficiens ex se ad dirigendum circa ista. Contra, tunc Philosophus 6. Ethic. cap. 4. insufficienter enumerat habitus cognitivos, quia moralis scientia sub nullo eorum quos ibi ponit, videtur contineri.

Quomodo prudentia differt a scientia morali?

Respondeo, qui poneret quod habitus idem est, sed tantum differens secundum magis et minus, ille qui dirigit in universali, et qui in particulari, posset dicere quod Philosophus ibi sub prudentia comprehendit scientiam moralem, tanquam imperfectum sub perfecto; idem tamen sunt in essentia, et convenientius ibi posuit habitum perfectum quam imperfectum, quia perfectus est magis virtus intellectus, de qua virtute intelligibili, ibi intendit.

15. Alius qui ponit, quod licet habitus sit practicus ex ratione formali objecti, quod est operabile, non tamen intellectus est practicus, nisi ad considerandum motus ex appetitu finis, et considerationem suam ordinans ad opus, sed cum hoc deberet, ut videtur innuere, quod Philosophus ibi distinguit habitus intellectus speculativi et practici, quia dicit Aristoteles mentis speculativæ et practicæ; mens sumitur pro intellectu, et tunc haberet dicere quod scientia moralis, licet sit habitus practicus, est tamen intellectus speculativi, et hoc expresse dicit sic opinans, quod alius est habitus ille qui est tantum practicus, et tamen est intellectus speculativi, qui habitus respicit operabile in universali, et alius ille qui respicit operabile in particulari, et est intellectus practici. Secundum hanc opinionem videtur esse dicendum, quod scientia moralis continetur sub scientia, quam Aristoteles ponit ibi, habitum intellectus speculativi.

Ad tertium dicendum, quod falsum assumit, quod quantitas sit subjectum Mathematicæ, sicut dictum est in solutione quæstionis, quia tamen quantitas non ostenditur inesse substantiæ corporeæ, sed quasi medium supponitur; et de substantia corporea non ostenditur aliquid in Mathematica, nisi per naturam quantitatis, tanquam primæ passionis, ideo videtur esse quasi ratio propria subjecti illius scientiæ, et quasi ponitur subjectum, licet sit ibi passio, quia includitur in subjecto priori, ut ibi dictum est.

Quantitas non est objectum Mathematicæ.

Quare datur scientia specialis ratione quantitatis et non aliorum accidentium?

Quare autem hoc modo de substantia corporea est scientia specialis per rationem quantitatis, ut primæ passionis ejus, et non sic de aliis accidentibus? Ratio est, quia quantitatem consequuntur multa quæ per ipsam insunt subjecto ejus, et per ipsam de illo sunt scibilia ex principiis notis via sensus, non sic per alia genera accidentium; tamen qualitas quantum ad tres primas species, aut saltem quantum ad tertiam speciem, quasi simili modo potest po-

ni se habere in scientia naturali nisi quod in illa scientia quantitas aliquo modo consideratur non absolute, sed ut contracta ex 2. Physicorum, t. c. 16. et inde.

16. Consideratur etiam forma substantialis determinata, quæ est principium determinationis quantitatis ex 2. de Anima, t. c. 41. *omni natura constantium*, etc. et etiam qualitatum naturalium, ita quod Mathematicus per rationem substantiæ corporeæ, sive in communi, sive in particulari, quasi nihil ostendit, sed omnia per rationem quantitatis, quæ est prima passio; naturalis autem per rationem substantiæ habentis formam determinatam substantialem, quæ est vere natura, sive in universali, sive in particulari consideretur, tanquam per primum medium, si esset *propter quid* tradita, haberet ostendere determinatam quantitatem de tali substantia, et etiam qualitatem tertiæ speciei; et per istas duas passiones primas, quarum neutra alteram ostendit, licet habeant ordinem in inhærendo substantiæ corporeæ, ostenderentur omnes passiones posteriores de substantia naturali. Unde valde inconvenienter videtur mobile poni formalis ratio subjecti in Physica, cum sit passio remota valde. Prius enim supponitur quod substantia sit quanta quantitate determinata, quam quod sit mobilis secundum quantitatem, quia quantitas in communi abstrahit a motu. Prius etiam quod sit qualis qualitate tertiæ speciei, quam ostendatur mobilis secundum qualitatem, quia in ista sola specie est motus alterationis ex 7. Physicorum, t. c. 14. et inde. Prius etiam quam ostendatur corpus esse mobile localiter, ostenditur habere ubi determinatum, quod præsupponit quantitatem determinatam; et similiter qualitatem, si accipiatur ubi determinatum, quantum ad differentiam certam positionis, quia talis determinatio sequitur qualitatem naturalem, ut gravitatem deorsum, levitatem sursum, vel neutralitatem, per quam intelligitur qualitas cœlestis ignota et proprium *Ubi* cœlorum. Intellige ista prius ostendi esse quanta, qualia, et ubi cum actu, vel aptitudine, sic enim intelligendæ sunt conclusiones demonstrationum, non de actuali existentia.

Corpus mobile non est objectum in Physica.

Quod si dicatur, substantia naturalis quædam est generabilis et corruptibilis, inquantum habet talem formam substantialem, et est quædam ingenerabilis et incorruptibilis, quia habet talem, ita quod ista mutatio non videtur præsupponere aliud ostensum de substantia. Respondeo, tamen ipsa est passio, et ostenditur per propriam rationem subjecti.

Similiter potest aliter dici quod 17.
Philosophi non concluserunt substantiam corruptibilem, nisi esset alterabilis a propriis dispositionibus, et ita in fine alterationis, corruptibilis. Sic ergo posset dici, quod generabile præsupponit ostendi quod sit alterabile. Sed hoc non est verum, nisi nobis, qui procedimus a posteriori in naturalibus demonstrando, quia in re prius inest esse generabile, ideo detur prima responsio. Sed si dicatur, ideo scientia naturalis est de mobi-

Generabile supponit alterabile.

li, quia considerat passiones, quæ sunt extra essentiam substantiæ, et vere accidentia ejus, secundum quæ subjectum est mobile. Metaphysica non sic, quia unitas non est vere accidens entis; hoc non videtur valere, quia sic Mathematica esset de mobili. Similiter hoc si aliquid concludit, non concludit mobile esse rationem subjecti, sed passionem aliquam, sed nec hoc concludit, quia immobiliter se habet ad proprias passiones.

Objectum Physicæ quomodo dicitur mobile.

Contra, quomodo ergo salvabitur Aristoteles, qui videtur dicere in littera, t. c. 2. quod in ratione naturalium cadit motus. Et Avicenna 1. Metaphysic. quod est de ente mobili? et multa dicta similia naturalium inveniuntur. Respondeo, mobile significat aptitudinem ad motum, quæ aptitudo, si intelligatur remota, inest substantiæ Physicæ, ex principiis propriis substantialibus; itaque per istam determinationem non ponitur motus quomodocumque sumptus, propria ratio formalis subjecti Physicæ, sed tantum contrahitur corpus ad considerationem sui, quantum ad prima principia propria inquantum principiant motum, et sic excluditur consideratio corporis pertinens ad Mathematicam. Ad quartam rationem, patet ex prædictis in corpore quæstionis.

18. Ad quintam dictum est super primum Metaphysicæ q. 8. et ostensum est quod antecedens assumptum est falsum. Ad textum Aristotelis responsio, ejus *quod quid est* non est demonstratio, sicut nec in alia scientia, ita nec in Metaphysica, sed aliæ scientiæ, *quod quid est* sui subjecti supponunt ex sensu; si tantum confusam cognitionem illius quidditatis requirunt, puta ad sciendum binarium esse parem, sufficit quælibet cognitio confusa de binario accepta a sensu, cum qua etiam stat ignorantia, an binarius sit substantia vel accidens, quantitas aut qualitas, aut aliunde accipiunt, ideo a Metaphysico; si distinctam ejus notitiam requirunt, puta non scietur quod homo est animal perfectissimum, sine notitia subjecti, an sit substantia vel accidens, et sic procedendo. Et hoc aliquo modo accipitur a Metaphysico, qui Metaphysicus de isto *quod quid est*, distincte cognoscendo, rationem facit, prout possibile est rationem fieri ad *quod quid est* inquirendum. Cum enim talis ratio sit via divisiva ex 2. Posteriorum, quæ debet incipere a communissimis, quæ certum est inesse illi, cujus *quid* quæritur, quatenus ista communissima a Metaphysico considerantur, eatenus Metaphysicus juvat ad faciendum rationem de *quod quid est* subjectorum specialium, et etiam quatenus dividens in processu suo dirigitur per quædam principia Metaphysicalia communia, ut *de quolibet affirmatio vel negatio.*

Quomodo supponitur quod quid est subjecti scientiarum.

Quomodo Logicus inquirit quod quid est sui subjecti?

Contra illud, Metaphysica non videtur necessaria quin quicumque alius artifex utens Logica, cujus usus est communis, etiam Metaphysicæ possit *quid* sui subjecti inquirere. Respondeo, in tali inquisitione nullus artifex est, quia ista investigatio præcedit omnem processum scientiæ, quæ est per demonstrationem, supposito *quod*

quid est subjecti, sive confuso, sive distincto; sed in dividendo quod realitatis est, Metaphysici est, quod processus rationis, Logici est. Contra, si procedatur per conceptus reales ad Metaphysicum non spectantes, ut per conceptum corporis, antequam dividendo habeatur *quid* subjecti, numquid talis est in procedendo Mathematicus seu Naturalis? Responsio, prædicatum dictum in *quid*, naturaliter notius est de subjecto quam quæcumque passio, sed non nobis. Ideo si ordine naturalis notitiæ procederet dividens, nihil faceret nisi abjiceret disconveniens, et acciperet conveniens. Sed qui sibi notitiam acquirit ex aliqua passione nota via sensus, unum abjicit, aliud assumit, vel ex aliquibus propositionibus sibi aliunde notis, et quatenus illis utitur talis artifex est ad quem illæ spectant, licet imperfecte sit talis; omnis autem investigans *quid* per divisionem, etiam si non per omnia intermedia procedat, Metaphysicis uti oportet.

19. Sciens particularis confusam notitiam subjecti accipit a sensu.

Nullus est itaque particularis sciens præcise, puta elementicus, sive lapidicus seu planticus, nisi qui præcise confusam notitiam subjecti accipit ex sensu; et isto supposito, passiones ostendit illi inesse, quas ex tali ejus notitia potest de ea ostendere. Et licet talis sit perfectus planticus vel plantista, est tamen imperfectus sciens, quia etiam plantam imperfecte novit; potest enim ignorare an sit substantia, etiam non considerare an sit ens, si nunquam conceptum entis ab illo abstraxit, et hoc intellige nisi in demonstrando utatur aliquibus principiis communibus, pro quorum intellectu oportet conceptus communes abstrahere.

Essentialius novit quælibet scientia quid proprii subjecti, quam Metaphysica.

Ex his patet, quod cum alicujus cognoscibilis essentialior sit illa cognitio, quæ est in particulari, licet magis confuse, quam quæ est ejus in universali, tantum potens applicari ad ipsum in particulari et distincte, et de quocumque subjecto speciali, prima cognitio habeatur in scientia propria de ipso, secunda autem in Metaphysica essentialius cognoscit quælibet scientia specialis *quid* proprii subjecti, quam Metaphysicus. Metaphysicus etiam sine ista perfectus est, particularis sine illa nihil scit, tamen applicando Metaphysicam ad notitiam confusam, potest perfectior haberi de subjecto, quam habet particularis inquantum talis; sic exposita videtur littera Aristotelis.

Ordo in intelligendo.

Hîc nota ordinem intellectus nostri, intelligendo quomodo confusum sensibile primo intelligit, et in illo imperfecte communissima. Deinde illa communissima percipit, et distincta notitia. Deinde particularia distincte, ita quod Metaphysica prima, quia est circa confusissima cognoscibilia, et imperfecta, et ultima, quantum ad distinctam notitiam, potest sequi alias confusas, sed non distinctas.

Quomodo quantitas consideratur in Metaphysica et Mathematica.

Ad sextum quantitas est subjectum remotum respectu passionum Metaphysicarum, quæ sunt primo entis. Ens autem, absolute sumpta prima passio corporis, ut est subjectum in Mathematica, contracta autem est passio corporis, ut est subjectum Physicæ. Primo istorum modorum, non est cura, quid

ad quam scientiam pertineat, quia sic lapis et albedo considerantur in Metaphysica. Secundo autem modo et tertio, licet sit distinctio sufficiens propter absolutam rationem et contractam, tamen et si nulla esset, si possibile esset eamdem passionem primo inesse diversis subjectis primis, adhuc distinguerentur scientiæ, quia causaliter earum distinctio est ex subjectis, non autem ex passionibus; illud tamen suppositum non est possibile, quia passio diversorum per se est alicujus primo communis.

SCHOLIUM VI.

Explicat fusius quomodo scientia aliis duobus modis generalioribus posset dici una unitate generis magis remoti, propter quamdam convenientiam scibilium, et virtualem eorumdem continentiam in uno subjecto communi. Mauritius hîc notat totum textum usque ad finem fuisse a Doctore cancellatum, seu notatum per *vacat*. In re non multum differt intentum ejus ab iis, quæ dicta sunt, sed fusius ista hîc explicantur.

Additio. 20. Divisio scientiæ prædicta non est in species ultimas.

Ulterius est sciendum, quod quando aliquod genus remotum dividitur prima divisione, non statim dividitur in genera proxima speciebus specialissimis, sicut patet in omni Prædicamento. Quando ergo scientia, quæ est genus valde commune, ut patet aliqualiter ex dictis, primo dividitur, nec dividitur in scientias primo modo dictas, quæ sunt specialissimæ, nec secundo modo, quæ sunt genera proxima specialissimis; nam forte secundo modo tot sunt scientiæ, quot species specialissimæ habentes aliquas proprias passiones, nam de qualibet tali est aliquod principium, ut prædicando quod quid est *ejus de ipsa, et aliqua conclusio, ut ostendendo propriam passionem ejus de ipsa. Restat ergo præter duos modos dictos adhuc alium inquirere, quo scientia sit in se aliquo modo una, licet minus una quam modis prædictis, et ab istis distincta majori distinctione quam distinguantur inter se prædictæ; semper enim ascendendo occurrit communius in se minus unum, et ab alio forte magis distinctum. Sciendum ergo quod ultra secundum gradum, viderentur posse duo gradus assignari. Primus quando subjectum continens multorum principiorum et conclusionum veritatem, est aliquid commune ad multa inferiora, de quibus passiones primæ talis communis ostendentur per notitiam illius communis, et quanto communius, tanto minus unum. Et tunc habitus inclinans formaliter ad speculandum tale commune* Scientia quomodo una genere remoto? *virtualiter inclinaret, primo ad speculandum principia et conclusiones de ipso communi, per se autem non primo ad speculandum eadem de inferioribus, ita quod omnes veritates sive de illo primo communi, sive eorumdem prædicatorum de inferioribus, dicerentur pertinere ad unam scientiam; unam quidem genere magis remoto, quam in secundo gradu, propter minorem convenientiam scitorum per se, sed non primo, propter minorem unitatem habitus virtualiter continentis illa scita, sicut et objectum illius habitus est minus unum. Alius gradus videretur esse, quando præter dicta gradu præcedenti cognita de inferioribus per naturam communis, etiam propria inferiorum de ipsis cognoscerentur; et omnia illa dicerentur esse unius scientiæ propter unum* Alia generalior scientiæ unitas. *genus subjectum, cujus habitus formalis virtualiter inclinat ad alia omnia vera de ipso primo, et per se tantum, ad omnia vera de inferioribus, per naturam ejus; sed ad vera de inferioribus per naturam propriam ipsorum, non inclinat nec per se, nec primo, sed tantum in uni-*

versali et in potentia, ex qua inclinatione nunquam potest sufficienter acquiri actus, sicut potuit in gradu præcedenti.

21. Quatuor gradus in unitate habitus scientifici.

Sic ergo viderentur quatuor gradus in unitate habitus scientifici. Primus quando est tantum unius complexi, ut homo est risibilis. Secundus istorum habituum propriorum, qui sunt respectu multorum inclusorum in una specie specialissima, ut homo est risibilis, homo est bipes, etc. conclusionum et principiorum de homine. Tertius istorum habituum et principiorum propriorum, qui sunt respectu multorum inclusorum in uno communi, et per ipsum inferioribus convenientium, ut si in scientia de animali esset hîc pro principio, animal habet animam sensitivam, pro conclusione, animal habet organa sentiendi, animal habet appetitum sensitivum, etc. conclusionum omnium quæ per naturam animalis de singulis animalibus ostenduntur. Quartus istorum habituum propriorum, qui sunt respectu multorum inclusorum in uno communi, et per ipsum convenientium inferioribus, et etiam propriorum inclusorum in illis inferioribus, ut animal dicatur subjectum scientiæ, in qua omnia cognoscerentur, sive de animali in universali, primo cognoscibilia, et de speciebus ejus per se, sive etiam de speciebus primo. Et ultra istum gradum non videtur gradus unitatis possibilis in scientia, nam quando ponitur scientia de uno primo, ad quod alia attribuuntur, videtur pertinere ad tertium gradum; nam illud primum non tantum in universali et in potentia, sicut in graduq uarto, sed virtualiter includit, non tantum veritatem de se, sed etiam de attributis ad ipsum per se, sed non primo, licet non eodem modo per se, quo et in tertio; quia ibi universale ut medium in quid dictum de ultimo, includit passionem ostendendam de ultimo; hîc non sicut medium dictum in quid, sed sicut extrinsecum et concausa propter quid respectu passionis ostendendæ de ultimo.

Unde analogia ista non facit gradum distinctum, ut videtur; gradus etiam unitatis scientiæ, qui fit secundum diversas considerationes, videtur posse concurrere cum tertio et quarto. Quomodo cum tertio concurrat, dictum est. Quomodo cum quarto, patet, quia si de attributo aliquid ostendatur per naturam propriam ejus, non per naturam primi ad quod attribuitur, illud non pertinebit ad scientiam de primo, nisi sicut quarto modo scientia propriæ passionis speciei, pertinet ad scientiam de genere. Posset etiam dici, quod tertius gradus quatuor prædictorum coincidit cum secundo, quia utrobique habitus unus, qui est subjecti incomplexi, sive speciei specialissimæ, sive communioris, sive primi ad quod alia attribuuntur, includit sufficienter omnes veritates complexas illius scientiæ, et est ille habitus includens ubique æque unus, nam licet objectum sit communius, non tamen minus uno actu intelligendi intelligitur, nec ejus est minus unus habitus, nec sequitur, tale commune est minus unum in se; ergo est minus unum intelligibile. Quod si dicatur habitus non æque unus, quia alio modo includit hîc et ibi, hoc non obstat, quia non est alius modus intelligendi respectu primorum principiorum inclusorum; alia autem per se sub ratione primorum includuntur. Similiter etiam habitus speciei specialissimæ omnia includit per se, sed non primo veritatem passionis de individuis. Licet etiam individua non tantum distinguantur hîc, quantum ibi species non obstat, quia species non sumuntur hîc ut differentes, sed ut quasi singularia respectu generis, cui accidunt differentiæ specifi- 22. Explicantur dicti gradus.

ex inquantum de eis passio generis ostenditur. Itaque ex tota ista deductione teneatur tanquam probabile inquisitum, quod tres sunt gradus unitatis scientiæ speciei specialissimæ; primus generis proximi; secundus et cum eo ille qui videbatur posse poni tertius, et generis remoti; tertius qui ponebatur quartus. Nunc ergo ista sunt ad solutionem quæstionis applicanda.

23. Quid speculativa, et quid practica.

Dico ergo quod divisio Aristotelis est sufficiens, quod sic patet : scientia speculativa, ut hic sumitur stricte, est illa, cujus finis ex natura scientiæ est præcise speculari, non directiva ex se in aliqua operatione alia a speculatione; et per oppositum practica large sumpta est, cujus finis est ex natura scientiæ esse directivum in actu alicujus, qui non est essentialiter speculatio; scientiæ autem speculativæ prima distinctio sumenda est penes objecta virtualiter scibilia, omnia includentia. vel secundo modo unitatis prædicto vel tertio, dum tamen illa scibilia de subjecto tali, sciri possint per principia per se nobis cognoscibilia via sensus, quia omnis nostra cognitio ortum habet a sensu, 1. Posterior. Alias si aliquod subjectum includeret multa de se scibilia, non tamen ex principiis cognoscibilibus via sensus, licet de illo in se posset esse scientia, non tamen nobis. Aristoteles autem de scibilibus nobis locutus est, sic autem non sunt nisi objecta tria speculabilia; ergo nec nisi scientiæ tres speculativæ. Minor declaratur sic : abstrahendo ab omnibus conceptibus inferioribus, simplicissimus conceptus in quo statur, est conceptus entis, sicut alibi de illo conceptu entis expressius dictum est. Iste conceptus includit virtualiter multas passiones de se primo scibiles, et de aliis inferioribus per rationem ejus, ut patet per Aristotelem 4. Metaphysic. t. c. 5. sicut numeri inquantum numerus, sunt aliquæ propriæ passiones, sic entis inquantum ens, ut sunt omnia alia transcendentia denominativa, ut unum, verum, bonum, actus, et potentia, etc. De ente igitur potest esse aliqua scientia, non autem cum aliqua alia unam faciens propter aliquod objectum comm unius, secundum tertium modum unitatis, quia ente nihil est communius; ergo scientia potest esse præcisa de ente respectu passionum prædictarum, et talis est necessaria nobis quia ipso ignorato, alia ignorabuntur, cum cognitio nostra procedat a communioribus ad minus communia, ex 1. Physicorum, t. c. 3. et inde, et sic patet necessitas et universalitas unius scientiæ primæ ex ratione primi objecti speculabilis, de quo ipsa est.

Necessitas et communitas Metaphysicæ.

24. *Ulterius, si unitas quarti modi sufficiat ad unitatem scientiæ, hæc scientia de ente, tunc erit de omnibus, nec est aliqua alia; nam habitus per se, et primo inclinans formaliter ad speculandum ens, virtualiter inclinat ad speculandum quæcumque, vel primo, vel per se, vel saltem in universali et in potentia, quia ens est commune ad omnia. Itaque oportet dicere, quod ille modus unitatis non sufficit, quia nec talis habitus respectu universalis, qui est respectu inferiorum propriorum in potentia, tantum est respectu illorum, nisi secundum quid, simpliciter autem non est illorum. Restat ergo quod scientia de ente nullam passionem primam alicujus inferioris ente considerat, sed tantum passiones entis primo de ipso et per se de quocumque inferiori, et sic habetur possibilitas et necessitas unius scientiæ speculativæ, quæ est prima et de primo subjecto scilicet de ente, quæ est una genere proximo, juxta secundum modum unitatis, quia quantumcumque objectum incomplexum sit commune, ejus tamen*

Metaphysica non est de ulla inferiori entis secundum propriam rationem.

est unus habitus specie, sicut et unus actus intelligendi; non enim est ens minus unum intelligibile, quam homo, licet sit unum in re minus, et per consequens illa complexa, quæ in habitu entis virtualiter includuntur, inquantum sic inclusa, tantam unitatem habebunt, quantam et inclusa in habitu hominis. Sic ergo Metaphysica est una secundo modo, non potens contineri cum aliqua alia, sicut pars alicujus ejusdem, nec potens in se continere cognitionem aliquorum, nisi quæ cognoscuntur de aliis inquantum entia, ut patet ex dictis.

SCHOLIUM VII.

Contra trimembrem illam scientiæ divisionem, in Physicam, Mathematicam et Metaphysicam, tria urgentia argumenta facit; et licet ea solvat, tamen eorum efficacia tandem motus, resolvit nullam esse rationem convincentem hujus trimembris divisionis; sed tantum placuit multis auctoribus propter convenientiam quorumdam in principiis, et modo cognoscendi, sic dividere, cum tamen aliter dividi posset.

Additio. *Contra ista, superius negabatur quod omnis scientia esset Metaphysica, et quod*
25. *ideo quælibet scientia est una secundo modo; ergo cum nec Mathematica, nec Physica, sit una secundo modo, sed tantum tertio, et utraque sub se contineat multas unas secundo modo, sequitur quod multo erunt plures scientiæ primo, æque primo dividentes scientiam, sicut Metaphysica eam dividit. Item, substantia corporea virtualiter in se continet passiones Mathematicas et naturales; ergo proprius habitus ejus formaliter, est virtualiter habitus utrarumque passionum, et ita Mathematica et naturalis erunt unius generis. Item Socrates est subjectum unius habitus virtualiter continentis omnia, nam inferiora sicut continent superiora, ita et passiones eorum, et ita quanto particularius, tanto scientia est universalior.*

Ad primum illorum, quod licet Metaphysica sit una specie, tamen est objecti ita communis, quod si ad eam pertinerent quæcumque habent unitatem tertii modi, nimis esset confusa. Aliæ duæ, licet sint tantum unæ tertio modo, tamen objectum earum est minus commune; ideo considerando omnia, ad quæ illud objectum se extendit scilicet in universali, non est tanta confusio, quin in se habeant illam sufficientem unitatem, et ab aliis distinctionem, præcipue cum per principia de tali communi subjecto, ostendantur de inferioribus non tantum passiones talis communis, sed etiam propriæ, ut patet per conceptiones positas in primo Geometriæ, quæ ad conclusiones speciales adducuntur, consimiliter in naturali scientia. Unde propter generalitatem talium principiorum, etiam extendentium se ad conclusiones speciales, licet non sine principiis specialibus, potest tam Physica quam Mathematica dici aliquo modo una secundo modo, non tamen tertio.

Ad secundum, quod si ponantur diversæ rationes reales, secundum quas includit istas passiones et illas, tunc potest 26.
poni subjectum hic et ibi, inquantum sumitur sub hac ratione et illa ratione, et tunc unus habitus ejus quidditativus inclinat ad ipsum sic, et alius sic. Ad tertium, quod scientia est de illo subjecto, de quo primo scitur, non de quo per se, et non primo; et passio superioris nulli inferiori inest primo, sed tantum per se. Contra primum, ista universalia principia de ente, extenduntur ad ostendendum multas conclusiones speciales de entibus specialibus. Contra secundum, unus habitus inclinat ad considerandum illud objectum, neutram rationem determinando, sed utramque intelligendo, ut habitus de al-

ordine inclinat ad considerandum eam, tam ut habet genus, quam ut habet differentiam.

Propter primum istorum, potest concedi, quod illa extensio principiorum universalium ad conclusiones speciales, non sufficit ad unitatem secundo modo, sed tantum tertio, quia illa principia in potentia includunt conclusiones speciales. Tot ergo scientiæ æque primo dividentes scientiam contra Metaphysicam, quot ad Mathematicam et Physicam, inveniuntur unæ secundo modo, sicut est Metaphysica. Nec ista divisio est ex se sufficiens, sed tantum est in tres scientias, quæ cum aliis licet æque primo dividant scientiam, tamen priores sunt ratione subjectorum. Sed secundum argumentum plus concludit, quod nec duo membra divisionis sunt diversa, quantum ad secundum modum unitatis.

27. Divisio scientiæ in tres, non ostenditur per rationem necessariam.

Post ergo longam inquisitionem, non video hujus divisionis sufficientiam per aliquam rationem necessariam posse ostendi, sed placuit diversis auctoribus circa diversa subjecta speculari, et tot suæ considerationi subdere, quot videbantur aliquam convenientiam in principiis, et in modo considerandi habere; cum tamen multorum consideratorum ab uno, ut a Geometra, possint esse multi habitus, non tantum primo modo, sed secundo, et non unus nisi tertio, ut probat primum argumentum; aut consideratorum a diversis possit esse unus habitus secundo modo, ut probat secundum argumentum. Intelligendum autem, quod licet objecta penes quæ distinguuntur tres scientiæ prædictæ, sint secundum sub et supra, *ordinata, habitus tamen sunt simpliciter distincti, ita quod nullus alium includit, quia quilibet habitus inclinat ad proprium objectum sub propria ratione et præcisa sumptum, et sic extraneatur alteri.*

Contra, ergo propositio Metaphysica nihil probat in Physica; stude.

ANNOTATIONES.

Circa primam quæstionem sexti libri de trimembri divisione speculativæ. t. c. 2. adverte in principio solutionis ad duas opiniones, quas adducit de distinctione et identitate scientiarum : quære Thomam hîc et 1. 2. q. 54. et Henr. Quodlibeto 9. q. 4. et Albertum, et Joannem Jandunum, et antiquiores, ut Alpharabium, et Gondisal. de divisione scientiarum, et Boetium in lib. de Trinitate, cum expositionibus, hunc vero in prologo utriusque primi, Walterum etiam Burlei super Porphyrio, et alios moderniores ibidem copiose et maxime resolutos Parisienses. 2.

Consequenter ponit modum dicendi suum quantum ad hunc articulum, distinguendo de triplici unitate habitus valde subtiliter, et membra declarando. Secundo, distinguendo de speculativa secundum triplicem determinationem ; deinde ad principale ista applicando, respondet ad quæsitum, ubi ardua speculatio et singularis doctrina. Et licet alibi, ut puta super 1. q. hujus in Porphyrium satis resolute collegi brevibus ea, quæ debent attendi ad unitatem habitus exprimendam, et hanc triplicem unitatem resolute, ut potui, tetigi, aliis nihilominus omissis, illa brevia de unitate tali hîc replicabo. Voco unitatem specificam objectivam scientiæ, quæ sumitur ab objecto complexo, vel incomplexo in se, et per se considerato. Genericam vero propinquam appello, quæ respicit objectum complexum, vel incomplexum virtualiter actualiter consideratum, vel contentum. Genericam autem remotam dico, quæ concernit objectum complexum, vel incomplexum virtualiter potentialiter, vel

Quid unitas specifica, et Generica

permissive apprehensum. Et hic sumo specificum et genericum non ex modo entitatis objectivæ, sed ex modo considerandi; nam de objecto in se specifico, potest esse scientia generica, et de objecto generalissimo, specifica, ut nunc probabiliter suppono.

Deinde adverte, cujus est illa ratio, quam adducit et impugnat in solutione, ad ostendendum quod substantiæ separatæ pertinent ad Metaphysici considerationem, quære Albertum hic. Thomas habet quodammodo in simili, idem hic comparando ens ad primum ens in ordine ad Metaphysicum.

Tange etiam plura circa rationes formales Mathematicæ et Physicæ, subjectivas in substantia corporea, an sint distinctæ res vel realitates, et consequentes objectiones et instantias, et maxime ex 12. d. 4. q. 2. contra secundam opinionem arguendo.

In aliquibus originalibus ante illam litteram: *Intelligendum est ergo ex dictis*, etc. ponuntur illæ objectiones cum sequentibus, quas habes ad finem quæstionis ibi: *Contra, superius negabatur*, etc. usque ad finem, sed de ordine parum refert; lector nihilominus eligat, ut voluerit, et secundum meliorem connexionem.

Hic possunt introduci nonnulla ex dictis hujusmodi 34. d. 3. de divisione habituum et alibi sæpe, et ex aliis auctoribus, ut alias copiose notavi.

Infra, solvendo secundum principale ubi introducit opinionem de habitu speculativo et practico, vel in ordine ad objectum, vel ad finem seu subjectum; nota cuncta in prolog. in positione Godfredi et impugnatione ejus in materia de praxi, q. 2. cujus etiam dicta, et Ægidii plerumque in his quæstionibus tangit.

Adverte diligenter ad solutiones principalium valde fertiles, in quibus fundamenta propriæ opinionis ubique necessaria radicavit, et incidentaliter multa utilia inducit, ubi ante solutionem 6. principalis ibi: *Hic nota ordinem intellectus nostri*, etc. videtur esse *Extra* vel Additio, sed littera notabilis ubique.

Attendendum etiam, quod ab illo loco: *Ulterius est sciendum, quod quando aliquod genus remotum dividitur*, etc. usque ad finem quæstionis, Doctor in originali cancellavit seu *vacat*, assignavit loco ejus alia prius tamen habita supra apposuit; sed quia omnia exquisita, licet eorum aliqua jam explicata, ideo ea inserui legenda, ubi discretus lector cuncta æquabit.

Cum dicit in fine objectionis finalis seu replicæ, stude, ut aliqui libri habent, licet in aliis nihil ponit, nisi objectionem insolutam, potest ibi concedi quod infertur, Physice loquendo, sed ex distincta cognitione Metaphysica, quam non habet, ut Physicus efficitur perfectus sciens; verius etiam proprietates Physicas investigabit cum Metaphysicæ objectum novit, recurre ad ea, quæ prædixit, plura alia hic notabis ex prolog. utriusque primi, et Francisci.

Primum de eo, quod secundum accidens est, dicendum quod nulla est circa illud speculatio. Signum autem, etc. *text. com.* 4.

Quod autem scientia non est accidentis, palam. Scientia namque omnis, aut est ejus, quod semper, aut ejus quod secundum magis. *text. com.* 6.

QUÆSTIO II.

Utrum de ente per accidens possit esse scientia?

Arist. *hic c.* 2. *text.* 4. Albert. *tract.* 2. *c.* 1. *et sequent.* D. Thom. *lect.* 2. Ant. Andr. *q.* 4. *et* 5. Flandr. *q.* 8. *art.* 1. Fons. *c.* 2. q. *sect.* 1. *et* 2. Suar. *disp.* 1. *Met. sect.* 1. *num.* 4. Hurt. *disp.* 7. *sub sect.* 4.

1. Quod sic arguitur, de quocumque potest esse demonstratio et scientia, quia demonstratio est syllogismus faciens scire, 1. Poster. t. c. 5. Sed de ente per accidens demonstrat hîc Aristoteles aliqua ; ergo, etc. Respondetur quod Aristoteles demonstrat, quod de eo non est scientia, et per consequens, quod nec de ipso est demonstratio; demonstrare autem, quod de A non est demonstratio, est demonstrare de A secundum quid ; ergo inferendo, quod de A est demonstratio, est fallacia secundum quid et simpliciter. Contra, actus qui natus est habere suum oppositum pro objecto simpliciter, si denotetur transire super illud oppositum, per hoc, non diminuitur ; sed scire natum est habere pro objecto simpliciter, hoc quod est A non sciri, sicut quodcumque aliud ; ergo, etc. Major patet,quia determinatio per objectum non diminuit actum. Probatio minoris : Intellectus est reflexivus, ergo quemcumque actum potest habere pro objecto, similiter ergo et oppositum cujuscumque; patet consequentia quia rectum est judex sui et obliqui, 1. de Anima, t. c. 85. et 7. Metaph. t. c. 23. privatio ostenditur affirmatione. Confirmatur illud in exemplo quia enim loqui ut est actus extrinsecus, potest indifferenter habere pro objecto non loqui, ut est actus signatus, etc. sicut et quodcumque aliud signatum ; ideo qui dicit se non loqui, ita simpliciter loquitur, quoad actum extrinsecum, sicut qui dicit se loqui, vel se currere, unde sequitur dico me nihil dicere ; ergo dico aliquid; ergo a simili hîc. Item, ad principale, astronomia, perspectiva, musica, et aliæ scientiæ subalternatæ videntur esse de ente per accidens, ut de subjecto ; quod patet inducendo, nam de linea visuali, multa ostenduntur in Perspectiva, quæ per solam rationem lineæ non inessent, alias esset pure Geometria. Similiter multa, quæ per solam rationem visualitatis non insunt, alias esset pure naturalis ; ergo quid subjecti ejus includunt ambo, quæ nihil unum per se faciunt, tamen quia quælibet istarum subalternatur duabus, quia utriusque conclusiones pro principiis in ea continentur, quod non esset nisi subjectum ejus subjecta ambarum includeret.

Rectum est judex sui et obliqui.

2. Item, quod habet causam determinatam potest sciri per illam, ens per accidens est hujusmodi. Tum, quia ipsum secundum Aristotelem provenit a causa naturali, non autem a causa ad utrumlibet; causa autem naturalis determinata est, quia ex necessitate producit quod producit, in hoc distinguitur a voluntate.Tum,quia effectus non producitur a causa, ut videtur, quæ non habet se magis ad esse effectus quam ad non esse, quia propter talem, ut videtur, non plus esset effectus quam non esset. Sed causa indeterminata, dum manet indeterminata, non magis videtur se habere ad esse effectus quam ad non esse, alioquin jam ponitur, ut videtur, determinata; ergo a causa indeterminata, manente indeterminata, nihil producitur ; patet ergo, etc. Tum tertio, quia quilibet

effectus per accidens futurus, videtur posse reduci ad aliquam causam jam præsentem, et illa ulterius ad aliam præteritam juxta deductionem in littera, t. c. 7. de mori, vulnerari, incidere in latrones, exire domum, sitire, comedisse mordicantia. Sed omne unius de præterito, est necessarium, quia *hoc solo privatur Deus, ingenita facere, quæ facta sunt*, 6. Ethic. ergo alia sequentia videntur habere causam determinatam, imo necessariam. Item, ad principale, quidquid evenit a causa immutabili, dicitur esse necessarium, et ita scibile, ens per accidens est hujusmodi; igitur, etc. Probatio majoris : Non videtur effectus quandoque evenire, quandoque non, nisi quia causa aliter se habet ad ipsum, hoc non videtur posse esse sine mutatione causæ. Probatio minoris, a primo provenit quodlibet. licet non sit respectu ejus ens per accidens; est autem primum immutabile 8. Physic. t. c. 45. et inde. Respondeo, quod major est vera de causa proxima, minor de remota causa. Contra, quod major sit vera de causa remota, probatio : si enim ista prima causa necessario causat mediate A. necessario movet A. et A necessario motum, necessario movet B, et sic usque ad proximam, cum posterior nunquam moveat, nisi quia mota. Si ergo sola prima causa conceditur movens necessario, omnes necessario movebunt. Item, quod scitur est scibile; quodcumque ens per accidens scitur a Deo; ergo, etc. Ad oppositum est Aristoteles in littera, t. c. 4. et 6.

c solo vatur ingefacere, facta unt. p. 3.

SCHOLIUM I.

Præmittit triplicem distinctionem, pro resolutione quæstionis. Prima, ens per accidens sumitur uno modo, ut dicit aggregatum ex rebus diversorum generum, et ens per se oppositum huic est ex per se potentia, et per se actu de quo ipse 2. d. 12. quæst. 1. num. 14. §. *Quando ergo quæritur*. Alio modo sumitur pro effectu non intento, ut in casualibus vel fortuitis, de quo late Scotus, Quodlib. ultim. Secunda distinctio, scientia est de aliquo stricte, quando de eo sua passio demonstratur; late vero dicitur de ipso, quod scitur, ut de passione, vel conclusione. Tertia, scientia stricte est habitus conclusionis necessariæ; late sumitur pro omni notitia determinata per causam per se, etiam non necessariam. Primo modo sumpta, alia est una specie, alia una genere proximo, alia una genere remoto, juxta dicta quæstione præcedenti.

3. Hîc distinguendum est primo de ente per accidens. Dicitur enim uno modo ens per accidens, quod est aggregatum ex rebus diversorum generum, aut generalissimorum, ut homo quantus, album quantum; vel intermediorum, ut album dulce, et illud ens per accidens, sicut patet ex 5. Metaph. c. de Ente, t. c. 13. opponitur enti secundum se, quod dividitur in decem Genera, quia tale ens per accidens non habet unum conceptum quidditativum, per quem possit in aliquo genere collocari uno; sicut tamen est aliquo modo, et non simpliciter unum ens, ita etiam cum sit objectum intellectus, aliquo modo unum intelligibile est; non enim impossibile est hominem album unico actu intelligendi concipi, sicut hominem et asinum, nec tamen ita simplici actu concipiendi concipitur homo albus, sicut et homo. De hoc modo entis per accidens, loquitur Aristoteles in 5.

Ens per accidens primo sumitur pro aggregato ex rebus diversorum generum.

lib. de Uno. t. c. 7. et 13. et de Ente. t. c. 4. et quia divisiones entis positas in 5. resumit hic in principio hujus capituli, ideo videtur in principio istius capituli loqui de isto modo entis per accidens; et similiter ita usque ad illum locum : *Attamen dicendum*, etc. sicut patet per litteram intuenti. Exemplificat enim de his, quæ accidunt trigono, et dicit ens per accidens esse non ens secundum positionem Platonis, qui Sophisticam ordinavit circa non ens; quæ certum est, quod est circa ens per accidens isto modo, et hoc quoad fallaciam Accidentis. De isto etiam modo entis per accidens, est sermo in 7. t. c. 11. et inde, t. c. 20. et inde, quando negatur ens per accidens habere, *quod quid*, c. 3. et *quod quid est* non est idem illi, cap. 4.

4. Ens per accidens sumitur pro casuali, et fortuito.

Alio modo dicitur ens per accidens, prout per accidens non privat perseitatem in entitate rei secundum se, sed in comparatione ad aliquam causam, et sic dicitur ens per accidens, esse respectu alicujus causæ; ad cujus fieri vel esse, talis causa non ordinatur essentialiter, sed evenit præter intentionem talis causæ aliud intendentis, cui tali, in minori parte, et per accidens est conjunctum. Cum autem duplex sit principium efficiens in communi scilicet natura et voluntas, duplex est ens per accidens secundo modo dictum, scilicet casuale stricte sumptum, et fortuitum : de utroque loquitur in littera, t. c. 5. De fortuito in exemplo de coquo.

De casuali ibi, ubi vult quod ens in paucioribus, quia scilicet oppositum ejus, quod in pluribus, non accidit a causa necessaria, sed præcise circa effectus causæ naturalis, ut in pluribus, qui quandoque impediri possunt, et oppositum effectus per se intenti, accidere. Nec obstat quod dicit, materiam indispositam esse causam contingentis in paucioribus, nunquam enim propter materiam indispositam, agens deficeret ab intento, si esset virtutis sufficientis. Sed contra Aristotelem arguitur, quia videtur, quod non ponat ens per accidens accidere in naturalibus, nisi propter impedimentum causæ naturalis, inducens oppositum ejus, quod ut in pluribus accidit, quod videtur falsum. Casus enim non includit frustra, licet e converso, nam quando intentum accidit, et cum hoc aliud non intentum, casus est. Item, oppositum intenti a causa naturali A, respectu ejus non est effectus per accidens, quia nullo modo ab ipso A; respectu etiam alterius causæ impedientis A, non est illud oppositum, quia ut in pluribus est respectu ejus; ergo tale oppositum respectu nullius causæ naturalis, est per accidens.

De cas et fortu vide Sc quodlib.

Quid e casus.

Secundo distinguendum est, quomodo multipliciter de aliquo potest esse scientia, licet enim proprie dicatur de illo esse scientia, de quo aliud scitur, ut de subjecto passio, tamen quandoque dicitur esse scientia de illo quod scitur, ut de conclusione, sive passione scita de subjecto, ut magis proprie diceretur scientia esse ejus quam de ipso; et utroque modo sumendo, *de quo*, scilicet proprie vel

Scienti est de a quo dup citer di tur esse

Scientia, alia una, specie ultima, alia genere proximo, alia remoto.

communiter, multipliciter accipitur scientia. Vel enim accipitur pro habitu conclusionis demonstrationis, prout scilicet est notitia cognita per causam necessariam; aut accipitur pro quacumque determinata notitia, per causam per se, licet non necessariam. Si primo modo, adhuc potest scientia distingui secundum unitatem speciei specialissimæ, generis intermedii, et generis remoti, sicut dictum est in quæstione præcedente.

SCHOLIUM II.

Primum dictum, sumendo id de quo est scientia stricte, juxta secundam distinctionem, de ente per accidens primo modo, non est scientia una specie, quia non est causa unius passionis specie. Secundum, sumendo ly *de quo*, large, idem dicendum. Tertium, scientia una genere proximo potest esse de ente per accidens, sumendo etiam proprie ly *de quo*, et ratio satis est clara. Quartum, de ente per accidens secundo modo qua tale, non potest esse scientia necessaria, quia esset falsa cum illa accidentalitas raro contingat; de re tamen sic eveniente absolute considerata, potest esse scientia necessaria, sed tunc non est ens per accidens. Quintum, sumendo scientiam pro notitia certa, etiam non necessaria non videtur esse de effectibus fortuitis dependentibus a voluntate mutabili, quia nec de effectibus talibus etiam intentis datur determinata certitudo; optime ostendit pluviam sub Cane futuram esse scibile, quia id fortuitum non est, sed habet suas causas naturales necessarias. Vide Ant. Andr. hîc, q. 4. et 5. quia ista nonnihil clarius ponit.

5. De ente per accidens non est scientia

His prædictis, ad quæstionem dicendum est, quod loquendo de ente per accidens primo modo, et accipiendo *de quo*, proprie, de tali non est scientia per se una, unitate speciei, quia cum totum illud non sit aliquod unum ens, non poterit per se esse causa alicujus unius passionis; et de tali nihil demonstratur, nisi per alterum conceptum quem includit, et ita illi conceptui per se inest tale demonstratum, non autem toti, nisi per accidens; ergo scientia una specie, quæ est conclusionis demonstratæ, non est per se, nisi de conceptu altero in tali ente. Eodem modo si *de quo*, accipiatur communiter, potest simili ratione probari, quod de ipso non est scientia per se, quia nullum subjectum potest includere aliquam causam per se, quæ sit proprium medium demonstrandi de ipso, nisi alterum conceptum, et ita non totum nisi per accidens. Si autem accipiatur scientia una, genere proximo, illa autem potest aliquo modo per se esse de ente per accidens, accipiendo *de quo*, proprie, quia enim tale ens est aliquo modo unum intelligibile, scilicet unico actu, qui per se est ejus, ut objecti, licet non sit per se unus, natus est etiam ei correspondere habitus, per se ex talibus generatus actibus, licet ille habitus non sit ita unus, sicut ille, qui esset alterius partis tantum. Tale autem totum multas passiones potest includere, quas simul neutra pars per se includit, licet nullam includat, nisi ratione alterius partis, ut supra dictum est; ergo habitus proprius istius totius, virtualiter inclinat ad omnes istas passiones sciendas de isto toto, licet per accidens, scientiis specie distinctis; ergo omnes illæ scientiæ virtualiter continentur in habitu, qui est per se correspondens enti per accidens, et ita habebunt unitatem in

Scientia una genere potest esse de ente per accidens.

genere proximo, licet non tantam, sicut istæ quæ includuntur in habitu correspondenti uni conceptu quidditativo.

6. Quod si dicatur, lineam visualem nullo uno actu intelligi, sed diversis, ex quibus relinquuntur habitus diversi, alter lineæ, alter visualitatis, quorum uterque virtualiter inclinat ad speculandum illa de suo proprio objecto, quæ in illo objecto virtualiter includuntur, ut sic. Sicut nulla scientia una specie, est de toto, nisi per accidens, sic nullus unus habitus virtualiter includit illas, quæ sunt de una parte et alia; si inquam, sic dicatur, non video qualis unitas potest assignari scientiæ subalternatæ, ut musicæ, vel perspectivæ, nisi unitas aggregationis, quod videtur inconveniens, et potest caveri, si via supraposita de scientia una genere teneatur.

De ente per accidens secundo modo, videretur alicui aliter esse dicendum, quod cum ista accidentalitas non respiciat res secundum esse quidditativum, sed tantum secundum esse existentiæ, et per comparationem ad causam in *fieri*, sive in existentia; scientia autem stricte sumpta per demonstrationem simpliciter abstrahit ab actuali existentia, ideo de tali ente per accidens, potest sciri aliquid, et etiam ipsum sciri de alio, scientia tali; quidquid posset sciri de ipso, vel de quo ipsum posset sciri, si esset per se opposito modo isti per accidens, verbi gratia, quod pluat sub Cane, per accidens est secundum Aristotelem in littera text. com. 5. pluvia ista vere habet quidditatem pluviæ, sicut pluvia quæ est sub Capricorno; ideo quidquid est scibile per medium demonstrativum, æque est scibile de utroque, tamen nihil scitur sic de tali, inquantum est ens per accidens. Tum, quia nec scitur aliquid pertinens ad existentiam, sed consequens quidditatem, et quoad quidditatem, non est ens per accidens. Tum, quia nihil scitur de ipso, nec ipsum de alio per illam causam, respectu cujus est per accidens, sed per aliquam aliam, quæ per se est medium inter extrema. Si autem aliquis negaret de singularibus esse scientiam, tunc cum illa accidentalitas non sit conditio alicujus naturæ specificæ, inquantum natura, sed tantum sit conditio singularis, et hoc etiam in existentia, ut dictum est, esset consequenter dicendum, quod de ente per accidens, nihil est scibile per se, scientia demonstrativa, nec ipsum de alio, sed tantum commune ejus, cui, inquantum scito, extraneatur ista accidentalitas.

An sit scientia de ente fortuito.

7. Si autem intelligatur de scientia secundo modo, scilicet pro certa notitia per causam, licet non necessariam, talis notitia forte non potest haberi de effectibus dependentibus a voluntate mutabili per causam talem, et per consequens, a majori; nec de effectibus per accidens talis causæ, scilicet de fortuitis, potest talis notitia haberi per illam causam, nec per aliquam aliam. Probatio, quia sicut casuale quodcumque, stricte loquendo, est causæ alicujus per se effectus naturalis, ita fortuitum,

An sit scientia de effectu voluntatis nostræ?

quando evenit, potest esse per se effectus alicujus potentiæ naturalis, quæ tamen in agendo subest voluntati, et ideo licet determinate agat quantum est de se, tamen effectus ejus est indeterminatus propter indeterminationem voluntatis moventis istam potentiam; et ita de tali effectu, nec per voluntatem respectu cujus est per accidens, nec per naturalem potentiam inferiorem, respectu cujus est per se, potest notitia certa haberi, quæ dicitur scientia secundo modo; unde talis notitia potest forte haberi de existentia rerum, ad quarum scilicet existentiam ordinantur causæ naturales, quæ ut in pluribus natæ sunt effectum producere; et sic videtur quæstio propriam difficultatem habere. Et ad intentionem Aristotelis in littera, an scilicet sicut scibile est, pluviam fore sub Capricorno, per causam naturalem ordinatam ad ejus eventum, tamen impedibilem, ita etiam scibile sit, pluviam fore sub Cane; et hoc supposito, quod causæ naturales sibi dimittantur, scilicet quod per virtutem divinam non impediantur, quam suppositionem Aristoteles putavit necessariam. Supposuit etiam, quod voluntas causata non possit eas impedire, licet tamen a se invicem, scilicet una ab alia possint impediri. Et videretur, his positis, dicendum esse secundum Aristotelem quod non potest sciri eventus talis entis per accidens, quia, sicut arguitur in littera, scientia est per causam per se, talis entis non est aliqua per se causa. Potest tamen dici, quod licet ens, inquantum per accidens, non sit scibile, hoc est, non per istam causam, respectu cujus est per accidens, ut arguit Aristoteles, absolute tamen est scibile, quia per aliam causam a qua provenit, quæ respectu ejus est, ut in pluribus, verbi gratia, licet ex comparatione Solis ad Zodiacum, non possit sciri, quod pluat sub Cane, quia sic non habetur causa per se pluviæ, tamen ex comparatione alterius planetæ ad Solem, vel ad alium planetam, vel ad stellas fixas, vel respectu materiæ sic elevatæ, vel ex comparatione multorum simul, possunt hæc sciri, quæ simul concurrentia sunt causa pluviæ, ut in pluribus, et sic generaliter in aliis; nihil enim naturale est ens per accidens respectu alicujus, quod non sit per se effectus respectu alicujus alterius, vel aliorum concurrentium.

An sit scibile pluviam sub Cane. Quod est per accidens respectu unius est per se intentum ab altero.

8. Quod sic probatur, nam omnis causa naturalis sibi dimissa, juxta suppositiones positas, producit effectum, cujus est per se, nisi per aliquam causam naturalem impediatur, quæ si impediat, hoc non est, nisi producendo aliquid cujus est per se causa, per quod impediat aliquam causam minus potentem; aut si secunda non producit, hoc non est, nisi quia tertia causa impedit producendo illud, ad quod illa tertia ordinatur, et in hoc impediendo effectum secundæ, et sic de quocumque; aut si omnes concurrentes natæ sunt quodcumque seorsum impedire, quia omnes simul sunt per se causa effectus incompossibilis effectui proprio cujuscumque seorsum, et ita vi-

detur, quod æque determinata causa est ad eventum cujuscumque naturalis effectus, per quam possit sciri, quia potest sciri ex natura causarum, quæ quam vincet, et an omnes quamlibet vincent. Circumscripta ergo omni voluntate cooperante naturæ, vel impediente eam, posset absolute concedi, quod nihil omnino evenit nisi a causa per se per quam est scibile secundo modo, et ita nihil per accidens absolute, licet respectu alicujus causæ, sit aliquid per accidens; in effectibus tamen per se est aliqua differentia scilicet in simplicitate causæ, vel in compositione, id est, concursu multorum, sed etiam ipse concursus determinatus est, et quantum ad causam, et quantum ad effectum, sicut et unumquodque concurrentium, esset determinatum ad proprium effectum; unde nihil videtur valere, quod aliqui ponunt ens per accidens, quia provenit ex concursu causarum suarum, qui concursus est per accidens, quod falsum est, quia ille concursus est per se in causis mere naturalibus, et ita effectus per se simpliciter.

Nihil absolute per accidens evenit, licet respectu alicujus causæ sit.

SCHOLIUM III.

Ad primum optime disputat, an sit scientia quando ostenditur de aliquo, quod non potest sciri, de quo pulchram habet doctrinam. Ad tertium bene explicat, quomodo necessitas existentiæ effectus requirit necessariam causam, et habitudinem ejus ad effectum necessariam. Item, quod voluntas mutabilis, qualis est omnis creata, secundum se, non potest esse causa determinata ullius futuri effectus. Ad quartum, quod causa prima agit de novo sine ulla sui mutatione, de quo 2. d. 1. q. 2. ad primum. Ad ultimum tangit, quomodo intellectus Dei videt futura contingentia, nempe quia videt determinationem voluntatis divinæ, quæ nunquam potest velle oppositum ejus, quod semel voluit, nec impediri a ponendo volito, sed respectu illius voluntatis nihil est per accidens. Sed de hoc gravissima difficultas est, quomodo salvatur libertas, si ex decreto Dei, omnia evenient, de quo 1. dist. 39. §. *Viso de contingentia* num. 23. vide ibi Scholium nostrum.

9. Ad primum argumentum dicendum, quod ens per accidens, uno modo potest accipi pro conceptu, quem per se importat, secundum quod est ens per accidens. Alio modo pro eo cui inest, sive de quo denominative prædicatur. Secundo modo accipiendo, intelligendum est dictum Aristotelis non primo modo; argumentum autem non procedit nisi primo modo accipiendo, verbi gratia, si ostenditur quod de infinito, sive de vacuo non est scientia; hoc non intelligitur de conceptu importato, sed de illo quod intelligitur denominari a tali conceptu. Ita etiam de casuali et fortuito, si aliquid de illo ostendatur per rationem casualis, scietur de illo conceptu. Contra, de illo quod denominatur, de eo non negatur esse scientia, nisi quia sibi inest talis conceptus; ergo, etc. igitur de conceptu magis negandum est. De conceptu, n. illo primo ostenditur non sciri; de objecto autem non primo, numquid etiam ista ostensio non scibilitatis de tali conceptu, facit scientiam simpliciter? Posset dici probabiliter quod non, quia talis ostensio non fit per *quid rei*, sed per *quid nominis* tantum; non entia autem omnino, scilicet quæ non habent *quid rei*, sed tantum *nominis*, non sunt proprie scibilia, sed se-

Conclusio cui repugnat quid rei an sit scibilis?

cundum quid, sicut *quid nominis* tantum est quid secundum quid. Nam imponendo nomen A, huic conceptui contradictionem implicanti, *albedo nigra*, posset ostendi ex ratione nominis A, quod nulli superficiei inest, et tales sunt aliquæ conclusiones negativæ, quæ non videntur scibiles simpliciter, sicut nec A est intelligibile, quia nullum *quid* simpliciter habet. Secundum hoc oporteret dicere, quod conclusiones ostensibiles de infinito in actu et de vacuo et de conceptibus quibus repugnat *quid rei*, non sunt simpliciter scibiles. Conceptus autem entis per accidens primo modo sumpti est talis, cui repugnat *quid rei*, quia est ex duobus, quorum non est aliquod unum *quid*; sed conceptus entis per accidens secundo modo sumpti non est talis, quod ei repugnat *quid*, sed tantum repugnat sibi habere per se causam, inquantum est ens per accidens; et sicut scibile simpliciter requirit *quid rei* simpliciter, ita et causam per se.

10. Si contra hoc objiciatur, quod simpliciter est scibile, nullum corpus esse infinitum actu, quia hoc demonstratur 3. Physicor. t. c. 35. et inde, et nullum esse vacuum, quia hoc demonstratur 4. Physicorum, t. c. 60. et inde. Simpliciter autem scientia non esset, si carentia quidditatis in altero extremo repugnaret scientiæ simpliciter.

Per quid corporis ostenditur non esse infinitum.

Posset responderi, quod per *quid* corporis, quod est verum *quid*, sicut ostenditur affirmative ipsum esse finitum, ita et negative quod ipsum non sit infinitum; et utrumque est simpliciter scibile, quia per *quid* simpliciter illius, de quo est scientia, non autem ita oportet, illud quod scitur de alio negative, habere *quid* simpliciter, quia nec ejus *quid* est medium demonstrationis, ita per rationem loci ostenditur quod sit plenus, et ita quod non vacuus, non per *quid* vacui.

Videre tenebram est videre secundum quid.

Ad argumentum superius factum contra responsionem de *secundum quid*, quando arguitur de reflexione super oppositum, potest dici quod non diminuitur *scire*, quia transit super objectum, sed quia transit super illud, de quo concluditur *non scire*, scilicet super ens per accidens, quod non habet *quid*, nisi secundum quid, ideo non participat rationem objecti intellectus, nisi secundum quid, sicut videre tenebram, est videre secundum quid, quia in tenebra est ratio objecti visibilis secundum quid. Si placet tenere oppositum, tum quia habitus quo determinate, et necessario verum cognoscimus, et propter aliud, et non ex terminis immediate, est scientia; talis autem est hujus conclusionis, *ens per accidens est non scibile*, tum quia ita potest illa conclusio ostendi per *quid rei* ipsius scibilis, sicut prius responsum est, per *quid* corporis concluditur negatio infinitatis de ipso; tunc debet intentio Aristotelis hîc exponi de eo, quod subest, non de conceptu ejus cujus est *quid nominis*.

Ad secundum argumentum principale, patet in solutione quæstionis, quomodo scientia subalternata duabus, licet inquantum alteri subalternatur, posset poni habere unitatem ab unitate alicujus entis per se, non tamen quantum ad 11.

suam totalitatem, secundum quod aliquid subjecti utriusque subalternitatis includit, sed sic præcise habet unitatem generis proximi; et hoc a conceptu entis per accidens aliqualiter uno, virtualiter totam istam scientiam continente, licet hæc unitas non sit tanta, quanta est unitas subalternantis, sicut nec unitas subjecti tanta hìc, quanta ibi. Et secundum hoc, conclusio argumenti secundi conceditur. Aliter, quod de ente per accidens primo modo sumpto, potest esse scientia, eo modo, quo expositum est in solutione quæstionis.

Musica. Perspectiva, an scientiæ per se.

Ad tertium principale, procedit de ente per accidens secundo modo sumpto. Minor posset concedi de ente per accidens, quod est mutabile stricte sumptum, secundum quod procedit prima probatio minoris, quæ tamen peccat, si accipiat quod Aristoteles loquitur præcise de tali ente per accidens, loquitur enim de fortuito, ut dictum est in solutione principali. Secunda probatio minoris difficultatem habet, quomodo voluntas causat aliquem effectum, cum sit indeterminata ad utrumlibet. Sed ista difficultas proprium locum habet in lib. 9. cap. 4. *Omnibus autem potentiis*, etc. usque tunc differatur. Tertia probatio potest concedi, quia quicumque effectus naturalis futurus reducitur in causam per se præteritam, et ita potest sciri, sumpta scientia secundo modo. Sed videtur concludere de scientia primo modo dicta, quia verum de præterito est necessarium. Ubi respondendum, quod necessitas existentiæ effectus requirit causam in se necessariam, et cum hoc habitudinem necessariam ad effectum quia neutrum per se sufficit; licet autem quod fuit, fuisse sit necessarium, non tamen necessarium ordinem habet ad suum causatum, nec illud ad aliud causatum, sed quælibet causa impedibilis tantum habet habitudinem contingentem, ut in pluribus, quæ contingentia licet non sit ad utrumlibet æqualiter, excludit tamen necessitatem; effectus autem voluntatis mutabilis futurus, nec in causam præsentem, nec præteritam potest reduci, quæ sit causa determinata respectu ejus.

Text. com. 10.

Necessaria causa requiritur ad necessariam existentiam effectus. Voluntas mutabilis non est causa determinata futuri.

12. Ad quartum dicendum, quod major est falsa. Ad probationem dico, quod causa sine mutatione sui aliter potest se habere ad effectum, per solam mutationem alterius, a quo dependet effectus, sicut est in agentibus naturalibus, quæ aliter se habent ad passa, per quorum transmutationem producunt effectus. Et si dicatur, quod actio illius causæ immutabilis a nullo passo dependet; ergo quando agens eodem modo se habet, eodem modo aget. Respondeo, consequentia teneret si esset agens naturale, tale enim nunquam ex se non agit, sed tantum propter indispositionem, vel absentiam passi. Nunc autem illud agens est voluntarium, et bene possibile est voluntatem antiquam, esse respectu novi; ideo non oportet hìc causam in se aliter se habere, nec in respectu ad aliud, a quo dependet, sed prima diversitas est in effectu, et sic causa aliter se habet ad effectum. De hoc amplius in 9. cap. 4. Ad quintum dicendum,

Causa prima sine ulla sui mutatione agit de novo.

Scot. 1. d. 1 q. 2. ad 1.

Voluntas divina nunquam vult oppositum ejus, quod semel voluit.

quod voluntas divina transiens super oppositum unum potest transire super aliud, accipiendo in sensu divisionis, et hoc sine mutatione voluntatis, nunquam tamen transit, nec transibit super oppositum; et hoc videt intellectus divinus, super quam partem contradictionis fertur voluntas divina, et super quam aliam nunquam fertur, ac per hoc videndo suum velle, volitum videt determinate, nec respectu illius voluntatis, est aliquid per accidens. Unde argumentum non probat, quod ens per accidens, non scitur nisi per causam, respectu cujus non est per accidens, sed est effectus per se, et quæ respectu ejus est determinata, licet non necessario, et hoc ab intellectu vidente determinationem talis causæ.

ANNOTATIONES.

13. Sequitur secunda quæstio de scibilitate entis per accidens, t. c. 4. et 6. in qua præmissis duabus distinctionibus ad quæsitum determinate, et notanter valde respondet, ubi adverte quod illa littera ante secundam distinctionem : *Sed contra Aristot.* etc. usque illuc : *Secundo distinguendum*, etc. videtur esse, *vacat*, vel saltem *Extra* : sed si volueris solvere motiva, recurre ad ea quæ habet Philosophus, et expositores 2. Physicorum, et in *de bona fortuna*.

Require plura hîc ad propositum 2. 8. et 39. d. primi, et quæst. 21. Quodlibeti, et super 2. Physicorum, ut prius, et in antiquis, et super lib. Elenchorum, et super Porphyrium singularissime de multiplici acceptione *accidentis*, et alibi ut nosti, maxime Scotistas Parisienses resolutos hîc et ubique, atque Oxonienses nostros ingeniosissimos. Quære etiam considerationes Astrologorum de futuris contingentibus, et eventibus rerum ad propositum, et nota valde decisionem Doctoris in hac materia, in qua ut fecit Ant. Andreas, duæ quæstiones possent moveri, sed suo modo brevitate utitur.

Adverte eleganter ibidem duos modos dicendi. Ad primum principale, et alias solutiones principalium et maxime ultimam.

Quoniam autem complexio et divisio est in mente, et in non rebus. Quod autem ita ens, alterum ens a propriis, etc. *text. com.* 8.

QUÆSTIO III.

Utrum verum *sit objectum Metaphysicæ?*

Aristot. *hic cap.* 2. D. Thom. *lect.* 4. Flandria, *quæst. ult. artic.* 1. Fonseca, *cap.* 2. Vide auctores cit. *ante quæst.* 5. *lib.* 2.

Arguitur quod non, quia Metaphysica cum sit prima scientia et communissima, maxime videtur 1.
esse circa primum objectum scibile; primum autem objectum scibile vel intelligibile videtur esse *verum*, quia non videtur aliud posse poni, quod omnibus intelligibilibus conveniat, et quod sit distinctum objectum contra objecta aliarum potentiarum. Confirmatur illa ratio per Philosophum 2. Metaphys. text. com. 3. dicentem, vocari Philosophiam veritatis scientiam, recte habet. Item, unumquodque sicut se habet ad esse, sic ad veritatem, 2. Metaph. text. com. 4. ergo convertitur cum ente; ergo pertinet ad scientiam de ente. Item, si *verum* excluderetur, hoc non esset isi quia dicit ens diminutum, sed hoc est falsum. Probatio, nam quæ diminuunt de perfectione entis, non

attribuuntur primo enti, ut patet de causato, finito, etc. sed *verum* attribuitur Deo, et in summo, unde 2. Metaphysic. text. comment. 4. sempiternorum principia esse verissima necesse est. Item, si dicatur debere intelligi de *vero*, quod est in compositione et divisione.

Cap. de substantia. Contra, a quo non excluditur consideratio causæ, nec effectus; ista autem veritas est effectus realis entitatis, juxta illud in Prædicamentis: in eo quod res est, vel non est oratio vera, vel falsa est. Responsio, res non est causa præcise veritatis in intellectu, sed intellectus componens prædicatum cum subjecto.

Ad oppositum est Aristoteles in littera.

SCHOLIUM I.

Ponit sententiam, qua tenet *verum* esse objectum intellectus, quam tribus rationibus claris refutat. Prima, quia objectum est prius potentia et actu. Secunda, veritas fit per actum reflexum secundum illius sententiæ auctores. Tertia, cognoscit intellectus bonum, ut a vero distinctum; fuse de hoc agit Doctor quæst. 20. de Anima. ubi quinque argumenta pro hac parte adducit, et 1. distinct. 3. quæst. 3. Vide plura apud ipsum de Anim. quæst. 20. 21. et in commentario nostro ad dictas 19. quæstiones. Concludit ergo esse objectum intellectus, quod fuse probat locis citatis. Quod hîc ait numero 4. ens includi in omni per se intelligibili, videtur contra ipsum 1. distinct. 3. q. 3. ubi ait non includi in suis passionibus, vel ultimis differentiis; sed illa forte non sunt per se intelligibilia, vel includunt ens mediate vel identice, quod sufficit.

2. Opinio, verum esse objectum intellectus. Hîc primo videndum est de ratione *veri*. Dicunt aliqui, quod *verum* est primum objectum intellectus, quod ostenditur dupliciter. Primo sic: objectum appetitus ut bonum determinat ens; ergo a simili videtur, quod objectum intellectus determinet ens tale, respectu intellectus, non est nisi verum. Præterea ens in se indifferens est ad sensibile et intelligibile; objectum autem proprium determinatur ad potentiam cujus est objectum, super ens non videtur aliud determinans ipsum ad intellectum, nisi verum. Ex hoc ad propositum, dicitur quod cum intellectus tendat in objectum, inquantum in intellectu est verum, dicet rationem entis in intellectu, et ideo entis diminuti, et ideo excludetur a consideratione Metaphysici. Sed ad hujusmodi exclusionem nota, quod *esse* quidditativum est essentiale *esse* objecti, inquantum objectum intelligibile, quia secundum illud intelligitur esse in intellectu, est necessario concomitans, sed non formale, quia secundum illud non intelligitur, nisi reflectendo; *esse* vero existentiæ non est *esse* formale ejus inquantum formale objectum, nec necessario concomitans. Sed numquid objectum voluntatis habet *esse* formale, vel necessario concomitans, aliud quam objectum intellectus? Quomodo alias per illam fit motus in rem?

Contra, quomodo appetitur non ens? numquid etiam penes habitum realiter inquantum amatum, habet aliud *esse* formaliter, vel concomitanter, quam inquantum visum? Numquid est ibi alia realis conjunctio voluntatis cum objecto, aut tantum mediante actu intelligendi perfectiore quam fuit absentis? Ulterius intelligendum, quod inde-

terminatio est in objecto respectu omnis differentiæ contrahentis, objectum inferioris potentiæ est determinatio propria in objecto supremæ potentiæ, alias non esset adæquatum potentiæ supremæ, quæ per se potest in objectum inferioris, et ideo ejus primum objectum in illis includitur quidditative.

Exponitur autem ab aliis, quod prædictum est, scilicet quod *verum* dicit rationem entis in intellectu, eo quod *verum* non est in intellectu formaliter, sed objective, sicut cognitum in cognoscente. Sed per comparationem ad quem intellectum res dicitur vera ? Dicitur quod respectu intellectus divini, quia respectu ejus sunt mensurata, et similiter artificialia respectu intellectus nostri; naturalia autem per accidens habent comparationem ad intellectum nostrum, inquantum vera, quia non ut mensurata, sed ut mensuræ.

[...]jectum, [...]ius naturaliter potentia, et actu.

Contra ista, quod ponitur primo *verum* esse objectum primum intellectus ; arguitur oppositum tripliciter. Primo sic : objectum primum secundum suam formalem rationem, prius est naturaliter ipsa potentia, et magis saltem ipso actu; *verum* autem si dicit rationem entis in intellectu, non est naturaliter prius illo actu, quia non contingit intelligere rationem entis in intellectu, ut cogniti, nisi intelligendo actum intelligendi, per quem est sic intellectum. Item, secundo : illud non est primum objectum potentiæ intellectivæ, quod non actu directivo, sed tantum reflexivo cognoscitur, hujusmodi est verum secundum eos. Dicunt enim, quod intelligitur, sicut ratio intelligibilis, postquam lapis fuerit intellectus, reflectendo supra rationem objecti; ergo, etc. Major patet, quia actus directus naturaliter præcedit reflexum, et in quolibet actu oportet rationem formalis objecti inveniri. Ex hoc sequitur contra illos, quod cum ratio entis sit prior ratione *veri*, si *ens* est per se subjectum Metaphysicæ, quod aliquid erit subjectum hîc, quod non habet rationem objecti intelligibilis inquantum tale, et ita non est scientia, quia objectum habitus non excedit objectum potentiæ habituatæ. Tertio sic : quod secundum propriam rationem intelligi potest, non inquantum includit aliud, ita est per se intelligibile, sicut illud aliud, nec illud aliud per consequens est primum objectum intellectus; sed *bonum* inquantum distinguitur contra *verum*, et inquantum ejus rationem non includit, ita est per se intelligibile secundum suam propriam rationem, sicut e converso *verum* inquantum non includit *bonum*, ergo, etc. Minor patet, tum quia intellectus differentias *boni* inquantum *bonum*, et *veri* inquantum *verum*, cognoscit, et æque perfecte differentiam ex utraque parte cognoscit ; sed hæc differentia non convenit *bono*, nisi secundum propriam rationem, inquantum non includit *verum* ; tum, quia, si non intelligeretur *bonum*, nec aliquid aliud nisi inquantum includeret *verum*, cum per accidens ipsum includat, sequitur quod nec *bonum*, nec quidditas rei intelligeretur, nisi per acci-

Actus directus, præcedit reflexum. Objectum habitus non excedit objectum potentiæ.

Bonum per se intelligibile.

dens, et ita non intelligeretur simpliciter, sicut Coriscus, si cognoscatur inquantum veniens, simpliciter non cognoscitur.

4. Ens primum objectum intellectus.

Propter istam rationem concedendum est, quod primum objectum intellectus non potest esse aliquid, nisi quod essentialiter includitur in quolibet per se intelligibili, sicut primum objectum visus, non est aliquid, nisi quod essentialiter includitur in quolibet per se visibili, ut color in albo et nigro. Cum autem quodcumque ens sit per se intelligibile, et nihil possit in quocumque essentialiter includi nisi ens, sequitur quod primum objectum intellectus erit ens; et hoc dicit Avicenna 1. Metaphysic. cap. 5. quod ens prima impressione imprimitur in anima; quæcumque autem rationes transcendentes, quæ sunt quasi passiones entis, ut verum, bonum, etc. sunt posteriores primo objecto; et quælibet earum æque per se est intelligibilis, nec una magis habet rationem subjecti intellectus, quam alia. Si dicatur, quod objectum est duplex, quoddam movens potentiam, quoddam determinans ad movendum, et hoc non tanquam aliquid absolutum, dans virtutem movendi, sed tanquam respectus, dicens habitudinem objecti motivi ad tale mobile; et hoc ultimo modo *verum* est objectum intellectus, et *bonum* voluntatis, quia *verum* non movet primo, sicut probant tres rationes factæ, nec sic est objectum primum, sed dicit habitudinem objecti motivi ad determinatam potentiam, quia importat adæquationem ad intellectum; contra illam positionem non oportet arguere, quia ex 2. Topicorum cap. 7. oportet loqui ut plures; hic autem modus videtur abuti termino illo *objectum*, nam quod respectus ad potentiam sit formalis ratio objecti, non invenitur a Philosophis communiter, sed illud, quod movet potentiam passivam. Unde Aristoteles 2. de Anima, cap. 1. text. com. 66. de visibilibus, cujus quidem est visus, hoc est visibile, sic quod in rationem prædicati cadit subjectum, cujus est visus, est objectum visus. De isto, secundum ipsum, ibi prædicatur per se secundo modo, non primo *visibile*, quod dicit respectum ad potentiam, sed si talis respectus esset ratio formalis objecti, esset per se primo modo. Per hunc etiam modum facile est assignare objecta prima omnium potentiarum, non aliqua absoluta, sed respectus quosdam correspondentes, puta quid objectum visus? non quæram qualitatem, colorem, vel lucem, sed relativum ut visibile, sic gustus, non sapor, sed gustabile, etc. Quomodo etiam objectum est simul natura cum potentia, absolutum etiam est prius intelligibile quocumque respectu; ergo inquantum intelligitur, non includit rationem respectus, et ita illud non est ratio primi objecti. De quo quære in 9. q. 5.

Ens prima impressione imprimitur in anima.

Oportet loqui ut plures secundum Philosophum.

Respectus non est objectum potentiæ.

SCHOLIUM II.

Explicat primo triplicem veritatem in rebus, et aliam triplicem in ordine ad intellectum ponens horum sex conceptuum exactam differentiam, de quo videri potest 1. distinct. 3. quæstione 3. et 4. distinct. 49. quæst. 4. § *Juxta hoc*, num. 10. Secundo, *verum* in intel-

lectu esse duplex, scilicet ut comparatur primæ et secundæ ejus operationi, id est, apprehensioni et compositioni, et quod falsitas non opponitur primæ, sed ignorantia, bene tamen secundæ, non contradicit sibi 2. dist. 6. quæst. 1. ad 3. cum negat apprehensioni veritatem et falsitatem, quia ibi loquitur de veritate complexa. Tertio, quomodo intellectus cognoscat, et quo actu, conformitatem sui actus cum objecto. Quarto, quid sit falsitas materialiter et formaliter. De his multa dixi in supplemento de Anima, disput. 3. sect. 7. 8. 9.

5. Veritas in re et in intellectu. Dicendum est ad quæstionem aliter, et primo distinguendum est de *vero*; est enim veritas in rebus, et veritas in intellectu. In rebus dupliciter, in genere, videlicet per comparationem ad producentem, et per comparationem ad cognoscentem sive intelligentem. Primo modo dicitur veritas absolute conformitas producti ad producens, aut determinate conformitas talis secundum adæquationem, aut determinate conformitas secundum imitationem. Et licet primus istorum trium modorum videatur esse communis secundo et tertio, tamen si nomen *veri* imponatur ad significandum quodcumque trium prædictorum, secundum propriam rationem, erit æquivocum. Secundus modus invenitur in Filio Dei, qui veritas est, quia est secundum Augustinum summa similitudo principii, hæc enim est conformitas cum adæquatione. Tertius modus invenitur in creatura, quæ imitatur exemplar, cui aliquo modo assimilatur, defective tamen, alias non diceretur imitari. Secundo modo, scilicet per comparationem ad intellectum dicitur res vera tripliciter. Primo, quia sui manifestativa, quantum est de se cuicumque intellectui potenti manifestationem cognoscere. Secundo, quia assimilativa intellectus assimilabilis, qui non est nisi intellectus creatus. Tertio, quia facta manifestatione vel assimilatione, res in intellectu est, sicut cognitum in cognoscente.

Filius Dei aliter verus, aliter creatura vera.

Veritas in ordine ad intellectum triplex.

Pro istis sex conceptibus exprimendis potest accipi æquivoce veritas in re. Patet enim quod tres primi distinguuntur a tribus aliis, quia habitudo ad producentem et ad intelligentem alia et alia est, licet idem sit intelligens et producens. Nam si per impossibile Deus esset productivus similis, et æqualis, et simili imitanti, et non esset intelligens, esset primus modus tripartitus sine secundo, et e converso, si esset alius Deus intelligens creaturas, non producens. Distinctio etiam primorum trium inter se patet, aliorum trium ostenditur differentia, quia si nullus esset intellectus, adhuc quælibet res secundum gradum suæ entitatis, esset nata se manifestare; et hæc notitia est, qua res dicitur nota naturæ, non quia natura cognoscat illam, sed quia propter manifestationem majorem vel minorem nata esset, quantum est de se, perfectius vel minus perfecte, cognosci. Esse autem assimilativum dicit rationem activi respectu assimilabilis, et sequitur naturaliter esse manifestativum, vel disparatum est non habens ordinem ad ipsum, sed semper assimilativum, et assimilatio respectu intellectus passivi præcedit hoc quod est esse in intellectu, quia illud

Prædictæ veritates quomodo differunt.

esse est posterius natura ipso actu intelligendi. nam non est nisi relatio rationis fundata in objecto intellecto ad actum.

EXTRA. *Si tamen hoc verum videtur esse, quare quærunt homines ita esse in memoria hominum, vel esse famosi, vel habere filios post mortem, vel statuas erigere, vel opera facere, ut post mortem maneat relatio rationis fundata in objecto intellecto ad actum?*

6. Verum in intellectu est duplex. Relatio autem est posterior absoluto, ad quod est ex 5. assimilatio autem formaliter est ipse actus intellectus, aut prior ipso. Comparando secundum et tertium ad intellectum non assimilabilem, non habent ordinem essentialem, sed accidentalem, respectu scilicet alicujus intellectus tantum. Sequitur videre de *vero* in intellectu. *Verum* autem in intellectu duplex est secundum ejus duplicem operationem, secundum quarum utramque natum est conformari objecto, ut mensuratum mensuræ secundum Aristotelem in 5. cap. de *Ad aliquid*, text. com. 20. et 10. cap. 2. text. c. 3. l. 3. t. c. 26. Est autem inter istas veritates differentia una, quod primæ falsitas non opponitur, sed ignorantia tantum; et sic intelligitur illud de Anima, quod *intellectus circa* quod quid est *semper est verus*, sicut sensus circa proprium sensibile, et hoc est intelligendum præcise circa conceptum simpliciter simplicem; nam intellectus simplex circa conceptum non simpliciter simplicem, licet non possit esse formaliter falsus, potest tamen esse virtualiter falsus, apprehendendo aliquid sub determinatione sibi non conveniente; et hoc modo dicitur in cap. de *Falso*, text. comment. 34. quod est aliqua ratio in se falsa, non solum de aliquo falsa, et tamen ratio illa in se falsa, simplici apprehensione intelligibilis est, sed illa non includit vel exprimit aliquod *quid*, nisi forte *quid nominis*. Eodem modo potest exponi ultimum capitulum noni, text. com. 21. et 22. ubi videtur Aristoteles distinguere de intelligentia simplicium, inquantum est circa *quid* simplicium, et circa *quid* compositorum, quod circa *quid* compositorum cadit deceptio per accidens, quia scilicet eorum *quid* natum est facere conceptum, non simpliciter simplicem, in quod potest cadere falsitas virtualiter, non sic in *quid* simplicium; si enim intelligeret per accidens, scilicet in attribuendo alteri illud *quid*, non esset differentia, quia ita in *quid* simplicium, potest intellectus simplex esse falsus per accidens.

Intellectus circa quod quid est, semper est verus, exponitur. Ratio in se falsa, et de alio falsa.

Circa composita cadit deceptio, non circa simplicia.

Secundæ autem veritati opponitur ignorantia privative, et falsitas contrarie, quando scilicet uniuntur quæ in re non sunt unita. Secunda differentia est in modo essendi veritatis, in hac operatione et illa, licet enim sit in utraque operatione veritas propria formaliter, non tamen objective, sed tantum in secunda. Nam neutra veritas est in intellectu objective, nisi reflectente se super actum suum, comparando illud ad objectum, quæ reflexio, scilicet in cognoscendo quod actus talis est similis vel dissimilis, non est sine compositione et divisione; patet autem distinctio istorum modorum essendi veritatis in intellectu, scilicet

Veritas non est intellectu objective, nisi quando se reflectit.

formaliter et objective, quantum ad primam operationem.

7. ... 8. et alibi. Multæ propositiones intellectui nostro neutræ.

Quoad secundam declaratur, quia intellectus multas propositiones format et apprehendit actu secundo, quæ tamen sunt ibi neutræ ex 1. Topic. licet igitur in illo sit formaliter veritas vel falsitas, aut quia est conformitas rei extra, aut non, tamen non est ibi objective, quia non apprehenditur ista conformitas. Contra illud, videtur quod principia statim cum apprehenduntur, cognoscuntur esse vera. Respondeo propter evidentem habitudinem terminorum, intellectus componens statim percipit actum componendi esse conformem entitati compositorum. Posset ergo dici, quod ibi est alius actus et reflexus, sed imperceptus, quia simul tempore; in aliis, ut in conclusionibus differunt tempore. Contra, quo modo actus primus circa principia erit reflexus? Respondeo, non primus qui est compositio, sed secundus qui est assensus, et circa judicabilia posset dici judicare.

Quando veritas complexi cognoscitur.

Contra hoc quod superius dictum est, quod veritas complexi cognoscitur per hoc, quod intellectus apprehendit conformitatem actus componendi, entitati extremorum istius complexi, arguitur: quoniam quando comparo actum compositionis *A* rei *B*, hoc facio actu compositionis *C*, quomodo sciam istam secundam compositionem, *C* esse veram? Si per aliam compositionem, erit processus in infinitum, antequam cognoscatur veritas compositionis *A*, et ita nunquam cognoscetur. Si per se ipsam cognoscetur, pari ratione standum est in prima compositione, quod veritas ejus non cognoscatur per alium actum conferentem ejus conformitatem entitati compositorum. Si autem non scio *C* esse veram, ergo nec *A* sciam esse veram per illam, quia ab ista dependet. Item, si debeo cognoscere *A* esse veram per collationem ad rem, oportet igitur rem cognoscere; quo ergo actu? si eodem, qui est *A*, idem cognosco per *C* si alio, ut ipso *D*, ergo duo actus simul de eadem re. Similiter, si ille actus *D* sit simplex, non est principium judicandi de *A*; si complexus, sequitur processus in infinitum, ut prius. Sequitur etiam aliud, quod *A* non cognoscitur esse vera nisi per unum discursum a complexo in complexum, et ita primum principium non est notum sine discursu.

Quo actu cognoscitur conformitas actus cum re?

Item, secundum viam istam, videtur dicendum, quod conceptus hominis sit ita verus, sicut conceptus hujus, *homo currit*, est verus; nam utrobique est conformitas ad rem conceptam, et potest utrobique conformitas cognosci per reflexionem.

Quid falsitas materialiter, et formaliter.

Respondeo, quod superius inchoando, falsum dicit carentiam talitatis, quale apparet, ita quod principale in significato ejus, non est non apparere quale est, quia tunc si quid esset, et sine omni apparentia, esset falsum; nec apparere quale non est, quia tunc esset falsitas formaliter positio, non privatio, sed falsum materialiter dicit apparere, et formaliter carere talitate quale videtur, et hoc

non intelligendo per talitatem, similitudinem nam nihil est simile sibi, et ita nihil esset verum, similiter si Socrates appareret Plato, Socrates esset verus Plato, quia tunc appareret talis qualis est, hic est similis, quia Socrates est similis Platoni, sed per tale quale intelligitur identitas, verum est enim quod Socrates est talis qualis est, licet et simile dicatur tale quale est; igitur falsum quod caret identitate, ad id quod apparet esse, et falsitas est non identitas entis, ut manifestati ad ens, ut declarans sive apparens, et hoc de falso in re.

SCHOLIUM III.

Explicat primo quid sit *verum* in re, et quid in signo. Secundo, quomodo differt objectum *veri* incomplexi ab objecto *veri* complexi, quod hoc prius natura habet esse quam in intellectu illud non. Tertio explicat, quomodo reflectendo cognoscit intellectus veritatem sui actus, scilicet advertendo complexionem propositionis esse conformem virtuali habitudini inclusæ in terminis. Quarto, quomodo ista habitudo aliter est in terminis principii conclusionis et propositionis contingentis, et quare statim intellectus habet notitiam veritatis principii, et a quo illa causetur. Quinto, solvit argumenta posita num. 7. contra modum cognoscendi per actum reflexum, mirabiles circa hæc speculationes facit.

8. Item *verum* in re est illud quod apparet, et veritas non est conformitas, sive similitudo, quæ est inter diversa, sed identitas ut manifestati ad se, ut declarans sive manifestans, sive apparens; non ergo est veritas ratio declarantis sive manifestantis, sed illa est ad alterum extremum, ad quod significat non conformitatem, sive similitudinem, sed identitatem, accipiendo eam in communi; sed *verum* in signo dicit significatum esse id, quod manifestatur per signum, et in hoc signum manifestare illud, quod est, et ita conformitatem signi ad signatum. Si itaque omnis conceptus est signum rei, et conceptus simplex ita est conformis rei, sicut complexus rei, quia est ita definitivus, quare non ita dicitur verus? imo complexus non videtur conformis rei, quantum ad complexionem, sed tantum sibi, quia complexio non est in re. Ad hoc *imo* responsum est prius, signum æquivocum est conforme, non tale in natura, ut circulus est signum vini? Sed ad primum non valet, quod prædictum est, secundum quod *verum* est in complexo, ut in objecto, in simplici non, quia potest intellectus convertendo se cognoscere conformitatem intellectus simplicis ad rem, sicut et complexi; igitur et cognoscere veritatem utriusque; ergo et ante reflexionem æque fuit in utroque, et per reflexionem cognoscitur esse in utroque; igitur in conceptu hominis est veritas, sicut in ista, *homo est animal*, et reflectendo ita sciam conceptum hominis esse verum, sicut sciam conceptum istum: *homo est animal*, esse verum, quod est contra Aristotelem 1. Perihermenias, cap. 1.

Verum in re est id quod apparet.

Quid veritas in signo?

An verum sit in simplici sicut in complexo?

9. Propter illud, notandum est quod objectum simplex, quod est signatum conceptus simplicis, nullum *esse* habet aliud, quam in conceptu, secundum quod *esse* debet mensurare illum conceptum, objecta conceptus complexi, quæ sunt extrema aliud *esse* habent quam ut sunt

Objectum complexum prius in se tale quam in intellectu, secus in simplici.

in conceptu complexo, et prius naturaliter in se, ut simplicia sunt, secundum quod esse, prius mensurant illum conceptum complexum, cui *esse* priori, conceptum complexum conformari est verum esse, difformari est falsum esse; hoc *esse* est habitudo virtualiter inclusa in extremis ante naturaliter quam extrema comparentur a ratione, sed in simplici nihil est prius naturaliter in extremo, cui conceptus potest conformari et difformari.

Contra, probat quod non potest esse falsus, sed verus. Respondeo, non est verus, ut complexus est verus, quia non necessario habet signatum secundum *esse* prius naturaliter, cui conceptus potest conformari quam in ipso, quia si est in re, hoc accidit; complexum necessario habet signatum secundum *esse*, prius quam in ipso, ideo necessario habet cui conformatur vel difformatur, secundum quod dicitur verum vel falsum; incomplexum non necessario habet conformitatem, sed si conformatur rei extra, accidit, sicut non est mensura ejus.

Ad alia argumenta, quomodo reflectendo cognoscitur veritas nota, videtur difficultas, si in compositione cognosco rem non absolute tantum sed collative et reflectendo, conferendo actum ad rem, hoc est ad rem cognitam collative, sicut dicit tertium argumentum; sed si converto ad rem nude conferendo, per hoc non potero judicare de veritate compositionis, quæ est actus collativus; ergo videtur, quod ad judicandum de aliquo, converto ad illum, et eodem modo, quo et in prima compositione, et in illo ad quod converto, habeo rem cognitam actu collativo. Nota, sicut dictum est, quare complexum est verum, quia complexionem, quæ est a ratione, præcedit naturaliter identitas extremorum; et alia habitudo virtualiter inclusa in ipsis, cui actu rationis conformari, ut mensuræ, est ipsum verum esse. *Identitas extremorum præcedit veritatem complexam.*

10. *Veritas principii, conclusionis, et contingens, quomodo differunt?*

Ita dico, quod illam complexionem cognosco esse veram, cognoscendo conformitatem ejus ad illam habitudinem virtualiter inclusam in extremis, quæ quandoque includitur in extremis ex natura extremorum, non per aliud prius; quandoque per aliud prius includens; quandoque nullo modo ex natura terminorum vel includentium ipsos, sed a causa extrinseca conjungente ipsa vel disjungente. Primo modo est in principio demonstrationis. Secundo modo in conclusione, cujuscumque terminorum habitudinem realem, præcedentem actum intellectus, includit virtualiter ipsa habitudo intrinseca in terminis principiorum, et ex sui ipsorum natura. Tertio modo est in propositione contingente. Itaque in primo modo extrema absolute intellecta, statim nata sunt facere ex se in intellectu illius notitiam habitudinis ipsorum, sicut et alia absoluta relationis necessario consequentis; quando ergo intellectus conjungit terminos illos componendo, statim videt conformitatem actus sui ad illam habitudinem, quam prius natura habuit notam ex terminis. Quando *Principia*

intellecta statim causant notitiam habitudinis extremorum, sicut absoluta relationis necessariæ.

autem componit terminos conclusionis, non videt illum actum esse conformem habitudini reali terminorum, donec videat illam habitudinem terminorum, cujus notitia non fuit impressa sibi ex terminis conclusionis, nec imprimitur, nisi ex notitia habitudinis terminorum principii, quæ includit illam. Quando autem componit terminos propositionis contingentis, non videt actum esse conformem, nisi videndo habitudinem terminorum in re, quia causa extrinseca si facit eam, facit circa terminos ut in re, non ut in conceptu, et tunc oportet videre intellectualiter terminos in re conjungi vel dividi.

11. A quo fit notitia habitudinis extremorum?

In primis ergo duobus, non cognoscitur compositio esse vera, comparando ipsam ad rem ut extra, sed ad rem quæ est extremum, ut ipsum in intellectu prius naturaliter facit notitiam habitudinis suæ ex se, vel ex virtute alterius, quam intellectus sic componat.

Contra, ergo quare non statim apprehensis terminis principii, intelligitur principium, si termini ex se necessario faciunt notitiam illius habitudinis? Patet autem quod non statim, quia per quantumcumque tempus potest aliquis nosse totum, et nosse partem, antequam sciat hoc esse verum, *omne totum*, etc. quia antequam componat illud. Item, notitia habitudinis terminorum conclusionis, aut fit ab ipsa habitudine, aut terminis illis, aut ab habitudine terminorum principii, aut ab illis terminis, aut a notitia habitudinis illorum terminorum, quodlibet improbetur.

Ad primum, quod licet ex terminis vel ex altero terminorum virtualiter includente respectum, fiat notitia habitualis habitudinis, tamen non oportet esse actualem perceptam statim; sed quando intellectus comparat extremum extremo, statim potest videre et illam habitudinem, et habitudinem actus sui ad illam. Ad secundum, notitia amborum principiorum simul facit notitiam conclusionis, et hoc sic, quod notitia habitudinum terminorum in principiis causat notitiam habitudinis terminorum in conclusione, et notitia veritatis principiorum notitiam veritatis conclusionis; prius tamen naturaliter faciunt notitiæ habitudinis simul junctæ, ut una causa integra notitiam habitudinis, quam notitia veritatis notitiam veritatis; ita quod notitia habitudinis terminorum majoris est causa notitiæ veritatis ejus, et sic de minore, et sic illæ notitiæ sunt causa notitiæ habitudinis terminorum conclusionis; non ergo habitudo est causa habitudinis, nec veritas veritatis, sunt enim respectus hæc et illa, sed notitia notitiæ non actualis, quia non gignitur nisi ex memoria, sed habitualis est causa actualis duplicis ordinatæ secundum rationem effectuum.

Contra, ergo habitudo terminorum conclusionis est ita non causata, et veritas ejus, sicut in principio. Respondeo, absoluta in principio causant notitiam habitudinis, non habitudinem proprie, quia illa fundant ut necessario consequentem naturam subjecti. Habitudo terminorum conclusionis fundatur

in ipsis et terminatur, quia absoluta causantur, vel alterum ipsorum, ut passio.

Sup. num. 7. Ad primum argumentum, contra positionem de notitia actus, quo comparo, dico quod ille est verus, sed non oportet cognoscere illum esse verum; est enim actus unus cognoscibilis naturaliter rectus, sicut dicitur de syllogismo alibi, quod non est notus ut objectum, sed ut actus cognoscendi rectus naturaliter, ita hîc. Ad secundum, cognosco rem et habitudinem prius naturaliter quam actum compositionis, quo comparo rem rei. Ad tertium, ille est actus objecti, ad quem cònferendo, judico. Similiter potest dici, quod judicium de veritate complexi non est nisi collatio notitiæ conferentis ad notitiam incomplexam extremi, si sibi est conformis, et hæc conformitas statim quandoque patet, quando notitia simplex naturali necessitate statim includit notitiam collativam, sicut in primis principiis, quandoque non statim, ut in conclusionibus, et tunc oportet videre illam esse conformem suæ simplici, cui quia est conformis, vel consequens ad aliam, quæ est conformis statim simplici.

Quid est dicium de veritate complexi?

12. Hæc via ponit veritatem complexi cogniti, non per collationem complexionis ad rem extra, nec ad habitudinem realem extremorum priorem naturaliter comparatione, quæ enim habitudo esset illa, nisi identitas pro affirmativa, quæ est relatio rationis, vel diversitas pro negativa, quæ forte non est relatio rationis, sed tantum ponit collationem complexionis ad notitiam extremorum simplicem, vel ad extrema, ut in notitia simplici statim ex notitia tali? Patet si complexio sibi conformetur in primis principiis, quia ratio termini ostendit prædicatum convenire subjecto, et sic non est discursus in cognoscendo primum principium, quia illa notitia simplex includitur in collativa (non enim componuntur, nisi quæ in se cognoscuntur) et ita in ipsa complexione tali includitur, ut prius naturaliter ipsa, unde ipsa complexio sive compositio, necessario videatur conformis, quia tunc visa sunt ambo extrema conformitatis, cum tunc intelligantur simplicia, et tunc fiat compositio. Nec requiritur hîc collatio compositionis ad simplicia quasi alicujus actus, sed intellectus componens terminos illos, et notitia habitualis terminorum, sunt causa necessaria et immediata et integra ad causandum notitiam conformitatis complexionis ad terminos, non quidem circa principia; et ideo componens simul necessario assentit, quia quando componit, habet totam dictam causam, sed judicare in conclusione, non sic, sed illam complexionem confert ad illam, in qua includitur, quæ alia est principii, non quidem tantum termini; et hîc discurrere est judicare de conclusione, in fine est assensus, id est, impressio notitiæ necessariæ principii imprimentis notitiam veritatis conclusionum, ex veritate principii nota ex terminis.

Quare non est discursus cognoscendo primum principium?

Quæ causa notitiæ conformitatis complexionis ad terminos.

SCHOLIUM IV.

Resolvit, veritatem formalem incomplexi esse relationem realem mensurati ad men-

suram: an vero veritas complexi collativa sit realis vel rationis, sub dubio relinquit et magis approbare videtur quod rationis, cujus fundamentum satis clarum, circa quod pulcherrime disputat. De hoc dubio egi in supplem. de Anim. disput. 3. sect. 8. ubi tenui veritatem complexam non videri realiter distingui ab actu, quod conforme est Doctori hîc, sed suam mentem non resolvit.

13. Quid veritas complexi et incomplexi? Sed quid est utraque veritas prædicta? Responsio, prima est relatio actus simplicis apprehensionis ad objectum, et est realis, scilicet mensurati ad mensuram. Secunda, licet videatur similis relatio, videtur tamen quod actus secundus non est alicujus absolute, sicut primus; sed est actus comparativus unius conceptus simplicis ad alterum, ut ejusdem in affirmativa, vel diversi in negativa; hunc autem necessario sequitur, vel concomitatur relatio rationis in utroque extremo ad alterum, quam habitudinem videtur signare hoc verbum *est*, ut est nota compositionis, scilicet prout est tertium adjacens, et sic verum est illud Perihermenias, cap. 3. lib. 1. *esse* significat quamdam compositionem, quam sine compositis non est intelligere, sicut nec rationem sine relativis; et sic etiam verum est illud 5. hujus in cap. de Ente, text. com. 14. quod *esse* uno modo significat verum, hoc est habitudinem rationis inter extrema, quæ nata est esse vera. Ulterius, ista habitudo rationis conformis est rei, non quod oporteat in re esse relationem aliquam inter extrema, ut in re similem isti rationis, quæ est inter extrema ut intellecta, imo ut ab intellectu invicem comparata, nam tunc esset hæc falsa, *homo est homo*. Nec oportet fugere ad compositionem formæ cum materia; tum quia illam non exprimit propositio; tum quia hæc esset falsa, *Deus est Deus;* sed tunc hîc habitudo correspondet rei, quando est talis, qualem res virtualiter continet, sive qualem res de se nata esset facere in intellectu, si faceret habitudinem illam, sive quæ est signum non simile, sed æquivocum, exprimens tamen illud quod est in re, sicut circulus non est similis vino, est tamen verum signum vini, falsum autem lactis, vel hujusmodi; non tamen est omnino simile, quia illud signum est ad placitum hujus signati, non sic illa habitudo rei. Contra, 9. Metaphys. ult. t. c. 21. et inde, *Verum est in rebus componi.* Responsio, notificatio fit per ea, quæ ut in pluribus; ubicumque autem idem non affirmatur de se realiter, aliqua est in re compositio; aut aliter, notificatio fit per minimum gradum, quasi dicat ad minus requirit veritas, quod in re sit compositio, si identitas est major et veritas. Tertio modo, large sumitur *componi*, sicut in primo cap. noni, text. com. 2. cum accipitur, *simul natum* pro hoc quod est *idem*.. Hæc igitur correspondentia prædicta hujus habitudinis ad id quod est in re formaliter, est secunda veritas, et ita illa habitudo, quæ dicitur compositio expressa per *est,* vera est immediate, et mediante illa verus est actus comparativus secundum illam habitudinem, et sic videretur, cum fundamentum illius veritatis sit habitudo rationis, quod

Quomodo compositio est in vero 14.

Relatio fundat relationem. Scot.2.d.1. q. 5.

illa prima multo esset imperfectior relatio rationis. Quod si dicatur, relationem correspondentiæ, vel adæquationis, vel commensurationis, quæ quasi idem dicunt in proposito, non posse fundari in relatione; quomodo igitur proportio est æqualiter proportioni, vel similis, et hoc inquantum proportio, non autem ratione absolutorum, inter quæ est proportio? Nam proportionalitas est ubi extrema unius proportionis absoluta, nec sunt similia, nec æqualia extremis absolutis in alia proportione. Si autem placet quod ille actus comparativus extremorum compositionis immediate correspondeat, vel adæquetur rei, cum ille actus sit vera res, sicut et primus, qui est unius absolute, tunc veritas secunda est relatio realis, sicut et prima, et actus intellectus comparativus immediate verus; non autem aliqua alia habitudo est vera, si nulla est formaliter, nisi in actu intellectus, quia in intellectis præcise, inquantum ab intellectu comparata, quæ habitudo, nisi quæ in intentione? aut si est in comparatis aliqua, aliquo modo alia ab illa, quæ est in actu intellectus, non est illa alia immediate vera. Hoc dubium inquiratur.

SCHOLIUM V.

Resolutio quæstionis, *verum* sumptum pro relatione vel passione actus intellectus, non spectare ad Metaphysicum, sed ad Logicum, vel ad scientiam de anima. Sed *verum* reale ut explicatum est num. 5. ad Metaphysicum spectat, et ratio est clara. Non solvit duo argumenta posita num. 2. suadentia, *verum* esse objectum intellectus, sed ad primum negatur objecta intellectus, et voluntatis distingui. Ad secundum, sensibile intellectui est intelligibile, unde non condistinguitur contra illud, nisi in ordine ad sensum; quomodo autem ex diversitate objectorum colligitur diversitas potentiarum in subordinatis vel disparatis, vide Scot. 1. d. 3. q, 3. num 22. et Mauritium hîc in fine, qui etiam ista solvit.

Ad propositam ergo quæstionem dico, quod Aristoteles præcise excludit *verum* in intellectu complexo, sicut expresse patet in littera ejus, et rationabiliter. Patet enim ex dictis, quod vel est mentis aliqua passio realis, scilicet relatio secundum secundam opinionem, et tunc illa, sicut et prima veritas, pertinet ad considerationem libri de Anima. Ex natura enim actus intellectus cognoscitur quomodo est fundamentum talis relationis; vel est relatio rationis fundata in actu intelligendi, aut magis in habitudine rationis quæ est inter objecta comparata per actum intelligendi, secundum primam opinionem; et tunc est mentis aliqua passio originaliter, sed formaliter pertinet ad considerationem Logici, sicut *possibile* et *impossibile,* et modi compositionum omnes. Præsupponit tamen Logicus considerationem de actibus intelligendi, quibus secundæ intentiones formantur. Patet ex principio Perihermenias. 15.

Quæ veritas excluditur a Metaphysico?

Secundum veritatem autem dico, quod ad considerationem Metaphysici pertinet verum reale primo modo sumptum, scilicet per comparationem ad producentem, et hîc quoad omnia tria membra, quia non contrahunt ens ad quantum, nec ad motum. Secundum autem scilicet sumptum per comparatio-

nem ad cognoscentem ad primum membrum pertinet, quia convertitur cum ente. Secundum contrahit ad actum determinatum, nec convertitur cum ente. Tertium est ens diminutum, et est ens Logicum proprie, unde omnes intentiones secundæ de tali ente prædicantur, et ideo proprie excluditur a Metaphysico. Convertitur tamen cum ente aliqualiter, quia Logicus considerat omnia, ut Metaphysicus; sed modus alius considerationis, scilicet per quid reale, et per intentionem secundam, sicut convertibilitas entis simpliciter et diminuti, quia neutrum alterum excedit in communitate, quidquid enim est simpliciter ens, potest esse ens diminutum. De duobus modis *veri* in intellectu dictum est jam.

Logicus considerat omnia, ut Metaphysicus, et quomodo?

Ad argumenta principalia patet, nullum est contra dicta, nisi ultimum de causa et effectu, ubi est dicendum, quod major si est vera, est vera de causa totali; non autem est sic in proposito, nam veritas triplex exclusa omnino a Metaphysico, dependet ab intellectu, ita quod res ex se non est sufficiens causa alicujus istorum, licet ad illam requiratur, sicut illa probat auctoritas (*In eo quod res est*) in eo, non præcise, sed si oratio formetur ab intellectu, ut extrema habeant esse diminutum. Ad argumenta pro opinione de vero, quæ fuit improbata, potest responderi ad primum.

ANNOTATIONES.

16. Sequitur tertia quæstio de exclusione entis veri a consideratione Metaphysici, *t. c.* 8. Ubi primo adverte, quod illa responsio quæ ponitur ad ultimum principale immediate ibi : *Responsio res non est,* etc. posset assignari *Extra*, sed bona est, quam etiam imitatur ad finem quæstionis, ideo potest legi tanquam argumentum evacuans, et ea quæ dicuntur ad finem quæstionis sunt ejus confirmativa, vel posset omitti tanquam superflua. Totum processum quæstionis nota valde Logice et Metaphysice singularem, ubi primo ponitur opinio Ægidii de Roma, Quodlib. 4. q. 10. Quære etiam Henric. ut nosti, et Thomam 1. part. scilicet q. 16. et hic, et primo contra Gentiles, et in q. de veritate, q. 1. et alios, et hunc maxime in q. lib. de Anim. q. 17. 18. et 19. et 3. dist primi, q. 3. et in quodlib. q. 14. et sequaces ejus, ut nosti pro declaratione ampliori hujus.

In aliquibus originalibus illa littera infra ibi : *Sed ad hujus exclusionem*, etc. usque illuc : *Exponitur autem ab aliis,* etc. assignatur *Extra* vel *Additio*, vel saltem ab illo loco : *Sed numquid objectum voluntatis*, etc. Sed volendo eam legere, dic consequenter ad dubia ibi mota. Vide in prolog. Sententiarum et 2. et 3. dist. primi, et 25. 2. et in Quodlib. ubi supra, et 15. et 26. dist. 3. et in materia de beatitudine.

Consequenter infra ibi : *Exponitur autem ab aliis*, et quære Henric. et Godffr. vide 3. dist. primi, q. 5. et 35. 36. 39. 43. et 44. ejusdem ad hæc. Et nota impugnationes notabiles contra hunc modum dicendi.

Infra ibi : *Propter istam rationem concedendum est*, etc. declarabis caste illa verba, quæ sequuntur ibi, de inclusione essentiali entis in quolibet per se intelligibili, quia videntur repugnare prima facie his quæ habet 3. dist. primi, q. 3. et 35 dist. ejusdem in Reportatis maxime, sed tu ponderabis præcipue ly *per se intelligibili*, et an intelligibilitas per se con-

veniat nisi his quibus per se convenit ens; et potest dici quod non, quia de de quo in secundo modo dicitur passio, in primo modo dicitur subjectum. Notabilis valde determinatio est ista hîc, nec repugnat dictis alibi, si recte exponantur. Ad pauca enim aspicientes, *etc.* vide infra in 9. q. 5.

Aliqui assignant *Extra*, illam parvam litteram infra ibi: *Quo modo etiam objectum*, etc. usque illuc: *Dicendum est ad quæstionem aliter* etc. sed satis est ad propositum.

Deinde in solutione principali ponuntur in aliquibus originalibus quædam verba, quæ non sunt multum ad rem ibi: etc. *Si tamen hoc verum videtur*, etc. usque ibi: *relatio autem est posterior*, etc. et sunt *Extra*, et possunt pertractari aliter Theologice, aliter Physice, et multa addi quæ dimittantur lectori curioso, vide 1. et 3. Ethicor.

In aliquibus originalibus immediate ante illam responsionem: *Ad tertium ille est actus objecti*, etc. ponitur quædam objectio contra præcedentia, quæ sic incipit: *Contra, eo quod res est, vel non est* etc. et sequitur ibi prolixa littera, quam, quia non multum necessaria et non etiam ad propositum, sed fracta et discorrecta, omisi hîc et alibi, si lectori placuerit, inquirat et addat Nam facile est addere (ut aiunt) inventis, in dies enim, ut spero, augebitur hujus scripti perscrutatio.

17. Determinatio Doctoris resolute habetur ad finem quæstionis quantum ad principale quæsitum ubi colligere conclusiones, et corollaria potest lector, et resumere totum fructum quæstionis. Ubi adverte ad illa verba, *hoc dubium inquiratur* etc. vide optime, q. 13. Quodlibeti, et super lib. Perihermenias, et alibi, et maxime in sequacibus hujus modernis.

Ad finem quæstionis ubi incipit solvere argumenta opin. in 1. art. de objecto intellectus, et non prosequitur, et hoc vel quia ex dictis prius in 1. lib. in simili de objecto sensus et intellectus, et infra in 7. et alibi patent, vel forte ex inadvertentia, aut forte impeditus, vel quomodocumque, faciliter tamen respondebis. Ad primum, negando consequentiam, quia intellectus illimitatior objective, licet non entitative. Vel antecedens posset examinari, loquendo de bono existenter, et si adducatur Aristoteles 2. de Anima, de distinctione potentiarum per objecta, *etc.* dicendum, quod verum dicit in potentiis ejusdem generis, et disparatis, non autem subordinatis, nec alterius generis, nisi forte secundum excessum apprehensionis, non autem simplicis exclusionis. Vide infra in 9. lib. q. 5. præclare.

Ad secundum dicendum, quod divisio entis per sensibile et intelligibile, non est per objecta quia omne sensibile intelligibile licet non e contra; oportet ergo quod sumatur intelligibile cum præcisione, ad hoc quod sit aliqualis oppositio membrorum; ens igitur indifferens ad utrumque est objectum adæquatum intellectus, unde talis indifferentia est sufficiens determinatio, proportio et appropriatio ipsius entis ad intellectum; concedatur ergo argumentum usque ibi: *Super ens non videtur*, etc. secus est de potentiis limitatis ejusdem generis vel alterius. Vide hîc copiose, 3. distinct. primi, quæst. 3. et 35. distinct. ejusdem, et super lib. de Anima, ubi supra notavi, et infra in 7. in simili, ut alibi sæpe, ut nosti.

Et quia prima de ente inquantum ens, hujus utique erit speculari, tunc etiam, et quid est, et quæ sunt in quantum ens, *Text. com.* 4. *Et sequitur* :

Perscrutandæ vero sunt ipsius entis causæ, et principia inquantum ens. *t. c.* 8.

QUÆSTIO IV.

Utrum metaphysica sit de ente?

Vide auctores cit. qq. lib. 2.

1. Nota rationes alibi Avicennæ, quod sic, id est, Metaphysicæ, propter duo. Primo, quia Deum esse probatur hîc, et quia ens est commune ad omnia hîc considerata. Contra, Averroes commento ultimo 1. Physicor. Naturalis solus probat Deum esse, et ibi facit considerationem, genus substantiarum separatarum est subjectum Metaphysicæ. Contra Averroem ex quolibet effectu ostenditur, causam esse, quia impossibile est effectum esse nisi a causa tali, sive nisi talis causa sit; hujusmodi sunt multæ passiones Metaphysicæ, *prius* et *posterius*, *unum* et *multa*, *actus* et *potentia* ; quomodo enim hæc causatis insunt, nisi sit aliquod unum primum ? Quære ibi : *Qui est misit*, etc. Item perfectior conceptus de Deo possibilis Physico est primum movens, possibilis autem Metaphysico est primum ens, secundus est perfectior, tum quia absolutus, tum quia requirit perfectionem infinitam, nam primum perfectissimum. Sed si enti non repugnet infinitas, non est perfectissimum, quod non est infinitum ; sed enti non repugnat infinitas, primum movens tantum respectum dicit, et non necessario ex formali ratione sui requirit infinitatem; qui autem habet perfectiorem conceptum de subjecto, potest perfectius de ipso ostendere, quia per illa in effectibus, quæ ducunt ad cognoscendum esse de tali concepte.

Idem 1. com. primi hujus. Perfectior conceptus Metaphysici de Deo, quam Physici.

2. Confirmatur, si Metaphysicus non consideret *esse* de Deo, nisi sicut demonstratur a Physico, non cognosceret nisi de primo movente, et ita non haberet aliquam notitiam, quod subjectum suum est, quia primum movens, non est suum subjectum, nec sequitur, primum movens; ergo primum ens, sicut non sequitur, prima nigredo; ergo primus color ; nec Metaphysicus potest per ipsum ostendere de primo ente, amota ratione primi moventis. Quomodo autem de movente ostenderet Physicus primum, nisi in hoc sit magis Metaphysicus propter prædicatum, quam Physicus propter subjectum ? Respondeo pro Commentatore, præmissæ ad primum ens sumuntur ex motu.

Contra, licet Physica sit prior doctrina quam Metaphysica, quia sensibilia sunt nobis notiora, non tamen dicitur ipse ostendere omnem conclusionem Metaphysicam, vel præmissas ad omnem, quia cum deventum fuerit, sive abstrahendo, sive in doctrina ad propria considerabilia a Metaphysico, ex illis ostendit conclusiones suas, ita et primum ens ostendit ex propriis, licet illa propria forte non fierent nobis nota, nisi prius ordine naturæ Physica cognosceretur. Quomodo etiam scientia inferior sta-

Prior est Physica quam Metaphysica et quare

bilict subjectum superioris, si ipsa superior non potest secundum Averroem? Item, genus substantiarum separatarum nullam unam rationem magis habet, quam non separatum habet cum primo, secundum ipsum, quia non nisi attributionem; igitur tantum primum est subjectum ibi, non illud genus.

SCHOLIUM.

Tenet cum Avicenna ens esse objectum Metaphysicæ, quamvis circa hoc dubius fere manserit, l. 1. q. 1. Vide rationes ibi positas, et loca Aristot. a n. 21. et Schol. 3. in quo alia loca Scoti pro hoc afferuntur. Solvuntur ibi varia argumenta Averrois, tenentis Deum esse objectum Metaphysicæ, hîc Doctor duas rationes Avicennæ breviter declarat.

3. Quomodo ens ostenditur quia, Metaphysico?

Tenetur igitur Avicenna. Prima ratio ejus sic declaratur, *si est* præsupponitur de subjecto, non de actuali existentia, sed quod habet *esse* quidditativum, scilicet quod ratio ejus non est falsa in se, tale *si est* ostenditur *demonstratione quia* a Metaphysico de primo ente. Ostenditur enim, quod primum convenit enti alicui, et ita quia ille conceptus, ens primum, qui est perfectissimus subjecti, si esset hîc subjectum, non includit contradictionem; ergo si aliqua scientia supponeret istum conceptum pro subjecto, alia esset prior de ente, quæ probaret præcedentem, de primo ente, quia conclusio demonstrationis illius esset prior tota scientia de primo ente. Secunda ratio confirmatur de adæquatione, quam importat primitas, quære lib. 9. 5. q. quando igitur omnibus consideratis, in scientia est aliquod commune per prædicationem, et illud adæquat, non quæritur aliquod primum virtualiter adæquans, nisi quia deficit commune formaliter adæquans, ens autem unius rationis, quære alibi; ergo adæquat. Confirmatur, prima scientia scibilis primi.

Si datur commune per prædicationem, non est quærendum objectum virtualiter commune.

ANNOTATIONES.

Sequitur quarta et ultima quæstio de Metaphysici consideratione circa ens, t. c. 1. 4. et 8. in qua clara est determinatio Doctoris. Resumendo enim dicta Avicennæ et Averrois ut q.1.1. lib. prolixe pertractavit. Tenet tamen Avicennam, declarando motiva ejus, et dimittit Averroem et in hoc potest ponderari notabiliter, quod ea quæ in uno loco disputative et problematice determinat, alibi asserendo alteram partem sustinet, nedum in his Metaphysicalibus, sed etiam in Theologicis plerumque, ut a principio notavi; præsupponit etiam ea quæ dicta sunt de univocatione entis in 4. et plura alia quæ lector attendat, et maxime illud singularissimum, ubique necessarium, de subjecto et adæquatione duplici; formali videlicet et virtuali, mente teneatur, et examinetur.

Brevibus hic tangit illam difficultatem intricatam apud multos: an videlicet Metaphysicus habet probare primum ens esse; hæc etiam quæstio posset præcedere omnes præcedentes in hoc 6. vel saltem duas immediate præcedentes, secundum quod fundari posset super diversa loca textus, ut notavi textum quotando in ejus principio, sed satis recte situatur, quia etiam oritur, text. com. 8. Alias duas quæstiones in principio hujus 6. quas ponit Anton. Andr. accepit ex prolog. Sententiarum, de verbo ad verbum, ut patet ex notabilibus textualibus hujus 6.

LIBER SEPTIMUS.

In hoc libro incipit Philosophus tractare de præcipuo subjecto Metaphysicæ, nempe de Substantia, ejusque partibus, item de quidditate rei, et definitione, ejusque partibus, circa quæ disputat Doctor, viginti quæstiones selectas.

Alia vero dicuntur entia, eo quod taliter entis, etc. *text. comment.* 2. *Et sequitur.*

Nihil enim ipsorum est, nec secundum se aptum natum, nec separari possibile a substantia. Sed magis siquidem, etc. *Text. com.* 3.

QUÆSTIO I

Utrum inhærentia sit de essentia accidentis?

Arist. *hic cap.* 1. Albert. *ibid. quæst.* 3. D. Thom. *leci.* 1. *et in* 4. *dist.* 12. *q.* 2. *art.* 1. Cajet. *de ente et essentia cap.* 7. *quæst.* 15. Durand. 4. *dist.* 12. Palud. *ibid. quæst.* 2. Ægid. *hic quæst.* 2. et *Theor.* 41. *de Euchar.* Zimara, *Theor.* 3. Æmilius Acerbus, *lib.* 3. *Peripat. qq. q.* 1. Hervæus, *Quodlib.* 4. *qq.* Tromb. *hic quæst.* 1. Anton. Andr. *ibid.* Fonseca, *cap.* 1. *quæst.* 2. *sect.* 2. Suar. *disp.* 37. *sect.* 2. vide Scotum *in* 4. *dist.* 12. *q.* 1.

1. Quod non, quia essentia passionis præcognoscitur demonstrationi, cum sit medium ex 2. Poster. text. com. 8. et 25. inhærentia ejus concluditur. Item, tunc esset nugatio, *hæc albedo inhærens*, quia addere aliquid ei de cujus essentia est, nugatio est. Item, tunc conceptus relationis in communi non esset simplex, quia includeret respectum ad objectum, et alium ad subjectum; et ita relatio non esset generalissimum, quia generalissimi est conceptus simplex. Item, quantitas manet in altari sine inhærentia ad subjectum.

Contra, quo aliquid formaliter est ens, est de ejus essentia, sed accidens est ens, quia entis, in littera, text. com. 2. et text. com. 3. Similiter sedere magis ens quam sessio, etc. Item, illa inhærentia differens non esset substantia; ergo accidens; ergo ejus est alia inhærentia, et sic in infinitum. Item, si differunt, posterius est conceptu accidentis; ergo conceptus accidentis in se prior est et absolutus, et ita definibilis sine subjecto, contra Aristotelem cap. 3. text. com. 17. et inde.

Responsio, distinguitur primo de accidente, quia *accidens* si accipitur 2.
pro illo, quod per se significat nomen, ut pro conceptu, quem importat nomen accidentis per se, qui est ipsa accidentalitas, synonymum videtur cum hoc, quod est *inhærentia*, et tunc nulla est quæstio. Si accipiatur pro illo, quod denominat hoc concretum *accidens*, puta pro quantitate, sic quæstio habet locum, et sic fiat deinceps sermo. Tunc distinguitur secundo de inhærentia, quod *inhærentia* est duplex. Una est actualis unio accidentis existentis cum subjecto existente, ut actus aliqualis cum

Accidens sumitur pro per se significato, id est, pro accidentalitate vel inhærentia, et pro denominato.

Inhærentia alia actualis, alia essentialis.

potentiali. Alia est dependentia sive essentialis ordo accidentis secundum quidditatem suam ad substantiam, secundum quidditatem suam. Prima patet. Secunda probatur, quia demonstratio abstrahit ab existentia, et a consequentibus rem, inquantum existit, aliter non esset necessariorum; demonstratur autem aliqua inhærentia passionis ad subjectum, igitur ista est alia a prima, quæ scilicet est existentia, vel conditio propria existentiæ.

XTRA. *Et hoc forte consuevit dici de inhærentia actuali et aptitudinali, prima non semper inest accidenti, secunda semper inest, sive existenti sine subjecto, sive non existenti. Contra, aptitudinalis in accidente separato non verificat aliquam prædicationem denominativam, sicut secunda hîc.*

iud esse essentia licujus, esse ei em essentialiter, vel ealiter.

Tertio exponitur illud quod dicitur de essentia. Non enim idem est esse de essentia *A*, et esse idem esséntialiter vel realiter ipsi *A*. Primum quidem infert secundum, sed non e converso, quia de essentia *A* præcise est illud, quod includitur per se in conceptu quidditativo *A*, et ideo ponitur in ratione ejus quidditativa, non ut additum; potest autem esse realiter ipsi *A* idem, licet sit extra conceptum ejus, puta unitas, veritas, etc. extra conceptum entis, qui prior est illis, secundum Avicennam 5. non tamen illa dicunt rem aliam ab ente, quære in quarto, quæstione de Uno. Vocantur tamen forte ab Avicenna *accidentia* extendendo contra *essentiale* strictissime sumptum; exemplum hîc de gradu addito albedini remissæ, quando intenditur, secundum unam opinionem est idem realiter, nec tamen de essentia hujus.

SCHOLIUM.

Præmissa triplici distinctione, scilicet accidentis in per se significatum et denominatum, inhærentiæ in actualem et aptitudinalem, et ejus quod est esse de essentia alicujus, vel idem ei essentialiter aut realiter, ponit tria dicta. Primum: *Nulla inhærentia est de essentia accidentis denominative sumpti.* Ratio, quia est respectus fundatus in eo, et sic posterior ipso, de quo fuse Doct. 4. d. 12. q. 1. Secundum: *Inhærentia aptitudinalis est idem realiter accidenti.* Ratio, quia perseitas non distinguitur a substantia, et quia illa inhærentia est omnimo inseparabilis ab accidente, quod est signum indistinctionis realis ex Doctore 2. d. 1. q. 4. Tertium: *Inhærentia actualis non est idem actualiter accidenti denominativo*, quia unum manet altero destructo, ut in Eucharistia; sed hæc ratio tantum currit in accidente absoluto, quia relatio non potest non inesse actu, si est, ut habet Doctor d. quæst. 1. de quo iterum l. 8. erit sermo, vide Scot. late de hac quæst. d. q. 1. 12. ubi satisfacit locis Arist. in contrarium. Vide Ant. Andream hîc q. 1. qui clarius tradit doctrinam circa solutionem argumentorum. Adverte hîc ex solutione primi in fine, Scotum prius scripsisse expositionem textus, quam has quæstiones, falluntur ergo qui tribuunt illam expositionem Antonio Andreæ.

Ad quæstionem ergo primo dico, quod neutra inhærentia est de essentia accidentis, secundo modo 3.
sumpti, scilicet accipiendo *accidens* pro eo quod hoc nomine denominatur, ut quantum, quale et hujusmodi. Tum, quia fundamentum respectus est aliquid præter respectum, respectus utriusque inhærentiæ in substantia non fundatur, quia tunc substantia inhærens esset, et non esset terminus respectus; ergo in accidente absoluto, et

Nulla inhærentia est de essentia accidentis denominative sumpti.

non in aggregato ex absoluto et illo respectu, quia non est ratio fundamentalis respectu sui, igitur in absoluto præcise; ergo est extra conceptum ejus quidditativum, cum respectus sit posterior natura fundamento. Tum, quia inhærentia videtur ejusdem rationis in quantitate et qualitate; ergo si est de essentia utriusque, potest ab utroque abstrahi conceptus, dictus in *quid* de ipsis inferior conceptu entis et superior eis, et ita non erunt generalissima. Secundo dicitur, quod inhærentia secunda est eadem essentialiter, sive realiter accidenti secundo modo sumpto. Tum, quia passiones entis dictæ de inferioribus, non dicunt aliud ab ente in eis; ergo cum substantia dicitur prima, accidens posterius, quæ prius et posterius dividunt ens, ut passiones, primum non dicit aliud a substantia, nec posterius aliud ab accidente, sive ab ente inhærente; *per se* autem *ens*, sive *in se ens* et *inhærens*, sive *in alio existens*, pro eodem accipio, sicut prius et posterius. Tum, quia ille ordo abstrahit ab existentia, et fundatur super quidditatem possibilem, ista fundamenta sunt immutabilia, quia Deus necessario exemplat quidditates possibiles, et voluntas si quem actum habet respectu illarum, similiter ille est necessarius; stantibus autem fundamentis ordinis immutabilibus, non videtur ordo mutabilis in altero, et ita nec differentia potest concludi per viam separationis possibilis. Si ponitur hoc, Aristoteles diceret quod esset contradictio, 1. Physicorum, text. com. 39. erit intellectus impossibilia quærens, qui dicit passiones separari a subjectis, et loquitur de intellectu, quem posuit Anaxagoras.

Inhærentia aptitudinalis, idem accidenti.

4\. Contra hoc tamen videtur illud, quod dicit 4. Physicorum, cap. de Vacuo. text. com. 58. si sonus sine corpore, numquid esset vacuum? Tertio dicitur, quod inhærentia prima non est idem realiter accidenti secundo modo sumpto, nec etiam existentiæ accidentis, si ponatur illa aliud ab accidente Tum, quia idem realiter non manet et corrumpitur; accidens etiam existens manet non manente inhærentia prima, alias si illa maneret, cum propter ipsam, subjectum denominabatur prius ab accidente, et dicebatur panis quantus, diceretur ita post transubstantiationem panis, quod est falsum. Tum, quia extremum unum ordinis illius mutabile est, alio manente, quia actus voluntatis divinæ respectu cujuscumque existentiæ extra se, contingens est; ergo ordo non manebit altero extremo tantum manente, et sic per viam separationis concluditur aliud esse hoc ab illo. Contra ista duas rationes arguitur : nam ponatur panem manere, et separatim a quantitate qua prius afficiebatur, quomodo non manebit inhærentia? Si dicatur alterum extremum jam esse mutatum, quia panis factus est non quantus, hoc nihil est, quia panis non fuit extremum dependentiæ, inquantum quantus, sed inquantum panis absolute. Respondeo, hæc difficultas communis est omnibus unitis po-

Inhærentia actualis differt ab accidente realiter.

tentibus manere seorsum, ut in anima et corpore hominis; in Verbo et natura humana, quomodo neutro extremo mutato, ut videtur, secundum aliquid absolutum, relatio non manet, quæ prius. Et ibi adducitur illud de fine, 7. Metaphys. text. com. 60. de *A* et *B*. sed hoc de facto non accidit separatione accidentis, quia subjectum non ponitur manere, licet possit manere; unde istam difficultatem differo usque ad ultimum capitulum octavi, ubi proprie habet locum.

5. Ad argumenta, alius et alius conceptus sufficit ad præcognosci et concludi, quia alia notitia et prior natura hujus quam illius. Aliter, *quid nominis* præsupponitur non *quid rei*.

Secundum concludit pro prima parte solutionis, non contra secundam, quia non est nugatio hîc, ens unum.

Tertium concludit pro prima parte solutionis.

Quartum pro tertia parte, ex qua sequitur prima pars de prima inhærentia.

Ad primum in oppositum, quia non notat causam formalem prædicationis entis de accidente, sed extrinsecam; licet enim aliquid secundum quodlibet sui, sit causatum a causa extrinseca, tamen potest prædicationem alicujus immediate recipere formaliter, ac si non esset causatum, quia causa extrinseca non est medium, de quo prius illud dicatur, et inde de causato. Exemplum, formaliter creatura est ens, licet totaliter a Deo. Item, possibile est aliquod prædicatum secundum se perfectius esse in uno quam in alio, et tamen æque formaliter prædicatur de utroque. Exemplum de albedine remissa, quæ æqualiter est albedo, et intensa, nec de altero per alterum dicitur. Item, possibile est ordinem essentialem esse aliquorum subjectorum secundum quodlibet in se, et tamen aliquid tertium prædicatum æque formaliter dicitur de utroque. Exemplum de albedine et nigredine respectu coloris. Nec ergo causalitas in substantia respectu totius accidentis, nec major perfectio entitatis, nec ordo essentialis in entitate concludit, quin accidens sit formaliter ens; non per substantiam, nec per respectum ad ipsam, quia de per se in intellectu ejus est ens, posito intellectu illo, etiam si per impossibile omnes conditiones prædictæ auferantur, quod allegatur ab Aristotele ipse non dicit, eo quod entis, sed *eo quod taliter entis*, id est, substantiæ. Fit ergo fallacia consequentis, arguendo ab inferiori ad superius negative cum nota causæ præcedente, sicut cum inquanto, primo Priorum. t. c. 35. et inde; debet tamen intelligi in *eo quod*, pro causa extrinseca. Similiter quod aliqui accipiunt, *non est*, *nisi quia entis*, adhuc fallacia consequentis, sicut *hic hujus; ergo solum hujus*.

Accidens est formaliter ens, sicut substantia.

De concreto et abstracto videtur quod accidens, ut accipitur in abstracto, est verius ens quam in concreto, quia species generis est, in quod dividitur ens per se ex 5. t. c. 14. non sic concretum, nec 6.

est substratio illa accidentis intellecti, sine subjecto, quia abstrahentium non est mendacium, 2. Physicor. t. c. 18. sed est intellectio quidditatis, non inquantum denominat subjectum, sed inquantum hoc quid, et sic bene est subjecti, et dat intelligere subjectum. De intellectu Aristotelis in littera: Primo, quod adducitur de sano, quod sicut nihil formaliter sanitatis est in urina, sic nec entitatis in accidente. Similiter accidens dicitur ens, quemadmodum non scibile dicitur scibile, 7. c. 3. t. c. 15. Respondeo, ad primum dico, quod Aristoteles loquitur de diversis denominativis dictis ab uno abstracto, quæ denominativa si uno nomine significentur, significantur æquivoce. Ad secundum, quod illud exemplum corrigitur per paragraphum sequentem, sicut exposui textum, unde exemplum quodlibet aliquid veritatis insinuat. Secundum concludit pro secundo membro solutionis. Sed videtur contra membrum tertium, et diceretur, quod inhærentia seipsa inhæret, nec unquam manet nisi inhæreat, sicut quantitas manet. Ad tertium conceditur, quod potest habere definitionem per genus proprium et differentiam, sed Logicam, non realem. Contra, nec genus, nec differentia complete intelliguntur sine subjecto, sicut nec definitum. Ideo aliter dicendum, quod terminus respectus potest esse essentialius respectivo, quam ipse respectus; Deus enim qui est terminus respectus creaturæ, est causa creaturæ, non autem respectus, nec ab isto respectu dependet essentialiter creatura, sicut a Deo; sic hîc, si substantia est materia non ex qua, sed in qua potest accidens dependere ad ipsam, sicut ad causam aliquam, licet sit prior respectu ad ipsam. Exemplum, homo prior est respectu sui ad animam, ut respectu totius ad partem, non tamen sequitur, ideo potest definiri sine anima.

Prius Scotus exposuit textum, quam hoc opus scripsit.

An accidens definiri possit sine subjecto?

Accidens est prius respectu ad substantiam.

ANNOTATIONES.

Circa primam quæstionem septimi libri de comparatione inhærentiæ accidentis ad essentiam ejus, t. c. 2. et 3. in principio solutionis assignatur in aliquibus libris quoddam *Extra* ibi : *Et hoc forte consuevit dici*, etc. usque illuc : *Tertio exponitur,* etc. objectionem autem ibi non solutam, sustinendo Doctorem esse bonam, quia famosa est, solve consequenter, aut negando assumptum, aut aliter declarando, ut nosti, sed videtur omnino *Extra.*

Aliud etiam parvum *Extra* notatur in aliquibus originalibus, infra ibi : *Sed iste respectus est relatio,* etc. usque illuc : *Tamen quia inhærentia videtur.* Infra etiam parum post ibi : *si ponitur hoc Arist.* etc. usque ibi : *Tertio dicitur quod inhærentia* etc. est *Extra*, et in pluribus originalibus, nullum horum trium habetur; ideo, etc.

Determinatio Doctoris hîc est clara, et resoluta, nam præmissis 3. distinctionibus adjungit 3. conclusiones, ubi adverte in probatione secunda, primæ conclusionis, an illud, quod ibi infertur, ut inconveniens, sit inconveniens aliquod videlicet prædicatum dictum in quid de quantitate, et qualitate reperiri inferius ente, et superius utroque illorum, nam nonnulli Scotistæ hoc videntur concedere, posito quod ens dividatur per quidditatem ut in substantiam et accidens, absolutum et respectivum, argumen-

tum saltem currit ad hominem, ut plerumque arguit Doctor hîc.

Hanc materiam vide in 4. hujus, d. 12. q. 1. et copiose, et aliqualiter 1. d. 2. q. 4 et 5. et 3. q. Quodlibeti. Opiniones aliorum, utpote Aver. Alex. Janduni, Alberti et Thomæ, vide hic et alibi ad propositum, et maxime 12. dist. 4. ubi Theologi communiter pertractant hanc materiam.

Tange instantias consequenter in solutione argumentorum post oppositum. Primo, quomodo potest esse æquivocatio in concreto, stante univocatione abstracti, cum idem significent, ut in Anteprædicamentis, ex intentione q.8. habet iste,et alibi plerumque. Vide in 4. d. 11. q. 1. art. 3 et in Prædicab. quæstione finali, ordine debito; deinde qualiter ista possit esse vera : *Inhærentia inhæret,* cum prædicatum, et subjectum sumantur sub oppositis modis significandi. Vide supra in 5.et quære Franc. 8. d. primi Conflatus, et 29. d. ejusdem bene considerando.

Nota etiam infra ibi : Ad secundum, *quod illud exemplum corrigitur,*etc. quod expositio in Metaphysica, quæ attribuitur Ant. And. est hujus Doctoris ut hic expresse dicit, et infra sæpe, et alibi in Sententiis, sed forte alio ordine et modo scribendi, sed in primo et 4. ubi supra, habetur talis expositio valde notanter, originaliter tamen hîc.

Sed substantia omnium primum tempore *Text. commenti* 4.

QUÆSTIO II.

Utrum substantia sit primum omnium entium tempore?

Arist. *hîc c.* 1. *et* 4. *Phys. c.* 12. *text.* 117. *et* 8. *ejusdem c.* 1. 2. *et* 3. Averr. *hîc comment.* 4. Alen. *ibid. q.* 3. Albert. *tract.* 1. *c.* 2. *et* 3. D. Thom. *lect.* 1. Ægid. *q.* 2. Jandun. *q.* 5. Flandria *q.* 1. *art.* 1. Fons. *c. q.* 2. *art.* 1. Suar. *disp.* 38. *Met. sect.* 1.

Quod non, æterno non est aliquid 1.
prius tempore; accidentia autem sunt æterna, sicut motus 8. Physic. t. c. 1. et inde. Item si sic; ergo substantia præcedit tempus tempore. Oppositum Philosophi 7. et 12. hujus. t. c. 4.

Ad quæstionem Commentatoris 4. hujus 7. t. c. 2. et inde. Si accidens advenit corpori, postquam est corpus, tunc prius est omni accidente adveniente. Si autem non advenit, sed est inseparabile, et semper simul cum eo, tunc substantia composita non præcedit accidens, sed præceditur a materia substantiæ compositæ. *Opinio Averrois*

SCHOLIUM I.

Sententia Averrois substantiam compositam non esse priorem tempore accidente inseparabili, bene tamen materiam, refutatur rationibus, et juxta mentem Aristotelis, qui non tribuit illam primitatem materiæ. Admittit Averroes substantiam omnem esse priorem tempore accidente separabili.

Contra de inseparabilibus, quod 2.
non sit intellectus Philosophi, quod materia præcedit; de eodem enim probat Philosophus quod substantia est primum ens, et qualiter sit primum ens. et secundum non est verum de materia, quia probat eam primam, quia prædicatur simpliciter in quid, et quia alia sunt entia, quia sunt sic entis, neutrum est verum de materia. Primum non, quia 9. c. 6. t. c. 12. materia prædicatur denominative de materiato. Secundum non, quia non dicuntur accidentia entia, quia materiæ, quia vel nulla sunt in materia, ut in subjecto, vel si aliqua, saltem non perfecta. Item, ad *Materia denominative dicitur de materiato.*

principale, de eodem probatur primitas temporis, et cognitionis, et definitionis. Sed materia non præcedit cognitione, sed scibilis est per analogiam ad formam. Similiter nec cognitione, quia 9. hujus, 1. Phys. t. c. 69. actus prior cognitione potentia. Similiter nec definitione, quia substantia composita cadit in definitione accidentis, sed materia non, quia 7. c. 3. t. c. 13. et inde, t. c. 17. et inde, accidentia copulata habent definitionem per propriam substantiam.

Quomodo substantia est primum ens?

Item, Philosophus probat substantiam esse primam, ut est primum prædicatum, ad quod reducuntur alia; ergo vel probatio est de substantia in communi, vel de aliqua specie in genere, vel de posteriori substantia; nullum illorum verum est de materia, quia nec est generalissimum, nec species in genere, nec posterius in substantia, sed prius, quia principium substantiæ, et principium prius principiato; ergo non potest inferri, quod si materia sit prior accidente, quod ideo substantia, nisi per hanc minorem falsam, quia si principium prius est aliquo, quod principiatum prius est eodem. Item, si sic, aut materia secundum se, aut sub aliqua forma; non primo modo, quia sic, nec est sub tempore, quia ingenerabilis et incorruptibilis, 1. Physicor. t. c. 82. Non secundo modo, quia aut ut est sub forma accidentali, et tunc non est prius, quia ut est sub forma, non est prius forma; nec potest hoc dari, nisi ipsa sit sub forma substantiali, et si sic, tunc habetur propositum, quod substantia composita est prior.

Hîc dicitur, quod materia ut est sub forma accidentali et substantiali, præcedit tempore omne generabile ex illa, et per consequens omne accidens illius generabilis, non omne accidens, quod habet in se, sed omne accidens quod inest illi, quod fiet ex ea. Contra, per hanc rationem accidens est prius substantia, saltem generabili et corruptibili, quia accidens generantis est prius substantia generabili ex ea in infinitum; nec est ad intentionem Philosophi, quia probat primitatem temporis per hoc, quod substantia est separabilis, et non accidens; illa probatio non valet de materia unius, comparata ad accidentia alterius, quia substantia non dicitur substantia separabilis, nisi respectu accidentium suorum, quæ sibi insunt. Item, ad principale, sequitur quod aliqua accidentia sunt, quæ non præcederentur ab aliqua substantia, sicut omnia accidentia propria corporum cœlestium, quia si non sit ibi materia secundum Commentatorem in de Substantia orbis, non præceduntur, quia materia præcedit; nec a substantia composita, quia accidentia illa sunt inseparabilia, et si sit ibi materia, illa non præcessit tempore substantiam compositam, et per consequens nec accidentia. 3.

SCHOLIUM II.

Secunda opinio Alensis q. 3. circa hunc textum, substantiam esse priorem tempore accidente, quia non repugnat saltem causæ primæ esse sine ullo accidente, et consequenter nulli substantiæ qua talis, repugnat, refutatur rationibus allatis contra primam sen-

tentiam. Tertia opinio est quorumdam, quos refert Alens. citatus, quod per se substantia est prius tempore accidente, sed per accidens non; rejicitur, quia sequeretur scientiam posse esse falsam, posset enim passio per accidens separari a subjecto, esto hoc per se petat non separari.

Ideo aliter dicitur, quod est primum, quia substantia separata ab accidentibus est prior, sed prioritas non potest intelligi de qualibet substantia, neque secundum numerum, neque secundum speciem respectu accidentium propriorum, quia substantia non est prior propria passione, quia in demonstratione concluditur passio de subjecto per se; ergo passio non potest non esse, nec de substantia secundum numerum, quia si sic, posset esse idea Platonis, quia haberet totam naturam specificam sine accidentibus, quod ponit Plato. Et confirmatur consequentia, quia non posset illa idea esse distincta ab istis, quia haberet naturam speciei, et in illa non distinguuntur individua ejusdem speciei; ergo, etc. tunc sequitur dictum Platonis. Dicitur ergo, quod substantia consideratur inquantum hæc, et sic non præcedit, si consideretur inquantum substantia, sic prior est. Confirmatur sic, quod convenit speciei non repugnat generi, nec alicui inferiori ratione generis, quia si habere alas convenit animali, nulli inquantum animal, repugnat habere alas, sed aliqua substantia præcedit omne accidens, scilicet prima causa, et sibi non repugnat præcedere omne accidens duratione; ergo nulli substantiæ inquantum substantia, repugnat præcedere accidens omne duratione.

Contra istam positionem, quia rationes probantes expositionem Commentatoris non esse secundum Philosophum, sunt contra illam positionem, quia non valet, si Deus, qui est simpliciter primus, præcedit; ergo substantia, quæ est posterior præcedit, et pondera hoc, et alias rationes ibi factas. Item, Deus non est in genere aliquo modo, sed quidquid est in genere habet passionem, et aliquod accidens, quod non præcedit, et hoc verum est de substantia omni in genere, sed quod repugnat cuilibet substantiæ repugnat substantiæ absolute et simpliciter; similiter loquendo Physice, Deus non præcedit tempus tempore.

Ideo dicitur aliter, quod propositio est vera per se, et falsa per accidens, et consimiles propositiones inveniuntur a Philosopho; unde 6. Physic. t. c. 15. supponit, quod omni motu sit accipere motum velociorem et tardiorem, et 8. t. c. 76. et circiter, dicit quod aliquis motus est ita velox, quod nullus velocior, sicut primus. Similiter 4. Physicor. text. com. 72. supponit, quod omni corpore convenit accipere corpus subtilius in infinitum, ubi probat motum non esse in vacuo, et tamen nisi exponatur, falsum est, quia igne non convenit corpus subtilius accipere. Item 7. Physic. t. c. 35. et inde, si aliquod mobile, etc. unde tales propositiones sunt veræ per se, et falsæ per accidens. Unde prima propositio vera est ratione motus, accipiendo moventia proportiona-

Multa sunt vera per se, et falsa per accidens.

bilia motui; et similiter non repugnat corpori inquantum repletivum loci, esse subtilius alio quocumque. Similiter in proposito, substantiæ quantum est de se, non repugnat præcedere omne accidens, ex quo non dependet ab accidente aliquo, quia completus intellectus substantiæ haberi potest, circumscripto omni accidente.

Contra, si sic; ergo conclusio demonstrationis non est per se necessaria, quia necessarium non contingit aliter se habere 5. hujus t. c. 6. sed contingit aliter se habere, quam quod passio prædicetur de subjecto, quia subjectum potest esse secundum opinionem illam sine passione; consequens impossibile, 1. Poster. text. com. 5. et 7. et infra, quia demonstratio est necessariorum, et eorum quæ sunt per se tantum. Item si per accidens sit subjectum cum passione, a parte cujus tunc accidentalitas illa est? Non a parte passionis, quia simul est cum subjecto, quia causatur ab eo; tunc a parte subjecti, quod non est verum, quia ipsa natura subjecti per propria principia, est causa necessaria passionis; ergo non per accidens est simul tempore cum passione, quia per essentiam causat; ergo per essentiam simul cum passione, et non accidentaliter.

SCHOLIUM III.

Hic non agitur de tempore, ut sumitur 4. Phys. quia sic non est mensura substantiæ, ut bene probat Doctor 2. d. 2. q. 4. unde non accipitur pro duratione successiva, quia illa esset accidens, et sic esset quæstio, an substantia esset prius tempore, ipso tempore; sumit ergo secundum Aristotelem, substantiam esse prius tempore accidente, pro esse separabile ab eo quantum est de se. Ita habet ipse 2. d. 1. q. 5. et 4. d. 1. q. 1. com. 3. n. 30. Juxta hanc explicationem, idem est prius tempore, et prius natura, tertiam illam secutus est Doctor q. 33. de Universalibus, sed hîc melius rem examinavit.

Ideo dicitur sic, et videndum est quid est, *esse prius tempore*, tempus non tantum accipitur hîc, ut definitur in 4. Physic. t. c. 101. quia primitas temporis est substantiæ, inquantum substantia est; sed hujusmodi non est esse in tempore, quia tempus non est mensura, nisi motus et quietis, et eorum quæ sunt in motu et quiete; substantia secundum se non est tale, nec accipitur pro quacumque duratione extensa successiva alia ab essentia rei, quia de illa esset quæstio, quia tunc substantia posset præcedere illud, cum sit accidens ei, et præcederet illud duratione, et quæro de illa, et sic in infinitum; tunc dicitur prius tempore esse, quod potest separatim esse sine alio, et illud non sine ipso, quia sic dicit Philosophus in littera; illo modo omnis substantia prior est omni accidente uno modo, alio modo non; esse ergo prius tempore est posse habere existentiam actualem priorem alio, sive sine alio, quantum est ex se, ita scilicet quod sibi non repugnat, quia in nullo ab illo alio dependet. Hoc satis potest dici prius natura, nihil enim est prius natura, quod non sic sit prius et tempore. Quod autem possit sic præcedere, ostenditur dupliciter; vel quia non dependet ab illo, vel quia non est causa necessaria illius. Quod hoc sit 6.

Subst non m ratur po Scot. 2 q.

Id est tem quod test sine non t

verum, patet per opposita horum, quia si non potest separari, hoc est, vel quia dependet ab illo, vel quia est necessaria causa illius. Dico, quod substantia respectu accidentium separabilium, est prior utroque modo, comparata respectu passionis est separabilis, et prior uno modo, quia non dependet; sed non inquantum causa, quia habet necessariam causam hujusmodi intra essentiam suam; ideo non est separabilis illo modo, scilicet inquantum est causa accidentis.

Unde est inseparabilitas aliquorum?

7. EXTRA. *Substantiam enim esse, hoc est aliquid esse, quod in essendo non dependet ad aliam essentiam, ut subjective sustentantem in eodem supposito. Videtur satis manifestum, quia si est sic dependens, quæro ad quid dependet, et ibitur in infinitum, nisi stetur ad aliquid sic independens; sed accidens esse ostenditur, per viam motus, quia aliquid idem manet, nunc mutatum secundum hoc, et non secundum illud; ergo illud habet subjectum manens; illud enim non est substantia, quia alia fit mutatio secundum illud, et non secundum istud, ita quod ex uno accidente corruptibili concluditur aliquid præter illud subesse, sed ex multis per se sibi invicem succedentibus, melius concluditur aliquod esse subjectum illud a quocumque illorum. Difficile tamen est assignare manifestam differentiam dependentiæ formæ corruptibilis ad materiam, et accidentis ad subjectum, ut in prima dependens sit perfectius, in secunda imperfectius. Si dicas, hæc faciunt per se unum, illa non; hîc quæritur, quare ille actus cum suo potentiali facit unum per se, nec actus, nec potentia ponitur res generis, sed compositum ex illis; et illa principia in genere, alius actus cum suo potentiali, quod tamen vere informat, (alias non esset nisi aggregatio) non facit unum per se; nec illud compositum est in genere, sed utrumque componens in proprio genere? quæ ratio hujusmodi, qui diceret omnes formas esse unius generis, ut principia, et constituere composita unius generis, licet unius formæ propria materia sit magis in actu per aliam formam ejusdem generis primi, non proximi, quam alterius, quia ita ponunt in materiis formarum substantialium ponentes plures formas, unde posset hoc improbari, de hoc quære quæstione ultima octavi.*

Accidens esse ostenditur per viam motus.

Ad primum argumentum, quod aliquid est æternum, idest, semper durans per se, et nihil est eo prius, vel per aliud, sicut motus per mobile, et tali potest substantia esse prior, quia non dependet ab eo, quamvis non potest inquantum causat necessario. Ad aliud, uno modo sic, quod tempus consideratur dupliciter, ut passio primi mobilis, vel ut mensura, tunc tempus ut est passio, præceditur a primo mobili tempore, non autem ut tempus accipitur pro mensura. Contra, omne quod præceditur ab alio, tempore, non est quando præceditur; ergo si tempus, ut passio præceditur tempore, ut tempus est mensura, idem tempus realiter esset et non esset simul, quia tempus passio quæ præceditur, non est quando præceditur; et tempus ut mensura quo formaliter præceditur, est, sed tempus passio, et tempus mensura sunt realiter idem; ergo idem realiter est, et non est simul. Aliter dicitur sic, quod substantia præcedit tempus duratione aliqua, non tempore. 8.

Primum mobile præcedit tempus.

Quod præceditur tunc non est.

Sed contra hoc est argumentum superius factum, quia illa duratio est accidens, quæro tunc, qualiter illa præceditur; si duratione, quæritur de illa in infinitum, nec præceditur duratione, quæ est ipsamet, quia tunc esset, et non esset simul. Ideo dico sicut prius, quod non accipitur hîc *tempus* proprie, ut est numerus motus, sed præcedit tempore quia non dependet a tempore. Ad rationem primam pro secunda opinione, dico quod necessario passio inest subjecto suo, quia subjectum est causa necessaria illius, non quia subjectum dependet ab eo in essentia. Ad aliud de substantia singulari, dico quod non esset idea Platonis, quia in illo esset propria passio hominis, sed non haberet accidentia per accidens; unde dico, quod individuum cujuscumque speciei posset per se existere sine omni accidente per accidens, et tamen illa substantia non esset perfectior quam nunc, nec essent alia substantia per participationem illius, et dico quod distinguitur ab alio individuo, quia aliter est natura specifica in te, et in omnibus communiter; unde distingueretur ab alio per essentiam suam, sicut nunc, vel forte per aliquam differentiam individualem, quam addit individuum supra speciem, quia distinctio per accidentia est secundum accidens.

Quomodo passio est necessario in suo subjecto?

Substantia potest esse sine omni accidente.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio secunda de proprietate substantiæ tempore respectu accidentis, t. c. 4. ubi tres opiniones recitat et impugnat, quarum prima est Commentatoris ubi in littera. Secunda Alexandri. Tertiam quære in Alberto, et Fratre Alex. et aliis hîc. Et licet quidam conantur evadere impugnationes Doctoris hîc, adverte quod tertius modus dicendi est multum apparens; unde Doctor insequitur eum super Porphyrio, c. de proprio, q. 3. et qualiter non sequatur ex hoc contradictio, dic ut supra in princ. et alibi notavi; hîc enim fuit locus propriæ determinationis, et non in Logicalibus, ut patet.

Determinatio Doctoris est satis clara hîc, licet subtilis. Vide eum in 2. d. 1. q. 5. et in 4. d. 1. q. 1. et alibi sæpe, ubi exponit hanc prioritatem uniformiter.

Assignatur quoddam *Extra* ibi: *Substantiam enim esse,* etc. usque illuc: *Ad primum argumentum,* etc. sed littera notabilis, et singularis doctrina, ideo caste percurratur ubique.

Considera bene in solutione ultimi principalis, ubi dicit quod individuum cujuscumque speciei, posset per se existere, sine omni accidente per accidens; ergo ignis sine calore, et homo sine quantitate et sic de aliis dic consequenter; quære in 4. d. 12. et in Varrone.

Substantia est primum omnium notitia. *Text. commenti* 4.

QUÆSTIO III.

Utrum substantia sit primum entium cognitione?

Arist. *hîc c.* 1. Al. *ibid q.* 5. Albert. *tract. c.* 3. D. Thom. *lect.* 1. Herv. *Quodlib.* 3. *q.* 12. Richard. *in* 2. *dist.* 24. *art.* 3. *q.* 3. Anton. And. *hîc q.* 4. Jandun. *q.* 3. Niphus *disp.* 4. Sonc. *q.* 13. Fons. *c.* 1. *q.* 2. *sect.* 2. Suar. *disp.* 38. *sect.* 2.

Quod non, omnis cognitio oritur a sensu. Sed sensibilia sunt accidentia; ergo accidens prius cognoscitur quam substantia. Posset dici, quod ratio vadit de cognitio-

ne sensitiva, non intellectiva, de qua tamen intelligitur. Contra, sicut aliqua cognoscuntur a sensu ita a virtute phantastica, et intellectus sic potest ea abstrahere, et sic intelligere. Item ad idem 1. de Anima, t. c. 11. Accidentia magnam partem conferuntur, etc.

SCHOLIUM.

Primum dictum : *Substantia non est primum cognitione quoad generationem,* quia foret imperfectius accidente, et quia non habetur pro nunc propria species ejus, ut habet Doctor hîc, et 1. d. 3. q. 3. n. 9. et d. 22. q. 1. de quo fuse egi in Comment. quæst. 17. de Anima. Secundum dictum : *Substantia est primum cognitione primitate perfectionis,* quia habet perfectiorem quidditatem, perfectius tamen pro nunc secundum proportionem cognoscitur a nobis accidens, quod exemplo oculi aquilæ et Solis, bene explicat Doctor. Vide Anton. Andream hic q. 4. qui fusius et clarius ista tractat.

2. Ad quæstionem quod sic, quia de omnibus quæ habent *quod quid* simpliciter, perfectissima est cognitio eorum, quando cognoscitur quid sunt, sicut habent *quid*, sed substantiæ est perfectissime *quid*, ideo de substantia perfectissime cognoscitur. Tamen intelligendum est, quod quædam sunt priora generatione, et quædam perfectione. Quæ generatione sunt priora, imperfectiora sunt, e converso de alio ; tunc substantia est primum omnium cognitione, quia perfectissimum, accidentia prima generatione; ideo, etc. Ad argumentum, quod vadit de prioritate generationis. Contra, quod perfectione accidentia sunt priora cognitione, ideo cognoscibile cognoscitur, quia species ejus est in cognoscente ; sed in intellectu est species accidentis, non substantiæ; ergo accidens perfectius cognoscitur. Probatio minoris quia species accidentium sunt in virtute phantastica, et illorum est abstractio, quæ sunt ibi. Quod autem species substantiæ non sit in intellectu, probatio, quia tunc species substantiæ prius esset in sensu, et sic posset substantia cognosci a sensu, cujus oppositum manifestum est, quia omnia sensibilia sunt quantitates vel qualitates. Item si sic, tunc per cognitionem naturalem posset intellectus cognoscere substantiam in Sacramento esse, vel non esse. Ad illud dicitur sic : quod substantia facit speciem, est in sensu, et in medio; sed ibi non est principium videndi, sicut nec species in aere, quia aer non habet potentias cognitivas rei, cujus est similitudo, sed in intellectu est principium videndi. Contra hoc vadit argumentum de Sacramento.

[Margin: Prius generatione, posterius perfectione.]

[Margin: Substantia pro nunc non cognoscitur per propriam speciem. Scot. 1. d. 3. q. 3. n. 9. et d. 22. q. 1.]

Aliter dicitur, quod non est in intellectu nisi species accidentis, et immediate causatur illa species ab accidente, et mediate a substantia, et primo repræsentat accidens, et secundario substantiam. Sed contra, species non potest repræsentare distincte illud, quod est perfectius illo, cujus est species ; quia si sic, tunc similitudo alicujus albi remissi, repræsentaret album intensum, et tunc quandocumque viderem remissum album, viderem intensum album, et sic substantia non erit perfectum cognoscibile, et tunc cum aliquando accidens sit per se, ut in Sacramento, et repræsentat substantiam secundario, 3.

[Margin: Species non repræsentat quod est perfectius suo objecto.]

tunc intellectus intelligeret substantiam in Sacramento, cum ibi sint sola accidentia.

Accidens perfectius cognoscitur a nobis.

Aliter dicitur, quod substantia cognoscitur per discursum, et tunc stat quod non perfecte. Tunc dicendum, quod substantia est perfectum cognoscibile, et tamen aliquid aliud potest perfectius cognosci a nobis secundum proportionem cognoscibilitatis suæ, quia perfectius repræsentat species alicujus albi remissi, ipsum album cujus est species, quam species Solis repræsentet oculo aquilæ ipsum Solem; et magis video album secundum proportionem visibilitatis suæ, quam aquila Solem, secundum proportionem visibilitatis suæ. Tunc dico, quod perfectius cognoscitur, cujus species est in intellectu; verum est secundum proportionem suæ cognoscibilitatis, et tamen substantia de se est perfectius cognoscibile et in se et a nobis, si possemus ad illam pertingere, sed non possumus in vita ista, ut habetur in 2. hujus 3. q. et tunc dictum Philosophi intelligitur Metaphysice dictum, non animastice; distinctio hæc datur in quæstione de Singulari in 7. Et quia cognitio, quam habemus de substantia, est perfectior cognitio cum attingitur, quam cognitio accidentis, tunc licet accidens sit primum cognoscibile respectu intellectus nostri generatione, tamen substantia est primum perfectione, et ideo simpliciter primum.

ANNOTATIONES.

4. Sequitur quæstio tertia de prioritate substantiæ cognitione respectu accidentis, t. c. 4. quæ satis facilis, et correcta est, et sententia Doctoris determinata et subtilis. Opiniones de cognitione substantiæ, quas tangit ibi solvendo argumentum principale, quære in Henr. et Thoma, et aliis antiquis et modernis. Vide 3. d. primi, et super 1. de Anima, et hunc ubi supra, super lib. de Anima, infra etiam in 7. et supra lib. 1. et 2. plura adhuc patent.

Infra ad finem ibi : *Si possemus ad illam pertingere,* etc. usque illuc : *Quia illa cognitio, quam habemus,* etc. assignatur *Extra* ab aliquibus, satis tamen bene ad propositum præter illam allegationem ex 7. sed dic consequenter.

Substantia est omnium primum ratione, *text. com.* 4.

QUÆSTIO IV.

Utrum substantia sit primum entium definitione?

Arist. *hîc c.* 1. *et* 4. *text.* 12. *et c.* 5. *text.* 19. D. Thom. *ibid. lect.* 1. Albert. *tract.* 1 *c.* 3. Anton. And. *q.* 3. Trombet. *q.* 1. Javell. *q.* 1. Fons. *c.*2. *q.* 1. *sect.* 2. Suar. *disp.* 37. *Met. sect.* 2. *et disp.* 38. *sect.* 2.

Quod non, omne accidens habet proprium genus et propriam differentiam; ex talibus constituitur propria definitio et sufficiens, hoc dicit Philosophus 8. hujus, t. c. 2. 6. et 9. idem 6. Topic. c. 4. quod in definitione est *quid* et *quale*. Dicitur, quod tale aggregans genus et differentiam, non est definitio, quia definitio datur causa innotescendi, sed talis definitio adhuc dependet ad substantiam; igitur substantia requiritur in definitione ejus. Contra, omne quod prædicatur proprie de aliquo subjecto, prædicatur de 1.

eo secundum rationem alicujus prædicati quatuor prædicatorum, 1. Topic. cap. 3. vel sub ratione alicujus quinque Universalium, sic dicendo : *Albedo est color* ; A non est prædicatio, nisi ut definitio, quia Philosophus definit definitionem, dicens quod *Est oratio indicans quid est esse rei,* sed illa indicat totam quidditatem albedinis, quod aliud non sit verum, quia accidens est per se sensibile, et sic ejus species abstrahi potest, et cognosci prius quam aliqua substantia cognoscatur. Item, tunc sequitur, quod in definitione ejusdem accidentis, essent ponenda multa subjecta, quia oportet primum et proprium poni, ex 7. hujus, t. c. 17. et infra, et subjectum generis et differentiæ secundum te, quia tota ratio dependet secundum te.

Quid est definitio? 1. Top. com. 4.

Item, ratio quam significat nomen, est ejus definitio 4. hujus, t. c. 28. Sed nomen accidentis non significat subjectum; ergo subjectum non debet poni in ejus definitione. Dicitur, quod verum est, tamen accidens in concreto dat intelligere subjectum, et illud cointellectum poni debet. Contra, tunc in definitione accidentis abstracti non ponitur, quia non dat intelligere subjectum aliquo modo, et talia sunt verius in genere accidentis ; et sic habetur propositum, quod in definitione accidentis, quod est maxime accidens, non debet poni subjectum. Item, ad principale, si sic ; ergo hæc nugatio, nasus simus. Probatio consequentiæ, quia ad videndum nugationem, ponenda est ratio pro nomine, sed posita ratione simi, habetur nasus, nasus cavus.

Item, potest esse sine subjecto ; ergo subjectum non debet poni. Probatio antecedentis, quidquid potest causa superior cum inferiore, potest per se; sed cum inferiori potest facere accidens esse per se, ergo sine eo potest. Probatio primæ propositionis, perfectum simpliciter est, quod non habet aliquam excedentiam ; sed si prima causa cum secunda possit facere, quod non possit prima per se, habet excedentiam, quia ipsa cum causa secunda excederet seipsam solam. Item sic, aliqua accidentia dicuntur separabilia, possunt ergo illa separari, et per consequens definiri per se. Item, 8. Physicorum, t. c. 37. et inde, si contingit recipere movens et motum simul, et movens per se, ergo et motum per se ; similiter hîc de substantia et accidente. 2.

5. hujus. Text. com. 21.

Dicitur, quod est primum, quia debet poni in definitione aliorum omnium, sicut enim convenit aliquibus *quod quid est,* sic definitio. Sed accidentia non sunt entia, nisi quia entis ex 7. hujus, t. c. 2. et si sic, non habent quidditatem, nisi quia illius entis, nec definitionem; ergo in definitione eorum debet poni substantia. 1. Opinio.

Aliqui dicunt, dictum Philosophi esse verum non de entitate naturali accidentium, sed de entitate aptitudinali accidentium; tunc aptitudinaliter omnia accidentia definiuntur per substantiam, non actualiter, nec secundum entitatem naturalem. Tamen secundum Philosophum non possunt aliquo mo- 2. Opinio.

Quomodo substantia cadit in definitionem accidentis?

do esse, nisi in substantia, et ideo simpliciter et absolute entitas omnis quam possunt habere, est a substantia, quia nec separantur secundum Philosophum, nec habent aptitudinem ad separationem. Similiter illud potest haberi primo Physicor. t. c. 39. contra Anaxagoram. Impossibile est segregare accidens a substantia. Similiter 7. hujus, t. c. 47. contra Platonem cap. penultimo, nec ratione, nec tempore possunt esse, etc. Tunc definitur aptitudinaliter per substantiam, ita quod insunt aptitudinaliter substantiæ.

SCHOLIUM.

Non est de mente Aristotelis accidens in se non habere entitatem præter entitatem subjecti, alioquin poneret contradictoria in illo exemplo de sono in vacuo ; quia si de essentia accidentis est esse in subjecto, repugnat aliter poni, et sic ponitur et non ponitur. Ad quæstionem resolutio est, substantiam esse priorem definitione accidentibus, quia cadit in horum definitionem, ut habetur q. 1, hujus ; et ratio est, quia cum accidens sit forma, non potest perfecte, et conceptu quietativo concipi, quin exprimatur ordo ad id cujus est forma, et consequenter terminus illius ordinis. Vide Anton. Andream hîc q. 3. et Ant. Trombet. q. 4.

3. Contra, quod non sit intentio Philosophi negare omnem entitatem formaliter ab accidentibus præter entitatem substantiæ actu ; videtur Philos. 4. Phys. text. c. 58. posito quod in aliquo spatio sit tantum sonus, quærit utrum illud spatium sit vacuum, et respondet, quod si in spatio potest recipi corpus, vacuum est, si non, non est vacuum. Posito ergo, quod accidens non potest esse sine subjecto, *Quia poneretur subjectum esse* sequitur contradictoria simul vera, videlicet, quod ibi sit corpus, et quod non ; tunc entitas eorum naturalis est per substantiam, possunt tamen actualiter esse sine ea cum aptitudine ad subjectum. *De essentia et accidens separari ab eo, quod est contradictio, si sic sentiret Aristoteles.* Tunc ad propositiones Philosophi, quod nullum potest esse sine aptitudine ad subjectum. Ad aliud contra Anaxagoram, loquitur de causa naturali, quia quærere segregare naturaliter est impossibile. Contra, definiens minus est ens definito. Respondeo, verum est de parte quidditativa definitionis, non de addito. Item, definitum non videtur ens nisi per definiens ; ergo formaliter non est accidens ens, sed tantum per subjectum. Et hoc videtur ex littera, *quia entis*, etc. Item attributo essentialiter ad alterum, et ei cui attribuitur, non videtur conceptus communis, sicut nec absoluto et respectivo, nec substantiæ et accidenti. Ad primum, per definiens additum, non recipit formaliter definitum prædicationem alicujus, alioquin sicut quantitas esset ens per substantiam, ita esset quantitas per substantiam, et creatura ens per Deum ; formalis prædicatio est, ubi subjecto ex suo intellectu inest prædicatum, circumscripta a subjecto omni habitudine ad causam extrinsecam, quæ non est de quidditate ejus cujusmodi semper est efficiens, et materia *in qua*. *Quid formalis prædicatio?* Quod Philosophus dicit, intelligatur de entitate incomplexi, non de prædicatione entis de accidente, nisi forte de causa extrinseca. Ad secundum, si attributum non esset nisi attributio, ita quod respectus non fundaretur in

aliquo absoluto, major videtur vera. Quomodo ergo ordo in perfectione ejus, quod prædicatur, non arguit ordinem prædicationis; quære in quæstione de inhærentia, etc. de hoc.

4. Accidentis alia definitio Logica, alia Metaphysica.

Ad primum argumentum principale, quod illa ratio per genus et differentiam non est definitio, metaphysice loquendo, quia non exprimit quidditatem omnino, et perfecte, quia non exprimit aptitudinem ad substantiam, nisi addatur substantia. Ad illud in contrarium dicitur, quod Logice loquendo, prædicatur ut definitio, quia Logicus concedit definitionem ex genere et differentia solum, non metaphysice loquendo, quia non exprimit cujus est, cum tamen secundum se non dependeant. Aliter sic, quod reducitur ad aliquod illorum, sicut ista : *Homo est substantia sensibilis*, non est genus, nec differentia, etc. et ideo dicitur quod reducitur ; tamen non est vera definitio hominis, quia non exprimit complete totam essentiam illius, quod tamen pertinet ad definitionem. Ad aliud, quod accidens completive non intelligitur sine subjecto. Ad illud de specie, dico quod cognitio illa accidentis non est complete distincta, sed confusa ; sed quando cognoscitur cujus est, cum illis conditionibus, est cognitio definitiva et distincta. Ad tertium dicendum, vel quod genus et differentia, et species habent idem subjectum; vel differentia et species habent idem subjectum ; et genus habet communius subjectum, sed illud non debet poni, quia illud subjectum communius intelligitur in subjecto speciei, quod est inferius. Ad aliud, quod non est propter modum significandi concretum, quod subjectum debet poni, quia accidens secundum se dependet, saltem aptitudinaliter, et non est ens nisi sic dependeret ; ideo ponitur subjectum ad hoc, quod complete definiatur, propter ipsam rem signatam. Ad aliud, quod non est nugatio. Ad probationem, latet, dicit Philosophus, quia rationes non sunt certæ, quia nasus non est de per se in intellectu simi. Contra, tunc non differret dicere nasus simus, et nasus cavus, et tunc idem simus et cavus. Consequens est falsum, quia tolle æqualia, quæ relinquentur sunt æqualia. Ad hoc, quod simum non habet intra intellectum suum per se, nasum, sed licet non significet hoc, tamen non est idem simum et cavum, nec dicit simum tantum cavitatem, quia simum dicit aliquam certam habitudinem ad nasum. Ad aliud de prima causa, concedo conclusionem. Ad aliud, accidens est separabile, dico quod non est separabile, quia potest separari, et esse per se sine subjecto, sed quia corrumpitur post separationem, et alia inseparabilia, quia non possunt non esse subjecto existente. Ad aliud, quod argumentum est a minori, quia magis potest movens esse per se, quam motum, cum motum dependeat a movente, ideo valet argumentum ; sed in proposito non valet, quia arguitur per locum a minori affirmative. Convenit enim reperire substantiam, et accidens simul, et substantiam per se ; ergo et accidens, non valet ; substantia potest esse, per se quod magis vi-

Accidens completive non intelligitur sine subjecto.

Accidens etiam abstractum definitur per subjectum.

Text. com. 19. hujus. 7.

Quomodo accidens, aliud separabile, aliud inseparabile ?

detur, ergo accidens quod minus videtur, sed est consequens.

ANNOTATIONES.

5. Sequitur quæstio quarta de prioritate substantiæ definitione respectu accidentis, t. c. 4. quæ satis clara est, et correcta, sed in decisione tanguntur dicta aliorum. Quære Henric. et alios, quos supra notavi hîc, et hunc 12. d. 4. q. 1. et in Prædicamentis, q. 8. et in 2. d. 1. q. 5. et sequaces moderniores super 1. Physic. et ipsum si invenire valebis. Definitur enim accidens quodcumque definitione Metaphysica et quietativa, nedum aptitudinaliter, imo actualiter; nedum in concreto, imo in abstracto per substantiam expresse vel implicite, non quin existere possit aliquod saltem sine ipsa actu, sed quia actu semper dependet, et dependens inquantum tale, non complete intelligitur absque dependentiæ termini expressione vel cognitione, et ut ejus est, et in ipsa potius quam ab ipsa, requiritur in accidentis definitione substantia, hoc dicit.

Infra ibi : *Contra, definiens est minus ens*, etc. usque illuc : *Ad primum principale*, etc. ponitur *Extra* in aliquibus ; in aliquibus vero originalibus illa argumenta tria ponuntur in pede quæstionis 3. Principalia argumenta, et tres solutiones ad ipsa, ponuntur ad finem quæstionis in principio solutionum principalium. Sic ad primum argumentum principale, verum est de parte quidditativa, etc. sed quomodocumque situetur littera, est satis bona et ad propositum ; ideo, etc.

Quod ibi tangit de causa prima, et de separatione accidentis a substantia, examinabis bene, ut habet in 4. et 2. ubi supra, et in primo d. 2. q. 42. et alibi, et maxime in Quodlib. q. 7. Quære alios, ut nosti plura addendo hîc.

Dico autem materiam, quæ est secundum se, nullatenus neque quid, neque quantitas, neque aliquid aliud eorum dicitur, quibus ens est determinatum. Est enim quoddam, de quo prædicatur horum quodlibet, cui est esse alterum, et Categoriarum unicuique. *Text. comm.* 8.

QUÆSTIO V.

Utrum materia sit ens ?

Arist. *hîc text.* 7. *et* 8. *et lib.* 12. *c.* 14. Plato *in Timæo.* Themist. et Simpl. 1. *Phys.* Albert. 1. *Met. tract.* 2. *c.* 4. Alexand. 1. *de Anima. c.* 1. D. Thom. *hîc lect.* 2. *et* 1. *p. q.* 44. *art.* 2. Henr. *quodlib.* 4. *q.* 16. Cajet. *de ente et essentia c.* 5. *q.* 8. Durand. *in* 2. *dist.* 12. *q.* 2. Greg. Gabriel. Occham. Richard. *ibid. q.* 13. Ferrar. 2. *contra gentes c.* 68. Ant. Andr. *hîc q.* 6. Suar. *dist.* 13. *Met. sect.* 4. Hurtad. *disp.* 2. *Phys. sect.* 2. Aversa *q.* 20. *Phys. sect.* 4. *et* 8. *c.* 8. Conimb. 1. *Phys. c.* 9. *q.* 3. *art.* 1. *et q.* 6. *art.* 2.

Quod non in littera, t. c. 8. neque 1.
est quid, etc. Respondeo, non in actu, sed in potentia. Contra, aut est in potentia materia, aut forma, aut compositum. Item, quod generatur, non est 5. Physicorum, text. com. 8. intelligitur de subjecto generationis, quia quod movetur est, intelligitur in potentia, quia accidit sibi esse in actu ; ergo materia non est in potentia. Item, aut est actus purus, aut compositum ex actu et potentia, neutrum ; tum, quia non est scibilis nisi per analogiam; tum, quia tunc aliquid inferius ipsa, possibile esset esse ; nec primum, quia non distinguitur in fundamento naturæ, et sic non est forma ; nec secundum, quia est principium. Tertio sic, primus actus est sine omni potentia ; ergo et prima potentia sine omni actu. Similiter actus proportionatur po-

tentiæ, et ita esset illimitatus, sicut et potentia est infinita.

SCHOLIUM I.

Probat exquisitis rationibus, et juxta mentem Philosophi, materiam esse entitatem positivam seu actum entitativum, de quo fusius agit 2. d. 12. q. 1. per totam, contra Albertum negantem duas entitates positivas in ente generabili, et contra alios negantes, materiam esse potentiam subjectivam, vel habere propriam existentiam. De eodem etiam agit 1. Phys. q. 19. 20. 24. et 2. Phys. q. 7.

2. Contra, est principium per se, ex 1. Physicorum, text. com. 52. et per se causa ex secundo, t. c. 28. et inde, illud 5. hujus, t. c. 2. et 2. hujus, t. c. 5.

Responsio, quod transmutatio fecit scire materiam : omne enim naturale agens respicit passum, in quod agat ; sicut ergo in transmutatione accidentali transmutans transmutat aliquid manens, ab uno termino in alterum (albedo enim non fit nigredo, sed album prius fit nigrum) ita in generatione, generans transmutat aliquid a forma in formam, illud dicitur materia. Hæc ratio Aristotelis 1. Phys. t. c. 60. id est, de Generatione, et 2.t.c.6. et 12. Met. cap. 1. text. c. 6. et alibi pluries .Respondetur, corrumpendum est in quod agens agit, sed ultimo instanti totum mutatur in totum ex 1. de Generatione, t. c. 24. Contra, prius naturaliter corrumpendum non est, quam genitum fiat; ergo si nihil corrumpendi manet in illo *nunc*, in quo generans generat ; generat ex nihilo, nec in aliquid agit. Responsio, non de aliquo subjective, sed ex aliquo initiative, ut ex termino *a quo*, Deus utroque modo ex nihilo. Contra, agens habens in virtute sua causativa totum effectum, non minus illum producet, licet aliud non ponatur, quo posito magis debilitatur vis agentis quam fortificetur ; sed per te generans habet in virtute sua effectiva totum effectum, quia nihil ejus præsupponit, per actionem autem in contrarium corrumpendum, debilitatur ejus virtus activa, non fortificatur. Confirmatur ratio, quia agens naturale potens in aliquem totum effectum, de necessitate illum faciet, non impeditum ex 94. cap. ext. com. 10. et inde, non autem impeditur ignis generare ignem, in quem potest totum, ex datis, quia illa aqua non est præsens, magis autem impediretur si esset præsens. Item, aliæ congruentiæ ponuntur, quod est unum primum potentiale, quia in causis materialibus est ordo essentialis, sicut in effectibus ex 2. hujus, text. com. 5. et inde, primum potentiale videtur esse respectu primi actus. Item, nulla generatio passiva erit naturalis, quia nullus appetitus præcessit ad terminum generatum, nam forma corrupta non appetit illum, quod patet, quia tunc appetisset suam corruptionem ; imo nulla est generatio, quia nulla privatio, quæ possit esse terminus *a quo*. Privatio enim non est nisi in apto ad habitum, inter formas autem disparatas non est per se generatio, quia est ex non subjecto in subjectum. Item, quodlibet esset, intrinsece loquendo, æque incorruptibile. Nam ita forma aeris nititur salvare se, nec est in aliqua aptitudine naturali ex se,

Scot. 2. d. 12. q. 1 num. 3.

Omne generabile habet materiam.

ad non essendum, ut videtur, sicut forma cœli; aer autem est per te tantum forma, si dicatur, aerem habere contrarium, et cœlum non, nihil ad *B*, quia contrarium non facit, quod illud habet aliquod intrinsecum principium, quo est corruptibile, et hæc videtur esse ratio Aristotelis in 7. c. 5. quod omne generabile habet materiam, possibile namque esse et non esse, quo autem aliquid est tale scilicet intrinsece, est materia. Quia tamen materia dicitur esse in potentia, intelligendum, quod aliquid dicitur in potentia dupliciter. Uno modo, ut terminus potentiæ, sive ad quod est potentia, ut albedo generanda. Alio modo, ut subjectum potentiæ, sive in quo est potentia, ut superficies dealbanda. Qui dicunt materiam esse primo modo ens in potentia, dicunt eam simpliciter esse non ens, nec videntur aliquo modo salvare intentionem Aristotelis. Tum, quia tale ens non est subjectum transmutationis, sed terminus materia ponitur subjectum. Tum, quia talis potentia numeratur secundum numerum actuum, ex 3. Physic. text comm. 10. materia autem una est respectu formarum oppositarum; secundo ergo modo materia ens est in potentia, et magis quam subjectum accidentis, quia minus habens in se actualitatis, et majoris actualitatis capax; et ista potentia fundatur in aliquo actu secundum Comment. 3. Cœli, et Mundi, text. com. 25. et 54. et inde, quia recipere non convenit nisi habenti in se prius aliquam entitatem positivam, primum fundamentum omnis realitatis positivæ, quid est?

Potentia objectiva. et subjectiva. Scot. 2. d. 12. q. 1. n. 10.

SCHOLIUM II.

Vide Doctorem fusius et clarius solventem hæc argumenta 2. d. 12. q. 1. et locis citatis 1. et 2. Physic. Vide etiam in expositione hujus textus, ubi (et hîc tangit secunda solutione) bene ostendit textum hunc, non esse Aristotelis assertum, sed opponendo pro falsa parte dictum, vide Anton. Andream hîc q. 6.

Ad argumenta, loquitur de dividentibus ens per se, unde sequitur, *neque aliquod eorum, quibus ens est determinatum, sic etiam forma non est quid*, etc. Si arguitur ut videtur ex littera, quod omnia prædicantur de materia denominative; igitur nulli est idem essentialiter. Respondeo, nec pars de toto, nec e converso prædicatur proprie, sed aliquo modo denominative, etsi non sicut accidentia, quia non denominatione extrinseca alterius generis; sic ergo materia non est homo, sed humana. Quod autem illud de denominatione nihil valeat pro eis, patet ex 9. cap. 6. text. comm. 12. ubi vult, quod materia denominative prædicetur de composito, et in hoc assimilatur accidenti; ergo non intelligit hoc, quod sit subjectum proprie prædicationis denominativæ, respectu omnium aliorum, quia prædicationes denominativæ proprie non convertuntur. Istæ autem partes de toto convertuntur, quia et totum de parte denominative prædicatur. Ad totum tamen textum illum est alia responsio, quia illud dicitur opponendo pro falsa parte, quod videtur ex epilogo sequente, *sic quidem intenden-* Al. Ex

4.

Nec pars de toto, nec totum de parte prædicatu proprie.

Prædica denomii tiva nor convert tur.

ergo speculantibus, etc. text. com. 8. *tibus*, et ex adversatione, quia statim arguit ad oppositum, *sed impossibile;* quandoque enim consuevit Aristoteles inter argumentum pro et contra, ponere determinationem quæstionis sine aliqua nota solutionis. Ad aliud, sicut esse quantum est conditio concomitans scientem, sed non necessaria ad scire, est autem necessaria ad albedinem, sic entitas actualis est conditio necessaria mobilis, licet forte non proxima, ut habetur 3. Physic. text. com. 9. æs non inquantum æs, sed inquantum potentia statua, movetur, ita quod a subjecto generationis removetur, quod actualis entitas non est sibi necessaria, et intelligatur de completa, quæ semper est necessaria
5. mobili præcise sumpto, inquantum mobile. Ad tertium, est actus tantum. Ad primam objectionem de scibili, nonne loquitur ibi Aristoteles de materia in communi, ut est per se principium transmutationis naturalis. Quare magis arguis ex illo dicto de subjecto generationis, quam alterationis? Numquid Aristoteles ante quintum librum de istis mutationibus distinxit, vel de pertinentibus ad ipsas? Dicas igitur propter istam auctoritatem, quod subjectum alterationis est pura potentia, quia non scibilis; ideo responsio, scibilitas absoluta non est scibilitas completa alicujus, inquantum comparatum. Patet de ære et potentia statua, loquitur autem de materia ibi, ut est principium transmutationis; hæc autem est inquantum capax formæ per transmutationem; igitur tunc cognoscitur ut principium, et non ante, quando cognoscitur in analogia ad formam licet aliam notitiam absolutam habeat, vel non habeat, quid ad *B?* Aliter, propter defectum intellectus nostri, qui ex sensibilibus cognoscit. Primo in formæ notitiam inducimur per operationes sensibiles, materia nullius operationis sensibilis est principium, tamen ex formis succedentibus, quæ sunt aliarum operationum principia, concludimus illud, quod ad eas habet analogiam, ut receptivum ad receptum. Ad aliud, quod arguit, quod tunc fieri potest ea aliquid inferius.

Quomodo materia est scibilis per formam?

Formas cognoscimus per operationes sensibiles.

Respondeo, si vis habere inter quodcumque *aliquid* et *nihil* unum medium, erit illud *aliquid* vel *nihil* infimum, quod est in substantia, dum sit aliquid, est infimus actus, et potentialis respectu omnium aliorum actuum. Si vis habere propriam potentiam puram sine omni actu, habebis *nihil*, sicut si privationem sine subjecto, de hoc in nono, quæst. 1. Ad alia est secundum se diversum, scilicet a forma, non contendatur de nomine, etc.

Materia est infimum in substantia.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio quinta de entitate materiæ, *text. com.* 8. Ubi adverte, quod in aliquibus originalibus hanc præcedit illa quæstio de prioritate formæ respectu compositi et materiæ, et recte, quia illa oritur *t. c.* 7. licet etiam *t. c.* 8. fundari posset, ut notavimus, de ordine tamen parum refert, dummodo veritas habeatur. Eligat lector quam præponere voluerit, hic ordo satis placet. 1.

Infra in principio solutionis ibi: *Hæc ra-*

io Aristotelis. etc. adverte, quod quotationes Commentorum non sunt de littera Doctoris, sed quia recte in margine non poterant locari, inseruimus eas litteræ suis in locis, ut vides.

Determinatio Doctoris clara et assertiva, quam auctoritatibus, et rationibus, et congruentiis pulcherrime adornavit. Vide 12. dist. 2. copiose hunc et alios Theologos, et super primis Physic. et de Generatione, et alibi de attributis et conditionibus, atque proprietatibus materiæ notanter.

Quare si species materia est prior, et magis ens, et ipso, quod ex utrisque prior erit, propter eamdem rationem, *text. com.* 7.
Quapropter species, et quod ex ambobus, substantia videtur esse magis, quam materia, *text. com.* 8.

QUÆSTIO VI.

Utrum forma sit prior composito et materia ?

Arist. *hîc c.* 3. Themist. 1. *Phys. text.* 18. Simplic. *ibid. text.* 52. Averroes 2. *Phys. com.* 4. Alexand. *hîc text.* 7. D. Thom. *lect.* 2. *et* 1. *p. q.* 3. *art.* 7. Anton. Andr. *hîc. q.* 5. Nyphus. *disp.* 5. Soncin. *q.* 18. Fland. *q.* 4. *art.* 2. Fons. *c.* 5. *q. unica sect.* 1. *et* 2. Zimara *Theor.* 10.

1. Quod non composito : Omne per accidens posterius est eo, quod est per se, 2. Physicor. cap. de Casu et fortuna, text. com. 66. forma est hujusmodi respectu compositi. Probatio, *fieri* est per se via ad *esse;* ergo illud est per se, quod fit per se, tale est compositum, et forma per accidens, 7. hujus text. com. 22. et 27. Item, compositum præter entitatem formæ includit aliam, scilicet materiæ ; illud videtur perfectius ens alio, quod totum illud aliud includit, et aliquid ultra. Quod forma non sit prior materia et magis ens illa, probatio : illa est maxime substantia, quæ substat pluribus, et talis est prima substantia in Prædicamentis ; sed materia magis habet hanc rationem substandi quam forma, ergo est magis substantia. Item, posterius essentialiter, non videtur esse sine priori, sed e converso; ergo videtur quod materia non possit esse sine forma, sed e converso.

Item, actus est simpliciter perfectionis, alioquin non attribueretur Deo ; ergo cui verius inest ratio actus, illud videtur simpliciter perfectius, forma est primo et principaliter actus ; *compositum non nisi per partem est in actu ; materia non nisi participatione, vel denominative. Respondeo igitur, incorruptibilius est perfectius animato corruptibili, non sequitur nisi secundum quid, hoc enim carere, arguitur per rationem causæ. Contra, hoc non concludit respectu materiæ, quia forma non est causa materiæ. Similiter de causa, ubi concurrit ratio partis, non videtur sequi propositum, alioquin idem sequitur de materia. In prima ratione de actu, forte vis est in verbis, distingue actum ut in nono, ut opponitur potentiæ, et inest materiæ et composito, et non per formam præcise, nisi inquantum illa est in actu tali, nec tunc per eam, nisi ut per causam partialem, ut dicit relationem ad materiam, quid ad* B ? EXTRA.

Ad oppositum utriusque est Aristoteles hîc.

SCHOLIUM.

Formam esse priorem materia et composito, et rationes sunt clarissimæ. Vide eum 4. d. 11. q. 3. et Quodl. 9.

2. Forma prior est materia et composito. Dicendum, quod forma per quam materia et compositum est simpliciter in actu, est prior materia et composito. Quod probatur, quia

forma est actus materiæ tanquam actuati per formam , compositum vero inquantum compositum est actu per illam, tanquam per partem essentialem, et actus prior est potentia perfectione 9. hujus, quia forma est posterior generatione materia naturaliter ; ergo est prior utroque, et specialiter hoc patet respectu materiæ,quia Philosophus probat hoc tripliciter 9. hujus, text. comm. 13. et inde, quia respectu compositi est manifestum. Respondeo, in eodem genere, sive ubi est una generatio, vel generationes ordinatæ per se ad unum, videtur consequentia tenere.

Ad primum argumentum dicitur, quod de necessitate est dare aliquod *esse* formæ per se, per quod *esse* ejus per se sit prior composito, illud non est *esse* existentiæ, quo compositum est per se ens, quia illo forma est per accidens, sicut pars per *esse* totius. Sed est proprium *esse* formæ, tam quidditativum quam existentiæ, et *esse* illud est *esse* quo aliquid existit, et secundum illud *esse* præcedit compositum, et illud *esse* est simpliciter nobilius *esse* compositi, tunc forma est ens per accidens. Verum est de entitate, quæ est per se compositi, quia forma existit per compositum, tamen est ens per secundum proprium *esse*. Ad aliud dicitur, quod hoc habet materia a forma, quod substat. Tunc ad formam, quod verum est assumptum, si hoc haberet ex seipso. Sed si hoc attribuitur sibi ab alio, non oportet, imo potest forma magis esse substantia, quæ facit materiam sic substare, et ita est.

[Forma] [q]uomodo per se per accidens ?

substa-

Contra, tunc materia non haberet subsistentiam potentialem de se respectu omnium formarum, sed variatur *substare* ejus, sicut variantur formæ, et tunc non haberet entitatem propriam.

[Substa]re habet materia per formam ?

Ideo aliter dicitur, quod substare (unde est potentia receptiva) non est per se ratio substantiæ, quæ est maxime substantia. Sed illa ratio substantiæ est per se existere separabiliter ab aliis, non dependens ab aliis. Sed illud non convenit materiæ, nisi per formam. Et ad dictum Philosophi, quod substantia prima non dicitur talis solum, quia substat aliis, sed quia sistit in se, non dependens, et intelligitur ista comparatio respectu secundarum substantiarum et accidentium, non respectu formæ qua subsistit substantia prima. Ad quartum, ubi est ordo prioritatis naturæ, quæ non est causalitatis, potest posterius esse sine priori, etiam si est causalitatis, dum tamen causalitatem illius, possit alia causa prior supplere, primo modo est in proposito.

Substare non est ratio substantiæ.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio sexta de prioritate formæ respectu materiæ et totius compositi 3.
t. c. 7. et 8 ubi adverte pro primo argumento ibi : *fieri est per se via ad esse*, etc. quod illa est sententia Philosophi 1. Physic. t. c. 62. et Physicor. t. c. 14. et 1. de Generatione t. c. 18. et quarto Metaph. t. c. 2. et alibi plerumque.

Infra ibi : *Item actus est simpliciter perfectionis*, etc. usque illuc: *Ad oppositum*, etc. assignatur *Extra*, et in aliquibus originalibus ponitur post oppositum, et satis bene.

Inferius in solutione q. ibi : *De ista consequentia*, etc. usque illuc : *Ad primum argumentum*, etc. ponitur *Extra* in aliquibus originalibus, sed littera bona ubique. Vide in Theorematibus, et in 4. d. 11. q. 3. et alibi sæpe in doctrina hujusmodi.

Determinatio Doctoris satis assertiva est, et clara. Vide singularissime ad propositum in Quolib. q. 9. Vide etiam in Theorematibus, et in de primo principio, prima etiam q. 3. et 8. d. 1. q. 1. Vide Commentat. 5. Physic. commento 4. et alios ibi, et hic, et pondera consequentiam Arist. in littera hic, et qualiter Doctor interpretatur ipsum paucis et obscure.

Quod tangit infra de ratione substantiæ, vide in Quodlibeto q. 3. et in primo d. 26. et in 4. d. 12. quæst. 1. et super Prædicamenta maxime apud modernos Scotistas.

Singulum enim non aliud videtur esse a suimet substantia, et quod quid erat esse dicitur singuli substantia. *Text. comm.* 20.

QUÆSTIO VII.

Utrum quod quid est *sit idem cum eo cujus est ?*

Arist. *hic c.* 6. *text.* 20. *et c.* 10. *text.* 35. Albert. *hic tract.* 2. *c.* 2. D. Thom. *ibid. lect.* 5. Anton. Andr. *q.* 7. Flandria *q.* 10. *art.* 1. Fons. *c.* 6. *q. unica sect.* 1. *et sequent.* Suar. *disp.* 34. *Met. sect.* 5.

1. Quod non 3. de Anima, text. com. 9. aliud magnitudo et magnitudinis esse, et caro et carnis esse; ergo, etc. Item 7. hujus, text. com. 34. et inde cap. de partibus definitionis, quidquid concipitur cum materia non est idem in eo *quod quid est*, cum eo cujus est. Sed omnia naturalia concipiuntur cum materia, quia habent hoc, in hoc. Item, in eodem cap. text. com. 39. sicut in naturalibus est aliquid præter quidditatem speciei, ita in Mathematicis, sed in genus omne habens materiam non est idem illi. Item si sic, *quod quid est* esset generabile, sicut illud cujus est. Oppositum habetur in 7. c. illo, *Eorum autem quæ fiunt*, quod nec species generatur, nec *quod quid est*. Dicitur, quod illud cujus est *quod quid est*, non generatur, sed generatur singulare per se, cujus non est *quod quid est* per se, quia habet in se materiam individualem. Contra, generatio est per se in substantiam, sicut alteratio in qualitatem, et nullus motus terminatur ad ens per accidens per se; igitur generatio erit per se ad aliquid de genere substantiæ; tantum ergo aliquid per se generatur, cujus est per se quidditas. Aliter dicitur, quod *quod quid erat* formæ non generatur, nec *quod quid erat* speciei, sed *quod quid erat* esse singularis generatur per se sicut singulare. Contra, aut quidditas hominis absolute est tota quidditas hujus hominis, aut in quidditate hujus est aliquid aliud quam in quidditate hominis; si primum, tunc quidditas hominis per se generatur, non nisi inquantum consideratur ab intellectu, et sic non loquitur; si secundum detur, tunc per illud additum posset definiri, contra Philosophum in 7. text. com. 53. contra Platonem, qui probat per tres rationes, quod singulariter non definitur. Item, ad principale, si sic, quidditas hominis albi idem erit cum homine albo, et si hoc, ergo idem cum homine. Probatio consequentiæ, cum dicitur, homo albus est homo al-

bus, *albus* non substat nisi ratione hominis.

Oppositum vult Philosophus.

SCHOLIUM I.

Opinio tenens *quod quid est* tantum esse in substantiis, et per operationem intellectus, quia prædicata in quid aliter non habentur, refutatur primo, quia *quod quid est* rei inest ipsi revera. Secundo, prior est identitas extremorum in hac : *Homo est animal rationale,* quam compositio intellectus; dicendum ergo quod in omni genere est *quod quid est* seu definitio, licet accidentis definitio non possit haberi complete, et quietando intellectum, nisi per substantiam, ut dictum est quæst. 2.

2. Dicitur ad quæstionem, quod *quod quid est* est illud quod colligitur ex prædicatis in quid, sicut dicitur 7. cap. 2. de magnis, text. c. 11. in qua igitur ratione non inest prædicatum, hæc ratio, *quod quid erat,* esse in singulis ; ex hoc dicitur, quod cum ista prædicata in quid sint formaliter talia per rationem, sequitur quod *quod quid est* sit substantia secundum rationem dicta secundum se, scilicet illa quæ habent intellectum completum per aliquam differentiam proprii generis, et talia simpliciter loquendo non sunt nisi substantiæ, quia accidentia licet habeant differentiam proprii generis, adhuc dependent ad subjectum. Tunc *quod quid est* non est nisi eorum quæ habent prædicata in quid, et talia sunt species substantiæ, et ibi idem, *quod quid est* cum eo cujus est. Dicta secundum accidens non sunt idem cum *quod quid est* eorum, quia si sic, tunc *quod quid est* hominis albi esset idem cum homine, sicut arguit Philosophus, quia homo albus non subjicitur, nisi ratione alterius partis, quæ est substantia, et ex hoc, quia singularia non habent prædicata in quid nisi prædicata speciei, non habent *quid* nisi *quid* speciei, et nullum proprium eorum ; quia vero includunt aliquid intra se, in quo distinguuntur præter materiam specificam, et ideo cum *quod quid est* speciei non sunt idem, nec habent aliud *quod quid est,* secundum hoc patet ad argumenta.

[Explicatur quid est, quod quid est.]

Contra illa, scilicet primum, nihil est formaliter ens, nisi suum, *quod quid est* sibi insit. Probatio, Philosophus in isto cap. text. com. 20. cui non inest esse bonum, non est bonum. Si ergo *quod quid est* esset ex prædicatis in quid, nihil esset formaliter bonum ; nec ens, nisi per considerationem intellectus, quia facit prædicata in quid, quod est inconveniens. Item, hîc dicitur, *singulum non videtur aliud a suimet substantia,* etc. Si ergo, *quod quid est* esset substantia, secundum quod ipsi dicunt, singulum esset ens rationis, et ita nullum ens reale. Item, veritas in intellectu componente, causatur ex hoc, quod aliqua sunt composita in re, et naturaliter prior est identitas quam illa veritas. Si ergo hæc est vera, *homo est homo ;* ergo identitas prior est naturaliter in re ; sed idem significat homo, et *quod quid est,* ergo si homo est idem sibi prius quam consideretur ab intellectu, homo erit idem quidditati suæ præter omnem intellectum ; unde *quod quid est* est idem quod res, nec dependet a prædicatis in quid, nec ab intellectu. Ad auctoritates Philosophi dicitur, quod Philosophus loquitur in

[Nihil est formaliter ens, nisi inest suum, quod quid est. Text. com. 20.]

[Veritas in intellectu componente est ex veritate in re, vide 16. q. 3.]

7. text. comm. 21. logice, et hoc dicit ipsemet. Unde cum accipiunt litteram pro eis, quod hæc ratio, *quod quid est* in singulis, ibi accipitur, *quod quid erat* esse genitive, non nominative. Secundum etiam non valet, quia alia translatio habet ex sermonibus, et dicit quasi epilogando, quod alii sunt modi substantiæ, quam illi duo superius nominati. Tunc dico, quod *quod quid est* idem est quod res sine omni intellectu.

3. Dico ergo, quod in omni genere est definitio secundum Philosophum, sicut unitas et entitas; similiter de *quod quid est* hominis albi non valet, quia si consequentia valeret, sequitur inconveniens scilicet quod tanta esset identitas hominis in consequente cum homine albo, quanta est in antecedente hominis albi cum homine albo, sed non potest; major enim est identitas hominis albi ad hominem album, quam hominis albi ad hominem, quia hæc : *Homo albus non est homo albus*, potest esse conclusio in syllogismo ex oppositis. Sed hæc conclusio est impossibilis; ergo oppositum necessarium. Sed hæc est contingens : *Homo est homo albus*. Similiter, *quod quid est* hominis albi secundum Philosophum t. c. 21. est alicui idem, alicui non, quia idem est passivum non parti et substantiæ. Tunc Philosophus non facit illam consequentiam quam assumunt, nisi opponendo, et respondet, aut non, quia extrema fiunt idem, sicut medium est cum extremo. Quære expositionem textus in glossa juxta textum, et quomodo in argumento, quod dicunt esse Philosophi, fit accidens, et Aristoteles ibi assignat accidens, sed non necesse est extrema conjungi, verum est cum *quid*, sicut nec per se, nec cum contingenti, licet respectu cursus non esset accidens, quære ibi. Quod quarto dicitur de individuis, videtur esse falsum. Prima enim substantia est maxime ens in prædicatis; ergo si *quod quid est* non est nisi idem quod res, maxime substantia et ens maxime habent *quod quid*, id est, sunt id quod sunt. Item, illud additum speciei, quidquid sit, aut facit unum per se cum natura speciei, aut non. Si non, et tunc cum sit illud de esse primæ substantiæ, illud erit ens per accidens, et non generatur, nec corrumpitur. Si sic, totum illud est una substantia per se, et tunc illud totum erit vere sibi idem, et tamen includit aliud a natura speciei, et potest haberi proprium *quod quid*.

In omni genere est suum quod quid est.

In dictis per accidens, quod quid est non est idem cum eo cujus est.

Prius exposuit textum.

SCHOLIUM II.

Quod quid est, seu definitio idem est cum eo cujus est, id est, cum definito, in his quæ sunt per se, et rationes sunt claræ. In ente tamen per accidens non ita est, quia hoc non habet, *quod quid est* unum, cum includat res diversorum generum. Vide expositionem doctoris in textum hujus quæstionis, ad quam se remittit, quæ optime rem hanc declarat. Vide ipsum etiam 2. d. 3. q. 5. ad 3. ubi explicat Philosophum dicentem, in habentibus materiam, *quod quid est* non esse idem cum eo cujus est, ut sensus sit, habentia individuales differentias, quas intelligit per materiam, non esse ipsum *quod quid* primo, quia addunt naturæ hæcceitates; sed tamen esse idem ipsi per se secundo, hoc est mediante natura, quæ est idem suæ definitioni per se primo. Vide Ant. Andream hîc q. 7.

Aliter dicitur, *quod quid est* ens 4.

reale, nec universale, nec particulare est, secundum Avicennam 5. Metaph. c. 1. Similiter, dicta secundum se sunt omnes species omnium generum, et omnia individua, quæ per se sunt in genere, quæ non includunt res diversorum generum, sicut res secundum se sumitur in 1. c. de Ente, t. c. 14. Sed dicta secundum accidens non sunt idem cum *quod quid est* suo, quia non habent *quod quid*. Sed omnia dicta secundum se habent *quod quid* idem, quod ipsa sunt, et illud est idem sibi simpliciter, quod patet ratione Philosophi, *singulum non videtur aliud, quam suimet substantia, quod quid est;* ergo est substantia cujuscumque extendendo *substantiam* ad omne genus entium. Alioquin nihil dictum secundum se erit ens formaliter de se, nec scibile, quia perfecte scire unumquodque est scire ipsum, et hoc est scire ipsum, *quod quid est*. Similiter accipio rem et *quidditatem* scilicet A et B, B est ens, et non A; ergo aliud, ergo habet *quid est*, et *quod quid est* ipsius, aut est idem sibi, aut aliud; si idem, standum in primo; si aliud sit C et quæro in infinitum. Item, B est *quod quid est* A, et non est omnino aliud ab A, igitur includit plus quam A vel minus, vel idem præcise. Si minus, ergo non est proprium *quod quid est*, quia definitio est terminus rei, 5. t. c. 22. sed terminus est intra quem includitur tota res, et nihil est extra. Si plus, tunc convenit absolvere illud additum A B, et tunc, quod remanet est *quod quid est* A, quia terminus totum includens, si idem tantum dicit, tunc habetur propositum. Similiter convenit arguere de eo quod habet, *quod quid est;* dico tunc, quod est idem. Modus est iste, sicut iste idem concipitur confuse et distincte, et primo modo significatur per nomen, secundo modo per definitionem, sic primo modo dicitur illud cujus est *quod quid est*, secundo modo *quid;* unde *quid* et *id cujus* nihil differunt, nisi in diverso modo concipiendi idem, sed in dictis per accidens non, quia non habent *quod quid,* quia sunt duo entia.

Quod quid est idem est cum eo cujus est.

Terminus est intra quem tota res includitur.

Quod quid est, et cujus est, differunt

ut distincte et confuse conceptum ut definitum et definitio.

Ad primum argumentum, quod *carni esse,* accipitur pro quidditate, et *caro* pro carne habente materiam individualem. Sed tunc, ut dictum est, non est definitio carnis illius, sed sicut definitio est illius carnis, sic est idem sibi. Ad aliud, quod definitio secundum Logicum non est nisi speciei, et sic loquitur Philosophus ibi. Tamen absolute loquendo, et realiter est ipsius individui. Tamen ad formam dico, quod *quod quid est* speciei non est idem cum singulari, quia addit aliquid ultra speciem scilicet materiam individualem, unde cum suo proprio, *quod quid est* singulare est idem. Ad aliud, quod sermo est hîc de *quod quid est* speciei, et cum illo non sunt idem. Ad aliud dico, quod quando Socrates generatur, *quod quid* ejus generatur per se. Unde contra Platonem dicit Philosophus non generatur domui esse, sed hujus, tamen *quod quid* hominis, ut homo est species, non generatur, sicut nec species. Ad illud contra hoc, quod sive *quod quid* domus sit idem cum *quod quid* hujus do- 5.

An quod quid est generetur.

mus, sive non, prout *quod quid* consideratur a ratione, non generatur. Ad aliud, quod non est consequentia Philosophi, sed est fallacia.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio septima de identitate
6. *quod quid est* cum eo cujus est, t. c. 20. ubi primo ponitur opinio aliorum, potius Logica quam Metaphysica, apparens [tamen, sed impugnat eam valde subtiliter ; et licet quidam conantur evadere argumenta, nihil faciunt, bene considerando. Quære quos supra notavi hîc et alibi, pondera bene ibi verba Doctoris de homine albo, an videlicet ista : *Homo albus est homo albus*, sit necessaria, et hæc contingens, *homo est albus,* et an per se, etc. iterum ibidem habes qualiter exposuit textum, et quod addit de quidditate individui examinabis bene propter dicta sua in 2. dist. 3. et plura alia notabis juxta hanc disputationem.

Determinatio Doctoris assertiva et clara, et notabilis valde et vere Metaphysicalis. In aliquibus originalibus assignatur *Extra* illa littera: *Modus est iste*, etc. usque illuc : *Sed in dictis per accidens*, etc. sed optima videtur et ad propositum, ideo, etc.

Pro ulteriori declaratione hujus materiæ vide in Quodl. q. 2. et in 2. d. 3. q. 6. et in 3. d. 22. fundamenta hujus resolutæ. Et adde plura ex antiquis, ut nosti.

Consimilliter, qualiter currit illa distinctio de quidditate, videlicet considerata absolute, ut sic dicatur *quod quid est*, et considerata in ordine ad illud cujus est, ut sic dicatur *quod quid erat esse,* etc. nunc enim *forma,* nunc *esse,* nunc *essentia,* nunc *ratio*, nunc *definitio,* nunc *quid*, nunc *quod quid*, nunc *quod quid erat esse,* apud Aristotelem et alios nuncupatur, ut patet discurrenti.

Illa propositio assumpta in ratione tertia contra opinionem, veritas in intellectu componente causatur ex hoc, etc. Patet supra q. penultima 6. ex prædictis etiam c. de substantia, etc. de priori, et 4. Metaphysicæ, t. c. 26. et 5. Metaph. 6. 13. et 9. Metaphys. t. commenti penultimi, et ultimi habetur.

Antonius Andreas addidit post hanc quæstionem quamdam quæstiunculam de generatione animalium univoca et æquivoca, seu de genitis per propagationem et putrefactionem,] aut generalius univoce et æquivoce, quam non ponit Doctor hîc, sed eam habet incidentaliter in primo, d. 2. parte 2. q. 4. unde de verbo ad litteram accepit eam ille Doctor, quam lector introducat si voluerit, et tangat altercationes antiquorum et modernorum.

Eorum autem quæ fiunt, hæc quidem natura fiunt, hæc autem arte, illa autem casu. Omnia vero quæ fiunt, ab aliquo fiunt, et ex quo aliquo et aliquid. Hoc autem aliquid dico secundum quamlibet Categoriam, aut enim hoc, aut quale, aut quantum, aut quando. *Text. com.* 22.

QUÆSTIO VIII.

Utrum materia per se generetur?

Arist. 1. *Physic. text.* 82. D. Thom. *hîc lect.* 6. Albert. *tract.* 2. *c.* 7. Flandria *q.* 12. *art.* 1. Fons. *c.* 8. Suar. *disp.* 20. *Met. sect.* 1. Hurtad. *disp.* 2. *Physic. sect.* 1. *et disp.* 6. *sect.* 4. Aversa *q.* 20. *Phys. sect.* 11.

Quod sic, mobile per se movetur in omni motu; ergo in omni mutatione per se subjectum generatur; per se subjectum generationis est materia, ut probat Philosophus 5. Physicorum, text. comm. 8. et in 8. hujus, text. c. 4. et 8. ergo; etc. Item 5. Physicorum, 1.

text. c. 7. distinguitur mutatio in illam, quæ est a non subjecto in subjectum, et illa est generatio, et videtur esse definitio generationis. Sed materia per se mutatur a non subjecto in subjectum; ergo generatur. Hoc dicit Philosophus 1. Phys. item 5. Physicorum, generatio non est motus. Probatio, *quod generatur non est, quod movetur est*, igitur generatio non est motus. Quæro pro quo accipitur *quod generatur* in majori propositione? Si pro termino generationis, nihil valet. Probatio, quia quod movetur ut terminus motus, non est, et quod movetur ut subjectum motus, est; ergo motus non est motus; ergo oportet utrobique accipere pro subjecto. Item, ens perfectius videtur posse producere minus perfectum magis quam æque perfectum; compositum autem naturale producit æque perfectum sibi secundum formam, quæ est perfectior materia; ergo materiam, quæ est minus perfecta, potest per formam suam producere. Item, quando ex raro fit densum, videtur materiæ aliqua pars corrumpi, et e converso generari. Probatio, nam in denso signentur tres partes quantitatis, sub illis sunt tres partes materiæ sibi adæquatæ in ratione subjecti; si nulla sit alia in raro, eadem pars materiæ est sub duabus partibus quantitatis; aut si sic, tunc sub quarta parte quantitatis factæ de novo, est aliqua pars materiæ sibi æquata, et nulla trium præcedentium; aut ista quarta pars materiæ fuit prius simul cum aliqua alia parte materiæ, quod videtur inconveniens, quia quæ illarum fuit quanta illa quantitate? non utraque, non neutra; non una magis quam altera. Patet quodlibet esse inconveniens. Item, actus est in proprio receptivo; ergo sicut est gradus in formis materialibus, ita videtur quod oportet gradus ponere in materiis propriis ad hoc, ut sint propriæ illis formis.

Text. com. 82. et supra. Text. com. 8.

SCHOLIUM.

Solvit argumenta a ratione suadentia materiam esse generabilem, sed disputando tantum, quia quæstionem resolvit infra q. 10. num. 3. et 4. Vide ipsum de hac re 1. Phys. q. 20. et ibi annotationem P. Arretini, et de raro et denso, an fiant quantitatis acquisitione, vel deperditione, vide ipsum 4. d. 12. q. 4. ubi num. 8. 20. et ad tertium videtur tenere per hæc non fieri, nec deperdi novam quantitatem, vel problematicus est.

Ad primum istorum, quando actio univoca exhaurit totam virtutem principii activi, non videtur remanere potentia ad æquivoce agendum; agens agit per formam, ideo producit simile secundum illam, et ibi exhauritur virtus ejus activa; ideo, etc. Contra, substantia generat substantiam, et tamen causat accidens. Responsio, posterius causat exhausta quasi virtute tota circa prius, non e converso. Alii dicunt, quod materia non est producibilis a natura propter ordinem agentium, quorum posterius semper præsupponit in actione terminum actionis prioris. Contra, petitio videtur, quod materia sit terminus actionis divinæ solius, sicut subjectum artis est terminus productionis naturalis, hoc enim quæritur. Item, præsupponit quantum, et tamen producit quantita- 2.

Quare materia ingenerabilis.

tem aliam a præsupposita, quare non sic de materia? Responsio: Primum potentiale in nullius est potentia; posterius natura quodcumque est, præsupponit potentiale, ideo non est ad primum potentia, et hæc est ratio bona pro principali. Ad secundum, quot partes sunt ejusdem proportionis in majori quanto, tot in minori. Si ergo in raro sunt quatuor partes pedales quantitatis, dico, quod sub istis sunt quatuor partes materiæ; et in denso, ubi non erant nisi tres partes pedales ibi erant tres partes materiæ, sub tribus illis partibus quantitatis; et etiam quarta non simul cum una trium, sed quatuor illæ erant sub quatuor partibus quantitatis minoribus quatuor pedalibus. Cum dicis, illæ sibi erant æquatæ, si intelligis præcise, ita quod quæcumque istarum, sine additione substantiæ, non erat capax majoris quantitatis, falsum est. Est enim sicut tota in potentia ad contrarium, scilicet rarum et densum majorem et minorem quantitatem, ita et quæcumque pars materiæ. Contra, igitur quæcumque materia composita est in potentia ad totam quantitatem universi. Respondeo, quod subintratio partium materiæ, ut per hoc fiat condensatio et rarefactio per extra positionem illarum, per quantitatem advenientem, improbatur alibi. Et ad illud de universo, ignis est in potentia ad calidum et minus calidum, nec tamen ad calorem infinitum, nec etiam ad calorem minimum possibilem in quocumque mixto. Ad tertium quære. Circa

Quomodo partes materiæ densi, subsunt majori quantitati, sine suo augmento, quando rarescunt.

primum argumentum dicitur, quod non sequitur materiam univoce produci, quia est infimum ens, quia nec supremum corpus, nec Angelus univoce producuntur, tamen ignis generat ignem. Item, nec oportet attribuere Deo propter perfectionem, effectus, qui est imperfectissimus in *esse* substantiæ, magis videtur proportionari causæ imperfectæ. Item, si dicas de termino incluso in termino univoce, verum est, quod in illum potest agens, ut calidissimum in minus calidum, sed nec sic includitur materia in forma, quia est alterius rationis. Circa secundum argumentum, sic arguitur, una pars quantitatis, quæ non fuit in denso, est in raro; ergo correspondet sibi pars materiæ prioris, quæ non fuit quanta, quia tanta materia semper sub tanta quantitate.

Contra, Philosophus hîc, t. c. 22. et inde, et 1. Physicorum, text. com. 82.

Palam ergo, quod nec species fit, aut quodcumque oportet vocare in sensibili forma, nec est enim generatio, nec quod quid erat esse huic. *Text. com.* 27.

QUÆSTIO IX.

Utrum forma generetur per se?

Arist. *hîc text*. 26. *et* 27. *et lib*. 8. *text*. 4. Averr. *iisdem locis*. D. Thom. 1. *p. q*, 45. *art*. 4. et 8. Albert. 2. *de Anima tract*. 1. *c*. 1. Durand. 2. *dist*. 1. *q*. 4. Anton. Andr. *hîc q*. 9. Fons. c. 8. Zimara *Theor*. 20. *et Theor*. 100. Suar. *disp*. 15. *Met. sect*. 4.

Quod sic, 1. Physicor. text. c. 52. et inde. Tria sunt per se principia mutationis, materia, et forma, et privatio; sed forma et privatio 1.

sunt principia non receptiva, sed in ratione trminorum; sed privatio est terminus *a quo* generationis, ergo forma terminus *ad quem*. Item 2. Physicor. t. c. 10. et inde, forma est natura, et ibidem, text. c. 14. generatio est naturalis, quia est via in naturam, sed non est in materiam, quia præest, nec in compositum, quia non est natura; ergo dicitur naturalis, quia est in formam, sed mutatio non denominatur, nisi a per se termino, alioquin denominatur a rebus cujuslibet generis, cum possit esse ad rem cujuslibet generis per accidens; ergo denominatur a forma, et ita est terminus per se. Item 2. Physicor. text. c. 70. forma et finis incidunt in idem numero in 8. hujus, text. c. 12. forsan forma et finis idem. Ex his sic, si forma est finis, et non rei existentis, sed operatio; ergo generationis per se. Item, quod de novo habet esse, illud generatur, illud est sola forma, quia tota materia præfuit, et in composito nihil, nisi materia et forma.

Contra, omne quod generatur, generatur ex materia, formæ non est materia, quia si sic, esset processus in infinitum.

SCHOLIUM.

Resolvitur quæstio hæc negative in quæst. sequenti, num. 3. et solvuntur argumenta hîc posita ibi, num. 4.

Oportebit enim divisibile esse semper quod fit, et esse hoc quidem hoc, et hoc hoc. Dico autem hoc quidem materiam, illud vero speciem. *Text. c.* 27.

Non solum autem de substantia ostendit ratio non fieri speciem. *Text. c.* 32.

QUÆSTIO X.

Utrum compositum generetur per se et primo in omni genere?

Arist. *hîc c.* 8. *et* 15. Albert. *tract.* 2. *c.* 7. D. Thom. *lect.* 7. *et* 1. *p. q.* 45. *art.* 4. Anton. Andr. *hîc q.* 9. Sonc. *q.* 23. Flandria *q.* 12. *art.* 1. Fons. *c.* 8. Zimara *Theor.* 100. Suar. *disp.* 15. *Met. sect.* 4. Hurtad. *disp.* 6. *Physic. sect.* 4.

Quod non, illud non inest primo, 1.
quod tantum inest secundum unam partem ex principio 5. Physic. text. com. 1. Sed generatio tantum inest composito ratione formæ, quia materia præfuit. Probatio minoris, nihil realiter in composito videtur esse prius *non esse*, nisi forma. Ad primum argumentum 3. q. responsio, primo est æquivocum, ut accipitur in 5. Physicor. t. c. 1. ut convenit toti integrali non per partem, et ut accipitur 1. Poster. text. c. 11. ut scilicet convenit toti definito non per partem definientem, ut cui prius conveniat, licet per partem, ut quo convenit toti. Primum primo, si est in passionibus homogeneis, inest cuilibet parti integrali, sed si in heterogeneis non, ut totus triangulus æqualis toti quadrato primo. Secundum primo intelligitur in proposito, ut triangulus primo habet tres angulos, licet per differentiam specificam ut *quo*, non tamen ut *quod* prius habet, quia tunc triangulus non primo haberet. Sic forma est ut *quo*, ita

Primo, dupliciter aliquid convenit alicui, ut toti integrali, non per partem, vel definito, non partem cui, sed quo conve-

nint toti. Scot. 2. d. 2. q. 10, ad 2. respectu generari, sicut respectu agere, quando compositum dicitur primo agere; et per hoc solvuntur argumenta secundæ quæstionis, quia concludunt de ratione formali *quo*, non de eo *quod*. Item, si compositum primo generatur; ergo aut compositum in actu, quod non est verum, quia quod est non fit; nec compositum in potentia, quia compositum in potentia est in tota generatione, et quod est, non fit. Dicitur, quod compositum in potentia fit compositum in actu, non compositum in potentia. Contra, omne quod fit aliquid, aliquando est factum illud; si ergo hoc, tunc compositum in potentia est factum compositum in actu, et tunc compositum in potentia est compositum in actu. Item, in homine non est, nisi materia prima, et anima; ergo generans non generat compositum, quia non materiam, nec formam; ergo nihil generat. Si dicatur, quod generans particulare generat compositum, et illud manet in inductione intellectivæ, scilicet corpus animatum anima sensitiva. Contra, Commentator in 7. com. 31. arguit sic : Si generans generaret compositum, et si relinqueret illud sic, et aliud agens induceret aliam formam, totum non esset unum, quia non habet unum actum. Ad tertium argumentum 3. quæstionis dicitur quod ideo homo

2. generat, quia inducit formam, quæ est necessitas ad intellectivam. Inducens autem dispositionem necessitantem ad formam, quasi videtur inducere formam, et ita generare compositum. Contra hoc tripliciter : omnis potentia passiva est contradictionis, illa dispositio tenet se ex parte passivi respectu intellectivæ; ergo, etc. Item, illa potentia creans intellectivam libere agit, sicut illa non posita; igitur non major necessitas; aut si sic, necessario erit, et non ab aliquo agente. Item tertio, agens omne alicujus aut est ejus immediate, aut mediate, non primo modo, hoc patet. Non secundo, quia tunc illud medium esset respectu ultimi in genere causæ efficientis, quod falsum est, quia est tantum materia. Aliter dicitur, quod sicut materia, quæ præfuit unitur formæ, et hæc unio est generatio compositi, ita si forma præesset et uniretur materiæ, videretur esse generatio; licet ergo prius natura anima creetur quam uniatur, si unio fiat a generante, est generatio naturalis, si accidat generanti per alterum principium geniti, fit per ipsum, sicut si per reliquum. Contra, in quæstione de rationibus seminalibus corrumpitur virtus seminis in instanti unionis; igitur generans nihil videtur tunc agere. Item, Deus creando infundit. Diceret aliquis forte, quod actione generali qua cooperatur naturæ. Contra, ergo separata posset se reunire, quod videtur inconveniens. Ad principale, si sic; ergo in generatione qualitatis, et tunc accidentia essent composita contra Philosophum 8. hujus, t. c. 12. cap. 3. de principio materiali, quod accidentia non habent materiam, nisi *in qua*. Contra est Philosophus in 7. hujus, text. com. 27. quod compositum est divisibile in duo.

Potentia contradictionis et passiva.

SCHOLIUM I.

Solum compositum per se generatur secundum Philosophum, et ratio est, quia id quod fit ex materia, ut ex parte, est solum compositum, et habet sic materiam, materia tamen denominative dicitur generari (quatenus *generari* comparatur ad subjectum, cui inest) forma, etiam terminative ut *quo*, sicut et compositum ut *quod*. Solvit primo argumenta quæst. 8. seu primæ harum trium et postea argumenta quæstionis 9. seu secundæ.

3. Ad utramque quæstionem Philosophus vult, quod solum compositum generetur per se. Sed pro prima quæstione distinguendum est de *generatione*, inquantum comparatur ad subjectum in quo est, vel inquantum comparatur ad terminum, et sic *generari* dictum a generatione denominat æquivoce. Si primo modo accipiatur, tunc generatio potest denominare subjectum, sicut motus mobile; nulla enim forma alicui subjecto inhæret, quæ non possit denominare illud, si significetur eo modo, quo nata est comparari ad subjectum. Unde sic hæc vera est : *Materia generatur*, et hoc probant tres rationes primæ, et concedo. Unde de subjecto supponit Philosophus, quod generatio fundatur in materia et quærit quid generatur ut terminus, et illud est compositum, et est ratio Philosophi talis : Omne quod fit, fit ex materia quæ est pars, solum compositum habet materiam quæ est pars. Probatio majoris : Omne quod fit, possibile est esse et non esse, de potentia intrinseca loquendo; quod per se ergo fit habet per se principium, quo potest esse et non esse, illud principium est materia, sed solum compositum habet materiam partem sui. Probatio minoris, quoad partem affirmativam : Ex hoc compositum est tale, quia habet partem potentialem et actualem. Probatio secundæ partis, quia forma non habet formam, nec materia habet materiam, quia iretur in infinitum, sicut probat Philosophus. Item, ejusdem est *fieri* et *esse*, sed *esse* est compositi solum; ergo et *fieri*, cum *fieri* sit per se via ad *esse*. Contra hanc rationem, quæro qualiter *esse* est ejus quod fit; si *fieri* sit alicujus, quia *esse* est ejusdem, tunc comparatur eodem modo ad id quod per se fit. Sed *esse* est actus compositi perfectus; ergo et *fieri* est actus ejus imperfectus, hoc falsum est, quia *fieri* est materiæ ut actus. Item, forma est magis ens quam compositum, 7. ergo *esse* est magis formæ quam compositi. Ad primum horum, quod eadem ratione comparantur a parte illius cujus sunt illa, quia *fieri* est compositi ut via, sed non sunt illius secundum eamdem rationem a parte ipsorum *fieri* et *esse*, quia *fieri* est solum compositi ut via, et *esse* ut actus, ita debet intelligi major rationis. Ad aliud, quod *esse* formæ per se non terminat generationem, sed *esse* compositi, et tamen forma secundum *esse* suum proprium, et per se, est prior composito, et magis ens uno modo, ut patet supra, ubi quæritur de hoc. Unde nota, quod generatio cum sit mutatio, primo est potentialis ad actum, non primo alicujus *esse*, ut termini, nisi illius, quod consurgit ex hoc, quod materia mutatur ad formam, hoc est *esse* compositi. Exemplum,

Omne quod inhæret, denominat.

Text. com. 22. hujus, et inde.

Principium essendi, et non essendi est materia.

Text. com. 7. et 8.

Forma non generatur.

nint toti. Scot. 2. d. 2. q. 10, ad 2.

respectu generari, sicut respectu agere, quando compositum dicitur primo agere; et per hoc solvuntur argumenta secundæ quæstionis, quia concludunt de ratione formali *quo*, non de eo *quod*. Item, si compositum primo generatur; ergo aut compositum in actu, quod non est verum, quia quod est non fit; nec compositum in potentia, quia compositum in potentia est in tota generatione, et quod est, non fit. Dicitur, quod compositum in potentia fit compositum in actu, non compositum

1 in potentia. Contra, omne quod fit aliquid, aliquando est factum illud; si ergo hoc, tunc compositum in potentia est factum compositum in actu, et tunc compositum in potentia est compositum in actu. Item, in homine non est, nisi materia prima, et anima; ergo generans non generat compositum, quia non materiam, nec formam; ergo nihil generat. Si dicatur, quod generans particulare generat compositum, et illud manet in inductione intellectivæ, scilicet corpus animatum anima sensitiva. Contra, Commentator in 7. com. 31. arguit sic: Si generans generaret compositum, et si relinqueret illud sic, et aliud agens induceret aliam formam, totum non esset unum, quia non habet unum actum. Ad tertium argumentum 3. quæstionis dicitur quod ideo homo

2. generat, quia inducit formam, quæ est necessitas ad intellectivam. Inducens autem dispositionem necessitantem ad formam, quasi videtur inducere formam, et ita generare compositum. Contra hoc tripliciter: omnis potentia passiva est contradictionis, illa dispositio tenet se ex parte passivi respectu intellectivæ; ergo, etc. Item, illa potentia creans intellectivam libere agit, sicut illa non posita; igitur non major necessitas; aut si sic, necessario erit, et non ab aliquo agente. Item tertio, agens omne alicujus aut est ejus immediate, aut mediate, non primo modo, hoc patet. Non secundo, quia tunc illud medium esset respectu ultimi in genere causæ efficientis, quod falsum est, quia est tantum materia. Aliter dicitur, quod sicut materia, quæ præfuit unitur formæ, et hæc unio est generatio compositi, ita si forma præesset et uniretur materiæ, videretur esse generatio; licet ergo prius natura anima creetur quam uniatur, si unio fiat a generante, est generatio naturalis, si accidat generanti per alterum principium geniti, fit per ipsum, sicut si per reliquum. Contra, in quæstione de rationibus seminalibus corrumpitur virtus seminis in instanti unionis; igitur generans nihil videtur tunc agere. Item, Deus creando infundit. Diceret aliquis forte, quod actione generali qua cooperatur naturæ. Contra, ergo separata posset se reunire, quod videtur inconveniens. Ad principale, si sic; ergo in generatione qualitatis, et tunc accidentia essent composita contra Philosophum 8. hujus, t. c. 12. cap. 3. de principio materiali, quod accidentia non habent materiam, nisi *in qua*. Contra est Philosophus in 7. hujus, text. com. 27. quod compositum est divisibile in duo.

Potentia contradictionis et passiva.

SCHOLIUM I.

Solum compositum per se generatur secundum Philosophum, et ratio est, quia id quod fit ex materia, ut ex parte, est solum compositum, et habet sic materiam, materia tamen denominative dicitur generari (quatenus *generari* comparatur ad subjectum, cui inest) forma, etiam terminative ut *quo*, sicut et compositum ut *quod*. Solvit primo argumenta quæst. 8. seu primæ harum trium et postea argumenta quæstionis 9. seu secundæ.

3. Ad utramque quæstionem Philosophus vult, quod solum compositum generetur per se. Sed pro prima quæstione distinguendum est de *generatione*, inquantum comparatur ad subjectum in quo est, vel inquantum comparatur ad terminum, et sic *generari* dictum a generatione denominat æquivoce. Si primo modo accipiatur, tunc generatio potest denominare subjectum, sicut motus mobile; nulla enim forma alicui subjecto inhæret, quæ non possit denominare illud, si significetur eo modo, quo nata est comparari ad subjectum. Unde sic hæc vera est: *Materia generatur*, et hoc probant tres rationes primæ, et concedo. Unde de subjecto supponit Philosophus, quod generatio fundatur in materia et quærit quid generatur ut terminus, et illud est compositum, et est ratio Philosophi talis: Omne quod fit, fit ex materia quæ est pars, solum compositum habet materiam quæ est pars. Probatio majoris: Omne quod fit, possibile est esse et non esse, de potentia intrinseca loquendo; quod per se ergo fit habet per se principium, quo potest esse et non esse, illud principium est materia, sed solum compositum habet materiam partem sui. Probatio minoris, quoad partem affirmativam: Ex hoc compositum est tale, quia habet partem potentialem et actualem. Probatio secundæ partis, quia forma non habet formam, nec materia habet materiam, quia iretur in infinitum, sicut probat Philosophus. Item, ejusdem est *fieri* et *esse*, sed *esse* est compositi solum; ergo et *fieri*, cum *fieri* sit per se via ad *esse*. Contra hanc rationem, quæro qualiter *esse* est ejus quod fit; si *fieri* sit alicujus, quia *esse* est ejusdem, tunc comparatur eodem modo ad id quod per se fit. Sed *esse* est actus compositi perfectus; ergo et *fieri* est actus ejus imperfectus, hoc falsum est, quia *fieri* est materiæ ut actus. Item, forma est magis ens quam compositum, 7. ergo *esse* est magis formæ quam compositi. Ad primum horum, quod eadem ratione comparantur a parte illius cujus sunt illa, quia *fieri* est compositi ut via, sed non sunt illius secundum eamdem rationem a parte ipsorum *fieri* et *esse*, quia *fieri* est solum compositi ut via, et *esse* ut actus, ita debet intelligi major rationis. Ad aliud, quod *esse* formæ per se non terminat generationem, sed *esse* compositi, et tamen forma secundum *esse* suum proprium, et per se, est prior composito, et magis ens uno modo, ut patet supra, ubi quæritur de hoc. Unde nota, quod generatio cum sit mutatio, primo est potentialis ad actum, non primo alicujus *esse*, ut termini, nisi illius, quod consurgit ex hoc, quod materia mutatur ad formam, hoc est *esse* compositi. Exemplum,

Omne quod inhæret, denominat.

Text. com. 22. hujus, et inde.

Principium essendi, et non essendi est materia.

Text. com. 7. et 8.

Forma non generatur.

cando ibi dicit, album et superficies, tanquam superficies sit ejus potentiale; et certum est, quod non est in eodem genere cum albo et nigro, nec per se, nec per reductionem. Contra, Philosophus concludit diversitatem similem in principiis et principiatis; sed si hæc responsio sit vera, tunc sequitur, quod non essent tot ibi altera principia, sicut genera et principiata, quia proximum fundamentum relationis potest esse qualitas, et agere, et pati, et potentia activa, etc. ita quod quatuor genera possunt esse proxima fundamenta relationis, quæ est eadem, et in eodem genere; ergo si tanta diversitas, tunc principiata differrent quatuor generibus generalissimis. Similiter, eadem res subjecta, loquendo de subjecto, quod est objectum, sive res generis prior, potest esse immediatum subjectum differentium genere, ita quod neutrum recipiat mediante alio; illa ergo principiata differunt genere, et tamen potentia non est eadem, nec altera, sicut principiata; oportet ergo ponere tria principia proportionalia in quolibet genere, diversa diversorum, sicut et genera sunt diversa, ita quod sit principium potentiale in quolibet genere diversum, et similiter privatio et forma. Similiter, illud quod dicunt de superficie, non cogit, quia ponit hoc pro exemplo, quia potentia propria non est nota.

Quatuor genera fundant relationem.

7. Unde in substantiis sensibilibus exemplificans de privatione, et forma et materia, dicit calidum et frigidum, quæ secundum omnes non sunt formæ substantiales, sed accidentales, sicut artificialia, et non materiæ, sed compositum. Text. com. 9.

Item, in 8. c. de forma contra Platonem, dubitatio Antishenicorum habet locum contra Platonem, scilicet quod cum in definitione cujuslibet, quod definitur, oportet quod sit quid quale, id est materia, unde concludit quod idea non definitur, sed dicitur quod sufficiunt conceptus diversi. Contra, tunc argumentum nihil est contra Platonem, quia ita diceret de idea, quosic ut albedo habet conceptus diversos, sic posset dici de idea. Confirmo illud : omnis definitio est ratio ex nominibus, nam unum nomen, non facit rem esse notam, ut dicitur ibidem; ista nomina signabunt alterum genus, alterum differentiam, si sint mille istorum unitorum, quia unum est potentiale, aliud est actuale, et ad genus et differentiam hæc pertinent. Item, illa nomina oportet, quod significent essentiam ad hoc, quod definiant naturam rei, et tunc aut significant per se eamdem essentiam, aut alteram. Si alteram, propositum habeo. Si eamdem, bis dicetur idem, si ponatur res pro nominibus, sicut de modis differendi arguitur contra Commentatorem. Item, si non sic esset, sufficeret tantum genus in definitione, ex quo totam essentiam significat. Ad principale, planum est in numeris, quod ibi est vera potentia, et materia alia a forma, non ipsa res, quæ est una, quia ex rebus non componitur numerus; si ergo ibi ita est quid mali, sic est in aliis. Similiter continuum habet partem extra partem, inquantum conti-

Definitio est ex nominibus quomodo

nuum; illa pars, vel partes non sunt continuum, sunt ergo materiale et formale, id est, forma continui superaddita.

SCHOLIUM III.

Species rerum quodammodo generari, et sic formæ accidentales quatenus mobilia sunt et composita, ut in Eucharistia, generari dicuntur, verum hæc generatio improprie sumi videtur; vide Anton. Andream hîc q. 9. ubi clarius materiam harum 3. quæst. tractat.

8. Dico ergo, quod quæ sunt in genere per se, ut species, sunt sic composita. Similiter hoc patet in Sacramento, ubi per naturam accidentia moventur et transmutantur. Contra, omne accidens est forma; si ergo aliquod sit compositum formæ, est forma, hoc est contra Philosophum, quia tunc iretur in infinitum. Item, forma est compositioni contingens, in simplici et invariabili essentia consistens; ergo, etc. Item, si sic, unumquodque sufficienter constituitur per principia essentialia, tunc accidens sic posset definiri absque substantia. Item, tunc albedo fieret nigredo, sicut ignis aqua; sicut enim ibi est subjectum, quod potest differre transmutationem, sic hîc, quod est contra Philosophum in 1. Physicor. text. c. 56. et inde, ubi dicit, contrarium non fit contrarium, sed est aliquid sub utroque. Ad primum, vult ibidem quod compositum per se generatur, et non forma compositi generati, quia si sic, tunc ibitur in infinitum, sed non ibitur in infinitum, nisi detur quod similis est ratio in formis compositorum; sed albedo licet sit

[Contrarium non fit contrarium.]

forma accidentalis substantiæ, tamen non est forma compositi per se generati in genere accidentis, sed est ipsummet compositum ejus, tamen compositi, id est, albedinis est aliqua forma, quæ non generatur. Ad aliud, probat simplicitatem ibidem, quia compositum eveniens composito, facit majus; sed forma eveniens composito non facit majus, ut dicit exemplum, ibi albedo adveniens corpori non facit corpus majus. Concludit ergo tantum, quod non facit majus extensive, et hoc est verum; nulla enim forma facit sic majus, nisi quantitas, sed a compositione illa, alia est compositio materialiter valde. Ideo stat, quod etsi non sit composita compositione illa, quod sit ibi compositio perfectionis.

[Compositum adveniens composito facit majus, forma non.]

Ad rationes, accidens, secundum omnes, habet genus et differentiam; sicut ergo definitio ad rem, sic partes ad partes; sicut ergo tota signat essentiam totam, sic partes partes essentiæ, et ita, quod una partem materialem, alia formalem. Ad aliud, sicut ex igne fit aer, sic ex albedine nigredo, ita quod neutrolibet hoc totum fit, vel vertitur in hoc totum, sed quid substratum sub uno, est post sub alio; tamen non concedimus ita de albedine et nigredine, sicut est in substantia, quia potentia sub albedine, non est quid per se subsistens, sed dependens a subjecto; ideo non potest mutari ad aliam formam, nisi mutetur subjectum, sed materia substantiæ ita substat formis, quod nihil est substratum sub materia ad hoc quod recipiat, sed ipsamet

[Text. com. 33. hujus.]

sine alio recipit. Similiter potentia accidentis est ignota.

Ad secundum. Ad argumentum principale dicitur, quod compositum in actu generatur, et cum dicitur, tale est, dico quod non est, quando generatur, ipsum tamen secundum quod terminat generationem, est actu. Generatio hominis quomodo naturalis? Ad aliud de generatione hominis dicitur, quod est naturalis, quia non solum illud, quod inducit formam, sed quod inducit dispositionem necessariam ad inductionem formæ, dicitur generans, et in proposito, homo disponit materiam, ideo dicitur generans. Ad tertium, dicitur quod in aliis generibus generatur ens per se; et cum dicitur, quod non habent materiam, verum est secundum quod materia dicitur substare formæ, sicut est in genere substantiæ, sed totum compositum in genere accidentis ex potentia et forma inhæret alteri. Ad aliud, quod nunquam est mutatio in accidentibus, nisi quia subjectum mutatur.

ANNOTATIONES.

ad Quæst. 8. 9. *et* 10.

Sequuntur octava, nona, et decima quæs-
9. tio de termino per se generationis, an videlicet possit esse materia, an forma, an certe compositum, t. c. 22. et 27. ubi adverte, quod in diversis originalibus varie situatur littera. Nam in aliquibus prius solvuntur duæ primæ quæstiones quam moveatur tertia quæstio; in aliquibus autem immediate post argumentum ad oppositum secundæ quæstionis movetur tertia, et uterque ordo habet apparentiam ex verbis Doctoris, in diversis locis. Secundo modo ordinavimus ipsas, sed adverte bene ad totam litteram, quia in aliquibus locis intricata, et difficilis, ac singularis, ut patet.

Determinatio Doctoris satis clara et assertiva, vult enim quod materia generatur subjective, et forma et compositum terminative, unum ut *quo*, aliud ut *quod;* sed instat singularissime, an hoc verum sit tantum in genere Substantiæ, ut communis schola tenet, an certe in omni genere sit per se compositum per se terminans generationem. Et videtur tenere, quod sic valde notanter, et argumenta difficilia in contrarium adducit et solvit suo modo, sed infra q. 1. lib. 8. de hac compositione in accidentibus amplius inquire.

Ad primam quæstionem arguit primo per auctoritates tribus argumentis, consequenter per tres rationes, et infra immediate antequam solvat quæstionem respondet ad illas rationes; hæc enim erat consuetudo ejus, plerumque addere immediate responsiones ad argumenta, ut videantur argumenta pauci momenti, vel ut replicis infringantur responsiones, vel ut aliorum solutiones non satisfacere ostendat. Nota valde totum processum ibi in pede primæ quæstionis in solutionibus et replicis, nam tres responsiones ad primam rationem inducit contra duas primas replicas. Tertiam tenet et hîc, et in 2. d. 1. q. 2. et in 4. d. 1. q. 1. Prima responsio est conformis dictis Henrici Quodl. 6. q. 1. et alibi, et apparens. Secunda Ægidii, Quodlib. 6. q. 3. et 4. et Major in 2. d. 1. q. 2. post oppositum, quære Thom. 1. part. Summæ, q. 45. art. 2. et in 2. scripti, disp. 1. q. 1. et Bonaventuram ibidem, et Ægidium, et alios communiter.

Quod tangitur in solutione 2. rationis 10.
de subintratione partium materiæ, quæ improbatur alibi, ut inquit; quære in Physicis, et in de generatione, et in 4. d. 10.

quæst. 1. aliqualiter, vide Calculatorem, ut nosti, et alios Sophistas.

Cum dicit postea : *Ad tertium quære*, etc. vide infra in quæst. de pluralitate fornarum, et in Theorematibus notanter, et in 4. d. 11. quæst. 3. et alibi. Materia enim formæ perfectæ communiter est secunda, et per consequens compositum ex materia et forma, et hoc loquendo de materia totali et immediata; talis potest produci terminative per se, hic sermo est de materia prima maxime ; universaliter enim materia ut materia, non producitur per se terminative, plura alia ibi adde ponendo, non inconvenit autem idem esse materiam unius, et terminum alterius productionis, licet hoc accidat.

Illa littera ibidem. Circa primum argumentum dicitur, quod non sequitur, etc. usque illuc : *Contra est Philosophus*, etc, posset assignari Additio vel *Extra*, est tamen satis bona. Quærunt enim illa motiva, quare a solo Deo est producibilis materia æquivoce, et quod ab alio agente possit produci persuadent. Vide in 2. et in 4. ubi supra, rationem, licet alii Theologi varias assignant rationes, et quod additur de raro et denso, satis prius dictum est. Quære super 4. Physicor. et maxime apud Scotistas Parisienses et antiquos etiam expositores, et Quæstionistas.

In pede tertiæ quæstionis immediate post primum principale additur ejus solutio in aliquibus originalibus, et sic posuimus, sed ibi melius scriberetur sic : *Ad hoc respondeo, quod primo est æquivocum*, etc. in aliquibus autem ponitur. ad finem quæstionis illa responsio, et bene; ideo lector ordinet, ut placuerit. Vide 2. d. secundi, q. 10. egregie determinationem illam de duplici primitate, sed hic satis expedite et subtiliter habetur.

11. Similiter infra respondet ad tertium de generatione hominis, quæ responsio etiam ponitur ad finem quæstionis in aliquibus originalibus cum omnibus replicis sequentibus, et satis bene, et sustinendo primam responsionem possent tres replicæ contra ipsam solvi, dicendo, quod hæc necessitas est conditionata secundum quid, et de potentia Dei ordinata; est ergo quantum ad primum activa, et quodammodo passiva forma mixtionis respectu intellectivæ. Similiter Deus non potest non agere ad hoc, ideo necessario necessitate consequentiæ, sed simpliciter contingenter, quoad secundum. Similiter ad tertium dicatur, ut prius. Secunda autem responsio sequens, pulchra est, quam multi tenent in hoc dubio ; et quod adducitur in oppositum de rationibus seminalibus, patet ibi, et quod ultimo tangitur de anima separata se reuniente, etc. posset negari similitudo, sed qualiter valet, vide in 4. d. 43. q. 3. singularissime; arduum enim, et difficile dubium est, qualiter homo generat hominem, licet faciliter proferatur apud Physicos. Quære in 2. d. 17. et 18. et in 3. d. 2. et 4. et in 4. q. 1. et in quodlibeto q. 2. ea quæ faciunt ad hoc Henr. de Gandav. ad hoc inquire, et alios antiquos ut nosti; omitte ergo in pede hujus tertiæ quæstionis si volueris totam illam litteram ibi : *Ad primum argumentum* 3. *q*. etc. usque illuc : *Item si compositum*, etc. et similiter ibi : *Ad tertium argumentum* 3. *q*. etc. usque illuc : *Ad principale si sic*, etc. et lege totum ad finem quæst. Sed videtur, quod Doctor in margine vel additiones has solutiones adjunxit propter replicas , et alia quæ sequuntur.

Infra cum dicit : *Ad utramque q. Philosophus vult*, etc. tenendo ordinem quem posuimus, posset ibi scribi sic : *Ad duas primas quæstiones*, vel ut in aliis originalibus habetur, et bene : *Ad præmissas q*. etc. sed de grammatica rei parum curandum est ; ibi enim intendit respondere maxime ad duas primas q. et littera bene sonat secundum alium ordinem, quem prius recitavi. 12.

Dicta Doctoris in toto processu ponderabis et examinabis diligenter, quia suo modo transcendit terrena ingenia.

Cum dicit infra ibi : *Item, si calidum*

esset separatum, etc. illa verba declarabis, ut habet in 4. d. 12. quæst. 2. et 3. Item, infra solvendo argumentum ex auctore 6. Principiorum, nota signanter expositionem Doctoris, sed instantias considera.

Ad finem quæstionis cum habetur in aliquibus originalibus, et sic posuimus : *Ad argumentum principale*, etc. intellige de secundo principali, et non de primo ; sed in aliis ubi responsiones omnes ad principalia ponuntur ad finem quæstionis habetur sic : *Ad primum argumentum* 3. *q.* etc. et sequitur infra : *Ad secundum argumentum principale dicitur, quod compositum*, etc.

Illa responsio : *Ad aliud de generatione hominis*, etc. non est necessaria, habita responsione superius assignata in pede quæst. nisi quia ibi fit mentio de forma, hic de dispositione et naturalitate. Et videtur, quod illam responsionem voluerit sustinere, ad reliquas autem dicit communiter, ut supra notavi.

Ad dictum Commentatoris in 7. commento 31. adductum in 3. principali non respondet, sed faciliter posset dici, vel quod loquitur de forma specifica, vel concedi potest quod dicit absolute, quia non est contra nos, ut patet ex responsione Doctoris, quia generans univocum non dimittit ipsum compositum, usque ad inductionem ultimæ specificæ, et hoc vel formaliter, vel virtualiter saltem generans limitatum æquivocum, de quo infra in q. de rationibus seminalibus et de pluralitate formarum.

Ultima responsio ibi : *Ad aliud, quod nunquam est mutatio*, etc. debet applicari ad argumentum in solutione principali quæstionis quod probat secundum communem viam, et Comment. ut videtur quod in genere accidentis non generatur compositum per se. Alia addat diligens lector curiose.

Utrum igitur est quædam sphæra præter has, aut domus præter lateres, aut nunquam facta est, si sic, erat hoc aliquid. Sed quia tale significat, hoc autem et determinatum non est, sed generat, et facit ex hoc tale, quod quando generatum est, est hoc tale, hoc autem est omne hoc. *Text. com.* 28

QUÆSTIO XI.

Utrum ratio Philosophi contra Platonem valeat, quam ponit de idea?

Arist. 1. *Met. c.* 7. *text.* 30. *et* 31. *et lib.* 7. *c.* 7. *text.* 28. Plato *in Timæo, Phædone et Cratylo.* Aug. *lib.* 83. 1. *qq. q.* 46. *lib.* 11. *de civit. c.* 10. *et* 11 Clem. Alex. *lib.* 4. *et* 5. *Strom.* Plutarc. 1. *de placit. Philosoph. c.* 10. Ficinus *in q. de ideis*, Cicero 1. *de orat. et in Acad.* Apulei. *de dogm. Plat.* Just. Martyr, *in orat. ad Gent.* Tertul *lib. de anima.* Amb. *lib.* 2. *Hexam. c.* 1. *et* 2. Nazian. *orat.* 33. Cyril. *lib.* 2. *cont. Julian.*

1. Quod non, quia si sic arguit quod nunquam generatum est hoc aliquid. Sed conclusio est sic falsa ; sed hoc non videtur valere, quia forma in composito est principium generandi compositum ; igitur si per se esset, idem ageret : exemplum: calor separatus. Item, nullum agens naturale particulare agit, nisi mediantibus qualitatibus activis et passivis; ergo nullum tale inducit formam substantialem quia non inducit aliquid nobilius quam sit forma, secundum quam agit ; ergo inducitur a forma separata.

EXTRA. *Hic etiam sunt duæ difficultates, quia illa virtus in semine non potest causare animam Tum, quia corrumpitur cum forma seminis, quando anima primo est, et ita est a non ente. Tum, quia anima nobilior est illa virtute, virtus patris nihil est, quia non est agens superius, sed per accidens ordinatum.*

Item, omnia quæ generantur, generantur ab univoco, c. isto, t. c. 28. et 30. sed in putrefactis non est univocum generans, nisi sit aliquod univocum separatum, sicut videtur specialiter in animatis, quorum forma nobilior est quacumque forma pure corpo- Vide in Magistri

rea. Non valet hîc fugere ad Angelos, quia articulus damnatus est, 2. c. 7. et 23. ergo omnis anima immediate est a Deo. Item, quod ratio sua non valet, anima intellectiva non est a generante, sed a creante, quæ est pura forma, et tamen genitum est hoc aliquid, ergo consequentia non valet. Oppositum Philosophus text. com. 28.

SCHOLIUM I.

Rationem Philosophi contra ideam Platonis rejicit Commentator, probans quod forma non potest generare, et sic quod generans necessario est compositum. Doctor solvit ejus rationes, sed postea n. 5. ibi, qui vellet, ponit modum sustinendi ipsum.

2. Dicitur, quod ratio Philosophi valet. Quod probatur, quia si generans sit tantum forma; ergo in generando non dependet a materia; et si hoc, producit sibi simile omnino; et si non, hoc est propter defectum a parte materiæ, quoniam idem facit idem, 2. de Generatione. t. c. 56. si ergo generans est forma tantum, et genitum. Item, si genitum esset hoc aliquid; ergo generatur per transmutationem materiæ; ergo generans erit compositum, quia forma tantum non potest transmutare materiam; unde Commentator, comm. 28. et 31. hujus, forma non potest transmutare materiam, ideo ponentes creationem oportebat eos ponere creans compositum ex materia et forma. Dicitur, quod oportet ponere agens compositum disponens materiam, sed sola forma potest inducere formam. Contra hoc, Commentator in eodem commento 31. excludit hanc responsionem: si illud quod generat subjectum formæ, esset aliud a generante formam, tunc subjectum et sua forma essent duo in actu. Item si sic, unum actu, secundum quod unum generatur a duobus agentibus. Nota, quod hîc innuitur responsio Commentatoris hîc in commento 31. et tres rationes, quibus ostendit consequentiam Aristotelis. Prima, propter assimilationem. Secunda, propter improportionabilitatem immaterialis ad materiale, in ratione moventis. Tertia, quia excludit responsionem illam prædictam, et procedit ex unitate compositi.

An requiritur agens compositum, ut materia disponatur?

Contra, quod prima ratio non probat consequentiam : omne agens quantum est de se, producit sibi simile. Instantia, actio primæ causæ minus dependet a materia, quam actio alicujus ideæ, si esset; sed primum non potest producere sibi simile semper, sed producit materiam sicut formam, et similiter compositum, quia quidquid potest causa inferior, potest et superior; sed inferior potest generare compositum, ergo, etc.

Item, consequentia assumpta non valet, quod quia agens non est in materia, ideo non dependet actio a materia, quia omne agens circa primum requirit materiam in quam agat, et tamen aliquod est agens immateriale præter primum. Item, contra secundam rationem, ista propositio videtur impossibilis : immateriale non potest transmutare materiam, et hoc propter quatuor. Primo, quia ex ipsa sequitur impossibile, scilicet quod prima causa non potest transmutare materiam, quia nullum agens separatum est ita immateriale, sicut prima causa. Item secundo : impossibile est aliquid transmutare aliud per medium, nisi transmutet medium, sed Commentator in fine illius commenti 31. dicit, 3.

Immateriale potest transmutare materiam.

quod forma separata potest transmutare materiam mediante corpore cœlesti; ergo potest transmutare illud corpus medium, alias procederet in infinitum, quia ultimum transmutatum transmutatur ab aliquo transmutante, et illud est materiale, et devenies ad aliquod transmutans non corpus, quod transmutet corpus immediate. Item tertio : de dictis propriis sequitur oppositum dicti sui, quia dicit, comment. 31. quod corpora cœlestia in illis, quæ generantur per putrefactionem, dant illis aliquid loco seminum ; sed corpora cœlestia sunt formæ, ita quod non est ibi materia receptiva formæ substantialis secundum ipsum in de Substantia orbis; ergo sola forma potest transmutare materiam. Item quarto : transmutans transmutat inquantum est in actu, 9. hujus, t. c. 2. et inde, et inquantum tale, accidit sibi habere principium potentiale; ergo accidit transmutanti habere materiam, et esse compositum. Item contra aliud quod tangit excludendo responsionem per unitatem compositi ; dicit enim, quod subjectum et forma essent duo in actu, et quod unum actu esset a duobus agentibus, hæc sunt opposita, quia si subjectum et forma sunt duo, tunc non sunt unum actu, sed duo actu. Item, ex eodem affirmato et negato non sequitur idem. Item, quod ratio non valet in se, quia materia est a Deo, quia ingenerabilis, et tamen forma est a generatione particulari ; ergo subjectum et forma sunt duo in actu, non valet, quia tota materia est in potentia, et actus adveniens facit unum actu. Item, alia ratio non valet, quando infert quod unum actu est a duobus agentibus. Probatio, quod conclusio sit necessaria : aliquis unus effectus est ab agente particulari, et quidquid est a causa particulari, est ab omnibus causis universalibus ordinatis, et verius quam ab isto particulari, et illud voluit Plato, ut imponitur sibi ; tamen, quod esset a duobus agentibus æque primis et æque immediatis, hoc esset impossibile, sed isto modo non potest inferre contra Platonem, quia disponens et inducens sunt agentia ordinata.

SCHOLIUM II.

Philosophus hîc text. 28. arguit contra ideam Platonis, quia genitum est hoc aliquid, ergo et generans, et per consequens nulla idea ad generandum necessaria est. Ratio secundum Doctorem, non probat ideas esse impossibiles, sed ad generationem non esse necessarias. Ponit viam defendendi modum Commentatoris, et solvit rationes allatas n. 3. contra ipsum.

Dicitur ideo ad quæstionem quod 4.
Philosophus probat ideas non esse necessarias ad generationem, non quin sint possibiles, et hoc sufficit Philosopho. Quod probatur, nunquam ponenda sunt plura, ubi sufficit unum secundum ipsum 1. Physic. c. illo : *Consequens autem*, etc. t. c. 50. Sed generatio univoca potest salvari sine ideis, ideo non oportet eas ponere propter generationem. Sed compositum particulare generat compositum particulare, et hoc univoce, et magis est generatio illa univoca quam esset compositi generati ab idea ; ergo non est necesse ponere ideam propter generationem ; tamen non probat, quod non sunt possibiles, et hoc sonat littera sua, quia dicit, *si sint ideæ præter singularia, nihil utiles erunt ad generationem.* Unde non vult, quod impossibile sit eas esse, sed propter generationem univocam non est necesse ponere eas.

Ideæ non necessariæ propter generationem.

Ad primum argumentum, quod qualitates activæ non sunt immediatum principium eliciendi quamlibet actionem, sed forma substantialis est immediatum principium generationis substantialis, sicut qualitas respectu motus. Sed dictum Philosophi habet veritatem respectu dispositionis materiæ. Ad aliud, quod omnia fiunt aliqualiter ex univoco, quia agens, vel habet formam, quam producit formaliter in se, et tunc generatio simpliciter est univoca ; aut habet formam illam in virtute, et tunc generatio non univoca simpliciter, ut prius, sed secundum quid. Ad aliud, quod hæc consequentia est bona, et sufficit Philosopho, quia si genitum est hoc aliquid, non oportet generantem esse formam separatam, sed sufficit ipsum generans esse compositum.

mnia nt ex oco, et modo.

Qui vellet tenere viam Commentatoris, innitendo secundæ rationi ejus, non universaliter, sicut ipse intendit, quia sic improbatur per primam instantiam de Deo. Sed particulariter de quolibet agente creato, posset sic arguere : Agens creatum nihil generat, nisi prius alteret corrumpendum ; immateriale creatum non potest alterare, ergo, etc. Probatio majoris non de nihilo generat, nec de materia sine forma ; ergo requirit compositum in quod agit, illud non corrumpitur sine alteratione prævia. Probatio minoris, nihil alterat nisi habet qualitates activas formaliter vel virtualiter. Sed substantia separata creata nec habet qualitates activas formaliter, patet, nec virtualiter, probatur ; quia omnium qualitatum spiritualium, quas habet, cum sint primæ vel secundæ speciei qualitatis, tota virtus exhauritur per operationem intra, cujus illæ sunt principia ; ergo nihil extra causant.

ateria- nihil erat, a nec erat.

Contra istam rationem instatur. 5.
Primo contra majorem, quia videtur, quod aliud possit alterare et aliud generare, sicut in productione hominis, nec aliter probatur major, nisi quia oportet alterationem præcedere generationem ; non autem quod utraque sit ab eodem, sic idea ponetur generans, sed tamen alterans. Item, minor negatur, et contra secundam partem minoris prosyllogismi probantis eam, arguitur, quia Aristoteles in 1. c. t. c. 32. in generatione quanti non oportet præexistere quantum actu ; ergo quantitas æquivoce potest generari, pari ratione, et alia accidentia. Item, si non a substantia, saltem ab alia qualitate in Angelo, quæ perfectior est, potest generari, ut videtur, alia minus perfecta in corpore, sicut a luce lumen, vel potius calor. Item contra primam partem ejusdem minoris secundi, scilicet prosyllogismi, quia Plato posuit idearum passiones, quia et scientiam de eis ; igitur secundum ipsum haberent proprietates naturales, per quas possent formaliter alterare. Item contra totam rationem, quomodo ipsa non æque concluderet de Deo, sicut de Angelo ? Ad ista : Ad primum dicitur, quod nihil nobilius negandum est alicui naturæ nisi appareat necessitas, quia 2. de Generatione, t. c. 59. naturam semper inquimus desiderare, quod melius est. Nullum au-

An aliqua qualitas spiritus potest causare qualitatem in corpore ?

Idem nequit esse a duobus agentibus totalibus.

tem inconveniens, si hic ignis generet, quia secundum Platonem, habet similem perfectionem cum idea, licet minus perfecte; ergo et operationem similem, licet minus intensam. Itaque si cum hoc idea generet, videtur secundum Commentatorem, quod unum actu est a duobus agentibus non ordinatis, sicut procedit ultima ratio hìc inducta contra Commentatorem. Quando igitur hìc accipitur, aliud potest alterare et aliud generare, negatur de illis activis, quorum unum necesse est generare, sicut et aliud, non jam negatur quod illud aliud non potest, sed quia hoc potente, et ideo necessario faciente, aliud non potest in eodem ordine causæ respectu ejusdem geniti. Sed quia illud videtur minus tribuere ideis, aliter dicitur, quod mutatio terminans motum, nunquam potest esse, nisi a causa movente in isto motu; licet quandoque sit immediate mutatio ab isto, quod movet mediate, ut in generatione hominis, nunquam primo movet in alteratione idea, nec mediate, nec immediate, quia particulare agens sufficienter alterat, ita quod aliud ejusdem ordinis non potest idem alterare; ergo non potest esse idea causa mutationis terminantis illum motum. Major probatur quia terminare, et per se terminus videntur esse ab eodem. Sed hæc ratio quasi eadem est cum præcedente, quia illa dicit synolon generare, et ideo non ideam, sed synolon alterare, et ideo non ideam; et ultra, ergo nec generare.

6. In hac forte secunda sunt plura dubia, quam in prima. Hæc propositio tamen, scilicet mutatio terminans motum nunquam potest esse nisi a causa movente in illo motu, videtur necessaria, si indivisibile in quantitate continua nihil sit, sed est aliquid; propositio vera est secundum Henricum, quia propter eam ponit duas formas in homine, et hoc loquendo de mutatione intrinsece terminante; non autem de quacumque concomitante, quia creatio animæ concomitatur inductionem formæ mixti in homine; sed illud licet (quod sequitur propositionem) sit verum, tunc propositio non valet per Henricum, licet hìc valeat contra ideam. Pro illo licet arguitur, quod sicut in priori instanti naturæ terminatur actio secundi, et in secundo instanti naturæ est actio primi, in quo nunc secundum nihil coagit primo, licet usque tunc coegit, quare non ita etiam quando est motus, potest coagere, et in *nunc* mutationis nihil? Item, cum illo licet possit negari, si enim natum est agere in instanti, usque tunc facta dispositione a quocumque, quare non ageret, exemplum si aer moveretur localiter ab aliquo, ut fieret præsens Soli quiescenti. Item, calor est principium alterationis, in cujus ultimo *nunc* substantia ignis, quæ usque tunc nihil egit, generat ignem, et calor geniti est a propria forma substantiali secundum te; ergo hìc motus sine mutatione terminante, quam faciet movens, et mutatio ab aliquo, qui non movet, nisi per accidens, ita enim alterasset calor separatus. Ad secundum, substantia æquivoce non causat quantitatem in alio, nisi prius in

se, quod non convenit Angelo. Ad tertium responsum est, probando secundam partem minoris prosyllogismi. Ad quartum dubium est, an ideam ignis posuit calidam, sed dato quod sic, aliud est hîc alterans ut synolon; ergo non idea, sicut in prima responsione. Si autem negatur hîc hypothesis, etc. tunc ex quo idea agit univoce secundum ipsum; ergo non agit æquivoce, et ita non alterabit, et ita nec univoce generando, et ita contradictio. Ad quintum patet, Deus in se habet omnem entitatem, et omnem vim activam; ideo de ipso , et major falsa primi argumenti, et minor, etc.

ANNOTATIONES

Sequitur quæstio undecima de positione idearum Platonis impugnata, t. c. 28. in
7. qua assignatur quoddam *Extra* in pede ibi: *Hic sunt duæ difficultates* et usque illuc inclusive : *Sed per accidens ordinatum*, et in aliquibus ponitur ante duo ultima argumenta ante oppositum, in aliquibus vero post illa, et magis ad rem aliqualiter ; et est bona littera, de qua fit mentio quæstione sequente, ubi locum habet.

Ibidem tangitur quotatio de articulo damnato. Ubi adverte, quod articuli damnati Oxonio et Parisiis ordinantur per capita secundum diversas facultates, materias, et Pontifices; unde iste articulus est secundus c. 7. et vigesimus tertius. Quorum primus est, quod *Intelligentiæ inferiores creant vegetativam et sensitivam, motu cœlesti mediante, error.*

Secundus articulus : Cum *Intelligentia sit plena formis, imprimit illas in materia per corpora cœlestia, tanquam per instrumenta, error.*

Deinde ponit opinionem Commentatoris et sequacium ejus, cum suis rationibus et impugnat ; et responsiones quorumdam faventium Commentatori examinabis et infringes.

Assignatur *Extra* in aliquibus illa littera: *Nota, quod hîc immutatur responsio comment.* etc. usque illuc inclusive : *Et procedit ex unitate compositi*, et ponitur in aliquibus ante oppositum, in aliquibus post rationes opinionis, et non videtur multum necessaria, adde tamen si vis inquirendo antiquos, quos supra.

Determinatio Doctoris clara est, vult enim, quod ratio Aristotelis arguit non necessitatem, non tamen impossibilitatem idearum Platonis hîc, ubi si te volueris extendere de ideis, vide antiquos Philosophos et Theologos, et hunc quam egregie, d. 35. primi, et maxime in Reportatis et alibi ut scis. Vide etiam Quodlibeto, q. 7. conclus. 4. singularissime ad propositum hujus materiæ.

Verba Doctoris in impugnatione opinionis et in decisione valde notabis, et specia- 8.
liter impugnando secundam rationem opin. nota propositionem illam : *Impossibile est aliquid transmutare aliud per medium, nisi transmutet medium*, quære Commentatorem 8. Physic. comm. 37. et 2. Cœli et Mundi, comment. 42. et hunc in 2. d. 9. et d. 14. q. finali optime.

Infra etiam ibi : Item ex dictis propriis infer contra Commentatorem, aut corpus cœleste esse compositum ex materia et forma, aut contradictionem manifestam in dictis ejus, plura alia tangat diligens lector altioris indaginis.

Adverte, quod non respondet ad primum principale, sed incipit a secundo, solutio tamen primi principalis patet ex solutione quæstionis; arguit enim non impossibilitatem, ut patet in exemplo quod adducit, sed non necessitatem.

Aliter etiam dici posset, negando conse-

quentiam; et quod additur de causare separato dic ut habet in 4. d. 12. q. 2. et 3. tantum enim potentia remota potes generare.

Tota illa littera, *qui vellet tenere viam Commentat.* etc. usque in finem, assignatur additio ab aliquibus, sed notabilis discursus et singularis; ideo legatur infra tamen ibi. Hæc propositio tamen, *scilicet mutatio terminans motum*, etc usque illluc: *At secundum substantia æquivoce*, etc. quæ non habetur in multis originalibus ponatur *Extra*, et omittatur si placuerit, quære Henricum quodlibeto 5. 7. et 9. in diversis q. de ideis, et quodlibeto 2. 3. 4. 6. 9. 10. et 12. in diversis q. de hoc, quod tangit hic, videlicet, de pluralitate formarum, et hominis, et diversitate agentium in producendo.

Dubitabit autem aliquis quare alia fiunt arte, et a casu ut sanitas, alia non ut domus. Causa vero est, quia hoc quidem est materia incipiens generationis in facere, et fieri aliquid eorum, quæ ab arte in qua existit aliqua rei pars, *Text. commenti* 29.

QUÆSTIO XII.

Utrum in materia rerum naturalium sit aliqua pars formæ generandæ, coagens ad compositi generationem?

Arist. *hic text.* 29. D. Aug. *lib.* 3. *de Trin. c.* 8. D. Thom. *hic lect.* 8. *et* 1. *p. q.* 113. *art.* 2. Albert. 1. *Phys. tract.* 3. *c.* 3. Durand. *in* 2. *dist.* 16. *q.* 2. Sot. 1. *Phys. q.* 7. Fland. *q.* 17. *art.* 3. *et sequent.* Suar. *disp.* 15. *Met. sect.* 2. Hurt. *disp.* 4. *Phys. sec.* 2. Aversa, *q.* 20. *Phys. sect.* 7.

1. Quod sic, duabus viis. Prima, aliter forma fieret ex nihilo, et ita crearetur. Secunda via ex naturalitate generationis, quæ multipliciter confirmatur. Primo per definitionem naturæ, 2. Physicor. text. com. 3. principium non dicitur in quo est motus, sed motus ejus in quo est principium illud, sive ille motus. Nec videtur intelligi d principio passivo tantum; tum, quia magis dicitur forma esse natura quam materia ex 2. Physicor. t. c. 12. et inde. Tum, quia tunc non videretur differentia inter naturalia et artificialia, quam ibi ponit, quia artificialia, inquantum hujusmodi, non habent principium motus, naturalia habent; patet quod artificialia habent principium passivum, aliter fieret, quod impossibile est fieri. Tum quia in ultimo cap. secundi, t. c. 78. Aristoteles sic dicit: *Quod si domus esset eorum, quæ natura, sic fieret a natura, sicut nunc ab arte*, et quod planius est in eodem cap. t. c. 86. dicit, *si navifactiva esset in lignis, similiter faceret navem, sicut nunc natura,* sed navifactiva est principium activum. Ibidem etiam t. c. 84. dicit, quod a natura sunt, quæcumque sunt a principio intra mota, etc. A, videtur nominare causam efficientem. Tum quia 6. Metaph. t. c. 1. Aristoteles probans Philosophiam non esse practicam, arguit hoc ex objectis, nam factibilium principium est in faciente, naturalium principium est in moto. Tum, quia 2. Physicor. t. c. 66. et inde, reducit Aristoteles casum, et fortunam ad naturam et intellectum; constat secundum ipsum, quod casus et fortuna sunt causæ per accidens efficientes; ergo natura est per se effectiva. Tandem confirmatur per illud 2. Ethic. *Violentum est, cujus principium est extra, non conferente vim passo* hæc definitio videtur conveni- Quid est violentum.

re generationi naturali, nisi passum coagat.

Item Aristoteles dicit in littera, t. c. 29. quod a natura fiunt, in quorumcumque materia est pars aliqua formæ, quæ sic movet materiam, sicut moveretur ab extrinseco, quid manifestius?

Contra, forma est simplex ex 6. principiis. Si igitur aliquid præest, videtur quod sit composita.

SCHOLIUM I.

Prima sententia ait aliquid a creante esse in materia, quæ est ratio seminalis omnium formarum unius generis proximi, et aliud respectu aliarum usque ad ultimam speciem. Secunda sententia ponit aliquid tale proprium rationi cujuslibet formæ educibilis de materia, et hoc dupliciter. Doctor hos modos subtilissime suo ordine refutat, sed prius alios duos minus probabiles, et solvit motiva ex duabus viis pro illa sententia allatis, vide eum 2. d. 12. q. 1. n. 8.

2. ima opinio ponens quid formæ præexistere in ateria.

Hîc fuit opinio famosa, quod in materia est aliquid essentialiter distinctum ab ipsa, et est in ipsa a creante, non autem ab agente naturali ex quo alio fiat forma, et illud vocabatur inchoatio, vel pars formæ, vel forma imperfecta, vel ratio seminalis, vel potentia activa in materia, secundum ponentes illud coagere generanti. Motiva fuerunt, quæ tacta sunt opponendo, fuga creationis et innaturalitatis in generatione. Istorum quidam ponebant unam formam generalem concreatam materiæ, quæ esset ratio seminalis respectu formæ generis proximi, et ita ultra, usque ad formam speciei specialissimæ. Et hæc duplex confirmatio: Una per Commentatorem, comm. 17. 1. hujus, materia primo recipit formas universales, etc. Alia per Aristotelem 1. Physicor. text. com. 50. principia oportet manere, nulla forma particularis semper manet; ergo illa quæ est principium, est aliqua universalis respectu omnium, ad quam non attingit generans.

Alii posuerunt respectu cujuscumque formæ propriam inchoationem, et ita a creante tot inchoationes in materia, quot formas ipsa potest ab agente naturali recipere, sed isti bifurcati videntur. Quidam posuerunt inchoationem esse partem formæ, sive formam imperfectam, quæ per generationem aliquam perfectionem recipiet. Alii dicunt eam esse totam formam, et hoc dupliciter; vel talem formam præesse in se, non tamen unitam materiæ, sive informantem materiam, per generans autem fieri talem unionem formæ cum materia; vel talem formam præesse, et unitam materiæ, sed sub *esse* incompleto, et quod acquirit perfectum *esse* per generationem, ita quod totum compositum præexistit generationi, uno modo existendi, et sequitur alio modo existendi; et additur novissime huic modo, quod illa tota forma tali modo præexistens, est naturalis potentia de secunda specie Qualitatis, et quod agit actione absoluta, quæ non respicit passum. Generans autem extra agit actione respiciente passum, et hanc distinctionem actionis dicunt se habere a Simplicio super prædicamenta, c. de Actione; sic ergo in speciali sunt quatuor modi ad istam partem quæstionis.

Secunda opinio, et bimembris de eodem.

3. Alii improprie sumentes vocabula, vocant potentiam passivam materiæ rationem seminalem. Alii ipsum generans principale, sed vocabulum rationis seminalis specialiter ab Augustino habetur, qui non loquitur primo modo. Nam Christum negat fuisse in Abraham secundum rationem seminalem, in quo tamen fuit aliquo modo secundum potentiam passivam, licet remotam. Ita et Levi secundum remotam, quem tamen concedit ibi fuisse secundum rationem seminalem, super Genesim ad litteram. Tunc etiam nihil concederet Deum posse facere ex materia, nisi secundum rationes seminales, licet alio ordine quam agens naturale faceret, nihil enim forte fieri potest ex materia, ad quod ipsa non est in potentia passiva. Quære in nono q. 12. Nec loquitur secundo modo, quia semen ex ratione sua videtur aliquid imperfectum, quale non est agens principale.

Christus fuit in Abraham, secundum potentiam passivam, sed non secundum seminalem rationem.

His ergo duobus modis tanquam impropriis omissis, primi quatuor tanquam falsi improbantur, primus sic : quia aut forma generis prioris est pars formæ generis posterioris, ut forma substantiæ pars formæ corporis, et sic deinceps, aut non ; si non, non vitatur per hoc creatio, quia forma corporis non est de aliquo sui ; si sic, ergo forma prior realiter eadem, est pars formarum contrariarum, quarum una succedit alteri per generationem, quod videtur inconveniens. Consequentia patet, quia forma prior in generatione secundum totam suam entitatem manet, alias quomodo non erit creatio? Ista autem in una materia, est una numero, et ipsa eadem fuit pars formæ corruptæ, et fit pars formæ generatæ.

Refutantur duæ opiniones positæ.

Contra secundum sequitur, quod universaliter forma substantialis suscipiat magis et minus ; sed quia hoc non est ostensum hîc esse inconveniens, arguo aliter ex parte præcedente et sequente, quomodo fit unum, aut sicut ex actu et potentia, et tunc non erunt unius rationis ; aut sicut ex elementis, ut ex *A* et *B*, fit *AB*, et tunc oportet dare tertium, quo forma est una. Item, aut pars formæ adveniens immediate educitur de potentia materiæ, aut mediante alia parte, sive immediate de illa alia parte. Si primo modo, frustra ponitur propter vitandam creationem, quia sine illa prima ita immediate secunda educeretur de potentia materiæ. Si secundo modo, quomodo duæ ejusdem rationis sic se habebunt quod unum sit subjectum transmutationis, et alterum est terminus, præcipue cum potentia activa quæcumque, ut probatur 9. q. 9. æque per se respiciat quodcumque, in quo salvatur ratio sui objecti primi ; igitur naturalis vis generativa et corruptiva, æque respicit illam partem præexistentem et advenientem, ita quod sicut potest super istam advenientem, ut per ejus actionem sit et non sit, ita videtur quod super aliam partem. Quomodo igitur illa est perpetua in materia?

Secundus modus rejicitur.

Contra tertium modum non oportet multum niti, quia ponit accidens sine subjecto, hoc est, sine hoc quod informet subjectum, et 4.

formam materialem corruptibilem sine hoc quod perficiat materiam, et multa alia quæ possent inferri. Contra quartum, præter hoc quod formam substantialem totam, (licet secundum alium modum essendi) ponit aptitudinem, vel habilitatem de secunda specie Qualitatis, præter hoc etiam, quod illum modum essendi dicit esse in potentia (et alii dicunt, non ponentes aliquid aliud a materia cum materia jam existens, sed posse prius existere,) præter illa, inquam, alias improbationes, (quomodo idem generabit se? et quomodo aliqua actio sine passione? nec Simplicius hoc vult) quære in 60. 13. quæst. 3.

jiciuntur rtius et quartus modus.

Gandav.

Contra istos modos simul, quod primum motivum nihil sit, probo, quia positis quibuscumque præexistentibus, aut aliquid novum est, cujus nihil præfuit, aut non; si sic, quæcumque præexistunt frustra ponuntur propter creationem vitandam, quia aliquid quantumcumque modicum est et non ex aliquo sui; si non, nulla est generatio, quia quodlibet in quolibet ante generationem, nulla enim entitas quantumcumque perfecta est nova.

d evitandam creationem non ponenda pars formæ præexistens.

Quod secundum motivum nihil sit, probo : aut illud intrinsecum est ex se omnino sufficiens activum ad generationem, aut non; si sic, semper aget, et ita omnes formæ simul inducerentur, aut saltem illa semper ad quam est fortior potentia activa. Similiter quis ponit imperfectius, sufficiens activum respectu perfectioris? Si non, ergo prius naturaliter agit agens extrinsecum, quam illud intrinsecum. Alioquin semper illud intrinsecum egisset, licet imperfecte, et ita nunquam materia aliqua erit in quieto *esse* sub aliqua forma, et in illo priori naturæ, in quo intrinsecum non coagit, est actio violenta secundum ipsos; frustra ergo ponitur illa potentia, propter naturalitatem salvandam in generatione, quia tota generatio in quolibet instanti temporis, sive naturæ est æque naturalis.

Non est ponenda prævia pars formæ, ut generatio sit naturalis.

Propter istas duas rationes cum ostendat, nullam esse necessitatem ponendi tales inchoationes, propter illa propter quæ præcipue ponuntur, et nunquam ponenda sunt plura sine necessitate, et etiam sensui satis contraria. Conceditur, quod non oportet generaliter in naturalibus ponere tales inchoationes, nec etiam quascumque coævas materiæ transmutabili. Quod confirmatur per Aristotelem in littera, t. c. 29. *Dominus tantum fit ab extra, sic tamen utique et ignis*, unde respectu ignis nullum activum ponit infra.

SCHOLIUM II.

In semine est vis quædam activa, indita a generante, in ordine ad productionem similis ipsi generanti, hæc tamen non attingit ipsam substantialem generationem, tum, quia non est, quando generatio est; tum, quia imperfectior est forma geniti, de quo latius Scot. 2. d. 18. Rejicit asserentes in putrefactione aliquid instar seminis a corpore cœlesti imprimi, quia cum hoc non sit agens essentialiter subordinatum principali agenti, poterit hoc sine illo agere, et contra rationem est, ignem per aliquid ipsi impressum agere in se ad sui destructionem.

Restat ergo inquirere, an in 5.

aliquibus naturalibus in speciali, et in quibus ponendæ sunt inchoationes, sive rationes seminales, licet non sunt coævæ materiæ. Ubi sciendum, quod quædam naturalia immediate producunt similia, quædam mediate; quædam neutro modo; exemplum, ignis, bos, Sol, vel Angelus. De secundis videtur manifestum, quod ipsa secunda immediate producunt semina, ex quibus ultima sunt similia primis agentibus immediate generanda, in quibus seminibus videtur quædam vis intrinseca, activa aliquo modo ad productionem similium primis generantibus semina, quæ vis indita semini a generante vocatur *ratio seminalis*. Talium seminum forma non videtur principaliter intenta a natura, sed propter aliud ex semine generandum, quasi talis forma sit via in naturali processu ab imperfecto ad perfectum, sicut e converso forma cadaveris non videtur ex se principaliter intenta, sed quasi via in processu perfecto in imperfectum. Patet autem, quod talis forma non est coæva materiæ, sicut nec alia principaliter intenta, imo minus permanens in materia; nec per consequens virtus activa consequens ipsam erit coæva, quia ista non manet, nisi cum forma substantiali seminis, nec in ista est virtus activa respectu generationis, propter duas rationes tactas in quæstione de consequentia Aristotelis contra Platonem, scilicet quia non manet in instanti generationis, sicut nec forma quam consequitur; quia si ponatur esse in semine maris, et quod illud manet, licet semen feminæ, quod est materiale respectu fœtus corrumpatur, saltem stat secunda ratio, quia illa virtus est imperfectior, quam forma inducenda, imperfectius non est causa perfectioris. Nec valet dicere, quod virtute decidentis, semen potest ultra speciem suam, quia licet ubi est ordo essentialis duarum causarum ad producendum effectum secundum, possit una in virtute alterius, quod non potest sola, non tamen ubi est accidentalis; et ratio patet ex divisione potentiæ activæ in totalem et partialem in 9. q. 12. et ex dictis in 2. quæst. de statu causarum. Omnis autem causa quæ non aliam habet actionem respectu tertii, nisi quod producit in esse causam agentem immediatam, est tantum causa accidentaliter ordinata respectu illius tertii, quia potest non esse isto producto agente tertium, quod non convenit communiter in essentialiter ordinatis. Pater ergo est causa accidentaliter ordinata ad effectum productum actione seminis, quare, etc. Ex his patet, quod ubi manifeste videtur ponendum semen, in ipso nulla est ratio seminalis coæva materiæ, sed corruptibilis etiam non activa in generatione, sed ad alterationem tantum præcedentem generationem.

Quid est ratio seminalis?

Forma seminis non est cæva materiæ.

Semen n est acti vum re pectu ger rationis Scot. 2 d. 8.

Causa e sentiali et accide talis, qu modo di ferunt

6. Restat ultra videre, an ratio seminalis secundum istas conditiones inveniatur in aliis a prædictis, puta in generatione putrefactorum, seu inanimatorum, seu elementorum. Dicunt quidam, quod in generatione ex putrefactione imprimitur a corpore cœlesti virtus aliqua similis illi, quæ est in

semine propagantis, quæ virtus est ibi ratio seminalis; similiter in generatione inanimatorum, ut lapidis et mineralium. Similiter tandem in generatione elementorum immittitur elemento corrumpendo talis virtus a generante, ita quod universaliter ubicumque est ratio seminalis in corrumpendo a principio alterationis primæ generationi, licet illud corrumpendum non sit proprie semen, quia non a principali generante, et quia principaliter intentum non propter aliud ut via.

Contra istam positionem, ubicumque est virtus talis, cum non sit essentialiter ordinata in agendo respectu principalis generantis, videtur quod illo amoto, habebit actionem propriam; non sic in istis, quia passa per nullam virtutem receptam videntur activa in se, non præsente agente extrinseco, quod maxime apparet in elementis, quia amoto extrinseco agente, non perficiunt ad formam generandi, sed redeunt ad naturam propriam.

SCHOLIUM II.

Semen tantum ponendum esse, ubi absente agente extrinseco, ipsum alterandum ex se perficit, ubi fiat generatio ; unde non est in putrefactione, nec in productione mixtorum inanimatorum vel elementorum Vide Scot. 1. d. 2. q. 7. num. 27. et 4. d. 43. q. 1. ubi docet genita ex putrefactione et propagatione esse ejusdem speciei, de quo fuse Anton. Trombeta hîc q. 5. Ad primum, explicat quo sensu creatio dicitur ex nihilo, de quo agit 2. d. 1. q. 2. et 3. d. 11. q. 1. Ad secundum, naturalitatem motus sumi per respectum ad principium internum passivum, ita habet 2. d. 18. ad 3. pro opin. num. 6. vide hîc circa hoc optimam doctrinam. Ad illud de artificialibus, quomodo differant a naturalibus, vide eum 2. d. 18, et 2. Physic. q. 1. Ad illud de casu et fortuna, vide late Scot. quodlib. ult. et 2. Physic. text. 29. et d. 49. 43. q. 4. ubi explicat bene definitionem violenti.

Ad quæstionem ergo dici potest, quod quia pluralitas non est ponenda sine necessitate, sicut universaliter negatur ratio seminalis coæva materiæ, ita ponitur in generali, quod non sit ratio seminalis in quacumque alteratione prævia generationi, sed solum in illa, ubi ex sensu necesse est eam ponere; et hoc est ubi absente agente extrinseco, alterandum ex se perficit, ut fiat generatio, quod in nullis videtur, nisi in genitis ex semine proprie; ideo ibi solum ponitur ratio seminalis, non in putrefactione, nec multo magis in inanimatis mixtis, nec respectu elementorum; imo nec in genitis ex semine animalibus et plantis, poneretur ratio seminalis, ita quod esset activa, nisi manifestum esset, quod semen ibi alteratur sine præsentia agentis extrinseci; quod si poneretur, illam alterationem esse a continente, vel a corpore cœlesti, nec ibi poneretur vis activa; patet ergo ubi ponenda sit. 7.

In quibus ponendum est semen ?

Ad primum argumentum, aut concede nihil novum omnino; aut quodcumque novum esse immediate a solo Deo; aut aliquid a creatura produci omnino novum, ita quod nihil ejus præfuit; quod si primum, est inconveniens et destruit omnem mutationem; et secundum, quia tollit omnem actionem a creatura; da tertium, et si contendas illud esse creationem, vide quid sequitur. Proprie autem potest dici, quod creatio est sic de nihilo,

Creatio excludit subjectum, et est ex nihilo ejus. Scot. d. 1. q. 2.

non ut ex termino, sed ut ex subjecto, quod nullum subjectum habeat in productione illa aliquam rationem causalitatis, ita quod nullum subjectum concauset causatum cum efficiente; cujus oppositum semper accidit respectu naturæ, non Dei, quia ibi natura nihil concausat, licet quandoque concurrat posterius natura, quam causatum causari. Ad secundum, dicitur primo, quod nunquam motus dicitur naturalis propter principium activum intrinsecum, sed tantum propter passivum. Secundo tamen, quod naturalia ut in pluribus communiter habent in se principium activum alicujus motus.

Motus dicitur naturalis propter principium passivum. 2. Physic. text. com. 3.

8\. Primum patet, tum, ex definitione naturæ, quæ est *principium motus ejus in quo est, primum*, etc. Impossibile est autem, quod in moto primum sit principium activum movendi, quia ratio moventis et moti si concurrant in uno, hoc est per accidens, quia possunt dividi, et ita quod est unius, non est alterius primum, sed erit per accidens. Patet etiam in exemplo de Medico sanante se. Tum, quia moveri naturaliter est moveri sicut mobile aptum est moveri, nunquam aptum est sic moveri, quia habet principium activum talis motus, quia tunc calidum esset aptum natum calefieri, imo si concurrat aptitudo ista, et principium activum, hoc est per accidens. Exemplum, imaginando remanere in gravi illud, quo inclinatur ad esse deorsum, ablato principio effectivo motivo intrinseco deorsum, grave deorsum moveri ab extrinseco erit naturaliter, et sic motus naturalis. Tum, tertio a majori, quia in propagatis, ubi magis videntur esse, non sunt in instanti generationis.

Grave naturaliter caderet, etiam si non a se effective.

Secundum patet, quia multa naturalia habent principium motus et mutationis, ut animata, plura alterationis. Quære in 9. quæst. 9. plurima loci mutationis; generationis autem nihil habet principium activum, quia forma substantialis imperfectior non est motiva ad perfectiorem, nec similis ad similem in eadem materia, patet.

Multa naturalia habent principia activa motus in se.

Ad omnes autem probationes de principio activo, quæ sunt contra primam responsionem, respondetur. Ad primam istarum dicitur, quod sicut principium activum est *quo*, non *quod*, ita et passivum, ita quod non est in quo, sed principium ejus, quod est in alio, cujus est illud principium. Cum additur, quod forma est magis natura quam materia, respondetur, quod forma quandoque est principium passivum, sicut in alterationibus, ubi subjectum non inclinatur naturaliter ad qualitatem ad quam alteratur, nisi inquantum est per formam determinantem ipsum ad hoc.

Forma est quandoque passiva.

Ad aliud de differentia inter naturalia et artificialia, respondeo, materia artificialium nullam aptitudinem habet ad formam artificialem; aut quia illa nihil est, aut si aliquid, aut est contra inclinationem materiæ, ut omnes formæ inductæ per divisionem continui, et per ordinem partium in toto aggregato contra naturalem inclinationem earum, ut in domo; aut est præter illam inclinationem, ita quod materia nec ad ipsam

9\. Materia non appetit formas artificiales

inclinatur, nec ad oppositum, nullum istorum trium accidit de forma naturali.

Cum additur, quod est in potentia passiva, aliter impossibile esset fieri, respondeo, quod potentia passiva invenitur sine aptitudine, ut in lapide ad sursum, et e converso, ut in cæco ad videndum naturaliter. Judicatur autem aptitudo ad hoc, aut ex hoc, quod illud habet sibi derelictum, aut quia si haberet, naturaliter perficeretur secundum illud, quod jam habet prius natura. Ad illud de domo. Intentio Aristotelis est ibi, quod sicut ars agit propter finem, quia per media determinata propter ultimum, ita natura, quia similiter faceret domum quoad hoc, ut ars facit. Ad illud de navifactiva, ibi loquitur quod natura non propter hoc, non agit propter finem, quia non deliberat, quia et si navifactiva esset in lignis perfecta, ageret propter finem, et non deliberando, ita natura suo modo quoad hoc.

10. *signi- at effi ciens.*

Ad illud *A*, respondeo per secundum notabile in principio solutionis secundi argumenti, quia communiter est *A*, licet non sit de necessitate naturalis motus; forma enim naturalis communiter est aliquod *A*, artificialis nullum, imo nec *A*, nec ex naturalibus semper est alterum. Ad illud de 6. Metaph. dicitur per idem, quod omne naturale habet aliquod principium alicujus motus, artificiale nullius.

Princi- m natu- ale est ctivum licujus notus.

Contra, ergo a practica per illam differentiam non distinguitur Physica, nisi inquantum considerat naturalia, quoad illos motus, aliter aliquod naturale respectu omnis motus. Contra, ergo non distinguit ibi Aristoteles a practica nisi Physicam de aliquo naturali. Similiter falsum dicitur, quia multis Physicis potest etiam inesse motus violentus, aut neuter. Tertio dicitur, quod principium factibilium est in faciente cognoscente, non sic naturalium. Contra, Aristoteles t. c. 3. hujus et supra dicit, naturalium autem in motis, oportet principium uniformiter accipi. Respondeo, factibilium principium omne per se ordinatum ad *esse* eorum, est in cognoscente, præscindendo omne principium in facto, naturalium autem principium aliquod, quia passivum naturaliter inclinatum est in moto; ergo universalis differentia.

Principium naturalium, et factibilium differant.

Ad illud de casu æquivocatur, natura ut est principium activum ad unum ex se, contra propositum non determinatum ad opposita, et ut principium motus naturalis, contra violentum. Patet enim, quod quando ignis aquam alterat, ibi est natura primo modo, non secundo. Primo modo ad naturam reducitur casus; nihil ad *B*, de secundo. Ad illud de 3. Ethicorum, *vim* debet construi cum *passo*, non cum *conferente*, nisi *non* intelligatur privative sive contrarie, non negative tantum.

Quomodo casus reducitur ad naturam? Violenti definitio exponitur.

Ad ultimum de littera hîc, calor est pars sanitatis virtualiter, quia continet ipsam, licet non secundum ultimatum gradum ejus formaliter, sed excellentiori modo, ideo illam causat sic in omnibus genitis a casu; ideo nulla substantia est a casu. Patet enim quod sanitas de qua exemplificat, potest virtute contineri in qualitate abso-

Substanti nunquam fit a casu.

luta, reductiva aliarum ad æqualitatem, quæ æqualitas est sanitas, vel concomitans eam, nunquam est sic in substantia.

ANNOTATIONES.

11 Sequitur quæstio duodecima de inchoatione formarum, seu de rationibus seminalibus, text. com. 29. quæ famosa et magnæ altercationis apud antiquos et modernos existit. Varie Stoici, Epicurei, et Peripatetici, atque Arabes in hoc problemate sentiunt. Vide copiose 2. Phys. ut nosti et in Henr. quodlib. 4. q. 14. et 18. d. secundi Sententiarum in doctrina hujus, et aliorum Theologorum, et in Albert. hîc et in summa Theologiæ, et in Thom. hîc et in 2. ubi supra, et in quæst. de potentia, q. 3. et de virtutibus, q. 3. et in tractatu de natura materiæ, et dimensionibus interminatis, et Varr. dist, 12 .2. et Occham in 3. Sententiarum, et Aug. notanter, 3. de Trin. et Medicos, ut Galenum, et Conciliatorem differentia 48. et 101 . et copiose in quæst. trium principiorum, ubi hanc quæst. disputavit.

Recitat opinionem famosam prædictorum plurium, et Alberti et sequacium, quam varie subdividit secundum diversorum imaginationem, et impugnat omnia membra de inchoatione formarum, et addit resolute quid tenendum est. Deinde investigat, qualiter sunt ponendæ rationes seminales, et in quibus, et quid sint, non tamen ponendo eas coævas materiæ, ubi valde notanter, et resolute habes de veritate quæsiti.

Pro declaratione eorum, quæ dicit in solutione primi principalis, vide in 3. dist. 11. q. 1. et in 2. dist. 1. q. 2. et infra, et dist. 9. ejusdem, solvendo argumenta 1. q. et d. 17. ejusdem. et 18. et alibi sæpe ut nosti. Quære glossam in principio super Gen. Vide etiam in 4. q. 1. idem.

Similiter ad ea quæ tangit in solutione 2. motivi principalis, vide super Phys. antiquos et 1. modernos, et in 1. q. 1. prolog. et in 2. ubi supra, et dist. 2. specialiter q. 10. et in 4. dist. 43. q. 4. et super 5. Metaphys. cap. de natura in expositione hujus, et consequenter de differentia naturalium et artificialium. Tange plura, ut nosti, omnia bene masticando.

Pro declaratione ulteriori illius definitionis violenti, vide in 2. ubi supra, et super 3. Ethicorum, ut scis, et in 3. dist. 16. et in 4. dist. 29. optime, et 43. et alibi; littera satis bene correcta, et ordinata est, plura diligens lector addat.

Callias et Socrates. Et diversa quidem propter materiam. Diversa namque, idem vero specie, nam individuæ species. *Text. com.* 28.
Singulare vero ex ultima materia, Socrates jam est, et in aliis similiter. Et infra.
Horum autem non est definitio, sed cum intelligentia, aut sensu cognoscuntur, hoc est cum actu videntur. *Text. comment.* 35.
Primum enim substantia, quæ uniuscujusque propria uniuscujusque, quæ non inest alii. *Text. com.* 45.

QUÆSTIO XIII.

Utrum natura lapidis de se sit hæc, vel per aliquid extrinsecum?

Avicen. 5. *Met. cap.* 2. *et* 4. Averr. 3. *Phys. comment.* 60. Boet. *cap. de specie et lib.* 1. *de Trin. cap.* 1. D. Thom. 1. *p. q.* 50. *a.* 4. Occham. *in* 1. *dist.* 2. *q.* 4. *et* 6. Gab. *q.* 6. Adamus *dist.* 33. *q.* 8. *art.* 5. Durand. *in* 2. *dist.* 3. *q.* 2. Aureol. *in* 2. *dist.* 9. *q.* 3. *a.* 1. *et* 2. Henr. *quodlib.* 5. *q.* 8. *et* 15. Cajet. *de ente et essent. q.* 5. Ægid. *quodlib.* 1. *q.* 5. *a.* 1. *art.* 2. Rada *tom.* 2. *Controv.* 3. *art.* 4. Suar. *disp.* 5. *Met. sect.* 2. Hurt. *ibid. sect.* 5. Aversa *q.* 9. *Log. sect.* 2. Vide Scot. *in* 2. *dist.* 3. *quæst.* 6.

Quod non de se, cui inest unum 1.
oppositum de se, ei non inest aliud, nec per se, nec per accidens; si ergo natura esset hoc aliquid de

se, repugnaret sibi multitudo, et tunc natura non posset esse in multis, ideo enim essentia divina ponitur indivisibilis, quia est de se hæc. Confirmatur illa ratio sic: objectum prius naturaliter est ipso actu, in illo priori per te, natura est de se hæc; ergo intellectus non potest intelligere eam sub ratione universalis, nisi intelligendo eam sub opposita ratione illi, quam habet inquantum est objectum, et ita intelliget non objectum et opposita simul, aut fictionem intelligeret, et nihil rei, nisi sint gradus uniti. Item, quæ differunt proprie, aliquo sui differunt, individua proprie differunt, non enim sunt primo diversa, quia tunc ita essent realiter diversa Socrates et Plato, sicut albedo et linea; ergo in aliquo reali conveniunt; igitur illud non est de se hoc. Item, eodem est hoc aliquid in se, et distinguitur ab alio hoc aliquo; sed natura de se non distinguitur ab alio, hoc aliquo; tunc enim non esset ille lapis, lapis; ergo de se non est hic lapis. Item, si lapis de se formaliter esset hic lapis, omnis lapis esset hic lapis. Consequentia patet, quia quidquid inest naturæ ex se, inest ei in quocumque invenitur. Item, definitio exprimit naturam rei. Si ergo lapis esset de se hic lapis, definitio primo esset alicujus lapidis particularis. Item, cujus primo est definitio, istud est idem cum suo *quod quid est*, contra Aristotelem, text. comment. 34. hujus, quia concepta cum materia, non sunt idem. Item, passio realis, ut operari et generari, inest primo individuo, et non speciei; ergo aliquid est in individuo additum respectu cujus illud inest sibi primo.

Nota, primum argumentum hic, et secundum, idem important, et confirmatio primi bona est; tertia ratio est bona, quarta ratio et quinta sunt idem, nec multum valent, quia diceretur quod definitio est substantiæ secundum rationem; igitur primam et tertiam tene. EXTRA.

Contra, quarto Metaphysicæ, t. c. 3. idem est homo et unus homo, et ille homo, et nihil additum. Item, si natura est hæc per additum, aut per substantiam additam, aut per accidens additum, si primo modo, tunc per illud additum natura speciei posset definiri, et cum illud faceret per se unum cum specie; species erit genus, et prædicaret partem individui, et non totam naturam individui, sicut nec genus specierum.

SCHOLIUM I.

Ponentes individuum constitui per positivum, varie sentiunt de illo positivo. Quidam aiunt esse circumstantias, vel proprietates, quos hîc citat Doctor. Alii, quod est quantitas, de quo late agit 2. d. 3. q. 4. Alii, quod materia de quo 16. q. 3. Tandem alii, quod est respectus ad producens. Rejicit quatuor viis efficacissimis tres primos dicendi modos, quatenus conveniunt in eo, quod substantia individuatur per accidens; nam licet tertia sententia dicat per materiam individuari, addit huic signationem quantitatis. Tractat has rationes magna ex parte 2. dist. 3. quæst. 4. et 5. Eædem rationes procedunt contra quartum et quintum modum, quia videntur velle, individuationem fieri per accidens, vel accidentia.

Circa istam quæstionem quidam dicunt, naturam individuari per aliquid positivum, aliquo modo aliud a natura, quidam non. Prima 2

pars habet quinque vias. Prima de multis accidentibus aggregatis propter hujusmodi individuum, constat enim etiam secundum Porphyrium, ex septem proprietatibus. Et Boetius ibidem in commento, idem de Trinitate Damasc. et Avic. 5. Metaph. 2. Alia est specialiter de quantitate, Aristoteles 5. cap. de Quanto, definit quantum: *Quantum est, quod est divisibile in partes ejusdem rationis;* ergo si sibi primo convenit hoc, cuilibet alii convenit per naturam ejus, dividendum in individua est in partes ejusdem rationis. Confirmatur per Boetium de divisione quantitativa et qualitativa.

(Lib. 1. cap. 1. In elucid. com. 5. Text. com. 18.)

EXTRA. *Hîc male allegatur Aristoteles, patet ex littera ibi, etiam patet de divisione numeri in partes alterius rationis. Et dato, quod nunquam partes dividentes haberent aliam rationem a toto diviso, non tamen esset divisio in partes subjectivas, quia nullum dividentium* quantum, *est ipsum divisum, quod requiritur in toto universali et parte subjectiva. Istius rationis solutio diffusius alibi habetur.*

Tertia est de materia 5. Metaphysic. *Diversa numero, quorum materia altera,* et hîc, *generans generat aliud propter materiam.* Et in 12. probat non posse esse plures Deos, quia non habent materiam. Et de Cœlo et mundo: *Cœlum dicit formam, hoc cœlum materiam,* et concludit non posse esse aliud cœlum, *quia illud est ex tota materia sua.* Quarta est de esse actualis existentiæ.

(Text. com. 12. Text. com. 28. Text. com. 12. Text. com. 92. et 95.)

Confirmatur, ultimata determinatio est per ultimam actualitatem determinantem; ultima actualitas, ad quam quilibet præintellectum est in potentia, et determinabile, est *esse.* Item, singulare videtur esse per se terminus productionis, generatio autem per se est ad *esse.* Quinta est de respectu ad agens producens, quia sicut ex respectu ad intellectum habet rationem universalis, ita ex respectu ad producens, videtur singularis, non enim videtur alia causa communis omni singulari; quare natura est singularis, nisi quia productum in esse ab agente, et ita per respectum ad agens. Primæ duæ viæ patent, quod ponunt accidens formaliter individuare. Tertia etiam communiter ponitur includere secundam, quia differentia in materia absolute secundum rationem potentialitatis, distinguit genera Physica, ex fine, 10. text. c. 24. et inde, ergo illa, quæ distinguit individua, est differentia partium ejusdem rationis, quarum una est extra aliam, et aliam formam recipit; sed illa diversitas ponitur in materia esse per quantitatem. Quarta etiam ponit accidens, si illud esse ponitur accidens. Quinta etiam, si ille respectus est accidens.

3. Tribus viis probatur, individuum substantiæ non constitui per accidens.

Illud autem, quod videtur commune omnibus, aut saltem tribus primis opinionibus de individuatione per accidens, formaliter potest improbari quadruplici via satis rationali. Prima sumitur ex ratione entis per se. Secunda ex ratione prioritatis substantiæ. Tertia ex ratione unius numero. Quarta ex ratione coordinationis prædicamentalis. Ex prima via arguitur sic: quod est ens primum et verissimum, est ens per se; quod per se generatur, est ens per se; quod per se operatur,

est ens per se; quod per se recipit prædicationem alicujus, est ens per se; prima substantia est primum ens, et maxime ens in Prædicamentis, per se generatur ex cap. 7. septimi, per se recipit prædicationem speciei, quia in quid, ex definitione speciei, ergo prima substantia est ens per se. Aggregatum ex substantia et accidente, est ens per accidens ex 5. Metaph. cap. de Uno, et cap. de Ente, et ex 6. cap. 2. et ex 7. cap. 3. quare prima substantia non est tale aggregatum; non ergo includit accidens. Majoris duæ partes patent ex c. 2. sexti, quia ens per accidens, est non ens. Similiter auctoritate Platonis, ejus non est generatio, ibid. Tertia pars ex 5. cap. de Uno, Musicus Coriscus, et Coriscus sunt unum per accidens. Hîc respondet Ægidius de illo modo derelicto in materia ex quantitate. Contra, quare albedo non derelinquit albedinem aliam a se? Item, quid est illud relictum? Si tantum est a quantitate, non est ipsa quantitas, nec nihil, nec substantia; igitur accidens, et redit idem quod prius.

Text. com. 22. et inde. Text. com. 7. Text. com. 14. Text. com. 4. et inde. Text. com. 12. et inde. Text. com. 4. Text. com. 7.

Ex secunda via sic: substantia est prior omni accidente natura; ergo et hæc substantia. Consequentia probatur tripliciter. Primo, quia accidens commune inest individuo per Porphyrium, et Aristotelem *in* 5. *cap. de Eodem*, illa est prior, quia est subjectum. Secundo, quia sicut substantia ad accidens, sic hoc ad hoc. Tertio, quia si tantum substantia in universali esset prior accidente, cum illa ut sic, tantum sit ens rationis, prioritas ejus non esset prioritas naturæ, sed rationis tantum, quia prioritas naturæ cum sit realis, non videtur esse alicujus nisi secundum entitatem realem. Hæc probatio est sophistica, licet apparens. Prima probatio est bona. Et confirmatur sic: causa nullam conditionem necessariam ad causandum potest recipere a causato, quia tunc illud causatum esset causa sui, aut saltem prius seipso naturaliter, conditio necessaria in substantia ad causandum accidentia, est singularitas, per illas auctoritates. Et etiam quia sicut universalium sunt quasi universales, sic singularium singulares 5. Metaphysicæ. Item, ex eadem via sic: sicut non est contradictio, intelligendo substantiam habere propriam existentiam sine quocumque accidente, hæc enim est prioritas ejus tempore, ita non est contradictio intelligere ipsam eamdem in propria existentia, cum mutatione quorumcumque accidentium; igitur eadem substantia posset esse successive individua, duabus singularitatibus, si esset singularis per aliquod accidens.

In communitatibus, Text. non habente Commentum.

Causa nullam conditionem ad causandum accipit a causato. Text. com. 3. inde 12 Metaph. Text. com. 27. et 2. Physic. Text. com. 38.

4. Ex tertia via tripliciter. Primo, quia substantia non mutata, non fit non hæc. Secundo, quia substantialis mutatio, alia est ad non hanc. Tertio quia unum cuilibet convenit secundum propriam rationem, sicut ipsum est terminus creationis, commune omnibus nulli est accidens in infinitum.

Ex quarta via similiter. Primo sic: in omni Prædicamento intrinsece est invenire omnia particularia ad coordinationem prædica-

mentalem, circumscripto quolibet, quod est alterius Prædicamenti, alias non essent totæ coordinationes primo diversæ; ergo sicut in Prædicamento substantiæ est reperire species et genera intermedia, non per aliquid alterius generis, ita et individua, cum individuum sit primum subjicibile illius coordinationis, sine quo non est coordinatio; sicut nec primo prædicabili, quia ad utrumque est status in coordinatione ex 1. Posteriorum, text. com. 34. et inde. Secundo sic, et est confirmatio præcedentis, quia si species est in genere Substantiæ circumscriptis aliis; ergo habet definitionem speciei, scilicet quod nata est prædicari de multis; igitur illis circumscriptis, sunt multa de quibus nata est ipsa prædicari aut saltem aliquod, non enim est intelligere prædicabile sine subjicibili, cum sint simul natura; ergo quo prædicabile est prius natura, eo et subjicibile; prædicabile vero ut species, prius est quocumque alterius generis. Item tertio sic: quando passio nata est alicui inesse, præcise secundum aliquam rationem, si secundum illam ei inest, simpliciter ei inest. Exemplum de crispitudine hominis secundum caput, universalitas non est nata inesse alicui in genere Substantiæ, nisi inquantum præcise est illius coordinationis; igitur si sic, inest æqualiter ut prius, et simpliciter inest æqualiter; sed quacumque determinatione facta, per aliquid alterius coordinationis circa ipsum, nihil immutatur de propria ratione ejus, inquantum est suæ coordinationis; igitur ita manet universale, et non contractum in coordinatione sua, post talem determinationem sicut et ante.

In omni Prædicamento sunt necessaria ad ejus coordinationem sine ullo alterius Prædicamenti.

SCHOLIUM II.

Refutat singillatim subtilissime et clarissime quinque vias, quibus alii ponunt substantiam individuari aliquo positivo, de quo etiam fuse agit locis citatis in Schol. 1. Sed hîc clarius quam in Theologia rem tractat, et ut videtur non minus efficaciter hîc premit adversarios. Hîc in principio videtur velle eamdem quantitatem manere in genito et corrupto, sed oppositum tenet 2. dist. 3. q. 4. num. 17. de quo agit 4. dist. 11. quæst. 2. art. 1. et dist. 12. quæst. 3.

5. Quare non definitur individuum.

Singulæ autem dictarum opinionum præter hæc, propriis viis improbantur. Prima, quia ex communibus nunquam fit ratio propria ex 7. contra Platonem t. c. 45. et inde. Et per hoc probat individuum non posse definiri, quia quæcumque communia simul jungantur, nunquam repugnat toti aggregato ex se esse in alio, ab illo in quo est; ergo non est ejus definitio. Item, bene sequitur, quod nec omnia illa simul individuant, quia non faciunt formaliter aliquid, cui repugnet contradictorie esse in alio. Contra secundam opinionem, aut quantitas interminata, aut terminata. Non prima, quia manet in generato igne et corrupto aere, et in aere iterum generato ex igne; igitur primus aer et secundus esset idem numero. Non secunda, tum quia illa sequitur formam in materia, et quantitas individuans ponitur in materia præcedere formam, ut faciens partem materiæ distinctam, et capacem formæ distinctæ secundum eos, quia indistincta

Eadem quantitas, an manet in genito.

Nulla quantitas individuat substantiam.

materia receptæ. Tum quia quantitas terminata mutatur per rarefactionem et condensationem, et etiam secundum Avicennam 2 lib. 3. Metaph. suæ, per diversam figurationem; igitur mutaretur res movens ab alia singularitate in aliam. Item, quantitas in Sacramento Altaris posset divina virtute, aliquem panem existentem, vel creatum informare; igitur ille non transubstantiatus esset idem numero cum transubstantiato, qui individuabatur per illam quantitatem. Nunquam etiam panis singularis transubstantiatur, quia manet quantitas ejus, panis universalis non est terminus a quo transubstantiationis, sicut nec corpus universale terminus *ad quem*. Posset etiam quantitas totaliter auferri ab aliqua substantia et alia dari, ista esset duæ substantiæ numero, per quid ergo est lapis hic distinctus ab illo? Dicerent isti, quod per quantitatem; et tunc sequitur, quod hic lapis distinguitur ab alio per quantitatem, cum eodem sit hic, et distinguatur ab alio.

...m. de ...stantia. ...ext. ...m. 7.

Contra, substantia est maxime ens ex isto 7. text. com. 2. et inde, sed prima substantia, est maxime substantia ex Prædicamentis; ergo prima substantia est maxime ens, sed illud, quo aliquid est formaliter illud, est magis formaliter ens, quam quod est per illud ex 7. si igitur sit hoc, non substantia sed quantitate; igitur non substantia, vel quantitas est maxime et magis ens, quam aliqua substantia. Respondeo, lapis non est lapis per quantitatem, tamen lapis distinguitur ab alio per quantitatem.

6. Si quantitas individuat substantiam est maxime ens. Text. com. 4. Substantia prior natura, et tempore, accidente.

Contra, quod lapis non distinguatur ab alio per quantitatem, probatio, accipiantur duo lapides, tunc sic: substantia est prior tempore et natura omni accidente ex 7. ergo prima substantia, est maxime prior, cum sit maxime substantia; ergo hic lapis est prior natura sua quantitate, et ille similiter: sed circumscripta quantitate, aut hic lapis manet hic, ita quod non sit ille, et habeo quod in isto priori sine quantitate distinguunturi sti duo lapides, aut non; et tunc vel iste manebit simpliciter, et destruetur alius, quod non est dare, quia non est magis unus quam alius; aut ergo uterque manebit, quod est propositum; aut nulla substantia potest remanere sine quantitate; nec etiam intelligi remanere, et tunc substantia non est prior quantitate.

Sed dices, quod iste lapis manete et non distinguitur ab alio. Contra, tunc ex duobus in actu, fit unum, quia si habet materiam et formam, est compositum in actu, antequam veniat quantitas saltem natura, et similiter alius. Si ergo fiant unum, tunc ex duobus in actu, fit unum per se.

Quod materia non individuat. 2. d. 3. q. 5.

Contra tertiam viam sunt eadem, quæ sunt contra secundam, et specialiter arguo sic contra eam: Eadem materia, quæ est sub forma unius individui, potest esse sub forma alterius consequenter; ergo non est illud, quo distinguuntur duo individua, et quo hoc est hoc. Respondetur, quod unitas speciei præsupponitur unitati numerali, inter autem aliqua ejusdem speciei non est mutatio.

Contra, mutetur hic ignis in hanc aquam, et iterum hæc aqua in ignem, eadem est materia primi ignis et secundi, et eadem species; ergo idem ignis erit numero, et ille et iste. respondeo, quod materia dispergitur.

Contra, hîc non est contradictio, quod sit tota materia, est autem contradictio, quod hic prior sit, ille alius posterius genitus naturaliter.

7. Aliter respondetur ad primum, quod eadem materia numero, quæ est sub forma unius individui, potest esse sub forma alterius successive. Sed sic non distinguit, sed secundum quod materia diversa, simul est sub diversis individuis, ita quod requiritur simultas temporis.

Contra, ergo nulla duo individua sunt in genere substantiæ, quod est falsum, quia substantia non mensuratur tempore secundum se; ergo secundum se non habet materiam, nec simul, nec successive, ita quod ista sint de ratione materiæ inquantum est substantiæ, et sic materia non distinguit individua secundum quod substantia est absolute.

Item Mathematica abstrahunt a motu et tempore; ergo ibi non essent multa individua distincta, simul in eadem specie, cum non habeant materiam distinctam simul. Si dicatur, quod debet intelligi de materia, prout est simul et semel pars alicujus compositi; hoc negat positionem, quia tunc non materiat, sed materia nunc materians, vel simul sine interruptione materians; ergo tempus magis individuat; sic enim materia per se quocumque amoto, semper esset, sicut albedo semper facit album, sequitur etiam quod cum Mathematica abstrahant a tempore, in eis non est individuatio contra Aristotelem.

Contra quartam viam, quod solummodo aliunde determinatur, non est ultimum determinans, esse non determinatur in diversis generibus et speciebus, nisi per determinationem essentiarum, quarum est esse, alioquin dabimus ipsi esse proprias differentias et species, et genera præter illa quæ sunt quidditatis. Item, coordinatio prædicamentalis per se est secundum quid inquantum abstrahit ab *esse*, alioquin definitiones non essent necessariorum; esse ergo non est intrinseca determinatio alicujus in coordinatione. Contra quintam viam, ratio primæ substantiæ est absolutissima; igitur non est formaliter id, quod est per respectum. Item, iste respectus non est formalis terminus actionis, sed fundatus in formali termino; tunc si primus terminus est singularis, prius natura est singularis quam iste respectus, sicut fundamentum est prius respectu.

3 hujus. Text. com. 18. Existentia non individuat.

SCHOLIUM III.

Inter eos qui negant individuationem fieri per positivum, Nominales et alii dicunt, naturam esse de se hanc, et singularem, sine ullo sibi superaddito, quos efficaciter refutat Doctor 2.d.3.q.1. Alii dicunt, individuum constitui per duas negationes, ut Henric. quodlib. 5.q.8. quem late refutat Doctor 16. q.2. Alii autem tenent, singulare constitui per secundam intentionem, cujus occasione fuse probat, naturam secundum se habere unitatem realem minorem numerica, de quo etiam agit

late 2. d. 3. q. 1. et prolixius multo Anton. Tromb. hîc q. 8.

8. Pars opposita, quod per nihil additum est individuatio, habet duas vias. Una est, quod natura quælibet de se, et secundum se, formaliter, sicut est natura, ita singularis; universalis enim non est nisi ex intellectu considerante, ita quod causam universalitatis oportet quærere, quia illam non habet natura de se, non autem causam singularitatis, quasi natura prius esset tempore, vel natura non singularis, et adveniret post, per quod esset singularis, et falsa imaginatio est, secundum illos. Unde singularis naturæ nihil est causa secundum istos, nisi sicut naturæ quatuor causæ quatuor; igitur causæ naturæ, sunt quatuor causæ singularitatis, quælibet in suo genere. Sed in natura jam creata, non oportet aliquam causam singularitatis quærere. Exemplum posset poni de simpliciter, et secundum quid circa quidditatem, et de *esse* vero, et de *esse* secundum quid in intellectu. Primum habet ex se secundum unam opinionem, formaliter; et quæ sunt causæ naturæ, sunt causæ illius *esse*, non alia causa quasi media inter naturam *esse*, ut quæ in natura jam creata sit causa *esse*. Ipsius vero *esse* in intellectu, alia est causa, quia hoc est secundum quid, nec naturæ inest ex se.

Sententia Nominalium.

Contra illam sunt rationes factæ ad primam partem quæstionis, specialiter prima, aliæ sunt etiam probabiles.

Henr. quodlib. 5. q. 8.

Alia est opinio de duplici negatione. Una est ad illud, quod est juxta se, qua non est illud. Alia est ad illud, quod posset intelligi sub se, qua non est divisibilis in inferiora. Quandoque videtur dicere illam negationem esse formalem rationem 39. ita forte et in quodlibet. 5. q. 14. quandoque limitationem naturæ, quam consequitur negatio.

Contra, si limitationem dicit ejus causam, synonyma videntur sic limitatum et individuum. Si negationem, non primam, quia sic constitueret speciem, nam ejusdem rationis est ibi ad illud juxta se. Non secundam, quia illud positivum videtur. Quære in 4. q. de Uno, quia summe attribuitur Deo, quare quid positivum. Item, improbatur istud de negatione : post ibi.

Dicitur ergo, quod natura non est una nisi per unitatem de genere Quantitatis, et non est singulare, nisi per intentionem superadditam ab intellectu, quia singulare refertur ad universale; et sicut universale est ens rationis, sic singulare, alias non referrentur ad invicem, quia vere res extra, et res rationis tantum, non sunt simul natura, unde per intellectum est natura singularis.

Hæc videtur alia opinio.

9. Et nota, quod non quæritur, quo formaliter natura est singularis, quia intentione secunda, vel effective, quia intellectu considerante; nec quo formaliter natura est una numero, quia unitate numerali, sive illa sit de genere quantitatis, sive non, sed quo natura est una, ut proxima causa unitatis. (Sic differentia specifica in specie est proxima causa unitatis specificæ,) nec de unitate numerali vaga, sed de

hæc, hoc est, quare natura sit hæc incommunicabilis alteri. Hoc quærit quæstio, et sic videtur quod natura non est de se hæc, quia cujuscumque propria unitas realis est minor unitate numerali, illud non est de se unum unitate numerali, sive non est sufficiens causa talis unitatis, sive non est de se hæc natura; sed naturæ in isto propria unitas est minor unitate numerali; ergo natura in isto de se, non est hæc. Probatur major, quia nihil est de se unum unitate majori sua propria unitate, quia cum unitate minori sine contradictione potest stare multitudo opposita unitati majori, quæ multitudo non potest stare cum unitate majori. Probatio minoris, quia si nulla unitas realis naturæ est minor hæcceitate, nec unitas realis suppositi est minor. Patet, nulla erit unitas realis minor numerali; consequens est falsum, quia tunc omnis unitas realis est numeralis, quod improbatur postea. Respondetur ad probationem minoris, quia aliqua unitas realis est minor, sed nec propria naturæ, nec suppositi.

Dari unitatem realem minorem numerica. 2. d. 3. q. 1.

Contra, sicut *unum* convertitur cum ente, ita omnis modus *unius*, cum aliquo gradu entis, cui est proprius illo modus. Item, loco *de propria* ponitur *sufficiens*, et tantum valet argumentum. Probabiliter enim, quod aliqua est minor unitas realis unitate numerali, qua natura sufficienter est una, ita quod illa præcise non sit causa majoris unitatis.

10. Vel probetur sic minor : Omne ens reale secundum quod tale, habet unitatem aliquam realem, quia licet albedo secundum se, non sit una numero, vel plura secundum Avicennam 5. Metaph. cap. 1. nec sit una, ita quod unitas sit intra quidditatem, tamen albedo secundum se est unum aliquid, sed natura secundum quod natura, est ens reale ; ergo est unum aliqua unitate realiter, non unitate individuali, quia tunc omnis unitas realis esset numeralis, quia tam illa quæ est naturæ, quam illa quæ est suppositi. Consequens multipliciter improbatur. Primo sic : quia tunc omnis diversitas realis esset numeralis, consequens falsum est. Probatio consequentiæ : omne diversum est in se unum, quia unum ab alio divisum ; igitur si non realiter unum in se, diversitas ejus ut sic non est realis. Probatio falsitatis consequentis, tum, quia tunc omnis diversitas realis esset æqualis ; et licet hoc prima facie sit inconveniens, tamen probatur, quia tunc nihil esset in re, quare intellectus magis abstraheret aliquid unum ab istis quam ab illis ; nec quare hæc unius speciei, illa tantum unius generis, sed essent universalia præcise fictiones. Tum, quia diversitas secundum quid, non infert illam quæ est simpliciter ; ergo nec rationis differentia infert realem, differentia specifica infert numeralem, 5. Metaphys. cap. de Uno text. c. 12. Respondetur ad primam improbationem consequentis, quod non omnis differentia individualis est æqualis. Item, nullo existente intellectu, realis est similitudo hujus albi ad illud album secundum albe-

Omne ens reale habet unitatem realem.

Relatio realis non fundatur super ens rationis.

dinem; ergo aliqua realis unitas est proximum fundamentum hujus relationis, quia relatio realis non fundatur super ens rationis formaliter, nec super aliquid, quod est tale formaliter per aliquid rationis; sicut fundamentum identitatis rationis est aliquid tale formaliter per aliquid rationis, et ideo est relatio rationis. Quod fundamentum illius relationis, scilicet similitudinis sit unitas, patet per Philosophum 5. cap. de Relatione, ubi dicit, quod idem, simile, et æquale fundantur super unitatem.

xt. . 20. em, le, et uale, dantur er unite.

Contra, unitas quæ est proximum fundamentum similitudinis inter ista *A B*, aut est eadem in *A* et *B*, aut alia. Si eadem, quomodo ergo hujus relationis, sunt per se duo termini. Si alia, illa est in utroque numeralis; igitur illa sufficit. Ad istud, alia est hîc et ibi, licet non de se, alia; nec sufficit unitas numeralis hîc et ibi, quia illa de se non est alia; nec est magis principium similitudinis quam in albo et nigro, quia omnis unitas individualis, inquantum præcise individualis est æqualis, sicut et specifica inquantum præcise specifica, quia est simplex.

11. omni ere est inci-, quod men- alio- um.

Item 10. hujus t. c. 2. et inde. In omni genere principium, quod est mensura aliorum, et illud necesse est esse unum; illud unum in genere colorum, non est aliquid unum unitate singularitatis, quia si sic, tunc esset mensura illorum, quæ sunt ejusdem speciei cum ipso, quod falsum est, quia in individuis ejusdem speciei, non est prius et posterius; ergo est unitas minor quam singularitatis, et illa realis

hujus ext. n. 11.

est, alioquin non esset mensura nisi per considerationem rationis, et tunc non essent aliqua entia posteriora, quæ dependerent a mensura, nisi esset ratio.

Item, potentiæ unius est unum objectum, quia sicut cognitio potentiæ est a cognitione objecti, ita unitas ab unitate, ex 2. de An. text. com. 33. ergo illud primum objectum habet aliquam unitatem realem, non unitatem singularitatis, quia tunc nihil, nisi hoc singulare videretur; nec universalitatis, quia objectum visus præsupponitur omni actui rationis, universale non. Hîc respondetur, quod est unum universale. Ad probationem contra, responsio, quodcumque objectum unius actus videndi, præsupponitur intellectioni; sed primum objectum adæquatum, non oportet præsupponi, quia circa illud visus nullum actum habet, sed intellectus illud abstrahit a multis, circa quæ visus habet actum.

Unius potentiæ, unum objectum.

Objectum visus realiter unum.

Contra, objectum cujuscumque unius actus non est hoc; igitur unum alia unitate, non universalitatis; ergo, etc. hoc valet. Confirmatur 7. Physicorum, text. c. 29. species atoma est una natura, ideo secundum ipsam est comparatio, illa autem comparatio esset sine actu rationis. Responsio, natura est una unitate maxima rationis, non unitate naturalitatis, unitas generis est minor unitas rationis, ideo potest dici non unum, sicut equus albus, et homo albus non sunt unum in equinitate et humanitate, sed in albedine. Unde additum alicui non semper dicit unita-

tem in illo, et secundum illud, sed unitatem ejus, vel secundum se, vel secundum alia. Alia responsio, quod ideo species est natura una, quia non divisa in naturas specificas, sicut genus.

Contra hanc responsionem, si natura non dicatur una realiter nisi individualiter, nec plures per consequens, et ita species specialissima divisibilis est in naturas plures, sicut genus, realiter loquendo.

Item, quomodo in aliquo major
12. est unitas, et minor sine intellectu? Item, in Damasc. 8. cap. tantum cognitione est universale unum.

Ad primum, sine intellectu est albedo, hæc albedo est una sua unitate majori, et albedo, albedo est una unitate minori, tamen utraque unitas est in hac albedine, sicut utrumque subjectum est ibi. Ad Damascenum, universale creatum est unum tantum ratione, eo modo quo Deus est unum re in tribus personis, et hoc est unum numero, cum quo non stat aliqua divisio; lapis enim est unum intelligibile numero, sed non est unum ens numero sicut Deus, sed unitate minori, reali tamen. Confirmatio de 7. Physicorum videtur bona, quia comparatio non est illorum, inquantum habent differentias individuales, sed secundum gradus ejusdem naturæ, quorum differentia in intentione, et unitas in non de se differre, præcedit naturaliter hoc et hoc; et secundum illa priora requiritur comparatio, non inquantum hoc et hoc. Responsio prima, scilicet quod natura est una unitate maxime rationis, non valet, quia ita est genus unum intelligibile numero sicut species; nec loquitur Aristoteles secundum fallaciam Accidentis, ut, *Iste est bonus faber, quia bonus, et faber*, quia unitas naturæ est causa comparabilitatis. Item, non existente ratione, hic ignis generaret hunc, et corrumperet hunc aerem, sed generans generat simile propter formam, ex 7. hujus, t. c. 23. et inde; ergo major est convenientia generantis ad generatum, quam ad aerem corruptum. Hæc ratio confirmatur per secundam, si non concedatur unitas generantis et geniti, ubi similitudo? et per primam, quia non omnis differentia est singularis, quia si esset, esset hîc æqualis, et ibi.

Quomodo universale est unum? Major c[onve]nientia ge[ne]rantis [ad] genit[um] quam corrupt[um].

SCHOLIUM IV.

Concludit naturam substantialem individuari per formam de genere Substantiæ, qua ultimate ab omni alio distinguitur, de quo late 2. d. 3. quæst. 6. Quia ut notat hîc Mauritius, littera hæc videtur mutata, vix solutiones commode applicari possunt argumentis, aliqua enim videntur omissa; duo prima principalia probant hanc conclusionem, et quando dicit, quod tertium non concludit, videtur loqui de 5. cui et non 3. convenit solutio, ut patet intuenti, et sequens solutio quadrat argumento 6. immediate sequenti, et omissis aliis solvit argumentum post oppositum ibi: *Ad aliud dico, quod est hoc per substantiam*, ibi. *Ad aliam quæstionem*, resolvit individuum non constitui per materiam, et solvit argumenta ex Philosopho pro hoc adducta post oppositum, num. 21. Vide eum fuse de hoc 2. distinct. 3. quæst. 7. ubi argumenta hîc brevissime tacta ad longum discutit.

Ex his potest concludi, quod na- 13.
tura est hæc, per substantiam aliquam, quæ est forma, et prior hic

lapis, et per formam individualem distinguitur ab alio individuo. Intellige hanc conclusionem sicut postea exponitur.

Ad duo prima primæ quæstionis, concludunt cum hoc dicto. Sed tertium non concludit, unde ad hoc dicendum, quod definitio non est naturæ secundum se, sed secundum quod consideratur a ratione per hoc, quod intellectus format conceptum generis et differentiæ, et definit per ea. Unde definitio est res secundæ intentionis. Unde capit propositionem falsam, hæc non probat, quod illud cujus est definitio, non est secundæ intentionis. Alia ratio concludit verum. Et ad illud contra hoc dicitur, quod sermo Philosophi est de *quod quid est* Logice, secundum quod exprimitur per definitionem; et sic non est *quod quid est* nisi speciei, et istud est individui ex consequenti, et illud *quod quid est* speciei non est idem cum individuis simpliciter, quia addunt super illud formam individualem. Ad aliud dico, quod est *hoc* per substantiam aliquam, et dicendo quod species non esset genus propter hoc, quia non prædicatur de multis differentibus specie, sed solum numero, quia forma individualis superaddita naturæ speciei, non facit differentiam specificam, sed numeralem solum. Ad aliud, quod sicut genus est totum respectu speciei, sic species individuorum secundum Porphyrium, et tamen est pars generis subjectiva. Unde dico, quod species non prædicat totam naturam individui integraliter, sicut nec genus speciei. Ad tertium inconveniens illatum de definitione individui, dicitur quod non sequitur, quod definitio 1. Topicorum, est unum de quatuor prædicatis; ergo definitio alicujus universalis, quia tale prædicatum est universale aptum dici de pluribus. Sed ista differentia individualis non est nata de pluribus dici; ideo individuum per illam differentiam non potest definiri, cum definitio sit prædicatum universale, et tota ratio individui non est nata dici de pluribus. Similiter Philosophus in 7. contra Platonem, t. c. 35. et inde. Omnia nomina in definitione sunt communia, sed illa differentia addita non est nomen commune. Contra 1. Topicor, cap. 4. definitio est oratio indicans *quid est esse*, sed ratio individui cum addito, indicat *quid est esse* individui. Respondeo, *quid est* universalis, non *quid est* individui, quia non omnis ratio indicans *quid est esse* rei, est definitio; ergo illa ratio ex natura speciei cum differentia individuali superaddita, non est definitio.

argumentum-oppositum

Species non prædicat totam naturam individui.

Ad aliam quæstionem dicendum quod materia non est principium distinguendi cum de se sit indistincta.

14. Generans generat aliud propter materiam.

Ad primum et secundum, quod generans naturale non producit aliquid, nisi ex aliquo in quo recipitur actus ejus. Sed hæc non potest esse materia generantis, quia non agit nisi patiens sit in opposita dispositione ipsi agenti, sed sua propria materia non est hujusmodi; ergo agit in aliam materiam, sine ergo materia non potest esse generatio naturalis in compositis generabilibus naturaliter. Tamen ex hoc non sequitur, quod materia sit principium dis-

tinguens individua in eadem specie. Similiter, agens primum potest producere multa individua sine materia, sed tunc materia est sine quo non distinguitur naturaliter loquendo. Per hoc, ad aliud de cœlo, quod non est contradictio, quia natura cœli distinguitur ab alio per primum agens. Tamen ipsum cœlum non potest generari aliud cœlum, nisi esset materia in qua ageret, quæ esset sub opposita dispositione. Similiter, nec Sol potest producere Solem sine materia in qua ageret, propter causam supra positam; Deus tamen potest sine aliqua contradictione facere duos cœlos, etiam posito quod non haberent materiam. Ad aliud, quod unitas materiæ accipitur pro subjicibilitate, quod illa sunt unum numero, quorum materia, id est, subjicibilitas est una numero, id est singularis.

Cœlum dicit formam hoc cœlum materia.

SCHOLIUM V.

Hîc resolvit quæstionem de formis separatis a materia, sive sint aptæ ad informandum, sive non, quod sunt individuæ, cujusmodi sunt Angelus, anima, albedo. Argumenta quæ solvit, non reperio in hac quæstione, et hinc etiam constat litteram ejus fuisse mutatam. Quædam ex eis habet 2. d. 3. q. 7. ubi probat contra D. Thom. posse esse plures Angelos in eadem specie infima.

Ad aliam quæstionem, quod forma est principium distinctum. Unde 8. hujus text. com. 5. Philosophus dicit, quod toties dicitur *esse* vel *ens*, quoties differentiæ dicuntur ad aliud, et hoc est verum de forma individuali. Similiter 12. cap. 2. text. com. 22. et inde, quod principia eorumdem specie, sunt eadem specie, sed alia numero, sicut tua et mea. Similiter 12. ibid. 2. dicitur modo, quod non est solum unum secundum materiam, sed secundum formam est unum et diversum, oppositum isti dicitur quod non est idem secundum formam.

15. Ad primum argumentum, quod si sint aliqua immaterialia, multiplicantur in eadem specie per formas indivisibiles; nec est inconveniens, quod natura specifica sit in potentia ad formam individualem, et ex hac et ista fit unum. Et cum dicitur, quod talia sunt totum *quod quid est*, dico, quod quodlibet individuum habet naturam specificam integraliter; sed non quantum ad totalitatem prædicationis, quia non est sic in isto, quin possit esse in alio, et tamen præter naturam specificam, habent formas individuales per quas distinguuntur formaliter, quæ non pertinent ad definitionem speciei. Unde cum Philosophus dicit, *quod quid est*, est idem cum eo cujus est, verum est cum eo cujus est primo; unde *quod quid est* speciei, est idem cum specie simpliciter, sed non est idem cum individuo, sed quodammodo pars ejus, cum individuum addat super eam, formam individualem, ut dictum est. Ad aliud, quod propositio prima falsa est, quod patet, quantum est per se divisibile inquantum quantum, tunc una pars continui divisa inquantum talis, differt ab alia parte; et per quid? Si seipsis, habeo propositum, quia non differunt nisi numero, et sunt formæ, quia loquor de quantitate solum. Si per

Quod [quid] est id[em] est cum [eo] cujus e[st] expo[ni]tur, [...] d. 3. [...] ad 3. [...] et q. 7 ad 1.

aliud, contra, idem principium divisibilitatis, et principium distinctionis, sed quantitas est, secundum te, causa divisibilitatis; ergo causa distinctionis inter partes; ergo partes secundum quod quantæ differunt, et formaliter, constat, et tamen illæ duæ partes sunt ejusdem speciei. Si per aliud, cum non sit dare nisi subjectum, erit circulus, quia formæ distinguunt subjectum, et e converso secundum te. Similiter quantitates in Sacramento Altaris distinguuntur formaliter secundum se; ergo similiter aliæ separatæ. Tunc ad argumentum, quod non concludit inconveniens, quia forma est principium generandi, ideo potest esse principium generandi simile, ex quo est agens univocum, sed ex hoc non sequitur, quod eadem forma sit in generante et genito, sed forma specifica est una amborum non individualis. Ad aliud de numero, sicut unitas addita vel subtracta variat speciem, ita differentia addita vel subtracta variat definitionem; quia vel non complete expriment, si differentia abstrahatur; vel non præcise, si una addatur, tunc sequitur, quod non manebit eadem definitio. Sed non sequitur, ergo altera, quia tolle differentiam ultimam, non manebit eadem definitio, quæ prius; nec altera, quia nulla est, quia pars potentialis, quæ remanet non definitur, nec habet definitionem.

[Margin: uod formæ individualiter lifferunt.]

[Margin: Formæ sunt sicut numeri, exponitur 2. d. 3. . 7. ad 1.]

SCHOLIUM VI.

Resolvit in particulari, quantitatem non esse primum principium individuationis substantiæ, quia hæc prior est illa, esto illa sit fundamentum relationis distinctionis, quod quomodo intelligatur, expositum est l. 5. quæst. 12. Solvit argumentum pro illa sententia de quantitate ex Aristot. positum num. 2. atque ponit hîc solvitque sex argumenta suadentia naturam esse de se individuam et singularem, quæ est sententia Nominalium.

16. Ad aliam quæstionem, quod non quærit quæstio, quo distinguuntur duo formaliter, quia distinctione distinguuntur; igitur distinguuntur relatione, sicut et omnia relativa opposita. Nec quæritur de fundamento proximo relationis, quia illa est quantitas, duo enim sunt duo dualitate. Sed quæritur de primo principio distinctivo, quod est causa distinctionis aliorum, et illud est substantia, quia forma individualis.

Ad argumentum, quod major est falsa, saltem non necessaria, quia materia præcedit quantitatem, vel quamvis non esset particularitas materiæ nisi per quantitatem, adhuc materia inquantum quanta, erit causa sine qua non. Contra hoc, natura uniuscujusque est propria sibi; ergo ideo non potest universale esse substantiæ secundum Philosophum in hoc 7. text. com. 45. cum ergo natura lapidis sit vere natura, est propria sibi ipsi, et per consequens hæc de se. Item Boetius, de unitate et uno: *Omne quod est, ideo est, quia unum numero est.* Ergo natura de se una, et tunc incommunicabilis, et sic de se est hæc. Item, nulla est res, quæ non sit in singulari aliquo; ergo talis res, quæ existit in singulari, non est indifferens ad multa. Item, si est hæc, vel una per

formam, quæro de forma per quid est hæc? et procedetur in infinitum, vel stabitur quod in primo natura sit de se hæc. Item, nulla forma simplex tunc esset de se hæc, quia eam oportet habere formam determinantem. Item, divisio generis, libro Divisionum, in species est qualitativa, speciei in individua quantitativa, si tunc esset verum quod dicitur, utraque esset qualitativa, quia utraque divisio esset per formalem differentiam superadditam generi et speciei.

Quomodo natura est propria sibi? Ad primum, quod substantia quælibet singularis est propria sibi, ita quod eadem numero non potest esse alterius. Et hoc intendit Philosophus contra Platonem, qui ponit ideam unam multorum individuorum, et quod ista est propria cujuslibet individui, secundum Platonem. Et contra hoc vadit propositio Philosophi. Sed natura, quam ego pono, determinatur ad unitatem numeralem per formam individualem, et tunc est propria ejus, cujus est ipsa, tamen de se non est propria alicujus. Omne quod est, ideo est, quia unum numero exponitur. Ad aliud, quod sicut animal non est hoc animal, nisi per differentiam additam, sic lapis non est hic lapis, nisi per differentiam individualem superadditam; et quia nunquam de se separatur a differentia, ideo est unum vel hoc per differentiam additam; et eodem modo, est de natura speciei respectu differentiæ individualis superadditæ sibi. Ad aliud, quod natura lapidis est una in se, et res, et sic non est *hæc* proprie; sed unitas illa est minor quam unitas numeralis, et est realis unitas, sed non tanta realitas est in illa unitate, sicut in unitate numerali, unde determinatur per differentiam individualem, ut sit *hæc* proprie. Ad aliud, quod forma non est proprie *hæc*, sed est quo aliud est *hoc*, sicut genus non determinatur de se, sed per differentiam ut sit species, et tamen differentia non est species, nec habet unitatem specificam. Similiter forma individualis determinat naturam specificam, ut sit *hæc* vere; non tamen illa forma est proprie *hæc*, sive hoc aliquid, quia si sic, tunc sequitur, quod differentia esset species. Ad aliud, quod sicut nullum simplex potest esse species alicujus generis, sic nec aliquid omnino simplex, est particulare contentum sub specie, quia individuum habet compositionem speciei, et formam individualem ultra. Unde breviter dico, quod omnis forma, quæ est species alicujus generis, est composita ex potentiali aliquo et actu, et omnis talis est *hæc* per formam individualem. Ad aliud, quod Boetius ponit differentiam inter divisionem generis in species, et totius in partes, et illud totum est totum integrale, et totum quantitative dividitur in partes; sed ex hoc non sequitur, quod species dividitur quantitative in individua, sed qualitative solum. Probatio, quia non ponit nisi tres divisiones, scilicet generis in species, et vocis in significationes, et totius in partes; et tunc cum divisio speciei in individua, maxime conveniat cum divisione generis in species, quia cum aliis non con-

Individualitas, an hoc aliquid.

Nihil simplex est individuum ullius speciei.

Divisio speciei in individua, qualitativa.

venit, sequitur, quod est qualitativa, sicut divisio generis.

SCHOLIUM VII.

Declarat amplius hactenus dicta, altius omnia investigans, nihil non examinans, ad fundum usque, adeo, ut maximus ejus adversarius Occham 2. d. 2. q. 1: etsi ab eo in hac quæstione dissentiat, fateatur, ipsum omnes alios in hujus difficilis quæstionis indagatione, excelluisse.

17. Individui definitio exponitur. Notandum, quod individuum, sive unum numero, dicitur illud quod non est divisibile in multa, et distinguitur ab omni alio secundum numerum. Prima pars sic intelligitur, quod sibi repugnat divisio in partes subjectivas, hæc repugnantia non potest esse nisi per aliquid, quod est in individuo, vocetur individuum *A*, hoc probatur dupliciter. Uno modo sic : dividi in partes subjectivas est imperfectionis, unde removetur a Deo; ergo hoc nulli repugnat, nisi propter perfectionem aliquam in ipso. Et quamvis dicatur hîc, quod dividi sic, est imperfectionis in natura specifica, vel in quacumque natura secundum se, et non posse dividi est propter aliquam perfectionem, tamen in supposito naturæ non est propter aliquam perfectionem, sed propter limitationem. Aliter secundo arguitur ad conclusionem; si talis divisio repugnet *A*, *A*, et divisio illa sunt incompossibiles; sed incompossibilitas aliquorum non est nisi propter aliqua inclusa in ipsis, vel propter ipsa tota; ergo. Minor patet. Si enim ab *A* tolleretur tantummodo aliquid, per quod esset divisibile sic, adhuc non repugnaret divisioni, quia quod de se repugnat alicui, sub quocumque non destruente ipsum ponatur, semper sunt repugnantia, nisi autem repugnaret sibi dividi, non esset individuum. Hoc patet in exemplo, licet enim substantia sine quantitate non sit in potentia, saltem proxima, ad qualitatem tamen non repugnat sibi, quia tunc nullo adveniente posset stare cum ipsa; sic ergo supponendo conclusionem probatam, quærimus quid sit illud in individuo, per quod sibi repugnat divisio in partes subjectivas tales, scilicet quarum quælibet sit ipsum. Non enim negatur ipsum posse dividi in partes essentiales, similiter in integrales heterogeneas et homogeneas; quandoque tamen nulla pars etiam homogenea est ipsum divisum, licet eadem species prædicetur de parte divisa, quæ prius prædicabatur de toto. Quid ergo est illud in *A*? non negatio, quia vel iste effectus est positivus, et patet; vel privativus, et ita non datur causa ejus, sed id ipsum. Si datur hæc negatio non posse, etc. quæro etiam de causa negationis datæ, et semper quousque stes in natura positiva pro causa. Ad hoc esset illud argumentum primum pro supra, si valeret.

Dividi in plura numero est imperfectionis.

Item, individuum est verissime ens et unum, sicut arguitur hîc de prima substantia, quod est maxime substantia, et ipsius est generatio et circa ipsam sunt operationes, ipsa etiam operatur; omnia ista videntur neganda ab aliquo formaliter constituto per negationem. Est ergo illud in *A*

Negatio non constituit individuum, nec accidens, nec materia, nec forma nec existentia.

positivum, nullum accidens, nec multa simul propter argumenta superius facta, et quædam supra contra negationem. Non materia, nec forma, nec esse actu, si differt a forma propter argumenta facta superius. Contra etiam omnia ista est, quia quodlibet istorum est communicabile; ergo de ipso est quærendum, per quid fit *hoc*, vel per quid repugnat sibi dividi in partes subjectivas. Istud idem concludit contra negationem, per quid enim est *hæc?* quia conceptus negationis est contrahibilis.

18. Quæ dicuntur primo diversa ?

Notandum ergo, quod sicut aliqua primo sunt diversa, scilicet se totis, quæ videlicet in nullo conveniunt, sic in omnibus differentibus, quæ sunt diversa aliquid unum entia, oportet invenire aliqua quibus differant, quæ se totis sunt diversa, aliter procedetur in infinitum; et illa sunt ultimæ rationes unitatis, qua sic sunt indivisibilia, sicut differentia specifica in specie est causa indivisibilitatis in species; nec est causa prior, quia ipsa est ibi, cui primo repugnat divisibilitas illa; ipsa etiam est qua primo differt ab alia specie secundum ejus differentiam, ita quod una differentia primo est diversa ab alia, sic de unitate generis generalissimi in se, id est, in divisibilitate ejus in plura genera, et distinctione ab alio genere. Utrumque enim convenit substantiæ primo si sit conceptus simplex, et in nullo conveniat cum quantitate secundum aliquos; sic igitur cum individua sint proprie differentia, non primo diversa, quærenda est causa unitatis numeralis, qua primo repugnat dividi in multas partes subjectivas, et qua primo distinguitur ab alio individuo, ita quod id in hoc individuo, et aliud in illo, sint primo diversa; illud proprie vocatur differentia individualis vel singularis, cum differentia sit, qua differunt a se singula. Et constat individua differre proprie, quia sunt diversa aliquid unum entia, et per omnia, quoad rationem differentiæ, scilicet quoad simplicem determinationem communis per ipsam, ut per formale, non habere aliud superius in quo convenit cum differentia opposita, nec forte cum aliquo, et æqualiter ex se diversum esse a quolibet, sive opposito, sive differentia disparata; æqualiter inquam, quia se toto, non æqualiter quoad formalem rationem diversitatis, quæ uno modo major est inter opposita dividentia idem commune, quo autem ad incompossibilitatem alio modo major est inter disparata, quæ scilicet circa idem commune non habent fieri sicut opposita, etc.

Differentiæ individuales sunt primo diversæ.

Similiter judicandum est de differentia individuali, sicut de specifica quoad aliquid, tamen est differentia, quod specifica est causa minoris unitatis, cui scilicet non repugnat omnis divisio in partes subjectivas. Hæc maxime unitas, sicut inter specificas inferior est causa majoris unitatis quam superior, quare tandem est aliqua unitas maxima, cujus causa est perfectissima differentia, quæ ponitur indivisibilis. Hæc differentia, quia indivisibilis, non est principium constituendi aliquid in ratione prædicabilis, sed tantum subjici

Unitas individui omnium maxima.

bilis, et hoc maxima subjicibilitate, et subjectum est materiale respectu prædicati; sic potest vocari materialis differentia, et ideo non esse principium definitionis, quæ proprie est prædicatum et medium demonstrationis; sic etiam differentia specifica posset dici materialis aliquo modo, quia principium subjicibilis respectu generis, et sic in 5. capit. de Causa. Omnes partes definitionis dicuntur formæ, verum est respectu definiti, non inter se; sed differentia vere informativa generis, ut actus potentialis materialis respectu ejus non pro se, si pro constituto in subjicibilitate respectu ejus, sic hæc differentia magis materialis erit, et aliquo modo formalis, sic patet ad hoc.

Text. com. 2. individualis differentia. Quare dicitur materialis?

SCHOLIUM VIII.

Ut melius prædicta omnia stabiliantur adducit contra ea sex selecta argumenta, in quorum solutionibus et solutionum replicationibus, maximas difficultates expedit, ut, *an differentiæ individuales sint ejusdem speciei, vel diversæ*, de quo ad primum. Item, *an naturæ præcise a sua singularitate repugnat dividi*, de quo ad secundum. Item, *an separari possit a singularitate*; ad tertium, et *an sint plures individualitates in uno*, ut animalis, hominis, Petri, ad quartum, ubi tangit *an a formis distinctis sumantur prædicata in quid*, de quo optime tradit 2. d. 3. q. 6. §. *Ulterius declarando*, n. 11. explicans a qua entitate sumitur differentia specifica et individualis.

19. Contra prædicta, hæc differentia, aut est alterius speciei ab alia differentia individuali, aut ejusdem; si alterius, ergo Socrates et Plato differunt specie, quia differentiis alterius speciei; si ejusdem, ergo illud commune, sicut et natura hominis; per quid ergo descendit in hoc, et hoc? si secundum alias differentias, idem argumentum de eis, et proceditur in infinitum. Item, naturæ specificæ, quæ intelligitur in Socrate sub hac differentia repugnat dividi, et ipsa distinguitur ab ipsa natura hominis, quæ est in Platone; ergo est individua circumscripta illa differentia. Item, natura hominis, quæ est in Socrate, separetur ab illa differentia individuali, et ita manebit non singularis, nec una numero. Non enim videtur contradictio, quod separatur, cum non includat illam. Ponatur etiam sub alia differentia individuali, et tunc eadem natura primo erit hæc singularis natura, postea illa singularis natura. Item, Socrates est Socrates, et est hic homo, et hoc animal, et sic usque ad ens; ergo in eodem erunt multæ differentiæ individuales. Item, quando linea dividitur, quod prius fuit pars, nunc est singulare per se; ergo generatur ibi differentia individualis per divisionem, et corrumpitur similiter continuatione duarum facta Item, illa quæ conveniunt individuis, ut agere, generari, etc. aut insunt eis per naturam communem, aut per differentias individuales; si primo modo, tunc primo insunt universali; si secundo, ergo talia non sunt demonstrabilia de aliquo subjecto, et ita nec scibilia, et ita scientia naturalis non est scientia.

Intelligendum, quod universale completum est, quod est in pluribus, et de pluribus non actu, sed potentia propinqua, tale nihil est nisi ex consideratione intellectus; unum autem in multis potentia, ut accipi-

Universale definitur, et est tantum per intellectum.

tur potentia Logice, non naturaliter dicitur, cui non repugnat esse in multis, et sic commune potest esse in rerum natura. In Socrate enim non solum secundum considerationem intellectus, sed secundum ordinem naturalem perfectionum unitive contentarum, prius est animal quam homo, et homo quam hic homo, quod patet ex operationibus propriis. Sic enim cognoscitur ordo unitive contentorum, ut prædictum est versus finem secundæ quæstionis quarti libri; et homini secundum gradum proprium naturaliter priorem gradu singularitatis, non repugnat in multis esse, quia in ipso ut sic nihil invenitur, per quod repugnet sibi; sicut ergo commune est in natura, et sua unitas, ut sic, dicta est illa, quæ probatur supra in ista quæstione et de qua dictum est supra, cuicumque enim gradui reali entitatis, correspondet realis unitas. Sicut tamen in aliis unitive contentis non est separatio realis, nec etiam potentialis; sic natura cui intellectus tribuit intentionem speciei, quæ dicta est esse in re, est communis, sicut commune est potentiale in re, nunquam separatur ab alia perfectione unitive secum contenta, vel ab illo gradu, in quo accipitur differentia individualis. Cum etiam nunquam fiat in rerum natura nisi sub determinato gradu, nunquam est ab illo separabilis, quia ille gradus cum quo ponitur, est secum unitive contentus.

Gradus superiores inseparabiles ab inferioribus.

20\. Per hoc patet ad tertium argumentum, quod contradictio includitur, quod separetur propter unitivam continentiam. Contra, quare non potest fieri sub gradu naturæ, sive gradu individuante? et de ipsa sic facta procedit argumentum, ponitur enim sub uno gradu individuante, deinde sub alio. Item, tunc sequeretur, quod natura nunquam potest individuari per aliquid, non idem sibi unitive, aliter enim posset mutari a singularitate in singularitatem. Item, omnia ejusdem speciei eadem continent unitive; ergo si alius est gradus in hoc, et in isto unitive contentus, oportet præintelligere differentiam continentium, et ita isti gradus non erunt primo distinguentes. Ad primum istorum, quædam naturæ in se non repugnant, et tamen repugnant naturæ positæ in *esse* vel factæ, sicut non esse non factum. Similiter naturæ in se non repugnat forte separari ab omnibus gradibus individualibus, quia intelligendo naturam sine illis, non includitur contradictio; tamen in *esse* repugnat sibi quod separetur ab omnibus, non autem quod separetur ab hac, hoc enim est possibile, ut in illa, et e converso. Non ergo potest fieri nisi sub aliquo gradu individuali, quare iste non potest differre re, in hoc conceditur secundum argumentum, et ita stat inseparabilitas propter continentiam unitivam. In mutatione enim oportet subjectum realiter differre ab utroque termino.

An sit contradictio naturam separare a singularitate?

Ad tertium, natura non continet unitive illum gradum, sed compositum ex natura, et illo gradu. Quod autem natura ponitur sub illo gradu, non est causa nisi agens. Si ergo accipitur, iste gradus non

differt ab illo, nisi quia continens a continente, negandum est, sed e converso est; et tamen ille gradus non est, nisi quia naturaliter prius continens ipsum est; non enim est, nisi quia agens producit compositum primo. Sic ergo continens prius in *esse*, gradus prior in diversitate. Exemplum, Deus creat aerem et ignem, composita primo producuntur, et ideo primo sunt formæ, non nisi per accidens; et ideo secundo composita differunt per formas, tamen non e converso, et formæ primo diversæ, non sic composita.

Sic ergo patet ad tertium principale, et ad tres objectiones annexas. Contra istam responsionem, contenta videntur differre propter differentiam continentium; non ergo e converso propter circulum. Probatur antecedens, sensitiva in me et in te differt, quia intellectiva differt, non e converso. Responsio de antecedente, est ut sic, est ut non, secundum quod contentum est formale in ratione continentis, vel materiale, exemplificatur autem in argumento, quando est materiale.

21. *Differentiæ non sunt ejusdem nec diversi generis.*

Ad primum principale, quod si intelligatur *speciei*, id est, sicut contentum sub specie, neutrum membrum est dandum, sicut rationale, nec est ejusdem generis cum irrationali, nec alterius, sic sicut contentum per se sub genere. Differentiæ enim oppositæ, ut prædictum est, sunt primo diversæ propter infinitatem vitandam. Si autem intelligatur *ejusdem speciei*, ut divisivum et constitutivum aliquorum ejusdem speciei, sic sunt ejusdem, sicut differentiæ specie sunt ejusdem generis. Ad secundum, sicut lapidi albo formaliter repugnat nigredo per albedinem, et ita per intellectum circumscribendo albedinem lapidi, qui est genus subjectum non repugnat nigredo; sic circumscripta differentia individuali, per quam formaliter divisio repugnat composito ex natura et illa differentia, naturæ specificæ per illam differentiam non repugnat divisio, unde ipsa est communis, ut prædictum est, per posse Logice esse in pluribus. Contra, tunc adhuc illa natura distinguitur ab illa, quæ est sine alia differentia individuali; ergo differentia numerali. Respondeo, si loquamur realiter, humanitas quæ est in Socrate, non est humanitas quæ est in Platone, et est realis differentia ex differentiis individualibus unitive contentis, inseparabilibus hinc inde. Si autem circumscribamus differentiam hinc inde, sic ut nec natura intelligitur una maxima unitate in se, sed tantum illa unitate minori, quæ est communis; sic nec est divisa ab humanitate Platonis divisione numerali, nec aliqua quia non specifica, patet, sicut non ponendo aliam formam generis, aliam speciei, diceretur de natura generis in una specie, et alia circumscriptis differentiis hinc inde.

Natura Petri, an differt a natura Pauli, seclusis hæcceitatibus?

Ad quartum, si ponantur aliæ formæ a quibus sumuntur prædicata in *quid*, necesse est concedere multas differentias individuales in eodem, quia natura generis sine contradictione potest esse prior forma specifica, et non est sine sua

differentia individuali, et sic necesse est concedere, quod hoc animal possit esse hic homo, et non hic homo. Similiter hic homo vel ille homo, nisi dicatur quod hoc animal non est natum perfici a natura animæ intellectivæ, nisi sub certa differentia individuali; non est tamen nisi una differentia individualis ultima, quæ determinat formam specificam.

Utrum sint plures individuales differentiæ in eodem?

Si dicatur alia opinio de formis, potest dici quod unus gradus perfectionis determinet omnes præcedentes ad ultimam unitatem, sicut una differentia specifica determinat omnes perfectiones præcedentes ad unitatem speciei, quam nec ex se habent, nec aliunde quam ab alia differentia.

22. Contra, si una differentia individualis potest intelligi inquantum determinat genus superius, non inquantum determinat inferius, potest enim intelligi hæc substantia, non hoc corpus, ergo illa inquantum determinat omnes perfectiones præcedentes, est in virtute multæ. Quod igitur inconveniens, si ponantur gradus proprii tot, cum non ponantur res diversæ, sed tantum unitive contenti? Non est inconveniens hoc concedere, secundum utramque opinionem, nisi quia maxima unitas, quæ scilicet est per hanc differentiam, intelligeretur prius inesse substantiæ, quam unitas differentiæ specificæ, quæ est minor et prior, ut videtur. Sed responsio, omne commune est æque unum in se, unitate communis, et immediate post illam unitate indivisibili, quarum neutra secundum se diversificatur per advenientia, non magis in substantia quam in homine; sed tantum extrinsece variatur, et unum plus dicitur variari, quia est in pluribus essentialiter, et magis diversis.

Contra, tunc omne commune est species specialissima de se, quia una talis est in pluribus quam alia, et individua unius speciei pluribus differentiis extrinsecis differunt, quam individua alterius. Respondeo, differentiæ extrinsecæ non faciunt unum per se cum illo quod subest, sicut hæc cum communiori; plures differentiæ faciunt unum per se, et ideo quodam modo per se diversificantur per illas, sicut materia per formas, non sic subjectum per accidentia.

Per discontinuationem, an fit aliquid positivum?

Ad quintum, per divisionem nihil positivum fit, sed fit una præcisio vel solitudo, quæ dicitur actualitas opposita potentialitati partis in toto; hæc ergo prius medietas lineæ, quæ nunc est hæc linea, et habens actu differentiam individualem actualitate distinguente, sic quod ipsa cum nullo facit unum per se, hæc prius habuit illam differentiam actu opposito potentiæ ante talem actum, ante generationem; et per eam distinguebatur ab alia mediate, sic quod non fuit illa, non tamen sic quin ex eis fieret unum.

Generari an inest Socrati per naturam, vel singularitatem?

Ad sextum, quidquid per se inest uni individuo, cujus simile inest alii individuo, inest per naturam communem, quia differentiis singularibus non inest commune aliquid; et ita si quid per unam inesset, per aliam simile non inesset, non plus quam quæ con-

sequuntur generalissima sunt similia, vel species, ratione differentiarum specificarum, licet illa quæ consequuntur species duas totas ratione totalitatis sint similia; ergo generari inest Socrati ratione humanitatis, sicut generare, quia in hoc assimilatur genito tali, non tamen insunt hæc homini sine singularitate, loquendo de eis in se; loquendo autem de eis in communi, insunt primo homini in communi, et de illo demonstrantur et sciuntur. Contra hoc est unum argumentum factum extra in q. 6 primi libri.

SCHOLIUM IX.

Corollarie infert singulare e se unum quid, et consequenter per se intelligibile, quod tenet 2. dist. 3. quæst. 6. ad secundum, et quæst. 11. num. 9 et latius de. Anima, q. 22. ubi plura de hoc dixi in Commentario. Contra horum tria vel quatuor fortissima argumenta objicit. Ad primum, explicat quare individuum non est a nobis definibile, nec pro nunc distincte cognoscibile. Ad secundum, an aliquid commune abstrahi possit ab individualibus differentiis. Ad tertium (ponitur hîc ad quartum) quod sensus non cognoscit singulare, de quo 2. dist. 3. quæst. 1. num. 4. et multa hîc tractat, quomodo universale cognosci possit ab intellectu, et non a sensu, de quo etiam supra 1. 1. quæst. 6. et de Anima quæst. 22. Circa ultimum dubium, quomodo existentibus multis phantasmatibus. fit cognitio potius per unum quam per alia. Mauritius hîc in fine notat esse additionem, quia se remisit ad distinct. 3. primi, et tamen probat Mauritius in præfatione hujus operis prius eum scripsisse hoc opus quam Theologiam, ubi quæst. 6. primi libri ad 3. docet, quod phantasma fortius movens facit ut intellectus objectum illius prius consideret; tangit quomodo convertere vel divertere intellectum sit in potestate voluntatis, de quo latius agit 2. distinct. 42. quæstione quarta, et hæc de hac quæstione in cujus indagine vere dicit Occham, Scotum omnes alios Doctores longe excelluisse.

Ex ista opinione patet, quod singulare est unum quid pro hoc, secundo de Trinit. 6. Danielitas; et si singulare est unum quid, est per se intelligibile, etiam differentia individualis sine singulari. Contra, ergo definibile, et de eo erunt demonstrationes et scientiæ. Item, quidquid est in isto, ejus simile est in illo, ita ab istis inquantum singularia abstrahetur aliquid commune, sicut inquantum albedines. Item, tunc sensus et intellectus, quomodo differrent. Ad primum, differentia individualis a nullo nota est in hac vita communiter. Cujus probatio est, quia tunc nota esset differentia ejus ad quodcumque aliud, et ita non posset errare de quocumque alio sibi intellectualiter ostenso, quin judicaret illud esse aliud; sed illud est falsum de alio omnino simili, nisi tantum de intelligendo se animam et suum actum forte, a quibus differre diceret quantumcumque similia sibi ostensa; de intelligendo tamen se compositum, forte erraret quis, si subito Deus suum corpus annihilaret, et aliud animæ uniret, manente anima in eadem intellectione non interrupta, sic quod anima inquantum ad differentiam individualem seipsam certissime novit hoc ens. Quantum ad naturam specificam, alia ut sensibilia certius novit, et hanc notitiam de se inquirit, sic glossa Augustin. Trinit. 6. ergo non possumus individuum definire, non ex parte ejus, sed ex impotentia nostra, sicut nec substantias separatas, ut patet in quadam quæstione super secundum librum. Contra, sic species sub- 23.

Differentia individua in hac vita non scitur distincte.

An quis intelligendo se compositum, errare posset? Quare individuum a nobis definir inequit? 2. d. 3. q. 6. ad 2. vide q. 11. n. 9. Quæst. 3. Quomodo natura specifica sit definibilis cum per se intelligitur?

stantiæ diceretur non definibilis, quia non per se intelligitur, respondeo, quamlibet naturam specificam substantiæ consequitur aliquid vel aliqua, unde ejus notitia per effectum possit haberi, non sic differentiam individualem. Sic ad aliud de demonstratione, vel sicut dictum est ad sextum, nihil consequitur individuum ratione differentiæ individualis per se, quia illud esset omnino incommunicabile, sic quod nihil ejus simile possit in aliquo inveniri, quale nihil invenitur in entibus, ut videtur, præter differentiam individualem, vel si quid consequitur ratione ejus, cum ipsa dicat gradum positivum entis; ergo potest aliquid causare, tunc illa non erunt nota, et ita demonstrabilia in se, sed non nobis, sic oportet concedere illud

Num. 6. *extra* in quæst.6. primi libri. Patet, illud de infinitate non valet, quotcumque enim speciebus, forte plures sunt possibiles, et tamen de qualibet non minus est scientia, sic hîc. Nec valet de corruptibili singularium, quia incorruptibiliter sua passio per suam definitionem sibi inest; potest enim et universale corrumpi ab actu esse, corruptis omnibus singularibus; ergo. Quod etiam vult Aristoteles 7. text. c. 35. quod cum extra sensum fiant, immanifestum est utrum sunt, vel non. Respondeo, hoc est de cognitione *si est*, sive rei in propria existentia, sic etiam de universali est immanifestum, nisi sciatur necessarium in aliquo singulari, quia tamen talis existentia est magis singularis quam universalis, quia non est universalis nisi in

Corrumpitur universale quomodo? Quare singularia spiritualia, minus nota?

singulari, ideo sic singularia magis dicuntur non scibilia, quia talis cognitio magis competit eis.

Ad aliud, differentiæ illæ sunt primo diversæ, in nullo convenientes. Juxta hoc nota, quod si generatio deberet dici æquivoca in divinis, quia proprietates personales non sunt ejusdem speciei; ergo quælibet in creaturis, quia differentiæ individuales sunt primo diversæ. Item nota, quod a differentiis individualibus quidquid abstrahitur est aliquid secundæ intentionis, et non primæ; et sic cum intelligo Adam, non intelligo singulare, quia si ipse ostenderetur, nescirem quod ipse esset, sed intelligo conceptum compositum ex homine et singulari, quod est quoddam commune secundæ intentionis, talem etiam conceptum habeo, intelligendo quodcumque singulare. Quod vero prædictum est, quod quidquid abstrahitur a differentiis individualibus, est aliquid secundæ intentionis, hoc sic corrigitur, abstractio proprie est prædicati dicentis *quid* subjecti; non enim passio communis dicitur proprie abstrahi a subjecto non convertibili, tamen communiter loquendo dicitur abstractio; ideo a differentiis individualibus, sicut nec specificis nihil potest abstrahi primo modo, quia sunt rationes reales omnino simplices primo diversæ, alias esset processus in infinitum. Sed secundo modo possunt multa abstrahi, et non solum secundæ intentionis, ut prædicitur, sed et primæ, ut individuum, unum numero, per se existens, incommunicabile, quæ forte sunt primæ intentionis. Sic

24.

A differentiis individualibus nihil reale abstrahitur, sed tantum secundæ intentionis.

Quid abstractio proprie dicta?

Quædam primæ intentionis abstrahi ab individualitatibus.

ergo intelligendo compositum ex natura universali, et aliquo tali ut parte objecti, non ut ratione objecti. Ad quartum, per argumentum factum de intellectu, de differentia cognoscenda, quod nullus sensus per se cognoscit singulare, quia ejusdem sensibilis, simile omnino, non discerneretur ab ipso. Contra, imo ex loco similiter numerus est per se sensibilis. Respondeo, si quid idem in duobus locis, quid tunc? Similiter si ex loco, ergo non est per se hoc, quia hoc non est hoc per locum, quia si cognosceret hoc, inquantum hoc, etiam distingueret ab illo, posito quod simul essent, imo quocumque posito, stante hoc.

ensus non cognoscit ngulare, 2 . 3. q. 1.

Ad illud de numero, oportet glossare, certum est enim, si semper sunt novi radii Solis in medio, sic quod nullus durat ibi diu, quod visus noster illum numerum non cognoscit, intelligendum est ergo numerum dissimilium.

n visus umerum adiorum gnoscit?

Alia opinio de sentiendo singulare, tangitur in fine quæst. 6. primi, argumenta contra non bene solvuntur forte.

Aliter potest dici, quod sensus
25. non est alicujus, nisi præsentis secundum naturam, et in existentia actuali, quod non est nisi singulare; intellectus intelligit abstrahendo ab *hic* et *nunc*, hoc est, non secundum quod actualiter existens in natura, cujus existentiæ conditiones sunt *hic* et *nunc*, ista abstractio semper necessaria est in intellectu. Hoc dubium, ut patet in quæst. 6. hujus, tamen talis abstractio non facit singulare, dicibile de multis. Ita enim *hic homo* est intelligibilis, non ut existens sicut *homo*; intellectus ergo est universalis per abstractionem ab *hic* et *nunc*, sensus singularis concernendo *hic* et *nunc*. Aliter, quod albedo universalis est ens per accidens, nec primo intelligitur, sed albedo, cui tamen intelligibili vere denominative convenit definitio universalis, quia nullo ulteriori facto circa ipsum, est dicibilis de pluribus, cum non intelligatur sub ratione alicujus prohibentis istam pluralitatem possibilem, non impossibilem per abstractionem ab *hic* et *nunc*. Hoc modo tantum universale intelligitur, hoc est, tantum illud quod ut sic, natum est denominari ab universalitate, non tamen universale, sic quod universalitas sit ratio intelligendi sicut est hic : *Tantum intelligibile intelligitur*. Singulare tamen est ex parte sui intelligibile, cum sit quid, sed non a nobis nunc, intellectione simplici positiva; albedo vero universalis et albedo singularis sunt conceptus compositi entis per accidens, et posterius intelliguntur, sicut *homo albus*, singulare vero sentitur per se; nec compositum, *hæc albedo*, nec albedo singularis, ens per accidens, et ipsa singularitas est tantum intelligibile, et aliquid secundæ intentionis, et commune albedini et sono. Sed albedo conjuncta differentiæ individuali, et sic est natum denominari a singularitate; non sic quod conjunctio sentiatur, nec ista differentia individualis, nec conjunctio sit ratio formalis sentiendi, sed modus quidam rationis formalis, sub quo modo est ratio sentiendi.

nsus an semper præsentis existentis?

Intellectus abstrahit, sensus non.

Universalitas non est ratio intelligendi.

Singularitas est tantum intelligibilis. Scot. de Anima q. 22.

Contra, tantum albedo sentitur, cuicumque sit conjuncta; ergo ipsa ut est sic nota, non repugnat dici de pluribus, sicut nec ipsi ut est intellecta; ergo universale ita sentitur, sicut intelligitur. Similiter, universale sic est extra animam, quia licet albedo extra animam semper sit conjuncta differentiæ individuali, tamen albedo prius naturaliter est, quam illa conjunctio; illi sic non repugnat dici de multis, licet consideratæ sub differentia, per differentiam repugnet; ergo sicut universale intelligitur, sic est extra.

26. Respondeo, ibi est albedo universalis, ubi separatur a prohibente dici de multis, quia ibi non impossibile; ergo possibile est hoc esse in intellectione, sibi enim intellectæ non conjungitur differentia individualis, sibi in re conjungitur, et sibi sensatæ maxime. Si hoc additur, quod sensus est rei secundum quod existit, quod est verum de existente forte. Contra, si intelligis separari realiter, sic quod non conjungatur intellecto in re, falsum est; abstrahentium enim non est mendacium, si inquantum ad actum cognoscendi, sic in sensu, quia hæcceitas non sentitur. Similiter est in existendo, quia illo esse priori, quod est albedinis proprium, non est differentia individualis, quia posterius, nisi dicatur quis videre colorem. Respondeo, intellecto in se per accidens conjungitur differentia individualis, ita quod non necessario sensato per accidens, hoc sine quo non, sed necessario existenti per se, quia ille prior gradus, qui est albedinis in se, cum differentia individuali facit unum per se.

Naturæ sensatæ quare repugnat universalitas?

Ad argumenta contra intellectionem singularium, quæ fiunt super primum librum, patet quod nunc nunquam intelligitur; unde perfectissima scientia nunc nobis possibilis est de specie specialissima, ibi status.

Quæst. 6. Perfectissima scientia pro nunc de specie specialissima.

Sed difficultas est contra hoc, cum enim multa singularia faciant multa phantasmata, quare non a quolibet abstrahitur species universalis? et ita vel erunt tot, vel voluntas ibi aliquid faciet, quod est inconveniens. Responsionem ad hoc quære scilicet dist. 3. primi in responsione tertiæ rationis principalis illius quæstionis: an oportet ponere speciem intelligibilem in memoria præcedentem actum intelligendi. Ad aliud, universalitas est per se ratio intelligendi quodlibet intelligibile, non intellecta ut objectum, nec ut pars formalis objecti; sicut singularitas ratio formalis sentiendi, non ut objectum, nec pars, sed præcise ratio, imo si debet intelligi, intelligitur sub ratione universalis. Exemplum, masculinitatem volo concipere, qui est modus præcise, concipiendo Deum, nec objectum, nec pars; illum modum si facio objectum, concipio sub modo fæmineitatis. Unde masculinitas est fæminini generis, tamen forte universale est ratio intelligendi, non ita intellecta, sicut modus Grammaticalis.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio decimatertia de principio individuationis, quæ fundari potest 27.

super diversis locis textus, licet super 5. Metaphysicæ poterat oriri, ut eam aliqualiter tetigit Ant. Andr. ibidem, potest enim t. c. 28. 35. et 45. oriri, ut notavimus in principio ejus ; famosa enim, et ampla, et maxima speculationis est hæc materia, et chaos magnum opinionum et disputationum, quam tamen mirabili ingenio hæc amplectitur compendiose ; et testante etiam adversario doctrinæ hujus Gulielmo Occham, in primo, d. 2. cæteros omnes excellit iste in hac individuatione, et subtilitate ejus, de qua distincte in 6. q. ad plenum et resolute, et difficulter pertractat, in 2. d. 3. part. 1. quarum principalis fructus in hac unica q. habetur, et plura subtilissima adduntur Scholastico volatu mirifico.

Adverte, quod in aliquibus originalibus ante oppositum ponitur parvum *Extra* ibi : *Nota primum argumentum,* etc. usque illuc : *Contra* 4. *Metaphys.* etc. et in margine in aliquibus habetur quædam littera, quæ sic incipit : *utrum substantia materialis ex natura sua sit individua*, etc. usque illuc inclusive, *ut hujus generis*, et alia, quæ sic incipit : *de Angelis quod non.* 12. *Metaphys.* etc. usque illuc inclusive. Item natura perfectior, communicatior, et quia non multum necessaria et diminuta, quare non posuimus in originali impresso eam, lector addat si voluerit.

Secundum argumentum post oppositum est divisivum, ut patet, cujus unum membrum removet, aliud vero membrum impugnabis, ut in sequentibus habet ; supposuit enim satis manifestum, secundum membrum esse inconveniens, ideo tacuit.

Infra, ibi : *Hic male allegat Aristot.* etc. usque illuc: *Tertia est de materia*, etc. assignatur *Extra,* sed littera satis bona est ; et cum dicit alibi, potest remitti ad expositionem litteræ ibi, et supra q. de ratione quantitatis, et infra in hac q. et in 2. ubi supra, et si sic congrue ponitur extra sustinendo suppositum principale.

In decisione quæstionis introducit duas vias principales, quarum prima est, quod natura per aliquid positivum quodammodo aliud ab ipsa individuatur, quæ subdividitur in sex vias, quarum quinque sunt aliorum, et sexta est propria. Secunda via principalis habet duas vias. Prima, quod seipsa natura est hæc ; secunda, quod duplici negatione, et sic in universo sunt octo viæ minus principales. Opiniones primæ viæ partialis primæ principalis exprimuntur in littera. Secunda via partialis est Goffr. quodlib.7.q.5. et quodlib.6.q.16. et Ægidii quodlib.1.q.5. et in Theorematibus. Tertia est Alberti 5. Metaphys. et in libello de intellectu et intelligibili, et S. Thomæ, licet propter infestationes Dæmonum materiam signaverit quantitatis Cruce in fronte, vide eum 5. Metaph. et libello de individuatione materiæ, et super Boetio de Trin. et 1. part. Summæ, q. 7. art. 1. et 50. q. et in 2. scripto expressius, d. 3. q. 4. vide etiam Bonav. et Richardum in 2. ibidem notanter ad hoc, et alios antiquos. Quarta via attribuitur Rogerio Baconis, et videtur Avicebron, qui tamen potius formam posuit esse principium individuationis, et hanc sequitur Nicolaus Boneti, 8. Metaphysicæ, et aliqui quotant Goddo. Quære Warr. in 2. ubi prius. Quinta via est multum specialis, quam tacuit in 2, quære War. in 2. q. 4. et Henr. quodlib. 3. q. 9. et alios ad hoc. Prima via partialis secundæ principalis est Nominalium, quam sequitur Occham in primo d. 2. part. 1. copiose, et aliqualiter quodlib. 5. q. 12. et 13. et Frater Adam lib. 1. d. 33. q. 8. art. 1. quære Aureolum et alios, ut nosti ; secunda via est Henr. quodlib. 5. q. 8.

28.

et 5. Quinque vias principales impugnat primo in generali, vel saltem tres primas per quatuor media notabiliter. Consequenter in speciali arguit singillatim contra eas suo modo.

Aliqui assignant *Extra* ibi : *Hîc respondet Ægidius de illo modo* etc. usque illuc : *Ex secunda via sic*, etc. et illa responsio habetur ubi supra quotavi ipsum.

Quod tangit infra in exemplo improbando, id est, viam secundæ principalis, ubi dicit secundum unam opinionem. Quære in primo d. 36. illas opiniones, et consequenter in 2. via recitat dicta Henr. in Summa et quodlibeto, ubi ibi tangit, sed vide omnia in fonte si potueris, et pondera singula.

N. 9. Infra ibi : *Dicitur ergo, quod natura non est una*, etc. assignatur *Extra* in aliquibus, sed satis bona littera, et potest assignari nona opinio in solutione quæstionis, et verum est secundum omnes, quod singularitate formaliter et proxime est singulare, sed de hoc non quæritur, ut habet.

29. Deinde ibi : *Et nota, quod non quæritur*, etc. declarat titulum quæsiti, et ostendit partem negativam ejus. Quantum ad primam partem, videlicet quod natura lapidis non sit de se hæc, ubi introducit disputationem de unitate minori reali unitate numerali, quæ etiam infra q. 18. replicatur ; et ideo hîc posset omitti, quæ famosa est in doctrina ejus, et breviter et subtiliter procedit, et licet multi conantur solvere motiva ista, ut Occham, et sequaces ubi supra, et similiter alia argumenta supra, contra alias vias hîc, tu tamen faciliter infringes cuncta bene discutiendo, nam obstinatis nihil persuadetur.

Consequenter adverte ad illam responsionem ibi infra : *Respondetur ad primam improbationem consequentis*, etc. contra quam non replicat, posset enim assignari *Extra*, et si volueris, faciliter infringitur ; nam licet in differentibus, numeraliter, posset reperiri inæqualitas, non tamen in differentia ipsa; an etiam sit alicujus quantitatis, et sic capax æqualitatis principium individuationis ponderabis, ex dictis hujusmodi, et probabiliter diceretur quod non, nisi extensive. Quære 5. quæst. quodlibeti, et 26. dist. 1. sed instantia est aliqualiter, 1. d. 1. et alibi.

Infra, adverte qualiter argumentum de unitate objecti potentiæ infringit, sed de unitate objecti unius actus replicam commendat. Quære supra lib. 1. et in 2. Sententiarum, ubi supra.

Deinde concludit quid tenendum sit in hac quæst. ibi : *Ex his potest concludi*, etc. ubi consequenter videtur magna intricatio in processu, nam respondet ad diversas quæst. cum tamem una tantum mota sit. Et in originalibus diversis transmutatur littera, tota namque illa littera : Num. 13.
Dicitur, quod natura non est una, nisi per unitatem de genere Quantitatis, etc. usque illuc : *Ex his potest concludi*, omittitur in aliquibus, et vocatur *Extra*, et Num. 17
satis rationabiliter. Illa etiam littera : *Notandum, quod individuum, sive unum numero dicitur illud*, etiam per totum usque ad illud inclusive, sicut modus Grammaticalis præcedit illam partem : *Ex his potest concludi*, etc. quæ sequuntur, et satis bonus ordo est ille ; teneatur tamen ordo iste quem posuimus, quia satis bonus, et legatur tota littera, quia optima ubique, et singularis doctrina de singulari.

Cum dicit ibi : *Ad duo prima primæ q.* etc. debent applicari ad principalia argumenta pro utraque parte, et ante oppositum, et post illæ solutiones. Ubi adverte, quod quotat argumenta ante oppositum ibi, ut supra in illo extra ante oppositum ea comparavit.

30. Infra, consequenter cum dicit : *Ad aliam quæst.* ibi intelligit implicite q. 13 nam secundum multiplicem recitatam opinionem, multiplex subintelligitur hîc q. ut expresse ponit in 2. hîc vero gratia brevitatis sub una omnes includit. Similiter infra cum dicit : *Ad aliam quæst, quod forma est principium*, etc. applica ad opin. de immaterialibus, in quibus non conceduntur plura in eadem specie secundum communem viam, et ibi argumenta implicita, quæ solvit. Quære in 2. ubi supra quæst. 7. et in illo *Extra*, quod notavi supra de Angelis, etc. habentur brevibus; similiter infra ibi : *Ad aliam quæst.* etc. applica ad opin. de quantitate, quæ ibi tangit, ut patet, licet declaratio illa est generalis in hac materia in omni via, ut patet.

Deinde inducit objectiones contra solutionem q. principalis, et solvit valde notanter, et adverte ad solutionem ultimæ objectionis ibidem, quia videtur habere instantias ex dictis Boetii lib. Divisionum, qui divisionem speciei reducit ad divisionem totius in partes, sed salva Doctorem ut nosti, et similiter omnes alias solutiones hîc examinabis diligenter judicio boni viri.

Num 17. Sequitur illa pars : *Notandum, quod individuum*, etc. ubi declarat præcedentia, et altius omnia investigat, et de principio individuationis, et unitate reali minori unitate numerali et universalitate, ubi consequenter inducit sex objectiones contra dicta ; et antequam solvit eas, inserit plura declarativa, et instantias et solutiones ; vide infra ibi : *Ad primum principale*, etc. intellige de prima illarum sex objectionum.

Pertransibis lento passu, illud chaos metaphysicale Scoticum, ubi assignatur infra ibi : *Quod vero prædictum est, quod quidquid abstrahitur*, etc. usque illuc : *Ad quartum per argumentum factum*, etc. *Extra* : sed littera singularis valde, quam etiam infra tangit, et non habetur communiter in omnibus originalibus in hoc loco.

Infra ad finem quæst. ante illam litteram immediate : *Ad argumenta contra intellectionem singularis*, etc. ponitur in aliquibus originalibus objectio talis. Contra, semper stat quod per se sentitur universale, quod est extra animam, hoc est illud, quod natum est denominari ab unitate, et satis facilis est solutio ex dictis, vel omitte, quia non necessaria.

Consequenter ibi : *Responsionem ad hoc quære, scilicet 3. d. primi*, etc. illud additum est, et non est de originali Doct. vera enim remissio ; sed non habetur in originalibus antiquis, et tenendo suppositum principale, nam est de littera, varie habetur bi littera in diversis, et aliqua adduntur, iquæ non sunt hîc supra lib. 1. et lib. 5. ad hoc plura patent, quære 45. 4. et alibi sæpe. Alios sequaces hujus hîc vide.

QUÆSTIO XIV.

Utrum singulare per se intelligatur ?

Arist. 1. *Physic. text.* 49. *et* 5. *Met. c.* 9. Philipon *ibid. c.* 8. Averr. *tom.* 9. D. Thom. 1. *p. q.* 86. *a.* 1. *quodlib.* 12. *q.* 8. Mirand. *de eversione singular. certam. lib.* 23. *sec.* 4. Aureol. 1. *dist.* 35. *q.* 4. *a.* 1. Rich. 2. *dist.* 24. *q.* 4. Durand. *dist.* 3. *q.* 7. Greg. *in* 1. *dist.* 3. *q.* 1. *a.* 1. Jandun. 3. *de anim. q.* 11. Apollinar. *q.* 12. Suar. *lib.* 4. *de Anim. c.* 3.

Quod sic videtur, quia ens per se est objectum intellectus per Avicennam 1. Metaph. c. 5. et non tantum ens in universali, sed quodlibet ens inquantum habet rationem entis ; quod ergo maxime est ens, maxime est intelligibile, sed prima substantia maxime est ens, quia maxime est substantia ex libro Prædicamentorum ; ergo, etc. Item, operatio realis non est nisi a singulari, sed movere intellec- 1. Cap. de Substantia.

tum objective est operatio realis; ergo, etc. Præterea 1. Posterior. t. c. 1. et 3. sicut per syllogismum cognoscimus conclusiones, ita per inductionem principia: sed nulla potentia arguit discurrendo per inductionem nisi intellectus; ergo sibi notiores sunt præmissæ conclusione; ergo per se intelligit singularia, a quibus arguit inducendo. Præterea, cognoscens differentiam per se aliquorum extremorum, per se cognoscit extrema differentia: sed intellectus per se cognoscit differentiam inter singulare et universale; ergo per se cognoscit utrumque extremum. Sic arguit Philosophus 2. de Anima. t. c. 145. et inde, de sensu communi. Præterea, intellectus rebus, quas intelligit, nomina imponit; imponit autem nomina singularibus, quibus etiam attribuit intentiones, puta hanc, singulare individuum, propositiones, oppositiones contrarias de eis facit, quæ pertinent ad intellectum. Nec illa reflexio quam ponunt, videtur multum valere, cum ista possint intelligi ante abstractionem universalis, imo dubitando cujus speciei sit hoc individuum. Præterea, nisi intellectus per se intelligeret singulare, quomodo voluntas potest per se velle actum singularem, et quomodo tunc peccaret? Videtur enim quod nullo modo, cum voluntas non possit per se velle, nisi quod est per se ab intellectu cognitum. Præterea, si repugnaret singulari, unde singulare est per se intelligi, quomodo posset Angelus per seipsum, et Deus se? ergo certum est, quod singularitas non impedit intellectionem.

Singulare per se intelligibile.

Intellectu intelligit singulare sicut voluntas vult illud.

2. Si ergo aliquid aliud hoc impediat, puta accidentia annexa separentur; si materialitas, vel quid aliud, certum videtur quod intra quidditatem non est nisi quidditas speciei signata; tolle igitur omnia impedientia intelligibilitatem, ita per se movebitur intellectus a singulari, sicut a speciei natura. Præterea, species genita cum sit essentialiter similitudo, non solum proximi gignentis ipsam, sed mediati, et hoc sub ista ratione objecti sub qua gignit, quia alia ratio requireret aliam speciem propter aliam repræsentationem, cum species in intellectu sit genita a singulari, sed mediate illud semper repræsentabit; licet enim novum lumen requiratur ad illam gignitionem in intellectu, quod potest dare intensius, vel minus intense repræsentare, nunquam tamen dabit aliud in repræsentatione objecti, quam illud a quo gignitur mediate, vel immediate. Respondeo, quod semper repræsentat istud a quo gignitur, sed non sub illa ratione, ita quod gignens eamdem rationem habeat inquantum gignens, cum ratione objecti repræsentari per speciem genitam; alioquin quamvis ponas, quod singulare primo intelligitur saltem, tamen oportet te concedere, quod a specie singularis in intellectu, possit abstrahi species universalis, alioquin universale nunquam intelligeretur, sequitur quod illa species, quam tu ponis universalis, per se repræsentaret singulare in ratione objecti.

3. Contra, si singulare per se intelligitur, duo singularia erunt duo per se intelligibilia, et cum intellectus simplex per se non intelligit nisi quidditatem, duo singularia habebunt duas quidditates, et per consequens duas definitiones, et ita erunt duæ species. Responsio, primum consequens est concedendum; sed intellectus non intelligit nisi quidditatem absolute universalis, vel hanc quidditatem, vel magis hoc *quid*, quia quidditas forte non habet inferius. Sed *quid* habet hoc *quid*, quod non est per accidens ens, ideo per se intelligibile, sed hæc duo *quid* non habent duas definitiones. Præterea ad principale arguitur, si singulare per se intelligitur, ergo non universale; consequens est falsum. Probatio consequentiæ, quia si singulare et universale per se intelligantur, aut ergo per eamdem speciem, aut per aliam; non per eamdem speciem, tum, quia illa repræsentaret omnia singularia sub propriis rationibus, et sic idem est principium cognoscendi plura ut plura; et similiter idem repræsentabit illud sub ratione distincti et indistincti, quæ sunt inconvenientia; tum, quia universale et singulare in ratione objecti simpliciter differunt; tum, quia semper simul ambo intelligerentur, nisi intellectus uteretur specie, nunc ad hoc, nunc ad illud, et istum usum oporteret, quod præcederet cognitio hujus et illius, non per aliam speciem; tum, quia utraque esset æque abstracta et omnia haberet eadem, ut videtur tam phantasma originans, quam intellectum agentem creantem, etc. quare ergo una est magis universale quam alia? Præterea, si primo gignitur species intelligibilis singularis ex phantasmate, aut congignitur alia universalis de eodem, vel etiam de illa, et tunc tot species erunt universalis quot singularium, et sic infinitæ; aut non necessario congignitur species universalis, sed tantum voluntarie, et hoc videtur irrationale omnino, cum gignitio speciei sit naturalis, aut secunda species universalis redit in idem cum prima, et auget eam, et sic cognitio universalis poterit intendi in infinitum; et etiam sequeretur, quod quanto plura singularia video, tanto perfectius cognoscam universale. Propterea, si singulare sit per se intelligibile, duo singularia habebunt duas species proprias in intellectu, et duas intellectiones actuales, et sic ex multis actibus circa utrumque potest generari habitus, qui sit per se illius objecti, cujus est actus; ergo duæ scientiæ erunt de duobus singularibus ejusdem speciei, quod videtur multipliciter impossibile, quia tunc duo accidentia ejusdem speciei simul in eodem essent. Tunc etiam nullus sciens aliqua de specie specialissima esset perfecte sciens, sed tantum in universali, nisi sciret de omnibus singularibus. Tunc etiam idem posset habere infinitas scientias, tamen, quia idem sciens de uno singulari propter hoc non sciret de alio; ergo oportet alio singulari intellecto, ad sciendum de isto, accipere scientiam de novo per inventionem, vel doctrinam, nec tunc per

[Margin: Tantum intelligitur quidditas.]

unam artem ædificandi sciret aliquis facere domum nisi unam. Respondeo ad hoc, non omnis intellectio per se iterata generat habitum scientiæ, nisi sit cujusdam de quodam per medium, quod est definitio; de duobus singularibus non intelligitur aliquid per duo media, quæ sint definitiones. Contra, ibi est hoc subjectum, hæc passio, hæc causa, quare ergo non est alia scientia?

SCHOLIUM.

Adductis optimis argumentis ad utramque partem, solvit in favorem D. Thomæ argumenta partis affirmativæ, sed explicat et refutat solutiones primi et secundi, remittens se ad dicta q. 3. l. 2. ubi agit quomodo substantia pro nunc sit a nobis intelligibilis, et tangit singulare esse per se intelligibile, quod etiam tenet 2. d. 3. q. 6. ad secundum et q. 11. et q. 22. de An. ubi multa de hoc adduxi argumenta partis negativæ hîc adducta n. 3. solvit quæst. seq. a n. 4.

4. Ad primum argumentum pro alia parte dicitur, quod ens est objectum intellectus, non tamen ut communissimum, sed ut extendit se ad quodlibet ens immateriale, vel consideratum ut immateriale, hoc est abstractum a materia, non simpliciter, sed individuali, tale autem abstractum est universale. Aliter dicitur, detur quod ens, ut extendit se ad quodcumque, sit objectum intellectus. Quando dicitur ultra, quod singulare est maxime ens, hoc falsum est in materialibus, per se loquendo, imo illud quo formaliter est aliquid singulare, ut materia individualis, magis facit ad *non esse*, quam si *esse* speciei per se esset sine tali materia, quia illa est principium corruptionis.

Solvit argumenta secundum viam D. Thomæ.

Et quando dicitur, quod prima substantia maxime est substantia, verum est ut *substantia* dicitur a *substando*, quia pluribus substat, ita intelligitur dictum in Prædicamentis, non autem maxime substantia, quia perfectissima in essendo. Ad secundum, quando dicitur quod movere realiter est singularis, dico, quod movere intentionaliter imprimendo speciem, potest esse objecti universalis. Aliter dicitur, quod intellectus non movetur intentionaliter ab universali, sed ab intellectu agente principaliter, et phantasmate instrumentaliter, quorum utrumque est singulare. Ad aliud dicitur, quod intellectus primo intelligens universale, considerat se per aliquid illud intelligere, et non per essentiam suam, quia denovo illud intelligit; ergo per aliquid in se factum, quod non potest esse, nisi sensus et phantasma aliquid receperint a singulari extra; ergo sic reflectendo intelligit singulare, et cum sic intellexit, comparationes facit, et inductionem et intentiones attribuit.

Quomodo prima substantia est maxime substantia.

Singulare quomodo intelligitur?

Ad aliud, lumen quod est principale efficiens gignitionis speciei de aliquo, magis confert speciei vim repræsentandi objectum sub certa ratione quam originans, licet originans, det sibi vim repræsentandi naturam objecti in se.

Ad aliud, conceditur quod singularia immaterialia sunt per se intelligibilia, non materialia, quia principium individuationis in eis est materia individualis. Prima responsio, et secunda, et tertia, et quinta satis videntur esse secundum sententiam Thomæ, 1. part.

85. et 86. q. prima, et aliam viam quære de objecto intellectus in 2. quæst. 3. in fine.

5. Contra responsionem secundam ad primum argumentum principale, et contra responsionem septimi argumenti : Singularitas non est per se causa non intelligibilitatis, hoc enim concedit responsio ad septimum, et oportet concedere de Deo, saltem natura individui nihil addit ultra naturam speciei, nisi singularitatem; ergo nihil est in singulari impeditivum intelligibilitatis, quia nec forma speciei, nec materia, nec singularitas alterius, vel amborum , et nihil est in natura singulari lapidis, nisi materia singularis, et forma singularis lapidis. Contra primam responsionem ad secundum argumentum : Movens intentionaliter , prius naturaliter est, quam species ab ipso impressa sit in intellectu possibili, sed illa prius naturaliter est ibi, quam objectum cujus est, sit ibi, ut cognitum in cognoscente ; si ergo universale secundum quod universale movet intentionaliter, illam speciem imprimendo, prius naturaliter universale ut universale, habebit aliquod esse, quam sit in intellectu ut in cognoscente. Sed illud prius est esse extra intellectum ; igitur universale secundum quod universale, habet *esse* extra intellectum, et aliud quam cognosci.

univer- le impri- nit spe- em et a arte rei.

Contra responsionem secundam, cujuslibet potentiæ passivæ proprium objectum est ejus motivum ; ergo proprium objectum intellectus possibilis est phantasma, vel intellectus agens. Respondeo, propositio prima est falsa, nam potentia cognitiva non tantum habet recipere speciem objecti, sed etiam tendere per actum suum in objectum. Et istud secundum est essentialius potentiæ, quia primum requiritur propter imperfectionem potentiæ, et objectum principalius est objectum, quia in ipsum tendit potentia, quam quia imprimit speciem. Quod patet, si Deus imprimeret speciem intellectui, vel oculo, eodem modo ferretur in objectum, sicut modo, et objectum ita esset objectum : Sed Deus non esset objectum, quia in ipsum non tendit potentia, et tamen ipse imprimit, sicut impressit Angelo species creaturarum. Hæc ergo est vera : cujuslibet passivi est aliquid motivum per se , sed non oportet in potentiis apprehensivis, quod illud motivum sit proprium objectum potentiæ sub ratione qua est motivum, sed oportet, quod ipsum sub ratione qua objectum, terminet actum potentiæ. Hoc patet in voluntate, qui enim dicunt eam passivam, dicunt eam moveri ab objecto, secundum quod intellectum est; sed tendere in objectum non secundum quod est in intellectu sed secundum illud, quod est in se, juxta illud Commentatoris 12. Metaphysicæ, commento 36. *Balneum secundum quod est in anima, movet appetitum effective, sed secundum quod est in se extra movet ut finis.* Sed propria ratio objecti voluntatis est ratio finis, et ut res est in se, et non ratio efficientis, nec ut est in intellectu ; ergo patet falsitas propositionis, et quomodo verificatur. Imo nec est vera in potentiis naturalibus,

ntellectus ens non st objectum possibilis, neque antasma.

An objectum qua tale sit proprium motivum potentiæ ?

Balneum effective movet ut intra, ut finis, ut extra.

Finis extra objectum voluntatis.

objectum enim propriæ potentiæ passivæ est accidens, vel ens actu ad quod terminatur, et illud non agit in potentiam passivam, sed aliud in ipsam agens producit istum actum, vel istud ens actu. A simili hæc est falsa : Omnis potentia activa nata est per se agere in suum objectum. Si objectum suum sit terminus suæ actionis, terminus intellectus agentis non est ipsum phantasma in quod agit, sed universale, saltem in cognitivis videtur verum. Intellectus enim Dei est activus respectu suæ essentiæ, non tamen agit quidquam in ipsam. Similiter voluntas nostra nihil agit in objectum suum, etiam secundum ponentes ipsam esse activam, sed tamen sua actione tendit in objectum. Probatur ergo falsitas primæ, quia nec omni, nec soli objecto contingit, vel convenit movere; ergo, etc.

Dictum est quidem igitur, et nunc ipsum verum, et tamen amplius, et manifestius dicemus repetentes. Nam quæcumque sunt rationis partes, et in quas dividitur ratio, hæ sunt priores, aut omnes, aut quædam. *Text. commenti* 35.

QUÆSTIO XV.

Utrum singulare sit per se intelligibile a nobis?

D. Thom. *hîc lect.*9. *et de anim. q. unic. a* 20. Ant. And. *hîc q.* 13. Fland. *ibid.* 21. *a* 2. Scot. *q.* 22. *de anim.* Cavellus *ibid.* Vide citatos ante *q. proxime præcedentem.*

1. Text. com. 35. Text. com. 66. Idem 1. Videtur quod non, auctoritatibus. Et primo auctoritate Aristotelis hîc; videtur enim dicere, pluries ostendere, quod abeuntibus a sensu, etc. Item 2. de Anima, *sensus est singularium, intellectus universalium.* (Physic. et 1. et 2 posterior.) Ex quo multipliciter arguitur hîc, quia diversarum potentiarum sunt diversa objecta, et in permutando. Et etiam deducitur de proportione potentiæ ad subjectum, secundum materiale et immateriale; intellectus Angelicus omnino immaterialis, sensus omnino materialis, intellectus noster medio modo; ergo consimiles conditiones objectorum. Additur etiam quarto, quod materia secundum se est ignota, illam includit singulare. Major habetur in isto cap. t. c. 35. et ad hanc intentionem videtur. Minor habetur ex de Cœlo et Mundo. t.c. 92. *Cum dico hoc cœlum, dico materiam*, etc. Item *quod quid est* objectum intellectus, ex 3. de Anima, t. c. 10. et inde, singulare non habet proprium *quod quid est,* tum quia tunc esset definibile; tum quia tunc de ipso esset scientia propria, quorum utrumque est contra Aristotelem cap. penultimo hujus, t. c. 53. contra Platonem, et improbat secundum, quia tunc quandoque scientia esset scientia, quandoque non scientia. Tum, etiam tertio, infinitæ possent esse scientiæ, quia infinitas non repugnat singularitati; unde propter hanc rationem secundum Porphyr. Jubet Plato quiescere, et singularia ab arte relinquere. Tum etiam quarto, habens notitiam perfectam de specie specialissima, haberet imperfectam, et in potentia tantum de quolibet singulari, sicut est de genere et specie, Sed hoc consequens improbatur, nam agens per cognitionem non potest per-

Singularia ab arte relinquenda secundum Platonem

fectissime sic dirigere in agendo, nisi cognoscat perfectissime agibile quantum possibile est, artifex autem per artem tantum habens universalem cognitionem de domo, perfectissime se dirigit in faciendo hanc domum ita perfecte, sicut si hanc perfecte eamdem prius novisset; igitur domus facta non est nata perfectius cognosci ab ipso, quam in universali.

2. Item ad principale, si singulare per se intelligitur, universale per se non intelligitur, consequens est falsum. Probatio consequentiæ, aut universale intelligeretur per eamdem speciem, per quam et singulare, aut per aliam; non per eamdem, tum quia idem, quomodo repræsentabit aliquid sub ratione distincti et indistincti? tum quia aut sic per eamdem, quod unica species, quæ est ipsius universalis, est etiam omnium singularium, aut quæcumque est alicujus singularis propria, illa etiam cum hoc est ipsius universalis. Non primo modo, quia unica species non est distincta ratio cognoscendi plura, ut plura; non secundo modo, quia tunc essent tot intentiones universalium, quot singularium. Non secundo principali modo, tum quia tunc pari ratione manet specialis universalis cum specie cujuslibet singularis, et tunc infinitæ species erunt universalis; aut si secunda intendat primam, poterit intendi cognitio universalis in infinitum; quicumque enim plura singularia intelligit, perfectius intelliget universale. Tum, quia quando duæ species infuerint, quare altera est universalis, et altera singularis, cum ab eodem phantasmate gignantur, et virtute ejusdem intellectus agentis?

Contra, intellectus concipit differentiam inter universale et singulare; igitur extremum, et utrumque secundum propriam rationem, quia tantum sic differunt. Item, discurrit a singulari ad universale, et e converso; ergo cognoscit utrumque extremum discursus. Item, singulare solum movet intellectum, quia movere illud est actio realis; ergo est suppositi. Item, virtus inferior, ut sensus potest cognoscere singulare; ergo magis superior. Item, species per se repræsentat illud a quo gignitur, quælibet species intelligibilis primo gignitur a singulari, non ab intellectu agente, quia tunc esset ejus species, et principium intelligendi ipsum. Dicitur, quod in alio lumine aliud repræsentat. Contra, lumen non facit aliam speciem, species ex natura sua repræsentat illud cujus est. Exemplum de quercu putrida non valet, quia duæ rationes agendi concurrunt, secundum quarum utramque in lumine semper agit, sed altera actio est imperceptibilis sensui, quando fit fortior actio, scilicet lucis incorporatæ, ibi quando color movet in præsentia luminis majoris; quando autem fortior non potest esse propter defectum luminis, minor percipitur. Item, ad principale, nullius est distincta memoria, cujus non præcessit distincta apprehensio, intellectus suorum actuum, qui non sunt sensibiles habet distinctam memoriam, ut patet, et hoc inquantum singulares; ergo et 3.

Singulare posse per se intelligi.

Quercus putrida quare videtur nocte non die ? Scot. 1.d.3. q. 7. n. 7.

distinctam notitiam habet eorum, quando insunt.

An singulare sit per se intelligibile. Metaphysica. et animastica quæstio.

Responsio, quæstio est Metaphysica, quatenus quærit de intelligibilitate singularis respectu intellectus simpliciter, pertinet ad librum de Anima, quatenus quærit de intellectione singularis respectu intellectus nostri, etc. De primo articulo primo videndum est, quomodo singulare sit per se intelligibile. Secundo, quomodo est primo intelligibile. Tertio, quomodo simpliciter erit sumptum primum intelligibile respectu duplicis intellectionis.

SCHOLIUM I.

Primum dictum, *singulare est per se intelligibile.* Secundum, *est per se primo,* id est, adæquate, *intelligibile.* Tertium, *singulare abstrahens ab existentia non est primo intelligibile per intuitionem* Ratio pro singulis dictis est satis clara. Vide Doctorem fuse de hac re, q. 22. de Anim. et ibi nostrum Commentarium.

Singularitas non impedit intelligibilitatem.

4. De primo : Intelligibilitas absolute sequitur entitatem, ut dictum est 6. q. ultima, singulare totam entitatem quidditativam superiorum includit, et ultra hoc gradum ultimæ actualitatis et unitatis, ex quæstione de individuatione, quæ unitas non diminuit, sed addit ad entitatem et unitatem, et ita ad intelligibilitatem. Item, singulare nihil includit, quod non includit universale, nisi gradum prædictum, sed non excluditur ab ipso intelligibilitas, ratione alicujus inclusi in universali, quia tunc universale non esset per se intelligibile, nec ratione illius gradus, quia tunc Deus, vel Angelus singularis, non esset per se intelligibile; ergo, etc.

De secundo : Primo intellectum est, quod adæquat actum intelligendi, puta quando videtur quantum bipedale, ut adæquat visionem, pars ejus licet per se videatur, non tamen adæquat visionem; sic quando species intelligitur, ut adæquans intellectionem, illud est primo intellectum, non genus, nec differentia primo intelligitur, licet utrumque per se intelligatur. Ad propositum, quodcumque aliud a singulari intelligitur, includit incomplete singulare, quantum ad quidquid intelligibilitatis est in eo, quia nec includit gradum, quo singulare est singulare ; singulare autem includit complete quidquid est intelligibilitatis in quocumque superiori. Non est ergo natum intelligi singulare, ut pars inclusa in primo intellecto, sed tantum ut primum intellectum, in quo alia quæcumque superiora per se intelliguntur. Juxta hoc additur, quod ideæ divinæ maxime erunt singularium, quia distincte repræsentant omnia alia intelligibilia a Deo.

Per se intelligibile, et primo intelligibile, differunt.

De tertio : Intellectio est duplex, una quidditativa, quæ abstrahit ab existentia, alia quæ dicitur visio, quæ est existentis, ut existens. Prima licet sit communiter respectu universalis, potest esse primo respectu singularis, et quando est singularis, est ejus primo, non enim singulare ex se determinatur ad existentiam, quia abstrahit, sicut et universale; intellectio secunda est simul totius, id est, singularis inquantum existens. Et

Intellecto abstractiva et intuitiva.

sic exponendo simul totum apud Aristotelem non includet aliquod accidens, sed tantum existentiam, quæ non est de ratione alicujus, nec inquantum *quid,* nec inquantum hoc participans *quid;* non est autem singulare primo modo, objectum intellectionis secundæ, nec e converso, sicut exponetur respondendo ad secundum argumentum.

SCHOLIUM II.

Singulare pro hoc statu non posse a nobis distincte intelligi vel sentiri, de quo late Doctor de Anim. q. 22. Ratio est forte, quia propter peccatum impedimur, ne singularia, vel substantias distincte pro nunc intelligamus, ut velle videtur Aug. citatus a Scoto 2. d. 3. q. 8. et 1. d. 3. q. 3. num. 24.

5. De secundo articulo principali, primo videndum est, quomodo intellectus noster in hoc statu non intelligit per se singulare, nec sensus sentit. Secundo, quomodo aliquo modo intelligimus singulare, et sentimus, et quomodo non.

De primo ostenditur, quod ita est, sic : potentia cognoscens per se aliquod objectum sub aliqua ratione, circumscripto quocumque alio, illo remanente, cognoscet illud per se; non sic est de intellectu, nec de sensu nostro respectu singularis; ergo, etc. Probatio primæ partis minoris : distinctissima intellectio singularis videtur esse alicujus intentionis, quam intellectus distincte cognoscit; sed posita illa præcise, amota differentia temporis, amoto alio et alio gradu intentionis, et sic de omnibus accidentibus illi intentioni, non videtur quod intellectus noster sciat distinguere vel discernere, si ostendatur sibi a quacumque alia intentione singulari ejusdem speciei; ergo, etc. Probatio secundæ partis minoris per idem : hæc albedo ponatur simul in loco cum illa albedine, manet ergo hæc et hæc, illa et illa, quia hæc non est hæc, per hoc esse in loco, alia numquid sensus discernit in eodem loco duas esse albedines numero, si sint æque intensæ? non. Quomodo etiam visus discernit diversitatem solarium radiorum, qui tamen a quibusdam ponuntur continue variari?

[ngulare o nunc n intel- gitur.]

[Sensus non discernit inter duas albedines omnino similes, et æquales nec inter radios solares Scot. 2. d. 3. q. 1.]

Contra illud objicitur, quod numerus propriorum sensibilium est per se sensibilis. Respondetur, quando utrumque sensibile secundum illam unitatem, secundum quam est principium numeri, est proprium sensibile, talis non est unitas singularis proprie dicta, hujus primi quæritur *propter quid.*

Respondeo, nulla potentia cognoscitiva in nobis cognoscit rem secundum suam absolutam cognoscibilitatem, inquantum scilicet est in se manifesta, sed solum inquantum est motiva potentiæ, quia potentiæ cognitivæ hîc moverentur ab oppositis; natura autem non movet secundum gradum singularitatis. Tum, quia ille gradus non est principium actionis, sed limitativus principiorum actionis, tamen a posteriori, quia non est principium assimilandi, sed natura tantum, et idem est principium agendi et assimilandi.

[Singularitas non est ratio agendi.]

Contra, operationes sunt singularium, primo hujus. Respondeo, si intelligatur de principio quo,

exponitur, illud est naturæ, non sine singularitate, non tamen singularitate formaliter. Contra, dictum est quod intellectus noster in hoc statu non potest cognoscere

Quomodo operationes sunt singularium?

singulare, sub ratione qua est singulare, quia natura non movet secundum gradum singularitatis, quia ille gradus singularitatis non est principium actionis, sed limitativus principiorum actionis. Sed hoc si verum esset, concluderet quod Angelus non intelligit singulare, ita quod singularitas sit modus intellecti, qui ejus intellectus est passivus. Ideo dicitur corrigendo, quod omnis entitas actualis

Quando singularitas est ratio agendi?

cujuscumque rationis, est ratio agendi in intellectum actione intelligibilitatis, quia sic actus et intelligibile convertuntur. Probatur de existentia, quæ est alterius rationis ab entitate quidditativa et individuali, quæ tamen movet ad intellectionem, quæ est visio; non tamen entitas individualis, vel existentiæ est principium actionis naturalis distinctæ contra actionem intelligibilitatis intellectualem, ita enim quantitas est activa. Ex hoc sequitur, quod intellectus immediate receptivus actionis objecti, potest moveri a singularitate, non autem qui est receptivus mediante actione naturali; tantum primus est intellectus Angelicus, qui videt immediate singulare materiale; secundus est noster intellectus, in quem non agit natura, nisi mediante gignitione in sensum, quæ potest dici actio naturalis materialis respectu illius, quæ est intelligibilis in intellectum.

Contra, intellectus noster habet aliquam intellectionem, quæ dicitur visio, quæ potest esse naturæ existentis sine visione singularitatis, sicut visus oculi videt; ergo intellectus noster est immediate receptivus actionis a re; ergo a singulari. Hoc conceditur, aliter non esset memoria in intellectu, ut est præteriti, illa enim non est, nisi cujus fuit visio intellectualis; et tunc corrigitur, quod omnis entitas actualis est ratio agendi immediate in intellectum, qui capax est, non cujuslibet actionis immediate, sed a tali entitate, sic intellectus Angeli a quacumque entitate, noster non, nunc ab entitate individuali. Quæ ratio cum sit capax actionis ab existentia, quæ magis videtur alterius rationis. 7.

Item, quare Angelicus, non noster? nonne potentiæ ejusdem rationis sunt respectu omnis entitatis? Istud poni potest tertium, cujus non est causa in natura potentiæ intellectivæ cum illis duabus de phantasmate, et tunc Angelicus potest, quia perfectior, nec passivum a pluribus est imperfectius, quando non potest perfici nisi patiendo, sicut perspicuum non est minus perfectum, quod est illuminabile a quocumque luminoso, quam quod tantum a Sole. Ulterius de intellectu agente potest dici, quod non habet actionem circa intelligentiam; et ideo nulli objecto coagit in intellectione visiva, quæ est immediate in intellectiva, non mediante specie in memoria. Tunc enim non esset visio, sed nec intellectus agens objecto nato intelligi visive, coagit ad speciem in memoria, quia illa fit ibi mediante visio-

ne, et ita ab intelligentia, non ab intellectu agente. Itaque cùm omnis entitas, quæ est actu in re, nata sit ab Angelo videri, nulla requirit intellectum agentem, nec in nobis natura, quæ nata est videri, et est actu in re, ut natura. Sed nec in nobis respectu singularis, quia si esset natum movere intellectum nostrum, esset ad visionem universalem, ut universale non est actu in re; et ita non est actu sub ratione talis intelligibilis, nisi fiat in memoria, quia intelligentia præsupponit actu intelligibile; ergo non potest fieri in memoria ab intelligentia, sed tantum ab intellectu agente, non a re tantum, quia non sic est indeterminata, nec nata est sola agere nisi in intelligentiam, nam in Angelo et nobis tantum propter universale est intellectus agens.

SCHOLIUM III.

Singulare pro nunc intelligitur a nobis per reflexionem, et confuse tantum, et explicat modum, etsi nihil resolvat, de quo fusius agit q. 22. de An. ubi in commentario egi de hoc a num. 13. posui varios de hoc dicendi modos. Solutiones Doctoris sunt obscuræ. Vide Antonium Andream hîc quæst. 13. quia clarius ea proponit et solvit. Vide etiam Scholium ultimum q. 13.

8. De secundo dicitur, quod intelligimus singulare reflectendo ad phantasmata, intelligitur enim per lineam reflexam secundum Aristotelem in 3. de Anima, text. comm. 10. Commentator habet lineam sphæralem, et ipse sic exponit, et quidditas abstrahitur a quiddi- (Quomodo intelligitur singulare?) tate, donec restet quidditas a qua non posset abstrahi, sed tunc esset linea recta, non sphæra, nec sphæralis. Aliter exponitur, quod in phantasia confusum est substantia cum accidentibus, vel multa accidentia mutuo se contrahentia; intellectus intelligendo universale, abstrahit quodcumque illorum; intelligendo tandem ut intelligat singulare secundum naturam, quæ est hæc, non inquantum hæc, sed cum accidentibus propriis, huic componit subjectum cum accidentibus, et ita terminus *a quo* et *ad quem* reflexionis, est confusum, et in medio est distinctum. Unde dicitur, quod non tantum sunt nomina secundæ intentionis conditiones singularis exprimentia, ut *singulare, suppositum,* etc. sed etiam aliqua primæ intentionis, ut *individuum, unum numero, incommunicabile,* etc. Natura igitur determinata istis, intelligitur, et est conceptus non simpliciter simplex, ut *ens,* nec etiam simplex quidditativus, ut *homo,* sed tantum quasi per accidens, ut *homo albus,* licet non ita per accidens; et iste est determinatior conceptus, ad quem venimus in vita ista, nam ad nihil devenimus, cui de ratione sua inquantum a nobis cognoscitur, contradictorie repugnat alteri inesse, et sine tali conceptu nunquam concipitur singulare distincte. De hoc autem, et quomodo aliter singulare sit intelligibile, quære quæstione de Universali. Quomodo autem est sensibile, quære in solutione 2. argumenti.

Ad argumenta igitur : Ad primum, quod dicta Aristotelis hîc communiter sunt de simul toto (Infra q. 18. 9.)

illud enim immanifestum est recedens a sensu, et scientia fieret non scientia, quia habitus idem manens mutato objecto, mutaretur. Ad aliud, illud est modus objecti, non ratio intrinseca, neque cognita. Contra, quæ differentia inter objectum sensus et intellectus? Respondeo, sensus est subordinatus; ergo objectum secundum omnem rationem subordinatur, ideo non valet proportio permutata, sicut nec in aliis ordinatis. Sed quomodo est sensus singularis determinate magis quam intellectus? Respondeo, sensus simul totius est, et ideo actus sensus non est abstractus ab existentia, intellectio autem abstrahitur.

Proportio per mutata non valet in his quorum unum est superius ad alterum.

Et est ista conditio objecti, non tantum per accidens concomitans, sed per se inquantum sensatum; per accidens autem semper concomitatur intellectionem quidditativum, de qua loquitur Aristoteles ut plurimum, quia de visione intellectuali nihil videtur locutus.

Sensus non abstrahit ab existentia intellectus sic.

Singularitas conditio sensationis.

Ad deductionem de organico ignis, non est organicus, nec virtus in semine, non tamen producunt universalia solummodo; sequitur, ergo non determinatur ad objectum ex natura organi, quæ est determinatæ complexionis, sicut determinantur sensus; aliunde potest determinari, et sensus indeterminari, quia natura ut natura est principium agendi in sensum. Ad illud de materia : de simul toto exponitur, quod est mutabile, et ideo ignotum, id est non scibile.

Quomodo materia est ignota?

Supra q.13.

Ad secundum principale, major falsa est ex quæstione de individuatione, quia ille gradus individualis facit unum de se cum natura. Primum consequens de definitione conceditur, et secundum, si scientia hujus dicitur habitus inclinans ad speculandum aliquid de hoc, inquantum hoc. Aristoteles exponitur de simul toto. Et quod objicitur de infinitate, quodlibet infinitorum est scibile nobis, non omnia simul, sicut si species ponantur infinitæ, ultimum de scientia in potentia conceditur. Et cum improbatur per artificem, respondetur, quod facit singularitatem per accidens, quia nullam per se, quam inesse consequitur singularitas, facit autem per accidens, quod non per se cognoscit; ducitur enim ratio ad oppositum, quia est possibile cum alia intellectione per evidentiam rei. Ad tertium principale, videtur ostendere, quod per nullam intellectionem, quam modo habemus, abstrahendo sic possibile sit dare modum, quo universale per se intelligatur, et singulare per se, et est pro primo secundi articuli; vel ad primum secundi articuli principalis, aut si est possibile, quære in quæstione de Universali.

Difficile universale simul cum singulari, per se intelligi.

Ad argumenta contra 1. 2. et 4. intelligitur de conceptu non simpliciter simplici, vel simul toto, secundum prædicta tertium et quintum de natura, quæ est singularis, sextum de aggregato cum accidentibus.

ANNOTATIONES
ad Quæst. 14. *et* 15.

Sequuntur quæstiones 14. et 15. de intelligibilitate singularis, t. c. 35. quæ 10.
etiam communiter occurrunt, et in quibus

varii varie sentiunt, quarum ordo ad præcedentem et sequentem quæstionem posset ponderari, nam in aliquibus sequuntur sequentem hîc; et sic videntur fundari in textu, sed de hoc parum refert, prima etiam istarum non videtur multum necessaria, quia eadem fundamenta pro et contra fere habentur in secunda; ideo posset notari *Extra,* sed ad majorem expressionem possunt legi ambæ. Nam una est de intelligibilitate singularis absolute, alia in ordine ad intellectum nostrum, supra etiam lib. 1. q. 5. in aliquibus originalibus ponitur tota hîc 14. sub brevitate tamen, et satis bene esset ibi ab propositum, ut ibi notavi.

Processus Doctoris in hac 14. satis patet, arguit enim ad utramque partem copiose, et solvit secundum viam Thomæ argumenta principalia, et impugnat in fine solutiones. Ad argumenta alterius partis habentur responsiones q. 15. et supra lib. 2. ubi se remittit. In 2. etiam Sententiarum d. 9. et 3. plura ad hæc habet, et in q. Collationum, et in q. lib. de Anima, et in Theorematibus propositione 3. et in 4. dist. 45. et in 3. d. 14. et in Quodlibeto, quæst. 13. et in 3. d. primi quæ in quæst. sequente amplius pertractari habent.

In q. 15. arguit etiam ad partes fere ut prius copiose, ubi post oppositum ibi : *dicitur quod in alio lumine*, etc. usque illuc : *Item ad principale,* etc. assignatur *Extra* ab aliquibus.

Resolutio quæstionis in duobus articulis satis clara est, et notabilis valde in 2. arg. principali, parte 1. ibi : *Contra*, *dictum est, quod intellectus noster,* etc. usque illuc, *de secundo dicitur*, etc. assignatur *extra* ab aliquibus, sed tota littera valde notabilis est, et subtilis atque singularis, quare legatur et exponatur attente ubique. Opiniones antiquorum et modernorum, adde hîc si volueris. Vide supra 1. Phys. et 2. et 3. de Anima, et in hoc 7. et 2. Sententiarum d. 3. et alibi. Vide Occham in primo, et quodlibetis, et defende veritatem Scoticam ubique. De modo vero cognoscendi singulare, nota valde ea, quæ ponit Doctor in 2. parte 2. principalis argumenti, et quære alios varie ad hæc, ubi prius infra magis in q. de Universali hîc singularissime repetit. Vult breviter Doctor hîc, quod singulare est per se intelligibile, et primo, et abstractive, et intuitive, sed non a nobis pro statu isto, sub propria ratione et unitate, nisi in conceptu quodam vago seu confuso, aut certe aggregato, et hoc maxime cognitione abstractiva; sed de intuitiva dubium videtur, ubi poterit lector conclusiones ordinate proponere plures, vel unam ut posui.

Quoniam autem definitio ratio est, et omnis ratio partes habet, ut autem ratio ad rem, et pars rationis ad partem rei, similiter se habet. *Text. com.* 33.

QUÆSTIO XVI.

Utrum in rebus materialibus materia sit pars quidditatis rei?

Arist. 2. *Phys. cap.* 1. *et* 1. *Metaph. cap.* 7. *text.* 51. Aver. *ibid. Comment.* 21. *et* 34. Alb. 1. *Metaph. text.* 12. Avicen. 5. *Metaph. cap.* 4. S. August. 19. *de Civit. cap.* 9. Damasc. *lib. de fide. cap.* 3. Alens. 3. *p. q.* 6. D. Thom. 1. *p. q.* 85. *art.* 4. *et* 1. *contra Gent. cap.* 21. Ferrarien 1. *contra Gentes*, *c.* 21. Capriol. *in* 4. *dist.* 44. *q.* 1. *art.* 1. Jandun. *hîc q.* 12. Anton. Andr. *ibid.* Ægid. *q.* 2. Flandria. *q.* 19. *art.* 3. Conimbr. 1. *Phys. cap.* 9. *q.* 10. Suar. *disp.* 36. *Metaph. sect.* 2. Vide Scotum *in* 3. *dist.* 22. *q. unica.*

Quod non, auctoritate 5. hujus, 1.
cap. de Causa : Omnes partes definitionis sunt formæ. Item ibidem, *Forma est, quod quid erat esse;* ergo sola forma pertinet ad quiddita-

Text. com. 2. inde. hîc text. com. 35. et 2. Phys.

tem. Item 7. text. com. 35. *quod quid erat esse* animalis, est anima. Item, in eodem cap. text. comm. 34. materiale nunquam secundum se est dicendum, sed illud quod non secundum se inest, non pertinet ad quidditatem. Item, inferius, text. com. 35. quæcumque partes in quæ dividitur, ut materia, sunt posteriora, sed nullum posterius pertinet ad quidditatem. Item, *quod quid est,* est principium cognoscendi illud cujus est, sicut habetur in cap. præcedenti, text. c. 20. et 21. et inde, sed materia non est principium cognoscendi illud cujus est. Probatio minoris in commento c. materia sive sensibilis, sive intelligibilis, secundum se, est ignota, idem primo Physic. comm. 35. Item, in dictis secundum se, *quod quid est* est idem cum eo cujus est; ergo nihil pertinet ad definitionem, quod prohibet hoc, sed in omnibus habentibus materiam non est idem. Minor probatur in isto cap. text. com. 39. dicit enim sic, materia est omnis illius, quod non est idem cum suo *quod quid est,* et inferius text. com. 41. dicit, concepta cum materia non idem. Item 8. hujus, c. de Forma, text. com. 8. homo, et homini esse, non idem, nisi anima sit homo. Item, in epilogo illius cap. text com. 40. quæ sunt partes, ut materia, non inerunt in ratione substantiæ. Si exponatur de materia individuali, contra, ita posset negare partes formales esse partes rationis, quia forma individualis non inest in ratione universalis, sed non videtur ita negare de forma, sicut de materia. Dicitur, quod Aristoteles negat in hoc cap. text. c. 35. de hac forma, quod sit pars quidditatis hominis, sicut et de hac materia, sic de hac anima, sicut de hoc corpore. Contra, communiter excludit materiam, non communiter formam. Item, hîc in littera, text. com. 35. ex hac ratione universaliter videtur dicere quod substantiæ simul totius quodammodo est definitio, quodammodo non, quia secundum speciem est, secundum materiam non est, quia indeterminata est materia. Idem Commentator, comm. 35.

Oppositum in isto cap. text. com. 33. Incisio non pertinet ad definitionem, sed quæ syllabæ eam quæ est elementorum, sed elementa pertinent ad materiam. Item ibidem, text. comm. 36. si anima non est animal, tunc dicendum quod anima non est tota quidditas, ita intelligitur solutio sua. Item, contra Platonem, text. com. 36. Parabola Platonis non bene se habet, quia non est simile de circulo et homine; superfluum est enim auferre materiam a quidditate rerum, quia quædam sunt hoc in hoc, scilicet forma in materia, sicut in naturalibus.

SCHOLIUM I.

Sententia Averrois, quam Albert. Jandun. et alii sequuntur, materiam in materialibus non esse de quidditate, sed solam formam, refutat eam Doctor variis locis Aristot. et rationes ejus destruit. Idem præstat 3. d. 22. num. 9. ubi rationes hujus sententiæ ducit ad oppositum. Solvit argumenta Averrois optime explicans, quomodo potentia remota ad corrumpi sit scibilis per medium commune, abstrahens ab existentia, proxima vero non.

2. Commento 35. hujus 7. sed est 3. hujus cap.

Dicitur secundum Commentatorem isto cap. commento 3. a. quod non pertinet ad definitionem; unde dicit, quod quædam definitio est, ubi apparet materia, quædam ubi non apparet materia; ubi apparet materia, ibi una pars posita non pertinet, materia scilicet ubi non apparet quælibet pars posita, pertinet. Item, ratio ad hoc c. 4. vel 5. hujus 7. omnia facta a casu et ab arte habent materiam, et illa est, qua res potest esse et non esse, ibidem; si ergo materia sit principium, per quod aliquid possit esse et non esse, si esset pars definitionis, *quod quid est* posset per se generari et corrumpi, contra Philosophum, cap. 4. hujus 7. et penultimo, text. com. 34. et 53. Confirmatur, quia materia secundum aliquos ponitur principium individuationis, ideo prohibet intelligibilitatem secundum Avicennam 8. Metaphysicæ; igitur quidditas cum sit per se intelligibilis, oportet quod abstrahatur a materia. Additur, quod materia non est qua res est, sed qua potest esse et non esse, *esse* autem aut *non esse* non est de quidditate rei. Item, materia manet, quidditate in isto corrupta.

Text. com. 22. Materia est qua res potest esse, et non esse.

Contra illam positionem sunt auctoritates adductæ. Item 8. hujus, in fine primi cap. text. com. 6. quod quid quidem tantum differunt, actum quidem totum compositum, qui ponunt materiam et formam. Item in eodem cap. 3. text. comm. 9. secundo contra Platonem, *omnis definitio habet quid, quale, et oportet hoc esse ut materiam, illud ut formam*; nisi ergo materia pertineret, non haberet contra Platonem, quod idea non est definibilis, quia est sola forma; ergo quod definitur vere habet materiam et formam, et utrumque pertinet ad definitionem. Item, ratio omnis 7. hujus, text. com. 33. idem in 8. text. com. 2. habet partes, et sicut partes rationis ad rationem, sic partes rei ad rem. Sicut ergo omnes partes præcise exprimunt totam rem, ita omnes partes rationis rationem rei. Item, perfectissime cognoscitur unumquodque quando cognoscitur quid ipsum est 7. hujus, text. com. 20. et 21. sed impossibile est perfecte cognoscere rem, non cognita materia ejus; ergo forma non est tota quidditas ejus, quod habet materiam. Probatio minoris Philos. 2. hujus, text. com. 13. si species causarum essent infinitæ, nihil esset cognoscibile, quia infinita non possunt cognosci; ergo ad cognitionem rei perfecte, oportet cognoscere omnes causas. Item 8. hujus, text. com. 11. ibidem de materiali substantia, idem plane. Item, substantia habet definitionem, non ex additione 7. hujus, text. com. 12. et inde, ergo quidquid ponitur in definitione substantiæ pertinet ad *quid* ejus. Sed 6. hujus, text. com. 2. et inde, in definitione rei materialis debet poni materia, et si non esset de ratione definitionis, definitio esset ex additione.

Materiam esse de quidditate.

Item, *quod quid est* est illud, quod est primo *ens,* et est illud cujus est primo *esse*, sed quod primo est, est compositum, quia in 8. text. c. 3. ubi distinguit substantiam, dicit quod substantia composita est simpliciter *hoc aliquid*, et separabile primo per se existens. Si ergo hoc, tunc 3.

Substantia composita, simpliciter hoc aliquid.

quod quid est, est compositum ex materia et forma.

Item, contra rationes primæ opinionis. Primo contra secundam, si materia esset de se hæc, non possent duæ materiæ convenire in una ratione materiæ, sicut arguitur de dualitate; habet ergo materia communitatem sibi correspondentem ad materias, sicut forma ad formas. Et hoc probat auctoritatibus, 2. Physic. text. comm. 38. et inde, 5. Metaph. cap. de Causa, text. com. 3. causa et effectus semper proportionantur, ita quod singularium sunt causæ singulares, universalium, universales. Similiter in 12. hujus, cap. 2. text. com. 27. *singularium aliud, ut tua materia et mea, et species, et movens, universali autem ratione eadem*, similiter in isto cap. *homo et equus, et quæ ita sunt in singularibus; universaliter autem non sunt substantia, sed simul totum quoddam ex hac materia, et hac ratione, ut universaliter; singulare vero ex ultima materia, Socrates jam est*, ibidem infra, *anima substantia prima, corpus vero materia, homo vero, aut animal quod est ex utrisque, ut universaliter.* Supposita igitur universalitate materiæ, quod est contra secundam rationem illorum, arguitur ex hoc ad principale sic : Materia in universali considerata, et forma in universali considerata, sunt constitutiva compositi in universali considerati; igitur ad quidditatem illius constituti ut sic, pertinet utrumque constituens, ut sic. Antecedens probatur, quia ratio potentiæ et actus, propter quam ex materia et forma fit unum, manet in materia et forma in universali consideratis, nam in qualibet materia et forma particulari, est ratio potentiæ et actus; ergo per materiam communem, cui primo inest. Consequentia prima probatur, quia id, quod constituitur in universali, non est ens per accidens, sed ens per se; igitur habet *quid*. Et patet, quod partes illius sunt constituentia ipsum; ergo, etc. Contra primam rationem eorum, arguitur per idem, quia posse esse et non esse, est passio communis univoce inhærens multis; ergo requirit subjectum commune, de quo est demonstrabilis, et medium commune, per quod demonstretur; si ergo materia in naturalibus, est illud medium secundum illud dictum Philosophi, sequitur quod materia est communis, et ita principium constituti communis.

Materia non est de se hæc. (margin)

Text. com. 35. (margin)

Text. com. 39. (margin)

Materia, et forma quidditative constituunt totum. (margin)

4\. Sed ad solutionem illius rationis, quia aliter concedetur corruptibile inesse communi, et aliter singulari, notandum, quod potentia ad *corrumpi*, sive ad *non esse*, potest intelligi duplex, scilicet remota, quæ est quædam aptitudo consequens naturam, sicut passio ejus. Et illa est scibilis per medium commune, et abstrahit ab existentia, alioquin nulla passio naturalis communiter pertinens ad generationem vel corruptionem, posset de aliquo sciri. Alia est potentia propinqua, quæ est ordo immediatus ad actum in proprio et proximo receptivo actus; et quia actus non inest nisi simul toti, quod non tantum includit naturam hanc, sicut per se communis includit, sed addit super hoc existentiam. Quod autem consequitur existentiam,

Potentia ad corrumpi duplex. (margin)

Quomodo materia non est scibilis. (margin)

communiter non pertinet ad *quid*, nec est scibile in creaturis; ideo ista potentia non est scibilis, nec materia ut est principium hujus est pars quidditatis, nam ut sic includit materia et indivisionem, et existentiam, quorum neutrum includitur in materia, ut est pars speciei, sed abstrahit ab utroque. Per hoc patet ad secundum, quod fuit confirmatio istius, quia materia absolute non est de se hæc, nec principium unde compositum sit hoc. Intelligibilitatem autem alicujus intellectione abstrativa, quæ non est visio, qualis est communiter intellectio nostra prohibet materialitas, non quæ est in habendo materiam, sed in habendo conditiones materiales, quæ sunt limitatio individuationis et existentia, et ita potest exponi Avicenna. Quod autem additur, quod non est qua res est, falsum est, imo est qua in suo genere causæ, alioquin habens *quid* primo ut universale, esset similiter. Nec per hoc, quod dicitur esse qua res potest esse, excluditur hoc, sed includitur, nam nihil est principium proprium alicujus potentiæ in re, nisi idem fit aliquid in re. Quære in 9. q. 1. Quod tertio adjungitur, quod materia manet, nihil valet, quasi materia non esset pars simul totius, manet enim simul toto corrupto, unde non sequitur, totum corrumpitur; ergo quidquid fuit de quidditate totius, corrumpitur, sed forte quantum ad aliquod *esse*, quod habuit in toto; maneret enim A B, secundum Philosophum, A B corrupta, et tamen sunt partes quidditatis A B, secundum ipsum, text. com. 60. hujus.

SCHOLIUM II.

Resolutio, materiam ut abstrahit ab existentia et singularitate, esse partem quidditatis speciei, id est naturæ communis immediate superioris ad individua, sufficienter probatur rationibus adductis contra Averroem, de quo fuse agit Doctor 3. d. 22. a num. 5. ubi clarius totam hanc quæstionem tractat. Vide Ant. Andr. hîc q. 12.

5. Ad solutionem quæstionis, et etiam ad intellectum multarum auctoritatum hîc in littera, oportet distinguere de materia considerata in universali et in particulari; et de materia per se, quæ nullam conditionem includit extra rationem materiæ, ut est pars substantiæ, quæ vere est substantia; et de materia per accidens, quæ aliquam conditionem accidentalem includit, et dico quomodocumque accidentalem; sive large, ut existentiam, sicut materia simul totius; sive proprie, et hoc vel ut necessarium, hoc est, sine qua non, ut semicirculi sunt materia circuli; sive præter necessarium, ut litteræ in cera sunt materia accidentalis syllabæ, sicut habetur in littera, text. com. 34. Sed etiam distinguere de simul toto, quia licet communiter vocetur individuum cum actuali existentia, cujus est generari et corrumpi, et idcirco in littera dicantur partes, in quas fit divisio, esse partes simul totius, quia ejus est primo dividi, non autem communis habentis proprie quidditatem; tamen aliquando vocatur simul totum, compositum vel universale, sicut patet in illa

Materia duplex.

Text. com. 34.

Text. com. 35. species sumitur dupliciter. auctoritate superius adducta, *homo et equus*, etc. Similiter oportet distinguere de specie, quia quandoque sumitur pro forma, distinguendo contra materiam, quandoque pro universali, distinguendo contra singulare. Similiter, *quid* proprie non est nisi universalis, et ideo simul totum inquantum tale, non habet *quid*. Dicuntur autem aliquæ partes quidditativæ ejus, quæ non sunt simpliciter quidditativæ, cujusmodi sunt istæ, quas includit ultra quidditatem specificam. Similiter quinto, habens *quid* potest intelligi, vel pro illo quod primo habet, et illud est commune; vel pro isto, quod habet per se, sed non primo, quia scilicet participat illud, cujusmodi est singulare; sicut igitur in cap. 4. septimi, dictum est de identitate *quid*, cum illo cujus est primo, ita hîc dicendum, quod abstractio universalis a proprio singulari non abstrahit ab aliqua parte, quæ fuit per se pars singularis, aliam partem. Sed est abstractio indeterminati a determinato toto, eodem determinate et indeterminate sumpto; est enim possibilis talis abstractio, si multa quæ includuntur in determinato, faciunt unum per se. Si autem non, alterum illorum numquam per alterum determinabitur intrinsece, sed quasi per accidens, ita quod in se remanebit æque indeterminatum. Si ergo est abstractio qualis dicta est, sequitur quod quidditas includit quæcumque communiter sumpta, quæ singulariter sumpta includuntur in per se individuo illius communis, licet non illa, quæ in simul toto.

Patet ergo, quod per se materia non individualis, nec simul totius proprie sumpti, sed in communi considerata, est de quidditate speciei, non prout species dicitur forma, sicut in littera, cavitatis non est pars, sed simitatis per cavitatem intelligitur forma tantum, sed speciei, id est universalis infimi sive proximi individuis, cujus proprie est *quid*, et primo, et idem sibi; non autem est omnino idem habenti *quid* per se, sed non primo, quia illud includit aliquid ultra *quid*. Nulla autem materia accidentalis est de quidditate speciei, licet aliqua sit de quidditate improprie sumpta simul totius proprie sumpti, hoc est, de ratione ejus tali quali, quia illud additum quidditati proprie dictæ, non facit cum ipsa unum per se conceptum. 6. Text. com. 24.

SCHOLIUM III.

Solvit optime argumenta principalia, vide easdem et alias solutiones 3. d. 22. num. 14. quomodo *quod quid est* sit idem ei cujus est, et quid circa hoc voluit Aristot. Vide supra q. 7. et ibi quæ Schol. 2. notavi. Vide etiam Doct. de hoc 2. d. 3. q. 5. ad tertium.

Ad primum in oppositum, partes, quæ sunt in definitione, non sunt formæ invicem comparatæ, quia forma non format nisi materiale respectu sui, sed sunt formæ respectu definiti, scilicet de ipso formaliter prædicabiles. Ad secundum, quod forma est *quod quid est,* dicendum, quod 2. Physicorum, text. com. 10. et inde, dicit quod forma est natura, quia determinat rem ad *esse;* et dicitur res natura, quando habet formam, et res completive de se, non est nisi per for- 7.

mam, ideo dicitur etiam, quod est *quod quid est* rei. Verum est complective, non tamen est totum *quod quid est,* sed illud quod aggregat formam et materiam. Vel dicitur, quia secundum Platonem forma est *quod quid* rei; et quia Philosophus non determinavit veritatem suam de *quod quid est,* utrum scilicet forma sit *quod quid* rei solum, vel non, sed etiam requiratur materia in rebus materialibus, utitur dicto suo. Ad aliud, quod materia non est pars formæ, sed in quo est forma, sed est pars speciei absolute loquendo; materia tamen posterior, quæ est in individuo, non pertinet, sicut littera pertinet ad quidditatem syllabæ, sed littera cerea non, sic intelligitur in aliis. Ad aliud de cognitione per materiam, dico quod materia pertinet ad cognitionem rei. Tunc ad auctoritatem, quod hoc intelligitur de materia individuali, quæ est principium indivisionis. Vel aliter, si comparetur ad formam respectu ejus, est ignota; sed materia cognita per formam, facit cognoscere compositum. Aliter, materia non est motiva intellectus, ideo ab intellectu cognoscente per receptionem ab objecto non cognoscitur ex se et distincte, tamen est cognoscibilis ab intellectu, cognoscente quodlibet secundum suam entitatem propriam; nec quidditas materialis ab alio intellectu est cognoscibilis nisi per discursum, sicut materia ex translatione, sicut forma ex operatione.

(Quomodo forma est natura?)

(Littera pertinet ad essentiam syllabæ, littera cerea non.)

(An materia sit principium cognoscendi, et quomodo ignota?)

8. Ad aliud, *quod quid erat esse,* est idem cum omni habente. Et dico, quod materia non impedit identitatem habentis, *quod quid est,* ad suum proprium *quod quid est,* sed habens materiam individualem, non est idem cum *quod quid est* speciei, et hoc propter materiam individualem, quæ non includitur in specie, et de quidditate speciei est sermo hîc in 7. quia loquitur Logice hîc. Sed ad illud de 8. hujus, dico quod ibi accipitur *homo* pro substantia sensibili, quæ habet in se materiam sensibilem; unde *quod quid est* illius, non est idem cum homine absolute, nisi anima esset homo. Aliter Philosophus forte diceret, quod forma immaterialis est de se hæc, et ita nullus gradus additur naturæ speciei ut indiv iduetur; sed in materialibus secundum ipsum propter imperfectionem, qua natura non habet de se summam unitatem, oportet ultra naturam gradum individuantem addi. Habens autem *quod quid est,* non est intelligendum id quod primo habet, sed quod per se et non primo; illud igitur in immaterialibus secundum ipsum, idem est cum *quod quid est,* quia nullum gradum secundum eum addit, in materialibus non sic; nec hoc ideo est, quia forma materialis est in materia actualiter, quia si esset separata, non esset perfectior quam sit in materia. Et ita non minus ex se habens suam unitatem, sed arguitur secundum ipsum ex imperfectione quam habet forma, quæ nata est materiam perficere. Aliter expone, quod totum istud capitulum videtur Platonicum, nisi quia paucæ improbationes interseruntur.

(Materia stat cum identitate.)

(Quod quid est, cum eo cujus est.)

(Vult Philosophus spirituale esse de se hoc.)

Ad rationem dicitur, quod notificatio illa est vera de materia indi-

viduali, non de materia speciei. Sed materia speciei necessario est sub forma, quia materia speciei occupatur per formam specificam. Contra, materia quæ est sub forma ignis, si recipiat aliam formam, habeo propositum, quia si potest, ergo est ibi privatio; si non, cum ergo aer ex igne generatur, vel corrumpitur materia ignis, vel remanebit sub forma ignis, quod est impossibile. Item, omne habens materiam est in potentia contradictionis. Ideo dicitur, quod materia, non de sua substantia, est principium transmutandi ab alio, sed ratione privationis adjunctæ, modo materia inquantum pars quidditatis, non habet privationem, licet sit ibi privatio; semper tamen inquantum pars quidditatis, non habet privationem, quia privatio nihil pertinet ad *esse* rei, unde quidditas potest esse et non esse, destructo eo quod habet quidditatem, sed quidditas non secundum se, nec per se corrumpitur. Aliter, quod materia non est pars quidditatis, nisi ut consideratur a ratione, et ut sic non est principium quo aliquid corrumpitur, sed inquantum existit in aliquo particulari. Hæc responsio concordat aliqualiter cum responsione supra ad primam rationem pro opinione Commentatoris, illa potest quasi explanare istam.

Quidditas secundum re non corrumpitur.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio decima sexta de partibus definitionis seu quidditatis, et maxime materialis materiali, text. com. 33. et vide in qua etiam varia interpretatio auctorum veterum et modernorum reperitur.

Ponit opinionem Comment. in principio solutionis, quæ habetur comment. 35. hujus 7. sed est tertium commentum, c. de partibus definitionis, idem tangit com. 21. hujus 7. et alibi sæpe, quam opinionem imitatur Albert. et Joan. Jandunus, et multi alii, quam consequenter impugnat auctoritatibus et rationibus, et motiva ejus solvit, et ut prius sæpe notavi, fugam aliorum hîc tantum caput abscondentium consequenter impugnabis. Et subtilitatem Averrois Commento 34. hujus, sibi et aliis, ut sui moris est imperceptibilem, cum inquit, *secundum considerationem ad substantiam declarantem essentiam, materia non dicitur esse pars substantiæ, sed esse apparens deferens formam, et suam definitionem*, etc. deridebis.

Determinatio Doctoris hîc est resoluta et determinata, præmissis enim 5. distinctionibus, vel 6. computando illam de potentia duplici ad corruptionem, concludit quid tenendum, ubi possent variæ conclusiones ordinari, quod lectori relinquatur. Hanc materiam inquire in 3. d. 22. optime, ubi alios Theologos inquire, ut Bonav. War. Hugonem de Sacramentis lib. 1. part. 2. cap. ultimo, et Thomam 1. part. q. 75. et in 3. part. q. 50. et in 4. d. 44. et in tractatu de Ente et essentia, vide in 2. d. 3. part. 1. q. 5. et sequaces hujus plura addendo, ut scis, littera est bene ordinata et correcta per totum hîc.

Item animalis habentis pedes differentiam scire oportet, inquantum habens pedes. Quare non est dicendum habens pedes. Quare non est dicendum habentis pedes aliud alatum, aliud non alatum, siquidem bene dicit; sed propter non posse, facit hoc, sed si aliud habens scissos pedes, aliud non

scissos pedes, hæ namque sunt differentiæ pedis. *Text. com.* 43.

QUÆSTIO XVII.

Utrum differentia divisiva generis inferioris includit differentiam divisivam primam?

Arist. *hic text.* 43. D. Thom. *lect.* 12. Capriol. *in* 1. *dist.* 8. *q.* 2. Cajet. *in exposit. cap. de different.* Anton. Andreas *hic q.* 15. Flandr. *q.* 24. *art.* 5. Tolet. *cap. de substant. dub.* 2. Mercatus 1. *post. cap.* 4. *q.* 3. *ad* 3. Sanch. *lib.* 3. q. 28. Masius *cap. de diff.* sect. 2. *q.* 3. Rubius *ibid. q.* 5. Fons. 5. *Metaph. cap.* 28. *q.* 18. *sect.* 1. *et* 2. Hurt *disp.* 6. *Logica sect.* 3. Vide Scot. *in* 4. *dist.* 11. *q.* 3.

1. Quod sic, hîc in 7. oportet in divisione generis procedere per differentias per se, et tunc secunda dividit priorem per se, nam fissio pedis est pedalitas, quod prædicatur de alio in abstracto est prædicatio per se primo modo. Item, si non; ergo duæ differentiæ specificæ essent prima prædicata. Probatio consequentiæ, illa sunt prima prædicata, de quibus non prædicantur prædicata priora per se; ergo rationale et irrationale sunt prima prædicata, et tunc generalissima, et tunc sequitur, quod propositio negativa negans unam differentiam ab alia sit immediata, sicut rationale non est irrationale. Item, si sic ergo differentia inferior non diversificat genus secundum se, consequens est falsum contra Aristotelem quia animal hoc ipsum quod est, est diversum per differentias diversas. (Text. com. 43. hujus et 10. hujus, text. com. 12.) Probatio consequentiæ : In genere diviso, si non sit genus intermedium, non est nisi genus superius et differentia constitutiva ejus; genus superius non includitur in differentiis inferioribus, nec differentia, quæ constituit scilicet sensibile, non distinguitur per differentias, quia ipsa non includitur in aliis differentiis, quia se habet ad ipsas, sicut potentia ad actus; sed potentiale non distinguitur secundum essentiam suam per actum.

Contra, si sic, ergo differentiæ essent differentes. Probatio, 5. dicit Philosophus : differentia sunt diversa aliquid idem entia. Similiter 10. differentia aliquo sui sunt differentia, diversa non. (Text. non habente comm. Text. com. 12. et inde.) Sed rationale et irrationale sunt diversa et differentia, quia conveniunt in differentia superiori per te, sed ex hoc proceditur in infinitum, si omnis differentia includit superiorem, (Differentia et diversa, quomodo differunt?) quia si differunt, differunt differentiis, et illæ differentiæ includunt superiorem, etc. Similiter, tunc differentia esset vere species, et tunc plura genera quam decem, cum non sit species alicujus illorum decem; omne quod habet prædicatum dictum de ipso in *quid* et differentiam dictam in *quale*, est species, quia compositum ex genere et differentia, et potest per illa definiri, et omne definibile species est. Sed talis differentia inferior habet superiorem in *quid* et aliam qua differt ab opposita, quæ dicitur de ea in *quale*.

SCHOLIUM I.

Sententia D. Thom. et aliorum, inferiores differentias includere superiores, probatur, et post reprobatur, ejusque rationes rejiciuntur, de quo agit Doctor. 4 d. 11. q. 3. ad primum pro prima opin. num. 98.

2. Dicitur, quod superior includitur in inferiori, quia dicit Philosophus, (Text. com. 43.) quod ultima differentia est sub-

stantia rei, hoc non esset nisi includeret alias præcedentes. Similiter Philosophus dicit : Non oportet ponere alias differentias, sed solam ultimam, quia si aliæ ponantur cum prima, est nugatio; quia non oportet ponere animal bipes habens pedes, quia hæc est nugatio transponendo terminos, nam dicto *pede*, superfluum est ponere *habens pedes*. Similiter dicit, quod ordo non est in substantia, sed si ultima non includeret primam, esset vere ordo in substantia, quia hæc differentia prior, hæc posterior.

Text. com. 43.

Text. com. 43.

Superiorem differentiam non includi in inferiori.

Contra, quod rationes non concludant. Et primo, quod prima auctoritas non concludit, quia est copulativa, sicut allegant unam partem, concedant aliam partem, quod ultima differentia sit definitio rei, quod non concedunt, quia definitio est composita. Item, quod ultima non est tota substantia rei, quia de substantia hujus non solum sunt omnes differentiæ, sed etiam genus; ergo genus est de per se intellectu differentiæ ultimæ. Item, ultima differentia non est tota substantia rei, quia omnis ratio habet partes, et sicut tota definitio exprimit totam rem, sic pars partem. Cum ergo differentia sit pars definitionis, exprimit partem rei, et non totam substantiam rei, quod ipsi volunt. De nugatione, dico quod sequitur ad dicta sua, non nobis. Probatio, omnis definitio vel dabitur per genus primum et per differentias intermedias usque ad ultimam, vel per genus proximum et differentiam specificam. Si primo modo, differentia intermedia ponetur in definitione, et ultima includit omnes, omnes intermediæ dicentur bis, quia et in se, et in differentia ultima. Si secundo modo, cum genus proximum includat differentiam suam, et ultima includit eam, dicetur bis. Dicitur, quod non sic datur, sed per genus primum et ultimam differentiam. Contra, hic in littera : *Omnis definitio dabitur per genus proximum et differentiam ultimam, vel per primum genus cum aliis differentiis intermediis.* Item manifestius Boetius lib. Divisionum, post divisionem generis, dicit quod primo in definitione accipiendum est genus cum differentia, et videndum, si sit æque cum specie definienda. Si minus fuerit, accipienda est alia differentia, et genus cum differentia priori in loco generis, et sic quousque reddat speciem definiendam ; ergo non solum primum genus ponendum est cum ultima differentia, sed genus cum omnibus differentiis intermediis. Plane dicit hoc in littera ; ergo vel ponendum est genus proximum cum ultima differentia, vel primum genus cum multis differentiis. Item Philosophus 2. Posteriorum, text. com. 4. et inde, vult idem, differentiæ autem omnes concipiuntur cum genere in definitione speciei. Contra secundum, quod ordo non est in substantia. Contra, omnis substantia definibilis componitur ex *quo* et *quali*, 8. hujus, et forma prior et actus etiam potentia, ex 9. cap. 7. tempore et perfectione, et similiter 7. forma est magis ens quam materia, et prior.

Text. com. 43.

Text. com. 9.

Text. com 13

Text. com. 7

SCHOLIUM II.

Inferiores differentias non includere superiores, quia daretur processus, de quo Doctor schol. præced. citatus, et de prædicabil. q. 9. et 13. ubi Mauritius. Vide Anton. Andream hîc q. 15. Explicat, an propter vitandam nugationem, negandum sit, superiores differentias includi in inferioribus. Nota Scotum loco citato ex 4. remittere se ad expositionem illius loci Philosophi, *fissio pedis est quædam pedalitas*, a se factam, ex quo constat eum ante Theologiam scripsisse Metaphysicam; exposuit autem illum locum hîc, et in textum de quo supra in prologo dixi.

3. Propter istas rationes, et specialiter propter illam rationem probantem processum in infinitum in differentiis; vel est dare aliquam differentiam, quæ non includit priorem; vel quod differentiæ haberent differentiam prædictam in *quale*, et aliam in *quid*, ut sensibile, et sic essent species. Propter nugationem dicitur aliter, quod sicut forma, quæ est tantum forma, est tantum actus; ita quælibet differentia significat formam tantum de principali intellectu, tamen illam formam per modum totius significat, quia quælibet differentia est specifica respectu alterius, et ideo quælibet differentia est per se diversa ab alia.

Ad primum, quod Philosophus non vult, nisi quod differentia superior dividatur per differentias inferiores per se, quia fissio pedis solum dividit *habens pedes*, non quod pedalitas prædicetur per se primo modo de fissione pedis, vel aliter quod est concretio duplex; quædam enim forma concernit suppositum, quod est ejusdem naturæ, et est alia concretio ad subjectum, quod non est ejusdem naturæ. Et per hoc abstractio duplex scilicet a supposito, sicut humanitas, et alia a subjecto, sicut albedo, in proposito est abstractio non solum a subjecto alterius naturæ, sed a supposito propriæ naturæ. Unde fissio pedum et pedalitas, non sunt idem solum propter identitatem subjecti, sed quia pedalitas abstrahitur a supposito ejusdem generis. Ad aliud, quod omne principium, quod solum est principium, est se toto diversum. Et similiter omnis differentia, quæ est solum differentia, se tota est diversa, et omnis talis est prædicatum primum; ita quod non sit prædicatum, quod sit de intellectu alicujus differentiæ, quod sit prius aliqua differentia. Unde differentiæ duæ nihil habent commune prædicatum de eis in *quid* per se primo modo. Ad tertium, quod consequentia non valet, quia diversitas secundum se materiæ est per formas, quia quod facit unum cum actu, diversitas illius est per actum diversum, et tunc genus, quod est potentiale distinguitur in diversas species per differentias. Et si objiciatur, quod tunc genus non distinguitur per differentias, nisi sicut materia per formas; et ego concedo, ut Philosophus vult.

Concretio et abstractio duplex.

Fissio pedum est pedalitas, exponitur, de quo Scot. 4. p. 11 q. 3. n. 48.

Differentiæ nihil habent ipsis commune. Scot. d. 3. q. 3. n. 6. 7.

4. Ad aliud, quod differentia est tota substantia, supra patet, quod non est intentio Philosophi, sed completive, et perfecte est substantia rei, quia ab illa differentia est completive tota substantia rei. Ad aliud de nugatione, quod non est intentio Philosophi, quod definitio

Differentia et primo diversa differunt.

non potest dari per genus et multas differentias; unde dico, quod si ponantur in definitione multæ differentiæ ordinatæ, non sequitur nugatio, sed supponendo oppositum illius, quod Philosophus vult probare, sequitur nugatio. Hæc est hypothesis, quod ab ultima differentia non est unitas rei. Et probat oppositum, quia da oppositum, et quandoque si genus sit remotum, datur definitio per multas differentias; si enim unitas non est ab ultima differentia, cum unitas compositi sit ab ultima differentia, cum hæc non sit ultima, est aliqua alia ultima et actus; et cum multæ sint ibi, tunc est aliqua differentia ultimus actus, et ab ea est compositum unum, et tunc erunt duæ, aut una. Si una, est nugatio, cum utraque ponatur. Si aliud, et utrumque in actu, et ex duobus in actu ultimo non fit unum, sequitur quod ex illis duobus non fit unum. Et de tertio scilicet ordine substantiæ, non plus vult Philosophus, nisi quod ordo in differentiis positis qualitercumque non vitet nugationem, quia si uno modo sit nugatio, qualitercumque transponantur differentiæ, adhuc est.

ANNOTATIONES.

5. Sequitur quæstio decima septima, de comparatione differentiarum ordinatarum in linea Prædicamentali, secundum essentialem inclusionem et prædicationem, t. c. 43. cujus ordo ad sequentes posset transmutari, sed habita veritate quæsiti, ordo nihil facit. In principio solutionis tangit opin. plurium hîc : quære Thomam 1. parte scilicet q. 76. et in 4. d. 11. et in de natura generis, et Albertum et alios hîc, quam consequenter impugnat notanter, et evasiones consequenter tu impugnabis, deinde conclusionem quam intendit brevibus absolvit. Vide eum copiose in 4. d. 11. q. 3. et in Prædicabilium quæstionibus q. 9. et 13. ubi instantias hinc inde notavi, et ut potui evacuavi. Super 6. etiam Topicor. possent plura ad hæc inveniri, et alibi in Logicalibus, littera satis clara est et correcta. Quærat diligens lector plura subtilia hîc, quia materia satis curiosa est Metaphysice et Logice procedendo. Commentaria Boetii subtilis inquire ubique.

Quoniam vero de substantia perscrutatio est, iterum redeamus. Dicitur autem sicut subjectum substantia esse, et *quod quid erat esse*, et quod ex his, et universale. *Text. com. 44.*

QUÆSTIO XVIII.

Utrum universale sit aliquid in rebus ?

Arist. 1. *de Anima cap.* 1 D. Thom. *hîc lect.* 13. *et* 1. *p. q.* 85. *art.* 11. *de Ente et essent. cap.* 4. Cajet. *ibid.* Capriol. *in* 3. *dict.* 5. *q.* 3. *art.* 3. Durand. *q.* 2. *prologi et* 1. *dist.* 12. *p.* 2. Anton. Andreas *hîc.* q. 16. Soncin. *q.* 40. Joan. Monlorius *disp. de Univers. cap* 5. *et* 6. Masius *de Univers. sect.* 2. *q.* 4. Suar. *disp.* 6. *Metaph. sect.* 2. *et* 5. Rub. *q.* 4. *Univers.* Vide Scotum *q.* 2. *Univers. et in* 2. *dist.* 3. *q.* 1.

Quod sic videtur, omne quod est tale per participationem reducitur ad aliquid tale per essentiam, alioquin esset ipsum primum tale; sed singulare est tale per participationem, ut hîc homo per participationem hominis, quia aliter non plurificaretur homo in istis; ergo, etc. 1. Text. com. 4. hujus.

Præterea, substantia est primum ens, et ita reale, sed intellectus noster nihil causat nisi accidens; secunda vero substantia est

substantia; ergo, etc. Propterea, si nihil esset in re nisi singulare, nulla est unitas realis nisi unitas numeralis, quæ est propria singulari, consequens falsum propter sex. Primo, quia tunc differentia omnis realis esset numeralis, nam omne diversum ea unitate est diversum ab aliquo, qua est in se unum, hoc consequens est falsum. Tum, quia omnia æque differrent realiter, et ita non esset in re aliquid, quare intellectus magis unum conceptum abstrahit ab hoc albo et illo, quam ab albo et nigro. Hæc consequentia patet, quia si differentia realis esset numeralis tantum, ergo differentia numeralis est præcisa causa differentiæ realis, sed quæcumque æqualiter participant præcisam causam alicujus effectus, æqualiter participant effectum, patet; sed omnia differentia realiter, æqualiter participant istud scilicet differre numero, quia omnia differentia realiter in aliquo communi conveniunt et inter se distinguuntur, ut patet per definitionem differentiæ 5. Metaph. ergo omnia æqualiter differunt numero, et ultra; ergo omnia æqualiter realiter. Tum, quia differentia genere et specie erunt tantum differentia ratione, et ita secundum *quid;* sed si differentia numeralis esset realis, et ita arguendo, differunt specie; ergo differunt numero, esset fallacia secundum *quid* et simpliciter, quod est contra Aristotelem 5. Metaph. c. de Uno, text. c. 12. Secundo, consequens principale est falsum, quia tunc non esset generatio univoca, sine consideratione intellectus. Text. [n]on haben[d]e Com[m]entum.

Tertio, non esset aliqua similitudo realis, quia proximum ejus fundamentum est unum ex 5. Metaph. et illud tertium improbat responsionem, quæ posset dari ad secundum scilicet quod generans et genitum non habent aliquam unitatem, sed similitudinem tantum. Quarto, non esset aliquod unum mensura realis aliarum specierum in genere, quia non unum numero secundum Aristotelem. Quinto, non esset contrarietas oppositio realis, quia extrema ejus prima non sunt singularia, et oportet utrumque esse in se unum. Sexto, ipsius sensus non esset aliquod objectum unum, quia non univocæ rationis, nam objectum præcedit natura actum sentiendi, et iste omnem intellectionem in nobis; et illud objectum sensus non est unum singulare, quia tunc aliud non sentiretur. Confirmatur per illud 2. Poster. t. c. ultimi, *Sensus est universalis*, sed sensus est tantum objecti realis; ergo, etc. 2. Text. com. 20. Text. com. 2. et inde 10. hujus.

Sed contrarium Aristoteles 7. Metaph. in 1. cap. *Quoniam autem de substantia consideratio.* Primo sic: substantia uniuscujusque est propria sibi, et non inest alteri, sed universale nulli est proprium. Præterea secundo sic: substantia non dicitur de subjecto, et universale dicitur, et Commentator ibidem, universale est de cap. relationis. Item primo de Anima, *universale aut nihil est, aut posterius est.* Item aliter: *Logica, quæ est de universali esset scientia realis,* quod falsum est. Text. com. 44. Text. com. 45. Text. com. 46. Com. 48. Text. com. 8.

SCHOLIUM I.

Positis breviter sex rationibus, quas etiam habet 2. d. 3. q. 1. suadentibus dari unita-

tem realem minorem numerica, et locis Philosophi in contrarium, ponit sententiam Platonis de ideis, ac modum explicationis ejus, qui non facile impugnari potest.

3. Ista quæstio primo potest pertractari contra positionem Platonis, ponentis ideas, secundum quod Aristoteles imponit sibi; propter entitatem formalem rerum, secundum primam rationem superius positam ad quæstionem; et propter scientiam, quæ est de necessariis tantum, et singularia ista sunt corruptibilia, et etiam propter generationem, quia generans particulare non sufficit.

Ista opinio, si ponat ideam esse quamdam substantiam separatam a motu et ab accidentibus per accidens, nihil in se habentem nisi naturam separatam specificam perfectam, quantum potest esse perfecta, et forte habentem per se passiones speciei (aliter de ipsa nihil sciretur) non potest bene improbari, quia non videtur repugnare rationi absolutæ entitatis, tale singulare sic naturam habens. Nec absolute hoc improbat Aristoteles. Sed quatenus ponatur incorruptibile, arguitur contra hoc in fine decimi. Hîc autem in 7. arguitur non impossibilitas, sed non necessitas, quia enim nihil non manifestum ponendum est a philosophantibus sine necessitate; arguit Aristoteles contra ideas, quod non sunt necesse, propter quæ ponebantur, et ita simpliciter non sunt ponendæ. Quod non propter entitatem, nec scientiam, arguit Aristoteles 7. Metaph. cap. illo, *utrum autem quod quid est*, quod non propter generationem, in cap. sequenti. Si autem ulterius ponat quis, quod dicta idea est formaliter universale, ita quod per identitatem prædicetur de isto corruptibili prædicatione dicente, hoc est hoc; statim videtur includere contradictionem, quod idem numero sit quidditas multorum diversorum, et tamen extra illa, aliter non esset incorruptibilis. Isto prætermisso, potest quæstio pertractari secundum sententiam Aristotelis loquendo de universali.

Text. com. 26. et infra.

Text. com. 20. Text. com. 28.

SCHOLIUM II.

Prima opinio, universale esse in rebus, triplici ratione suadetur, et totidem impugnatur. Secunda sententia, universale fieri per intellectum suadetur, sed multis rationibus impugnatur.

Et sunt hîc duæ opiniones extremæ, quarum prima est, quod universale est in re, propter tres rationes, quarum prima est : universale est, quod est aptum natum dici de pluribus; sed res de se est apta nata dici de pluribus, quia si non, aptitudo sibi repugnaret, nec conferri sibi posset saltem non ab intellectu, quia tunc posset intellectus dare Socrati talem aptitudinem. 4.

4. Arguit tripliciter universale esse in rebus.

Præterea, universale de quo loquimur, prædicatur de re, puta de singulari, prædicatione dicente, hoc est hoc, ut *Socrates est homo*; sed impossibile est aliquid prædicari de re nisi sit in re. Item, quidquid absolutissime sumptum est vera res, et ut in alio, vel ut limitatum erit vera res, quia est principium, et causa, ut habetur ultimo cap. 7. Metaph. Sed ipsum absolute sumptum est universale. Probatio, quia sic absolute sumptum exprimitur

Text. com. 59. et inde.

per definitionem, sed definitio non est nisi universalis. Modus ponendi est talis in re cum gradu limitationis, quo singulare est hoc, ut dictum est in quæstione de individuatione, est etiam natura per illum gradum limitata; ista natura non solum est intelligibilis sine illo gradu, sed prior etiam est natura in re, et ut sic non repugnat sibi esse in alio, quia ut sic est prior, non est adhuc limitata ad hoc, ut sic ergo prior est, est universalis.

Tripliciter arguit universale non esse in re. Contra istam opinionem arguitur tripliciter. Primo sic : universale est unum objectum intellectus, et una intellectione numero intelligitur, ita quod intellectus attribuendo ipsum diversis singularibus, attribuit objectum idem numero pluries conceptum, ut prædicatum diversis subjectis dicendo, hoc est hoc. Impossibile autem videtur, quod aliquid quod est in re, sit idem intelligibile numero, et sic attribuatur diversis. Confirmatur, quia et ista natura ut prior gradu limitante, si intelligatur, nunquam vere attribuetur nisi uni; alteri enim singulari non vere attribuitur ille conceptus, sed est alius alterius naturæ, quæ est in alio. Præterea secundo sic : cui inest subjectum sub ratione qua est subjectum, ei inest et passio; si ergo homo inest Socrati sub ea ratione, sub qua homo est universalis vere, Socrates est vere universalis, nec est accidens, quia medium non variatur. Præterea tertio sic : sequeretur quod sensus haberet per se pro objecto, ipsum universale, quia ut dictum est in quæstione de intellectione singularis, natura movet non inquantum hæc, licet non nisi hæc. Sequeretur etiam, si omne universale est actu in re ex se, quod omnino superflue ponitur intellectus agens.

Contra modum ponendi sequitur, quod tot sint universalia, quot singularia, quia quæcumque natura in quocumque individuo habet istam rationem universalis, quæ assignatur; et nulla est nisi respectu individuorum, ut ostendit prima ratio supra; et ita quælibet universalis et nulla. Idem etiam prædicaretur de se in prædicatione universalis de singulari.

Alia opinio est, quod universale tantum est in intellectu. Ad hoc est auctoritas Commentatoris 1. de Anima. Intellectus facit universalitatem in rebus, alias etiam non videretur intellectus agens necessarius. Confirmatur etiam propositum, quia intellectus agens non est vis factiva; ergo nihil causat extra intellectum. Item Boetius, de unitate et uno : *Omne quod est, est unum numero.* Ad hoc est ratio, *quia universale est unum in multis et de multis,* 1. Poster. t. c. 25. includit ergo essentialiter comparationem ad supposita, ut prædicabile ad subjicibile; sed talis comparatio non est in re, sed tantum in intellectu comparante. Auctoritas ad hoc et modus positionis habetur ab Avicenna 5. Metaph. c. 2. ubi vult, quod forma intelligibilis respectu animæ est singularis, et alia in alio intellectu, sed eadem respectu individuorum extra est universalis, quære ibi. **5. Universale fieri ab intellectu.**

Contra istam opinionem, objec-

Arguit universale non fieri ab intellectu.

tum naturaliter præcedit actum; ergo universale naturaliter præcedit intellectionem, quando universale intelligitur, sed non est in intellectu in actu, nisi per intellectionem. Confirmatur, quia si objectum, ut objectum et ut prius intellectione, non esset universale, non posset ab intellectu comparari ad plura extra. Præterea, subjectum scientiæ, inquantum subjectum, præcedit intellectionem; sed ut sic, est universale, quia ut subjectum, est primo tale, comparando propriam passionem, et si primo, igitur de omni, et sic de eo scientia esse potest. Confirmatur: sicut primum principium, quod est propositio universalis, primo actu complexo concipi potest, ita terminus ejus extra sub ea ratione, sub qua est ejus terminus, prima intellectione incomplexa. Sed terminus, ut terminus universalis est intra primum principium, quia universaliter sumptibilis. Præterea tertio: universalitas esset conditio entis in intellectu sicut verum, et ita diminueret ens hoc, sicut illud, et ita non magis esset aliqua scientia de universali, quam de vero. Ad ista posset dici, quod licet objectum sit prius natura actu, non tamen hoc oportet de modo necessario in objecto, maxime qui non est modus cognitus, sed sub quo cognoscitur, maxime si objectum non est simul, nisi tempore cum actu, sicut ponit Avicenna de universali. Sed contra, tunc nullo considerante, non esset universale in actu, et ita scientia habitualis non esset objecti universalis actu. Præterea, inquantum objectum est prius actu, non intelligetur sub hoc modo; ergo vel sub nullo modo, vel sub opposito, quia ut est objectum, aliquem modum sibi determinat. Contra modum ponendi, illa forma intelligibilis subjective est in anima, et realiter; universale autem si est in intellectu, videtur ibi esse, ut est objectum cognitum in cognoscente, isti modi essendi sunt diversi; ergo, etc. Et sic improbant hanc opinionem jam positæ rationes.

SCHOLIUM III.

Præmittit triplicem claram acceptionem *universalis*, et quo sensu prima opinio, et quo secunda quodammodo conciliari possint; explicat etiam quomodo aliquid potest esse objective dupliciter in intellectu, scilicet per speciem ante actum, et per ipsum actum.

6. Universale tripliciter sumitur.

Circa hujus quæstionis solutionem primo distinguendum est de *universali*. Sumitur enim, vel sumi potest tripliciter; quoniam pro intentione secunda quæ scilicet est quædam relatio rationis in prædicabili, ad illud de quo est prædicabile, et hunc respectum significat hoc nomen *universale* in concreto, sicut et *universalitas* in abstracto. Alio modo accipitur *universale* pro illo, quod denominatur ab illa intentione, quod est aliqua res primæ intentionis, nam secundæ intentiones applicantur primis, et sic accipi potest dupliciter. Uno modo, pro illo quod quasi ut subjectum remotum denominatur ista intentione; alio modo pro subjecto propinquo. Primo modo dicitur natura absolute sumpta *universale*, quia non est de se hæc, et ita non repugnat sibi ex se dici de multis.

Secundo modo non est universale, nisi sit actu indeterminatum, ita quod unum intelligibile numero sit dicibile de omni supposito, et illud est complete universale. De primo modo, potest intelligi opinio secunda, quia ista comparatio, quæ est intentio secunda non est nisi objecti, ut in intellectu comparante. De secundo modo potest intelligi prima opinio, quia natura non est de se hæc; sed nec prima opinio ponit completum universale, quia non sufficienter indeterminatum, quia non contrarie ad determinationem, sed quasi privative vel contradictorie. Nec secunda opinio loquitur de completa ratione universalis, ut quæstio habet difficultatem, sed de quadam intentione posteriore naturaliter ratione ejus completa; nam indeterminatio quasi contraria, qua *homo* est sic indeterminatum, ut unica intellectione conceptum quidditative insit omni, præcedit naturaliter illam intentionem secundam, quæ est universalitas Logica, sive habitudo de multis.

Concordiæ duarum opinionum de universali.

Universale negativum et contrarium.

7. De illo igitur tertio modo accipiendi universale restat videre an sit primo in intellectu, et distinguo, quod dupliciter potest aliquid esse in intellectu objective, sicut modo loquimur de *esse in*. Uno modo habitualiter, et alio modo actualiter, sive in actu primo et secundo. Primo modo, est ibi quando est ibi ut immediate motivum ad intellectionem; secundo modo, quando actualiter intelligitur ista esse secundum positionem Avicennæ, simul sunt tempore, licet primum prius natura; licet enim non ponat speciem intelligibilem, per quam objectum est præsens primo modo manere in intellectu, nisi dum actu intelligit, tamen prius natura est objectum præsens ut motivum, quam ut intellectum actu, quia primum præcedit intellectionem ut causa, secundum sequitur sive concomitatur. Alius autem, qui negat speciem intelligibilem, non videtur quomodo possit illa duo *esse* distinguere, quia nullum *esse* habet objectum in intellectu secundum ipsum, nisi per actum intelligendi, et ita nullum *esse* primum, et ita nullo modo movebit intellectum, cujus tamen contrarium tenet ipse. Tertia via est communis, quod primum *esse* et tempore et natura præcedit *esse* secundum, et manet sine eo, secundum ponentes species intelligibiles manere sine actu. Inconveniens enim videtur retentionem proprii objecti post actum negare intellectui inquantum intellectus creatus, cum hæc sit perfectionis in sensitiva, et licet conjungatur intellectus phantasiæ, quæro, quæ est perfectio intrinseca intellectus; accidit enim sibi inquantum intellectus conjungi cum phantasia, et licet sit imperfectior non conjuncto phantasiæ, non tamen forte alterius rationis inquantum potentia; ergo sicut separatus est intrinsece retentivus, ita noster, licet minus.

Aliquid est in intellectu, habitualiter vel actualiter.

Intellectus retinet species post actus Scot. 1. d. 3. q. 6.

SCHOLIUM IV.

Universale sumptum pro denominato, non negative, sed contrarie, seu indeterminate positive ad multa, esse habitualiter in intellectu, et non tantum actualiter, id est, habet

speciem intelligibilem post actum, unde intellectus agens cum natura facit universale hoc sensu. Vide eum 2. d. 3. quæst. 1. et 6.

8. Ad quæstionem igitur, quoad hoc membrum, dico quod universale tertio modo dictum non est in intellectu secundo modo ex necessitate, ita quod quasi illud *esse* sit sibi necessarium, sicut probant rationes contra secundam opinionem, sed necessario est in intellectu primo modo, ita quod sine illo concomitante objectum, non inest ei universalitas. Hoc probat bene prima ratio contra primam opinionem. Sed quæ est causa illius indeterminationis, qua objectum cum habet *esse* primum in intellectu, est complete universale? Respondeo, quod non sola res, quia non est ejus in se tanta indeterminatio, ut probat illa prima ratio. Nec etiam intellectus possibilis, quia non reciperet indeterminatius quam objectum esse factivum. In omni autem natura, ut arguit Aristoteles in 3. de Anima, text. com. 17. et 18. est dare aliquid, quo est omnia facere, dato aliquo, quod est omnia fieri, hoc est in tota natura universali, cuilibet potentiæ passivæ correspondet potentia activa, et si non extrinseca, intrinseca in eadem natura; ergo cum experiamur, quod est aliquis intellectus in nobis, quo est universale fieri, hoc est, cui insit aliquid, per quod objectum est præsens, ut universale, necesse est aliquid esse activum illius, et non extra, ut argutum est; ergo intra. Intellectus igitur agens concurrens cum natura aliquo modo indeterminata ex se, est causa integra effectiva objecti in intellectu possibili secundum *esse* primum, et hoc secundum completam indeterminationem universalis; nec est alia causa, quod intellectus agens cum natura facit objectum sic esse, nisi quia est talis potentia, sicut nec quare calidum calefacit; est ergo natura in potentia remota ad determinationem singularitatis, et ad indeterminationem universalis, et sicut a producente conjungitur singularitati, ita a re agente, et simul ab intellectu agente conjungitur universalitati.

Quæ causa universalitatis.

Et isto modo bene intelligitur illud dictum Avicennæ, 5. Metaph. cap. 1. quod natura de se non est universalis, nec particularis, sed tantum natura. Et hanc tertiam indeterminationem probat tertium argumentum cum suis probationibus, non illam quæ est universalis, quia illa minor salvat similitudinem, contrarietatem, etc. Et illo modo dicatur *quid*, et ista indeterminatio ejus est privativa, alia major quæ est universalitas contraria. Sed quæ est actio realis intellectus agentis? non videtur quod circa objectum reale, cum illud nihil sit in re. Hîc dicunt quidam, quod abstractio non fit a phantasmate, sed ab objecto, quia nullam speciem intelligibilem ponunt.

Contra, objectum quando est in *esse* primo in intellectu, aliter se habet ad intellectum quam prius, 9.
quando non fuit in *esse* primo, quia nunc movet, prius non, nunc intellectus intelligit ex illa motione, et prius non; ergo aliqua mutatio facta est prius naturaliter quam

intellectus intelligat; sed illa non est in phantasmate, patet, nec in intellectu agente, nec in eorum conjunctione, quia semper erant æqualiter conjuncta, ex quo illud phantasma infuit; ergo oportet ponere in intellectu possibili aliquam mutationem priorem natura, ipsa intellectione, per quam objectum sit in *esse* primo in quo non fuit. Hoc conceditur, ita quod abstractio objecti non est aliqua actio realis, sed causatur species intelligibilis a phantasmate et intellectu agente simul; qua causata in intellectu possibili formaliter, simul causatur objectum abstractum ibi non formaliter, sed objective, et sic bene salvatur Avicenna 5. Metaph. cap. 2. de forma intelligibili. Licet enim sit duplex modus essendi *in*, tamen unus concomitatur alium necessario; nisi enim ponatur illa gignitio, nulla actio realis potest dari intellectui agenti, et ita nec aliqua circa objectum, quia illa nunquam est intentionaliter, nisi propter aliquam realem. Similiter nunquam objectum est abstractum, nec universale prius natura quam intelligatur, nisi ponatur quodcumque objectum habens phantasma in phantasia conjuncta intellectui agenti *esse* abstractum, et semper in *esse* primo, postquam ejus inest phantasia. Et tunc quomodo post addiscere est magis in potentia accidentali, quam ante ad speculari? Respondeo, per habitum generatum, et phantastica ordinate occurrunt. Contra, iste habitus est in phantasia; si enim esset in intellectu possibili, quid facit circa phantasma, ut illud moveat intellectum possibilem, hic nunc, et illud tunc? non enim inclinat nisi potentiam in qua est. Sed quod illorum est prius scilicet esse in intellectu, vel illa indeterminatio, quæ ponitur propria universali? Videtur quod esse in intellectu, nam intellectus agens primo videtur facere aliquid in intellectu possibili, ergo si facit universalitatem, hoc erit mediate. Contra, tunc universale erit posterius ente vero. Non enim solum est ens verum, quod est in intellectu in actu secundo, sed etiam quod in primo. Et videtur, quod sit imperfectius ens, ens verum quod est in habitu, quam quod est in actu. Item, singularitas prior est natura, quam esse in re, igitur a simili. Confirmatur, quia magis videtur universale abstrahere a quacumque existentia quam singulare. Ad istam dubitationem potest dici, etc.

Quomodo fit abstractio?

Quomodo discitur habitis speciebus?

SCHOLIUM V.

Eamdem naturam, quæ est in re, et singulariter existens, fieri potest universalis per relationem ad intellectum, ut cogniti ad cognoscens; potest tamen universale non esse in re, sed nequit esse non in intellectu. Ista habes 2. d. 3. q. 1. et 6. fuse tractata a Doctore.

Quoad secundum membrum quæstionis scilicet an sit in re? Respondeo, esse in intellectu primo modo vel secundo, non est nisi habere relationem rationis ad intellectum. Istud autem quod est in re, bene habet istam relationem; ergo illud, quod est universale, est in re. Confirmatur, aliter in sciendo aliqua de universalibus, nihil 10.

Eadem natura, quæ est in re, est universalis respectu ad intellectum?

sciremus de rebus, sed tantum de conceptibus nostris, nec mutaretur opinio nostra a vero in falsum, propter mutationem in existentia rei. Potest igitur universale esse in re, ita quod eadem natura est, quæ in existentia per gradum singularitatis est determinata, et in intellectu, hoc est, ut habet relationem ad intellectum, ut cognitum ad cognoscens, est indeterminata, ita quod sicut ista duo esse concurrunt per accidens in eadem natura, et posset utraque esse sine altera, ita etiam determinatio et indeterminatio prædicta. Et ex hoc apparet, quod non est necesse illud, quod est universale, esse in re, licet possit, sicut necesse est ipsum esse in intellectu.

Contra, contraria non insunt eidem, determinatio qua est hoc, et indeterminatio qua est idem huic et illi, sunt conceptus contrarii secundum prædicta. Dicitur, quod non insunt secundum idem, quia unum secundum unum esse, et aliud secundum aliud esse. Sed tunc oporteret ponere illa *esse* naturaliter esse priora istis contrariis. Similiter, quod absolute contraria compatiuntur se in eodem, non videtur; nec aliqua diversa secundum quæ contraria insunt, puta album et nigrum secundum aliam, et aliam partem superficiei, talia non insunt eidem subjecto proprio. Si autem ad totum comparantur, respectu ejus sunt contraria secundum *quid*. Item, quomodo intelligitur *quid* absolute, vel quomodo singulare, si semper natura cum intellectu agente, facit indeterminatum complete in intellectu possibili? Item estne abstractio illa intellectus agentis, perfectionis? Videtur quod sic, quia sine intellectu agente non posset esse intellectio abstracti; ergo illud adjungitur, ut concausa propter perfectionem majorem. Contra, cognoscere confuse est imperfectionis; ergo magis confuse imperfectius.

Ad primum de contrariis, posset dici, etc. 11.
Ad aliud dicitur, quod *quid* intelligitur absolute, et ita id quod est singulare, sive in differentia universalis, quando natura sola movet intellectum sine intellectu agente, sed singulare inquantum hoc, nunquam movet, ut prius dictum est; igitur non intelligitur, nisi ab intellectu intelligente res, inquantum sunt in se manifestæ; nam quia primo movetur, primo modo visus videt singulare; secundo modo, non; tertio modo quando coagit intellectus agens naturæ, intelligitur universale complete. Contra, fictio videtur, quod intellectus agens quandoque coagit phantasmati, et quandoque non, cum utriusque virtus activa sit naturalis et non libera. Item, quomodo phantasma sola virtute propria movebit intellectum possibilem? Ad secundum argumentum, cujuslibet potentiæ passivæ proprium objectum, secundum quod objectum, est motivum ejus; ergo proprium objectum intellectus agentis, si responsio sit vera. Sup. q. 14. et 15.

Respondeo, quod prima propositio est falsa, nam potentia cognoscitiva non tantum habet recipere speciem objecti, sed etiam

Objectum perfectius est, quatenus tenditur in ipsum, ut efficit speciem.

tendere per actum suum in objectum, et illud secundum est essentialius potentiæ. Primum requiritur propter imperfectionem potentiæ, et objectum principalius est objectum, quia in ipsum tendit potentia, quam quia imprimit speciem, quod patet, si Deus imprimeret speciem intellectui, vel etiam in oculo, eodem modo ferretur in objectum, sicut modo, et objectum ita esset objectum ; sed Deus non esset objectum, quia in ipsum non tendit, et tamen ipse imprimit sicut impressit Angelis species creaturarum; hæc ergo est vera: *Cujuslibet passivi est aliquod motivum per se*, sed non oportet in potentiis apprehensivis, quod illud motivum sit proprium objectum potentiæ sub ratione, qua objectum terminat actum potentiæ. Hoc patet in voluntate, qui enim dicunt eam passivam, dicunt eam moveri ab objecto, secundum quod in intellectu est ; sed tendere in objectum, non secundum quod est in intellectu, sed secundum quod est in se, juxta illud Commentatoris 12. Metaphysic. commento 36. *Balneum secundum quod in anima, movet appetitum effective, secundum autem quod in re extra movet, ut finis.* Sed propria ratio objecti voluntatis est ratio finis, et ut res est in se, et non ratio efficientis, vel ut in intellectu ; ergo. Patet falsitas propositionis, et quomodo verificatur, imo nec vera est in potentiis naturalibus ; objectum enim proprie potentiæ passivæ est ens actu, vel actus ad quem terminatur, et illud non agit in potentiam passivam ; sed aliud agens in ipsam producit illum actum, vel illud ens actu. A simili, hæc est falsa, omnis potentia activa nata est per se agere in suum objectum, si suum objectum sit terminus actionis suæ. Terminus actionis intellectus agentis non est phantasma in quod agit, sed universale, saltem in cognitivis videtur verum. Intellectus Dei activus est respectu essentiæ suæ, nec tamen quidquam agit in ipsam. Similiter voluntas nostra nihil agit in objectum, etiam secundum ponentes ipsam activam, sed tantum actione sua intendit in objectum. Probatur falsitas primæ, nec enim omni,nec soli objecto conveniret movere ; ergo, etc.

Finis movet, ut est in re.

Non omnis potentia passiva nata est per se agere in objectum.

ANNOTATIONES.

12. Sequitur quæstio decima octava de universali, t. c. 44. quæ famosa est, difficilis, quæ bene ordinaretur post sequentem quæstionem, sed ut sæpe dixi, ordo non nocet. Ante oppositum replicat brevibus argumenta superius facta quæstione 13. de unitate reali minori, unitate numerali, quæ ibi notavi posse dici *Extra*, vel additio, vel certe hîc ; ubique tamen ad majorem expressionem possunt legi et ponderari.

Opiniones in hac materia plures fuerunt. Vide Thomam in tractatu de Universalibus, et 2. 2. q. 47. Epicurei enim, et Platonici hîc aliter sentiunt. Vide 1. Posterior. contra Platonem, et hîc Aristotelem. In principio igitur solutionis tractat quæstionem secundum phantasiam Platonis, et impugnat brevibus.

Consequenter recitat opiniones Latinorum duas extremas. Prima est Realistarum aliqualiter nimis descendentium, et rebus sensibilibus ultra modum involuto-

rum. Secunda est Nominalium et Thomistarum. Quære Durandum, Hervæum, Thomam Anglicum, et alios quam plures illius viæ ad propositum, et super 1. Posterior. et Phys. et in Logicalibus, et specialiter super Porphyrio, ut nosti. Utramque impugnat, quia nimis excedunt, et in extremis.

Infra in impugnatione secundæ opinionis ibi : *Ad ista posset dici quod licet objectum sit prius*, etc. usque illuc : *Contra modum ponendi*, etc. assignatur *Extra*, vel *additio* in aliquibus originalibus, et satis recte.

Deinde respondeo ex intentione propria ad quæsitum, præmittit quasdam distinctiones, et applicat membra ad prædictas opiniones, et ibi tangit de specie intelligibili. Vide optime 3. d. primi, q. 6. et 3. d. 2. q. 1. et in qq. Logicalibus super Porphyrio, et 2. part. 3. d. 2. et consequenter ad quæsitum respondet formaliter, ubi duo principaliter facit, et totius processus est satis clarus, sed valde notandus, ideo totam litteram distincte declarat, ut scis.

13. Infra ibi : *Ad istam dubitationem potest dici*, etc. ubi communiter non habetur plus in littera, adde tu ex his quæ supra q. de ente vero dixit in 6. et ex 3. d. 2. ubi prius et alibi, et specialiter ex 45. dist. 4. q. 3. et aliqualiter 8. dist. primi, q. 3. et alibi sæpe ut nosti.

Ulterius infra ibi : *Contra, cognoscere confuse*, etc. usque ad finem notatur, ut additio vel *Extra* in aliquibus originalibus, sed littera notabilis et subtilis, ideo legatur si placuerit ; ponderabis vero solutionem illam quam incipit, et non prosequitur cum dicit : *Ad primum de contrariis*, etc. non enim secundum idem insunt, nec eodem modo, nec in eadem acceptione, ut patet, sicut responsio immediate addita dicit, sed replicam consequenter adductam evadere, ut nosti. Et videtur tota littera non multum necessaria, et *Extra;* atque pro majori parte supra q. 13. habetur, nihilominus faciliter omnia hìc bene applicari possunt et defendi, quare, etc.

Controversiam quamdam, quæ videtur hìc, et in Logicalibus super Porphyrio q. 8. de subjecto Universalis, ut est intentio secunda, pondera, ut ibi notavi prolixe, et solve, et multa tange ex his quæ ibi collegi. 14.

Prolixas quæstiones plurium modernorum in hac materia, vide super 1. Physicor. sed Parisienses resolutos ubique imitabere.

Adverte etiam, quod multum refert dicere universalia realia et communia, vel communicabilia, vel naturæ vel quidditates tales in hac materia, nam primum est improprie dictum, cætera vera et proprie dicta.

Oportet autem primum intendere de his, quæ secundum divisiones definitionibus. Nihil enim aliud est in definitione, quam primum dictum genus et differentiæ. *Text. com.* 43.

QUÆSTIO XIX.

Utrum conceptus generis sit alius a conceptu differentiæ?

Arist. *lib.* 3. *hujus text.* 10. *et hìc cap.* 10. *text.* 33. D. Thom. *hìc lect.* 4. *et* 1. *p. q.* 50. *art.* 4. *ad* 1. Herveus *quodlibeto* 1. *q.* 9. Capriol. *in* 1. *dist.* 8. *q.* 2. *art.* 3. Anton. Andr. *hic q.* 17. Soncin. *q.* 36. Greg. *in* 1. *dict.* 38. Ferrarien. 1. *contra Gent. cap.* 24. Cajet *de ent. et off. cap.* 3. Bannes 1. *de Generat. c.* 4. *q.* 8. *art.* 1. Fonsec. 2. *Metaph. cap.* 2. *et lib.* 4. *cap.* 2. *q.* 4. *sect.* 3. *et lib.* 5. *cap.* 5. *q.* 3. *sect.* 3. Vide Scotum. *in* 2. *dist.* 3. *q.* 1.

Quod non, quia in littera, text. c. 43. dicitur, genus nihil est præter eas, quæ sunt generis species. Item in 10. hujus, cap. 10. text. 1.

c. 24. Genus secundum se est diversum in diversis speciebus. Item, alioquin esset pars speciei, et ita non prædicaretur formaliter de ea. Item 7. Physicor. text. c. 31. comparatio non fit secundum genus, quia in genere latent æquivocationes.

Contra, si non : aut est idem conceptui unius differentiæ tantum, et tunc non prædicabitur, nisi de una specie ; aut cujuslibet differentiæ, et tunc vel tot erunt generis conceptus, quot differentiarum, vel si tantum unus est conceptus generis, illi uni omnino erunt idem conceptus differentiarum; ergo et inter se idem, omnia illata sunt inconvenientia ; ergo, etc.

SCHOLIUM I.

Opinio negans D. Thom. tract. de natura generis, et ejus explicatio refutatur tribus rationibus.

2. Conceptum generis non differre a conceptu differentiæ.

Opinio quod non, propter tertiam rationem supra. Modus ponendi est, quod non sunt synonyma *genus* et *differentia ;* differunt enim penes modos, sive rationes concipiendi eumdem conceptum, quæ sunt rationes determinabilis, et determinantis ; ratio generis est ratio determinabilis, ratio vero differentiæ est ratio determinantis.

Contra illud, ergo in definitione est nugatio, quia idem conceptus bis dicitur per genus et differentiam. Respondeo, nugatio excusatur propter diversos modos concipiendi. Contra, tunc est nugatio, quando positis definitionibus pro nominibus, idem bis dicitur, ex isto c. et ex 2. Perihermenias, positis autem rationibus generis et differentiæ idem conceptus bis sumitur ; ergo, etc. Confirmatur, quia secundum Aristotelem in isto cap. text. com. 43. hîc est nugatio : *Pedes habens, bipes,* et tamen est alia ratio concipiendi. Item, illæ rationes concipiendi, aut sunt essentialiter intra conceptus generis et differentiæ, aut non, sed accidentales, sub quibus conceptus illi concipiuntur. Si secundo modo, non vitatur nugatio; si primo modo aut igitur utraque ratio est essentialis intra conceptum speciei, aut non. Si non, ergo definitio speciei includit quod non pertinet essentialiter ad speciem, includit enim quod essentialiter includitur in conceptu generis; si sic, ergo conceptus generis et differentiæ simpliciter sunt alii, quia per rationes alias, quas essentialiter includunt, quæ etiam sunt de per se conceptu speciei. Non tantam diversitatem ponit opinio opposita, ut jam patebit. Item tertio, definitio debet esse primo eadem cum definito, conceptus iteratus non est idem primo sibi ipsi semel sumpto ; ergo conceptui speciei, non est primo idem conceptus generis, et conceptus differentiæ simul, sed alter tantum, et ita alter superfluit. Sequitur etiam quarto omnino, ut videtur, quod completa definitio daretur per genus tantum, quia exprimeret totum conceptum quidditativum speciei, et ratio determinantis non requireretur, quia illa ratio non caderet in intellectu speciei. Est enim fallacia Accidentis, rationale est de-

Quando contingit nugatio ? Text. com. 43.

Definitio primo eadem definito.

terminans, homo est rationalis; ergo homo est determinans, non ergo requiritur *rationale* in definitione propter istam rationem, quia ipsa extraneatur definito, nec propter conceptum, cujus esset illa ratio, quia ille totus exprimitur per genus.

SCHOLIUM II.

Pro resolutione quæstionis quatuor examinat. Primum conceptum generis esse unum in se, quod quadrupliciter probat, de quo vide eum 1. d. 3. q. 2. a n. 5. Secundum, qualiter sit alius conceptus differentiæ, de quo quæst. seq. Tertium per *genus* intelligi potentiale proprium, et per *differentiam* actum ultimum illius potentialis, quæ est completa causa unitatis specificæ. Quartam, quid in re correspondet istis conceptibus, et an sufficiat ad eos distinctio rationis, de quo 1. d. 8. q. 3. num. 16. et 26. et 2. d. 3. q. 6. num. 12. Videtur differentiam intentionis, de qua hîc agit, ponere secundum mentem aliorum, medium inter realem et rationis stricte differentias. Adducit et solvit argumenta contra illam differentiam intentionis, tanquam sufficienten ad conceptus generis et differentiæ.

Ideo ad ostendendam oppositam
3. partem, quatuor sunt videnda. Primo, quia conceptus generis est unus in se, quod ostenditur tripliciter. Primo, quia omnis certitudinem habens de aliquo, dubitans autem de omnibus determinantibus illud, habet de illo de quo est certus, conceptum unum alium ab illis, de quibus dubitat, alioquin esset certus, et de nullo, quia de nullo conceptu; potest autem haberi certitudo de inhærentia conceptus generis alicui, dubitando de quocumque conceptu speciei, ut cum animal videtur a remotis, vel melius per proprietatem convertibilem cum genere, demonstrando ipsum de Deo *demonstratione quia,* de quo nescitur aliqua species generis. Secundo sic, differentia sunt diversa aliquid idem entia ex 5. hujus, text. non habente commentum, et 10. cap. 4. t. c. 12. ita quod magis sunt unum differentia in illo in quo conveniunt, quam in illis in quibus differunt, alioquin essent primo diversa, non differentia; ergo id, in quo sunt idem, est in se magis unum, quam illa in quibus differunt, species generis proprie differunt differentiis, et sunt unum in genere; ergo genus est magis unum in illis quam differentiæ, quibus differunt, quod non esset, nisi generis esset unus conceptus. Nam si plures, ita essent isti diversi, sicut conceptus differentiarum, quoad hoc, quod species nihil unum essent. Tertio sic, genus prædicatur proprie, et in *quid* de specie; ergo secundum aliquem conceptum, non eumdem speciei, quia tunc ista prædicatio esset ejusdem de se; ergo secundum alium conceptum, alium a conceptu species, et similiter de quacumque specie, ille autem a quacumque specie est unus in se, alioquin tot genera quot species. Additur quarto, quod nomen generis est univocum; ergo significat conceptum unum. Sed quomodo unum? Respondeo, genus aut concipitur primo, sicut objectum adæquans intellectionem, aut per se, et non primo, scilicet in aliquo conceptu adæquante intellectionem in quo genus includitur. Primo modo conceptus ejus est unus numero, sicut intellectio una numero, et generaliter, ita unica intellectione nume-

Conceptum generis esse unum in se. Potest quis certus esse de genere et dubius de omni ejus specie. Scot. 1. d. 3. q. 2. n. 5.

Differentia non est tota rei substantia

Conceptum generis esse unum alioquin tot genera quot species.

Conceptu generis unus numero.

ro intelligatur magis commune, sicut minus commune.

XTRA. *Nota, quod sicut idem numero fit a diversis specie, ita eadem intellectio numero hominis, nata est fieri ex phantasmate cujuscumque singularis.*

Secundo modo conceptus illi primi sunt valde diversi, omnes tamen includunt unum conceptum numero, non qui est unus numero, ut ibi concipitur, sed tot numero in quot includitur, quia non alia intellectio est circa includens et inclusum. Sed quia natus est esse unus numero, quando primo concipitur, et indifferens ad omnes alios.

4. Secundo videndum est, quod conceptus generis alius est a conceptu differentiæ, quod ostendetur in quæstione sequente, et ita alius est, quam primo diversus; et ex hoc sequitur, quod est alius a conceptu speciei, sicut partialis a totali, quia species essentialiter includit conceptum differentiæ et generis.

Tertio, quid determinate concipitur per genus, et quid per differentiam. Sciendum, quod secundum, quod dicit Aristoteles cap. præcedente 7. *Sicut ratio ad rem, sic partes rationis ad partes rei.* Et in 8. c. 3. *oportet terminum esse rationem longam, et exprimere quid, et quale.* In specie autem non sunt nisi duæ primæ partes essentiales, scilicet actus ultimus, quo species est id quod est; et proprium potentiale respectu illius actus ultimi, quotcumque ordinata includat illud potentiale, sive ordinata realiter naturaliter, sive aliter, de quo dicetur in 4. artic. Differentia ultima, quæ est specifica, a qua est unitas rei et definitionis, includit præcise de suo per se intellectu actum ultimum in re, quæ est causa unitatis completa, et genus proximum præcise per se includit proprium potentiale respectu illius actus.

Text. com. 33. Text. com. 9. Sicut ratio ad rem, sic partes rationis ad partes rei.

Quarto videndum est, quid istis conceptibus correspondeat in re.

Dicunt quidam, quod in re sufficit differentia intentionis, quæ nullam differentiam nec compositionem actu ponit in re, sed tantum potentialem, sic quod ipsa nata est facere diversos conceptus in intellectu de se. Ita quod ista differentia actu est solum in intellectu concipiente, non sufficit autem differentia rationis, quæ est, quando res non est nata facere, nisi unum conceptum qui tamen potest concipi sub diversis modis concipiendi.

Cum illa opinione conceditur, quod differentia rationis non sufficit ad distinctionem generis et differentiæ, sicut argutum est contra primam opinionem; sed quod nec differentia ista intentionis sufficit, arguitur sic : quia concipiendo genus, aut concipitur aliquid rei in specie, aut nihil, similiter de differentia; si nihil, isti conceptus videntur fictitii, non reales, nec dicentur in *quid* de specie; si aliquid, aut aliquid idem, et tunc erit idem conceptus; aut aliquid aliud, et tunc erit in re aliqua differentia prior differentia conceptuum. Respondetur, quod aliquid rei concipitur, et idem, nec sequitur; ergo idem conceptus, quia eadem res nata est facere diversos conceptus. Contra, una res nata est formare conceptum unum sibi adæquatum, quia alias non esset 5.

An sufficit rationis differentia, ad conceptus generis, et differentiæ.

cognoscibile; sed illum sibi adæquatum conceptum formando videtur immutare intellectum quantum nata est ipsum immutare. Aut si dicatur, quod propter suam perfectionem præter istum adæquatum, nata est res immutare intellectum ad conceptus non adæquatos, quis erit ordo in immutando ad illos, et ad illum adæquatum? Numquid facit primo notitiam propriam, aut confusam, et quodcumque prius facit si non tantum prius natura, sed tempore; videtur quod nihil amplius facit, quia agens naturale, præsente passo, statim facit quod potest. Quidquid sit de istis, videtur quod prima ratio stet; nam species formando duos conceptus generis et differentiæ, non tantum causat duos actus in intellectu distinctos numero, sed causat duas notitias actuales vel habituales, habentes objecta propria distincta, et hoc ita distincta, sicut si illa duo objecta essent duæ res extra. Quæro igitur, an istis notitiis cognoscat intellectus objective aliquid in re? si nihil, fictio est, si idem; ergo objectum idem est, nisi dicas, quod una res extra facit formaliter duo objecta in intellectu, et tunc non videtur, quod res, vel aliquid rei, sit objectum, sed aliquid factum a re; si aliud, habetur propositum, quia differentia ante conceptus. Item secundo ad principale, omnis differentia prior naturaliter omni actu rationis, videtur differentia realis; objecta naturaliter præcedunt actus, et distinctio objectorum, distinctionem actuum, maxime quando hæc illam causat, ut hîc

Agens naturale præsente passo agit quod potest.

ponitur; ergo differentia intentionis, quæ est in conceptibus, concludit priorem in objectis, quæ erit realis.

Potest dici, sustinendo differentiam intentionis, sicut habetur in quæstione de universali, quod res objective est in intellectu, vel in actu primo, vel in actu secundo; et differentia quæcumque quæ non convenit rei, nisi sic, vel sic; et hoc vel illud esse præsupponatur differentiæ, sive necessario concomitetur, est differentia rationis, scilicet sumendo differentiam rationis communiter ad differentiam intentionis et rationis proprie dictam; nam nulla talis rei inest existenti in se, nec sine actu intellectus concomitante vel præcedente; et hoc intellectus possibilis considerantis, ut quando est res in intellectu in actu secundo; vel intellectus agentis abstrahentis, ut quando est res in intellectu in *esse* primo. Differentia ergo rationis stricte loquendo, est differentia posterior naturaliter actu intellectus possibilis, considerantis idem objectum sub alia et alia ratione; et hoc sive illa differentia sit objecti existentis in intellectu in actu secundo, sive habitualiter per habitum derelictum ex actu concipiendi, nam *esse* tale habituale est naturaliter posterius actu considerandi; sed differentia intentionis est prior naturaliter omni actu intellectus possibilis, et omni *esse* objecti in ipso intellectu, sive sit actuale, sive habituale derelictum ex actu ejus; sequitur tamen ordine naturæ actum intellectus agentis, et concomitatur ipsum ne-

Q. 6. 18.

Quid differentia rationis stricte.

cessario *esse* in intellectu possibili in actu primo. Hæc magis patent ex dictis in quæstione de Universali.

His intellectis, pro differentia intentionis in communi, ulterius in speciali sciendum est, quod essentia una specie, quantumcumque simplex, ut albedo, nata est ex se diversa objecta facere præsentia intellectui possibili, quia sicut dictum est in quæstione præcedente, non est realiter, nisi facere realiter aliqua diversa, per quæ illa sint objective præsentia; nam circa *esse* objectivum, cum nihil sit, non cadit mutatio nisi per mutationem realem in aliis, per quæ ista sunt objective præsentia. Quare autem sit factiva diversorum, non est ratio propter perfectionem, quia tunc Deus faceret, quod negatur; nec propter perfectionem, quia tunc materia prima faceret; nec per aliquam differentiam priorem in natura rei extra intellectum, sicut calor, quia est calefactivus, non propter perfectionem in communi, nec propter imperfectionem, ita quælibet talis essentia, quia talis, factiva est talium duorum in intellectu realiter, et per hoc duorum objective. Præter hoc etiam, factiva est unius conceptus adæquati, sed illius forte primi, ut confusi, inquantum percepti, aliorum autem prius natura, sed non perceptorum, sicut alibi videtur de processu intellectus nostri in intelligendo.

Essentia una, nata est repræsentare plura, quomodo?

7. Tunc ad argumenta contra positionem de differentia intentionis. Ad primum, genus et differentia diversa objecta intelligibilia includunt, et tamen in utroque idem re intelligitur, quia sicut potest idem habere *esse* in re et intellectu ex quæstione prædicta, ita potest habere unum *esse* in re, et duo in intellectu, et concomitantibus illis duobus *esse,* duo objecta in uno intellectu, tantum unum *esse* habet. Per hoc patet ad totam deductionem contra responsionem, quia et unum adæquatum conceptum generat, et plures non adæquatos, et simul tempore quantum ad *esse* primum in intellectu, licet non quantum ad *esse* secundum, quod non est sine perceptione. Sed non tenetur illud in secunda responsione, quod propter perfectionem, etc. Cum reducitur ratio, concedo, quod simpliciter sunt diversa objecta, sicut si essent essentiæ diversæ, sed sunt objecta diversa concomitante *esse* in intellectu; ut autem res est objectum, eadem est, ita quod idem extra sub duobus *esse* in intellectu concomitantibus, habet rationem unius materialiter, et duorum objectorum formaliter. Ad secundum principale patet; differentia prior natura omni actu intellectus tam agentis quam possibilis, est realis. Concedatur, sic minor est falsa. Sed per omnia dicta, non videtur prima difficultas soluta, quomodo duo objecta formaliter inquantum objecta et tamen una essentia, si ista essentia aliquo modo cognoscatur? quia illa essentia una, si tantummodo per duo *esse* in intellectu, est duo objecta, et secundum ista non cognoscitur, quia ista non accidunt objecto, non videtur quomodo erunt duo inquantum objecta.

Ad argum. posita n. 5.

Non videtur etiam, quod aliqua

Visio in potest esse generis sine differentia?

intellectionum istarum aliquid rei cognoscatur. Quod ostenditur sic : quia sic intellectioni abstractivæ potest succedere intuitiva ejusdem primi objecti præcise, quando abstractiva alicujus rei est imperfecta, alia perfecta; sed visiones duæ possunt esse generis et differentiæ, quia visio non est nisi objecti primi realiter existentis et præsentis. Ex hoc sequitur, quod intellectus divinus non cognoscit, ut distincta objecta ista, quorum ponitur differentia intentionis, nec aliquis intellectus, nisi abstractive intelligens, et ita imperfecte. Item, cum dico, Socrates est homo, non est unio actuum concipiendi, quia hic actus non est ille, nec objectorum habentium differentiam intentionis, quæ scilicet non habent esse extra, sed in intellectu actu primo; tum, quia objectum unum ut sic, non est aliud; tum, quia objectum unum facit aliud in *esse* talis objecti, et licet includat ipsum ut factum, non est ipsum; tum, quia tunc non dependeret veritas orationis a re extra; ergo est unio, quorumcumque sit, primo saltem est pro re extra, et tunc pro opinione de differentia intentionis, est prædicatio ejusdem de se, nec alia erit veritas illarum : *Socrates est homo; Socrates est animal, Socrates est substantia*, etc. Qui melius scit exponere differentiam intentionis, evadendo dictas difficultates, exponat.

SCHOLIUM III.

Opinio ponens objecta aliqualiter in re diversa correspondere conceptibus generis, et differentiæ. Obscurum est quid hîc velit, videtur tantum velle conceptus hos differre ex natura rei, seu formaliter; explicat quarum perfectionum continentia requiritur ad genus, nempe illarum, quarum una perficitur ab alia, et ideo Deum excludit a genere, de quo late agit 1. d. 8. q. 3. maxime n. 16. et 20. et ex ibi et alibi dictis, colligitur præfatam distinctionem ponendam esse inter genus et differentiam.

Alia est opinio, quæ propter 8.
prædicta motiva, ne ponat conceptus simpliciter diversos generis et differentiæ esse fictitios. Sed cum utroque illorum aliquid in re concipiatur, cum illorum actuum sint objecta inquantum objecta, ita formaliter diversa, sicut si essent res omnino diversæ, ponit quod illis correspondent aliqualiter in re realiter diversa, ita realiter, quod circumscripta omni operatione intellectus agentis vel possibilis, et omni *esse* in intellectu præsupposito, vel concomitante, est in re illa differentia, sed realis differentia ponitur habere gradus. Est enim maxima naturarum et suppositorum. Media naturarum in uno supposito. Minima diversarum perfectionum, sive rationum perfectionalium unitive contentarum in una natura. Istam differentiam videtur necessarium ponere in aliis, puta in ente et ejus passionibus, relatione et fundamento in Deo, et creatura. Quandoque videtur etiam, sed non est ita necesse, quod sit ponenda in causa multorum, sicut potentiæ animæ et virtualitas, in aliis similiter in eminentia, sive alterius speciei, sive ejusdem. Sed in istis duobus ultimis potest bene negari, quia idem non distinctum potest multa causare. Item, non distinctum potest multa excedere, et continentia virtualiter vel eminenter non ad ...

Continentia virtualis, et eminentia, non arguunt realem differentiam realem.

perfectionum realium, quia tales actualiter continentur, et formaliter denominant; virtualiter et eminenter contentum continetur ut aliud ibi contineri potest non inesse, sed abesse vel deesse. Secundum etiam illam opinionem, quæ ponit minus in eadem specie esse realiter, in magis, non est ibi sicut perfectio realis tantum; sed ut pars quantitativa virtualis non mobilis, vel corruptibilis sine corruptione totius rei, ita non est ibi differentia rationum realium. De qua differentia quære in quarto, in quæstione de Uno, talis necessario est differentia illius perfectionis in re, quæ correspondet conceptui generis, et illius, quæ correspondet conceptui differentiæ. Sed major est bene quidem, puta materiæ proximæ et formæ, sicut sensitivi et rationalis secundum pluralitatem formarum. Sed illa est minima ubi potest salvari fundamentaliter ratio generis et differentiæ. Hæ perfectiones distinctos formant conceptus, et distincta sunt objecta illorum conceptuum, sicut si essent separatæ, quemadmodum alibi habetur, quod quidquid perfectionem aliquam consequitur ex propria ejus ratione, etiam eam consequitur, quando unitive cum alia continetur, sicut actio propria, etc. hujusmodi.

q. 2.

9. Et per hoc potest forma specifica unitive continens formas generum intermediorum, esse principium multarum operationum illis contentis correspondentium, si illa intermedia ex se sint activa. Nihil enim tali perfectioni deficit, quando continetur; sed limitatio tollitur a continente, quia non tantum illam continet, sed illam continet, ac si non illam, et e converso. De hoc quære ubi supra. Nec tamen quæcumque continentia perfectionum sufficit ad rationem generis et differentiæ; sed illarum, quarum altera potentialis est ex propria ratione respectu alterius, et sic potentialis, quod quantum est ex per se ratione ejus, etiam in se non repugnaret sibi esse sub opposito actu, sicut perfectio coloreitatis non tantum est perfectibilis per gradum perfectionis proprium albedini, sed etiam quantum ex propria ratione coloreitatis illius, non repugnaret sibi subesse gradui proprio nigredinis. Conditio prima excludit Deum a genere, si ponatur in illo talis differentia, sive attributorum, sive idearum; nullum enim perfectibile est per alterum specialiter de attributis, quia quodlibet est infinitum, et de ideis, quia respectus ad diversa non perficiunt se. Ideo si est talis differentia, non erit compositio, quia nihil perfectibile, nihil perficiens, licet alius ordo prioritatis alicujus poneretur, nec aliquid unum ex illis. Sed aliquid summe unum, sunt illa per identitatem, quæ secundum proprias rationes, nec unum componunt, nec aggregant, quia numerum non faciunt necessarium aggregationi. Si autem nec talis differentia in Deo ponatur, quia nec illa intentionis, quæ minor est, et illam immediate sequitur magis, patet quomodo non est in genere hæc differentia et compositio sibi correspondens, quando perfectiones contentæ sint

[Margin notes: ...ma una princi... m multum operationum. — Quæ continentia suffi it ad rationem generis? — Quare Deus non est in genere? Scot. 1. d. 8. q. 3. n. 16. 20.]

limitatæ, generalis est omni creaturæ. Et secundum hanc faciliter salvatur, quomodo omnis creatura componitur ex potentia et actu. Non enim ibi accipitur potentia pro illa, quæ est ad *esse*, quia illa non manet in creatura.

Omnis creatura est composita.

EXTRA. 10.

Nota, quod hic videtur exprimi propria ratio illius differentiæ, quæ vocatur secundum intentionem, quia illa secundum talem compositionem, ponit in re, ita quod differentia conceptuum, sive objectorum formalium, non omnis est differentia intentionis, nec etiam si illi differentiæ conceptuum correspondet differentia rationum realium. Sed tantum quandoque duæ conditiones hîc positæ sunt ibi. Contra, ergo omnis species composita, et ita accidentia non erunt in genere, patet responsio.

Differentia rationis, et intentionis explicatur supra n. 6.

Ista opinio non negat differentiam intentionis, sed ponit sibi necessario correspondere aliquam in re, et ita ponit quadruplicem differentiam, duplicem realem rerum, et rationum realium; et duplicem rationis scilicet intentionis, et rationis stricte sumptam, quod si differentia intentionis non requirat differentiam rationum realium in actu, sed sufficiat quod in potentia sit in re, et in actu in intellectu in *esse* primo, ut prius expositum est; qui potest capere, capiat.

SCHOLIUM IV.

Solvendo argumenta, explicat optime varia loca Aristotelis. Nota ad primum, prius eum scripsisse expositionem textus Metaphysices, quam has quæstiones. Arguit tripliciter contra assertum tertio articulo, scilicet differentiam ultimam dicere tantum ultimum actum, qui est causa unitatis completæ, et genus proximum potentiale illius actus. Ad primum explicat, unde sumitur differentia, de quo 2. d. 3. q. 6. n. 12. et genus de quo 1. d. 8. quæst. 3. num. 16.

Ad argumenta principalia. Ad primum additur : aut si est, est quidem ut materia, et exemplificatur de voce, et illud membrum est verum, pro quo exemplum adducitur, et propter intelligi ad manifestandum, quod singulare in re correspondet conceptui communi generis, sicut expositum fuit legendo textum. Ad aliud de 10. patet in primo articulo, quomodo, etc. quia conceptus generis, ut in speciebus, licet habeat aptitudinem, ut si ex se concipiatur, primo sit idem numero determinabilis per omnes differentias, tamen ut in speciebus concipitur, per se est actualiter ita diversus, sicut conceptus specierum. Conceptus autem speciei non in diversis natus est per se concipi, et quod aliquando allegatur, de secundo cap. Ad tertium, pars per modum partis, non prædicatur denominative, signata prædicatur. Quære alibi exempla de capitato et manuato quantum ad per se intellectum, et quantum ad modum concipiendi, propter quem prædicantur. Et quomodo est duplex denominatio subjecti per accidens, et totius a parte essentiali, quæ non excludit prædicationem in *quid*, concurrit hæc cum denominatione suppositi, e converso totius de parte non est ita essentialis prædicatio. Ad quartum, si una natura requiritur ad comparationem non unus conceptus, sicut ibi videtur dicere, nihil est ad *B* illa littera. Et quod dictum est æquivocatio, dictum est Physici, non Logici, nec Metaphy-

11.

Genus nihil est præter species, exponitur

Nota ant[e] has quæ[s]tiones ex[-] posuisse textum.

An pars prædicatu[r] de toto vide Sc[ot.] q. 3. d[e] Genere

In gener[e] laten[t] æquivoc[a]tiones, s[ci]licet phy[si]cæ.

sici, quia natura non est una, sed alia et alia, etc. ordine essentiali.

12. Contra tertium articulum, ubi dicitur, quod ultima differentia speciei, præcise includit de suo per se intellectu actum ultimum in re, qui est causa unitatis completa, et genus proximum præcise includit proprium potentiale respectu illius actus ultimi; arguitur primo, quia tunc primum genus accipietur a materia simpliciter, vel materiali, quia in isto possunt aliqua convenire sine convenientia in aliquo gradu posteriori. Item, tunc nulla species specialissima includit materiam, nisi quia præcise includit conceptum primi generis, nam respectu ejus, omnes differentiæ intermediæ dicunt actum; et ita nulla materia, quæ sit proprie materia simplex, est alterius rationis ab alia, quia illa est sine omni actu distinguente, et ita nec in cœlo, et in igne est materia alterius rationis. Item, tunc substantia, vel includet solam materiam, et ita secundum aliquos non prædicabitur de Angelis; vel est composita ex materia et forma, et nec sic secundum istos, prædicatur de illis. Si neutro modo, tunc differentia corporis constitutiva, addet materiam supra formale importatum per substantiam, ex quo materia pertinet ad quidditatem rei. Et oportet, quod addatur aliquid pertinens ad suam quidditatem, quod est contra istum tertium articulum. Ad illa:

13. Ad primum, si negetur prædicatum in *quid* accipi ab aliquo, nisi manifesto per operationem, hoc nihil est; tum, quia multa genera intermedia a nulla propria operatione sumuntur; tum, quia etsi intellectus noster non sumeret, esset tamen perfectio in re, et prædicatum sumptibile; tum, quia transmutatio manifestat aliquid commune, sicut et operatio communis. Aliter potest dici, quod differentia sumitur per se ab actualitate essentialiter perfectiva; quandoque autem talis est realiter forma, et perfectibile materia simplex, vel composita, sic Avicembron posuit omni differentiæ correspondere propriam formam; quandoque actualitas a qua sumitur differentia non est forma, sed perfectio formalis, et hoc sufficit pro differentia, et tunc perfectibile non est materia, sed totum ut perfectibile, secundum aliquam rationem in realem perfectivam. Licet igitur quandoque ascendendo abstrahatur vere materia composita a forma vel formato, ut corpus ab animato, et secundum multos ab inanimato, tamen ulterior abstractio fit tantum a ratione reali formali, et ita non statur in materia prima, sed in ente summe potentiali respectu rationum realium perfectivarum, tale est ens communissime sumptum. Genus autem communissimum omnium naturalium, non tantum a materia sumitur, sed etiam ab aliqua forma secundum se indistincta et perfectibili per omnes actualitates specierum, sicut per rationes reales alias perfectivas. Si autem omnino instas, quod a materia potest sumi prædicatum in *quid*, ex quo est de essentia rei. et ab illa forma, aliud prædicatum, et in *quale*, et

Unde sumitur differentia? Scot. 2. d. 3. q. 6. n. 12.

Genus non sumitur a semper

materia. ita de differentia. Respondeo, illud prædicatum a forma non contrahet prædicatum a materia, sicut differentia contrahit genus, quia utrumque est et æque commune; ideo a tali forma non contrahente, sed contrahibili si accipiatur prædicatum erit genus, et in *quid*; ita potes habere tria genera prima materialium, sed unum totale includit duo partialia. Ideo sufficit illud unum, et neutrum aliorum ponitur genus, quia genus proprie dicitur, quod importat totum potentiale speciei contrahibile per differentiam ulteriorem. Sed quare est una forma secundum se indistincta, quæ immediate inest materiæ primæ, quæ contrahitur per omnem formam remotior, sicut per rationem realem, nisi ponatur similiter in omni genere descendendo usque ad specialissima? Respondeo, omnis forma informans materiam primam habet unam rationem realem imperfectissimam et potentialissimam, quæ constituit perfectibile per aliam rationem ejusdem formæ actualiorem et perfectiorem. Sic salvatur illud : *Inter potentiam et actum primum est proportio,* secundum indistinctionem primæ rationis realis ab illa sumitur genus primum materialium simul, et a materia, ut genus totale secundum prædicta. Quarumcumque igitur specierum formæ specificæ solæ perficiunt rationem primam immediate, ad illas a genere primo materialium descenditur tantum per differentias perfectionales, quandoque per partiales, quamdiu itur in una forma per perfectionales; quando ibi statur, et habetur materia composita, additur differentia partialis *in qua;* quandoque potest ulterius iri secundum perfectionales, sicut in animali ultra corpus. Ad secundum, per idem patet. Ad tertium dico, quod ista ratio realis a qua sumitur generalissimum, quod est *Substantia*, est simplex negative, id est, non includens compositionem, non contrarie, id est, repugnans compositioni. Quod autem differentia addat totalitatem essentialem, non est inconveniens, quia totalitas essentialis contrahit partem perfectionalem, sicut quandoque partem essentialem potest contrahere totum perfectionale.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio decima nona de comparatione conceptus generis et differentiæ, atque speciei respectu utriusque secundum identitatem vel diversitatem, t. c. 43. quæ ut prius notavi, posset congrue præcedere duas præcedentes, vel saltem immediate præcedentem, quæ etiam pulchra est, et subtilis, ac vere metaphysicalis. 14.

In principio solutionis adducit modum dicendi Thomæ in tractatu de natura generis, et impugnat consequenter satis evidenter, licet quidam conantur evadere argumenta ex fundamentis Thomæ suo modo.

Infra ibi : *Nota quod sicut idem numero*, etc. usque illuc : *Secundo modo conceptus illi*, etc. assignatur unum parvum *Extra,* et aliud infra ibi : *Nota*, *quod hîc videtur exprimere*, etc. usque illuc : *Ista opinio non negat,* etc. et ibi tange illud. quod dicit, patet responsio, etc. qualiter patet exprimendo, ut nosti.

Propter majorem expressionem illius opinionis in 4. art. solutionis, de differentia intentionis sciendum, quod Henr. 15.

et Thomas etiam videntur ponere differentiam intentionis, tanquam mediam inter differentiam realem et rationis, majorem, videlicet secunda, et minorem prima, et reperitur illa triplex differentia tam in divinis quam in creaturis secundum eos. Realis enim differentia est inter subjectum et accidens in creaturis, in divinis vero inter personas. Rationis autem differentia in creaturis est inter definitionem et definitum; in divinis inter abstractum et concretum, ut inter bonitatem et bonum, inter essentiam etiam secundum Henric. et proprietates originis; intentionis vero differentia in creaturis habetur inter genus et differentiam; in divinis inter attributa, ut inter bonitatem et sapientiam. Vide Var. in primo. d. 2. q. 3. d. 8. q. 1. et d. 45. optime ad hæc, et Petrum de Aquila in 2. d. 3. q. 1. Incidentaliter vero habentur in 2. hujus, d. 1. q. 5. et d. 5. primi q. 2. et d. 8. ejusdem q. 3. aliqua verba de hac differentia, vide Henr. in Summa. artic. 2. q. 23. et 24. et quodlibeto 8. q. 9. et quodlibeto 9. q. 1. et 2. et quodlibeto 11. q. 3. et quodlibeto 5. q. 1. et 3. et quodlibeto 13. q. 1. et alibi pluries ad propositum exprimendum. Primo ergo impugnat opinionem de differentia intentionis, consequenter dat sibi intellectum sanum, et sustinet eam, et solvit motiva in oppositum adducta, sed instat finaliter eam excludendo totaliter a proposito; ultimo alium subtilem modum dicendi adducit, ubi omnia verba mensurabis, et est sua propria atque Varronis. Quære 8. d. primi q. 3. et 2. d. ejusdem, et in Reportatis in prolog. et alibi, et apud sequaces hujus copiose. Ubi adverte de gradibus distinctionis realis et rationis in quodlibeto q. 13. et in primo, ubi supra, et fundamentis generis et differentiæ ex parte rei, et quare nec Deus, nec aliquid formaliter dictum de ipso, sit in genere, et continentia unitiva, et in fine notabis valde illa verba: *Qui potest capere capiat*, et supra ibi: *Quemadmodum alibi habetur, quod quidquid perfectionem*, etc. considera an sit *Extra*, vel ubi est illud alibi; in Sententiis enim potest reperiri, ubi supra, sed supra lib. 4. et in Theorematibus. Quære hæc, et vide ad propositum in Logicalibus hujus egregie super Porphyr. c. de genere, q. 3. vel 4. computando quæstiunculam de loco et q. 7. et in Antepræedicamentis q. 7. et in primo ubi supra, et in 2. dist. 3. q. 6. et d. 16. et in 4. d. 46. q. 3. et primo Reportationum d. 45. q. 2. et notabis differentiam continentiæ actualis, potentialis, virtualis, unitivæ, et eminentialis. Nominales, et alios de via communi inquire.

Breviter hic tene, quod conceptus ge- 16.
neris ex parte rei distinguitur ad minus formaliter a conceptu differentiæ, et ex natura rei a conceptu speciei; sed an formaliter considera, et adde plura hic, ut nosti. Quod addit in solutione 3. principalis, ibi, quære alibi exempla de manuato, et capitato, etc. Vide in quæst. super Porphyrio. c. de Genere quæst. 3. et originaliter in Avic. ubi ibi notavi. Cætera quæ ibi tanguntur in objectionibus et solutionibus vigilanter valde notabis, quia singularis et subtilissima consideratio, et maxime ea quæ dicit de materia totali et partiali, et de conceptu generis, et correspondentia ejus ex parte rei, etc. In solutione etiam primi principalis pondera mentionem, quam facit, de expositione textus, ut supra.

Amplius autem est ita manifestum, impossibile enim substantiam ex substantiis esse inexistentibus, sicut actu. Duo namque sic actu, nunquam sunt unum actu, sed si potestate duo fuerint, erunt unum, ut quæ duplum ex duobus dimidiis potestate.
Text. comment. 49.

Manifestum est autem quod substantiarum esse existimatarum plurimæ, potestate sunt, ut ipsæ partes animalium. Nihil etenim separatum est, quando autem separata fuerint, tunc entia sunt, ut materia omnia, terra, ignis, et aer.
Text. comment. 56.

QUÆSTIO XX.

Utrum partes organicæ animalis habeant distinctas formas specie differentes?

Alens. 2. *p. q.* 62. *memb.* 2. D. Thom. 1. *p. q.* 76. *art.* 4. Cajet. *ibid.* Avers. 6. *Phys. comment.* 59. *et* 2. *Metaph. text.* 17. Henric. *quodlib.* 2. *q.* 2. *quodlib.* 4. *q.* 13. Capriol. 2. *dist.* 15. Ferrar. 2. *contra Gent. cap.* 58. Barguis 1. *dict.* 30. Durand. 1. *dist.* 9. *q.* 1. Gregor. 2. *dist.* 16. *q.* 2. Ægid. *in tract. de pluralit. formarum.* Ant. And. *hic q.* 17. Trombet. *lib.* 8. *hujus q.* 2. Paul. Venet. *in summa de anim. cap.* 5. Bann. 1. *de Generat. c.* 4. *q.* 8. *art.* 4. Marsil. *ibid. q.* 6. Herveus. *tract. de pluralit. formar.* Fonsec. 2. *Metaph. cap.* 2. *q.* 1. *sec.* 8. Suar. *disp.* 15. *Metaph. sect.* 10. Conimbr. 1. *de Generat. cap.* 4. *q.* 22. vide Scot. *in* 4. *dict.* 1. *q.* 3. *a.* 2.

1. Quod non, ex duobus in actu non fit unum, in littera t. c. 49. duo actus constituunt duo in actu; igitur, etc. Item, ex duobus numero non fit unum; ergo nec ex duobus specie, quæ magis differunt. Item, diversa specie, non continuantur, quæ enim forma perficeret materiam, quæ subest termino continuanti? (Text. com. 5.) animal est unum continuum 5. hujus. cap. de Natura, unum sunt, secundum quod continuum ad natum et cui nascitur; ergo et hîc. Item, unam formam substantialem ordine naturæ sequitur una forma in materia; forma alimenti est una, quam consequuntur immediate formæ partium organicarum, quia quælibet pars organica simul nutritur, ergo, etc. Item, dividatur vermis, utraque pars manet animata, si in eis sunt diversæ formæ specie, erunt animalia diversæ speciei; ergo vermis prius non fuit unum animal; si in eis est una forma specie, ergo et prius in toto.

Contra, movens et motum sunt duo in actu, una pars movet aliam partem animalis. Item, accidentia magis diversa insunt partibus diversis organicis, quam sint diversa accidentia multorum specie differentium. Item, operationes indicant formas, sed diversas habent operationes specie partes organicæ. Item, diversa mixtio in diversis partibus; ergo alia forma. Item, in omni parte mixti omnes sunt formæ elementares, secundum aliquos, et tamen mixtum est unum; ergo magis est hîc.

SCHOLIUM I.

Opinio ponens plures formas organicas distinctas in animali suadetur, et aliqualiter respondetur probationibus. Explicatur triplex modus, quo defendi possit, et singuli impugnantur, de quo late Doctor 4. d. 11. q. 3. n. 28. et a n. 33. sed in fine quæstionis respondet impugnationibus, assertive tenens hanc opinionem.

Opinio quod sic, quia pars animalis separatur ab animali sine generatione, et non manet in actu per formam totius post separationem; ergo per aliam, quam prius habuit. Antecedens patet, tum ad 2.

sensum, si os extrahatur de corpore animalis.

EXTRA. *Respondetur, quod generans universale inducit aliam formam, quia æquivoce dicitur secundum aliquos os vivum et mortuum.*

Tum per rationem, quia abscindatur aliqua pars carnis successive a corpore animalis, successive amittet animam et acquiret successive aliam formam, si non manet illa, quam præhabuit.

EXTRA. *Hoc autem non cogit, quia successio est ibi in amittendo animam simul cum divisione.*

Item, forma eadem videtur æque conservativa sui a corruptione; corrumpitur autem tota caro, et putrescit osse manente, non corrupto.

EXTRA. *Hoc non cogit, quia conservatio major potest esse propter alia accidentia.*

Item, formam carnis sequitur ordine naturali in materia, forma substantialis alia ab illa, quæ sequitur formam ossis. Patet in putrefactione cadaveris, in generatione aliorum ex ipso; igitur formæ a quibus sunt istæ generationes sunt aliæ specie.

EXTRA. *Hoc non cogit, quia ex eadem parte carnis per putrefactionem possunt plura generari.*

Ista opinio si ponat aliquam unitatem in animali præter aggregationem, quomodo unus est acervus lapidum, oportet quod uno trium modorum ponat; vel quod ejus unitas sit ab ultima forma, scilicet anima sensitiva, quæ sit similiter una specie in toto, licet extensa per accidens ad extensionem totius; vel quod ante istam, ponatur una forma mixti, quæ sit dispositio ad sensitivam; vel tertio modo, quod nulla est ibi una forma specie, sed tantum multæ specie ex quibus integratur una forma, a qua est unitas compositi. Sed tertium membrum videtur contra Aristotelem in fine septimi. t. c. 60. quomodo enim ex materialibus partibus secundum ipsum, hoc est, ex integralibus, est unum nisi per aliquid, quod sit actus respectu eorum, ita quod illa integralia simul juncta, nunquam videntur esse, nisi una pars essentialis alicujus unius. Aliorum modorum primus ponit minorem unitatem, secundus majorem. Uterque improbatur per hanc rationem : Unius perfectionis est unum perfectibile præsuppositum, ita quod illa propria unitas unius perfectibilis, præsupponitur unitati perfectionis; nec est ab ea quam talem unitatem dabis perfectibili sensitivæ, secundum primam viam; vel perfectibili formæ mixtionis secundum secundam, non videtur possibile. Confirmatur prima propositio : quomodo enim improbatur una forma totius universi, ipsa negata, vel quorumcumque disparatorum. Item, generatio animalis ex semine, est una; ergo sicut terminus a *quo* est unus, ita terminus ad *quem*, præcipue si uni formæ tantum una succedit naturaliter. Item, transubstantiatio panis in Corpus Christi, est una.

Modi tres ponendi formam corporeitatis.

SCHOLIUM II.

Opinio D. Thom. et Thomistarum unam tantum formam esse in toto suadetur et explicatur, sed postea rejicitur, et juxta mentem Doctoris, forma corporeitatis asseritur, de qua fuse agit 4. d. 11. q. 3. a n. 33. Vide

ad hoc multa, quæ adduxi disp. 1. sect. 4. de Anima, et Anton. Andream hic quæst. 17.

3. Opinio alia, quod forma mixti præcedens animam si esset alia, ipsa esset una totius virtualiter in se continentis perfectiones multas, secundum quas perficeret diversas partes materiæ, et constitueret diversa organa incompleta, scilicet principia imperfecta et quasi remota operationum diversarum; quare si sensitiva animalis bruti ex perfectione sui includat perfectionem talis formæ mixti, et præter hoc propriam, poterit esse una realiter, et multiplex virtualiter; et secundum diversas perfectiones virtualiter contentas tam proprias sibi, quam formæ mixti, si eam includat, poterit diversas partes materiæ perficere, et diversa organa perfecte constituere. Confirmatur, quia unitas videtur ponenda quantum est possibile, nunc autem major distinctio apparet in operationibus, et in aliis correspondentibus organis, inquantum animata sunt, quam inquantum sunt sic, vel sic mixta; et tamen perfectiones eorum, quæ sunt inquantum animata sunt, non ponuntur diversæ formæ substantiales integrantes unam animam sensitivam, etiam secundum illos, qui non ponunt potentias esse accidentia; igitur nec oportet talem diversitatem ponere in forma mixti, et si non in oculo et aure, pari ratione videtur, quod nec in carne et osse. Secundo, confirmatur per illud 2. Cœli et Mundi, t. c. 62. et inde, de ordinatione entium secundum multas et paucas operationes, quære ibi. Sicut igitur in corruptibilibus perfectius ens habet plures operationes, ita videtur quod forma, quæ est perfectior, sit principium talium. Ex hoc apparet, ut videtur, quare anima requirit corpus habens partes heterogeneas, ut sint apta instrumenta multarum operationum, quarum ipsa est principium, quas non posset per unum instrumentum exercere; et ideo tale corpus habens partes hujus, vocatur organicum, et ita est si aliqua disponat immediate ad talem formam, videtur quod sit una realiter; licet ergo ponerentur in composito multæ formæ ordinatæ, non tamen multæ partiales.

Hoc dicitur ad oppositum, quia perfectius plurium operationum est principium cum minori diversitate, ergo sensitiva magis una, quam forma mixti; et licet sensitiva sit principium multorum, non forma mixti, nisi materialiter et dispositive, non tamen possunt perfectiones unitive contentæ in sensitiva, ad seipsas materialiter disponere, nec ita oportet eas differre, sicut formas disponentes imperfectiores. EXTRA.

Tertio, confirmatur positio sic : sicut aliquid est ens, ita et unum ; ergo perfectius ens est perfectius unum. Respondeo, intensior unitas non semper magis excludit differentiam aliquorum in uno.

Contra istam opinionem quare forma una dat huic parti materiæ hanc perfectionem, et non illam, quam tamen æqualiter continet? Respondetur, in forma homogenea, ut ignis, quare illa pars quantitativa datur huic parti et materiæ, et illa illi? Facilius videtur in proposito responderi, quia partes sunt 4.

4. Quare eadem forma dat uni parti materiæ unam per-

fectionem. et aliam aliis? aliter dispositæ, vel per formam imperfectiorem; vel per formas corrumpendas; vel per qualitates in partibus corrumpendi, ideo diceretur formam dare aliquam perfectionem uni parti quam alteri. Contra, forma omnem perfectionem virtualiter contentam dat omni parti materiæ quam perficit; exemplum, intellectiva si continet sensitivam et alias, omnis pars materiæ, quæ perficitur intellectiva, perficitur aliis contentis. Respondetur, quod quædam formæ habet totalitatem quantitativam, et si per accidens, et hoc sine totalitate virtuali; exemplum, albedo. Quædam totalitatem virtualem sine quantitativa omnium; exemplum, anima intellectiva. Quædam utrumque simul; exemplum in proposito de forma mixti, si ponatur cum sensitiva, aut de sensitiva, si continet illam. Quod accipitur in objiciendo, conceditur de secunda totalitate, non de tertia, quia licet ibi præcedat naturaliter totalitas virtualis illam aliam, tamen in perficiendo materiam secundum illas perfectiones, distincte poneretur necessaria alia totalitas, quia non est eadem pars materiæ capax perfectionum istarum distincte. Possent igitur dari quatuor signa. In primo est talis forma habens totalitatem virtualem tantum. In secundo perficit totam materiam, ut primum perfectibile, constituendo compositum sine pluralitate perfectionum distinctarum. In tertio, materia intelligitur extensa, et etiam forma ista per accidens. In quarto, intelliguntur partes materiæ perfici perfectionibus virtualibus formæ, et hoc distincte.

Contra ista: si perfectiones aliquæ virtualiter contentæ sunt incompossibiles in materia, igitur et in forma continente. Probatio consequentiæ: nunquam est incompossibilitas aliquorum, ut insunt tertio, nisi quia inter se sunt incompossibilia; unde si album et nigrum non essent inter se repugnantia, quin secundum proprias rationes simul essent in aliqua essentia continente, ut rubore, secundum proprias rationes possent idem perficere. Item, quæ est differentia hujus opinionis subtilis quæ videtur sequi rationem, et primæ, quæ videtur grossa, et est sensui consona? Nonne prima ponit unam formam mixti habentem multas formas partiales, non proprie quantitativas? quia accidit, quod una sit extra aliam, cum sunt res diversæ, et si perficiant, aliam partem materiæ perficient, nec forma tota, quæ est ex eis, poterit materiam perficere, nisi habentem partes diversas, secundum quas diversæ partes formæ perficiant. Si compares totam formam ad totam materiam, et partes ad partes, quæ in perficiendo sit naturaliter prior? tota scilicet, an pars? æquivocatio erit, quia tota prioritate perfectionis, pars prioritate generationis. Quid ultra potest secunda opinio ponere, si majorem unitatem ponat in tota forma respectu partium quam istam, ut scilicet forma non habens partes reales, perficiens materiam non habentem partes realiter diversas, in quocumque nunc naturæ

5. Ideo aliqua incompossibilia in tertio, quia in se talia.

Præfert secundam opin. quam habet 4. d. 11. q. 3.

perficiat illas partes ? Contradictio videtur, ut deducit prior ratio.

Sic ergo teneatur prima opinio. Et confirmatur sic, secundum Philosophum; cor primo generatur etiam tempore ante alias partes animalis, et esset assignare in generatione animalis (loquendo de tota) multas mutationes completas ad multas formas partium, unam ante aliam tempore; ergo si animalis est tantum una forma mixti, vel generatio illius est motus prolixissimus, imo multi motus consequenter se habentes, vel multæ mutationes, inter quas cadunt multi motus habentes illas pro terminis, quorum utrumque videtur inconveniens, ponendo unam formam omnium partium animalis.

De partib. animal. lib. 3. cap. 4.

Plures esse formas in animali.

SCHOLIUM III.

Ad tertium, quod ait diversa specie continuari, intelligi debet de quantitate, quæ perinde se habet in uno et diversis modo non separentur ab invicem ; et forte loquitur in sententia tenente eamdem quantitatem manere in genito et corrupto, de quo agit 2. d. 3. q. 4. num. 10. et 17. licet magis ipse inclinet in oppositam partem. Tenendo autem quantitatem subjectari in composito, et variari in genito et corrupto, etiam diversa specie continuantur quandoque, ut in aggeneratione, in cujus singulis instantibus quantitas rei genitæ terminatur intrinsece termino illo, ad quem actio pervenit, et reliqua quantitas tantum extrinsece terminatur, quia non potest pro eodem instanti alius terminus intrinsecus in ea resultare, alioquin in singulis instantibus continuæ aggenerationis tot novæ superficies resultarent, et statim desinerent. Item, illæ quantitates in singulis instantibus essent contiguæ, et simul mutatio fieret continue, quod repugnat. Dicendum ergo, si aggeneratio est continua, ut in exemplo de manu arescente, si teneatur aliam formam induci dum moritur, quod una forma intrinsece, alia vero extrinsece terminetur in singulis instantibus alioquin unum punctum materiæ simul subesset duabus formis specie distinctis contiguis ; ad eumdem modum continuantur alba pars et nigra ejusdem virgæ, et necesse est alteram tantum intrinsece terminari, alioquin in linea continuante superficiem simul inhærerent albedo et nigredo ; illa autem forma, quæ de novo introducitur, et ejus agens, impediunt ne indivisibile resultet in altera. Dices, igitur quantitas in casu non erit continua, quia non habet terminum communem ; nec contigua, quia non habet duo ultima, quæ sunt simul. Respondetur; in rigore ita esse, sed illo casu erit medium inter utrumque, et hoc sensu continuum, quia non contiguum, ut hîc ait Doctor ; si tamen teneatur quantitatem non variari in genito et corpore, in rigore erit continua, juxta hæc, intelligitur axioma 5. Met. text. 89. *Quæ specie differunt non possunt esse continua* et quomodo partes animalis continuantur, quia formæ partium non possunt habere unum terminum communem, habent tamen majorem unitatem contiguitate, ut hîc Doctor, et hoc videtur esse quod dixi, alteram intrinsece, alteram extrinsece terminari. Vide Suar. in Met. disp. 40. sec. 5. a num. 55.

Fons ille de quo hîc loquitur Doctor ad lacum Each, in Tyronia Boreali Hiberniæ parte traditur esse ; ego sæpius ab incolis circumvicinis audivi, frequenter reperiri in illo lacu lignum, cujus infima pars est lapis, media ferrum, et suprema lignum ; in una tamen specie ligni id observatum est, de quo Cambren. in descript. Hibern. Locus ille in Hibernia, in quo (ut ait hîc Mauritius) nullus moritur, est in Provincia Momoniæ, et vocatur insula vivorum ; moribundi tamen ibi agonizant, et quia sic vivere tædet, deportantur extra insulam, ut vitam finiant, quia intra eam mori non possunt. De avibus illis, quæ secundum eumdem nascuntur ex arboribus, quod scribit, res est vulgaris. In Patria Occhani in eadem Tyronia, juxta mare, frequentissimæ sunt, quas, et ego sæpissime vidi ; sunt autem duæ vel tres species harum avium ex diversi generis arboribus nascentium, quarum una fere ad magnitudinem ferorum anserum (qui etiam ibi sunt frequentissimi) accedit, a quibus figura non multum differt, de quibus videri possunt Cambren. supra, Joan. Leslæus in descript.

Scot. et Hector Boetius. Quod vero in Hibernia nullum sit animal venenosum, ut ait Mauritius, præter quotidianam experientiam, id testantur V. Beda lib. 1. hist. cap. 1. S. Isidor. l. 14. etym. cap. 6. Vincent. l. 6. Spec. Hist. cap. 19. Jocelin. c. 108. vitæ S. Patritii, Tiræus, Orosius, Solinus, Sabel. Polidor. Molanus, Majolus, et alii. Sed hæc quia ad metaphysicam non spectant, missa faciamus. Multa his magis miranda habuit Hibernia, olim sanctorum insula nuncupata, teste Jocelino supra c. 174. quam, proh dolor! a multis jam annis, deformare studuit inimicorum Ecclesiæ perfidia, et perversis erroribus depravare; sed Dei gratia, et Sanctorum suorum patrocinio, aliquem adhuc pristini ardoris igniculum retinens, fidem saltem majorum, contra quotidianas hæreticorum persecutiones fidelissime, constantissimeque servat, ita ut vicinis insulis et regionibus jamdudum in fide corruptis, in hæretica permanentibus pervicacia, Hibernia in Catholica semper fide virgo usque adhuc in Ecclesiæ Sanctæ obedientia inviolata permaneat.

Ad primum argumentum dicen-
6. dum, quod major est vera, quando illa duo sunt in actibus ultimatis, ita quod illa actuata non sunt capacia ulterioris actualitatis, quales non ponuntur partes illæ. Ad secundum, quanto aliqua sunt magis unum in participando unam rationem, tanto minus nata sunt uniri, ut ex eis fiat unum; ergo, consequentia non valet. Ad tertium negatur major, quia manus arida continuatur carni vivæ, vel ramus arbori, sicut ligno lapis secundum aliquos de fonte convertente lignum in lapidem. Habetur in Hibernia, seu Scotia majori. Ad probationem majoris si punctus ponatur privatio ulterioris longitudinis, et sic linea ulterioris latitudinis, et superficies profunditatis, non est difficultas, quia forma nihil perficit sub puncto, nec linea, sed tantum sub quantitate corporea. Si autem ponantur linea et superficies, et punctus aliqua alia positiva, quia et corpus in cujus definitione cadunt, est aliquid positivum ex 3. Metaphys. t. c. 7. difficile est argumentum, quia non sunt in materia sine forma substantiali, nec cum formis oppositis. Tunc etiam non oportet omnem formam substantialem requirere determinatam quantitatem in materia, imo nec aliquam, quin possit non quantam perficere. Aliter minor negatur, et ponitur quod unitas partium animalis est major unitate contiguitatis, et minor continuitate. Primum patet, quia fructus avulsus non nutritur. Secundum patet in summitatibus ossium, ubi dicitur fieri continuatio per cartilaginem, post decoctionem videtur cartilago separari, non reliquendo signa continuationis. Contra hoc ergo animal unum, est multa animalia, quia multæ substantiæ sensibiles. Respondeo, anima est primo perfectio animalis per se, et non primo partis animalis; ergo substantia animata sensibilis primo est animal, non sic pars. Ad quartum respondeo, major videtur vera, quia generationem præcedit alteratio propria, quæ non potest recipi, nisi in substantia determinata. Minor falsa, quia alimentum est alterabile secundum diversas partes diversis alterationibus, præviis diversis generationibus. Aliter dicendum, quod sicut est una forma principalis generantis secundum quam agit, ita et una est principalis terminus genera-

Indivisibilia esse positiva docet 2. d. 2. q. 9. n. 27.

Utrum animal sit contiguum vel continuum?

Una forma est terminus principalis generantis?

tionis, aliæ sine quibus non est illa, sunt termini non principales. Exemplum, quando animal generat animal, secundum aliquos generat formas quatuor elementorum, non tamen ut principaliter intentas, sed necessarias propter formam mixti principaliter intentam.

7. Ad argumenta contra primam opinionem, quia illa opinio tenetur, respondendum est. Ad primum unius perfectionis, etc. Respondeo, partes materiales, quæ vocantur elementa in fine t. c. 60. non habent tantam unitatem, antequam recipiunt formam, quantam habent a forma, sicut *A* et *B* in se quantam habent a forma syllabæ. Sufficit igitur respectu formæ illuminatæ aliquo modo, unitas ordinis in partibus materiæ, scilicet quod tota materia ex illis ordinem habeat ad talem actum, ut formam adæquatam, respectu cujus nulla pars materiæ esset potentia adæquata. Ad illud de anima mundi, dicitur, quod non est una forma, quia tunc universum esset imperfectum quocumque individuo corrupto. Contra, numquid animal imperfectum quacumque carnis parte amota? nonne individua in universo ponerentur, quasi partes homœomereæ, et species quasi anomœomereæ? Aliter arguitur, quod operatio arguit formam; igitur ubi ultra proprias operationes convenientes partibus secundum proprias formas, videmus aliquam unam operationem communem, sicut in animali sentire, ibi concludimus formam totius actuantem omnes partes. Communiter in partibus universi ultra proprias operationes convenientes eis secundum proprias formas, nullam videmus aliam communem, ut in igne et aqua, ultra calefacere et frigescere; ergo, etc.

Unius perfectionis, unum perfectibile, exponitur.

Quare non detur una forma universi?

Ad illud de unitate generationis animalis, patet per confirmationem primæ opinionis de generatione cordis ante alia, et hoc loquendo de inductione formarum partialium mixtionis. Si autem generatio animalis dicatur inductio sentire, illa est unica in unico instanti, nam simul potest quælibet pars secundum formam mixtionis, esse dispositio ad receptionem sentire, eo modo quo est ejus receptiva, licet non possit simul semen esse dispositum ad omnes formas partiales mixtionis. Unde nota, quod non simul inducuntur formæ mixti, tamen sensitiva tota simul in ultimo instanti completæ organizationis, nec simul forma mixti cum sensitiva. Ad argumentum pro secunda opinione. Ad primum de majori distinctione operationum continentium sensitivam, quam formam mixti : Posset dici quod, etc.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio vigesima de pluralitate formarum, t. c. 49. et 56. quæ famosa valde est, et litigiosa; sunt enim materiæ communiter currentes hoc tempore in quibus magna dyscolia habetur, de primo videlicet cognito, de pluralitate formarum, de universalibus realibus, de univocatione entis, de principio individuationis. Apud Theologos vero curiososque magnates de æternitate mundi, immortalitate animæ, atque futuris contingentibus, præscientia et prædestinatione, famosa quæstio habe- 8.

tur, quæ quanto magis ventilantur, tanto difficilius comprehenduntur.

Hanc materiam copiose habet in 4. d. 11. q. 3. et in 3. dist. 2. et 4. aliqualiter, et in 2. dist. 18. et alibi sæpius incidentaliter.

Adverte, quod hæc quæstio in aliquibus originalibus solet poni 4. lib. 8. sed licet ibi habeat locum, hîc etiam non minus valet.

In principio solutionis ponit opinionem, quam sequitur finaliter in hac quæstione, quam etiam Henr. de Gand. in multis quodlibetis habet ut supra notavi, et quam dilatant Nominales nimis, et sequuntur Avicembron etiam, et Linconiensis, et Joannes Jandunus, et plures alii habent idem, pro qua arguit notanter. Ubi adverte, quod evasiones ibi additæ immediate ad argumenta, notantur *Extra* vel additiones ; et si volueris eas legere adhuc consequenter replicas sustinendo opinionem illam, vide in 4. ubi supra, et apud alios Graduatores formarum. Quære in quæstione trium principiorum copiose hîc.

Deinde declarat illam opinionem notanter, et qualiter defendi possit, et ultimo eam impugnat secundum omnem intellectum satis notanter, sed in fine quæst. 1. motiva solvit.

Consequenter ponit secundam opinionem quæ est Thomæ, et videtur etiam
9. Alberti, et Ægidii, et multorum sequacium. Quære Thomam 1. part. q. 76. et 77. et in 4. d. 11. artic. 1. et d. 44. et in primo scripti, d. 8. et in libello de natura generis cap. 17. et in q. de potentia, q. 3. et in quæstionibus disputatis. Quære Hervæum quodlibeto 2. q. 10. et quodlibeto 4. q. 10. Quære Var. et alios minores, ut nosti, et modernos Parisienses, et Nominales, et specialiter Occham quodlibeto 2. q. 10. et 11. et super Sententias, et Avicen. et alios Medicos.

Adducit consequenter motiva pro illa opinione apparentia, sed addit evasiones bonas, ubi assignatur quoddam *Extra* ibi : *hoc ducitur ad oppositum*, etc. usque illuc : *Tertio confirmatur*, etc. sed est satis bona littera.

Deinde impugnat illam opinionem, et ultimo concludit cum prima opinione quid tenendum sit, et motiva in oppositum solvit, ubi Doctoris sententia est satis clara et singularis, ut in locis allegatis supra prolixius habetur, quam confirmabis multipliciter ex antiquis et modernis. Vide Commentatorem 6. Physicor. commento 57. et alibi, sed instantias plures adducere potes. Vide in 2. d. 15. argumentum ad hominem, sed faciliter evaditur, licet habeat bonam apparentiam. Considera etiam hîc quot sint ponendæ formæ totales et partiales, et a qua forma est unitas animalis, et plura alia difficilia pertractabit hîc curiosus lector, quia materia copiosa est, et solutiones argumentorum principalium, et opiniones examinabis diligenter.

Propter illud, quod tangit infra exemplariter de ligno continuato lapidi in quodam fonte, etc. adverte, quod ille fons est in Hybernia, seu in Scotia majori, aut Irlandia in partibus Septentrionalibus insulæ ; lignum enim affixum illi aquæ ad limum usque inclusive, peracto determinato tempore reperitur triparitum, continuum tamen; nam pars supereminens aquæ remanet lignum, pars media ferrum, et pars infima lapis, et hoc non mirum est respectu aliorum plurium, quæ in hac Insula inveniuntur. Nam ibi locus est, in quo nullum animal mori potest, quamdiu ibi deget. Sunt et arbores ex se generantes aves fere anserum sylvestrium quantitatis ; sunt alia loca in quibus cadavera illico resolvuntur, et alia in quibus perpetuo manent illæsa ; est etiam tota terra immunis ab omnibus venenosis, imo tanquam re-

medium contra ea ubicumque feratur. Plura alia quærantur apud antiquos. Quære Consiliatorem 10. particula problematum, in commento problematis 7. Taceo incolarum virtutes, et mores ne assentari nostratibus videar, animi tamen nobilitate, et armorum vehementia, cæteros excellere, asserere non ambigo; hæc a Metaphysici speculatione aliena sunt, sed propter exemplum exemplariter hactenus dicta.

10. Infra ibi : *Unde nota quod non simul*, etc. usque illuc : *Ad argumenta* 2. *opinionis*, etc. assignatur *Extra* in aliquibus, sed littera satis bene est ad propositum.

Adverte consequenter ibidem ad solutionem illam, quam omittit inceptam tantum, ad primum argumentum secundæ opin. quære in 4. ubi supra, et nota ibi, quæ forma et cujus operatio in alia potest contineri, et quæ non. Breviter potest negari, et formam mixtionis et operationes consequentes eam posse contineri in aliqua anima, considera tamen instantias de forma corporeitatis pertractabis secundum varias opiniones ut nosti.

Aliam ultimam quæstionem Ant. And. hîc disputavit de composito, quæ non est multum necessaria, habito supra sufficienter de termino generationis quo et quod, et infra q. ult. 8. lib. habetur sufficienter, sed pro quanto tangit de 3. entitate notabilis est. Totum accepit ex 2. d. 3. quæst. 2. et aliis sequacibus hujus, ubi Comment. imaginationem impugnabis ex propriis dictis plerumque.

LIBER OCTAVUS

Hic Liber videtur magis ad Physicum spectare, quod in eo tractetur de principiis entis naturalis; verum agitur de eis magis sub consideratione Metaphysica quam Physica, de quo supra l. 1. q. 1. et postea l. 9. q. 4. de quibus Doctor quatuor quæstiones exacte disputat, quarum tres primæ formam accidentalem et substantialem, ultima compositum concernit.

Nec quæcumque itaque natura quidem, non substantia vero non est his materia, sed quod subjicitur, substantia, puta quæ causa eclipsis, quæ materia, non enim est; sed luna, quod patitur, quæ causa ut movens, et corrumpens lumen, terra.
Text. commenti 12.

QUÆSTIO I.

Utrum accidens sit forma simplex, vel sit compositum ex aliquibus essentialiter diversis?

Arist. *hic c.* 4. D. Thom. *lect.* 4. Jandun. *q.* 8. Fland. *q.* 8. *art.* 1. Fons. *c.* 4. Soncin. 12. *met. q.* 26. Javell. *ibid. q.* 8. Suar. *disp.* 13. *Metaph. sect.* 1. *num.* 3. vide Scot. *in* 2. *dist.* 16. *et in* 3. *dist.* 2. *q.* 2.

1. Quod sit compositum arguitur, (Text. com. 22.) quia ex 7. c. 5. *materia est qua res potest esse et non esse*, accidentia sunt (Text. com. 17. et inde.) corruptibilia; ergo, etc. Confirmatur, quia ex 9. c. 7. videtur haberi, quod omnis simplex forma, et est tantum in actu et incorruptibilis. Item, simplicitas perfecta est simpliciter perfectionis in entibus. Quod patet, quia Deo summe attribuitur; ergo quod est simplicius est perfectius, nam in his, quæ sunt per se, si simpliciter, et magis ad magis, et e converso; accidens igitur si esset omnino simpliciter esset perfectius substantia, quæ est composita ex materia et forma. Confirmatur, quia ens dividitur in causam et causatum, ita quod causatum tenet ibi rationem imperfecti, quia dependens est; ergo quod plus recedit a ratione causati, perfectius est; accidens si est pura forma, minus causatum est quam substantia, quia tantum habet duas causas extrinsecas, intrinsecam nullam; substantia autem composita magis causata est, et a pluribus dependet, quia a quatuor causis. Item, forma simplex subjectum accidentis esse non potest secundum Boetium de Trinitate. (L. 1. c. 3.)

Et probatur, quia potentia prior, quæ scilicet est ad formam substantialem, prius oportet quod actuetur, quam potentia secunda, quæ est accidens; sed multa accidentia sunt subjecta accidentium, ut linea recti et curvi, numerus paris vel imparis, motus velocis vel tardi. Hoc etiam vult Avicenna 2. Metaphysicæ, cap. 9. (Text. com. 12)

Contra Philosophus in littera, accidentia non habent materiam *ex qua*, sed *in qua*. Item in sex principiis forma est simplex, etc.

SCHOLIUM I.

Opinio tenens accidens esse compositum ex materia et forma tripliciter probatur, sed tripliciter etiam rejicitur.

2 Opinio, quod accidens est realiter compositum, propter tria. Primo, quia quod cum alio realiter convenit, et ab eo realiter differt, est compositum ex duobus, in quorum altero convenit, et per reliquum differt; nigredo et albedo realiter differunt, ut patet, et realiter conveniunt, quia in colore, quæ non est convenientia rationis, ex quæstione de conceptu generis. Confirmatur major, quia simpliciter simplex a quocumque distinguitur, videtur esse primo diversum ab ipso, et non differens, ut patet de materia respectu formæ, species accidentium proprie differunt. Text. com. 9. Item, supra in isto 8. cap. 3. habetur, quod omne definibile oportet esse compositum, per quod Aristoteles approbando Anthistenicos improbat Platonis ideas, quod non erunt definibiles, si sunt formæ simplices. Oportet enim terminum esse rationem longam, secundum ipsum; accidentia autem sunt definibilia secundum ipsum in 7. text. com. 14. et 15. et inde. Nec obstat quod ex additione definiuntur, quia propter simplicitatem non negatur eis definitio talis, qualis est definitio substantiæ, sed propter dependentiam ad substantiam. Item, secundo principaliter sic: Text. com. 19. et inde. 1. Metaph. cap. 2. diffuse tractat Aristoteles quod sicut illa, quæ sunt in diversis generibus, sunt simpliciter diversa, ita et eorun principia propria, proportionabiliter tamen eadem, et hoc de materia, privatione, forma et movente; ergo forma, quæ est in genere accidentis, habet proprium potentiale principium componens ipsum, et non tantum subjectum, ut videtur, quia tunc non viderentur principia generum, ita esse alia, sicut sunt ipsa genera. Confirmatur illud ex intentione Aristotelis in 7. c. 8. t. c. 32. ubi vult, quod illa conclusio c. 7. t. c. 22. et inde, quod compositum generatur, vera sit in omni genere; ergo et in genere Qualitatis; si illud compositum esset tantum ex subjecto et accidente, cum illud sit ens per accidens, non esset per se terminus alicujus motus, ut videtur Aristoteles velle in 6. cap. 2. t. c. 4. et inde, quia in nullo genere est; motus omnis videtur terminari ad rem alicujus generis, per quam et ipse in genere collocetur. Item 3. principaliter sic in 10. cap. 9. t. c. 22. et inde, vult Aristoteles quod motus est inter formas ejusdem generis Physici, cujusmodi sunt contraria et media, et non inter formas alterius generis Physici ejusdem generis, hæc dicuntur ex 5. t. c. 33. quæ habent idem susceptivum primum tale; ergo susceptivum habent contraria et media inter se idem, et non idem cum aliis alterius contrarietatis, puta omnes colores inter se, sed non cum sapore. Sed quodcumque subjectum, sive potentiale alterius generis a genere Qualitatis, sumatur istud, sicut est idem colorum, et ita etiam coloris et saporis, ut patet de substantia et quantitate, quæ utraque eadem subest colori et sapori; ergo illud susceptivum penes quod distinguuntur genera

Physica, in accidentibus est aliquid intrinsecum ipsis et pars essentialis ipsorum.

3. Contra istam opinionem arguitur tripliciter. Primo sic, si albedo est composita, sint componentia *A* materiale, et *B* formale; albedo informat subjectum aliquod, quæro aut *A* tantum informat illud subjectum, aut tantum *B*, aut utrumque; si neutrum, ergo nihil informat subjectum. Si *A* vel *B* tantum ergo propria passio non inest primo suo subjecto, sed tantum per partem sui. Non utrumque: probo primo de *A*, quia tunc materia substantiæ cum sit perfectior *A*, poterit aliquid informare, et ita in infinitum ire. Secundo probatur hoc de *B*, quia ita informat *A*, cujus capacitas adæquatur actualitati *B*, alioquin non fieret unum ex eis; ergo actualitas *B* non extendit se ad subjectum. Confirmatur, forma substantialis, quæ perfectior est ipso *B*, nihil aliud a propria materia potest informare nec perficere, ut informans. Ex prædictis etiam probatur, quod non alterum tantum. Quod etiam aliter probatur, quia si *A* tantum, ergo *B* nihil informat, cum quo non facit unum per se, et ita omnino non est forma accidentalis. Magis etiam denominaretur subjectum ab *A* quam a toto, vel a *B*. Si *B* tantum, ergo *A* est et non est in subjecto, et capax actus; ergo est materia substantialis. Item secundo sic: inter illa potest esse motus, quæ etiam habent idem susceptivum proprium, et hoc circumscripto alio susceptivo accidentali, patet de qualitatibus, et qualitate sive substantia; duæ formæ duarum specierum contrariarum ex datis, habent idem proprium susceptivum, et per se, quia ejusdem generis; ergo circumscripto subjecto, quod est susceptivum accidentale, poterit esse motus inter species contrarias; sic igitur ex albedine fiet nigredo, sicut ex aere aqua, quod est contra Aristotelem, qui in multis locis vult subjectum esse ita necessarium in transmutatione accidentali, sicut materiam in transmutatione substantiali, et quod ex albedine non fit nigredo, sed quod ex albo fit nigrum. Si dicatur quamlibet formam accidentalem habere proprium susceptivum, quod nullius alterius formæ sit capax, hoc videtur irrationale; tum, quia tunc forma accidentalis magis complet capacitatem sui receptivi proportionalis, quam forma substantialis aliqua sui susceptivi, nisi forte forma cœli, secundum aliquos, et tunc sicut cœlum ponitur incorruptibile, quare non ita et accidens compositum? Tum, quia si motus deberet esse inter contraria, oporteret, ut videtur, quod subjectum primo moveretur ad susceptivum proprium ejus, quantum ad formam susceptivi illius, et ita non esset primo motus inter contraria. Item tertio, omne illud quod est immediatum principium agendi, ut scilicet quo agens agit, videtur esse tantum actus, ita quod non includat duas res, potentiam et actum, quia non esset quo primo agit, sed per partem primi, quæ est actus; accidens autem aliquod

Accidens non habere materiam.

Si accidens haberet materiam, albedo fieret ex nigredine.

In hoc 7. text. com. 32. et alibi, et 1. Phys. et 1. de Gen.

Omne quo agens agit est actus.

ut calor, et hujusmodi ponitur quo primo agens agit in aliqua actione, ut in calefactione, etc.

SCHOLIUM II.

Accidens esse omnino simplex, physice loquendo, ita quod nullam habeat materiam *ex qua*, et ratio est, quia secundum Philosophum pluralitas est fugienda si fieri potest, de quo Doct. 2. d. 16. et 3. d. 2. q. 2. Non negat tamen compositionem Metaphysicam accidenti, imo concedit 1. d. 8. q. 1. Ad primum docet proprie totum generari, et corrumpi, de quo 4. d. 11. quæst. 1. num. 24. et supra lib. 7. quæst. 10. Ad secundum, remittit se ad Theoremata in fine, sed 1. d. 8. quæst. 1. Ad primum explicat quando simplicitas est perfectior compositione, de quo etiam vide eum dist. 19. ad secundum.

Aliter dicitur ad quæstionem, quod paucitas semper est ponenda, quando per istam salvatur apparentia juxta sententiam Philosophi 1. Physic. t. c. 50. commendantis Melissum præ Anaxagoram propter paucitatem principiorum, natura enim nihil facit frustra. Et ideo positio plurium semper debet dicere necessitatem manifestam, propter quam ponantur tot; nihil autem apparet in accidentibus, propter quod debeant poni composita ex duabus partibus essentialibus, communiter loquendo, ut patebit respondendo ad argumenta, ideo communiter negatur talis compositio. De quantitate tamen continua et discreta, quæ videntur habere partes materiales, ac per hoc essentiales, quia nunquam materiales constituunt unum compositum sine forma alia ab ipsis. De his, inquam, est difficultas specialis, quæ alibi habet locum, scilicet in explicando descriptionem quantitatis, in 5. lib. Sed de aliis accidentibus fit hîc sermo.

Paucitas semper ponenda, nisi necessitas aliud cogat.

Ad primum principale respondeo, sicut *generabile* proprie est, cujus aliquid præfuit, quod postea est pars geniti, ex 7. c. 5. t. c. 22. et inde, ita et *corruptibile* est proprie, cujus aliquid manet post corruptionem, quod fuit pars corrupti, et ita tantum compositum generatur, et corrumpitur in omni genere, et hoc compositum ex ista forma, quæ per generationem inducitur, et per corruptionem expellitur, et ex illo, quod transmutatur secundum illam formam. Sicut autem in generatione substantiali, quod transmutatur est materia, ita in accidentali, quod transmutatur est subjectum. Et ita compositum ex ipso et forma accidentali, est per se generabile ibi, et per se corruptibile; per se, inquam, sicut ibi est per se generatio et corruptio. Accidens autem sic non est corruptibile, sed vocando *corruptibile* quidquid per transmutationem naturalem non est, postquam fuit, sic accidens est corruptibile, et etiam forma substantialis materialis. Ad confirmationem responsio in 5. habetur, c. de Uno, text. com. 11. quod indivisibile est maxime unum, et hoc si est substantia, quia ex tunc est ex se unum, et incompossibile alteri; accidens licet in se sit indivisibile, est tamen compossibile alteri, sine quo naturaliter non est, ideo licet Philosophus diceret omnes actus primo modo simplices, hoc est, in se, et aliis incompossibiles esse incorruptibiles, non tamen hoc diceret de

Compositum tantum per se generabile.

Quomodo forma est corruptibilis?

simplicibus in se, et compossibilibus cum aliis.

5. Quando ...na perfectio ...mpliciter arguit id ...ui convenit, esse ...liis perfectius?

Ad secundum principale, quod requirit magnum tractatum, quomodo illud, quod est simpliciter perfectionis, non semper concludit istud esse simpliciter perfectius, in quo est excellentius illud, sed tantum secundum quid, nisi illud sit perfectissimum inter illa, quæ sunt simpliciter perfectionis, quem tractatum habes alibi. Hîc breviter transeo, quod in corruptibilibus communiter simplicius est imperfectius, licet non propter simplicitatem majorem, quasi illa non sit perfectionis, sed quia talis natura non potest habere multam actualitatem cum simplicitate, non tantam saltem, quantam cum compositione, et actualius universaliter est perfectius. Exemplum esset, si quis canis esset sapiens, et cum sapientia non posset habere summam rabiem convenientem cani, esset canis imperfectior cane non sapiente; non tamen esset ens imperfectius, quia canis limitat ens, et ponit ei repugnare, quod in entitate ponit nobilitatem. Per idem ad confirmationem, licet enim ens causatum sit simpliciter imperfectum, quia dependens; tamen illud ens limitatum, cujus entitas propria requirit necessario quod sit causatum, potest esse perfectius tale ens si est a pluribus causatum, quam aliud ens, quod est a paucioribus causatum, quod non recipit tantam perfectionem; nam in dependentibus, bene potest illud dependens esse perfectius, quod dependet a pluribus, a quorum quolibet recipit aliquam perfectionem sui, quæ omnia requiruntur propter suam perfectionem, ita quod nullum per se sufficeret. Unde communiter causata perfectiora, quæ non immediate sunt a Deo, a pluribus causis dependent, quia propter eorum majorem perfectionem, non sufficiunt ita paucæ ad causandum illa, sicut alia imperfecta. De minore tertii principalis, quæ dubia est, et videtur contrariari Aristoteli in 4. lib. in secunda ratione contra negantes primum principium, quære ibi quid sit dicendum. Qui autem negaret majorem, diceret Boetium intelligere per formam simplicem, actum purum, hoc est, essentiam divinam vel ideam. Ad probationem etiam diceret, quod potentia hæc est prior illa, non quod secunda sit in aliquo supposito, nisi ibi sit prima, sed quia actus sit prior in genere actus, id est, perfectior; quemadmodum potentia ad quantitatem prior est potentia ad qualitatem propter ordinem actuum in genere, nec tamen in quocumque est secunda, est etiam prima.

[Left margin: ...e hoc 1. ...8. q. 1. ad primum. — Causata a pluribus causis, perfectiora.]

[Right margin: Text. com. 13. et inde. — Forma simplex an subjectum accidentis? Potentia ad quantitatem, prior potentia ad qualitatem.]

SCHOLIUM III.

Satisfit argumentis positis num. 2. probantibus accidens esse compositum. Ad secundum, admittit Prædicamenta, ut videtur, non distingui realiter, quod problematice tenet 2. d. 1. q. 5. ad 2. pro opin. de quo supra lib. 5. q. 6. vide ibi Scholium secundum.

Ad argumenta pro prima opinione. Ad primum, patet ex quæstione de conceptu generis, qualis compositio sufficit ad differentiam et convenientiam realem specierum, quia vel tantum com- 6.

positio ex differentibus secundum intentionem, vel ex rationibus realibus diversis unitive contentis in eodem. Et per idem patet ad con-
L. 7. q. 19. firmationem. Et etiam ad illud octavi, de ratione longa, etc. nisi quod oportet exponere, quomodo ratio Aristotelis tenet contra ideas; et potest dici quod licet definibile in communi non oporteat esse compositum ex re et re, secundum prædicta, oportet tamen definibile, quod est species respectu substantiarum individuarum corruptibilium quarumcumque, esse sic compositum, et hoc, quia materia
Omne definibile, est compositum. est per se pars quidditatis talis ex 7. sed si ideæ ponentur formæ, tantum esset aliqua illarum species respectu talium individuorum corruptibilium, nam ibi maxime ponebantur; ergo non essent definibiles, sicut species tales, quia forma pura tantum est pars talis speciei. Ad secundum principale, idem de 12. Metaph. satis solvitur per exempla, aer, lux, tenebra, etc. hujusmodi. Et quod dicitur, quod subjectum non est proprium potentiale, quia tunc principia non
Text.com.9. essent ita alia sicut principiata. Respondeo, 3. Physic. distinguit Aristoteles inter ens, inquantum ens, et inquantum in potentia statua; potentiale in substantiis nullius alterius generis est aliquo modo, sed tantum illius per reductionem; potentiale vero in genere accidentis, consideratum ut poten-
Idem posse esse in diversis Prædicamentis. tiale et ut perfectibile, ibi est in illo genere per reductionem, quia tamen sine illa ratione perfectibilis est in se perfectum ens scilicet substantia, ideo secundum se ponitur in alio genere, sic faciliter et forte ad propositum Aristotelis exponitur illud Prædicamentorum c. de Qualitate ad finem : *nihil prohibet idem in diversis generibus annumerari.*

Quod additur de 7. responsio, 7.
ens per accidens, licet non sit unum sicut substantia, non tamen est nullo modo unum, nec ita multa, sicut quando subjectum et accidens manent separata, ex cap. de Text. com. 42.
Unitate definitionis *B.* in hoc namque, *homo est album*, multa quidem sunt, cum alterum non insit alteri; unum vero quando inest, et patitur aliquid subjectum *homo*, tunc enim unum fit, et est *albus homo*, etc. et sicut est aliqua, ita illud totum est Quomodo unum per accidens fit per se genitum?
ens aliquod; et illius totius est generatio, et hoc est per se, sicut in isto genere est generatio per se, et tamen per accidens respectu generationis substantiæ, quæ est per se, sicut totum est ens per accidens respectu substantiæ. Et quod additur de 6. non valet, quoniam in prima parte capituli, loquitur de ente per accidens uno modo, in secunda parte alio modo, sicut dictum est in quæstione de ente per accidens; et tunc illud dictum non intelligitur, nisi de ente raro, et hoc comparato ad illam causam, respectu cujus est ens raro. Vel si intelligitur de aggregato, hoc est comparando illud ad per se causam subjecti tantum, quod subjectum concomitatur raro aliquod accidens per accidens. Sed tunc non est ratione aggregationis, sed ratione alterius accidentis, quod intelligo per raritatem, quæ raritas hîc concurrit cum aggregatione. Et

Vide Scotum in expositione litteræ. ille secundus modus forte vere est secundum intentionem litteræ. Vide exempla de ædificatore et domo, quod domus est his tristis, causa per se est causa subjecti tantum, et aggregati per accidens tantum, quia illud aggregatum includit accidens per accidens quod raro est a tali causa. Et ita alia accidentalitas est ibi, quam aggregatio; aggregatio enim non prohibet, quia ignis per se generat lignum calidum, non tantum calidum, sed hoc, sicut est ibi per se.

Ignis per se generat lignum calidum. Quod additur de termino motus, responsio, sicut dictum est in quæstione de generatione compositi, quod forma est quo generatum generatur; et ideo in 2. Physicor. text. com. 14. generatio dicitur naturalis, per hoc quod est via in naturam, quæ est forma, et hoc non inquantum *quod*, sed inquantum *quo*. Lib. 7. q. 10. Ita hic omnino motus collocandus est in genere penes terminum *quo*, non *quod;* nisi aliquis vellet dicere, quod alius est per se terminus motus, et alius generationis accidentalis, quæ fit cum motu, circa quod nunc non insisto. Motus est in genere termini quo.

8. Ad tertium principale, quod videtur difficile, quia non videtur aliquod absolutum dari prius ista contrarietate, in quo vel mediante quo, hæc contrarietas recipitur, quin idem absolutum similiter se habeat respectu alterius contrarietatis. Patet de substantia, de quantitate respectu generis colorum et generis saporum. Si quis etiam vellet fugere ad qualitates primas, adhuc non videtur possibilis evasio; nulla enim præcise una, est immediate susceptivum generis colorum, nec immediate ratio susceptivi, sed omnes vel aliquæ sic commixtæ; et eadem simili modo videntur primo receptiva respectu saporum. Posset dici, quod licet unica sit commixtio elementorum in uno commixto, tamen unumquodque elementum multas habet qualitates, et diversam commixtionem illarum qualitatum elementarium sequitur immediate aliud et aliud genus qualitatum mixtarum, puta si mixtionem ignis inquantum lucens, cum terra inquantum terminata, et aere et aqua inquantum perspicua, consequatur genus colorum; commixtionem vero ignis et aeris, inquantum calida digerentia humorem aquæ commixtum sicco terrestri, consequitur genus saporum, et sic de aliis. Hæc particularia sunt, et longe a consideratione Metaphysici. Diversam mixtionem elementorum sequitur alia et alia qualitas.

Item, aliter potest dici universalius, quod sicut expressius habetur in 9. lib. q. 5. diversitas potentiarum activarum (accipiendo eas, secundum quod sunt priores naturaliter principiatis) vel nullam omnino requirit diversitatem in re, vel tantum rationum perfectionalium unitive contentarum; ita et hæc in potentiis passivis, et tunc vel diversitas generis subjecti, quod correspondet diversitati generis prædicabilis Physici, tantum est per respectum generis subjecti ad genus Physicum prædicabile, quem respectum nulla præcedit diversitas absoluta; vel erit illa diversitas generis subjecti per perfectiones unitive contentas, præcedentes diversitatem respectuum. Nec mireris diversas rationes uni- Potentiæ receptivæ

accidentium non necessario re distincta. tive poni in eodem, quod capax est plurium perfectionum, quia quandoque est ex imperfectione subjecti, quod non est capax talis perfectionis; et si illa imperfectio tollatur, sive per rem additam, sive fiat aliud continens unitive illam rem addendam, bene est capax perfectionis, cujus non fuit prius capax.

ANNOTATIONES.

9. Circa primam quæstionem octavi libri de simplicitate formæ accidentalis, quoad partes essentiales, t. c. 12. adverte primo, quod Ant. Andr. hîc movet ante istam plures alias, quarum prima videtur dubium litterale. Secunda habetur in 3. d. 4. Tertia potest colligi in 4. d. 11. 12. 43. et 44. Quarta habetur in 2. d. 14. q. 1. Quære etiam hanc 4. super lib. Cœli et Mundi, et præcedentem super lib. de Generatione, et 1. Physicorum, quinta vero apud ipsum est prima hîc. Non videtur tamen bene tenere ordinem quæstionum prædictarum et sequentium in hoc lib. 8. ut patet in textu.

Hæc quæstio satis clara est, et sententia Doctoris est assertiva, sed multa difficilia possent induci; ponit opinionem quamdam pro affirmativa secundæ partis quæsiti, et per consequens pro negativa primæ partis, quam videtur sequi Joannes Jandunus super 5. Metaphysicæ. Quære antiquos hîc et alibi, pro qua opinione arguit tribus rationibus, et impugnat aliis tribus. Primam rationem impugnationis in simili tangit, in 2. d. 16. contra Bonav. et in 3. d. 2. q. 2. contra Var. Deinde brevibus tenet affirmativam partem quæstionis quantum ad primam partem ejus, et negativam quantum ad secundam, et hoc loquendo de compositione Physica, et rei; secus est de Metaphysica et realitatum, de quibus habet 8. d. 1. q. 1. et 3. et 3. d. 1. q. 3. et 3. d. 2. q. 6. et 46. d. 4. incidentaliter. Et nota singula dicta ubique, quære Varr. alios sequaces, et tange instantias ex his, quæ dicta sunt supra q. 10. 7. lib. Vide Thomam in de ente et essentia, et Henric. et Nominales ad propositum, multa addendo curiose, semper cum aquila Solem intuere.

Infra solvendo secundum principale, cum dicit: *Quem tractatum habes alibi*, etc. adverte, quod illud tangit notanter in Theorematibus ad finem ad quem locum, ut reputo se remittit hîc. In Sententiis, cum habetur 8. d. 1. q. 1. et d. 19. q. 1. et d. 2. part. 2. q. 1. et alibi, quære Var. et Henricum.

Adverte diligenter ad solutiones principalium, et maxime opinionis impugnatæ, quia singularis doctrina, et valde profunda Metaphysica, in qua declarantur plura alibi, et hîc ambigua; et singularissime adverte ad illam expositionem, qualiter idem sit in diversis generibus. Quære in quodlibeto q. 13. idem. Quære multa in naturalibus pro solutione ultima infra. Adverte etiam, quod hæc quæstio congrue sequentes duas hîc sequeretur, ut fundantur in textu, sed de hoc non multum curandum, ut sæpe supra.

Palam autem, et quia si sint aliqualiter numeri substantiæ sic sunt et non sunt, ut quidam dicunt unitatum multitudo, nam definitio numerus quidam est. *Text. com.* 10.

QUÆSTIO II.

Utrum forma accidentalis suscipiat magis et minus secundum essentiam suam?

D. Thom. 1. 2. *q.* 52. *art.* 1. *et* 2. *et* 2. 2. *q.* 24. *art.* 5. Cajet. *iisdem locis.* Henr. *quodlib.* 5. *q.* 5.

Albert. *in* 1. *dist.* 17. *art.* 10. D. Bonav. *ibid.* 2. *p. dist. art.* 1. *q.* 1. Richard. *art.* 2. *q.* 2. Occham *q.* 6. Gab. *et* Greg. *ibid.* Durand. 1. *dist.* 17. *q.* 7. Capriol 1. *dist.* 27. *q.* 2. Herv. *ibid. q.* 2. *et quodlib.* 6. *q.* 11. Anton. Andr. *q.* 6. Soncin. *q.* 21. Tolet. 1. *de Gener. c.* 3. *q.* 4. Fons. *hîc. c.* 3. *q.* 2. *sect.* 1. *et* 2. Suar. *disp.* 6. *Metaph. sect.* 1. Vide Scotum *in* 1. *dist.* 17. *q.* 5.

1. Quod non, forma est compositioni contingens, etc. Et est sermo de forma accidentali. Item hîc in prima comparatione, sicut numerus dividitur in indivisibilia, sic (Text. com. 10.) definitio accidentis dividitur in genus et differentiam quæ sunt indivisibilia; ergo differentia est indivisibilis, et per consequens forma a qua accipitur. Item, Boetius super Prædicamenta, super illud, quod *justitia non est magis justitia alia*, ibi dicit, quod qualitas secundum se non suscipit, sed subjectum secundum illam. Item, si sic, ergo ipsa manens secundum essentiam potest intendi et remitti, hoc falsum. Probatio, quia si sic, vere est motus a minori calido in majus 5. Physicorum. text. com. 19. Sed in omni motu termini sunt oppositi, ita quod inducto termino *ad quem*, corrumpitur terminus *a quo;* igitur inducto calore intenso, corrumpitur remissus; ergo nulla una essentia recipit. Item, ex præcedente et subsequente fieret unum, et tunc esset compositum illud et minus perfectum, quia compositum, quia forma simplex perfectior composito. Item, si fieret unum ex eis, vel alterum actus, et reliquum potentia, quod falsum, quia sunt ejusdem speciei; vel ambo in potentia ad aliam formam, et tunc aut illa forma esset calor, et esset quæstio de isto; aut alterius speciei, et tunc hoc totum tale per alterius speciei aliquid. Item, præexistens non augetur nisi majori eo apposito, quia non intenditur tepidum, nisi adveniat calidius; consequens est falsum, quia tunc apposito aliquo parvo igne ligno intense calido, nullum calorem induceret.

Contra in Prædicamentis, *qualitas suscipit magis.* (C. de Qualitate.)

Ad istam quæstionem, quod sic: sed quomodo ponitur uno modo, propter approximationem vel remotionem a contrario, unde 3. Topicorum: *Albius dicitur, quod est nigro impermixtius.* (Cap. 9.)

Contra, quod magis et minus sit ibi, non tantum sic: sex principiorum habitus suscipit magis et minus, et non habet contrarium, ibidem. Item, accipiatur albedo permixta, tollatur nigredo, et albedo non fiet perfectior, quia illa causa est tantum privativa, sed effectus positivi non est tantum privativa causa; nihil ergo positivum advenit albedini, quod falsum est, quia intendi est effectus positivus; ergo non tantum sic est magis et minus. Sed aliter potest esse in non habentibus contrarium.

SCHOLIUM.

Relatis sententiis D. Thom. Ægidii et Henrici, et breviter impugnatis, propriam ponit, scilicet formam accidentalem intendi in se per gradus entitativos, de novo advenientes, de quo fuse agit 1. d. 17. q. 5. et 6. et 3. Physic. quæst. 3.

Aliter dicitur, quod non secundum essentiam suam, sed secundum esse in subjecto, et secundum quod subjectum est magis dispositum inhæret perfectius vel minus 2.

perfecte. Contra, primum subjectum secundum se non suscipit magis et minus, quia idem subjectum secundum se est in toto motu, et sub utroque extremo; vel ergo tunc forma secundum se suscipit, et habetur propositum, vel secundum inhærentiam suam subjecto. Quod si sit aliud ab essentia formæ, quæro de illo alio, aut secundum essentiam suam sine addito suscipit; ergo aliquod accidens suscipit secundum essentiam suam, et habetur propositum. Si secundum aliud, ibitur in infinitum, vel est status in aliqua forma secundum essentiam. Dicitur, quod nulla una dispositio est, quæ intendatur et remittatur, quæ est in subjecto, sed sunt diversæ dispositiones in diversis subjectis, et secundum unam inhæret uni subjecto magis quam alii. Contra, tunc inter majus et minus in eadem forma non est motus, quia inter quæ est motus, habent idem susceptivum primum; nihil tale est in proposito, quia unum subjectum est dispositum una dispositione, diversa specie, a dispositione alterius subjecti. Item, tunc minus album et magis album non sunt ejusdem speciei. Probatio, quia unius formæ specie est una propria potentia, et proxima susceptiva. Consequens falsum 7. Physicorum, cap. penultimo, comparatio non est nisi in eadem specie specialissima, sed comparantur ad invicem, igitur, etc.

Essentia accidentis intenditur, vel datur processus.

Text. com. 27. et inde.

Item ad principale, habito termino secundum rationem, qua est terminus, cessat motus; sed in principio calefactionis habetur caliditas secundum illam rationem qua est terminus calefactionis; ergo in principio cessat. Probatio minoris ex hypothesi : omne quod movetur, aliquid habet de utroque termino, 6. Physicorum, et 4. hujus; ergo in principio est aliquid de *esse* caloris; si ergo essentia non recipit magis et minus, in principio est ibi calor perfectissimus : sed calor perfectissimus est terminus; ergo in principio motus cessat motus. Dicitur hîc, quod non sic est terminus motus, sed secundum perfectum *esse* in subjecto. Contra, perfecte terminus calefactionis est ipsa forma de genere Qualitatis; ergo ita secundum perfectionem suam est terminus calefactionis, et jam habeo perfectam secundum se in principio calefactionis; ergo terminus in principio est perfectissimus; ergo cessabit. Item, si motus sit ad *esse* perfectum in subjecto, illud esse in subjecto, aut est idem cum essentia caloris, etsi non sit perfectum, ergo nec essentia; si aliud et accidens, tunc cum illud suscipiat magis et minus, ergo aliquod accidens. Et confirmatur 5. Physicorum, inter calorem majorem et minorem est per se motus, et illæ formæ sunt de genere Qualitatis; ergo per se terminus motus est aliqua forma de genere Qualitatis.

Text. com. 7. 32 et 87. Text. com. 22.

Si qualitas in se non intenditur in initio motus est ejus terminus perfectus.

Text. com. 19. et inde.

Ad primum principale respondetur in 7. in illa quæstione : *utrum compositum per se generetur*, loquitur sic : quod non recipit majus et minus quantitative, sed cum hoc stat, quod in essentia potest recipere intensionem. Ad secundum, quod sunt indivisibilia secundum quod sunt quidditates per se, tamen in

q. 10.

individuis sunt divisibilia. Ad aliud, quod accidens, non secundum quidditatem in communi, sicut nec substantia. Ad aliud, quod dicit in littera, in abstracto ambigere potest aliquis, utrum in abstracto suscipiant, sed in concreto certum est ; sed cum ambiguitate potest stare, quod recipit in abstractis, licet non sit ita manifestum in abstractis sicut in concretis, nec Boetius facit aliud, quam recitat dictum Philosophi. Ad ultimum argumentum dicitur, quod de calore non est manifestum si corrumpatur ; consequentia tamen non valet, quia magis et minus potest esse non ex hoc, quod essentia caloris suscipit, sed ex hoc quod unum individuum habet naturam perfectius quam aliud, et potest esse continuus processus inter ista duo individua, et per consequens motus.

)uidditas loris non suscipit nagis, et inus, sed n indiviuum ejus.

ANNOTATIONES.

3. Sequitur quæstio secunda de intensione formæ accidentalis et remissione ejus, t. c. 10. quæ famosa est, et magnæ altercationis inter Sophistas, et Physicos etiam, atque Theologos, quæ sequitur in aliquibus originalibus sequentem hîc de intensione et remissione formæ substantialis ; ideo solvendo argumenta principalia ejus habetur in antiquis sic : *Ad primum secundæ q. respondetur in septimo*, etc. ordo etiam litteræ in his duabus varie habebatur, sed ordo quem hîc habes, satis bonus est.

In principio solutionis recitat modum * dicendi Thomæ, et Alberti, et auctoris sex Principiorum fere. Vide Thomam 1. 2. q. 52. art. 1. et 2. et q. 54. et hîc, et in primo, dist. 17. et quodlibeto 6. et 22 q. 24. et alibi sæpe, quam brevibus impugnat, deinde modum dicendi aliorum, utpote Ægidii quodlibeto 2. q. 14. et quodlibeto 6. q. 9. et Henr. quodlibeto 14. q. 3. adjungit, et impugnat, et absque ulteriori determinatione propria ad principalia respondet. Unde adverte quod longa additio, quam notavimus in sequentibus ibi : *notandum pro primo argumento*, etc. et maxime ibi, circa istas 2. q. etc. usque ad finem, est determinatio harum duarum quæstionum. Primo enim ponuntur seorsum, et brevibus solvuntur, deinde conjunctim pertractantur ; sed, ut prius notavi, alio modo ordinabatur littera in antiquis originalibus. Multæ aliæ opiniones hîc solent recitari de causa suscipiendi magis et minus, de quibus amplius in sequentibus videantur Terministæ, et calculator Swiset Anglicus, et Jacobus Forliviensis, et super Prædicamenta antiqui et moderni Expositores, et iste ibidem notanter, c. de Qualitate ; et Theologi super 17. dist. primi, ubi hæc materia copiose tractatur, et maxime apud istum, et sequaces ejus, et Varr. et Franc. de Mayron. specialiter, et P. de Candia. et Hugo de Casa Nova et specialiter Gerardus Odonis, ibi et d. 13. 3. lib. q. 1. qui negat realitates acquiri vel perdi in intensione et remissione, et similiter in augmentatione et diminutione, in q. etiam 3. et 6. principiorum, et super 5. Physic. apud diversos diversarum viarum, hæc quærantur.

Et quemadmodum nec numerus habet magis, aut minus, nec quæ secundum speciem substantia, sed siquidem quæ cum materia. *Text. com.* 10.

QUÆSTIO III.

Utrum substantia, scilicet forma substantialis, suscipiat magis et minus?

Arist. *hic text.* 10. Aver. 1. *de Gener. c. de mixtione.* Galenus *in* 2. *Met. c.* 2. *et lib. de substantia naturali ad finem.* D. Thom. 1. *p. q.* 76. *art.* 4. *ad* 4. Aureol. *in* 2. *dist.* 15. Capriol. *et* Greg. *ibid.* Anton. Andr. 11. *Met. q. unic.* Zimara. *Theor.* 48. Fons. 8. *Met. c.* 3. *q.* 4. *sect.* 1. *et* 2. Suar. *disp.* 15. *Met. sect.* 10. Hurtad. *disp.* 14. *Met. sect.* 4. Aversa *q.* 20. *Physic. sect.* 11. Vide Scotum *in* 2. *dist.* 2. *q.* 9. *ad* 3.

1. Text. com. 7. 32. et 87. Com. 87. Quod sic, 6. Physicorum : omne quod transmutatur partim est in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem*; ergo oportet transmutatum habere partes. Sed illud secundum Commentatorem habet locum in quatuor generibus, et genus Substantiæ est unum illorum. Dicitur, quod demonstratio non debet intelligi de partibilitate terminorum, sed de transmutabili quod habeat partes, et sit divisibile. Contra, illo modo propositio est falsa, et esset petitio. Primum patet, quod secundum unam partem sit in uno termino, et secundum aliud in alio, accipio corpus pedale, cujus una pars est sub calore, et alia sub frigiditate; si aliqua pars ejus calefiat, habeo propositum, quia tunc non est partim in uno termino, et partim in alio; et si non, nihil tunc calefit (C. 8. ad finem.) primo, vel punctum solum. Item, in de Sensu et Sensato, totum aliquod potest alterari simul, non pars post partem, tamen nihil potest moveri simul. In proposito maxime est propositio falsa, et propter formam inductam, et propter susceptivum, quia forma substantialis est primus actus materiæ; ergo non præsupponitur ibi quantitas in materia; ergo subjectum generationis non habet partem extra partem, cujus una sit sub forma, et alia sub privatione. Item, quod petat, vult probare ibi, quod omne mobile est divisibile; si tunc accipiat, quod omne quod movetur habet partem quantitativam et partem, accipit tunc, quod motum sit divisibile, quod debet probare. Item ad principale, intensio et remissio in proprio effectu et per se concludit intensionem et remissionem in propria causa, sed aliquod accidens, quod est proprius effectus substantiæ, recipit magis et minus; ergo substantia, quæ est causa ejus. Probatio minoris, caliditas quæ intenditur, aut immediate est a substantia ignis, et tunc habeo propositum; si mediante alio, illud intenditur, aut ergo est a substantia ignis immediate, vel est in infinitum processus. Item, omnia habentia idem proprium susceptivum, sunt ejusdem generis naturalis, multæ formæ substantiales sunt tales, sicut patet c. de Uno in 5. Sed omnes tales sunt extremæ vel mediæ, sed non possunt omnes esse extremæ, quia contrariæ sunt tantum duæ; ergo omnes aliæ sunt mediæ, sed omne medium componitur ex extremis, ita quod medium est magis unius, et minus alterius; ergo extrema suscipiunt.

Contra in Prædicamentis et hîc sicut numerus non suscipit magis (Com. de Substantia.)

Text. com. 10. et minus, sic nec substantia secundum speciem.

SCHOLIUM I.

Opinio communis formam substantialem non suscipere magis et minus, suadetur tribus rationibus, quas ostendit Doctor nihil conficere.

2. Substantiam non suscipere magis, et minus. Text. com. 10. Ad quæstionem dicitur quod non, quia omnis differentia in essentia est differentia specifica; differentia secundum magis si esset, esset in essentia rei, et tunc esset differentia specifica, et de hoc non est quæstio, sed de substantia in eadem specie. Major patet, hîc Philosophus dicit, definitiones assimilantur numeris, ita quod definitiones variantur quocumque addito vel subtracto, sicut in numeris. Item, si sic, vere esset motus secundum substantiam, quia motus est acquisitio formæ partibiliter. Com. 4. Commentator 3. Phys. Consequens est contra Philosophum in 5. Phys. text. comm. 8. et inde. Illa ratio ponitur ab Avicenna 3. Physicor. cap. 1. *Ponemus fundamentum*, etc. dicit quod ibi non est motus, quia non magis et minus. Item, si sic, haberet contrarium, quia ubi distantia magis et minus, ibi et maxima, 10. hujus, textu comment. 13

Contra hanc positionem, quod rationes positionis non moveant. Quod prima non, quia si sic, eadem concluderet de qualitate, sed non valet, quia suscipit secundum Philosophum in Prædicamentis, quia in qualitate esset additio in essentia, si in essentia suscipiat, ut probatur prius. Item, non valet, quia *magis* et *minus* ponuntur in essentia substantiæ et qualitatis, sicut consequentia essentiam, non quod *magis* et *minus* sint de essentia, sicut majus et minus quantitatem; sed quantitas eadem minor fit major, manens in eadem specie, quia hæc linea manens hæc, est major alia, et tamen ambæ sunt ejusdem speciei; ergo eodem modo potest esse ex alia parte. Item, quod secunda ratio non valet, quia consequens non est inconveniens, quia in substantia est vere definitio motus, quia vere exit substantia de potentia in actum, et aliquis est actus exeuntis, et ille est entis in potentia secundum quod in potentia. Item, quod tertia non valet, omne genus dividitur differentiis oppositis, et non aliis quam differentiis contrariis, ex 10. text. com. 24. quia privative oppositis non, quia privatio nihil ponit, ideo non causat, nec constituit aliquam speciem. Similiter in substantia est distantia major et minor; ergo maxima, ex 10. text. com. 13. Similiter ubi supra Avicenna, quod ignis et aqua sunt contraria secundum substantias.

SCHOLIUM II.

Sustinendo formam substantialem suscipere magis et minus, notat auctoritates Philosophi in contrarium, exponi posse de quidditate formæ, non de individuis; et solvit tres rationes adductas pro communi sententia num. 2. de quo vide Anton. Andr. l. 11. q. unic. pro solutione primi principalis; tractat fuse id, quod ait Arist. 6. Phys. c. 7. *Quod movetur partim esse in termino a quo, et partim in termino ad quem,* examinans utrum divisibilitas motus sumatur ex parte mobilis, vel formæ seu termini, et sustinet quod ex parte mobilis; et explicat etiam quando ex parte formæ accipitur, et quoad substantialem sequi solum hinc extensionem non intensionem, ut hîc notat Maurit. sed de hoc optime agit Doctor 2. d. 2. quæst. 9. ad 3.

num. 36. et seq. Quando autem alteratio fit in instanti, et quando non, ibi tractat a num. 32. ubi etiam explicat locum Aristot. 8. Phys. de cavatione guttæ, quam hîc adducit, et locum etiam de Sensu et Sensato. Quod tractat hic num. 7. an pars aliqua certa caloris inducatur simul, optime discutit 2. d. 2. q. 9. § *Ad aliud de secundo*, num. 31. ubi ostendit hoc discursu non dari primum *mutatum esse*, nec primam partem in motu.

3. Ad quæstionem sustinendo quod suscipit, ad hoc notandum, propter auctoritates, quod Metaphysicus hîc in 8. loquitur de forma et differentia, secundum quod pertinet ad quidditatem rei, sed quidditas abstrahit a suppositis, non includens aliquid, quod pertinet ad individua; sed suscipere magis et minus non competit quidditati secundum se consideratæ, sed ut est in individuis, secundum hæc differentia addita quidditati, sic variat definitionem. Substantia ergo secundum speciem in universali considerata, ut quidditas, non suscipit magis et minus, sed in supposito patet, quia hoc individuum perfectius habet naturam specificam, quam aliud suppositum. Aliud de substantia notandum, quod aliter est in accidentibus quam in substantiis, quia in substantiis magis et minus inducuntur mutatione indivisibili, in accidentibus motu continuo.

Substantia se undum quiddita-tem non suscipit magis et minus, secus forte secundum individua.

Ad auctoritates, quod in communi substantia non suscipit, sed in individuo. Ad rationem pro prima opinione, patet qualiter loquitur de formis, quocumque enim addito, quod pertinet ad definitionem speciei, variatur species ; sed si addatur pertinens ad individuum, non oportet, sic est hîc, unde substantia cum materia suscipit magis et minus. Ad aliud, quod si esset magis et minus inter quæ esset motus continuus, sicut in accidentibus, verum esset, sed non est sic. Similiter motus in 3. Physicorum accipitur prout est commune ad motum et ad mutationem, et illo modo est in substantia. Sed in 5. distinguit inter motum et mutationem, et dicit quod motus non est in substantia. Ad tertium, quod *contrarietas* accipitur aliquando pro privative oppositis, 1. Physicorum, et sic est in genere Substantiæ, vel prout utrumque extremum est aliquid positivum, et sic in omni genere. Tertio modo, dicitur non solum distantia maxima in eadem specie, sed talis, quæ nata est in eodem subjecto succedere vicissim, ita quod paulatim deperdatur unum, et acquiratur alterum, sic non est in substantia ; sed ubi tale, ibi motus vere est, ut dicit Philosophus 5. Physicorum, text. com. 8. et inde.

Formæ sunt sicut numeri, exponitur, 2. d. 3. q. 7. ad 3.

Text. com. 6. et inde. Text. com. 8. et inde.

Text. com. 56. et supra.

Contrarietas tripliciter sumitur.

ADDITIO. *Notandum pro primo argumento, quod Aristoteles* 6. *Physicor. cap.* 2. *conclusione secunda, quæ hîc adducitur, plane intelligit de divisibilitate mobilis in partes quantitativas sicut dicit Henric. in hac quæstione ad hoc argumentum, non de divisibilitate terminorum secundum magis et minus ; dico autem in quod mutatur primum, ut ex albo in fuscum, non in nigrum, si secundum partem termini, et termini illi non essent immediati, sicut hîc dicit. Similiter* 3. *cap. Sed manifestissime, cap.* 4. Neque in eo quod mutatum est aliquid, prius est quod mutatum est. *Et probat per divisibilitatem temporis et mobilis. Et ibidem statim negat talem divisibilitatem*

Text. com. 32.

Text. com. 48.

Text. com. 49.

terminorum. Ipsum autem in quod mutatur, non similiter se habebit, homo, tempus, et album; homo igitur, et tempus divisibilia sunt, de albo alia est ratio, præterquam secundum accidens. *Tamen, ut ibi vult, in loci mutatione et secundum quantitatem, forma secundum quam est motus, per se divisibilis est, et ibi, ideo non est primum, sicut nec ex parte temporis et mobilis, ita nec ex parte formæ, in sola mutatione secundum qualitatem*
Text. *convenit indivisibile per se esse. Et cap.*
com. 58. 5. Necesse est omne, quod mutatum
Text. com. 52. et inde. est mutari prius. *Eadem demonstratio, et non in continuis, et in contrariis et in contradictione, et intelligit prius non natura, sed tempore, sicut probat ex divisibilitate temporis. Et cap. 8. respondendo ad argumentum Zenonis contra generationem, quod mutabile est in neutro contradictorio, res-*
Text. com. 83. *pondet :* Non enim si non totum in quolibet, non dicetur album, vel non album; est enim ex necessitate in altero contradictoriorum, in neutro autem totum semper. *Ubi manifeste vult demonstrationem istam salvari in mutatione secundum contradictionem, et sic in contradictione, non secundum divisibilitatem terminorum, quia ibi termini sunt omnino immediati, licet unus in se habeat magis et minus, terminus est, ut hic, non ut tantum vel tantum, et hoc secundum divisibilitatem subjecti. Et in generatione substantiali eodem modo salvabitur necessario, cum omne genitum sit extensum. Igitur nulla pars illius, ex quo fit generatio, tota simul alteratur, nec disponitur, quia sicut quælibet incipit ordinate alterari, ita ordine simili summe disponitur; ergo cum generatio fiat ex summe disposito, sequitur quod generatio continui non est tota simul; et sicut in illis duobus* nunc, *idem præcise non est summe dispositum, sed aliud et aliud, ita in toto tempore intermedio continuum summe disponitur, sic forma substantialis pro alia et alia parte in quibuscumque duobus* nunc *inducitur, et in tempore intermedio inducitur, in quo continue aliquid summe disponitur.*

Hoc consonat 7. *ubi comparat genera-* 5.
tiones, sed velocitatem cap. 4. *igitur est* Text. com. 34.
alia comparatio quam alterationum, quam præmisit ibidem, et hanc distinguit ab illa. Igitur illud argumentum omnino non concludit intensionem in forma substantiali, sed extensionem, et hoc conti-
nue acquisibilem. Contra 8. *Physicor.* Text. com. 21.
Principium autem considerationis, Text. com. 23.
tot guttæ movent tantum, pars autem ipsorum in nullo tempore post, non enim si partibile in infinitum quod alteratur, propter hoc et alteratio, sed velox est mul-
toties. *Item de Sensu secunda dubita-* Cap. 8.
tione; ergo oportet subito alterari, et non dimidium prius; primum autem ab isto alterante transmutari, et non necessario
simul alterari. In antiqua translatione, 2. d. 2.
non inveni in textu istud, velut aquam q. 9. num. 32.
simul omnem coagulari, *attamen si fuerit multum, quod calefit aut coagulatur, non subito movetur. Similis quæstio videtur in illuminatione, si luminosum aliquam partem divisibilem illuminet primo, vel nullam primo. Tamen non est similis, quia ubicumque non est ordo temporis ponere ordinem naturæ; vel sicut duorum effectuum respectu ejusdem causæ, vel quorum unum sit causa alterius non videtur necessarium, et sequitur divisio actualis medii in infinita, et quod nihil primo illuminatur natura, vel indivisibile. Sed ubi est ordo temporis inter partes effectus ex natura ejus, hoc non concludit, quia nihil primo tempore,*

sed aliquid primo natura, sicut subjectum motus primo recipit ipsum, sicut natus est esse. Quantum autem ad tempus non est primum in toto.

Gutta non cavat in instanti.

Ad illud de gutta, separatio partis lapidis licet non fiat sic paulatim, quod in toto tempore, quo fit dispositio ad ipsum, fiat ipsa secundum partem et partem a gutta et gutta, tamen facta dispositione per multas, ultima in virtute præcedentium agens, non separat in instanti, sed prius discontinuat unam partem ejus quam aliam, et illius partis partem, prius in infinitum, non sic quod discontinuet a parte removenda aliquam partem sui, sed illam in suo toto removendo manentem, prius discontinuat a toto lapide, quam illud totum removendum simul; non ergo in instanti, sed in modico tempore, quod dicitur simul respectu totius, quo fit præparatio ad motionem.

6. *Ad illud de alteratione respondeo, probat non omnia semper moveri, et sic verum est ; non si mobile partibile in infinitum, ita quod nunquam possit fieri ejus divisio, sic alteratio infinita, ut nunquam finiatur, non enim ipsa actu significat partes ejusdem proportionis, secundum quas est infinita divisio omnis actu, quia sic non possent pertransiri. Sic alia secundo, quod alteratio est inter contraria, et quod aliquid quiescit secundum qualitatem, excludit illud secundum membrum divisionis, quod omnia semper alterantur. Non autem, quod alteratio non sit infinita secundum divisionem secundum partes mobilis; si enim intelligeret, quod aliquid mobilis simul alteratur, quare diceret,* sed velox est multoties? *non negat ergo infinitatem divisionis alterationis, sed durationis.*

Alteratio intentionalis fit in instanti.

Ad illud de Sensu, loquitur de alteratione intentionali, ubi subjectum est summe dispositum ad formam. Intentio enim sua est, quod sonus non subito multiplicatur, quia requiritur motus localis ad ejus multiplicationem, qui non potest esse subitus ; color potest subito multiplicari, quia non requiritur ibi motus localis, sed alteratio, quæ subito potest esse, maxime quando subjectum est summe dispositum. Contra est, aquam simul coagulari. *Ideo aliter, quod alteratio ex genere non requirit successionem propter formam secundum quam est, sed latio requirit, sicut supra* 6. *Physic. c.* 3. *Contra hoc, nihil videtur ad ipsum. Non enim ponitur multiplicatio soni successiva, coloris subita, propter gradus in forma hîc, non ibi, cum vel utrinque, vel neutrobique sint, sed propter divisibilitatem medii, respectu immutationis a sono propter motum localem, non respectu immutationis a colore, et tamen medium divisibile in se, tunc ergo. Ideo aliter, quod quia sonus, sive haberet in se gradus, sive non, fit in partibus medii cum motu locali, sequitur conditionem formæ secundum quam est motus localis, et ideo successive fit in eis; species coloris, licet fiat in partibus medii, non tamen secundum conditionem alicujus successivi, ideo nec successive, quia alteratio ex genere non prohibetur esse subito, et ita nec multiplicatio soni, inquantum alteratio, sed inquantum consequens motum localem.*

Quare alteratio soni in tempore, et visionis in instanti? Text, com. 35. et circiter

Contra, tunc nulla alteratio ex ratione sua est successiva circumscripta latione, saltem secundum divisibilitatem ipsius mobilis, sed tantum formæ, quod videtur contra Aristot. 6. lib. cap. 4. 5. et 8. Item contra primam responsionem, si divisibilitas subjecti secundum Aristot. est per se causa successionis, et remanet ita in summe disposito, sicut non summe; igitur, etc. Confirmatur de primo gradu recipiendo a passo, quantumcumque in- 7.

An alteratio ex r... tione s... fit succe... sio.

Text. com. 7. *disposito, respectu cujus fuit summe dispositum, alias in infinitum dispositio. Concedatur, quod nulli formæ, quia in qualibet est generatio 5. Physicor. nec subjecto, ut 8. Physicorum, et de Sensu, repugnat subita mutatio, tamen omni formæ respectu subjecti divisibilis, potest convenire successiva inductio (sic intelligitur 6. Physicor.) etiam substantiali; ratione autem graduum in forma, alicui potest, et alicui non, 5. Physicor. distinguitur motus a mutatione sic, ponitur motus in tribus generibus; ergo omnia dicta intelliguntur de possibili, non de necessario. Contra A B calefiant secundum gradum C D. Si possibile est A simul calefieri secundum C gradum, ponatur post illud* nunc, *aut est quies, et ita non mutatio; aut alia mutatio, et ita motus ex mutationibus duabus, et* nunc *consequenter; aut successio est secundum partes ipsius* B, *aut secundum gradus ipsius* D, *sed nulla est ratio, quare ab eadem virtute non ita subito* B *fit* D, *sicut* A *fit* C, *cum sint æqualia A B, et C D. Nec valet dicere quod successio est in disponendo* A, *et in fine dispositionis inducitur* C. *Item, successio in disponendo* B, *et in fine inducitur* D, *quia idem argumentum est de dispositione, per quid est successio in dispositione? Ideo finaliter oportet dicere, quod successio ubique ratione subjecti est possibilis,* 6. *Physicor. non ubique ratione formæ,* 5. *Physicor. neutra divisim est necessaria,* 8. *et* 5. *Sed si est motus, necessaria est hæc vel illa sub disjunctione; si enim* A, *non prius pars una ejus quam alia, simul alteratur alteratione successiva, necesse est* C *non simul induci, quia* A *in nulli duobus* nunc *similiter se habebit; completo igitur tempore secundum partes* C, *in instanti terminante illud, nihil de* B *esset in aliquo alteratum, sed vel ab illo instanti incipiet alterari, et curreret simul alteratio* B *secundum gradus ipsius* C, *et alteratio* A *secundum gradus ipsius* D, *quia* A *nondum habuit formam in summo, vel oportebit* A *alterari, et secundum* C, *et* D, *et in termino totius illius..... nihil ipsius* B, *esse alteratum, sed ab illo incipere esse alterationem.*

[Left margin: ...tus disjungitur a ...tatione. — ...e hoc 2. 2. q. 9. n. 31. — Successio semper ratione subjecti divisibilis, et possibilis, ...nam sic ...tione for-...]

[Right margin: ...mæ, nisi quandoque.]

SCHOLIUM III.

In motu alterationis ostendit non posse assignari primam partem simul factam, idque exquisitissimis rationibus, de quo videri potest 2. d. 2. quæst. 9. num. 31. ubi ex Philosopho 6. Physic. probat non dari primam partem, nec primum *mutatum esse* in motu. Quod tractat, alterationem extensam quandoque fieri in instanti, et an a primo alterante tantum, vel ita ut primum alteratum alteret secundum, et hoc tertium, vide eum 2. d. 2. q. 12. ad ultimum. Ad id quod tangit ex Philosopho num. 10. sensibile si esset divisibile in infinitum, sensus cresceret in infinitum; verum est si ita divisibile esset, et ut a sensu percipi posset, ut habet ipse 2. d. 2. q. 9. num. 30. Intricatissimus est hic textus ratione litterarum, quas ponit Doctor; solebat quandoque more aliorum antiquorum notare argumenta, et propositiones litteris Alphabeti, quas cum alii omitterent obscurissimum reddebant Doctorem.

Contra utrumque istorum membrorum. Contra primum sic : alterans non minus potens est in principio quam post, et agit secundum ultimum potentiæ; igitur in tantum passum potest agere, et agit necessario a principio quantum post. Sed completo tempore in quo C *inducitur in* A, *ponitur ex tunc in totum* A B, *agere et in* B, *ita perfecta actione sicut prius in* A, *et in* A *perfectiore actione quantum ad formam, quia secundum* D; *ergo a principio egit in totum. Aliter formatur, actio in* B *secundum* C, *est æqualis actioni in* A *secundum* C, *sed illa in* B, *non adæquat potentiam agentis, quin cum illa simul habet aliam in* B; *igitur* 8.

nec illa in A *adæquabit in principio. Istud eo magis concludit, quia ponit unum passum certæ quantitatis proportionatum tanto agenti, in quod totum simul agat, et secundum talia passa potest esse successio in alteratione, non autem secundum partes talis passi. Hæc argumenta probant, quod illud datum est passum proportionatum omnino. Item, virtus naturalis in remotius debilius agit; ergo cum* B *sit remotior quam* A, *alias* A *non prius alteraretur, non ita cito alterabitur* B *ad* C, *sicut* A *alteratum est; ergo quando* A *erit in* D, B *non est in* C, *et tunc mobilis divisibilis in duo proportionata agenti, nunquam pars remotior pertinget ad dimidium formæ quam habet propinquior, nisi postquam completa est tota alteratio* A, *et continuetur alteratio* B, *donec veniat ad* D, *et tunc aget in remotum, nihil agendo in propinquum. Et tunc contra regulas* 7. *Physicor. nec in æquali tempore movebuntur æqualia* A B *mobilia, nec duplex mobile* A B *ad* A, *in duplo tempore, sed quasi sesquialtero respectu temporis* A, *et aliquantulum plus. Secundum autem secundum membrum, sequitur quod plusquam in duplo tempore. Secundum membrum videtur contra sensum, quod prima medietas sit in summo, et secunda omnino nihil alterata. Similiter totam secundam alterabit, nihil tunc faciendo in propinquum, et plusquam in tanto tempore, et ita duplum plusquam in duplo. Item, contra utrumque membrum simul, quare pars alterata primo cum recipiat formam univocam agenti, non potest agere in remotam, quæ omnino nihil ponitur habere, et simul cum habet statim aget, et pari ratione illa alia, et sic de toto? Item, neutrum membrum tenet unam alterationem, sed multas consequenter entes, vel post aliam omnino completam, vel post medietatem ejus completam.*

Vis naturalis in remotius debilius agit.

Text. com. 35. et inde.

An pars alterata alterat instantanee sequentem? 2. d. 2. q. 12. ad ult.

9. *Notandum, quod aliud est ponere successionem alterationis secundum partes mobilis proportionati agenti, aliud secundum partes improportionati, quarum quælibet per se, sit mobile proportionatum agenti. In primo enim potest poni pars alterata ab agente, non alterans secundam, vel alterans, et hoc vel principaliter, sic quod alterans extrinsecum non alterat secundam, vel instrumentaliter, ita quod principale alterans, sit illud extrinsecum agens. In secundo potest bene poni primum alteratum, principaliter alterare secundum alteratum, et responsum est tunc ad primum argumentum, contra primum membrum. Sed adhuc distinguendum, tam in secundo quam in primo; aut alteratum si alterat statim incipit alterare, cum aliquid habet formæ; aut tunc tantum, quando in summo habet formam; aut quando habet in aliquo certo gradu, dicatur* 12. *ita quod citra illum nihil facit. In secundo est secundum membrum, et est contra sensum, sive intelligatur in absolute summo, certum est, sive intelligatur in summo possibili induci ab illo agente, quia dato quod hoc agens cesset citra summum sibi possibile, hic alteratum ab ipso nihil unquam poterit facere. Contra* E, *arguitur, dicatur alterans primum extrinsecum* O, *alteratum primum proportionatum* A; *secundum ab* A, *alteratum sit* B, *ex* E *sequitur, quod simul venit* A *ad* C, *et* B *ad* C. *Similiter simul ad* D, *contra sensum.*

Quand[o] pars al[te]rata, altera[ns] incipit

Intrica[ta] litter[a] vide Ma[u]tium.

Respondeo, A *licet in principio incipiat in* B, *quando* O *incipiat in* A, *tamen* O *est efficacius, ideo citius movet* A *quam* A B. *Contra, cum successio in* A *sit posita secundum gradus, in infinitum remissior ante aliam inducitur;*

ergo A, *non potest aliquam remissiorem inducere in* B, *pro aliquo tempore, quam sit ille, quem recipit ab* O *pro eodem, igitur æque cito ad quemcumque gradum pervenit* B *sicut* A. *Respondeo, licet idem gradus sint hic et ibi inducendi, tamen citius pertranseuntur a majori virtute, sicut de loco. Patet, quia eadem; divisibilitas pertransitur a testudine et lepore, sed non æque cito.*

10. *Contra* E *aliter, si minimus ignis calefaceret, calefieret simul totus aer. Probatio,* A *calefit ab illo igne simul calefacit* B, *pari ratione* B C, *quia quodlibet quam cito habet formam, alterat patiens sibi proportionatum, quantumcumque illud sit modicum, habet aliquod patiens sibi proportionatum, licet minus, et sic in infinitum, maxime de partibus in toto. Minima enim stella posita illuminaretur totum universum, si esset infinitum. Propter istud negatur* E, *sicut enim in motu locali, motum, quia motum movet, et tamen ita remisse potest moveri, quod nihil movet* 8. *Physic.* F. *de projectis; sic aliqua forma potest esse ita remissa, quod omnino nihil aget, et similiter ita parva in quantitate formæ. Probatio Philosophi* 1. *Physicorum de minimo, contra Anaxagoram exponitur respectu actionis, et passionis naturalis ; et in lib. de Sensu, dubitatione prima, si sensibile dividatur in infinitum, sensus cresceret in infinitum, quia in eo, quod possunt movere dubitatur. Est igitur contra propositionem* F. 13. *quia non omnis forma ejusdem speciei est principium operationis ejusdem speciei, quia agere est perfecti; ergo relinquitur* F. *Sed quis est ille gradus, non facile est assignare, forte minor sufficit in forma magis activa, ut calore quam frigiditate. Sic ergo expeditum est in secundo, quod* O *habet passum proportionatum* A, *quod totum simul alterat usque ad aliquem gradum formæ* C, *in quo potest* A *per illam agere, et alterat tunc passum sibi proportionatum, et minus in quantitate se, et tardius quam ab* O *est alteratum, et potest* A *cessare alterari, et tamen continuare alterare* B, *et sic usque ad certam distantiam; ultimum mobile nunquam producetur ad gradum, in quo potest movere, ita quod cessabitur propter remissionem formæ in ultimo, non propter parvitatem quantitatis, licet forte sit minus præcedentibus, et erunt tot alterationes quot alterantia, et alterata proportionata; unumquodque vero alterans tardius movebitur, quanto debilius, et ita duplum in non duplo, quia non eadem virtus, nec æqualis. Tempora etiam non sunt omnino consequenter, quia unum incipit ante finem alterius, et ideo non duplum in sesquialtera ab una virtute, sed a duabus. Sic duo cursus si essent æquales, quorum unus inciperet in medio alterius esse sesquialteri ad tempus unius illorum cursuum. Item, si unumquodque alterans tardius movet, quanto debilius; ergo secundum tardius primo, sed secundum æque cito cum secundo, quia incipit quando venit ad illum gradum, ad quem secundum venerat quando incepit, et ita æque efficax quantum est ex intensione formæ, est quodlibet post primum; sed* B *est minus* A, *quia* A *quando incipit est remissius* O. *Si autem* B *alterat* C, *non oportet* C *esse etiam minus ipso, quia* B *quando incipit, est ita intensum, sicut* A *quando incepit, et ita passum æquale sibi proportionatum.*

Contra, si ex intensione formæ, cæteris paribus, concluditur major quantitas passi proportionati; ergo B *cum* A *continue intenditur per* O, *vel quod* A *continue majus et minus alterat* B, *antequam veniat ad gradum, in quo* B *potest agere* A *majus ipso* B *alterabit continue;* 11.

ext. m. 82. inde. Text. m. 36. inde. ap. 7. sensibi- esset di- ibile in initum, nsus sceret infini- m. 2. 2. q. 9. . 29.

ponatur aliquid de ipso C *usque ad* D, *quando igitur totum* B *veniet simul ad gradum activum* C *usque ad* D. *est aliqualiter alteratum; igitur si illud alterat, et ultra hoc totum residuum ipsius* C *usque* E, *ut passum sibi proportionatum simul agent* A *et* B *in* C *usque ad* D, *et continue ultra* D *extendet se* A *secundum quod crescit, et ita* C D *citius est activum quam* D E, *et prius aget in propinquum sibi proportionatum, quam in distans in quod aget, secundum quod crescet. Sic ergo post primum alteratum semper erit successio, secundum partes mobilis per comparationem ad quodcumque unum agens. Similiter cujuslibet agentis præter illa proportionata, prior pars prius aget, quia prius producetur ad gradum activum. Et erunt post principium* C *agentia infinita quolibet tempore prius in actu alio et ipsum ad actum producens, et cujuslibet passum crescit in infinitum, sicut et ipsum crescit.*

Quomodo post primum alteratum, est successio in alteratione ?

Littera corrupta.

Si vis hoc vitare, dic passum proportionatum intensiori non necessario majus esse, fac conclusionem, sicut sub hoc in prosequendo 9. *et* 10. *Argumentum necessario conceditur, quod a duobus simul movetur, quidquid signatum movetur, pari ratione a* 3. *et inferius quodlibet prius tempore et natura in motu, sed natura tantum in mutatione prius est in actu quam aliud, et hoc ubi forma inducta est activa; secus est in latione, ubi prius tempore et natura, ut effectus prior, non*
12. *ut causa. Sic quodlibet agens comparatur ad infinita passa, in quorum semper unum prius tempore et natura, vel natura tantum agit quam in reliquum, et procedit utrumque usque ad determinatum ad quantum, scilicet potest se virtus agentis extendere, sicut* O *alterat* A B, *non simul. Sed* A *prius, nec* A *simul, et sic in infinitum;* A *ergo agit, detur usque ad* D *in infinitas partes* B C, *et in nullam simul, et ita infinitas passorum. Similiter quælibet pars* A *agit in* B, *et nulla simul cum alia, quia nulla æque primo est in actu activo, sicut alia.*

Sic omnino oportet ponere infinitatem agentium, et patientium tempore, vel natura ordinatorum, et ponendo quod sit alicujus agentis, aliquod primum passum, ut O, A, *et* A, B, *ultra ut hîc supra deducitur, crescente* A *crescit ejus mobile proportionatum, et ibi ultra terminum* B, *erit omnino talis infinitas, et agentium et patientium, sicut nunc dicta est; ergo omni modo ordo temporis vel naturæ, vel utriusque, est semper secundum partes mobilis. Hoc non pro nihilo voluit Aristoteles. Tamen omnis pars potest cum principali agente in partem aliam, ita quod faciunt unum agens; igitur principale totum alterat, et habet passum proportionatum in quod agit, non simul, sed sicut natum est moveri secundum partes, et per eas ut concausas. Sicut movens habet unum mobile localiter, quod totum non fert simul respectu signi in spatio minori movente citius partes, cessant alias ad gradum activum movere. Sic ergo patet ad argumenta, et de proportionato passo, et regulis* 7. *Et quomodo non una alteratio, nisi aliquo modo propter unitatem continuitatis inter alterabilia; quandoque vero nec illa est, sed tantum contiguitas, quia ad propositum non multum refert dubitatio, si una pars mobilis possit aliam movere,* etc.

Infinitas agentium datur, s datur primum passum.

SCHOLIUM IV.

Decem selectis argumentis probat non dari successionem alterationis secundum partes mobilis, ita quod una prima pars alteret secundam, et hæc tertiam, *etc.* et concesso intento horum argumentorum, quoad mobile proportionatum, cujus una pars non alterat, sed totum immediate alteratur ab

agente principali; solvit argumentum in contrarium, admittens actionem in distans, de quo optime agit 2. dist. 9. q. 2. num. 16. et 7. Physic. q. 3.

13 *Sed primum argumentum contra utrumque membrum quærit de prima substantia, ubi dicitur, quod nunquam est successio alterationis secundum partes mobilis, sic quod una alteret aliam, quod ostenditur multipliciter. Primo sic, quia efficiens et effectus non sunt unum ens. 8. Physicor. nullum continuum movet se. Item, generans est prius naturaliter in actu, genito; ergo quot partes in mobili, tot sic se haberent, quod prius naturaliter in actu secundum formam esset una, quam alia et distincta, quia alterans, et ita infinita in actu.* (Text. com. 30. et circiter.) *Item tertio. omne generans habet unum primum et immediatum genitum, illud non potest esse indivisibile; tum, quia forma naturalis non est nata ibi esse; tum, quia illud alteraret aliud indivisibile, et sic totum alterabile ex indivisibilibus superficiebus, et motus ex mutationibus; ergo illud est divisibile, et ita si illud simul, non prius una pars quam alia. Si habeo de una parte satis est. Item quarto, nunquam aliquid alteraretur, quia ab uno termino antequam perveniretur ad alium, quantumcumque illud esset modicum, essent infinitæ generationes actu. Item quinto, quomodo pars pulsi pellet aliam partem, vel tracti pars trahet aliam, vertigo? Item quomodo una pars gravis movet aliam? Item, sexto, cum impressio agentis non sit sibi univoca, sed analoga, quia generatur ab eo secundum essentiam, et esse; quomodo generabit effectum univocum in secunda parte sibi, quæ genita est ab agente? Item septimo, si generat impressionem sibi similem; ergo non movebit materiam ad aliam formam, cujus contrarium patet de impulsu dato. Projectio faciet impulsum non motum, et impressio ignis in materiam aquæ faciet impressionem, non formam ignis de potentia educet. Item octavo, non est causa quare lux reflectitur ad obstaculum, frangatur ad Diaphanum medium discontinuatum. Item nono, prima pars non alterabit secundam, nisi in virtute primi alterantis; ergo primum magis. Item decimo, in alterante pari ratione una pars prius alterabit quam alia, quia una propinquior. Et ita tota virtus secundum profundum non concurret ad agendum. Et ita efficaciter tunc potest operari, quantumcumque tenue, sicut quantumcumque spissum.*

14 *Ponitur igitur, quod nulla pars movet aliam in mobili proportionato, sed totum immediate a principali agente movetur. Confirmatur, quia realiter agens agit in realiter privatum, sed quando realiter forma est in aliqua parte, est etiam in alia; igitur in alia non est actio. Contra, illud agens est immediatum proximo patienti, per hoc enim in 2. de Anima probatur necessitas medii inter visibile, et visum. Similiter 7. Physicorum.* (Text. com. 73. et inde Text. com. 8. et inde.) *Item, per hoc probatur Deus esse ubique præsens secundum essentiam, quia ubique agit. Item, virtus non est, ubi non est substantia. Item, si non est immediatum proximo effectui; ergo aliquid medium, in quod non agit, quia tunc aliud esset proximus effectus; ergo nec in remotius aget. Ex illo probato sequitur propositum, quia extrinsecum agens non potest esse immediatum cuilibet parti mobilis, sicut una aliis. Item, destructa forma partis propinquioris, destruitur forma partis remotioris, et posita ponitur; igitur forma propinquioris est causa alterius. Ad illa respondetur. Ad primum, quod tactus Mathematicus non est necessarius agentis et patientis, cum enim non tangant nisi superficies ultimas, non agunt nisi in* (Dari actionem in distans. 2. d. 9. q. 2.)

illas, et ita in nullam, et sic nihil est argumentum; igitur requiritur tactus virtualis, et sic intelligitur Aristotelis 7. Physicorum, præsens in ratione potentis agere, et sic est præsens profundo passi, ubi non est ejus essentia. sic ad probationes; nec ex illo antecedente sequitur propositum, quia nulli parti potest esse immediatum. Ad secundum, immediatum sic excludat medium in ratione causæ, conceditur, si effectum intermedium, falsum est; hæc enim forma partis propinquæ est effectus immediatior quam remotæ, sicut movens non potest producere aliquod ultimum, nisi per intermedia, quorum nullum est causa ultimi, sed effectus prior, sed ibi tempore prior, hic quandoque natura tantum. Contra, nec sic ordo, quia adamas attrahit ferrum non aerem intermedium, et centrum terram, non aerem intermedium. Respondeo, omne agens in remotius prius agit in propinquius, sed non actione simili, piscis mortificat manum piscatoris non rete. Et Sol agit in orbem priusquam in elementa, non tamen ibi, sicut hic formas producendo. Aliter, centrum non trahit, sed terra sua gravitate movetur, sicut q. centrum attraheret, sic exponuntur.

Agens in remotum, agit in propinquum actione dissimili.

15. *Notandum, quod hæc positio de immediatione agentis suo passo conceditur falsa, quia tantum superficiei esset immediatum, et tunc non salvaretur positio de successione motus penes partes mobilis, quia in mobili esset dare primum. Et vel post quies, vel* nunc *immediata, et in mobili indivisibilia immediata similiter, quod post hoc tangitur, quod prius natura, vel tempore agit in propinquum quam in remotum, licet verum sit, et bene respondetur ad instantias, tamen non est propositum; ergo de proposito quædam argumenta prima videntur concludere, quod impossibile sit successionem motus esse secundum partes mobilis. Quædam, quod hoc est impossibile, sic quod pars prior moveat secundam. Tenendum autem videtur secundum Aristotelem, et in motu locali, est manifestum quod successio potest esse secundum partes mobilis. Et quod ex hoc sequatur aliud, scilicet causalitas prioris respectu posterioris, probatur, quia omne ens active potest omne ens in potentia simile sibi facere actu, prior pars prior est in actu active, quam secunda ex hypothesi successionis, igitur secundam, quæ tunc ex se est in potentia, potest facere actu, cum sit approximata. Nec videtur impedimentum, ut ostendetur respondendo ad argumenta; ergo potest concedi, quod motus potest esse successive secundum partes mobilis, et sic etiam, quod prior alteret posteriorem, quando scilicet prior pervenit ad gradum activum secundum* F, *non secundum* E. *Et ubi non est successio secundum illas partes, potest concedi quod illa causalitas manet, quia prior pars prius natura habet formam quam posterior, licet non tempore; ergo potest eam facere in illo, quia in illo tunc vere non habet, sic in illuminatione. Si autem est successio secundum formam, tunc pars prior aget, non secunda a principio, sed quando habet illam secundum gradum activum.*

Successio secundum partes mobilis.

SCHOLIUM V.

Sustinendo successionem alterationis dari secundum partes mobilis, ita quod una aliam alteret, solvit decem argumenta adducta ad oppositum num. 13.

Ad argumenta : Ad primum, unum ens etc. *continuum falsum est, unum identitate, verum est. Ad Aristotelem, movere se non est unam partem continui movere aliam. Ad secundum, actu esse est æquivocum, vel in entitate propria extra cau-* 16.

sam, vel in esse *distincto ab aliis. Primo modo, est generans actu prius natura genito, non secundo, quia continuatur genito; primo modo necessario sunt infinita actu, quia quælibet pars continui est sua entitate extra causam, secundo modo non. Ad tertium, propositio prima neganda est, quæ est opposita conclusionis, quæ tenetur. Unde si poneretur successio ratione formæ, non esset aliquod primum genitum ejus*, 6. Physicorum, cap. 4. et 5. *a. supra manifeste. Tum primo, ut opponitur ei quod est secundum partem, sic conceditur primum, non primo tempore. Ad quartum, illud non est contra causalitatem partis ad partem, sed absolute contra successionem penes partes, et idem fieret contra successionem secundum formam, unde infinitæ transmutationes in potentia, quia continuæ, sive a principali agente, sive partis a parte. Ad quintum, quod localiter movetur, motu illo non acquirit formam activam, saltem unica actione, ideo nec pars partem movet, non sic in alteratione, utrobique tamen est successio secundum partes. Contra, mobilis localiter una pars propinquior, et prius ordine naturæ movetur, ita quod motu ejus posito, ponitur motus partis posterioris, et destructo, destruitur, et tamen non sequitur quod sit causa; igitur nec alibi. Respondeo, sola propinquitas non concludit, sed quia recipit formam activam, potest agere in approximatum passum. Ordo tamen naturæ hîc conceditur in effectibus ordinatis, non causis, non sic in alteratione, quia effectus hîc prior non est natus causare secundum, sicut ibi. Ad sextum, si intelligatur quod omne agens imprimit speciem immediate, negatur, sed formam univocam suæ in materia nata recipere, et ita illa potest univocam facere. Per hoc ad septimum, non est impressio, quæ moveat materiam; tunc enim moveretur a se, non ab agente extrinseco, sed extrinsecum movet immediate ad formam. Ad octavum, magis per hanc positionem quam per aliam, datur causa formæ vel æque. Activum enim agit in receptivum, et quia invenit obstaculum, non potest versus illam partem agere, agit reflectendo. De nono post. Ad decimum non est simile, quia secundum partes agentis non est successio, partes enim accidunt agenti, per se sunt passi. Propinquitas igitur partium ejus, est per accidens, sicut et partibilitas, quia si nullas partes haberet, et esset æque actuale, æque ageret.*

Text. com. 52. et circiter.

An in successione alterationis sint infinitæ transmutationes.

Virtus non potens agere directe, agit reflexe.

17\. *De secundo inconvenienti, virtus in toto est una et major in majori quantitate, licet per accidens sit quantitas, ideo tota in profundo concurrit. Et per hoc ad aliud inconveniens, quod in tenui non est tanta virtus. Ad undecimum, quod est confirmatio positionis, responsio, actio subita simul est cum termino, ideo sic nihil agit in realiter privatum, tunc quando agit, sed usque tunc. Contra responsionem ad decimum, si quantumcumque agens non alterat, nisi partem mobilis minorem in infinitum quacumque data, quare non quodcumque parvum agens posset idem alterare? et ita nulla exigentia passivorum proportionatorum motibus diversis. Ad hoc, et ad nonum argumentum dicetur, quod primum alterans alterat principaliter; pars alterata alterat instrumentaliter, ideo majus potest in passum majus ut principale agens, non tamen nisi per partes passi, sicut in motu locali virtuosius potest majus mobile transferre, tamen non nisi modo sibi possibili, scilicet secundum successionem partium respectu spatii. Contra, forma univoca in quocumque est habet rationem causæ, quia causæ ordinatæ specie differunt*, 2. *supra, ideo in univocis solum*

Actio subita simul cum termino.

Secunda pars an alterat aliam in virtute primæ partis?

possibilis infinitas. Igitur pars alterata non est instrumentum principalis agentis, aliter dicetur quod agens principale, et pars alterata, ut unum agens, alterant partem aliam. Contra, vel utrumque est causa sufficiens effectus, contra est 10. *cap. juxta; aut neutrum, et tunc sequitur, quod principale agens nullius erit causa sufficiens, quia non formæ in indivisibili, quia ibi non est; non in divisibili, quia pars ejus cum principali causa, causat partis alterius formam, et tamen primum alteratum, ut ita dicam, non alteravit se.*

Epilogus.

Sic igitur vide, quomodo possibile est successionem esse in alteratione, vel alterationibus consequenter entibus secundum alterata proportionabilia diversorum alterantium, quæ alterata quandoque sunt continua, quandoque contigua. Secundo, quomodo secundum partes unius mobilis proportionati, potest esse successio, et causalitas A *respectu* B, *quandoque causalitas sine successione in illuminatione, quandoque e converso in latione. Et argumenta contra hoc. Tertio, quomodo nec in primo modo, nec in secundo,* A *secundum quemlibet gradum formæ ejus alterat* B, *sed secundum tertium. Quarto, quomodo agens præsens proximo patienti vel effectui prius agat in propinquum quam in remotum.*

Quandoque alteratio sine successione, quandoque non.

SCHOLIUM VI.

Ponitur triplex via sustinendi successionem in alteratione; prima et secunda est penes gradus formæ; tertia penes partes mobilis, de quibus pro et contra mirabili subtilitate sine assertione disputat.

18. *Nota, quod via tenens successionem alterationis penes divisibilitatem formæ, habet ponere gradus infinitos in forma, et nullum minimum, quo remissior non possit per se esse, quia prius tempore acquiritur, et post tempore deperditur. Secunda via ponens quemlibet gradum esse aliud individuum speciei, habet negare infinitatem, quia alias summus gradus infinitus, quia excedens infimum per infinitos æqualis quantitatis, ponens minimum et maximum potest negare contraria simul, sed successionem præcise ponet secundum partes mobilis* 6. *Physicorum. Contra illud, eodem modo videtur ponendus motus in substantia, sicut in qualitate, quia penes partes mobilis successio utrobique, ut dictum est supra, quod videtur contra Aristotelem* 5. *Physicorum, ubi concedit in tribus generibus, negat in substantia. Item videmus, quod aliquod quantum motum prius habet calorem remissum, postea intensum, quomodo fit hoc? Ad primum, quædam formæ substantiales sunt unigeneæ, quæ eamdem dispositionem requirunt in qualibet parte, ut forma ignis, ibi potest concedi successio generationis penes partes materiæ extensæ per accidens, de cujus una parte prius educitur forma, quam de alia. Sic respondet Aristoteles ad rationem Zenonis, in mutatione secundum contradictionem ponit medium penes partes mobilis. Et sic currit illa propositio, quod nunquam una pars aquæ est summe disposita primo cum alia parte, et tunc fit generatio ignis, quando corrumpendum est summe dispositum contrario sibi. Aliæ formæ heterogeneæ, ut anima, non requirunt eamdem dispositionem in qualibet parte, et si posterius alterari incepit una pars quam alia, possibile est quamlibet in uno instanti esse summe dispositam suo modo, et ita anima simul potest induci, sic igitur aliqua generatio non est motus, sicut alteratio. Contra, ergo aliqua alteratio non est motus. Aliter potest dici, quod generaliter forma substantialis perficit materiam non*

Text. com. 7. et inde. Text. com. 9. et inde.

Quomodo est successio in generatione ignis?

Aliter fit generatio in heterogeneis, aliter in unigeneis.

mediante quantitate, et ideo suum primum susceptivum inquantum hujusmodi, non habet partem extra partem, et ideo in ejus inductione non est successio secundum partes sui susceptivi, quia susceptivum per se non habet partes, sed per accidens, quia nunquam est sine quantitate, et ideo per accidens potest esse successio penes partes susceptivi; per se autem in alteratione, quia qualitas est per se in quanto.

Forma substantialis informat materiam non mediante quantitate. Quomodo calor intenditur ? *Ad secundum, si ab aliquo instanti incipit corpus calefieri, non est prima pars motus, sicut nec mobilis; inducitur in partes mobilis aliquis gradus minimus caloris, qui est mensura in prima parte mobilis, per tempus incipit alius motus ejusdem partis, secundum alium gradum majorem. Continuatur tamen prima alteratio in partibus aliis mobilis, ita quod quælibet una alteratio est secundum unum gradum inductum successive in partibus mobilis, qua completa, vel quantulacumque ejus parte potest incipere alia, et sic cum illa alia tertia, et currunt multæ simul vel consequenter entes, ita tamen quod nihil simul alteratur, nisi una illarum; sed prior pars alteratur secunda alteratione, quando posterior adhuc prima alteratione alteratur, in fine prior pars est intensius calida quam pars posterior. Contra, quicumque gradus, ex quo est indivisibilis, totus simul inducitur, et ita per mutationem; illa non est terminus alicujus motus, et videtur motus componi ex mutationibus.*

19. Text. com. 10. Agens naturale passo disposito, statim agit. *Item, agens sufficiens approximatum passo disposito in naturalibus, ut videtur, statim agit 9. Metaphys. cap. 4. igitur cum istud calefaciens sit activum secundum illas alterationes diversas, secundum diversos gradus formæ, et semper approximatur passo alterabili secundum omnes illas, immediate postquam alteravit ipsum prima, alterabit ipsum secunda, vel necessario quiesceret per tempus non agens, cum tamen sit activum, et passo approximatum. Item, quantumcumque debilis virtutis calefaciens, calefaciet mobile sibi proportionatum in quantitate, æque cito intenso calore, sicut perfectissimum calefaciens, quia oportebit procedere per omnes illas alterationes ordine certo, et inter quaslibet esse quietem. Item 5. quælibet pars est sub alio gradu quam alia, et ita sub alio individuo, et ita totum erit calidum, nullo uno calore secundum numerum, sed multis valde, forte infinitis in actu. Item, aliqua alteratio est subita, ubi tamen mobile est divisibile, ergo hæc non est causa. Ad primum, quilibet gradus, etsi indivisibilis est in se, inquantum est gradus formæ, tamen est divisibilis per accidens ex subjecto, et successive inducitur in partes mobilis, nec est ibi aliqua mutatio alicujus partis, sed motus.*

Contra, igitur motus sine mutatione, nam illa mutatione quid mutaretur? Non pars illa movetur, non indivisibile, illud non recipit calorem; aut oportet concedere punctum calefactibile subito, aut nullam mutationem ibi, qua aliquid novum insit. Secundum illam viam punctus nihil est. Ad secundum 8. Physicorum cap. 8. in generatione nihil producit natura, ut statim corrumpatur; ergo si posset aliqua pars mutari, non immediate sequeretur secunda post terminum alterationis primæ, in quantacumque parte; sed oportet quietem intercipi mediam, in qua primus gradus inesset, nec est passum dispositum statim recipere oppositum illius, quod statim est inductum, Quanto tempore oportet quiescere? Responsio, non est dare certum tempus, quia minus et minus in infinitum, secundum quod major est moventis virtus. Per hoc ad tertium, quomodo velocius movet intensius nominative. Aliter ad tertium, imperfectum movens oportet in-

Text. com. 63. Nihil generatur ut statim desinat esse.

cipere a minimo gradu, et procedere per omnes medios : perfectius potest incipere a secundo, ita quod ille sit sibi primus alius perfectior a tertio, alius a quarto, et sicut non est primus necessarius ante secundum ex parte mobilis, sed propter imperfectionem moventis, qui non potest perfectius tunc assimilare sibi passum, ita forte incipienti a secundo non est tertius necessario prior quarto ; sed immediate quartus alii, est sibi secundus, sextus alii, sibi tertius. Ad quartum, divisibile non est moventi divisibile quando totum primo et simul alteratur.

SCHOLIUM VII.

Ponit sex conclusiones de prioritate, posterioritate, et simultate alterationis, valde subtiles etsi obscuras ; ubi nota quod ipse explicat quid intelligit per *A*, *B*, *D* itaque non sumuntur sicut aliæ litteræ ab ipso positæ infra post Scholium 9. Et alias post varias instantias, et replicas explicat successionis causam non esse ex parte formæ, sed ex defectu agentis ; quidquid enim successive fit a causa minoris virtutis, potest simul fieri a virtute majori, de quo Doctor 2. distinct. 2. quæstione 12. ubi hac ratione docet Angelum non posse se movere ad locum distantem nisi successive, potest tamen a Deo moveri instantanee,

20. *Ex prædictis nota sex conclusiones. Prima, quod* in omni transmutatione secundum partes, mobilis est prius *A D*. *Secunda*, in omni transmutatione, qua forma activa inducitur usque ad gradum activum, est prius *A* utroque modo secundum partes mobilis. *Tertia*, inductione cujuscumque formæ possibile est prius *B*, secundum partes mobilis. *Quarta*, in nullius formæ inductione est per se necessaria successio temporis secundum partes mobilis. *Quinta*, in omni inductione ex parte graduum formæ est possibilis simultas opposita omni modo prioritatis. *Sexta*, in aliqua inductione est possibile prius *A*, *D*, et *B* secundum partes formæ : *ubicumque, scilicet forma habet gradus proprios ubi non habet, non est sic possibile, ut ponitur de forma substantiali. Ad evidentiam conclusionum cum sit prioritas naturæ tam in genere causæ, quam in genere effectus, et prioritas temporis ; per* A, *intellige prius natura ; per* D, *effectum priorem ; per* B, *prius tempore in essendo. Contra quartum videtur esse instantia de* Ubi, *et de quantitate inducenda. Item, quando primum alteratum proportionatum agenti, primo incipit alterare aliud, semper crescit ejus alterabile, ut patet ex supradictis, et ita successio secundum partes mobilis, est per accidens, quia alterans ponitur variari. Ad primam instantiam, si* Ubi *est aliqua forma mobilis sit calor, tota est in tota, et pars in parte, nec nata est prius tempore pars mobilis* A, *esse in parte* Ubi C, Text. com. 23. et inde.
quam B *in* D, *imo necessario simul tempore, si* A B, *est continuum, qua continuum est cujus motus est unus, indivisibilis secundum tempus*, 5. *Physicorum. Si autem motus localis sit ad locum, cum prior pars mobilis necessario sit prius cum aliqua parte loci signata, quam posterior pars mobilis, necessaria esset successio secundum partes mobilis ; vel simul 2. præsentes eidem parti loci, sed secundum modum non teneo.*

Ad primum non est instantia. Similiter de augmento non prius A, *pars mobilis acquirit quantitatem* C *quam* D, B, 21.
alias nullum esset instans terminans motum, in quo totus cessaret. Sed magis videntur instantiæ primæ contra quintam, sed in omni genere est generatio, et omnis motus terminatur ad mutationem, necesse est in ultimo instanti aliquid for-

Successio in forma, ex defectu agentis.

mæ induci, quod ante non infuit, et pari ratione posset tota. Contra, unde ergo successio secundum formam? Respondeo, ex defectu agentis non potentis totum simul inducere, possibilitas vero successionis ex parte formæ. Contra, in principio agit secundum ultimum gradum suæ potentiæ; ergo tunc producet quidquid est producere, potest autem ultimum gradum producere; igitur, etc. *Item quidquid facit in ultimo secundum aliquos, non manet. Item, ergo successio a movente, non a mobili, nec forma. Ad primum, agit quidquid potest tunc agere, non quidquid tunc potest agere. Contra, si tunc potest quare non agit tunc, cum non sit ab extrinseco, quia illud natum est fieri tunc? Respondeo, eadem est quæstio, quare non curro in instanti, cum potentia currendi sit in me in instanti? Contra, illud non est natum simul fieri. Respondeo, nec illud ab illo, licet ab alio. Contra, quidquid absolute est possibile nunc fieri, nunc fit a nunc potente facere. Respondeo, non, sed a potente nunc facere. Ad secundum respondeant illi aliqui. Ad tertium, nunquam est successio in formæ inductione necessario, nisi ex resistentia mobilis ipsi moventi, quæ non est ex contrario, quia tantum potest super illud, quantum potest inducere formam; nec est ex natura mobilis absolute, quia tunc cuicumque resisteret, sed est ex defectu virtutis agentis.*

Inductio per media incompossibilia, est successiva.

Inductio vero per quædam media incompossibilia simul, necessario est non subita, ex resistentia mobilis ad media simul, non quia mobile habet contrarium, sed quia mediorum inter se. Sed non posse inducere, nisi per talia media est imperfectionis in agente; ergo nec distantia terminorum est causa necessaria successionis, quia si unus potest simul induci, et alius. Si intelligatur distantia propter multa media, non differt ab illa causa propter resistentiam medii ad mobile, et hoc est ex incompossibilitate mediorum in isto. Si non est necesse ire per media hic tunc, et hæc causa nulla; ergo tantum tertia causa, scilicet resistentia mobilis ad movens, quæ est propter defectum virtutis moventis.

SCHOLIUM VIII.

Refert circa hanc et quæstionem præcedentem quatuor sententias de suscipiendo magis, seu de intensione formæ. Secundam retulit, et rejecit quæst. præced. Item et tertiam, quæ ponit formas in se indivisibiles, sed intendi ratione subjecti, quæ censetur D. Thomæ 1. 2. quæst. 51. artic. 1. et 2. et 2. 2. quæst. 24. art. 5. ubi Cajetan. Capr. 1. dist. 17. quæst. 2. Socin. hîc q. 21. Javell. q. 6. quam fuse refutat Doct. 1. d. 17. q. 5. 6. et 3. Phys. q. 3. 4. 1. et 4. opiniones exoleverunt. Est et alia opinio Goffredi quodlib. 11. q. 3. Durandi 1. dist. 17. q. 7. et aliorum formam dum intendi dicitur totam perire, et aliam ei succedere, quam hîc non refert Doctor, sed locis citatis late eam refutat.

Circa istas duas quæstiones de magis et minus sic procedendum est. Primo recitandæ sunt opiniones, et improbandæ. Secundo, veritas declaranda est. Opiniones sunt tres. Prima ponitur, et improbatur ab Auctore 6. *Principiorum, quod* magis *est propter incrementum subjecti, vel accidentis, vel utriusque tam in eodem quam in diversis. Probatur, gravius est, quod habet majorem gravitatem extensive. Contra, susciperet tunc magis, quia incrementum recipit secundum quantitatem, ut vir major puero. Item, quantitates solæ per se, et figuræ quæ consequuntur, quia illæ quæ per se crescunt, reciperent magis, quod est contra Aristotelem in Prædicamentis. Tum in cap. de Quantitate et Qualitate. Tum infra, quadratum crescit gnomone circumposito, non tamen alteratum est. Item, omne majus album, esset albius, patet esse falsum.* 22.

22. Quatuor opiniones, de intensione formæ.

In prædicamentis, cap. penultimo. Non omne majus, album est albius. q. præced.

Opinio alia de contrario prius ponitur cum improbatione. Item, improbatur de magis et minus in lumine in medio, ubi non est contrarium. Similiter de virtute sine omni vitio, et gratia sine peccato in statu innocentiæ. Item, motus in magis est dealbatio; ergo terminus ad quem, non est tantum separatio nigredinis. Item, opinio tertia de magis secundum esse in subjecto ponitur prius. Pro hac Boetius in Prædicamentis. Contra ipsum arguitur : Prius in infinitum, etc. *Istæ duæ opiniones negant in essentia magis per hoc.* 6. *principiorum*, Forma est compositi, etc. *Item, differentia formalis est specifica. Item, addito aliquo, non manet species. Contra illam conclusionem, illud prius factum habitibus præsentibus*, etc. *Item, illud contrarium in uno gradu est incompossibile alteri, in alio non; igitur in primo aliquid habet in essentia quo repugnat, non per subjectum. Opinio quarta Auctoris* 6. *Principiorum, quod magis est per accessum ad terminum, in quo fit incompositio nominis. Contra, tunc nihil esset album albedine, nisi albissimum.*

Hoc est D. Thom.

SCHOLIUM IX.

Pro resolutione quæstionis quatuor ponit articulos. Primum dividit in quinque membra. Secundum in totidem. Tertium in tria. Quartum in septem. Quoad primum docet primo secundum Aristotelem, in quidditatem non dari magis. Secundo, quod dicitur magis, esse in se majus. Tertio, solum secundum prædicationem denominativam aliquid dici magis. Quarto, omne majus habere latitudinem inter summum et infimum. Quinto, majus vel minus reperiri in omni creatura quia creaturæ sunt sicut numeri.

23. *Circa solutionem sic procedendum. Primo in universali absolute, et ibi* 5. *Primo, quæ sit intentio Aristotelis hîc : quomodo scilicet negatur, uno modo* magis *in substantia et accidente. Secundo, quod ubicumque est* magis, *est propter hoc quod aliquid est majus, non majoritate molis, sed perfectionis, vel in natura rei sive in complemento perfectionis, vel in potentia sive in fervore actionis. Prima dicitur naturalis bonitas. Secunda dicitur naturalis vigor. Tertio, quod non ubicumque est majus perfectione, ibi est magis. Quarto, in quo communiter consistit ratio ejus* magis, *quod est majus perfectione? Quinto, quod majus sic invenitur in quocumque respectu alterius, vel minus, loquendo de diversis naturis, sive comparatis inter se, sive ad Deum.*

Secundo, procedendum est in universali comparando majus *et* minus *ad unitatem ; et primo numeralem :* Utrum idem numero possit esse majus *et* minus, *et ibi prius declaratur quartus articulus præcedens. Secundo :* Utrum idem specie possit esse majus *et* minus. *Et juxta hoc :* Utrum necessaria sit unitas speciei; *et tertio :* An unum genere possit esse, *etc. Quarto* : An unum Analogice. *Quinto :* An unum æquivoce.

Tertio, procedendum est in particulari. Primo, quo istorum modorum est majus in accidentibus. Secundo, in substantiis. Tertio, quomodo hîc et ibi aliter

Quarto, specialius procedetur. Et primo, an in substantiis materialibus? Secundo, an in omnibus materialibus ratione formæ ? Tertio, an in ratione materiæ? Quarto, an in quantitatibus? Quinto, in quibus qualitatibus? Sexto, an in relationibus? Septimo, an in actione et passione, et sic consequenter de aliis Prædicamentis.

De primo, Aristoteles loquitur de quidditate, inquantum exprimitur per definitionem, et sic non recipit magis, ita quod includat, quia abstrahit ab utroque oppo- Text. com. 10. hujus. In quidditate non est

[m]agis, nec minus.

sitorum. Probatur per proprietatem præcedentem, quocumque addito, et est inquantum definibilis. Quod dicit, substantia secundum speciem, *accipit pro quidditate in universali, sicut per totum hic accipitur* substantia. *Quod dicit :* siquidem cum materia, *vel sunt duæ dictiones,* si *substantia habet magis* quidem *cum materia, vel una dictio,* siquidem cum materia, *id est, in inferioribus, quæ respectu ejus sunt materialia. Nulla ergo majoritas est in quidditate ut quidditas, quia abstrahit ab omni conditione individuali. Hoc verum est in substantia et accidente,* 8 *Metaph.*

Majus et magis quomodo differunt ?

De secundo, ubicumque aliquid secundum aliquid dicitur magis, si utrumque esset indivisibile, esset impossibile magis; igitur alterum est in se majus, et communiter est illud, secundum quod aliquid dicitur magis. Majus *et* minus, *est aliquorum comparatorum secundum propriam quantitatem virtutis vel molis. Magis dicuntur aliqua quæ comparantur secundum illa, quæ dicuntur majus et minus.*

24. Solum denominativum prædicatum dicit magis. Adverbium non determinat, nisi vi Verbi.

De tertio, quia nihil magis, nisi prædicatum denominativum, ideo, etc. *Prædicatum enim dictum in quid æqualiter dicitur de quolibet subjecto, quia per se includitur in quolibet. Contra, non probatur prima. Item, per secundum probatur æqualis veritas cujuslibet compositionis, non autem æqualitas in prædicato. Ita dicetur in denominativo, si enim necessaria est consequentia ab abstractis ad concreta; sed omnis albedo est æqualiter albedo, licet non æqualis albedo, et omnis albus est æqualiter albus. Ad primum, Adverbium non est determinativum, nisi vi Verbi, vel habentis vim ejus; Participium includitur in concreto, ut* habens, *non autem in abstracto. Item in Grammatica notatur, quod adjectiva tantum recipiunt comparationem. Contra, tantum concluditur improprietas, non falsitas. Respondeo ad secundum, solvit primum, ubi dicitur, quod hæc non est magis albedo, nec ut magis determinat compositionem, nec ut prædicatum, sed tantum est major albedo. Item, aut significat* major *cum albedine, quod* magis *cum albedo. Ideo cum æqualiter determinare possit prædicatum, hinc inde, non tenet consequentia. Nullum igitur abstractum dicitur magis, nec aliquid dicitur magis aliquid in abstracto. Responsio Logica, quia si* magis *determinet esse, falsa est. Si prædicatum, ratio Grammatica, illud non est determinabile per* magis, *sed tantum adjectivum; forma dicitur major alia, secundum quam subjectum habens, dicitur magis alio. Licet forma sit major alia, nihil secundum eam dicitur magis, nisi denominet proprie, hoc est subjectum alterius naturæ; ideo secundum formam substantialem nihil dicitur magis.*

Nihil dicitur magis alio in abstracto.

Forma est major, quæ facit subjectum magis tale.

De quarto, necesse est illud, quod dicitur majus, habere latitudinem quamdam cujus sunt duo termini in summum et in imum, improbatur. Probatur ratione, quia non stat in indivisibili. Item auctoritate Aristotelis, determinatorum nullum recipit magis. *Determinata dicuntur limitata ad gradum indivisibilem. Item, Simplicius, quadam infinitate. Item, auctor* 6. *Principiorum, ad terminum accessus,* etc.

8. hujus, ubi sup.

De quinto, sicut creaturæ procedunt a Deo, ut numeri, et ordinate, ita inæqualiter, quia multæ numero, quia inæquales mensura, quia compositæ pondus id est, ad dissolutionem inclinatio; igitur major hæc illa. Sed inter se comparatio propria : Ad Deum comparatio excessiva.

SCHOLIUM X.

Littera hæc secundi articuli vix, aut ne

vix capi potest, quia Alphabeti litteris eam signavit Doctor, quas posteri omiserunt secundum veritatem, quidquid dicat Henricus, videtur proprie tantum in singulari reperiri *magis* et *minus*. Ad tertium articulum cum Henrico vult *magis* in accidente, esse secundum partes non secundum indivisibile, de substantia hinc inde disputat; inclinat tamen quod intenditur per partes, atque ut generatio sit successiva in homogeneis, secundum Aristot. Ad quartum nihil certi colligo, nisi quod quantitas non habet *magis*, et quod singulæ qualitatis species id habent præter quartam. Ista brevissime et obscurissime ponuntur ut vix sensum capias.

25. *Circa secundum principale. De primo, Henr. c. f. quod sit in accidentibus pars post partem, ideo ibi natura singularis habet latitudinem, et determinata ad singularitatem non determinatur ad gradum, nisi per motum potentem sistere in quolibet gradu. Quando ergo forma accidentalis una major alia, latitudo ponitur non tantum in natura specifica, sed in eadem singulari forma, et hoc non est secundum gradus indivisibiles, sed partes divisibiles habentes terminos indivisibiles vel quasi continuantes, alias non esset motus continuus, et continuatus per mutationem. Sed numquid infimus? non, quia non est dare primam mutationem in motu. Item, nec ultimum* nunc *in esse; ergo infiniti gradus. Item, ergo summus infinitus. Item, ergo aliquis gradus erit inferior materia. Quære solutionem* O, 26. *g. In substantiis non sic, sed sola natura universalis habet latitudinem, in quolibet singulari est determinata ad gradum; ideo non est ibi motus, nec intensio, licet* magis.

Contra, de gradibus æqualibus secundus non intendet. Item, ex sequenti et præcedenti, quomodo fit unum? Item, termini motus incompossibiles O. 26. *g. Item, forma moveretur a magis in minus. Item, perfectior compositio realiter. Rationale videtur, quod ubicumque est magis, eodem modo se habeat ad minus. Quando autem in aliqua specie est, vel in substantia non ponitur compositius, quod est magis. Item, tenetur alia pars, quod nihil idem numero est magis et minus, sed differentia propinquior naturæ est magis et minus, remotior differentia indivisibilis; perfectius autem, quod præcise virtualiter continet minus non realiter, sicut majus continet quam minus, nec tantum non continet privationem in minus, sed nec rem ipsam, quæ subest. Contra,* O. 26. *g. sub de quantitate.*

Contra, omnis differentia major numerali, per se ordinata ad ipsam, est specifica. Probatur, quia definitione expressibilis. Item, in eadem specie non sunt idem termini motus. Item, quomodo aliter in accidentibus quam in substantiis? Respondeo 3. *tertii, de secundo, differentia specifica* etc. *non stat in indivisibili.*

De tertio, 8. *Ethic.* A, *non oportet amicitiam dici univoce, quia magis et minus unde coloratior secundum genus, quia perspicuum magis terminat, et sapientior magis quam grammaticior.* Amicitiam non oportet dici univoce. Text. com. 31. et circiter.

De genere diviso per differentias additas, et per gradus naturæ, quære C D C E. *Contra,* 7. *Physicor. de comparatione secundum speciem atomam.*

De quarto sic : in ente comparantur substantia et accidens, 7. *Metaph.*

De quinto, Henric. C F. *non secundum diversas rationes partibiles in comparatis, est magis et minus, sed requiritur una ratio communis univoca vel analogica, tum quia comparatio æquivoca abusiva, lux clarior tenebris, excessiva infiniti ad finitum. Contra* 1. *Cœli et Mundi.*

Circa tertium principale, regula Henric. B F *quod tantummodo quæcumque indeterminata determinabilia, non tamen ab aliquo intra essentiam, ut quanta, sed cum hoc ab eo in quo sunt, habent magis.* Text. com. 36. et circiter. 26.

De primo et secundo sic, quia non in indivisibili. Item, arguitur per motum, sed in 3. *artic. hoc patet, quomodo illud argumentum tenet contra secundum, forma substantialis perfectissima. Item, dat* esse *simpliciter; ergo adveniens est accidens.*

Item motus in substantia. De tertio, tertius primi. Item, in accidentibus motus, licet non manente eodem singulari accidente in substantia, totum subito inducitur. Item, est differentia comparando ad contrarium, quia in accidentibus compossibile contrarium contrario remisso, in substantiis simpliciter incompossibile, ideo hic motus.

ontrarium contrario remisso com- possibile.

Contra, sicut penes infinita individua est motus in accidente, quare non potest ita esse penes infinita individua substantiæ in gradibus infinitis? Item secundum infinita individua accidentis non est motus, nisi ex mutationibus, quia nullo tempore est subjectum sub eodem. Item, de substantia demonstratio Arist. 6. *quæ est primum argumentum supra ad* 1. *quæst. Ad primum, ante* nunc *generationis nihil inducitur, tamen materia tota summe disposita; igitur simul generatio. Contra* 13. 2. *sub et supra in conclusionibus. Tene quod Aristot. ponit generationem successivam sicut motum, et omnem successionem penes partes mobilis, nisi in Quantitate et Ubi.*

Generatio secundum Arist. an successiva

Com. 67. *Circa quartum principale. De primo Henrici, non* B, E, *contra Richardum.*

De secundo in elementis, secundum Comment. 3. *Cœli et Mundi. Probatur per corruptionem. Aliter ignis densior aqua ante generationem terræ ex igne, et densitas sine subjecto proprio; ergo* etc. *Item quomodo mixtio elementorum? Item de anima intellectiva, secundum articulum igitur perfectissime et imperfectissime; ergo omnes mediæ. Arguitur ex operatione, et propriis accidentibus.*

De tertio quære in Henric. C. A. *Magis male dicitur, cujus materia est virtualiter major, et tunc dicitur multa, quando autem actu extensa, dicitur magna.*

Text. com. 1. *De quarto, nulla quantitas, quia ratio ejus in extensione vel discretione substantiæ. Contra,* 10. *Metaph. majus continuum, cujus motus indivisibilior.*

De quinto, tantum in quarta specie non est magis; quare ergo non est motus in prima, nec secunda. Ad 6. *non* etc. *Quære.*

SCHOLIUM XI.

Adducit tria media cum Henrico suadentia unam formam substantialem esse majorem alia ejusdem speciei, et hoc quoad primam quæstionem. Quoad secundam, an eadem numero forma substantialis possit intendi, posset negari cum Henrico contra Commentat. et hinc tertia quæstio, scilicet quibus mediis, an continuis, vel indivisibiliter, non haberet locum, si vero affirmative respondeatur ad secundam quæstionem. Ad tertiam etiam dicendum, quod continue intenderur forma, de quo nihil resolvit Doctor.

Possent ergo formari tres quæstiones de susceptione magis et minus in formis substantialibus. Prima : An forma substantialis sit major alia ejusdem speciei? *Sic Henric. universaliter, Averroes particulariter. Secunda, dato quod sic :* An idem numero intendatur, *Henric. non, Averroes sic. Tertia si sic :* An per media continua, vel tantum indivisibiliter? *Quia quilibet gradus indivisibilis si divisibiliter, licet successive acquiratur forma perfecta, quod non est inconveniens in generatione, nisi concedatur successio supra, non tantum motus propter subjectum, quod non est, sicut currit utraque ratio Arist. in* 5. *non contra successionem, sed quod generatio non est in diversis partibilis. Nota, quod quæstio prima mota de substantiali forma, nullam habet rationem cogentem pro, nec contra. Pro, est articulus vigesimus primus, igitur de intellectiva, et Averroes in* 3. *Cœli et Mundi, de forma elementari. Ex his concludit de mediis quod sic. Contra non est Aristot. hic, quia solvitur ante ad* D. *in Prædicamentis videtur contra. Sed potest exponi, sicut ad* E *et* G, *quia in cap. de Qualitate negat justitiam dici magis et minus, nec principium sex principiorum, infra ipse in termino loquitur de nomine, non de re. Vide qualem simplicitatem probat in essentia, sicut* 8. *Metaph. t. com.* 10.

27.

Text. com. 8.

Com. 67. Formam substantialem habere magis et minus, nec probari, nec improbari potest.

Pro, videntur tria media. Unum est ex qualitate propria comparata ad elementum, cujus est propria. Aliud comparata ad aliud subjectum. Tertium ex actione

inæqualì, quæ sibi competit ratione formæ substantialis. Ex primo sic : calidum intenditur et remittitur, igitur ignis. Probatur consequentia, quia propria passio saltem consequitur formam, tanquam per se causam, causa similiter se habente, et causatum. Secunda probatio est Averrois 3. Cœli et Mundi, quia qua ratione ignis manens non remissus, potest remitti secundum unum gradum caloris, pari ratione, et secundum omnem. Hæc posset esse ratio, quæst. per se, quare manent in mixto; igitur in se remittuntur. Sed antecedens est dubium, et Avicenna negat consequentiam. Sed probatur, quia quomodo illæ in se intensæ sunt potentiales respectu formæ mixti, cum quælibet sit nata sic perfecta constituere per se ens? Itaque hæc ratio de mixto est particularis, et concedenti antecedens est probabilis.

Suadetur formam substantialem intendi.

Comm. 67.

28. Ex secundo medio arguitur, in alteratione præcedente corruptionem aquæ in ignem, inducitur calor; igitur et forma ignis non perfecta, ergo remissa. Primum patet, quia tunc cessaret actio, vel saltem post primum gradum caloris inductum, nulla esset generatio. Prima consequentia probatur per primam probationem prius, quia passio; vel per secundam, saltem videtur accidens proprium. Et per tertiam, quia tunc totus calor igneus posset esse in aqua. Et confirmatur, quia si non inducitur in aqua calor incompossibilis aquæ per alterationem, non sequitur corruptio, quia forma non expellitur, nisi per gradum sibi incompossibilem, si inducatur, igitur habet colorem excedentem aquam.

Alia probatio est, quod aqua manens aqua erit multoties calidior igne manente igne. Probatio, sit enim supremus gradus caloris ignei decimus, aqua ante corruptionem habet 9. gradus, alias non summe disponitur. Item, ignis corrumpendus frigescit; igitur ante corruptionem non habet nisi unicum gradum, quia alias non summe disponitur ad corruptionem; aqua ergo corrumpenda excedit ignem corrumpendum in 8. gradibus caloris, et est novies calidior igne. Alia probatio est ex 2. de Anima ubi probat, quod corpora non tangunt se immediate in aere vel aqua, quia extrema eorum sunt humida; ergo est aer vel aqua.

Text. com. 113.

Ex tertio medio arguitur : ignis remisso calore non æque ignit, nec vinum aquaticum convertit semper aquam in vinum, nec caro secundum materiam convertit alimentum in carnem. Et tamen illæ generationes fiunt per formam substantialem generantis.

29. Contra, videtur unum medium, ex auctoritate, quia negatur motus in Substantia, sicut conceditur in Qualitate, non penes partes mobilis, quia sic generatio est successiva 13. 6. supra; ergo penes partes, et impartibilitatem formarum. Aliud medium, dat per se esse. Qui teneret sic tantum propter articulum, posset ad secundam quæstionem motam dicere quod non, cum Henrico, et tunc tertia quæstio nulla esset sibi, nec multo magis quarta egeret ad salvandum Aristotelem de non esse motum in substantia. Sed qui tenet propter alterum medium dicat consequenter quantum utrumque concludit, quod utique est. Ad secundam quæstionem, quod sic. Et ad tertiam similiter quod sic, patet enim quod si intensio qualitatis concludat intensionem formæ elementaris; igitur continua intensio in fluxu ejusdem qualitatis concludit continuam intensionem in fluxu ejusdem formæ ignis. Alioquin in aliquo instanti non correspondet proprius gradus formæ ignis proprio gradui qualitatis in instanti illo, et tunc statim receditur a mediis illis, quia simpliciter non concluderent. Itaque, qui tenet propter auctoritatem Averrois, cum ille probet propositum per primum medium, habet dicere consequenter quod sic, ad primam, ad secundam et tertiam quæstionem, et non restat ad bene salvandum Philosophum, quod non sit ibi motus nisi quartum. Igitur Henric. non dicit consequenter, cum ponat conclusionem propter Averroem. Et ad secundam quæstionem respondeat negative, nisi intelligat de aliis substantiis ab elementis. Sed nec de illis

An eadem forma substantialis numero, suscipit magis et minus.

An forma substantialis suscipit magis continue ?

potest qualitas intendi continue sine continua intensione formæ substantialis.

SCHOLIUM XII.

Tandem inclinat quoad primam quæstionem unam formam substantialem esse perfectiorem alia ejusdem speciei, et sic eam sequitur Mauritius hîc dicens, communiter sequaces ita sentire. Anton. Andreas ex professo lib. 11. q. un. de quo egi tract. de An. disp. 1. sect. 10. ubi hanc partem problematice teneo, quia sic videtur tenere Doctor, licet magis inclinet in affirmativam, et juxta hæc exponendus est 3. d. 13. num. 18. ubi ait animam Christi esse omnium excellentissimam. Sed quoad secundam quæst. cum Henr. contra Averroem tenet eamdem numero formam substantialem non intendi, nec remitti. Solvit argumenta ex tribus mediis adducta n. 27. 28. quatenus faciunt contra ejus responsionem. Ad secundam quæst. qui attente legerit hanc quæst. non mirabitur, Mauritium hîc dixisse, Doctorem quasi ultra humani ingenii vires speculatum fuisse, quod passim in hisce Metaphysicalibus præstat.

30. *Tenendo primum medium, potest dici quod non solum elementa, sed multa mixta habent qualitates proprias, respectu quarum forma substantialis eorum sibi ipsi derelicta, hoc est, excluso contrario agente extrinseco, est causa naturalis activa secundum proportionem perfectionis suæ, quia causa naturalis sibi derelicta et sufficiens,ex quo agit secundum ultimum potentiæ, si est perfectior, effectum perfectiorem producit, et talis qualitas apparet perfectior in uno individuo speciei sibi derelicto quam in alio; igitur*, etc. *Itaque non teneo primum medium, quod omni gradui qualitatis propriæ, quæ inest per actionem agentis extrinseci, correspondeat proprius gradus formæ, quia tunc sequitur illud inconveniens prius positum; sed gradus qualitatis in esse quieto, sequitur determinatum gradum formæ. Unde breviter sic arguo: una substantia ejusdem speciei habet qualitatem necessario convenientem speciei, intensiorem quam alia*, et hoc *excluso omni agente extrinseco; ergo forma substantialis unius est perfectior alia. Antecedens patet in individuis ignis et aquæ*, etc. *Patet in carne et carne, vino et vino, et multis aliis. Consequentia patet, causa naturalis alicujus, quando non impeditur, agit secundum ultimum potentiæ; igitur æque perfecta non impedita necessario habet effectum æque perfectum; forma substantialis potest esse causa naturalis qualitatis consequentis, quia sive in generatione qualitas illa sit a generante, sive non, saltem potest esse per actionem formæ circumscripto extrinseco; sicut patet quando primo per contrarium qualitas talis remittitur, et postea sibi derelicta redit ad gradum perfectum qualitatis illius reditus non videtur causa efficiens, nisi individuum, ut habens formam substantialem.*

Unam formam substantialem esse perfectiorem alia ejusdem speciei.

Causa naturalis agit quantum potest.

13. *Itaque ad secundam quæstionem ibi dico quod non, propter idem medium, quia si remissa qualitate remitteretur forma substantialis; igitur amoto contrario remittente, nulla esset causa intrinseca redeundi ad gradum intensum; nam forma substantialis remissa, per te, non est principium agendi ad qualitatem intensiorem, quia illa non est sibi proportionalis, sed ille gradus remissus. Similiter nec forma remissa per te est principium intendendi seipsam, et sic ex consequenti qualitatem, patet quod nihil intendit se effective. Consimiliter dico, quod qualitate tali innaturaliter intensa per contrarium præsens, sicut quando aer calefit contra gradum naturalem, non intenditur forma aeris, quod tunc amoto igne non esset causa intrinseca, per quam aer rediret ad perfectum calorem remissum, patet etiam, quod non. Ad secundam quæstionem in animabus, de quibus est articulus, et videtur similiter in aliis, nihil enim concludit, formam substantialem sic intendi.*

Forma substantialis non remittitur.

Ad argumenta prima. Ad primum, prima consequentia non valet, quia causa naturalis est impedibilis per contrarium præsens et agens, et ita per illud contrarium potest effectus ejus remitti, licet causa non remitta-

tur: quod hic patet, quia æque sibi derelicta causat effectum perfectum, ut prius.

Solvit argumenta posita num. 27. 28. Calor an propria passio ignis?

Sed valet consequentia, sic arguendo : Calor est major in hoc igne sibi derelicto quam in alio : ergo hæc igneitas est perfectior, sicut prius arguitur. Ad probationes consequentiæ. Ad primam dico, quod non est propria passio, quia nec indivisibiliter sequens, nec sibi inhærens ; sed est qualitas necessario consequens formam, necessitate absoluta, secundum aliquem gradum determinatum, sed non secundum gradum certum necessitate tali, qualis est connaturalis ad agendum, quæ scilicet manet causa sibi derelicta, non autem manet contrario impediente.

Causa similiter se habente, et causatum.

Tunc illa est falsa, causa similiter habente et causatum, nisi intelligatur causa similiter se habere ad extra, scilicet impediendo quam similiter in se. Probatio secunda Averrois nihil valet, quia multa simpliciter necessario requirunt qualitatem infra latitudinem aliquam, non tamen necessario in hoc gradu. Exemplum, vita requirit sanitatem aliquam, igitur requirit hanc proportionem præcisam humorum ad hoc, ut sit hæc vita? Tunc sequeretur, quod corpore meo aliqualiter infirmato, anima mea intellectiva remitteretur, quia illa formaliter vivo; nec sequitur, ejusdem rationis est unus gradus qualitatis, et omnes; ergo æque potest individuum carere omni ut uno, quia non æque necessario requiritur ad illud. Sed quæ causa, quare necessario requirit aliquem gradum, ut in omni corrupto forma corrumpatur, cum quilibet accidat?

32. Text. com. 4. Tantus calor in aqua in fieri, quantus in igne in facto esse.

Ad secundum medium, nego consequentiam, quia qualitas illa licet primo insit igni ex se, non tamen soli, quia est causa aliis caloris, 2. Metaph. Ad secundum, probationes patent. Ad tertium, sive ponatur quæcumque indivisibilia nihil esse nisi privationes continuorum, sive ponatur per ultimam mutationem nullum gradum novum induci, sed in tempore calorem induci, in instanti inductum esse, concedenda est conclusio, quod tantus calor est in aqua in fieri, *quantus in igne in quieto, et tunc confirmatio non est contra. De hoc est instans per se, propter motum localem in instanti, arguendo de raritate et augmento, quære. Si autem per mutationem ultimam concedatur novum gradum induci caloris, consequentia non valet, quia sicut prius latitudo est necessaria, non tamen supremus gradus, quando contrarium impedit, ita aliqua latitudo qualis est compossibilis aliquis gradus supremus, quia sibi repugnat infimo necessario huic non est incompossibilis.*

Ad confirmationem dico, quod in toto tempore alterationis non inest aliquis gradus incompossibilis ipsi aquæ, quia non repugnans necessario gradui ipsius aquæ, alioquin repugnantia, ut repugnantia simul erunt, vel aqua maneret sine frigore sibi necessario, quia manet in tota illa alteratione, nec sequitur ; ergo aqua non corrumpitur in ultimo instanti, quia tunc reducitur gradus incompossibilis. Sed sequitur, quod in tempore alterationis non corrumpitur.

Ignis quandoque minus calidus quam aqua.

Et concedo aliam consequentiam, quod ignis quandocumque in via ad corruptionem in aquam, sit minus calidus quam aqua in via ad corruptionem in ignem, concedo, alias neutrum sufficienter disponeretur ad corrumpi in aliud, sed non est sic in quieto esse. *Similiter, si tu diceres formam ignis intendi cum calore in materia aquæ corrumpendo, sequeretur etiam quod dum manet aqua, magis esset illud corpus ignis quam aqua, et in alia corruptione ignis minus esset ignis quam illud hic.*

33. Corpora non se tangunt immediate in aqua vel in aere Scot. de Anima 9.

Ad aliam probationem de secundo de Anima, dico quod si tangens esset formaliter humidum, bene posset immediate tangere carnem aliam humidam, sicut calida potest immediate tangere calidam, qualitas enim inhærens non prohibet immediatum tactum corporum. Sed intentio Philosophi est ista, quod caro tangens aliam in aere vel aqua, est humida humiditate non inhærente, sed adhærente carni; hoc apparet ad sensum in aqua, et ibi supponitur in aere, qui non est ita sensibilis, tamen ita adhæ-

rens, humiditas autem adhærens non est in carne, ut in subjecto, quia tunc inhæreret, non adhæreret; ergo in alio subjecto non est ibi ponere nisi aerem et aquam, ergo in principio non est tactus immediatus. Sed si diu adhæreant donec calor dissolvat illud corpus humidum adhærens, ita ut exhaletur, bene tunc tangunt se immediate. Si etiam statim tangens vehementer applicetur alii tanta virtus posset esse, quod corpus humidum adhærens necessario sibi cederet, et tangeret se immediate, sicut quando cultellus tangit cutem non est verisimile, quod aere vel aqua mediante scindat cutem, sed expellitur virtute motiva applicante cultellum, ne possit intercipi. Hæc dicta sunt pro intentione Aristotelis ibi. Sed ad propositum sufficit, quod non intendit humorem inesse soli aquæ et aeri, sicut nec calorem soli igni et aeri, sed ibi tangentia communiter humida sunt humiditate sibi adhærente in extremis, et per consequens non immediate tangunt. Ad tertium medium, patet quod bene concludit de substantia sibi derelicta, quæ inæqualiter agit hac et illa actione formæ substantialis. De non derelicta non valet, quia illa inæqualiter agit propter impediens extrinsecum.

ANNOTATIONES.

34. Sequitur quæstio tertia de intensione, vel graduatione formæ substantialis, text. comm. 10. quæ specialior est, et magis determinata communiter, quam Anton. Andreas, non hic, sed super 11. hujus posuit. Ubi primo recitat opinionem communem fere omnium loquentium in hac materia, tenendo partem negativam auctoritatibus, et rationibus innitentem, quære Henr. Quodlibeto 4. q. 15. et Hug. de Cas. Nov. in 2. dist. 15. et modernos, cap. de Substantia in Prædicamentis, et super 5. Physicor. et Thomam 1. part. q. 76. et 93. et super 5. Physicorum, et 11. Metaph. et Averroem 3. et 5. Phys. et 3. Cœli, et Avicembron, et alios quam plures antiquos et modernos.

Deinde impugnat illam positionem, et breviter ponit aliam quam sustinet, quod videlicet secundum esse individuale, licet non quidditativum, suscipit substantia magis et minus, differunt ab accidente ratione acquisitionis divisibilis, indivisibilisque, et solvit motiva alterius viæ valde notanter, et cuncta notabis attente.

Consequenter sequitur illa littera : *Notandum pro primo argumento*, etc. quam usque ad finem quæstionis assignant multi, ut additionem vel Extra, quæ tamen mirabilis subtilitatis et indaginis est, licet in aliquibus locis difficilis correctionis et intricata, ubi suo modo humanum ingenium transcendit, qui poterit ergo capere capiat, sed aliquantulum insistam circa dicta pedetentim, licet non ad plenum exponendo. In principio enim illius litteræ, et per longum processum pertractat dicta Aristotelis 6. Physicor. de divisibilitate seu partibilitate motus suo modo ; aut valet ex parte mobilis, aut ex parte formæ vel termini, debet attendi, et sustinet quod ex parte mobilis primo, quare non sequitur inconveniens, quod infert argumentum principale : Sed instat et replicat, et restringit dicta quando et qualiter etiam ex parte formæ attenditur, sed ex hoc non sequitur intensio, sed extensio tantum maxime in substantiali, quod dictum est probabile tantum. Totum illum processum habet in 2. dist. 2. quæst. 9. in digressu, quem facit in solvendo 2. principale, quære sequaces ibidem.

Infra ibi : *Ideo finaliter oportet dicere*, etc. post illa verba : *necessaria est hæc, vel illa sub disjunctione,* sequitur in aliquibus originalibus sic : *Arist. 7. Physic. dicit, quod omnes motus ejusdem speciei, possunt esse æquales, et tunc quæritur*

quare hoc est in alteratione cum ipsa fiat in qualitatibus, et æqualitas non nisi in quanto? Respondetur, quod diversitas, vel æqualitas, vel identitas aliquorum, potest considerari comparando res inter se, vel comparando subjecta in quibus sunt, et dicit Commentator commento 33. *in exponendo responsionem, quod utrumque considerandum est in judicando de alteratione. Et dicit etiam, quod non est perfecta æqualitas duorum, motuum alterationis sive ejusdem speciei, sive diversarum specierum, nisi attendendo passionem ipsam, similiter et subjectum*, et sequitur, *si enim* A *simul alteretur*, etc. quæ littera non videtur multum necessaria, nec communiter habetur, quare vel dimitte, vel lege, videtur omnino additio vel *Extra*.

35. Deinde ibi : *Contra E arguitur*, ubi aliqui libri habent *Q*, sed *E* littera recte ponitur, adverte quod consuetudo hujus erat quotare propositiones, et membra distinctionum, et responsiones per ordinem maxime ad idem argumentum multiplices, et alia loca sæpe per litteras Alphabeti, more antiquorum; unde sæpe hic quotando Aristotelem ponit post *C*, *A*, vel *B*, *C*, etc. ad denotandum, quod est in principio, vel prope, vel in medio, vel in fine, vel circiter, in originali ergo proprio, ut credo, scripserat hujusmodi litteras, sed alii omiserunt eas, vel saltem implicite subintelligebat eas, et exprimit consequenter ipsas in applicando, vel solvendo, vel instando; sic ergo intellige hunc locum recurrendo ad dicta in præcedentibus, ubi plura sub quibusdam divisionibus, et notationibus, et propositionibus tetigit, ibi supra : *Notandum, quod aliud est ponere*, etc. vel potius ad illas plures responsiones ad argumentum de alteratione datas debet hic locus referri, et ad objectiones ibidem consequenter, et similiter dic de *F*, infra cum dicit, relinquitur ergo *F*, hæc reddunt valde intricatam litteram plerumque hic, et in Theorematibus, quod credo scriptoris incuria, et longitudine temporis, et brevitate dicendi hujus accidisse; lector ergo hic necessario habet supputare has propositiones et loca diligenter.

36. Similiter infra ibi : *Est ergo contra probationem*, vel propositionem *E*, 13. vel ut alii habent K, hic 13. si sic, valet, quæratur bene supputando; vel si est K, dic ut prius in Theorematibus, et in tabulis Physicorum et conclusionibus multoties inquiri debent ea, quæ dicit sic obscure se remittendo et supputando.

Locus iste est obscurus valde usque ibi: *Sed primum argumentum*, ideo exponatur caste. Exponit miro ingenio Philosophum, et currit ad astra cum Physice Sophisticantibus ; quære Swiset et alios, ut nosti. Ab illo vero loco usque ibi : *Nota quod via tenens successionem alterationis*, etc. introducit pulchram disputationem de successione alterationis, et an pars alterata alteret aliam ; an certe omnes ab extrinseco simul vel successive, et utramque partem moderando dicta sustinet, et ibi notanter de duplici contactu et præsentialitate, et qualiter dantur actu infinita, et qualiter non, et plura alia singularia dicta, vide in 2. ubi supra, et d. 9. et 14. ejusdem, et in 4. dist. 44. et alibi sæpe ad hæc, in fine vero epilogat resolute dicta hactenus.

37. Consequenter ibi : *Nota quod via tenens*, etc. comparat duas vias de successione alterationis inter se, et instat ostendendo in substantia fore motum, et solvit valde notanter, et replicat pluries, et solvit. Ubi adverte ad quamdam instantiam, quam non solvit aperte, ibi : *Contra, igitur motus sine mutatione*, etc. et dic bene investigando ex dictis, et sequentibus, et alibi, ut scis.

Objectio ultima 5. ultimarum ibi debet præcedere penultimam, et ad illam quæst. quinta est, dic consequenter, ut nosti.

Sequitur illa pars : *Ex prædictis nota*, etc. ubi sex conclusiones notabiles, de prioritate, posterioritate et simultate, atque partibilitate seu successione transmutationum proponit, ubi *A*, *B*, *D*, accipit, ut in littera exponit aliter quam in præcedentibus, et consequenter instat, et replicat, et evadit valde notanter, ubi omnia verba ponderabis, et maxime in fine de causa successionis in motu, quære in 2. ubi supra.

38. Sequitur illa pars : *Circa duas istas quæstiones*, etc. ubi accedit ad propositum magis, et pertractat ordinate, et resolute quid tenendum in his duabus quæstionibus propositis. Totum quod præcessit ab illo loco : *Notandum pro primo argumento*, etc. fuit incidentaliter pertractatum, et tanquam præambulum quoddam, et quodammodo alienum a quæsitis, sed quantæ utilitatis et subtilitatis dicant Paduani ; principaliter ergo duo facit, primo, recitat quatuor opiniones, et brevibus arguit pro et contra; secundo declarat veritatem quæsiti secundum propriam opinionem in 4. articulis principalibus, quorum duo primi in 5. tertius in 3. quartus in 7. membra subdividuntur, in quibus paucis multa comprehendit, et singularis valde doctrina continetur, maxime in primo principali, in 2. 3. et 4. principalibus est valde brevis, et per consequens obscurus, ubi sæpius se remittit ad Henric. et alios, et ad dicta sua et alibi, et quotationes atque litterarum Alphabeti assignationes reddunt litteram valde intricatam. Adverte ergo, quod Henric. dicta ubi supra ipsum quotavi, et in summa dividit per *A*, *B*, *C*, etc. et dicta sua in hac solutione dividit per quosdam numeros et conclusiones Physicorum præsupponit, atque Theoremata, unde nisi videatur originale suum proprium cum magna difficultate hæc littera ad plenum disponetur ; in dies quoque Deo duce omnia in lucem clarius adducentur et disponentur, nam principium, quod plusquam rei medietas censetur, jam habetur ; substantia tamen litteræ et sententiæ principales clare habentur. De quotationibus et remissionibus minor cura est; posuit enim et litteras et numeros ad particulas, conclusiones, objectiones et solutiones in hoc toto processu, quos posteri omiserumt; breves ergo instantiæ non solutiones etiam quas alibi dicit quærere, notentur diligenter a sagaci lectore, et continuentur eleganter. Primo, in primo principali membro 3. ibi : *Contra, tantum concluditur improprietas,* etc. secundo infra ibi, in secundo principali membro, 1. Quære solutionem. Illa etiam littera parum post ibi : *Rationale videtur*, etc. usque illuc : *Item tenetur alia pars*, etc. assignatur *Extra*. Tertio infra ibi : *Contra* O. 26. vel sic, 4. et 6. *sub de quantitate* 4. ibi : *Responsio* 3. *tertii*, 5. ibi : *De genere diviso,* et 6. ibi : *Contra* 7. *Physicorum de comparatione secundum speciem* 7. ibi : *Contra primo cœl. et mund.* vide text. comment. 36. et circiter 8. in 3. principali ibi : *De* 3. *tertius primi*, etc. quæ sequuntur pro et contra, et specialiter ibi : *Contra* 13. 2. *sub et supra,* etc. 9. in 4. principali, ibi : *Contra* 10. *Metaph.* etc. 10. ibi. *Ad* 6. *non* etc. quære; hæc omnia bene ponderentur, et ubi prius notavi, quærantur quærenda, et solvantur solvenda ingeniose; ea namque quæ alibi prolixe apud auctores, et in dictis suis propriis inveniuntur, hîc mirabili brevitate fragmentis quibusdam adducit, quare lector lento passu hîc procedat, aliter offendet.

Deinde in illa parte, *possent ergo formari tres quæstiones* etc. specialiter pro- 39.

sequitur de formis substantialibus in tribus quæstionibus, et ad partes Henric. et Averrois, Avicen. atque Aristot. fundamentis, et aliorum incedit. Finaliter autem tenet in formis substantialibus non esse magis et minus de mente Aristot. licet aliam viam probabiliter defendere videatur, et sequaces ejus ut plurimum ipsum imitantur, ubi ponderabis articulum Parisiensem de anima intellectiva, quem quotat 21. sed cujus cap. adde, vel absolute loquitur omnes enumerando, et auctoritates atque media pro opinione Averr. sunt apparentia, omnia tamen solvit infra ibi : *Ad argumenta*, etc.

In aliquibus originalibus habetur quædam littera ante illa verba : *Secunda probatio est Averrois*, etc. quæ sic incipit : *Quod motus sit idem*, etc. quam adde si placuerit, totum processum consequenter ibidem ad unguem examinabis.

Infra ibi : *Contra videtur unum medium ex auctoritate*, etc. sustinendo aliam viam, considera solutionem illius medii et sequentis ibidem, vide in q. trium principiorum notanter ad propositum, et super Prædicamenta, et alibi apud modernos.

40. Inferius solvendo argumenta alterius viæ scilicet Aver. ibi. Sed quæ causa quare necessario requirit aliquem gradum, etc. pondera solutionem illius dubii, quære in 4. d. 12. q. 3. et 4. ut nosti, et alibi sæpe ad hæc.

Consequenter ibi, de hoc est instantia per se, etc. et sequitur, quære, vide in Physicis, et apud Calculatorem, et in 4. d. 12. et 43. quæst. 5. ponderabis optime illas solutiones, et maxime ubi singularissime exponit Aristot. 2. de Anima. et adde hîc multa alia si placuerit. Nam difficiliora tetigit, tu vero resolves, et terminos notificabis, ut scis. Controversiæ, si quæ apparebunt in dictis Doct. alibi et hîc faciliter solventur solertia ingeniosi lectoris.

De dubitatione vero dicta circa definitiones et numeros, quæ causa essendi unum, deinceps dicendum esse videtur. Omnium enim quæcumque plures partes habent, et non est, ut acervus, quod totum, sed inest aliquid totum præter partes, est aliqua causa. *Text. com.* 15.

QUÆSTIO IV.

Utrum ex materia, et forma fiat per se unum?

Arist. *lib.* 7. *text.* 43. *et hîc text.* 15. *et* 2. *de anima text.* 7. D. Thom. *hîc. lect.* 5. *et* 1. *p. q.* 6. *art.* 3. Albert. Mag. *hîc. tract.* 2. *c.* 6. Flandria *quæst.* 10. *art.* 1. Fons. *cap.* 6. Suarez *dist.* 4. *Met. sect.* 3. *num.* 7. *et* 8. Hurtad. *dist.* 10. *Met. sect.* 2. Aversa. *q.* 5. *Phys. sect.* 5.

Et videtur quod non, quia ex duobus in actu non fit per se unum ex 7. text. comment. 49. materia est actus, ex quæstione de entitate materiæ, etc. Si dicatur, quod licet materia in se sit aliquis actus, est tamen imperfectus et potentialis respectu formæ. 1. Lib.7. q.5.

Contra, ita subjectum dicetur esse ens in actu imperfecto et potentiali respectu accidentis; ergo ex ipso et accidente fieret unum per se, quod est contra Arist. in 5. Item, secundo sic, materia et forma maxime distant; ergo ex eis minime natum est fieri unum. Probatio consequentiæ, partes continui faciunt per se unum, quia sunt ejusdem rationis, in toto heterogeneo, cujus partes non sunt unius rationis, minor est unitas; ergo etc. Ad oppositum est Aristoteles in littera. Text. com.7.et 13 Text. com. 15.

SCHOLIUM I.

Ex materia et forma fieri unum per se, quia alterum est potentia per se, alterum

per se actus secundum Philos. de quo Doct. 2. d. 12. q. 1. explicatur per Thomistas, quod illud ipsum quod fuit in potentia per materiam est in actu per formam, quæ expositio negat materiam esse actum entitativum, quod refutat Doctor cum communi loco citato, et supra l. 7. q. 5.

2. Quodlibet ens sequitur sua unitas.

Responsio, sicut unum in communi immediate consequitur ens in communi, ita quod nullum est medium nobis notius ad hoc demonstrandum, nec forte aliud medium in re, aliud a quidditate extremorum, ita singula entia secundum proprios gradus entitatis, consequitur immediate propria unitas; sicut ergo non omnis entitas est unius rationis, ita nec unitas. Nec est alia ratio diversæ unitatis, nisi alia entitas, quam consequitur. Sicut ergo omnino simplex se toto est ens et unum, ita ens compositum ex principiis essentialibus ejus, sicut materia et forma, quæ sola nata sunt aliquod ens per se constituere, est unum per se, et hoc propria unitate alterius rationis ab unitate simplicis, sicut et ab entitate, altera est entitas. Si ergo quæritur quare ex materia et forma est unum per se? Respondeo, secundum Philosophum in littera, quia hoc actus, illud potentia. Hoc sic exponitur, quia illud idem, quod prius fuit in potentia per rationem materiæ, jam est in actu per formam. Extractio autem de potentia in actum secundum Commentatorem hîc, comment. 15. non largitur multitudinem, sed perfectionem. Et videtur expositio commenti consonare cum littera illa.

Text. com. 15. Quare ex materia et forma sit unum per se?

Sed ista via poneret quodlibet ens vere simplex; non enim albedo est magis composita, si prius fuit in potentia, et nunc in actu, quam si semper fuisset in actu. Compositio enim est ex partibus compositi, pars autem est aliqua res in toto. Et licet aliquo modo in potentia, non tamen sicut generabile est in potentia ante generationem. Hæc igitur via, quæ procedit per hoc, quod idem ante generationem est in potentia, et post in actu, non ostendit quomodo ex actu et potentia fit unum; sed quomodo idem est, quod quandoque est in potentia, quandoque in actu? Alia est enim unitas ex unitis, alia est identitatis unitorum.

Materia ita est potentia, quod etiam sit actus.

SCHOLIUM II.

Compositum esse unum per se, quia est in potentia ratione materiæ vere præexistentis, et in actu ex parte formæ; nec est quærenda ratio, nisi quia hoc est potentia per se, et illud actus talis, ut bene docet Doctor ex Philos. 2. dist. 12. q. 1 num. 14. Disputat pro et contra de tertia entitate in composito, de quo fuse agit 3. dist. 2. quæst. 1. et 1. Phys. quæst. 9.

Ideo aliter potest dici, quod sicut dictum est, exponendo textum hujus capituli, quod realiter et naturaliter compositum est in potentia propter materiam præexistentem, quæ potest esse aliquid ejus, quia potest esse sub forma ejus juxta illud 7. cap. 5. *In omni generatione oportet aliquid præexistere, quod sit per se pars generati;* sicut igitur solum agens est causa quare compositum prius ens in potentia, postea fit in actu, ita ipsum solum est causa quare materia prius existens in potentia ad formam, postea fit actu

3. Prius exposuit textum. Text. com. 22. et inde.

Agens causa compositi.

sub ipsa, et fit ex eis unum: hujus enim unitatis nulla est causa intrinseca, nisi velimus introducere, quia hoc actus, et istud potentia, et tunc non est jam dubitatio, quia hoc est primum notum. Sicut enim primum notum est, quod ens simplex est suo modo unum, ita ens compositum ex materia et forma, est suo modo unum, nec est causa quare, nisi quia hoc materia, illud forma; sicut nec est aliqua causa quare sunt causæ, et quare sunt tales causæ, scilicet intrinsecæ constituentes causatum. Quomodo autem potentia æquivoce sumitur secundum quod generabile dicitur esse in potentia ante generationem, et secundum quod materia dicitur esse in potentia, ut hîc sumitur *potentia*, satis apparet in 9. q. 3. art. 3. solutio.

Ens simplex suo modo unum.

4. Contra prædicta objicitur dupliciter. Primo, quia materia et forma si intelligantur non unita, non est contradictio, quod utrumque intelligatur in se esse, et compositum non erit; vel sic, illud compositum habet aliquam causam suæ unitatis in se, et non a partibus ejus, cujus partes non unitæ possunt intelligi in se esse sine contradictione, ex fine 7. ergo ex 7. in fine. Aliud est in composito, quo ipsum est unum præter materiam et formam. Suppositum etiam apparet esse verum de facto in anim intellectiva, et sua materia, secundum aliquos. Item, non videtur necessitas ponere aliquod absolutum additum, nisi quia materia et forma possunt intelligi in se absque contradictione, sicut *a* et *b*, sive syllaba *ab*, et ignis, et aer absque hoc, quod intelligatur caro et os. Ex quo sequi videtur, quod aliquid absolutum erit præter materiam et formam in composito, quo ipsum fit unum. Sed si ista ratio valeret, sequeretur eadem ratione de illo absoluto addito et partibus quibus additur, quia ex quo absolutum est, non est contradictio, intelligere illud in se illis non unitum, et sic non est compositum ex illo et partibus, nisi per tertium absolutum additum. Et eodem modo arguitur de illo tertio, et sic esset procedere in infinitum. Standum ergo est in primo, scilicet quod nullum additum absolutum est in composito præter partes essentiales, scilicet materiam et formam.

Text. com. 60.

An danda tertia entitas in composito.

Præterea, relatio non destruitur, nisi facta mutatione circa aliquod absolutum, sicut non potest esse nova relatio, nisi facta nova mutatione aliqua absoluto acquisito in uno extremo, vel in utroque; materia autem et forma si maneant separata, non mutantur etiam destructa relatione unionis; ergo in composito est aliquid absolutum præter materiam et formam, quod sit immediatum unionis fundamentum, quo compositum est unum, non quia hoc materia et illud forma, hoc enim sunt hæc quando sunt separata, et compositum non est.

Præterea, juxta objectionem in prima ratione, cum accidens sit actus substantiæ, quare ex eis non fit per se unum? Exemplificat etiam Aristoteles in illis, quasi in manifestioribus proposito, patet in littera.

Propter primam difficultatem, ponetur a quibusdam præter for- 5.

mam, quæ est altera pars, alia forma totius, a qua est unitas compositi. Sed hoc licet multipliciter possit improbari, ad propositum tamen hoc sufficit, quia difficultatem non evadit, nam si est alia tertia essentia, non est contradictio intelligere illam aliis non unitam, et est illa tertia, et non est compositum; ergo in composito est aliquid quartum, et sic in infinitum. Aliter dicitur, quod forma quando unitur materiæ, communicat materiæ quoddam *esse* respectu cujus facit unum cum ea; sed hoc nihil videtur esse, si intelligatur, quod effective causat in materia aliquod *esse* a seipsa. Dat enim *esse* materiæ formaliter, et ipsum *esse* est ipsamet forma, quia ipsamet materiam informat; nec compositum etiam est formaliter illud, quod est per aliquod *esse* aliud a forma, ut sit fuga, de *esse* communicato non videtur esse nisi vocalis tantum. Aliter dicitur, quod unitas compositi non est ex ratione materiæ et formæ absolute sumptarum, sed secundum quod sunt unitæ, et sic non manet sine composito.

Variæ opiniones de ratione unius per se.

Text. com. 60.

Contra hoc tripliciter. Primo, quia tunc argumentum de 7. Metaphysicæ, vel non valebit, vel sequitur quod compositum nec illis, nec altero illorum sit unum, sed ipsa unione illorum, quæ est relatio, et ita quodlibet compositum essentialiter erit relativum, quia illud est de essentia cujuscumque, quo completive ipsum est unum essentialiter, quia eodem est ens et unum. Secundo sic, quia relatio non potest esse nova, nulla mutatione facta in aliquo absoluto, et hoc neque in uno extremo relati nisi nec in alio; materia et forma si manerent separata, et in nullo illorum fit mutatio; ergo eadem est ipsorum relatio, quæ fuit ante separationem. Si dicatur materiam mutari, quia prius informata, nunc non informata, hoc nihil videtur esse, quia terminus relationis formæ ad materiam, ut actus ad potentiam, non est materia informata, sed materia tantum, illa in se non mutatur.

Unitatem compositi non sumi a materia, et forma ut unitis,

Relatio nova an petit mutationem in absoluto?

SCHOLIUM III.

Refutatis aliis modis, declarat compositum dici unum, etiamsi nihil absolutum contineat ab ipsis partibus unitis distinctum, et solvit optime argumentum Philosophi 7. Met. fine. de *a*, et *b*, quomodo non sunt *ab*, quia scilicet neutrum est forma, et si esset non distinguerentur ab *ab*; circa distinctionem totius a partibus optime pro et contra disputat, sed in partem negantem inclinat, eamque asserit hîc, et 1. Phys. q. 9. licet oppositum teneat 3. d. 2. q. 2. nisi glossetur aliter, de quo vide Scholium ibi positum.

Difficilia sunt hæc et locum habent in quocumque uno, cujus partes sine contradictione possunt manere separatæ, puta in toto integrali quocumque homogeneo vel heterogeneo. In quanto quocumque continuo vel discreto. In uno per accidens ex subjecto et accidente. Et de hoc tactum fuit in 7. in quæstione de inhærentia accidentis et ejus subjecto hucusque dilata. Potest dici pro nunc, quod omnino conceditur verum esse, quo non concesso, sequitur aliquod inconveniens manifestum. Aut ergo dicamus omne per se ens esse omnino simplex, ita quod falsum sit 6.

q. 1.

Verum est quo non concesso sequitur aliquod inconveniens.

illud, *materia est ex qua est res primo cum insit*, scilicet rei materiatæ, et ita sit composita albedo ex materia et forma, sicut homo, quia quandoque in potentia est ut ante generationem, et quandoque in actu. Aut secundo dicamus, omnem substantiam materialem componi ex duabus partibus essentialibus ad minus, quarum altera non sit aliqua essentia absoluta, et ita respectus sit de essentia cujuslibet. Aut si sit absoluta, tamen essentialiter dependens a reliqua parte, ita quod contradictio sit ipsam separari, cum sint tamen duæ essentiæ absolutæ, et neutrum causa alterius. Aut tertio dicamus, compositum non esse unum, nisi ipsis unitis, et tamen non esse contradictionem, intelligendo ipsa non unita. Et quia duo prima videntur inconvenientia, quoad præsens suppono.

Ad intellectum tertii, sciendum est quod quando alicujus causati sunt multæ causæ essentialiter, illæ nunquam causant causatum, nisi in causando concurrant. Concurrere autem et non concurrere nihil variant circa absolutam naturam alicujus causæ, nec est ille concursus quinta causa. Itaque sola relatione alia et alia causarum ad invicem, quæ tamen non est eis, neca licui earum, ratio causandi, causæ quandoque causant, quandoque non.

Sola relatione causæ quandoque causant.

Ita hîc de duabus causis specialiter scilicet materia et forma, quia unita, hoc est concurrentia ad causandum, causant, qui concursus fit eorum per actionem agentis, non concurrentia non causant. Ex hoc autem quod causant causatum, faciunt unum, quia idem est causa unitatis et entitatis; non igitur aliquo alio absoluto ex materia et forma fit unum ex eis.

7\. Quando ergo arguitur: igitur in composito est aliquid præter ipsa. Si intelligatur *aliquid*, id est, aliquis respectus, arguitur quod præter absolutam naturam utriusque, est in composito, non ut causa intrinseca, nec ratio causæ, ac per hoc, nec ut pars essentialis compositi, sed ut concomitans partem et causam, sine quo causa non causaret, non potest negari consequentia, nec consequens est inconveniens. Si autem intelligatur *aliquid*, id est, aliqua essentia absoluta, vel in composito ut pars essentialis ejus, neutrum sequeretur, sic responsum est ad rem.

Text. com. 60.

Sed quomodo salvatur argumentum Aristotelis in fine 7. de *a*, et *b*, et *ab*? Respondeo, ibi arguit quod aliquid est in composito præter elementa, id est, partes materiales, quarum una non est actus alterius, sed ambæ simul sunt una materia receptiva formæ, sicut apparet in *a*, et *b*. Et ista conclusio probatur sic: quia tales partes sunt sic separabiles, et ab agente naturali, quia separatæ manent, et tunc totum non manet; igitur, etc. Et est ratio necessaria, agens enim naturale non separat formam materialem communiter loquendo in aliis ab homine, a materia, ita quod utrumque separatum maneat, sed si transmutet materiam a forma ad privationem, forma corrumpitur per accidens; ergo communiter in aliis ab homine, illa quæ manent separata, sunt tales partes com-

Totum non distingui a partibus.

positi, quod nullum fuit forma, præter autem quotcumque partes materiales, oportet in composito ponere formam; ergo, etc. Sed si arguitur, juxta hoc de separatim manentibus, non per actionem naturæ, sed absolute sine contradictione; consequentia non tenet, quia alterum illorum separatorum, sic bene potuit esse forma compositi, cum sit separabilis quæcumque essentia ab aliqua, a qua non dependet essentialiter.

8. Ad secundum, de novitate relationis, potest dici quod nulla pars sola totum constituit; ergo sicut est relatio partis in communi ad totum in communi, et talis partis ad tale totum, ita etiam est talis partis ad talem compartem, ut ita loquar, et e converso, sicut habetur in 9. quæst. 3. art. 3. Et potest tunc pars materialis habere pro primo correlativo partem formalem, et e converso; aut habet corpus materiatum et formatum pro per se relativo, de hac relatione unius ad duo, ad unum per se tantum, et ad aliud primo, quære in 5. cap. de *Ad aliquid*. Universaliter aut facta mutatione in per se correlativo, mutatio fit ex consequenti, et in utroque illorum; vel etiam si illud esset unius illorum, tantum fieret in illo, et ex consequenti et quasi accidentaliter per accidens. In tertio exemplum optimum, in appretiante, pretio, et appretiato. Nec enim in pretio, nec in appretiato, quæ primo referuntur mutuo, aliquid absolutum mutatur, quando de non pretio fit pretium; fit tamen mutatio absoluti in voluntate appretiante volentis habere dominium, vel dimittere pro dominio illius, ad quod appretians dicuntur ambo illa per se. Et ideo per mutationem absoluti in appretiante, fit ex consequenti mutatio in pretio et in appretiato; sic hæc entitas compositi est aliqua entitas tertia ab entitate materiæ et formæ, et causata ab eis; in illa fit mutatio corruptionis, quia non est postquam fuit, et ad illam dicebantur ambo causantia per se, licet non primo; ideo sequitur mutatio relationis in eis, ad corruptionem relationis et fundamenti in illo composito.

[margin: .5.q.11.12]

[margin: Partes dicuntur per se ad totum. In corruptione totius mutantur realiter partes.]

Contra, relationes mutuæ materiæ et formæ dicuntur priores relationibus ipsarum ad compositum, quia sicut causæ priores sunt causato, ita et prius concurrunt ad causandum, prius autem non corrumpitur propter corruptionem posterioris. Item separatio materiæ et formæ videtur prior naturaliter corruptione compositi; ergo in illo instanti naturæ est relatio corrupta, sine mutatione alicujus absoluti. Antecedens probatur, quia sicut concursus materiæ et formæ est causa compositi, ita in negationibus. Item, sicut materia dicitur primo ad materiatum, et e converso, ut pars talis ad tale totum, ita materia ut informabilis, videtur primo dici ad formam ut informantem, et e converso. Et ita in duabus essentiis absolute materiæ et formæ fundantur quatuor relationes, habentes propria correlativa prima, duæ scilicet mutuæ, et duæ ad compositum; ergo quælibet habet proprium correlativum, et non tantum per se.

[margin: An prior separatio materiæ et formæ, quam corruptio totius?]

9\. Respondeo, conclusio istius ultimæ rationis posset concedi. Et tunc esset aliter dicendum ad illud de novitate relationis, scilicet quod quando aliqua mutuo referuntur, et incompossibile est illa sic referri, nisi alterum illorum sic referatur ad aliquod tertium, vel ambo; bene potest corrumpi relatio eorum mutua, sine corruptione alicujus absoluti in altero illorum, sola corruptione absoluti posita in illo tertio, ad quod alterum illorum dicitur. Sic hoc incompossibile est, materiam et formam esse unita, nisi utrumque sit pars compositi; ergo in composito, corrupto aliquo absoluto, quod erat fundamentum relationis totalitatis in ipso, corrumpitur relatio totalitatis, et ex consequenti relatio partis in istis, et tertio relatio mutua in utroque istorum, quæ non potest stare sine ista. Ad tertium, et tunc illa est falsa: *Relatio non corrumpitur, nisi corrupto aliquo absoluto in altero relativorum*, nisi addatur vel in aliquo tertio, ad quod necessario dicitur alterum relativorum, ita quod sine hoc tali relatione non refertur. Tenendo istam responsionem, quæ videtur rationalis, tertia objectio jam facta non est contra eam.

Quando corrumpitur relatio, sine corruptione absoluti tantum altero relato?

Sed ad alias duas oportet respondere, quarum utraque procedit ex ratione prioritatis secundum naturam. In prima objectione prima propositio videtur falsa, quia essentialius videtur materia dependere ad compositum, et e converso, quam ad formam; vel e converso essentialius videtur prius natura, nisi distinguatur *prius natura*, in prius generatione et perfectione. Concessa tamen illa prima propositione, secunda est falsa in relationibus, nam si est antiqua prioritas in correlativis, illa relatio, quæ est causæ, prior est illa, quæ est in effectu, de quo habetur alibi, sed tamen e converso est in corruptione. Nam primo corrumpitur fundamentum in effectu, et ideo relatio ejus, et quasi tertio in causa. Ad secundam objectionem, si prima propositio esset vera, non esset forte inconveniens in illo signo naturæ, non intelligi aliquam mutationem absoluti, dum tamen in eodem instanti temporis sit realis mutatio in aliquo absoluto; prioritas enim naturæ non est aliqua prioritas secundum esse, sed tantum in *intelligi*, sive in per se ratione quidditativa rei.

Materia an magis dependet ad compositum, quam ad formam?

Prius quandoque corrumpitur, corrupto posteriori?

Aliter, quia nec videtur intelligibile relationem non esse, quæ præfuit, non intelligendo aliquam mutationem in aliquo absoluto. Forte negaret aliquis antecedens, et ad probationem diceret quod in affirmationibus et negationibus est ordo contrarius. Sed licet ita sit in consequentiis, non tamen in per se causis, ut patet 1. Posteriorum, ideo teneatur prima responsio. Et quod hîc dicitur, *non videtur intelligibile*, etc. falsum est, sicut accipitur non intelligendo aliquam mutationem, etc. bene enim potest intelligi, materiam et formam nunc non esse unita, non intelligendo entitatem compositi non esse. Non tamen potest intelligi ipsa non esse unita, intelligendo entitatem compositi esse, propter incompossibilitatem; sed quantumcumque affirmatio sit in-

Text. com. 3.

Materiam formam intelligi non unita, non intelligendo compositum non esse.

compossibilis alicui, aliud bene potest intelligi non intelligendo negationem illius affirmationis, ita quod per ly *non*, negatur actus intelligendi, et non objectum.

10. Ad secundam autem difficultatem supra tactam de ente per accidens, responsio; sicut in generali non est causa, quare ens est unum, nec in speciali, quare hoc ens est sic unum, ita etiam nec quare ex istis partibus fit sic unum, nisi quia tales partes, quia enim ex quatuor elementis secundum aliquos natum est fieri unum mixtum, et ex lapide et carne non est natum fieri; sic igitur apud Aristotelem actus et potentia intelliguntur hîc proportionaliter unitati scilicet si per se, per se; si per accidens, per accidens. Et quod dicitur, quod exemplificat quæstione in manifestiori, verum est quoad aliquam unitatem, sed non quoad essentialem, nihil enim prohibet minorem unitatem esse manifestiorem majore. Sed quare ille actus est per se actus, et ille per accidens? Respondeo, non est causa quare illa est forma substantialis, et illa est accidens, quia propositiones per se primo modo non habent *propter quid*, et sicut hæc est per se primo modo : *Albedo est qualitas*, similiter, *homo est substantia*, ita et hæc : *Humanitas qua homo est homo, est forma substantialis*.

Quare ex materia et forma fit per se unum, non est quærenda ratio.

Propositiones per se primo modo non habent propter quid?

Ad argumenta principalia. Ad primum, patet ex dictis immediate. Ad secundum dico, quod quæ magis sunt unius rationis, minus sunt unibilia, ut ex eis fiat unum, patet inducendo; et licet quandoque contingat, sicut exemplificatur in partibus homogeneis, tamen primæ partes in quas est divisio totius, quæ proprie dicuntur essentiales, sicut potentiale proprium et actuale, nunquam possunt esse unius rationis, sed sunt primo diversæ necessario. Quæcumque autem sunt unius rationis, sunt tantum integrales, et continentur omnes sub una parte essentiali, scilicet sub potentiali præter illud quod est aliquod actuale, a quo est completive unitas compositi.

Quæ magis sunt unius rationis, minus faciunt unum per se.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio quarta et ultima quæstio de unitate per se compositi ex materia et forma, t. c. 15. In principio declarat veritatem quæsiti, investigando causam unitatis compositi, et instat et addit, ubi facit mentionem de expositione textus. Quære Thom. contra Gentiles, *c.* 38. *et seqq.* infra ibi : *Item non videtur necessitas*, etc. usque ibi : *præterea relatio*, ponitur *vacat* vel *Extra* ab aliquibus. Illa etiam ratio sequens ibi : *Præterea relatio non destruitur*, etc. usque illuc : *Præterea vel secundo sic, juxta objectionem in prima ratione*, etc. tota tamen littera videtur satis bona. 11.

Investigat notabiliter de tertia entitate hîc, et relatione ejus ad partes et partium inter se. Quære opiniones antiquorum et modernorum. Vide Commentatorem 1. *Phys. commento* 17. et applica alia loca ejus plerumque contra se, et maxime 7. *Metaph. comm. ultimo, et* 3. *de Anima commento* 5. *circa medium, et* 1. *Phys. commento* 69. *et* 3. *Cœli et Mundi, commento* 7. *et alibi sæpe.* Vide Var. *q.* 11. 2. *Sententiarum*, qui sustinet viam Commentatoris. Vide Occham *in* 3. *d.* 2. *q.* 1. egregie et alios sequaces

hujus, et pondera multiplicem gradum unitatis, ex 2. *d. primi part.* 2. et compositionem multiplicem. Quære Occham *dist.* 1. 3. *quæst.* 8. et totum multiplex, et in quo ponenda tertia entitas. In quo non, vide Boetium lib. Divisionum, et hunc etiam in 2. dist. 16. et alibi pluries inquire.

12. Solvendo objectiones infra ibi : *De quo habetur alibi.* Vide supra cap. de Relatione *q.* 1. oppositum tamen videtur. 1. *d.* 2. *q.* 2. *et* 30. *d. primi atque* 35. *et* 43. *ejusdem*, sed tu concordabis dicta, ut sup. in illa q. de Relatione tetigi, et adde hic multa pro et contra. Pondera illud Damasceni, *quod semel assumpsit,* arguendo ad hominem ex sua propria expositione de partibus principalibus *d.* 16. 3. per locum a minori. Tange etiam de distinctione talis totius a partibus, an proprie realis, an formalis, an mutua, etc. ut nosti. Quære ubique Seraphicum Bonav. et defende, et non errabis, Francisci quoque acumen clarissimum, et Occham licet adversantis, atque Aureoli, decorant enim et declarant sententias Scoticas. Hugo semper fidelis, quia vicinus de Castro Novo, manu teneatur.

LIBER NONUS

In hoc libro agitur de divisione entis in ens in potentia et ens in actu, seu in potentiam et actum, ex qua multæ quæstiones solvuntur. Priori modo intellecta divisio, non datur inter entia diversa, sed inter diversos status ejusdem entis; ipsum enim ens quod modo est in actu, antea fuit in potentia, quo sensu parum tractatur a Philosopho. Secundo modo datur inter rationes essentiales diversas entium, sive actu existant, sive non; quo sensu frequenter tractatur a Philosopho, et potissime locum habet in substantia et qualitate, in quibus maxime est potentia et actus. De hac divisione disputat Doctor quindecim quæstiones summa subtilitate, et magis resolute et clare quam in cæteris libris.

Quoniam vero dicitur ens hoc quidem eo quod quid, aut quantitas, aut qualitas; aliud secundum potentiam et actum, et secundum opus. *Text. comm.* 10.

QUÆSTIO I.

Utrum potentia et actus opponantur?

Aristot. *hîc. c.* 5. *text.* 11. *et* 3. *Phys. cap.* 2. *text.* 8. *lib.* 1. *de anima cap.* 1. *text.* 6. Averr. *ibid.* D. Thom. *hîc lect.* 1. *et* 5. *et* 1. *sentent. dist.* 7. *quæst.* 1. *artic.* 2. *in corpore, et quæst.* 1. *de potent. artic.* 1. *ad* 3. Flandria *hîc quæst.* 1. *artic.* 2. Fonseca *cap.* 1. *quæst.* 1. *sect.* 1. 2. *et* 3. Suarez *disp.* 31. *Met. sect.* 3. Hurtad. *disp.* 2. *Met. sect.* 1.

1. Quod non, quia actus infert potentiam, sequitur enim, est; ergo est possibile esse, quia oppositum non stat. Item confirmatur, quia secundum Aristotelem, capite 2. text. comment. 7. ubi notificat possibile; possibile est, cujus actus si extiterit, nihil est impossibile; manifestum est, quod illud quod actu est, participat hanc rationem; ergo ipsum est possibile, secundum quod Aristoteles loquitur de potentia et possibili. Item, idem suppositum non potest subesse quandoque uni opposito dividenti genus, quandoque alteri, sicut patet 4. Topicor. cap. 12. de fide, et opinione; sed potentia et actus dicuntur de eodem, sic quod homo in potentia, et homo in actu idem sunt, quia non aliud est in potentia quam quod est in actu, per Commentatorem 8. hujus, com. 15. extractio de potentia non largitur multitudinem, sed perfectionem. Item, unum oppositum non perficit alterum, nec facit unum cum ipso; actus autem perficit potentiam, et facit unum cum ipsa, ut patet 7. hujus, t. c. 12. et 8. t. c. 15. Item, illa non dividunt aliquod divisum, ut opposita quorum alterum convertitur cum diviso; actus convertitur cum ente, quia ens in potentia est tantum secundum quid ens; ergo simpliciter non ens.

Contra in isto 9. cap. 5. t. c. 11. Est autem actus existere rem, non ita sicut dicimus potentia, etc. Item, in proœmio de Anima, text. c. 6. et inde.

SCHOLIUM UNICUM.

Resolvitur hæc quæstio in quæst. seq. n. 2. et argumenta hîc adducta ibi solvuntur, n. 12.

QUÆSTIO II.

Utrum opponantur relative?

Vide relatos quæstione proxime præcedente.

1. Quod non, quia relativa sunt simul natura; sed actus simpliciter est prior potentia tripliciter 9. Metaph. cap. 7. ergo, etc. Item, unum opponitur tantum relative uni, sed non tantum actui uni opponitur potentia una, vel e converso, quia eadem est potentia contrariorum actuum. Unde in 10. cap. 4. *Contraria sunt, quæ sunt sub eadem potentia.* Et in isto 9. cap. 7. *Omnis potentia simul contradictionis est.* Item, correlativa opponuntur relative, sed potentia passiva non refertur correlative ad potentiam activam; ergo non refertur, nec opponitur relative potentia actui. Item, relativa non sunt primæ differentiæ entis, sed actus et potentia sunt hujusmodi; ergo, etc. Item, confirmatur ratio, quia quæ sunt determinati generis, non possunt dividere ens inquantum ens, sed relativa sunt determinati generis; ergo potentia et actus, quæ primo dividunt ens, non possunt opponi relative.

Text. com. 13. et inde. — Text. com. 17. — Text. com. 17.

Contra, de ratione oppositorum relative est, quod unum definiatur per aliud, et hoc non convenit in aliis oppositis; sed actus et potentia sunt hujusmodi, ut patet 9. Metaph. cap. 7. ergo, etc.

Text. com. 13. et inde.

SCHOLIUM I.

Posita duplici acceptione potentiæ, prout dicit modum entis, distinguit eam in Metaphysicam, Metaphoricam seu Mathematicam, et Logicam, de quo vide ipsum 1. dist. 7. n. 7. et d. 20. et in 5. Met. text. 17. ubi fusius explicat has potentias. Ad quæstionem primam respondet potentiam Metaphysicam strictissime sumptam, ut non stat cum actu circa idem, esse oppositam actui.

Ad solutiones illarum quæstionum, oportet distinguere de *potentia.* Uno modo potentia dicit quemdam modum entis. Alio modo specialiter importat rationem principii, cui autem illorum fuit nomen prius impositum, et inde ad aliud translatum, dubium est; si tamen primo imponebatur ad significandum modum quemdam entis, cum iste non conveniat enti tali, nisi per aliquod ejus principium per quod potest esse, convenienter potest nomen *potentiæ* transferri ad principium, tanquam ad illud quo possibile potest esse, non quo formaliter, sed causaliter. Similiter si primo imponebatur principio, per quod res potest esse, potest transferri ad significandum generaliter modum essendi, similem illi quem habet principiatum in principio. 2.

Potentia dupliciter sumitur.

De primo significato *potentiæ*, secundum quod dicit principium, dicetur in sequenti quæstione, hîc enim patet, quod non est de illa potentia difficultas, quia non minus realiter est aliquid principium quando actu principiat, quam quando non principiat, sed potest principiare. Et ita pro solutione istarum duarum quæstionum, pa-

tet quod potentia ut est principium, de ratione sui non opponitur actui.

Potentia ut principium non opponitur actui. Potentia Metaphorica est in Mathematicis.

Hîc ergo videndum est de potentia communius accepta, videlicet ut importat modum quemdam entis in se, sine ratione principii; et quia Metaphysicus considerat ens et passiones ejus, ideo potentia sic sumpta ad considerationem Metaphysici pertinet; et ideo propter brevitatem in sermone potest dici potentia Metaphysica. Juxta illam potentiam proprie transumitur nomen *potentiæ* ad servandum potentiam Metaphoricam, quæ est in Mathematicis, et etiam potentiam Logicam, sive quæ est in Logicis, ut in propositionibus possibilibus.

Text. com. 17.

De Mathematica tangit Philosophus 5. Metaph. cap. de Potentia, ubi dicit : *Secundum Metaphoram autem quæ est in Geometria dicitur potentia*, et sic dicitur lineam posse in suum quadratum, et in numeris similiter radix quadrati dicitur posse in quadratum, et sic in 10. Euclidis, potentialiter commensurabiles dicuntur lineæ, quarum quadrata sunt commensurabilia, quæ potentia non est compositionis, quia ista non est possibilis : *Linea est suum quadratum;* nec est realis, non enim ex lineis fit quadratum, sed est imaginata juxta potentialem. Si enim realiter materia est in potentia ad compositum, quod per transmutationem materiæ causatur, ita imaginatur punctum fluere, et per ejus fluxum lineam causari et lineam fluere, et per ejus fluxum quadratum ejus causari.

3. De potentia Logica dicit Philosophus in 5. t. c. 17. *Possibile, quando non necesse fuerit contrarium falsum esse*, etiam in isto 9. cap. ultimo, t. c. 21. *Semper componuntur et non possibilia dividi*, etc. Et illa potentia est modus quidam compositionis factus ab intellectu, causatus ex habitudine terminorum illius compositionis, scilicet quod non repugnant. Et licet communiter correspondeat sibi in re aliqua potentia realis, tamen hæc non est per se de ratione hujus potentiæ, et sic possibile fuisset mundum fore ante ejus creationem, si tunc fuisset intellectus formans hanc compositionem: *Mundus erit*, licet tunc nec fuisset potentia passiva ad *esse* mundi, nec etiam activa, posito hoc per impossibile, dum tamen sine contradictione posset potentia fore ad hoc activa, et de utraque potentia dicta tangit Aristoteles in principio noni, t. c. 2. Similitudine quadam dicuntur quemadmodum in Geometria possibilia et impossibilia dicimus, eo quod aliquo modo sunt, et non sunt, hoc est, quia sic vera sunt, vel falsa. De potentia Metaphysica dixit Philosophus in principio istius noni t. c. 1. *In plus est potentia et actus eorum, quæ dicuntur secundum motum solum.* Et c. 5. t. c. 11. *Non solum dicimus possibile aptum natum movere*, etc. Sed et aliter ista *potentia* tripliciter accipitur. Uno modo opponitur impossibili, non quidem ut dicit modum compositionis, sicut in secundo membro distinctionis, sed ut dicit dispositionem alicujus incomplexi, quemadmodum secundum Aristotelem 5. hujus, capitulo de Falso, t. c. 34. aliqua ratio dicitur in se falsa, quia contradictionem

Quid est potentia Logica ?

Potentia Metaphysica tripliciter accipitur.

includit, et sic *possibile* convertitur cum toto ente, nam nihil est ens, cujus ratio contradictionem includit. Alio modo sumitur *potentia*, ut opponitur necessario, et sic loquitur Avicenna de possibili 1. Metaph. suæ ; et sic dicitur *necesse*, quod ex se habet entitatem indefectibilem, ens *possibile*, quod defectibilem. Tertio modo strictissime sumitur *potentia* Metaphysica, prout non stat cum actu circa idem, et sic loquitur Aristoteles cap. 5. t. c. 11. ubi notificat actum, quod actus est quando res est, non ita sicut in potentia. Et ibidem ponit multa exempla de oppositis, ut vigilans et dormiens, et in fine subdit : *Alteri parti est actus determinatus alteri, aut possibile.*

Possibile convertitur cum ente.

Possibile et necessarium quomodo differunt?

Ad quæstionem ergo primam dicendum, quod tantummodo potentia Metaphysica, ultimo modo sumpta opponitur actui, quia circa idem habent fieri, et simul esse non possunt.

SCHOLIUM II.

Potentiam et actum opponi relative, sed non mutuo, ratio est, quia potentia dicit ordinem ad actum, sicut scientia ad scibile, sed non e contra. Tria objicit. Ad primum, explicat an potentia dicatur ad actum in potentia vel in actu. Ad secundum, an dicat relationem actualem vel potentialem. Ad tertium, potentiam, qua anima est creabilis, fundari in ipsa circa quod movet, et solvit optimas difficultates.

4. Ad secundam quæstionem dicendum, quod relative aliqua opponi, potest dupliciter intelligi, vel mutuo scilicet quod utrumque habet habitudinem per se ad alterum, vel non mutuo. Non primo modo opponuntur actus et potentia, quia cum talia sint simul natura et definitione, sequeretur tunc, quod actus non esset prior ratione quam potentia ; nec ratio potentiæ sumeretur ab actu magis, quam e converso, quod est contra Aristotelem in isto 9. cap. 7. t. c. 13. Secundo modo opponuntur, nam supponendo significatum nominis, patet quod potentia sic sumpta dicit ordinem ad actum, et ille ordo essentialiter est respectus ad actum ; habens ergo respectum essentialiter ad aliud, inquantum hujusmodi, illi alii non opponitur, nisi relative. Sed hoc non est e converso, quia ratio actus est absoluta, ut probatum est ex intentione Philosophi. Exemplum autem, quomodo potest per se esse relatio ad aliquid absolutum, patet secundum Philosophum in 5. c. de *ad Aliquid*, t. c. 20. de scientia, quæ essentialiter refertur ad scibile, non e converso ; ergo scibile est absolutum, inquantum ad ipsum est relatio scientiæ. Non enim idem est referri, et relationem terminare ; imo ubi concurrunt in eodem, videntur per accidens conjuncta, sicut in relativis mutuis, licet hoc ibi sit dubium. Ita posset dici creaturam referri ad Deum, sine omni correlatione in Deo correspondente relationi creaturæ.

Actus, et potentia relative, non mutuo opponuntur

Scientia refertur ad scibile non e contra.

Sed circa istam potentiam Metaphysicam, ut opponitur actui, primo dubitatur, quia si dicit ordinem ad actum, vel ad actum in potentia, vel ad actum in actu ; primo modo non, quia tunc esset processus in infinitum, quia actus in potentia ad quid, aut sic, aut sic; nec secun-

do modo, quia ad actum in actu non est potentia, tunc enim simul idem esset in actu et in potentia, et ita illa non opponerentur, quod negatum est. Item secundo, si potentia dicit relationem, aut ergo actualem, aut potentialem; non actualem, quia terminus ejus non est in actu, et relatio non est sine termino; nec potentialem, quia tunc esset potentia ad potentiam, et sic in infinitum. Item tertio, si potentia est relatio; ergo fundatur in aliquo; non in materia, nec in forma, quia jam esset potentia naturalis, ut patebit in quæstione sequenti. Nec videtur aliquod aliud ens posse dari in quo fundetur, si in non ente fundetur; ergo est non ens, quia relatio non est magis ens suo fundamento.

5. Quod fundamentum potentiæ Metaphysicæ?

Ad ista, intelligendum quod potentia Metaphysica præcise sumpta, scilicet ut abstrahit ab omni potentia naturali, fundatur præcise in essentia, quæ dicitur possibilis esse, et est ordo illius essentiæ ad *esse,* tanquam ad terminum, sicut in essentia animæ Antichristi fundatur potentia ad suum *esse.* Ista autem potentia, quæ est inter duo, utrumque illorum potest denominari; unum ut quasi subjectum, aliud ut quasi terminus. Quemadmodum dictum est in 7. quod aliter est ista vera : *materia generatur*, et aliter hæc : *compositum generatur*, quia prima ut forma denominat subjectum, secunda ut via denominat terminum. Sic in proposito, et fundamentum est possibile, potentia fundata in ipso; et terminus est possibilis eadem potentia, quia eadem est ad ipsum terminum. Sed propriissime et completissime dicitur totum, quando dicitur essentia est possibilis esse, sive potest esse, quia tunc exprimitur habitudo amborum. Unde hæc propositio: *possibile est hoc esse*, plus explicat quam illa : *hoc est possibile*, quia prima includit fundamentum et terminum. Per hoc ad argumenta.

Potentia an dicatur ad actum in potentia, vel in actu?

Ad primum, quando quæritur, aut ad actum in actu, aut ad actum in potentia, dico quod utraque pars disjunctivæ est distinguenda secundum compositionem et divisionem, et in neutro sensu est verum, quod potentia est ad actum in actu, quia tunc idem simul esset in potentia, ut terminus potentiæ, et in actu. In sensu etiam compositionis falsum est, quod potentia est ad actum in potentia, ita scilicet quod terminus potentiæ intelligatur hoc totum, *actus in potentia;* nunquam enim terminus relationis est per se compositum ex termino et relatione, sicut per se terminus paternitatis non est filius patris, sed filius. In sensu autem divisionis est verum, quod potentia est ad actum in potentia, hoc est, quia actus est in potentia. Et cum arguitur contra hoc de processu in infinitum, dico quod potentia est ad actum, quia est in potentia eadem, quæ est ad ipsum, non alia, sicut eadem dicitur possibilis, non alia. Et si quæritur ista potentia ad quid? aut ad actum in actu? aut ad actum in potentia? Dico, quod ad istum eumdem actum, qui est in potentia, ista eadem replicata voce tenus, quamvis nunquam est nisi una potentia, et unus actus.

Terminus paternitatis non est filius patris.

An potentia sit relatio potentialis ? Ad secundum dicendum, quod potentia est relatio, nec potentialis, nec actualis, sed talis, quæ est ipsa potentialitas; est tamen potentialis in termino suo, qui est potentialis formaliter, non nisi illa eadem potentialitate. Ad tertium dicendum, quod potentia, qua anima creanda potest esse, fundatur in ipsa anima creanda, nec requiritur subjectum actu existens, cum non sit accidens actuale.

6. Et concedendum est, quod illud quod fundatur in non existente, non est existens; nec in potentia est aliquid existens, quia tunc esset actus vel in actu. Sed quare ponitur potentia esse aliquid, cum non sit existens, nec aliqua ratio concludat entitatem aliquam convenire non existenti, et eodem modo de fundamento ejus? Anima enim illa nihil est antequam creatur, alias non crearetur. Item, non videtur nisi relatio rationis, quatenus intellectus potest concipere essentiam, quæ non existit, in ordine ejus ad existentiam. Ad primum potentiæ activæ cuicumque necessario videtur ponere aliquid possibile correspondens, quia respectu ejus, quod non est in se possibile, nulla est potentia activa; Deus autem est creativus antequam creet, ergo creabile est possibile creari, non tantum potentia Logica, quia illa quantum est de se posset esse sine activa, ut dictum est prius; propter hoc ergo ponitur ista potentia Metaphysica in essentia possibili, aliqua entitas qualis non est in Chimera. Sed de fundamento ejus, qualem entitatem habet antequam existat, difficultas est magna, nec hîc pertractanda, forte enim videretur diffusius et prolixius principali. Ad secundum dicendum, quod non omnis relatio, quæ est in objecto intelligibili, non habente aliquod esse existentiæ nisi in intellectu, est relatio rationis; sicut nec est relatio rationis, relatio finis, quæ inest alicui intento, quando illud non habet aliquam existentiam extra intentionem intendentis. Sed ista sola est relatio rationis, quæ causatur in objecto actu intellectus comparantis illud ad aliud, sicut est relatio universalis. De hoc amplius in 5. cap. de *ad Aliquid.* Potentia autem prius naturaliter inest objecto, quam ipsum comparetur ad *esse* ab intellectu. Non enim quia intellectus creatus comparat ad *esse*, ideo potest esse, sed quia potest esse, ideo est verus intellectus. Et exemplum convenientissimum est de prioritate temporis, quæ omnino videtur similem relationem importare, sicut potentia. Nam utraque de ratione sui requirit, ut quando relatio talis est ad terminum, terminus non existat; nec tamen prioritas est tantum relatio secundum rationem causata in aliquo ab intellectu considerante, et comparante ipsum ad aliud, quod est posterius tantum secundum rationem.

Nulla est potentia activa ad impossibile.

Potentia Metaphysica quomodo distinguitur a Logica?

Quid relatio rationis stricte sumpta?

SCHOLIUM III.

Probabile, potentiam esse ens rationis, et divisionem entis in potentiam et actum non esse realem, quod certum esse debet in doctrina Aristotelis requirentis extrema realia, et realiter distincta ad relationem realem, de quo fuse Doctor 1. d. 31. Explicat optime potentiam objectivam seu ad actum simpli-

citer, et subjectivam seu ad actum secundum quid, de quo vide ipsum 2. d. 12. q. 1. et utramque dividit in varia membra, quia alia est permanens, alia successiva, alia substantialis, ut materiæ ad formam, alia accidentalis, ut subjecti ad accidens, et singula clare explicat. Item, alia est propinqua quæ una mutatione, et alia remota quæ pluribus reducitur ad actum. Item, alia est potentia primo, ut quando totum est formabile illo actu ad quem est potentia ; alia non primo, ut quando solum pars ejus formabilis est, ut potentia hominis ad scientiam. Rursus hæc actuatur quandoque altera parte manente, ut in exemplo ; aliquando altera non manente, ut potentia ignis ad formam aquæ.

7. An ens in potentia sit non ens ?

Aliter dicitur, quod ens in potentia, simpliciter est non ens, et per consequens relatio fundata in ipso, est tantum rationis ; et divisio entis per ens in actu, et ens in potentia, est quasi divisio per contradictionem, non simpliciter, quia tunc ens in potentia converteretur cum non ente, et diceretur de impossibili, sed sicut privatio non plus entitatis dicit quam negatio, licet sit negatio contracta ad subjectum. Et ideo divisio per habitum et privationem, est per contradictionem quamdam, sic in proposito, ens in potentia nihil formaliter dicit, nisi non ens quoddam, cui scilicet potest succedere ens ; et intelligitur quasi idem ens sibi succedere, quasi primo fundet potentiam, deinde sit terminus potentiæ, quod non est nisi secundum intellectum concipientem idem. Nam quando nihil est in re, non est idem, nec aliud, quia illæ sunt differentiæ entis; sic ergo potentia, quæ est differentia entis, inquantum intelligitur, determinat sibi pro fundamento essentiam intellectam, quæ eadem postea est; non entitas autem, nec in re, nec in intellectu aliquod subjectum sibi determinat. Et pro tanto videtur ens in potentia magis ens quam negatio entis, sicut privatio videtur magis ens quam negatio. Unde privatio ponitur terminus motus naturalis, negatio non. Sic enti in potentia intelligitur succedere ens, sed non sic non enti absolute, secundum illos, qui ponunt essentiam nullam habere entitatem omnino, nisi quando existit actu. Videtur hæc via secunda probabilis, et maxime si ponat essentiam et *esse* non differre nisi ratione; tunc enim videtur necessario concedendum, quod potentia essentiæ ut fundamenti, ad *esse* ut ad terminum, non potest esse nisi relatio rationis, quia non est inter distincta nisi ratione tantum, sicut identitas. Secundum viam istam, et argumenta superius mota scilicet secundum et tertium, et etiam duo postea inducta contra responsiones ad illa, et quartum argumentum principale ad quæstionem non habent difficultatem, nec restat nisi respondere ad illud de creatione. Diceretur, quod illa est relatio rationis, et sufficit quod sibi correspondet relatio rationis. Si arguitur de agente naturali in quo est relatio realis ad effectum productum, et eadem præcessit ad productionem, diceretur quod non aliter eadem, nisi sicut ens in potentia, et ens in actu sunt idem juxta modum præexpositum.

Potentia relatio rationis ad actum.

8. Ulterius, ad ampliorem notitiam habendam de potentia, ut est differentia entis ad intellectum multo-

rum, quæ dicuntur de potentia, et in isto 9. et alibi, a Philosopho, sciendum est quod illa non dividitur in potentiam ante actum et cum actu, quia opposita est actui, et ita nulla est cum actu, sed tantum ante actum. Nec dividitur secundum quod est termini, et secundum quod est fundamenti, ut primo modo dicatur objectiva, secundo modo subjectiva, quia eadem est potentia subjectum et terminum diversimode denominans, secundum quod dictum est supra. Sed cum potentia dicat ordinem alicujus in quo est ad actum, secundum quod talis ordo variatur, distinguitur et proportionabiliter potentia. Habitudo autem potentiæ ad actum, quædam est ad actum formalem respectu illius in quo est potentia, quædam non. Et de hac secunda dicetur infra quæst. 4. ad primum argumentum. De prima nunc est dicendum. Cum autem omnis actus formalis sit *esse*, extendendo *esse*, et *esse* aliquod potest esse alicujus, vel simpliciter, vel secundum quid; sive proprium, vel sive non proprium, sed quasi extrinsecum, sed hæc erit primaria divisione duplex potentia; quædam ad *esse* proprium, et simpliciter illius quod est in potentia; et alia ad esse extrinsecum quasi et secundum quid illius, quod est in potentia ad illud *esse*. Prima est cujuscumque essentiæ substantialis vel accidentalis ad primum *esse*, et fundatur in illa essentia, cujus est illud proprium *esse;* ita enim essentia accidentis vel albedinis, est in potentia ad proprium *esse* suum, sicut essentia animæ creandæ est in potentia ad

Nulla potentia est cum actu.

Potentia simpliciter, et secundum quid, explicantur.

Potentia, objectiva, et subjectiva.

suum *esse*. Et hæc propriissime est differentia entis, et potest dici potentia objectiva, quatenus totum est in potentia ad existentiam, et non in actu, tam subjectum ejus quam terminus, et de hac locum habent tria dubia superius mota et soluta. Secunda non est cujuslibet entis, quia non est nisi illius, quod præter *esse* proprium natum est recipere aliud *esse* ab alio; et ita quando non habet illud, est in potentia ad illud, verbi gratia, corpus non album est in potentia, ut sic, non simpliciter, sed ut sit album, quod est *esse* ejus secundum quid, et extrinsecum. Et ita potest dici subjectiva, et sic intelligendo, subjectiva potentia et objectiva potentia, non sunt una potentia diversimode considerata, sed duæ, quia in duobus, licet ad eumdem terminum, ac per hoc, non ita duæ, sicut secundæ objectivæ sunt duæ. Alia quippe est potentia in albedine futura, fundata ad proprium esse suum; et alia in corpore ad illud idem *esse*, non ut suum *esse*, scilicet corporis, nisi quasi secundum quid et extrinsece. Prima potentia sive passiva, non dividitur in essentialem et accidentalem, nec propinquam et remotam, quia in quacumque essentia non existente est æque propinqua, et æque essentialis potentia ad proprium *esse*, æque dico proportionaliter. Sed dividitur illa potentia in potentiam, quæ est ad actum purum, et quæ est ad actum mixtum potentiæ. Secundum enim diversitatem essentiarum potentia est ad actum diversimode recipiendum; quandoque simul totum, sicut essentiæ permanentium natæ

Scot. 2. d. 12. q. 1.

sunt recipere *esse;* quandoque successive, ita quod semper cum actu terminante potentiam, stet potentia ad ulteriorem actum, sicut in successivis, ita quod ibi nunquam potentiæ simul succedit actus oppositus. Hanc divisionem potentiæ in 5. cap. hujus. 9. t. c. 11. Aristoteles ponit ibi : *aliter autem infinitum*, etc.

9. Secunda potentia, scilicet subjectiva dividitur etiam secundum modum reductionis primæ potentiæ ad actum scilicet simul, vel successive, sicut et prima dividebatur. Nam sicut aliqua essentia informans aliam reducitur ad *esse* proprium simul vel non simul, ita et formatum reducitur ad idem *esse* quasi participatum. Dividitur autem ita secunda similiter secundum diversos modos, quibus aliquid est informabile illo, quod est in potentia primo modo; aliter enim materia est informabilis a forma inducenda per generationem, aliter subjectum ab accidente inducendo per motum. Ita quod potentia materiæ ad esse communicatum sibi a forma potest dici substantialis, et quia ad *esse* substantiale in se, et quia illud cujus est illud *esse* per se, facit unum cum materia, quæ est in potentia. Potentia autem subjecti ad *esse* sibi communicandum ab accidente, potest dici accidentalis, et quia ad *esse* in se accidentale, et quia illud non facit unum per se cum subjecto, quod est in potentia, ut patet. Item, utraque potentia dicta, dividitur in propinquam, quæ scilicet per unum transmutationem reducitur ad actum; et in remotam, quæ scilicet non potest reduci in actum, nisi per multas transmutationes medias. Et de illa divisione potentiæ tractat Philosophus cap. 6. hujus libri, t. c. 13. *Quando autem, etc.* Item, aliquid est in potentia prima, quia scilicet ipsum totum est informabile ab actu ad quem est potentia, aliquid non primo, sed per partem, quæ sola informabitur. Et hæc vel altera manente, et sic homo est in potentia ad scientiam, quæ solam animam informabit manente tamen corpore; aut altera parte corrupta, et sic ignis est in potentia ad *esse* formæ aquæ sibi communicandum, et hoc corrupta forma ignis. Et istæ divisiones quatuor positæ potentiæ subjectivæ possunt se invicem subdividere quandoque, sicut patet intuenti.

Potentia subjectiva duplex.

Potentia materiæ substantialis.

SCHOLIUM IV.

Primum dictum hujus litteræ : *Objectiva potentia non manet cum actu, quia ei opponitur.* Secundum : *Idem est de subjectiva, eadem ratione.* Tertium : *Subjectiva non est eadem illi in quo est.* Quartum: *Æque parva est entitas subjectivæ et objectivæ*, licet subjectiva fundatur in existenti, circa quod pulchras excitat difficultates. Quintum : *Potentia subjectiva est, quæ ponitur in definitione motus, quando dicitur : motus est actus entis in potentia, etc.* Sextum : *Duæ potentiæ ad contradictoria vel contraria immediata, non stant simul.*

Visa itaque divisione potentiæ, consideranda sunt quædam de potentia ista Metaphysica in communi, et quædam quæ de hac potentia, et quæ de illa dicuntur. Primum est, quod neutra potentia prædicta scilicet nec subjectiva, nec objectiva manet cum actu, quia sibi opponitur secundum quod utraque numeratur secundum nu- 10.

Nec objectiva, nec subjectiva potentia manet cum actu.

merum actuum, sicut universaliter relatio secundum per se terminum. Et ex his sequitur tertium, quod potentia subjectiva in quocumque, sive in materia, sive in subjecto aliquo, non est eadem essentialiter illi in quo est, quia illud in quo est, manet cum actu, et non numeratur. Et secunda ratio est ad hoc, quod illud in quo est, est absolutum; potentia non. Sed numquid ista potentia est aliud ab illo in quo est? Responsio, diceret aliquis quod ens in actu, et ens in potentia non connumerantur inter se, sed vel entia in actu inter se; vel entia in potentia inter se. Idem enim et aliud dividunt ens, sed jam divisum per actum et potentiam, ita quod aliquod idem membrum divisionis per actum et potentiam præsupponitur divisioni, per *idem* et *diversum;* et tunc potentialitas nec est idem subjecto in quo est, quod est in se aliquod ens actu, et potentialitas non, nec aliud Aliter posset dici, quod potentia qualem habet indentitatem, ita est aliud; sed numquid ad ipsam est potentia alia, ut sic eatur in infinitum? Patet quod non, quando ipsa inest, sed semper inest, nisi quando impossibile est ipsam inesse, et tunc non est potentia ad ipsam, quia ad impossibile non est potentia. Sed quomodo semper inest, cum quandoque insit actus, cum quo non stat potentia? Respondeo, cum actu illo stat potentia ad alium actum, non ad istum, nec quando inest, possibile est inesse potentiam ad istum. Hoc super primo Physicorum diffusius habet locum.

Potentia subjectiva distinguitur ab eo in quo est.

Ad potentiam non est potentia.

Quartum est, de comparatione istarum potentiarum ad invicem, quod non majorem entitatem dicit de ratione sua formali potentia subjectiva quam objectiva, quia utraque est ad eumdem terminum, sine cujus entitate neutra est ens. Contra, quare igitur subjectiva semper fundatur in existente, et objectiva in non existente? Videtur enim quod relationibus æque parvam entitatem habentibus, sufficiant fundamenta æque parvam entitatem habentia.

Ad aliud potest responderi multipliciter. Dicitur uno modo, quod falsum supponitur de potentia subjectiva. Nam si aliquis totus ignis crearetur, posset dici quod ante ejus creationem, non tantum fuit potentia objectiva in essentia ignis ad suum *esse*, sed etiam potentia subjectiva in materia illa creanda ad formam illam creandam, sicut si materia jam esset creata. Et si ita est, tunc quando ipsa potentia subjectiva est in existente, hoc est per accidens, quia non inquantum existens, sed per se in essentia cui accidit existere, inquantum fundat talem potentiam, sicut scientia per accidens est in homine albo; sed hoc non placet de potentia passiva, sicut nec ignis creandus videtur habere potentiam activam, nisi per accidens in potentia, quæ per se est ad *esse* ejus, quam consequitur potentia activa.

Tauta est entitas objectivæ, et subjectivæ potentiæ.

Tunc aliter potest dici, quod sicut privatio nihil formaliter includit nisi negationem, quia est necessario contracta ad genus, requirit subjectum, quod negatio in communi non requirit, ita nihil entita- 11.

tis formaliter includit potentia subjectiva, sicut nec objectiva. Sed quia est determinatus ordo non ad *esse* proprium illius in quo est, sed quasi extrinsecum, ideo præsupponitur in illo, in quo est *esse* proprium ; non enim videtur potentia ad *esse* extrinsecum, nisi reducto jam ad *esse* proprium. Sed ista ratio licet sit probabilis, tamen non cogit, quia in eodem creando, quod potest aliquo informari, bene posset poni ordo illarum potentiarum, ut quod objectiva esset prior, et oportet ipsam prius reduci ad actu, quam subjectivam reduci ad actum, non tamen prius quam subjectiva inesset. Exemplum de calore et siccitate in igne, et eorum effectibus. Utraque responsio tenet æque parvam entitatem in utraque. Quintum est, quod subjectiva est illa, quæ ponitur in definitione motus, non quæ est ad motum, sed quæ est ad terminum ejus; nam ante motum est potentia ad motum, et ita evacuatur cum mobile incipit moveri, sicut scilicet nata est evacuari, non tota simul, sed successive, et respectu hujus potentiæ motus est actus, sed cum illo actu stat potentia ad terminum, quæ vel ante motum non infuit, vel quod magis credo, de illa potentia subjectiva Metaphysica prius infuit, sed non reducitur ad actum immediate per agens naturale, nisi illa ad motum prius reduceretur. Simpliciter tamen considerando ambas illas potentias, ut ad Metaphysicum spectant, etiam comparando ad subjectum in quo sunt, nullum videntur habere per se ordinem, nec actus eorum, ut possit actus unius dici esse alicujus, inquantum est in aliqua potentia, vel alia a priori; vel eadem differens secundum completum in termino, et incompletum secundum illos, qui ponunt talem differentiam inter motum et terminum. De hac distinctione quære super 3. Physicor. Sextum est, quod duæ potentiæ ad contradictoria, sive ad quæcumque duo opposita immediata, circa aliquod susceptivum non possunt simul stare in illo susceptivo, quia illa potentia non est cum actu proprio, patet, et quando ille actus proprius non inest, oppositus inest; ergo, etc. Non tamen istud sextum accidit propter oppositionem potentiarum, quasi sic opponantur inter se, sicut actus quorum sunt, quod patet. Nam contraria mediata non minus opponuntur, quam contraria immediata, tamen potentiæ ad contraria mediata simul sunt in subjecto, quando est sub forma media, multa autem possunt de potentia dicta verificari, quæ nunc prætermitto.

[Margin: Potentia subjectiva est quæ ponit in definitione motus.]

[Margin: Duæ potentiæ ad contradictoria, vel contraria immediata, non stant simul.]

Ad argumenta primæ quæstionis. 12.
Ad primum dicendum, quod procedit de potentia Logica, et quando confirmatur per definitionem possibilis positam secundo capite, illa est definitio *possibilis* Logice. Quod patet, quoniam post illam definitionem, probat ex ea, quod si antecedens est possibile, et consequens, quod patet non esse intelligendum, nisi de potentia Logica. Et ad secundum dicendum, quod bene probat, quod divisio entis per *actum* et *potentiam* non est divisio generis per differentias essentia-

[Margin: Potentia logica stat cum actu.]

Quæ divisio est illa entis in potentiam, et actum. les, quod concedo. Sed est magis subjecti per passiones oppositas, quæ dicunt modum illius subjecti, qualis est divisio lineæ per lineas rectas et curvas. Ad tertium dicendum, quod procedit de potentia, quæ est principium, non quodcumque, sed passivum, de quo dicetur in quæstione sequenti. Ad quartum dicendum, quod licet ens in potentia non sit ens ita simpliciter, sicut ens in actu, sic ratio possibilis diminuat ens, non tamen omnino destruit rationem entis, bene autem tale determinans potest habere rationem dividentis; ita enim est in divisione entis per *unum* et *multum*, quia *multum* secundum suam formalem rationem, inquantum opponitur *uni*, diminuit ens, licet non omnino destruat. Sed si teneatur alia via
N. 7. superius dicta, de potentia omnino, quod destruit ens, et quod non est relatio, nisi rationis; tunc illud argumentum est concedendum, et est quasi divisio animalis, per *vivum* et *mortuum*, cum dividitur ens per *actum* et *potentiam*.

Divisio entis in potentiam, et actum sicut animalis in vivum, et mortuum.

Ad primum argumentum secundæ quæstionis, patet quod major est vera de correlativis, hîc tantum alterum est relativum. Ad secundum dicendum, quod minor est vera de potentia, ut est principium specialiter passivum, non de potentia opposita actui. Patet ex secundo notabili supra. Ad tertium, patebit in sequenti quæstione, quomodo potentia activa, inquantum principium, non absolute, sed secundum transmutativum dicitur ad passivum. Sed potentia, de qua prædictum est etiam, ut invenitur in potentia activa tantum, dicitur ad actum. Ad quartum posset dici, quod relatio potentiæ non est determinati generis, sed transcendens, et ita etiam posset dici de relatione principii et causæ, de quibus minus videtur, nec cadunt illæ rationes sub aliquo modo illorum, qui ponuntur in 5. hujus. Aliter potest dici, quod omnia transcendentia præter *ens* sunt determinati generis quidditative sumpta, licet denominative sumpta sint transcendentia, quia scilicet omnium denominant. De hoc quære in quarto hujus, in quæstione de Uno, an significet idem enti.

An unum uni tantum opponitur?

Relatio potentiæ prædicamentalis.

ANNOTATIONES.

Circa primam et secundam quæstionem noni libri de oppositione actus, et potentiæ t. c. 1. adverte, quod in hoc nono dilatat se mirum in modum de potentia quantum ad ejus entitatem, conditiones, extrema, oppositionem et divisionem multiplicem, et similiter per oppositum habetur notitia actus. Præmittit ergo divisionem potentiæ in communi valde notabilem fundamentalem, et ubique necessariam, quam tangit aliqualiter, licet non ita complete, 2. *dist. primi, part.* 2. *et* 7. *dist. ejusdem, et* 7. *et* 12. *dist.* 2. *et* 27. *quæst. super lib. Elenchorum.* 13.

Deinde respondet resolute ad quæstionem, et ultimo movet dubia de potentia Metaphysica, et solvit valde subtiliter, nullibi altius quam hîc habentur; valde enim resolute scribit in hoc nono et clare, et doctrinaliter, ideo plerumque ad dicta hîc se remittit, et in hac Metaphysica, et alibi.

Infra cum dicit ibi : *Sed de fundamento ejus qualem entitatem*, etc. vide ad illam difficultatem, 1. *d.* 2. *q.* 1. *et* 2. *et d.* 36. *primi*, *et* 53. quære Franc. Mayr. *d.*42.

et 46. *d. primi*, *Conflat. et* P. de A. *in* 2. *d.* 3. *q.* 1. et alios antiquos et modernos, ut nosti.

Adverte consequenter ad illos duos modos dicendi de relatione potentiæ : an scilicet sit realis vel rationis, quorum quilibet est probabilis et subtilis, quære in quodlibeto *q.* 13. optime ad propositum, et supra *cap. de ad aliquid.*

Consequenter adducit divisiones speciales potentiæ Metaphysicæ seu objectivæ, et potentiæ formalis physicæ seu subjectivæ, et addit sex notanda seu considerationes de eis, ubi mira solertia laborat ; in re enim subtilissima, et minimæ entitatis cognoscitur subtilis, et facillime difficillima pertractat. Nemo profecto, nec antiquus, nec modernus reperitur in talibus taliter se dilatasse, spiritus procul dubio sapientiæ calamo affuit. Tota littera est bene ordinata et correcta, quare legatur audacter.

Quod quidem igitur multipliciter potentia, et posse determinatum est a nobis in aliis. Harum autem quæcumque quidem æquivoce dicuntur potentiæ prætermittantur. *Text. commenti.* 2.

QUÆSTIO III.

Utrum potentia, ut dicit principium, sufficienter dividatur a Philosopho?

Arist. *lib.* 5. Metaph. *c.* 12. *Text.* 17. *et hîc c.* 5. *Text.* 2. Albertus Mag. 5. *hujus tract.* 2. *c.* 13. *et* 14. *et hîc tract.* 1. *c.* 2. D. Thom. *hîc lect.* 1. Sonc. *q.* 6. Flandria *q.* 1. *art.* 3. Fons. *c.* 1. *q.* 2. *sect.* 1. *et* 2. Suarez *Disp.* 43. *Met. sect.* 1.

1. Et videtur quod non, quia sicut generans primo generat, non autem forma qua generat, ita videtur illud esse primo principium, quod principiat, non quo principiat; ergo insufficienter Aristoteles dividit principium, cum non dividat nisi in illa quibus principia principiant, ut ex modis quos ponit, patet. Confirmatur, quia cum principium *quod* et *quo*, non sint idem simpliciter, videtur quod propria relatio utriusque ad principiatum sit alia, quia relatio diversificatur secundum diversitatem fundamenti. Item, de actione et passione considerat Naturalis, sicut patet ex 3. Physicorum t. c. 15. et 1. de Generatione, t. c. 46. ergo et de principio activo et passivo; vel ergo nulla potentia, ut est principium, pertinet ad Metaphysicum; vel est alia potentia præter modos hîc positos qui omnes pertinent ad agere et pati. Item, non videtur alia potentia, quæ est principium bene faciendi et patiendi ab illa, quæ est simpliciter principium faciendi et patiendi; ergo male distinguitur ab illa. Antecedens probatur, quia sicut potentia est principium absolute, ita bona sive perfecta potentia est principium bene ; potentia autem, et potentia perfecta non sunt alia potentia. Item, potentia motiva, sive quæ est principium resistendi transmutanti in pejus; aut est principium resistendi, quia est principium contra agendi, aut præcise sine omni contra actione resistendi, quia est principium quiescendi in tali perfectione Exemplum de primo, calor intensus resistit frigido. Exemplum secundi, durities resistit scindenti. Si primo modo, non videtur alia potentia quam activa ; ergo male distinguitur contra eam. Si secundo modo, male poneretur sub potentia,

quia non est principium; nam non habet aliquod principiatum, nihil enim principiatur a duritie, per hoc quod dividens non potest durum dividere. Item, 5. hujus. t. c. 1. dicit Aristoteles quod quoties dicitur *causa*, toties et *principium*; ergo quatuor debent esse potentiæ correspondentes quatuor causis. Omnes autem hîc positæ videntur correspondere duabus scilicet agenti et materiali. Confirmatur ratio, sicut enim agens et materia habent propriam rationem principiandi, quare non similiter forma et finis? Ad oppositum est Aristoteles hîc, t. c. 2. et in 5. cap. de potentia, t. c. 17.

SCHOLIUM.

Resolvitur quæst. seq. num. 8. et argumenta hîc adducta ibi solvuntur a num. 9.

Quæcumque autem ad eamdem speciem, omnes principia quædam sunt, et ad primum unum dicuntur, quod est principium transmutationis in alio, inquantum aliud est. *Text. commenti* 2.

QUÆSTIO IV.

Utrum potentia activa bene describatur?

Arist. *hîc c.* 1. *text.* 2. *et lib.* 5. *hujus c.* 12. *text.* 17. D. Thom. *hîc lect.* 1. *et* 5. *hujus lect.* 14. Albert. Mag. *hîc tract.* 1. *c.* 2. Flandria *q.* 1. *art.* 3. *et* 5. *hujus q.* 13. *art.* 3. Fons. *lib.* 5. *hujus c.* 12. *et hic c.* 1. Suar. *disp.* 43. *Met. sect.* 1. Hurtad. *disp.* 2. *Phys. sect.* 2.

1. Primo contra hoc, quod dicitur principium, quia si est principium; ergo non agens non habet potentiam activam, consequens est falsum secundum Aristotelem 3. cap. t. c. 5. contra Megaricos. Probatio consequentiæ, non agens non habet principium in actu, quia illud simul est et non est cum principiato in actu, ex 5. hujus. t. c. 3. Nec habet principium in potentia, quia omnis potentia est ad aliquem actum ejus, quod est in potentia, sicut patet ex præcedentibus, tam de objectiva quam de subjectiva; non agens autem potens agere, non est in potentia ad aliquem actum sui, quia tunc transmutaretur quando ageret. Si dicatur, quod activum quando non agit, est in potentia ad actum alterius, puta affectus. Contra, in 1. de Somno et Vigilia, cap. 1. *Cujus est potentia ejus est actus*, et similiter sequitur tunc, quod potentia, de qua in præcedentibus dictum est, scilicet quæ opponitur actui, non sufficienter dividatur in potentiam objectivam et subjectivam; erit enim præter istas, potentia tertia non ad aliquem actum ipsius, quod est in potentia, sed ad aliquid aliud ab ipso. Item, contra hoc quod dicitur transmutandi aliud, quia ex hoc sequeretur, quod potentia creativa non esset activa, quia non transmutat aliud. Universaliter etiam sequeretur quod potentia activa non abstraheret a motu et mutatione, et ita nulla pertineret ad Metaphysicum, nec per consequens aliqua consideratio causæ efficientis ad ipsum pertineret. Item, tertio contra hoc, quod dicitur, *aliud*, primo arguitur sic: quia tunc omnis potentia activa esset factiva, quod videtur esse contra intentionem Aristotelis infra cap. 7. t. c. 16. dividentis potentiam in factivam et activam, cujus scilicet ultimus finis est

Cujus est potentia ejus actus.

usus, et non aliquid factum. Consequentia patet, nam activa stricte sumpta non transmutat aliud secundum Aristotelem ibidem, quia actio manet in agente. Item secundo, contra idem illud aliud est transmutabile, sicut patet; sed transmutabile non videtur ponendum in definitione potentiæ activæ, nisi tanquam correlativum, non est autem ejus correlativum, probo, quia omnis potentia dicitur ad actum; nulla igitur ad aliud correlativum. Si dicatur quod potentia, quæ dicitur ad actum, non est ista, quæ est principium, de qua modo est sermo, contra, saltem habet propositum, quia principium per se dicitur ad principiatum; transmutabile autem non est principiatum respectu potentiæ activæ, quia præsupponitur principiato ejus, ut ex ipso transmutabili illud principiatum causetur; ergo, etc. Consimiliter potest argui contra descriptionem potentiæ passivæ. Ad oppositum est Aristoteles.

SCHOLIUM I.

Explicat primo, quomodo quatuor genera causarum ad Metaphysicum spectant, et quomodo ad Physicum. Secundo, quomodo a relatione principiationis diversimode denominantur, principium et principians, illud ut *quo*, hoc ut *quod*, in simplicibus autem, *quod* et *quo*, re non distinguuntur. Vide in Doct. lib. Elench. q. 16. et super Porphyr. q. ult. quomodo sumuntur denominativa ab abstractis. Tertio, quod similiter sumitur potentialitas, potentia et potens, quorum primum est relatio, alia duo concreta ejus, ut *quo* et ut *quod*. Quarto, an ratio potentiæ tantum conveniat efficienti et materia, et licet quæstio sit de nomine, juxta Aristotelem affirmative respondendum est.

Hîc sunt videnda quatuor art. 1. Primo, quomodo potentia, ut principium dicitur, pertinet ad considerationem Metaphysici. Secundo, quid importatur nomine *potentiæ* sic sumptæ. Tertio, de divisione ejus. Quarto, de rationibus dividentium. De primo, sciendum quod cum *propter aliud esse, et esse propter quod aliud est*, sint conditiones entis absolute, non contracti ad Metaphysicum vel Naturalem, et illæ sint relationes causati et causæ, sequitur quod ad Metaphysicum pertinet constituere causam et causatum. Cumque quatuor genera causarum distinguant causam, per hoc quod causatum aliter est per quodlibet illorum, absque hoc quod descendatur ad motum vel quantitatem, sequitur, quod omnia genera causarum pertinent ad Metaphysicum. Conferre enim ad *esse* alicujus, ut pars essentialis ejus et hæc, sive actualis, sive potentialis, patet quod non contrahit ad motum. Et istæ sunt speciales rationes causæ formalis et materialis, de quibus tractat Philosophus in 8. t. c. 15. et quomodo ex eis fit unum, quia hoc actus, et illud potentia; omne etiam bonum, ad quod aliud ordinatur, patet quod non contrahit ad motum, et hæc est ratio causæ finalis, de qua loquitur Aristoteles in 12. t. c. 36. *Movet autem, ut amatum*, etc. et alibi t. c. 52. *perscrutandum autem, et qualiter habet totius natura bonum et optimum*. De efficiente videretur, quod non abstraheret a mutatione et motu, sed licet hoc verum esset quoad convertibilitatem in re, quod nullum esset efficiens quin

2.

Quatuor genera causarum pertinent ad Metaphysicum.

Efficiens abstrahit a motu.

efficeret per motum vel per mutationem, tamen de per se ratione efficientis, non est verum. Nam si intelligatur aliquid dare *esse*, sine hoc quod intelligatur aliquid moveri vel mutari, certum est quod dans *esse* tale, intelligitur habere rationem causæ respectu producti, et non alterius quam efficientis, sicut ratio unius quod est compositum ex actu et potentia secundum se, non contrahit ad motum, sed pertinet ad Metaphysicum, licet nunquam tale unum esset nisi per motum vel mutationem potentialis, ita in proposito. Prædicta tamen quatuor genera causarum contracta ad naturalitatem, puta inquantum sunt propter quæ aliquid habet *esse* naturale; vel inquantum propter illa modo naturali aliquid habet *esse*, pertinent ad considerationem Physici. Unde falsum est, ut videtur, aliquam causam excludere a consideratione Metaphysici, vel etiam Naturalis, licet diversimode eas considerent modo prædicto. Et sicut dictum est de causis, ita intelligendum est de principiis sive principiantibus, sine quibus alia principiant, cujusmodi dicuntur potentiæ, ut patebit in secundo argumento.

Quomodo quatuor causæ pertinent ad physicum.

3. De quo sciendum est, quod ab eodem abstracto quandoque dicuntur plura denominativa, quæ scilicet nata sunt denominare diversa, ad quæ diversa habet habitudinem illud, quod per abstractum signatur. Posset in multis exemplificari si prolixitas non obstaret, sic ab ista relatione scilicet quæ dicitur principiatio signata in abstracto, diversimode denominatur illud quod principiat, et illud quo princpiat, quia illud quo immediate, et illud quod mediate. Et secundum hoc possunt duo denominativa istis appropriari, ut scilicet illud quo dicatur principium, et illud quod dicitur principians, videtur autem principium esse quasi abstractum respectu ejus, quod est principians. Sicut enim calor est quo calidum est calidum, et ita respectu ejus abstractum, ita principium est quo principians principiat. Tamen secundum veritatem principium est denominativum, quia impossibile est relationem pure in abstracto significatam de aliquo absoluto prædicari, quia tunc diceretur in *quid* de ipso, calor autem dicitur esse principium, licet non principiatio. Patet itaque quod principium importat essentialiter relationem principiationis, et hoc in concreto, ut scilicet natum est concernere immediatum suum fundamentum, quod est *quo*, non autem remotum sive subjectum, quod non est *quo*. Et hoc intelligendum est ubi *quod* et *quo* distinguuntur aliquo modo realiter. In omnino autem simplicibus, ubi idem est re, *quod* et *quo*, tantum differens ratione, idem ibi dicitur principium et principians; sive autem idem dicatur principium et principians ut in simplicibus; sive aliud aliquo modo, ut in compositis, eamdem tamen relationem, quam principiatio importat, importat utrumque istorum concretorum, licet aliquo modo inquantum illa eadem diversimode concernit fundamentum et subjectum, sicut similitudo eadem denominat Socratem, qui

Ab eodem abstracto denominativa plura.

Principium est denominativum.

Aliquando idem principium, et principians

est similis secundum albedinem, et albedinem secundum quam est similis; si tamen esset aliquod concretum impositum, quo albedo posset denominari inquantum est quo aliquid assimilatur.

4. Consimiliter omnino dicendum est de potentialitate, potentia et potente, quod eamdem relationem important. Primum in abstracto, alia duo in concreto, sed diversimode secundum quod illa relatio nata est diversimode denominare fundamentum proximum, et remotum sive subjectum; sicut autem alia concreta communiter accipimus pro subjectis, inquantum habent tales formas, ita frequenter quando dicimus potentiam, non intelligimus de respectu, sed de illo in quo fundatur respectus, sed an potentia importet ita communem relationem, sicut principium sive causa, dubium est. Et hoc tangit tertium argumentum ad primam quæstionem. Diceret aliquis quod sic, et quod ita potentia convenit formæ et fini, sicut efficienti et materiæ, licet non sit consuetum illis causis attribuere nomen *potentiæ*, forte quia in eis non distinguitur *quod* et *quo*. De forma patet quod sit simplex; de fine similiter videtur, si finis ponatur operatio, cujus *esse* est simplex, sed tunc non videtur quod nomen *potentiæ* deberet attribui materiæ primæ, quia nec ibi distinguitur *quod* et *quo*, nisi forte ratione, sicut nec in forma, vel in fine. Aliter posset dici, quod secundum prædicta supra in principio solutionis primæ quæstionis, ab uno significato *potentiæ* videtur nomen translatum ad aliud significatum, propter convenientiam inter illa, quia scilicet nihil habet modum essendi potentialem formaliter, nisi quia aliquod principium est potentiale respectu ejus; principium autem potentiale respectu principiati, tantum potest esse duplex, scilicet efficiens et materia; forma enim nunquam præcedit compositum, nec per ipsum tanquam per principium potentiale, posset compositum esse in potentia; similiter, nec finis quantum ad *esse* in re. Et ideo forte, ut *potentia* signat principium, non est impositum generaliter omni principio sive causæ; sed tantum principio activo, quod est quo efficiens potest efficere, et principio passivo quod est quo ex aliquo potest fieri aliquid, et per utrumque istorum principiatum est in potentia. Non oportet contendere de nomine cui sit impositum, quia loquendum est ut plures ex 2. Topicor. cap. 6. Si quis velit primam viam tenere per dissuetudinem, excusatur, non oportet laborare ad contra arguendum. Secunda via videtur de intentione Philosophi, qui de ipsa potentia non loquitur, inquantum est principium, nisi ut pertinet ad duplex genus causæ, et ratio ad hoc assignata translatione videtur satis congrua.

Potentialitas dicit rem principii in abstracto, potentia, et potens in concreto.

Esse potentiam an convenit formæ et fini?

Loquendum ut plures.

SCHOLIUM II.

Principium dicit duos respectus, alterum ad principiatum, ad comprincipium alterum, et habet potentiam passivam, magis respectu comprincipiati; explicat actum tot modis sumi, quot potentia, et conditiones utriusque.

Sciendum tamen secundo, quan- 5.

tum ad istum articulum, quod principium non tantum habet relationem ad principiatum, et tale principium ad tale principiatum, puta efficiens ad effectum, materia ad materiatum; sed etiam unum principium respectum habet ad aliud principium, quia sive sint extrinseca sive intrinseca, hæc et illa mutuo nunquam causant, nisi inter se aliquo modo uniantur et concurrant, quia nulla una sufficit ad causandum illud, quod dependet a multis causis essentialiter. Quomodo vero quatuor causæ concurrunt in causando idem, et quomodo ordinantur essentialiter in causando, patet conclusione 9. cap. 2. in tractatu de primo principio. Et illæ duæ relationes sunt omnino alterius rationis, et possunt ambæ fundari in eodem absoluto, imo necessario fundantur quæ essentialius, vel prius, non est modo quæstio. Potentia ergo si importet illos duos respectus in quacumque causa, hoc est æquivoce, et pro utroque exprimendo, videtur nomen accipi quandoque ab Aristotele, verbi gratia, de potentia activa exemplificat 5. l. c. de ad Aliquid, t. c. 20. ut calefaciens ad hoc quod calefit, etc. Et paulo post, quod fecit ad factum, et facturum ad faciendum, sicut enim pater dicitur filii pater, constat quod calefactivum ad illud quod calefit, non dicitur ut principium ad principiatum, sed ut principium, puta activum ad passivum, ex quibus sequitur unum principiatum, ad quod ambo dicuntur; sed pater ad filium non sic dicitur, nec facturum ad faciendum ut ad principium, sed ut ad principiatum, et tamen ambo exempla ponit pro secundo modo ad aliquid, qui est secundum potentiam activam et passivam. In hoc etiam patet exemplum, quomodo principium passivum dicit Aristoteles habere potentiam passivam respectu alterius principii non respectu principiati, sed respectu etiam principiati habet potentiam, inquantum ex illo potest fieri principiatum. Unde in 7. cap. 3. t. c. 22. *hoc autem ex quo fit quam dicimus materiam*, etc. ibi, et 12. hujus, c. 1. t. c. 8. *Non solum secundum accidens ex ente fiunt omnia, potentia quidem ente, ex non ente vero actu,* etc. Et in 8. cap. 1. t. c. 3. *Materiam dico, quæ potestate est hoc aliquid*, est prædicatio sinodoica, quia est in potentia, ut sit pars ejus, quod est hoc aliquid, et per hoc totum hoc aliquid est in potentia, ut sic.

Principium dicit respectum ad principiatum, et ad principia.

Prius scripsit de primo principio.

Principium passivum habet potentiam passivam respectu comprincipii, a quo patitur, non respectu principiati.

6. Habet etiam passivum principium respectum ad formam, cum quo sicut cum principio intrinseco principiat principiatum. Et de hoc loquitur 8. lib. c. ultimo, t. c. 15. quod ideo unum est ex materia et forma, quia hoc actus, illud potentia, quod expositum est in ultima quæstione super octavum. Sed sicut hæc potentia in tertia significatione sumitur præter scilicet duas, secundum quarum unam nominat relationem principii passivi ad principiatum, et secundum aliam ad principium activum, ita et *actus*, quod est correlativum potentiæ illo modo sumptæ, æquivoce sumitur ab illa ratione actus, de qua dictum est in primis duabus quæstionibus, quæ scilicet opponitur potentiæ, ut modus entis op-

Actus tot modis sumitur ac potentia.

positus sibi. Nam actus illo modo dicitur de forma, inquantum refertur ad materiam cum qua principiat, et simul sunt potentia isto modo et actus, et sunt mutuo relativa, quia sicut potentia hoc modo est respectu alicujus actus, ita et iste actus est alicujus potentiæ actus. Tres conditiones oppositæ sunt in potentia et actu primo modo sumptis, quia nec unum est in principio respectu principii, inquantum principium, nec simul sunt, nec sunt mutua. Unde de primo actu intelligitur, quod forma est in actu quandoque, quandoque in potentia opposita actui, sicut et compositum. Sed de secundo actu et potentia, nunquam forma est in potentia, sed actus, etiam quando est in potentia primo modo, adhuc est actus secundo modo, non potentia. Compositum autem quandoque existit, licet non sit actus, tamen actus est modus entitàtis propriæ totius, non tantum entitatis formæ. Forte communiter non curatur de illa æquivocatione actus, propter hoc quod actus compositi primo modo principaliter est ab actu secundo modo, secundum commune dictum, licet non sit ab actu secundo modo, nisi inquantum ille est in actu primo modo.

[margin: ...res conditiones oppositæ potentiæ, et actui.]

SCHOLIUM III.

Potentiam sufficienter dividi in activam et passivam, quod optime explicat, et hoc quoad tertium articulum. Quoad quartum, docet definiri hic text. 2. potentiam activam, non per respectum ad principiatum, sed ad comprincipium, et non ad hoc, ut actuabile est, abstrahendo a motu. Unde prima definitio ejus, scilicet, *principium transmutandi aliud, inquantum aliud*, ad Physicum, non ad Metaphysicum spectat: ponit tamen duas definitiones ejusdem Metaphysicas, et tres potentiæ passivæ, quæ sunt satis claræ, juxta varios respectus, quos dicunt, jam explicatos; ex quibus habes responsionem ad quæstionem tertiam et quartam simul.

Ex dictis apparet tertius articulus, scilicet quod sufficienter dividitur potentia in activam et passivam prima divisione, et hoc intelligendo passivam triplicitatem æquivocam, scilicet ut dicit relationem primo ad principiatum passive; et secundo ad principium activum, non inquantum est activum acti, sed inquantum actu activum actuabilis, quia sic e converso refertur principium activum et passivum. Et tertio ad principium actuale, quod secum constituit compositum, faciendo unum cum ipso. Similiter intelligendo activam duplicitatem æquivocam, scilicet ad principiatum actu, et ad aliud principium actuabile. Tertiam, scilicet ad formam, forte non oportet ponere, quia sicut eadem relatio activi denominat formam agentis ut *quo*, etiam compositum ut *quod*, secundum dicta in principio secundi articuli; ita ex parte principiati potest dici, quod eadem relatio geniti convenit composito, ut quod respectu agentis et formæ ut *quo*, secundum quod tactum est in 7. in quæstione de generatione compositi. De relationibus istarum trium causarum ad finem non videtur multum necessarium ad propositum pertractare. q. 10.

[margin: 7. art. 3. Potentiam sufficienter dividi in activam et passivam.]

8\. Ex prædictis patet quartus articulus. Non enim definitur potentia activa, inquantum comparatur

[margin: art. 4. Potentia activa per comprinci]

pium definitur, non per effectum.

ad principiatum, et ideo nec per principiatum definitur, sed definitur inquantum comparatur ad aliud principium, non tamen in universali, inquantum actuabile, quomodo pertineret ad Metaphysicum, sed inquantum actuale, sic, scilicet transmutabile; unde et per transmutabile definitur, et ita illa definitio non est Metaphysica, nec potentiæ activæ Metaphysice consideratæ, sed Physica, et potentiæ physice consideratæ. Similiter de ratione potentiæ passivæ intelligendum est. Nec valet illa consequentia : in Metaphysica Aristoteles definit hoc sic; ergo hæc est definitio Metaphysica; multa enim in Metaphysica ponuntur pertinentia ad Physicam, et e converso. Qualiter enim aliter disputaret in 1. Physicor. text. com. 88. et inde, contra illam opinionem, quam dicit a Physico prætermittendam, nisi quia induit formam Metaphysici in arguendo ? Exempla possent alia multa adduci. Potest tamen excusari Aristoteles quare talem definitionem ponit, et non proprie Metaphysicam, forte quia potentia hoc modo descripta manifestior est. Et similiter ex hoc potest satis haberi ratio potentiæ activæ, metaphysice loquendo, dimittendo illud quod contrahit ad naturalitatem, et ponendo generalius quod pertinet ad Metaphysicum. Est autem potentia activa, secundum ejus unam significationem, metaphysice loquendo, principium agendi agibile, secundum aliam, principium actuandi actuabile. Potentia vero passiva, secundum unam ejus significationem, est principium, ex quo aliquid potest mutari ; secundum aliam, est principium actuandi passive ab actu activo; secundum aliam, est principium actuabile sive informabile ab actu, sive a principio actuali.

Multa in Metaph. tractantur physice, et e contra.

Potentia activa metaphysice definitur.

Ex prædictis patet solutio utriusque quæstionis, quomodo divisio est sufficiens, intelligendo tantum, quod sit principaliter in duo membra ; alia enim sub illis continentur, ut dicetur, respondendo ad quartum et ad quintum argumentum. Et pro secunda quæstione patet, quomodo descriptiones sunt convenientes, et quomodo debent intelligi.

SCHOLIUM IV.

Solvit argumenta quæstionis tertiæ, adducens optimam et variam doctrinam, multis applicabilem, ut noto in margine.

Ad primum argumentum primæ 9.
quæstionis patet, quod principium *quod* et *quo*, non distinguunt rationem principii, ex secundo articulo. Et cum confirmatur per diversitatem fundamenti, responsio patet ex eodem, quia tantum unum est fundamentum, et aliud subjectum. Ad secundum argumentum, actio secundum quod fundatur in motu, consideratur in 3. Physic. et in 1. de Generatione, adhuc particularius consideratur scilicet ut est inter contraria, non ut inter terminos tantum, sed ut agens contrariatur patienti, ut patet ibi; quod non oportet accidere, nisi in alteratione univoca, vel generatione univoca, extendendo *contrarietatem* ad formas substantiales. Ratio actionis abstractior est, secundum quod

Actio, u[t] fundetu[r] in motu aliter a Physico, aliter tract. (Generat[io]ne consi[de]ratur.

per *agere* intelligitur dare *esse*, secundum quod satis expositum est in primo articulo; et ab actione sic abstracta, dicitur potentia activa, ut per se pertinet ad Metaphysicum, sed ut sic abstrahitur, hæc non definitur, ut dictum est in 4. artic. Cum ergo arguitur, quod aliquis modus est præter illos, qui pertinent ad *agere* et *pati*, si intelligatur *agere* et *pati* stricte, concedo; si abstracte, non oportet, ut dictum est, quia et illic sic sunt de consideratione Metaphysici. Ad tertium patet in secunda parte secundi articuli, quare non distinguitur potentia in tot, in quot et causa. Ad quartum dico, quod in actione quacumque bonitas naturalis est a bonitate principii, et ideo sicut procedit argumentum, concedo, quod potentia agendi sic, non est aliud a potentia agendi, sed continetur sub ea. Et quod Aristoteles non posuerit istum modum, tanquam distinctum a primis in re, sed forte propter loquentes, qui appropriabant potentiam ad bene, sicut nomen impositum communi, potest æquivoce appropriari contento, patet in fine secundi cap. hujus 9. t. c. 4. *Ipsius bene potentiam sequitur ea, quæ est solum faciendi, et non e converso*, etc. Quandoque autem est in actione aliqua bonitas accidentalis, et ista potest esse ab alio principio, quam a quo est actio, sicut ponitur bonitas moralis in actu nostro a virtute, non a potentia tantum, a qua est actio secundum substantiam. Et sicut in saltando bonitas accidentalis est ab arte, qua quis scit corpus apte movere, licet ipsa motio sit a virtute naturali, sed quomodocumque sit aliud principium hujus et illius absolutum, hoc ad propositum pertinet, quod principium activum bonitatis in actione, sive ut *quod*, sive ut *quo*, non est modus principii distinctus contra principium actionis in communi, licet quandoque sit aliud realiter ab aliquo determinato principio determinatæ actionis. Ad quintum dicendum, quod potentia immotiva a corruptione, dicitur utroque modo tacto in arguendo. Et quando est primo modo, concedo, quod non est nisi quædam specialis potentia activa, inquantum scilicet comparatur ad corruptionem. Quando autem est secundo modo, tunc dico, quod non accipitur *potentia* positive, sicut probat argumentum, sed privative scilicet pro carentia principii passivi a corruptivo. Et hoc videtur dicere Aristoteles in 5. cap. de Potentia, text. c. 17. aliquando pro *habere aliquid*, videtur tale esse, aliquando pro *privari*, loquitur de posse corrumpi. Sed eodem modo potest dici de non posse corrumpi, quod aliquando est tale pro *habere aliquid*, ut in primo modo; aliquando pro *privari*, ut in secundo modo, licet illud *privari* non sit quandoque sine hoc, quod habeatur aliqua perfectio contraria illi quo privatur, vel contraria simpliciter, vel contraria quantum ad actum patiendi corruptionem.

[Margin notes: ...ctio quomodo ad Metaph. spectat? — N. 4. — 10. Bonitas moralis potest esse ab alio a principio actionis. — non est alterius rationis a principio, ut sic. — Potentia pure resistentiæ, est carentia principii passivi.]

SCHOLIUM V.

Habet optimam doctrinam multis deservientem in solutione argumentorum secundæ, id est, quartæ quæstionis. Præmittit potentiam, ut opponitur actui, sufficienter dividi in objectivam et subjectivam, quas

explicuit q. 2. n. 8. intelligendo per *subjectivam*, subjectum tam informabile quam denominabile, quale est principium activum. Ad primum explicat bene id, *cujus est potentia, ejus est actus*, non habere locum in potentia factiva. Aliter etiam illud explicat, aliter etiam salvat sufficientiam illius divisionis. Ad tertium, optime explicat, quomodo potentia activa, etiam quando agit in se, agit in se, tanquam in aliud. Quod dicit intellectionem esse aliquid absolutum, habet 1. d. 3. q. 6. n. ?. et q. 8. n. 10. et d. 6. num. 3. et passim idem ait de omnibus operationibus.

11. Ad argumenta secundæ quæstionis. Primum tangit difficultatem hanc, quomodo potentia, ut opponitur actui, potest applicari principio activo. Non enim negandum est illud quandoque in potentia ad principiandum, alioquin sicut arguitur, et bene, non agens non posset agere. Quod si hoc nomen *principium* importet aptitudinem ad principiandum, tunc quandocumque est in actu primo, est actu principium, sed quandoque in potentia principians. Si autem nomen *principii* importet idem quod actu principians, tunc quando est in potentia ad actum secundum, est in potentia principium. Hoc modo universaliter dicendum est de aliis principiis, et si nunquam sint in potentia principia, si non significant primo modo dicto possunt tamen omnia esse in potentia principia, saltem illa, quæ possunt præcedere tempore sua principiata, quæ sunt duo, ut dictum est in 2. artic. solutionis. Sed de activo, quia non recipit, est difficultas, quomodo est in potentia principians. Patet autem quomodo potentia opposita actui applicetur potentiæ passivæ ex distinctione

Principium, aptitudinem; principians actum, dicit.

potentiæ in objectivam et subjectivam, posita in prima solutione. Et est dicendum de activo, quod licet quando non agit, non sit in potentia subjectiva, stricte sumpta, prout scilicet talis potentia est subjectivi informabilis, est tamen in potentia subjectiva, extendendo eam ad subjectum denominabile; activum enim est denominabile ab actu, ad quem est ista potentia, licet illo actu non sit informabile. Et hoc modo potest teneri, quod potentia opposita actui, sufficienter dividitur in objectivam et subjectivam, intelligendo subjectivam continere sub se utramque prædictam scilicet stricte, et large sumptam. Tunc ad illa, quæ objiciuntur contra responsionem supra. Ad primum de Somno, quod non oportet actum esse ejusdem formaliter, cujus potentia est formaliter, nisi tantum in passivis vel activis stricte sumptis contra factivas; sensus autem de quo, et cujus actu ibi loquitur, aut est passivus, aut activus stricte. Aliter posset dici, quod loquitur de potentia, ut est principium, sicut patet consideranti intentionem ejus, non de potentia opposita actui. Sed ista secunda responsio, non sufficit sine prima, quæ dicit in quibus actus est ejus cujus est potentia, in factivo autem non est ejus, nisi ut subjecti denominabilis tantum. Cum arguitur secundo, quod divisio non est sufficiens potentiæ in potentiam subjectivam et objectivam, respondeo, verum est sumendo subjectivam stricte secundum quod ista est vera : omnis potentia subjectiva est ad aliquod *esse* for-

q. 2. n. 3.

Potentia opposita actui sufficienter dividitur in objectivam et subjectivam. Cujus est potentia, ejus est actus, exponitur.

male illius, in quo est illa potentia; est tamen sufficiens extendendo *subjectivam* ad subjectum denominabile et informabile. Et sic oportet propositionem illam sic exponere hoc modo, quod omnis potentia subjectiva est ad aliquod *esse*, vel formale vel denominativum, saltem ejus in quo est potentia.

12. Alio modo respondetur tenendo, quod divisio potentiæ oppositæ actui, est sufficiens in objectivam et subjectivam stricte sumptam, et tamen quod potentia subjectiva applicatur potentiæ activæ, et est ad aliquod *esse* ejus non absolutum, sed ad relationem actualem, quæ sibi inerit quando aget, et prius non inest; sed sic oporteret ponere objectivam ad productum naturaliter præcedere potentiam ante actum, ut applicatur potentiæ activæ, quia non videtur aliqua potentia esse ad relationem, nisi quia eadem, alia aliquo modo est prius ad absolutum; sicut nec mutatio est ad relationem, nisi quia prius ad aliud absolutum, vel in eodem, vel in alio, ad quod est talis relatio. Si autem negatur illa divisio potentiæ in objectivam et subjectivam extendere se ad activam, et tamen esse sufficiens, ut potentia opposita actui applicetur potentiæ passivæ; tunc potest dici, tertio modo respondendo, quod quando potentia activa est in potentia ad agendum, non est in potentia ad aliquem actum sui, sed ad aliquem actum ab illo; nec illa propositio : *Cujus est potentia ejus est actus*, facit contra hoc, quia sicut potentia est ejus, non ut in *fieri*, sed ut ab illo fiendi, ita actus est ejus, quia ab ipso.

Ad secundum argumentum, patet per prædicta in 4. artic. Ad tertium dicendum, quod ponit in definitione aliud, aut inquantum aliud. Et quare ita distinguit, innuit in 5. ubi statim subdit : *Ars medicinalis potestas ens existet in sanato, sed non inquantum sanatum.* Unde dicendum, quod activa stricte sumpta vere est activa, et quando elicitur actio immanens vere in eliciendo eam, est actio, ita perfecte habens quidquid est de ratione actionis, et forte verius, quam transiens. Agens tamen ista non transmutat stricte sumendo *transmutare*, prout dicitur esse ad actum primum tantum, nec transmutat aliud, sed idem subjecto, inquantum aliud, sicut magis patebit infra q. 14. Et ideo ratio hîc posita scilicet transmutativum esse non convenit proprie activæ potentiæ stricte sumptæ. Ratio tamen Metaphysica scilicet actuativum esse, vere sibi convenit, nam actus secundus, secundum quod sic actuabile in actu per ipsum, vere est actus et perfectus, licet non talis, quod sit proprie transmutationis terminus. Sed quare non est terminus transmutationis, cum sit natura alia a subjecto in quo recipitur? Diceret aliquis, quod propter hoc non terminat transmutationem, quia est actio, et ad actionem non est transmutatio ex 5. Physicor. t. c. 10. Sed aliter dico, quod intellectio licet dicatur communiter actio vel operatio, sive actus secundus, vere tamen est terminus actionis propriæ, prout

Text. com. 17.

Actio immanens, vera actio, sed non transmutat aliud.

Intellectio est qualitas absoluta 1. d. 3. q. 6. n. 3.

scilicet actio est in Prædicamento Actionis, et est essentia aliqua absoluta, licet in ipsa necessario fundetur respectus. Illam autem actionem proprie dictam, cujus intellectio est terminus, designamus communiter per hoc, quod est *elicere* ; intellectionem enim elicit intellectus, non autem intellectione aliquid agit, et est exemplum ; calor enim natura absoluta terminans calefactionem, prout *calefactio* notat proprie actionem, qua actione calor fit sive producitur, et quæ actio proprie non producitur. Sed quare non dicitur calefactio elici, sicut etiam dicitur intellectio? Respondeo non est utrobique sermo forte æque proprius. Sed illud de calefactione intelligitur forte, inquantum ipsa est eadem realiter calori producto, et non secundum propriam rationem calefactionis, sicut ex alia parte intelligitur de intellectione secundum propriam ejus rationem ; aut forte æquivocatur vocabulum *eliciendi* ad notandum habitudinem principii activi ad productivum in intellectione, et ad productionem in calefactione ; proprie ergo mutatio est, quando insit intellectui intellectio, sed non quæ est terminus motus, qualis est communiter ad formas, quæ communiter vocantur *actus primi*. Ad quartum argumentum, patet per supradicta.

Calefactio an elicitur, ut intellectio ?

ANNOTATIONES.
ad Quæst. 3. *et* 4.

13. Sequuntur tertia et quarta quæstio de divisionibus et descriptionibus potentiæ, pro principio acceptæ, t. c. 2. quæ notabiles, et doctrinales, atque subtilissimæ sunt. Ad quas solvendas præmittit quatuor articulos. Ex quibus breviter elicit quid tenendum sit ad utramque quæstionem. Ubi adverte qualiter in primo articulo ostendit quatuor causas pertinere ad considerationem Metaphysici, ut alibi sæpe habet. Vide in Theorematibus, et 8. *d*. 1. *in Reportatis*, *et super* 5. *Metaphysicæ*, *et primo in expositione*, et quod ibi tangit de efficiente, vide 1. *d*. 2. *q*. 2. *et* 3. *et* 30. *d*. 1. et alibi sæpe. Quære abstractiones Francisc. Mayr. ut nosti plerumque ad propositum.

Consequenter in secundo articulo part. 1. adverte diligenter ad illum discursum de diversitate concretorum ab eodem abstracto sumptorum. Quære super lib. Elenchorum *q*. 16. et super Porphyr. *q*. *ultima*, et in primo *d*. 5. *q*. 1. *et in* 4. *d*. 11. *q*. 1. *et d*. 12. *q*. 1. et supra 4. hujus, et alibi, ut in Theorematibus ad propositum, sed instantias exclude de identitate concreti et abstracti in doctrina hujus ; quomodo ergo unum multiplex, et aliud simplex supra tetigi, est enim multiplicitas connotationis non significationis.

Duos modos dicendi ibi de forma et fine an recte conveniat eis nomen *potentiæ* pro principio bene ponderabis, quia subtiles, et quotationem de primo principio, ex qua inferre potes illum tractatum, et per consequens Theoremata præcessisse has quæstiones Metaphysicæ, licet aliquando ibi se remittat ad has, sed hoc ibidem pertractabo.

Cum parum post dicit : *quæ essentialius, vel prius non est modo quæstio,* ad hoc vide notanter supra, *q*. *finali*. 8. *lib*. *et in* 2. *dist*. 1. *q*. 4. *ad finem*, et infra hic *art*. 4. *aliqualiter*, *et q*. *sequente ad plenum*, *et alibi*, et totum quod sequitur valde doctrinaliter ex fundamentis Aristotelis et synderesi Scotica menti imprime,

et de æquivocatione potentiæ activæ et passivæ, et rationibus earum, et qualiter definitiones in Metaphysica assignatæ non semper sunt Metaphysicæ, nec in Physica Physicæ, et similiter de Logica, et aliis facultatibus potest dici. Unde poteris elicere multa, et maxime de consideratione Metaphysici in universali, videlicet vel in particulari, per hæc enim dicta multa evaduntur et declarantur difficilia.

Infra pro solutione 2. principalis, primæ quæstionis nota ea, quæ dicit conformiter in 2. *d.* 2. *q.* 10. de varia consideratione Arist. in diversis locis de actione, et sic de aliis. Cæteras solutiones sequentes succo plenas ponderabis, et specialiter ad primum, et 3. 2. q. recurrendo ad loca conformia alibi, ut nosti. Vide 13. *et* 15. *q. quodlibeti, et* 3. *d.* 1. *q. finali* pro dictis ad illud 3. 2. q. 13. etiam *d.* 4. *q.* 1. *et* 27. *d.* 1. *in Reportatis* ad idem videatur.

QUÆSTIO V.

An potentia activa sive passiva inquantum prior est naturaliter principiato, includat essentialiter aliquem respectum?

Aver. *lib. de subst. orbis c.* 1. *et* 1. *Phys. com.* 70. D. Thom. 1. *Phys. circa text.* 64. *et* 1. *p. q.* 45. *art.* 8. *ad.* 2. Cajet. 1. *p. q.* 53. *art.* 3. Occham *in* 2. *dist.* 16. *q.* 23. Lichet. *ibid. q. unic.* Ferr. 4. *contra gent. c.* 66. Henric. *quodl.* 3. q. 14. *et quodl.* 14. *et q.* 1. Herv. *tract. de unit. form. c.* 13. *et in sum. art.* 35. *q.* 8. Greg. 2. *dist.* 12. Aureol. *ibid. q.* 1. *ad.* 6. Conimb. 1. *Phys. c.* 9. *q.* 8. Tolet. *q.* 14. Rub. *tract.* 1. *q.* 6. Fons. 1. *Met. c.* 7. *q.* 3. *sect.* 7. Suar. *disp.* 13. *Met. sect.* 8. *et disp.* 18. *sect.* 2. Hurtad. *disp.* 2. *Phys. sect.* 2.

1. Arguitur quod sic, quia idem absolutum potest esse in potentia activa respectu unius, et passiva respectu alterius; ergo inquantum est activum et passivum, non distinguitur per aliquid absolutum; si ergo distinguitur, distinguitur tantum per relationes; necesse autem est, ut videtur, quod distinguatur, quia alias principiatum non haberet principia propria priora se; ergo inquantum est prius naturaliter principiato includit relationem. Idem arguitur de potentiis activis inter se comparatis, nam tales plures possunt fundari in eodem absoluto, et oportet ponere distinctionem ipsarum, inquantum sunt priores principiatis, ut ostenditur per probationem præcedentem; ergo hæc est per relationes, quæ erunt eorum differentiæ, inquantum sunt priores.

Ad oppositum, si respectus includitur, hoc non est, ut ratio materialis, quia tunc præsupponeretur absoluto, sicut materiale formali; ergo includitur ut ratio formalis. Hoc videtur falsum, quod relatio sit formalis ratio principiandi aliquid, sicut etiam inconveniens est, quod sit formalis ratio terminandi principiationem.

SCHOLIUM 1.

Sententia Henrici quodl. 3. q. 14. et in sum. art. 57. q. 7. est affirmativa, et bene explicatur, de quo videri potest Doctor 2. d. 16. a num. 12. refutatur optime et clare.

Hîc dicitur, quod forma naturalis non est principium actionis, 2.
secundum quod est perfectio ejus in quo est, sed solummodo secundum quod habet respectum ad effectum. Quod potest ostendi, quia non est principium agendi, inquantum habet aliquem ordinem ad illud quod agit, vel in quod agit,

quia tali ordine amoto, aget; nihil ordo autem ille est relatio, sive respectus. Secundum hoc ponitur, quod potentiæ animæ non dicunt nisi eamdem essentiam animæ absolutam, cum diversis respectibus, ad diversa objecta et diversos actus, qui respectus oportet, quod cadant in ratione propria potentiarum, inquantum præcedunt actus, alioquin nulla distinctio præcederet in potentiis distinctionem actuum; quod videtur inconveniens, quia licet actus manifestent distinctionem potentiarum, non tamen eam causant, non enim quia differt intellectio a volitione, ideo differt intellectus a voluntate, sed magis e converso. Consimiliter etiam ponitur ex parte objectorum, quod differentia formalis objectorum naturaliter præcedit differentiam actuum, non autem est illa differentia prior per aliqua absoluta. Potest enim idem absolutum esse objectum plurium potentiarum; ergo est per respectus; ergo illi respectus erunt de ratione objectorum formalium, inquantum præcedunt naturaliter actus, et hoc respectu potentiarum passivarum, ut principia aliquo modo actuum.

3. Potentia activa, unius generis.

Contra ista arguitur, quod licet potens possit esse compositum et plura includere, tamen potentiam activam inquantum includit quidquid naturaliter præcedit principiatum, oportet esse rem unius generis, quia non est ens per accidens. Et si proterviendo diceretur posse esse agens, non tamen potest dici esse potentia activa, absolutum autem et respectus in eo fundatus, non sunt res unius generis; ergo præcise alterum est essentialiter potentia activa, non relatio tantum. Patet, tum, quia non est perfectior termino producto, nec æque perfecta, nec est principium assimilandi sibi passum, sed forma absoluta tantum; ergo illa præcise est potentia activa. Item, si aliqua relatio pertinet ad rationem potentiæ activæ, inquantum prior est naturaliter principiato; aut illa est relatio potentiæ ut importat rationem principii, aut potentiæ ut opponitur actui, quia non videtur aliam posse dari. Non secunda, quia illa non manet quando actu principiat; manet autem in principio quando principiat, quidquid est de ratione ejus, inquantum est prius naturaliter principiato. Propter idem etiam non potest dari, quod illa relatio sit relatio principii in potentia principiantis, quia nec illa manet; oportet ergo dare, quod relatio sit principii principiantis in actu. Sed hoc est inconveniens, nam illa simul natura est cum principiato, inquantum principiatum, cum sint correlativa, et posterior est natura eo quod est principiatum, hoc est, illo in quo fundatur relatio principiati, quia relatio principiati, quæ simul est cum relatione principiantis in actu, posterior est eodem, quod scilicet est principiatum, oporteret autem relationem intrinsecam potentiæ activæ esse priorem natura illo quod est principiatum; ergo omnino nulla relatio invenitur talis. Item, hoc videtur specialiter de potentia passiva, nam ipsa secundum illam rationem essentialem, est pars com-

Relatio non activa.

Potentia passiva tantum secundum abso-

lutum est prior principiato. positi, et perficitur a forma, quæ est altera pars secundum quam rationem est prior naturaliter principiato, ut tale principium, hoc autem est præcise sub ratione absoluta; sic enim immediate est pars compositi, et perficitur a forma, quia si aliqua relatio esset de ratione ejus inquantum est pars compositi, illa etiam relatio esset de ratione compositi, et ita nullum materiale esset essentialiter absolutum.

SCHOLIUM II.

Potentiam prout præcedit principiatum sumi tantum pro absoluto, ita quod nullus respectus in ea præcedat similem respectum in principiato, de quo Doctor 3. d. 15. § *Aliter potest dici*, n. 8. et 1.d.7.n. 9. solvit clare fundamentum primæ sententiæ. Facit longam digressionem de potentiis animæ, occasione positionis Henrici; tenet eas non distingui realiter ab anima, de quo fuse 2. d. 16. Explicat etiam optime, quando potentiæ diversæ habent necessario objecta diversa, resolvens id tantum locum habere in potentiis disparatis, non autem in subordinatis, quia in his quidquid est objectum potentiæ inferioris, est etiam superioris, etsi non e contra; quidquid enim percipit sensus particularis, percipit communis, et quidquid percipit sensus communis, percipit intellectus, sed non e converso, de quo vide eum 1. d. 3. q. 3. ad 1. pro opin. et 2. d. 24. q. unic.

4. Ideo dicitur aliter ad quæstionem, quod cum relatio quam importat hoc nomen *potentia* (sicut patet ex solutione tertiæ quæstionis) sit simul natura cum relatione principiati actu, actu; et potentia, potentia, ac per hoc illa ratio nullo modo sit prior naturaliter principiato. Ideo quando quæritur de potentia, ut est prior naturaliter principiato, necesse est quod hoc denominativum *potentia* accipiatur pro subjecto, quod denominat, non in sensu compositionis, quia nec sic est prior, sed in sensu divisionis; nec tamen pro isto quomodocumque, sed secundum illam rationem, secundum quam immediate recipit prædicationem hujus concreti potentia. Et iste modus loquendi visitatus est in ista materia de potentia, principio, et causa; sic enim hæc est vera: *Causa naturaliter prior est causato, et principium principiato*, et non aliter. Hoc modo intelligendo quæstionem, dicitur, quod nihil est de ratione potentiæ, nisi absoluta aliqua essentia, in qua immediate fundatur aliquis respectus ad principiatum, ita quod nullus respectus præcedit in actu ipsam principiationem, per quam quasi determinetur ad principiandum; sed ab absoluto sine omni respectu præcedente est effectus absolutus, quo posito posterius natura sequitur relatio actualis mutua principiati ad principium, quæ in neutro esse potuit, altero extremo non posito, ut argutum est prius in 2. argumento contra primam opinionem. Confirmatur etiam hæc positio: si enim in essentia absoluta, puta in calore non posset immediate fundari relatio principiantis, ut scilicet sine respectu prædeterminante non principiaret, quæro de illo respectu ad quid est? patet quod ad aliquid extra, imo ad idem ad quod est post principiationem relatio principiantis; et tunc ad quid ponentur duæ relationes simul ejusdem ad idem, et secundum eumdem modum relationis? Aut si non sunt Relatio non determinat potentiam.

duæ, sed una, quomodo una præcedit aliam natura, et quasi fundamentum ejus? Nam quidquid est de ratione potentiæ, inquantum prius est naturaliter principiato, totum videtur esse de ratione fundamenti relationis ipsius principii, quando principiat aliquod principiatum. Nec potest dici, quod una tantum præcedit aliam tempore, quia patet quod agens habens actionem coævam sibi, ita determinatur, et habet quidquid requiritur ad talem determinationem, sicut agens præcedens tempore actionem suam; ergo relatio determinans si qua est, non oportet quod præcedat tempore, sed tantum natura, quod videtur inconveniens, secundum prius deducta.

5. Causa quomodo prior effectu, et simul cum eo?

Ad illa, quæ dicuntur pro prima opinione, respondeo, quod primo accipitur de forma naturali, dicitur quod causa secundum quod causa prior est causato, et causa secundum quod causa simul est cum causato, utraque vera est. Sed prima, si reduplicaretur illud absolutum, quod est immediatum fundamentum relationis; secunda, si reduplicetur relatio; sic si reduplicetur respectus, cum dicitur, *secundum quod respectum habet ad effectum*, sicut videtur propositio sonare; negatur simpliciter illa propositio, et eodem modo negatur illa per quam probatur, inquantum habet ordinem. Et cum probatur, amoto isto nihil aget, fallacia consequentis est : coloratum sine quantitate non primo videtur; ergo inquantum quantum primo videtur. Plus enim requiritur ad hoc, quod aliquid pertinet ad rationem essentialem alicujus, quam quod sine illo non possit esse; sic nunquam aliquid est activum, nisi natum sit habere ordinem ad aliquid extra se; nec tamen ille ordo essentialis est actio, ut modo loquimur, hoc est, in quantum est prius naturaliter acto.

Sed numquid forma, inquantum perficit illud in quo est, est principium agendi? Respondeo, quod hoc conceditur, si reduplicetur formalis ratio activi; tamen illud *perficere* præcedit forte naturaliter *agere*, quando conveniunt eidem formæ. Possunt enim relationes in eodem absoluto, ordine quodam fundari, ut sic hîc prior sit comparatio actus, quam est de se ad illud actuabile, cui det *esse* primum, quam ad agibile ab ipso, licet per potentiam divinam prima comparatio actualis possit tolli stante secunda.

Forma prius perficit id in quo est, quam reddat activum.

Ad illud, quod additur de potentiis animæ, dicitur quod si *potentia* intelligatur aggregatum ex absoluto et respectivo, isto modo distinguitur per respectus formaliter. Sed sic non sunt priores naturaliter actibus, proportionaliter accipiendo respectum principii in anima, et in actibus respectum principiati scilicet si actu, actu; si potentia, potentia. Si autem per *potentiam animæ* intelligatur illa perfectio, quæ præcedit naturaliter actum sicut ratio elicitiva actus, sive receptiva motionis objecti, illa præcise dicit absolutum. Et tunc tenendo, quod potentiæ sint idem cum essentia, vel differrent præcise, sicut diversæ rationes perfe-

Potentia animæ est absolutum.

ctionales in eodem unitive contentæ, de qua differentia dictum est in 4. hujus, quæstione de Uno; vel nullo modo realiter differunt, sed tantum intentione vel ratione. Sed nec talis differentia, cum sit completive in intellectu, et non in re, nisi in potentia, præcedat naturaliter differentiam actuum. Quod si quæritur quomodo ab eodem omnino indistincto, inquantum est principium, possunt immediate esse plura? Licet posset evadi ponendo aliquos actus animæ esse ab objectis, non tamen oportet sic fugere.

q. 2. Potentiæ animæ quomodo distinguuntur ab ipsa?

6. Generaliter respondeo, nisi procedetur in infinitum in entibus, oportet multitudinem reduci ad unitatem, et in proposito est responsio specialis, et in similibus. Si enim una forma limitata ad unam operationem potest esse sufficiens principium ejus, et quantum ad entitatem, et quantum ad distinctionem; et alia alterius forma illimitata aliquo modo respectu istarum, quæ per hoc quod potest in aliam operationem, nihil minus potest in istam, potest in utramque, et quantum ad entitatem, et quantum ad distinctionem earum, sicut et duæ possent. Quod si arguitur, quod major diversitas non est ab omnino uno, nisi mediante diversitate minori; ergo nec diversitas actuum, quæ tanta est, nisi mediante diversitate minori potentiarum. Responsio, hoc arguit contra hypothesim, quæ hîc supponitur de identitate potentiæ cum essentia, quam quæstionem non oportet disputare, perinde enim esset ad propositum, si potentiæ ponerentur accidentia absoluta, semper enim æque tenetur conclusio principalis hujus quæstionis. Potest tamen dici, qui vult respondere ad majorem argumenti jam facti, quod vera est, ubi est ordo essentialis minoris diversitatis ad majorem, sic non est in proposito, quia quodcumque ens perfectum immediatum ordinem habet ad propriam operationem. Et sic ens perfectius in istis inferioribus ad plures operationes, quarum forma sua est principium sine alia diversitate media, sicut si esset unius principium sine medio. Est ergo major præcise vera in illis minus diversis, quorum singulum natum esset præcedere singulum majoris diversitatis, non ubi nullum si esset singulum præcederet aliquod singulum, sicut ponitur hîc.

Multitudo reducenda ad unum.

7. quæst. 3. Ad illud, quod additur de objectis, licet hoc tactum sit 6. hujus, in quæstione de Ente et Vero; potest tamen dici, sicut dictum est de potentiis animæ, quod si idem absolutum est objectum, nullus respectus pertinet ad essentialem rationem objecti, quia, ut ibi tactum est, ante omnem respectum potest intelligi absolutum, et impossibile est intelligi, quod non includit rationem formalem objecti primi intelligibilis, si quod est primum commune. Et cum quæritur de distinctione objectorum, responsio, illa nullo modo est per respectus, inquantum formaliter sunt objecta, sed respectus consequuntur actus circa illa, si actu, actu; si potentia, potentia. Distinguitur ergo, vel ut perfectiones uni- quæst. 2.

Distinctio objectorum an detur per respectus?

tive, ut dictum est in 4. de Uno, Vero et Bono, vel nullo modo, loquendo de intellectu et voluntate; potentiæ enim sensitivæ, patet quod habent objecta distincta, saltem aliquæ. Ubi breviter sciendum, quod duæ potentiæ invicem comparatæ tripliciter se possunt habere; vel ut omnino disparatæ; vel ut ordinatæ, et hoc vel sub, et supra in eodem genere; vel ordinatæ sicut potentiæ generis alterius. Exemplum primi, visus, auditus. Exemplum secundi, sensus particularis, sensus communis; similiter quicumque sensus respectu intellectus, qui omnes sunt in genere potentiæ cognitivæ. Exemplum tertii, quæcumque potentia cognoscitiva, et potentia appetitiva sibi correspondens. De solis primis verum est per se, quod diversæ potentiæ requirunt diversa objecta formalia, et patet quod ibi est diversitas in absolutis, non tantum per respectus. De secundis non est verum, nisi sic intelligendo quod prima objecta differant sicut subordinata, hoc est, quod potentiæ superioris objectum primum ad plura se extendat, quam objectum primum inferioris, tanquam per se objectum respectu superioris, licet non primum. Sicut enim album est per se objectum visus, non primum, sed coloratum sub quo continetur, sic quidquid ponitur objectum visus continetur sub objecto sensus communis, et quidquid sit primum objectum ejus, continetur sub objecto intellectus. Quia enim primum objectum potentiæ dicitur illud quod adæquat ipsam, et illud quod adæquat inferiorem, non adæquat superiorem, sed aliquid communius continens illud quod adæquat inferiorem, ideo oportet objecta prima esse subordinata modo prædicto. Nec in istis objectis per se, et non primis, percipit potentia superior tantum rationem sui primi objecti, sed etiam rationem propriam sui per se objecti, etiam perfectius quam inferior, cujus illud est primum objectum. Puta non tantum sensus communis in albedine vel colore, percipit confuse rationem qualitatis sensibilis, sed distincte rationem coloris, imo distinctius quam visus. Quomodo enim aliter judicaret differentiam coloris et saporis? Item, non tantum intellectus percipit albedinem inquantum ens, hoc est confuse rationem entis in albedine, sed distincte propriam rationem albedinis, et perfectius quam visus. Unde ista est falsa : quælibet potentia perfectius percipit suum primum objectum, quam aliqua alia percipiat ipsum, cujus alius non est primum objectum.

Potentiæ tripliciter ad se comparantur, 1. d. 3. q. 3. ad 1. pro opin. et 2. d. 24. q. un.

Potentia superior distinctius percipit objectum inferioris potentiæ, quam ipsa.

SCHOLIUM III.

Relinquit quasi sub dubio, an objectum voluntatis sit idem quod intellectus, quia non constat, quod æque late pateat voluntas ac intellectus, et similiter procedit 1. d. 3. q. 3. num. 22. et favet 4. d. 50. q. 2. et 3. d. 33. ubi dicit objectum voluntatis esse bonum verum vel apparens; sed 1. d. 1. quæst. 1. et 2. d. 23. num. 4. docet objectum voluntatis esse ens, vel bonum convertibile cum ente, et hîc in illam partem inclinat, explicans bene quomodo id non sit contra Arist. 2. de An. text. 33. de quo vide quæ dixi in supplemento de Anima disp. 2. sect. 3. et disp. 3. sect. 12.

De tertiis potest simpliciter ne- 8.

gari propositio, quia appetitiva videtur in idem tendere formaliter, quod apprehensum est. Quia si aliquis dicat omnem appetitionem respicere formaliter bonum sub aliqua ratione, jam videtur voluntas fieri particularior potentia ipso intellectu, quantum ad rationes in objectis, licet non quantum ad supposita objecta. Licet enim quodcumque suppositum sit verum, est etiam bonum; non tamen videbitur, quod omnem rationem in supposito possit voluntas habere pro per se objecto quam potest intellectus, quia non quidquid includit *ens* quidditative, includit *bonum* quidditative; nihil autem videtur per se objectum potentiæ, ut modo loquimur de per se objecto, non sicut loquitur Aristoteles in 2. de Anima de sensibili per se, nisi includit quidditative primum objectum ejusdem potentiæ. Et tunc quæcumque appetitiva cum hoc quod est alterius generis a cognoscitiva, si poneretur etiam subordinata cognitivæ, quantum ad rationem objectivam, licet non quantum ad communitatem in objecto respectu suppositorum; adhuc posset dici, quod non esset distinctio cognoscitivæ et appetitivæ per objecta, in quæ ambæ tendunt, quia eamdem rationem formalem objectivam respiciunt, licet illa respectu appetitivæ poneretur prima, respectu autem cognitivæ non prima, sed per se, aliter inquantum ignotum appeteretur. Sed esset differentia illarum potentiarum; vel nulla realis, inquantum præcedunt suos actus; vel aliunde quam ab objectis, juxta tacta prius de potentiis animæ.

Text. com. 63. et inde.

Objecta voluntatis, et intellectus an eadem ?

Quod dictum est de cognoscitiva et appetitiva, quod non habent alia objecta, non est contra Aristotelem quia 2. de Anima, c. 3. unde accipitur illa sententia de objectis et actibus, dicit sic : *Si oportet dicere quid intellectivum, sensitivum, et vegetativum, his adhuc priora opposita oportet considerare, ut de alimento sensibili et intelligibili.*

Text. com. 33.

Hoc non dicit si potentiæ animæ 9.
diversæ; ergo et objecta, licet innuat aliquo modo in exemplo suo; sed vult tantum, quod objectum prius est cognoscendum quam potentia, quia ex hoc cognoscimus animam habere virtutem talis operationis, quia circa tale operatur, non quod operatio sit causa essendi virtutis, nec in se, nec distinctionis, nec objectum per consequens, quia de objecto concludit Aristoteles mediante operatione, sed utrumque est causa innotescendi nobis distinctionem potentiarum; sed non loquitur ibi Aristoteles aliquid nec ex intentione, nec in exemplificando de potentia appetitiva comparata ad suam cognitivam, imo in eodem c. 3. *Potentiarum*, etc. vult in principio capituli, si sensitivum inest, et appetitivum. Et infra in eodem probando hoc, dicit *cui sensus, et lætitia, et tristitia*, et infra, quod animalibus habentibus tactum, intellige *etiam si sensum habeant, et appetitus insit.* Quomodo hæc essent vera, si potentia cognitiva et appetitiva haberent objecta disparata, sicut habent sensus diversi? maxime cum objectum sensus primi non præsupponeret ob-

Text. com. 27.

Text. com. 29.

Text. com. 22. Ab objectis causaliter non distinguuntur potentiæ, sed tanquam a signis, sed aliter possunt distingui licet objectum sit idem.

jectum appetitus, sed magis e converso. Quia etiam dicit Aristoteles ibi in 2. de Anima, c. 2. *Sensitivo esse et opinativo alterum, siquidem et sentire ab ipso opinari, similiter et aliorum unumquodque,* non est contra prædicta : bene enim sequitur, objecta prima sunt alia; ergo et potentiæ aliæ, sed e converso est fallacia consequentis. nam aliunde possunt potentiæ distingui, imo ab objectis, numquam causaliter distinguuntur; si autem a signo arguitur aliquorum distinctio, e converso non sequitur, quia sine istis signis possent distingui. Et exemplificari posset de motu et termino, quomodo diversitas termini bene concludit diversitatem motus, non e converso, quia multis viis aliunde quam a termino distinctis, potest idem terminus acquiri, patet in motu locali. Sed de exemplo isto, quia aliquibus videtur dubium, non oportet hîc disputare. Quod etiam dictum est in tota ista responsione, principaliter objecta scilicet non distingui per respectus, patet per Aristotelem 2. de Anima, text. com. 66. ubicumque enim assignat objectum proprium, illud est absolutum, non respectivum, ut de visu dicit, cujus est visus, color est, sed nec includit respectum; unde subdit, quod est visibile secundum se, non ratione, sed quoniam in se habet causam essendi visibile, hoc est, non prædicatur respectus de ipso primo modo, sed secundo.

Objecta non distinguuntur per respectus secundum Aristotelem.

Ad argumenta principalia patet ex dictis, quia sive idem absolutum fundet relationem potentiæ activæ et passivæ, sive duarum potentiarum activarum; vel præcise est in tali absoluto, inquantum est prius naturaliter principiato, differentia rationum perfectionalium unitive contentarum, vel nulla differentia realis. Et cum dicitur, tunc proprii principiati non esset proprium principium. Respondeo, quod approprietur sic, quod habeat in se totam perfectionem requisitam ad causationem hujus, hoc oportet, sed quod limitate tantum hujus, non hoc oportet, sicut superius dictum est; aliter enim causa universalis, non ita posset producere effectum determinatum, sicut et particularis ad talem effectum limitata. Quanto ergo causa indeterminatior est indeterminatione illimitationis, sive indeterminatione imperfectionis (sicut materia est indeterminata, quando est in potentia) tanto est determinatior, sicut oportet ad producendum effectum hæc est actualior.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio quinta de entitate potentiæ activæ et passivæ in illo priori, in quo præcedit principiatum, et non assignavimus ibi textum super quo fundaretur ista quæstio, nec octo sequentes, quia Doctor incidentaliter hîc disputat copiose de potentia, ultra ea quæ tangit Philosophus de ipsa, licet omnia possent in aliquibus locis textus, aut hîc, aut alibi oriri, quod consideret lector.

In principio solutionis recitat opinionem Henrici, *quodl.* 3. *q.* 14. *et q.* 3. *et in summa art.* 57. *q.* 7. quam impugnat notanter. In primo etiam *d.* 3. *et* 7. et in 2. *d.* 16. et alibi tangit eamdem opinionem et impugnat. Deinde ponit aliam, quam sequitur resolute et subtiliter, et

solvit motiva alterius viæ notanter valde. Ubi in solutione motivi de potentiis animæ et objectis earum, dilatat se suo modo, sicut alibi etiam tangit. Vide *in* 2. *ubi supra, et d.* 3. *et* 9. *ejusdem, et in primi d.* 3. *q.* 3. *et in quodlibeto q.* 9. *et* 13. *et in* 4. *d.* 44. *et* 45. *et* 49. *et supra* 1. *et* 7. *hujus,* et specialiter in 6. *q.* 3. et alibi sæpe ea quæ sunt ad hæc.

Concordat hîc, et confirmat, sicut et ubique omnia dicta fundamentis Aristotelis.

Textus est correctus in his tribus quæstionibus absque superfluitate et diminutione.

QUÆSTIO VI.

Utrum potentia activa fundatur in omni ente?

Trismegist. *in dialogo de communi et de regen. et silen. impos.* Philo Alexand. *lib. sacræ leg. allegor.* Averr. *hîc. com.* 7. *et lib.* 12. *com.* 18. Albertus. 2. *Phys. tract.* 2. c. 3. D. Thom. 1. *p. q.* 45 *art.* 8. *et in* 2. *dist.* 1. *q.* 1. *art.* 4. Petrus de Alliaco *in* 4. *q.* 1. Gabr. *ibid. dist.* 2. *q.* 1. *et* 3. Ferrar. 4. *cont. gent. c.* 66. Fons. 5. *Met. c.* 2. *q.* 6. *sect.* 1. *et sequent.* Suar. *disp.* 18. *Met. sect.* 2. Hurtad. *disp.* 9. *Phys. sect.* 2. *et* 3.

1. Et videtur quod sic, quia secundum Philosophum 4. Meteororum, t. c. 54. omnia determinata sunt operationibus, cujuslibet ergo entis est propria operatio. Confirmatur per Aristotelem 2. de Cœlo et Mundo, t. c. 17. ubi vult quod omne habens operationem, est propter suam operationem. Ex hoc arguitur, omne ens quod non est finis, est propter aliquem finem : Deus autem quia est ultimus finis, patet quod habet aliquam operationem; omne ergo aliud ex quo est propter finem, vel est propter operationem, et habetur propositum, vel propter aliquid aliud. Sed illud non est finis ejus, nisi quatenus attingit illud per aliquam operationem, ut videtur, et ita sequitur quod habebit operationem. Item, agere convenit alicui inquantum est in actu, et hoc perfectiori illo, quod debet causari, vel æque perfecto; sed quodlibet ens est in actu altero illorum modorum, respectu alicujus factibilis; ergo, etc. Minor probatur per locum a minori, quia quantumcumque imperfectum ens accipiatur, ipsum est in aliquo actu, qui ita perfectus est proportionabiliter respectu alicujus similis factibilis, sicut perfectior respectu perfectioris, verbi gratia, ita proportionabiliter perfectio relationis perfectioni alterius relationis similis ei, quod est dare relativum esse, sicut perfectio caloris perfectioni alterius caloris, quem causare potest. Item, species sensibiles et intelligibiles videntur imperfectissima entia; unde ex differentia ad omnia entia, quæ dicuntur realia, ista dicuntur intentiones vel entia intentionalia, sed istæ species videntur habere proprias operationes; tum in generando sibi similes; tum in movendo potentias cognitivas, secundum communiter potentes ipsas.

Contrarium videtur manifestum de omnibus entibus, præterquam de formis substantialibus aliquibus, et aliquibus qualitatibus, quæ solæ videntur activæ.

SCHOLIUM I.

Sententia asserens omnem formam esse activam, quatenus perficit suum materiale, rejicitur, tanquam abutens terminis, quia confundit efficientem cum causa formali,

cum tamen istæ non coincidant in idem numero.

2. Ad quæstionem, qui poneret quod actio prima cujuscumque formæ est in perficiendo suum proprium potentiale, haberet consequenter ponere, quod omnis forma est potentia activa, quia est principium perfectivum sui potentialis; et talis forte actio vocatur ab aliquo, ut ab Augustino, actio absoluta, sicut exemplificat 5. 14. 11. 9. Et a Philosopho de *lucere*, quod est operatio manens in agente, et cujus principium est ipsum luminosum formaliter per suam lucem, ita posset dici, quod *quantere* vel *quantitare*, ut ita loquar, est propria operatio quanti, et formaliter per quantitatem, et *durere* duri per duritiem.

Contra hanc opinionem non oportet disputare de nominibus, si habitudinem formæ ad materiam, quando ex eis fit unum, dicat esse actionem, loquitur ut vult. Philosophus autem de tali actione non est locutus, qui in 2. c. hujus credidit sufficienter dividere potentias activas in rationales et irrationales, de quibus tractat ibi, et c. 4. nihil autem loquitur comparando formam ad perfectibile. Præterea, omnis actio proprie dicta, de qua loquitur Philosophus, sive sit transiens sive immanens, talis est, quod per ipsam aliquid est ab agente, et aliud ab ipso; forma autem perficiendo materiam, nihil aliud a se causat in materia, quia ipsamet forma est perfectio propria materiæ, non tantum aliquid effectum a forma. Et propterea sicut forma, inquantum causa, aliam relationem essentialiter habet ad causatum, quam efficiens inquantum causa ejusdem causati, ita etiam ad quamcumque aliam causam concausantem, hæ duæ causæ comparentur, aliam habebunt relationem ad illam; ergo ad materiam alia est omnino relatio formæ et agentis; imo nec possent coincidere in idem numero, et per consequens sicut idem non potest esse agens et forma, respectu principiati, ita nec respectu alterius principii. Si aliquis vellet adducere auctoritates Aristotelis de actione de 3. Physicorum, et de primo de Generatione, quod agens et patiens sunt contraria, et quod tangunt se, et hujusmodi, multas posset habere, sed non debet immorari.

Text. com. 3.

Text. com. 10

Potentia dividitur in rationalem et irrationalem.

Forma perficiendo materiam, nihil aliud a se causat.

Alia relatio formæ, alia agentis ad materiam.

Text. com. 18. et inde. Text. com. 51. et circiter.

SCHOLIUM II.

Solam formam substantialem et qualitatem esse vere activas seu generativas sibi similium, non negat tamen alia aliquo modo esse activa, saltem quoad sui cognitionem, vel species. Quare autem forma est activa, et alia non, nulla est ratio, nisi quia hæc est hæc, et illa est illa; ita Doct. 1. d. 7. q. 1. n. 19. movet bonas difficultates, quas non solvit, sed puto eodem modo respondendum ad illas, videlicet quod nulla ratio in eis assignanda est. Vide loca Doctoris citata hîc a Mauritio.

Itaque hac opinione, tanquam abutente terminis, prætermissa, simpliciter tenendum est, quod non solum non in quocumque ente, sed nec in quacumque forma fundatur relatio potentiæ activæ; nec videtur difficultas in ostendendo quod ita sit, nam cæteris minus perfectis prætermissis, patet quod quantum, inquantum quantum, non assimilat sive adæquat sibi in quan- 3.

Solam substantiam, et qualitatem esse activas.

titate aliud quantum proximatum, prius inæquale, nec durum durat aliud prius non durum; activum autem sibi approximatum opposito modo se habens, statim transmutat, ut assimilet sibi circumscripto impedimento, apparet de calido. Ita potest argui, quod nulla forma activa est, nisi aliqua substantialis forte, et aliqua de genere Qualitatis.

Sed difficultas est in assignando *propter quid*, quare scilicet saltem actus primus, non quicumque est principium actus secundi, et hoc saltem respectu actus similis, cujus scilicet perfectio non excedit perfectionem talis actus, sicut tangit secunda ratio ad hanc quæstionem. Est et alia difficultas de actione, quæ est factio. Si quis velit extendere quæstionem, quare factio sive productio, simul convenit imperfectissimis substantiis, ut elementis, et parum ascendendo mixtis inanimatis non convenit; ultra ascendendo, mixtis animatis convenit communiter; ultra ascendendo, perfectioribus, ut intelligentiis sive corporibus cœlestibus non convenit; ita quod non videtur aliqua posse maxima universalis assignari, cui enti conveniat producere. Si medium sumitur ex perfectione, et perfectius magis produceret. Si ex imperfectione imperfectius magis produceret, utrumque videtur habere instantiam ex dictis. Et ad ista investigandum, potest dici primum, quod *propter quid* aliquid est activum.

Quomodo omne ens naturale operatur? Ad argumenta. Ad primum dicendum, quod entium naturalium per se existentium, de quibus videtur ibi loqui, sunt propriæ operationes, et hoc extendendo *operationem* ad quamcumque sive immanentem, sive transeuntem, sive etiam sit ad formam causandam, sive ad *ubi*, et sic grave habet operationem propriam tendere deorsum, quando est extra locum; quando etiam quiescit dicitur habere operationem et perfectiorem, quam quando movetur, de quo posset esse prolixa inquisitio, an sicut moveri a gravitate, ita et terminus scilicet illud ubi continue causetur a gravitate, quoniam grave quiescit, ut sic dicatur grave operari dum quiescit; sed operationem non videtur Aristoteles ita extendere 2. de Cœlo et Mundo, ubi vult quod imperfectum caret operatione. Et sic etiam in 2. de Generatione negatur gravitas esse qualitas activa. Non igitur in 4. Meteororum intelligit de *operatione* stricte, nec de quocumque ente, prout ens dividitur in substantiam et accidens, sed de ente per se, quod est suppositum substantiæ. Ad confirmationem rationis, quæ accipitur de 2. Cœli et Mundi potest dici, quod operatio est finis habentis operationem, sicut ibi vult, non habentis, non est. Et cum arguitur, tunc aliquid est finis, verum est, sed non est finis, nisi attingatur ab illo per operationem hujus.

Quomodo grave dicitur carere operatione. Text. com. 64. et inde.

Text. com. 8.

ANNOTATIONES.

4. Sequitur quæstio sexta, in qua et quinque sequentibus facit sermonem de fundamentis et terminis potentiæ activæ et passivæ, quæ omnes sex in aliquibus antiquis originalibus moventur simul, et

solvuntur sub una quæstione totali; sed ordo earum seorsum satis placet ut hic ordinantur, quæ quantæ utilitatis et singularis doctrinæ sint, res ipsa declarat.

Adducit opinionem antiquam satis singularem, quæ videtur quodammodo Augustini et Anselmi, quam quidam medicorum imitantur. Et brevibus eam impugnat. Et ponit propriam notanter.

Movet consequenter quasdam difficultates, quas non solvit hîc expresse, quære in Theorematibus, et in primo Reportationum, *d.* 7. *q.* 2. *et in* 2. *d.* 3. *q.* 7. *et in* 4. *d.* 1. *q.* 1. et supra ad finem 1. lib. in dubio litterali, et alibi plerumque ut nosti ad propositum, et quæstione sequente aliqualiter. Duo etiam ultima principalia solve consequenter, plura bene ponderando. Vide etiam in 4. d. 12. q. 3. et sequentibus aliqua ad hæc.

QUÆSTIO VII.

Utrum relatio potentiæ activæ fundetur immediate in substantia?

Arist. 2. *Phys. c.* 7. *text.* 71. D. Thom. 1. *p. q.* 77. *art.* 1. *et* 3. *p. q.* 77. *art.* 3. Major. *in* 4. *d.* 12. *q.* 3. Capr. *in* 1. *d.* 3. *q.* 3. *art.* 2. Cajet. 1. *p. q.* 77. *art.* 1. Ægid. *quodlib.* 3. *q.* 1. *ad* 2. Henric. *quodlib.* 14. *q.* 1. Herv. *quodlib.* 3. *p.* 11. Occham. 1. *in* 2. *q.* 23. Durand. *in* 1. *d.* 2. *q.* 2. Fons. 5. *Met. c.* 2. *q.* 6. *sect.* 2. Conimb. 2. *Phys. q.* 18. *art.* 2. Suar. *disp.* 18. *Met. sect.* 2. Rub. *tract. de causa efficienti. q.* 5. Hurt. *disp.* 9. *Phys. sect.* 3. *subject.* 2. Vide Scotum *in* 1. *dist.* 37. *et in* 4. *dist.* 17. *et in* 4. *dist.* 12. *q.* 3.

Videtur quod non, quia naturalis
1 potentia, vel impotentia est in secunda specie Qualitatis, secundum Aristotelem in Prædicamentis. Item, imperfectissimum non immediate acquirit summam perfectionem, sed mediante aliqua perfectione minori; ergo essentia substantiæ, quæ est imperfectissima, non statim acquirit perfectionem summam, quæ est operatio, sed prius aliquod accidens manens, quo ordinetur ad operationem. Item, in eodem genere sunt potentia et actus, omnis actio creaturæ est accidens. Confirmatur, in de Sensu et Sensato dicit Philosophus, ignis non agit inquantum ignis, sed inquantum calidus.

C. de qualitate.

Contra, potentia passiva prima sicut est ad primum ens, scilicet substantiam, ita fundatur in substantia, quæ est materia; ergo a simili potentia activa prima fundatur in substantia, quæ est forma.

SCHOLIUM.

Substantiam esse immediate activam probatur ratione a posteriori, priori, et auctoritate. Quod hîc ait, accidens non posse attingere productionem substantiæ, tractat 4. d. 1. q. 1. n. 18. d. 6. q. 5. d. 12. q. 3. et d. 13. q. 1. Quod ait, relationem fundari in substantia, habet 4. d. 6. q. 10. et qualitatem esse perfectiorem quantitate, (quod hîc dicit) d. 12. q. 2. n. 10. docet.

Ad quæstionem, omissa, propter
brevitatem, opinione contraria, 2.
cujus fundamenta tacta sunt in arguendo. Ad quæstionem dicendum est simpliciter, quod in forma substantiali fundatur relatio potentiæ activæ. Quod probatur ratione tripliciter, scilicet primo *quia*, deinde *propter quid*, et tertio auctoritate. Prima ratio talis est: Effectus non potest esse perfectior causa sua efficiente, sive sit efficiens æquivocum, quia tunc est perfectius effectu; sive univocum, quia tunc est æque perfectum cum effectu, substantia autem per se generatur; ergo per se efficiens

Effectus non est perfectior causa.

illius generationis est substantia, substantia autem non esset per se generans, nisi illud quo generat, esset forma substantialis. Si enim forma accidentalis sola generaret, substantia per accidens generaret. Respondetur, quod accidens agi in virtute substantiæ, et ideo effectus potest esse substantia. Verum est enim quod nullum agens in virtute propria producit perfectius se, tamen in virtute alterius perfectioris se potest. Contra, aut illud in cujus virtute agit, est causa efficiens effectus, aut non; si primo modo, habetur propositum, quia causa non est, in cujus virtute aliud agit, nisi inquantum substantia. Patet, et si est efficiens remotum, eo magis habetur propositum, quia causa quanto prior causato, verius causat, ex prima propositione de causis. Si secundo modo, ergo effectus perfectior est sua per se causa efficiente, nam illud, in virtute cujus agit, nullo modo est efficiens. Hoc etiam secundum membrum statim videtur inconveniens, quia in nullo genere causæ videtur aliquid causare in virtute alterius, nisi illud alterum principalius esset in eodem genere causæ.

Accidens non agit in virtute substantiæ.

Nihil causat in virtute alterius, nisi illud sit causa ejusdem generis.

Secunda ratio, quæ est *propter quid*, est talis : agens inquantum est in actu, agit, ita quod perfectius ens in actu, perfectius agit. Quod ex hoc patet, quia alias non attribueretur ratio actionis Deo in summo, quia nihil attribuitur Deo in summo, nisi quod est perfectionis simpliciter, vel sequitur perfectionem simpliciter, sic quod si magis, magis; et maxime, maxime; forma autem substantialis est actus perfectior omni accidente, ergo, etc.

Si dicatur, quod immediatum ordinem habere ad actionem, est imperfectionis, quia accidentia ordine quodam insunt substantiæ, ita quod remotius non est natum inesse, nisi propinquiore prius inhærente; et ita quod immediatum est respectu actionis, est in proximo gradu respectu ejus, quod quidem est imperfectionis, quia quando imperfectiori est propinquius, est imperfectius. Prædicamentum vero Actionis est ens diminutum, quia non dicit rem absolutam formaliter, et ita nec substantiæ convenit. Præterea, quantitas est actus perfectior quam qualitas, quia substantiæ immediatior, nec tamen sequitur, quod quantitas sit activa si qualitas est activa. Ad 1. quod quamvis Prædicamenta sint ordinata in ordine prædicamentali, tamen immediate possunt consequi rem alterius Prædicamenti. Unde Relatio et Actio immediate consequuntur Substantiam, nec unum mediante alio. Similiter, si ratio concluderet, qualitas non esset immediatum principium actionis, quia relatio ordinatur ante actionem. Similiter, nunquam requiritur quantum esse quale ad hoc quod sit in *ubi*. Ad aliud patet alibi, quod qualitas est perfectior quantitate. Similiter, licet quantitas non sit activa per transmutationem, tamen est activa in sensum et intellectum, et facit immutationem sensus, non solum ad modum immutandi. Sic materia prima est activa in intellectum Angeli cognoscentis eam, sed 4.

Relatio fundatur, in substantia. 4. d. 6. q. 10.

Quantitas quomodo activa ?

non relatio formaliter, sed fundamentum, in quo virtualiter includitur. Si dicatur etiam, quod secundum rationem hanc secundam, mixtum ut lapis, esset magis activum quam elementum, ut ignis, quia est ens perfectius, concedendum est, quia habet perfectiorem operationem, licet non cum transmutatione et compositione.

Text. com. 31. Tertio, auctoritas ad propositum est in 7. hujus cap. 7. dicit Aristoteles : *Proprium substantiæ est, quia necesse est præexistere semper substantiam alteram actu, quæ facit, quale vero aut quantum non necessarium, nisi potestate solum.* Impossibile est qualitatem, aut quantitatem esse postquam non fuit, nisi per aliquam causam efficientem, et non oportet præexistere quantum, aut quale actu; igitur substantia istis accidentibus circumscriptis, habet virtutem producendi illa, et ita potentiam activam. Posset etiam argui de subjecto respectu propriæ passionis, quod scilicet habeat potentiam activam respectu ejus, alias non necessario inesset, quia potentia materiæ non est sufficiens ad necessitatem. Consimiliter ex dicta auctoritate potest aliter haberi propositum, quia si non oportet quantum, aut quale præcedere generationem quanti, aut qualis, multo magis nec generationem substantiæ; ergo si sola substantia præcederet, esset generativa substantiæ.

Substantia ex Arist. est activa.

Non oportet quantum aut quale præcedere generationem.

5. Ad primum argumentum potest dici, quod si illa auctoritas multum faceret, ergo sequeretur quod nulla qualitas tertiæ speciei esset potentia activa, quod est manifeste falsum. Ad secundum dico, quod si fiat sermo de factione, illa non est perfectio substantiæ, quæ facit, sicut patet ex 7. c. hujus 9. et ideo non oportet, quod substantia prius quam faciat, alio perficiatur. Similiter nec in actione, nec in factione propter idem principium, quia forma substantialis est perfectior accidentali. Et ideo licet substantia sit imperfectior quam substantia qualis, intelligendo perfectionem propriam substantiæ cum alia addita, tamen accipiendo præcise perfectionem utriusque formalem substantia perfectior est substantia quali; ergo magis potest agere et facere, quia utrumque est perfecti. Ad tertium, illud concluderet quod omnis potentia activa esset in genere Actionis per se; non tantum enim potentia et actus sunt in eodem membro entis, ut ens dividitur per substantiam et accidens, sed etiam in eodem genere, ut ens dividitur in decem Genera. Tunc ad argumentum, æquivocat *potentiam*, quia major est vera de potentia objectiva, patet ex prima quæstione. Et in minori accipit *potentiam*, quæ est principium activum vel passivum. Ad auctoritatem in de Sensu et Sensato, diceret aliquis, quod loquitur de actione sensibilis in sensum, et substantia non est sensibilis, nisi per accidens.

Text. com. 16.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio septima, in cujus principio ponit motiva Ægidii, *quodlibeto* 4. *q*. 8. Quære Thom. *in* 4. *d*. 12. et alibi sæpe, ut nosti. Deinde ponit propriam opinionem quam probat ratione *quia*, et *propter quid*, et auctoritate. 5.

Infra cum adducit evacuationem ad 1. rationem ibi : *Respondetur, quod accidens*, etc. est responsio Thomæ ubi supra.

Deinde solvendo instantias infra ibi : *Ad aliud patet alibi,* etc. Quære in Theorematibus notanter. Habetur etiam *in* 4. *d.* 12. *q.* 2. De ordine prædictorum, quem ibi tangit, et qualiter relatio immediate possit fundari in substantia, vide supra lib. 5. et alibi sæpe, ubi ibi notavi.

Quod tangit consequenter de subjecto respectu passionis, dic ut supra notavi. Alia plura adde hîc.

Sententia Doctoris in his omnibus quæstionibus, est clara, ideo omisi explicare eam. Littera etiam satis correcta et ordinata per totum. Singula tamen verba ponderabis ubique. Quod etiam in 1. ratione pro quæstione principali habet de causa æquivoca et nobilitate ejus respectus effectus, limitabis, ut nosti alias sæpe in doctrina ejus de causa, videlicet æquivoca totali, vel principali partiali ; sed videtur velle, quod sit verum universaliter de quacumque æquivoca, sicut habet in 2. *d.* 3. *q.* 10. ideo declara consequenter, aut ad hominem, aut assertive, vide 14. *q. quodlibeti.*

QUÆSTIO VIII.

Utrum qualitas primæ speciei sit potentia activa?

D. Thom. 1. 2. *q.* 49. *art.* 3. *et in* 3. *dist.* 23. *q.* 1. *art.* 1. Medina, 1. 2. *q.* 49. *art.* 3. Durand. *in* 3. *dist.*23. *q.* 4. Palud. *q.* 2. Guliel. de Rub. q. 1. *art.*3. Bacon.*in* 2. 28. *dist. q.* 1. *art.* 3. Capriol. *in dist.* 17. *q.* 1. Salas *tract.* 10. *disp.* 1. *sect.* 2. Fons. *hîc c.* 5. *q.* 4. Vasq. 1. 2. *disp.* 83. *num.* 4. Suar. *disp.* 44. *Met. sect.* 5. *et* 6. Hurt. *disp.* 16. *de anima.* Vide Scotum *in* 1. *d.* 17. *q.* 2. §. *concedo igitur*, *et* § *qui vellet*, *et q.* 3. *ibid.*

1. Et videtur quod non, quia potentia est qua habens potest simpliciter ; per habitum autem non videtur aliquis posse simpliciter, sed sic, puta faciliter, vel delectabiliter, vel expedite, si enim habitu simpliciter posset; ergo ante illum esset simpliciter impotens, et ita actus præcedens habitum non esset ejusdem rationis cum actu sequente generationem habitus ; ergo nec ex præcedentibus generaretur habitus.

Contra, Aristoteles in littera hujus 9. c. 2. omnes artes et factivæ scientiæ potentiæ sunt principia, nam permutativa in alio, aut inquantum aliud. Text. com. 3.

Ad quæstionem, qui poneret omnem potentiam, in qua est habitus, esse præcise passivam, haberet consequenter dicere, ut videtur, quod habitus non est activum principium.

Sed quomodo habilitatur aliqua potentia ad patiendum, maxime si est ex se summe disposita, sicut est de intellectu respectu intellectionis? Quomodo etiam uti habitu est in potestate habentis, secundum Aristotelem, si usus ejus (licet improprie dicatur usus) sit tantum in patiendo? pati enim non est in potestate patientis.

SCHOLIUM.

Rejecta opinione negante activitatem habitui, tenet eum esse activum, non substantiæ actionis, sed modi ejus, de quo fuse agit 1. d. 17. q. 2. et 3. Ubi etiam tenet problematice non esse activum, explicans quomodo cum hoc inclinat ad actus. Itaque in hac quæstione nihil resolute tenere videtur.

Ideo aliter potest dici quod habitus, qui est in potentia activa est principium activum, et hoc expresse vult Aristoteles sicut adductus 2.

est in arguendo. Et etiam in 5. lib. cap. de potentia dicit : *Ars medicinalis potestas ens existet utique in sanato,* ubi exponit definitionem potentiæ activæ. Et in isto 9. cap. 4. dividit potentias in innatas et acquisitas ; et hoc vel consuetudine, ut quæ est fistulandi ; vel disciplina, ut quæ est artium, patet, etc. Sed saltem loquendo de habitibus acquisitis, non videtur habitus esse potentia eodem modo, quo potentia naturalis, in qua est habitus, dicitur esse potentia. Nam talis habitus non videtur esse principium activum, ita quod simpliciter principiet aliquam actionem, secundum substantiam ; est tamen potentia activa, quia ut activum principiat aliquem modum actionis, qui modus accidens est respectu actionis. Si enim posset eadem actio stare quandoque virtuosa existens, quandoque esse non virtuosa, pateret modum illum, quem dat sibi virtus, esse accidens actioni ; nunc autem actio, quæ manet non potest transmutari a modo uno in modum oppositum, sed quemcumque modum habet cum est, transeunte ipso sub illo modo transit etiam simpliciter, ita quod modus omnis actionis propter modum essendi actionis, inseparabilis est ab ea ; nec tamen minus est accidens, et ita quod principiat illum modum, vere est principium, licet non ita perfecti entis, sicut si esset principium actionis, cujus est ille modus.

Text. com. 17.

Text. com. 10.

Habitus quomodo activus ?

Habitus non efficit substantiam actionis.

Ad argumentum patet ex solutione quæstionis.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio octava in cujus principio posset signari ille textus, qui quotatur post oppositum, sed hîc omisi, ut supra notavi. 3.

In principio solutionis tangit unum modum dicendi breviter, quem impugnat paucis. Quære copiose primo, *d.* 17. ad hæc.

Deinde ponit suum proprium modum dicendi expedite, et notanter ; quem confirmabis et declarabis, atque defendes ex dictis in primo *ubi supra*, et in quodlibeto *quæst.* 18. et in 3. *dist.* 13. et in materia de habitibus, et alibi sæpe. Quære in Ethicis, et alibi plura ad hæc, addendo et subtrahendo ut scis. Tertia etiam d. 1. et 49. 4. et 14. q. quodlibeti ad hæc invenies. Quære Henricum, *Quodlibeto* 4. *q.* 10. et Goffr. et Thomam in primo *ubi supra, et* 1. 2. *quæst.* 49. *art.* 3. copiose.

QUÆSTIO IX.

Utrum potentia possit terminari ad quodlibet ?

Seneca *lib.* 4. *de beneficiis c.* 7. *et* 8. Cicero *lib.* 2. *et* 3. *de natura deor.* D. Thom. 1. *p. q.* 25. *art.* 3. *et* 2. *Cont. Gent. c.* 25. Alens. 1. *p. q.* 20. Albert. *in* 1. *dist.* 42. *a.* 4. *et* 6. Greg. et Durand. *ibid. q.* 1. Rich. *q.* 3. *et* 4. Suar. *disp.* 30. *Met. sect.* 17. Hurt. *disp.* 8. *Phys. sect.* 3. *sub sect.* 3. *et sequent.*

Et videtur quod sic, saltem in creaturis, quia quidquid ibi est, quandoque non fuit; ergo ab aliquo agente. Item, videtur quod in divinis (respectu saltem personarum productarum) sit aliqua potentia activa, ut generativa respectu Filii, et spirativa respectu Spiritus Sancti. 1.

Ad oppositum, quod est terminus potentiæ activæ videtur esse a per se agente, cujus est illa potentia, casualia non sunt a causa per se. Item, de Deo patet, quia primum in genere causæ materialis, non habet materiam respectu sui; ergo nec primum agens est terminus alicujus potentiæ activæ.

SCHOLIUM.

Sumendo potentiam, ut abstrahit a mutatione, datur ad quodlibet producendum, præter essentiam divinam et Patrem, quia omne aliud accipit esse ab his. Si tamen sumatur *potentia,* ut dicit ordinem ad aliquid, quod non repugnat non esse, tantum datur ad creata, quo sensu personæ divinæ productæ non sunt objectum potentiæ, sed *possibile,* hoc est, quod esse potest, et non repugnat non esse, est objectum ejus. Doctor hîc rem non explicat, quia est Theologica, non Metaphysica. Vide eum 1. d. 2. q. 3. num. 8. ubi de objecto omnipotentiæ, et d. 20. de effectu casuali seu fortuito. Quod tangit ad primum, vide eum quodlibeto finali.

2. Ad quæstionem dicendum, quod cum non sit intelligibile aliquid esse postquam non fuerit, nisi ab aliquo habeat *esse;* omne autem aliud a Deo est, postquam non fuit (circa cujus probationem modo non oportet insistere.) Patet, quod tale ab aliquo habet *esse*, et ita est terminus alicujus potentiæ activæ. Sed et si aliquid non haberet novum *esse*, dum tamen non esset ex se necesse esse, adhuc forte oporteret, quod *esse* suum haberet ab aliquo. De quo quære infra, in quæstione de sempiternitate mundi, an sit possibilis. Sicut autem quædam entia immediate a primo habent *esse*, quædam autem a causis secundis; ita aliqua sunt termini hujus potentiæ activæ tantum; aliqua illius, et illius simul, si effectus totus causæ secundæ est a prima effective. Deus autem cum ex se sit necesse esse, non est terminus activæ potentiæ proprie, secundum aliquos, si talis potentia requirit pro termino naturam producibilem, et in supposito absoluto. Divina enim natura non producitur, licet suppositum relativum in ea producatur, et per hoc ipsa communicetur. Quod an verum sit de potentia activa, an non in creaturis, videri non potest, quia instantiam ibi non recipit. Forte eamdem naturam communicare videretur perfectius agere, quam aliam producere. Suppositum etiam videtur primus terminus productionis, sicut primum producens ex 1. Metaph. Si primum potest stare sine secundo, videtur stare actio propria illius, quod dependet a tali primo. De his, quia hîc discutere non est locus cum sint Theologica profunda, potest hîc transiri. Si autem intelligitur quæstio de actione immanente et de termino ejus, non quo producatur ipsa, sed circa quam ipsa sit, qui terminus dicitur objectum; patet quod quodcumque ens est terminus talis actionis, quia ens intelligibile et amabile.

[Margin: ide Mautium hic.]

[Margin: Divina natura improducibilis, suppositum producibile.]

Ad primum argumentum patet ex dictis in 6. lib. in quæstione de Ente per accidens. Nihil enim est casuale respectu unius causæ naturalis, quin sit intentum ab alia, nihilque omnino casuale aut fortuitum, quod non sit per se terminus potentiæ divinæ. Esset tamen hîc difficultas, qui vellet immorari,

utrum respectu fortuiti termini, sit alio modo potentia divina, quam respectu per se intenti ab agente a proposito. Si sic, hoc non est, nisi quia causa secunda non agit ad producendum fortuitum, et ita illud erit immediate effectus Dei; nullo autem modo effectus agentis voluntarii particularis, nisi quia facit illud ad quod consequitur in paucioribus, Deum facere illud, sine quo forte Deus non faceret, licet posset; sed sicut aperiens fenestram illuminat domum, imo magis, quia semper, vel in pluribus, ad apertionem sequitur illuminatio, nec potest agens non illuminare illo facto. Si non, ergo ita coagit Deo causa in productione fortuiti, sicut in productione per se intenti, quomodo ergo est fortuitum? Hîc posset dici, quod, etc. Ad argumenta facta de Deo, pro et contra, patet ex solutione quæstionis.

An effectus casualis, sit per se intentus a Deo? quodl. fin.

ANNOTATIONES.

3. Sequitur quæstio nona, quæ clara et satis facilis est, licet ad magnam difficultatem deduci possit Theologice loquendo; an videlicet ad intra in divinis sit potentia activa actus transeuntis, de quo quære in primo *d.* 2. *et infra sæpe*, *et dist.* 27. *specialiter, et in quodlib. q.* 2. Quære alios Theologos, ut nosti, et maxime Magistrum abstractionum, et Var. et Henric. et Thom. etc. Quære etiam in tractatu de primo Principio, et in Theorematibus ad hæc, Platonem etiam et Aristot. et Avicennam.

Adverte cum dicit infra in solutione: *De quo quære infra in q. de æternitate mundi*, etc. quod si intelligit per *infra* 2. Sententiarum, ubi illa quæstio disputatur *d.* 1. recte confirmat illud quod dixi a principio hujus opusculi, in primo generali præsupposito; si vero intendit q. 12. hujus, ubi illa quæstio posset habere locum, sicut super 8. Physicor. considera, sed primum credo verius. Multa tamen Doctores præsupponunt se interdum dicturos a quibus impediti cessant. Forte etiam intendit quæstiones super Phys. quas aiunt ipsum scripsisse. Quære *in* 2. *d.* 1. *et in primo d.* 35. *et sequentibus*, *et maxime d.* 39. *et* 43. *et in quodlibeto q.* 14. plura ad ea, quæ paucis hîc tangit. *In* 5. *etiam d. primi et* 26. *et* 4. *q. quodlibeti* inquire idem, alios antiquos et modernos inducendo.

Ad difficultatem quam non solvit, ad finem quæstionis posset dari primum membrum disjunctivæ, ibidem, vel addi, ut nosti; quære tamen ad plenum in quodlibeto *q. finali et* 8. *d. primi*, *et* 39. *et* 16. *d.* 3. *et* 7. *q. quodlibeti*, *et super* 2. *Phys.* et alibi plerumque ad hæc.

QUÆSTIO X.

Utrum potentia passiva sit in quolibet?

Aristot. 8. *Phys. c.* 6. *et* 12. *Metaph. c.* 7. D. Thom. 1. *p. q.* 9. *art.* 1. Cajet. *ibid.* Albert. 1. *dist.* 8. *art.* 28. Richard. *art.* 2. *q.* 1. Antisiod. *in sum. lib.* 1. *c.* 1. 2. *p.* Henric. *in sum. art.* 30. *q.* 6.

Et videtur quod sic. Et primo quod in Deo, quia Filius non generatur de nihilo, secundum Augustinum contra Maximinum, sed de substantia Patris; ergo ista substantia videtur esse in potentia passiva, quasi subjectum generationis. Item, perfectum simpliciter et imperfectum sunt privative opposita, dividentia totum ens; perfectum simpliciter de solo Deo 1.

dicitur; ergo quodlibet causatum est imperfectum privative; ergo et perfectibile, quia privatio non est, nisi in apto nato, omne autem perfectibile habet potentiam passivam. Confirmatur illud, quia solus Deus conceditur esse actus purus; ergo in omni alio est aliqua potentia passiva.

Ad oppositum, de Deo patet, quia est actus infinitus. Item, de multis creaturis patet, sicut de relatione et de multis accidentibus, quæ nullius actus sunt receptiva; ergo non est in eis potentia passiva.

SCHOLIUM.

In Deo, quia summe perfectus, nulla est potentia passiva, nec quasi passiva. Hanc propositionem fuse tractat Doctor contra Henr. 1. d. 5. q. 2. tenentem Filium produci de essentia quasi de materia; in aliquibus etiam accidentibus, propter imperfectionem, nulla est passiva potentia, non determinat quænam sint ista accidentia, quia nihil resolvit, et dubitat de relatione, an recipiat suam propriam passionem; sed puto non loqui in propria sententia, quia tenet proprietatem non distingui a subjecto, de quo supra l. 1. q. 1. num. 9. vide Schol. 1. ibi.

Ad quæstionem dicendum, quod aliquod ens propter summam perfectionem, non est aliquo modo perfectibile, et ideo nec habens potentiam passivam realiter, hoc ens est Deus. Ponunt tamen aliqui in essentia divina quasi potentiam passivam, sicut tangit argumentum sumptum ab auctoritate Augustini, sed de hoc transeo. Patet quod ad nullum actum realiter est ibi potentia passiva, quia nullus est ibi, qui non sit idem essentiæ; potentia autem passiva realiter sumpta, et actus ejus realis, nunquam in eodem omnino fundantur, quia receptivum non tantum non est receptum, sed ab ipso denudatum, et de se non tale. Impossibile est enim præcise actuare illud, in quo est potentia passiva realis, quin de se intelligatur non habens actum, cujus est illa potentia. Aliqua vero entia sunt ita imperfecta, ut nullam perfectionem possint suscipere, ut accidentia ultima substantiæ inhærentia; et ideo nullam habent potentiam passivam, licet habeant potentiam metaphysicam, quando non sunt in actu, sicut dictum est in solutione primæ quæstionis. Dicunt enim aliqui omnia accidentia esse talia, quod nullum actum recipiunt, licet sit quidam ordo inter ipsa in perficiendo substantiam; unde in quarta et in secunda ratione contra negantes primum principium, dicit Aristoteles nihil magis hoc illi, quam illud huic, accidit. Sed de hoc require ibidem in 4. quia Avicenna videtur dicere contrarium 2. Metaph. cap. 1. Hoc certum est quod dictum est, quod quodcumque accidens non est perfectibile aliquo actu ulteriore, non fundat potentiam passivam, sed quod sit illud in speciali, prolixum esset; forte enim relatio, de qua minus videtur, habet propriam passionem, quæ eam perficit, et respectu ejus est potentialis et receptiva, quod modo prætermitto.

Receptivum, et receptum realiter distinguuntur.

Quædam accidentia non habent potentiam passivam. q. 6.

Text. com. 14.

Non omne accidens est perfectibile.

Ad primum argumentum, patet ex solutione quæstionis. Ad secundum dicendum, quod in privative oppositis, dividentibus idem commune, hoc generaliter verum est, quod circa idem divisum nata sunt

Imperfectum non necessario in se capax perfectionis, sed in suo diviso.

fieri, sic intelligendo, quod privatio requirit aptitudinem ad habitum in illo in quo est, non semper secundum naturam propriam ejus, sed secundum naturam illius divisi. Sic enim rationale in asino non requirit quod asinus sit aptus esse rationalis inquantum asinus, sed inquantum animal, hoc est, sibi inquantum animal, hoc non repugnat; ita intelligendo in proposito de ente imperfecto, quod sibi inquantum ens, non repugnat esse perfectum, licet repugnet, inquantum hoc ens. Et de tali privatione loquitur Aristoteles in 5. hujus c. de Privatione, sicut talpa dicitur cæca, quia inquantum animal, nata esset videre.

De privatione secundum genus. vide 1. d. 28. q. 2. Text. com. 27.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio decima, in qua sententia Doctoris est clara et determinata. Vide *in primo d.* 18. *q.* 1 et sequentibus, pro principio solutionis ibi de simplicitate Dei. Et considera ad hominem instantiam ibi, cum dicit : *Potentia autem passiva realiter sumpta, et actus ejus*, etc. ex 2. d. 2. q. 10. et 25. d. ejusdem, et 3. d. primi q. 7. et alibi sæpe, et dic consequenter, et pondera.

Ibi etiam opinionem Henr. *quodlibet* 8. *q*. 9. et in summa *artic.* 50. *q*. 3. de quasi potentia in divinis, quam et ejus impugnationem, vide in primo dist. 5. q. 2. et alibi sæpe incidentaliter, supra etiam *in* 7. *q*. 10. *et in* 8. *q*. 1. *et finali*. Vide ad propositum, et pondera quid possit assignari tale ultimum accidens de quo loquitur, et quære in simili super Porphyr. *q*. 6. de ultimo in secundis intentionibus.

Infra ibi : *dicunt enim aliqui omnia accidentia*, etc. Tangit opin. Goffr. Pictaviensis in 4. part. summæ in materia de Eucharistia ; quære Occham in tractatu de Eucharistia, et alibi, et Ægidium in Theorematibus, vide *in* 4. *dist.* 12. *q*. 2. optime pro et contra ad hæc.

Quod ultimo dicit ibi de relatione et ejus passione, considera an famose loquatur, cum dicit passionem recipi in subjecto, et respectu ejus subjectum esse in potentia passiva, atque per ipsam perfici ; an assertive, et hoc tenendo identitatem realem eorum quæstione etiam sequente idem tangit. Vide 8 *d. primi q*. 2. *et* 1. *dist*. 2. *q*. 5. *et* 3. *d. ejusdem q*. 6. *et* 16. *d.* ad hæc. Vide etiam 35. *d. primi Reportationum* in simili saltem, et adde plura, et antiquos si libet voca.

Ad ea, quæ ad secundum principale dicit de privatione, applica dicta sua in primo *dist.* 28. et super Porphyr. *q. finali de Differentia*, et in Postprædicamentis, et in 4. *d.* 11. *q*. 4. aliqualiter, et alibi sæpe.

QUÆSTIO XI.

Utrum potentia passiva possit terminari ad quodcumque ens causatum?

Quoad 1. sensum Tituli, vide D. Thom. *p. q.* 45. *art.* 4. *et* 8. Albert. 2. *de anima* et cæteros auctores *cit. supra lib.* 7. *q.* 10. Quoad 2. sensum vide Arist. 2. *de Cœlo, Text. com.* 64. *et seqq.* Item 2. *de Gen. Text. com.* 8. Item *Doct. supra q.* 6. *hujus* et 16. citatos auctores. Quoad 3. sensum vide Conimb. *in lib.* 1. *in Physic.* cap. 9. q. 10. artic. 1.

Et arguitur quod sic, quia Philosophus vult 12. hujus cap. 2. quod omnium sunt principia proportionaliter eadem, quia sicut in substantia est potentiale, et actus, et privatio, tria principia, ita in quolibet genere, tria proportionaliter alia ab istis, sicut alia genera differunt a substantia; cujuscumque

1. Text. com. 1 et in[...]

autem est proprium principium passivum, illud est potentiæ passivæ.

Contra, tunc in omni genere esset propria mutatio. Consequentia ostenditur, quia motus in communi, ut scilicet extendit se ad mutationem, definitur in 3. Physicor. *quod est actus*, etc. ista invenietur in omni genere dato antecedente. Confirmatur, quia potest intelligi sine mutatione termini potentiæ passivæ, ut principiatum produci per hoc, quod suum principium potentiale de propria privatione reducitur ad actum proprium; consequens, et si non videatur esse contra Aristotelem in 5. Physic. ponentem motum tantum in tribus generibus, quia ibi stricte accipit *motum*, tamen rationes quibus probat motum non esse in relatione, propter hoc scilicet quod potest de novo inesse alicui ad mutationem alterius, et in actione, quia tunc esset actionis actio in infinitum, æque improbant mutationem in istis, sicut et motum.

Text. com. 6. — Text. com. 6. inde.

SCHOLIUM I.

Juxta triplicem respectum, quem dicit potentia passiva, ut dictum est q. 1. hujus, explicat clare, quomodo datur ad quodlibet creatum. Ut sumitur in ordine ad formam, tantum est quoad formam, quæ nata est informare; quoad principiatum, tantum est ad compositum, ut respicit potentiam activam, tantum est quoad illa, quæ talem potentiam habent, de quibus quæst. 6. hujus.

Ad quæstionem dicendum, quod secundum dicta in solutione tertiæ quæstionis hujus noni, triplex relatio est potentiæ passivæ scilicet ad principiatum, ad efficiens et ad formam. Primo ergo modo nihil est terminus potentiæ passivæ, nisi compositum ex potentiali passivo, et ex actu ejus. Secundo modo nihil est terminus ejus, nisi quod habet potentiam activam, et quid sit illud quære in prima istarum quæstionum. Tertio modo terminus potentiæ est omnis forma, proprie loquendo, hoc est, quæ nata est aliquid informare, quod dico ad excludendum Intelligentias, quæ quandoque dicuntur formæ. Hæc membra, quia de se patent, non oportet insistere ad probandum.

Potentia passiva triplicem respectum dicit.

Ad argumenta, tangunt quæstionem, quæ quærit in speciali, an in omni genere sit compositum, et forma propria, respectu quorum potentiale principium proprium sit in duplici potentia; et potest concedi quod sic, secundum intentionem Philosophi in 7. cap. 6. quod in omni genere generatur compositum, et in 12. sicut allegatur. Sed quomodo illa compositio sit intelligenda, dictum est in 8. in quæstione de simplicitate accidentium. Ad secundum igitur argumentum, quod tangit de mutatione, dicendum quod omnis mutatio proprie dicta est inter terminos oppositos, privationem et formam, illa non sunt simul tempore in eodem, patet; nec privatio præcedit tempore formam, nisi susceptivum præcedat eam, quia in non susceptivo non est privatio. Ad nullam ergo formam est mutatio, nisi quam præcedit tempore suum susceptivum, quia multæ formæ necessario sunt simul cum propriis susceptivis, ideo sine mutatione insunt. Solummodo autem potest esse mutatio per ac-

Text. com. 27. et 32. — q. 1.

Omnis mutatio inter terminos oppositos.

In mutatione susceptivum præcedit tempore formam.

cidens ad illam, inquantum est ad aliquid, quod est prius ea naturaliter, et quasi ratio susceptivi. Hoc modo quæcumque forma non esset nata sequi tempore *esse* sui proprii susceptivi, non esset nata terminare mutationem, quæ autem non sequeretur, tamen quantum est de se nata esset sequi, non terminaret mutationem, licet nata esset terminare. Quando ergo arguitur ex definitione motus, non valet, quia ibi sumitur potentia opposita actui; ubi autem illa est in susceptivo, bene conceditur mutatio. Sed licet illa, non sic bene potest esse potentia passiva secundum triplicem ejus respectum, qui dictus est in solutione istius quæstionis scilicet ad principiatum, ad agens et ad formam, nam uterque istorum inest, quando est in composito; tertius inest in instanti primo, quo forma inest, licet etiam sine mutatione insit. Potest tamen potentia activa esse alicujus termini, et potentia passiva similiter, cujus non præfuit potentia opposita actui, ideo nec mutatio est ad illum.

SCHOLIUM II.

Corollarie ex quæstionibus disputatis, ponit varias divisiones potentiæ activæ. Alia est in rationalem et irrationalem, de qua vide eum hîc in text. 3. et 10. Alia in activam propriam et minus propriam. Tertia est subdivisio rationalis in innatam et acquisitam. Quarta in univocam et æquivocam. Quinta in totalem et partialem, et singula clare explicat. Vide annotationem Mauritii.

3. Text. com. 16. Text. com. 3. et 10.

Ex dictis patet divisio potentiæ activæ, nam ex responsione ad tertium argumentum quæstionis quartæ patet, quod dividitur in factivam et activam proprie dictam, et hoc ponitur infra cap. 7. noni; ex dictis autem in quæstione 6. patet, quod dividitur in rationalem et irrationalem, et hoc ponitur cap 2. ab Aristotele, et istæ divisiones manifestabuntur in sequentibus. Prima in quæstione 14. et secunda in quæstione 15. Activa proprie sumpta, secundum Philosophum, cap. 7. est, cujus ultimus finis est usus, et non aliquid actum, cujus etiam actio manet in agente. Primum est intelligendum sicut expositum est supra 4. quæstione in responsione ad tertium argumentum, non quin per illam potentiam vere sit aliquid actum, quod etiam est aliqua natura absoluta; sed quia non est tale, quod natum sit induci per mutationem terminantem motum, nec dicitur actus primus, sed secundus, sicut est de intellectione et volitione; est tamen aliqua activa, quæ habet secundam conditionem, scilicet quod ejus actio maneat in agente; non autem primam, scilicet quod ultimus finis sit usus modo jam exposito, sed etiam finis ejus aliquid actum, quod de natura sua ita est primus actus, quod natum esset induci per mutationem terminantem motum, talis est potentia activa subjecti respectu propriæ passionis. Et ita patet divisio potentiæ activæ proprie sumptæ in propriissimam, et minus propriam. Ex his patet quomodo duæ divisiones prædictæ se habent ad invicem. Quia irrationalis quædam est activa, quædam factiva; et hæc quædam minus proprie, ut in subjecto respectu propriæ passionis,

Text. com. 16. Activæ proprie sumptæ, finis est usus, non actum.

Activa propriissima, et minus propria.

nulla propriissima, quia nihil est ibi, quod non sit natum terminare motum, vel sit ipse motus. Rationalis autem etiam, secundum Philosophum, videtur dividi in activam et factivam. Sed hoc intelligendum, quod rationalis dividitur in innatam et acquisitam, sicut potest accipi ex principio quarti cap. et etiam ex solutione 8. quæstionis supra. Et innata, in rationalem per essentiam, et in rationalem per participationem stricte sumptam, quæ est appetitus sensitivus. Et ultra rationalis per essentiam large sumptam, in intellectum et voluntatem. Consimili modo dividitur potentia acquisita, scilicet habitus, in habitum appetitus sensitivi, et in habitum intellectualem et moralem, non habitum voluntatis, licet Philosophus dividendo intellectualem et moralem, sub morali comprehendat habitum quemcumque appetitivum, sive voluntatis sive appetitus sensitivi, si tamen in voluntate aliquem habitum posuit.

[R]ationalis potentia [al]ia innata, alia [a]cquisita. Text. [c]om. 10.

4. De omnibus istis potentiis rationalibus Philosophus videtur divisisse acquisitas intellectuales, in activas et factivas, sicut patet de arte et prudentia. Et per consequens intellectum oportet ponere, tam activum quam factivum secundum istos diversos habitus; appetitum autem quemcumque seu habitum ejus, non videtur ponere factivum, sed tantum activum. Quomodo autem sint ista intelligenda, videlicet quomodo intellectus, vel ars habeat effectus efficientiæ respectu artificiati, et quomodo non, tactum est in 7. quæst. de Consequentia Aristotelis contra Platonem, *genitum est hoc aliquid*, etc. Quomodo etiam activum aliter convenit, et aliter diversis, dictum est in primo, in quæstione de scientia practica. Item, tertio modo principali dividitur activa potentia in æquivocam et univocam. Et æquivoca est, quando fundatur ratio potentiæ super formam alterius rationis, ab illa ad quam est, et ibi semper oportet fundamentum perfectius esse termino, loquendo de totali potentia activa, alioquin effectus excederet efficiens in perfectione. Univoca autem est, quando ejusdem rationis sunt forma, super quam fundatur ratio potentiæ et ad quam est. Item, dividitur activa in totalem et partialem. Quod intelligo sic, effectus naturalis vel artificialis communiter producitur a pluribus causis efficientibus ordinatis, omnia illa respectu effectus sunt unum efficiens totale; quodlibet vero, non loquendo de Deo, est efficiens partiale. Et illorum partialium quoddam dicitur principale, quoddam instrumentale; et quoddam primum, quoddam secundum. An autem idem sit causa secunda, et instrumentum, et de multis aliis dictas divisiones tangentibus, dictum est in conclusionibus de causis; hîc transeo.

[In]tellectus, [ac]tivus, et [f]activus [e]st appe[t]itus so[lu]m activus.

Potentia univoca, et æquivoca.

Activa totalis, et partialis.

Causarum ergo ordinatarum in quacumque una activa, est potentia activa propria ad eumdem effectum, et hæc partialis in suo ordine, non loquendo de Deo; omnes illæ potentiæ simul sumptæ, ut scilicet connexæ et concurrentes ad effectum, sunt una potentia activa totalis; una, inquam, unita-

te ordinis, non realiter unitate speciei, vel numero; imo semper differunt specie, sicut dictum est in 2. quæstione de statu in causis efficientibus.

ANNOTATIONES

Sequitur quæstio undecima cujus sententia clara est ex dictis, recollecta ad quæ se remittit. Ubi adverte ad ea quæ tangit in solutione 2. principalis de mutatione, quære *in* 1. *distinct.* 5. *quæstione* 2. *in solutione* 2. *principali, et in* 2. *distinct.* 1. *quæstione* 4. *ad finem, et distinct.* 17. *et in* 3. *distinct.* 2. *quæst.* 3. *et distinct.* 7. *quæst.* 2. *et in* 4. *distinct.* 1. *quæst.* 1. *et distinct.* 10. *quæst.* 1. *et dist.* 11. *quæst.* 1. *et distinct.* 43. *quæst.* 2. *et* 5. pro et contra, sed defende quod hîc dicit, quia sic intendit.

Deinde ibi : *Ex dictis patet divisio potentiæ activæ*, etc. Recolligit dicta hactenus suo modo de potentiarum multiplici divisione. Ubi adverte primo ad verba sua de subjecto et propria passione, et moderabere ut nosti. Secundo infra, ibi : *dictum est in conclusionibus de causis,* etc. considera ubi sunt illæ conclusiones, sed videntur omnino esse in Theorematibus, ubi hoc egregie habet, licet 1. *quæstione primæ distinct*. 4. tangat idem, *et q.* 5. *atque* 6. *distinct. ejusdem, artic.* 3. *quæstione* 1. supra etiam *lib.* 2. *quæstione* 4. sed quære tabulas in Physicis si volueris. Hinc ergo potest colligi veritas illius, quod supra sub dubio tetigi *lib.* 5. *quæstione* 11. quod videlicet prius Theoremata scripsit quam Metaphysicam; quod verisimile videtur ex multis, licet alia pars habeat apparentiam, de quo ibi forte aliqua tangam.

QUÆSTIO XII.

Utrum potentia passiva dividatur in naturalem et obedientialem ?

D. Thom. 4. *dist.* 8. *quæst.* 2. *art.* 3. *et quæst.* 29. *de verit artic.* 3. *ad tertium.* Franc. Mayron. *quæst.* 3. *Prologi.* Alens. 4. *p. quæst.* 36. *membr.* 5. Cajet. 1. *part. quæst.* 1. *art.* 1. Capriol. *in* 1. *dist.* 42. *quæst.* 1. *art.* 3. Ferr. 1. *Cont. Gent. cap.* 102. Fons. 9. *Met. cap.* 1. *quæst.* 4. *sect.* 1. *et seq.* Suar. *disp.* 43. *Met. sect.* 4. Hurt. *disp.* 9. *Phys. sect.* 14. *subject.* 1. *et seq.*

Et arguitur quod non, quia omnis potentia naturalis, est obedientialis, et e converso. Probatio, quia potentia naturalis est in susceptivo ad omnem formam, quæ potest ipsum perficere; sed non est in potentia ad recipiendum aliam aliquam, alias enim etiam materia ignis esset in potentia ad recipiendum immediate intellectionem aliquam, vel volitionem, vel formam Angeli, dato quod Angelus sit immaterialis; vel lapis esset in potentia obedientiali, ut manens lapis esset sapiens, quod videtur inconveniens. Per idem probatur, quod omnis violenta est naturalis, quia passivum non repugnat alicui formæ natæ perficere ipsum, et nullam aliam potest recipere a violentante, si esset violentans. 1.

Contra, ex 9. hujus cap. 6. colligitur, quod non quodlibet est in potentia quodlibet, sicut nec terra homo, sed semen; hoc autem est falsum de obedientiali, qua immediate ex terra fit homo. Item, pro alia divisione, quia violentum per se, sicut et naturale, sumitur ex parte passi, sicut enim dictum est in 7. in q. de rationibus seminalibus si non esset potentia omnino ad Text. com. 12. Quæst. 12.

aliquid, non posset violentari ; ergo est aliqua potentia, et tamen ad formam violenter inducendam, et alia potest dici potentia violenta; patet etiam quod aliqua est naturalis ; ergo, etc.

SCHOLIUM I.

Materiæ primæ potentiam esse semper naturalem tam quoad materiatum, quam quoad formam ; sed materiæ secundæ est quandoque violenta, vel neutra. De hoc vide Doct. q. 1. prolog. num. 20. et aliis locis a Mauritio hîc citatis.

2. [I]n materia est triplex respectus.

Ad quæstionem dicendum, quod secundum dicta supra sæpe, in materia est triplex respectus, scilicet ad materiatum, ad formam, ad agens inquantum actuans ipsam; tam prima quam secunda, vel absolute consideratur, vel comparando materiam inquantum existens sub una forma, transmutabilis est immediate ad aliam. Primo modo considerando utramque potentiam illam, dico quod nulla est in materia prima nisi naturalis, quia naturalem inclinationem habet ex se, ut sit cujuscumque compositi pars, et quacumque forma perficiatur, cujus potest esse pars, et qua potest perfici; nec potest contra, nec supra suam inclinationem in aliquo composito esse, vel sub aliqua forma, quæ ejus est quomodocumque perfectiva, ad impossibile autem nullam habet potentiam.

[O]mnis potentia [m]ateriæ [pri]mæ est [nat]uralis.

Utraque prædicta in aliquo subjecto ente in actu potest esse violenta, et non naturalis, sicut in aqua manente aqua ad calorem, et in gravi manente grave ad ferri sursum, quia tale subjectum propter actum quem habet, determinate inclinatur ex se ad oppositum talis formæ, et ita contra naturam suam inest, si inest. Potest autem inesse ab agente vincente actualitatem istam inclinantem ad oppositum, sicut præsens ignis aquæ vincit actualitatem ejus, quia inclinatur ad frigiditatem. Sed universaliter prædicta neutra potentia videtur esse obedientialis, nisi illa obedientialis sit, vel naturalis, vel violenta, quia omnis forma etiam a Deo impressibilis cuicumque passo ; vel videtur esse secundum inclinationem passi, vel contra, maxime si ex ipso, quod non est contra inclinationem passi, sit secundum eam, si passum quodlibet inclinetur ad omnem actum perfectum ejus, cui non repugnat. Quod si ponatur aliqua forma perfectiva alicujus subjecti, quod ad ipsam neutro modo se habet, scilicet quod nec inclinatur ad ipsam, nec ad ejus oppositum; tunc potest respectu talis, potentia nuda dici obedientialis, licet non proprie dicatur obedientialis, ut jam dicetur ; nam et talis forma, si qua esset, posset forte ab agente naturali induci, multo magis quam forma, ad quam est potentia violenta, quia susceptivum est magis capax. Sic ergo patet ex dictis quomodo potentia materiæ ad compositum et formam absolute sumpta, et cum materia dividitur proprie in naturalem et violentam, et forte in nudam sive neutram, sed non proprie in obedientialem, ut dicetur.

[Qu]id potentia violenta ?

Potentia neutra an obedientialis ?

SCHOLIUM II.

Explicat optime potentiam in ordine ad formam esse naturalem, violentam, vel neutram, licet de hac dubitet; sed in ordine ad agens illimitatum, dici obedientialem, quia ab eo potest accipere indeterminate formam hanc vel illam, et hoc vel illo modo, et post hanc vel illam, sed ista ab agente limitato fieri nequeunt. Si autem accipit formam contra suam inclinationem, erit violenta, si sibi convenientem, erit ei naturalis. Ita Doctor, q. 1. prol. a num. 20. et alias.

3. Nunc restat videre de utraque prædicta, comparando materiam, ut transmutabilis est a forma in formam. Et de hoc videtur dicendum, quod cum formæ naturales habeant ordinem necessario in succedendo sibi invicem in materia, secundum quod manifestum est ad sensum, et aliqui accipiunt ab Aristotele 8. hujus cap. 4 de vino et aceto, etc. cujus tamen *propter quid* difficile esset assignare, oportet dicere, quod materia ut sub una forma, non est nata transmutari immediate ad quamcumque, sed ad determinatam.

Text. com. 14.

Sed quia ordo ille non est necessarius, nisi inquantum materia transmutatur ab agente naturali, cujus virtuti non subjicitur ille ordo; ideo hîc habet locum potentia obedientialis, secundum quam materia cujuscumque formæ capax est immediate post quamcumque, per transmutationem ab agente, cujus virtuti subest dictus ordo. Non tamen es thæc potentia materiæ ad formam vel compositum proprie obedientialis, sed ad agens a quo sic recipit formam. *Obedientia* enim proprie significat subjectionem respectu agentis potentis de obediente facere quod vult. Ut sic breviter dicatur ad quæstionem, quod comparando materiam quamcumque, hoc est, sive substantialem, sive subjectum accidentis ad materiatum vel formam; non est in materia potentia obedientialis proprie, sed naturalis, vel violenta, vel forte neutra juxta quod expositum est.

Potentia obedientialis est immediate ad quamlibet formam, ab agente infinito accipiendam.

Comparando autem agens, a quo est actuabilis, potest habere triplicem potentiam prædictam, inquantum ab agente recipit formam, ad quam secundum triplicem modum prædictum se potest habere. Sed non habendo aspectum ad formam, sed præcise ad efficiens, non est nisi duplex potentia in materia, quia vel limitate subditur agenti, quantum scilicet primo ad formas determinatas, et secundo quantum ad modum determinatum recipiendi illas ab ipso, puta per modum talem vel talem. Et tertio quantum ad ordinem determinatum recipiendi hanc post illam, vel illimitate subditur, scilicet quantum ad receptionem cujuscumque perfectibilis inesse, et quocumque modo et quocumque ordine. Prima potentia dicitur naturalis, quia natura est determinata ad aliquod, vel ad aliqua. Secunda dicitur obedientialis, quia illa est qua materia subjicitur agenti tali, et perfecte. Itaque accipiendo quamcumque unam rationem potentiæ in materia, nulla dividitur per naturalem, violentam et obedientialem; sed una per naturalem, violentam et neutram forte; alia per natura- 4.

4. Potentia ordine a formam naturali violenta neutra i ordine a agens, n turalis, obedient lis.

lem et obedientialem. Et in illa divisione secunda, in utroque membro forte potest incidere violenta. De primo membro si movetur contra inclinationem suam naturalem, vel naturalis de primo membro, vel neutra, si qua est.

5. Potentia naturalis, et obedientialis quomodo differunt ?

Per illud patet ad argumenta facta contra divisionem istam. Cum enim primo arguitur, quod naturalis est obedientialis, et e converso, utrumque falsum est; licet enim quandocumque est naturalis potentia ad formam, materia ad recipiendum illam sit in potentia obedientiali, non tamen illa naturaliter est obedientialis, quia naturalis est ad formam, obedientialis est ad agens universale, a quo potest materia illam formam recipere; est etiam in potentia naturali forte ad agens naturale, a quo potest recipere eamdem. Sed adhuc illa naturalis ad agens et obedientialis sunt aliæ, sicut sunt ad alia agentia. Cum arguitur de violenta, quod omnis violenta est naturalis, patet quod non in subjectis, ubi est aliqua violenta; in materia prima nulla est violenta, sicut dictum est in prima parte solutionis. Cum arguitur in contrarium, illud bene procedit de naturalitate in materia respectu formæ, non absolute, quia si immediate post formam terræ perficeret materiam forma vini, ita naturaliter perficeret, sicut quando perficit mediate, sed intelligitur respectu formæ, ut acquisitæ post aliam per transmutationem. Vel aliter potest dici forte melius, quod ibi non est differentia, comparando materiam ad formam, sed tantum comparando maeriam ad agens, sicut enim est in potentia naturali, ut post formam seminis recipiat formam hominis, quia respectu agentis naturalis est sic in potentia; et hoc modo non est in potentia, ut post formam terræ immediate recipiat formam hominis, et hoc tactum fuit in secundo membro distinctionis, scilicet quod potentia materiæ ad formam, comparata ad transmutationem de una in aliam, non dicitur obedientialis ad formam, sed ad agens. Quod expressius potest dici, quod simpliciter nulla obedientialis est per se, nisi respectu agentis; non autem respectu formæ, nisi per accidens, inquantum per agens illa potest induci, semper enim agens formam aliam inducit. Ideo potentia materiæ ad agens aliquo modo respicit formam.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio duodecima, quæ in originalibus movetur simul cum 13. de divisione alia potentiæ speciali, qua utuntur maxime Theologi, et posset fundari super illa littera, quæ allegatur ad oppositum, omisimus tamen litteram assignare hîc, ut supra dixi. 6.

Sententia Doctoris satis clara est, et quantæ utilitatis et subtilitatis narrent hi qui sentiunt; pro cujus majori confirmatione, vide eum *in primo*, *quæst.* 1. *prolog. et in* 2. *dist.* 18. *et in* 3. *dist.* 1. *quæst.* 1. *et in* 4. *dist.* 10. *quæst.* 8. *et distinct.* 43. *quæst.* 4. *et in quodlib. quæstione* 19. Francisc. etiam de Mayron. *quæstione* 3. *prolog.* inchoantis : *Ab Oriente parte tres*, etc. et alios quamplures inquire ad hæc, nullibi fere cla-

rius et elegantius quam hic; æstimo enim quod in hoc nono totum conatum fecerit.

QUÆSTIO XIII.

Utrum potentia passiva dividatur in de qua sive ex qua et in qua?

Flandria 5. *Met. q.* 4. *art*, 2. § *considerandum est* 5. Suar. *disp.* 13. *Met.* 1.

1. Et arguitur quod non, quia omnis *de qua* est *in qua*, ut patet, et e converso. Probatio, quia si aliqua *in qua*, fit *de qua*, et alia non, oportet ponere materiam aliquo modo esse principium respectu formæ hujus et illius; ergo respectu alicujus formæ haberet aliam habitudinem quam receptivi; sed ultra hoc non videtur aliquid posse poni, nisi materia, vel etiam aliquid in ipsa ponitur pars formæ, quod est improbatum in septimo, in quæstione de rationibus seminalibus.

Quæst. 12. Ad oppositum, cum omnis materia recipiat formam suam, sequeretur quod eodem modo se haberet materia aeris ad formam ignis, et corpus organicum ad animam intellectivam, aer etiam ad lumen, et esset nihil dictu, quod quædam formæ educuntur de potentia materiæ sive passi, quædam non; et vanum esset quærere, quæ sint et quæ non, quæ sunt contra dicta communia et contra Philosophum, secundum quem, ut videtur, intellectus est ab extra.

SCHOLIUM.

Explicat bene potentiam in ordine ad compositum dicere respectum *ex qua*, et in ordine ad actum, *in qua*, et in ordine ad agens, *in quam*, nec opus est ponere plures potentiæ respectus. Ponit divisiones varias *potentiæ* sumptæ pro principio, de quibus in præcedentibus actum est. Nota in fine, quod tangit de immaterialitate Angelorum, de qua nihil resolvit, sed indicat dubiam esse, quæstione 15. de An. tenet ut probabile eos habere materiam, pro qua sententia multos ibi adduxi, et argumentis in contrarium, etsi satis difficilibus, respondere sategi.

Quantum ad illam divisionem, 2.
de qua quæritur, scilicet *de qua* et 2. de generat.
in qua, dicendum, quod in quocum- Anim. c. 3. Triplex respectus potentiæ, ex qua, in qua, in quam.
que principio passivo, hoc est, sive materia, sive subjecto, ille respectus, quem habet tale principium ad compositum ex ipso et actu, est tanquam ex quo tale compositum est, vel potest esse, et ita ille respectus potest dici esse potentiæ *de qua*. Ille autem respectus, quem habet tale principium ad actum cum quo constituit compositum, est respectus potentiæ *in qua*, quia materia nihil est ipsius actus, qui primo in ea est, quia tunc non esset primo in ea, sed tantum per partem; sed tantum est materia proprium receptivum formæ, et ideo *in qua*, non *ex qua*. Respectus autem tertius materiæ, scilicet ad agens, potest dici ratio potentiæ *in quam*, secundum quod ille Auctor 6. Principiorum vult quod agens requirit aliquid in quod agat. Et hoc in quod est, non est illud quod agens Distinctio in quo, ex quo, et in quod est triplicis respectus passivi.
agit, sive ut productum, cujusmodi est compositum, sive ut quo producitur, cujusmodi est forma. Isto modo, dicta distinctio *ex quo*, et *in quo*, et *in quod*, est distinctio triplicis respectus passivi ad tria, ad quæ comparatur, et est inconveniens distin-

ctio. Sed ad unumquodque illorum comparando materiam, dicta distinctio non habet locum, quia quilibet respectus præcise ad suum terminum, ita quod non possunt concurrere respectu ejusdem termini, sicut faciliter patere potest consideranti rationes eorum. Quomodo enim idem respectu ejusdem passivi, est activum et forma? vel secundo, activum et compositum, cujus illud passivum est pars? vel tertio, compositum ex illo et forma illius? ubique videtur contradictio. Addunt autem aliqui potentiam *de qua*, qualem ponunt in luminoso respectu luminis, negando ipsum educi de potentia medii, et illam potentiam dicunt esse in causa originante virtualiter, et per hoc effectum originatum non esse de nihilo; sed sicut propagans est quoddam originans, ita originans est quoddam efficiens, vel oportebit dare quinque genera causarum. Patet enim quod sub alio nullo genere continetur, quam sub efficiente. Itaque si hîc est dicendum, effectum esse de tali, vel *de* sumatur pro quodam *ab*, vel quod verius, de tota substantia sua, ut in divinis, vel de parte, ut in animatis tanquam de materia, vel quasi materia originans originat, et tunc originatum primo est de illo, quod est sibi materia vel quasi materia, quod fuit aliquid generantis in creaturis, et est aliquid generatum in Deo; et ideo per se et primo dicitur originatum de originante ratione illius, quod est, vel fuit aliquod originatum, sicut homo sanatur, quia thorax. Hoc modo potentia materiæ *de qua* est materiæ, vel quasi materiæ, nec facit aliud membrum a prædictis duobus, scilicet *ex qua* et *in qua* Itaque illa est tantum trimembris divisio, non capiens *de qua* quasi quartum membrum, præter *ex qua*, et *in qua*, et *in quam*, intelligendo illa tria membra, sicut supra expositum est.

An lumen educatur de potentia luminosi?

3. Ex dictis apparere potest divisio completa potentiæ. Exclusa autem potentia metaphorice et Logice sumpta, et excluso possibili, ut convertitur cum ente, cujus ratio videtur satis propinqua rationi *possibilis* Logice sumpti; loquendo de *potentia* proprie sumpta, videtur quod ipsum nomen *potentiæ* videatur importare ordinem, et hoc prioris ad posterius, quia ad prius, inquantum hujusmodi nunquam est potentia; illa etiam quæ simul sunt, inquantum simul, non habent ordinem, prius autem in communi dividitur in prius natura et tempore. Juxta hoc videtur prima divisio potentiæ, scilicet ut dicit rationem principii, et ut opponitur actui vel necessario; principium enim prius est principiato, et specialiter duo principia, quibus appropriatur nomen *potentiæ* secundum dicta in solutione tertiæ quæstionis; potentia autem opposita actui prior eo, tempore; et potentia opposita necessario aliquo modo intelligitur ut prior, licet istum modum non oporteat hîc exponere. Potentia principium dividitur in activum et passivum. Divisio activi dicta est ante quæstione 12. Et divisio passivi in quæst. 12. et 13. Divisio autem utriusque tacta est quantum ad aliquid in solutione tertiæ quæstionis. Potentia etiam

Prima divisio potentiæ in activum et passivum.

opposita necessitati, posset dividi secundum multos gradus recedendi a necessitate; alius enim est in successivis; alius in permanentibus per motum inducibilibus et habentibus propria corruptiva; alius in permanentibus sola mutatione producibilibus, nec per se corruptibilibus, nisi propter accidentia sua habentia corruptiva naturalia propria; alius in non habentibus corruptiva naturalia, habentibus tamen materiam et formam. Quintus et ultimus in Angelis secundum negantes ibi materiam. Potentia opposita actui dividitur, sicut terminatum est in solutione duarum primarum quæstionum.

Divisio potentiæ, ut opponitur necessario, in quinque membra.

ANNOTATIONES.

4. Sequitur quæstio decimatertia, in qua alia divisio potentiæ notabiliter pertractatur, ubi sententia Doctoris clara et solemnis est. Tangit modum dicendi aliquorum quem breviter excludit. Quære antiquos hîc et alibi, ut scis. Addit in fine per modum epilogi in tota hac materia summarie divisiones potentiæ. Tota littera hactenus satis gloriose correcta et sincera videtur.

Quod hîc et quæstione præeunte tangit de materialitate Angelorum, notabis plura addendo ex 2. et lib. de Anima, et aliis pluribus sententiis aliorum antiquorum et modernorum.

Similiter, quod ibi tangit de originatione in divinis de tota substantia originantis pertractabis, ut habet in primo, *dist.* 5. q. 2. et alibi. Adde aliqua subtilia hîc ex Cajetano, et Paulo Veneto, ex clypeo Thomistarum, et capite, si jocari licet.

Quapropter inquantum simul natum est, nihil patitur ipsum a seipso, unum enim et non aliud est. *Text. com.* 2.

QUÆSTIO XIV.

An aliquid possit moveri a seipso?

Arist. 7. *Phys. in principio, et* 8. *Phys. cap.* 4. Averr. 3. *de cœlo Comment.* 28. D. Thom. *in* 3. *dist.* 22. *et* 3. *Cont. Gent. cap.* 23. Greg. *in* 2. *dist.* 6. *q.* 1. *art.* 3. Capriol. *in* 1. *dist.* 3. *q.* 3. Ægid. *quodlib.* 3. *q.* 16. *et quodlib.* 5. *quæst.* 15. Ferr. 1. *Cont. Gent. cap.* 23. Mayron. *in* 2. *dist.* 14. *q.* 6. Anton. And. *hîc q.* 1. Jandun. 8. *Physicor. q.* 12. Abulens. *Matthæi* 22. *q.* 224. Suar. *disput.* 8. *Met. sect.* 7. Fons. *hîc cap.* 1. *q.* 5. *sect.* 1. *et seq.* Vide Scot. *in* 1. *dist.* 3. *q.* 7. *et in* 2 *dist.* 2. *q.* 10.

Quia dicit Philosophus in littera cap. 1. istius noni: *Inquantum simul natum est, nihil patitur ipsum a seipso, unum enim et non aliud est.* Ideo potest quæri, an aliquid potest moveri a seipso? arguitur quod non, ex littera Aristotelis jam allegata. Similiter ibidem, ut videtur, innuitur probatio sumpta ex definitione potentiæ, quia est principium transmutandi aliud. Item, arguitur per rationem, quæ innuitur in 2. de Anima, quia tunc semper tale ageret, si est agens naturale, quia actio illa non dependeret ab extra, ex quo idem est agens et passum, consequens patet esse falsum.

1. Text. com. 2.

Text. com. 50. et 52. et 59.

Contra, naturalia habent in se principium motus et status, *ex* 2. *Phys.* non passivum tantum; tum, quia forma verius natura quam materia; ergo verius participat definitionem naturæ, ita quod sit principium passivum; tum quia in secundo Physicor. dicitur sic: *Naturalia sunt quæcumque a principio in seipsis mota,* etc. principium a quo est efficiens.

Text. com. 1. 2. Phys. Text. com. 12. Text. com. 1.

SCHOLIUM I.

Sententia negans aliquid moveri a seipso suadetur tribus rationibus in communi, et deinde descendendo ad particularia, id probatur de sex, in quibus aliquid videretur posse agere in seipsum, vel moveri a seipso, quam sententiam tenet Goffred. quodlib. 6. quæst. 7. et quodlib. 8. quæst. 2. qui hac ratione negat intellectum efficere intellectionem, de quo Doctor late 1. d. 3. q. 7. num. 9. quod etiam tribuitur D. Thomæ, non sine fundamento, ut ostendo ex locis ejus comment. ad q. 12. de Anima, quem refutat Doctor d. q. 7. num. 16.

2. Text. com. 2. Hîc dicitur universaliter, quod nihil movet se, nisi forte per partem, quia scilicet una pars movet aliam, et hæc non est pars essentialis aliqua, sed pars una quantitativa, aliam distinctam loco. Ad hoc ponuntur tres rationes. Prima accipitur ab Aristotele 7. Physicorum *A*, quod nihil movetur a se primo, quia tunc non quiesceret ad quietem alterius, quia ad quietem partis. Omne enim mobile habet partem, et illa quiescente, patet quod totum non movetur primo. Secunda ratio accipitur ex 3. (Text. n. 17. Text. com. 3.) Physicorum, ubi dicit Aristoteles *species aliqua semper existimabitur movens, ut actu homo facit ex potentia hominem.* Hinc accipitur, quod movens movet inquantum est in actu, et mobile movetur inquantum est in potentia, ut patet ibidem ex definitione motus. Impossibile est autem idem simul esse in potentia et in actu respectu ejusdem, et secundum idem ; ergo, etc. Idem confirmatur, quia agens et patiens (Text. n. 51. Text. com. 54. circiter. Text. com. 20.) sunt contraria ex primo de Generatione, et secundo de Anima. Tertia accipitur ex 5. hujus, quia secundum Aristotelem ibidem in cap. de *Ad aliquid*, activum et passivum, sive motivum ad mobile realiter refertur penes secundum modum relativorum ; relationes autem reales oppositæ non videntur posse fundari in fundamento uno limitato, hoc enim attribuitur essentiæ divinæ, quia illimitata est, quod possit esse fundamentum relationum oppositarum, quare, etc.

Secundum ista generalia dicitur in speciali secundum ordinem procedendo in entibus. Primo universaliter, quod nihil est effectivum sui accidentis, licet sibi coævi, puta quod subjectum respectu propriæ passionis non habet rationem causæ efficientis, sed tantum materialis sive susceptivi. Secundo dicitur idem de accidente quocumque, quod quandoque inest, quandoque non, et hoc sive illud inducatur per motum, puta ubi, vel quantitas, vel qualitas, sive inducatur per mutationem tantum, ut actus appetitivi et cognitivi.

De istis ergo accidentibus. Primo de *ubi*, non videtur quod aliquid moveat se ad *ubi* in corporibus, nisi gravia et levia, et animalia progressiva. De utrisque negatur idem movere se. De primis ergo dicitur, quod grave et leve non movent se, secundum Aristotelem, determinative in 8. Physicorum de ipsis dicentem : *Nihil horum habet principium faciendi, sed patiendi tantum*, quod videtur probare quatuor rationibus, quæ patent ibi. Secundo dicitur idem de animalibus, quod animalia non movent se motu progressivo, nisi quia una pars movet 3. Text. com. 32.

aliam, sicut videtur determinari in 8. Physicorum de movente se, et modus motionis hujus magis determinatur in lib. de Motu animalium. Tertio dicitur de motu ad quantitatem, quod animata anima vegetativa non movent se in nutritione vel augmentatione, sed movent alimentum, quod convertunt in se. Quarto dicitur de motu ad qualitatem, quod nec aqua calida a se effective fit frigida, nec semen animati seipsum alterat; sed semen maris distinctum loco et subjecto a semine ministrato a màtre, et unum agit in alterum, sicut artifex in lignum, de quo facit scamnum, sicut videtur Aristoteles velle in de animalibus, lib. 16. Ubi autem non sunt duo semina maris et fœminæ, ut in plantis, assignant duas partes in eodem semine distinctas loco, quarum una agit in aliam. Quinto dicitur, quod nulla potentia cognitiva est principium activum cognitionis, sed tantum passivum, et objectum activum. Et hoc confirmatur per Aristotelem 2. de Anima, ubi vult quod sensus est passivus, non activus. Et 3. de Anima, ubi idem vult de intellectu. Confirmatur etiam de utroque, quia cognitio fit per assimilationem cognoscentis ad cognitum; ergo agens ibi est illud cui assimilatio fit, quia agens assimilat sibi passum, primo de Generatione. Confirmatur tertio de cognitiva et appetitiva simul, quia *cognoscere* et *appetere* respectu ipsarum potentiarum, videntur esse accidentia communia, quæ adsunt et absunt, etc. ad talia autem accidentia non videtur subjectum ex se determinatum, et ita videtur non esse causa sufficiens illorum. Sexto, dicitur idem de appetitu. Quod confirmatur per Aristotelem 3. de Anima: movens immobile bonum actuale, movens autem et quod movetur appetitivum. Similiter confirmatur per Commentatorem 12. Metaphysicæ. commento 36. de balneo, quære ibi. Ad singula prædictorum adducunt diversa, sed et universaliter de aliis quibuscumque conclusio principalis tenetur.

1. de Gener. animalium. Cap. 19.

Text. com. 51 Text. com. 2. et inde.

Text. com. 51. et inde. Text. com. 51. et circiter.

Text. com. 54.

SCHOLIUM II.

Probat efficaci argumento a proportione activi ad passivum, posse aliquid agere in se, neque requiri approximationem ad agendum, quando adest præsentia major, alioquin ignis inexistens aquæ, non calefaceret eam. Explicat bene, tunc tantum agens in se agere posse, quando natum est terminare actionem formæ æquivocæ jam habitæ, unde actione univoca nihil agit in seipsum, de quo Doctor 1. dist. 3. quæst. 7. num. 27. et 2. d. 2. q. 10. ad primum, et dist. 3. quæst. 8. ad quartum, et d. 25. ad primum.

4. Activum in communi respicit passivum in communi.

Hîc sic est procedendum, sicut illa positio tenet universalem negativam, et ex hoc concedit quæcumque videntur sequi; ita primo ostendendum est generaliter, quod aliquid potest agere in se quod est contradictorium illius universalis, et deinde in speciali, in quibus particularis illa habeat veritatem. Primum probatur, activum quodcumque pro primo objecto respicit passivum tale, non hoc passivum, verbi gratia, tam calefactivum in communi, quam quodcumque calefactivum pro primo objecto respicit calefactibile in communi, non hoc vel illud; similiter e contrario, passivum ut calefacti-

bile, et hoc sive in communi, sive quodcumque calefactibile respicit pro primo objecto calefactivum, non hoc et illud, sed in communi. Ex his sequitur, quod quodlibet contentum sub primo obje to alicujus, sit per se objectum ejusdem; quo'cumque calefactivum respicit quodcumque calefactibile pro per se objecto, et e converso, quodcumque calefactibile, quodcumque calefactivum; sed possibile est quod aliquid sit activum secundum *A*, eodem modo, quo aliquid aliud est activum secundum *A*, idem etiam sit passivum secundum *A*, sicut quodcumque aliud passivum est secundum *A*, ergo illud in ratione activi, ita habet seipsum pro objecto in ratione passivi, sicut quodcumque aliud; ergo ita potest in se agere, sicut in aliud. Major autem satis est manifesta ex prima relatione inter communia, sed minor negaretur; vel etiam ipsa concessa, negaretur ultima consequentia, quia agens debet esse approximatum passo, et ita distinctum situ, sic non potest idem se habere ad se.

Idem posse agere in se.

Contra primum, minor probatur, multi sunt effectus nati produci ab activo æquivoco et non univoco, patet de levitate in igne generato; illam formam æquivocam oportet ponere, aut formam substantiæ, aut aliam aliquam qualitatem; ergo habens illam activam per se est levificativum, ut ita loquar, potest autem ista forma esse in aliquo levificabili. Patet in exemplo prædicto, quæcumque enim forma in generante poneretur activa respectu levitatis, eadem est in igne genito, et prior est naturaliter ipsa levitate. Patet, quia est principium ejus activum; ergo non est contradictio, quod ipsa insit generato, levificante non inexistente, et patet quod potest inesse illi, quare idem sine contradictione potest esse levificativum et levificabile.

5. Ad agendum non requiritur distinctio situs.

Contra secundum, probatur illa consequentia ultima, nam approximatio hæc non videtur necessaria ad agendum, ut includit distinctionem situs, nisi quando major præsentia non est possibilis inter activum et passivum; si enim hæc præsentia sufficit, multo magis major præsentia sufficeret. Quod probatur dupliciter, primo ducendo ad inconveniens, alioquin si poneretur ignis inexistens aquæ, sicut Angelus ponitur simul cum cœlo, non calefaceret aquam, nec Angelus moveret cœlum. Secundo probatur idem ex causa, quia non oportet agens esse præsens patienti, nisi quia virtus agentis non potest attingere improportionaliter distans, ut ibi aliquid efficiat. Quod si passum secum esset, nonne perfectius attingeretur a virtute agentis? hoc ergo supposito arguitur ultra, cum idem verius est sibi præsens, si est activum et passivum secundum idem, quam aliud posset esse sibi præsens; ita verissime salvatur illa conditio propter quam appropinquatio requiritur, quando major præsentia esse non potest; ergo verissime est actio.

Approximatio non requiritur ad agendum si adest præsentia major.

Confirmatur tota illa ratio, et quantum ad probationem minoris et consequentiæ ultimæ. Si *A* per se sit forma activa respectu *B*, et *A*

sit in *C*, nullus negat quin est activa respectu *B* fiendi in *D*, et e converso si *A* esset in *D*, esset principium activum respectu *B* in *C*; ergo si *A* est in *C* et in *D*, et tam *C* quam *D* sint in potentia ad *B*, et *C* et *D* agent in se mutuo secundum *A*, producendo in se mutuo *B*.

Idem non potest esse causa, et causatum.

Sed tantum videtur inconveniens idem respectu ejusdem, secundum idem esse activum et passivum, sicut idem respectu sui, quia in aliis est simile, quod sicut nihil est causa sui, ita nec circulus est possibilis in causis, ut idem respectu ejusdem sit causa et causatum; ergo si primum possibile sit, et secundum etiam. Ex istis descendendo in generali patet, quod dicta ratio non probat idem posse in se agere, nisi actione æquivoca, et hoc quando est capax formæ, quæ nata est terminare actionem æquivocam formæ activæ jam habitæ.

Idem non potest in se agere, nisi actione æquivoca. Quando aliquid in se agit.

Et ita tenendum est regulariter, quod solum et universaliter tunc potest aliquid in se agere, quando duo ista concurrunt, scilicet quod habet formam, quæ est principium agendi æquivoce, et quando cum hoc est capax termini talis actionis.

SCHOLIUM III.

6. Infert primo ex sententia sua jam probata et explicata, quod nihil agit in se formam substantialem. Ratio est clara. Secundo, quod nihil agit in se actione univoca. An vero ratio, quam ad hoc adducit, scilicet quod tunc plura ejusdem speciei essent in eodem, valeat, vide supra l. 5. q. 7. Tertio, infert omnem augmentationem esse ab agente æquivoco, quia quantitas non est activa, et eadem ratione motus ad *ubi* est ab æquivoco. Quarto quod qualitates omnes possunt esse ab æquivoco, etsi non semper ita sint. Quinto. quantitatem, qualitatem, et *ubi* posse fieri a substantia in se, quando habet formam, quæ est principium actionis æquivocæ, et est capax termini illius formæ; si autem causat aliquid coævum sibi, erit sine mutatione; si non coævum, cum mutatione, et circa mutationem multa valde philosophice tractat, de quo vide eum 2. d. 1. q. 4. ad 5. et 4. d. 11. q. 1. art. 3. Quod probat subjectum efficere suam passionem, vel loquitur in sententia communi aliorum, non in propria, quæ tenet non distingui propriam passionem a subjecto. de quo supra l. 1. q. 1. n. 9. vel non de *passione* stricte sumpta, sed de accidente realiter inseparabili, et hoc indicat, ponens exemplum de quantitate respectu substantiæ corporeæ.

Descendendo igitur in speciali, ex hoc patet primo, quod nihil agit in se causando formam substantialem, quia nulla de novo potest advenire, ut faciat compositum unum per se, quin illa sit perfectior quacumque entitate præcedente ipsam; imperfectius autem non est principium activum respectu perfectioris. 7.

7. Nihil agit in se formam substantialem.

Patet secundo, quod quacumque actione univoca nihil in se aliquid agit, quia tunc ratio agendi et terminus actionis essent ejusdem speciei, et differrent numero, patet, quia nihil est principium agendi; ergo et duo individua ejusdem speciei possent simul esse in eodem subjecto, quod negatum est in 5. lib. in quæstione de hoc modo, et specialiter in accidentibus absolutis, patet quod et illa, quæ est ratio agendi, esset absoluta, et illa quæ est terminus.

Quæst. 7. Augmentatio, et ubi ab agente æquivoco.

Patet tertio, quod cum omnis augmentatio sit ab agente æquivoco, quia quantitas non est forma activa ex 6. quæstione supra; omnis etiam motus ad *ubi* est a movente æqui-

voco propter idem, quia scilicet nullum *ubi* est forma activa. Multæ etiam alterationes sunt ab æquivoco, ut universaliter illæ, quæ sunt ad qualitates non activas, stricte loquendo de *activis*, ut loquitur Aristoteles 2. de Generatione, sicut dictum est supra, *quæstione* 6. *ad primum argumentum*. Omnis etiam qualitas potest esse ab agente æquivoco, licet aliqua possit esse ab univoco. Sequitur quod in genere non repugnat alicui substantiæ causare in se qualitatem, quantitatem et *ubi*; concurrentibus autem duabus conditionibus supra dictis causabit et hoc vel coævum sibi, et ita sine mutatione, vel non coævum sibi, et ita per motum vel mutationem. De coævo patet in subjecto et propria passione.

Text. com. 8. [O]mnis qualitas potest esse ab agente [æ]quivoco.

8. Ad quod arguitur dupliciter. Primo, quia potentia receptiva differens ab actu, nunquam ex se necessitatur ad actum, est enim talis quælibet potentia contradictionis; subjectum necessario determinatur ex se ad passionem, alioquin inhærentia passionis propter quid, sive per principia subjecti, non demonstraretur, quia demonstratio est necessarii. Secundo, quia argumentum prius factum in universali hîc habet evidentiam. Si enim generans fingatur agens respectu passionis geniti, patet quod non univoce per passionem in generante, maxime si illa passio non est forma activa. Si etiam est activa, videretur idem, quod licet illa qualitas in tempore præcedenti ultimam generationem, fuit principium alterandi subjectum, cum illius alterationis in ultimo instanti subjectum non manet, sed fit aliud; quomodo in illo alio habebit actionem instantaneam, sine motu alterationis facto in illo? Quidquid sit de hoc, arguitur, quando passio non est forma activa, sicut de quantitate consequente substantiam corpoream genitam, si generans æquivoce illam causat, quæro per quid? per *A*; in genito est *A* ejusdem rationis cum *A* in generante, et prior naturaliter ipsa quantitate, quia in generante poneretur prior natura quantitate in ipso; forma activa prior naturaliter forma inducibili ab ipsa in receptivo potest esse principium inducendi illam in illo; prioritas enim temporis non requiritur, patet de luminoso et lumine, nec distantia localis, ut supra probatum est; ergo ita, vel magis genitum causabit in se talem passionem, quam generans. Et ex hoc patet quod dictum est, coævum causari sine mutatione, quia mutatio requirit terminos oppositos, et ita privationem præcedere formam; privatio non præcedit, nisi quando subjectum aptum præcedit formam, hoc non sic, et de hoc dictum est supra, quæst. 11. responsione ad secundum argumentum.

Text. com. 17. [H]ujus 9. [S]ubjectum [a]n causat, in se [pa]ssionem?

Ad agendum non requiritur prioritas temporis, nec distantia localis. Coævum causatur sine mutatione.

Contra hoc arguitur, quia mutatio stat cum termino *ad quem;* ergo non oportet quod tempore præcedat privatio. Item, in illo priori naturæ, quando principia agendi rædecunt terminum, intelligitur subjectum privatum termino, alioquin jam terminus intelligeretur productus. Item, in primo instanti habet alium

respectum ad agens, ut videtur, quam in tempore consequente, quia in primo dicitur ab ipso induci in tempore illo; non ergo aliqua mutatio est in illo instanti, quæ non est in tempore habito, propter quam etiam dicitur forma tunc primo esse sive incipere esse.

9. Ad illa respondeo, quod in primo est fallacia consequentis. Sequitur enim, mutatio est; ergo terminus, loquendo de indivisibili, sicut hîc loquimur, non e converso, nisi accipiatur *terminus*, non solum pro illo, quod natum est terminare mutationem, sed etiam pro actualiter terminante. Et quare non e converso est? quia forma quæ nata esset esse terminus, non est terminus, nisi præcesserit oppositus terminus; mutatio enim licet essentialiorem habet habitudinem ad terminum *ad quem* quam *a quo*, tamen proprie sumpta sine neutro potest intelligi. Si dicas, mutatio non est aliquid realiter, nisi ipse terminus *ad quem*. Hoc tangit aliud, sed supposito hoc pro nunc, quantum ad absolutam entitatem et realitatem, quæ est in mutatione; includit tamen præter hæc respectum ad terminum *a quo*, ut postquam est immediate, qui respectus non manet in tempore habito, in quo non est forma immediate post privationem. Et ideo nec mutatio manet post primum instans in ratione mutationis, licet absoluta realitas maneat. Iste autem respectus non est in passione coæva subjecto. Ad secundum, prioritas naturæ non ponit privationem posterioris, sed tantum quod prius intelligatur sine intellectu posterioris, ut sit essentia perfectior in se, sed ex hoc non salvatur privatio, et ita nec mutatio. Ad tertium, respectum ad agens habet forma alium in primo instanti, quam in tempore habito, sed ille respectus non complet rationem mutationis, sed complet rationem factionis passivæ. Unde tunc dicitur fieri, et post non; et sic *primo esse* et *incipere* comparantur præcise ad negationis *esse* præcedentem, non autem ad privationem, nisi quando subjectum aptum præcessit tempore formam. Et tunc concurrunt duo respectus in forma pro primo instanti; unus ad agens, alius ad privationem, in quo includitur ille qui prius dicebatur esse ad negationem; et ambo respectus non manent tempore habito, sed alter tantum complet rationem mutationis. De his alibi.

Mutatio sine termino intelligi potest.

Quomodo mutatio differt a termino?

Prioritas naturæ non sufficit ad mutationem.

De mutatione, vide 2. d. 1. q. 4 ad 5. et 4. d. 11 q. 1. art. 3.

SCHOLIUM IV.

Gravia et levia a se moveri. Ad rationes Aristotelis 8. Physic. quæ videntur esse in contrarium, remittit se ad expositionem textus, et hîc patet eum prius exposuisse textum Physicorum. Rejicit quatuor fugas seu fictiones negantium gravia et levia a se moveri, de quo optime et fuse tractat 2. d.2. q.10. § *Concedo ergo*, ubi ostendit se sentire cum Arist. Rejicit affirmantes motum progressivum, et saltum fieri per pulsum et tractum, et explicat Aristotelem 8. Physicor. asserentem in animalibus unam partem movere aliam, de quo optime loco citato. Vide etiam 4. d. 12. q. 4. et de motu corporis non organico, quem potest anima facere, vide eum 4. d. 10. q. 7. et dist. 49. q. 14. Hîc nota cum remittat se ad 3. de An. videri prius scripsisse de Anima, quod tamen dubium est, quia non constat, an scilicet se remittat ad sua scripta de Anima, quia ibi non agit de motu progressivo, si non plura de Anima, quæ non habentur, quæstionibus quas habemus, alibi scripserit.

10\. De accidente, quod aliquod subjectum in se causat, non coævum sibi, nunc videndum est. Et primo in universali dici posset, quod causa naturalis, licet ex se terminetur ad effectum, potest tamen impediri; impedimento autem amoto statim agit ad productionem effectus, sicut a principio egisset si non fuisset impedita. Et ita ubicumque salvantur duæ conditiones supradictæ, necessariæ alicui ad hoc quod agat in se, si ab extrinseco ponatur impedimentum a principio, postmodum amoto impedimento, statim aget in se. Et ex isto generali descendendo ad specialia, juxta processum prioris opinionis, potest dici primo, quod quodcumque per se ens naturale, habet principium activum respectu *ubi* sibi convenientis, quod *ubi* si non habet a principio sui *esse*, postea per illud principium movet se ad illud *ubi*. Quomodo debeat autem responderi ad quatuor rationes Aristotelis in 8. Physicorum de gravi et levi, et quomodo intendat ibi, quod movent se ad *ubi*, quia sunt in potentia accidentali, sicut sciens ad speculandum; quære in expositione illius cap. *Moventium*, etc. et distinctum est supra in 7. in quæstione de rationibus seminalibus, de principio activo et passivo motus in gravi, et secundum alterum est in potentia accidentali ad movere; secundum alterum autem est verum illud Aristotelis patiendi tantum. Illud fugiendo finguntur viæ mirabiles, unde grave movetur, patet enim quod movetur non impeditum. Si dicatur, quod a continue influente in totum medium, quomodo eadem influentia existens in eadem parte medii grave deprimit et leve elevat? Si per rationem pleni, scilicet ne fiat vacuum, quia pellit aerem a se et propter plenum, oportet quod sequatur aere pulsum, quomodo pellit, nisi prius moveatur localiter. Et quæritur unde, patet enim quod quiescens localiter non pellit aerem contiguum. Similiter plenum posset salvari per aerem propinquum intrantem locum aeris pulsi, quare lapis intrat. Si tertio dicatur, quod centrum trahit grave, quis est ille tractus? numquid per alterationem gravis, vel latio erit per actionem univocam. Similiter per impossibile tota terra amota, idem centrum terræ est quod prius, et ad id movebitur gleba. Quid attrahet? numquid Mathematicum *ubi*? Si dicatur quarto, quod generans movet, quomodo effectus in actu erit sine causa in actu? Dices, dedit virtutem. Verum est, generavit, et quando generavit, fuit; nunc non est, quomodo nunc movet? si genitum ab ipso manens nunc movet, et hoc est, quod quæritur. Itaque istis, quæ fictiones videntur, prætermissis, et sensui concordat quod grave a se movetur, et secundum Aristotelem in 8. Physicorum: *Fatuum est quærere rationem, ubi habetur sensus*; et concordat rationi, quia nullus negat quin grave effective movet deorsum aliud corpus sibi alligatum, cujus levitas non excedit gravitatem ejus, et per consequens quomodo non prius se movebit ad illud *ubi*? nam prius natura intelligitur moveri deorsum,

Omne ens naturale habere principium activum ad suum ubi.

Exposuit Physica.

Text. com. 27. et inde. q. 12. Gravia et levia moveri a se.

An centrum trahat grave?

Text. com. 12. Fatuum est quærere rationem ubi habetur sensus. Movens aliud movet se.

quam movere deorsum aliud sibi alligatum, et movet actione æquivoca, et ipsum est capax termini illius actionis; ergo sic movebit se. Quid etiam effective frangit trabem, cujus minor est virtus in resistendo, quam virtus gravis?

11. De progressu et saltu.

Secundo dicitur, quod animal movet se progressivo motu, non tantum quia una pars aliam; prima enim pars movens localiter, movetur localiter, et non videtur, quod ab alio. De hoc quære in 3. de Anima. Objicitur etiam de saltu, in quo totum animal movet se, non pars partem; et ad hanc objectionem quasi parvipendendo, respondetur, quod motus ille componitur ex pulsu et tractu, ita quod posterior pars pellit anteriorem, quæ pulsa post se attrahit posteriorem, et illa attracta iterum pellit, et sic continue fit tam in saltu quam in communi progressione. Hoc apparet ad sensum in verme repente, videtur quod hoc non sufficiat in saltu, quia sicut determinat Aristoteles *in lib. de Motu animalium;* oportet omnem motum inniti alicui immobili, cujus immobilitas major sit quam mobilitas moti, sicut patet de existente in nave et pellente navim innitendo terræ per remum, sicut fit quando nauta primo vult amovere navem a loco, in quo quievit diu in sicco, impingens autem in malum non moveret navem, et sicut ibi vult de immobilitate terræ respectu mobilitatis cœli, quod est satis mirabile. In primo igitur pulsu pars posterior animalis, ex quo innititur terræ, quæ immobilior est parte anteriori animalis, potest illam anteriorem pellere: illa anterior pulsa ad certam distantiam possibilem maxime extensioni partium animalis, attrahet partem posteriorem, et elevabit parum sic a terra, oportet si erit motus, quod posterior tracta pellat anteriorem; sed impossibile est, quia ex quo jam separata est a terra et in aere est, non habet aliquod immobile cui innitatur; aer enim non est immobilior parte anteriori animalis talis gressibilis, sicut se habet respectu volabilis, cui aer est quasi terra nobis; ergo post primum tractum et pulsum animalis, nullus potest sequi pulsus aut tractus, et caderet animal sibi dimissum post 2. dicta, ita quod nunquam est saltus possibilis per pulsum et tractum, nec aliquis motus in sursum ultra locum primum, ad quem potest pertingere animal maxime extensum, stando in terra. Quidquid sit de argumento isto de motu animalis, an movens per se existens, intra vel per accidens moveatur, sicut natura movens navem motu pulsus a terra vel ab aqua in remigando movetur per accidens motu vectionis in nave, saltem dictus motus salvandi saltum non videtur conveniens. Et exponi posset Aristoteles de illis duabus partibus, in quas potest dividi animal movens se, quod una non sit effective movens aliam præcise, sed alia est aptior, ut moveatur; ideo prius recipit motum, forte a cognitiva vel appetitiva, vel altera effective movente localiter mediante aliqua alteratione, quia species sunt quasi res secundum Aristotelem. Et ita in 8. Physicor. nititur salvare,

Omne motum innititur immobili.

Saltum non fieri per pulsum vel tractum.

Quando animal movetur altera pars non quiescit, et exponitur Aristot. vide 2. d. 2. 10.q. Text. com. 17. et inde. et specialiter. Text. com. 20.

quod motus animalis non sit aliquis simpliciter unus, quia præcedit motus objecti vel continuitatis, ut videtur ibi dicere; non oportet igitur allegare ipsum, quasi una pars corporis quiescens localiter, moveat aliam localiter, quod intendunt isti, ut videtur.

SCHOLIUM V.

Tertio docet nutritionem et augmentationem fieri ab ipso nutrito et aucto, de quo late agit 4. d. 44. q. 1. art. 1. et tangit d. 10. q. 6.concl.5. Vide multa quæ circa hoc adduxi in supplem. de An. disp. 2. sect. 15. Quarto, alterationem fieri quandoque non ab altero, ut frigefactionem aquæ ab ip a, et alterationem seminis ab ipso, de quo 2. d. 18. Quinto, ostendit potentiam cognitivam agere in se cognitionem, de quo fuse 1. d. 3. quæst. 7. n. 20. et 2. d. 3. quæst. 8. et dist. 25. et de An. quæst. 13. et ibi in supplement. disp. 2. sect. 4. Sexto, quod voluntas est activa suorum actuum, alioquin non esset libera, de quo 2. dist. 25.

12. Text. com. 38. et circiter. Tertio de nutritione, quidquid sit, quia nutritio est quædam generatio, ut habet determinari in primo de Generatione; et dictum est prius, quod nihil per generationem in se causat formam substantialem, tamen de augmentatione non videtur bona evasio, quia nutrimentum non augetur, sed corrumpitur, animatum quod præfuit augetur. Quid præfuit quod causat quantitatem istam determinatam, quæ est terminus illius motus? Non est dare, nisi quod compositum virtute animæ vegetativæ, ut principii activi; tum quia reprehenditur ille, 2. de Anima, qui posuit principium activum hujus, esse ignem, et innuitur illud principium esse animam; tum, quia agere est operatio vegetativæ ut principii activi, ex eodem secundo alibi. Satis etiam apparet sensui, quod nulla majoratio quantitatis, si fiat ab agente extrinseco, est augmentatio; aut enim est juxtapositio, aut rarefactio ; nec potest in augmentatione dari pars augmentans aliam, distincta loco et subjecto, quia quælibet pars aucti est aucta. Si dicatur secundum Aristotelem 2. de Anima, cap. 4. quod cibus nutrit inquantum potentia quid, auget autem inquantum potentia quantum; ergo auctum augetur ab alimento quanto, vilis videtur instantia ; non enim quantitas in actu est principium alicujus actionis, quanto magis nec quantitas in potentia ; cibus autem corrumpitur aut prius tempore, aut saltem natura, quam fiat motus augmentationis, quia nutritio in qua corrumpitur cibus, præcedit augmentationem sic vel sic, quomodo non ens movebit? Ideo intelligendum est illud dictum Philosophi, sicut et satis littera sonat. Cibus enim inquantum potentia quid quomodo nutrit ? non nisi materialiter, quia de ipso, inquantum est in potentia ad formam carnis, generatur caro, quæ generatio est nutritio, ita quod nutrit materialiter ; ita inquantum in potentia quantum, auget materialiter, quia de ipso inquantum in potentia, est quanta caro, generatur caro quanta, per quam generationem consequitur augmentatio. Hîc posset multum exponi de modo augmenti, sed hoc in 1. de Generatione, et in 2. de Anima, magis habet locum. Pro nunc sufficit quod in cibo non est efficiens

Text. com. 41.

Text. com. 34. et circiter. Augmentationem fieri ab intrinseco. Text. com. 47.

Cibus nutrit ut potentia quid, auget ut potentia quantum, exponitur.

Cibus non auget, sed sumens illum.

ratio augmentandi, sed in animato convertente ipsum, non quod augmentatio fiat per ipsam conversionem, sive in carnem, saltem quantam, hoc est habentem quantitatem notabilem, quia majorem respectu illius, quæ fluxit, cujus loco illa restituitur, non sic quod in instanti generationis habeat majorem, sed nata sit habere majorem in tempore habito, illi instanti, in quo tempore fit motus augmentationis. Hoc hîc omitto.

13. Quarto dicitur de alteratione tali, qualis est utraque illarum, de qua exemplificatur, quod idem se alterat puta aqua frigefacit se, et semen se alterat. De primo dictum est in articulo de accidente, non coævo in universali, quia amoto impedimento, agit illud quod a principio egisset non impeditum. De secundo alibi prolixior erit ser-

2. d. 18. mo domino concedente, et aliquid tactum est in 7. in q. de rationibus seminalibus.

Cognitiva efficit cognitionem.

Quinto, de cognitiva quomodo est activa suæ cognitionis, et etiam objectum, et quomodo duo activa possunt concurrere ad eumdem effectum, alibi diffusius habetur. Et per hoc vitantur inconvenientia, quæ consequuntur in ponendo intellectum omnino passivum ; similiter et quæ videntur sequi ponendo ipsum pure activum, ita scilicet quod objectum nihil agat ibi.

Cap. ult. Utrique videtur Augustinus attribuere actionem 9. de Trinit. *A cognoscente*, inquiens, *et cognitio paritur notitia*. Quomodo enim intellectio caloris est a calore solo, ut ab agente æquivoco, a quo est calor realis genitus, ut ab agente univoco, cum intellectio simpliciter sit perfectior omni calore genito ; et impossibile est aliquem ejusdem generis effectum æquivocum esse nobiliorem effectu univoco, quia tunc esset nobilior agente? Quomodo etiam vilificatur natura animæ, quia sensibilia, imo phantasmata sensibilium causant effective perfectionem ita nobilem animæ, respectu cujus anima tantum est receptiva? alia inconvenientia alibi prædicta hîc omitto.

Effectus æquivocus non est nobilior univoco.

Voluntas agit suos actus, idem est de appetitu.

Sexto, de appetitu intellectivo tenetur, quod simpliciter est activus. Nec ponentes ipsum esse passivum mere ab ipso objecto videntur veram vel totam salvare posse libertatem in homine, sed tantummodo, ut videtur, necessitatem sic procedendi, sicut et calor in calefiendo; aut solummodo a casu posse aliter esse, sicut dicuntur non esse in potestate nostra, quæ cognoscenda primo occurrant. Sed hæc de voluntate a multis multipliciter sunt improbata, quæ non oportet hîc in speciali, sed alibi explanare.

SCHOLIUM VI.

Cum natura dignificanda sit quantum fieri potest, non est ei denegandum quin possit in se producere illas perfectiones, quas nata est habere. Hoc discursu utitur 2. d. 3. q. 11. ad probandum Angelum acquirere notitiam a rebus. Habet pulchram disputationem de ordine causarum.

In fine generaliter dicitur, quod nulli naturæ negandum est aliquid, quod positum perfectionis esset in tali natura, nisi ostendatur aliunde, quod talis perfectio illi non inest, quia semper natura facit 14.

Naturæ semper concedendum quod melius est, si non repugnat, vel non

constat de opposito. quod melius est, quando fuerit possibile, et non defecit in necessariis. Creaturæ communiter producuntur in *esse*, carentes aliqua perfectione, ad quam natæ sunt attingere, puta animata communiter in imperfecta quantitate, sine etiam operibus animæ; alia vero quædam sine qualitatibus propriis, quædam sine proprio *ubi*. Si daretur ejus principium activum respectu talis perfectionis ad quam natæ sunt, simpliciter essent perfectiores, quia minus ab extrinsecis dependentes, ergo quandocumque non apparet quod talis natura non habet principium activum respectu talis perfectionis, imo magis videtur quod habet, hoc simpliciter concedendum est, quia hoc dignificat naturam.

Contra, quare ergo non statim dicuntur perfecta secundum omnem perfectionem possibilem, quia hoc magis dignificaret naturam? Item, natura proportionavit activum et passivum in universo, non semper idem respectu sui, sed aliud respectu alterius, sicut videtur major connexio in rebus, et ita universaliter dabitur respectu perfectionis possibilis in quocumque aliquod agens, sed aliud ab illo possibili. Confirmatur, quare enim non unicuique dedit natura principium activum respectu omnis perfectionis sibi possibilis, ut sic auferatur connexio eorum secundum actionem et passionem mutuam? Ad primum respondeo: Si causalitas auferatur, non haberent omnem perfectionem, cujus sunt capaces; si autem statim fieret quodlibet universaliter perfectum, quantum posset perfici, vel aliud a producente videretur esse causa alicujus in alio.

Quare statim omnia non sunt perfecta?

Contra, si ipsummet est causa perfectionis propriæ, quare non a principio se summe perficit? Respondeo, quia natura quæcumque requirit successionem in aliquibus operationibus, propter imperfectionem virtutis agentis respectu effectus producendi. Ita est hîc, verbi gratia, si quilibet homo generaretur perfectæ quantitatis propriæ, non haberet rationem causæ, saltem in actu respectu quantitatis propriæ; nam tantam non posset causare, nisi per motum augmentationis, imo per multos motus consequenter.

Ad secundum, nunquam actio univoca facit connexionem activorum et passivorum in universo; nec videtur Philosophus ponere tale agens et effectum, essentialiter ordinata respectu talis tertii, sed secundum æquivoce agentia et effectus, est essentialior connexio. Contra, illam æquivocationem ponis in uno, non autem univocationem; ergo magis tollis connexionem. Respondeo, causæ essentialiter ordinatæ respectu tertii effectus, alium habent ordinem in causando, secundum quod dictum est in secundo, in quæstione de statu causarum; et ista est essentialis connexio universi forte, sive ultima causa sit univoca, sive æquivoca cum suo effectu. Et hæc connexio ita salvatur, ponendo in eodem rationem ultimæ causæ respectu effectus, sicut ponendo in alio. Contra, sicut in eodem possunt concurrere ratio causæ imme-

15. Actio univoca non facit nexum activorum et passivorum. Quæst. 4.

Ordo causarum salvatur, sive effectus sit in causa, sive non.

diatæ et effectus, quare non ita ratio causæ posterioris et prioris? et sic nullus ordo causarum videtur necessarius præter primam, cujus ratio non potest concurrere cum ratione formali alicujus posterioris causæ. Respondeo, ratio posterioris causæ et alicujus prioris bene possunt concurrere in uno supposito, et forte in una natura, si habeat unitive plures gradus perfectionis principiativos ejusdem effectus, licet non sit omnium causarum ordinatarum, quia alicujus illarum ratio tantam perfectionem absolutam requirit, in qua fundetur, quod illa non potest esse in eodem, in quo est alia minor, in qua fundatur ratio secundæ causæ posterioris. Hæc in particularibus exemplis extremis satis patent. Quomodo enim in bove generante possit esse perfectio Solis, secundum quam cooperatur bovi generanti?

SCHOLIUM VII.

Explicat optime dictum Aristotelis 7. Physicor. quomodo nihil movetur a se primo, id est, duplici primitate, scilicet totalitatis seu integritatis et causalitatis præcisæ, qualis est subjecti respectu suæ passionis, quod enim movetur primo modo, quiescit quiescente parte; quod secundo modo, non, quia quod convenit alicui instar passionis propriæ, eidem conveniet, etiamsi negetur ab omni alio, quod non est ipsum; si ergo aliquid movetur primo hoc modo, non desinit moveri, etiamsi pars ejus quiescat, quia pars non est illud quod movetur, sed aliquid ejus. Vide hanc expositionem et solutionem, 2. d. 2. q. 10. ad secundum, ubi ex ipso Aristot. ostenditur, esse ad mentem ejus. Ad secundum, optime explicat quomodo idem secundum diversa posset esse in actu et potentia, et explicat varias acceptiones *potentiæ*, ut opponitur actui, de quo q. 1. et. 2. hujus, et ut dicit respectum principii ad principiatum et ad comprincipium, de quo q. 3. et 4. Breviter dic, aliquid posse esse virtualiter tale in actu, quale est formaliter in potentia, sic aqua calida habet actu virtutem frigefaciendi se, quod est esse virtualiter frigidam, et facta frigefactione erit formaliter frigida, ita Doct. 1. d. 3. q. 7. ad primum, pro opin. et 2. d. 3. q. 8. ad 4. Ad confirmationem optime explicat, quæ contrarietas sufficit ad actionem.

Ad illa quæ inducuntur pro prima opinione. Ad primum de 7. Physicorum, quærit enim quomodo contradictio est, quod aliqua passio homogenea, qualis est movere localiter, insit alicui toti integro sive quantitativo primo, secundum quod *primo* cadit in definitione universalis, in 1. Poster. et cum hoc *primo*, secundum quod *primo* sumitur in 5. Physicorum, prout opponitur ei quod est *secundum partem integralem*. Et de solo tali toto quantitativo probat Aristoteles quod non potest moveri a se primo, ut *primo* accipitur quando propria passio dicitur primo inesse proprio subjecto. Tale enim prædicatum nunquam removetur ab illo cui primo inest, propter hoc quod oppositum ejus inest alicui, quod non recipit prædicationem illius primi subjecti; pars autem quantitativa non recipit prædicationem totius quantitativi, licet idem totum universale prædicetur de utroque in homogeneis; ergo totum quod primo movetur, sic accipiendo *primo*, non quiescit ad quietem partis, id est, non caret prædicato primo inhærente, quia pars, quæ non est illud totum caret illo, sed omne totum quiescit, etc. quia est divisibile, et ita sumitur *alterum* apud Aristotelem pro illo, quod 16.

Text. com. 11. Text. com. 1.

Nihil movetur a se primo, exponitur 2. d. 2. q. 10.

non recipit prædicationem primo moti. Et ly *ad* tenetur consecutive, non causaliter. Quod si fiat sermo per ablativum absolutum *parte quiescente*, etc. debet exponi per *si*, non per *quia*, licet enim major esset vera cum *quia*, tamen minor est falsa. Quia ergo vanum est Aristotelem adducere hîc ad conclusionem hanc generaliter probandam, quod nihil movet se, cum in simplicibus motis nihil valeat, sicut in potentiis animæ, cum etiam in quibuscumque quantis, nihil faciat contra hoc, quod aliquis ponit; nam si ignis est causa effectiva proprii caloris, licet ille totus se totum faciat calidum, et ita idem primo mutat, vel movet se, vel agit in se, accipiendo *primo*, sicut accipitur in 5. Physicorum, non tamen ille ignis primo facit se calidum, accipiendo *primo* secundum aliam significationem, quid mirum? quia undecumque fiat, nec ille ignis particularis quantus est, sic primo calidus. Sequitur enim contradictio, quod scilicet non est calidus, si pars ejus sit non calida, et quod est calidus, si pars ejus sit non calida. Primum sequitur ex primitate secundo modo, secundum ex primitate primo modo.

Nihil movetur primo primitate totalitatis, aut causalitatis præcisæ, qualis est subjecti ad suam passionem.

17. A subjecto non removetur passio, etiamsi removeatur ab omni alio, quod non est ipsum.

Quid ergo est calidum primo, vel calefacit primo, sicut *primo* notat inhærentiam propriæ passionis ad subjectum? Respondeo, nullius propriæ passionis consuevit hactenus assignari primum subjectum aliquod singulare, sed universale, quod abstrahit ab omni quanto, et æqualiter salvatur in hoc toto quanto homogeneo, et in ejus parte. Et verum est, quod ab illo universali nunquam removetur, si aliquid non sit calidum, de quo istud universale non prædicatur alia circumstantia. Hanc responsionem et plura de æquivocatione ejus, quod est *primo*, quære in loco supra signato.

Ad secundum de actu et potentia, dicitur quod in movente se quandoque sunt plura differentia secundum intentionem, secundum quorum unum movet, et secundum alterum movetur. Et ita non primo movet idem se quoad præcedens argumentum; nec secundum idem est in actu et in potentia quoad istud secundum argumentum; nec secundum idem est fundamentum relationum oppositarum quoad tertium. Exemplificatur de voluntate movente se, quia est appetitus et est liber, et inquantum liber movet. Contra istud arguitur, quia differentia intentionis non est in re, nisi in potentia, secundum istos, completive autem et in actu, est ab intellectu tantum; si quæ autem differentia requiritur in aliquo ad movere se, cum ille sit effectus realis, oportet quod illa differentia sit realis, quia realis effectus non dependet ab actu rationis. Item, si quæcumque species cum habeat genus et differentiam, quæ differunt intentione secundum istos, poterit quæcumque species secundum formam differentiæ movere, et secundum formam generis moveri. Item, totum essentiale est minus unum quam istud, in quo est tantum differentia intentionis, quia partes essentiales realiter sunt diversæ, et veram composi-

Effectus realis non dependet ab ente rationis.

tionem realem faciunt, et tamen in tali toto essentiali nunquam forma movet materiam; ergo multo magis, nec hîc. Item, propria passio recipitur in subjecto, inquantum est in actu per differentiam specificam propriam; quod probatur, tum quia alias non inesset subjecto primo, si inesset sibi secundum aliquid in intellectu ejus, et non secundum aliud, sicut homo non primo vivit, licet per se vivat ex 5 c. de *per se;* tum, quia si inquantum habet formam generis inesset sibi illa passio, cuilibet sub genere inesset, et ita non esset huic propria; aut si ex aliquo impedimento alii non inesset, saltem generi in isto prius natura inesset, quam illa forma intelligeretur determinari per formam differentiæ.

Propria passio recipitur in subjecto quatenus est in actu per differentiam propriam. Text. com. 23.

18. Ex hac probata arguitur ultra, cum multa ad quæ aliqua movent se, sint propriæ passiones eorum, movebuntur ad illa, inquantum sunt talia per differentias proprias, non solum inquantum includunt genus, sic enim ad illa movebuntur, quomodo illa recipiunt, et constat quod agant inquantum sunt in actu per formam, ergo secundum idem re et ratione, ut secundum immediatam rationem absolutam agunt et patiuntur. Propter istam rationem specialiter, quæ posset bene declarari, potest dici aliter ad argumentum, quod si *potentia* accipiatur prout opponitur actui, quomodo sermo habitus est de ipsa in primis duabus quæstionibus hujus 9. nunquam idem simul est in potentia et in actu secundum idem, nam quando est aqua calida actu, tunc non est actu frigida, sed potentia tantum. Et cum arguitur, si est motiva sui ad frigiditatem; ergo est in actu talis, quale est mobile in potentia. Fallacia consequentis est, intelligendo de actu formali; non enim sequitur, Sol est transmutativus materiæ per putrefactionem ad formam vermis; ergo Sol est in actu vermis. Si enim ad agendum effectum sufficit perfectio activa quandoque ejusdem rationis, cum illa quæ est in effectu, quanto magis sufficit excellentior? et sic agens quodcumque æquivocum est in actu respectu effectus, non formaliter habens actum similem, quia tunc non esset agens æquivocum, sed virtualiter habens, quia scilicet formaliter habet eminentiorem. Secundum quid igitur est in potentia, et secundum quid in actu? Respondeo, est in potentia secundum terminum motus, in actu secundum principium activum æquivoce respectu termini. Si autem *potentia* accipiatur, ut dicit relationem principii, quomodo dictum est de ipsa in 3. et 4. quæst. 9. hujus; aut dicit relationem principii ad principiatum, aut ad aliud principium, quomodo primo distinctum est in solutione quæstionis 3. artic. 2. Si ad principiatum, si illud dicatur actus, concedo quod nihil idem essentialiter est potentia et actus, quia nulla una essentia seipsam principiat proprie effective, nec in quocumque genere principii.

Quæ agunt in se, patiuntur secundum eamdem rationem.

Idem non est simul in actu et potentia.

Quod est motivum sui ad formam, est actu tale virtualiter, vel eminenter.

Idem tamen suppositum potest in se habere duas naturas, quarum altera sit principium activum, et altera principiatum, et ita est in

potentia, hoc est, potens per prin-
19. Quomodo eadem est potentia, et actu? cipium activum, et in actu sive actus propter principiatum sed isto modo non consuevit communiter accipi *actus* pro acto. Si autem potentia dicat relationem principii ad actum, ut ad aliud principium intrinsecum, tunc accipere quod in nullo uno supposito est, utrumque est accipere, quod nullum suppositum est sic prædicamentale; et ita nullum suppositum erit compositum ex principio potentiali, et principio quod dicitur actus, quod est falsum. Si tandem potentia dicat relationem principii passivi ad principium activum, quod dicitur esse in actu, scilicet activo, non autem dicitur actus; tunc accipere, quod nihil idem est in potentia et in actu, non est nisi sub aliis terminis exprimere istud, quod nihil idem est activum et passivum, et non est probatio a priori, sed est petitio, idem accipiendo sub aliis terminis ab probationem sui ipsius.

Ad confirmationem de contrarietate agentis et patientis, licet ex dictis in quæst. 6. ad primum argumentum patet, quod ibi stricte sumitur *actio,* quo etiam modo
Agens et patiens contraria. secundum prædicta nihil agit in se; potest tamen dici, quod sicut agens assimilat sibi passum in fine, ita contrariatur sibi in principio actionis. Quando autem æquivoce agit, non assimilat in fine formaliter, sed virtualiter tantum; quantum enim ad *esse* formale, effectus talis imitatur causam, non proprie assimilatur, ita in principio contrariatur passo virtualiter, pro quanto habet in virtute formam aliam formaliter contrariam formæ passi. Et talis contrarietas sufficit ad actionem, sic tantum contrariantur actus vitiosi habitui virtuoso, quem tamen corrumpunt, patet 2. Ethicorum. Quæ contrarietas sufficit ad actionem. Cap. 2.

SCHOLIUM VIII.

Instat tripliciter et acutissime contra id quod dictum est, activum esse in actu virtualiter, et in potentia formali respectu ejusdem formæ, ad quam est illa potentia. Ad primum, optime explicat quomodo actus virtualis non tollit capacitatem ad actum formalem; unde Sol, qui est virtualiter calidus, posset esse formaliter talis, si aliunde non repugnaret ei, quia scilicet, non est corpus corruptibile, de quo fuse Doctor, 2. distinct. 25. a num. 14. neque hinc sequitur quodlibet agere in se, ut ibi num. 20. et sequenti et optime tradit 1. distinct. 3. quæst. 7. num. 30. Ad secundum, non resolvit an cognitiva vel appetitiva agere possint in aliam potentiam, sed jubet studere pro alia responsione; verum id admittit 2. distinct. 9. quæst. 2. § *Ad quæst.* num. 15. quia potens producere aliquem effectum, potest eum producere in omni subjecto capaci ejusdem, si debite approximetur, sed hujusmodi potentiæ corporeæ non approximantur debite aliis; spirituales tamen separatæ possunt causare actus in aliis potentiis capacibus separatis, et sic Angeli quandoque loquuntur; puto etiam aquam calidam non tantum se, sed et alia frigefacere si applicentur : unde quod hîc objicit Doctor aquam frigefacere alia, tantum per frigus formale, non videtur verum, sed juxta principium ejus, quidquid efficit effectum, cum efficere potest in quolibet capaci ejus, sicut aqua frigefacit se per suam virtutem substantialem, ita et alia, esto frigus formale simul concurrat, quando adest. Ad tertium, bene explicat quomodo et quando relationes oppositæ possunt esse in eadem natura vel supposito, de quo 1. distinct. 3. quæst. 7. Ad primum pro Goffredo, num. 29. et seq.

Contra responsionem istam, quæ in hoc stat, activum est in actu 20.

virtuali, et idem est in potentia receptiva formaliter illius, ad quod est illa virtus. Arguitur tripliciter : Primo sic, quod est in actu secundum aliquid formaliter, nullo modo est in potentia ante actum, ad actum similem; ergo nec quod est in actu virtuali secundum aliquid est in potentia ad illud formaliter. Antecedens patet, quia tunc duo actus ejusdem speciei possunt eidem inesse. Consequentia probatur : Tum, quia actus in quo est alius virtualiter, perfectior est illo formali, qui est in virtute ejus; ergo perficit magis subjectum, et ita tollit potentiam ad formalem magis quam alius formalis. Tum, quia frustra videtur in *fieri* illa perfectio formalis, præhabita ista virtuali, quia per formalem non fit perfectius illud quod recipit quam prius. Tum tertio, quia tunc videretur Deus posse esse in potentia receptiva multarum perfectionum, quæ sibi formaliter non insunt, licet virtualiter insunt; Sol etiam videretur esse in potentia passiva ad formas generabilium, quas habet aliquo modo virtualiter. Secundo arguitur sic : activum quodcumque immediate respicit passivum tale in communi, et ideo respicit per se quodlibet in quo reperitur ratio talis passivi, sicut supra probatur in primo articulo solutionis; nullum autem illorum, quæ ponuntur activa respectu sui, habet rationem activi respectu passivi alterius a se, quod tamen est passivum ejusdem rationis; ergo nec est activum respectu sui. Probatio minoris, aqua calida aliud frigefactibile approximatum non frigefacit, sed calefacit; ergo non est vere activa respectu sui, sicut nec respectu alterius, sic cognitiva vel appetitiva in alia potentia non potest causare actum cognoscendi et appetendi, quæ tamen alia capax est illius.

21. Confirmatur ratio ista, quia ubi activum est æquivocum, sicut de Sole respectu generabilium, patet quod æquivocatio agentis non tollit rationes generales activi, quæ videntur esse agere tantum in aliud, et in quodcumque aliud passivum approximatum; non enim Sol se transmutat ad formam vermis secundum aliam materiam, et hoc quamcumque æque dispositam et approximatam.

Ad istud secundum, cum arguitur, quod activum æquivocum ageret in aliud a se, sicut agit in se. Responsio, quando est essentialis ordo inter duos effectus ejusdem agentis, inquantum sunt ab ipso, licet neutrum illorum sit causa alterius; non tamen potest tale agens effectum posteriorem causare, nisi prius natura causet effectum priorem. Exemplum de priore parte radii et posteriore, tenendo quod totus radius sit immediate a luminoso, ut a causa; nunc autem effectus causandus in ipso, in quo est perfectio activa, et effectus causandus in alio, ut in aqua calefacta, sic se habent; ideo non potest frigefacere aliquid, nisi prius frigefaciat se. Sed hæc responsio deficit, quia aqua causat frigiditatem in alio per effectum frigiditatis propriæ, non per seipsam. Secundo, hæc responsio non se extendit ad potentias apprehen-

In effectibus ordinatis posterior sequitur necessario priorem.

An cognitiva possit efficere actum in alio?

sivas et appetitivas, ideo stude pro alia responsione, quod assumptum est verum de agente actionem transeuntem, non immanentem. Tertio arguitur per instantiam, quia secundum dictam responsionem diceretur omnem actionem in aliquo esse a se æquivoce agente, puta quod lignum calefacit se, non autem ignis, sed est tantum sine quo non, sicut ponunt aliqui de objecto respectu potentiæ, quod est tantum sine quo non respectu actu. Confirmatur istud, non enim magis repugnant actus et potentia in uno quam in alio; si ergo alicubi reperitur actus cum potentia sine repugnantia eorum, ubique reperietur, et si alicubi negetur repugnantia eorum, ubique negetur; et tunc nihil videtur esse, per quod improbetur, quod quodlibet cum hoc, quod est in potentia ad aliquid, est tamen in actu respectu ejusdem, in actu sufficiente ad agendum illud. Juxta hoc additur, quod principia Metaphysica, quæ sunt universalissima, nullo modo sunt in quocumque particulari neganda, propter quamcumque difficultatem specialem incidentem. Si enim in uno negentur, et in omnibus, et ita ex ignorantia unius conclusionis negarentur principia et aliæ conclusiones multæ; quemadmodum si quis ex aliqua ignorantia concederet idem posse album et non album, primum principium simpliciter negat, quia eadem est ratio in istis et in aliis.

22. Ad ista, quæ difficilia videntur, responderi potest. Ad primum, quod consequentia non valet quæcumque enim ratio assignaretur pro antecedente de actibus ejusdem rationis, pro consequente non concluderet, scilicet de actibus alterius rationis. Ad primam probationem concedatur, quod præcise sumendo utrumque actum scilicet virtualem et formalem, virtualis perfectior est; quando tamen est limitatus, non est ita perfectus, ut omnem potentiam subjecti excludat respectu formalis, quia ille formalis aliqua perfectio est, inquantum distinguitur a virtuali, et ita secundum illum proprium gradum ejus non perficeretur subjectum, quod haberet solum virtualem. Per hoc ad secundam probationem, quod perfectio minor non superfluit in aliquo, quod primo habet majorem perfectionem, nisi illa major omnem gradum perfectionis conferret, quam haberet subjectum habendo illam majorem cum minore; et hoc nunquam est quoniam illa major est limitata, quia omnis limitata minor est seipsa cum alia. Confirmantur istæ responsiones, patet enim, quod substantia quæcumque præcise sumpta perfectius ens est quocumque accidente suo præcise sumpto; nec tamen actus substantiæ tollit potentiam ad accidens, nec superfluit accidens, quia substantia cum accidente perfectior est quam substantia sola. Ad tertiam probationem patet, nam actus virtualis in Deo infinitus est, et ideo si per impossibile formalis inesset, nullo modo esset perfectior, quia finitum cum infinito nihil majus est infinito solo; sed quod additur ibi de Sole, respondeo generaliter ex ratione actus vir-

Actus virtualis non excludit a subjecto potentiam ad formalem sed actus formalis sic.

Omnis limitata potentia minor est seipsa cum alia.

Finitum cum infinito non facit majus, infinito solo.

tualis et formalis, nunquam est repugnantia quod insint eidem, quia tunc ubique esset repugnantia; potest tunc unus esse in aliquo, cui alius repugnat ex alia causa, non tamen quia habet alium actum, sicut in proposito calidum esse formaliter repugnat Soli, quia est propria qualitas corporis corruptibilis, et per consequens non est Sol subjectum capax ejus. Nec ignis capax albedinis, quæ est propria qualitas mixti; sed non ideo est Sol non capax caloris, quia est calidus virtualiter, patet enim quod Saturnus, qui ponitur frigidus virtualiter non magis est capax caloris formaliter quam Sol, unde omnia talia argumenta procedunt secundum *non causam, ut causam.* Nam ubicumque unus istorum actuum inest, et alius non potest inesse, non est causa impossibilitatis, quia alius inest; sed ex alia causa speciali, quæ si staret sine illo alio actu, adhuc esset causa ejusdem impossibilitatis.

Calor repugnat Soli, quia est qualitas corruptibilis corporis.

Per hoc patet ad tertium scilicet ad instantiam illam, nam concedo, quod actus talis et talis, sive actus virtualis et potentia ad formalem omnino in nullo repugnant, quia tunc ubique repugnarent, potest tamen alterum illorum alicui tertio repugnare, cui alter inest, et alicui tertio non, et alicui tertio utrumque repugnare. Et secundum hoc quandoque neutrum potest inesse, quandoque utrumque, quandoque hoc sine illo, quandoque e converso.

Actus virtualis, et formalis, quandoque simul sunt, quandoque unus sine alio, quandoque neuter.

23. Quod ergo dicitur, quia tunc non restat unde probetur, quod lignum non calefacit a se, sed ab igne, Respondeo, videntur isti ex defectu argumenti ad propositum suum dimittere partem opponentis, et assumere partem respondentis, sustinendo impossibile; jam enim ad hoc vertitur disputatio, ut contra talem solutionem arguens, probando quod lignum non calefacit se. Et dico, quod ad hoc non acciperem argumentum ex repugnantia actuum prædictorum in eodem, sed aliunde. Et illæ præmissæ præcise nihil concluderent contra me in aliis, quæ dico a se moveri.

Ex defectu argumenti, sumit opponens partem respondentis.

Quod additur de principiis Metaphysicis, verum est, quod sunt universalissima, sed nullum illorum in aliquo singulari recipit instantiam. Signum enim est sermonum verorum confesse se habere his, quæ apparent, sed quomodo dicetur illud esse principium, ad quod tot absurda sequuntur? Non credo, quod Aristoteles posuisset aliquod complexum esse principium non solum primum, sed nec decimum, ex quo in multis singularibus evidentia absurda sequerentur. Si etiam illud est principium primum Metaphysicum, scilicet nihil idem potest esse in actu virtuali et in potentia ad actum formalem, cujus ille virtualis sit principium effectivum; si inquam est principium primum Metaphysicum, scio quod illud non est in Metaphysica Aristotelis scriptum. Si ipsi habeant aliam Metaphysicam, quomodo soli isti talem intellectum habuerunt, quod terminos istius principii capere poterant, omnibus aliis non potentibus capere? quia si caperent

Non est principium, idem non posse esse activum, et passivum respectu ejusdem.

terminos, et istud esset ut principium primum, statim huic acquiesceretur, quod tamen multi non tantum non capiunt ut principium, imo dicunt simpliciter falsum pro multis ejus singularibus.

24. Relatio producentis, et producti non possunt esse in eodem supposito, vel natura finita.

Ad tertium principale, pro opinione prima de rationibus oppositis, dicendum quod sicut dictum est in solutione 3. q. hujus, 9. art. 2. alia est relatio producentis ad productum; alia principii activi ad principium passivum, quæ ambo sunt principia respectu ejusdem producti. Primæ duæ relationes nunquam insunt eidem supposito, nihil enim seipsum gignit, nam tunc quando non esset, esset; sed nec fundantur istæ in aliqua una natura limitata, quia natura limitata nunquam se totam non divisam communicat producto supposito. Secundæ duæ relationes quandoque possunt in uno supposito, et in una natura fundari, quia sic relata non dependent essentialiter unum ab altero, sed tantum accidentaliter, hoc ut faciat, illud ut recipiat aliquid ab isto, non ut sit ab illo. In primis relationibus, productum secundum illud quod est in creaturis, dependet a producente; impossibile est eamdem naturam a se essentialiter dependere, non autem est impossibile idem a se dependere, quantum ad aliquam perfectionem accidentalem, sive secundum *quid*. Potest aliter dici, quod duæ relationes reales oppositæ quando insunt eidem, prius illi insunt duæ relationes disparatæ, puta duplex respectus principii respectu ejusdem principiati, quam forte consequitur relatio mutua principii ad principium. Sed hæc responsio duo dubia supponit, unum, quod illæ disparatæ sunt priores oppositis, aliud, quod talis prioritas aliquid facit ad hoc, ut oppositæ possint inesse. Si enim ex se repugnarent, etiam disparatæ aliæ illam repugnantiam non tollerent. Potest ergo dici, quod sicut natura omnino illimitata potest esse fundamentum relationum oppositarum primarum producentis et producti, licet non causæ et causati, quia tunc idem a se essentialiter dependeret, ita natura aliqualiter illimitata potest esse fundamentum duarum oppositarum istarum secundarum, quæ minus repugnant; quælibet autem natura, quæ cum hoc, quod est receptiva alicujus perfectionis, ponitur etiam activa respectu ejusdem, ponitur aliquo modo illimitata inquantum præhabet illam virtualiter; ideo, etc.

Natura illimitata potest esse fundamentum relationum producentis, et producti.

Contra illud arguitur, opposita omnia includunt contradictoria; ergo si eidem insunt relationes oppositæ, eidem inerunt contradictoria. Item 2. Physicorum, materia non coincidit cum aliis causis, nec in idem specie, nec in idem numero. Ad primum potest dici, quod relativa non includunt repugnantiam, unde relativa sunt, sed ratione fundamentorum inter quæ est essentialis dependentia. Aliter dicitur, quod alia a contradictoriis non sunt formaliter opposita, nisi in abstracto, maxime si contraria esse simul, non sit contradictio, ut quidam dicunt. Ad secundum, intelligitur de materia *ex qua*, non *in qua*, et efficiente quocum-

Text. com. 70.

Materia non coincidit cum aliis causis, exponitur.

que; vel si de materia quacumque, tunc de agente univoco, non de utroque generaliter simul. De materia *ex qua* satis videtur Aristoteles loqui, quam ponit causam unam in naturalibus.

SCHOLIUM IX.

Solvit argumenta posita num. 3. ad loca Arist. quæ videntur suadere gravia non moveri a se; vide eum 2. d. 2. quæst. 10. num. 45. et 10. ubi fusius tractat solutionem hic datam. Ad id, quod ait semen mulieris esse activum, vide eum 3. d. 4. q. 1. ubi id probat. Ad secundum principale, optime explicat, uno ex sex capitibus *contingere*, quod agens in se non semper agat.

25. De aliis, quæ adducuntur secundum primam opinionem in speciali, prius dictum est, illa improbando, sed in aliquibus tanguntur aliquæ probationes ad quas restat respondere. Cum adducunt dictum Aristotelis 8. Physic. de gravi et levi, breviter potest exponi de gravi, inquantum consideratur præcise, ut naturaliter mobile, non autem ut habens principium activum movendi; sic enim est in potentia accidentali ad movere, sicut sciens ad speculari, et quomodo idem re est principium activum ex quo hoc est mobile naturaliter, aliud tamen ratione, tactum est in 7. in quæstione de rationibus seminalibus. Rationes autem in 8. Physicor. non probant simpliciter, quod grave non movet se, sed quod non movet se agendo univoce, vel non sicut animal, quia non habet principium sistendi suum motum; nec ad differentias contrarias movet se, sicut animal, ita quod illa argumenta aliquid concludunt de veritate, et intelligenda sunt secundum determinationem ejus sequentem, sicut in aliis locis, ubi arguit, et postea determinat. Ad illud, quod additur de motu animalium potest bene concedi, quod aliqua pars quiescens localiter, alterata tamen, movet localiter alteram partem sibi conjunctam pellendo, et deinde movetur a primo pulsu trahendo; et sic, quod ille motus non fit a moto, nisi per partem, et illæ partes, trahens et pellens sunt duæ partes cordis, non pars superior corporis, et inferior in saltu, sicut probatur supra. Postea adducitur Aristoteles in 16. de Animalibus de semine, hoc exponitur secundum quamdam excellentiam actionis ex parte seminis maris, non quod illud præcise agat; tum quia quomodo tunc fœtus quandoque assimilatur matri? tum quia ejusdem speciei est semen utrumque, actio sequitur formam. Tum quia 7. hujus, cap. 6. equus et asina quodammodo sunt mulus. Ad illa quæ adducuntur de cognitivis, patet responsio, si ponatur tam potentia, quam objectum esse activum respectu actus cognoscendi. Ad illud de accidente communi, non concludit contra cognitivas, tenendo prædictam sententiam. De appetitu rationali, respondetur in sequenti quæstione, quomodo est sufficiens causa sui accidentis communis. Ad auctoritatem Aristotelis 3. de Anima, dicitur, quod appetitus si intelligitur de rationali, movetur Metaphorice, movet autem proprie effective; nec est inconveniens, quod in illa brevi littera, æquivocet *move-*

Quomodo grave movet, et non movet se?

Quomodo fit motus progressivus animalis?

Text. com. 28. Equus et asina quodammodo mulus.

Voluntas movet metaphorice. Text. com. 42.

ri, ita invenirentur exempla multa in libris ejus, in primo Physicor. *prima contraria non sunt ex aliis, nec ex alterutris, sed omnia ex ipsis*. Quomodo sumetur *ex* univoce, si bene videantur probationes istorum membrorum? Confirmatur illa

Text. com. 36.

responsio in 12. Metaph. cap. 4. *A* movet ut amatum et desideratum, finis scilicet, sed hoc est movere Metaphorice, quia finis, inquantum finis, non est efficiens; ergo moveri sibi correspondens, est *moveri* Metaphoricum. Per hoc re-

Amatum tantum metaphorice movet, et non effective.

spondetur ad Averroem in commento supra illud 12. supra allegatum, quod falsum dicit; nec in hoc exponit Aristotelem, qui nec ibi, nec alibi invenitur ponere, quod amatum dupliciter movet, scilicet proprie et Metaphorice. De hoc quære in 6. in quæstione de Uno.

Ad argumenta principalia. Ad auctoritatem Aristotelis hîc, patet quod solvit seipsam, quia enim addidit *inquantum simul natum*, quia absolute noluit dicere *nihil movet se ipsum*, sed cum determinatione *inquantum*, etc. et sumitur *simul natum* pro *idem*, ut patet per probationem, unum enim et non aliud ; et sic in definitione *potentiæ activæ* non posuit absolute *transmutandi aliud*, sed addidit, aut *inquantum aliud*. Ad secundum dico, quod habito termino agens non agit, non habito

Agens in se, quare non semper agit?

etiam, et impediri potest ne agat, per virtutem contrariam fortiorem. Si etiam non est tota causa activa, sed aliud cum ipso, si illud aliud non adsit, non agit, si etiam non habet in quod, vel circa quod agat, non aget. Si iterum alia actio naturaliter præsupponatur suæ, illa non posita, non aget Si tandem est liberum ex se, potens non agere, uno istorum sex modorum potest salvari de quocumque motivo, quare non semper movet se. Exemplum primi, grave quando est in centro. Exemplum secundi, aqua bulliens præsente igne calefaciente, non frigefacit se. Exemplum tertii, in cognitivis, tenendo et objectum et potentiam agere. Exemplum quarti et quinti, nihil intelligens nihil vult communiter. Exemplum sexti, intellectu ostendente aliquid, voluntas potest illud non velle, et sic generaliter patet solutio illius argumenti.

ANNOTATIONES.

Sequitur quæstio decima quarta de motu alicujus respectu sui ipsius, ut moventis et moti, t. c. 2. et est prima, quam format Ant. Andr. in hoc 9. aut quia non vidit alias præcedentes ; aut quia sententias principales aliquarum earum in notandis juxta litteram inseruit ; aut quia alibi inserendas ipsas reservavit. Quomodocumque sit, hæc quæstio est multum ventilata apud antiquos et modernos, et maxime in via hujus est notabilis, et copiose hîc eam tractavit. In primo etiam Sententiarum *d.* 3. *q.* et in Reportatis *q.* 1. *prol.* et in 2. *d.* 2. *q.* 10. *et dist.* 25. *q. unica* ipsam disputavit specialius tamen quam hîc. 26.

Plato, superius inchoando, videtur tenuisse partem affirmativam in hac quæstione particulariter saltem de anima rationali et elementis. Unde Philosophus et Commentator ejus, et alii sequaces impugnant dicta ipsius pluribus in locis. Quære 7. Physicor. *commento* 2. et 8. Physicorum, *commento* 40. et 3. Cœli et Mundi,

commento 28. et 4. Cœli,*commento* 22. et 1. de Anima *commento* 22. Avempace etiam partem affirmativam, quantum ad motum elementorum asseruit, videatur Averroes 4. *Physicor. commento* 71. et 4. Cœli, ubi prius.

Doctor autem in principio solutionis ponit opinionem tenentem negativam partem in quæstione. Primo in generali, et consequenter descendendo in particulari, ubi 7. vel 8. dicta seu conclusiones possent formari, et tres rationes principales pro principali conclusione notat. Vide Thom. 7. *et* 8. *Physic. et primo contra Gentiles, et in q. de potentia, q.* 10. *et* 5. *et* 3. *et in* 3. *part. q.* 32. Videatur etiam *in* 2. *dist.* 24. *et in q. de veritate, q.* 10. *et* 2. 2. *q.* 45. *et* 82. *et in prima* 2. *q.* 9. *et lib.* 3. *contra Gentiles, c.* 88. in quibus locis videtur repugnantia in dictis ejus, ut patet intuenti recte. Quæratur etiam Goff. *quodlibeto* 6. *q.* 7. *et quodlibeto* 8. *q.* 12. *et quodlibeto* 9. *q.* 19. *vel* 13. *et quodl.* 13. *q.* 3. Et Henr. *quodl.* 10. *q.* 9. *et quodlib.* 13. *q.* 11. *et quodlib.* 14. *q.* 2. *et* 5. Et Ægidius Heremita *super lib. Physicor.* 7. *et* 8. *et alibi.* Quærantur etiam sequaces horum, et Albertus Magnus, et Joannes Jandunus, qui tamen affirmativam videtur fovere, saltem partialiter. Occham et cæteri Nominales inducantur.

Consequenter impugnat illam opinionem et ponit dicta opposita, in generali et speciali procedendo, et declarat egregie, ubi idem, et quando non potest agere in se vel movere se, et respectu cujus termini, et ubi, et quando, et respectu cujus sic, et instantias tollit suo modo, et tu impugnabis evasiones Thomistarum, et aliorum hîc garrulantium propriam vocem ignorantium, ut scis.

Infra ibi, cum dicit : *de his alibi,* quære super lib. Physicor. *et in* 2. *d.* 1. *q.* 4. *et in* 4. *d.* 11. *q.* 1. egregie, *et in quodlib. q.* 12. aliqualiter, et alibi sæpe. Supra etiam in hoc lib. et 5. hujus tetigit. Ex illis responsionibus instantiarum bene intellectis inferri possunt plura, quæ relinquantur lectori.

Ante illam responsionem ibi : *Ad tertium, respectum ad agens habet forma* 27.
alium, etc. ponitur quædam littera, quæ assignatur *Extra,* sed quia notabilis et subtilis, et supra omissa, hîc apponam eam, quæ talis est : *Contra, aut intelligis, quod prius, inquantum prius, sine intellectu posterioris intelligitur, quod ostenditur impossibile, cum sit relatum ad ipsum; aut quod illud, quod est prius, sine intellectu illius, quod est posterius intelligitur, et tunc in sic separatim intelligi consisteret prioritas naturæ; et tamen illud, quod est posterius, si sit absolutum, similiter possit intelligi sine intellectu illius, quod est prius, sequitur* Quid prius natura ?
quod naturaliter posterius est naturaliter prius, sicut e converso. Non ergo in hoc, quod est hoc posse intelligi sine illo, consistit naturæ prioritas hujus, ad hoc, sic enim asinus esset prior natura homine ; nec in hoc, quod est hoc esse, vel posse esse, sine illo, quia tunc præmissæ demonstrationis potissimæ non essent priores natura conclusione, cum Deus etiam non possit facere, quod illis veris existentibus conclusio esset falsa ; in quo ergo consistit ista prioritas? In Prædicamentis dicitur, et 5. *Metaphysicæ, quod illud est prius natura a quo non convertitur subsistendi consequentia; si ista definitio sit convertibilis cum definito, quomodo tunc præmissæ demonstrationis sunt priores natura conclusione? ibi enim convertitur existendi consequentia, licet non causandi. Si dicatur* 5. *modus Philosophi in Prædicamentis, quod duorum secundum existentiam se consequentium, quod est causa alterius, est prius natura alio, ut*

hominem esse ad orationem hoc dicentem ; quomodo ergo intellectus prius natura voluntate? respectu enim illius, nec est causa partialis, nec totalis, nec ut volunt aliqui, sine qua non.

28. Hæc littera satis subtilis et notabilis est, pro cujus declaratione et evasione, vide in 2. q. 1. et in quodl. q. 4. et in Francis. specialiter in primo, Conflat. dist. 13. quære Occham *in primi. dist.* 9. *et* 12. sed non imitando, multipliciter acceptionem ordinis in communi, et ordinis naturæ in speciali notabis in divinis, et in creaturis plura hic addendo.

Deinde descendendo in speciali ibi : *De accidente, quod aliquod subjectum,* etc. procedit de motu gravium et levium, et ibi facit mentionem de expositione illius c. *Moventium*, etc. 8. Phys. t. c. 27. considera an fuerit propria ibi, an alibi, an aliorum ; æstimo enim quod exposuit, et quæstionem disputavit in Physicis, sed in 2. *d.* 2. *q.* 10. ponit expresse illas responsiones. Quære etiam aliqualiter in 4. *dist.* 12. *quæst.* 4. *et alibi.*

Excludit consequenter quatuor fugas, licet plures possent assignari, ut habet in 2. ubi supra de causa motus gravium. Quære illas vias in expositoribus antiquis 8. Phys. et 3. Cœli, et alibi. Vide modernos Parisienses ibidem, nec enim per se a removente prohibens, nec ab influentia cœlesti, nec a pellente ut tali, nec a centro trahente, nec a se ut actu moto, nec a generante nisi virtualiter ; relinquitur ergo quod a se effective ut *quod*, et gravitate, aut a forma substantiali ut *quo,* quod ostendit suo modo discurrendo.

Quod additur ibi de motu progressivo animalium, pondera per totum, et evasionem, et impugnationem singularem, et expositionem in Aristotelem non vulgarem, ubi posset introduci id quod habet in 4. *d.* 10. *q.* 7. *et d.* 49. *q.* 14. de potentia motiva totali ; nam quidquid dicet adversarius de potentia motiva organica saltem de illa totali, loquendo, non valet fuga, recurrendo ad diversitatem partium.

Adverte etiam ibidem ad illam remissionem ad lib. 3. de Anima, an intelligit de littera Aristotelis et antiquis expositoribus ; an certe de suis quæstionibus ibidem, quas sibi attribuunt, et hoc secundum videtur probabile, quamvis nonnulli Scotistæ illas qq. velint non fuisse ejus, conformes tamen doctrinæ ipsius sunt, et omnino ejus esse fortius reor.

Deinde ibi : *Tertio de nutritione*, etc. adverte ad ea, quæ habet *in* 2. *dist.* 15. *et* 19. *et in* 3. *d.* 16. *et in* 4. *d.* 10. *q.* 6. *et d.* 44. *q.* 1. *et* 49. *q.* 13. *et sequentibus, et alibi sæpe.* Quære antiquos et modernos super lib. de Generatione plura addendo, expositionem etiam singularem ibi in Aristotelem 2. de Anima, pondera signanter.

Consequenter cum dicit infra, ibi : *De secundo alibi prolixior*, etc. quære *in* 2. *d.* 18. *et in* 3. *d.* 4. quære Medicos, et in Phys. et alibi plura ad hæc.

Deinde parum post cum dicit, *alibi diffusius habetur.* Quære *in q. l. de Anima, et q. Collationum, et in Quodl. q.* 15. *et in primo d.* 3. *q.* 7. *et* 8. *et in* 2. *d.* 3. *part.* 2. *q.* 1. *et d.* 25. *et* 17. *d. primi*, pondera ibi cum dicit *alibi prædicta* propter illud, quod supra in principio præsupposui de his quæstionibus et scripto in Sententias, quantum ad prioritatem bene discernendo.

Infra ibi : *Sed hæc de voluntate a multis*, etc. et sequitur, *sed alibi explanare*, quære in 2. ubi prius, et in primo, et super 2. Phys. et 1. d. primi et alibi plerumque in doctrina hujus, et aliorum, ut nosti 17. d. primi satis copiose tractatur, vide ubique Bonaventuram.

Præmissis 6. dictis seu conclusionibus

addit aliam generalem Scoticam, ubique notandam de dignificandis naturis entium, et est sententia Philosophi 8. *Physic. t. c.* 56. *et* 2. *de Gener. t. c.* 59. *et alibi sæpe.* Vide *in* 2. *d.* 2. *q.* 11. *et in* 1. *d.* 17. *q.* 2. *et in* 3. *d.* 3. 13. *et* 14. *et* 19. *et in* 4. *d.* 10. *q.* 7. et alias pluries.

Et quod sequitur ibi : *Creaturæ communiter producuntur*, etc. hoc dicit propter speciales creaturas de potentia absoluta, et forte ordinata salvandas. Et omnia, quæ sequuntur in objectionibus et replicis ibi ad unguem ponderabis, et solutiones fœcundissimas, nam nullibi melius examinavit, et omnem penitus remorsum abjecit.

Responsiones ad argumenta opin. valde fertiles minutim masticabis, vide in 2. ubi supra prolixiorem subtilitatem de duplici primitate in 1. solutione tacta ; sed ad quem locum se remittit in fine illius responsionis notabis, ut supra sæpe allegavi, multa alia addendo.

Ad secundum argumentum, primo adducit responsionem, quæ videtur Henr. quære eum, ubi supra, et impugnat singularissime ; et ultimo ponit suam valde doctrinaliter, et ultimo instat tripliciter, ubi adducit responsionem 2. ante quam format 3. et posset littera transmutari ; satis tamen bene jacet, ponderabis ibi cum dicit *stude*, et an illa verba, quæ sequuntur sint *Extra*, vel ultimata resolutio ad mentem Doctoris.

Cætera, quæ ibi sequuntur, usque ad finem menti imprime, faciunt enim lectorem, velit, nolit, attentum, nisi sit asinus ad lyram. Expositiones speciales valde in Aristotelem ibi ponderabis, de actu etiam virtuali et formali, et potentia correspondente, vocat enim *in* 2. *d.* 3. *q.* 8. actiones tales virtualiter univocas. Vide Thom. 1. *part. q.* 77. *art.* 6. *primi.* Videtur ponere hujusmodi duplicem actum, licet non utatur his terminis. Vide in Quodlib. q. 15. ad finem, et in primo Reportationum, *d.* 35. *q.* 1. optime ad propositum, sed hæc singularissime.

Examinabis diligenter illam solutionem de relationibus oppositis, nam in via hujus potest ponderari valde illud argumentum difficilius omnibus aliis. Vide 31. *d. primi* conditiones relationis realis, *et* 6. *q. Quodlibeti*, *et* 13. *ejusdem*, *sed* 26. *d. primi,* nota bonam evasionem. Considera etiam an tales relationes sint reales, non obstante quod sint 2. modi ; posito etiam quod sint, attende, quod refert eas poni esse ejusdem ut subjecti, aut ejusdem ut fundamenti vel termini. Adverte etiam, quo modo intelligit Doctor extrema, aut nude, aut sub relationibus, plura alia subtilia adducantur. Quære Franc. *in primo*, *Conflat. d.* 3. *q.* 8. Vide Landulphum, et Petr. de Aliaco et alios sequaces, et super 7. et 8. Physicor. resolutos Scotistas, et cave ne Nominalium garritus incurras.

Palam quia et potentiarum aliæ erunt irrationabiles, aliæ cum ratione, quapropter omnes artes et scientiæ factivæ potentiæ sunt. *Text. com.* 3.

QUÆSTIO XV.

Utrum differentia, quam assignat Aristoteles inter potentias rationales et irrationales, quod illæ sint oppositorum, istæ unius oppositi, sit conveniens? Text. com. 3.

Arist. *hîc c.* 2. *text.* 3. *et* 10. *Ethic. q.* 11. *et* 13. *text.* 41. *et* 42. Aug. *lib.* 3. *de lib. arb.* Euseb. *lib.* 6. *de Præparat. Evangelica.* Damasc. *lib.* 2. *de fide c.* 25. Albert. Mag. *hic tract.* 1. *c.* 4. D. Thom. *lect.* 2. Flandria *q.* 2. *art.* 1. 2. *et* 3. Fons. *c.* 2. *q.* 1. *sect.* 1. *et sequent.* Suar. *disp.* 19. *Met. sect.* 1. *n.* 12. *et disp.* 29. *sect.* 6. *num.* 14.

Arguitur quod non, primo de rationalibus sic : Habens potentiam, 1.

potest illud cujus est illa potentia ergo posset aliquis in opposita. Dicitur, sicut videtur Aristoteles respondere in littera, quod non habet potentiam faciendi opposita simul, licet habeat potentiam simul ad opposita. Contra, in isto *nunc*, in quo est unum oppositum, quæro an possit in eodem *nunc*, aliud inesse, aut non? si sic, habetur propositum, ut videtur, quod opposita simul. Si non, ergo potentia ista in hoc *nunc*, non est nisi unius oppositi. Item secundo sic, non est potentia, quæ non potest in aliquid; illa autem, quæ est oppositorum, cum non possit simul in opposita, non videtur posse in aliquid, nisi determinetur, sicut arguitur in littera in 4. cap. determinata autem non videtur esse nisi unius; ergo inquantum potentia, tantum videtur esse unius. Item tertio, si sic, tunc sequeretur quod voluntas posset in oppositum finis, et posset in malum sub ratione mali, sicut et in opposita istorum, consequens falsum, quia in 12. hujus, cap. 8. dicit Aristoteles *liberis non licet, quod contingit ferre*, etc. Contra aliud membrum scilicet de irrationalibus, primo sic : Sol potest in oppositos effectus in istis inferioribus, dissolvit enim glaciem, et constringit lutum, tamen potentia ejus est irrationalis. Item, infra cap. 7. vult Philosophus, quod omnis potentia est contradictionis, et declarat etiam in activis. Item, rationalis secundum Aristotelem non opponitur esse oppositorum per se, sed unius per se ut habitus, alterius per accidens ut privationis; sed potentia irrationalis sic potest esse oppositorum, frigus enim est causa per accidens caloris, et projiciens pilam ad parietem est causa resilitionis; ergo non est differentia dicta conveniens. In oppositum est Philosophus in littera.

Text. com. 3. et 10. et 19.

Text. com. 10

Text. com. 52.

Text. com. 17.

Text. com. 3.

Text. com. 3.

2. Ad istam quæstionem, tenendo differentiam esse bene assignatam, primo videndum est, quomodo sit intelligenda, deinde quæ sit ejus causa. De primo sciendum est, quod potentia activa cujuscumque est, sive actionis, sive termini producti, sic est illius, quod manente natura eadem, non potest ipsa esse activa alterius, quam cujus ex se potest; frigiditas enim manens frigiditas, non potest esse caloris activa, nec elicitiva calefactionis, si non est de se activa, quia quidquid circa ipsam fieret, licet aliud posset aliquid facere ad esse caloris, nunquam frigiditas faceret ad hoc; illa ergo potentia activa dicitur esse oppositorum, sive contrariorum, sive contradictoriorum productorum, quæ manens natura una habet terminum primum, sub quo potest utrumque oppositum æque cadere. Sed illa est oppositarum actionum, quæ manens una, est sufficiens elicitivum talium actionum. Et si actio potentiæ propriæ activæ dicatur actum, sicut expositum est quæstione quarta ad tertium argumentum, tunc omnis, quæ est oppositarum actionum, est oppositorum actorum, non e converso; hoc autem debet intelligi, quod potentia sit oppositarum actionum seu actionis, et negationis ejus, sicut patebit in secundo articulo. Et vocatur hæc

Quæ potentia dicitur esse contrariorum?

potentia activa non ipsa relatio, quæ numeratur secundum numerum correlativorum, sed natura absoluta, quæ est relationum plurium, quæ sunt ad oppositos effectus, proprium fundamentum.

De secundo videtur Aristoteles causam dicere ponere talem, quia forma naturalis solummodo est principium assimilandi uni opposito similitudine naturali, sicut ipsa est ipsa, et non opposita; forma autem intellectus puta scientia est principium assimilandi oppositis similitudine intentionali, sicut et ipsa est virtualiter similitudo oppositorum cognitorum, cum alterum contrariorum includat privationem alterius; agens autem illius est activum, quod potest sibi assimilari secundum formam, qua agit; ideo videtur Aristoteles ponere dictam differentiam.

Forma naturalis tantum assimulat uni opposito.

3. Sed illa ratio multipliciter improbatur. Primo, quia forma naturalis potest esse principium assimilandi virtualiter opposito, patet de Sole. Secundo, quia solummodo intellectum vel scientiam ponere videtur potentiam rationalem, quod falsum est, ut post dicemus. Hoc etiam expressius ponere videtur in 4. cap. ubi concludit, quod potentia rationalis est oppositorum, et nihil facit, nisi determinetur ad alterum illorum, et illud determinans dicit esse appetitum aut prohæresim; ergo istam videtur excludere a ratione potentiæ rationalis, ut ipsa est oppositorum. Et expressius patet per sequentia, ubi videtur dicere, quod rationalis sic determinata necessario faciet, sicut et irrationalis ex se necessario facit. Videtur ergo simpliciter, quod non sit potentia rationalis illud aggregatum ex intellectu quem ponit esse oppositorum, et ex appetitu determinante, quem ponit necessarium ad hoc, quod aliquid fiat. Tertio, non videtur valere probatio, quod intellectus sit contrariorum, licet privative oppositorum, quia contrarium etsi includat privationem alterius, non tamen præcise, sed est aliqua natura positiva, et ita habet aliquam cognitionem propriam suæ entitatis, et non præcise alterum oppositum; imo per alterum oppositum tantum secundum quid cognoscitur.

Text. com. 10.

SCHOLIUM I.

Primam distinctionem potentiæ activæ esse in naturam et voluntatem, illa ex se est determinata ad agendum, ita ut nequeat non agere, nisi impediatur; hæc est indeterminata, ita ut possit agere hunc actum vel oppositum, vel omnem actum suspendere, et si quæras causam, quare hæc est sic indeterminata, illa non, nulla est, nisi quia hæc est hæc, etc. Quod docet hanc : *voluntas vult* esse immediatam, habet 3. d. 7. q. 1. n. 7. et 1. d. 8. q. 5. n. 24. et 2. d. 1. q. 2. n. 9. et supra l. 5. q. 2. n. 6. Vide Schol. 2. ibi. Quod etiam docet indeterminatum per actualitatem non egere determinante, secus de indeterminato materialiter seu passive, habet 1. d. 7. n. 4. et d. 28. q. 3. n. 12. et alias passim.

Quantum ergo ad secundum articulum, primo videndum est de dicta differentia in se. Secundo de intentione Aristotelis circa ipsum. 4.
De primo, sciendum est quod prima distinctio potentiæ activæ est secundum diversum modum eliciendi operationem; quod enim circa hoc, vel illud agat, et si aliquo modo distinguat, aut distinctionem osten-

dat, non tamen ita immediate; non enim potentia ad objectum circa quod operatur, comparatur, nisi mediante operatione quam elicit, et hoc sic, vel sic. Iste autem modus eliciendi operationem propriam, non potest esse in genere, nisi duplex. Aut enim potentia ex se est determinata ad agendum, ita quod quantum est ex se, non potest non agere, quando non impeditur ab extrinseco; aut non est ex se determinata, sed potest agere hunc actum, vel oppositum actum, agere etiam, vel non agere. Prima potentia communiter dicitur natura, secunda dicitur voluntas. Unde prima divisio principiorum activorum est in naturam et voluntatem. Juxta quod Aristoteles in 2. Physic. duas ponit causas moventes per accidens, casum juxta naturam, et fortunam juxta propositum sive voluntatem. Si ergo hujus differentiæ quæritur causa, quare scilicet natura est tantum unius, hoc est, cujuscumque vel quorumcumque sit, determinate ex se est istius vel illorum; voluntas autem est oppositorum, id est, ex se indeterminate hujus actionis vel oppositæ, seu actionis vel non actionis. Dici potest, quod hujus nulla est causa, sicut enim effectus immediatus ad causam immediatam comparatur per se et primo, et sine causa media, alioquin iretur in infinitum; ita causa activa ad suam actionem, inquantum ipsam elicit, videtur immediate se habere, nec est dare aliquam causam quare sic elicit, nisi quia est talis causa. Sed hoc est illud, cujus causa quærebatur. Sicut ergo calidum calefacit, quia

Prima distinctio potentiæ activæ in voluntatem et naturam. Prima divisio principii activi in naturam et voluntatem. Text. com. 50. et inde.

Quare causa naturalis agit determinate, voluntas indeterminate, nulla est causa.

est calidum, nec ista propositio est mediata, sed est prima in quarto modo per se, ita et hæc : *Calidum ex se determinate calefacit.* Similiter illa : *voluntas vult*, et voluntas non vult determinate determinatione necessaria ex se. Contra ista objicitur primo sic : ista propositio est contingens, *voluntas vult*, si voluntas non est ex se determinata ad volendum, quomodo autem aliqua propositio contingens est immediata? Secundo sic, quare ponitur ista indeterminatio in voluntate, si non potest probari per naturam voluntatis? Ad primum responsio, ex necessariis non sequitur contingens. Patet, accipiatur aliqua contingens; si est immediata, habetur propositum; si non, detur medium; altera præmissa ad ipsam est contingens, alias ex necessariis inferretur contingens; ista præmissa contingens si est mediata, altera præmissa ad ipsam erit contingens, et sic in infinitum, nisi stetur in aliqua contingente immediata.

Voluntas vult, est propositio immediata.

5. Confirmatur 1. Posterior. ult. vult Aristoteles quod contingit opinari *propter quid*, scilicet per immediata, et *quia*, per mediata; ita in proposito, voluntas vult A, si non est causa inter extrema, habetur propositum, si est causa, puta voluntas vult B; procedetur ulterius, alicubi stabitur, ubi? quare voluntas illud volet? nulla est alia causa, nisi quia est voluntas. Et tamen si illa ultima propositio esset necessaria, non antecederet sola ad aliquam contingentem. Ad secundum, a posteriori probatur, experitur enim qui vult se posse non velle,

Text. com. 44.

Quomodo probatur indeterminatio voluntatis ?

sive nolle, juxta quod de libertate voluntatis alibi diffusius habetur. Secundo, dubitatur circa prædicta, quomodo reducetur talis causa ad actum, si indeterminata est ex se ad agendum et non agendum? Responsio, est quædam indeterminatio insufficientiæ, sive ex potentialitate et defectu actualitatis, sicut materia non habens formam est indeterminata ad agendum actionem formæ. Est alia superabundantis sufficientiæ, quæ est ex illimitatione actualitatis, vel simpliciter, vel quodammodo. Primo modo, indeterminatum non reducitur ad actum, nisi prius determinetur ad formam ab alio; secundo modo, indeterminatum potest se determinare. Si enim posset hoc, si haberet actum limitatum, quanto magis si illimitatum? cum nullo tunc careat, quod fuit simpliciter principium agendi, alioquin Deus, qui est summe indeterminatus ad quamcumque actionem indeterminatione illimitationis actualitatis, non posset ex se aliquid agere, quod est falsum. Exemplum hujus, ignis est calefactivus, nec quæritur extrinsecum a quo determinetur ad agendum; si tunc nulla diminutione facta in perfectione caloris, daretur sibi perfectio frigoris, quare non ita ex se determinari posset ad calefaciendum, ut prius? Exemplum tamen illud non est omnino simile, sicut dicetur respondendo ad argumentum principale. Indeterminatio autem quæ ponitur in voluntate, non est materialis, nec imperfectionis, inquantum ipsa est activa, sed est excellentis perfectionis et potestatis non alligatæ ad determinatum actum.

Indeterminatum, aliud potentialitatis, aliud actualitatis.

SCHOLIUM II.

Explicat bene quomodo intellectus sit idem principium cum natura, quia ex se indeterminatus non est. Ut autem salvet intentum Aristotelis, qualiter sit potentia rationalis, id est oppositorum, exponit id intelligendum esse, quatenus ejus actus determinatur a voluntate, in ordine ad aliquid faciendum; unde ut præcedit actum voluntatis, ad naturam spectat; quomodo autem intellectus subsit voluntatis imperio ad convertendum eum ad objecta, vel divertendum ab eis, tractat bene Doct. 2. d. 42. q. 4. a num. 10.

Sed quomodo faciunt prædicta ad intentum Aristotelis, qui differentiam dictam non ponit inter naturam et voluntatem, sed inter irrationalem potentiam et rationalem, per rationalem intelligens solum intellectum, ut videtur secundum supra allegata? Respondeo, intellectus et voluntas possunt comparari ad actus proprios quos eliciunt, vel ad actus aliarum potentiarum inferiorum, in quibus quamdam causalitatem habent, intellectus ostendendo et dirigendo, voluntas inclinando et imperando. Prima comparatio est essentialior, patet, et sic intellectus cadit sub natura; est enim ex se determinatus ad intelligendum, et non habet in potestate sua intelligere et non intelligere, sive circa complexa, ubi potest habere contrarios actus. Non habet etiam illos in potestate sua assentire et dissentire in tantum, quod si etiam aliqua una notitia sit oppositorum cognitorum, ut videtur Aristoteles dicere, adhuc respectu illius cognitionis non est intellectus ex se indeterminatus, imo necessario tunc eli- 6.

Text. com. 3. et inde.

Intellectus quomodo dem principium cum natura.

cit intellectionem, sicut aliam quæ esset tantum unius cogniti. Voluntas autem ad proprium actum eliciendum opposito modo se habet, ut dictum est prius. Unde isto modo loquendo ponuntur tantum duæ productiones in divinis, et quod intellectus est idem principium cum natura. Secundum hanc primam comparationem non videtur loqui Aristoteles; secunda comparatio videtur quasi accidentalis, tum quia ad actus aliarum potentiarum non comparantur istæ potentiæ, nisi mediantibus actibus propriis ut videtur, qui proprii priores sunt illis aliis. Tum quia specialiter intellectus hoc modo non habet rationem potentiæ activæ propriæ dictæ, et tactum est in 7. c. 6. q. 2. Et hoc modo videtur Aristoteles loqui, et ponere talem ordinem, quod primo requiritur notitia aliqualis oppositorum. Sed ista ex se est insufficiens ad aliquid causandum extra, quia ut arguit in 4. c. tunc faceret opposita; hoc non videtur sequi nisi quia intellectus etiam cognoscens opposita, quantum ad illud causalitatis, quod habet respectu eorum fiendorum extra, ex se determinatus est ad illud cujus est, et ita non solum non est rationalis respectu actus proprii, sed nec completive rationalis respectu actus extrinseci in quo dirigit, imo præcise sumptus etiam respectu extrinseci, est irrationalis, solummodo autem secundum quid rationalis, inquantum præexigitur ad actum potentiæ rationalis.

Text. com. 10.

Quomodo intellectus dicitur potentia rationalis?

7. Sequitur voluntas determinans, non sic quod ipsa potentia voluntatis ex se determinata sit ad unum, et per hoc aggregatum, et ex intellectu oppositorum, et voluntate sit unius, ut supra allegatur; sed quod voluntas, quæ indeterminata est ad actum proprium, illum elicit, et per illum determinat intellectum quantum ad illam causalitatem, quam habet respectu fiendi extra. Unde Aristoteles dicit, *hoc autem dico appetitum, aut prohæresim*, id est, electionem, non dicit autem voluntatem scilicet potentiam. Itaque si potentia rationalis dicatur ab Aristotele intellectus, differentia dicta sic intelligenda est, secundum supra posita, sibi non convenit respectu actus proprii; nec inquantum per actum suum concurrit ad actum potentiæ inferioris, præcise sumendo actum suum, sed utroque modo cadit sub natura; cadit autem sub alio membro, inquantum subest per actum suum actibus voluntatis. Si autem intelligitur *rationalis*, id est, cum ratione, tunc voluntas est proprie rationalis, et ipsa est oppositorum, tam quoad actum proprium, quam quoad actus inferiorum, et non oppositorum modo naturæ, sicut intellectus non potens se determinare ad alterum, sed modo libero, potens se determinare, et ideo est potentia, quia ipsa aliquid potest, nam potest se determinare. Intellectus autem proprie non est potentia respectu extrinsecorum, quia ipse si est oppositorum, non potest se determinare, et nisi determinetur, nihil extra poterit.

Quomodo voluntas determinat intellectum?

Text. com. 10.

Quomodo voluntas est rationalis?

SCHOLIUM III.

Solvuntur argumenta posita n. 3. contra differentiam potentiæ rationalis et irratio-

nalis assignatam a Philosopho. Ad primum, bene explicat quomodo potentia Solis non est rationalis, etsi quodam modo sit oppositorum, quia est determinata ad singulos effectus, sicut si ad eum tantum ordinaretur. Ad secundum, sustinet secundum Aristot. voluntatem non excludi a ratione potentiæ rationalis, nisi prout hæc incomplete sumitur pro notitia oppositorum, quæ secundum ipsum nullius extrinseci est causa, nisi determinatione facta aliunde, nempe per voluntatem, quæ propterea est complete potentia rationalis. Explicat alia loca Philosophi huc spectantia. Vide eum in expositione textus 10. hîc. Ad tertium, explicat quomodo aliqualiter unum contrarium cognoscitur per alterum; et docet bene causam liberam, etiam pro instanti quo agit, posse in oppositum, explicans illud Philosophi : *omne quod est, quamdiu est, necesse est esse*, de quo agit 1. d. 39. a 2. num. 18. et 2. d. 1. q. 3. ad 2. pro Henrico num. 17.

8. Per dicta potest responderi ad illa, quæ superius allegantur contra viam Aristotelis. Ad primum respondeo de Sole, forma naturalis si est illimitata et principium oppositum in materiis dispositis illorum, est ita determinate, sicut illa, quæ est unius tantum, est illius determinate ; nam non est in potestate sua ad alterutram istarum formarum, non agere præsente passo receptivo hujus formæ et illius, sicut nec esset, si esset unius tantum ; voluntas autem actionis suæ, sive circa hoc oppositum in quod potest, sive circa illud, non est principium ex se determinatum, sed potestative determinativum sui ad alterutrum. Et per hoc patet, quomodo deficit similitudo superius posita, de calore et frigore, in eodem contentis unitive. Nec breviter aliquod potest exemplum conveniens omnino adduci, quia voluntas est principium activum, distinctum contra totum genus principiorum activorum, quæ non sunt voluntas, per oppositum modum agendi ; ideo satis videtur fatuum, universales propositiones de principio activo applicare ad voluntatem, propter hoc quod non habeat instantiam in aliquo alio a voluntate. Sola enim est non talis, nec ideo negandum est eam esse talem, quia alia non est talis, quia principium activum creatum capax est sine contradictione illius perfectionis, quam attribuimus voluntati scilicet quod non solum determinetur ad unum effectum vel actum, quia multas habet in virtute, sed nec ad aliquem istorum determinatur, quos in virtute sufficiente habet. Quis enim negat activum esse perfectius quanto minus dependens, et determinatum, et limitatum respectu actus vel effectus? Et si hoc conceditur de illimitatione ad multos et contrarios effectus, cum determinatione tamen naturali ad quemcumque illorum, quanto magis, si cum prima indeterminatione, ponitur et secunda? Hæc enim nobilior est contingentia necessitate, sicut tactum est in 5. in q. mota cap. de Necessario, scilicet quomodo perfectionis est in Deo nihil necessario causare. Si ergo ista perfectio, quam attribuimus voluntati, principio activo creato non repugnat, et summum tale est voluntas, sibi rationabiliter est attribuenda, et ista declaratio melior est quam illa prius posita de calore et frigore unitis. Secundum hoc potest illa ratio, quæ videtur poni in littera pertractari sic : si intelle-

Forma illimitata naturalis est ita determinata, sicut si esset unius effectus.

Sola voluntas est libera.

Activum eo perfectius, quo minus dependens et limitatum.

ctus per eamdem notitiam, est aliquo modo oppositorum, ut ostendens; ergo potentia activa indeterminatior potest esse excellentiori modo oppositorum, scilicet ut ipsa una existens possit se ad utrumque illorum ostensorum determinare, alioquin frustra videretur data fuisse potentia prima oppositorum, quia ipsa sine secunda in nullum illorum posset, ita quod argumentum sit a minori, non autem a causa propria; scientia enim non est causa propria differentiæ prædictæ.

9. Ad secundum, non excepit Aristoteles voluntatem a potentia rationali, nisi ut potentia rationalis sumitur incomplete scilicet pro notitia oppositorum, sed dicit istam incompletam nullius extrinseci esse causam, nisi determinatione facta aliunde. Quæro a quo sit ista determinatio per electionem? non nisi a potentia eligente, et hæc ut distinguitur contra rationem. Ratio enim non est determinativa, cum sit oppositorum, respectu quorum se non potest determinare, nec multo magis aliud a se; aut si determinaret, hoc esset simul ad opposita, sicut Aristoteles arguit de *agere;* et illud aliud non necessario determinat ad istud oppositum, quia tunc intellectus, nec in potentia remota esset oppositorum; igitur illud aliud contingenter se determinat, et cum per actum suum fuerit determinatum, consequenter determinat intellectum. Innuit ergo Aristoteles quod illa potentia est ex se oppositorum, sic quod est determinativa sui ad alterutrum, per cujus actum jam determinate elicitum, ponit illam determinari respectu operis exterioris, quæ erat ex se sic oppositorum, quod necessario nec potuit se determinare. Et ita ostendendo 4. cap. quomodo rationalis potentia incompleta procedit ad actum, manifeste videtur innuere quod est alia rationalis completa, quantum ad illam differentiam hîc positam, et quod illæ duæ cum actibus suis concurrunt respectu effectus exterioris, ad quem non est potentia contradictionis proprie in potentia exequente, quæ est rationalis per participationem, sed tota ratio potentiæ ad opposita formaliter est in voluntate.

Non exclusit Arist. voluntatem a potentia rationali. Voluntas est complete potentia rationalis.

Text. com. 10. et inde.

Quod autem subdit Aristoteles quod rationalis sic determinata, necessario est unius, quod concupiscit, principaliter hoc faciet. Posset dici, quod non est verum de necessitate absoluta; sicut enim antecedens si est antecedens scilicet illud velle, non est necessarium, ita nec consequens, si est necessario consequens, si illud exterius *facere* est necessarium. Si autem sequitur, necessario vult hoc extrinsecum; ergo non impeditum facit hoc, tunc Aristoteles nullum effectum poneret, nisi a causa prius determinata ad ipsum, prius natura, quam ipsum producat, excepto solo *velle* quod sequitur apprehensionem oppositorum, et determinat secundum ipsum respectu sequentium extra. Sic posset exponi illud, quod est in fine c. 4. *Propter quod nec si opposita vult, necessario faciet*, etc. quare enim non sequitur hoc de voluntate? et

Text. com. 10.

10.

Text. com. 10.

tamen prius arguit in principio c. de potentia rationali, quod ipsa simul faciet scilicet opposita, videtur bona differentia, quia sic faciet, sicut faciendi habet potentiam, non autem sicut habet potentiam faciendi. Potentia autem rationalis incompleta ipsa ex se, ut dictum est, est naturalis respectu oppositorum; ideo quantum est ex se, non tantum simul oppositorum, sed etiam oppositorum simul, et ideo si ipsa ex se faceret illa, simul faceret. Sicut Sol est oppositorum simul in diversis receptivis, et simul faceret, illis approximatis; et si esset illorum æqualiter, et tantummodo aliquod idem passum æque receptivum amborum, esset sibi approximatum, nihil faceret, vel simul in illo opposita, ita hîc. Contra, intellectus non est æqualiter oppositorum; ergo ageret secundum virtutem fortiorem. Respondeo, per notitiam unam, quæ est habitus et privationis, non est æqualiter istorum, sed hujus per se, et illius per accidens, sed per duas notitias positivas, potest esse causa oppositorum.

Text. com. 3. et 10.

Potentia rationalis incompleta, non tantum simul oppositorum, sed etiam oppositorum simul. Aliud habere faciendi potestatem, aliud potestatem faciendi.

Contra, quomodo valet consequentia Aristotelis de *non æqualiter*? Non sic autem de voluntate, si enim est oppositorum virtualiter, simul est eorum, sed non eorum simul, quia non est eorum modo naturæ, sed potens se determinare ad alterutrum ante alterum, et ideo sic faciet.

11. Hoc modo posset forte quartum cap. exponi, quod multum esset pro voluntate, licet aliquid videatur ibi contra voluntatem. Sed contra, quare saltem vocat ita frequenter potentiam rationalem intellectum, et non sic voluntatem, licet innuat secundum prædicta? potest dici, quod actus intellectus primus est communior actu voluntatis, et nobis notior. Aristoteles autem de manifestioribus sæpius locutus est, unde de voluntate pauca dixisse invenitur, quamvis ex dictis ejus aliqua sequantur, in quibus consequenter dixisset, si ita considerasset.

Quare Aristot. sæpius vocat intellectum potentiam rationalem?

Tertium contra Aristotelem inductum verum concludit, scilicet quod notitia simplicis apprehensionis utriusque contrarii est propria sibi, et per speciem propriam; notitia tamen discursiva, quia unum est prius naturaliter alio, potest esse principium cognoscendi aliquid de illo, et sic potest exponi illud primo de Anima, *rectum est judex sui et obliqui*; judicium enim non pertinet ad simplicem apprehensionem, sed ad collationem complexorum. Quantum enim ad notitiam secundum quid, unum potest simplici apprehensione apprehendi per speciem alterius, quantum scilicet ad privationem quam includit, non quidem intra suam essentialem rationem, sed concomitanter. Primo ergo modo contrariorum est notitia eadem unius formaliter et alterius virtualiter, sicut principii et conclusionum; et si aliqua volitio, puta forte electio præexigat judicium aliquod de eligendo, potest unum contrariorum per alterum cognosci quoad illam notitiam, licet contra illud judicium quandoque eligat. Secundo modo

Text. com. 85. Rectum judex sui et obliqui.

Quomodo unum contrariorum cognoscitur per alterum?

est eadem notitia contrariorum, unius secundum quid, alterius simpliciter; et ista sufficit ad hoc, quod voluntas velit alterutrum contrariorum, inquantum ostenditur per illam notitiam, et sic potest in contraria; ergo et simpliciter, quia non repugnant absolute, nisi ratione privationis talis, non autem in ratione volibilis, ut videtur, quia utrumque inquantum positivum videtur volibile.

12. Si dicatur, quod potentia rationalis valet ad opposita, nisi determinetur ad unum, et tunc non. Contra, ex hoc sequitur, quod non est differentia inter potentias rationales et irrationales, quantum ad hoc, quod est posse in opposita, consequens est falsum ex isto 9. Metaphysicæ; ergo et antecedens. Probatio consequentiæ, potentia irrationalis, tam activa quam passiva, ut est prior naturaliter actu determinante, potest in opposita, ut patet ex Aristotele 2. Perihermenias, et Boetio sexto Commentarii super eumdem, editione secunda, ubi ponit exemplum de aqua, quæ potest frigefacere et calefacere. Item, si non posset in opposita quando est actu determinata, hoc est in illo instanti et pro illo, nullus effectus actuans esset actu contingens; consequens est falsum, ergo et antecedens. Falsitas consequentis patet per Philosophum, primo Perihermenias, ubi vult, quod hæc propositio est necessaria : *Omne quod est, quando est necesse est esse*, quia aliquid est contingenter. Probatio consequentiæ, effectus non dicitur contingens in potentia, nisi ratione causæ potentis in oppositum; ergo nec in actu effectus contingens, nisi causa actu causans, actu posset in oppositum pro illo *nunc*, pro quo causat ipsum; sed per te nunc non potest, cum pro tunc sit determinata, ergo. Si dicas, effectus dicitur contingens, quia potest non fieri. Contra, prius non fuit ens; ergo nec prius actu effectus contingens, loquimur enim nunc de contingentia, prout est modus entis in actu, quando est in actu, et pro illo *nunc*, pro quo est in actu.

Cap. 2.

Cap. 6.

[C]ausa libe[r]a quando [a]git potest [n]on agere.

Item, quod convenit alicui per se et primo, ejus oppositum non convenit ei per se, nec per accidens ipso manente, alioquin demonstratio *propter quid* concludens passionem de subjecto, non esset ex necessariis; sed posse in opposita convenit potentiæ rationali secundum se et primo, ut propria passio potentiæ rationalis, inquantum rationalis, nam per hoc distinguitur ab irrationali 9. Metaphysicæ; ergo, etc. Item, Deus prædestinatum potest non prædestinare in illo et pro illo *nunc*, pro quo prædestinavit, non obstante determinatione voluntatis suæ per actum prædestinandi, secundum omnes; ergo determinatio non tollit posse in opposita.

SCHOLIUM IV.

Ad primum bene explicat pro instanti, quo voluntas vult; posse in oppositum, non simul ponendum, sed quia prius ratione poterat elegisse oppositum. Quo sensu Deus ab æterno libere voluit electos, potens non eligere, et Angelus primo instanti sui *esse* potuit peccare, de quo Doct. 2. d. 5. q. 2.

Ad secundum, bene docet contra Physicas prædeterminationes, primam determinationem voluntatis esse suum actum; intellectum tamen, quia se determinare nequit, ab extrinseco determinari, de quo 1. d. 3. q. 6. Ad tertium, non resolvit hic de objecto voluntatis sed quoad velle, tenet esse bonum verum vel apparens, 3. d. 33. num. 6. et 4. de 43. q. 2. et d. 50. q. 2. n. 1. malum autem est objectum nolitionis ejus. Vide supra q. 5. Scholium tertium. An autem sit libera circa ultimum finem tam in particulari quam in communi propositum, tractat Doctor fuse quod sic 1. dist. 1. q. 4. contra D. Thomam; sed non potest nolle Deum in se; quia nulla est in eo ratio mali, quippe qui est omne bonum, cui sit honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

13. Ad argumenta principalia. Ad primum, patet quod potentia rationalis, prout dicitur voluntas, est contrariorum non simul fiendorum, sed potest se determinare ad alterutrum, non sic intellectus. Cum arguitur contra, possum nunc non sedere nunc, supposito quod sedeam. Dico, quod in sensu composito propositio de possibili, componendo opposita, est falsa, quia notat potentiam esse ad opposita simul. Dicerent aliqui, quod quando est sessio, est necessario, juxta illud primi Periherm. *Omne, quod est quando est*, etc. et nihil pro tunc possibile, sed tantum pro instanti priori, pro quo potuit non fore nunc. Et isti non videntur, quod possint salvare voluntatem nunc esse potentiam ad oppositum ejus quod inest, hujus positionis absurditas patet, scilicet quod necessitas et contingentia non sint proprie conditiones entium quando existunt, sed tunc necessitas et contingentia nunquam, quia quando non est, nec est necessario, nec contingenter. Quomodo autem illa auctoritas primi Periherm. pro illis non facit propter fallaciam consequentis, et figuræ dictionis, et propter *secundum quid* et simpliciter, prolixum esset nunc explicare. Potest dici aliter, quod voluntas quando est in aliqua volitione, tunc contingenter est in illa, et illa volitio tunc contingenter est ab ipsa, nisi enim tunc, nunquam, quia nunquam alias est ab ipsa; et sicut illa contingenter inest, ita voluntas tunc est potentia potens respectu oppositi, et pro tunc in sensu divisionis; non scilicet quod possit illud oppositum ponere simul cum isto, sed quod possit illud oppositum ponere in hoc instanti, non ponendo illud aliud in hoc instanti, quod tamen aliud divisim ponit in hoc instanti, et hoc non necessario, sed contingenter. Ad secundum, si arguitur de voluntate, dico quod illa potest in actum nulla determinatione in ipsa præintellecta actui, ita quod prima determinatio, et tempore, et natura, est in positione actus, et si tunc de ipsa accipiatur, in nihil potest, nisi prius determinata, falsum est. Si autem arguitur de intellectu cognoscente opposita, tunc verum est, quod respectu extrinseci non potest aliquid, nisi determinetur aliunde, quia ex se est illorum per modum naturæ, non potens se ad alterum determinare; vel ergo ambo aget, vel nihil. Et si de intellectu concludatur, quod non est sufficiens potentia rationalis, conceditur juxta prædicta; imo si Sol per impossibile esset cum virtutibus inferioribus

Necessitas et contingentia, conditiones entium existentium.

Voluntas pro instanti, quo agit potest non agere, quia prius ratione indifferens est.

Prima determinatio voluntatis est ejus actus, nota contra prædeterminatores physicos.

sine voluntate, nihil unquam fieret nisi determinate modo naturæ, et nulla esset potentia sufficiens ad faciendum alterutrum oppositorum.

14. Ad tertium dicitur, quod potest habere actum circa opposita, quæ subsunt suo primo objecto, quod quantum ad actum volendi, ponitur bonum verum vel apparens; non est autem circa oppositum sui primi objecti, quod ponitur malum, inquantum malum.

Quod objectum voluntatis.

Similiter de actibus ponitur, quod oppositos potest habere, scilicet velle et nolle circa illud, in quo potest aliquid inveniri de ratione primi objecti utriusque actus, scilicet aliquid boni, et aliquid mali; in fine ultimo nihil invenitur de malo, et respectu ejus videntur aliqui ponere, quod non sit potentia rationalis. Similiter videntur ponere, quod per habitum aliquem possit immobilitari respectu aliorum aliquorum a fine ultimo. Discussionem istorum, et an circa finem determinetur ad *velle*, et circa malum, inquantum malum ad *nolle*, hæc omitto quærere. Ad quartum argumentum de Sole patet supra ad responsionem ad primum objectum contra Aristotelem. Ad quintum dici potest, juxta principium primi articuli, quod frigus nunquam facit ad *esse* caloris; facit tamen aliquid, quo facto aliquid aliud potest magis calefacere, puta constringit, ne calor interior diffundatur, et ita calor unitus magis calefacit.

Frigus an facit ad causandum calorem? A quo fit reflexio pilæ?

De projectione pilæ, licet sit aliqua contrarietas in motu reflexo ad motum rectum, quanta requiritur inter ubi terminantia motum localem, non est tamen contrarietas formalis, quia violenter movens aliquid ad *ubi*, movet ad omne *ubi* possibile acquiri per illum motum; si in directum potest, sic movetur; si non, redit, et hoc donec factus fuerit motus proportionatus violentiæ moventis. Hæc et alia quæcumque in radiis reflexis et fractis, qualis est in rationalis contingentia, et etiam aliter; nullam talem indifferentiam ponunt in aliqua potentia irrationali qualis est in rationali. Ad ultimum absque exceptione, omnes potentiæ passivæ ex se sunt contradictionis, licet si forma necessario ens, necessario dependeret ad materiam compositam, esset incorruptibile, et materia necessario esset sub illo actu, sed non ex necessitate ex parte sui, sed ex forma. Activæ vero sunt contradictionis, sicut exponit Aristoteles per *adesse*, et non. Quod si intelligatur de passivo approximato et non approximato, sic omnis activa, cujus actio dependet a passo, potest esse contradictionis, non ex se, sed aliunde, si intelligitur de impediente; sic omnis activa naturalis corruptibilis est impedibilis, etiam per causam naturalem aliam activam; sed nulla naturalis ex se habet posse oppositas actiones circa idem elicere, seu ex se agere et non agere, quomodo potentia rationalis est contrarietatis vel contradictionis. Ideo illa propositio non facit contra intentionem Aristotelis assignantis differentiam prædictam.

Omnis potentia passiva est contradictionis. Activa quomodo contradictionis.

ANNOTATIONES.

15. Sequitur quæstio decima et ultima hujus 9. de differentia potentiarum rationalium et irrationalium, t. c. 3. quæ pulchra atque utilis plerumque est, in qua sententia Doctoris, licet sit subtilis, satis tamen determinata, declarat primo intellectum differentiæ. Deinde quærit ejus causam, ubi videtur tangere modum dicendi aliorum, quem tamen infra sustinet ad mentem Aristotelis; quære antiquos hîc, maxime Alexand. de Alexand. quem præsupponit ubique in hac metaphysica, et Albertum, et Thom. et alios; objicit vero contra illum modum dicendi seu causæ redditionem tripliciter. Deinde prosequitur alio modo intentum sub duplici membro. Alibi sæpe tangit fundamenta hujus solutionis. Quære enim 2. *dist. primi et* 10. *et sequentibus, in Quodlibeto etiam q.* 16. *et sequentibus, et alibi.*

Quod tangit ibi consequenter de immediatione propositionis contingentis, vide *in prolog. q.* 3. *et* 8. *d. primi, ad finem, et* 14. *q. Quodlibeti*, ubi plura ad propositum hujus materiæ 39. *etiam d. primi*, et alibi sæpe idem habet; quære Occham, ut nosti.

Deinde cum dicit : *Juxta quod de libertate voluntatis alibi,* etc. quære antiquos quos supra sæpe notavi, et maxime Theologos. Quære in Theorematibus, et super 2. Physicorum, in primo *dist.* 1. *q.* 4. *et dist.* 10. *et infra, et in* 4. *dist.* 49. *q.* 10. *et in Quodlibeto q.* 16. *et* 18. *et in secundo, dist.* 25. *et* 28. et alibi sæpe in doctrina hujus habetur hoc copiose, sed Occham *Quodlibeto* 1. *q.* 16. *et* 17. et alios adversarios inquire, et exclude ubique.

Aliud notabile, quod consequenter tangit de duplici, videlicet indeterminatione, et determinatione opposita, vide optime 28. *dist. primi quæst. finali et* 2. *dist. ejusdem, parte* 2. *quæst.* 4. *et etiam* 3. *dist. ejusdem, quæst.* 7. *ad finem, et* 7. *dist. ejusdem*, ubi plura ad propositum, et alibi plerumque idem invenies.

Infra ibi : *Sed quomodo faciunt*, etc. vide quæ sequuntur ibi *in primo dist.* 2. *part.* 2. *q.* 4. *ad finem, et in quodlib. ubi prius* notanter.

Cætera quæ sequuntur ibi : *per dicta potest responderi*, etc. usque ad solutiones principalium, nota singularissime, quia profunda et necessaria ubique doctrina, et tange plura pro et contra, ut nosti ex antiquis et modernis.

Motivum illud, quod tangit in solutione 16. principalis primi ex primo Perihermenias, omne *quod est,* etc. videtur esse Henr. Pro cujus clariori notitia, vide in primo *dist.* 39. *solvendo instantias in solutione principali, et in dist.* 1. *quæst.* 3. *solvendo rationes Henr. et in* 3. *dist.* 18. *solvendo.* 4. *principale, et super* 1. *lib. Perihermenias ad finem, maxime in modernis Parisiensibus, et alibi.*

Quod infra ibi : *discussionem istorum, et an circa finem determinatur ad velle*, etc. omisit indiscussum. Quære ubi supra notavi, scilicet *in primo*, *dist.* 1. *quæst.* 4. *et in* 2. *dist.* 6. aliqualiter, et ubi prius, et *in quodlibeto quæst.* 16. optime, et *in* 4. *dist.* 49 *quæst.* 6. 9. *et* 10. et alibi plerumque. Quære Franc. Mayr. et Occham et alios antiquos, ut sæpe notavi. Vult breviter ubique quod voluntas creata non necessitatur absolute respectu alicujus objecti, et quod potest suspendere actum respectu cujuscumque, si tamen elicit respectu finis vel boni, inquantum tale est tantum *velle,* et mali tantum *nolle.*

Deinde, quod breviter pertractat in solutione 5. principalis de causalitate frigoris respectu caloris, et de motu reflexo, quære in Physicis et apud Medicos, et in

problematibus Arist. et in Perspectiva, et alibi, ut scis, copiose, et similiter in solutione ultimi principalis, vide diligenter ea, quæ paucis colligit, quia maximæ fœcunditatis.

7. Alias quæstiunculas, quas Ant. And. hîc movet, videlicet *an actus sit prior potentia,* etc. et *an actio sit in passo*, accepit ex dictis supra, et in Sententiis et Physicis, vide *in* 4. *dist.* 13. *quæst.* 1. *et quodlibeto*, *quæst.* 13. *et primo Reportationum, dist.* 27. et alibi sæpe in doctrina hujus pro secunda. Prima vero videtur tantum dubium litterale. Quære etiam in sex Principiis pro secunda; altercatio tamen magna apud antiquos videtur esse circa illam, quære Thomam et sequaces, vide 1. *quæst.* 4. *et* 2. *quæst. quodlibeto artic.* 1. *ratione* 2. *et* 2. *dist. primi, parte* 2. *quæst.* 4. *in solutione, et primo Reportationum, dist.* 7. *quæst.* 2. ea quæ faciunt ambiguitatem pro et contra, an actio sit in agente, an certe in passo.

Similiter quæst. 10. lib. hinc inde collegit. Nam quatuor primæ quæstiunculæ sunt dubia litteralia, de quibus fecit Doct. mentionem supra; aliqua etiam ex Postprædicamentis, et primo Physicorum, accepit in 4. illarum, 5. vero et 6. quæst. accepit ex Sententiis, 8. *dist. primi* et alibi, et Prædicamentis cap. de Qualitate, et ex dictis supra in 8. lib. et aliqualiter ex 2. *dist.* 15. et ex primo et quinto Physicorum, et alibi plerumque, satis ingeniose tamen; ultima autem quæstiuncula est dubium litterale, pertractatur autem super Prædicamenta, et in 2. Sententiarum et primo, et supra sæpe termini ejus habiti sunt.

Quæstionem etiam unicam undecimi libri accepit ex dictis supra, *in quæst.* 8. *quæst.* 3. *vel secunda*, et ex Physicis, et ex 2. *dist.* 2. *quæst.* 9. *et sequentibus*, *et ex* 4. *dist.* 44. et ex Prædicamentis, et alibi sæpe in doctrina hujus ipsius motiva tractantur; an autem conclusio quam ibi tenet sit de mente hujus, satis ubique dubium est, quod discerni poterit ex dictis in 8.

Eodem modo dicendum est de quæst. 12. lib. nam duæ primæ sunt dubia litteralia, quæ in plerisque locis in doctrina hujus possunt fundari. Vide *in prolog. quæst. finali*, *ad finem*, *et* 3. *dist. primi*, *et* 2. *et* 2. *et* 8. *dist. ejusdem, et alibi sæpe;* 3. vero quæst. accepit ex dictis in quodlibeto *quæst.* 7. *et* 8. *dist. primi*, *quæst. finali*, 4. etiam accepit ex 2. *dist. primi*, *quæst.* 1. *et* 35. *dist. prim. et sequentibus*, et ex tractatu de primo principio. Ultimam autem de verbo ad verbum accepit ex 2. *dist. primi*, *quæst.* 3. imo fere tota hîc habetur.

Ex quibus corollarie inferri videtur veritas illius 3. præsuppositi a principio hujus tractatus, quod videlicet tantum super 9. lib. scripsit Doctor quæstiones, licet ut ibi notavi, in aliquibus antiquis originalibus reperiantur quæstiones super alios libros, aut ab ipso additos, aut a sequacibus, sed contenti fuimus communis stylo librorum. Ea certe quæ sequuntur 9. libros in Aristotele usque ad duodecimum, fere repetunt quæ prius dixit. Materia vero 12. libri disputatur in Sententiis, ut puta de unitate, simplicitate, immaterialitate, primitate, infinitate, intellectualitate, et omnipotentia, atque æternitate et immutabilitate, et essendi necessitate, necnon et gubernatione primi entis, atque aliorum ad ipsum dependentia et ordine, de Intelligentiarum etiam natura et numero, et de aliis omnibus fere, quæ ibi tangit Philosophus. Congrue ergo Doctor hic omisit ista pertractare, ut ea, quæ balbutiendo tetigit Aristoteles de illis, non essent sibi fundamenta quæstionum ve- 18.

Lib. 12. metaph. agitur de attributis primi entis.

racium, sed ea potius, quæ veritas ipsa nobis revelavit in scripturis divinis. Contentus etiam cum Avicen. amico eodem numero, contentus insuper Angelicus Doctor cum choris Intelligentiarum; de quarum consortio meruit finaliter effici, triplicis Hierarchiæ triplicatæ numero, quantum ad libros, et Christi discipulorum circiter, quoad quæstiones ad cujus obse-

Quæstiones sunt 79

quium cuncta recte ordinavit. Quid enim prodest antiquorum somnia de rerum principiis in primo; de veritatis in communi cognitione in secundo; ejusdem iuquisitione in particulari altercative in tertio; determinative vero, quoad ambitum considerationis in quarto; et quoad nominum multiplicitatem in quinto; atque modum considerationis in sexto; de entis quoque per quidditates prædicabili divisione, atque ipsius primæ subjectivæ partis, substantiæ videlicet sensibilis quidditativa ratione, logica tamen et in communi investigatione in septimo; reali autem explicatione in octavo; per potentiam insuper et actum entis divisione in nono; de primis passionibus ejus in 10. de principiis ejusdem entis incomplexis præambulariter in 11. et ut potuit ingeniosus Arist. determinative in 12. de Mathematicis vero entibus in 13. et 14. contemplari, ac in eorum speculatione confusa, et intricata, tempus et ætatem conterere? nisi mercedem laboris expectemus, ut faciali videlicet intuitu primi entis, Judicis cuncta cernentis, omnia eminentissime 19.
continentis, obscuram in claram Metaphysicam commutemus, quod in Olympiadibus dumtaxat prævalentibus confertur. Cuncta ergo pauper Mauriti dirige in obsequium Christi, cui sit honor in ævum. Amen.

Expliciunt quæstiones F. Joannis Scoti Doctoris Subtilissimi Ord. Minorum, in libros novem Metaphysicæ Aristotelis, cum commentariis Mauritii Hibernici in easdem.

LIBER DECIMUS

R. P. F. LUCÆ WADDINGI CENSURA

DE QUÆSTIONIBUS SCOTI IN LIBROS 10 ET 12 METAPHYSICOS.

Paulo postquam ediderat R. P. Cavellus Scoti lucubrationes in Metaphysicam, duo pervenerunt ad manus meas exemplaria quæstionum in libros decimum et duodecimum, unum Manuscriptum, alterum Venetiis ante annorum centuriam impressum. Tradidi utrumque doctissimo viro, illustrandis Scoti operibus inhianti, ut judicium ferret et splendorem. Impigre cum reliquis contulit quæstionibus, et quam in illis recognoscendis adhibuit, in his industriam complevit. Judicium prætulit, cui ego subscribo circa auctorem. Etenim præterquam quod Mauritius in capite et in calce suorum Commentariorum in Metaphysicam fateatur, se vidisse quæstiones in libros duodecim, Possevinus et Pitsæus Scotum libris duodecim opus complevisse testantur. Quod stylum aut methodum parumper immutaverit, inde factum puto, quod interrupto hoc studii genere, iterum aggressus, breviter pro complemento operis non tam examinare quam indigitare, aut succincte tradere voluerit, quæ circa Metaphysicalia diffusius libris præcedentibus atque alibi disputaverat, et circa Theologica in Magistrum Sententiarum erat tractaturus. Libri undecimi quæstiones perierunt, unum dumtaxat se vidisse testatur Mauritius, vel forte in hunc librum commentarios edere neglexit Scotus, quia omnia discussione digna, jam explicaverat in libris tertio, quarto, quinto et sexto. Quæ vero circa has quæstiones Cavellus præstiterit, ipse hic præfatur, morte immatura præventus edere non potuit; nos hic reliquo subnectimus Commentario.

PRÆFATIO HUGONIS CAVELLI

Licet Mauritius in Prologo ad quæstiones Scoti ad Metaphysicam, et in Annotatione ad quæstionem 15. libri 9. teneat non reperiri communiter quæstiones ejus, nisi super novem libris, tamen fatetur in aliquibus originalibus haberi ad singulos 12. libros. Cæterum puto nec ipsum, nec Antonium Andream quæstiones has in decimum et duodecimum vidisse, alioquin sicut cæteras, ut acutissimas, suoque auctore dignissimas, castigassent. Esse tamen ipsius Scoti mihi suadeo : Primo quod sub nomine ejus impressæ anno 1505. per Simonem de Leure in celeberrima civitate Venetiarum, in qua semper extiterunt doctissimi Scotistæ, qui supposititium opus ejus nomine prodire sine contradictione non permitterent. Secundo stylus harum quæstionum Scoto conformis est, nec obstat eas esse quæstionibus aliorum librorum breviores; tum, quia in

aliis libris etiam multæ sint satis breves, etsi quædam longius protrahantur; tum etiam, quia materiæ harum quæstionum ex parte tactæ vel tractatæ sint in superioribus libris. Tertio, quia resolutiones et doctrina harum per omnia quadrant et concordant, non solum sensu, sed quandoque verbis, cum Commentario Scoti in hos duos libros, ut videre poterit, qui hæc ad invicem conferet. Percunctabitur quispiam, quomodo omisit quæstiones in librum 11. cui, si conjicere licet, responderem, non omisisse, sed periisse, sicut ferme perierunt istæ, quæ licet editæ fuerint, nullibi tamen a multis annis visæ sunt. Si tamen mavis eum omisisse undecimum librum, quia parum, aut nihil habet, propter repetitionem eorum, quæ in præcedentibus libris tractata sunt (ut notavi in Prologo ad commentarium ejusdem libri) non multum super hoc tecum contendam. Sed ubi conjecturis tantum agitur, nihil certi statui potest. In harum castigatione sequentia præstiti; mendas omnes, quibus ubique scatebant, abstersi; textus Philosophi, circa quos ipsæ moventur, ad singulas apposui; citationes ejusdem Philosophi, quæ ubique deerant, diligenter conquisitas, adjunxi; Scholia, breviores solutiones quæstionum continentia inserui, et ubi de eadem re in Theologia agit, notavi; quando autem in Theologia se correxit vel retractavit, in quibusdam hîc contentis, quod satis rarum est, de hoc etiam te monitum esse volui. Perlege, benigne Lector, et mecum senties hasce quæstiones cæteris Doctoris Subtilis Metaphysicalibus, nec claritatis lumine, nec ingenii acumine esse inferiores. Vale.

Maxime vero in eo quod est metrum esse principium uniuscujusque generis est maxime proprie quantitatis. *text.* 2.

QUÆSTIO. I.

Utrum uni, *quod est principium numeri, debeatur primo ratio mensuræ?*

Aphrodis. *hic n.* 3. S. Thomas *lect.* 2. Albertus Magnus *tract.* 1. *cap.* 3. Ægidius Romanus 10. *Metaphys. quæst.* 2. Antonius Andr. *hic quæst.* 1. Flandria *quæst.* 2. *art.* 1. *et* 2. Suarez *disp.* 40. *sect.* 3. Fonseca *tom.* 4. *Metaphys. cap.* 1. *littera* K. Javellus 10. *Metaphys. in principio.*

1. Argumenta pro parte negativa. Videtur quod non. Nam mensura est principium cognoscendi mensuratum; sed *unum* non est principium cognoscendi aliud, sed magis cognoscitur per aliud. Nam *unum* se habet ad numerum, sicut privatio ad habitum, et privatio non est principium cognoscendi alterum, igitur *uni* non debetur ratio mensuræ.

Primum.

Item, in quocumque est reperire posterius et primum. Si igitur *uni*, quod est principium numeri primo deberetur ratio mensuræ, igitur est ponere unum principium numeri; sed in quolibet genere est unum primum, quod est mensura omnium aliorum, ita non est in omni genere reperire unum quod est principium numeri, ut dicitur in 10. Metaph. text. 2. Secundum

Item, mensura et mensuratum sunt unigenea, (per Philosophum hîc) sed *unum* non est unigeneum cum alio, quia sic maxime esset unigeneum cum numero; hoc autem non est verum, quia numerus est in genere, unitas vero non. Tertium.

Oppositum Philosophus dicit hîc, et ibi in 5. t. 12.

SCHOLIUM.

Declarat bene rationem mensuræ primo convenire *uni* principio numeri, et hinc ad alia derivari. Vide eum hîc in 2. et 3. et lib.

5. in text. 12. et primo dist. 8. quæst. 3. n. 24. et 2. dist. 2. q. 2. n. 10. et 4. dist. 48. q. 2. quibus locis omnia ad rationem *mensuræ* spectantia optime exponit ad mentem Philosophi.

2. Dicendum, quod ratio mensuræ primo debetur *uni*, quod est principium numeri, et ex hinc demonstratur, sive derivatur ratio mensuræ ad omne genus.

Quantitas domina mensurarum. Primum declaratur sic : ratio mensuræ primo debetur quantitati, quia ipsa est domina mensurarum, sed de ratione mensuræ est, quod sit certissimum, et per consequens indivisibile a minus, quia mensura debet esse talis, quod quodcumque sui ablatum non lateat; hoc autem non est in magno, quia potest aliquid addi, et aliquid auferri absque hoc quod non lateat. Sed *uni* quod est principium numeri, cum sit secundum se indivisibile, nihil potest addi vel abstrahi quin appareat, ideo toto genere quantitatis ipsi non debetur ratio mensuræ. Unde licet unus numerus mensuret alium, quilibet tamen mensuratur per unum, et ideo cognoscentes, quot sint unitates, statim cognoscimus numeri unum.

3. Idem etiam patet alio modo sic : Illud est mensura, quod est principium aliorum in illo genere; nunc igitur omne quod est in genere, aut est *unum*, aut *multa ;* ergo quod est prius inter ipsa, prius habebit rationem mensuræ ; sed *unum* et *multa* possunt esse in uno genere virtualiter, aut ita quod *unum* sit essentialiter posterius *multo*, aut ita quod sit æquale sibi, aut quod sit prius eo. Si posterius *multo*, tunc cum prius non participet posterius, nec dependeat ab eo, sequitur quod *multum* non participat *uni*, nec dependeat ab eo ; hoc est impossibile, quia omnis multitudo participat *uni*, et ex unitatibus constituitur, per consequens dependet ex *uno*. Similis esset processus in infinitum, quia sic sequeretur, quod multa componerentur ex multis, et illa ex aliis, et sic in infinitum. Similiter, si haberent se æqualiter, adhuc sequeretur idem, quia quæ æqualiter participant idem genus, neutrum dependet ab alio, nec participat aliud. Sequitur igitur necessario, quod *unum* sit prius *multo*, sed primum est mensura aliorum ; *uni* ergo primo debetur ratio mensuræ. Verumtamen illa ratio mensuræ debetur *uni* propter indivisionem, et ideo cum indivisio inveniri possit in quolibet, licet non indivisio quantitatis ex *uno*, quod est principium numeri, determinatur ratio mensuræ ad alias species quantitatis, et ad omne aliud genus, quia illud quod est principium in unoquoque genere, est mensura ejus, quod est posterius, hoc autem est secundum analogiam, quantum est in quantitate.

Unum prius est multo, non posterius, nec æquale.

4. Respondetur ad argumenta.

Ad primum argumentum dicendum, quod in *uno* convenit duo considerare, scilicet ipsam indivisionem, et naturam substantialis indivisionis. Si consideratur quantum ad indivisionem, sic est posterius divisione, sicut privatio habitu, sed ista indivisio est extra significatum *unius*, cum illa indivisio sit quædam privatio. Si vero consideretur quantum ad mate-

In uno sunt indivisio, et materia subjecta. riam subjectam isti indivisioni, sic prius est *multo*, et principium cognoscendi *multum*. Unde sicut partes definitionis uno modo sunt notiores definito, alio modo e converso, ut patet per Aristotelem 1. Physicorum, t. 4. sic nihil prohibet *unum* una ratione notius esse *multo*, et alia ratione non.

Ad secundum. Ad secundum dicendum, quod ubi est reperire prius et posterius, etc. Dicendum quod illud est verum in univoce dictis, vel in essentialiter ordinatis; unde si ratio mensuræ reperiretur univoce in aliis generibus, et in genere quantitatis, ubi esset ratio mensuræ, ibi oporteret esse *unum* principium numeri; modo non est ita, igitur, etc. (Primum in omni genere est mensura cæterorum, exponitur.)

An ubi est posteris, et prius? Vel aliter potest dici, ubi est posterius reperire, non est reperire prius, quia caliditas prius debetur igni, non tamen ubi est reperire calidum, est reperire ignem nisi secundum virtutem, et hoc sufficit. Sed in proposito multo magis ubi est reperire rationem mensuræ, non oportet ponere *unum* principium numeri, sed sufficit ponere aliquid proportionaliter quantum ad rationes indivisionis.

Ad tertium. Mensura et mensuratum unigenea, quomodo? Ad tertium dicendum quod mensura et mensuratum sunt unigenea, non est sic intelligendum, quod sint unius generis per se, sed sufficit quod ad idem genus pertineant, dummodo tamen hoc sit prius et causa, illud posterius et causatum. Unde dicit hîc Philosophus, si aliquis loqui velit sine calumnia, magis dicendum est, quod *unum* sit mensura numeri, ut magis significetur unigeneitas. Unde dici potest quod *unum* et *numerus* sunt unigenea, quia numerus nihil aliud est, quam plura una. Sed tunc potest quæri ulterius.

In omnibus autem his metrum et principium unum aliquid et indivisibile *Text.* 4.

QUÆSTIO II.

Utrum illud quod est mensura in aliquo genere, sit principium et causa illorum quæ sunt in illo genere?

Aphrodis. *n.* 4. S. Thomas citat. *in quæst. præcedenti.* Albertus citat. *quæst. antecedenti cap.* 5. Ægid. *hîc quæst.* 1. Antonius Andr. citat. *quæst. antecedenti.* Flandria *q.* 3. *art.* 2. Suar. *disp.* 40. *sect.* 3. Fons. *tom.* 4. *Metaph. c.* 3. *littera* A. D.

1. Primum argumentum. Videtur quod non: *unum* est mensura numeri (ut dictum est), sed *unum* cum sit oppositum *multo*, non potest esse principium et causa ejus, quia oppositum non est principium oppositi.

Secundum. Item, si omnia entia essent colores, tunc *album* esset mensura omnium entium: sed album non est principium omnium colorum, quia non nigri; ergo, etc.

Tertium. Item, mensura debet esse pars mensurati, et ita quod aliquoties sumpta, reddat summam totam mensurati; sed punctus est principium in genere quantitatis punctus tamen nec est pars quantitatis, nec aliquoties sumptus reddit quantitatem; illud ergo, quod est primum non est mensura aliorum.

Quartum. Item prima causa est mensura omnium substantiarum, sed prima causa non est in genere aliquo, quod genus est mensura aliorum; ergo non est causa omnium, vel mensura in genere suo; ergo, etc.

Oppositum dicit Philosophus, text. 4.

SCHOLIUM.

Quod est mensura in aliquo genere, id ipsum esse causam et principium omnium contentorum in illo genere, optime explicat. De quo videri potest in expositione text. 4. hîc et locis citatis in scholio quæstionis præcedentis. Circa solutionem ad 4. vide eum primo dist. 8. *quæst.* 3. § *Teneo opinionem,* num. 16. ubi fuse probat Deum seu primam causam non esse in genere.

2. Dicendum, quod illud quod est mensura in aliquo genere proprie loquendo, est principium et causa omnium aliorum in genere suo. Et ratio hujus est, quia in quolibet genere est unum perfectissimum, quod est causa omnium eorum, quæ sunt in illo genere; quodlibet enim genus dividitur in duo, quorum unum est perfectius alio. Non enim potest utrumque esse æque perfectum, quia tunc in uno genere essent duo prima perfectissima. Sed illud, quod est perfectissimum, est primum, et si sit primum est causa omnium aliorum. Quia si detur aliud, quod non sit ab eo causatum, hoc non potest esse nisi dupliciter; aut quia non est causatum simpliciter; aut quia causatum est, sed ab alio : si non sit causatum; igitur est primum, et per consequens duo erunt prima, quod est impossibile : si sit causatum ab alio ; aut ergo ab aliquo alterius generis, aut ab aliquo ejusdem generis : si ab aliquo alterius generis ; ergo non est in genere, cujus tamen oppositum prius est datum. Si causatum illius generis, tunc quæro de isto, a quo causatur? aut causatur a primo, aut non ; si sic, tunc habeo propositum ; si non causatur a primo, sed ab alio, quæro ut prius, aut ab aliquo ejusdem generis, aut ab aliquo quod est alterius generis, et sic erit eadem quæstio quæ prius. Necesse est ergo dicere, quod primum in omni genere, est causa posteriorum. Unde principium in toto genere entium, est causa cujuslibet entis, scilicet illud, quod est primum principium essendi et cognoscendi posterius. Quod autem est tale, habet rationem mensurandi posterius, et ideo in quolibet genere illa convertuntur; illud quod est primum est causa aliorum, illud est mensura et e converso; illud quod est mensura, est causa indivisibilis, tamen hoc diversimode invenitur, quia sicut aliud dicitur principium, sic debetur sibi ratio mensuræ. Aliquod est principium intrinsecum, et aliquod est principium extrinsecum, sic est mensura quædam intrinseca, alia extrinseca. Principium intrinsecum est materia et forma, et sic materia et forma sunt mensuræ intrinsecæ, sed finis et efficiens sunt principia extrinseca, et sunt mensuræ. Unde primum in genere finium, est mensura omnium finium, primum efficiens omnium effectuum, et sic de aliis, quia secundum approximationem ad principium, vel ab eo remotionem sumitur ratio cujuslibet posterioris, sicut in genere entium, quod propinquius est primo, dicitur magis ens, et quod remotius est, minus. Unde Philosophus hîc dicit quod *nigrum* est privatio

[Margin: In uno genere non sunt duo perfectissima.]

[Margin: Principium et mensura convertuntur.]

[Margin: Materia et et forma causæ intrinsecæ, efficiens et finis extrinsecæ.]

coloris, et *album* est primum in genere coloris.

3. Ad primum argumentum.

Ad primum dicendum, quod *unum* dupliciter potest considerari; aut secundum quod actu est per suam formam, et sic opponitur *multo*, nec est principium constituendi ipsum, nec mensura ejus intrinseca. Vel *unum* potest considerari secundum quod est in potentia ad formam numeri, et sic non opponitur *multo*, nisi sicut potentia actui, et sic est principium materiale numeri. (Quomodo unum sit principium multitudinis.) Præter hoc, de ratione quarumdam partium integrantium aliquod totum, est, quod in ipsis sit privatio formæ totius. Lapides enim sunt non domus, et tamen tales partes sunt in potentia totius, sicut in proposito, licet *unum* sit *non multum*, tamen potest esse principium multitudinis.

Ad secundum.

Ad secundum dicendum, quod non semper oportet illud, quod est mensura esse partem totius, ita quod aliquoties sumpta reddat totum, imo hoc solum est in quantitatibus immaterialibus, et in aliis generibus oportet quod illud quod est mensura sit principium cognoscendi alia, vel essendi et cognoscendi, sicut motus primus est mensura omnium aliorum motuum, et est principium mensurandi et cognoscendi alios motus, et tamen non est pars aliorum motuum, sicut est in aliis generibus, ut in coloribus, quia albedo color perfectissimus, est mensura omnium aliorum colorum, non quia constituit alios colores, sed secundum approximationem et remotionem ad ipsum, alii colores dicuntur magis et minus perfecti. (Color albus mensura aliorum colorum.)

Ad tertium.

Ad tertium dicendum, quod punctum est principium in genere quantitatis, non tamen quodcumque principium, sed rationis; quia sicut in ratione corporis cadit superficies, et in ratione superficiei cadit linea, sic in ratione lineæ cadit punctus; non tamen est in genere sicut species vel genus, sed tanquam per reductionem, unde sicut est principium, sic est mensura. Unde in genere continuorum non est aliqua mensura quantitativa, quæ simpliciter est indivisibilis, sed solum est indivisibilis secundum voluntatem instituentis, eo quod instituens voluit talem quantitatem pedalem esse mensuram in quantitate, et unciam in ponderibus; et propterea una prima ratio mensuræ non invenitur in continuis, quia prima mensura debet esse simpliciter indivisibilis, sed in continuis prima mensura non est simpliciter indivisibilis, sed solum secundum institutionem. (In genere continuorum non est mensura indivisibilis.)

4. Ad quartum.

Ad aliud dicendum, quod prima causa non est in aliquo genere, quia tunc esset aut genus, aut species, aut individuum, aut principium generis. Non tanquam genus, quia tunc prædicaretur de pluribus; non tanquam species, quia tunc esset in ipso composito generis et differentiæ, cum tamen prima causa simplex sit; nec individuum per eamdem causam seu rationem; nec principium, quia principium unius generis non est applicabile ad res alterius generis. Unde punctum, quod est principium quantitatis continuæ, non est principium numeri, sed prima

Primam causam non esse in genere 1. d. 8. quæst. 3. §. teneo opinionem n. 16. causa est æqualiter principium omnium generum; ergo non est, nec potest applicari uni generi, ut principium ejus, et ideo extra omne genus est.

Ad argumentum itaque quod cum dicitur a Commentatore, quod prima causa est mensura omnium substantiarum, quia per approximationem ad ipsam et remotionem ab ipsa aliæ substantiæ dicuntur magis et minus perfectæ, et si dicatur quod mensura est principium cognoscendi mensurata, sed prima causa non est principium cognoscendi alia, sed magis e converso. Dicendum, quod non eadem sunt nobis nota et naturæ, et ideo licet principium non sit causa cognoscendi quoad nos, est tamen causa cognoscendi simpliciter. Quomodo prima causa est ratio cognoscendi omnia alia.

Sed sicut in coloribus colorem unum quærendum, ipsum quod unum, sic in substantia substantiam unam ipsum unum. *Text.* 7.

QUÆSTIO III.

Utrum prima causa sit in genere?

Aphrodis. *hîc n.* 7. S.Thomas *lect.* 2. Albert Magn. *tract.* 1. *cap.* 7. Ægid. *hîc quæst.* 6. Flandria *quæst.* 3. *art.* 1. Anton. Andreæ *hîc quæst.* 1. Fonseca *cap.* 4. *littera* C.

1. Arg. primum. Videtur quod non, in quolibet genere est unum primum et maximum, quod est mensura omnium aliorum, sed prima causa non est in genere substantiæ.

Secundum. Item, mensura est unigenea mensurato, sed prima causa nulli est unigenea, quia primæ causæ ad alia nulla est comparatio; igitur, etc.

Item, mensura est notior mensurato, sed prima causa minus nota est aliis substantiis; ergo non est mensura eorum, etc. Tertium.

Oppositum dicit hîc Commentator, text. 7.

SCHOLIUM.

Primam causam asserit esse mensuram extrinsecam omnium in genere substantiæ, quod bene explicat rejectis duabus aliorum sententiis. Quod vero prima causa non sit in genere resolvit quæstione præcedenti ad 4. Vide loca ibi citata in scholio.

Ad illud tamen dicunt quidam, quod materia est mensura omnium in genere substantiæ, quia materia est quoddam principium, et secundum materiam substantiæ numerantur, et per consequens mensurantur. Sed illud non est verum; tum quia non omnes substantiæ habent materiam; tum quia materia minus nota est aliis. 2. Materia non est mensura substantiarum.

Aliis videtur aliter, secundum quod substantia, quæ est genus generalissimum, est mensura omnium substantiarum, eo quod ipsa est quoddam principium simplex, et per comparationem ad ipsam omnes substantiæ habent additionem. Illud non videtur verum, quia in omni genere est aliquid, quod est mensura omnium aliorum, sed ipsum genus non est in genere, sicut quid generis, non enim dicit Philosophus, quod color est mensura omnium colorum, sed aliquid sub colore, ut album; igitur eadem ratio est in proposito. Propter hoc dici potest hîc, secundum intentionem Commentatoris et Philosophi in 12. quod prima causa est illud Text. 36. Neque substantia prima.

primum et maximum, quod est mensura omnium substantiarum. Prima causa enim est primum intelligibile et primum appetibile, eo quod est prima substantia, et primum est mensuratio omnium posteriorum; et ideo prima causa cum sit prima substantia, est etiam mensura omnium substantiarum.

Prima causa est primum intelligibile, et primum appetibile.

3. *Mensura duplex.*

Sed notandum, quod mensura est duplex, scilicet intrinseca et extrinseca. Intrinseca est pars rei, per quam cognoscitur primo, talis est forma; mensura vero extrinseca, est verbi gratia, finis et effectus. Sed utraque mensura potest esse dupliciter; aut enim potest esse in eodem genere, et sic prima Intelligentia esset mensura omnium substantiarum, vel extra genus, et sic est prima causa, eo quod ista substantia simplicissima est, et perfectissima per comparationem, ad quam omnes substantiæ habent additionem. Unde prima causa non est mensura intrinseca, sicut unitas numeri, vel forma compositi, sed pro eo dicitur mensura, quia entitas et gradus cujuslibet substantiæ cognoscitur per comparationem ad ipsam; per hoc enim est aliqua substantia perfectior, quod est sibi propinquior et imperfectior, quia est sibi remotior.

4. *Ad primum argum. Quomodo prima substantia est mensura omnium.*

Ad primum dicendum, quod in quolibet genere est reperire unum primum et minimum, sed illud primum est substantia perfectissima in genere substantiæ, ut substantia immaterialis. Illa tamen substantia, quæ est in genere, non est mensura prima, quia ejus gradus vel perfectio mensuratur per comparationem ad substantiam, quæ est extra genus. Unde sicut numerus potest alium mensurare, et tamen uterque mensuratur uno; sic etsi una substantia in genere mensuret aliam, utraque tamen mensuratur a substantia prima.

Ad secundum quæ mensura est unigenea.

Ad secundum, cum dicitur quod mensura est unigenea mensurato, dicendum quod verum est de mensura proportionata, sicut de mensura intrinseca; talis non est prima causa, imo pro eo dicitur mensura, quia per approximationem et remotionem ab eo mensurantur perfectiones aliorum.

Mensura quomodo notior mensurato?

Ad tertium dicendum, quod mensura simpliciter notior debet esse mensurato; et quia licet prima causa minus nota sit nobis, notissima tamen est in se, et ideo maxime convenit sibi ratio mensuræ simpliciter.

Et scientiam autem metrum rerum dicimus, et sensum propter idem, quia cognoscimus aliquid, ipsis. Sed mensurantur magis quam mensurant, sed accidit nobis veluti si alio nos mensurante, cognoscamus quanti sumus, per cubitum ad tantum nostri adjicere. *Text.* 5.

QUÆSTIO IV.

Utrum intellectus et sensus sint mensuræ rerum, vel e converso?

Arist. *lib.* 4. *Metaphys. text.* 15. *et lib.* 5. *text.* 20. *et lib.* 9. *text.* 21. Aphrodis. *n.* 5. *in fine.* Averroes *com.* 6. S. Thomas *lect.* 2. *et lib.* 4. *Metaphys. lect.* 8. *et lib.* 5. *lect.* 17. *et lib.* 9. *lect.* 11. Flandria *hic quæst.* 3. *art.* 2. *in corpore.* Albertus Magnus. *hic tract.* 1. *cap.* 6. *et* 3. *de Anima tract.* 3. *cap.* 12. Ant. Andr. *lib.* 5. *Metaphys. quæst.* 14. *in responsione ad* 2. Fons. *hic in exposit. cap.* 2. *littera* E.

1. Primum arg. Videtur quod sic : Illud est mensura aliorum, per quod alia cognoscuntur, sed per sensum cognoscuntur sensibilia, per intellectum intelligibilia; ergo, etc.

Secundum. Item, illud est mensura aliorum quod est principium eorum; sed intellectus divinus est principium omnium naturalium, et intellectus humanus omnium artificialium est principium ; igitur intellectus est mensura rerum.

Tertium. Item, sicut se habet aliquid ad *esse*, sic se habet ad esse *verum*, et e converso; sed veritas primo reperitur in intellectu, per Aristotelem in 6. text. 8. veritas igitur mensurat veritatem in rebus, et sicut veritas ad veritatem, sic entitas ad entitatem.

Text. 5. Oppositum dicit Philosophus hîc, et in fine noni; dicit enim propter nos existimare te esse album, tu vere non es albus, sed propter te esse album, nos ideo sumus veri existimantes.

SCHOLIUM.

Sensus et intellectus noster non sunt mensuræ rerum naturalium, quia magis mensurantur quam mensurant, supra lib. 5. text. 20. Nec ideo sic est in re, quia nos scimus vel sentimus, sed e contra c. de substantia. Sed intellectus est mensura artificialium, sicut intellectus Dei naturalium, quia uterque intellectus est causa horum respective, et tunc res est perfecta, quando attingit ad similitudinem scientiæ Dei in naturalibus, vel nostræ in artificialibus. Vide Doctorem in hunc locum.

2. Dicendum quod sensus et intellectus, saltem noster, non sunt mensura rerum universaliter, quia illud est mensura alterius quod est principium cognoscendi ipsum alterum. Nunc autem, eo quod res est, vel non est, dicitur oratio vel opinio, vera vel falsa, non tamen e converso. Unde Philosophus dicit, quod quia sicut est in re, ideo vere sentimus et vere intelligimus, non tamen e converso. Unde sicut aliqua quantitas extrinsecus nobis apposita mensurat quantitatem corporis nostri, et per ipsam, quantitatem nostram cognoscimus, sic res per sensum et intellectum apprehensive mensurant sensum et intellectum nostrum. Et hujus ratio est, quia sensatio et intelligentia nostra non sunt causa rerum, et e converso. Tamen si quæ res causantur ab intellectu nostro, ab intellectu nostro mensurantur. Et ideo res artificiata est illud, quod est per hoc quod perfecta esset secundum similitudinem intellectus nostri ; et sicut intellectus primi se habet ad res naturales, sic intellectus noster se habet ad artificialia ; et ideo intellectus primi est mensura naturalium, intellectus noster rerum artificialium, mensuratur tamen intellectus noster per res naturales.

Ab eo quod res est, vel non est, oratio dicitur vera, vera falsa.

Intellectus Dei ad naturalia, sicut noster ad artificialia.

3. Ad primum argum. Ad primum argumentum dicendum, quod aliquid cognosci ab alio est dupliciter; aut tanquam per potentiam cognitivam, et tale non est mensurari; aut tanquam per principium et causam cognitionis, et tale est mensura. Primo cognoscitur res per intellectum, secundo modo intellectus per res.

Ad secundum dicendum, quod intellectus primæ causæ est mensura omnium rerum, quia ab ipso dependent omnes res; et intelle-

Ad secundum quod est causa cognitionis rei non ut potentia,est

mensura ejus. ctus noster est mensura omnium artificialium, quantum dependent ab intellectu nostro; non tamen intellectus noster est mensura rerum naturalium, imo magis dependet ab eis, et mensuratur ab eis.

Ad tertium. Ad tertium dicendum, quod licet veritas primo reperiatur in intellectibus quam in re, causatur tamen a re. Exemplum, sanitas per prius dicitur de animali quam de medicina, et tamen ipsa medicina est causa sanitatis in animali, non autem sanitas, quæ est medicina, sed virtus medicinæ, est causa sanitatis. Sic in proposito per prius reperitur in intellectu quam in re, *esse* tamen rei est causa veritatis in intellectu. Unde signanter dicit Philosophus, *eo quod res est, vel non est, oratio dicitur vera vel falsa.*

Veritas prius in intellectu quam in re, sed causatur a re.

Ad formam argumenti dicendum quod licet *esse* et *esse verum* convertantur secundum rem, differunt tamen secundum rationem, sicut dictum fuit supra lib. 1. q. 11. de *bono et ente;* et ideo non oportet quod illud, quod est principium secundum *esse*, sit primum secundum veritatem, et non e converso.

Opponuntur autem unum et multa secundum plures modos. *Text.* 9.

QUÆSTIO V.

Utrum unum *et* multa *opponantur contrarie vel aliter?*

Aphrodis. *hîc num.* 9. S. Thomas *lect.* 4. Albertus Magnus *tract.* 2. *cap.* 1. Ægidius *hîc quæst.* 5. Flandria *quæst.* 5. *art.* 1. Antonius Andr. *hîc quæst.* 2. Suarez *disp.* 5. *sect.* 6. Fons. *cap.* 4. *littera A.*

1. Primum argum. Videtur quod non contrarie, quia contrarietas est oppositio secundum formam, sed pars non habet formam distinctam a toto; cum igitur *unum* sit pars multitudinis, non erunt contraria.

Item, unum contrariorum non constituit alterum, sed *unum* constituit *multum*; igitur, etc. Secundum.

Item, si duo ita se habeant quod alterum eorum dicatur de quolibet, et quod tertium convertatur cum uno eorum, oppositum tertii non erit diversum ab opposito primi; sed ens et non ens ita se habent, quod alterum dicitur de quolibet, et *unum* convertitur cum ente; ergo *multum* erit contentum sub non ente, et per consequens opponitur contradictorie, et non contrarie. Tertium.

Item, *unum* et *multum* opponuntur, sicut divisio et indivisio, sed ista opponuntur privative; igitur *unum* et *multa*.

Item, *unum* se habet ad *multum*, sicut mensura ad mensuratum, sed ista opponuntur relative; ergo, etc. Quartum.

Oppositum dicit Philosophus.

SCHOLIUM.

Cum Philosopho tenet *unum* et *multa*, proprie et per se contrarie opponi improprie, vel per accidens privative et relative, et singula bene probat et exponit: An *unum* sit positivum, quod hîc tangit, et an *unum* quod est principium numeri, differat realiter ab *uno* transcendenti, et numerus a numeratis? Vide Doctorem 4. hujus quæst. 2. et ibi scholium 4. et 5. et hîc in Text. 9.

Dicendum, quod *unum* et *multum*, formaliter loquendo, opponuntur contrarie, et non aliter, nisi per accidens. Cujus ratio est, differentia est inter contradictionem, contrarietatem et privationem. Con- 2. Unum et multa sunt contraria.

tradictio salvatur in ente et non ente, privatio non salvatur nisi in ente, nullam tamen naturam ponit. Contrarietas est in ente, et naturam ponit, aliter contraria non essent in eodem genere. Sed *unum* et *multa* se ita habent, et neutrum dicitur de non ente, cujus probatio satis plana est de *uno*, cum convertatur cum ente. Sed quod *multum* dicatur de ente videtur, quia quælibet pars multitudinis oppositæ *uni*, quod convertatur cum ente, dicitur solum de ente, diversitas enim sicut dissimilitudo inæqualitatis, et ita de aliis. Unde Philosophus cap. primo, ait quod *non esse* dicitur idem vel diversum; sed omne ens alii comparatum dicitur idem, vel diversum. Tunc idem proportionaliter addit *multum* quod est *unum* transcendens; sed *unum* principium numeri nihil addit super *unum* transcendens, nisi rationem mensuræ, ita quod circumscripto illo addito, derelinquitur unum transcendens. Sic *multum* quod est numerus, nihil addit super *multum* transcendens, nisi rationem mensurati, qui circumscripto derelinquitur *multum* transcendens; sed numerus nihil addit non enti, igitur *multum* transcendens non est non ens. Unde dicit in tertio, quod non potest dici *multum*, nisi de qualibet parte ejus possit dici quod sit *unum*, sed *unum* non de ente; igitur *multum* non reperitur nisi in entibus. Non igitur opponitur contradictorie, nec privative, quia privatio illud quod est, non ens est, unde nullam naturam ponit; sed *unum* non est privativum, non enim significat indivisionem, imo significat ens sub indivisione, vel ut in diversis proprie non significat unitatem; ergo naturam ponit. Non igitur opponuntur privative, nec etiam relative, quia *unum* et *multum* in se accepta sunt absoluta. Cum ergo sic opposita naturam ponant, necessario opponuntur contrarie. Verumtamen sicut scientia secundum illud quod est qualitas, quia tantum qualitatem significat sub quodam ordine ad alterum, ideo dicitur esse relativum secundum *dici*, non secundum *esse*, cum relatio non sit de ejus significato. Sic *unum* et *multum* possunt considerari secundum illa, quæ sibi accidunt; et quia *multum* significat ens sub divisione, et *unum* ens sub indivisione, sicut scientia significat qualitatem in ordine ad alterum, sic possumus dicere quod *unum* et *multum* sunt privativa, quia rationes eorum sunt privativæ, vel propter rationes ejus accidentales. Similiter si *multum* consideratur ut mensuratum per *unum*, sic potest dici quod relative opponuntur. Unde dico quod *unum* et *multa* sunt contraria proprie si privative vel relative opponuntur, hoc accidit.

[Margin: ...id addit ...um principium numeri super ...um transcendens]

[Margin: Unum et multum an absoluta?]

3. [Margin: Ad primum arg. quomodo unum opponitur multo?]

Ad primum argumentum dicitur, quod *unum* potest dupliciter considerari: uno modo secundum quod est pars multitudinis, non habens formam præter formam multitudinis, sic non contrariatur *multo*, sicut nec corpus, quod est pars animalis, contrariatur animali; vel potest considerari secundum quod habet formam diversam a forma multitudinis, et sic contrariatur *multo*, sicut corpus si consideratur res perfecta a forma ani-

malis, opponitur animali, sicut insensibile sensibili.

Ad secundum quomodo unum est pars multi? Ad secundum dicendum, quod *unum* contrariatur *multo* secundum quod formam oppositam habet in actu, et sic non constituit *multum*, ut potest considerari, non ut perfecta est per formam specificam, sed ut perfectibile per formam *multi*, et sic constituit *multum*, sicut est de binario et ternario. Si consideratur binarius inquantum est quædam species numeri, sic non est pars ternarii, si consideratur in potentia ad formam ternarii, sic potest esse pars ejus.

Ad tertium. Ad tertium dicendum, quod licet *ens* et *unum* convertantur, quia tantum differunt ratione, nihil prohibet aliquid contineri sub uno opposito alteri, ita tamen quod non alii, ita tamen quod utrumque oppositorum includere potest in se rationem entis. Dicunt tamen, ratio entis salvatur simpliciter in ente, salvatur tamen in entibus, sic potest salvari in *uno* et *multum*, quia *multum* nihil aliud est quam entia divisa; et quia tam divisio quam indivisio convenire possunt enti, licet omne ens sit indivisum in se, quia tamen huic enti non repugnat divisio ab alio; igitur *unum* converti potest realiter cum ente, quia entia divisa non sunt extra ens. Unde *multum* in substantia opponitur *uni* in substantia, et *multum* in qualitate *uni* in qualitate. Propter hoc non convenit, bonum et ens convertuntur, et tamen non est malum nisi in ente, nec falsum vero opponitur nisi in ente vero, non tamen in vero sunt opposita, sic *multum* non est nisi in *uno*.

Licet unum convertitur cum ente oppositum ejus multum, non ideo est non ens.

Ad quartum. Ad quartum dicendum, quod *multum* et *unum* opponuntur, sicut divisibile et indivisibile, etc. Dicendum quod hoc est verum quantum ad cognitionem nostram, non tamen quantum ad significata, quia nihil apprehendimus de *uno*, nisi indivisionem, sicut nec naturam alicujus simplicis. Vel potest dici, quod concessum est quod opponitur quodammodo privative.

Ad quintum. Ad ultimum argumentum dicendum, quod etsi *unum* et *multum* possunt dici relativa secundum *dici*, tamen secundum illud quod sunt, relativa non sunt.

Ostendit ipsum unum ex divisibili in divisibile. *Text.* 9.

QUÆSTIO VI.

Utrum unum sit prius multitudine?

Aphrodis. citat. *quæst. antecedenti.* S. Thomas *lect.* 4. Albert. Magnus *tract.* 2. *cap.* 1. Ægidius citat. *quæst. antecedenti.* Antonius Andreæ *hîc quæst.* 3. Suarez *disp.* 5. *sect.* 7. Fonseca *cap. lit.* A.

1. Primum argum. Videtur quod non, privatio est posterior habitu, sed *unum* se habet ad *multum* sicut privatio ad habitum, quia indivisibile ad divisibile; igitur, etc.

Secundum. Item, illud per quod aliquid causatur et definitur, prius est eo; sed unum ponitur per multitudinem, ut dicit Philosophus, et multitudo prior est ratione ut ait Commentator hîc.

Oppositum arguitur per eamdem rationem, illud est prius alio per quod definitur; sed *multitudo* definitur per *unum*, quia multitudo est aggregatio ex unitatibus; igitur, etc.

SCHOLIUM.

Unum secundum naturam esse prius multitudine, si tamen per *multum* intelligas divisionem, est posterius, quia divisionis privatio.

2. Dicendum, quod *unum* secundum naturam prius est *multo*, sicut simplex composito. Verumtamen in multitudine duo convenit considerare, et illud quod est multitudo et ipsa divisio. Si primum, sic posterius est unitate, quia multitudo est aggregatio unitatum, et non dicuntur aliqua *multa*, nisi prius utcumque conveniat esse *unum*. Si consideratur ipsa divisio, sic *unum* est posterius, quia *unum* est quod non est divisum, et privatio posterior est habitu. Unde intelligendum quod quinque se habent per ordinem in consideratione intellectus. Primo, intellectus apprehendit ens; secundo idem; tertio divisionem entis a non ente, quia illa possunt dici divisa, quorum unum non est alterum, et illa divisio est contradictionis; quarto apprehenditur hujus divisionis privatio, et per consequens *unum;* quinto apprehenditur multitudo causata ex replicatione *unius*. Unde licet divisum inferat contradictionem, ut saltem divisio secundum formam præcedat rationem *unius*, *unum* tamen præcedit *multum* secundum rationem, et ideo dicendum quod *unum* secundum naturam præcedit *multa*. Illud etiam ostendi potest, ut supra, quæst. 1. n. 3. hujus, per hoc quod impossibile est multitudinem præcedere *unum*, quia si *multum* non dependeret ab *uno*, nec participaret ipso, nunc impossibile *multitudinem* dividi contra *unum*, et ideo necesse est *unum* præcedere naturaliter.

Quomodo multum est prius et posterius uno?

3. Ad primum. Ad primum dicendum, quod illa sunt posteriora secundum cognitionem nostram, quia cognitio nostra acquiritur per sensum, et composita sunt notoria sensui; unde quæ sunt simpliciter prima, non notificantur nisi per privationem. Sicut punctum dicimus, cujus pars non est, et primam causam dicimus esse quid immateriale, et ideo licet *unum* sit naturaliter prius, *multitudo* tamen est notior nobis. Propter quod dicit Aristoteles, quod *unum* opponitur contrario suo. Et ulterius nihil prohibet aliquid esse prius et posterius ratione, secundum diversa in eo reperta. Unde *multum* ratione divisionis prius est *uno*; ratione tamen formæ propriæ posterius est, et per hoc solvitur secunda ratio.

Unum prius et posterius multo diversa ratione.

Per idem etiam aliter patet ad primam, quod quantum ad divisionem et indivisionem, *unum* posterius est; sed tamen ista privatio sive divisio non est de significato *unius*, et ideo proprie loquendo *unum* non habet se ad *multum*, sicut privatio ad habitum. Ratio in oppositum procedit sua via.

Propter quod omne ad omne, aut idem, aut diversum. *Text.* 11.

QUÆSTIO VII.

Utrum omne *ad* omne, *sit idem vel diversum?*

Aphrod. *num.* 11. S. Thomas *lect.* 4. Albert. Magn. *tract.* 2. *cap.* 2. Flandria *quæst.* 5. *art.* 2. Suarez *disp.* 6. *sect.* 3. Fonseca 10. *Metaphys. cap.* 5. *lit.* L. *et lib.* 5. *cap.* 6.

Videtur quod non sunt idem. 1.

Primum argumentum. Identitas importat unitatem substantiæ, et diversitas pluralitatem; sed non omnia sunt substantiæ; igitur, etc.

Item, ens comparatum non enti,
Secundum. nec est idem, nec diversum; igitur, etc.

Si dicatur, quod oppositio intelligenda est in entibus, illud non videtur; nam in omni propositione affirmativa, prædicativum idem est subjecto, et in negativa diversum. Sed hæc est vera : *Chimæra est Chimæra, Chimæra non est hirco-cervus;* igitur *idem* et *diversum* se extendunt ad non entia, sicut ad entia.

Oppositum dicit Aristoteles hîc.

SCHOLIUM.

Bene explicat cum Philosopho, quomodo omne ens est *idem* vel *diversum* omni enti, quia *idem* continetur sub *uno*, et *diversum* sub *multo*. Vide eum in Text.

2. Dicendum, quod *idem* et *diversum* sunt contraria, quia *idem* est quoddam unum, et *diversum* quoddam *multum*. Sic dictum est supra quæst. 5. hujus, quod *unum* et *multum* sunt contraria, non extra entia; igitur *idem* et *diversum* sunt contraria, et
Idem et diversum non est tantum in substantia. non sunt extra entia. Sed intelligendum, quod quia substantia est radix omnium generum; et quia omnia, quæ habent rationem entis ad substantiam attribuantur, sicut *quod quid est* principaliter in substantiis, per posterius in accidentibus, sic *identitas* et *diversitas*, sive *idem* et *diversum* principaliter insunt substantiis, et per attributionem aliis generibus. Et non solum extenduntur ad aliqua alia genera, sed etiam ad negationes et privationes, inquantum rationem entis participant, et ideo omne ens comparatum enti est *idem* vel *diversum* sibi.

Ad primum dicendum, quod licet identitas et diversitas per prius reperiantur in substantiis, per attributionem tamen sunt in aliis generibus. Sic autem non est de simili et dissimili, et æquali vel inæquali, quia non omnia habent attributionem ad quantitatem vel qualitatem. 3. Ad primum.

Ad secundum dicendum, quod ens comparatur non enti inquantum non ens, nec est idem, nec diversum. Ens tamen non enti comparatum, inquantum non ens, est quoddam ens, quia in non entibus sic consideratis invenitur idem et diversum, ut ratio in contrarium ostendit. Ad secundum utrum ens sit idem, vel diversum a non ente.

Diversum enim, et a quo est diversum, non necesse aliquo esse diversum, differens ab aliquo, aliquo sane differt. *Text.* 12.

QUÆSTIO VIII.

Utrum differentiæ sit aliquo modo differentia?

Aphrodis. *num.* 12. Averroes *com.* 13. S. Thomas *lect.* 4. Albert. Magn. *tract.* 2. *cap.* 3. Flandria *quæst.* 11. *art.* 1. Suarez *disp.* 7. *quæst. adjuncta sect.* 3. Fons. 10. *Metaphys. cap.* 5. *lit.* O. P.

Videtur quod non, quia unumquodque propter quod, illud magis. Si igitur aliquid differat ab aliquo per aliquid, illud oportet differre, aut per se, aut per aliquid aliud; si per se, habeo propositum; si per aliud, quæretur de isto, et sic in infinitum. 1. Primum argumentum.

Item, idem est alicui, a quo non differt; si ergo differentia proprie Secundum.

esset, quæcumque diversa non essent, aliquo modo diversa non differrent, et si non differrent, essent eadem; sequeretur ergo quod duo prædicata, quæ non sunt in aliquo diversa, erunt eadem.

rtium. Item differentiæ inferiores includunt intellectum superioris, aliter in definitione positis pluribus differentiis non esset nugatio, quod est contra Philosophum in 7. hujus text. 43. Sed differentia inferior addit aliquid super differentiam superiore, alioquin non esset alia a differentia opposita; si igitur sunt indifferentia, quæ aliquo modo sunt diversa, duæ differentiæ essent differentes, quod est contra Philosophum in 10. text. 12.

Oppositum dicit Philosophus.

SCHOLIUM

In hoc differunt *diversa* et *differentia*, quod quæcumque non sunt eadem, sunt diversa, sive conveniant in aliquo, sive non; sed *differentia* in aliquo conveniunt, et in alio differunt. Ad tertium tangit, an differentia inferior includit superiorem? De quo vide eum 7. Metaphys. text. 43. et ibidem quæst. 17. et 4. dist. 11. quæst. 3. ad 1. pro opin. n. 48.

2. Dicendum, quod differentia est inter *differens* et *diversum*. *Diversa*, sunt entia quæcumque non sunt eadem, si non sint eadem genere, sive specie, sive numero, sive proportione. *Differentia* vero sunt quæcumque in aliquo conveniunt, et in aliquo differunt, sive conveniunt in eodem numero, ut senex a se puero, Socrates albus a Socrate nigro; sive conveniant in genere et differant per differentias, ut homo et asinus; sive conveniant in specie, et differant per accidens, ut Socrates et Plato. Proprie tamen, differentia sunt quæcumque conveniunt in aliquo, et per differentias specificas sunt diversa, ut species ejusdem generis, quæ conveniunt in genere, et differunt per differentias; et ideo proprie aliqua differunt, quæ in aliquo conveniunt, et in aliquo differunt.

erentia, diversa, omodo ferunt ?

Plato et Socrates sunt idem animal.

3. Ad primum. Ad primum dicendum, quod si aliquid differat ab aliquo, per aliquid non oportet illud differre, sed sufficit, quod ut diversum; diversum vero potest esse aliquid a seipso.

Ad secundum. Ad secundum, cum dicitur, illud est idem a quo non differt. Dicendum, quod ista propositio sic habet intelligi, quod illud idem est alicui et sub aliquo, a quo non differt differentia specifica illius, sicut dicit Philosophus ibi, quod *Isosceles* et *Isopleuros* sunt eadem figura, quia non differunt specifica differentia figuræ; sicut potest dici quod Socrates et Plato sunt idem animal, quia non differunt differentia animalis. Unde propositio non ut universaliter intelligenda, sicut assumitur quod quæcumque non differunt, sunt eadem, sed quæcumque non differunt differentia generis, de eisdem potest prædicari genus cum nota identitatis.

4. Ad tertium. Ad tertium dicendum, quod non est inconveniens duas differentias differre, non tamen hoc est universale, sed per accidens. Quod differentiæ primæ non possint differre ut posteriores differentiæ differunt, hoc erit per accidens. Vel potest dici, quod illa sunt proprie differentia, quæ constituentur ex

Composita propriè differunt, ipsæ differentiæ non. Vide Scot. 4. dist. 11. q. 3. ad 1.

diviso in divisis, sicut animal dividitur per rationale et irrationale; ideo si aliquid constituitur ex animali et rationali, ut homo; et aliquid constituitur ex animali et irrationali, ut homo et asinus, differunt, sic non est de differentiis. Ponamus, quod duæ differentiæ dividant unam differentiam, ut animatum et inanimatum, corporeum et incorporeum, et quod utrumque dividens includat intellectum differentiæ divisivæ; si tunc aliquid esset compositum ex corporeo et animato, et aliud ex inanimato et incorporeo, illa duo composita differunt, et ipsæ differentiæ dividentes, ut si *corporeum* dividatur per *A* et *B*, et *corporeum* cum *A* constitueret animatum, et cum *B* inanimatum, tunc animatum et inanimatum differrent, sic forte non est inconveniens.

Differt autem genere aut specie; genere quidem quorum non est communis materia, nec generatio ad invicem. *Text.* 12.

QUÆSTIO IX.

Utrum illa sint diversa, quorum materia est diversa?

S. Thomas *hic lect.* 4. *et lib.* 8. *lect.* 4. Albert Magn. *tract.* 2. *cap.* 3. Ægidius *lib.* 11. *Metaph. quæst.* 1. Fonseca citat. *quæst. antecedenti.* Suarez *disp.* 35. *sect.* 2. Vide Doct. infra *quæst.* 20. *et in* 2. *disp.* 3. *quæst.* 6. *et quæst.* 5. 3.

1. Primum argumentum.

Videtur quod non, quia materia coloris est superficies; nam accidentia materiam non habent *ex qua*, sed solum *in qua*, materia saporis est humor, si illa essent diversa quorum materia est diversa, igitur color et sapor differrent genere; hoc autem est falsum, quia sunt in specie qualitatis; igitur, etc.

Secundum.

Item, corporum cœlestium et inferiorum non est una materia, et tamen sunt in uno genere, substantiæ scilicet.

Tertium.

Item, omnia decem prædicamenta possunt esse in eodem subjecto; cum igitur accidentia non habeant materiam præter subjectum, videtur quod prædicamenta non sint in genere diversa, cum eorum possit esse eadem materia.

Oppositum dicit hîc Philosphus.

SCHOLIUM.

Illa dicuntur ejusdem generis physici, quæ sunt ad invicem transmutabilia, hoc est quæ habent materiam seu subjectum commune, cujusmodi sunt, quæ se invicem corrumpunt. Idem genus logicum non petit unam materiam talem; unde corporea et incorporea, corruptibile et incorruptibile sunt ejusdem generis logici, sed non physici. Vide Doctorem infra text. 25. et 4. dist. 6. q. 10. n. 13. et 1. dist. 8. q. 3. n. 16.

Dicit enim, quod subjecta sunt diversa, quorum materia non est una, nec transmutatio eorum ad invicem. 2.

Genus physicum, et logicum utrumque a materia accipitur.

Ad illud dicendum, quod duplex est genus, scilicet Physicum et Logicum, et utrumque a materia accipitur; illa autem dicuntur diversa genere materiali, quorum materia propinqua sive realis, non est una, unde et talia sunt quorum materiæ non reducuntur ad invicem, nec ambæ ad tertiam, et sic dicetur naturalis, quod color et sapor differunt genere; sic etiam dicitur, quod corpora supe-

riora et inferiora differunt genere, ut vult secunda ratio. Genus Logicum a materia sive materiali sumitur, etsi non significet materiam, quia in homine natura sensitiva comparatur ad intellectivam, sicut materia ad formam; et ideo quæ participant sensitivam, dicuntur habere materiam unam in genere uno; quæ autem non habent sensitivam dicuntur diversa genere ab his, quæ habent eam. Unde quorum materia est diversa genere, sunt diversa secundum naturalem; et quorum illud, quod est materiale et ratione est diversum, genere logico sunt diversa, vel propinquo, vel remoto. Et dico *remoto,* quod licet quod est materiale proximum, in ratione sit diversum; illud tamen potest esse naturale remotum, sicut licet proximum genus herbæ et plantæ sit diversum genus, tamen remotum est. Deinde quia genus accipitur a materia, licet una materia non sit, ideo dicit Philosophus, quod genere sunt diversa, quorum materia est diversa, et quia illa, quæ non communicant in materia, non sunt ad invicem transmutabilia, ideo addit et dicit, et quorum *transmutatio non est ad invicem.* Hoc autem necessarium fuit addere, eo quod accidentia materiam non habent, et universaliter accidentia, quæ non sunt ad invicem transmutabilia, genere differunt secundum naturalem, ut albedo, linea. Per hoc patet ad rationes.

(…orum …eria est …rsa genere, et …a sunt …rsa genere.)

3. (…d primum.) Ad primum dicendum, quod color et sapor differunt genere secundum naturalem, tamen sunt in eodem secundum logicum, quia nihil prohibet aliquid materiale idem secundum rationem inveniri in eis.

Ad secundum dicendum, quod corpora cœlestia et inferiora sunt diversa genere Physico, eadem tamen sunt genere Logico, quia ratio inveniri potest quoad materiale in eis, in qua conveniunt. (Ad secundum, corpora superiora et inferiora, an idem genere ?)

Ad tertium dicendum, quod quia accidentia habent solum materiam *in qua,* et non *ex qua,* ideo dicit Philosophus, quod non solum genere sunt diversa, quorum materia non est una, sed quorum non est transmutatio ad invicem; et quia quædam sunt transmutabilia ad invicem, ut album, nigrum, quædam non, ut album, triangulum, ideo quædam accidentia sunt genere diversa, quædam non. (Ad tertium, quæ accidentia differunt genere?)

Et hanc dico contrarietatem, quia maxima est differentia palam ex inductione. *Text.* 13.

QUÆSTIO X.

Utrum contrarietas sit maxima differentia ?

Aphrod. et Aver. *hic* S. Thom. *lect.* 5. Alb. Magn. *tract.* 2. *cap.* 3. Fland. *q.* 6. *a.* 1. Ant. And. *hic q.* 6. Suar. *disp.* 45. *sect. n.* 9. Fons. 10. *Metaphys. cap.* 6. *lit.* A.

Videtur quod non, quia quæ differunt genere et specie magis distant, quam quæ specie tantum. Sed aliqua differunt genere et specie, sed contraria differunt specie tantum; igitur, etc. (1. Primum argumentum.)

Item, a quocumque distat album, ab eodem albius, sed album distat a nigro; igitur albius distat ab eodem : sed album et nigrum sunt (Secundum.)

contraria; igitur erit dare majorem distantiam quam contrarietatem.

Item, etiam transmutatio ex contrariis est, sed contrarietas potest fieri ex medio ad extremum, et e converso; ergo medium contrariatur extremo; sed magis extremum contrariatur extremo quam medio, ergo contrarietas; igitur, etc.

Oppositum dicit hîc Philosophus.

SCHOLIUM.

Contraria maxime inter se distant, quia sunt sub eodem genere, et se mutuo corrumpunt. Quæ enim differunt genere, non habent talem in se transmutationem, et sic non sunt comparabilia secundum magis et minus, quia non prius magis differunt, et postea minus. Vide Doctorem in textu citatum.

2. Dicendum, quod contrarietas est maxima distantia, quia contrarietas est quædam differentia, sed quæcumque differunt, genere aut specie differunt. Sed in differentibus genere non est invenire maximam distantiam, quia ubi est reperire maximum, ibi est reperire magis et minus, sed magis et minus important comparationem; sed in genere diversa non sunt comparabilia, per Aristotelem 7. Physicorum, text. 24. igitur inter genere diversa non est reperire magis et minus, nec per consequens maximum.

Item, magis et minus reperiuntur solum in his, quæ sunt ad invicem transmutabilia, sed transmutatio est quidam processus ab uno in alterum; in quo quidem processu unum extremum majus prius distat ab alio, minus deinde, quousque transmutatur unum in alterum, sed inter genere diversa non est maxima distantia; solum ergo inter specie diversa. Istud patet, quia genere diversa possunt esse in eodem, sicut quale et quantum, et non convenit de maxime differentibus, sed inter diversa specie est proprie transmutatio; solum ergo maxima distantia est inter specie diversa, sed tamen non quæcumque specie diversa maxime distant, sed solum ultima; si enim perveniatur ab albo ad pallidum, procedere convenit ulterius, cum pervenitur ad nigrum, non est procedere ad aliquid ulterius. Cum ergo maxima distantia non sit diversa genere, sed solum inter diversa specie, et hoc dico inter ultima; illa vero, quæ sunt ultima, sunt contraria, sequitur quod contrarietas sit maxima distantia. Ex hoc sequitur, quod contraria sunt in eodem genere; et quia genus accipitur a materia, sequitur ulterius quod contrariorum sit una materia; et quia materia est in potentia, vel quia materiæ debetur potentia, sequitur quod contrariorum sit una ars, et una scientia.

Inter genere diversa non est maxima distantia.

3. Ad primum argumentum, cum dicitur quod illa, quæ differunt genere et specie, magis differunt quam illa quæ specie. Dicendum quod hoc non est verum, licet enim plura differant, non tamen magis distant, quia nec sunt comparabilia, nec ad invicem transmutabilia, et tamen in his solum reperitur magis et minus.

Ad primum. Quæ differunt genere et specie, magis differunt quam quæ specie.

Ad secundum, cum dicimus, album et nigrum esse contraria; per

Ad secundum.

album non intelligimus aliquem gradum albedinis citra terminum, sed *album* accipitur ibi, ut commune est ad omnem gradum albedinis; et secundum illud quod est albius, non magis distat quam album, quia illud quod est albius est album, imo et album et nigrum prout sunt vere contraria accipiuntur album et nigrum in termino, et non alio modo, et sic non distat albus magis quam album.

Albius non plus distat a nigro quam album.

Ad tertium dicendum, quod loquendo absolute non est perfecte medium contrarium extremo, imo extremum perfectius contrariatur extremo quam medium, eo quod perfectius distat.

Ad tertium

Prima contrarietas habitus et privatio est, sed non omnis privatio. *Text.* 15.

QUÆSTIO XI.

Utrum contrarietas prima sit habitus et privatio?

S. Thom. *lect.* 6. Albert. Magn. *tract.* 2. *cap.* 15. Fland. *q.* 7. *art.* 1. Ant. And. *hîc q.* 4. Fons. 0. *metaphys. cap.* 7. Suar. *disp.* 45. *sect.* 3. *num.* 2. *et disp. ult. de Entibus rationis.*

1. Primum argum.

Videtur quod non, nam oppositum non prædicatur de suo opposito, sed contraria et privativa distinguuntur per oppositum in genere oppositionis; igitur contraria non sunt privativa, nec per consequens habitus et privatio sunt contrarietas prima.

Secundum.

Item, utrumque contrariorum aliquam naturam ponit, privatio vero per se nullam naturam ponit; ergo privatio de se non est contrarietas.

Tertium.

Item, contrarietas est maxima distantia, privatio vero non est maxima distantia, quia si careat albedine natum habere, sive sit propinquum, sive remotum, dicitur privativum; non igitur habitus et privatio dicuntur contrarietas.

Oppositum dicit hîc Philosophus

SCHOLIUM.

Prima contrarietas seu principium contrarietatis, est habitus et privatio, ex eo quod unum contrarium habet rationem imperfecti, et sic privationis perfecti, respectu alterius, ut nigrum respectu albi. Sed hoc convenit, tantum privationi perfectæ, quæ est extremi, non imperfectæ, quæ est medii. Vide expositionem Doctoris hîc.

Dicendum, quod contrarietas est quædam privatio, non tamen omnis privatio est contrarietas, sed solum privatio perfecta. Ratio primæ differentiæ est inter contrarietatem, privationem, et contradictionem; quod enim contradicit alii, opponitur sibi, sed nihil ponit, nec subjectum requirit; potest enim dici, quod non ens non videt, et quod lapis non videt. Privatio autem alii contraponitur, tamen naturam nullam ponit, et igitur non est in genere; subjectum tamen habile requirit, et ideo nec non ens, quia non est subjectum, nec lapis, quia non est aptus, possunt dici *cæca*, sed solum animal. Contrarietas subjectum ab illo requirit, et utrumque extremum aliam naturam ponit; et igitur contraria sunt in eodem genere, et ideo ubicumque est privatio, ibi est quædam contradictio, quod enim est eorum, est non videns, similiter ubi est contrarietas, ibi est quædam privatio. Licet enim privatio de se naturam non ponit; naturam ta-

2. Quomodo differunt contradictio, privatio, contrarietas.

Ubi privatio, ibi contradictio quædam.

men primo præmittit, et ideo contrarietas est quædam privatio. Illud idem videtur per rationem Philosophi, nam etiam generatio est ex contrariis, ita quod utrumque extremum generationis est contrarium ; et hoc vel secundum se, vel secundum aliquid sibi conjunctum, sed alterum extremum cujuslibet generationis est privatio, etc.

3. Secundum patet sic, quia privatio solum importat carentiam habitus, requirit tamen subjectum cum habitudine ad habitum, sive quod determinatur in qua distantia subjectum sit ad habitum; quia sive sit propinquum sive remotum, dicitur privativum, quia illud quod caret albedine, sive nigrum, sive pallidum, dicitur privativum; sed quia caret albedine, non dicitur contrarium, nisi sit in maxima distantia, unde contrarium requirit subjectum maxime remotum ab habitu, et ideo non omnis privatio dicitur contrarietas, sed solum privatio perfecta, quæ fundatur in aliqua natura maxime ab habitu distante, quæ privatio de se non recipit magis et minus. Similiter dicitur perfecta et imperfecta, secundum naturam, in qua fundatur, unde perfecta privatio albedinis solum dicitur privatio fundata in nigredine; quia igitur omnis contrarietas est quædam privatio, et non omnis privatio est contrarietas, sed privatio perfecta. Privatio igitur prior est ratione contrarietate, et est prima radix cujuslibet contrarietatis, sicut contradictio est prima radix cujuslibet oppositionis. Ideo dicit Philosophus, quod privatio et habitus sunt prima contrarietas, quia sunt prima radix contrarietatis. Unde propter argumenta intelligendum est, quod *contrarium* potest considerari,aut inquantum aliquam naturam positivam importat, et sic absolute et proprie loquendo contrarium non est privatio. Vel potest considerari secundum quod natura est imperfecta respectu alterius extremi, et omnis imperfectio est privatio perfectionis, et sic contrarium potest dici privatio.

Privatio perfecta est contrarietas.

Privatio est radix contrarietatis, s contradictio omni oppositionis.

4. Ad primum argumentum dicendum, quod privatio dividit oppositionem, secundum quod determinat subjectum habile præscindendo naturam, et sic non prædicatur de contrario, et opponitur contrarietati. Si tamen accipitur privatio absque præcisione naturæ, sic nihil prohibet privationem prædicari de contrarietate, non inquantum *contrarium* importat quamdam naturam, sed inquantum illud, quod importat est quoddam imperfectum.

Ad primum.

Quomodo privatio dicatur de contrario?

Ad secundum, cum dicitur utrumque extremum importat etc. dicendum, quod si *contrarium* et *privatio* accipiuntur secundum quod in specie oppositionis distinguuntur, unum non prædicatur de altero, quia unum privatio dicitur, et non natura; sed licet naturam non ponant, naturam tamen poni permittunt, nihil prohibet privationem prædicari de contrarietate.

Ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod formaliter loquendo contrarietas non est privatio, nec e converso, ratio tamen unius salvat rationem alterius; licet enim privatio non

Ad tertium.

Omnis contrarietas est privatio non e converso.

importat maximam distantiam, salvari tamen potest in maxime distante, et ideo dictum est, quod non omnis privatio est contrarietas, sed solum perfecta.

His autem entibus palam, quod non contingit uni plura contraria esse. *Text.* 14.

QUÆSTIO XII.

Utrum tantum unum uni sit contrarium?

Aphrod. *num.* 14. S. Thom. *lect.* 5. Albert. Magn. *tract.* 2. *cap.* 4. Fland. *quæst.* 6. *art.* 2. Suar. *disp.* 45. *sect.* 2. *num.* 12. Fons. *hoc loco cap.* 6. *lit.* D.

1. Primum argumentum. Videtur quod non, omnis generatio est ex contrariis, et omnis generatio transmutatio; sed ab uno potest fieri transmutatio ad multa, quia ab igne ad terram et aquam; igitur uni contrariantur multa.

Confirmatio. Illud confirmatur sic : omnis transmutatio est inter privationem et habitum, sed privatio et habitus possunt contingere multis modis, quia privatio dicit carentiam habitus in subjecto apto nato, sed hoc quod determinat alteram dispositionem in subjecto, secundum quam fit propinquum vel remotum ab ipso habitu, potest esse multiplex. Si ergo transmutatio fit inter habitum et privationem, quæ conveniunt multis modis, et omnis transmutatio est inter contraria, eidem possunt multa contrariari, sicut possunt secundum privationem oppositionis.

Secundum. Item, virtus et vitium sunt contraria, sed cuilibet virtuti opponuntur duo vitia; igitur, etc.

Tertium. Item, æquali contrariatur parvum et magnum; igitur, etc. Antecedens patet; tum quia æquale et non æquale contrariantur, et inæquale consistit in duobus, scilicet, in parvo et magno; tum quia ista interrogatio est, utrum utuntur in oppositis, et utuntur ipsa inter æquale, et magnum et parvum, quærimus enim, utrum hoc sit æquale, vel majus, vel minus eo.

Oppositum dicit hîc Philosophus.

SCHOLIUM.

Quia contrarietas est maxima distantia, ex quæst. 10. est tantum una, et sic duo ultima habet, nempe extrema, ex quo habetur quod unum uni tantum contrariatur, quia si duo uni contrariarentur, aut æque distarent, et tunc non esset una distantia; aut unum magis, et tunc quod minus distaret, non esset contrarium, quia ex Philosopho fuscum comparatum ad album est nigrum, et comparatum ad nigrum est album. Quod ait ad tertium virtutem et vitium contrariari, intelligit pro materiali utriusque, quia pro formali tantum dicunt respectum et privationem secundum ipsum 1. dist. 17. quæst. 3. § *Quantum ad istum*, num. 3. et num. 13. et 3. dist. 36. num. 17. et quodlibeto 18. a. 1.

Dicendum, quod tantum unum uni perfecte opponitur, et est contrarium : si enim uni plura sint contraria, hoc est, aut imperfecte, aut æquivoce. Ratio primæ est; contrarietas est perfecta et maxima distantia; sed maxima distantia sunt tantum duo ultima, quia quod per superabundantiam dicitur, uni soli convenit; maxima ergo distantia est tantum una, et unius distantiæ sunt tantum duo extrema ultima. Si igitur uni opponantur duo, aut æque distabunt, et tunc non erit distantia una; si unum distat magis, et alterum minus, quod minus distat non 2. Unum uni tantum est contrarium.

est contrarium, eo quod aliquid est alterius. Sequitur ergo, quod tantum unum sit perfecte uni contrarium, quod tantum medium comparatur ad utrumque, sicut fuscum per comparationem ad album, est nigrum; per comparationem ad nigrum est album, per Philosophum 5. Physicorum, text. 20. et inter duo extrema multa possunt esse media, et imperfecte multa possunt esse uni contraria

Fuscum per comparationem ad album est nigrum

3. Ad primum.

Ad primum dicendum, quod ista, inter quæ est transmutatio, non semper sunt contraria secundum se, sed aut secundum se, aut secundum dispositiones sibi adjunctas. Unde si ex igne fiat aqua, non est maxima distantia, et ideo non sunt contraria, quia quæ distant per aliquod medium distant, dicuntur tamen contraria, quia habent dispositiones contrarias, et uni dispositioni est tantum una dispositio contraria perfecte, ut sicco humidum, calido frigidum; et ideo igni propter siccum contrariatur aer, et propter calidum terra, et causa utriusque, aqua, et exinde sequitur, quod uni contrariantur multa.

Substantiæ, quæ se mutuo corrumpunt, sunt contrariæ secundum dispositiones.

Ad confirmationem.

Ad confirmationem, dicendum quod licet privatio multis modis convenit, eo quod non determinat dispositionem, secundum quam subjectum sit remotum; maxime propter hoc, contrarium importat quamdam naturam, et privatio non, unde ad pluralitatem privativam non plurificantur contraria imperfecta.

Ad secundum.

Ad secundum, dicendum quod virtus et vitium dupliciter possunt considerari; aut secundum rationem boni et mali, et sic virtus contrariatur vitio, quia ab utroque vitio opposito virtus maxime distat, et tunc utrumque extremum habet rationem unius extremi, quia utrumque est malum. Si vero virtus consideratur secundum propriam rationem, ut medium inter duo, sic non contrariatur perfecte alteri, quia sic duo vitia sunt magis contraria, quia maxime distant magis quam vitium et virtus.

Duo vitia magis distant quam virtus et vitium.

Ad tertium.

Ad aliud dicendum, quod æquale opponitur parvo et magno, ut probatur, non tamen contrariatur perfecte, imo magis æquale opponitur eis, sicut privatio, quam sicut contrarium. Et ideo dicit Philosophus hîc, quod si illud sit æquale, quod nec est magis nec minus, illa negatio non est negatio simpliciter, sed negatio privativa; quia negatio simpliciter dicitur de ente et non ente, quia nec est majus nec minus; dicitur æquale pro non ente, sed illud, quod neque est majus, neque minus, aptum tamen natum esse majus et minus, illud est *æquale*.

Æquale quomodo opponitur parvo et magno?

Si multa simpliciter uni opponuntur accidunt impossibilia, nam unum paucum, aut pauca erit. *Text.* 20.

QUÆSTIO XIII.

Utrum de Uno *dicatur quod sit* paucum?

Aphrod. *num.* 20. S. Thom. *lect.* 8. Albert. Magn. *tract.* 2. *c.* 8. Fland. *quæst.* 9. *art.* 1. Fons. *in Exposit. cap.* 9. *in principio.* Vide Doct. *in Metaph. textuali ad hunc locum.*

1. Primum argum.

Videtur quod sic : *multum* contrariatur *uni*, ut dictum est quæst. 5. hujus, et quod *multum* contrariatur

pauco; ergo cum tantum unum uni sit contrarium, *unum* erit *paucum.*

undum. Item, duo sunt multa, quia *duplex* est multitudo, et non sunt multa respectu alicujus; cum ergo *multum* dicatur ad *paucum*, *unum* erit

rtium. *paucum.*

Item, quod minus est aliquo *paucum* est; sed *unum* est minus duobus; ergo est *paucum* respectu ipsius.

SCHOLIUM

Unum non est *paucum*, quia *paucum* est multitudo excessa. Vide expositionem Doctoris in textum hunc.

2. Dicendum, quod *unum* non est *paucum*, nam sicut longitudo se habet ad producere, et breve tanquam ad suas passiones; sed omne breve, est quoddam longum, et brevitas est passio longitudinis; igitur esse *paucum* est quoddam *multum*, quia *paucum* est passio pluralitatis: sed *unum* non est aliquid *multum;* igitur *unum* non est *paucum.* Unde intelligendum, quod *multitudo* dupliciter potest accipi; vel potest denominare pluralitatem excedentem, et sic opponitur pluralitati excessæ, *paucum* enim est pluralitas excessa.

uare n non aucum.

icum plurali- tas cessa.

Aliter potest *multitudo* importare pluralitatem simpliciter, et sic opponitur *uni;* et quia *unum* non est multitudo excessa, ideo *unum* non potest dici *paucum.*

3. pri- um. ltum onitur i et co, di- mode. Ad primum dicendum quod *multum* contrariatur *uni* ut simpliciter est acceptatum, sed est oppositum *pauco* ut importat quamdam rationem excedentis; et ita cum opponitur *uni* et *pauco*, hoc non est secundum eamdem rationem, propter quod non sequitur quod *unum* sit *paucum.*

Ad secundum cum dicitur, quod *duo* sunt *multa*, dicendum quod si *multum* importat multitudinem simpliciter, *duo* sunt *multa* respectu unius. Si vero *multum* importat multitudinem excedentem, *duo* non sunt *multa*; imo sic *duo* sunt a primo pauca, quia dualitas est prima multitudo excessa. Ad secundum. An duo sunt multa?

Ad tertium dicendum, quod non omne minus aliquo est *paucum* respectu ejus, licet omne *paucum* sit minus alio; non tamen omne minus est *paucum*, quia non omne minus est *multum* excessum, et ideo non oportet, etc. Ad tertium.

Multitudo enim quasi genus est numeri. *Text.* 21.

QUÆSTIO XIV.

Utrum multitudo *sit in plus quam* numerus, *tanquam genus ejus?*

Aphrodis. et Averroes *hic.* S. Thomas citat. *in q. anteced.* Albert. Magn. *tract.* 2. *cap.* 8. Suar. *disp.* 41. *sect. num.* 4. Fonseca citat. *in q. anteced.*

Videtur quod non, cuicumque convenit definitio et definitum, sed definitio numeri est *multitudo mensurata per unum;* cum igitur omnis multitudo sit mensurata per unum, omnis multitudo est numerus. I. Primum argum. Numerus quid?

Item, quorum species sunt eædem, et passiones sunt eædem, ipsa sunt eadem; sed eædem sunt species numeri et multitudinis, quia quodcumque *unum*, sive sit principium numeri, sive synonymum enti alteri conjunctum, constituit binarium; igitur *multitudo* et *numerus* sunt eadem. Secundum.

Tertium. Item, ubi sunt multa, ibi sunt entia divisa, et ubi sunt entia divisa, ibi est dare unum, quod potest mensurare ea, vel per quod possunt mensurari, sed ubicumque sic sunt aliqua divisa, ibi est numerus; ergo, etc.

Oppositum dicit hîc Philosophus, scilicet quod *multitudo* est quasi genus *numeri,* quod non esset, nisi esset in plus.

SCHOLIUM.

Multitudo est quasi genus ad *numerum*, quia invenitur in rebus quantis et aliis. Non est proprie genus, quia est transcendens. An vero sit numerus proprie intra quantitatem, non est quæstio rei, sed vocis. Scotus in hunc textum ait esse, impugnans expositionem D. Thomæ, in quam tamen tandem consentire videtur, quod etiam hîc habet secundum mentem Philosophi.

2. Dicendum, quod *multitudo* absoluta est in plus quam *numerus.* Sicut enim *unum* absolute acceptum est in plus quam *unum,* quod est principium numeri; sic *multitudo* absolute accepta est in plus quam multitudo, quæ est numerus. Unde sicut *unum* secundum numerum addit super *unum* absolute acceptum ratione mensuræ, vel aliquid tale determinans ipsum ad genus quantitatis; sic *multum*, quod est numerus addit super *multum* absolutum ratione mensurati, vel aliquid tale determinans ipsum ad genus quantitatis. Unde multitudo absoluta non requirit nisi entia divisa et mensurata, et ideo *multitudo* est in plus quam *numerus.*

Multitudo plus est quam numerus? Præterea Mathematica non sunt separata a sensibilibus secundum *esse*, sed secundum rationem solum, *numerus* est res mathematica; igitur non habet esse extra sensibilia : sed in non sensibilibus est multitudo ; ergo etc.

Illud probari potest per easdem rationes, per quas probatum fuit lib. 4. Vide lib. 4. Met. q. 2. quod *unum* quod est principium numeri, non convertitur cum ente, tamen licet *multitudo* sit in plus quam *numerus*, non tamen est genus ejus, sicut nec *ens* aut *unum*, sunt genera, et ideo dicit quod est quasi genus.

Ad primum argumentum, cum dicitur quod ratio numeri est multitudo mensurata *uno,* dicendum quod omnis multitudo mensurata per unum determinatum ad genus Quantitatis, est *numerus,* sed non omnis multitudo est talis. 3. Ad primum.

Ad secundum dicendum, quod non sunt eædem species *numeri* et *multitudinis*, nisi æquivoce; sic sicut enim *unum* est æquivocum ad unum absolutum et ad unum principium numeri, sic *multum* ad multum absolutum, et ad multum quod est numerus, sic binarius æquivoce est species multitudinis, quæ est numerus. Ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod ubi sunt entia divisa et mensurabilia per unum determinatum ad quantitatem, ibi est numerus. Sed hoc non convenit invenire ubicumque entia sunt divisa, quia non omnia entia proprie sunt mensurabilia per tale *unum,* nec proprie sunt omnia entia divisa mensurabilia, quia ratio mensuræ primo debetur Quantitati, secundum tamen analogiam derivatur ratio mensuræ ad alia genera. Ad tertium.

Omnia namque media in eodem sunt genere, et quorum sunt media. *Text.* 22.

QUÆSTIO XV.

Utrum media sint in eodem genere cum extremis?

S. Thom. *lect.* 9. Albert. *tract.* 2. *cap.* 9. Flandria *quæst.* 10. *art.* 1. Suarez *disp.* 45. *sect.* 1. *n.* 8. Fonseca *in Exposit. cap.* 10. *in princ.*

1. Primum argum. Videtur quod non, virtus est medium inter duo vitia, sed tamen virtus est in genere boni, vitium in genere mali; bonum autem et malum non sunt in genere, sed sunt aliorum genera, per Philosophum in Prædicamentis, tract. 2. cap. 1. ergo media et extrema non sunt semper in eodem genere.

Secundum. Item, *æquale* est medium inter magnum et parvum, sed *æquale* pertinet ad genus relationis, magnum et parvum ad genus quantitatis; ergo non sunt in eodem genere.

Tertium. Item, in omni medio est negatio utriusque extremi, negatio autem in nullo genere est; igitur etc.

Oppositum dicit Philosophus hîc.

SCHOLIUM.

Media sunt in eodem genere cum extremis quia transmutatio tantum est inter ea, quæ sunt in eodem genere, et transmutans prius attingit medium quam extremum. Vide expositionem Scoti hîc.

2. Dicendum, quod medium est in eodem genere cum extremis, quod patet ex ratione medii : *Medium est in quod continue permutans prius pervenit quam in extremum*, sed transmutatio non est ab uno genere in aliud genus, nisi per accidens; ex albo enim non fit figuratum nec dulce, nisi per accidens, sed omnis transmutatio est inter ea, quæ sunt ejusdem generis. Cum ergo transmutatio sit prius ab extremo in medium, et deinde a medio in alterum extremum, medium semper est in eodem genere cum extremis. (Transmutatio tantum inter ea, quæ sunt ejusdem generis.)

3. Ad primum. Ad primum argumentum dicendum, quod Philosophus dicit in Prædicamentis, bonum et malum esse genera aliorum, secundum opinionem Pythagoræ, et consuetudo est Philosophi in litigantibus exemplificare secundum communem opinionem hominum, qui tunc fuerunt.

Vel aliter potest dici, quod quia Philosophus dicit, in decimo, text. 15. quod habitus et privatio sunt prima contrarietas, eo quod inter omnia contraria unum est privatio alterius, et imperfectum respectu boni, cujus est privatio, quoddam malum est; ideo dicit Philosophus, quod bonum et malum sunt genera, non quorumcumque, sed contrariorum; non tamen quia vere sunt genera, sed quia communiora sunt quam contraria. (Bonum et malum quomodo sunt genera.)

4. Ad secundum. Ad secundum dicendum, quod *magnum* et *parvum* possunt accipi quantum ad propositum, aut secundum quod *magnum* importat quantitatem excedentem, et *parvum* quantitatem excessam, et sic pertinere possunt ad genus relationis, et sic *æquale* est medium inter *magnum* et *parvum*, inquantum hoc est majus, illud minus. Vel considerari possunt inquantum important magnitudinem et parvitatem absolute, et sic pertinent ad genus quantitatis, et sic *æquale* non est medium

inter *magnum* et *parvum*. Vel possunt tertio modo considerari secundum quod conveniunt alicui speciei naturali; et sic *magnum* et *parvum* sunt contraria, quia cujuslibet rei determinata est ratio magnitudinis et parvitatis, et sic *æquale* est medium inter ipsa. Duobus primis modis non sunt proprie contraria, nec per consequens medium habent.

5 Ad tertium

Ad tertium dicendum, quod in omni medio est negatio utriusque extremi, quanquam tamen ita quod negationes extremorum cadunt super aliquid unum determinatum, tunc facile est medium nominare uno nomine; et sic cadunt negationes hujus, quod est majus, et ejus, quod est minus super aliquid, quod unam et eamdem quantitatem habet et nominatur *æquale*. Quanquam vero negationes extremorum, non cadunt super unum determinatum, sed super plura, et tunc medium nominatur; aut pluribus nominibus, sicut medium inter album et nigrum, fuscum, pallidum, etc. aut medium ipsius manet innominatum, et sicut inter bonum et malum est medium, quod nec est bonum, nec malum. Unde ad formam argumenti deducitur, quod negatio inquantum negatio est, non est in genere. Negatio tamen, quæ facit medium, fundatur in aliqua natura, vel super aliquam naturam mediam inter extrema unius distantiæ. Alioquin duæ negationes non facerent medium unum, quia nec est homo, nec lapis; non habet rationem medii alicujus, quia non fundatur in aliquo inter ista duo, tanquam extrema ejusdem substantiæ. Unde quod nec est bonum, nec malum, dicitur medium, non ratione negationis, sed ratione naturæ subjectæ istis negationibus.

Quomodo negatio utriusque extremi est in medio?

Oppositorum vero contradictionis medium non est, etc. *Text.* 22.

QUÆSTIO XVI.

Utrum tantum inter contraria sit medium?

Aphrodis. *num.* 22. Averroes *com.* 23. S. Thom. citat. *in anteced.* Albert. Magn. *tract.* 2. *c.* 9. Anton. And. *hic. q.* 6. Fonseca citat. *in q. anteced.*

1. Primum argum.

Videtur quod non, quod enim transmutatur, dum transmutatur, nec est in termino *a quo*, nec in termino *ad quem*, sed convenit aliquam transmutationem esse inter contradictoria; est enim aliqua transmutatio de subjecto in non subjectum, et e converso, per Philosophum 5. Physic. text. 7. ergo dum aliquid est in tali transmutatione sub neutro contrariorum est: sed quod se habet per abnegationem utriusque se habet ad medium; igitur inter contradictoria est medium.

Secundum

Item, quod transit de extremo in extremum, per prius pervenit ad medium, sed a forma ad privationem, vel e converso; et ab uno relativorum ad alterum, et e converso potest fieri transmutatio, sicut de injusto potest fieri justus, et e converso, et de dissimili similis, et e converso. Igitur inter privativa et relativa erit ponere medium, in quod prius pervenit transmutans quam in extremum.

Tertium.

Item, ista sunt simul, quorum

non est medium; si ergo inter contradictoria et inter privativa non esset medium; contradictoria et privativa essent simul, consequens est falsum, ergo et antecedens.

Oppositum dicit hîc Philosophus.

SCHOLIUM.

Medium proprie est inter contraria, et non inter ulla alia opposita; probat clare inductive, in privative, relative, et contradictorie oppositis. Vide eum in hunc textum.

2. Dicendum, quod medium proprie contrariorum est, cujus ratio est, nam medium solum est inter opposita, quod patet per definitionem medii. *Medium* enim *est, in quod prius pervenit transmutatio quam in extremum*, sed omnis transmutatio est inter opposita; ergo medium solum est inter opposita, sed non inter contradictoria, quia de quolibet est affirmatio vel negatio. Unde contradictio est oppositum, cujus non est medium secundum se. Similiter inter relativa, universaliter non est medium, quia quædam non sunt in eodem genere, ut scientia et scibile et medium est inter ea, quod est ejusdem generis. Imo si inter aliqua relativa sit medium, ista sunt ut contradictio, et ut ex æquo ad invicem. Relativa privativa etiam ad subjectum proprium comparata, immediata sunt, quia omne animal aut est cæcum, aut est videns, et hoc quando natum est videre; quia tamen privatio varie potest contingere, quia aliquid dicitur privatum, ex eo quod nullo modo habitum habet; et aliquid dicitur privatum eo quod non habet, quando, aut in qua parte natum est habere, et ideo inter quædam privativa est medium, et inter quædam non. Puer non dicitur malus, nec bonus, eo quod ætatem non habet, in qua natus est dici bonus vel malus, et hoc secundum virtutes morales, sed cum ad ætatem pervenerit, dicitur bonus vel malus. Similiter aliqua privatio determinat sibi subjectum, et aliqua non, virtus enim politica determinat sibi pro subjecto hominem civilem; et ideo qui non est civilis, nec potest dici bonus vel malus, quia homo agrestis in hoc sensu, nec est bonus, neque malus; unde inter talia privativa convenit sic dare medium. Quædam etiam privativa determinant sibi subjectum, et non requirunt sibi aliquam circumstantiam, neque ætatem, nec quando, sicut par et impar, et inter talia non est medium. Sed dictum est supra, quæstione 11. quod omnis contrarietas est privatio, et prima contrarietas habitus et privatio, et ideo non excludit, quin inter sola contraria proprie sit medium; quia ubicumque inter aliqua sive privativa, sive relativa sit medium, habet rationem contrariorum, propter quod dicit Philosophus, quod solum inter contraria est medium.

Medium quid?

Quædam privativa habent medium, quædam non.

Inter sola contraria proprie est medium.

3. Ad primum dicendum, quod illud quod transmutatur, dum transmutatur, nec est in termino *a quo*, nec in termino *ad quem*, quia omnis transmutatio est successiva et divisibilis, ut dicitur 6. Physicorum, cap. 6. Illa tamen successio vel divisio, non est in transmutatione nisi termini transmutationis suscipiant magis et minus. Si termi-

Ad primum.

ni transmutationis non suscipiunt magis et minus inquantum hujusmodi, habent tamen dispositiones contrarias communicantes, quæ suscipiunt magis et minus, et pro illis dispositionibus verificatur propositio Philosophi, scilicet quod illud quod transmutatur, nec est in termino *a quo*, nec in termino *ad quem* simpliciter, sed est in medio. Unde proprie non potest dici, quod aliquid transmutatur de contradictorio in contradictorium, ut de non igne in ignem secundum se, sed hoc solum verificatur propter dispositiones adjunctas. Unde cum illud, quod est non ignis, sicut aer, transmutatur secundum suas dispositiones, non dicimus quod aliquid transmutatur de non igne in ignem, semper tamen est non ignis usque ad ultimum, et ideo illud quod dicitur, quod non est in termino a quo, etc. habet intelligi de dispositionibus adjunctis.

Non est transmutatio de contradictorio in contradictorium.

4. Ad secundum. Ab extremo ad extremum sine medio, quandoque transitur.

Ad secundum dicendum, quod transit ab extremo in extremum prius pervenit ad medium, non nisi inter ea quæ sunt divisibilia, et successive possunt acquiri. Et cum dicitur, quod transmutatio potest fieri a privatione ad habitum, vel inter relativa, dicendum quod hoc convenit inquantum sunt contraria, vel inquantum contrariis adjunguntur, unde in relatione non est motus, sed in eo circa aliquid dicitur relative. Non enim cadit motus circa similitudinem, sed circa album vel nigrum, penes quem attenditur similitudo. Unde ad argumentum, quod si inter privativa vel relativa sit medium, hoc est ut participant rationem contrariorum.

Ad tertium

Ad aliud dicendum, quod esse simul, non est non habere medium convertibiliter, quia non habere medium est in plus quam esse simul, ideo fallacia consequentis est in arguendo. Unde illa sunt simul, quæ sunt in eodem termino vel eodem loco, et non quorum non est medium.

Media contrariorum necesse est componi ex his contrariis. *Text.* 23.

QUÆSTIO XVII.

Utrum medium componatur ex contrariis primis ?

S. Thom. *lect.* 9. Albert. *tract.* 2. *cap.* 9. Ant. And. *hic* q. 5. Flandria *q.* 10. *art.* 2. Fons. *in Exposit. c.* 10. *ad medium.* Vide Doct. *2. dist.* 15. *quæst. unica.*

1. Primum argum.

Videtur quod non, quando aliquid fit ex pluribus, oportet alterum se habere ad alterum, ut potentia ad actum, quia ex pluribus in actu non fit unum, sed quod sic est compositum habet aliquid ex quo fit. Cum igitur accidentia non habeant materiam *ex qua*, et media sunt accidentia, media non componentur ex extremis.

Secundum.

Item si medium componeretur ex extremis, aut genus mediam viam accipit in extremis, aut non; si actu, tunc dico contradictoria essent simul in eodem, quod est impossibile; si solum in potentia, medium non differret a prima materia, nihil enim ex aliquo componitur ut videtur, quia ab eo simpliciter amovetur, sed medium importat negationem utriusque extremi.

Oppositum dicit Philosophus.

SCHOLIUM.

Medium componitur ex extremis, non ut ex materia et forma, nec ut ex partibus diversis, sed quia participat virtutem utriusque sub quadam remissione, qua ratione elementa dicuntur manere in mixto. Vide Doctorem 2. distinct. 15. quæstione unica.

2. Dicendum, quod omnia media tam species quam differentiæ componuntur ex contrariis primis, quia illud, quod dicit magis et minus respectu duorum, habet aliquid utriusque; sed medium inter duo extrema dicitur magis et minus respectu utriusque ; igitur, etc. Si enim aliquid transmutatur de albo in nigrum, cum perventum est ad medium, est minus nigrum quam simpliciter nigrum, et est minus album quam simpliciter album. Similiter, est magis nigrum quam simpliciter album, et magis album quam nigrum simpliciter; aliquid ergo habet medium utriusque extremi. Sed intelligendum est, quod sicut in genere mixti formæ substantiales vel miscibilia corrumpuntur quantum ad formas substantiales; et inducitur una forma habens virtutem confusam participantem aliquid de virtute cujulibet miscibilis, sic est de actibus extremis et mediis; quod si calidum et frigidum approximentur ad invicem, similiter humidum, et sic cum ad generationem mixti, corruptis miscibilibus, corrumpuntur istæ qualitates; et sic una qualitas confusa habens virtutem extremorum, sicut tepiditas habet virtutem calidi et frigidi, et pallidum albi et nigri. Unde intelligendum, quod medium non est compositum ex extremis, tanquam ex materia et forma, vel sicut ex diversis partibus; sed pro eo dicitur compositum, quod participat virtutem utriusque sub quadam remissione, et sic est de speciebus, sic est de differentiis; sicut enim se habet pallidum ad album et nigrum, sic differentia constitutiva pallidi se habet ad differentias albi et nigri.

Medium participat de extremis.

Quomodo medium componitur ex extremis.

Ad primum dicendum, quod medium non dicitur compositum ex extremis, sicut ex materia et forma, sed quia virtutem habet extremorum. Unde ex hoc non sequitur, quod medium habeat materiam *ex qua,* quia in his, quæ habent talem materiam, materia manet, et est ibi in composito.

Ad primum.

Ad secundum dicendum, quod extrema sunt in medio in potentia, aliter tamen quam in materia. Unde sicut materia distracta est ab omni forma et privatione, sic distracta est a virtute formæ; sed hoc non convenit de medio, et propter hoc Philosophus primo de generatione, text. 84. ut det diversos modos essendi miscibilium in mixto, et formarum in materia, dicit, quod miscibilia non sunt in mixto, nec actu, nec potentia, sed virtute.

Ad secundum. Quomodo extrema sunt in medio.

Contrarietas igitur erit hæc, palam autem et ex inductione, omnia enim dividuntur oppositis. *Text.* 24.

QUÆSTIO XVIII.

Utrum diversitas, quæ facit differre species, sit contrarietas?

Aphrodis. *num.* 24. S. Thomas *lect.* 10. Albert. Magn. *tract.* 2. *cap.* 10. Antonius Andreas *hic quæst.*

6. Flandria *quæst.* 11. *art.* 2. Fonseca *in Exposit. cap.* 11.

1. Primum argum. Videtur quod non, ista sunt contraria, quæ habent in se contraria essentialiter; cum igitur omnes species ex opposito diversæ, sint diversæ specie, si diversitas in specie esset contrarietas, tunc omnes species ex opposito diversæ essent contrariæ.

Secundum. Item, nec substantiæ, nec quantitati est aliquid contrarium, sed si differrent in specie essent contrariæ, et sic in substantia aliqua et quantitate esset contrarietas.

Tertium. Item, differentiæ substantiæ sunt corporeum et incorporeum, animatum et inanimatum, sed inanimatum et incorporeum per privationes sunt; non ergo sola contrarietas facit specie differre.

Oppositum dicit hîc Philosophus.

SCHOLIUM.

Omnia quæ specie differunt, sunt contraria, licet non ita proprie, quia non omnia habent distantiam per quam ab uno possit perveniri in alterum; est dicere quod magis spectat specifica diversitas ad contrarietatem quam ad alias oppositiones, non est tamen contrarietas perfecta.

2. Dicendum, quod differentiæ dividentes Genus per se, vel diversitas diversificans genus in species, est contrarietas. Cujus ratio est, ad hoc quod aliqua differant specie, oportet quod in aliquo conveniant, et oportet quod illud genus diversificatum, per se sit in utroque, utrumque istorum invenitur in contrariis, et non in aliis. Contraria tamen in eodem genere, et genus diversificatum est in his, in quæ dividitur, sicut animal est in homine et equo. Ista vero, per quæ genus dividitur, oportet quod sint opposita, quia quæ non sunt opposita, possunt esse simul, et illa per quæ genus est diversificatum, oportet esse diversa; illa autem opposita non possunt esse contradictoria, quia negatio nihil prædicat, et species determinantur ad illud, quod est per aliquam naturam. Non ergo potest determinari per aliquam negationem, nec per privationem ad eamdem rationem, quia privatio inquantum hujusmodi ponit *nihil,* et ideo non potest esse differentia specifica alicujus. Nec possunt esse relativa, quia relativa, accidentia sunt, et determinatum genus habent, unde non possunt esse constitutiva alicujus, propter quod oportet differentias diversificantes genus in species esse contrarias. Dividentia genus sunt opposita.

3. Contrarietas multiplex. Sed intelligendum propter rationes, quod aliqua dicuntur contraria multipliciter. Quædam enim dicuntur contraria, quia in eis salvatur essentialiter per se tota ratio contrarietatis, et inter sic contraria requiritur distantia continua, per quam perveniri potest ab uno in alterum. Sed talis distantia non est inter numeros, eo quod numeri non sunt continui, nec per continuum distantes, sed differunt specie per additionem unitatis, et ideo in numero proprie non est contrarietas. Similiter in substantiis non est distantia perfecta et continua, quia *esse* in indivisibili consistit, et cum materia exuitur una forma, est in potentia ad quamcumque. Unde in 2. de Generatione, text. 27. si fiat ex igne

Contrarietas propria.

terra, non oportet tamen fieri per elementa media, unde in substantiis non est proprie contrarietas. Quia tamen, prima radix contrarietatis est privatio et habitus, ut diximus supra q. 11. et superabundantia et defectus, ut in primo Physicorum, text. 55. differentiarum dividentium quodcumque genus per se, altera se habet ad alteram ut deficiens et superabundans, et imperfectum ad perfectum; nec tamen dicit solam privationem, nec negationem simplicem, sed utraque differentia naturam aliquam ponit.

Igitur istæ differentiæ possunt dici contrariæ, quia prima radix contrarietatis in eis salvatur, etsi tota ratio contrarietatis in eis non compleatur, sicut in privativis aliquid dicitur privativum alterius licet non totaliter privet ipsum, etsi privet rationem formalem in ipso, sic injustum non privat totaliter justitiam; aliquis enim est injustus si non obediat legibus, sed tamen potest esse justus secundum naturam; sed justitia solum privat completam rationem justitiæ, nec totaliter privat ipsam, sicut cæcitas privat visum. Et ideo dictum est supra quæst. 16. num. 2. quod inter quædam privativa potest esse medium circa proprium subjectum, vel comparando ad proprium subjectum, et inter quædam non. Unde non intendit Philosophus, quod diversitas secundum speciem completa sit in omnibus contrarietas; sed ratione oppositionis habet et plus habet de contrarietate, quam alicujus alterius oppositionis, quia utrumque extremum aliquam naturam ponit.

Quædam privative opposita habent medium, quædam non.

Ad primum argumentum dicendum, quod non omnia contraria proprie dicuntur, quæ habent in se contraria, imo hoc solum est verum in illis generibus, in quibus contrarietas proprie invenitur. Unde *rationale* et *irrationale* dicuntur contraria, quia *irrationale* habet privationem *rationalis* sibi adjunctam. Illa tamen privatio non exprimitur per nomen *asini*, sicut per nomen *irrationalis*, et ideo *homo* et *asinus* non dicuntur contraria, licet differentiæ eorum contrariæ sunt.

Ad primum.

Rationale et irrationale quomodo contraria?

Ad secundum dicendum, quod in substantia et in quantitate et in quolibet genere convenit reperire contrarietatem saltem in differentiis, eo quod prima radix contrarietatis in eis salvatur; quia tamen in eis non est plena contrarietas, ideo dicit Aristoteles in Prædicamentis, tract. 2. cap. 1. quod *substantiæ nihil est contrarium.*

Ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod *inanimatum* et *incorporeum* secundum quod facta sunt differentiæ divisivæ substantiæ, solam privationem non important; vel si sic, non dividunt Substantiam, sed dividunt eam secundum quod huic privationi aliqua natura est subjecta. Verumtamen pro differentiis positivis ignotis, frequenter utimur privativis, sicut pro differentiis essentialibus utimur quinque accidentalibus, *propter indigere* ut dicit Philosophus, 1. Topic. cap. 14.

Ad tertium

Pro differentiis positivis ignotis, utimur privativis.

Ergo differentia contrarietatis est hoc unum et diversa esse specie in eodem genere. *Text.* 24.

QUÆSTIO XIX.

Utrum duæ differentiæ differant inter se?

S. Thom. citat. *quæst. anteced.* Albert. Magnus *tract.* 2. *c.* 10. Flandria *quæst.* 11. *art.* 1. Fonseca citat. *in quæst. anteced.* Suarez *disp.* 15. *sect.* 10.

1. Primum argum.

Videtur quod non, differentia sunt diversa circa idem aliquid entia : sed omnia talia sunt composita ex aliquo quod est idem, et aliquo quod est diversum; cum ergo differentiæ sint simplices non sunt differentes.

Secundum.

Item, omne differens est aliquo differens; si ergo differentia differat, quæro de illo in quo differat, aut illud est differens, aut non? Si non est differens, tunc est diversum, et pari ratione standum esset in primo. Si differens; igitur aliquo est differens, et sic in infinitum. vel standum est in aliquo, et pari ratione in primo.

Tertium.

In omni composito est aliquid, quod non est elementum, nec ex elementis, per Aristotelem in 7. hujus, text. 70. quod quid est formæ sive quidditas rei; si ergo differentia differt, per consequens composita esset, et aliquid esset in differentia præter partes ipsius, et per consequens differentia non esset ultima perfectio definitionis sed aliquid formale in differentia.

Quartum.

Idem dicit Philosophus in littera, dicit enim quod differentia secundum speciem est contrarietas, nec tamen videtur differre.

2. Primum argum.

Ad oppositum : *differentia sunt diversa circa aliquid idem entia*, sed duæ differentiæ possunt esse hujusmodi. Probatio assumpti : differentia inferiorum claudit in se intellectum superiorum, aliter pluralitas differentiarum in definitione non faceret nugationem, quod est contra Aristotelem in 7. text. 42. et differentia inferiorum aliquid addit ad superiorem, alioquin non faceret diversum aliquid in specie a differentia sibi opposita.

pro parte contraria. Differentia quid sunt.

Secundum.

Item, unumquodque propter quod illud magis, sed species sunt differentes propter differentias; ergo differentiæ sunt magis differentes.

Tertium.

Item, si abstractum de abstracto, et concretum de concreto, sed omnis contrarietas est differentia; igitur omne contrarium est differens : sed differentiæ sunt contrariæ; ergo differentiæ sunt differentes.

SCHOLIUM.

Differentias, proprie loquendo, non esse differentes; sed si sunt, id eis accidit, quia species tantum proprie differunt differentiis, quomodo dici possunt differentes improprie, vel per accidens, explicat. Vide Scholium ad q. 8.

3.

Ad illud dicendum, quod nihil prohibet duas differentias esse differentes, hoc tamen non est necessarium, sed hoc accidit, proprie tamen differentes non sunt, nec necessarium est differentias differentes esse, sed per seipsas. Ad cujus intelligentiam intelligendum est, quod diversitas faciens speciem differentiæ, non est differentiæ, sed ipsius generis; differentia enim proprie non dividitur per differentias, sed genus ipsum. Animatum enim non dividitur per sensibile et insensibile,

Differentia non dividitur per differentias, sed genus.

sed corpus animatum. Unde illa proprie differunt quæ claudunt in se diversum per se, et ea, per quæ dividitur, et talia sunt species, et ideo species sunt differentes proprie. Unde differentiæ sunt, quæ formaliter diversa aliquid idem materialiter entia sunt; unde non omnia, quæ participant aliquid idem, et per aliud sunt diversa, habent dici differentia, sed requiritur quod illud idem sit per se diversificatum. Et ideo licet duæ differentiæ oppositæ claudant in se intellectum superioris differentiæ, et aliquid, quo sunt diversæ; non illæ differentiæ proprie sunt differentes, quia ista differentia superior non proprie diversificatur in istas. Exempli gratia, *animatum* non diversificatur per se propter sensibile vel insensibile, sed corpus animatum; si tamen animatum dividatur per *A* et *B*, et animatum constitueret sensibile cum *B*, intelligi deberet quod sensibile et insensibile sint differentes, sed non est ita. Imo si dividatur immediate, dividetur in sensibile et in insensibile; unde differentiæ oppositæ eo modo, quo diversa sunt aliquid idem entia, sunt differentes. Sed tamen illud idem quod sunt entia, non est aliquid materiale, imo formale, nec se habet differentia inferior ad superiorem, sicut materia ad formam; sed sicut forma ad formam non proprie non sunt differentes, hoc tamen est per accidens. Accidit enim, quod duæ differentiæ conveniant in aliquo superiori. Si enim hoc esset per se, tunc quæcumque duæ differentiæ oppositæ participarent aliquam differentiam superiorem. Hoc non est nisi quia est devenire ad aliquas differentias primas, quibus non est aliqua prior; et propter hoc differre per differentias convenit speciebus, non autem differentiis, quia omnibus convenit speciebus, non tamen ex omnibus differentiis.

3. An differentia inferior includit in se differentiam superioris? Vide supra quæst. 8.

Nec intelligo, quod omnis differentia inferior includit in se intellectum superioris, sed est ut sic, et est ut non. Quia enim ratio intelligit sensum, dicerem ideo quia rationale non includit sensibile, sed habens duos pedes includit habens pedes, sed dicto *rationali* non superfluit dicere, vel addere *sensibile*; et ideo dicit, quod ubi est pluralitas formarum, pono ordinem differentiarum, ita quod significatum unius non includit significatum alterius, illud tamen quod significatur est idem.

4. Ad primum.

Ad rationes in oppositum dicendum, quod differentia simplex est respectu speciei, sicut et genus simplex est respectu speciei; multum tamen prohibet differentiam habere intellectum compositum, sicut habet genus.

Ad secundum.

Ad secundum dicendum, quod duæ differentiæ differentes per aliqua differunt, et illa possunt esse differentia per aliud; sed tamen est devenire ad aliquas quæ non sunt differentes, quia non habent differentiam superiorem. Nec est eadem ratio standi in uno et in alio.

Ad tertium. In composito est aliquid præter elementa.

Ad tertium dicendum, quod in composito est aliquid præter elementa, quod nec est elementum, nec ex elementis, hoc potest esse

forma. Forma enim lapidis nec est ignis, nec aqua ex eis; modo si differentia includit intellectum compositum, vel si aliquo modo includit rationem materialis, tamen differentia rationem formæ habet respectu generis, et ideo non obstante tali compositione, potest esse complexio definitionis. Unde sicut in composito non est aliquid aliud præter materiam et formam, sic nec in definitione est aliud præter genus et differentiam.

Ad quartum. Ad aliud dicendum, quod Philosophus non dicit, quod non differant seu differant; sed dicit, quod non differunt specie, sed faciunt definitionem speciei, et ideo differunt specie. Unde in capitulo priori dicit Philosophus, quod cum album et nigrum differant per congregationem et disgregationem, illa priora sunt magis differentia, quia causant diversitatem in aliis.

5. Ad primum pro parte opposita. Primam rationem in oppositum concedo.

Ad secundum, propter quod unumquodque est etc. exponitur. Ad secundum, cum dicitur, unumquodque propter quod, etc. dicendum, quod illud habet intelligi in his, quæ sunt ejusdem generis. Si enim duo sint scibilia, et unum propter alterum, illud propter magis; si tamen non sunt in eodem genere, non tenet, quia conclusiones sciuntur per principia; principia tamen sciuntur non magis, quia non sunt in eodem genere scibilium, sed in genere intelligibilium. Sic in proposito, licet sensus differant per differentias, non tamen oportet differentias magis differre, quia differentiæ non sunt in genere differentium, sed diversorum.

Ad tertium. Ad tertium, cum dicitur quod si abstractum de abstracto, etc. hoc est verum ubi abstractum, differt ab abstracto et non concretum. Nunc autem non solum contrarietas est differentia, sed contrarium; et ideo non oportet, quod omnia contraria differant, sed aut differunt, aut sunt differentiæ.

Dubitabit autem utique aiq uis quare fœmina a viro non specie differt, e contrario masculino, et fœminino existente, differentia autem contrarietate. *Text. com.* 5

QUÆSTIO XX.

Utrum omnis contrarietas faciat differentiam in specie?

S. Thomas *lect.* 11. Albert. Magn. *tract.* 2. *cap.* 11. Flandria *quæst.* 12. *art.* 1. Fonseca *in Exposit. cap.* 12. *in principio.* Suar. *disp.* 6. *sect.* 9.

1. Primum argum. Videtur quod non: quæ ex eodem semine producuntur, specie non differunt, sed contraria ex eodem semine possunt produci, ut masculus et fœmina; ergo non omnis contrarietas facit differentiam in specie. Probatio majoris: Omne agens naturale agit aliquid determinatum, intendit enim producere simile; sed in semine est quædam virtus activa naturalis ad producendum unum, et non ad producendum diversa specie. Minor patet, quia si in semine fuerit calor sufficiens, producitur masculus, sed si deficiens, fœmina.

Secundum. Item, ista non faciunt differentiam in specie, quæ simul reperiuntur in eadem, et successive in

eodem individuo, sed nigrum et album simul reperiuntur in eadem specie pro diversis, et successive in eodem individuo; igitur, etc.

Text. 25. Tertium. Item dicit Philosophus in littera, quod differentiæ materiales, sicut individua, non faciunt differre specie, differentiæ tamen formales et speciei faciunt differre specie; igitur, etc.

Oppositum : Omnis diversitas diversificans genus, per se facit differre specie, sed omnis contrarietas diversificat aliquod genus; igitur, etc.

SCHOLIUM.

Contraria considerata in ordine ad genus quod dividunt, faciunt differre specie, considerata in ordine ad subjectum, non. Unde album et nigrum respectu caloris faciunt diversas species, respectu hominis non sic masculus et fœmina sunt species sexus, sed non animalis. Hîc ad mentem Philosophi differentiam materialem vocat, quæ individuum constituit, de quo vide eum 2. dist. 3. q. 6. et quæst. 5. ad 3.

2. Differentia formalis facit differre specie, materialis non. Dicendum, quod omnis contrarietas facit differre specie, sed contraria possunt dupliciter considerari, vel ad subjectum, vel ad genus, quod diversificant; si ad subjectum, quædam faciunt differre specie, quædam non. Cujus ratio est : genus sumitur a materia, et materia per se ordinem habet ad formam, unde contrarietas formalis proprie est ipsius generis, et ista diversitas formalis circa genus, diversificat ipsum in specie. Sed alio modo dividitur species in individua per differentias materiales, et ista contrarietas non facit specie differre. Talis contrarietas est inter accidentia individua, ut inter album et nigrum; et propter hoc dicit Philosophus, quod contraria, quæ sunt proprie generis, sunt differentiæ formales et speciei, et diversificant speciem. Contraria vero, quæ sunt individua et materialia, dicuntur differentiæ materiales, quia non insunt communi sive speciei, nisi quia insunt individuo habenti materiam signatam. Non enim est album vel nigrum, nisi quia iste homo; vel ille est albus, et ideo sic loquendo de contrariis quædam faciunt sua distantia differre specie in genere quod dividunt, quia album et nigrum specie differunt in colore, et masculinum et fœmininum faciunt differre sexum, sed non animal.

Unde ad quæstionem dicendum, quod omne genus diversificans facit differre specie in isto genere, non tamen facit subjectum differre specie. Prima ratio probat quod masculinum et fœmininum non faciunt differre specie circa animal. Secunda ratio probat quod album et nigrum non faciunt differre circa hominem. Tertia ratio probat quod non omnis contrarietas facit differre specie. Primam rationem et oppositum concedo. 3. Masculinum et fœmininum quomodo specie differunt. Respondetur ad argumenta.

Necesse diversum esse genere corruptibile et incorruptibile. *Text. com.* 26.

QUÆSTIO XXI.

Utrum corruptibile et incorruptibile *faciunt differre genere ?*

S. Thomas *lect.* 12. *et opusc.* 42. *cap.* 6. *et* 7. Alensis *in hunc locum et* 5. *Metaphys. text.* 33. Albert. Magn. *tract.* 2. *cap.* 12. Flandria *quæst.* 13.

art. 1. Suarez *disp.* 35. *sect.* 3. *num.* 37. Fonseca *in Exposit. cap.* 13.

1. Primum argum. Videtur quod non, contraria sunt in eodem genere et specie differunt: *corruptibile* et *incorruptibile* sunt contraria, quia differunt secundum potentiam et impotentiam; ergo cum potentia et impotentia sint contraria, *corruptibile* et *incorruptibile* solum differunt specie.

Secundum. Item, diversitas in principiatis est ex diversitate in principiis, quorum ergo principia genere sunt diversa et principiata, sed anima hominis est incorruptibilis; si ergo *corruptibile* et *incorruptibile* genere sunt diversa, homo et asinus genere differunt.

Tertium. Item, quod non potest facere differre specie, non potest facere differre genere; sed *corruptibile* et *incorruptibile* non faciunt differre specie, quia species et individuum non differunt specie; igitur etc.

Oppositum dicit hîc Philosophus.

SCHOLIUM.

Corruptibile et incorruptibile differunt genere Physico, non Logico, et sunt contraria secundum potentiam et impotentiam, quia unum potest pati sui destructionem, alterum non. Vide Scholium positum ad quæst. 9. Adverte secundum Doctorem materiam cœlestium et sublunarium non distingui specie in substantia. Vide eum 2 dist. 14. q. 1. et q. 15. de Anima.

2. Dicendum, quod duplex est genus, scilicet genus Logicum et Physicum; illa sunt in eodem genere Logico, quæ sunt in eodem prædicamento; illa sunt in eodem genere Physico, quorum materia est una. Tunc ad quæstionem dico, quod *corruptibile* et *incorruptibile* non sunt in eodem genere Physico, sicut in eodem genere Logico. Ratio primi est, cui inest *corruptibile* aut *incorruptibile,* per se inest; nam si per accidens, posset sibi non inesse, et per consequens, quod nunc est *corruptibile*, potest fieri *incorruptibile,* quod secundum naturam est impossibile, virtuti tamen divinæ non est impossibile. Ergo *incorruptibile* est de essentia ejus cui inest, vel consequitur aliquid esse intrinsecum, consequitur enim materiam. Sed differentiæ dividentes aliquod genus non sunt de essentia ejus, nec per se insunt ei; *rationale* enim et *irrationale* non sunt de essentia animalis, nec per se insunt ei, sed animal est in potentia ad utrumque. Cum ergo quodcumque ens accipiatur, vel sit necessario *corruptibile* vel *incorruptibile; corruptibile* et *incorruptibile* non possunt aliquod genus dividere necessario; igitur genere differunt.

Corruptibilitas sequitur aliquid intrinsecum ejus quod tale est.

3. Objectio. Contra, *corruptibile* et *incorruptibile* immediate dividunt ens, illud enim est incorruptibile, quod non potest non esse; igitur non differunt genere.

Præterea genus sumitur a materia, species a forma, sed potentia proprie debetur materiæ; sicut ergo contrarietas formalis facit differre specie, rationabile est quod contrarietas secundum potentiam et impotentiam faciat differre genere, sed sic differunt *corruptibile* et *incorruptibile ;* ergo genere differunt.

Solutio. Non tamen potest aliquid inveniri in corruptibilibus et incorruptibilibus, a quo rationem generis potest accipere, ut cor-

pus, et ideo in genere Logico nihil prohibet corruptibile esse, quia tamen corruptibile et incorruptibile non possunt esse eadem materia, non possunt esse in eodem genere Physico.

4. Ad primum corruptibile et incorruptibile, an contraria ? Ad primum argumentum dicendum, quod contraria proprie accepta conveniunt in genere, sed differunt specie; sed *corruptibile* et *incorruptibile* sunt contraria non dividentia aliquod genus, sed ipsum ens, quod non est genus, et differunt secundum potentiam et impotentiam; ergo non differunt specie.

Ad secundum. Ad secundum dicendum, quod principia non sunt proprie in genere, et ideo diversitas in Prædicamentis secundum genus, non est juxta principia. Quia igitur homo est corruptibilis, sicut et asinus, licet anima ejus non sit corruptibilis, ideo in eodem genere sunt.

Ad tertium. Ad tertium dicendum, quod quocumque modo est aliquid existens, eo modo est corruptibile et incorruptibile; sed *quod quid est* rei non est per se existens, imo sicut existit, sic est corruptibile. *Corruptibile* enim est in individuis, sed extra individua non existit, et ideo non differunt specie. Si tamen esset existens, et non in individuo, specie differret ab individuo, et hoc concludit Aristoteles contra Platonem, qui ponit ideas separatas incorruptibiles, ejusdem tamen speciei cum istis inferioribus. Hoc non potest esse dicit Aristoteles, quia *corruptibile* et *incorruptibile* differunt genere, et quæ differunt genere, maxime differunt.

LIBER UNDECIMUS desideratur. Vide censuram pag. 621.

LIBER DUODECIMUS

Quæcumque ex univoco fit substantia. *Text* 13.

QUÆSTIO I.

Utrum generatum sit simile generanti secundum formam?

Ægidius *lib.* 11. *Metaph. quæst.* 3. Antonius Andreas 12. *Metaph. quæst.* 1. Flandria *hic quæst.* 3. *art.* 2. Suarez *disput.* 18. *sect.* 2. Conimbr. *lib.* 1. *de generatione cap.* 4. *quæst.* 10. Fonseca *lib.* 12. *Metaph. in Exposit. cap.* 3.

1. Primum argum. Videtur quod non, animalia generata per putrefactionem, a corpore cœlesti solum sunt producta, sed illa animalia secundum formam cœlestibus non sunt similia; igitur, etc.

Secundum. Item, virtus activa in semine ex semine producit animam, sed in semine non est anima, cum ergo generatum habet animam, non sunt similia secundum formam.

Tertium. Item, motus est generativus caloris; sed ipse motus non est calidus; igitur, etc.

Oppositum dicit Philosophus. Dicit enim quod omnis forma, sive ab arte producta, producitur a sibi simili.

2. Dicendum, quod omne productum a causa per se, aliquo modo assimilatur generanti. Et dico *aliquo modo*, quia quale est generatum secundum formam, tale est generans secundum formam vel virtutem. Sed intelligendum est, quod forma generati aliquando est in generante secundum eumdem modum essendi, et in materia ejusdem rationis sibi, ut cum homo generat hominem, et ignis ignem, talis generatio est univoca totaliter. Quandoque vero forma geniti præexistit in generante, non secundum eumdem modum essendi, nec in materia rationis ejusdem, sicut forma domus præexistit in mente artificis, quia domus extra habet *esse* materiale, sed in mente artificis habet esse immateriale; et talis generatio est partim univoca et partim æquivoca, quantum ad formam est univoca, quantum ad materiam essendi est æquivoca. Generatio univoca et æquivoca.

Tertio modo, forma generati præexistit in generante, non in actu, sed solum in virtute, et sic caliditas hîc causata inferius, præexistit in Sole, et sic calor prius existit in motu, motus autem calorem in virtute habet; sed talis generatio penitus est æquivoca. Unde Philosophus dicit hîc quod omnis forma procedat a sibi simili, sed hoc potest esse perfecte vel imperfecte. Perfecte, sicut forma domus in materia a domo sine materia, ut in anima, et equus ab equo. Sed in generatione æquivoca non est similitudo perfecta, quia in Sole non est aliquid simile caliditati hîc inferius perfecte; est tamen in Sole aliqua virtus productiva caliditatis excellens ipsam, et ita forma caliditatis provenit a sibi simili in proportione. Calor a Sole quomodo a sibi simili.

SCHOLIUM.

Genitum est simile generanti, vel perfecte et formaliter, ut in generatione univoca, vel virtualiter, ut in æquivoca. Vide Doctorem 4. dist. 44. quæst. 2. in fine, et 2. dist. 3. quæst. 6. num. 22. et clarius 7. hujus text. 30. ubi explicat tres gradus generationis univocæ. Primus gradus est quando generans et genitum assimilantur in forma et essendi modo, et is tantum est perfecte univocus, ut quando ignis generat ignem. Secundus, quando assimilantur in forma, sed non in essendi modo, ut domus in mente artificis et domus extra, et idem est de aliis artificialibus. Tertius, quando generans non habet similem formam in specie, sed tantum virtualiter vel eminenter, ut in Sole respectu ranæ. Quod tangit ad tertium an semen agat in generante, vide quid de hoc sentiat 2. dist. 18. q. 27.

3. Ad quæstionem dicendum, quod generatum non semper assimilatur secundum formam, ita scilicet quod forma generati sit similis formæ generantis, sed vel forma similis est formæ, vel forma proportionabilis est virtuti. Hujus ratio est, quia generans producit genitum ad actum. Sed secundum Aristotelem primo de Generatione, text. 51. agens et patiens in principio sunt contraria, et in fine sunt similia, et ideo generat semper simile aliquo modo generanti. Quod tamen non assimilentur in forma, defectus non est in agente, sed in eo quod transmutationem suscipit, quia omne receptum in aliquo est in eo per modum recipientis; si tamen aliqua materia esset susceptiva Solis, in illam materiam posset Sol formam suam inducere. Unde quod Sol Solem non generat, defectus est ex parte patientis; sicut in generatione muli, quia menstruum asini non est susceptivum formæ equi; ideo virtus in semine equi inducere non potest formam equi in menstruo asini, et cum defecerit a propria intentione inducit formam quamcumque potest similem, et propter hoc inducit formam muli. Si vero causa sit per accidens, non oportet ut generatum aliquo modo assimiletur generanti, ut si fodiens inveniat thesaurum, non oportet inventionem thesauri assimilare fodienti. Similiter est de omnibus, quæ fiunt a casu et fortuna, quia fortuna nihil aliud est, quam intellectus agens præter intentionem operantis, et casus nihil aliud est, quam natura operans sine intentione.

[...re equa ...x asino non ...ncipit ...ium, sed ...ulum?]

[Quid fortuna et casus?]

[Doctor quodl. 21.]

4. [Ad primum.] Ad primum dicendum, quod in materia putrefacta est quædam virtus a virtute cœlesti causata, quæ similis est virtuti in semine ab animali deciso, et illa virtus potest animam producere; et licet anima non sit in corpore cœlesti actu, est tamen in virtute, ideo talis generatio non est penitus univoca. [Scot. 2. d. 18]

[Ad secundum.] Ad secundum dicendum, quod virtus in semine non est agens principale, sed instrumentale, non enim agit in virtute propria, sed in virtute ejus a quo decidit semen; et ideo licet non assimiletur semini secundum formam, assimilatur tamen agenti principali a quo decidetur.

[Ad tertium] Ad tertium dicendum, quod licet motus non habeat calorem actu, habet tamen virtute et potentia, unde est generatio simplex æquivoce.

Si autem aliquid manet posterius, perscrutandum est; in quibusdam enim nihil prohibet, ut si est anima tale, non omnis, sed intellectus. *Text.* 17.

QUÆSTIO II.

Utrum aliqua forma vel intellectus possit remanere corrupto homine?

S. Thomas 12. *Metaph. lect.* 3. *et* 1. *p. quæst.* 75. *art.* 2. *et* 6. *et* 2. *contra gentes cap* 7. *et* 79. *et quodlibet.* 10. *q.* 3. *a.* 1. Albert. Magn. *tract.* 2. *de Anima c.* 20. *et tract.* 3. *c.* 13. Ægidius 3. *de Anima ad c.* 4. Durand. 2. *dist.* 18. *q.* 3. Eugub. *de perenni Philos. a c.* 18. Nyphus *opusc. de immortalitate animæ cap.* 1. Conimbr. *tract. de Anima separ. disp. 1. art.* 3. Fonseca citat. *q. antecedenti.*

1. Primum argum. Videtur quod non, semper existens et semper non existens sunt contraria, secundum Philosophum 1. Cœli et Mundi in fine, text. 127. et non semper existens et non semper non existens, sunt sua subcontraria; et illa duo sunt idem subjecto, quia unum et idem subjecto est, quod quandoque est, quandoque non est; et ibidem, quod illud est medium inter semper existens et semper non existens, unde utrumque interimit. Quod igitur quandoque est, et quandoque non est; nec est semper ens, nec est semper non ens, sed intellectus quandoque est, quandoque non est: ergo nec semper est, nec semper non est; sed illud quod manet in toto tempore futuro, semper est; igitur intellectus toto tempore futuro non potest manere.

Secundum. Præterea, omne per se existens aliquam propriam operationem habet, sed propria operatio intellectus humani, est intelligere cum phantasmate; cum igitur hanc operationem non possit habere separatus a corpore, post separationem non potest esse.

Tertium. Item, nihil ab æterno usque nunc manens, potest nunc non esse. Probatur 1. Cœli et Mundi, text. 103. ergo per eamdem rationem nihil potest de novo incipiens in æternum fore; sed intellectus de novo est cum generatur homo; ergo corrupto homine corrumpitur et intellectus. Text. 103 et 126.

Oppositum dicit Philosophus. Dicendum enim quod omne agens præcedit generatum, forma tamen præcedit, quia tunc illud est sanitas cum est sanum, aliqua tamen forma manet post corruptionem, ut anima, non quælibet, sed intellectus.

Circa istam quæstionem diversæ sunt opiniones.

SCHOLIUM.

Anima rationalis est incorruptibilis, quia nec per se, nec per accidens corrumpi potest. Explicat utramque corruptionem. Hîc et aliis locis ita sentit Aristoteles, sed habet alia principia, quæ potius probant esse corruptibilem. Unde in hac quæstione dubius videtur mansisse ex variis locis ipsius ad invicem collatis, probat Doctor 4. dist. 43. q. 2. § de 2. n. 13. De quo quidquid sit, certum est ipsum non demonstrasse hanc incorruptibilitatem, ut ibi bene probat Doctor § *Potest dici* n. 16.

2. Dicendum tamen, quod intellectus manet post corruptionem compositi, nec est possibile intellectum corrumpi. Hujus ratio est, quia omne quod corrumpitur, aut corrumpitur per se, aut per accidens; illud quod corrumpitur per se habet *esse*, et includit in se contraria, quia corruptio principaliter debetur actioni contra- Quod corrumpitur per se includi

ntraria, habet ateriam. riorum; habet etiam in se subjectum transmutationis, quod est materia, unde quod per se corrumpitur, est compositum. Sed intellectus nec in sua essentia habet aliquam materiam, sicut nec aliqua habet in se contraria, quia quæ contraria sunt in aliis, in intellectu non sunt contraria, nec per modum contrariorum, una tamen est ratio duorum contrariorum per se; ergo non est corruptibile nec per accidens, quia corruptio alicujus per accidens dependet ab eodem, a quo dependet sua generatio. Quia enim forma materialis non fit nisi per compositionem, non corrumpitur per accidens nisi per compositionem. Sed intellectus non fit per perfectionem compositi, quia intellectus ab extrinseco est per Philosophum de partibus animalium lib. 1. cap. 1. Per accidens ergo non corrumpitur ad transmutationem compositi, et necesse est intellectum manere, quia non habet in se principium corruptionis; imo si potest desinere esse, hoc solum est ex potentia primi, sicut ponit *esse* post *non esse*.

Forma orrumpitur per cidens.

3. Ad rimum. tellectus nper est futuro. Ad primum argumentum dicendum, quod si *semper* importat universalitatem temporis præteriti, præsentis et futuri, sic *quandoque esse* et *quandoque non esse,* interimunt *semper esse*, non tamen interimunt semper esse in futuro; et sic conceditur intellectum semper esse, scilicet in futuro, non tamen semper fuisse in præterito.

Ad cundum. Ad secundum dicendum, quod *intelligere* ipsius intellectus uniti cum corpore, non est sine phantasmate; intellectus tamen separatus alio modo intelligit, quia per modum substantiarum separatarum.

Ad tertium dicendum, quod nihil usque nunc ab æterno manens potest nunc non esse, nec per transmutationem incipiens potest in æternum fore; hoc probat Philosophus 1. Cœli et Mundi, text. 127. quod nihil generatum sit incorruptibile, nec aliquid ingeneratum sit corruptibile, quia utrumque tale habet materiam partem sui; eadem tamen potentia ab æterno usque nunc manens, nec de novo potest non esse, quare tamen hoc non eveniat, voluntati divinæ præscribendum est. Ad tertium

Aut igitur dicimus, est quidem ut est, est autem ut non, puta forsan sensibilium corporum, etc. *Text.* 22.

QUÆSTIO III.

Utrum principia omnium sint eadem?

S. Thomas *hic lect.* 4. Flandria *hic q.* 4. *art.* 1. Suar. *disput.* 12. *sect.* 1. Conimbr. *in Phys. lib.* 1. *c.* 7. Fonseca *lib.* 12. *Metaph. cap.* 4.

Videtur quod non, quorum principia sunt eadem, et principiata sunt eadem; igitur non omnia principia, etc. 1. Primum argum.

Item, si principia omnium essent eadem, aut erunt in genere substantiæ, aut accidentis, aut priora his. Primum et secundum sunt impossibilia, quia principium et principiatum sunt unigenea; nec tertium est possibile, quia nihil est prius substantia vel accidente Secundum.

Item, principium animalium est Tertium.

a principiato; si igitur eadem essent principia substantiæ et accidentium, illa essent alia a substantia et accidente, et sic aliquid esset quod nec esset substantia nec accidens.

Si principia omnium non essent eadem, aut erunt diversa tamen inconnexa, quod est improbatum in fine 12; aut erit processus in infinitum, quod est improbatum in 2.

SCHOLIUM.

Principia intrinseca omnium, ut materia, forma, actus et potentia, sunt eadem secundum proportionem. Extrinseca, ut finis et efficiens, realiter eadem. Vide Doctorem in hunc textum.

2. Dicendum, quod principia sunt duplicia, intrinseca scilicet et extrinseca. Principia intrinseca diversorum sunt diversa realiter; alia enim est materia mei et tui, similiter et forma, omnium tamen principia sunt materia et forma hujus sicut et illius, vel sicut principia hujus actus et potentia, sic et illius, et sic possumus dicere quod omnium compositorum eadem sunt principia intrinseca. Extrinseca principia sunt finis et effectus, et utrumque potest esse proximum, remotum et remotissimum. Si proximum, sic aliud est diversorum, aliud enim est effectus sanitatis, aliud domus et aliud hominis. Si remotum, sic possunt esse eadem principia omnium inferiorum; si vero accipiatur remotissimum, sic unum numero est omnium principium, scilicet Deus, quia in causis efficientibus non est procedere in infinitum, sed est devenire ad aliquod unum principium. Eadem ratio de fine. Unde non omnium sunt eadem principia realiter, eadem tamen secundum omnium proportionem, et universaliter.

Omnium compositorum eadem sunt principia.

Principium efficiens, et finale unum omnium.

Ad primum.

Ad primum dicendum, quorum principia proxima intrinseca sunt eadem realiter, et ipsa sunt eadem, sic non sunt omnium principia eadem.

Ad secundum.

Ad secundum dicendum, quod principia realia omnium, nec sunt in genere substantiæ, quia sicut *esse* accidentis accidentaliter dependet a substantia, sic principia accidentis a principiis substantiæ. Et cum dicitur, principia principiatis sunt unigenea, verum est de principiis proximis; principium tamen extrinsecum primum et remotum non est in genere substantiæ, nec in genere accidentis, nec est inconveniens aliquid esse prius substantia et accidente, quæ in genere sunt.

Quæ principia sunt unigenea principiatis?

Ad tertium.

Ad tertium cum dicitur, quod principium est a principio, etc. dicendum quod aliquid est secundum numerum a principiato; secundum tamen speciem aut genus, non est aliquid semper a principiato, unde nihil prohibet substantiæ principium esse substantiam, et accidens esse principium accidenti. Similiter quando dicitur, quod nihil aliud est a substantia et accidente, dicendum quod hoc non habet veritatem in prima causa, quia prima causa nec est in genere substantiæ, nec accidentis, substantia tamen est, sed æquivoce cum his quæ sunt in genere substantiæ.

Aliquid est quod non est substantia, nec accidens.

Quoniam autem tres erant substantiæ, duæ quidem quæ Physicæ, et una quæ immobilis, de hoc dicendum est, quia necesse est esse sempiternam aliquam substantiam immobilem. *Text.* 29.

QUÆSTIO IV.

Utrum oportet ponere aliquam causam efficientem sempiternam?

S. Thomas *hîc lect.* 5. *et* 1. *contra gentes cap.* 13. Albert. Magn. 1. *Physic. cap. ultim.* Soncin. 12. *Metaph. quæst.* 1. Javell. *ibid. quæst.* 3. Flandria *q.* 5. *art. hic.* Alensis 12. *Metaph. cap.* 6. Suar. *in Metaph. disp.* 29. *sect.* 1. Fonseca *in exposit. cap.* 6. *in princip.*

1. Primum argum. Videtur quod non, quia motus non est æternus, quia tunc infiniti dies præcessissent hunc, et per consequens infinita pertransita essent; igitur, etc.

Secundum. Item, si substantiæ Platonis essent, nihil admodum prodessent, sic ideæ sunt substantiæ separatæ secundum Platonem; ergo pari ratione propter motum non oportet ponere aliquam substantiam separatam esse sempiternam.

Tertium. Item, generatio est perpetua, et tamen nulla generatio est perpetua, imo una succedit alteri; ergo pari ratione licet propter motum sempiternum oporteat ponere substantiam sempiternam, non tamen oportet unam sempiternam.

Confirmatur. Illud confirmatur sic: omne quod fit per se, aut fit per naturam, aut per voluntatem; sed in his quæ fiunt a natura, natura est sufficiens principium, et in his quæ fiunt a voluntate, voluntas determinata per electionem est sufficiens principium electionis; ergo non est necesse ponere aliquam substantiam sempiternam propter sempiternitatem motus.

SCHOLIUM.

Datur substantia sempiterna, quæ est efficiens causa omnium. Verum hoc non probatur ratione Philosophi hîc, scilicet ex æternitate motus vel temporis, quia non datur. Facit tamen alia ejus ratio pro hoc lib. 2. hujus, text. 5. nempe quod in causis ordinatis, essentialiter non est procedere in infinitum, ex quo sequitur dari unam causam primam, qua nulla est prior, et consequenter erit incausata, quia omni causato aliquid est prius, et hinc erit sempiterna, quia habens esse a se necessario semper est. Vide Scotum de hoc fuse 1. dist. 2. quæst. 2. art. 1. concl. 1. num. 1. et seq. et de 1. princ. cap. 3. et 1. hujus q. 6. n. 9.

Oppositum : omne quod movetur, ab aliquo movetur, sed si motus sit æternus, aliquid movetur æterne; ergo necesse est aliquid ponere sempiterne movens : sed nihil movet, nisi ens actu; ens autem actu per se est substantia; igitur oportet esse substantiam aliquam sempiternam efficientem. 2.

Ad illud dicit textus sic, quod est necesse ponere aliquam substantiam sempiternam et sempiterne agentem, quia inter entia substantia est primum ens; si ergo substantia non esset sempiterna, nihil esset sempiternum; consequens est falsum, quia motus est sempiternus secundum Philosophum, quia non incepit postquam *non esse* habuit, nec desinet, ita quod post non erit. Nam cum tempus sit mensura motus, tempus non potest esse sine motu : sed impossibile est tempus incipere vel desinere, quia si incipit, ante non fuit : sed prius, non est sine tempore; ergo tempus fuit ante tempus. Si- Tempus æternum est a parte ante et post, secundum Philosophum.

militer si desineret posterius, posterius non erit, sed posterius non est sine tempore; erit ergo tempus postquam desinet esse. Si ergo tempus est sempiternum, et motus erit æternus, et si motus æternus, et substantia est sempiterna; sed si substantia non semper ageret, contingeret motum non esse sempiternum.

3. Substantiam esse æternam sed ratione Philosophi id non probatur.

Non ergo substantiam solum oportet esse sempiternam, sed sempiterne agentem, licet demonstratio Philosophi fundatur super hanc rationem, et super alias, quas ponit in libro Physicorum, rationes tamen non sunt demonstrativæ; conclusio tamen necessaria est, quia sive ponatur medium, sive non, conclusio est necessaria, quia concesso quod motus sit æternus, manifestum est conclusionem esse concedendam. Negato etiam motum esse æternum, sequeretur eadem conclusio, quia si motus incepit postquam esse non habuit, necesse est aliquod ens actu per quod in esse productus est; illud ergo ens aut fuit ab æterno, aut non; si sic, habeo propositum; si non, ergo per actum aliquod ens actu productum fuit in actum. Cum igitur impossibile sit procedere in infinitum in efficientibus ordinatis per Philosophum 2. hujus text. 5. quia primum est causa medii, et medium causa ultimi, et si non est primum in efficientibus, non est aliquid posteriorum, quia si non est efficiens, non est effectus; sed in infinitum non est primum, nec igitur erit aliquid posteriorum. Hoc igitur est falsum et contra sensum, medium enim est, quo aliquid posterius est. Oportet ergo devenire ad aliquod efficiens primum, et cum nil sit efficiens suiipsius, oportet ipsum esse non causatum. Ideo sive ponatur motus sempiternus, sive non, oportet ponere aliquam substantiam sempiternam; et quia nihil reducitur de potentia ad actum, nisi per ens actu, cum nihil sit prius quod possit ipsum ad actum reducere, oportet quod semper sit agens; si enim quandoque ageret, quandoque non, oporteret ponere aliquid per quod actum reduceretur.

Primum efficiens est incausatum.

Istud patet ex alio, manifestum enim est quod quædam sunt possibilia esse et non esse, et impossibile est omnia esse talia, quia sic omnia quandoque non essent, et si omnia quandoque non essent, vel poterunt de novo esse; igitur oportet ponere aliquid quod non potest non esse, tale est necessarium. Et tunc potest quæri de isto necessario, utrum habeat causam suæ necessitatis aliunde, vel non; si aliunde, quæritur de causa sua, et cum non sit procedere in infinitum in causis efficientibus, ideo oportet devenire ad aliquid, cujus causa ab alio non dependeat, tale autem non potest esse nisi substantia, ens actu; oportet ergo ponere aliquam substantiam sempiternam existentem actu. 4.

Non potest esse processus in efficientibus.

5. Ad primum.

Ad primum argumentum dicendum, quod etsi motus non esset æternus adhuc oporteret ponere substantiam esse sempiternam; de mente tamen Philosophi est, quod motus sit æternus, aliter enim demonstrationes suas non fundaret super æternitate temporis. Ratio

An detur prius, et posterius, sine tempore vero.

tamen sua solubilis est, quod cum dicitur, si tempus incepit, prius non fuit; et si desinit, prius non erit; et prius et posterius hæc non sunt sine tempore. Dicendum quod *prius* et *posterius* in proposito sunt imaginata, sicut cum dicitur extra cœlum non est locus; hoc extra non dicit aliquem locum realem, sed imaginatum; et cum dicitur ante tempus nihil fuit, *ante tempus* dicit imaginativum.

Si motus esset æternus, an sit infinitum per transitum.

Vel potest dici, quod secundum quod propositiones sunt admittendæ, sic cadunt sub negatione, scilicet quod si tempus incepit, non fuit tempus tantum, et similiter non fuit locus extra cœlum. Supponendo tamen cum Philosophis motum esse æternum, dicendum est ad rationem, cum dicitur quod si motus non est æternus, tunc infiniti dies præcessissent hunc, concedo. Et cum dicitur infinita sunt pertransita nego, quia omnis transitus est a termino in terminum. Unde quæcumque dies præterita signetur inter ipsam et hanc diem, dies sunt finiti; unde ratio procedit ac si positis extremis essent infinita media, hoc enim significatur cum dicitur, quod infinita pertransita sunt.

6. Ad secundum.

Ad aliud dicendum, quod si ideæ Platonis essent, nihil ad motum conferrent, quia omnis operatio singularium est; sed illæ sunt universalia, et per consequens in eis non est principium operandi, sed substantiæ separatæ singulares, et ideo in eis bene potest esse principium operandi.

Ad tertium. Non potest generatio esse perpetua sine aliqua causa immobili successionis.

Ad tertium dicendum, quod si generatio est perpetua, et tamen nulla particularis est perpetua, oportet necessario ponere aliquam causam successionis continuæ, illa causa non potest esse aliquid generabilium, quia non semper est, nec omnia generabilia, quia non simul sunt; imo oportet causam hujus continuationis esse aliquid, quod semper uniformiter se habeat, et tale secundum Philosophum est primum cœlum, quod unico motu movetur tantum. Sed quia a causa semper uniformiter se habente non procedit per naturam nisi unum, et illa quæ generantur et corrumpuntur aliter et aliter se habent; igitur præter primum cœlum, quod est causa continuationis, ponit Philosophus circulum obliquum, in quo corpora mota aliter se habent secundum elongationem et appropinquationem ad hæc inferiora, esse causam generationis et corruptionis. Videmus enim quod generatur Sole appropinquante, corrumpitur Sole recedente, unde generatio non potest esse perpetua, nisi aliqua una substantia perpetua esset.

Circulus obliquus est causa generationis et corruptionis.

Ad confirmationem. Natura et voluntas creata reducuntur in causam superiorem

Ad aliud dicendum, quod natura non est sufficiens principium in se eorum, quæ fiunt per naturam; natura enim est sicut quædam ars divina, unde natura reducitur in aliquam naturam superiorem. Unde quia natura uniformiter agit et finem non cognoscit, oportet ipsam reducere in aliquam causam superiorem dirigentem. Similiter voluntatem humanam oportet reducere in aliquam voluntatem superiorem, quia omnia quæ voluntati humanæ subduntur, mutabilia sunt.

Aut vero si fuerit motivum, aut offensivum, non operans autem aliquid, non erit motus; contingit autem potentiam habens non agere. *Text.* 30.

QUÆSTIO V.

Utrum substantia prima sit aliqua potentia?

S. Thomas citat. *quæst. antecedenti.* Flandria *hic q.* 5. *art.* 1. Alensis, Javell. et Fonseca *hic in cap.* 6. Suar. *disp.* 30. *sect.* 8. *et* 35. *sect.* 2.

1. Primum argum. Videtur quod sic : Omne intelligens aliud a se habet potentiam ad suum intelligibile, sed substantia prima intelligit aliud a se; ergo in ista est potentia.

Secundum. Item, de quocumque verum est dicere, quod possibile est ipsum agere, de eo verum est dicere quod habet potentiam ad agendum, quia si potentiam non haberet, esset impossibile; sed hoc est verum de substantia prima, igitur potest agere, etc.

Tertium. Item, quod quandoque agit, et quandoque non agit, habet potentiam ad agendum. Sed sic se habet prima causa, nunc enim producit quod prius non produxit; igitur, etc.

Oppositum dicit Philosophus. Dicit enim quod substantia prima, si esset in potentia, quandoque non ageret, et per consequens motus sempiternus non esset.

Item, potentia est principium operationis, sed in ipsa substantia operatio non est aliud a sua essentia; cum ergo sua essentia non sit principium suæ operationis, principium non erit, nec per consequens potentia.

SCHOLIUM.

In prima substantia non est potentia, quæ sit principium operationis, sed bene effectus ad extra. Quod bene ostendit esse ad mentem Aristotelis, cujus principium hic est erroneum, nempe motum et tempus esse æterna.

Dicendum, quod sicut *possibile* uno modo opponitur *necessario*, et alio modo *impossibili*, sic potest dici et bene, quod duplex est potentia. Una, quæ est indeterminata ad opposita, hæc est potentia passiva materiæ. Alia potentia determinata est, et hæc est activa. Nunc autem potentiam passivam in substantia prima nullo modo est ponere, sed in ipsa est ponere potentiam activam. Ratio primi est : unumquodque patitur secundum quod imperfectum est et deficiens, sed primæ substantiæ nihil deficit de perfectione; in ipsa ergo non est potentia passiva prima, licet enim eadem potentia præcedat actum simpliciter, tamen actus prior est potentia. Si igitur in substantia quocumque modo esset potentia passiva ipsa per se ad actum non reduceretur, sed per aliquod prius ens actu. Cum ergo substantia prima sit primum inter entia (ut dictum est prius q. 4. hujus,) substantia prima non habet in se potentiam passivam, sed actus ipsius est, et nullo modo potentia. Ratio secundi est : unumquodque agit secundum quod actu est perfectum, sed substantia prima est actus purus et perfectissima substantia; ergo maxime sibi competit agere, sed propter agere dicitur aliquid habere potentiam activam; sibi ergo debetur summe potentia activa.

2. Quare in prima substantia non est potentia passiva? Vide de hac indeterminatione 1. d.7.num.4.

3. Potentia activa indistincta ab operatione, est in prima substantia. Intelligendum tamen est, quod in quibusdam potentia activa differt ab ipso agere, quo enim ignis calefacit est calor, et ipsius est calefacere. Sed in substantia prima non differt potentia ab operatione. Verumtamen quia potentia non solum est principium operationis, sed ipsius effectus; ideo licet in substantia prima non sit aliquod principium suæ operationis, quia sua essentia est sua operatio, differt tamen in ipso esse potentia activa, eo quod principium est principium effectus.

Ad primum. Intellectus divinus intelligit per se alia a se, humanus per se alia a se. Ad primum argumentum dicendum, quod esse intelligens aliud a se per rationem intelligendi aliam a se, est in potentia ad intelligibile, sed sic non intelligit substantia prima, sed intelligit alia a se per se, unde e converso est de intellectu humano et divino; intellectus humanus intelligit se per hoc quod intelligit alia, sed intellectus divinus per se intelligit alia inquantum relata ad ipsum.

Ad secundum. Ad secundum dicendum, quod omne quod est possibile, habet potentiam, non tamen omne possibile habet potentiam ab actu distantem; unde in prima substantia potentia et actus sola ratione differunt.

Ad tertium Quidquid vult Deus, ab æterno voluit. 1. d. 45. Ad tertium dicendum, quod agens per voluntatem vel per motum non agit nisi determinetur, vel per electionem vel per hæresim, id est, judicium aut opinionem, unde si prima causa nunc producat animam, ab æterno fuit determinata per voluntatem ut nunc produceret, sed in æternitate non est prius, nec posterius, quia tota simul est; et licet nunc producat animam quam prius non produxit, ex hoc non sequitur quod in ipsa sit potentia contradictionis

4. Ad arg. primum in oppositum. Ad primum argumentum in oppositum dicendum, quod Philosophus intelligit, quod in substantia prima non est potentia passiva materiæ; quia quod sic est in potentia non est perfecte unum, et si talem potentiam haberet, contingeret ipsum quandoque non esse.

Ad Secundum. Potentia primæ substantiæ est causa effectus, non operationis. Ad aliud dicendum, quod potentia non solum est principium operationis, sed effectus; unde potentia primæ substantiæ attribuitur, non quæ sit principium operationis, sed quæ est principium effectus.

Oportet igitur principium esse tale cujus substantia actus; amplius igitur tales oportet esse substantias sine materia. *Text.* 30.

QUÆSTIO VI.

Utrum in substantia prima sit materia?

S. Thom. *hic lect.* 5. *et* 1.*p.* *q.* 50. *et* 2. *contra gentes a c.* 46. Soncin. *lib.* 4. *Met. q.* 14. Cajet. *de ent. et essentia c.* 2. Suar. *disp.* 30. *sect.* 4. *n.* 8. *et disp.* 35. *sect.* 1. Vide Doct. *quodl.* 5.

1. Primum argum. Videtur quod sic : Quidquid est in effectu, verius est in causa, sed materia est in causatis; ergo verius in causa prima.

Item, prima forma de se infinita est, quod autem terminetur, hoc est quia est in materia; sed substantia prima est individua, et per consequens determinata, ergo erit necessaria per materiam. Secundum.

Item, actus et potentia dividunt unumquodque genus, sed ubi invenitur posterius, ibi invenitur prius, Tertium.

potentia vero posterior est materia : dicit enim Commentator hic in 12. text. 31. quod omnis potentia ad potentiam materiæ reducitur ; cum ergo substantia prima sit potentia (ut jam dictum est quæst. præced.) in substantia prima erit materia.

Oppositum dicit Philosophus, et patet per rationem : omne habens materiam habet magnitudinem, sed substantia prima non habet magnitudinem ; igitur, etc.

SCHOLIUM.

Deum esse sine omni materia probat quatuor pulchris rationibus, omisso ruinoso fundamento Philosophi, nempe quod sequeretur ipsum posse non esse, et consequenter motus et tempus non essent sempiterna. Vide Doctorem de hoc 1. dist. 8. quæst. ubi agit de simplicitate Dei, de qua D. Thomas 1. part. quæst. 3. art. 7. 8. Sed advertit Scotus in tractatu conclusionum Metaphys.concl.23.lib. 12. hanc conclusionem et ejus medium seu rationem non excludere omnem materiam a substantiis spiritualibus, sed solum illam quæ est subjectum generationis et corruptionis, quia ejus ratio æque currit de corporibus cœlestibus, quæ tamen habent materiam, nec possunt non esse secundum ipsam, lib. 7. Text. 20. Ex quo liquet Scotum inclinare in sententiam ponentem materiam in anima et Angelo, quam tenet ut probabilem quæst. 15. de Anima, ubi fusius rem hanc tractavi.

2. Dicendum, quod in substantia prima non est materia, quod patet ex tribus ; unumquodque enim agit per suam formam, in omni genere eo quod habet materiam est aliquid per quod non agit ; cum ergo substantia prima per se agat, et non per partem sui, in prima substantia non est materia.

Item secundo, patet idem, materia non est per se subsistens, quod igitur habet materiam, habet aliquid cum materia, et per consequens est compositum, sed nihil quod est compositum potest esse simpliciter primum; quia *esse* cujuslibet compositi, ex partibus dependet, nec ad actum reducitur, nisi per aliquod prius ens actu. Cum ergo substantia prima nihil sit prius, substantia prima nec est composita, nec per consequens habet materiam. Compositum non potest esse per se primum.

Item, materia prima vel est potentia passiva, vel in potentia, sed substantia prima non est potentia passiva ; igitur nec materia.

Ad primum dicendum, quod quidquid est in causatis, est in causa, sed eminentiori modo ; non enim quidquid est in causato formaliter, est in causa formaliter, Sol enim non est calidus formaliter, etsi sit causa caloris. Unde materia est in substantia prima non realiter secundum *esse*, et modum, quo est in causatis, sed solum in virtute, eo quod per influentiam ejus materia sumatur in *esse*. 3. Ad primum. Quod est in causato, et in causa aliquo modo. Quomodo materia est in substantia prima ?

Ad secundum dicendum, quod licet substantia sit individua, tamen non est per materiam, sed per se individua est, et determinata est sua substantia et indeterminata ; determinata quia sibi propria ; indeterminata, quia infinita, quia ad infinita se extendit. Ad secundum. Est determinata et indeterminata.

Ad tertium dicendum, quod non omnis potentia reducitur ad potentiam materiæ, quia non potentia activa, nec omnis potentia passiva, quia potentia materiæ non est prima potentia passiva ; prima enim potentia passiva est potentia ad *esse*, nam potentia passiva in materia habet reduci ad potentiam Ad tertium. Quæ est prima potentia passiva ?

passivam adesse, ut dictum est, quia licet potentia passiva non fuerit in substantia prima, potentia tamen activa est in ipsa. Unde quando Commentator dicit, quod omnis potentia passiva habet reduci ad potentiam materiæ, debet intelligi de potentia passiva in istis inferioribus.

Igitur aliquid est quod non motum movet sempiternum, et substantia, actu ens. *Text.* 35.

QUÆSTIO VII.

Utrum prima substantia sit omnino immobilis?

August. 10. *super Genes. ad litter. c.* 25. *et* 6. *d. Trinit. c.* 7. Ansel. *in monologio c.* 24. Hugo Victor *de sacram. part.* 1. *lib.* 1. *c.* 13. S. Thom. *hic. lect.* 6. *et contra gentes*, *c.* 23. Fland. *hic quæst.* 6. *art.* 4. Suarez, *disp.* 30. *sect.* 8. Conimbr. *lib.* 8. *Phys. c.* 4. *quæst.* 1. Fons. *hic in Exposit. cap.* 7. *in principio.* Vide Doct. 1. *dist.* 8. *quæst.* 4.

1. Primum argumentum. Videtur quod non : Quod movet seipsum, non est omnino immobile, sed substantia prima hujusmodi est ; igitur, etc. Probatio minoris : intellectus movetur ab intelligibili, et appetitus ab appetibili, sed substantia prima intelligit se et amat se ; ergo movetur a seipsa.

Secundum. Item omne quod est tale per participationem, reducitur ad tale per essentiam, sed omne mobile hîc inferius recipit ab alio motum ; habet ergo reduci ad aliquid quod movetur a seipso, sed omnia habent reduci ad primum ; ergo principium est aliquo modo mobile.

Tertium. Item, elongari et approximari sunt proprietates mobilis ; sed substantia prima elongatur et approximatur ipsis inferioribus, nam felici homini substantia prima est propinquior quam eidem vel alii misero.

Oppositum : omne quod movetur est corpus, substantia prima non est corpus ; igitur, etc.

SCHOLIUM

Substantia prima seu Deus, est movens immobile, quia actus purus nullo modo est in potentia, unde in ordine moventium et mobilium, ex 7. Phys. Text. et lib. 8. Text. 34 est dare infimum, quod solum est motum, et medium, quod movet et movetur, et summum quod solum movet. Quod ait nihil primo seipsum movere, explicat bene 2. dist. 3. quæst. 10. ad 2.

Dicendum, quod substantia prima est omnino immobilis. Cujus ratio est : omne quod movetur inquantum hujusmodi in potentia est, et quod movet inquantum hujusmodi, actu est. Nunc autem impossibile est quod unum et idem, secundum quod idem, in potentia sit et actu; si ergo substantia prima esset mobilis in potentia, esset ad aliquid secundum quod non esset actu, sed nihil tale per se vadit ad actum ; foret ergo necessario ponere aliquod movens prius substantia prima ; sed hoc est impossibile, igitur, etc. 2. Substantiam primam repugnat moveri.

Patet : omne quod movetur per motum attingit quod prius non habuit, sed substantia prima nulla perfectione caret ; impossibile est ergo quod moveatur.

Præterea, quod movetur secundum aliquid movetur, et per consequens est compositum, substantia prima non est composita, igitur, etc.

Posset tamen distingui quodd uplex est motus, scilicet actus entis imperfectus , quia in potentia.

Alio modo motus potest dicere quamcumque operationem, et sic dicit Aristoteles 3. de Anima, t. 2. quod intelligere et sentire sunt motus. Motus primo modo, non est in substantia prima, sed secundo modo, quia substantia prima intelligit et amat se, et propter diversitatem ipsius motus, diversitas fuit inter Aristotelem et Platonem. Aristoteles enim loquens de primo modo dicto motu, ostendit quod nihil movet seipsum primo, quia omne sic mobile est corporeorum, et nullum corporeorum potest se convertere supra se totum primo. Unde 8. Physicor. text. 17. ostendit Philosophus, quod nihil moveat se, nisi partes habeat, quarum una movet, et alia movetur. Plato vero loquens de motu secundo modo reduxit omne mobile ad primum seipsum movens; et ipse ponit ubstantiam mobilem primum seipsum moventem, quia seipsum intelligit, et incorporeum nihil prohibet se supra se convertere totaliter, cum non habeat partem. Unde accipiendo primo modo, dicendum quod substantia prima est omnino immobilis, sed secundo modo potest dici quod est mobilis.

Nihil movet se primo. Scot.2.d.2. q.10.art.2.

4. Ad primum. Quomodo est mobilis prima substantia?

Ad primum argumentum dicendum, quod intellectus non movetur ab intelligibili, motu proprie dicto, quem siquidem motum Philosophus ablegat a substantia prima, sed movetur motu improprie dicto, et sic non loquitur hîc Philosophus.

Ad secundum. Per participationem tale non reducitur ad per se tale eodem modo.

Ad secundum dicendum, quod non omne quod est tale per participationem oportet reduci ad aliquid, quod est tale per essentiam, secundum eumdem modum; imo illud quod est mobile per participationem secundum motum proprie dictum, reducitur ad mobile per essentiam secundum motum improprie acceptum, isti tamen motus non sunt ejusdem rationis.

Ad tertium. An prima substantia approximatur alicui?

Ad tertium dicendum, quod substantia prima non dicitur approximari vel elongari nisi secundum similitudinem, sicut Sol dicitur approximari alicui, eo quod radius attingit ipsum, et e converso elongari. Sic est de substantia prima, dicitur approximari vel elongari per hoc, quod aliquid magis vel minus participat influentiam ejus, sed hoc bene potest contingere absque sua mobilitate.

Movet autem sicut appetibile et intelligibile, hæc enim sola movent non motum. *Text.* 36.

QUÆSTIO VIII.

Utrum primum movens moveat per modum appetibilis sive finis?

Aphrod. *in hunc locum n.* 24. S. Thom. *lect.* 7. *et* 3. *contra gentes*, *c.* 17. *et* 18. Flandr. *hic q.* 6. *art.* 1. Ant. Andr. 12. *Metaph. q.* 3. *in corpore.* Suar. *disp.* 24. *sect.* 1. Fonsec. 12. *Met. in exp. c.* 7.

1. Primum argum.

Videtur quod non: in separatis et immobilibus non est finis; sed si primum movens immobile et separatum moveretur ut finis, in separatis esset finis.

Secundum.

Item, finis licet sit primum in intentione, ultimum tamen est in *esse*, finis enim est terminus motus; si ergo primum movens moveret ut finis, ante completionem motus

esse non haberet, hoc autem est impossibile; igitur, etc.

Tertium. Item, si primum movens moveret ut finis, tunc movens effective aut contingens haberet finem aut non? si non, est imperfectum movens; si sic tunc frustra movetur, quia habitibus præsentibus in materia cessat motus, 2. de Generatione, text. 68.

Quartum. Item, primum mobile movetur ex necessitate, non necessitate violenta, nec absoluta, sed necessitate propter bene, sed primo moventi nihil accrescit melius per motum cœli, sed solum istis inferioribus; ergo generatio et corruptio sunt fines motus sive primi mobilis, et non primum movens.

Oppositum dicit hîc Philosophus.

SCHOLIUM.

Movens immotum seu Deus, movet ut appetibilis et finis, cujus motus non est naturalis, nec violentus, sed voluntarius. Rem pulcherrime explicat. Vide eum 4. dist. 49. q. 10. ubi tractat illam quæstionem: *An homo vult omnia propter ultimum finem?*

2. Motus violentus, naturalis, voluntarius. Dicendum, quod primum movens movet ut appetibile et finis, cujus declaratio est triplex, est motus scilicet, violentus, naturalis, et voluntarius. Sed motus primus non est violentus; tum quia violentum est quid privativum, et privatio præsupponit habitum, et per consequens motu primo esset motus prior; tum quia nullum violentum est sempiternum, 1. de Cœlo et Mundo, t. 13. tum quia motus violentus non est uniformis, per Aristotelem 2. Cœli et mundi, text. 35. Sed intendit vel in fine, vel in medio.

Item, motus primus non est proprie naturalis, quia motus naturalis est approximare ab aliqua dispositione naturali ad naturalem, ad quam cum est perventum, cessat motus. Sed talis non est motus cœli.

Præterea, in motu naturali movens necessario movetur; movens enim gravium est generans vel solvens prohibens, quorum utrumque mobile est. Sed primum movens immobile est; ergo non movet naturaliter, nec violenter; ergo voluntarie. Sed in motu voluntario tria sunt, aliquid est motum, non movens; aliquid est movens, non motum; et aliquid movens et motum. Motum non movens, est ipse appetens vel volens; movens non motum, est ipsum appetibile; movens et motum, est ipse appetitus, qui movetur ab appetibili, et movet illud, cujus est. Cum ergo primum movens sit movens, non motum, necessario movet per modum appetibilis, sed appetibile non movetur nisi prius apprehensum, bonum enim cognitum appetitum movet; primum ergo movens movet ut appetibile et intelligibile. Movens enim proximum ipsius cœli intelligit primum movens, et appetit assimilari ei in causando, et explicare virtutem ejus in hæc inferiora; et ideo continue movet propter ipsum primum movens, sicut nos movemur propter aliquid appetibile consequendum. 3. Motum non movens, motum movens, et movens non motum. 4. Intelligentia movet cœlum propter Deum.

Ad primum argumentum dicendum, quod duplex est finis; aliquis enim finis præexistit motui, ut si dicatur quod finis est medium respectu motus gra-

Duplex finis.

vium. Alius est finis acquisitus per motum, sicut esse deorsum acquiritur per motum gravis, et sanitas acquiritur per operationem medicinæ. Finis primo modo dictus nihil prohibet esse in separatis et immobilibus, sed finis secundo modo dictus non est in eis; nihil enim prohibet aliquid moveri, ut participet aliquo immobili et separato, immobile autem et separatum non habebit esse per motum.

Quis finis est in substantia separata.

Ad secundum.

Per idem ad aliud dicendum, quod secundo modo dictus finis est ultimum in *esse*, et primum in intentione; finem tamen primo dictum nihil prohibet esse primum in *esse* sicut in intentione. Vel potest dici, quod duplex est finis, scilicet proximus et remotus; finis proximus est ultimus in *esse*, sed remotus potest esse primum in *esse* et in intentione.

Finis remotus et primum in esse et intentione.

5. Ad tertium

Agens propter finem conservandum non cessat habito fine.

Ad tertium dicendum, quod aliquid movetur propter finem dupliciter, vel propter ipsum habendum, vel propter habitum conservandum. Illud quod movetur gratia alicujus habendi, ipso acquisito desistit moveri, sicut ædificator cessat ab ædificando facta domo, sed illud quod movetur propter habitum conservandum, non desistit a moveri habito acquisito. Nunc autem movens effective cœlum non propter aliquid habendum movet quod prius non habuit, sed movet propter habitum conservandum, et ideo ut continue habitum conservet continue movet. Unde ad formam argumenti, cum quæritur utrum attingat ipsum vel non, dicendum quod attingit ipsum movens primum, tamen non cessat, quia non solum movet propter ipsum habendum, sed propter habitum conservandum.

Ad quartum

Ad ultimum dicendum, quod motus cœli est ex necessitate, illa tamen necessitas non est violenta, quia nihil est ibi contra naturam; nec absoluta, quia tunc moveretur cœlum per seipsum et in potestate sua, et per consequens haberet movere et non movere; sed ista necessitas est propter bene esse, quia non moveretur continue cœlum, nisi salvaretur ordo universi. Unde motus cœli non est propter generationem et corruptionem, ut finem intentum, quia tunc finis non esset melior his quæ sunt ad finem, sed propter ordinem totius universi, et ut manifestaretur virtus ipsius primi. Et cum dicitur, quod primo nihil accrescit melius, dicendum quod verum est, quia nullum ei bonum accrescit, quod sit alterum a se, sua tamen virtus explicatur per motum cœli.

Quomodo Deo nil accrescit.

At vero et bonum et propter ipsum eligibile in eadem *coelementatione*, et optimum semper. *Text.* 37.

QUÆSTIO IX.

Utrum idem sit primum movens, primum appetibile, et primum intelligibile?

Vide auctores citatos *quæst. antecedenti.*

1. Primum argumentum.

Videtur quod non: effectus et finis non coincidunt in idem numero, licet forma et finis quandoque, sed primum movens est effectus, et primum appetibile est finis.

Secund

Item, primum movens est hoc aliquid per se existens, sed primum intelligibile est universale; ergo

non sunt idem primum movens et primum intelligibile.

um. Item, intelligibile inquantum tale est in re extra; ergo non sunt idem.

Oppositum dicit Philosophus.

SCHOLIUM.

Primum movens et ultimus finis seu primum appetibile, ac primum intelligibile sunt unum et idem numero. Optime probat ad mentem Philosophi. Sed rem hanc fuse tractat, 1. disp. 2. q. 2. art. 3. n. 19 ubi probat primum efficiens, primum finem, et primum eminens, esse idem numero, et de 1. princ. c. 3. con. 15.

Dicendum, quod primum movens et primum appetibile coincidunt in idem numero. Primum enim movens est substantia, quia accidenti non debetur ratio movendi, nisi virtute substantiæ. Primum etiam movens est substantia simplex, nam si esset composita mobilis esset substantia prima. Est etiam purus actus, nam si esset sola potentia non moveret, sicut nec materia, sed si esset in potentia non excluderetur a motu totaliter. Primum ergo movens est substantia simplex et actus. Sed in eodem coincidunt et primum intelligibile. Accidentia enim non intelliguntur nisi per substantiam, et inter substantias, substantia simplex est primum intelligibile; intellectus enim compositi dependet ex intellectu simplicium, et inter simplices actus prior est potentia, quia potentia non intelligitur, nisi per compositionem ad actum primum; igitur intellectus est substantia simplex et actus.

(num ns est antia ex et us.)

Præterea, appetibile habet rationem perfectionis, unumquodque enim appetibile est secundum quod perfectum est. Sed inter entia major est perfectio substantiæ quam potentiæ, et ita patet, quod substantia simplex est actus primum movens, primum intelligibile, primum appetibile.

(etibile et ra- ... tionem perfecti.)

3. Ad primum. An finis et efficiens coincidunt in idem?

Ad primum argumentum dicendum, quod aliquis est finis, qui habet aliud esse in se, et aliter in intentione; sicut sanitas aliud habet esse in intentione medici, et aliud in materia, et talis finis non coincidit in idem numero cum efficiente, Unde Commentator dicit hîc, quod si balneum haberet *esse* extra animam, finis et effectus in idem numero coinciderent. Sed primum movens non habet esse in materia, et ideo bene potest esse efficiens primum et primum appetibile.

Ad secundum.

Ad secundum dicendum, quod primum intelligibile non est universale secundum prædicationem, nisi per respectum ad intellectum nostrum. Similiter primum intelligibile est, quod est a materia maxime separabile, tale est substantia prima, quæ non solum separatur a materia secundum rationem, ut universalia et Mathematica; sed separatur a materia signata et communi, secundum rationem et secundum *esse*. Unde singulare inquantum singulare non repræsentat intellectum, sed singulare inquantum immateriale.

Ad tertium Primum intelligibile et primum appetibile sunt idem numero.

Ad tertium dicendum, quod primum intelligibile et primum appetibile sunt idem realiter; solum vero ratione differunt, quia intelligibile dicitur, eo quod ratio

ejus habet esse in intellectu et in quod primo tendit appetitus; et propter istam diversitatem rationis dicit Philosophus, quod primum intelligibile est optimum vel proportionabile omni.

Quoniam et delectatio actus hujus, et propter hoc vigilatio sensus, et intelligibilia, et delectabilissimum. Species vero et memoriæ propter hoc. *Text.* 39.

QUÆSTIO X.

Utrum intelligere primi sit summa delectatio?

Aphrod. *hic. n.* 36. S. Thom. *lect.* 8. *et* 1. *part. q.* 18. Gabr. 1. *dist.* 35. *q.* 1. Aureol. *ibid.* Albert. Magn. 11. *Metaph. tract.* 2. *c.* 11. Fland. 12. *Metaph. q.* 6. *art.* 4. Ant. Andr. *ibid. q.* 4. *concl.* 1. Suarez *disp.* 30. *sect.* 14. *n.* 9. Fonseca citat. *q. antecedenti.*

1. Primum argum. Videtur quod non: nam in *intelligere* nostro non est summa delectatio, quia si sic, quilibet maxime quæret intelligere, et per consequens scientias intelligibiles; ergo in intellectu primi non potest includi summa delectatio.

Secundum. Item, delectatio est quædam passio diversa ab ipso *intelligere;* si igitur in intellectu primi esset delectatio, in ipso esset aliqua compositio, hoc autem falsum est.

Tertium. Item, quæ differunt genere, non sunt comparabilia, sed primum principium non est in genere cum aliis; igitur in ipso non potest poni sua delectatio.

Oppositum dicit Philosophus, quod in primo intelligibili est summa delectatio.

SCHOLIUM.

Intelligere Dei est summa delectatio. Probat bene, propriis et rationibus Philosophi Delectatio nostra (ut hîc ait) est passio, quia posita conjunctione convenientis seu delectabilis non est in manu voluntatis eum impedire. Est tamen revera qualitas. De quo bene Doctor 3. dist. 15. § *Aliter potest dici* n. 3. a quo causetur, cum non sit actus elicitus voluntatis. Vide ibi § *Ulterius de tristitia,* num. 12.

Ratio est: delectatio provenit ex conjunctione convenientis cum convenienti, sed propria operatio uniuscujusque sibi est conveniens; igitur unumquodque delectatur in propria operatione; sed *intelligere* est operatio non transiens in extrinsecum, sed movens intelligibile; ergo maxima est delectatio circa *intelligere.* Sed nunc est ita, quod circa *sentire* in actu major est delectatio quam circa *sentire* in potentia, major est enim delectatio circa vigiliam quam circa somnum; et sensus actu comparatur ad sensum in potentia, sicut vigilia ad somnum. Quanto igitur intellectus eminentior est quam sensus, tanto delectatio circa intellectum major est, quam circa sensum. Et ideo dicit Philosophus, quod delectatio in speculativis scientiis affert mirabiles speculationes et sinceras. 2 Unde delec

Præterea, delectationi sensus contrariatur aliquid, quia sicut aliquid delectat sensum, sic aliquid corrumpit ipsum, puta quod est corruptivum ejus; sed nihil est corruptivum intellectus, et ideo nihil potest contristare ipsum tanquam contrarium ejus. Delectatio ergo tanto est major in intellectu, quanto intelligibile certius est, et cum majori certitudine apprehenditur; magis enim nos quærimus delectationem alicujus immateria- 3 Delec intell longe jor q sens

lis, etsi cognitionem probabilem habeamus, quam cognitionem multorum variabilium. Aliqua etiam maxime delectantur in Mathematicis, eo quod sunt in proprio gradu certitudinis ; sed primum principium intelligit seipsum et cum certitudine, et ita intelligibile eminentissimum ; intelligentia igitur ejus est summa delectatio. Unde Philosophus dicit, quod in primo intelligente et appetente semper est talis delectatio, qualis est in nobis movente tempore. Sed illa delectatio est in ipso, eo quod attingit ipsum primum, et unumquodque per illud. Unde magis est delectatio in intellectu primi, et semper ita se habet, quia immaterialis est ejus natura.

4. Ad primum dicendum, quod in *intelligere* necessario maxima cadit delectatio, et ideo omnes homines desiderant scire; multi tamen scientiæ studium non attendunt, eo quod percipiunt solum delectationes sensibiles, et propter multas alias causas, sicut dictum fuit in principio Metaph. q. 2.

Ad [secu]ndum, [del]ectatio [in nos]tra est [p]assio. Ad secundum dicendum, quod delectatio in nobis est quædam passio conveniens intelligere, sed in primo principio non est aliud delectatio ab ipso intelligere.

[T]ertium. Ad tertium dicendum, quod ista quæ sunt in diversis generibus non sunt comparabilia; sed primum principium non est in aliquo genere, imo prius est quocumque genere; et ideo comparari potest, vel ut e contra dicatur aliud comparatum ad ipsum, quia aliquam rationem habent ad ipsum.

Ex tali igitur principio dependet cœlum et natura. *Text.* 38.

QUÆSTIO XI.

Utrum a principio primo dependeat cœlum et tota natura tanquam ab efficiente?

Aug. 11. *de Civit. c.* 4. Chrysost. *hom.* 4. *in Genes.* Damasc. *lib.* 1. *de fide, cap.* 3. S. Thom. *hic lect.* 8. *et* 1. *contra gentes, c.* 13. Aphrod. *n.* 39. Ant. Andr. 12. *Metaph. quæst.* 5. Fons. 12. *Metaph. cap.* 7. Suar. *disp.* 29. *sect.* 2. *num.* 7.

Et videtur quod non : Quod enim non potest non esse, non dependet ab alio, talia sunt multa, ut necessaria, et cœlum et natura; igitur a primo principio non dependent. 1. Primum argum.

Item, quorum est aliqua causa in eis potest fieri demonstratio per istam causam, sed in manifestis non est demonstratio per causam istam efficientem ; ergo Mathematica non dependet a primo principio, igitur, etc. Secundum.

Item, si cœlum dependeret a primo principio, hoc non esset nisi quia per suam actionem aliquid induceret in ipsum cœlum, sed hoc non videtur verum, quia illud inductum non est esse, quia cœlum prius habuit *esse*, nec est aliquid superadditum *esse ;* nam sic vel principium primum non continue illud influeret; vel si sic, ipsum cœlum infinita superaddita reciperet. Tertium.

Oppositum dicit Philosophus.

SCHOLIUM.

Cœlum et reliqua omnia dependent a Deo ut a fine et efficiente. Probat optimis rationibus. Vide ipsum 1. dist. 8. q. 5. § *De intentione*, n. 8. et § *Contra illam*, n. 6. ubi adversus Henricum ostendit de mente

Philosophi aliqua esse necessaria et a Deo causata. Et de 1. princip. cap.3. concl. 6. et 8.

2. Dicendum, quod ipsum cœlum in tota natura a principio primo dependet, et quantum ad substantiam, et quantum ad motum, et quantum ad durationem utriusque.

Ens per participationem dependet ab ente per essentiam.

Hujus ratio est, illud quod per participationem est, dependet ab eo quod est per essentiam; sed omne quod est citra primum participat *esse*, ut patet in 10. q. 2. sed ipsum primum est sua essentia; igitur, etc. Assumptum patet ex 3. t. 3. quia omne cujus *esse* diversum est a sua essentia, habet *esse* causatum, sed omne causatum, vel causatur ab alio, ut caliditas aquæ ab igne, vel ex principiis essentialibus subjecti, ut risibile ex principiis hominis; sed *esse* primi principii non potest esse causatum ab alio, quia aliquid esset prius eo, nec potest esse causatum ex principiis intrinsecis, quia nihil est causa sufficiens sui *esse;* vel si hoc aliquid esset causatum in eo, per consequens non esset principium simpliciter primum.

Secundo, *esse* quædam actualitas est, et ideo quod diversum est ab essentia, comparatur ad ipsum, sicut actus ad potentiam. Sed ostensum est prius, q. 5. quod in primo principio non est potentia passiva; ergo in eo non est diversum esse ab essentia; ergo quod habet aliquid et non est illud, participat ipsum, ut quod habet ignem et non est ignis, participat ipsum, hoc est talium, quia sic est ponere aliquid prius quo participaret *esse*. Si ergo primum principium sit per se subsistens, et est suum *esse* et *esse* subsistens; sed omne quod per participationem est, ab eo dependet quod est per essentiam, sicut quod participat album, non potest esse album, non existente albedine; igitur, etc.

Item, omnis defectus dependet ex causa, secundum quod ejus est causa; sed aliquid causa dicitur alicujus secundum *fieri*, ut ædificator domus, aut secundum *esse*, sicut forma et materia ejus; et sicut subtracta causa in fieri res non amplius est in *fieri*, sic subtracta causa ipsius, res non habet amplius *esse*. Sed primum principium non solum est causa istorum inferiorum, sed est causa secunda. Dicit enim Aristoteles in 2. hujus, text. 4. quod sicut primum calidum est causa omnium calidorum, sic primum verum est causa omnium verorum. Sed primum verum est causa omnium, quæ sunt vera, et eadem est dispositio rei in veritate et entitate; ergo primum *esse* est causa omnibus aliis, quod *esse* habeant. Sicut igitur illuminatio medii dependet a Sole, eo quod Sol non solum est causa fiendi lumen in medio, sed etiam essendi; sic cœlum et tota natura a primo principio dependet, eo quod est principium essendi unumquodque. 3.

3. Causa. a in fieri alia in facto ess

Primum verum causa omnium verorum.

Ad primum dicendum, quod nihil prohibet illud, quod non potest non esse ex alio dependere, sicut conclusiones in demonstratione non possunt non esse, cum sint necessariæ, et tamen dependent ex principiis. Aliquid enim non dicitur ex alio dependere, quia potest non esse, sed quia si aliud non esset, ipsum non esset, ut si influentia 4.

4. Ad primum

Aliquod necessarium potest esse ab alio.

primi subtraheretur, cœlum deficeret. Unde non potest dici quod cœlum non potest non esse, nisi supponendo influxum primi, sicut nec potest dici quod medium est illuminatum, nisi præsupponendo influxum Solis.

Ad secundum. Mathematicus non demonstrat per causam efficientem. Ad secundum dicendum, quod unumquodque inquantum habet *esse*, a primo principio dependet. Unde Mathematica secundum quod habent *esse*, dependent a primo principio, sicut a causa efficiente. Sed quod esse habent a causa efficiente non cadunt sub considerationem Mathematici, et ideo per eam efficientem non demonstrat Mathematicus.

Ad tertium. Ad tertium dicendum, quod primum principium influit in cœlum non semper novum *esse*, sed continuat primum influxum, et hoc absque motu et tempore, et ideo non erunt infinita superaddita in cœlo.

Quicumque autem putant, ut Pythagorici et Leucippus optimum et nobilissimum non in principio esse. *Text.* 40.

QUÆSTIO XII.

Utrum primum principium sit perfectum?

Clemens Alexandrinus *lib.* 1. *Pædagogi cap.* 9. Cyrillus *lib.* 1. *contra Julianum, sub finem.* S. Thom. *lect.* 8. *et* 1. *part. quæst.* 4. *art.* 2. Aphrodis. *hic num.* 28. Suarez *disp.* 30. *sect.* 1. Fonseca citat. *quæst. antecedenti.*

1. Primum argumentum. Videtur quod non : Quod non est factum, non est perfectum, sed primum principium non est factum ; ergo nec perfectum.

Secundum. Item, principia rerum apud nos sunt imperfecta, ut semina plantarum et animalium, sed in cognitionem separatorum non deveniemus, nisi per cognitionem sensibilium ; igitur videtur, quod primum principium sit imperfectum.

Item, illud est imperfectius, quod additiones plurium potest recipere, sed *esse* plurimas additiones recipit ; ergo cum primum principium sit esse (ut jam dictum est) primum principium erit imperfectum. Tertium.

Oppositum : illud est perfectum cui nihil deest, perfectius universo est primum principium per Aristotelem in 5. text. 21. igitur, etc.

SCHOLIUM.

Primum principium est perfectum, quia actus purus et sua essentia. Vide 5. hujus, cap. 15. de perfecto, et Scotum in hunc textum.

Dicendum est, quod antiqui, ut Leucippus et Pythagorici non attribuunt primo principio *esse* perfectum. Cujus ratio est, quia ipsi considerant principium naturale; materia in potentia est primum principium naturale et maxime in potentia, et per consequens est imperfectum. Sed primum principium non est materiale, sed efficiens, sed efficiens est in actu, et materia in potentia ; primum autem efficiens est maxime actu, et tale est maxime perfectum, primum igitur est perfectum. 2. Primum principium est immateriale.

Præterea, omnis perfectio, est perfectio essendi, sed primum est causa ipsius *esse*; ergo includit in se omne perfectum. Unde Commentator dicit in 5. text. 22. quod primo principio non deest aliqua nobilitas, quæ in entibus reperitur, et illud est perfectum cui nihil deest. 3. Ad primum.

Ad primum dicendum, quod de primo principio proprie non potest dici quod est perfectum, aut quod est factum per similitudinem. Tunc enim res est perfecta, cum de potentia reducitur ad actum, qualitercumque res habet actum, dicimus eam esse perfectam, et quia primum principium est actus purus, ideo est perfectum.

Ad secundum. Semina non sunt prima principia.

Ad secundum dicendum, quod semina non sunt prima principia, semen enim dependet ex aliquo priori perfecto, ut ex animali aliquo deciditur. Unde cum semina non sint prima principia naturalia, non est mirum, si non sunt perfecta; sed primum principium est efficiens, nec eo est aliquid prius, igitur, etc.

Ad tertium.

Ad tertium dicendum, quod *esse* proprie non recipit additionem, sed magis aliqua recipiunt *esse*. Unde unumquodque est ens, secundum quod habet *esse*, et ideo *esse* habet magis rationem recepti, quam recipientis; unde *esse* primum est perfectissimum.

Movet enim per infinitum tempus, et non habet potentiam infinitam, finitum. *text.* 41.

QUÆSTIO XIII.

Utrum primum principium sit virtus infinita?

Aphr. citat. *q. anteced.* S. Thom. *lect.* 8. *et* 1. *contra gentes, c.* 20. Greg. *in* 1. *dist.* 42. *q.* 3. *art.* 1. Marsil. *ibi. art.* 2. Occham *quodl.* 3. *q.* 1. *et quodl.* 7. *q.* 22. *et* 23. Fland. *hic q.* 7. *art.* 5. Suar. *disp.* 30. *sect.* 2. *n.* 3. Fons. *lib.* 12. *Metaph. cap.* 7. Vide Doctorem *in* 1. *dist.* 2. *quæst.* 2. *et quodl.* 7.

1. Primum argum.

Videtur quod non : Infinitum est imperfectum, virtus primi non est imperfecta; ergo nec infinita.

Secundu[m]

Item, potentia et virtus manifestantur per effectum; sed nullus effectus primi est infinitas; ergo virtus primi non est infinita.

Tertiu[m]

Item, si virtus alicujus corporis esset infinita, moveretur in non tempore per Philosophum 8. Physicor, text. 41. ergo pari ratione si virtus primi esset infinita, moveretur in non tempore; consequens est falsum, igitur et illud ex quo sequitur.

Oppositum dicit Philosophus, text. 79. Ratio etiam Philosophi, quia movet infinito tempore; ergo virtus ejus est infinita.

SCHOLIUM.

Deus habet potentiam infinitam, sed ratio Aristotelis ad hoc nempe, quia movet in tempore infinito, falsa est et erronea. Vide Doctorem de hoc 1. dist. 2. quæst. 2. § *Primam viam*, n. 25. et in hunc textum ad 3. explicat id Aristotelis 8. Physic. Virtus infinita si esset, moveret in non tempore. De quo agit 1. dist. 2. quæst. 2. ad ult.

2. Omne qu[od] finitur, finitur p[er] materia[m] vel forma[m]

Dicendum, quod virtus primi est infinita, cujus ratio est : illud est infinitum, quod non est finitum; sed aliquid finitur dupliciter, aut per formam, aut per materiam. Illud quod de se est finitum et finitur per formam, illud est imperfectum, quia finiri per formam, est per formam perfici. Sed finiri per materiam est amplitudinem alicujus in minus trahi, ideo quod non est finitum per materiam, illud est perfectum, et ideo infinitum materiæ est imperfectum, sed infinitum formæ est perfectum. Nunc autem primum principium est maxime separatum a materia; ergo sua essentia maxime formata est infinita. Sed quanto aliquid perfectius ha-

bet formam secundum quam agit, tanto perfectius agit et perfectiorem habet potentiam agendi, sicut quanto aliquid calidius est, tanto habet virtutem perfectiorem calefaciendi; unde si aliquis haberet calorem infinitum, haberet virtutem infinitam calefaciendi. Sed essentia primi est infinita; ergo virtus ejus erit infinita; non tamen privative, quia sic infinitum non convenit æternitati, sed negative, quia non limitatur ejus potentia ad aliquem effectum, ut probat Philosophus 8. Physicor. text. 78. et hîc similiter supponit virtutem ejus infinitam, eo quod movet tempore infinito, Nec tamen ex hoc sequitur, quod virtus Solis sit infinita, etsi moveat hæc inferiora tempore infinito quia non movet Sol nisi motus, unde motus Solis per tempus infinitum arguit virtutem primi moventis infinitam. Unde illud, quod movere potest tempore infinito, ad hoc quod aliquid recipiat ab alio, virtutem infinitam habet, tale nihil est circa principium.

[...]d sit [...]sse [...]vative [...]itum. [...]le 2. [...]s q. 6. [...] 2.

3. Ad [...]mum. [...]initum [...]uanti- [...]imper- [...]tum.

Ad primum dicendum, quod infinitum in quantitate et ex parte materiæ est imperfectum. Cujus signum est, quod figura, quæ est terminus quantitatis, quædam forma est et perfectio est, et ideo quantitas carens termino imperfecta est, sed infinitas ex parte formæ perfecta est.

[...]d [...]ndum. [...]vocum [...]s agit [...]ndum [...]m po- [...]tiam.

Ad secundum dicendum, quod agens univocum agit secundum totam suam potentiam, homo enim non potest plus facere quam hominem generare. Unde tota virtus agentis univoci in effectu manifestatur, sed agens æquivocum non agit secundum totam virtutem. Tota enim virtus Solis non manifestatur in generatione animalis generati per putrefactionem; sed ipsum principium est agens æquivocum, quia cum natura non convenit, nec in genere, nec in specie, ideo licet nullus effectus sit infinitus, ex hoc tamen non sequitur quod omnis virtus sit finita.

4. Ad tertium.

Ad tertium dicendum, quod si virtus infinita esset in magnitudine, moveret in non tempore, ut dicit Philosophus, hoc tamen non sequitur de virtute incorporea. Hujus ratio est, quia corpus est agens per naturam; et ideo si aliquod corpus haberet virtutem infinitam, secundum rationem illius virtutis ageret. Sed corpus est receptivum alicujus effectus secundum determinationem agentis; modo est ita, quod virtus infinita movet in tempore, et infiniti ad finitum nulla est comparatio nec proportio; ergo si virtus infinita corporea moveret in aliquo, quod non esset proportionabile tempori, tale autem est operans in continenti, sed virtus incorporea non agit ex necessitate naturæ. Unde agens voluntarium non agit quantum vult, sed agit secundum possibilitatem materiæ; ædificator enim non facit domum quantam vult, sed secundum possibilitatem materiæ. Nunc autem primum principium movet voluntarie, et omne quod movetur, est corpus, unde motum influit secundum possibilitatem corporis: sed impossibile est, quod corpus in continenti sit hîc et ibi, et ideo non movet in continenti; unde ratio

Vide Scot. 1. d. 2. q. 2. ad 3. n. 36.

solum concludit de virtute infinita in magnitudine.

Ostensum est autem, et non contingit habere hanc substantiam magnitudinem nullam. *Text.* 41.

QUÆSTIO XIV.

Utrum primum principium habeat magnitudinem?

Arist. 8. *Phys. text.* 79. Justinus *dialogo cum Tryphone.* Cyrillus *lib.* 1. *contra Julianum sub finem.* August. *de hæres. num.* 50. *et* 86. S. Thom. *citat. quæst. antecedenti et* 8. *Phys. text.* 79. *et* 1. *part. quæst.* 25. *art.* 2. *ad* 3. Flandria *hic quæst.* 6. *art.* 7. Suarez *disp.* 30. *sect.* 4. Conimbr. 8. *Phys. cap.* 6. *quæst.* 1.

1. Primum argumentum. Et videtur quod sic : situs debetur corpori et nulli alii, sed situs debetur primo principio; dicitur enim 8. Physic. text. 84. quod movens cœlum est in circumferentia; igitur est corpus.

Secundum. Item, animal non est sine corpore, sed primum principium est animal sempiternum, ut dicitur hîc in littera; igitur habet corpus.

Tertium. Item, finitum et infinitum quantitati conveniunt, sed primum principium habet infinitam virtutem; igitur et quantitatem habet.

Oppositum dicit Philosophus, et arguit per rationem sic : omnis magnitudo aut est finita, aut infinita; sed primum principium non habet magnitudinem infinitam, quia tale non est; nec habet magnitudinem finitam, quia virtus ejus est infinita, sed in magnitudine infinita non est virtus infinita.

SCHOLIUM.

In Deo nulla est magnitudo, quia finita esse nequit in Deo, et infinitam dari repugnat. Secundo quia esset in potentia. Tertio quia nullum corpus est perfectissimum. Vide Scotum in hunc textum, et 8. Physic. text. 87.

Dicendum, quod primum principium non habet magnitudinem, quia nulla magnitudo movet non mota; sed primum principium movet non motum ut dictum est prius, supra q. 9. Magni[tudo non] movet [non mo]ta

Item, in omni magnitudine est aliqua potentia, quia divisibile est in infinitum, et ibi sunt partes in potentia; sed in primo principio non est potentia, sed actus primus; igitur, etc.

Item, primum principium est perfectissimum; sed nulla magnitudo est perfectissima, quia omnis magnitudo est corpus, et aut vitam habet, aut non. Corpus non vivum est imperfectius vivo; corpus autem vivum non habet vitam inquantum corpus, quia sic omne corpus viveret, imo si vivat, hoc est per animam, et inquantum vivum perfectius est non vivo; anima ergo perfectior est corpore; ergo corpus non potest esse perfectissimum; sed primum principium est perfectissimum; ergo non habet corpus, nec per consequens magnitudinem aliquam. Nulla [ma]gnitud[o] perfec[tissi]ma

Ad primum argumentum dicendum, quod situs proprie debetur corpori. Quod autem Philosophus dicit, quod movens primum est in circumferentia, hoc non est secundum determinationem suæ substantiæ, sed secundum amplitudinem suæ virtutis; si enim primum esset sicut in circumferentia, non semper esset in Oriente. Nunc autem dicimus, quod movens cœlum est in Oriente, quia ibi motus ejus incipit, et ita dicitur primum 3. Ad primum. Quo[modo] move[ns] cœlum in orie[nte].

esse ibi secundum ampliationem influentiæ, et non secundum determinationem substantiæ.

Ad secundum. Quomodo principium primum dicitur animal sempiternum?

Ad secundum dicendum, quod Philosophus non intendit quod primum principium sit animal; sed hoc dicitur a quibusdam secundum metaphoram, quia nihil vivit apud nos vita intellectiva nisi animal, et ideo dicunt quidam antiqui dicendum esse animal. Sed manifestum est, quod in animali aliud est quam vita, proprie loquendo, quod in ipso est principium vitæ, quo modo est anima. Nunc autem dicit Philosophus text. 38. hujus quod Deus est ipsa vita optima et sempiterna, quod ipse non dicit de aliquo animali.

Ad tertium

Ad tertium dicendum, quod finitum et infinitum ex parte materiæ quantitati congruunt, non tamen ex parte formæ; sed primum principium est infinitum ex parte formæ, non enim oportet quod habeat quantitatem.

Oportet ergo principium esse tale cujus substantia actus; amplius igitur tales oportet substantias esse sine materia. *Text.* 30.

QUÆSTIO XV.

Utrum primum principium sit simpliciter simplex?

Aphrod. *num.* 20. S. Thom. *lect.* 5. *et* 1. *part. quæst.* 3. Soncin. 4. *Metaph. quæst.* 14. Bannes 1. *part. quæst.* 3. *art.* 7. Molina *ibid. disp.* 2. Fland *hic quæst.* 5. *art.* 2. Suar. *lib.* 1. *de Trinit. cap.* 4. *et in Metaph. dist.* 30. *sect.* 3. Vide Doc. *in* 1. *et quæst.* 3. Smising. 1. *de Deo uno, tract.* 2. *disp.* 2. *quæst.* 2.

1. Primum argum.

Videtur quod non: illud quod est optimum, attribuendum est primo principio, sed composita apud nos meliora sunt simplicibus; ergo compositio primo principio est attribuenda.

Secundum.

Item, nihil est in seipso, sed in principio est bonitas, vita, dilectio et hujusmodi; ergo principium primum aliud est a sua quidditate; igitur in principio est aliqua compositio.

Tertium.

Item, de principio primo scire possimus an sit? non tamen quid sit? hoc non esset nisi suum *esse*, aliud esset a sua quidditate, et per consequens ibi est compositio.

Quartum.

Item, quod in uno est accidens, in nullo est substantia; sed vita, bonitas, sapientia, in nobis sunt accidentia; igitur in primo principio non possunt esse substantiæ.

Quintum.

Item, primum principium producit hanc animam, nunc quæro, utrum illa actio sit idem cum substantia prima vel non? si non, habeo propositum; si sic, igitur cum sua substantia fuerit ab æterno, ab æterno hanc animam produxit.

In oppositum: in omni composito est aliquid per modum actus, et aliquid per modum potentiæ, quia vel una pars est in potentia respectu alterius, ut in homine, vel omnes partes sunt in potentia respectu alterius, ut in domo, vel in aliquo tali; sed in primo principio non est potentia passiva (ut prius dictum est supra q. 5. hujus,) ergo nec aliqua compositio; est ergo simpliciter simplex.

SCHOLIUM.

Deus est simplicissimum ens, quod bene probat Doctor excludens ab eo omnes compositionis species. De quo vide ipsum 1. dist. 8. quæst. 1. et 5. et supra quæst. 6. quæ fere eadem est cum ista et cap. 4. de primo princip. concl. 10.

3\. Dicendum, quod primum principium est simpliciter simplex. Cujus ratio mutiplex potest esse, quia omne compositum causam habet; partes enim compositi, quæ in se sunt diversæ, uniri non possunt nisi per causam priorem; si ergo primum principium aliquo modo esset compositum, primo principio esset aliqua causa prior.

In primo principio nulla est compositio.

Item, *esse* cujuslibet compositi dependet ex partibus suis, et est posterius eis. Si ergo primum principium esset compositum, ejus *esse* dependeret ex alio, quia ex suis partibus, et non esset simpliciter primum.

Præterea, omnis compositio, aut est partium quantitativarum; aut materiæ et formæ; aut generis et differentiæ; aut *esse* et essentiæ; aut suppositi et naturæ; aut accidentis et subjecti; sed nulla illarum in primo principio potest poni. Non est compositum ex partibus quantitativis, ostensum enim est supra, q. 14. quod non habet magnitudinem. Nec ex materia et forma, (ut prius est ostensum, q. 6.). Nec ex genere et differentia, quia tunc esset aliquid in eo per modum actus, et aliquid per modum potentiæ, et tunc esset in genere, quod fuit supra improbatum in 10. q. 2. ad 4. Nec est *esse* et essentia, ostensum est enim supra q. 5. quod *esse* ejus non dependet ab essentia. Nec ex natura et supposito, ostensum est enim in 7. quod in separatis unumquodque est idem quod quid est. Nec ex accidente et subjecto, quia omne accidens vel est causatum ex principiis essentialibus subjecti, vel ab aliquo extrinseco; sed in primo principio nihil potest esse causatum, cum sit causa prima; est ergo primum simpliciter simplex ab omni compositione reali absolutum.

4\. Quando compositum est melius simplici?

Ad primum dicendum, quod in his, quæ nata sunt componi, compositum melius est simplici. Ex hoc tamen non sequitur quod quomodocumque simplici compositum sit melius, quia quodlibet alio ab eo participat *esse* ab eo. In quolibet igitur alio est aliqua compositio, scilicet participantis et participati; primum principium a nullo recipit *esse*, ideo in ipso non oportet esse compositum.

Ad Secundum.

Ad secundum dicendum, quod de separatis loqui non possumus, nisi secundum modum loquendi de sensibilibus. Nunc autem existentibus imponimus nomina absoluta, cujusmodi sunt albedo hominis, quia ergo principium in se maxime subsistit; igitur attribuimus nomina concreta. Dicimus ergo quod Deus est causa, principium, et hujusmodi, et propter ejus simplicitatem attribuimus eidem nomina absoluta, est enim vita, sapientia, et hujusmodi; unde in eo non differunt *Deus* et *deitas*, *vivens* et *vita*, imo solum illa differunt secundum apprehensionem, sive per conceptionem intellectus nostri; unde hæc non est magis propria, *vita est in primo principio,* quam *vita est in vita*, nisi secundum apprehensionem nostram.

In Deo idem sunt Deus et Deitas.

5\. Ad tertium.

Ad tertium dicendum, quod *esse* dicitur dupliciter : uno modo *esse* dicit actum entis per decem Genera divisi. Alio modo significat

unitatem in compositione quam format intellectus. Si *esse* accipitur pro actu entis, non possumus scire ejus *esse*, sicut nec ejus quidditatem, quia in ipso idem sunt. Si autem *esse* accipitur secundo modo, sic scire possumus ejus *esse* de Deo; scire enim possumus, quod hæc compositio, quam intellectus format de eo, vera est, scilicet *Deus est*.

De Deo [...]citur esse.

Ad quartum. [V]ita æquivoce est [i]n nobis et in Deo.

Ad quartum dicendum, quod illud univocum quod in uno est accidens, in nullo est substantia, unde ista, scilicet vita, intellectus, æquivoce sunt in nobis et in ipso.

Ad quintum.

Ad aliud dicendum, quod quædam relativa principaliter significant habitudinem, ut pater, filius, dominus, servus; et alia sunt relativa, quæ ex consequenti significant habitudinem, aliud tamen significant principaliter, ut capitatum, scientia, et hujusmodi. Sunt autem quædam nomina dicta de Deo principaliter quæ significant habitudinem ejus ad creaturas, et ejus substantiam indirecte, sicut dominus; et quædam nomina principaliter significant directe ejus substantiam, et ex consequenti indirecte habitudinem, sicut *creator, producens, motor,* et hujusmodi; et ideo tam hæc nomina quam illa, non sunt dicta de primo principio ab æterno, propter habitudinem quam important, vel directe, vel indirecte. Unde si primum principium creat animam, creatio active significata est ipsius substantia vel essentia; quia tamen creatio non solum importat actionem, quæ est ejus substantia, imo simul cum hoc importat habitudinem, ideo ab æterno non potest dici quod creavit animam, quia propter istam habitudinem omnino nomina talia dicuntur de ipso ad tempus sive ex tempore.

Creatio [a]ctiva ipsa substantia Dei.

Quoniam autem quod movetur necesse ab alio moveri, et primum movens immobile esse secundum se, et æternum motum a sempiterno moveri, et unum ab uno. *Text.* 43.

QUÆSTIO XVI.

Utrum motor primus approprietur primo mobili?

Avicen. 9. *Metaph. c.* 4. Aphrod. *num.* 29. Aver. 12. *Metaph. com.* 43. *et* 94. S. Thom. *hic lect.* 9. *et* 1. *contra gentes cap.* 13. *et quæst. de spirit. creat. art.* 6. *ad* 10. Jandun. 12. *Metaph. quæst.* 17. Javel. *quæst.* 15. Suar. *disp.* 35. *sect.* 2. *num.* 20. Fons. 12. *Metaph. cap.* 8. Vide Doctorem *in disputatis quæst.* 2. *art.* 1. *et in* 4. *dist.* 1. *quæst.* 1.

1. Primum argumentum.

Videtur quod non : nam moventis appropriati ad mobile est proportio hujus in agendo, et illius in patiendo; sed primi principii ad quodcumque mobile nulla est proportio, igitur, etc.

Secundum.

Item, causa et effectus proportionantur, cum universali universale et cum particulari particulare; sed si primum principium comparetur mobili, prima causa universalis comparatur effectui particulari, quod est impossibile.

Tertium.

Item, si primum principium moveret primum mobile appropriate moveret in instanti, consequens est impossibile; igitur, etc. Consequentia patet, quia omne agens secundum modum suæ virtutis agit.

Quartum.

Item, si principium primum appropriaret primo mobili, tunc primum principium produceret et substantiam primi mobilis et mo-

tum et alia accidentia; sed hoc est impossibile, quia ab uno inquantum unum, non possunt multa produci, secundum Avicennam lib. 3. Met. l. 7.

2. Oppositum innuit Philosophus hîc, dicit enim quod primum movens movet primum mobile, moto vero illo movet alia.

Item, dicit quod principaliter movet, quæ causat substantia prima, sunt autem plures motus alii.

Ad illud dicit Avicenna sic: quod primum principium non appropriatur alio immobili, quia, secundum ipsum, ab uno simpliciter non procedit nisi immediate unum; unde a primo principio solum procedit immediate una Intelligentia, in qua est aliqua diversitas, et ideo aliqua Intelligentia diversa; secundum enim quod intelligit se, ut est in potentia, causat orbem quem movet; et secundum quod intelligit se, ut est in actu, causat suum motum; secundum quod intelligit suum principium causat Intelligentiam sequentem, et illa secunda aliam.

Illud vero non videtur verum, nec necessarium; licet enim ab agente naturali inquantum unum, non procedat nisi unum, quia potentia naturalis tantum una est unius, (ut dicitur in 9. text. 3.) in agente per intellectum tantum et voluntatem, hoc non oportet. Si enim aliquis intelligendo solum possit producere, si multa potest intelligere, multa potest producere. Nunc autem primum principium intelligendo se, omnia potest intelligere; igitur immediate omnia potest producere.

Potentia naturalis unius, voluntaria plurium.

Præterea, supposito quod in primo mobili sit aliqua diversitas, supposito etiam quod omne quod est in superioribus reducitur ad aliquam causam per se, tunc quæro utrum illa diversitas in primo mobili reducatur ad aliquam unam causam, aut non? Si in unam, habetur propositum, si ab uno possunt procedere diversa immediate; si non, in causam per se reducitur, igitur in causis diversis. Tunc quæro, utrum in istis causis est tanta diversitas, quanta est in primo mobili? si non, habeo propositum, quia ab aliquo uno potest procedere aliqua diversitas in causa; si sic, oportet illas causas ad alias causas priores reducere, vel universum erit inconnexum, quod est contra Philosophum. 3.

In primo mobili est aliqua diversitas.

Præterea, in prima Intelligentia producta erit aliqua diversitas secundum Avicennam, et quidquid est in ista producitur a prima causa immediate; ergo nihil prohibet ab uno diversa produci, unde ratio Avicennæ non videtur concludere.

SCHOLIUM.

Primum movens appropriatur mobili, ita ut ipsum principalius moveat, non tamen ut solum ipsum; mobile enim primum magis appetit primum movens quam cætera mobilia. Vide Doctorem hîc, et ad Text. 44.

Ad quæstionem ergo dicendum est sic: quod aliquid appropriari alicui, est dupliciter; vel ita quod nulli alii conveniat, vel ita quod prius et principalius conveniat ei. Primo modo non appropriatur primum movens mobili primo, 4.

Quomodo primum movens appropria-

...tur ...imo mobili. non enim sic movet ipsum ut finis; sic enim una Intelligentia movens unum orbem, movet ipsum propter primum; sic secunda Intelligentia movens secundum orbem, movet ipsum propter primum; sic tertia Intelligentia movens tertium orbem movet ipsum propter primum. Secundo tamen modo appropriatur primum movens primo mobili; per prius enim et principalius movet ipsum, et hoc patet sic: Primum movens movet ut desideratum et amatum; illud ergo magis movet quod magis appetit ipsum. Nunc autem est ita, quod mobile primum magis appetit primum movens quam aliquid aliud, quod manifestum est ex velocitate sui motus; ergo primum movens magis movet ipsum. Et hoc intelligit hîc Philosophus cum dicit, quod primum movens movet ipsum mobile sempiternum, et lib. 1. de Cœlo et Mundo, quod primi mobilis et incorruptibilis est prima substantia intelligibilis et incorruptibilis.

5. Ad primum. Ad primum dicendum, quod agentis appropriati, ita quod nulli alii, est aliqua proportio. Nunc autem primum etsi appropriaretur primo mobili, non tamen sic ei, quin etiam alii et principaliter. Hîc vero procedit de agente naturali, et non de agente secundum voluntatem.

In agente secundum naturam universale correspondet universali. Ad secundum dicendum est similiter, quod in agentibus secundum naturam, universale correspondet universali, et particulare particulari, sed in agentibus per voluntatem hoc non oportet.

6. Ad tertium dicendum, quod si virtus primi moventis esset in magnitudine, tunc moveret in instanti, quia agens existens in magnitudine agit secundum totam suam virtutem et potentiam. Et ideo si virtus infinita esset in magnitudine improportionabiliter moveret velocius quam aliqua virtus finita. Ita tamen non est de movente incorporeo, quia non agit secundum necessitatem naturæ, sed secundum voluntatem et possibilitatem ipsius mobilis. Ad tertium

Vide supra quæst. 13.

Ad quartum dicendum, quod ab uno nihil prohibet procedere multa, illud tamen unum inquantum diversa producit, aliqualiter est diversificatum. Sed ista diversitas solum rationis est, nec aliquam compositionem facit. Ad quartum.

Quia quidem igitur sunt substantiæ, et harum quæ prima et secunda, secundum ordinem eumdem, lationibus astrorum palam. Text.44.

QUÆSTIO XVII.

Utrum præter primum motorem oportet ponere aliquam Intelligentiam primum mobile moventem effective?

Arist. 8. *Phys. cap.* 6. *text.* 52. August. 3. *de Trinit. cap.* 4. S. Thom. *hîc lect.* 9. *et opusc.* 10. *art.* 3. *opus.* 11. *art.* 2. *et de potent. quæst.* 6. *art.* 3. D. Bonaven. 2. *dist.* 14. *art.* 3. *quæst.* 2. Durand. *ibid.* Argent. *ibid. art.* 1. *quæst.* 1. Bassol. *ibid.* Sonc. 12. *Metaph. quæst.* 36. Suarez citat. *quæst. præcedenti, n.* 21. Conimbricen. 2. *de Cœlo cap.* 5. *quæst.* 5.

1. Primum argum. Videtur quod non: Quod potest fieri per pauciora, natura non facit per plura, non enim gaudet superfluis, nec indiget necessariis; sed primum movens movere potest primum mobile effective cum sit virtutis infinitæ; ergo non oportet ponere aliud movens.

Secundum. Item, pluralitas motorum non ponitur nisi propter diminutionem virtutis, ut patet in tractione navis; si igitur oportet ponere aliud movens præter primum movens, esset virtutis finitæ.

Tertium. Item, numerus substantiarum separatarum est secundum numerum mobilium; sed si aliquod movens moveret effective primum mobile præter primum, numerus substantiarum excederet numerum mobilium.

Oppositum: primum movens movet primum mobile, ut appetibile et intelligibile, hoc non esset nisi aliud esset ipsum appetens et intelligens.

SCHOLIUM.

Secundum mentem Philosophi est, ponendam esse aliam Intelligentiam præter primum movens, moventem primum mobile. Sed ratione hoc minime ostendi potest, quia quidquid facit Deus per alias intelligentias, per se præstare potest. Vide Doctorem in hunc text. et quodlib. 7.

2\. Unde dicendum, quod potest poni rationabiliter, quod nihil movet aliud primum mobile effective præter primum movens; et similiter potest poni, quod alia est Intelligentia movens primum mobile præter primum movens, et illud videtur esse de mente Philosophi et Avicennæ. Omnes enim videntur ponere duplicem motorem primi mobilis, scilicet conjunctum et separatum. Conjunctus est appropriatus primo mobili et sibi proportionatus in virtute. Unde 7. Cœli et Mundi, dicitur quod si una stella magis apponeretur primo mobili, movens ipsum non moveret sine labore et pœna. Hoc non esset nisi aliquid movens virtutis finitæ et determinatæ moveret primum mobile, quia quæcumque opponerentur primum movens moveret sine labore et pœna. Unde dico ad præsens, quod præter primum movens aliqua Intelligentia est, quæ movet cœlum, et hanc dicunt animam mundi.

Duplex motor primi mobilis.

Intelligentia præter primum movens movet cœlum.

3\. *Ad primum.* Ad primum argumentum dicendum, quod illud quod potest fieri per pauciora et æque convenienter, non oportet fieri per plura; nunc autem Intelligentiæ movent continue, ut assimilentur primo principio in causando, ut etiam explicent virtutem, quæ est in ipso primo principio. Nunc autem virtus primi principii non manifestatur ex hoc, quod intelligatur tantum mediate movere primum mobile, nec quia ipsum primum tantum moveret immediate illud; perfectior enim esset ædificator, qui posset domum facere, quæ domus posset aliam facere, quam si ipse per se illam faceret. Similiter Doctor melior esset, qui posset facere discipulos, qui alios docerent, quam si ipse solus esset docens. Similiter in proposito magis manifestatur virtus et potentia primi principii ex hoc quod potest aliquid causare, quod potest movere aliud quam si ipse illud moveret.

Ad secundum. Quare ponuntur plures motores primi mobilis? Ad secundum dicendum, quod pluralitas motorum non semper ponitur propter diminutionem virtutis, imo in proposito ponitur propter manifestationem ejus, quod est virtute in primo principio.

Ad tertium Numerus substantia- Ad tertium dicendum, quod numerus substantiarum excedit nu-

rum separatarum excedit numerum mobilium. merum mobilium, sed Philosophus ex numero mobilium concludit numerum substantiarum

Ad rationes in oppositum dicendum, quod etsi primum movens moveat ut intelligibile et appetibile, non oportet quod moveat ut intelligibile ab alio, sed ut a seipso; unde propter hanc causam non oportet ponere aliud movens effective.

Sed quæcumque sunt numero multa, multam materiam habent, una enim et eadem ratio multorum, ut hominis, Socrates vero unus. Quia autem quidquid erat esse non habet materiam primam. Entelechia enim, *Text.* 49. *Est et alius textus* 41. *conformis huic quæstioni, ubi tradit primum movens non esse alterabile.*

QUÆSTIO XVIII.

Utrum ipsum cœlum vel primum mobile moveatur a voluntate pure intellectuali et intransmutabili?

Aphrod. *hic num.* 39. Aver. 12. *Metaph. com* 36. S. Thom. *lect.* 9. Durand. 2. *dist.* 7. *quæst.* 5. Bassol. *dist.* 14. *quæst.* 2. Herv. *ibid. quæst.* 1. *art.* 4. Mayron. 1. *dist.* 43. *quæst.* 5. Aureol. 2. *dist.* 7. *q.* 2. Gandav. *quodl.* 13. *quæst.* 6. Conimb. *supra citati quæst.* 7.

1. Primum argumentum. Videtur quod non: voluntas intelligiblis est actus universalis, sed motus et operatio sunt circa singularia; ergo motus cœli non est a voluntate intellectuali.

Secundum. Item, omne novum ab aliquo transmutabili procedit, si enim producens non transmutaretur non produceretur magis nunc quam post.

Tertium. Item, si movens cœlum non esset transmutabile, non esset assignare, quare nunc produceretur una pars motus et alia non.

Oppositum dicit Aristoteles, dicit enim quod omnes substantiæ immateriales sunt intransmutabiles.

Ad illud dicit Avicenna, quod motus cœli est a voluntate transmutabili; motus enim in recto causa remota seu renovata est. Requirit igitur aliquam causam intelligentem remotam, sicut patet in motu gravis deorsum; causa enim quare grave nunc est ibi, nunc hîc, est, quia nunc magis distat a termino, et nunc minus. Similiter in proposito, nunc est una pars mota, nunc alia, quia voluntas movens remota est. 2. Opinio Avicennæ.

Item, non videtur esse verum, quod effectus sempiternus et uniformiter se habens a causa procedat transmutabili, nunc autem motus cœli sempiternus et uniformis est voluntarius; ergo procedit a voluntate uniformiter se habente.

Præterea, motus unus est a motore uno; sed si voluntas movens innovaretur per innovationem partium ipsius motus, tunc cum partes motus sint infinitæ, quasi infiniti essent motores, et per consequens esset unus.

SCHOLIUM.

Motus cœli est a voluntate intellectuali et immutabili, quia est effectus uniformis invariabilis; ergo dependet ab invariabili causa. Vide Scotum in hunc textum ubi exponit mentem Philosophi, et concl. 56. hujus libri, ubi merito rejicit Aristotelem asserentem, si essent plures mundi, plura etiam prima principia necessario esse ponenda. Text. etiam 50. hic videtur ponere omnes intelligentias esse Deos. Certe in multis lapsus est, non solum contra veritatem fidei, sed etiam contra multa lumine naturæ nota, et tamen ibidem ait antecessores suos tracta se de hac scientia per modum fabulationis. No-

tat etiam Doctor in hunc textum D. Thomam ex eo male intellecto posuisse materiam esse rationem individuationis.

3. Ideo dicendum, quod motus cœli etiam a voluntate intellectuali est, non tamen universali, sed particulari, et ideo esse potest alicujus singularis. Est etiam a voluntate intransmutabili, nam si aliquis intendat movere ad aliquem locum vel terminum, vel præconcipiat distantias inter terminos, non oportet mutare voluntatem in quacumque parte motus; non enim præconcipit partes distantiæ ut distinctas, sed solum inquantum unum et ut in potentia. Unde intendit unum motum, cujus partes sunt in potentia, et ideo non obstante motu vel distantia partium, unitate voluntatis non mutata per totum motum intendere, et ideo non oportet voluntatem, a qua procedit motus, renovari secundum renovationem partium in motu.

Non oportet voluntatem renovari ad novas partes motus.

4. Ad primum. Voluntas speculativa et practica.

Ad primum dicendum, quod voluntas intellectualis duplex est, scilicet practica et speculativa. Speculativa est universalis; practica singularis, et ideo a voluntate intellectuali practice bene potest motus procedere.

Ad secundum.

Ad secundum dicendum, quod non oportet illud quod de novo producitur, ex causa remota seu innovata produci; is aliquis nunc intendat cras currere, non mutata voluntate potest cras currere, nec oportet voluntatem cras mutari, unde de agenti naturali procedit ratio, et non de agente voluntario.

Ad tertium.

Ad tertium, dicendum quod movens cœlum intendit totum motum, et quia in motu partes sunt in potentia, ideo pars succedit parti, non quia voluntas sit remota, sed quia intendens totum, oportet partes successive producere.

Quære et substantias, et principia immobilia, et insensibilia tot rationabile existere. *Text.* 48.

QUÆSTIO XIX.

Utrum oporteat ponere aliquem numerum excedentem in ipsis motoribus separatis?

Aphrod. citatus *quæst. antecedenti*. Aver. *hic com.* 49. S. Thom. *hic lect.* 9. *et* 1. *part. quæst.* 112. *art.* 4. *et* 2. *contra gentes cap.* 92. *et quæst.* 6. *de potent. art.* 6. Magist. 2. *dist.* 11. Durand. 2. *dist.* 3. *quæst.* 4. Guilelm. *Parisien. tract.* 3. *de Universo in* 1. *part.* 2. *part. cap.* 64. Ferrar. 3. *contra gent. cap.* 92. Fland. *hic quæst.* 6. *art.* 1. *et* 4.

Videtur quod non: Numerus est quantitas discreta; vel numerus est res mathematica a continua non separata, sed intelligentiæ sunt absque quantitate; ergo in eis non est numerus. 1. Primum argum.

Item, quanto aliquid propinquius est uni, tanto minus habet de multitudine, sed Intelligentiæ sunt propinquiores primo principio, quod est maxime unum; ergo habet minus de multitudine. Secundum.

Item, numerus substantiarum separatarum est juxta numerum motuum secundum Philosophum, text. 44. et 48. sed numerus ipsorum motuum non est excedens; ergo nec substantiarum. Tertium.

Oppositum: quanto aliquid est perfectius tanto habet esse in majori multitudine, quia multa bona meliora sunt paucioribus; sed substantiæ immateriales sunt perfectissimæ inter substantias; igitur, etc.

2. An sint ponendæ substantiæ separatæ ordine motum? Quæstio 2. primum argum.

Juxta hanc dubitationem quæritur : utrum sit ponere aliquas substantias separatas, ordinem ad motum non habentes? Et videtur quod non : substantiæ separatæ sunt ponendæ secundum quod sunt in optima dispositione, sed in optima dispositione sunt ut causæ; sed causæ non sunt nisi per comparationem ad motum ; ergo non sunt ponendæ nisi per comparationem ad motum.

Secundum. Item, in cognitionem separatorum devenimus per cognitionem sensibilium, sed nihil apparet nobis de substantiis separatis præter motum ; ergo non est ponere aliquas substantias præter comparationem ad motum,

Tertium. Item, dicit Philosophus quod si aliquæ sunt substantiæ, sunt finis alicujus lationis.

Oppositum : Superiora non sunt inferiora, sed magis e converso; si non esset motus, possibile esset substantias separatas esse, possibile ergo est substantias esse sine comparatione ad motum.

SCHOLIUM.

Intelligentiarum numerum posuit Philosophus juxta numerum variorum motuum superiorum corporum probabiliter, quia vix capi potest, quomodo una movere posset plures orbes, vel unum diversis motibus. Secundum veritatem numerus intelligentiarum excedit numerum corporalium, quia ad perfectionem universi spectat nobiliora excedere minus perfecta. D. Thomas 1. part. quæst. 50. art. 3. ita habet : Conclusio tamen intelligenda venit quoad species non quoad individua, quia incredibile est plures esse Angelos quam arenæ grana et arborum folia. Locus Dionysii cap. 14. de cœlesti hierachia, quem adducit D. Thomas, non probat excedere Angelos res sensibiles, secundum numerum ipsarum rerum, sed secundum quod a nobis numerari possunt, juxta id Apocalypsis 7. *Post hæc vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, etc.* Vide Suarem de Angelis lib. 1. cap. 11. et dist. 35. Met. sect. 1. Plato posuit numerum substantiarum separatarum, non spiritualium, sed juxta ideas rerum sensibilium, quem variis locis rejicit Aristoteles, ut 7. hujus textu 28. et sequent. et text. 51. et sequent. et 1. Moralium Nicomachiorum cap. 6. et 1. Moralium Eudemiorum cap. 5. Vide Scotum 7. hujus quæst. 11. et 18.

3. An numerus intelligentiarum sit major sensibilium ?

Dicendum, quod diversæ sunt opiniones circa istas quæstiones. Plato ponit numerum substantiarum separatarum juxta numerum specierum sensibilium, ut ideas, quam opinionem Philosophus improbat sufficienter in pluribus locis. Philosophus vero ponit numerum substantiarum separatarum, juxta numerum motuum. Nunc autem de separatis cognitionem habere non possumus nisi per effectus; nullus autem effectus eorum appareret hîc inferius præter motum, ideo Philosophus non potest ponere numerum substantiarum separatarum nisi juxta numerum motuum. Veritas tamen est, quod numerus substantiarum separatarum excedit multitudinem omnium sensibilium. Cujus ratio potest haberi ex hoc, quia quanto aliqua in toto ordine universi sunt perfectiora, tanto sunt in majori excessu; corpora enim incorruptibilia excedunt corruptibilia in magnitudine, tota enim substantia activorum et passivorum motuum est respectu corporum superiorum. Æque rationabile est, quod substantiæ separatæ excedant omnes substantias materiales in multitudine.

Corpora cœlestia excedunt inferiora.

Ad hoc tamen non est deventum per rationem inquirentem, nec per sensum vel experimentum, sed solum per revelationem. Unde Philosophus per sensum et experimentum procedens circa numerum substantiarum ponit numerum motuum; ipse tamen subjungit quod *hoc rationabile et non necessarium, et ideo fortioribus relinquatur.*

4. Ad primum. In separatis non est multitudo discreta. Ad primum ergo dicendum, quod in separatis non est multitudo, quæ est numerus, et quæ est quantitas discreta; sed est multitudo proveniens ex divisione formarum, quæ est de transcendentibus.

Ad secundum. Ad secundum dicendum, quod quia substantiæ separatæ sunt propinquiores primo principio, ideo minus habent de compositione in sui natura; non tamen oportet, quod propter hoc minus habeant de multitudine.

Ad tertium. Ad tertium, quod Philosophus procedit secundum sensum et experimentum, et ideo convenit numerum substantiarum ponere secundum numerum motuum.

Ad secundam quæstionem, jam dictum est, quod aliquæ sunt substantiæ separatæ ordinem ad motum non habentes; ad hoc tamen non potest deveniri per sensum et experimentum, et ideo Philosophus innuit hujus oppositum, unde rationes procedunt suis viis.

Et eorum quæ sunt in eadem specie, diversa non specie, sed quia singularum aliud sua materia et species, et movens et mea, universale autem ratione eadem. *Text.* 27.

QUÆSTIO XX.

Utrum Intelligentiæ differant specie?

Bonavent. 2. *dist.* 9. *art.* 2. *et dist.* 5. 1. *part. art.* 2. *q.* 1. S. Thom. *hic lect.* 4. *et* 2. *contra gentes cap.* 93. *ratione* 4. *et quæst.* 6. *de potent. art.* 6. *in fine et* 1. *part. quæst.* 50. *art.* 4. Alensis 2. *part. quæst.* 20. *memb.* 6. *art.* 1. *et* 2. Gabriel. 2. *dist.* 3. *quæst.* 1. *art.* 2. *concl.* 2. *et* 3. Marsil. *quæst.* 3. *art.* 1. Richard. 2. *dist.* 3. *art.* 3. *quæst.* 1. Vasq. *in* 1. *part. disp.* 181. Suar. *lib.* 1. *de Angelis cap.* 11. *et in Metaph. disp.* 35. *sect.* 3. *a num.* 43.

Videtur quod non: Quæ conveniunt in hoc quod in eis est nobilissimum, in specie conveniunt, nam differentia specifica accipitur ab eo quod est nobilissimum; sed omnes Intelligentiæ conveniunt in intellectualitate, quod est nobilissimum; igitur, etc. 1. Primum argumentum.

Item, magis et minus non diversificant speciem, sed intelligentiæ solum differunt secundum magis et minus; differunt enim per hoc quod quædam sunt spiritualiores et universaliores intellectus; ergo non diversificantur in specie. Secundum.

Item, anima humana et Intelligentiæ distinguuntur per oppositum, sed omnes humanæ animæ sunt unius speciei; igitur Intelligentiæ non erunt unius speciei. Tertium.

Ad oppositum, in eadem specie non inveniuntur aliqua differre secundum prius et posterius; sed Intelligentiæ distinguuntur secundum prius et posterius, secundum auctorem de Causis, et secundum ordinem motuum per Philosophum in littera; igitur, etc.

SCHOLIUM.

Hîc respondet non secundum propriam sententiam, sed ad mentem Commentatoris, plures Angelos non posse esse ejusdem speciei. Oppositum autem ipse habet 5. hujus cap. *De uno* text. 12. et lib. 12. text. 28. et lib. 12. text. 49. et fuse satis de hoc agit 7. hujus. quæst. 13. ubi num. 14. in hanc partem inclinat. Sed quidquid sit de ejus mente circa hoc in Metaphysica, in Theologia 2. dist. 3. q. 7. ex professo contra D. Thomam probat plures intelligentias posse esse ejusdem speciei, et solvit ibi loca Philosophi, quæ contraria esse videntur. Nec est quod inferas ex hac responsione, ipsum sibi contradicere locis ex hoc ipso opere citatis, aut forte has quæstiones non esse ipsius, quia in quibusdam procedit secundum mentem Philosophi vel Commentatoris, in aliis secundum propriam; in nonnullis etiam magis disputando quam resolvendo, et problematice proponendo quam asserendo, utriusque partis rationes ponderat, ut monui in præfatione ad quæstiones Metaphysicæ.

2. Dicendum, quod Intelligentiæ differunt specie, quia in una specie est tantum una Intelligentia, quia secundum Commentatorem in separatis a materia, æqualis est numerus individuorum. Nam ista quæ conveniunt in specie et differunt in numero, habent materiam, (ut dictum fuit supra 8. text. 5.) igitur in Intelligentiis non potest esse diversitas in specie et convenientia in numero.

Præterea, si haberent materiam, adhuc specie differrent, nam tunc differrent per hoc quod materia unius, alterius esset potentiæ a materia alterius, non enim possent differre per materiam diversificatam, cum in eis non sit quantitas; sed diversitas potentiæ facit diversitatem in genere, quia propter hoc corruptibile et incorruptibile differunt in genere; ergo dicendum, Intelligentiæ specie differunt.

[...]iare corruptibile et incorruptibile differunt genere?

3. Ad primum. Unde accipitur differentia?

Ad primum dicendum, quod differentia accipitur ab eo quod est nobilissimum in re, differentia tamen non semper excedit genus, sicut una natura aliam, sed sicut proprium, commune et determinatum, alioquin in asino et equo esset alia forma supra sensitivam communem, quod tamen videtur verum. Sed sicut animalia irrationabilia distinguuntur secundum diversos gradus animæ sensitivæ, eo modo Intelligentiæ distinguuntur secundum diversos gradus intellectivæ. Unde verum est, quod omnes Intelligentiæ intelligunt et conveniunt in *intelligere,* non tamen conveniunt in hoc gradu, vel in illo, unde ab eodem accipitur ibi nomen et ratio generis et differentiæ.

Ad secundum. Magis et minus in forma quando variant speciem?

Ad aliud dicendum, quod magis et minus in eadem forma non diversificant speciem, ut magis et minus in albo; tamen magis et minus in diversis formis possunt speciem diversificare, ut dicatur, quod ignis est perfectior substantia aere.

Ad tertium

Ad tertium dicendum, quod bonum speciei præponderat bono individui. Nunc autem est ita quod in genere substantiarum intelligibilium, anima tenet infimum gradum, ideo rationabile est, quod attribuatur Intelligentiis illud, quod melius est. Sed multitudo secundum speciem melior est quam multitudo secundum numerum, et hoc intendit primum movens, et ideo non oportet quod plures sint intelligentiæ in eadem specie.

Et harum, quæ prima et secunda, secundum ordinem eumdem lationibus astrorum palam. *Text.* 44.

QUÆSTIO XXI.

Utrum ordo substantiarum separatarum sit secundum ordinem corporum latorum?

Aphrod. *hic num.* 30. S. Thom. *lect.* 8. *et quæst.* 16. *de malo, art.* 10. Albert. Magnus 1. *part. Summæ q.* 4. *a.* 26. Capriol. *in* 2. *dist.* 3. *q.* 1. *art.* 3. Major. 2. *dist.* 14. *q.* 2. Fland. *hic q.* 7. *art.* 3. Suar. *disp.* 35. *Metaph.sect.* 1. *num.* 21. Conimb. 2. *de Cœlo cap.* 5. *quæst.* 8. Fons. 12. *Metaph. cap.* 8.

1. Primum argum. Videtur quod non : Nam major virtus requiritur ad movendum majorem magnitudinem : sed Sol excedit alios planetas in magnitudine; ergo movens Solem est majoris virtutis, sed Sol est superior planeta in ordine; igitur, etc.

Secundum. Item major est virtus ordinantis et regulantis quam ordinati et recti; sed motus aliorum planetarum per motum Solis regulatur et sequitur ipsum; ergo major virtus Solem movet.

Tertium. Item, ex sensibilibus devenimus in cognitionem separatorum, sed plures effectus Solis apparent in istis inferioribus quam alicujus alterius planetæ.

Oppositum dicit Philosophus : dicit enim, quod ordo substantiarum separatarum est secundum ordinem corporum latorum et motuum; igitur, etc.

SCHOLIUM.

Respondet ad mentem Philosophi intelligentias ordinatas esse juxta ordinem orbium, quos movent, quod tamen nulla ratione probari potest, sed tantum congruentia quadam. De effectibus quos assignat Planetis nulla etiam est certitudo. Aristoteles in his, et numero orbium et lationum secutus est Astrologos errantes. Quædam tamen ex hic dictis subinde vera sunt, sed ad Astrologiam eorum spectat indagatio.

2. Dicendum, quod ordo est in substantiis separatis secundum ordinem in ipsis motibus. Corpus enim continens comparatur ad corpus contentum, sicut totum ad partem divisi, et forma ad materiam, per Philosophum 4. Physic. text. 24. Et idem planeta superior ad materiam ad quam ordinatur orbis superior, ita se habet ad planetam inferiorem; quanto enim planeta est superior, tanto est universalioris virtutis et diuturnitatis. Saturnus enim habet respectum ad loca et tempora universalia, unde sibi attribuitur rei permanentia. Jovi vero attribuitur bona rei habitatio. Marti vero virtus qua unaquæque virtus repellit sibi nociva. Unde isti tres planetæ respectum habent supra rei existentiam, et subserviunt primo mobili, quod principaliter habet causalitatem super durationem et perpetuitatem rei, ut dicit Philosophus in hoc 12. cap. 4, Tres superiores planetæ respiciunt durationem.

3. Tres inferiores respiciunt motum. Alii vero quatuor planetæ inferiores aspectum et virtutem determinatam habent super motus ipsorum inferiorum, ita quod Sol habet virtutem magis determinatam, scilicet super generatione, per quam salvatur *esse* speciei, et ad quam omnes alii motus reducuntur. Mercurius adhuc magis habet virtutem determinatam super multiplicationem individuorum, unde multos habet motus, et cum omnibus planetis conjungitur.

Luna vero adhuc magis virtutem determinatam habet, scilicet super materiam et transmutationes ejus. Quanto igitur orbis est superior, tanto habet effectum superiorem et diuturniorem et universaliorem, et corpus movet tanquam instrumentum substantiæ separatæ. Igitur quanto substantia separata movet orbem superiorem, tanto universalioris et diuturnioris est virtutis. Verumtamen, quia inter omnia motus Solis nobis est manifestior, et Sol principaliorem virtutem habet super motum, cui deserviunt tres Planetæ inferiores, sicut Stellato subserviunt tres Planetæ superiores, hinc est quod Solis plures effectus apparent nobis in istis inferioribus; effectus tamen Planetarum superiorum sunt universaliores et diuturniores.

Per hoc patet ad rationes: Probatur enim quod plures effectus apparent Solis, et hoc est verum, quia est causa majoris diversitatis. Ex hoc etiam sequitur, quod est majoris virtutis.

Palam autem, quod divinissimum et honorabilissimum intelligit. *Text.* 50.

QUÆSTIO XXII.

Utrum primum principium intelligat se?

Aphrod. *hîc num. 27.* S. Thom. *lect. 11. et 1. part. q. 14. art. 15. et 1. contra gentes c. 67. et q. 2. de Veritate a. 13.* Alensis *1. p. q. 23. membr. 2. et q. 24. membr. 7.* Henricus *quodl. 9. q. 2.* Suarez *1. part. lib. 3. cap. 2. et in Metaph. disp. 30. sect. 15. num. 14.* Smissing. *de Deo uno, tract. 3. disp. 2.* Vide Doctorem *q. 3. prolog. et in 1. dist. 3. q. 3. et quodl. 14.* art. 2.

1. Primum argum. Videtur quod non: Omnis sciens suam essentiam redit ad ipsum reditione completa per Auctorem de Causis, propos. 15. Sed primum principium nunquam suam exit essentiam, quia nullo modo movetur; ergo sibi non convenit redire ad suam essentiam.

Secundum. Item, *intelligere* est quoddam moveri, pati seu perfici; sed nihil movetur, vel patitur, vel perficitur a seipso, ergo nihil intelligit seipsum.

Tertium. Item, intellectus intelligit se, sicut et anima, per Aristotelem 3. de anima, text. 5. Si ergo primum principium intelligeret seipsum, intelligeret se per aliud, sicut anima, vel intelligeret se intelligendo alia, quod est contra Aristotelem in isto 12.

Oppositum innuit hîc Philosophus.

SCHOLIUM.

Deus intelligit se et per se, quod fuse probat Doctor 1. dist. 2 q. 2. art. 3. num. 20. et 22. et tractatu de primo principio cap. 4. concl. 5. Sed theoremate 14. videtur dicere hoc non demonstrari, vide Scholium ibi positum.

2. Dicit enim quod in operatione manente in agente, ipsum objectum operationis est in operante, et hoc est opus in actu, quia objectum est in ipso. Unde 3. de Anima text. 38. dicitur, quod sensus et sensibile etiam actu idem sunt, similiter intelligere in actu, et intellectus in actu. Sed ipsum intelligibile non est in intelligente secundum seipsum, sed secundum sui speciem, et per istam speciem assimilatur intelligens intelligibili; et propter hoc intellectus est aliud ab intelligibili, quia intellectus est in potentia ad intelligibile, quia

habet solum similitudinem ad formam ejus, et non ipsum, et in primo principio non est ut potentia, ut dictum est supra q. 5. hujus; ideo non est ibi aliqua diversitas, imo est simpliciter simplex. In intellectu igitur ejus non est aliqua species sicut in intellectu nostro, quia antequam intelligat, non intelligit in potentia, quia tunc esset in potentia. Nec est in eo alia species in actu, sicut cum intellectus noster intelligit, quia sic in eo esset diversitas; imo illud idem in ipso est intellectus et intellectum, et ideo seipsum intelligit per seipsum.

Deus intelligit se, per se, non per aliud.

Ad primum dicendum, quod redire super suam essentiam nihil aliud est quam per se subsistere; forma enim quæ perficit materiam, quodammodo effundit se vel superinfunditur super materiam, et ideo virtutes cognitivæ non per se subsistentes non dicuntur ad suam essentiam redire, sed virtutes cognitivæ per se subsistentes. Cum ergo primo principio maxime conveniat per se subsistere, maxime sic loquendo potest in se redire, vel ad suam essentiam.

Quomodo primum principium potest in se redire?

Ad Secundum.

Ad secundum dicendum, quod *intelligere* non est pati aut moveri, secundum quod motus est imperfecti, ut dicit Philosophus 3. de Anima, text. 12. sed secundum quod est actus perfecti, et ideo illud *intelligere* dicitur solum pati, vel moveri, etiam perfici non nisi secundum modum apprehensionis nostræ

A tertium.

Ad tertium dicendum, quod sicut materia se habet in ordine entium, sic intellectus noster se habet in ordine substantiarum intellectualium. Nunc autem est ita, quod materia prima non habet *esse* naturale nisi per formam; et eodem modo intellectus est in actu, vel non habet *esse* actu, nisi per formam et similitudinem intellectualis. Unde per similitudinem intelligit intelligibile et per hoc quod intelligit intelligibile potest intelligere suum *intelligere,* et intelligendo suum *intelligere* potest intelligere se. Unde non intelligit se, nisi per aliud intellectus noster, et hoc est, quod infimus sit in ordine intelligibilium. Sed sic non est de intellectu primo; non enim est in potentia ad aliud sicut intellectus noster, sed est actus purus, ideo non intelligit se per aliud, sed per seipsum.

Primum quidem igitur, si non est intelligentia, sed potentia, rationabile et laboriosum esse, et continuationem intelligentiæ. *Text.* 51.

QUÆSTIO XXIII.

Utrum primum principium sit suum intelligere?

Vide Doctores citatos *quæstione antecedenti*, etc. Aureolum *1. dist. 35. part. 1. art. 3. diffic. 2. 3. et 4.* Capriol. *1. disp. 35. quæst. 1. art. 2.* Ferrarien. *1. contra gentes cap. 50.* Cajetan. *1. part. quæst. 14. art. 5.* Suarez. *disp. 30. metaph. sect. 15. num. 14.* vide Scot. *1. dist. 26. quæst. un. Ad 2. principium, et quodl. 1. art. 1.*

1. Primum. argum.

Videtur quod non : operatio dicit aliquid procedens ab alio, sed *intelligere* est quædam operatio, et primum principium non procedit ab alio; ergo non est suum *intelligere.*

Secundum.

Item, si quis intelligit se intelligere, non intelligit aliquid principale, sed aliquid accessorium, sicut dicit Philosophus in primo capitu-

lo; si ergo primum principium esset *intelligere*, esset aliquid accessorium et non quoddam magnum.

tium. Item si esset suum *intelligere*, tunc intelligere se esset se intelligere. Et ulterius cum ipsum sit suum *intelligere*, erit intelligere se intelligere se, et sic in infinitum.

Oppositum dicit hîc Philosophus.

SCHOLIUM.

Deus est suum intelligere, alioquin non esset actus purus, sed ens in potentia. Vide Scotum de hoc, tractatu de primo principio cap. 4. § 3. *Conclusionem*, num. 21. et 1. dist.2. quæst. 2. § 4. concl. num. 24.

us est m in- igere. Dicit enim quod primum principium est suum *intelligere;* si enim suum *intelligere* esset aliud ab ipso, tunc oporteret quod sua essentia vel substantia compararetur ad *intelligere*, sicut potentia ad actum, sed in ipso non est potentia, ut dictum est; igitur, etc.

Præterea, *intelligere* cum sit operatio manens in agente, se habet ad agens sicut *esse* ad ens, et est perfectio intelligentis, sicut *esse* entis, sed dictum est supra quod essentia primi principii est suum *esse*, ergo suus intellectus est suum *intelligere*. Unde in ipso idem est intellectus et intellectum, et species, per quam intelligit, et *intelligere*, quia sua substantia est intellectus et intelligentia et species, per quam intelligit et *intelligere*, ita sua substantia est quodlibet eorum.

3, Ad imum. elligere opera- imma- ens. Ad primum dicendum, quod *intelligere* non est operatio procedens in aliud, sed manens in agente; nec *intelligere* primi proprie est operatio procedens in aliud, sed manens in agente, nisi secundum apprehensionem nostram, sed est substantia intelligens.

Ad secundum. Ad secundum dicendum, quod non est per se subsistens, vel si intelligat se intelligere, quod non est in se subsistens, est intelligere aliquid accessorium, et ideo principale; sed *intelligere* primi est in se subsistens, et ipsum *intelligere* non est accessorium intelligere.

Ad tertium. Ad tertium dicendum, quod *intelligere* non est intelligere aliud, sed seipsum; unde si primum principium esset *intelligere*, et *intelligere* suum esset aliud *intelligere*, procederetur in infinitum, sed sic non est in proposito.

Deinde palam, quia aliquid aliud erit dignius quam intellectus, scilicet intellectum; etenim intelligere et intelligentia erunt indignissimum intelligenti. *Text.* 51.

QUÆSTIO XXIV.

Utrum primum principium intelligat alia a se?

Averroes *text. comment. 52.* Aphrod. *num 38.* S. Thom *lect 11. et 1. part. quæst. 14. art. 5. et 1. contra gentes cap. 50. et quæst. 2. de Veritate.* Alensis *1. part. quæst. 23. artic. 1. et 3.* Henricus *in Summa quæst. 23. et 25. et quodl. 8. quæst. 1. et 9.* Capriolus *in 1. dist. 35.* Occham *in 1. dist. 35. quæst. 3.* Ægidius in *1. q. 35. q. 1.* Vasquez *in 1. part. disp. 60.* Vide Doctorem *in 1. dist. 35. quæst. 1.* Flandria *lib. 12. quæst. 8. art. 2.*

Videtur quod non : intellectum est perfectio intelligentis ; si igitur intelligeret alia a se, aliud esset perfectio ejus. 1. Primum argum. Item *intelligere* specificatur per objectum, tanto enim *intelligere* est nobilius quam intellectum dignius. Sed primum principium suum est *intelligere*, ut nunc dictum est, et specificari est per aliud; ergo primum principium specificatur per aliud, sed hoc est impossibile; igitur, etc. Secundum.

Tertium. Præterea, patet quod dignius est non videre quam videre, per Philosophum in littera; ergo pari ratione dignius est aliqua non intelligere quam intelligere. Sed si primum principium intelligit alia a se, qua ratione intelligeret unum, intelligeret et aliud; igitur illud quod est inter entia indignissimum, et per consequens intelligitur aliquid, quod melius esset non intelligere. Hoc videtur esse impossibile quod ipse faceret aliquid quod melius esset non facere.

In oppositum est Philosophus, et ratio est, nihil latet ejus cognitionem, hoc non esset nisi aliqua a se intelligeret.

SCHOLIUM.

Deus scit omne scibile non tantum seipsum, ipse tamen solus est adæquatum objectum suæ scientiæ in ratione motivi Vide Scotum in hunc textum, et 1. distinct. 2. quæstione 2. numero 24. et distinct. 39. quæst. 1 et per totam, et concl. 61. hujus. Commentator hîc oppositum tenet cui favet Philosophus, nisi explicetur, ut jam dixi cum Doctore.

2. Dicendum est, quod omnia alia a se intelligit, cujus ratio est, primum principium est perfectissimum (ut supra ostensum est, quæstione 12. hujus,) est ipsum suum *intelligere*, ut jam dictum est, quæstione 22. ergo suum *intelligere* est perfectissimum, sed intelligit se; ergo intelligit se perfectissime, sed requiritur ut perfectissime se intelligat, ut intelligantur omnia, ad quæ virtus rei se extendit; cum igitur ab ipso dependeat cœlum et tota natura, seipsum perfecte non cognosceret, nisi cœlum et totam naturam cognosceret.

Deus seipsum perfecte non cognosceret, si alia non sciret.

Item suum *esse* est causa omnium aliorum, sed effectus aliquo modo est in sua causa; quod ergo cognoscit causam, cognoscit effectus, eo modo quo sunt in causa; sed omnia sunt in ipso per modum intelligibilem, nam ipse est causa per voluntatem et intellectum; omnia ergo alia intelligit. Intelligendum tamen est, quod aliquid potest aliud intelligere dupliciter, aut in seipso, aut in alio. Res dicitur intelligi seipsa, quando intelligitur per similitudinem vel speciem propriam sibi adæquatam, sic intelligimus hominem et asinum. Res autem dicitur intelligi in alio, quando intelligitur per speciem alterius, sicut pars intelligi dicitur per speciem totius. Primum autem principium non intelligit alia in seipsis, sed intelligit alia in seipso, quia sua essentia est species per quam omnia intelliguntur. Verbi gratia, si in aliquo speculo essent similitudines omnium, et speculum posset seipsum videre, tunc speculum videndo se omnia videret, sic recte est in proposito. In intellectu primi sunt species omnium, non tamen sunt aliud quam essentia comparata ad hanc rem, sicut causa ad effectum, et quia unica ejus essentia causa omnium est, intelligendo unicam ejus essentiam, intelligit omnia.

Quid intelligi in se et quid in alio?

In intellectu Dei sunt species omnium.

3. Ad primum cum dicitur: intellectum est perfectio intellectus, dicendum quod intellectum est perfectio intelligentis, non tamen secundum seipsum, sed secundum suam speciem; nunc autem species, qua aliqua intelliguntur est essentia ejus, et ideo concludit ra-

Ad primum. Quomodo intellectum est perfectio intelligentis?

tio, quod sua essentia sit sua perfectio.

Ad secundum. Ad secundum dicendum, quod intelligere non specificetur per objectum, quod intelligitur in alio, sed per objectum principale, quod intelligitur per seipsum. Nunc autem principale objectum intellectus divini est ipsum primum, quia principaliter intelligit se; alia enim intelliguntur in ipso, et ideo sequitur quod non specificetur per aliud.

Objectum minus principale non specificat.

Ad tertium. Ad tertium dicendum, quod intelligere aliqua vilia non derogat dignitati intellectus, ubi intellectus non sistit in eis, si non impediatur ab intelligendo digniora. Si enim intellectus semper intelligat aliquid dignissimum, et intelligendo illud dignissimum aliquid vile, hoc non derogat dignitati intellectus, et sic intelligit primum; ideo non sequitur quod intelligat aliqua, quæ dignius esset non intelligere, eo modo quo ea intelligit.

Deinde palam, quia aliquid, etc. *Text.* 51.

QUÆSTIO XXV.

Utrum primum principium intelligat omnia alia proprie et distincte?

Averr. *12. Metaph. com. 51.* S. Thom. *1. part. quæstione 14. art. 6. et de veritate quæst. 2.* Occham. *in 1. distinct. 35. quæst. 2. art. 1.* Gabriel. *quæst. 2. artic. 1. conclus. 2.* Gregor. *in 1. dist. 35. q. unica.* Ferrar. *1. contra gent. cap. 50.* Doctores citati *q. anteced.*

1. Primum argum. Videtur quod non: quando primum principium intelligit aliud, intelligit ipsum secundum quod in ipso est, sed omnia alia sunt in ipso sicut in causa, et ita in universali; ergo solum aliqua intelligit in universali.

Secundum. Præterea, eadem est discretio primi ad quodcumque causatum, et causati ad ipsum; sed per nullum causatum potest distincte apprehendi distinctio primi, et ideo distincte non potest cognosci.

Tertium. Præterea, propria et distincta cognitio habetur per rationem propriam, cum igitur idem non possit esse propria ratio diversorum, et primum intelligit aliud per seipsum, propriam et distinctam cognitionem eorum non potest habere.

Ad oppositum: si distinctam et propriam cognitionem non haberet aliorum, suum *intelligere* perfectissimum non esset.

2. Ad illud dicendum, quod primum principium solum intelligit alia in communi inquantum sunt entia et non distincte, sicut si ignis cognosceret seipsum, cognosceret naturam caloris, et omnia alia inquantum sunt calida. Sic in proposito, *esse* primi est causa omnium aliorum, et ideo in cognoscendo se, cognoscit naturam entis et omnia alia inquantum sunt entia, et illa cognitio communis est, non propria.

Illud non videtur verum, nam cognitio rerum in communi, est cognitio imperfecta et in potentia solum. Cum igitur intellectus noster procedat ab universali ad speciale, et a confuso ad proprium, procedit de potentia ad actum, et de imperfecto ad perfectum. Nunc autem *intelligere* primum est perfectum, et nullo modo imperfectum, et non in potentia; ergo non intelligit alia solum in uni-

Intelligere primi non procedit a potentia ad actum.

versali, quia sic intelligeret alia imperfecte.

SCHOLIUM.

Deus novit omnia alia a se distincte, quia causat omnia secundum quod conveniunt et differunt inter se, et imperfectionis in nobis est cognoscere res confuse. Vide eum 1. distinct. 39. et dist. 1. quæstione 2. art. 3. numero 20. 21. et tractat. de primo principio cap. 4. concl. 4. Non citat Doctor ad hoc Philosophum, quia non parum favet sententiæ neganti Deum cognoscere alia a se, ut videre est in textu citato et aliis ejus locis.

3. Ideo dicendum est, quod omnia alia intelligit cognitione propria et distincta, sic enim aliqua intelligit sicut eorum est causa; nunc autem non solum est causa illius in quo convenit, sed et illius in quo differt, et per quod specie distinguitur; igitur ea per quæ specifice distinguitur, intelligit.

Intelligens perfecte primum alia intelligit.

Præterea, in ipso sunt perfectiones omnium (ut dictum est in 5. text. 21.) sed quælibet forma propria rei est aliqua perfectio; igitur in primo sunt omnia, per quæ res ab invicem distinguuntur: unde primum principium comparatur ad alia, sicut perfectum ad imperfectum, et non e converso; sicut ergo intelligens hominem potest intelligere animal secundum propriam rationem, licet non e converso; et intelligens senarium intelligit quinarium, licet non e converso, sic intelligens primum principium potest intelligere quodcumque aliud primo secundum propriam cognitionem, et non e converso. Unde cum nihil aliud sit, nisi inquantum participat vel imitatur primum, perfecte seipsum non cognosceret nisi cognosceret omnia in quibus est imitabile et a quibus participabile, nec perfecte suum *esse* intelligeret, nisi omnem modum perfecte intelligeret.

4. Ad primum.

Ad primum argumentum dicendum, quod *sicut* potest referri ad illud quod intelligitur, et ad modum intelligendi, vel ad ipsam cognitionem. Si ad illud quod intelligitur, sic propositio est falsa. Nam qui intelligit lapidem, non oportet quod solum intelligat ipsum secundum illud *esse*, quod habet in intelligente, intelligit enim lapidem secundum aliud *esse* ab eo, sed secundum illud *esse* non est in ipso. Si referatur ad ipsam cognitionem, sic propositio vera est, quia quanto perfectior est cognitio, tanto perfectius est in ipso. Unde ad formam argumenti dicendum, quod licet a primo non habeat *esse* proprium in ipso primo, secundum *esse* quod habet extra, tamen secundum *esse* illud possunt ab ipso intelligi, quia *esse* perfectius habet in ipso quam extra.

Deus omnia novit in genere proprio.

Ad secundum. Per causatum non cognoscitur perfecte causa prima, sed bene e converso.

Ad secundum, cum dicitur per nullum causatum, etc. dicendum, quod imperfectum non est principium cognoscendi perfectum, sed magis e converso, et ideo per nullum causatum potest apprehendi essentia primi. Sed si quis apprehenderet essentiam ejus, apprehenderet quodcumque causatum.

Ad tertium.

Ad tertium dicendum, quod idem non est propria ratio diversorum cuilibet adæquata; essentia tamen primi excedit propriam rationem cujuscumque, continet enim perfectiones omnium, et amplius et amplius; et ideo bene potest per

seipsam propriam rationem uniuscujusque apprehendere, et per consequens quodlibet aliud sub propria ratione potest intelligere.

Adhuc autem restat dubitatio, si compositum est quod intelligitur, etc. *text.* 51.

QUÆSTIO XXVI.

Utrum intellectus primi sit discursivus?

Averroes citat. *quæstione antecedenti.* S. August. *15. de Trinitate, cap. 14.* S. Thomas *lect. 11. et 1. parte quæstione 14. artic. 7. et 1. contra gentes cap. 55. et sequentibus, et de potent. quæstione 9. artic. 2.* Flandria *12. Metaph. quæstione 8. artic. 2.* Ægidius *in 3. distinct. 3. part. 2. quæstione 2. artic. 3.* Gregor. *in 2. distinct. 7. quæstione 5. articul. 2.* Occham ibidem *quæstione 16.* Gabriel *distinct. 3. quæstione 2. artic. 3* Ferrarien. *contra gentes, cap. 91.* Capriol. *in 2. distinct. 3. quæstione 2. artic. 1.* Vide Doctorem *quæstione 3. prolog. quæstione. 4. et 5. laterali, et in 2. distinct. 7. quæstione 1. et dist. 2. quæstione 6.*

Videtur quod sic : Primum principium intelligit se et alia, ut di-

1. Primum argum. ctum est supra quæstione 22. et 24. sed secundum Philosophum 2. *Topicorum*, cap. 4. multa non convenit actu intelligere simul; si ergo primum principium ista intelligeret, unum post aliud intelligeret, et ita intellectus ejus esset discursivus.

Secundum. Præterea, intelligere unum per aliud, est discurrere ab uno ad alterum; sed primum principium per seipsum intelligit alia tanquam per causam; effectus igitur, etc.

Tertium. Præterea quidquid potest virtus inferior, potest et superior, sed nos in causatis considerantes effectus, discurrimus a causis ad effectus; igitur idem convenit in intellectu primi.

Oppositum innuit Philosophus in littera : si enim primum principium intelligeret unum post alterum discurrendo, ejus *intelligere* non esset perfectum, quia post dignissimum intelligeret minus dignum.

SCHOLIUM.

Deus intelligit omnia sine discursu vel ulla compositione, sed simplici intuitu. Quod optimis rationibus probat. Hîc videtur negare Angelum esse discursivum, sed oppositum hujus tenet contra D. Thomam 3. dist. 1. q. 5.

Dicendum ergo quod in intelle- 2.
ctu primi non est discursus aliquis, sed in intellectu nostro duplex est discursus. Unus cum multa apprehendimus secundum successionem, ut cum unum intelleximus, ad aliud nos convertimus Alius est cum a principiis ad conclusiones discurrimus. Primus discursus non est in intellectu primi, quia multa, (Duplex discursus.) quæ intelliguntur per successionem, secundum quod unumquodque in se apprehenditur, simul intelliguntur, si in alio apprehendantur sicut partes, quæ distinctæ et seorsum apprehensæ, apprehenduntur per successionem, simul apprehenduntur si in toto apprehenduntur, et eodem modo de multis, quæ simul possunt videri in speculo. Nunc autem primum principium intelligit omnia in seipso, et ita in alio ab eis; non igitur oportet quod ipse intelligat discurrendo. (Deus non discurit quia nihil ei ignotum.) Secundus etiam discursus non est in ipso, quia secundus discursus primum sequitur, quia in secundo discursu ex notis proceditur ad ignota, nam ex principiis notis devenimus ad conclusiones ignotas, nunc autem primo principio nihil est ignotum; igitur in intellectu ejus non est secundus discursus, imo potius alius tertius

discursus scilicet cum in ipsis causis cognoscitur effectus. Nunc autem primum principium intelligit omnia in se tanquam in causa, et ideo intellectus ejus in indivisibili est. Unde Philosophus hîc dicit, quod non intelligit unum post alterum, quia sic suum *intelligere* non esset perfectum et optimum. Cum enim intelligat seipsum, si postea intelligatur aliquid, intelligetur indignius, et per consequens in intellectu ejus esset mutatio, quod est impossibile. Et ex eodem manifestum potest esse, quod non intelligit omnia componendo, vel dividendo, quia sicut principium ad conclusiones, sic se habet subjectum ad prædicatum. Unde sicut intelligendo principium intelligit omnia prædicata, sic intelligendo quodcumque subjectum intelligit omnia, quæ illi subjecto conveniunt et repugnant. Unde in re sic est de intellectu ejus, quod si nos intelligeremus hominem intelligeremus alia, quæ sibi conveniunt et repugnant. Unde aliter est de intellectu nostro et de intellectu ejus; et idem est de intellectu aliarum Intelligentiarum, quæ substantiæ separatæ comparantur ad animas humanas, sicut corpora superiora ad inferiora; corpora vero superiora paucis motibus acquirunt suam perfectionem, ut dicitur 2 Cœli et Mundi, text. 27. ut primum cœlum unico motu acquirat suam perfectionem, sed corpora inferiora pluribus motibus ad suam perfectionem perveniunt. Item eodem modo est de suis substantiis separatis, ipsæ enim unica apprehensione apprehendunt quæcumque circa rem apprehendi possunt; sed animæ humanæ non sic apprehendunt, imo pluribus apprehensionibus discurrendo ab uno in aliud, et propter hoc animæ humanæ dicuntur rationales; sed animæ separatæ dicuntur Intelligentiæ, unde horum est intellectus, quæ statim apprehenduntur a nobis sine discursu.

Deus non intelligit unum post aliud.

Orbes superiores paucis motibus acquirunt suas perfectiones.

An angelus discurrit ?

Unde ad quodlibet dicendum, quod intellectus primi non intelligit discurrendo, nec componendo et dividendo, sed sicut materialia intelligit composita simpliciter, et successiva simul et diversa uniformiter, quæ enim sunt in ipsis diversa, sunt in ipso uniformiter.

3. Ad primum. Multa simul intelligi possunt.

Ad rationes : Ad primam dicendum, quod licet non conveniat multa simul intelligere in seipsis, multa tamen simul intelligi possunt in alio.

Ad secundum.

Ad secundam dicendum, quod non intelligit per seipsum alia tanquam per causam notam effectus ignotos; sed intelligendo seipsum, simul intelligit omnia alia, quorum species sunt in ipso, vel intelligit omnia alia a quo sunt intelligibilia.

Ad tertium.

Ad tertiam dicendum, quod quidquid potest virtus inferior et superior, verum est, non tamen oportet quod hoc sit eodem modo; imo illud quod intellectus noster potest successive, intellectus ejus potest simul et multo eminentius.

Omnia vero ordinata sunt aliqualiter, etc. et non sic se habent, ut non sit alteri ad alterum, nihil, sed ad aliquid. *Text.* 52.

QUÆSTIO XXVII.

Utrum entia sint ordinata ad se invicem?

Averroes *comment.* 53. Aphrodis. *num.* 40. Dionysius *de cœlesti hierarchia cap.* 5. Augustin. 19. *de civitate c.* 13. *et lib. de natura boni cap.* 3. S. Thom. *lect.* 12. *et quodl.* 6. *art.* 19. Anton. Andreas 12. *Metaph. quæstione* 15. Flandria *lib.* 12. *Metaph. quæstione* 9. *art.* 1. Albertus 2. *part. Summæ quæst.* 63. *tract.* 11. *memb.* 1. Conimbr. 1. *de Cœlo cap.* 1. *quæst.* 1. *art.* 5.

1. Primum argum. Et ostendo quod non : Optimi est optimum facere; ergo cum primum principium sit optimum, omnia facit optima, sed melius esset, quod omnia essent æqualia et non ordinata quam inæqualia.

Secundum. Præterea, quantitas ab unitate procedit, sed primum principium est unum; ergo quæ ab ipso procedunt æqualia erunt, et per consequens non ordinata.

Tertium. Præterea, inconveniens est ponere quod primum principium aliqualiter sine ratione producat; sed non est aliqua ratio, quæ potest ipsum limitare, quod producat entia magis æqualia quam inæqualia; igitur, etc.

SCHOLIUM.

Omnia sunt inter se ordinata, ut disposuit voluntas Dei, qui non propter sui utilitatem, sed propter suam bonitatem multa produxit, quod manifestius apparet in multis quam in uno. Eadem ratione fecit omnes species rerum inæquales, ita inter se ordinatas, ut imperfectiores sint propter perfectiores, ut plantæ propter animalia, animalia propter hominem, et sic de aliis. Ita Philosophus hîc, cui consonat illud Apostoli 1. Corinth. 3. *Sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura, omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei.* Quia talem scilicet habuit Deus intentionis ordinem, cum decerneret ista facere, quædam enim prius aliis voluit, et propter hæc alia. Vide similia ad Colossenses 1. de quo Scotus 3. dist. 3. quæst. 3. Vide eum in hunc textum.

Oppositum dicit Philosophus, text. 52. dicit enim quod omnia entia ab eodem ordinata sunt, et etiam inter se sunt ad invicem ordinata et facta inæqualia, a quo sunt distincta. Nunc autem res ad invicem sunt distinctæ per voluntatem primi, ut ejus bonitas in diversis manifestetur, quia enim nulla causa potest ejus bonitatem sufficienter repræsentare, ideo multa producuntur, ut quod per unum manifestari non potest, manifestetur per aliud, et ideo ejus bonitas sufficientius manifestatur per totum universum quam per unam creaturam. Et ideo diversa produxit, non propter aliquam sui utilitatem, sed propter sui bonitatem, et propter idem produxit entia inæqualia, quod patet sic. Duplex est rerum distinctio, materialis et formalis, materialis individuorum, formalis specierum, et materialis est propter formale. Formalis vero distinctio non potest esse nisi per inæqualia, imo in formaliter distinctis una forma perfectior est alia, perfectior est forma hominis quam equi, et equi quam plantæ, et plantæ quam lapidis. Unde ab eodem est, quod res distinguuntur formaliter, et per inæquales producantur. Sed rerum inæqualium una semper est propter aliam, sicut patet; plantæ sunt propter animalia, et animalia propter homines sunt, et eodem modo est de omnibus aliis. Est enim universum, sicut familia bene ordina- 2.

Distinctio materialis et formalis.

In æqualium unum est propter aliud. Universum est sicut familia.

ta, ut dicitur in littera: in familia sunt diversi gradus, puta liberorum, servorum et bestiarum, et sicut filiis non licet facere aliquid casuale, sed omnia quæ faciunt ordinata sunt, a servis tamen et bestiis multa fiunt inordinate, sic recte est in universo, quod ab Intelligentiis et corporibus superioribus nihil vel parum fit casualiter, sed in istis inferioribus multa. Et propter hoc dicit Philosophus, text. 52. quod sunt omnia ordinata, quod omnia, quæ faciunt communicant ad totum, hoc est ad perfectionem universi, eo quod in multis multa contingunt a casu.

3. Ad primum. Ad primum dicendum, quod optimi est totum optimum facere secundum quod convenit toti, et non quod faciat quamlibet partem optimam. Ad bonum enim hominis non esset, quod quælibet pars ejus esset diposita sicut oculus; imo ad bonum ejus convenit, quod partes ejus sunt diversæ dispositionis. Et eodem modo pertinet ad bonum universi, quod partes universi secundum formam non sunt æquales.

Ad secundum. Ab unitate est æqualitas et inæqualitas. Ad secundum dicendum, quod ab unitate universali procedit, vel potest procedere æqualitas; ab unitate tamen potest procedere inæqualitas, quia omnis multitudo ab unitate procedit.

Ad tertium Inæqualitas arguit diversitatem in specie, sed non omnis. Ad tertium, cum dicitur quod non est ratio, quæ limitaret, dicendum quod ratio qua produxit entia inæqualia est, ut sua bonitas magis manifestetur, si enim omnia produxisset æqualia, omnia essent unius speciei. Nunc autem inæqualitas in entibus arguit diversitatem in specie, et major perfectio repræsentatur per diversas species quam per unam.

Ad unum quidem enim omnia coordinata sunt. *Text.* 32.

QUÆSTIO XXVIII.

Utrum omnia ordinentur ad primum principium tanquam ad summum bonum?

Aristot. 2. *Physicor cap.* 9. *et* 1. *de cœlo cap.* 8. *et* 9. *et* 2. *a text.* 6. Plato *in Timæo, et* 4. *legum, et in epist. ad Dionysium*, auct. lib. de mundo ad Alexandr. Dionysius 4. *de Divinis nominibus.* Augustin. *lib. de Ordine, et lib.* 1. *de doctrina Christiana cap.* 23. *et in Enchirid.* D. Thom. 3. *contra gent. a cap.* 17. *et* 1. *p. quæst.* 103. *art.* 2. Gulielm. Parisiensis *lib. de universo.* Conimbr. 2. *Phys. cap.* 9. *q.* 2. *et* 1. *de Cœlo cap.* 8. *q. unic. art.* 3.

Videtur quod non: summum bonum importat aliquid aliud, alioquin summo bono non communicat; si igitur esset summum bonum esset compositum. 1. Primum argum.

Item, omnia appetunt suum finem; si ergo omnia ordinantur ad ipsum tanquam ad summum bonum, omnia appeterent ipsum, sed hoc non videtur verum. Secundum.

Item, si unum contrariorum esset infinitum, non permitteret suum contrarium, sed ipsum corrumperet, ut dicitur in Physicis, lib. 1. text. 50. si ergo primum principium esset summum bonum et esset infinitum, corrumperet omne malum. Tertium.

Oppositum dicit Philosophus: dicit enim, quod unum est principium et unus finis, et propter ipsum et ab ipso sunt alia; sicut exercitus propter ducem et a duce, dicit quod est optimum, et optimum est summum bonum.

SCHOLIUM.

Optime probat omnia ordinari in Deum, ut

in ultimum et unicum finem, de quo vide ipsum 1. distinct. 2. quæstione 2. § *Juxta tres,* concl. numero 17. et tractatu de primo principio cap. 3. con. 8. ubi fusius habet rationes hîc positas. Circa tertium, quomodo ens infinitum compatitur ens finitum, et tamen corpus infinitum, vel calidum infinitum non compaterentur corpus vel calidum finitum. Vide eum 1. distinct. 2. quæstione 2. ad 2. numero 35. Quod ait in fine omne malum esse propter bonum, bene tradit Augustinus in Psalmum 54. ibi : *Malus ideo vivit ut corrigatur, aut ut bonus per ipsum exerceatur.*

2. Dicendum ergo, quod primum principium est summe bonum et omnia ordinantur ad ipsum tanquam ad summum, quod patet sic : Ubi est invenire magis et minus, ibi est invenire maximum bonum per Aristotelem 4. Metaphysic. text. 27. sed est invenire aliquod bonum et aliquod magis bonum; igitur est invenire maximum bonum : sed illud bonum non potest esse aliud quam primum principium, quia unumquodque est bonum inquantum perfectum. Sed triplex est perfectio : Una est perfectio rei, quæ consistit in *esse*, quod sequitur formam specificam, vel quod habetur in *esse* vel forma specifica. Alia consistit in actibus et dispositionibus, per quas ordinatur ad suam perfectionem. Et tertia rei perfectio in fine, verbi gratia, prima perfectio ignis consistit in hoc, quod habet *esse* perfectum ignis; secunda ejus perfectio consistit in caliditate et siccitate; tertia consistit in hoc quod est in suo loco. Nunc autem illa tertia perfectio nulli citra primum convenit per essentiam, sed sibi soli. *Esse* enim, quod in aliis est præter essentiam, in ipso est sua essentia, ita etiam, quæ in aliis sunt accidentia, ut dilectio, vita, bonitas, in ipso sunt substantialiter. Alia etiam ordinantur ad finem alium, primum principium ad alia non ordinatur. Cum ergo primum principium sit perfectum per essentiam, ita quod non solum est bonum, sed ita bonum.

Triplex perfectio convenit rebus.

Est igitur aliquid summe bonum, et hoc est primum principium, ad ipsum etiam alia ordinantur. Quod patet, ex hoc quod omnia naturalia agunt, propter quod maximum est, ex hoc quod uniformiter agunt nisi impediantur. Et sunt multa quæ finem non cognoscunt, ut inanimata; igitur oportet quod ab aliquo cognoscente finem dirigantur; cognoscens autem finem omnium non potest esse aliud præter primum intelligens. Alia ergo dirigens est primum intelligens, sed per intellectum agit propter bonum et finem, id cum ergo primum non proprie possit agere propter aliud bonum, melius eo agit propter seipsum, et illa omnia ordinata ab ipso ordinantur ad ipsum, sicut exercitus ordinatus a duce, ordinatur ad bonum ducis, ad victoriæ consecutionem; et ideo omnia ordinantur ad ipsum, tanquam ad summum bonum. 3.

Ad primum dicendum, quod summum bonum non dicit plus quam bonum simpliciter, nisi secundum rationem; dicitur enim bonum in termino per respectum ad alia bona. Nunc autem secundum relationes, secundum quas refertur primum principium ad causata alia, res in ipso; imo ipsæ res sunt tanquam causæ, et ideo ex 4.

Ad primum. Summum quid addit ad bonum?

hoc non sequitur, quod sint composita.

Ad secundum. Ad secundum dicendum, quod perfectiones omnium entium sunt quædam imitationes primi principii, et ideo cum unumquodque appetat suam perfectionem quodammodo appetit suum principium, et hoc sive appetat appetitu naturali, sive rationali, sive sensitivo.

Ad tertium. Ad tertium dicendum, quod si unum contrariorum naturalium esset infinitum, corrumperet suum contrarium; sed sic non est de agente per voluntatem, primum enim principium sic produxit universum, secundum quod melius, et modo quo magis manifestatur sua bonitas, et permisit malum fieri in entibus, ut ex isto malo eliciatur bonum, ut aerem permittit corrumpi, ut generetur ignis. Unde malum permittit propter bonum, aliter enim universum non esset perfectum, nisi in entibus esset malum quoddam, ut dictum fuit in nono, text. 18. *Nullum malum nisi propter bonum.*

Nec bonum pluralitas principatuum, unus ergo princeps. *Text. ult.*

QUÆSTIO XXIX.

Utrum hoc principium quod est summum bonum sit unum?

Aristot. *libr.* 8. *Physic.* 5. *et* 2. *Metaphysic. capit.* 2. Averroes et Themistius *ibid.* Aphrodis. *num.* 45. S. Thomas *lect.* 12. *et* 1. *contra Gent. cap.* 13. *et* 1. *part. quæst.* 11. *art.* 3. Capriolus *in* 1. *disp.* 3. *quæst.* 1. Durandus *ibid. disp.* 2. Marsilius *ibid. quæst.* 5. Ferrarien. 1. *contra gent. cap.* 13. Flandr. *libr.* 12. *Metaph. quæst.* 9. *art.* 2. Suarez *disp.* 29. *Metaph. sect.* 1. *et disp.* 30. *sect.* 10. Fonseca 12. *Metaph. cap.* 10. *in fine.* Conimbr. 8. *Physic. cap.* 5. *quæst. un.* Vide Doctorem *in* 1. *dist.* 2. *et quodlib.* 7.

Et videtur quod non: *unum* importat privationem divisionis, sed in isto non est privatio; ergo non est unum. 1. Primum argum.

Item, unum inquantum unum, nihil producit nisi unum; igitur si esset unum tantum produceret unum. Secundum.

Item, plura bona meliora sunt paucioribus, sed universum est quoddam bonum; ergo plura universa sunt meliora quam unum, et cuilibet universo correspondet unum summum bonum; ergo melius est plura summe bona quam unum. Tertium.

Oppositum dicit Philosophus: dicit enim, quod non est bonum pluralitas principatuum; unus ergo princeps.

SCHOLIUM

Unum tantum est principium primum omnium, quod est ipse Deus. Probat ex simplicitate, infinitate et immaterialitate. De quo vide ipsum, 1. distinct. 2. quæstione 2. art. 3. num. 19. et quæstione 3. ubi septem viis conatur unitatem Dei demonstrare. De quo etiam agit tractatu de primo principio cap. 3. concl. 15. et cap. 4. n. 40. et 6. hujus, q. 6. Tamen Theoremate 14. videtur tenere non demonstrari Deum esse vivum, sapientem, vel volentem, de quibus rationes naturales non minus concludunt quam de unitate Dei. Sed hoc ibi non asserit, sed disputando proponit. Multi Theologi negant Dei unitatem rigida demonstratione haberi. Vide Scholium primum dictorum Theorematum 14. Quod hîc tenet Doctor, immaterialia non posse plurificari in eadem specie, correxit in Theologia 2. distinct. 3. quæstione 7. ubi ex professo probat contra Divum Thomam dari plures Angelos in eadem specie. Vide Scholium supra quæstione 20. Vide etiam Doctorem quæst. 15. de Anima.

Dicendum quod summum bonum est unum, et hoc patet ex tribus.

...esse ...pro- ...ex ...fini- ...et ...lici- ...te.

Primo ex sui simplicitate, quia illud quo Socrates est iste homo, non communicat multis, licet homo, quo est homo communicet multis. Unde si idem esset illud, quo Socrates est iste homo, et quo homo est, sicut non est plures Socrates, vel sicut non sunt plures homines, hic homo, sic homo, non esset in pluribus. Sed in primo idem est quo est homo et quo est, quia idem est quo est suppositum, et quo est natura, et ideo necessario est unum. Secundo, patet idem ex ejus infinitate : infinitum in se omnia comprehendit, quia extra infinitum nihil est; cum ergo primum principium sit infinitum, omnes perfectiones in se comprehendit. Sed si aliud esset primum principium, aliquid conveniret uni quod non conveniret alteri, vel quod deficeret alteri, alioquin non essent duo, et per consequens in utroque esset aliqua imperfectio. Tertio, patet idem ex sua immaterialitate, quæcumque enim non habent materiam, sunt unum numero in eadem specie, ut dicit Philosophus : sed primum principium non habet materiam; ergo non habet aliquid aliud secum in specie convenire. Sed si aliud principium esset, in specie conveniret, sicut si aliud esset universum non differret specie ab isto universo, et pari ratione nec principium unius a principio alterius; igitur est unum.

...ositum ...et 2. q. 7.

...Ad ...imum.

Ad primum dicendum, quod *unum* non importat indivisionem de suo significato, sed solum secundum modum apprehensionis nostræ, eo quod nona pprehendimus *unum* nisi ut ens indivisum.

Ad secundum. Quomodo ab uno non procedit nisi unum.

Ad secundum dicendum, quod ab uno per naturam non procedit nisi unum, quia unius una est natura. Sed agens per intellectum potest agere, sicut intelligit. Nunc autem simplicitati primi non repugnat multa intelligere, sicut dictum est; ergo nec multa producere.

Tertium.

Ad ultimum dicendum, quod non intendit principaliter bonum individui, sed speciei, propter hoc est generatio perpetua, ut salvetur *esse* speciei. Nunc autem si essent plura universa, solum esset bonum summum multitudo individuorum et non specierum; sed multitudo individuorum certum numerum non habet, et ideo agens non intendit principaliter talem naturam multitudinum. Qua enim ratione duo universa essent multa uni, eadem ratione tria duobus, et quatuor tribus, et sic in infinitum; unde non esset bonum absolute quod plura essent universa, sicut non esset bonum quod essent plures familiæ in eadem domo ad invicem non communicantes. Entia enim nolunt male disponi, et ideo bonum est quod inter se communicent, si tamen essent plura universa ad invicem non communicarent. Et ideo dicit Philosophus quod universitas entium est sicut unus principatus et unum regnum; unus igitur est princeps, quod est primum movens, et ideo perfectissime primum intelligibile, et ideo verissimum primum appetibile, et ideo optimum, quod est summe bonum, ipse Deus, qui et regnat in sæcula sæculorum : Amen.

Primum agens per se non intenit individuorum multitudinem.

FINIS TOMI SEPTIMI.

INDEX

QUÆSTIONUM SUBTILISSIMARUM SUPER LIBROS METAPHYSICORUM ARISTOTELIS.

LIBRI I.

LIBRI II.

LIBRI III.

LIBRI IV.

LIBRI V.

LIBRI VI.

LIBRI VII.

LIBRI VIII.

LIBRI IX.

LIBRI X.

LIBRI XI.

(Desideratur.)

LIBRI XII.

ERRATA

Pag. 61	*col.* 1	*lig.* 1	te	*lege :*	et
116	2	42	proturaliter		naturaliter
117	2	20	prior		priore.
142	1	14	met.lect.et		met.lect. 8 et 1.
190	1	41	inetntus		intentus.
222	2	89	œuisparentiæ qed		æquiparantiæ sed
230	1	14	distinctio		distinctione
230	1	39	qui		quia
234	1	28	rego		ergo
264	2	42	ipsum secundum		secundum ipsum
360	2	43	do		de
461	*(en marge)*		ipsum		ipsum quam
464	2	28	species		speciei
489	2	1	co orum		colorum
522	1	37	anim		anima
539	1	15	ad actu		ad actum
565	2 *(en marge)*		manque :		Principium bonitatis actionis
565	1	7	agi		agit
587	2	40	rœcedunt		præcedunt